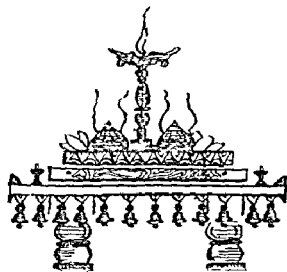

શ્રી હસ્તીનાપુર તીથ

આંક ૧૦ મેા
પુસ્તક ૩૬ મું.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પ્રકાશક-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર.

શ્રી વિષય-પરિચય

- ૧ સ્તવન (શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૨૫૮
- ૨ શ્રી પાટણુ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિરનો ઉદ્ઘાટન મહોત્સવ અને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સારસ્વત મહોત્સવ માટે સાહિત્ય પરિષદ ૨૬૦
- ૩ ગુજરાતની અસ્મિતાનો આઘદ્રષ્ટા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય (શ્રી કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનશી) ૨૬૫
- ૪ મહાન આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ (મુનશી પુણ્યવિજયજી) ૨૬૭
- ૫ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને તેઓશ્રીની કૃતિઓની સાહિત્ય સમૃદ્ધિ (ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ) ૨૭૨
- ૬ વાર્ષિક તપ(વરસીતપ)નું પારણું શાસ્ત્રધારે કયાં કરવું? જોઈએ (શ્રી સમુદ્રવિજયજી) ૨૭૫
- ૭ શ્રી ભાનુચંદ્રગણિ જીવનવૃત્તાંત (સાહિત્યરસિક શ્રી ચતુરવિજયજી) ૨૭૯
- ૮ નથી મૃત્યુ પિસરવાનું (આ. શ્રી વિજયકરસૂરિજી) ૨૮૪
- ૯ હેમચંદ્રસૂરિજીને પધારવા વિનંતિ :: વધાઈ[પદ્યો] (પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ) ૨૮૫
- ૧૦ વર્તમાન સમાચાર ૨૮૬

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

પાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પાકૃત લાપામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમો અને પૂર્વાશયોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિએ સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અનુક્રમ પ્રસંગોના ચિત્રોદયકત સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના મુશોભિત વાદન-ગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

આચાર મુખીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ ગણુવા જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કલ્યાણકો પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુને રથને રથને આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર યોગદાયક દેશનાઓના સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જૈન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતાં અનુભવ કરવા જેવું છે. સુમારે છસો પાનાનો આ ગ્રંથ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લજો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—સાવનગર.

પુસ્તક : ૩૬ મું.
અંક : ૧૦ મો

આત્મ મં. ૪૩ :
આ શ. સં ૩ :

વીર મં. ૨૪૬૫ .
વિક્રમ સ ૧૯૬૫

વૈશાખ :
મે. :

સ્ત ૧ ન

રાગ—

રખીયાં બધાવો લેયા.

આવો અનેરા આમી, શિવ ગતિગામી કે,
મહાવીર છે મુજ મહારા, વીર રતન કરુ હું તારા,
રાગ દ્રેષ આપે છેડ્યા, કર્મોથી થયા ન્યારા કે આવો ૧

આપ અણુગારી અનેરા, ભાવી ટાળો ભવદેગ,
નામી છે આપ નગીના, બ્રમણ્યો પામી કે આવો ૨

મનના છે માલિક મહારા, પ્રેમી પનેતા પ્યારા,
ધારા છે કચ્છાકેરી, અંતરજનમી કે આવો ૩

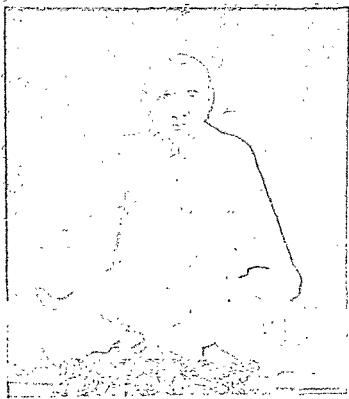
મનનકેરા છે મગી, અવિચળ આતમરંગી,
અંગીકયા છે નામો, શિવ સુખ કામી કે આવો ૪

અનિત લક્ષ્મીને તારો, દિલગામી નહીં ધારો,
આરો ન આપ વિના છે, અનર અનામી કે આવો ૫

શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મદારાજ

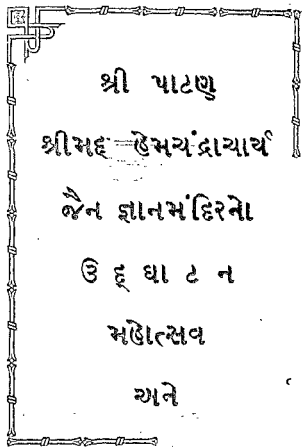

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ

જૈન જ્ઞાનમંદિરના પ્રેરક

વધ્યાવૃદ્ધ પ્રવર્તક શ્રીમદ્ કાન્તિવિજયજી મહારાજ

શ્રી પાટણ

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય

જૈન જ્ઞાનમંદિરનો

ઉદ્ઘાટન

મહોત્સવ

અને

પાટણ શહેરમાં પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિ-
વિજયજી મહારાજ તથા તેમના વિદ્વાન
સુશિષ્ય સુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી
મહારાજ તથા તેના સાક્ષરવર્ધ સુશિષ્ય
સુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ કે
જેમણે પાટણ શહેરમાં જુદે જુદે સ્થળે
આવેલા જ્ઞાનમંદિરો તપાસી, અંધોને એકત્ર
કરી, વ્યવસ્થિત કરી આ જ્ઞાનમંદિર બાંધા-
વવા અને આ શહેરનો ઉપરોક્ત સર્વ સંગ્રહ
આ જ્ઞાનમંદિરમાં લાવવા ઉપદેશ આપી જે
પ્રયત્ન સેવ્યો છે તે માટે આપું શુભરાત
અને ભારતવર્ષનો જૈન સમાજ કાયમ સ્થાપી
રહેશે. આ જ્ઞાનમંદિરમાં તાડપત્રીય તથા દાગળ
ઉપરની સુમારે ૧૫૦૦૦ પ્રતોના સંગ્રહ
એકઠો થશે. પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રી પ્રવ-
ર્તકજી મહારાજનો સુમારે પાંચીસ વર્ષનો
આ મનારય આજે પૂર્ણ થતો જોઈ તેમની
આદ્યે સર્વ કોષને પરમ આનંદ થાય તે
સ્વાભાવિક છે. આજે તેની ઉદ્ઘાટન ક્રિયાનો
આ પ્રસંગ પાટણના જૈન ધર્મદાસમાં તેમજ

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય

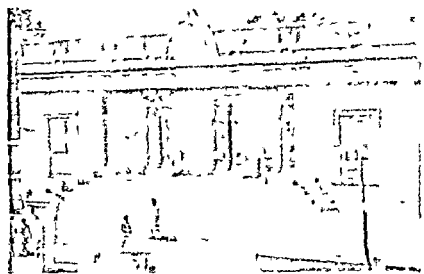
સાર સ્વત

મહોત્સવ

માટે

સાહિત્ય

પરિષદ

શ્રીયુત હેમચંદ મોહનલાલ ત્રવેરી અને તેમના જનમુચ્ચો
તરફથી પાઠ્યુ ખાતે, ખુલ્લુ મુકવામા આવેલ
શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય જેન જ્ઞાનમંદિર

મમમ યુગગતમા સુવર્ણ અક્ષરે ક્રાંતગાદી મહેનો,

તા. ૭-૪-૯ ના રોજ ઓ. શ્રી કનૈયાલાલ
ભાણેકલાલ મુનશી અને અન્ય મહેમાનો અગ્નીઆર
વાગે આવી પહોંચ્યા હતા.

અખેરના ત્રણ વાગે પચાસરા પાર્થનાથના
મંદિરના વિશાળ ચોકમાં ખાસ મડપ તૈયાર કર-
વામા આવેલ ત્યાં ગ મુનશીના પ્રમુખપણા નીચે
"શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જેન જ્ઞાનમંદિર"ની ઉદ્ઘાટન
ક્રિયાનો મેળાવડો યથો હતો આ પ્રમુખે બદાર
ગતમના સાક્ષરો વિદ્વાનો વગેરે લગભગ મવામોનો
આશરે આવ્યા હતા. તે ઉપરાંત મહેમના શ્રી
પુરુષોત્તમ સંખ્યા આશરે દસ હજારની હતી. સૌ
શાપણો સાભળી શકે તે માટે લાઉડ સ્પીકરની
ખાસ ગોઠવણ કરવામા આવી હતી.

પ્રથમ શેઠ હેમચંદ મોહનલાલે જણાવ્યું કે પ્ર શ્રી
દાનિવિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી મારા પિતા
શ્રીની બાવના મેં માથે લીધી અને મારી તે મહે-
નત આજે ફળિજત થાય છે. આ જ્ઞાનમંદિરના
મહાન માટે મેં ૩૧ ૫૧૦૦૦) અને તેના નીભાવ

જેન જ્ઞાનમંદિરના સમયક
સુનિ મહારાજ શ્રી ચતુરનિઝયજી મહારાજ

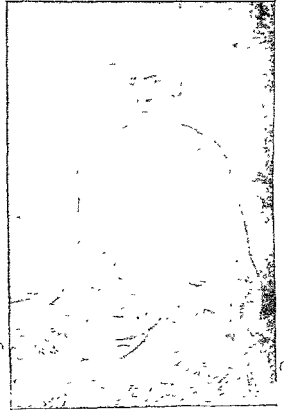
અર્થે રૂ. ૧૦૦૦૦) દસ હજાર આપ્યા છે. રા. મુનશીજીની હેમચંદ્રાચાર્ય પરવેની બાવના આપ બેઠ શકેશા કે તેમણે સુખમાં હેમચંદ્રાચાર્યનું સ્મારક કાયમ રહે તે માટે રૂ. ૩૫૦૦૦) એકત્ર કર્યા છે ને બીજા ૫૦૦૦૦) કરવા પ્રયત્ન ચાલે છે તે તેમનું શુભ પગલું માનું છું.

અગળ ચાલતાં શેઠ હેમચંદ્રાચાર્ય મોહનલાલે જણાવ્યું કે સને ૧૯૨૩માં જ્ઞાનમંદિરની ચોળના કરવામાં ત્રણ ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. ત્રણ ત્રણ હજારના પ્રામીસ મળ્યા. અને બીજા રોકડા રૂ. ૧૨૫૦ તેમજ દાગીના, વાસણો વિગેરે મળી રૂ. ૨૩ હજારનું ફંડ થયેલું મોજુદ છે. તે હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરમાં જગે કરાવ્યા છે અને આ મકાન તૈયાર કરાવી અર્પણ કર્યું છે અને તેના નિભાવ માટે રૂ. દસ હજાર આપું છું. તે ઉપરાંત સુખમાં હું તથા મારા મિત્રો તે માટે યોગ્ય પ્રયાસ કરીએ છીએ.

ત્યારબાદ શ્રીમાન મુનશીજીએ જ્ઞાનમંદિરની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરતા જણાવ્યું કે ગુજરાતના વેપારીઓએ વેપાર કરી એકલા પૈસા સંઘર્ષ નથી પણ વિદ્યા સંઘરી છે અને સાચવી છે. વળી સુખમાં ભેળે છે કે દેશના દરેક ઉદ્યોગ માટે ગુજરાતી વેપારીઓની કાયળાઓ છૂટી રહે છે. વિદ્યાવ્યાસંગી સાધુઓ તપશ્ચર્યા કરી પોતાની અમૃત્ય ભાવનાઓ જ્ઞાનમાં મૂકી ગયા તે સાચવનાર પાટણના ધનાઢ્યો છે. મુસલમાનોએ પાટણ તોડ્યું ત્યારે અત્રેના જૈન ધનાઢ્યોએ પુસ્તક ભંડારોમાં સાચવ્યા. શુભારે નવસો વર્ષ લગભગના આશરે પંદર હજાર ગ્રંથો તથા ચિત્રો છે. તે ગ્રંથોમાં વેદાંત, વ્યોત્તિષ, આધ્યાત્મિક, વ્યાકરણ, નાટક વિગેરે અનેક જાતના ગ્રંથો જ્ઞાનના સારતરવથી ભરેલાં છે.

હેમચંદ્રાચાર્યે આ જ્ઞાનમંદિર કરીને તેની સાચવણી અર્થે ભારતીય વિદ્યાને-જગતની વિદ્યાને ઝાણી કરી છે.

જે જ્ઞાનમંદિર બંધાવ્યું છે તેમાં પુસ્તકો

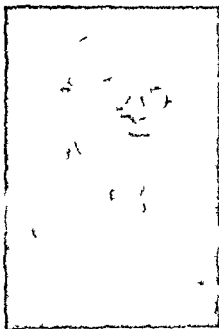

સાહિત્યસંગી મુનિ મહારાજ શ્રી પૂણ્યવિજયજી મહારાજ

સંગ્રહી જ ન રાખતાં તેને છપાવી, ઉદ્ધાર કરી જગતને સોંપે.

કેટલાંક મુંઠર પુસ્તકો હિંદમાંથી લૂંટાઈ ગયા છે-ચોરાઈ ગયા છે અને જર્મની અને ઈંગ્લાંડમાં અત્યારે વિદ્યમાન છે હાલ જે પુસ્તકો છે તે અનેક વિદ્વાનો સૈકાઓ સુધી કામ કરે તેટલો લાંબો સંગ્રહ છે. આ સંગ્રહના પ્રદર્શનમાં મૂકેલ એક ટ્રંકમાં તાડપત્રના તૂટેલ પાનાઓનો ઢગલો પડેલો છે તે બેતાં હૃદય રહે છે. આપણા વડાઓ અને સાધુ-મહારાજોએ પરંપરાથી સાચવેા હોતો તે અખૂટ ખજાનો આ રીતે નષ્ટ થશે અને તેઓના દીકરાઓ નાલાયક નીકળશે, તેનું સાહિત્ય નષ્ટ કરશે તેનું તેમણે નહિં માન્યું હોય.

અંગ્રેજ અને જર્મન વિદ્વાનોએ ક્રાંતિ એક પુસ્તક લખી પોતાનું નામ અમર કર્યું છે,

શેઠ હેમચંદ મોહનલાલ ઝંઘેરી

પાટણખાને જેમની ઉદાર મહાવત્તા પરિણામે
જ્ઞાનમંદિર ખુલ્લું થકવામાં આયુ.

જ્યારે શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્ય અને ખીજા પૂરી

ચાચીએ સખ્યાબધ પ્રયો અનેક વિષયોમાં લખ્યા
છે તે આપણે નજરે લેખએ છીએ

પાટણની જૂમિ ઉપર આઠ મો, નવ સો વર્ષ
પહેલાં શાંતિચરિ, તિનકમલગીના કતો કવિ ધન

પાળ વિગેરે થઇ ગયા છે
મહિં બધાવવાના ઉપદેશ માટે ને તે ઉદ્દેશ

શીલવા માટે શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્યો નૈ। મમાજ
અને અમર સુન્દરાત સ્થપી છે
ત્યારબાદ શ્રી મહાસુખભાઇ સુનીનાન, શ્રી દા
દરામ દિવેગીયા ન્યાયમૂર્તિ શ્રી કૃષ્ણાવાત મોહનનાત

ઝંઘેરી, શ્રી પ્રલયદ હરિચંદ દોશી, શેઠ નગીનરામ
કરમચંદ, મોતીચંદ ગિરધરલાલ અપકીયા વિગેરેના
પ્રાર્થન વિક સિલેયતો થયા હતા

શ્રી મુળીદાસે તપાસુ ડે શ્રીમાન હેમચંદ્રા
ચાર્ય ને જૂમિમાં મારો વા પાવા આવી પ્રખર
વિકાસ મળ્યા ગયા તેથી જૂમિ મુલિચંદીના પથ
રોમી નથી થતી, પણ હેમચંદ્રાચાર્ય નેવા આસયા
વિદ્યામાં છતાં હોત મા ત્યાં વિદ્યાપીઠ થય-
વત વિદ્યા પ્રગલ્ભી ગે તે આ પાળખાને આના
ધનિદામ લાગે સારે ખાતર પડે

શ્રીપાળ ને મિદાજ, વિશેષ મહિને હેમચં
વાગ્મદ અર્ધિ થયા તે બધામાં જર એના શ્રી
હેમચંદ્રાચાર્ય તાદખામ થયા તેમ। દનિામ,
બાવ, વ્યાસ યુ કોર નિગરનો આગ્રી યુ / ની
આપ્તો તેના શિર રમચંદ નાલ્યાગમ પૂરુ મ્યુ
સોમેશ્વર મિ ગેમસુદર ન બાલ્યુ જેવા કવિ
અર્ધિ થયા ડ, માટે પાળખાને થન્યાત આપુ મુ

મુનિ શ્રી પુ મવિજાત તેમના સુર શ્રી મમુર
ચિત્રવજ, આલ યુ પ્રાતક શ્રી કાર્તિકજા એ
આ મનમદિગા પ્રયાને એના મરી, વ્યગ્ધિન
મરી, જ્ઞાનમંદિ બધાચારની ને રંગમુ મરી છે તે
માટે સુરત તેમનું નાખી ને। આ મનમદિગી
અભિરુદ્ધિ થાય અને ને પ્રયોગશાળા થઇ ગે તેમ
અત કરણપૂર્વક હમ્મુ મુ

ત્યારમા શ્રી પુનમવિજાત મગાને જાણુ યુ
પાળખાના જ્ઞાનમગા મા પડેની મેમતી ચીને મગે
જેલવા જેમીએ તો વર્તો વત્તા નય

આ મનમદારા એ વ્યમિનો નાતદ નથી
પથ પાટણની જૂમિ ઉપર થયેલા સુરમન
જાઓ નાતુઓ આ નૈતોતો સમ આ
ભોમનો જ નવવત પૂણે છ પાળખાના મગા
અગીઆર બનાર છે ભાગવતની કથા માનિય
મળે, ભોમતિક, અંગવિદ્યા અને તે વખતે
ધર્મકથાનો મમદ કવામાં આ મો છે ને મમ
નાગેતીકેત ન કતા તે જમામાં એક રહેતમા
કેવી મીને આ પુરતો ભોગા કપો તમે ? તેમન
વિદ્યા મા દળમગી મદ્યારથી બધનો મચમ કપો
છ. તેમાના થમખગા મયોની ન્યા પાટણની

ગુજરાતની અસ્મિતાનો આદ્ય દ્રષ્ટા હે મ યં દ્રા યા ર્ય

શ્રી હેમસારસ્વત સત્રને પ્રસન્ને તા ૮-૪-૩૬ ને દિને પાટણખાતે
પ્રમુખસ્થાનેથી માનનીય શ્રી કનૈયાલાલ મુનશીએ આપેલું વ્યાખ્યાન

અમારું સુધી પરિપદ મળતી ત્યારે
સાહિત્યની આપને કરતા વિલાદમાં
વધારે વખત જતા. આજે પહેલી વાર
પરિપદ માત્ર સાહિત્યનું સત્ર ઉજવે
છે; તે પણ અશુભિલક્ષણ પાટણમાં;
અને તે વર્ણી ગુજરાતી સાહિત્યકોના
શિરોમણિ એવા શ્રી. હેમચંદ્રાચાર્ય પોતે
સ્મરણ નિમિત્તે.

પરિપદના જીવનમાં આજે અનેરો
પ્રસંગ છે, તે ગુજરાતની ધરતર
ભૂમિમાં અને તેની અસ્મિતાના આદ્ય
દ્રષ્ટાને અર્ધ આપણ મળે છે.

પાટણમાં આ સત્રનું પ્રમુખપદ
લેવાનું સુભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું તેમાં
વિધિનો હાથ દેખાય છે બાલપણમાં
મેં 'Graves of a vanished
Empire' એ નામનો લેખ લખ્યો
ત્યારથી પાટણને મેં ગુજરાતની
અસ્મિતાનું આધારખંડ માન્યુ છે
ઇતિહાસકારો પાટણ અને તેના મહાપુરુષોની કથા
વિસ્તારથી કહી શકશે. ખરી દ્રષ્ટિએ આ ગાયક
વાડી મહેસાણા પ્રાંતનું ગામ નથી સામર્થ્ય
અને સમૃદ્ધિ, વિદ્યા અને રસિકતામાં અષોધ્યા
ને પાટલીપુત્ર, રોમ, એથેન્સ ને પારિસનું સંગો-
વડીયું શહેર છે.

જળદિલ્લિવાદકનગરં

સુરમન્વિરચ્છતરણિદ્ય માર્ગમ્

યસ્યાસ્તિ રાજધાની રાજોડયોદ્ધેય રામમ્ય ।

પાચમી સદીમાં લાખ્ખારામથી તેરમી શતાબ્દી

શોપુત્ર

ક ને યા દ્રા લ
મુનશી

એણે દર્શન કર્યા. નૃપ ને ગીત, રમ ને ઉદાસથી
એની દિગાઓ ગાળતી

યત્ર યત્ર પ્રસર્પન્તિ સલિલં યન્મુગીરુદ્રા ।
વાસ્તીત્ર દદિત્ત્યેતિ તત્ર તત્ર વિલાસિનામ્ ॥
લોકિતા લલિતપ્રીય તત્ત્વીર્મિયત્ર કેપિ યત્ ।
મન્યે વ્યાવર્તિતાંગેન તેડનદ્ગોનાપિ તાડિતાઃ ॥
રૂપેણાપ્રતિમાઃ કાંતા યત્ર ધાત્રા કૃતા કિન્ત ।
તથાપિ પ્રતિમાસ્તાસાં સન્નાતા રત્નમિત્તિપુ ॥

અદ્ભુત રચાપત્રે એને સૌંદર્યના મત્તવ મરખી
બનાવી દીધી હતી. 'અનેયવિદ્યાપાન' શ્રી.

દીર્ઘઆર્થ તપોનિષિધ. સ. હૃદય)ના સંસ્કારોએ, કોણ કવિ ધર્મની કૃતિઓએ, અભયદેવસરિ જેવાના વિવાદોએ, ગિરહણ જેવાના આર્ત ભિન્નિધનોએ અને શ્રીપાલથી સોમેશ્વર સુધીના કવિઓની કાવ્યસમૃદ્ધિએ એને સંસ્કારી કરી. પણ એ બધામાં બે હતા શ્રેષ્ઠ; એક શૌર્ય ને વ્યવસ્થાના સ્વામી જેણે ગુજરાતમાં રાજકીય એક્યને રચાથી સ્વરૂપ આપ્યું, અને બીજા સાહિત્યના સ્વામી જેણે ગુજરાતને કલ્પી, શબ્દમાં ઉચ્ચારી, ને સાહિત્યવડે સરહદ તેને અસ્મિતા આપી. સિદ્ધરાજ ને હેમચંદ્રને એક કરતું સિદ્ધહૃદય એ માત્ર બાકરણ નથી, ગુજરાતનું જીવન ઝરણું નીસારતી દ્વાપરથી ગંગોત્રી છે.

આને આપણે ગુજરાત કહીએ છીએ એને પિતા તો સિદ્ધરાજ, મૂકરાજે જે શરૂ કર્યું તે એના વંશજે પૂરું કર્યું. ગુર્જર મંડલ ને છાટ, સોરઠ ને કચ્છ, એ એના બાહુબળે લેગા મળ્યાં અને એના સતત યુદ્ધોત્સાહમાં એકતા પામ્યાં. પણ મેં ફરી ફરી કહ્યું છે તેમ ગુજરાત પ્રાંત નથી, માત્ર જનસમુદાય નથી, માત્ર સાંસ્કારિક વ્યક્તિ નથી; એ તો પેઢીધર ગુજરાતીઓએ સંકલ્પપૂર્વક સેવેલી, પેઢીએ પેઢીએ નવી સિદ્ધિ પામતી, સામુદાયિક હિંમતશક્તિએ સમગ્ર બનેલી જીવન ભાવના છે. એ ભાવનાનું તીવ્ર ભાન એ ગુજરાતની અસ્મિતા. એ અસ્મિતા હેમચંદ્રઆચાર્યની કલ્પનામાંથી પ્રગટી, કલ્યાણના માનસમાંથી સંસ્કારતી પ્રગટી હતી તેમ.

ધંધુકાના મોઠ વાણીયાનો એક છોકરો, સં. ૧૧૪૫ માં એ જન્મ્યો.* પાંચ વર્ષે એણે દીક્ષા લીધી. એકવીસ વર્ષે તે આચાર્ય થયો. એ થયો તપસ્વી, મુન્સદી અને વિદ્વાનિષિ. વર્ષો સુધી પાટણના સંસ્કારસ્વ.મીઓમાં તેણે ચક્રવર્તીપદ ભોગવ્યું. સિદ્ધરાજના વિજયોમાં, ધનિકોની બાપારશક્તિમાં, કોકોના ગગનગામી ઉત્સાહમાં એમની કલ્પનાએ એક અને અપૂર્વ ગુજરાતનું દર્શન કર્યું. જૈન સાહુને સાહજિક એવું પરિભ્રમણ ત્યાગી

એમણે તેમની કલ્પનાના ગુજરાતને ચરણે જીવન ધર્યું. એમની સર્જકતાએ નવી કલ્પનાસૃષ્ટિ રચી; પાટણ અથોધ્યાથી વધ્યું, નગરોમાં પ્રથમ સ્થાન પામ્યું.

ગુજરાતી કલ્પનાને તેના સહજ પ્રતિભિરબોવડે ચમકાવતા સિદ્ધરાજ વિઠ્ઠભાદિત્યની ભલકે શોભતા થયા. ચૌહુકચ વંશે રહુવંશની અમર કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી ને ઐતિહાસિક મહત્તાની પશ્ચાદ્ભૂમિ રચાઈ. સોરઠ ને માલવાના પરાજયે ગર્વ ઊર્થે. રાજપિતામહ આઝમટે કોકણથી પણ મેળવેલા વિજયની સ્મરણકથાએ યુધિષ્ઠતાની પ્રજ્ઞાલી રચી. મંસ અને દારૂને નિષેધ-આચારી ધોપણા કરાવી એમણે નૈતિક વિશિષ્ટતાનો અદ્ભુત રંગ પુર્યો. અને સાહિત્ય, શાસ્ત્ર ને વિદ્યાની એમણે સંધરેલી સમૃદ્ધિ વડે શિષ્યો ને સાહિત્યકારોની કલ્પના રંગી, પાટણને ગુજરાતનો આત્મા કરી રચાવ્યું. પણ હેમચંદ્ર માત્ર કલિકાલસર્વજ્ઞ નહોતા. જેણે વિકાનો છાયા અથાગ જ્ઞાનને વક્ષોની કૃતિઓ રચી. એણે ગુજરાતીઓને સંસ્કૃત સાહિત્યમાં સ્થાન અપાવ્યું. એ સુતસદ્દીઓમાં ધુમ્યા અને રાજ્યાધિકાર પર નૈતિક સત્તા બેસાડી. મહત્તા-દાક્ષાથી ઉછળતા ગુજરાતની મહત્તાને શબ્દકેહ આપ્યો. પણ એ ઉપરાંત એ મહત્તાને કલ્પનાજન્ય અપૂર્વતાનો એણે ઓપ ચઢાવ્યો. ત્યારે એ સદ્ગત થયા ત્યારે ચૌહુકચોની જગીર અલોપ થઈ ગઈ. વિજયી સેનાઓનું વિશ્રામસ્થાન અદ્ધ થયું. વીરતા, સંસ્કાર ને સામર્થ્યથી શોભતી કોકસમૂહની કલ્પનામાંથી એક અને અવિશેષજન્ય ગુજરાત બહાર પડ્યું.

આઠ સો પચાસ વર્ષ વહી ગયાં છતાં હેમચંદ્રની એ કલ્પના મૂર્તિ હજી ગુજરાતી બોલતા કોકસમૂહની કલ્પનામાં ને જીવનમાં જીવે છે, દિને દિને વધારે જ્વલંત ને પ્રતાપી.

ફરીથી ગુજરાતના એક મોટ વાણીયાએ તપથી, યુષ્ધિથી, સુતસદ્દીગીરીથી, આત્મચળથી ગુજરાતને અને સાથે હિંદને નવું સ્વરૂપ આપ્યું છે; એની પ્રેરણાથી પ્રતાપ ને સંસ્કાર સાહિત્ય ને સેવાનો પ્રસય ઉછળ્યો છે, તેનાં તે નૈતિક શાસનો

* હોદ્દા નવ વર્ષે દેવામાં આવી છે. તાંત્રી મંડળ.

મહાન્ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ

પાટણખાતે ઉજવવામાં આવેલ શ્રી હેમસારસ્વતસન

સમયે રજૂ કરવામાં આવેલ નિબંધ

[લેખક-શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ]

જન્મસ્થાનાદિ

‘વિધતી મહાવિભૂતિઓના જીવનની કિંમત તેમના જન્મસ્થાન, જાતિ, માતા-પિતા આદિ ઉપરથી આકવામાં નથી આવતી’ એ વાત સંપૂર્ણ રીતે સત્ય હોવા છતાં સામાન્ય પ્રજા તેમના વિષેની આ જિજ્ઞાસાને રોકી શકતી નથી. એટલે સૌ પહેલા અહીં ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રના જન્મસ્થાન આદિનો પરિચય આપવામાં આવે છે.

ભગવાન હેમચંદ્રનો જન્મ વિક્રમ સંવત ૧૧૪૫ ની કાર્તિકી પુનમને દિવસે ધધુકામાં થયો હતો. તેમના પિતાશ્રીનું નામ ચાચિગ હતું. માતાનું નામ પાહિણી હતું અને તેમનું પોતાનું નામ ચાગદેવ રાખવામાં આવ્યું હતું. તેમની માતિ મેઢ હતી.

ભવિષ્યવાણી

શ્રી હેમચંદ્રના જન્મ પહેલા તેમના ગુરુ ભગવાન શ્રીદેવચંદ્રસૂરિ-જેઓ ચંદ્રગચ્છમુકુટમણિ અને પુર્ણતલગચ્છના પ્રાણ સમા હતા ના દર્શન તેમના માતા-પિતાને થયા હતા. તે વખતે તેમણે ચાચિગ અને પાહિણીને જણાવ્યું હતું કે તમારો પુત્ર જૈન-શાસનનો ઉદ્ધારક મહાપ્રભાવક પુરુષ થશે.

આલ્મયકાળ અને ગૃહસ્થજીવન

આચાર્ય હેમચંદ્રના આલ્મયકાળ અને ગૃહસ્થ

વધારે સર્વવ્યાપી લિપિએ ફરી લખાયા છે. સિધ્ધહૈમે સરજવ્યુ તેને ગાંધીજીએ હેષ્ટ અને પુષ્ટ બનાવ્યું. ગુજરાત આજે ભવિષ્યને આગણે જિજ્ઞાસુ છે, એક વીર, એક સાહિત્યકાર, ને એક મહાત્મા-એ ત્રિપુ-દીની શક્તિ, સુધ્ધિ ને વ્યવસ્થાશીલતાનું ધણી.

જીવન વિષે આપણે ફક્ત એટલું જ જાણી શકીએ છીએ કે ચંદ્રદેવ બાળક (ભાવી હેમચંદ્રાચાર્ય) પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે એક વખત તે તેની માતા સાથે દેવમંદિરમાં દર્શન કરી ગુરુવંદન માટે ઉપા-શ્રયે ગયો. આ પ્રસંગે ચચિગ રવભાવનો બાળક ચંદ્રદેવ વિહાર કરતા કરતા ત્યાં (ધધુકામાં) આવીને રહેલા શ્રીદેવચંદ્રસૂરિના આસન ઉપર બેસી ગયો. આ સમયનો લાભ લઈને આચાર્ય બાળકના લક્ષણો જોઈ લીધા અને તેની માતાને તેના જન્મ પહેલાં પોતે કહેલી વાત યાદ કરાવી.

શિષ્યસિક્ષાની યાચના

આચાર્ય શ્રી દેવચંદ્રસૂરિએ ચાગદેવના જૈન-શાસનના મહાપ્રભાવક પુરુષ તરીકેની ચોગ્યતાના દરેક શુભ ચિન્હો અને સ્વાભાવિક ચપળતા જોયા પછી સઘના આગેવાન ગૃહસ્થોને બોલાવ્યા અને કેટલીક વાતચીત કરીને તેમને સાથે લઈ તેઓશ્રી ચાચિગ અને પાહિણીને ઘેર ગયા.

આચાર્યશ્રી અને શ્રી સઘને પોતાને આગણે પધારેલા જોઈ પાહિણીએ તેમનું ચોગ્ય સ્વાગત કર્યું અને તેમના આગમનનું કારણ પૂછ્યું. આચાર્ય-શ્રીએ જણાવ્યું કે ‘તારો પુત્ર જૈનશાસનનો ઉદ્ધાર કરનાર મહાપુરુષ થઈ શકે તેવા શુભ લક્ષણોથી અલક્ષિત છે માટે તારા પુત્રને તું અમને શિષ્ય તરીકે અર્પણ કરી દે.’ આ સંભળી ધરમા પાહિણી પોતે એકલી હોવાથી વિભાસણમાં પડી ગઈ કે ‘એક તરફથી બાળકનો પિતા ધરમા નથી અને બીજી બાજુ ગૃહસ્થ અને શ્રી સઘ મારે આગણે પધારેલા છે, આ સ્થિતિમાં મારો ધર્મ શો હોઈ શકે? તેમજ પોતાના પ્રાણાધિક ગુણવાન પુત્રને

આપી દેવો પણ શી રીતે ?' આખરે પાહિણીએ જાતે જ નિર્ણય કરી લીધો કે 'ગુરુદેવ અને શ્રીસંઘ મારા સદ્બાળ્યે મારે આંગણે પધારેલા છે. તેમના વચનનો અનાદર કરવો જોઈએ નહિ તેમજ મારા પુત્ર જનશાસન અને જગતનો તારણહાર થતો હોય તો મારે આનંદ જ માનવો જોઈએ.' આ પ્રમાણે વિચાર કરી પાહિણીએ પોતાના ગુણવાન પ્રિય પુત્રને ગુરુમહારાજના કરકમલમાં અર્પણ કરી દીધો.

દીક્ષા

જન્માંતરના શુભ સંસ્કારી બાળક યાંગદેવે ગુરુમહારાજના નિર્માણ સ્નેહભર્યા ઉપદેશામૃતનું પાન કર્યું અને આંતરિક ઉત્સાહપૂર્વક ગુરુચરણમાં વિક્રમ સંવત ૧૧૫૦ માં સંસારતારિણી પ્રમળ્યા સ્વીકારી અને તેમનું નામ સોમચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું.

વિદ્યાભ્યાસ

વિશ્વના ઝગમગતા સિતારા સમાન મહાપુરુષોમાં કુદરતી જ એવી પ્રતિભા અને છુદ્ધિવૈભવ હોય છે કે તેઓ અગમ્ય રીતે જ દરેક પ્રકારની વિદ્યાને સહજમાં અને સ્વલ્પ સમયમાં મેળવી લે છે. તેમને કોઈ સરસ્વતીને પ્રસન્ન કરવા જવું પડતું નથી કે નથી તેમને કોઈના વધારે પડતા ગુરુત્વની પણ આવશ્યકતા હોતી નથી. આપણા બાળમુનિ શ્રી સોમચંદ્રે પણ પોતાની સ્વાભાવિક પ્રજ્ઞાના બળે થોડાં જ વર્ષોમાં વિદ્યાના દરેક ક્ષેત્રમાં પારંગતપણું મેળવી લીધું હતું.

આચાર્ય પદ

બાળમુનિ શ્રી સોમચંદ્ર બાળક હોવા છતાં અબાળસ્વભાવી ઉત્તમ સંસ્કારસંપન્ન મહાપુરુષ હતા. એ જ કારણે તેમના બાળસ્વભાવસુક્ષ્મ ચંચળતા આદિ ગુણોએ તેમને વિદ્યાભ્યાસ અને ત્યાગ-સંયમનો આદર્શ સાધવામાં ખૂબ જ સહાય કરી હતી. બાલ્યાવસ્થાથી જ તેઓશ્રી નિતેન્દ્રિય, સંયમી અને સ્થિરચિત્તવાળા હતા. એમના એ વિશિષ્ટ ગુણોનો પરિચય આપણને એમની બાળજીવનની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાંથી સહેજે મળી રહે છે.

એમનો જાડો વિદ્યાભ્યાસ, અપૂર્વ ત્યાગવૃત્તિ, પ્રૌઢ તપઃપ્રભાવ અને સ્વાભાવિક ઓળસિવતા વગેરે પ્રભાવશાળી ગુણો જોઈ ગુરુદેવ આચાર્ય શ્રી દેવચંદ્રસૂરિ અને શ્રી સંઘે મળી સં. ૧૧૬૨ માં સત્તર વર્ષની ઉંમરે પહોંચેલા બાળમુનિ શ્રી સોમચંદ્રને આચાર્યપદ ઉપર સ્થાપન કર્યા અને એમનું નામ સોમચંદ્રને બદલે હેમચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું. આ પછી તેઓશ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા.

ગૂર્જરેશ્વર શ્રી સિદ્ધરાજ સાથે સમાગમ

બાળવાન હેમચંદ્રાચાર્ય દેશવિદેશમાં વિહાર કરતા કરતા અને સ્થાન સ્થાનમાં પોતાના ત્યાગ અને પાંડિત્યના સૌરભને વેરતા વેરતા અતુલ્ય ગૂર્જરેશ્વરની રાજધાની પાટણ નગરમાં પધાર્યા. એમના પાટણના નિવાસ દરમિયાન લોક સમુદાયમાં અને વિદ્વદ્વર્ગમાં તેમના ત્યાગ, તપ, પાંડિત્ય વગેરે ગુણોની ખ્યાતિ ખૂબ વધી. છેવટે આ બધા ય સમાચાર ગૂર્જરાતના પ્રખ્યાત માન્ય વિદ્વાન મહારાજ શ્રી સિદ્ધરાજ નયસિંહદેવની રાજસભામાં પણ પહોંચી ગયા અને વિદ્વાન ગૂર્જરેશ્વરે ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને ઉત્કંઠાભર્યા હૃદયે આમંત્રણ મોકલ્યું. આચાર્યશ્રીએ પણ ધર્મભાવનાની વૃદ્ધિ વગેરે ધ્યાનમાં લઈ એ આમંત્રણને કબૂલ રાખ્યું અને ગૂર્જરેશ્વરને દર્શન આપવા માટે પોતે તેમના સ્થાનમાં ગયા.

ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રનાં દર્શન અને વચનામૃતનું પાન કરી ગૂર્જરેશ્વર એટલા પ્રસન્ન થયા કે તેમણે આચાર્યશ્રીને પ્રસંગે પ્રસંગે પોતાને ત્યાં પધારવા માટે ભાવભર્યા આગ્રહ કર્યો. આચાર્યશ્રી પણ ગૂર્જરેશ્વરની વિનંતિને માન્ય રાખીને અવારનવાર જતા આવતા. આ પછી ઉત્તરોત્તર ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રનું સ્થાન ગૂર્જરેશ્વરની રાજસભા અને તેના વિદ્વદ્વર્ગમાં ઘણું જ આગળ પડતું થઈ ગયું.

વિક્રમ સંવત ૧૧૮૧ માં ગૂર્જરેશ્વરની રાજસભામાં ખૂદ ગૂર્જરપતિ અને કનિષ્ઠવર્તિ શ્રોપા-

ળના અધ્યક્ષપણા નીચે કણીટક દેશીય દિગ્ગજ તાર્કિકોચાર્ય વાદી શ્રીક્રમુદયદ્ર સાથે ચએલ ગુર્જર-દેશીય ચૈતાન્ય તાર્કિકશિરોમણિ રયાદાદગ્નાકગ્રથના પ્રણેતા મહાવાદી શ્રીદેવસૂરિના વાદ પ્રસંગે રાજસભામાં ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યનું મહત્તાભર્યું સ્થાન હતું.

સિદ્ધહેમ વ્યાકરણની રચના

વિદ્વાન ગુર્જરેશ્વર મહારાજ શ્રીસિદ્ધરાજ જય-સિંહદેવની રાજસભા એટલે સમગ્ર ગુર્જરાત અને દેશ વિદેશના પડિતચક્રવર્તીઓની મળા. એ રાજ-સભાના સધળા વિદ્વાનો ભગવાન હેમચંદ્ર પ્રત્યે તેમના અભ્યાધ્ય પાડિત્યને કારણે બહુમાનની નજરે ભેટા હતા વિક્રમ સંવત ૧૧૯૨ મા માવવપતિ શ્રી યશોવર્માને હગવ્યા પછી ત્યાની લૂટમાં ત્યાનો રાજકીય ગાનભંડાર (પુસ્તકાલય) ગુર્જરેશ્વરના હાથમાં આવ્યો હતો તેનું અવલોકન કરતા તેમાં ભોજવ્યાકરણની નકલ જોયા પછી ગુર્જરેશ્વરના હૃદયમાં પોતાના દેશમાં સ્વતંત્ર વ્યાકરણના સર્જન માટેની તીવ્ર ભિર્મિ ઉત્પન્ન થઇ અને પોતાનો એ વિચાર તેમણે રાજસભાના માન્ય પ્રખર વિદ્વાનો સમક્ષ જાહેર કર્યો. આ પ્રસંગે રાજસભાના દરેક વિદ્વાને ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તરફ આગળી ચીંધીને એકી અવાજે જણાવ્યું કે “ મહારાજ ! આપની આ અતિમહાન ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવા માટે આ મહાપુરુષ સિવાય બીજું કોઇ સમર્થ નથી. ” છેવટે ગુર્જરેશ્વરે આચાર્યશ્રીને જોઇતા દરેક સાધનો પોતાની રાજકીય લાગવગથી પૂરા પાડ્યા અને આચાર્યશ્રીએ પોતાના અને ગુર્જરેશ્વરના નામને અમર કરતા સર્વાંગપૂર્ણ સિદ્ધહેમ વ્યાકરણની રચના કરીને માત્ર ગર્જરેશ્વરને જ નહિ પણ આખા વિશ્વને પોતાના અભેદ પાડિત્યને પરિચય આપ્યો. કહેવાની જરૂરત નથી કે આ પછી ગુર્જરેશ્વર ભગવાન હેમચંદ્રનો અન્ય મિત્ર-સેવક બની ગયો હતો.

રાજનૈતિક નિપુણતા

ભગવાન હેમચંદ્રના, જેમ તેમના ગુણોથી

આકર્ષીયતા મખ્યાત થ પૂજકો અને મિત્રો હતા તે જ રીતે તેમના વિરોધીઓની સંખ્યા પણ તેટલી જ હતી આમ છતાં પોતાની પ્રખર પ્રતિભા અને રાજનૈતિક નિપુણતાના પ્રતાપે તેઓ એ બધાપનો અડગપણે સામનો કરી શક્યા હતા, અને એમના આખા જીવનમાં એવો એક પણ પ્રસંગ આવ્યો નથી કે કે કોઇ પણ પ્રસંગે કોઇપણ એમનો તેજોવધ કરી શક્ય હોય, ખરે જ માનવજાતિ માટે બધું ય શક્ય હશે, પણ પરમગ વિરદ વાતાવલણ અને કારાદવાથી ભરપૂર રાજસભામાં અડગપણે ટકી રહેવું, -અને તે પણ સખ્યાતીત વર્ષોના પાગરપત્તિક વિરોધના ભોગ બનેલ શ્રમણ-મંરૂનિના કારક સાપ્રદાયિક પુરુષ માટે ધણ જ અઘરું છે, છતાં આપણે આજે એ પ્રત્યક્ષ અનુભવી શકીએ છીએ કે ભગવાન હેમચંદ્ર એ સ્થિતિમાં પણ અડગપણે બેઠા રહી શક્યા હતા, એટલે આ રીતે વિચાર કરતા ખરે જ ભગવાન હેમચંદ્રે જગત સમક્ષ ધાર્મિકતાપ્રધાન રાજનૈતિક નિપુણતાનો અપૂર્વ આદર્શ ખડો કર્યો છે.

કુમારપાળદેવ સાથે સંબંધ.

ભગવાન હેમચંદ્ર જે ચૌલુક્યવંશી ગુર્જરેશ્વરના ગાદ સમાગમમાં આવ્યા હતા. એક મહારાજ શ્રી જયસિંહદેવ અને બીજા મહારાજ શ્રીકુમારપાલદેવ. એકની સાથે અનુક્રમશઃ ધાર્મિકતાનો સંગ્રહ હોવા છતાં મુખ્યત્વે વિદ્વાનો સંગ્રહ હતો, જે આપણે ઉપર જોઇ આવ્યા છીએ; બીયારે બીજાની માથેનો સંગ્રહ ધાર્મિકતામાંથી જન્મ્યો હતો અને ધાર્મિકતામાં જ પરિણમ્યો હતો.

આચાર્ય હેમચંદ્રનો મહારાજ શ્રી કુમારપાલદેવ સાથેનો સંબંધ, તેઓ બન્નારે મહારાજ નિષ્ક્રાંત તરફના મૃત્યુભયથી ત્રાસીને નાસભાગ કરતા હતા તે પ્રસંગે થયો હતો. અને એ, મુખ્યત્વે કરીને બધાપ્રસંગના તેમના રક્ષણની ધાર્મિક વૃત્તિમાંથી જન્મ્યો હતો અને આદિથી અત સુધી એ મળધ એ રૂપમાં જ કાયમ બન્યો હતો.

ઉપદેશની અસર

ભગવાન હેમચંદ્રના ઉપદેશે મહારાજ શ્રીકૃમાર-પાલદેવના હૃદયમાં એટલી તીવ્ર અને જીડી અસર નીપજવી હતી કે આખરે એ એક ધાર્મિક અથવા જૈનધર્મોત્સાહી રાજા બની ગયો હતો. તે છતાં ભગવાન હેમચંદ્રે તેમની પાસે જૈનધર્મને લગતાં જ કાર્યો કરાવવામાં તત્પરતા રાખી હતી એમ જ નહોતું પરંતુ સર્વસામાન્ય હિતનાં કાર્યો પણ તેમણે કરાવ્યાં હતાં.

સર્વસામાન્ય હિતના કાર્યો મુખ્યપણે સાત વ્યસન, જેમાં જીગર માંસ દારૂ વેચ્યા શિકાર ચોરી અને વ્યભિચારનો સમાવેશ થાય છે અને જે પ્રજા-જીવન અને માનવતાને હાનિ દરજ્જે લાઇ જનાર છે, -ને ઉપદેશ અને રાજસત્તાદ્વારા અટકાવવામાં આવ્યાં હતાં. જ્યાં લાગવગ પહોંચી શકે તેવાં અન્ય રાજ્યોમાં પણ ચિત્રપટ આદિ સાધનોદ્વારા એ માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો.

આ સિવાય અતિપ્રાચીન સમયથી ચાલ્યો આવતો નિવારસદાર વિધવા સ્ત્રીઓની મીલકત પડાવી સેવાનો રિવાજ, જેની વાર્ષિક આવક એતેર લાખ આસપાસની હતી, -તેને પણ જતો કરવામાં આવ્યો હતો.

આ બધાય કરતાં ભગવાન હેમચંદ્રના ઉપદેશની મહાભારત અક્ષર એ થઈ હતી કે માંસાહાર નિમિત્તે તેમજ યજ્ઞયાગાદિમાં નિરર્થક રીતે થતા અનેક પશુઓના સંહારને દયાળુ ગૂર્જરેશ્વર દ્વારા અટકાવવામાં આવ્યો હતો.

ટૂંકમાં આપણે એમ કહી શકીએ કે -ગૂર્જરાત વગેરે દેશોમાં આજે પણ દુર્વ્યસનોનો અલ્પ પ્રચાર છે, નિર્વંશીઆતું ધન પડાવી સેવાનો રિવાજ જોવામાં નથી આવતો તેમજ યજ્ઞ-યાગાદિ નિમિત્તે થતા પશુવધ લગભગ અટકી ગયો છે એ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરિના પવિત્ર ઉપદેશ અને ગૂર્જરેશ્વર મહારાજ શ્રીકૃમારપાસના અનેક ધાર્મિકતાનો જ પ્રતાપ છે.

અંધરચના

આજે ભગવાન હેમચંદ્રના જે અંધો મળે છે તેની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે—

સંગોપાંગ સપાદલેક્ષ વ્યાકરણ	સિદ્ધહેમ લઘુવૃત્તિ	શ્લોક ૬૦૦૦
	સિદ્ધહેમ બૃહદ્વૃત્તિ	૧૮૦૦૦
	સિદ્ધહેમબૃહદ્વ્યાસ (અપૂર્ણ મળે છે)	૮૪૦૦૦
	સિદ્ધહેમ પ્રાકૃતવૃત્તિ	૨૨૦૦
	ત્રિંગાનુશાસન સટીક	૩૬૮૪
	જીણુદિગ્ગણ વિવરણ	૩૨૫૦
	ધાતુપારાયણ વિવરણ	૫૬૦૦

અભિધાનચિંતામણિ રવોપનુટીકા સહ	૧૦૦૦૦
અભિધાનચિંતામણિ પરિશિષ્ટ	૨૦૪
અનેકાર્થ કોષ	૧૮૨૮
નિર્ધકુશિય	૩૬૬
દેશીનામમાલા રવોપનુટીકા સાથે	૩૫૦૦
કાવ્યાનુશાસન રવોપન અલંકારચૂડામણિ } અને વિવેક સાથે	૬૮૦૦
છંદાનુશાસન છંદચૂડામણિ ટીકા સહ	૩૦૦૦
સંસ્કૃતદ્વાયાશ્રય મહાકાવ્ય	૨૮૨૮
પ્રાકૃત દ્વાયાશ્રય મહાકાવ્ય	૧૫૦૦
પ્રમાણ્યમીમાંસા રવોપનુટીકા સાથે (અપૂર્ણ)	૨૫૦૦
વેદાંકુશ (દિગ્વદનચપેટા)	૧૦૦૦
ત્રિપણ્ડિતલાકાપુરુષચરિત્ર મહાકાવ્ય ૧૦ પર્વ	૩૨૦૦૦
પરિશિષ્ટ પર્વ	૩૫૦૦
યોગશાસ્ત્ર રવોપનુટીકા સહ	૧૨૫૭૦
વીતરાગ સ્તોત્ર	૧૮૮
અન્યયોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિશિકા	કાવ્ય ૩૨
અન્યયોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિશિકા	,, ૩૨
મહાદેવસ્તોત્ર	,, ૪૪

ઉપર ભગવાન હેમચંદ્રસૂરિત અંધોના નામેની જે યાદી આપવામાં આવી છે તેમાંના ત્રિવિધ ત્રિપયો, તે તે અંધમાં કરવામાં આવેલો તે તે વિષયનો જીહ્વા-પોહ, અને તે તે અંધમાં કરેલી તત્તદિષયક અનેકા-નેક શાસ્ત્રોની ગ્રીણુવટભરી ચર્ચા-આ યથા તરફ ધ્યાન આપતાં જાણી શકાય છે કે તેઓશ્રીએ સાહિ-

લેના પ્રત્યેક અંગે કેવો ન્યાય આપ્યો છે. એ પ્રત્યેક અંગની કેટલી શ્રીજીવદથી મીમામા કરી છે અને એ પ્રત્યેક અંગનો વિચાર કરવા માટે તે સમયના વિદ્યાળ સાહિત્યનું તેમણે કેટલી ગંભીરતાથી અવગાહન કર્યું હશે અને તે માથે તેમની પ્રતિભા, તેમનું સૂક્ષ્મદર્શીપણું, તેમનું સર્વદિગ્ગામી-પાડિલ અને તેમના બહુશ્રુતપણાનો પરિચય પણ આપણને આપી મળી રહે છે.

હેમચંદ્રની કૃતિઓનું ગોશ્વ

ભગવાન હેમચંદ્રે રચેલા ગ્રંથો એટલે ગભીર અને સર્વોગપૂર્ણ અથગ્યના, સિદ્ધહેમ્યાકરણ, દ્વાદશપ્રમહાવ્યાકરણ, અભિધાનકોશી કે કાવ્યાનુ-
શાસન આદિ જેવા પ્રાસાદપૂર્ણ મહાગ્રંથો જ નહિ, પણ અન્યયોગવ્યવહેદ્દાત્રિશિકા જેવા રૂઢાં
કર કાવ્યના એક નાના સરખા રચુતિગ્રંથને લઈને વિચાર કરવામાં આવે તો પણ આપણે એમ જ કહેવું પડે. આચાર્ય હેમચંદ્રે આ નાનીશી કૃતિમા રચાડાદ, નય, પ્રમાણ અને સમ્પન્નગી વિષે તેમજ સ્વ-પરદર્શનના સિદ્ધાન્તો ઉપર અતિગંભીર અને સૂક્ષ્મ વિચારો રજૂ કરી જગતને પોતાના મહાન વિદ્વાનનો પરિચય કરાવ્યો છે.

હેમચંદ્રની કૃતિઓનું સ્થાન

આચાર્ય હેમચંદ્રની કૃતિઓનો સાહિત્યના સમગ્ર-ગણમા કોઇ પણ સ્થળે પરાભવ કે અનાદર મયો નથી, એટલું જ નહિ કેન્દ્ર તેમની કૃતિઓને ભારતવર્ષના પ્રાચીન સમર્થ જ્ઞેતર વિદ્વાનોએ સદા માન્ય ગણી છે. છન્દ શાસ્ત્રના ટીકાકાર હયાયુષ જેવા વિદ્વાનોએ તો પોતાની કૃતિઓમા આચાર્ય હેમચંદ્રની કૃતિઓ માંથી અઘસદર્શના સંદર્ભો જ અપનાવી લીધા છે.

જૈનસંપ્રદાયમાં હેમચંદ્રનું સ્થાન

ભગવાન હેમચંદ્રનું જૈનસંપ્રદાયમાં જે અતિ ઉચ્ચ સ્થાન હતું તેનું વર્ણન કરવું તે એક રીતે

વધારે પડતું જ ગણાય તે છતાં ટુંકમાં એટલું કહેવું જોઈએ કે તેમના સમયના કોઇ જગત કે પરંપરા એવા ન હતાં કે જે એમના ગુણોથી મુગ્ધ ન હોય. ટીકાકાર તરીકેનું અનેક કૌશલ્ય ધરાવનાર સમર્થ આચાર્ય શ્રીમદ્વ્યગિતિએ તો આવશ્યક મૂલની વૃત્તિમા તથા સાદુઃ સ્તુતિપુ મુરવઃ એ પ્રમાણે લખી ભગવાન શ્રી હેમચંદ્રનું અન્યયોગવ્યવહેદ્દાત્રિશિકામાના શ્લોકોના ઉદ્દેશ્ય કયો છે અને એ રીતે ભગવાન હેમચંદ્રને પોતાના ગુરુત્વ સ્થાનમા માની લીધા છે.

કાર્યદક્ષતા

ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રને તેમના જીવનમા ગત્ય અને રાતના અનુયાયીઓ, મિત્રો અને વિરોધીઓ, જ્ઞેન અને જ્ઞેતર, ધર્મોપદેશ અને નવમાહિત્યસ-જ્ઞેન, નિર્મયજીવન અને જગતનો સંબંધ એ દરેકને એક સરખો ન્યાય આપવાનો હતો. આ દરેક પૈકી એક પણ કાર્યને તેઓપ્રાપ્તે તેમના જીવનમાં ઓછો ન્યાય આપ્યો નથી. ઉપરની બાબતોનો વિચાર કરતાં ખરેજ આપણે આશ્ચર્યમુગ્ધ બની જઈએ છીએ કે આ મહાયુગર કયે સમયે કહ વરણને કેવી રીતે ન્યાય આપતા હશે, એમનું જીવન કેટલું નિષ્ક્રિય હશે અને જીવનની પહે પળને તેઓ કેટલી મહત્વની લેખના હશે ખરેજ વિશ્વની મહાવિશ્વતિઓમાં ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રનું સ્થાન કોઇ અનેક જ છે અને એ એમની કાર્યદક્ષતાને જ આભારી છે.

અંતમા એટલું કહેવું વધારે પડતું નથી કે-દેશવિદેશનો લાભો જ નહિ જદેકે કંગેડો કે અજને વર્ષનો ઇતિકાસ એકેક કરવામા આવે તો પત્તુ ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય જેવા નિર્લેપ, આદર્શ-જીરી, વિદ્વાન, સાહિત્યમજ્જક, ગભીરીતિનિપુણ, વ્યવહારુ, વર્ચસ્વી અને પ્રતિભાધારી પુરુષની નેક જગતી અતિ મુશ્કેલ છે. અને એ જ કારણસર ભગવાન શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય માટે કલિકાવ્યમર્વગ તરીકેનું જે મિરઢ યોગ્યતામાં આવ્યું છે એમા લેલ પણ અતિશયોક્તિ નથી.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને તેઓશ્રીની કૃતિની સાહિત્ય સમૃદ્ધિ

પાટણખાતે ઉજવાયેલ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સત્ર સમયે રજૂ કરવામાં આવેલ નિબંધ

આજે શુભરાતના પ્રાચીન પાટનગર પાટણની ભૂમિ ઉપર તેઓશ્રીના નામથી જૈન જ્ઞાનમંદિરની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા થાય છે તેમજ શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્યનું સારસ્વત સત્ર ઉજવાય છે, તે માંગલિક પ્રસંગે હું બે શબ્દો બોલવા આપની સમક્ષ ઊભો થયો છું.

અનંત આગમ તથા વિદ્યાને ધારણ કરનાર, અજ્ઞાનતામાં દુઃખ પામતા ભવ્યાત્માઓને જીવાડનાર તથા જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મીના તિલક સમાન એવા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય તેમના કાળમાં પ્રભાવક પુરુષ તરીકે પ્રખ્યાત હતા, અને પાટણ એ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું મુખ્ય કાર્યક્ષેત્ર હતું એમ ઇતિહાસકારો જણાવે છે. પ્રભાવક પુરુષ તેને કહેવામાં આવે છે કે જેમનામાં જૈન શાસ્ત્રનું અતિશય જ્ઞાન, ઉપદેશશક્તિ, વાદ-શક્તિ કે વિદ્યા આદિ શુભો હોય અને જેના વડે જૈન દર્શનની ઉન્નતિ કરી હોય તેને પ્રભાવક પુરુષ કહેવામાં આવે છે. શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય તેવા જ પ્રભાવક હતા. જૈન શાસ્ત્રમાં પ્રભાવક-પણાના આઠ પ્રકાર કહ્યા છે (૧) પ્રાવચનિક (૨) ધર્મકથી (૩) વાદી (૩) નમિત્તિક (૫) તપસ્વી (૬) વિદ્યાવાન (૭) સિદ્ધ અને (૮) કવિ—એ પ્રમાણે આઠ પ્રભાવકપણાના પ્રકાર કહ્યા છે.

શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રાવચનિક, ધર્મ-કથી, વાદી અને અસાધારણ કવિ હતા કે જેમના અનેક કાવ્ય ગ્રંથો તે વસ્તુને સિદ્ધ કરી જતાવે છે.

શ્રીમાન્ હેમચંદ્રસૂરિનો જન્મ સં. ૧૧૪૫ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ની રાત્રિએ કાઠિયાવાડમાં આવેલા ધંધુકા શહેરમાં થયો હતો. તેઓ જ્ઞાતે મોઢ વણિક હતા. તેમનું ગૃહસ્થપણમાં મૂળ નામ ચાંગદેવ હતું. કોટીક ગણની વજ્ર શાખાના ચંદ્રકુળના આચાર્ય શ્રીમાન દેવચંદ્ર-સૂરિએ ખંભાતમાં તેમની માતાની આજ્ઞાથી ૬ વર્ષની નાની ઉંમરે સં. ૧૧૫૪ના મહા શુદ્ધિ ૧૪ શનિવારે ચાંગદેવને દીક્ષા આપી હતી અને તેમનું મુનિ સોમચંદ્ર નામ આપ્યું હતું.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે વ્યાકરણ શાસ્ત્રને અભ્યાસ વધારવા કાશ્મીર તરફ પ્રયાણ કર્યું દરમ્યાન રૈવતાવતાર (જે ખંભાત નજીક હોય તેમ કહેવામાં આવે છે) નામક તીર્થે ક્ષી નેમિચૈત્યમાં આવીને મુકામ કર્યો. ત્યાં તે રાત્રિએ શ્રી સરસ્વતી દેવી પ્રસન્ન થયા અને કાશ્મીર જવાનો પ્રયાસ બંધ કર્યો.

શ્રી સોમચંદ્ર મુનિને સં. ૧૧૬૬ ના વૈશાખની શુક્લ તૃતીયાને દિને આચાર્ય પદ આપવામાં આવ્યું.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ ખંભાત આવી પાટણ વિહાર કર્યો અને તે વખતના રાજ સિદ્ધરાજની સાથે પાટણમાં તેમનો પ્રથમ પરિચય થયો. એક વખત સિદ્ધરાજ હાથી પર બેસી પાટણમાં ફરવા નીકળ્યા તે વખતે રસ્તામાં તેમણે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિને જોયા અને અવસરોચિત મુલા-

પિત શ્લોક બોલવા વિનંતિ કરી આચાર્ય-
શ્રીને શ્લોક સાંભળી રાજ પ્રસન્ન થયો,
અને દરરોજ બપોરે પોતાની પાસે આવવા
રાજ્યને વિનંતિ કરી.

- કેટલાક સભ્યો વચ્ચે સિદ્ધરાજને નવિન
વ્યાકરણ શાસ્ત્ર વગેરે બનાવવાની અને તેનો
પ્રચાર કરવાની ઇચ્છા થઇ અને અન્ય ઢેને-
તર વિદ્વાનોની પણ સૂચના ઉપરથી તે
મહાકાવ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ કરી શકશે એમ
ખાત્રી થતા વ્યાકરણ શાસ્ત્ર રચવાની વિનંતિ
કરી, સૂરિજી મહારાજને સર્વ સમજાવ કરી
આપી. તે વખતે આજ્ઞતા 'કલ્પ' નામના
વ્યાકરણથી સંપૂર્ણ બુદ્ધિપતિ થતી ન હતી
તેમજ પાણિનિ વ્યાકરણના અભ્યાસ માટે
તે વખતના શ્રાવણ શિક્ષકોને બહુ આજીજી
કરવી પડતી હતી. ત્યારબાદ કેટલાક વખત
પછી સૂરિજી મહારાજે સિદ્ધહેમ નામનું
નવું વ્યાકરણ શાસ્ત્ર રચ્યું અને
લઘુવૃત્તિ, બૃહદ્વૃત્તિ, ધાતુધારાચણ અને
લિંગાનુશાસન વિગેરે તમામ ઉપયોગી
બાબતોથી સંપૂર્ણ બનાવી સિદ્ધરાજને અર્પણ
કર્યું. આ તેમની કૃતિનો પ્રથમ અંશ જણાય
છે અને સિદ્ધરાજે તેની ત્રણસો નકલો કરાવી
જુદા જુદા દેશના સાહિત્ય ભંડારમાં મોકલી
આપી આ ઉપરથી જણાય છે કે તે
વખતના રાજા મહારાજાએ માહિત્ય લખાવવા
તેમજ તેના પ્રચાર માટે કેટલા પ્રેમી હતા
અને ત્યારપછી સિદ્ધહેમ વ્યાકરણ શાસ્ત્રનો
અભ્યાસ શરૂરાતમાં સર્વ દેશના વિદ્યાર્થી-
ઓને કરાવવો ગરૂ થયો.

મહારાજા સિદ્ધરાજ અપુત્રતાન હતા
અને કોઈ દેવતા કથનથી તેમના બાળ-

વામાં આવ્યું કે મારી પછી કુમારપાળ
રાજા તરીકે ગાદીએ આવશે, પરંતુ કેટલું
પૂર્વજાવના વેરભાવને લઈને કુમારપાળને
મારી નાખવાના પ્રયત્નો શરૂ થયો અને
સિદ્ધરાજના અનેક પ્રયત્નો હોવા છતાં
કુમારપાળ મહારાજા તેમની ગાદીએ આવ-
વાના જ હતા તેથી સિદ્ધરાજનું કાર્ય પાર
પડ્યું નહિ દરમિયાન મારી નાખવાની બીક
થી ભત્રેજા કુમારપાળને આચાર્ય શ્રી હેમ-
ચંદ્રસૂરિએ જોયા અને સામુદ્રિક શાસ્ત્રના
બાબતી દે દોઢ વિદ્યાથી અચાર્ય મહારાજે
તે પાટણના બલિષ્ઠના રત્ન થશે એમ જાણી
અને તેનાથી પોતે જીન શાસનની અભિવૃદ્ધિ,
લોકકલ્યાણ અને પોતે પ્રાપ્ત કલ્પ અપૂર્વ
જ્ઞાનવટે વિવિધ પ્રકારનું ઉત્તમ સાહિત્ય
પોતે લખી જનકલ્યાણને માટે પ્રચાર કરી
શકશે તેની ખાત્રી થતાથી કુમારપાળને એક
સમયે બચાવ્યા અને કુમારપાળ મહારાજા
ગાદીએ આવ્યા પછી શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને
વિનંતિપૂર્વક બોલાવી તેમને સત્કાર કર્યો અને
શ્રી હેમચંદ્રસૂરિઉપરજાની આકાંક્ષા પૂર્ણ કરી

અચાર્યશ્રીને પશ્ચિમ યજ્ઞ પછી તેમની
આજ્ઞાનુસાર કુમારપાળ રાજાએ પોતાના
તાબાના દેશોમાં પશુવધ બંધ કરાવ્યો
એટલું નહિ પણ માત્ર વ્યમનો (૧) જુગાર
(૨) માંસ (૩) મહિરાપાન (૪) વેદચાત્રમન
(૫) શિકાર (૬) ઘોડી (૭) પરચી-ગમન પણ
બંધ કરવાને માટે સં. ૧૨૨૫ ની આવાપાસ
કાપદો કર્યો અને બધું બંધ કરાવ્યું.

રાજા કુમારપાળ ગાદીએ આવ્યા પછી
શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે અનેકવિધ તાદિત લખ્યું,
અને કુમારપાળ મહારાજાએ તેનો પ્રચાર

કર્થો અને તે કાર્ય માટે બધી સગવડો કુમાર-
રપાળ મહારાજે કરી આપી.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે રચેલ વિપુલ ગ્રંથરાશિ-
માંથી કેટલાક ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ શ્રી પ્રભ-
ચંદ્રસૂરિ નામના આચાર્યે પોતાના ગ્રંથમાં
કર્થો છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) યોગશાસ્ત્ર (૨) વ્યાકરણ પંચાંગ
સહિત (૩) પ્રમાણશાસ્ત્ર (૪) પ્રમાણ-
મીમાંસા (૫) છંદાનુશાસન (૬) અલં-
કારચૂડામણિ (૭) એકાર્થકોશ (૮) અને-
કાર્થ કોશ (૯) દેશીનામમાળા (૧૦)
નિઘંટુ (૧૧) ત્રિષષ્ટિ સ્લાકા પુરુષ ચરિત્ર
(૧૨) દ્રવ્યાશ્રય મહાકાવ્ય (૧૩) વીતરાગ-
સ્તવ (૧૪) અનેકાર્થશેષ (૧૫) અભિધાન
ચિંતામણિ (૧૬) ઊણાદિ સૂત્રવૃત્તિ (૧૭)
ઊણાદિસૂત્ર વિવરણ (૧૮) ધાતુપાઠ અને વૃત્તિ
(૧૯) ધાતુ પારાયણ અને વૃત્તિ (૨૦)
ધાતુમાળા (૨૧) નિઘંટુશેષ (૨૨) બલા-
બલ સૂત્રવૃત્તિ (૨૩) શેષસંગ્રહ નામમાળા
(૨૪) શેષસંગ્રહ નામમાળા સારોદ્ધાર (૨૫)
લિંગાનુશાસન વૃત્તિ અને વિવરણ (૨૬)
પરિશિષ્ટ પર્વ (૨૭) હેમવાદાનુશાસન (૨૮)
હેમન્યાયાર્થ મંજૂષા (૨૯) મહાવીર દ્વાત્રિ-
શિકા અને વીર દ્વાત્રિશિકા (૩૦) પાંડવ
ચરિત્ર (૩૧) ભતિવ્યાવૃત્તિન્યાય (૩૨)
ઉપદેશમાળા (૩૩) અન્ય દર્શન વાદવિવાદ
(૩૪) ગણપાઠ

ઉપર જણાવેલ ગ્રંથોમાંથી કેટલાક ગ્રંથો
પ્રગટ થયેલ છે, કેટલાક અપ્રગટ છે અને
કેટલાક ઉપલબ્ધ નથી. આ સિવાય બીજા
પણ ગ્રંથો તેઓની કૃતિના છે એમ સંભવાય
છે. આ ઉપરથી જાણવામાં આવે છે કે શ્રી
હેમચંદ્રસૂરિએ વિવિધ ભતવું સર્વોગ

સુંદર સાહિત્ય રચીને માત્ર જૈન સમાજનું
નહિ પણ સમગ્ર શુજરાત દેશનું પણ ગૌરવ
વધાવ્યું છે.

પૂજ્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજનું
સત્ર જૈન અને જૈનેતર પ્રજા સમક્ષ આ રીતે
ઉજવાય તે શુજરાત માટે અને વિશેષમાં
હિન્દના સમગ્ર જૈન સમાજ માટે ગૌરવ
લેવા જનું છે.

વિશેષમાં તો આ સુમાંગલિક પ્રસંગ સાથે
તે પૂજ્ય સૂરિવરના નામથી જ્ઞાનમંદિરની
ઉદ્ઘાટન ક્રિયા સાથે જ થાય તેથી તો આજનો
દિવસ પાટણના શ્રી સંઘ માટે તો સુવર્ણ
અક્ષરે કેતારાઈ જશે અને ઐતિહાસિક દિન
ગણાશે. અને તે માટે પાટણ શહેરમાં આ
ભવ્ય સત્ર ઉજવવાની પ્રેરણા કરનાર આજના
પ્રમુખ સાહેબ શ્રીમાન સુનશી સાહેબને જેટલો
ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે, તેમજ
પ્રાચીન જ્ઞાનભંડારોને સુવ્યવસ્થિત કરા-
વવા તેમજ તેને જ્ઞાનમંદિર જેવા સ્થળે
એકત્રિત કરવાનો ઉપદેશ આપવા માટે
પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી કાંતિવિજય
મહારાજ તથા આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભ-
સૂરીશ્વરજી મહારાજનો અત્રેનો શ્રી સંઘ અને
સમગ્ર જૈન સમાજ જેટલો ઉપકાર માને તેટલો
ઓછો જ છે અને પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ
શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી
આ શહેરમાં તે જ્ઞાનભંડારોને સુરક્ષિત
રાખવા માટે જ્ઞાનમંદિરનું ભવ્ય સ્થાન પોતાની
સુકૃત લક્ષ્મીવડે કરાવી આપનાર ઝવેરી
હેમચંદ્રનાથ મોહનલાલ અને બંધુઓ પણ
ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે.

લેખક:—ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ.
સેક્રેટરી

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગર.

શ્રી વાર્ષિક તપ(વરસીતપ)નું પારણું શાસ્ત્રાધારે

કયાં કરવું જોઈએ ?

શ્રી હસ્તિનાપુર તીર્થ ઉપર

પંતબસંરક્ષક આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભમૂનીશ્વરજી મહારાજના

પ્રશિષ્ય પંન્યાસ શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ

મહાતુભાવે । જેન શાસ્ત્રકારોએ આત્મકલ્યાણ માટે કર્મકાંડને જરૂરથી ઉખાડી ફગાવી દેતા માટે તપશ્ચર્યા ઔષધી એ જ એક ગમગાણુ ઇલાજ ફરમાવેન છે જેમ મહન વનને દાવાનસ જ સાફ કરી શકે છે, લાગેલા દાવાનસને મહામેઝ જ શાત કરી શકે છે, મહામેઝને પ્રયત્ન પવનજ દૂર કરી શકે છે, તેમ મહન કર્મમણે તપશ્ચર્યા ઔષધી જ સાફ કરી શકે છે, અથવાજેમ ધણેા ઝીકણેા ઘડેા અગ્નિ વિના સાફ થતો નથી તેમ ઝીકણા કર્મ પણ તપશ્ચર્યા અગ્નિ વિના સાફ થતા નથી.

શ્રી તીર્થંકર દેવેાએ પણ કર્મમણને દૂર કરવા માટે ઘેર તપ આદરી, ધાતીયા કમોનો ન શ કરી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે-આત્મચરણ પ્રગટ કર્યું છે. પતિનપાવન શ્રી તીર્થંકર દેવેાએ આચરિત અને પ્રચલિત વિવિધ પ્રકારનો તપ અદ્વાવધિ (આજ સુધી) ધર્મોભાવેા કરતા આજા છે અને કરતા જન્ય છે.

એ વિવિધ પ્રકારના તપમા વાર્ષિક તપ (વરસી તપ) મહાન ગણાય છે કેમકે વર્ષેપર્યંત આ તપ કરવામાં આવે છે. દરવર્ષે ધણા ધર્મોભાવેા પુરોષો એવું આગમન કરે છે, પ્રથમ તીર્થંકર દેવ જો જાય જાહેા પ્રભુએ આ અવસરિષ્ટી કાગમા સસાર વ્યવહાર ચલાવી, સજ્જાત ભોમચી, વિગ્ન યજ્ઞ, દીક્ષા સહ વાર્ષિક તપ (વરસીતપ) કરેણું તેવું આ અનુકાણુ છે. મતસમ કે શ્રી જગમહેવ પ્રભુને એક વર્ષેપર્યંત શુદ્ધ આદાર પાણી ન મળી શકવાથી તપ કર્યું, કેમકે તે મમણે ફાન શું વરણુ છે, તાણુ

એવા હોય, એજેને આદારપાણી વિગેરે પેની ગેને આપી વકાય એ માધ જાણુ ન જાણુ. જેને ઉલ્લેખ શાસ્ત્રોમાં આ પ્રમાણે મળી આવે.

કાગળ વહિ (પવનની-મા વડી આદિ ને નહિ) આદમના દિવસે ઉત્તરાધા નમ્નો મેળ આવ્યેથી દિવસના પાછા પડોગમ કરે, મહા કરે આદિ ચાર દગર ગાનજોની માથે શ્રી જગમહેવજીએચાર મુઘી લગ કરી દીક્ષાવીધી દીક્ષા સધને પ્રભુ શ્રી જગમહેવજી મીન મન પાવણુ કરી પૃથ્વીતપમા વિચરતા લાખા પાણીને દિવસે પ્રભુને કચાથી પ પણ શુધ્ધ આદાર પાણી ન જાણુ, કેમકે લોકો આદાર પાણી માણુને (જગવાન) પેવી ગેને આપવા એ વિધિવિધ નથી જીલકુલ અપચિત જતા. તેઓ તે પહેલાની માફ દાથી-પેલા-વ વ-આશૂચ્ય વિગેર વિગેરે આપવા લાગ્યા, પણ પ્રભુ તેા એમાથી કંઈ પણ જાવણુ નહોતું. પ્રથમ નિહ જગત્પ્રવર્તક શ્રી જગમહેવ પ્રભુજિમા-આદાર પાણી ન મળવાથી કોઈ પણ પ્રકારનો મનકલેય (મહન વિકલ્પ) કરી વિના શાંતિથી વિચરતા લાખા અને શુધા પિપાસા આદિ પરિતો સદન કરવા લાગ્યા અન્યાન્ય (જીન) મ મુએ પણ લાગ ની નાચ જ વિચરતા લાખા, હિન્દુ કુરા-શૂબ-નમ્મ આદિ પીડિત અને તલ્લજ્ઞાન તેમજ અદાન પાણી જેવ ન વિધિવિધાનથી અગળુ એવા આ મધુ પ્રદા નામેા વિચારવા લાગ્યા કે પ્રભુ તેા વનમા પડેલા મધુર ફળો કે વહેતા નિર્મલ મધુ આદિ મધુ પાણી પીતા નથી, કચન મમ ન આ મધુ કરી

ઉપર આટઆટલો મેલ જમી ગયો છે છતાં સાફ કરવાનો પ્રયત્ન સરખોએ પણ નથી કરતા; ગરમી શરદી વિગેરેને શાંતિથી સહે છે; ભૂખ તરસની પીડાને વેડે છે; આટલું જ નહીં પણ રાતના ઘડી-ભર ઉઘતાએ નથી. અમે રાતદિવસ પ્રભુની સેવામાં રહીએ છીએ છતાં અમારી સામે પણ આંખ ઉઘાડીને જોતાએ નથી. કોણ જાણે એમણે શું ધાયું છે ? શા વિચારમાં પડ્યા છે ? એ કંઈ પણ સમજમાં આવતું નથી. અમે એમની પેઠે ક્યાં સુધી આવા દુઃખોને વેડીશું ? કદાચિત આવા દુઃખોને વેડી પણ લાઇએ પણ ભૂખ તરસતું જે દુઃખ છે તે કેવી રીતે વેડી શકાય ? પ્રભુ તો મૌનાવલંબી છે. કાંઈ પણ બોલતા કે કહેતા નથી. ભગવાનને પહેલા આહાર આદિના વિધિવિધાન પૂછ્યા નથી. અમારામાંથી આ વાતને કોઈ પણ જાણતું નથી વિગેરે વિગેરે વિચાર કરતા બધાએ ગંગા નદીના કિનારેથી નજીકમાં આવેલા વનમાં ચાલ્યા ગયા, ત્યાં જઈને કંઈ, મૂલ, ફળ વિગેરે ખાઈને, ગંગા નદીનું પાણી પીઈને પોતાનો નિર્વાહ કરવા લાગ્યા; તેમજ મોટી મોટી જટાઓ વધારી કેશ રાખવા લાગ્યા. ત્યારથી જટાધારી તાપસોની પ્રવૃત્તિ થઈ.

કચ્છ અને મહાકચ્છ ગંગા નદીના દક્ષિણ તટ પર હરણની પેઠે વનચર જેવા થઈ દરવા લાગ્યા, અને વલ્કલ (વૃક્ષોની છાલ)થી પોતાનું શરીર ઢાંકવા લાગ્યા. ગૃહસ્થીઓને ત્યાં જઈ ભોજન વિગેરે નહોતા માંગતા કે નહોતા ખાતા. ઉપવાસ, છઠ્ઠા આદિ તપથી એઓના શરીર સુકાઈ ગયા હતા, અને પારણાના દિવસે જમીન ઉપર પડેલાં સૂકાં પાકાં ફળો તેમજ પાંદડાઓનું લાક્ષણ કરતા અને પ્રભુ શ્રી ઋષભદેવજીનું હમેશાં ધ્યાન કરતાં હતાં.

પ્રથમ ભિક્ષુ-પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવપ્રભુ એક વર્ષ સુધી નિરાહાર આર્ય-અનાર્ય દેશોમાં વિચરતા વિચરતા શ્રી ગજપુર-હરિતનાપુર નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં શ્રી આહુબલીના પુત્ર સોમપ્રભ રાજા રાજ્ય કરતા હતા. પ્રભુને પધારતા જોઈ નગરજનો પરદેશથી આવેલા રોહી જાંબુની પેઠે પ્રભુને વિંટા-

ઈને ઊભા રહ્યા, તેમાંથી કોઈએ પ્રભુને પોતાને ઘેર વિશ્રામ લેવા તો કોઈએ પોતાને ઘેર પધારી સ્નાન ભોજન કરવા તો કોઈએ પોતાનું ઘર પાવન કરવા પ્રાર્થના કરી. કોઈ કોઈ કહેવા લાગ્યા કે : પ્રભો ! અમારી મોતિયોની માળાઓ સ્વીકારો, અમારા આભૂષણોને ધારણ કરો. કોઈ કહેવા લાગ્યા કે અમારા ઘોડાને લો. એ સૂર્યના ઘોડાઓનો પણ પરાજય કરે એવા છે. કોઈ બોલવા લાગ્યા કે ભગવાન ! આપ અમારા ગરીબોની કંઈ પણ ભેટ નહીં સ્વીકારો વિગેરે, પરંતુ મૌનાવલંબી પ્રભુ કોઈને પણ ઉત્તર ન વાળતા આહાર માટે દરતા હતાં. આખાએ નગરમાં પ્રભુ પધાર્યાની ધૂમ મચી ગઈ. ત્યાંની પ્રજામાં પાણીમાં તેલનું 'ગિંદુ' ફેલાઈ જાય છે તેમ આખાએ નગરમાં પ્રભુ પધાર્યાના સમાચાર ફેલાઈ ગયા. શ્રી સોમપ્રભ રાજાના પુત્ર યુવરાજ શ્રેયાંસકુમાર પણ પ્રભુ પધાર્યાના સમાચાર સાંભળી, હર્ષધેશે થઈ પોતાના પ્રપિતામહ (પ્રભુ)ના દર્શન કરવા ઉઘાડે પગે જ દોડી ગયા. પ્રભુના ચરણકમલોમાં નમીને નમસ્કાર કર્યો, પછી ઊભા ઊભા પ્રભુને નિરખવા લાગ્યો. પ્રભુને નિરખતા નિરખતા શ્રેયાંસકુમારને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું.*

* અન્ય સ્થલમાં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ આવે છે.

જે દિવસે પ્રભુ હરિતનાપુરમાં પધાર્યા એ જ રાત્રે આહુબલી પુત્ર સોમપ્રભ પુત્ર શ્રેયાંસકુમારે સ્વપ્નમાં જોયું કે મેં સ્થાન વર્ણના મેરૂપર્વતને અમૃત કળશોથી અભિષેક કર્યો, એથી તે અતિવ શોકાચમાન થયો.

શ્રી સુસુક્ષ્મ તામા નગરશેઠે સ્વપ્ન જોયું કે સૂર્ય મંડલમાંથી ખસતા જતા હજાર કિરણોને શ્રેયાંસકુમારે ફરીથી જોડી દીધા જેથી એ અતિવ દેહીધમાન થયો.

રાત્રીએ સ્વપ્ન જોયું કે કોઈ એક મહાપુરુષ શત્રુની સાથે યુદ્ધ કરતાં શ્રેયાંસકુમારની સહાયથી એની જીત થઈ.

પ્રાતઃકાળમાં આ ત્રણે મહાનુભાવો રાજસભામાં એકત્ર થયા અને ૫૨૨૫૨ પોતપોતાના સ્વપ્નની વાતો બહાર કરી. આથી મહારાજ સોમપ્રભે ઉદ્ઘોષણ કરી કે શ્રેયાંસકુમારને કોઈ મહાન લાભ થયો, સલા વિસર્જન થયા પછી શ્રેયાંસકુમાર પોતાના મહેલમાં જઈ અગ્રી (બારીમાં) શાંતિથી-પ્રસન્નચિત્તથી બેઠા. એટલામાં સ્વામી

એથી શ્રેયાસક્રમારે અપ્યુ કે માધુઓને આકાશ આવી રીતે અપાય છે આ મળ્યે કેટલાક માધુઓએ ઈશ્વર (શેરડીનો રસ) થી ભરેલા ઘડાઓ લાવીને શ્રેયાસક્રમારને આપ્યા. ઇશ્વરમને નિર્ગમ મમલ શ્રેયાસક્રમારે હાથ જોડી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે ' પ્રભો ! આ ઇશ્વરસનો સ્વીકાર કરો પ્રભુએ હાથ પસારી, કરપાત્ર આગળ કહ્યું શ્રેયાસક્રમારે ઘણા જ ઉત્કટ ભાવથી ઇશ્વરસનુ દાન દીધુ યદ્યપિ પ્રભુ ॥ કરપાત્રમાં ઘણો રસ સમાઇ ગયો પણ શ્રેયાસક્રમારના હૃદયમાં આનંદ ઉત્સાહ ન સમાયો પ્રભુએ ઇશ્વરસથી પ્રથમ પારણું શ્રેયાસક્રમારના હાથે કહ્યું નાગરિક લોકોએ આનંદ મનાવ્યો વહેણાવ્યા, ત્યાં સુગંધોએ પણ આનંદ મનાવ્યો પાંચ દિવસ પ્રગટ થયા

• વૈશાક શુક્લ-શુદ્ધિ તૃતીયા ૩ ના શુભ દિવસે શ્રેયાસક્રમારે આપેન દાન, અશ્વયજ્ઞનુ દેનારે થયુ, જેથી એ દિવસ અશ્વયજ્ઞ તૃતીયાના પર્વના નામથી સુપ્રસિદ્ધ થયો આ તે અઘાવધિ (આજ સુધી) આવતો આવ્યો છે અને આવતો જા રહે આ અવસર્પિણી કાળમાં મૌથી પ્રથમ શ્રી-કામદેવપ્રભુએ અન્યાન્ય વ્યવહારો ચલાયા, પરંતુ સૌથી પ્રથમ દાન દેનાનો વ્યવહાર શ્રી શ્રેયાસક્રમારે ચલાવ્યો વિગેરે વિગેરે

શાસ્ત્રીય ઉત્તરેષોથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે શ્રી અપભ્રંશપ્રભુએ વાર્ષિક તપતુ * પાણ્ય શ્રી હરિતનાપુર

કંઈ લેતા નથી, આમ કંઈ લેતા નથી ' આવી રીતે મનુષ્યોનો કેવાલ્ય સામળી રનામીને ભેઈ, એ કાંઈ સમયે આવા પુકોને ભેળા છે એની રીતે લેવાપાદ કરતા અતિમરમ જ્ઞાન થયુ અદો ! પૂર્વભરમા ભગવાનનો વુ સારથી હતો, અને ભાગવાનની માયે જ એ દીક્ષા લીધી હતી તે વખતે વજ્રમેન જિનેશ્વરે ક્રમજાન્યુ દળ કે આ વજ્રાભ ભરતમેનમાં પ્રથમ જિનેશ્વર થયો તે જ આ ભગવાન છે આ સમયે એક મનુષ્યએ કે ઇશ્વરમના ભરેલા ઘડાઓ લાવીને આપ્યા તે લઇને શ્રેયાસક્રમાર પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે ભગવાન ગૃહાંગેમાં મોમશી નિષ્કામિતિ જગાદ ॥ ભગવાને હાથ પસાર્યા તેણે ઘણા જ દર્શપૂર્વક ભગવાનને રસ સમપાલ કર્યો વિગેરે વિગેરે

નગરમાં કહ્યું, તો પછી વરસીતપ કરવાવાળાઓનું કતવ્ય નથી કે વરસીતપનું પારણું શાસ્ત્રાધારથી શ્રી હરિતનાપુરમાં આવીને કરે ? પણ વર્તમાનમાં બાપી બનવું જ થઇ રહ્યું છે, જ્યાં જોને સુખિતા હોય છે ત્યાં જઈ કરી લે છે, ખામ કરી રાત્રીમાં તીર્થ નજીક અને સુપ્રસિદ્ધ હોરાથી ઘણા ધર્મોત્તમા તપસ્વીઓ ત્યાં જઈ પારણું કરે છે, કેમકે ત્યાં પાલીતાણામાં મર્વે પ્રમાત્ની માનુષ્યતા (મગવડતા) હોય છે, તેમજ શાસ્ત્રોમાં પુનિત શ્રી સિદ્ધાચલ તીર્થનું મહાત્મ્ય ધણું જ અનૌકિક અત્કારિક રસુવડામાં આવ્યું છે તે માન્યો રવ ભાવિક ધર્મોત્તમો તે તરફ મન દોરાય છે, પણ સુગત આદિ દેશોથી દૂર અને વિકટ પ્રદેશમાં શ્રી હસ્તિનાપુર તીર્થ હોવાથી એને કાંઈ વગર ધર્મ જન પાદ કરવું નથી અથોત વરસીતપ કરવા-લાગ્યામાં માદ કરતા નથી. એ તપસ્વી મહાનુભાવો અને ધીમ પણ મહાનુભાવો આ તીર્થ તરફ લક્ષ્ય આપે અને અવારનવાર જવા આવવાનું રાખે ॥ આ તીર્થની પચ્ચ ધર્મી જ મહોજલાલી યામ તેમ જ પ્રતિદિમાં આવી શકે છે તેમ જ સર્વ પ્રમાત્ની મગવડતા પણ થઈ શકે છે.

અત્યારે તો હુ ધર્મોત્તમા તપસ્વી ભાઈ બહેનોને બાળપૂર્વક જણાવીશ કે તમે વગ્નીતપ કરી કાયાને મુકી નાખો છો, કછો સદન કરો છો તો પાણ્ય પણ શ્રી હરિતનાપુર તીર્થ પર આવતો કરો જેથી શાસ્ત્રમર્મોદા જળવાય, તમારી ભાવનાને તપમર્મો સફળ થાય શ્રી હરિતનાપુર તીર્થે કંઈ એટલું બધું દૂર નથી. દિલ્હીથી એન ૭૫૫ કી. આર રેલમા જેડી ગેઝ રોડને ઉતરો ગેઝડથી ગેઝડો વગેરે માધનો મને છે ત્યાં ધર્મમાળા પણ છે ઉતરવા કરવાની સગવડતા પ] છે.

• એક વડ, એક માસ અને દસ દિવસ વપર થાય છે એને કે શ્રી કામદેવ પ્રભુએ ૧૦૦ ઉપાસન પારણ કયુ હતું, ૫૦ અવધારમાં વગ્નીત તરીકે પ્રતિદિમાં આવે છે.

મહારા ધર્મી તપસ્વી બધુંએ ! શ્રી હસ્તિના-
પુરમાં શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુએ પારણું કયું છે
એટલું જ નથી પણ શ્રી શાંતિનાથસ્વામીજી, શ્રી
કુંથુનાથ સ્વામીજી, શ્રી અરનાથ સ્વામીજી આ ત્રણે
મહાપુરુષો ચક્રવર્તીઓ અને શ્રી તીર્થંકર દેવો થયેલા
છે. એઓના ચાર ચાર કલ્યાણક્રો પણ અને જ
થયા છે. શ્રી મહિલાનાથ પ્રભુનું સરોવસરણું પણ
આ પુનિત ભૂમિમાં થયેલ છે, એટલે કે આ પણ
મહાન પવિત્ર તીર્થભૂમિ છે. આ ભૂમિને સ્પર્શી,
તીર્થયાત્રા કરી જરૂર લાભ મેળવેા. પૂર્વેની બહો-
જલાલીને યાદ કરતા અને આજની પરિસ્થિતિને
નિદાનતા ખેદ થયા વિના રહેતો નથી, તો પણ
હર્ષનો વિષય છે કે પૂર્વેની બહોજલાલી અને ત્યાં
થયેલ મહાપુરુષોનું સ્મરણ કરાવનાર પ્રભુનું દહેરાસર
તેમજ નીસીડીઓ અત્યારે પણ મોજુદ છે,

દ્રીથી એક વાર ભારપૂર્વક હું મારા તપસ્વી
બધુંએને જાણવીશ કે તમે અવશ્યમેવ આ તરફ
લક્ષ્ય આપશો અને બીજાઓને અપાવશો, કેમકે

અને પારણું કરવા આવવાથી તીર્થની ઉન્નતિ થશે
અને પ્રસિદ્ધિ થશે. પૂર્વના ચિદ્વરૂપ અત્યારે પણ
એ તરફ શેરડીના ખેતરોના ખેતરો નજરે પડે છે,

અંતમાં પૂજ્ય વિદ્વાન મુનિવરો આદિ તેમજ
વિદ્વજ્જનોને એટલું વિનવીને વિરમીશ કે આપ
આપના વ્યાખ્યાનોમાં-શાષણોમાં જૈન જનતાનું
લક્ષ્ય આ તરફ જરૂર આકર્ષિત કરશો.

તા. ૬. પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્યવર
૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજશ્રીની સુકૃષ્ઠાથી
આ વર્ષે શ્રી હસ્તિનાપુર તીર્થની યાત્રા કરવાનું મને
સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. આ તીર્થની યાત્રા કરી મને ઘણો જ
આનંદ થયો. પોતાને કૃત્યકૃત્ય માની તીર્થને પ્રસિદ્ધિમાં
લાવતું ભેદ્ય એમ કંઈ લખવાનો વિચાર ઉદ્ભવ્યો
અને વિચાર થયો કે વરસીતપ કરવાવાળા બધુંએનું
લક્ષ્ય આ તરફ દોરાય તો આ તીર્થની બહોજલાલી થાય
એટલા માટે આ લેખ લખવા પ્રેરણો છે. ને તપસ્વી
બધુંએ આ તરફ લક્ષ્ય આપશે તો તીર્થની ઉન્નતિ
ઘણી જ થશે. અત્યારે તો પંબજ, ચૂ. પી. આદિના
બધુંએ કાતકી યુગમ ઉપર આવી મેળો ભરે છે!

દુઃખ અને સુખ એ બંને આવકારદાયક છે

દુઃખ અને સુખ બંને આવકારદાયક છે: કારણ કે તેઓ એક
બીજાના પરમ મિત્રો છે. આપણે જેમ એક પગ ઉપાડી જાયો કરીએ
ત્યારે બીજો નીચો રહે છે, તેમ આ સંસારમાં સુખદુઃખની ઘટમાળ
એમ જ ચાલ્યા કરે છે. સુખના ગર્ભમાં દુઃખનો નિવાસ છે અને દુઃખના
ગર્ભમાં સુખ રહેલું છે. આમ સુખ અને દુઃખ બંને એકત્રિત છે. જે
સુખનો સ્વીકાર કરે છે તેને દુઃખના ભોગ પણ થવું જ ભેદ્ય એ કેમ કે
એ બંને અવિભાજ્ય છે. સાંસારિક ઉપાધિ અને સુખદુઃખમાં જે સમાન
રહી શકે એ જ સાચો સુખી છે. સત્ય સુખપ્રાપ્તિનાં સરળ માર્ગ તો
દ્વંદ્વાતીત થવામાં જ છે. અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ વસ્તુઓનો એમાં જરાએ
પ્રશ્ન નથી. નિત્ય નિરંતર આત્મસુખમાં ઉન્નત રહો. આત્માનુભવમાં
નિમગ્ન રહેશો એટલે કોઈ પણ પદાર્થ તમારા સુખમાં વિશેષ પાડી શકશે
નહિ. સુખદુઃખને સમાન મિત્ર ગણનારની આગળ પ્રકૃતિ દાસી બની રહે છે
અને સકળ વિશ્વ તેને પ્રણામ કરે છે.

—સ્વામી રામતીર્થ

શ્રી ભાનુચંદ્રગણિ જીવનવૃત્તાંત

લે૦ સાહિત્યરંગિક મુનિશ્રી ચતુરવિજયજી

મૌગલસમ્રાટપ્રતિષ્ઠાધક જનાચાર્ય શ્રી વિજયહીરસૂરિ મહારાજના વિશાલ શિષ્ય-સમુદાયમાં અનેક સમર્થ વિદ્વાનો હતા તે પૈકી શ્રી ભાનુચંદ્ર અને સિદ્ધિચંદ્ર નામના ગુરુશિષ્યની એક પછી સુપ્રસિદ્ધ હતી એમણે રચેલા અથો-કાદંબરી વૃત્તિ, વસંતગજ શકુનવૃત્તિ, વિવેકવિલાસવૃત્તિ, શોભન સ્તુતિ વૃત્તિ, અભિધાન ચિતામણિ વૃત્તિ વિગેરે એમના પાંડિત્યનો ઠીક પરિચય કરાવે છે વિશેષ માટે જુઓ ચાર ટીકા સાથે સુદ્રિત શોભનમુનિકૃત સ્તુતિચતુર્વિંશતિકાની સંસ્કૃત ભૂમિકા.

એમના જીવનવૃત્તાંત માટે પ્રયત્ન કરતા શ્રી પંસિદ્ધિચંદ્રગણિરચિત શ્રી ભાનુચંદ્રગણિ જીવન-ચરિત્ર (સંસ્કૃત) શ્રીયુત મો. દ. દેશાધને પ્રાપ્ત થયેલ તે ઉપરથી તેમણે સારાશરૂપ લેખ લખી શ્રી આત્માનંદ શતાષ્ટિ સ્મારક ગ્રંથમાં પ્રગટ કરેલ છે. તેમના લખવા પ્રમાણે તેમાં પ્રાયઃ એમના જીવનની પૂર્વાવસ્થાનો પરિચય નથી ત્યારે મને હાલમાં જ ઉપલબ્ધ થયેલા રાસમાં સ્વર્ગવાસ તિથિ સિવાય સામાન્યતઃ સર્વ વૃત્તાંત આવી જાય છે આમ કહીએ તો અતિશયોક્તિ નથી.

આ રાસના કર્તા છે સુપ્રસિદ્ધ કવિ ન્કપભદ્રાસ્ત. એ ખભાતના વતની શ્રાવક સાંગજીના પુત્ર હતા અને શ્રી વિજયહીર-સૂરિ મહારાજાદિના પરમ ભક્ત હતા. તેમના પ્રસાદથી જ કવિત્વશક્તિ પ્રાપ્ત કરી

હીરવિજયસૂરિરાસ, કુમારપાલ ગમ, હિત શિક્ષાનો રાસ વિગેરે અનેક રાસો, ચૈત્ય-વદન, સ્તુતિ વિગેરે રચેલા છે એમના વિશેષ પરિચય માટે જુઓ જૈન ગૂર્જર કવિઓ આદિ ગ્રંથો

અસ્તુત રાસ એક ચોપડામાં વિવિધ વિષય વચ્ચે સુંદર અક્ષરે લખેલ છે દરેક પૃથમાં ૧૨ લાઘન છે અને દરેક લાઘનમાં લગભગ એક શ્લોકપ્રમાણ (૩૨) અક્ષરો છે. લખનાર છે શાહ લવજી મોતીચંદ પાલનપુરના ગઢેવાસી સં. ૧૯૧૯ અશાઠ શુદ્ધિ ૧૧. રાગનો આર નીચે સુગળ—

જૈનાચાર્ય શ્રી વિજયહીરસૂરિ મહારાજ રાધનપુરમાં પધાર્યા તે સમયે ત્યાં શ્રેષ્ઠ ઉત્સવ થયો હતો. તે જ પ્રમગે શ્રી ભાનુચંદ્ર-જીએ બાદશાહ પામેથી શત્રુજયનો દ્વરમાનો મેળવી ત્યાં મોકલ્યો હતો તે પહોંચ્યો અને ભાનુચંદ્રને સમાજમાં વિશેષ પ્રતિષ્ઠા મળી.

સિદ્ધપુરનો રહેવામી રામો નામે પુણ્ય-વાન શાહ હતો તેની પત્ની રામાદે હતી તેણીએ સ્વપ્નમાં એક દિવસે ગજ (હાથી) જોયો. પૂર્ણ મામે પુત્ર પ્રસન્ન્યો અને બાણજી

૧ જોનાવૃત્તિ-વસન્તરાત્રિવિશ્વો વૃત્તિય કાદંબરી,
શ્રીધારસ્વત્વજીવયજી વિશ્વોત નામ્યપ્રદાશ્વય ચ ૧
નામ યોગવિવેકપૂર્વકવિલાસમંથાતિ તથ-
સ્વાદીન મો રવયાસહાર સ્વિત્તમ્મોવનિર્મયરાટ ૧૧૦

—સિદ્ધિચંદ્રકૃત માનુવદ્ધરિય, પર્ગ. ૧

તરીકે નામસ્થાપના કરી, સાત વર્ષે નિશાળે મૂકયા. ભાણુજીના વડિલ બંધુતું નામ રંગો હતું. દશ વર્ષની અવસ્થા થતાં બંનેને સૂર્યવંદ્ર પંચાસનો યોગ મળ્યો. દેશના સાંભલી વૈરાગ્ય ભાવના પ્રગટ થતાં દીક્ષા અંગીકાર કરી, બંને સકલ શાસ્ત્ર ભણી પારંગત થયા. ભાનુચંદ્રને પંચાસ પદવી મળી.

ભાનુચંદ્રજીની કૃપાથી શેખને અકબર બાદશાહે ખુશી થઈ સારી જગીર સોંપી હતી, તેથી ભાનુચંદ્રની પ્રસિદ્ધિ થઈ. જગીરદાર અને દાનીઆર બંનેએ ભાનુચંદ્ર પાસે જૈન શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો. અકબરે ભાનુચંદ્રને અવલ દરબજાના (પ્રથમ નંબરના) ફકીર (સાધુ) તરીકે ઓળખાવ્યા.

એક સમયે અકબર શાહને અસહ્ય મસ્તક વેદના થઈ. ઘણા વૈદ્યાના ઉપચાર કરતા પણ શમી નહીં ત્યારે ભાનુચંદ્રને તેડાવ્યા. તેમણે આવી મસ્તકે હાથ મૂકતાં જ આરામ થઈ ગયો. બાદશાહ ખુશ થઈ જૈન શાસન અને જૈન મુનિઓને સત્ય તરીકે સ્વીકાર્યો.

બાદશાહની ખીડા શાંત થતાં ઉમરાવો ૫૦૦ ગાયો લાવ્યા. દારણ પૂછતાં ખુશાલીમાં સારી મિજબાની આપવા જણાવ્યું. બાદશાહને વાત રુચી નહીં. ભાનુચંદ્રને ઘોડાવી સર્વે ગાયો બક્ષીસ આપી અને કંઈ પણ માગણી કરવા કહ્યું, ત્યારે અવસર જોઈ જણાવેરા મુક્ત કરવા માંગણી કરી. પાદશાહે ફરમાન લખી આપ્યા.

એક સત્યવાદી ભટ અત્યંત માન કરતો હતો. તેને પાતશાહે ભાનુચંદ્ર સાથે વાદ કરાવ્યો. ત્યાં ભાનુચંદ્રનો જય થયો.

પાતશાહે કાશ્મીર તરફ પ્રયાણ કર્યું. ભાનુચંદ્ર પણ સાથે ગયા. માર્ગમાં દર રવિવારના દિવસે સૂર્યસહસ્રનામ પાતશાહને સંભળાવતા. કાશ્મીર પહોંચ્યા બાદ ૪૦ કોશ સુધી જલથી ભરેલા લંકાજેન નામના તલાવની પાળે પાતશાહે પડાવ કર્યો. રોજ સહસ્ર નામ સાંભળે.

એક દિવસ સૂર્યસહસ્રનામ સંભળાવતાં ભાનુચંદ્રને પુષ્કળ ટાઢ વાઈ. શરીર અકડાઈ ગયું. બાદશાહે અનેક ઉપચાર કરાવતાં સ્વસ્થ થયા અને બાદશાહના પૂછવાથી કહ્યું કે તમારી સાથે અન્ય જે કોઈ આવેલા તેમાંથી કોઈ જગીર, પંરગણા, હાથી, ઘોડા, ગામ અને મુજસફ પદવી વિગેરે મેળવી ફાવી ગયા પણ અમો તો માત્ર ટાઢ જ પામ્યા. અમને હાડાહાડ ટાઢ વાઈ છે ત્યારે બાદશાહે મુઠ માંગો તે આપું એમ પ્રસન્ન થઈ જણાવતાં તેમણે શત્રુજયની માગણી કરી અને બાદશાહે ફરમાના લખી આપ્યા.

હિમાલયના માર્ગે ચાલતાં ભાનુચંદ્રને પગ વાઉ ફાટી, ચાલી શકાય તેમ ન હતું ત્યારે બાદશાહે હાથી, ઘોડા, પાલખી ઉપર બેસવા કહ્યું. તેના ઉત્તરમાં “અમારો આચાર નથી,” એમ જણાવ્યું. તેને લીધે બાદશાહે ત્રણ દિવસ ત્યાં જ પડાવ કર્યો. આરામ થયે ચાલ્યા. મોટી ધામધૂમપૂર્વક લાહોરમાં પ્રવેશ કર્યો. ભાનુચંદ્ર ઉપાશ્રયમાં પધાયો. તિહાં અનેક ઉત્તમ કાર્ય કરાવી રૂા. ૨૦ હજારના ખર્ચે નવીન ઉપાશ્રય બંધાવ્યો.

શેખને ઘેર મૂળ નક્ષત્રમાં કન્યાનો જન્મ થયો. જોશી લોકોએ અશુભસૂચક જણાવી જલમાં પધરાવી દેવાની સૂચના આપી, ત્યારે ભાનુચંદ્રને ઘોડાવી પૂછતાં તેમણે સ્ત્રી-બાલ-

હત્યા કરવાની મનાઈ કરી અને શાત્રુએ અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર કરવાની સલાહ આપી. બાદશાહના હુકમથી થાનસિહ, માતુ કંઠ્યાણુ, માનસિહ અને કર્મચંદ્ર મન્ત્રીએ મલી ઉપાશ્રયે અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર આરંભ્યુ. લાખ રૂપિયા ખચ્ચો સાધુ-સાધ્વીઓ, શ્રાવક-શ્રાવિકા વગેરે આબિલ તપ કર્યું. વિષ્ણુ દર થયો. જિન શાસનની ઉન્નતિ થઈ પ્રસન્ન થયેલા બાદશાહે શ્રાવકોને પૂછ્યુ કે ભાનુચંદ્રને કઈ પદવી છે ? શ્રાવકોએ પંચાસ હોવાતુ જણાવ્યુ. બાદશાહે હીરસૂરિની પાટે બેસાડવા ઇચ્છા દર્શાવી ત્યારે ભાનુચંદ્રે ના કહી. છેવટે હીરસૂરિનો વાસક્ષેપ મગાવી ઉપાધ્યાય પદવી અપાવી. સંઘે પુષ્કળ દ્રવ્ય ખચ્ચું

બાદશાહ પુરહાનપુર ગયા ભાનુચંદ્ર સાથે હતા. પુરહાનપુરને લૂટતું ખચાવ્યુ.

દાંતના ગુન્હાથી ભોજરાજ સોનીને બાદશાહે કેદ કર્યો ભાનુચંદ્રે મુકાવ્યો. સોનીએ ઉપકાર માન્યો અને ૧૨ કોડ ધન ખર્ચી દેરાસર બધાવ્યુ ન્યા અનેક લવ્યજનો પૂજનો લાલ લેવા લાગ્યા. દશ શિષ્યોને દીક્ષા આપી.

ત્યાથી અનુક્રમે આગરે આવ્યા. ત્યાથી જહાંગીરને મલી ફરીથી શત્રુજયના ફરમાન લખાવ્યા.

ત્યાથી શાહપુર ગયાં. ત્યા વીજમતિ સાથે વાદ કરી જય મેળવ્યો એક દેરાસર બધાવ્યુ. પ્રતિષ્ઠા કરાવી સોનાનો કળશ ચઢાવ્યો.

પછી મારવાડમા આવી જલૌરમા ચોમાસુ રહ્યા પ્રતિષ્ઠા પામી ૨૧ જેલે દીક્ષા લીધી એકદર ૮૦ શિષ્ય થયા

તેમા ૧૩ પંચાસ થયા ઉદેચંદ્ર^૧, ભાવચંદ્ર^૨, દેવચંદ્ર^૩ વિગેરે એક એકથી ચઢિયાતા હતા.

૧. એમના શિષ્ય ૩૫૫૨ે સં. ૧૬૮૫ મા દડકપ્રકરણુ પર સંકૃત અવચૂરિ રચી, એમના શિષ્ય વિલાસચંદ્રે દેવકીપાટણમા લખેલી એક પ્રત ભર્યના શેડ અનોપચંદ મનુચંદ દબાઈના બહારમા છે.

૨ એ સિદ્ધિચંદ્રના સહોદર હતા તેના શિષ્ય જનકચંદ, કપુરચંદ, મયાચંદ, ભક્તિચંદ, ઉદયચંદ, ઉત્તમચંદ, શિવચંદ રાધનપુરમા મ ૧૮૭૪ મા તારગામંડન અન્નિતનાથ રતન લખ્યુ. (ભર્ય બહાર)

૩. એમણે શૌભવસ્તુતિ ઉપર સંસ્કૃત ટીકા રચી છે (પ્ર આગમોદયસમિતિ ગ્રંથાક ૫૧), ગુજરાતીમા નવનરત્ન ચૌપાદ, શત્રુજયતીર્થ પરિપાટી (સ. ૧૬૯૫), પૃથ્વીચંદ્ર કુમાર રાસ (સ. ૧૬૯૬) રચેલ છે

દેવચંદ્રના શિષ્ય વિવેકચંદ્ર થયા કે જેમણે સં. ૧૭૦૯ મા ત. વિજયસિદ્ધસુરિની પાઠુ પ્રતિષ્ઠિત કરી છે, જેમા પોતાને ભાનુચંદ્રના શિષ્ય જણાવે છે (જુઓ પ્રા જ્ઞે. લે સ પ ૩૧૮ ૯, લેખાક. ૫૧૪).

વિવેકચંદ્રના શિષ્ય તેજચંદ્ર, જિનચંદ્રના શિષ્ય જીવનચંદ્રે સં. ૧૭૫૩ મા જ્ઞાનમાગરકૃત સિદ્ધચંક્રાસની પ્રત લખી (જ્ઞે. શુ ક. ભા. ૧, પૃ. ૭૫)

શોધખોળ કરતા બીજા પણ નામ નીચે પ્રમાણે ઉપનખ્ધ થાય છે.

(૧) હીરચંદ્રગણિએ સ ૧૬૯૪ મા સિરોહીના સંવ સાથે આબૂની યાત્રા કરી તેવા લેખ પ્રાચીન જ્ઞે. લે સ. મા ન ૮૨ મા છે તેમા હીરચંદ્રના ગુરુભાષ દુશલચંદ્રગણિ અને અમરચંદ્રગણિ જણાવેલ છે. તેમજ પરિવારમાં મુનિ દોશિયંદ્ર, રામચંદ્ર, જિનચંદ્ર જણાવેલ છે.

હીરચંદ્રના શિષ્ય ગવિચંદ્રે ખખાતમા મ.

સર્વ શિષ્યોમાં સુખ્ય ઋસિદ્ધિચંદ્ર હતા. તેમણે ખરનપુરમાં આદેશાહને

હુકમ મેળવી ૩૨ ચોરોને તરવારથી મરાતાં બચાવ્યાં. જ્યહાસ નામના

૧૭૨૨ માં ઉપાસકદશાંગતી પ્રતિ લખી. (આ. ક. પાલીતાણા).

જિનચંદ્રના શિષ્ય જિતચંદ્ર, લખિયંદ્ર, દેવચંદ્ર, ભવાનીચંદ્રના ગુરુભાઈ સોમચંદ્રે ટંકારીયામાં હંસર-તંદૃત શત્રુજયમહાત્મ્યસારની પ્રત. સં. ૧૬૭૩ માં લખી (પુરાતત્વ મંદિર, અમદાવાદ), તથા સં. ૧૬૮૫ માં વિવેકવિલાસની પ્રતિ લખી (પી. ૪, પૃ. ૧૧૫), આમાં ભાનુચંદ્રના શિષ્ય લખેલ છે.

(૨) ઋસિદ્ધિચંદ્ર એમણે વિજયદેવસૂરિના સમયમાં મૃગાંકચરિત્ર (પ્ર. આત્માનંદ સભા-ભાવનગર) રચ્યું કે જેનું સંશોધન તેમના ગુરુભાઈ ઉદયચંદ્રે કરેલું છે.

ઋસિદ્ધિચંદ્રને પણ લલિતચંદ્ર નામે શિષ્ય હતા તે ઋષિમંડળસ્તોત્ર (મૂળ)ની પ્રતિના પ્રાંતરથ નિમ્ન લિખિત ઉલ્લેખથી માલુમ પડે છે.—

સંવત્ ૧૭૦૫ વર્ષે માર્ગશીર્ષસિતપચ્ચમ્યાં શનિ-વાસરે । મટ્ટરકપુરનંદર મટ્ટરક શ્રી ૧૧૫ શ્રી વિજય-દેવસૂરીશ્વરજીચરણસેવિ મુતિ મક્તિવિજયપઠનક્રુતે । મહોપાધ્યાય શ્રી ૧૭ શ્રી સક્લચન્દ્રાણિ તત્ત્વિજ્ઞ પરવાદિદલમજન પળિહત શ્રી ૧૭ શ્રી સૂરચન્દ્રગણિ તત્ત્વિજ્ઞ શ્રી શત્રુજયકરમોચનાચનેકસુક્રુતકારિ મહો-પાધ્યાય શ્રી ૧૦૮ શ્રી માનુચંદ્રગણિ તત્ત્વિજ્ઞ સક્લ-પરવાદિગજકેશરી પળિહત શ્રી ૧૯ ઋસિદ્ધિચન્દ્રાણિચરણ-સેવિ ગણિ લલિતચંદ્રેણ લિખિતમ્ । વિરમપુરે ।

(૩) સોમચંદ્ર-સં. ૧૬૮૫ દાયણુ શુદ્ધિ ૨ સોમ-વારે શ્રી જિનદત્તસૂરિવિરચિત વિવેકવિલાસની પ્રત લખી (પ્રે. પીટસન રિપોર્ટ, વૉ. ૪, પૃ. ૧૧૫).

(૪) સુમતિચંદ્ર—એમના શિષ્ય આનંદચંદ્રના શિષ્ય અમીચંદ્રે સં. ૧૭૪૦માં લખેલી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની પ્રત શાંતમૂર્તિ મુનિશ્રી હંસવિ. શાસ્ત્રસંગ્રહ (વડોદરા) માં અને સં. ૧૭૪૧માં લખેલી ઉપદેશમાળા પ્રકરણની પ્રત (શ્રી મુ. વિ. સં. શા. સં. છાણીમાં)

છે. (જુઓ પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨, પ્રત નં. ૬૫૭, ૬૫૬ પૃ. ૨૫૨-૫૩)

સુમતિચંદ્રના દ્વિતીય શિષ્ય સુભલચંદ્રના વાચવ માટે સં. ૧૭૨૪ માં અમીચંદ્રગણીએ લખેલી ઋષિમંડળ પ્રકરણની પ્રત મુ. શ્રી. હં. વિ. સં. શા. સં. વડોદરામાં છે (પ્રશસ્તિ સંગ્રહ નં. ૮૭૮).

(૫) લખિયંદ્ર એમણે રચેલ નવખંડ પાર્શ્વનાથ સ્તવન (કડી ૩૭) પ્રાપ્ય છે. સુરસુંદરી ચૌપાઇના અંતે આ પ્રમાણે પુષ્પિકા નજરે પડે છે.

इति सुरसुन्दरी चौपई संपूर्ण । सं. १६७४ वर्षे फाल्गुणसुदि ७ दिने मंगळवारे महोपाध्याय श्री मानुचंद्र गणेशिष्य पण्डित ललितचंद्रगोणना लिखिता । साध्वीश्री रूपलक्ष्मी शिष्याणि साध्वी गुणलक्ष्मी-वाचनाय समर्पिता ।

* એમણે રચેલા ગ્રન્થો:—

કાઠબરી ઉત્તર ભાગની ટીકા (પ્ર. નિ. સા. પ્રેસ), ભક્તામર સ્તોત્ર વૃત્તિ, (પ્ર. ભી. મા.), શોભન સ્તુતિ વૃત્તિ (પ્ર. આ. સ. ગ્રં. ૫૧), આ સિવાય ધાતુમંજરી, વાસવદત્તા વૃત્તિ, (લખ્યા સં. ૧૭૨૨), અનેકાર્થ નામમાલા સંગ્રહ વૃત્તિ, (પ્ર. કાંતિવિજયજી છાણી ભંડાર), વૃદ્ધ પ્રસ્તાવોક્તિ રતનાકર, ભક્તામર સ્તોત્ર ટીકા, જિનશતક વૃત્તિ (રચના સં. ૧૭૧૪ અને લખ્યા સં. ૧૭૧૪), ચંદ્રચંદ્રિકા ટીકા પત્ર ૭૪, પ્રાકૃત સુભાષિત સંગ્રહ પત્ર ૨૫, કાવ્યપ્રકાશ ખંડન (સં. ૧૭૨૨) આમાંના ઘણાખરા અપ્રકટ છે, તેની પ્રતો બીજાપુર ભંડારમાં છે. આ ઉપરાંત કાઠબરીના ગુજરાતી સાર પોતે લખ્યો છે જેની પ્રત પાલણપુરના ભંડારમાં છે.

એમના શિષ્ય સુભલચંદ્રે સં. ૧૭૦૧ આસો વદિ ૨ દિને કપડવંજમાં લખેલી શીલહત્તની પ્રત ભંડારકુર ઇન્સ્ટીટ્યુટ (પુના)માં છે. અને સં. ૧૬૯૮ માં ભાદ્રવા વદિ ૧૩ દિને વિલાપુર

લાડ વાણીયાને મરાતો બચાવ્યો જહાંગીર અને એ બંને સહાધ્યાથી હતા. (સાથે અભ્યાસ કર્યો હતો) વચનચાતુરી, કઠ-કળા અને રૂપમાં પણ સુંદર હતા.

જહાંગીર શાહે હાથી, ઘોડા, ધન, દોહત આપવાની લાલચ બતાવી લઘુ વય હોવાને લીધે યોગ ત્યજી દેવા કહ્યું છતાં પણ મિલ્દિ-ચંદ્ર જરાય લલચ્યાયા નહીં. છેવટે બચ બતાવ્યો તો પણ નિશ્ચલ રહ્યા. જહાંગીર પ્રમત્ત થયો ત્યારે છેવટે સિદ્ધિચંદ્ર કહ્યું : જો તુ મારા માગ્યા મુજબ આપતો હોય તો શુરુએ આપેલા વેપને પડાવી ન લે. બાદશાહ ખૂબ ખુશ થયો. પછે પડતો, ગુણ ગાતો વિશેષ રાગી બન્યો.

અહિં ઋષભદાસે રચેલો રામ પૂર્ણ થાય

(બીજાપુર) માં લખેલી દીવાલીકવ્ય(ગદ્ય)ની પ્રત પ્રવર્તક શ્રી કાલિવિજયજી સંમંદીત શાસ્ત્રમંદ-
(વડોદરા) માં સુરક્ષિત છે.

લીમડી બડારમાં રહેલી પત્નીસાગરી કથાના અંતે જણાવેલ સિદ્ધિચંદ્ર જો આ જ હોય તો અન્ય સિંધુ સિંધાદિ નીચે લખ્યા મુજબ પણ

છે. એના પછી એક ઢાળ અને દુહામાં ગુણભામ વણુવે છે. કવિતમા ઝોલીયા ગણાવે છે. તેમાં ૧ અકબર બાદશાહ, ૨ ટોડરમલ, ૩ તાનસેન, ૪ ખીરખલ, ૫ ખાનાખાન માનસિંહ, ૬ રામદોહત, ૭ હીરવિજયસૂરિ, ૮ અબુલફઝલ, ૯ ભાનુચંદ્રનાં નામ ગણાવ્યા છે.

છેવટના દુહામાં ૧ અકબર બાદશાહ, ૨ અબુલ ફઝલ, ૩ હીરવિજયસૂરિ, ૪ ભાનુ-ચંદ્ર એ ચાર રતન ગણાવી મમામ્તિ કરી છે.

વચ્ચે કેટલેક રચણે પાઠ પડી જવાથી અને અશુદ્ધતા હોવાને કારણે કેઈ બાબત સમજમાં નહીં આવવાથી રહી ગઈ હોય તો મુદ્રા વાચકોએ મુધારી વાચવા અને યોગ્ય લાગે તો મને સૂચના કરવા દરેકને પ્રાર્થના કરી વિરમુ છું.

કલ્પી શકાય છે. તે ઉદ્દેશ આ પ્રભાણે—

સવત્ ૧૭૫૨ વર્ષે આઠો મુદિ ૨ દિને રવિવારે ' સમગ્રી ' પ્રામમયે લિખિતા મહોવાખ્યાય થી ૧૦૯ શ્રી સિદ્ધિચંદ્રગણી શિષ્ય પંક્તિથી ૧૧ શ્રી ભમી-ચન્દ્રગણિશિષ્ય પંક્તિન થી ૫ શ્રી ગુણચન્દ્રગણી તત્ત્વિષ્ય ગણિ ગોવિન્દચન્દ્રેણ લિખીકૃત સ્વશાસ્ત્રનાર્થમ્ ।

નથી મૃત્યુ વિસરવાનું

(કવાલી)

વિસારી વીરની વાણી, વળો વાટે ભલે ખોટી;	૧
કરો કૃત્યો ભલે ફૂડાં, નથી મૃત્યુ વિસરવાનું.	
હજારો જીવને મારી, વિનાશી દેહને પાળો;	૨
વિસારી મૃત્યુને કિન્તુ, નથી	
વહી વાણી તમે જૂઠી, તુચ્છ તૃષ્ણા ભલે પૂરો;	૩
વખત જ્યારે થશે પૂરો, નથી	
પરાઈ ચીજ ચોરીને, ખુશી થઈને અતિ મનમાં;	૪
ભલે મોજે તમે માનો, નથી	
વિષયથી આંધળા થઈને, અનીતિના રહી પંથે;	૫
ગણો ના મોતને તોયે, નથી	
વધારીને તમે તૃષ્ણા, કરી અન્યાયના કામો;	૬
ભલે લક્ષ્મી કરો ભોગી, નથી	
કરીને ક્રોધ નિર્જાળને, દુઃખ ઇધને ભલે કનડો;	૭
પરંતુ જાણીને સાચું, નથી	
અભિમાને રહી માતા, વિનય ને નમ્રતા છોડી;	૮
ગણો સહુને ભલે કોડી, નથી	
વિના વસ્તુ થવા મોટા, ભલે સેવો તમે માયા;	૯
કળો ખતે ભલે ભોળા, નથી	
લોભથી હોભ પામીને, ધર્મની ભાવના છોડી;	૧૦
અધર્મે જ ભલે દોડી, નથી	
કનક ને કામિની રાગી, ભલે થા દેહને રાગી;	૧૧
પ્રભુના રાગને ત્યાગી, નથી	
દ્રેષ ભાવે ભલે માની, સ્વભાતિ જીવને શત્રુ;	૧૨
અશાતા આપીને હરખો, નથી	
કલેશ ક'કાસથી પરને, ભલે સંતાપ ઉપજાવી;	૧૩
ખનાવો કલેશમય જીવન, નથી	
અદેખાઈથી બીજા પર, ચઢાવી આળ બહુ ફૂડા;	૧૪
તમે હલકા ભલે પાડો, નથી	
વિષયની વાસના પોષો, ખનાવી ગાજ ને અંગલા;	૧૫
ભલે રામા રમાડીને, નથી	
પ્રભુની આજુમાં રહીને, સહુને મિત્ર સમ માની;	૧૬
યદિ કરશે ભહુ સહુનું, ખરે મૃત્યુ વિસરવાનું.	

॥ હેમચંદ્રસૂરિજીને પધારવા વિનંતિ ॥

॥ રાગ ભૈરવી, કૃષ્ણી ॥

॥ મંગળાચરણ ॥

પધારો હેમચંદ્ર મહારાજ, સમય સોનેરી આગ્યો છે,
વિરાજો ધર્મના ધોરી, દીવાળી દિન મનાવ્યો છે ॥ ૧ ॥

મગરપુર પાટણે આવો, વિમાનો સ્વગના છોડો,
રથેલા સાનભંડારો, વિભુજતા ફેર રચી જોડો ॥ ૨ ॥

રવિનું કામ રવિ કરશે, અધારું સર્વદા હરશે;
દીવાળી દીવડા બગે, અધારું ખાપનું ભાગે ॥ ૩ ॥

દીખાવો કુમારપાળ રાજ, કરુણાવતમાં તાબ,
ઉદાયન મંત્રી મળે સારા, ધર્મના ચંદ્ર ને તારા ॥ ૪ ॥

ધર્મના ધામ હતા સારા, સોનેરી કામ મનહારા
પ્રભુસ્થ શેરીઓ ફરતા, રવિકર તેજ ઝળહળતા ॥ ૫ ॥

સભાઓ મંડપો સોહો, વિમાનો માનથી મોહો
સભામાં સોહો નરનારી, દેવીઓ દેવ મનહારી ॥ ૬ ॥

પંચાસર પાસ પ્રભુછાયા, સારસ્વત હેમચંદ્ર પાયા
ચાચના કાંતિ કરનારી, નિબંતમશામ રમનારી ॥ ૭ ॥

વધાઈ

॥ રાગ આશાવરી-ભૈરવ ॥

આજ વધાઈ બાગે છે, મહાવીરનું શાસન બગે છે ॥ ૧ ॥

પંચાસર ફરનારી રચના, દેવ મનોહર લાગે છે ॥ ૨ ॥

ગોવંદ ગુરુ નામ સમરતાં, ધરધર ગૌરવ રાગે છે ॥ ૩ ॥

હેમચંદ્રસૂરિ દર્શનથી, જ્ઞાનાર્ણવ ભાગે છે ॥ ૪ ॥

કાંતિવિજય ગુરુ આતમરાજ, દીને મંગલ માગે છે ॥ ૫ ॥

પ્રવર્તકે શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

વૃત્તમાન સુમાચાર

અંગાલા સીટીમાં જયંતિ

ચૈત્ર સુદિ ૧૩ ના શુભ દિવસે ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ જન્મજયંતી હોવાથી ધણા દિવસો પહેલાં તૈયારીઓ કરવાની શરૂઆત થઇ ગઇ હતી.

ત્રણે સમપ્રદાયોએ એકત્ર મળી યાજ્ઞ અન્વિત-પ્રસાદજી એમ. એ. એલ. એલ. બી.ની અધ્યક્ષતામાં જયંતી ઉજવવામાં આવી હતી.

પ્રથમ ભગત ચાંદનમણજીએ પ્રભુસ્તુતિ કરી, નિર્મળા બેને સંગીત સાથે પ્રભુભજન ગાયું, પ્રૌદેસર ચંદ્રકુમારે પ્રસંગોચિત ભાષણ આપ્યું અને પ્રૌદેસર લોકચંદ, તથા વકીલ ગુરૂચક્ષરણે ઉર્દૂ જગ્યાનમાં શ્રી મહાવીરપ્રભુની સ્તુતિ કરી હતી.

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજે સભા અને અધ્યક્ષ સાહેબની વિનંતિને માન આપી વિચારણીય ભાષણ આપ્યું. ભાષણ આપતાં સંસારને અનાદિ સિદ્ધ કરી, ઉત્તર્પણી અને અવસર્પણીનું ખ્યાન કરી દરેક કાળમાં ૨૪-૨૪ તીર્થંકરો થયા છે ધ્યાય છે અને થશે. વર્તમાનકાળમાં ચોવીશમાચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીરપ્રભુ થયા છે. એઓની આજે જયંતી ઉજવવા માટે આપણે એકત્રિત થયા છીએ વિગેરે વિવેચન કરી જૈનધર્મનું મહત્વ સમજાવી, ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના જીવનપ્રસંગને આલેખી એમાંથી જૈન અને અજૈન બંધુઓને યોગ્ય સેવા સંચોટ લલામણ કરી હતી.

કાલેજના વિદ્યાર્થીઓને અધ્યક્ષ સાહેબના હાથે ઇનામ આપવામાં આવ્યા પછી અંગાલા જાવણીમાં મુનિ સત્યવિજયજીની આંખનું ઓપરેશન નિઃસ્વાર્થભાવે કરનાર ડોક્ટર બી. એ. ચક્રવર્તી અંગાલા શહેરના સંઘ તરફથી સોનાનો મેડલ અર્પણ કરવામાં આવેલ.

આચાર્યશ્રીને રધાનકવાસી સાધુ શ્રી અમરચંદજી આદિ મદ્યા, પરસ્પર સાનંદ વાર્તાલાપ થયો. આ

પ્રસંગ પંજગમાં પહેલવહેલો હોવાથી જનતા ઉપર સારો પ્રભાવ પડ્યો હતો.

હિસાર ખાતે હજારો ગાયોને મળેલું
રક્ષણ

મુંગળના દાનવીરોની સહાયથી હિસાર(પંજબ)ની હજારો ગાયોના રક્ષણાર્થે મુંગળ જીવદયા મંડળીએ કરેલ કાર્યની જાન્યુઆરી આખર સુધીની વીગતો—
એકંદર ૬૫૦૦ ગાયોને રક્ષણ આપવામાં આવ્યું, જેમાંની ૬૫૦૦ ને મવાણી હરિતનાપુર જંગલોમાં રાખી, ૨૫૦૦ ને ફેબ્રુઆરી ૧૫ મી સુધી હિસારખાતે ચાર કેમ્પોમાં રાખી, ૮૦૦ ને દિસાર ને સાતરોડ ખાતેના કેમ્પોમાં રાખી, ૧૫૦૦ ને હિસારખાતે છૂટક ચારે આપી રાખી, ૨૦૦ ને ભવાની વગેરે ગૌશાળાને સોંપી.

દેટલાક ગામડામાં સાંઠ ભૂંચે મરતાં હોઇ ૧૦૦ સાંઠોને રૂ. ૧૦ ને રૂ. ૫)ના માસિક ખર્ચે કેમ્પમાં રાખ્યા.

મુંગળ, અમદાવાદ, કરાંચી, પોર્ટસુદાન વિગેરે શહેરમાંથી સારી રકમ મળી છે. રજપુતાના અકાલ સમિતિ તરફથી સારી કીંમતનો ધાસચારો મળ્યો છે. હંમેશનો રૂ. ૭૦૦)નો ખર્ચ છે. મદદની જરૂર છે.

સાહિત્યમંદિરનો ઉદ્ઘાટન મહોત્સવ

આચાર્ય શ્રી વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને તેઓશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યવર્ગની દેખરેખ તથા ઉપદેશથી પાલીતાણાખાતે તૈયાર કરવામાં આવેલ જૈન સાહિત્યમંદિરનો ઉદ્ઘાટન મહોત્સવ ગત વૈશાક શુદ્ધ ૭ બુધવારના ઉજવવામાં આવતા ગ્રાન-મંદિરના વિશાળ મકાનને ધ્વજ પતાકાથી શય્યાગારવામાં આવેલ, તેમ જ સુંદર રચનાપૂર્વક અક્ષર મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો. ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે પાલીતાણાના નામદાર દરબાર શ્રી ગહાદુરસિંહજી વગેરે અધિકારીવર્ગે ખાસ હાજરી આપી હતી. આ મંદિરને અંગે પ્રભાસપાટણવાળા શેઠ સુંદરજી હરચંદે રૂ. ૭૫૧૧ હજારની ઉમદા સંખાવત કરી છે.

ઝવેરી સારાભાઈ વાડીલાલના સ્વર્ગવાસ

અમદાવાદનિવાસી શ્રીયુત સારાભાઈ ઝવેરી થોડા વખતની ગિમરી ભોગવી તા ૫-૪-૩૬ છુપવારના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. બહુ સારાભાઈ પ્રતિષ્ઠિત પુરુષ હતા ઝવેરાતનો ધંધો મુંબઈમાં કરતા હતા ધર્મશ્રદ્ધાળુ, માયાળુ, સરલહેદયા હતા આ સભાના ધણા વખતથી લાક્ષ્મીચંદ્ર હતા. તેમના સુપુત્રો રતિલાલભાઈ વગેરે બહુઓને દિલાસો આપવા સાથે શ્રીયુત સારાભાઈના પવિત્ર આત્માને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાયો તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રીયુત પ્રભુદાસ રામચંદનો સ્વર્ગવાસ

ભાઈ પ્રભુદાસ શુભારે પાંસઠ વર્ષની ઉંમરે થોડા દિવસોની ગિમરી ભોગવી ભાવનગરમાં તેમના નિવાસસ્થાનમાં તા ૧૧-૪-૩૬ મગળવારના રોજ પંચત્વ પામ્યા છે. ભાઈ પ્રભુદાસ શેટ્ટીમાફરનો ધંધો ધણા વર્ષોથી કરતા હતા અને શુભારે ત્રીશ વર્ષથી તેઓ અમદાવાદમાં નિવાસ કરી ત્યાં તે ધંધો કરતા હતા. તેઓ ધર્મશ્રદ્ધાળુ, શાંત, સરલહેદયા અને મિથનસાર હતા જીવનની છેલ્લી ધડી સુધી ધર્મ અરાધન કર્યું હતું. તેઓ આ સભાના ધણા વર્ષોથી લાક્ષ્મીચંદ્રચંદ્ર હોવા સાથે સભા ઉપર અત્યંત પ્રેમ ધરાવતા હતા તેઓના સુપુત્ર ભાઈ રતિલાલને દિલાસો દેવા સાથે તેઓના પવિત્ર આત્માને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાયો તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગુજરાતી ભાષામાં) ઉપાધ્યક્ષ

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦

૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૩ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર, બે ભાગમાં ૪-૮-૦

૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર ૩. ૩-૦-૦

૬ શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર (શ્રીવીર જિનેશ્વરના સંક્ષિપ્ત રસપૂર્વક ચરિત્ર) જેન પાઠશાળા કન્યાશાળામાં પઠનપાઠન માટે ખાસ ઉપયોગી ૩. ૦-૧૦-૦

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્મામ્યુદય (સંવત્તિ ચરિત્ર) (મૂળ) ૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ

૩ શ્રી વસુદેવહિંદિ ત્રીજો ભાગ ૪ પાંચમો હટ્ટો કર્મપ્રત્ય

૫ શ્રી વૃહત્કલ્પ ભાગ ૪-૫

શ્રી જેન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકું વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી તત્ત્વતરંગનો સુંદર ગોષ્ઠ	૦૧૮	શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નંદ માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુચન (અર્થસહિત શાસ્ત્રી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુચન અર્થ સહિત (ગુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મખિન્દુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિજ્ઞોષ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સહ્યાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	લીસ્ટ ૦૧૧
શ્રી આત્મપ્રત્યોષ	૨૧૧	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાંધડ	૧)	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ સ્તવ	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	શ્રી દેવસીરાજ પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૮
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી પાળારામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી શત્રુજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી " " " રેશમી પુકું	૨૧૧
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંવલ	૦૧૧	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની કથા	૧)	સે.જમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી તેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશરથાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ ભા	૨)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
આદર્શ જૈન સ્તોત્રો	૧)	કલિંગનું યુદ્ધ યાને મહારાજા ખારવેલ	૨)
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખી:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સહ્યા—ભાવનગર.

જ્યેષ્ઠ

૧૯૯૫

✧

અંક ૧૧ મો

પુસ્તક ૩૬ મું

પ્રકાશક:-

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧ માણસામંડન શ્રી નેમિનાથ સ્તવન	(શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૨૮૭
૨ હંસિનાપુરજી સ્તવન	(પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ)	૨૮૮
૩ ધર્મશર્માભિયુક્ત મહાકવ્ય : : જંગ્મદ્વીપ વર્ણન (ડૉ. લગલાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા)		૨૮૯
૪ શામિક વિધિ-વિધાન	(ચૌધરી)	૨૯૧
૫ શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	(પંનાસ શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ)	૨૯૩
૬ અધ્યાત્મશક્તિના લાભ	(અભ્યાસી B. A.)	૨૯૬
૭ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજીને પ્રાર્થના	(પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ)	૨૯૮
૮ અહિંસાનો આશરો	(પોપટલાલ પુ. શાહ)	૨૯૯
૯ દોષદંષ્ટિ થવાથી મુક્તિ	(આ. શ્રી વિજયકરતૂરસૂરિજી)	૩૦૦
૧૦ આત્મોદ્ધાર અને મુક્તિ સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંઝી	(અનુવાદ)	૩૦૩
૧૧ જાહેર જીવન	(જૈન)	૩૦૭
૧૨ વિશ્વસ દેશ	(મુનિશ્રી દંતવિમળ)	૩૦૯
૧૩ વ્યવહાર વચન	(પારેખ રાયચંદ મુળજી)	૩૧૦
૧૪ વર્તમાન સમાચાર	...	૩૧૨
૧૫ ચર્યાપત્ર	...	૩૧૨

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

આર દબ્બર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પાકૃત લાપામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમે અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોપકૃત સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના મુશોભિત પાદ-ડીંગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર મુખીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નદિ પ્રકટ થયેલ જાણવા જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુતા પાંચે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભાવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ રચેલ રચેલ આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર ગોધદાયક દેશનાગોનો સમવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જૈન સમાજ અત્યારે તેજોશ્રીના ઉપદાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતાં અનુમન કરવા જેવું છે. સુભારે છસેંઢ પાનાનો આ ગ્રંથ મહેરો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લજો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

આ ભાર દર્શન

પંચામલ મહારાજશ્રી પ્રીતિવિજયલ ગણિવર

હાલમાં કેટલોક વખત થયા મુળદની જૈન મહારાજની
ચિનતિને સ્વીકારી મુળદમા બિગળમાન છે હાલમાં શ્રી ભગવતી
મુવતાં વાચનનો કામ શ્રી ચતુરિધ સધ લે છે તેઓના ઉપદેશથી
પણા શ્રીમાન જૈન બંધુઓ ધ્યાન ખાતાઓમાં પોતાની સખાવનો
કર્મે નય છે. મહારાજ નાદેળના ઉપદેશથી ગુજરાત કાઠિયાવાડ
અને બીજા પ્રાંતોમાંથી ધંધાર્યે આવતા જૈન બંધુઓને ખાવાપીવા
વિગેરેની સગવડ ન હોય તેવા ગીદાના બંધુઓને એક એક
માસની જૈન ભોમનશાળાની શ્રીદી આપવામાં આવે છે નિવાય
સ્વર્ગવાગી મુનિરાજશ્રી કપૂરવિજયલ આગક કુંડસમિતિ પણ

તેમના ઉપદેશથી સ્થપાઈ છે. અને જૈન શિક્ષણ સંસ્થા જેવી કે શ્રી મહાવીર વિદ્યાલય, શ્રી મહાવીર આરિત્ર રત્નાશ્રમ સોનગઢ, શ્રી સત્ય પ્રકાશ સમિતિ, આંદવડ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, જૈન પાઠશાળા મુંબઈ તેમજ સૌરીપુરિ તીર્થ, સીસોદરા જૈન દેરાસર, અયોધ્યાજી તીર્થ, શ્રી રણાસણા જૈન મંદિર વિગેરે જૈન મંદિરોના ઉદ્ધાર તેમજ ધર્મના અનેક કાર્યો માટે ઉપદેશ આપી ઉપકાર કરી રહ્યા છે. તમામ ખાતાઓમાં હજારો રૂપિયાની સખાવતો તેમના ઉપદેશથી થાય છે. સિવાય તેઓશ્રીના ઉપદેશથી જૈન સ્વામી ભાઈઓના ઉદ્ધારમાં યુક્ત સખાવતો આશરે રૂ. ૧૦૦૦૦) ઉપરાંતની થઈ છે.

મહારાજશ્રીનું આ વખતનું ચાતુર્માસ પણ ત્યાંના જૈન સમાજની આગ્રહપૂર્વક વિનંતિથી શ્રી ગોડીજી પાર્શ્વનાથજી મંદિરના ઉપાશ્રયમાં થનાર છે. અને ઉપરની હકીકત ઉપરથી જણાય છે કે પંન્યાસજી મહારાજશ્રીના હાથે આ વખતના ચાતુર્માસ દરમિયાન પણ વિશેષ ઉપકાર થશે એમ ખાત્રી થાય છે.

શહેર ભાવનગરમાં પંન્યાસજી મહારાજ ચાતુર્માસ કરી ગયા હતા તે વખતે આ સભાની કાર્યવાહી, વ્યવસ્થા અને વહીવટ સભાએ પધારી જોઈને બહુ ખુશી થયા હતા, જે વાત તેઓશ્રીના સ્મરણમાં હોઈ પ્રસંગોપાત સભાની કાર્યવાહી માટે પ્રશંસા કરતા હતા જે ઉપરથી તેઓશ્રીના ઉપદેશ અનુસાર શેઠ માણેકલાલ ભાઈ ચુનીલાલ તથા શેઠ રતિલાલભાઈ વાડીલાલ વિગેરે પેટ્રન થવા સાથે પં. મહારાજના ઉપદેશથી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન અને સાહિત્યોદ્ધાર માટે શેઠ માણેકલાલભાઈ ચુનીલાલ તરફથી સારી રકમ મળી છે જે માટે પંન્યાસજી મહારાજનો આ સભા આભાર માને છે.

પુસ્તક : ૩૬ મું :

આત્મ સં. ૪૩ :

વીર સં. ૨૪૬૫

જેઠ :

અંક : ૧૧ મો :

આ. શ. સં ૩ :

વિક્રમ સ. ૧૯૮૫

જુન :

ભાણુસામંડન શ્રી નેમિનાથ

સ્તવન

(ગગ—રખીયાં બધાંવા બેવા.)

નેમિન્નિનેશ્વર અમને, શિવસુખ આપો રે—૮૬

હરણાં પર પ્રેમ ધારી, હેતે લીધાં ઉગારી,

બદ્ધકુળ બધા નિનજી, શિવસુખ આપો રે. ૧

રામુલને લહારી પહેલાં, વૈરાંગી પર સંઘળાં ઘેલાં,

આપની શીતળ છાયા, શિવસુખ આપો રે. ૨

ગિરનાર પર્વત-ધામે, દીક્ષાધારી શુભ ઠામે;

શુભો વિશ્વે ગવાયા, શિવસુખ આપો રે ૩

“ભાણુસા” ગામે નીરખ્યા, નીરખીને નયનો હરખ્યાં;

પ્રેમામૃત ભવીને પાયા, શિવસુખ આપો રે ૪

“લક્ષ્મીસાગર” શુભ ગાયે, હૈયે અજિત સુખ થાયે,

અંતરશત્રુ વિસરાયા, શિવસુખ આપો રે. ૫

મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી

હસ્તિનાપુરનું સ્તવન

(લાવો લાવોને રાજ મોંઘા મૂલ્યા મોતી—એ દેશી)

આલો આલોને નાથ, ગજપુર પ્રભુપુર જઈએ;
સુમતિ સુમતિપતિને કહે છે, પાવન પૂરા થઈએ ॥ આંકણી ॥

પ્રભુ આગલ જઈ દુઃખડા કહીએ, પ્રભુ ગુણગુણ ગવરાઈએ;
સમય ગયો તે ફેર ન આવે, લાલ ઘણેરો લઈએ ॥૧॥

સેલડી રસથી પારણું કીધું, ઋષલ જિણુંદ મહારાજે;
શ્રી શ્રેયાંસકુમારને દારે, જય જયકારે ગાજે ॥૨॥

જિહાં પધાર્યા મલ્લિજિનેશ્વર, સમવસરણુ થયું સારું;
મળી પરખદા દાદશ સુદર, ત્રિભુવન થયું ઉજવાણું ॥૩॥

શાંતિરસનિધિ શાંતિજિનેશ્વર, દેવ ઇહાં અવતરિયા;
વળી કુંથુ અરજિન પતિ જઈ નમી, જગજન પાવન કરિયા ॥૪॥

એ તીરથની સેવા કરતાં, પ્રભુ સેવક પદ પાવે;
સાચું સેવ પદ પામીને, શિવનગરીમાં જાવે ॥૫॥

લવોદાધતારક તીરથ કહીએ, તીરથ છાયા રહીએ;
વીરવચન જલધરની વર્ષા, ગંગા યમૂના નહીએ ॥૬॥

પાવન આત્મરામ કરીને, પ્રભુને વલ્લભ થઈએ;
નિજગુણ કાંત્યા જળનિધિ ત્રાગે, રૂપારૂપી થઈ જઈએ ॥૭॥

પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

તેઓશ્રીએ કરેલ સખાવતો જૈન સમાજની ગણ માટે નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવે છે.

૧૧૦૦૭ અમદાવાદ પાંજરાપોળમાં	૨૫૦૦૭ કદંબગિરિ ધર્મશાળા માટે
૧૧૦૦૭ લલ્લ રાયજી ધોડિંગમાં	૨૫૦૦૭ ધી કોલેજ બોર્ડ કોમર્સ અમદાવાદ
૧૧૦૦૭ શ્રી અંબાલા જૈન આત્માનંદ કોલેજ	૧૦૦૦૭ શ્રી મહાવીર વિદ્યાલય
૧૦૦૭ અમદાવાદ જીવદયા મંડળીમાં	૫૦૦૭ અમદાવાદ ભોળનશાળા
૧૦૦૦૭ શ્રી પુરતકોદ્ધાર માટે	૨૫૦૦૭ શ્રી જીર્ણોદ્ધારમાં
૧૩૦૦૭ મુંબઈ જીવદયા મંડળી	૨૫૦૭ ધાટકોપર જીવદયા પાંજરાપોળ
૨૫૦૭ ગોકલીબાઈ હાઈસ્કૂલ વીરલાપારલા	૧૦૦૦૭ કારીયાણી જિનમંદિર
૩૧૦૦૭ કદંબગીરી જિનમંદિર	૨૦૦૭ તથાજી ભાષા ખાતે પરચુરણ
૩૫૦૦૭ અયોધ્યા જીર્ણોદ્ધાર	૩૦૦૭ સોનગઢ ચાદિત રત્નાશ્રમ
૨૫૦૭ શ્રી સંશોધિત જૈન ગ્રંથકુળ	૧૫૦૦૭ મોંગરોળ જૈન કન્યાશાળા બ્રામિંક ઉદ્યોગ જૈન શિક્ષકશાળા
૧૧૦૦૭ રાજકોટ સત્યાગ્રહમાં	૧૦૦૭ જૈન ચિત્ર કલ્પદુંડ
૧૨૫૦૭ નવસ્મરણ છુક માટે	૧૦૦૭ શૌરીપુર તીર્થમાં
૧૦૦૭ આંદવડ આશ્રમ	૩૦૦૭ આ. ત્રિજયગોદાનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય બાલ મુનિને લખાવવા
૫૦૦૭ અમદાવાદ સાબરમતી રાજનગર દહેરાસરમાં	૨૫૦૭ પાવાગઢ નાયકાશ્રમ
૧૫૦૭ મુંબઈ વર્ધમાન તપ ખાતામાં	૮૪૦૭ શ્રી વર્ધમાન જૈન આગમમંદિર પાર્શ્વતાણી
૧૦૦૭ શ્રી મહિલા સમાજ મુંબઈ	૧૦૦૭ શ્રી જન ઐત્યુકેશન બોર્ડમાં
૧૫૦૭ આણંદ રજેશન બોર્ડિંગ દેરાસર માટે	૩૦૦૭ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા સીરીઝના
૫૦૭ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભામાં પેટ્રન માટે	૫૦૦૭ શ્રી ભગવતી સૂત્ર વાંચન તથા પાસખાતા- માં તથા છેદસૂત્ર લખાવવામાં
૨૦૦૭ ઘોષા હાઈસ્કૂલ	૫૦૭ એક જૈન શૃંગરથને
૫૦૭ શ્રી કપૂર રમારક સમિતિ	૫૦૭ જૈન સત્ય પ્રકાશ
૫૦૭ સીસોદરા જૈન દેરાસર	૩૫૦૭ ધોડકીક પ્રકરણ ગ્રંથ ભાષાંતર
૨૫૦૭ સુરતના એક શૃંગરથને	૧૫૦૭ સુરતના એક શૃંગરથને
૩૦૭ કુમારપાળ દેહરાસર રણાસર	૨૦૭ કપૂરવિજયજી પાઠશાળા સમૈ
૫૦૭ મુનિ શ્રી હર્ષવિજયજી ગુર પાઠુકા ખેડામાં	૨૦૭ કારીયાણી તરફ ધર્મશાળામાં
૨૫૦૭ રાધનપુર તરફ એક ગામડામાં કૃપાશ્રય	૨૦૦૭ મહેતવપુર પાઠશાળા, તેમજ માળવામાં પાંચ પાઠશાળાને ભાસિક શા. ૫૦ આજુ છે.
૫૦૭ ધાંગઢા ઉપાશ્રય	૫૦૭ જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા પેટ્રન
૧૫૭ અગિયારી જૈન દહેરાસર	

આ સિવાય પરચુરણ નાની સખાવતો આશરે લગભગ રૂ. ત્રણ ચાર લાખની છે.

श्रेष्ठिवर्य माणिकलाल सुगुणाष्टकम् ॥

सुनीलालसुपुवराजनगरालंकारभूतो धनी ।
श्रीमान् माणिकलालसुंदरमना ओदार्यमानप्रणीः ॥
प्राप्ता येन सुदुर्लभाश्च पदवी श्रीशंकराचार्यतो ।
विश्वेऽस्मिन् सकले गुणेन च तथा स्यातो दयाचारिणिः ॥१॥
अहम्मदानाद इति प्रमिद्धा, सुशोभिता मुर्जराजधानी ॥
स्वकीयशासनेन तथैव तस्या, श्रीनागजी भृधरनाम गम्या । २ ॥
कृत्वा निवामः पुरि मोहमग्न्या, द्रव्यं स्वबुद्ध्या ममुपाज्यं भूरि ॥
उदारवृत्त्या सलु रूपकाणा, दत्तानि दानानि बहूनि तेन ॥३॥ युग्मम् ॥
आत्मश्रेयार्थं कृतस्य व्ययस्य, मत्प्राप्तो ललाणि जातानि सन्ति ॥
टानं प्राप्याऽन्यन्तपुष्टाश्च जाता, मुख्याः संस्थास्ता अहं दर्शयामि ॥४॥
महोदधे श्रीनेमिपूरीधरणा, पूज्यानां द्राक् प्राप्य तीर्थं कदम्बे ॥
कार्याणीग्रामे तथाऽऽनन्दचैन्ये, सांगीपुर्यां तीर्थं तालध्वजे च ॥ ५ ॥
अयोध्यानगर्यां शुभे तीर्थधाम्नि, महावीरविद्यालये मोहमग्न्याम् ॥
कदम्बे गिरौ धर्मशालाकृता च, तथा राजकोटस्य मत्प्राप्तार्थे ॥६॥
आत्मानन्द इति प्रसिद्धसुमहाविद्यालये नृत्तने ।
श्रीमद्वल्लभसूरिमद्वचनतोऽग्न्यालपुः सुन्दरे ॥
तद्वर्जनपुरे सुगजनगरे विद्यालये शोभने ।
जनानां हितकारी भोजनगृहे दत्तं हिरण्यं चनं ॥ ७ ॥
पन्थामप्रीतिविजयमहाराजमद्वोधतोऽयं ।
नैरन्तर्यं प्रचुरतरजनीयकार्येऽग्रगामी ॥
भूत्वा लक्ष्मीवितरणतया लब्धकीर्तिदेयालुः ।
मर्वत्राऽसौ सुजयविजयं लभ्यतां पुण्यभूतिः ॥ ८ ॥

सास्तर विजयचन्द मोहनलाल जाद्व.

[ધર્મશર્માવ્યુદય મહાકાવ્ય]

જં બૂ દ્રી પ વ ભું ન

નમસ્તોત્રી અનુવાદ (સદીક)

(ગતાક પૃષ્ઠ ૨૦૭ થી ચાલુ)

ઉપનતિ

છે પૃથ્વીમાંહી દ્રીપ જંબૂ નામ, ડરાવતો કાંતિર્ધો સ્વર્ગધામ;
જે વૃષ્ઠ લક્ષ્મીર્ધી દ્રીપાન્તરોની, મધ્યે છતાં શુ ઉપરે રહ્યોની ! (૩૨)

જેના વિદેહાદિક ક્ષેત્રખંડ, નીચે રહ્યો શેષ વિશાલ દંડ;
ને કર્ણિકા રુકમ, સુહાય એવો, જે અગ્નિમાં પદ્મ ધ્રી-સદ્ર જેવો. (૩૩)

“ જે કો દ્રીપોમાં હું સતે સર્ગવ, તે આર્વો ભયો મુજ અચ મર્વ; ”
એમ ગ્રહો-કંકણ સુક્ત ભણે, ાવો કરે જે કર મેરુ ખડાને ! (૩૪)

“ સંસાર આધાર વિષે અનંતા, ભુલ્યો ! ચતુર્વર્ગ ફેલો સુમંતા ! ”
જે એમ ધારે દ્રીપ ચાર ભણે ! જે જે રવિ ને શશિના જ ખડાને (૩૫)

૩૨. પૃથ્વીતલ પર જંબૂ નામનો દ્રીપ છે જે કાંતિવડે કરીને સર્વલોકોનો જમ કરે છે, અને જે વૃદ્ધિ પામેલી લક્ષ્મીવડે કરીને, દ્રીપાન્તરોની મધ્યે રહ્યો છતાં તેમની ઉપર રહ્યો હોયની ! એમ જણાય છે.

પૂર્વાર્ધમાં વ્યતિરેક સૂચવ્યો છે: ઉત્તરાર્ધમાં વિરોધાભાસ છે. જે મધ્યે રહ્યો હોય તે ઉપર કેમ હોઈ શકે ? એ વિરોધનો પરિહાર, ચઢીયાનો એ અર્થમાં લેવાયી યાય છે.

૩૩. જેના વિદેહ આદિ ક્ષેત્રખંડ (ક્ષેત્રપ દળ) નીચે એપનાગરપ વિશાલ દંડ છે, અને રુકમાચલ(મેરુ)રૂપ જેની કર્ણિકા છે, એવો તે જંબૂદ્રીપ, સાગરમાં લક્ષ્મીના નિવાસસ્થાનરૂપ પદ્મ સમો શોભે છે. રૂપક અલંકાર.

૩૪. “ હું હોવા છતાં, સર્વ દ્રીપોને વિષે જે કાષ્ટ સર્વ ધરાવતા હોય, તે સર્વ મદારી આગળ આવી ભયો. ”—એમ જંબૂદ્રીપ, મેરુપર્વતના ખડાને, ગ્રહોરૂપ કંકણવાળો હોય જોવો કરીને ભણે પડકારે છે !

આ મેરુ નહિ પણ કર-હાય, એમ આગળ-વ્યાખ્યાન અનુપતિથી અનુપ્રાપ્તિ મયેસો ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર છે.

૩૫. “ હે સત્પુરુષો ! આ સંસારાધકારમાં તમે ચતુર્વર્ગના આ પ્રમટ ફલ ભુલ્યો. ”—એમ જે જંબૂદ્રીપ, જે જે સર્વ અને જે જે ચંદ્રના ખડાને, ભણે ચાર દ્રીપ ધરી રહ્યો છે.

ચારે પુરવાર્ધની અત્ર સિદ્ધિ સાંપડે છે અને ઉદ્દેશીને આ ઉત્પ્રેક્ષા છે.

ફણીદ્રના શીર્ષની મૈત્રી પામી, જે જોળામાં છત્રધૃતિ જ નથી;
જવલંત ત્યાં કાંચન કુંભકેરી, કાંતિ કંઈ કાંચન અદ્રિ ધારે ! (૩૬)

“ જો ભાતું સમ્યક્ત્વનું થાય પ્રાપ્ત, સીધો જ તો આંહિથી મોક્ષમાર્ગ; ”
જે લોકમાં એમ વદી રહ્યોની ! સંજ્ઞા કરી મેરુ-કરાંચલીની. (૩૭)

અંકે સૂતેલી શ્રીતણા લસંત, કુંકુમ-પકે પોત વર્ણવંત;
ફણીશ લેલી લૂમિ, ખહાર વાયુ, પીવા બંધ્યો શું ! જહિં મેરુ એવો. (૩૮)

દીપે બધું પર્યંત પડે પતંગ, તે દીપમાં અંબર તો દીસંત;
ઋગસ્થ મેઘજનને જ લેવા, બાણે દીધું ઉપર પાત્ર એવું ! (૩૯)

જે સ્થૂલ ચક્રો સમા સ્વર્ગ-પૃથ્વી, મધ્યે સ્થિતિ જે ચથસ્વી;
ધ્રુવમંડલ શ્રી યુગ શી ધરતો, રથાક્ષ-શો બંધ્વ અહો ! દીસતો. (૪૦)

[અપૂર્ણ]

લગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા.

કંઈ. શેષનાગનાં મંરતકેતી મૈત્રી-સાહચર્ય પામેવાથી જે જોળાકાર જ જૂઠ્ઠીપમાં છત્રની શોભા
નભી રહી છે (જે છત્રાંકાર લાગે છે); અને તેમાં કાંચનાદ્રિ (મેરુ) ઝળહળતાં સુવર્ણકુંભની
કંઈ અનિર્વાચનીય (કહી ન શકાય એવી) કાંતિ ધારણ કરે છે !—અત્ર તદ્દશુણ્ય અલંકાર છે.

“ સ્વમુત્સુઝ્ય ગુણં યોગાદત્યુજ્જ્વલગુણસ્ય ચત્ ।

ચસ્તુ તદ્દગુણતામેતિ, મખ્યતે સ તુ તદ્દગુણઃ ॥ ” કાવ્યપ્રકાશ.

૩૭. “ જો સમ્યક્ત્વનું ભાતું પ્રાપ્ત થાય, તો અહીંથી મોક્ષમાર્ગ સીધો જ છે, ”—એમ
જૂઠ્ઠીપ, મેરુરૂપ આંગળીની સંજ્ઞાવડે બાણે લોકમાં પોકારી રહ્યો છે ! ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર.

૩૮. ઉત્સર્ગમાં સૂતેલી શ્રીદેવીનાં કુંકુમ પકવડે પીળા વર્ણવાળો શેષનાગ બાણે પૃથ્વી ભેદીને
ખહાર વાયુપાન કરવા બંધ્યો હોયતો ! એવો મેરુપર્વત જે જૂઠ્ઠીપને વિષે આવી રહ્યો છે.

ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર.

૩૯. દીપની જેમ, બધાં પર્યંતે પતંગ (અથવા સૂર્ય) પડે છે, એવાં તે જૂઠ્ઠીપમાં આકાશ
કેવું ભાસે છે તે માટે અત્ર ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે: શિખર પર રહેલા મેઘરૂપ અંજનને સંગ્રહવા બાણે
ઉપર પાત્ર-ચક્રોણું ધરી રાખ્યું હોયતો ! એવું તે (આકાશ) જણાય છે.

પતંગ: શ્લેષ: સૂર્ય અથવા પતંગીયુ.

ઋગસ્થ: શ્લેષ: ગિરિશિખર, અથવા દીપશિખા પર રહેલ.

૪૦. અહીં જૂઠ્ઠીપને દીપતી ઉપમા આપી છે. સામ્ય આ પ્રમાણે ઘટાવવું:—જૂઠ્ઠીપ-દીપ.
સૂર્ય-પતંગ. મેરુ-દીપશિખા. મેઘ-અંજન. આકાશ-પાત્ર (અંજન સંગ્રહવા) (ઋગસ્થ).

૪૦. જે સ્થૂલ ચક્રો સમા સ્વર્ગ અને પૃથ્વીની વચ્ચે સ્થિતિ કરતો અને ધ્રુવમંડલરૂપ યુગ-
ધાંસરુ ધરાવતો એવો જે જૂઠ્ઠીપ રચના અક્ષ જેવો દીસે છે. ઉપમા.

આનંદજનક

સમાચાર

૯

નવા પેટ્રન

સાહેબનો

વધારો

વકીલ નાનાલાલ દલિયંદ

ભાઈ નાનાલાલ રાધેર બારીગરના પ્રખ્યાત વખત દલિયંદ નયુભાષના સુપ્રસ છે આ સમાચાર ન્યાયક નયુપરુષ વખત મુખ્યદ નયુભાષ અને દલિયંદ નયુભાષ દતા. ભાઈ દલિયંદ નયુભાષ બેરોટ્ટર-એટ-લોના પુત્ર ભાઈ નાનાલાલ સામાન્ય ગિથિતિમાં ઉગ્ગ પધાર્થે મુગદ ગયા અને સ્વદનાથી દ્રવ્યોપાર્જન કરતા આર્થિક ગિથિતિમાંથી થતા પધો છોડી દીધા દરમ્યાનમાં પ્રતિદા-નનોદાર વિગેર કાર્યોમાં વયાગકિત ખર્ચ કરે જતા દા અને પધો ડોડી નિરતિપગવળ થતા ધર્મની મેવા રવાની છુટા થ અને તેની દરજા થતા અધોપા તીર્થના ઉદરનુ કાર્ય પોતાના દાયના લઈ, વારવાર વનિદખરખ માટે ત્યા જતા લાગ્યા દાવમાં મુગદમાં તે ગોરીછ પાર્શ્વનાથ મંદિર તેઓ મેરોછ મુટ્ટી છે અને ત્યા પળુ ના દિગ્ગો પળે ભાગ વકીલ તપામવા વિગેરમાં આપી મેવા કરે આ સમાચાર મુખ ન્યાયક પોતાના પિતા અને વકીલ દતા તેથી દાલમાં ન્હો આ સમાચાર પેટ્રા (મુગ્ગી) થયા છે જે માટે આ નવા પોતાના આનંદ વનદે છે

ધાર્મિક વિધિ-વિધાન.

લેખક—ચોકમી.

ધર્મકરણી એવી અલૌકિક વસ્તુ છે કે જેની જરૂરીયાત પ્રત્યેક યુગમા રહે છે કાંઈ જમાનો એવો નથી આવ્યો કે નથી આવવાનો કે જે વેળા માનવી એ વિના ચલાવી શકવાનો, અલગત, દેશ-કાળની અન્વરી તેમ જ ખાળ, યુવક કે વૃદ્ધના ભેદથી એની વ્યાખ્યાના સ્વરૂપ ફરતા રહેવાના. ધર્મ શબ્દનો અર્થ જે ભાવમા થવાનો એને લગતી ક્રિયાને ધર્મકરણી તરીકે ઓળખાવાની

દરેક સપ્રદાયમા કંઈ ને કંઈ કળ્પી બતાવવામા આવેલી જ છે એ ઉપરથી મદજ તારવી શકાય કે એકલુ જ્ઞાન કાર્યસિદ્ધિ માટે પર્યાપ્ત નથી એ-જીનીયની ઊંચી પરીક્ષા પાસ કરનાર મશીનરીના ભેદ-પ્રભેદ કે એના ભિન્ન ભિન્ન ભાગોના વર્ણનનો સંપૂર્ણ અભ્યાસી હોય, છતાં જે મશીનરીને ફેરવી ન જાયતો હોય, કિંવા અટકી પડેલ ચંત્રને સુધારી ન શકતો હોય તો કેવળ ઉત્તીર્ણ થવાનો કંઈ જ અર્થ નથી અભ્યાસ પાછળ અનુભવની જરૂર છે જ હેતુ વિનાના આચર ! કે વર્તન વિનાનું અધ્યયન એ અધૂરા છે-આધળા ને પાગળાની ઉપમાને યોગ્ય છે

ચોતરફ નજર કરે તો ક્રિયાની ધમાવ જળરી જણાશે પણ એ પાછળ જીડી તપાસ કરતા મોટા ભાગે તો પરિણામ 'પીછેને ચઢી આતી' જેવું જ જણાશે આ જૂનવાણી સમાજની વાત થઈ પણ જે વર્ગ પોતાને સુધારક માને છે, નવીન વિચાર અને નવીન

ભાવનાથી તરબોળ ગતો છે ત્યાં પણ મદજ ખરું ઉપર જેવું જ ભોવાય છે! ફર માત્ર એટલો જ કે ક્રિયાને બદલે જ્ઞાનનો આડબર વધુ ભરવાના વારના વાર પણ ફાડવાનો તથા પણ નહીં ! ધમાલને વ્યાને સાવ શુષ્કતા !

એક જ સીધાની ઉભય બાજુએ મમા-એક જ સમાજના આ લુની નિશામાં જઈ ગયેલા અગોને સાકળનાં તતુની અન્ય ઓછી નથી જ એ સારું ખંતથી પ્રયાસ કરવાની અગત્ય છે. આપણી વિધિઓમા રહેલ સ્વરૂપને પિઠાનવાનો યુગ આજેમાં શક્યો છે. એના પર અજાનતાથી ખાત્રેવા, લાળા-જાખરા ખોરી નાખવા કટિગદ્ધ થવાનું છે, તો જ વિજ્ઞાન યુગના સત્તાનો એમા રમ લેતા થયો. માથોસાથ એ સત્તાનો કદી લાંબો કે જે વિજ્ઞાનની તમે વાતો કરો છો તે મત્ર એકાદા તત્ત્વવેત્તાના મગજનો વિષય રહ્યો હોત તો એની દશા આજે છે તે ન જ હોત. મગજમાથી એ વિષય પ્રયોગમા ઉત્તરે ત્યાં જ આજે આમલગને બોલ્ય જાણે આ મદસ્તવનો મુદો ધરીબર પદ, વિસ્મૃત થવો ધરે

આ ભૂમિકા પછી આગળ વધતા નહ જ જણાશે કે દરેક પ્રકારનું વિધાન એ દેવ-શુરુની પ્રશસ્તિ સારું કે દુનિયાના છુવોમાં આડબરતા વાળ વગાડવા મારુ નથી ઉત્તેજાયુ. એ પાછળ આત્મસામાત્રાનો જાદર મર્મવ-નો ભાગ જાગે છે. જે કલ્પી સુધુષ્ટ એવા આત્માને લગ્નુત નથી કરી શકતી અગર તો

જેમાં ‘અચરે અચરે રામ’ સિવાય કંઈ બીજું ઉત્તેજના નથી, એના મૂલ્ય અંકાય જ રી રીતે ? એનો ફલિતાર્થ એ આવ્યો કે પ્રાતઃકાળથી માંડી સંધ્યાએ કરતાં સુધીની દરેક ક્રિયા અથવા તો પ્રતિક્રિયાથી લઈ પૌષ્ઠ સુધીનું દરેક આચરણ આત્માની વર્તમાન દશામાંથી આગળ નિકળી પ્રગતિના પારાને કંઈ ધીમી સુધી લઈ જાય છે એ જાણવું-જોવું એ ખાસ આવશ્યક છે. વર્ષો સુધી નવ અંગે ટપકા કરનારા અને ‘જળ ભરી સંપુટ પત્રમાં’ વાળા હાડાઓનું અહર્નિશ રટણ કરનાર શ્રાવકો એ ‘વીતરાગ’નું સ્વરૂપ સરખું ન સમજતો હોય કિંવા ‘પૂજન’ પાછળ રહેલો આશય અવધારી શકતો ન હોય તો સાચે જ મેરુપર્વત જેટલા ઓઘા-મુહપત્તિના ઉદ્ઘાટનરણને ચાક કરવું પડે.

તેવી જ રીતે પ્રતિદિન રાગ-તાલ ને વાજાના ઉમઠાં મેળથી ‘તુજને લાજો પ્રમાણુ’ લલકારનાર કે ‘ઋષભ જિણુદ શું પ્રીતડી’ ગાનાર ભક્ત સ્તવન અંગેના હેતુમાં ઊંડો ન ઉતરે તો એ કેવળ કંઠશોષ જ કહેવાય. પ્રસ્તુત ચર્ચા પરથી જ તારવણી કરીએ તો સહેજ જણાશે કે આપણી ચાહ કરણી-ઓને પુનઃ ચકાસી જોવાની જરૂર છે. એ સંબંધેનું આપણું મંતવ્ય કે એ માટેનો આપણો જ્યાંલ વાસ્તવિક છે કે કેમ એ તપાસી જોયા વિના ખરો આનંદ નહીં પેદા થઈ શકે.

હિં જીએ રાગ-રાગિણી વંધતાં જાય છે એટલે જાતજાતના સ્તવનો રચાતા આવે છે. સામગ્રીઓ વધી પડી છે એટલે આંગી-રચનામાં નવું નવું જોવાનું મળે છે. આ સ્થિતિથી આનંદ ઉભરાવો ઘટે પણ એ

શક્ય ત્યારે જ બને કે ઉપર સુજળ એ પાછળનો ભાવ જીવંત દશા ભોગવતો હોય. એ માટે શ્રીમદ્ આનંદધનજીના સ્તવનો પારાશીશીની ગરબ સારે તેવા છે. એમાં સ્તુતિ સાથે તત્ત્વનું પીરસણ છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના જીવનમાં એનો સધિયારો લઈ અવલોકન કરી શકે છે. એક રીતે કહીએ તો એ યોગિરાજે સ્તવન રૂપે જ્ઞાન-પૂર્વકની કરણી કેવી હોય એવું નવનીત કાઢી આંખો સામે મૂક્યું છે. જ્યાં લગી એને યથાર્થ રીતે પી જવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત નહીં કરીએ ત્યાં લગી આપણી સ્થિતિ ઉપાધ્યાયજી મહારાજના શ્લોક સુજળ ‘તિલપિલ્લક વઝલ’ વત્ અર્થાત ઘાંચીના ખેલ જેવી જ રહેવાની છે. થોડું કરવું પણ સમજીને કરવું એ જ્ઞાની પુરુષોની વારંવાર અપાયેલી ચેતવણી છે, છતાં આજે એ વાત ભૂલી આપણે ઘણું કરવામાં આકંઠ ખૂઝ્યા છીએ. નતિએ એ આવ્યો છે કે આપણે એકેમાં શુદ્ધતા, યથાર્થતા કે સરખાઈ નથી જાળવી શક્યા. એકાદ તટસ્થ વૃત્તિવાળા માણસોનું કમીશન નિમાય અને એ આપણા વિધિ-વિધાનનો રિપોર્ટ એકઠો કરે તો મૂળને છોડીને આપણે ડાળ-પાંખડાને વળગ્યા છીએ કે તેથી પણ આગળ વધી ગયા છે એમ જરૂર એમાં નોંધ લેવાય. આપણી કેટલીક ક્રિયાઓમાં શોભાના નામે-ખાજાજીવોના આનંદના નામે-આડંબર અને લાભકાના નામે-આપણા મહત્વના સિદ્ધાંતનો નાશ થઈ રહ્યો છે એ પણ આપણને સમજાવતું નથી. એક તરફ જીવપણું માનવું અને બીજી તરફ એવી ક્રિયા કરવી કે એ જીવત્વનો સર્વનાશ થાય. એવી અસંગતતા આવી જ કેમ શકે ? અજ્ઞાન

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

વેળાકે શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનચૂરીશ્વરજી, પ્રસિદ્ધ

૫૦. ધર્મવિજયજી ગણિ

(ગતિક ૫૪ ૨૨૪ થી શરૂ)

અનક્ષરશ્રુત—

શ્રી શ્રુતજ્ઞાનના અક્ષરશ્રુતાદિ ચૌક લેદો પૈકી કાંઈક વિસ્તારથી પ્રથમ લેદતું વિવેચન અત્યાર સુધી કરવામાં આવ્યું. હવે અક્ષર શ્રુતરૂપ પ્રથમ લેદના પ્રતિપદિ 'અનક્ષર-શ્રુત', નામના ખીજ લેદતું વર્ણન કરવામાં આવે છે:—

‘અવિદ્યમાનમક્ષરં યસ્મિન્ તદન-ક્ષરમ્’ એ વ્યુત્પત્તિ સુજબ અઢાર પ્રકારની બ્રાહ્મી વિગેરે લિપિમાંથી કોઈપણ લિપિ સબંધી અક્ષર જે અવબોધમાં કારણભૂત ન હોય, કિંતુ ઈંક, બળાસુ, ઉધરસ, ક્ષોડકાર, માણું, ધુણાવણું, હસ્ત-પાદાદિકની ચેટાઓ કરવી, અવવા તો ગોવાળીયાના છોકરાઓ ગાય-ભેંસ વિગેરે ઢોરો ચારતી વખતે ‘ઠક ઠક’ ઇત્યાદિ જે અવ્યક્ત સંજ્ઞાઓ કરે છે તેવી કોઈપણ વ્યક્ત અક્ષરોના ઉચ્ચાર સિવાય લૌકિક કિવા માંહે-વિક સંજ્ઞાઓથી જે અવબોધ થાય છે તે ‘અનક્ષરશ્રુત’ કહેવાય છે વ્યવહારમાં

હોય તો બાજેરી નાખણુ ઘટે અને એ પાછળ લક્ષણુ ઝોડું હોય તો એ ત્યજી હેલુ ભેદજો. આવી કેટલીયે બાગતો પર અજવાળું પાડનાર આધ્યાત્મિક-ગીતા સમાન શ્રીમદ્ આનંદધનજીના રતવનો-એમાં રહેલા સુદ્રા-લેખો ક્રમશઃ વિચારીશુ. જૂના ને નવા સૌ કોઈને એમાંથી પ્રેરણા મળે તેમ છે એ સંબંધમાં વધુ ખીજ પ્રસંગે. [આજી

કોઈ કોઈ પ્રસંગે મરતક બિચું નીચું ધુણાવી અમુક કાર્યમાં સમતિ જણાવાય છે, તીચું ધુણાવવાથી નિપેદ વ્યક્ત કરાય છે, હાથની અમુક પ્રકારની ચેટાથી અમુક પ્રકારનું જ્ઞાન અન્ય વ્યક્તિને તૂતું થતું બેવાય છે આ બધા ય ‘અનક્ષરશ્રુત’ના પ્રકારો છે

સંજ્ઞિશ્રુત—

સજા અસ્યાત્તીતિ સજી, મંચિન. શ્રુતમ્-સંજ્ઞિશ્રુતમ્, અર્થાત્ જેને સજા છે તે સંજ્ઞિ ગણાય અને એ સંજ્ઞિત શ્રુત તે સંજ્ઞિશ્રુત કહેવાય. શંકા-એકેન્દ્રિયથી લઇને મંચિ-પચેન્દ્રિય મધ્યત સર્વ જીવો આહારાદિ સંજ્ઞાઓવાળા અવસ્થા હોય છે, એ આહારાદિ ચાર સંજ્ઞાઓની અપેક્ષાએ કોઈપણ જીવ સંજ્ઞા વિતાનો છે જ નહિ, એટલે કે એ સંજ્ઞાઓની અપેક્ષાએ સર્વ જીવો સંજ્ઞિ માનવા પડશે અને જો એ પ્રમાણુ બધાથને સંજ્ઞિ માનવામાં આવે તો સંજ્ઞિશ્રુત-અસ-જ્ઞિશ્રુત એવા બે લેદો શાસ્ત્રમાં જે પ્રતિ પાદન કરેલા છે તે શી રીતે ઘટી શકશે ? સમાધાન:-સંજ્ઞારી સર્વે પ્રાણીઓને આહારાદિ ચાર સંજ્ઞાઓ તો અવશ્ય હોય છે, એ સંજ્ઞાઓપટે આ પ્રસ્તુત અધિકારમાં સંજ્ઞિ-અસજિના વિકાસો કરવાના નથી, પરંતુ હેતુવાદોપદેશિકી, દીર્ઘકાલિકી અને દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી નામની જે વાણુ સંજ્ઞાઓ છે તે દ્વારા સંજ્ઞિ-અસજિના વિભાગો પ્રસ્તુત

પ્રકરણમાં લેવાના છે. જે જીવો ભૂત-ભવિ-
ખ્યના દીર્ઘ વિચાર વિના પણ વર્તમાન
ઘટનામાં પ્રવૃત્તિ અને અનિષ્ટમાં નિવૃત્તિ
કરનારા હોય છે, તે બેઇન્દ્રિયથી પ્રારંભી
અસંસિ પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવો ‘હેતુવાદો-
પદેશિકી’ સંજ્ઞાવાળા કહેવાય છે. એકેન્દ્રિય
જીવોને આ તેમજ આગળ કહેવામાં આવતી
સંજ્ઞાઓ નથી, કારણ કે તેઓ સ્થાવર
હોવાથી ઇષ્ટમાં પ્રવૃત્તિ કે અનિષ્ટમાં નિવૃત્તિ
કરી શકતા નથી.

જે જીવો ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન-
એ ત્રણે કાળ સંબંધી સારો કિંવા ખોટો
વિચાર કરી શકે છે તે જીવો ‘દ્વીર્ઘકા-
લિકી’ સંજ્ઞાવાળા કહેવાય છે. આ સંજ્ઞા સર્વ
સંસિ જીવોને ન્યૂનાધિકતા હોય છે. સંસિ
પંચેન્દ્રિય જીવોમાં જે જીવો સમ્યગ્દષ્ટિ
અર્થાત્ સમકિતવંત છે અને સમ્યક્ત્વના
પ્રતાપે મોક્ષને અનુકૂલ વિચારો કરી શકે
છે તે જીવો ‘દષ્ટિવાદોપદેશિકી’
સંજ્ઞાવાળા કહેવાય છે.

શંકા:-સૂક્ષ્મનિગોદાદિ સર્વ જીવોમાં
ચૈતન્ય ધર્મ સત્તાની અપેક્ષાએ સમાન
છતાં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સંજ્ઞાના
સ્વામિત્વમાં વિષમતા કેમ આવે છે ?

સમાધાન:-યદ્યપિ સર્વ જીવોમાં ચૈતન્ય
ધર્મ સમાન છે તથાપિ ધર્મના ઉદય તથા
આવરણને અંગે એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય એ
પ્રમાણે જેમ જીવોના જુદા જુદા વિભાગો
પડે છે તે જ પ્રમાણે છ પ્રકારની પચોસિ
પેદી મનઃપચોસિ નામકર્મને અંગે
સંસિ-અસંસિ વિગેરે ભેદ-પ્રભેદો પડે છે.

અહિં તાત્પર્ય એ છે કે મતિજ્ઞાનાવરણીયના
ક્ષયોપશમજન્ય ભાવમન તો સર્વ સંસારી
જીવોને ક્ષયોપશમાનુસારે ન્યૂનાધિક શક્તિ-
વાળું હોય છે, પરંતુ મનઃપચોસિરૂપ
શક્તિદ્વારા મનોવર્ગભાગત યોગ્ય પુદ્ગલોતું
અહણુ-પરિણુમનાદિ ન થાય ત્યાં સુધી એ
ભાવમન યથાયોગ્ય ઉપયોગી થઈ શકતું
નથી, ભાષાલબ્ધિસંપન્ન પ્રાણી જેમ ભાષા
યોગ્ય પુદ્ગલોતું પ્રથમ અહણુ કરે છે, ત્યાર
બાદ તે પુદ્ગલોને ભાષાપણે પરિણુમાવી
અવલંબન લઈને વચન બોલવા રૂપે વિસર્જન
કરે છે તે જ પ્રમાણે મનોલબ્ધિસંપન્ન પ્રાણી
પ્રથમ મનોયોગ્ય પુદ્ગલોતું અહણુ કરે છે,
ત્યારબાદ તે મનોયોગ્ય પુદ્ગલોને મનપણે
પરિણુમાવી, અવલંબન લઈ વિચારરૂપે
વિસર્જન કરે છે. આ પ્રમાણે મનના પુદ્ગલોને
અહણુ કરવાની, મનપણે પરિણુમાવવાની અને
અવલંબન લઈ વિસર્જન કરવાની શક્તિ
સર્વ સંસારી જીવોને નથી હોતી, પરંતુ
ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે જે જીવોને મનઃ-
પચોસિની લબ્ધિ હોય તેને જ સંભવી શકે
છે. એકેન્દ્રિયથી પ્રારંભીને અસંસિપંચેન્દ્રિય
સુધીના સર્વ જીવોને મનઃપચોસિ નથી,
અને તેથી તેમને દ્રવ્યમન પણ નથી પરંતુ
કેવળ ભાવમન જ હોય છે; જ્યારે સંસિ-
પંચેન્દ્રિય સર્વ જીવોને મનઃપચોસિ હોય
છે અને તેથી દ્રવ્યમન તથા ભાવમન એમ
બન્ને પ્રકારના મન છે. એ કારણે એ સંસિ
જીવો ભૂત-ભવિષ્યાદિનો વિચાર પણ કરી
શકે છે, અસંસિ જીવોમાં એ વિચાર કરવાની
શક્તિ નથી. અહિં કદાચ શંકા થશે કે-
એકેન્દ્રિયાદિ અસંસિપંચેન્દ્રિય પર્યંત સર્વ
જીવો મન, પચોસિ રહિત હોઈ અસંસિ-

પણાની અપેક્ષાએ સમાન છતાં બેધન્દ્રિયાદિ
 જીવોમાં હેતુવાદોપદેશિકી મંજા કહેવામા
 આવે છે અને જોડેન્દ્રિયમાં તે હેતુવાદોપદે-
 શિકી સંજ્ઞા પણ નથી એનું શું કારણ ?
 આ સંજ્ઞાના સમાધાન માટે એમ મમજવુ
 યોગ્ય જણાય છે કે—જોડેન્દ્રિયાદિ અસ-
 જ્ઞિપચેન્દ્રિય પર્યંત જીવોમાં મનપર્યાપ્તિના
 અભાવજન્ય અસજ્ઞિપણું સમાન છતાં
 બેધન્દ્રિયાદિમાં જે હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા
 કહેવામા આવે છે તે ત્રસપણાને અંગે
 વર્તમાનકાલીન પણ ઇષ્ટાનિષ્ઠ પ્રવૃત્તિ તે
 જીવોમા થતી જોવાય છે તેથી તેમજ જોડે-
 ન્દ્રિય જીવોની અપેક્ષાએ તે બેધન્દ્રિયાદિ
 જીવોમા કાંઈક વધુ પ્રમાણમા ભાવમનનો
 વિકાસ હોય છે તે કારણથી તે જીવોને હેતુ-
 વાદોપદેશિકી સંજ્ઞા કહેવામા આવેલી
 હોય તેમ સમજાય છે. જોડેન્દ્રિય જીવોમા
 યથાયોગ્ય ભાવમન અવસ્થા હોય છે, અને
 તે ભાવમન આહારાદિ સંજ્ઞાઓ દ્વારા તે
 જીવોમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે, છતાં સ્થા-
 વરપણાને અંગે ઇષ્ટાનિષ્ઠ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિનો
 તેમા અભાવ છે. કીડી, મ કોડી કે માકડને પકડવા
 જતા તે પ્રાણી તુર્ત જ નાશી જતુ જોવાય છે,
 બ્યારે પૃથ્વી, પાણી કે વનસ્પતિ ઉપર ગમે
 તેટલા પ્રકારો થાય તો પણ સ્થાવરપણાને
 અંગે તે અન્યત્ર જઈ શકતા નથી, માટે તે
 જોડેન્દ્રિય જીવોમાં હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા
 નથી, અને ઇષ્ટાનિષ્ઠ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિને અંગે
 બેધન્દ્રિયાદિ અસજ્ઞિપચેન્દ્રિય સુધીના જીવોમા
 જો હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા છે. દીર્ઘકાલિકી
 અને દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી બન્ને સંજ્ઞા સજ્ઞિપચે-
 ન્દ્રિયને સંભવી શકે છે, પરંતુ જે સમકિત-

વત હોય તેનામા જે તે બન્ને સંજ્ઞા હોય છે,
 અને તેમા પણ સમ્યક્દર્શનજન્ય દૃષ્ટિવાદો-
 પદેશિકી મંજાની સુખ્યતા હોવાથી સમકિત-
 વંત બધા ય જીવો દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા-
 વાળા જ કહેવાય છે, પરંતુ દીર્ઘકાલિકી
 સંજ્ઞાવાળા કહેવાતા નથી. સજ્ઞિપચેન્દ્રિય જે
 જીવોને સમ્યક્દર્શન નથી હોતુ કિંતુ મિથ્યાત્વ
 (ઉપલક્ષણથી મિથ) મોહનીયનો ઉદય હોય
 છે તે બધા ય જીવો દીર્ઘકાલિકી મંજાવાળા
 કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ થયું કે—દૃષ્ટિવાદો-
 પદેશિકી સંજ્ઞાની અપેક્ષાએ સમકિતવંત
 સિવાય બધા ય જીવો અમજિ છે, દીર્ઘ-
 કાલિકીની અપેક્ષાએ સજ્ઞિપચેન્દ્રિય સિવાય
 બધા ય અમજિ છે અને હેતુવાદોપદેશિકી
 સંજ્ઞાની અપેક્ષાએ ક્રૂરા જોડેન્દ્રિયો જ અમજિ
 છે. આ અધિકારમાં દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા-
 વાળા હોય તે જ સજિ ગણવાના છે અને
 તેનું જે શ્રુત તે ‘સજ્ઞિશ્રુત’ કહેવાય છે,
 બાકીના જીવો અમજિ છે અને તેમનું શ્રુત
 પણ ‘અસંજ્ઞિશ્રુત’ કહેવાય છે.

હવે કમશા આવતા સમ્યક્શ્રુત અને
 મિથ્યાશ્રુતનું વિવેચન કરવામા આવે છે

સામાન્ય રીતિએ અગ્રવિષ્ઠ આચારા-
 ગાદિ તથા અગળાદ્ય દર્શવૈકલિકાદિ જે શ્રુત
 તે સમ્યક્શ્રુત છે અને પુરાણ, વેદ વિગેરે
 લૌકિક જે શ્રુત તે મિથ્યાશ્રુત છે. આમ
 છતાં સ્વામિત્વની અપેક્ષાએ અર્થાત્ લૌકિક
 વેદ, પુરાણાદિ જે શ્રુત છે તે સમ્યક્દષ્ટિ
 જીવની અપેક્ષાએ સમ્યક્શ્રુત છે અને આચા-
 રંગાદિ જે સમ્યક્શ્રુત છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિના
 મોહજીની અપેક્ષાએ મિથ્યાશ્રુત છે. ઉત્તમગા
 ઉત્તમ પણ ગાયનું રૂપ સર્પના સુખમા નય

પુસ્તકોના વાંચનથી બુદ્ધિ વધી શકે છે, પરંતુ અધ્યાત્મિક બળ અભ્યાસથી વધે છે. જેવી રીતે મેસ્મેરીઝમ કરનાર માણસ ચિત્તની એકાગ્રતાના અભ્યાસથી પોતાનું માનસિક બળ એટલું બધું વધારે છે કે તે બીજાઓને સહેલાઈથી પોતાને વશ કરી લે છે, તેવી રીતે પોતાની બાંહેધર પોતાને વશ રાખવા માટે અભ્યાસની આવશ્યકતા છે. એ અભ્યાસ દ્વં સંકલ્પ અને પોતાની બાંહેધર પર વિશ્વાસ રાખવાનો અભ્યાસ છે. અભ્યાસથી અવ્યક્ત મન

તો જેમ તે ઝેરપણે પરિણમે છે તે પ્રમાણે જેના આત્મ-ભુવનમાં મિથ્યાત્વ ઝેર ભરેલું છે તેને આચારાંગાદિ ઉત્તમોત્તમ સમ્યક્શ્રુત ધ્યાન વિપરીતરૂપે જ પરિણમે છે. તેથી બીજી રીતે વિચારીએ તો જેમ મેલું અને ડાળું પાણી પણ આગ્રવૃક્ષના મૂળમાં નાખ્યું હોત તો તે પરિણામે મધુર કેરીરૂપે પરિણામ પામે છે તે પ્રમાણે જેનું આત્મ-ભુવન સમ્યક્ત્વ દ્વીપકની જ્યોતથી જળહળતું છે તેને વેદ, પુરાણાદિ લૌકિક મિથ્યાશ્રુતના વચનો પણ સમ્યક્શ્રુતપણે પરિણામ પામે છે, જે માટે કહ્યું છે કે—

અંગાડાંગપરિવૃદ્ધિ સમ્પ્રસૂય લોહ્યં તુ મિચ્છસુયં ॥
આસજ્જે ઉ સામિત્તં લોહ્ય લોહ્યતરે મયણા ॥ ૧ ॥

[બાવાર્થ સ્પષ્ટ છે]

જે સમ્યક્દર્શનના યોગથી સમ્યક્શ્રુત કહેવાય છે તે ‘સમ્યક્દર્શન’નું શું સ્વરૂપ છે ? તે હવે કહેવામાં આવશે. [આહુ

પ્રભાવિત બને છે, એટલા માટે દરેક માણસે હમેશાં પોતાની બાંહેધર પર વિશ્વાસ રાખવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. તેને માટે સવારમાં વહેલાં ઊઠવું એ અતિ ઉત્તમ ટેવ છે. બીજો નિયમ અધ્યાત્મિક શક્તિના સંચય માટે બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું એ છે. ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે : “ નાયમાત્મા વલ્લહીનેન લભ્યઃ ” અર્થાત આ આત્મા બળહીનને પ્રાપ્ત થતો નથી. આધુનિક મનોવિજ્ઞાનની શોધથી એટલું તો સાબિત થયું છે કે માનવની મૂળશક્તિ કાવ્યશક્તિ છે, જે માણસ એનો સંચય કરીને યોગ્ય રૂપમાં પ્રવાહિત કરે છે તે પોતાનું જીવન સફળ બનાવે છે અને જે એને ગુમાવી દેશે છે તે કોઈ પણ કામ કરવા માટે લાયક રહેતો નથી. એ શક્તિ સંચય કરવા માટે હિંમેશા મનને વિષયોથી રોકતા રહેવું પડે છે. એનાથી અધ્યાત્મિક શક્તિ એની મેળે સંચય થાય છે. એનું ચમત્કારિક કાર્ય મોટા મોટા લોકોના જીવનમાં ફેરફાર આવે છે. મહાવીર, બુદ્ધ, શંકરાચાર્ય, ગાંધીજી વિગેરે ભારતવર્ષના તથા પ્લેટો, ક્રીસ્ટ, ન્યુટન વિગેરે પાશ્ચિમાત્ય પુરુષોના જીવન જોવાથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે સંસારમાં કોઈ મોટું કાર્ય કરવા માટે બ્રહ્મચર્યની પરમ આવશ્યકતા છે. વિવાહિત અવિવાહિત બંને પ્રકારના માણસે આ નિયમનું પાલન કરી શકે છે.

આધ્યાત્મિક બળ વધારવાનો ત્રીજો નિયમ પોતાનું વચન પાળવું તથા સમય પાળવો એ છે. યુરોપના લોકોની જેમ હિંદુસ્તાનનાં લોકો સંયમનું અંશભર પાલન કરતા નથી. સમયનું પાલન એ એક તપશ્ચર્યા છે. એક વખત ડેન્માર્કની એક સ્ત્રીએ હિંદુસ્તાનના એક માણસની સાથે વાતચીત કરતા કહ્યું હતું કે “ હિંદુસ્તાનના

લોકોની આ દશાનું કારણ એ છે કે તે લોકો પોતાનું વચન પાળવું એ પોતાનું કર્તવ્ય મનજતા નથી, ખીજને જોડું ન લાગે એવા વિચારથી તેઓ જુદા વાયદા આપ્યા કરે છે તેથી કરીને વખતસર તેઓ પોતાનું કામ કરતા નથી. ” આપણું વચન પાળવાનો એ આપણે યત્ન કરીએ તો આપણું આધ્યાત્મિક બળ ખૂબ જ વધી જશે વચન ન પાળવાથી આપણી જાતને ધિક્કારવા લાગીએ છીએ. જેને લઈને આપણી અંદર માનસિક નબળાઈ આવી જાય છે તે ન આવવી જોઈએ આ બાબતમાં આપણે યુરોપના લોકોનું અનુકરણ કરવું જોઈએ

ચોથો નિયમ ખીજઓની નિંદા ન કરવી એ છે ખીજની નિંદા કરવાથી આપણને આધ્યાત્મિક હાનિ થાય છે તેટલી ખીજ કોઈ પણ ચીજથી થતી નથી, પરંતુ એ હાનિ ઘણે ભાગે હમેશાં અપ્રત્યક્ષ રહે છે, તેથી કરીને તે સાથી વધારે ઘાતક છે. મધળા માણસો એના લોભમા તણાય છે મહાત્માજીએ દારુ અને સીગારેટ પીવાની હાનિની તુલના કરતા એટલું મમનજ્ય છે કે સીગારેટ પીવી એ મનુષ્યને માટે વધારે નુકસાનકારક છે, કારણ કે તેની હાનિ પ્રત્યક્ષ નથી દેખાતી અને એ વાતને લોકો દારુ પીધા જેટલી ખરાબ નથી ગણતા, એટલા માટે તેનાથી મુક્ત થવાનો સંભવ નથી હોતો. ખીજ ઓની નિંદા કરવી એ એક પ્રકારની સીગારેટ પીવા જેવો નશો છે, જેની ટેવ આપણી આધ્યાત્મિક શક્તિને નાશ કરે છે. અંગ્રેજીમાં કહ્યું છે કે “Speak not of others as you would not speak of them before themselves.” મોટા મોટા પ્રતિષ્ઠિત મમાજેમાં જેવામાં આવે છે કે જ્યાંસુધી કોઈ વ્યક્તિ હાજર હોય છે, ત્યાંસુધી તો તેના વખાણ થાય છે, પણ તે ગયા પછી તેના ચારત્રની ટીકા થવા લાગે છે

ખીજઓની નિંદાથી બચવા માટે દરેક મનુષ્યે મિતભાવી થવાની જરૂર છે. મનુષ્યનું આશુષ્ય બે વસ્તુઓથી જરૂર ખિન્ન થાય છે અધિક ભાષણ અને અધિક વિકાસ આપણી પોતાની જાતને યોગ્યતા રોકવી એ પ્રહાર્ય જેવું જ તપ છે

કહ્યું છે કે વાર્ધવાતાત્ ઘાકુવાતો ગરીયાન્ વીર્યપાત કરતાં ય વાણીના પાત વધારે ભયંકર છે. એ તપને લઈને મનુષ્ય અમત્ય તથા નિંદાથી બચે છે. જેવી રીતે ‘Gave every man thy ear but few thy voice’ એ વાક્ય જેટલું વ્યવહારિક દૃષ્ટિએ મહત્ત્વનું છે તેટલું આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ મહત્ત્વનું છે.

પાંચમો નિયમ અચાચક વૃત્તનું પાલન કરવું એ છે ખીજઓનો ઉપકાર મહન કરવો એ દરેક મનુષ્યે મોટી મોટી ભાર માનવો જોઈએ. જે મનુષ્યને ખીજઓનો ઉપકાર મહન કરવાની ટેવ પડી જાય છે તે સંસારમાં ખીજનું કોઈ પણ પ્રકારનું મોટું કાર્ય કરી શકતો નથી. તે પોતાના આત્મા પર વિશ્વાસ રાખવાનું શીખતો નથી. તેની માનસિક અવસ્થા હમેશાં અપોગામી રહે છે અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે “A charity boy seldom prospers.” એટલે કે ખીજઓના દામથી ઉછરેલો બાળક ભાગ્યે જ પુલેક્ષલે છે. જે બાળક વિદ્યા ઉપાર્જન કરવા માટે ખીજઓની મદદ લે છે તેણે તે મા પાછા આપવાનો દંઠ સંકલ્પ કરવો જોઈએ.

આ નિયમની સાથે એ પણ આવી જાય છે કે ખીજઓની પામેથી બની શકે ત્યાંસુધી ઉધાર ન લેવું જોઈએ જ્યારે માણસને ઉધાર લેવાની ટેવ પડી જાય છે ત્યારે તે પોતાની આવકથી વધારે ખર્ચ કરવા લાગે છે. ઉધાર

લેતી વખતે રૂપિયા નથી આપવા પડતા એટલા માટે એક પ્રકારની બેંકરકારી લોકોમાં આવી જાય છે. રૂપિયા જરૂર આપવાના છે એવો દૃઢ સંકલ્પ નથી રહેતો, એ આત્મિક પતન છે અને તેને લઈને માનસિક કલેશ લોગવવો પડે છે. બીજા પાસેથી કોઈ વસ્તુ ઉધાર ન લેવી એ એક તપ છે, જે આચરવાથી આત્મશક્તિ વધે છે. આ એક નાની વસ્તુ બજાય છે પણ જીવનમાં એનું ભારે મહત્ત્વ છે.

છઠ્ઠો નિયમ સ્વાધ્યાય કરતા રહેવું એ છે. હમેશાં કંઈ ને કંઈ અધ્યાત્મ વિષયમાં વાંચતા રહેવું જોઈએ. આપણા વિચારોનું સ્થાન આમ ચારિત્ર બંધારણમાં મોટું છે. યોગવાસિષ્ઠમાં કેવલ્યપ્રાપ્તિના ચાર ઉપાય બતાવ્યા છે. ચમ, સતોષ, સત્સંગ અને વિચાર. આધુનિક કાળમાં મોટા મોટા મહાત્માનો સત્સંગ આપણને પુસ્તકે મારફતે મળી શકે છે તેનો આપણે લાભ લેવો જોઈએ. મહાત્માની કહેલી વાતો પર વિશ્વાસ કરવો જોઈએ, દરેક વિચાર શક્તિથી ભરેલો છે, જે વખત આવતા કાર્યરૂપમાં પ્રકાશિત થાય છે. આધ્યાત્મિક શક્તિ સંચય કરવાનો સૌથી મોટો નિયમ પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણચિંતન છે.

यस्मिन् सर्वाणि भूतान्यात्मैवाभूद्विज्ञानतः ।
तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यत ॥
(ईशोपनिषद्)

આ છેલ્લા નિયમમાં પહેલાના સર્વ નિયમોનો

સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલા પ્રતિષ્ઠિત મનુષ્યો થઈ ગયા છે તેઓએ બીજાને પોતાના જેવા જ માનવાથી બીજાના હૃદયમાં સ્થાન મેળવ્યું છે. મનુષ્યના વિચારો પ્રેમભાવથી બળવાન થાય છે. ઈર્ષ્યા, દ્રેષ તથા સ્વાર્થબુદ્ધિથી નબળા બની જાય છે.

અંગ્રેજીમાં એક કહેવત છે કે જે માણસ તલવારના બગ ઉપર ઝડુમે છે તે પોતાનું જીવન તલવારવડે ખોઈ નાખે છે. મન મહાન્ સૃષ્ટિકર્તા છે. જેઓ સંકલ્પને દૃઢ કરે છે તેને અનુકૂળ પરિસ્થિતિ પણ તૈયાર થઈ જાય છે. જે વ્યક્તિને બીજાનું લલ્લુ ચિંતવવાની ટેવ પડે છે, તે ટેવના બળથી પોતાનું લલ્લુ ચિંતવવામાં સહેજે સમર્થ થઈ જાય છે, પરંતુ જેનું મન બીજાઓનું આહત ચિંતવવામાં લાગ્યું રહે છે તે તેને લઈને પોતાની જાતને પોતાનું આહત કરવાના વિચારોને મનથી અલગ કરી શકતા નથી. તે પોતાના મનમાં પોતાના કલ્યાણ વિચાર કરવામાં અસમર્થ નિવડે છે. પછી એનો સંસાર એવી જાતનો ઘડાઈ જાય છે. બીજાઓનું હિતચિંતન કરવું એ આપણને સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત બનાવે છે તથા તેનાથી જીવન સાર્થક અને સુખી થાય છે. બીજાના સુખના ચિંતનથી મનુષ્ય સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરે છે, અને તેનો આત્મા બળવાન બને છે. પોતાના સુખના ચિંતનથી આત્મામાં નિર્ભયતા આવી જાય છે અને મન હમેશાં કલેશમાં રહે છે.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીને પ્રાર્થના

(સાગ કવાલી)

દીદારા હેમચંદ્ર પાયા, સૂરીશ્વર રૂપ સચી કાયા,
જિનેશ્વર જ્ઞાનભંડારા, બીયા હું પાઠ કંઠહારા ॥૧॥
ભરતકી ભૂમિમેં કીરતે, અંધેરી કર્મકી ઝીરતે;
દીવાકર તેજ ઉજ્યારા, કરે કયા દિલ રહે કારા ॥૨॥
નગરપુર પટ્ટને આયે, માનેરી શકર અળકાયે;
મન્નવટ મુરપતિ મારી, અયે બધું દેવ નરનારી ॥૩॥
પધારે હેમચંદ્રસૂરિયા, મંગલમય મારવત ગાયા;
ગુરુગમ જ્ઞાનભંડારા, કહે બધુ અમરપાણી ધારા ॥૪॥
લિખાવે સુવર્ણ વર્ણ મારે, માતું ઝીહરાત શલુગારે;
ધન્ય હું કુમારપાળ રાયા, ગાસન વીરપ્રભુ પાયા ॥૫॥
ધર્મકા કામ કિયો ન લેખા, ગીનતિકા અંક નહિ દેખા,
માની ગુરુ જ્ઞાનસેં જાને, કહે ગુરુ હેમ હુમ માને ॥૬॥
કિયા નિમત્ત ઉજ્યાગા બુલાવો કાંતિવિજય આરા;
ગાંતિ ગાંતિ રહે જનમે, હેમચંદ્રસૂરિનામ જાપનમે ॥૭॥

પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

(૧)

અહિંસાનો આશરો

અહિંમા ભરતની લોમથી પગરી રે, કોકો એનો કુણપનાં કામ;
દીપે દુધલી દયાની દીવડી રે, નયણું નિર્મળ તેજનાં ધામ. અહિંમા
દીઠાં, વન, ધર, રહોલને વાડીઓ રે, દીઠા દેશ અને પરદેગ;
માનવી આપે અમી દીઠાં નહિ રે, ન દીડી અંતરદારક રેખા અહિંમા.
આવી પાછી વિસામો શોધવા રે, જાહે વતને ન દીડી નેક,
આપે શ્રાવણ ભાદરવો નીત રે, ફળજો તેજસ્યો છે દેહ. અહિંસા.
દુઃખી દેખી અહિંમા એકલી રે, બેઠે એકલ એક ભડવીર,
પાલવ પકડી દેતો આશરો રે, આંસુ લોહી દેતો ધીર અહિંસા.
વીરને પગલે હિંમા નાસતી રે, ડગલે ડગલે શાતા થાય,
જિંથનીચ હિંસક ભાવના ભાગની રે, દલિતજગ ખોળોએનો સ્થાય. અહિંસા
અશાંતિ રોગ જગતનો ટાળવા રે, અહિંસા અમૃત ઔષધ જ્ઞાન;
મૂલવી સાચવી જગને આપનો રે, મોહન જગ મંગલ વર્ધમાન. અહિંસા.

ચોપટલાલ પુ. શાહ

લે. આ. શ્રી. વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

સંસારમાંથી મુક્તિ મેળવવાને માટે દોષગ્રાહી બનવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. જ્યાં સુધી સંસારવાસી જીવ સંસારમાં ગુણુ નેચા કરે છે ત્યાં સુધી તે સંસારથી છૂટી શકતો નથી. જે વ્યક્તિઓમાં પરસ્પર સંગ્રંધ ત્યાં સુધી જ બન્યો રહે છે કે જ્યાં સુધી એક બીજામાં દોષદષ્ટિ થતી નથી. અસુક માયાવી છે, મારું અહિત છે, મોઢે મીઠું બોલે છે પણ પાછળથી મારી નિંદા કરે છે. વિગેરે વિગેરે. એક બીજા પ્રતિ જ્યારે દોષોનું ચિંતન થાય છે ત્યારે પરસ્પર અપ્રીતિ ઉત્પન્ન થવાથી સંગ્રંધ તૂટી જાય છે, પણ લલો છે, ગહો છે, ઉપકારી છે, હિતૈષી છે. ઇલાદિ ગુણુ એક બીજામાં નેવાય છે ત્યાં સુધી તો અનુરાગને લઈને એક બીજાથી છૂટા પડી શકતા નથી, અને એક બીજાના હાનિ-લાભમાં પરસ્પર હર્ષ-શોકને ધારણ કરે છે.

અનાદિ કાળથી જડ તથા જડના વિકાસના સહવાસમાં રહેવાથી જીવોને દૃઢ પ્રતીતિ થઈ ગઈ છે કે આનંદ, હર્ષ, શાંતિ, સુખ, જીવન વિગેરે અમને જડ દ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. ખાઈએ નહિં તો મરી જવાય, અન્નવડે જ જીવી શકાય છે, વિષય સેવવાથી જ શાંતિ મળે છે, નાટક નેવાથી

અને મધુર ગાયન સાંભળવાથી જ આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમવાથી જ પરમ સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે, જે લાભનો લાભ થવાથી હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે, યશોગાન સાંભળવાથી સુખ મળે છે-આ પ્રમાણે કેવળ ગુણુ જ જોનાર જીવ જડના પંજમાંથી કેવી રીતે છૂટી શકે? જે દષ્ટિ આપણને વાસ્તવિક માર્ગ બતાવતી નથી.

ખરું જોતાં તો આનંદ, શાંતિ, સુખ, જીવન આદિ ગુણુ આત્માના જ છે, જડતા નથી, છતાં આત્મા મોહના દળાણથી પોતાના ગુણુનો જડમાં આરોપ કરે છે, અને પોતાને ગુણુશૂન્ય માનીને આનંદ આદિ ગુણુ મેળવવા જડની ઉપાસના કરે છે. જ્યારે મોહમિશ્રિત બુદ્ધિથી ઇચ્છિત ગુણુ સ્વરૂપ જડના વિકાસની પ્રાપ્તિ થયાનું જાણે છે ત્યારે પોતાને એવો આભાસ થાય છે કે મને આનંદ, જીવન તથા સુખ મળ્યાં. આવી મિથ્યા શ્રદ્ધા હોવાથી નિરંતર જડના વિકાસની આહવા રાખ્યા કરે છે, આવા જીવોને પુદ્ગલનાદી પણ કહેવામાં આવે છે, અર્થાત્ પુદ્ગલોમાં આનંદ જોનારા અથવા તે મનગમતાં પુદ્ગલની પ્રાપ્તિથી આનંદની ઉત્પત્તિ માનનારા આવા જીવો જડમાં ગુણુદષ્ટિ હોવાથી અને જડના વિકાસમાં તન્મય થઈ જવાથી તેનાથી છૂટવાનો પ્રયત્ન જ

કરતા નથી તો પછી સુક્તિ મેળવવાની તો વાત જ ક્યાથી ?

આ પ્રમાણે જીવોની ખોટી માન્યતાને અંગે જ પૌદ્ગલિક સુખ કહેવાય છે, નહિં તો પૌદ્ગલિક સુખ જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી વિકાર બાવને શાંત કરનારાં એ પુદ્ગલો જ છે. આત્મા તો અવિકારીપણે જ્ઞાતા સ્વરૂપે રહે છે, પરંતુ અનાદિ કાળના અભ્યાસથી જડ વસ્તુઓમાં થતા વિકારોનો પોતાનામા આરોપ કરે છે, અર્થાત્ પોતાના ગુણોનો પોતાનામાં આરોપ કરે છે, અને તેથી કરીને જ જડમાં સુદરતા જુએ છે અને આનંદ મેળવવાને માટે માનેલી સુદર પૌદ્ગલિક વસ્તુઓથી છટો પડવાને પ્રવૃત્તો નથી.

પુદ્ગલમાં સુદરતા અને પ્રિયતા આત્માને જે જણાય છે તે કર્મના પડદામા રહીને બહિરાત્મદષ્ટિથી જુવે છે તેથી જો પડદાને ખસેડીને અંતરાત્મદષ્ટિથી જુવે તો સાચી વસ્તુ જણાય અને સુદરતાનો ભ્રમ ટળી જાય. પછી શુદ્ધદષ્ટિપણ મટી જવાથી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં ઉદાસીનપણે રહે છે જેથી કરી તેનો જૂનો સંબંધ તૂટી જાય છે અને નવો સંબંધ થતો નથી, જેના પરિણામે છેવટે સર્વથા છટી જઈને સુક્તિ મેળવી શકે છે.

અર્જુન જોતાં તો વર્ણ, ગંધ, રસ આદિ પુદ્ગલના ગુણો છે, અને તે આનંદ-સુખ તથા જીવનસ્વરૂપ બની શકતા નથી, તેમજ આનંદ આદિ જે વાસ્તવિકપણે આત્માના ગુણો કહેવાય છે તેને ઉત્પન્ન પણ કરી શકતા નથી, છતાં પુદ્ગલનાં જીવો કર્મની પ્રેરણા-

થી વર્ણ આદિને આનંદ ઉત્પન્ન કરનારાં, અથવા તો આનંદ સ્વરૂપને ધારણ કરનારાં માને છે. તેમાં પણ ધનવાન-કંગાલ, સાક્ષર-નિરક્ષર, ત્યાગી-ભોગી આદિ જીવવિશેષના અંગે તારમ્યતા રહેલી છે. કોઈ રસને વધારે આનંદોત્પાદક માને છે ત્યારે કોઈ શબ્દને, કોઈ ગંધને તો કોઈ સ્પર્શને, તો કોઈ વર્ણને વધારે આનંદોત્પાદક માને છે સાક્ષર-ત્યાગી-ધની મુખ્યપણે સ્તુતિનાં શબ્દોમા વધારે આનંદસ્વરૂપ ગુણને જુએ છે, તો નિરક્ષર-કંગાળ રસમાં આનંદ ગુણની અધિકતા જુવે છે. આ પ્રમાણે મિથ્યા જ્ઞાન-સ્વરૂપ શુદ્ધદષ્ટિપણ સંસારના બંધનોને તોડવા કેવી રીતે સમર્થ થઈ શકે, કે જેથી કરી આત્માને શાશ્વતી સુક્તિ મળે ?

જડના ગુણો દોષસ્વરૂપે જોવાય નહીં ત્યાં સુધી ત્યાગ આવી શકે નહીં ત્યાગી એટલે વિનતીય ગુણોને દોષસ્વરૂપે જોનાર કહેનાર-માનનાર અને તેનાથી સાચી રીતે વિરામ પામનાર.

ન્યાસુધી આત્મ લિપ્ત દ્રવ્યના ગુણોમાં શુદ્ધદષ્ટિપણ હોય છે ત્યાં સુધી રોજદ્રેષ નળળા પડી શકતા નથી પણ સળળ થતા જાય છે. અને આત્માના આનંદ, જીવન, જ્ઞાન, સુખ આદિ ગુણોને વધારે ને વધારે ઢાંકતા જાય છે જેથી કરી આત્માનાં બંધન શિથિલ થવાને બદલે દંઢતર બનતા જાય છે

જો કે જડના વર્ણ આદિ ગુણોમા પુદ્ગલ-લાનદી જીવોનું પોતે માનેલી પ્રતિકૂળતાના અંગે દોષદષ્ટિપણ પણ હોય છે, પરંતુ તે શુદ્ધદષ્ટિપણને બાંધ કરવાપણું હોઈ

નથી, કારણ કે એક પ્રસંગે એક વસ્તુમાં પ્રતિકૂળતાના અંગે દોષ દેખાય છે, તો અન્ય પ્રસંગે તે જ વસ્તુ અનુકૂળ લાગવાથી તેમાં ગુણ જોવાય છે. જડમાં ગુણદષ્ટિને પ્રાધાન્યતા આપી દોષદષ્ટિને ગૌણતા અપાય છે, અર્થાત ગુણદષ્ટિની માન્યતા નષ્ટ થતી નથી. કદાચિત મંદ ઔપશ્યિક લાવે આત્માને પૌદ્ગલિક વસ્તુની વાસ્તવિક અસુહરતા, અને ગુણોની તાત્ત્વિક દષ્ટિથી દોષસ્વરૂપતા પ્રતિત થવા લાગે છે કે તરત જ ઔદયિક લાવમાં વર્તી અન્યાન્ય મોહનીયની પ્રકૃતિયોની પ્રેરણાથી આત્મા પૌદ્ગલિક વસ્તુને અન્ય વસ્તુના મિશ્રણથી કે અન્ય કોઈ પ્રક્રિયાથી વિવિધ પ્રકારના વિકારોવાળી બનાવી, અનુકૂળ તથા સુહર લાગે તેવી કરે છે, અને પછી મંદ ઔપશ્યિક લાવ નષ્ટ થવાથી તે જ વસ્તુને ગુણદષ્ટિથી જોઈને તેનો ઉપયોગ કરી આનંદ મનાવે છે, કે જેથી કરી જડ વસ્તુઓથી છૂટા પડવાનો પ્રસંગ જ આવતો નથી, તો પછી જડસ્વરૂપ કર્મોથી સુકાઈ જઈને અનંત જીવનમય શુદ્ધાનંદ સ્વરૂપ-શાશ્વત મોક્ષ મેળવવાનો કયાંથી પ્રસંગ બને ?

જડમાં ગુણદષ્ટિપણથી સંહારમાં પરિભ્રમણ કરતા આત્માઓ કે જેમણે સમ્યક્ જ્ઞાનદ્વારા વળું આદિ જડના ગુણોને દોષસ્વરૂપ જાણી તેનાથી વિરામ પામવાથી સર્વથા કર્મથી સુકાઈ જઈને શાશ્વત આનંદ સ્વરૂપ સુકિત મેળવી છે તેઓ સંસારથી સર્વથા સુકાઈ જવાની ઈચ્છાવાળાઓને જડ સંસારમાં દોષદષ્ટિ બનવાનો ઉપદેશ કરે છે. તેઓ કહે કે જેવી વિદ્યતા અને વિચિત્રતાને ઈદ્રિયો ગ્રહણ કરી રહી છે તે બધુંય

ખોટું છે, ઈન્દ્રિયસ્વરૂપ છે, અસાર છે, બધું ય ક્ષણિક છે, અનિત્ય છે. પુષ્કળ વ્યાધિ-વેદનાવાળા અસાર સંસારમાં લેશ માત્ર પણ સુખ નથી.

ગીત માત્ર વિલાપ છે, સર્વ પ્રકારના નાટક વિડંબના છે, સર્વ પ્રકારના આભૂષણો ભાર-રૂપ છે, અને સર્વ વિષયો દુઃખસ્વરૂપ છે. મળ, મૂત્ર, રૂધિર, માંસ આદિ સાત ધાતુનું બનેલું શરીર છે કે જે હંમેશાં અપવિત્ર રહે છે અને ધૂણા કરવા લાયક છે, વિષાથી ભરેલી કપડાની કોથલીને સાણુ ચોપડી પાણીથી ગમે તેટલી ધુઓ અથવા તો અત્યંત સુગંધીવાળું અત્તર ચોપડો તો પણ કોથલીના છિદ્રોમાંથી વિષા ઝરતી રહેવાથી તે પવિત્ર કે સુગંધમય બની શકતી નથી. તેમ મળમૂત્રથી ભરેલા અને અનેક છિદ્રોમાંથી અશુચિ ઝરતા શરીરરૂપ કોથલાને ગમે તેટલી વંખત સાણુ ચોળીને ધુઓ કે સુગંધી તેલ ચોપડો તોય, તે પવિત્ર કે સુગંધમય બની શકતું જ નથી. સોતું-રૂપ-ચાંદી-નીલમ-માણેક-હીરા વિગેરે માટી અને પથરા છે, મિશ્રાન્ન અને અન્ય ખાવાના પદાર્થો દુર્ગંધમય તથા અશુચી છે, કે જે ખાધા પીધા પછી પરિણામે આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે. વસ્તુઓ નિરંતર એક રૂપે રહેતી નથી, પ્રત્યેક પળે બદલાતી જ રહે છે. ખાળ છે તે જીવાન થાય છે, અને જીવાન થાય છે તે ઘરડા થાય છે. સંસારમાં કોઈ કોઈને બચાવી શકતું નથી, બધા મરણ આધીન છે, બધું ય નાશને આધીન છે, કાળ-મૃત્યુ વસ્તુમાત્રનો વિનાશ કરી નાંખે છે, લક્ષ્મી ચંચળ છે, આયુષ્ય પાણીના પરપોટા જેવું છે, વિગેરે વિગેરે.

સમ્યગ્ જ્ઞાનની કુંચી

આત્મોદ્ધાર અને મુક્તિ

આવ વેખક-શ્રી જ્ઞાન ચંપતરાયજી જેની ધ્યાર-એક-હો

(ગતાંક ૫૪

થી શરૂ)

મુક્તિ એટલે આત્માની સંપૂર્ણ ગિથિતિ એવે કોષ્ટક પછુ દષ્ટિગિન્દુથી વિચારતા, સદૃશ અર્થ નીકળી શકે છે. પૂર્ણતા એ આત્મનુ તત્ત્વનું છે. પૂર્ણતા શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓમાં ન હોઈ શકે. સત્ય સુખની પ્રાપ્તિ પૂર્ણતા વિના અમશાન્ય છે. સત્ય સુખ આ શરીર આદિથી પર છે એનું નિર્ગપ્ત થાય છે અમરતા અને સત્ય સુખ એ આત્માના વસ્તુસ્વરૂપ છે કોષ્ટક બાલ્ય કારણથી, આત્માને સત્ય સુખ કે અમરતાની પરિણતિ ન જ થઈ શકે. સત્ય સુખાદિના ઉદ્ભવ આત્માને અનસ્થી જ થાય છે

કોષ્ટક વિશ્વના કર્તા ગણાતા ઇશ્વરને સુખ આનંદ અને દીર્ઘાયુ માટે પ્રાર્થના કરવી કે એવે પ્રેષ ઇશ્વર સુખ આદિ આપી શકે એવી માન્યતા રાખવી એ સાવ વિવેકશૂન્ય છે. એવી માન્યતાથી આત્માનુ અધ પતન અને અગિષ્ટ થાય છે માત્ર મનુષ્ય પ્રભુભક્તિની વાત્સલ્યના ન જ કરે ઇશ્વર પોતાનું

ભક્તોને સ્વર્ગમાં નિરામ કરાવે છે, સ્વર્ગવાસીઓને અપસરાઓના સદસ્યાગ આદિ બીજા પ્રકારના હર્ષિ મન સુખોનો અનુભવ ઇશ્વરને બીધે થયા કરે છે એ આદિ માન્યતાઓ મર્વથા દોષપૂર્ણ છે એવો પ્રેષ ઇશ્વર હોય તો તે વાગ્ધવિક રીતે મનુષ્યોના હિતરસી નથી એમ કહી શકાય પ્રત્યિ-લાવસાઓથી આત્માનું અવપતન જ થાય દૃષ્ટિ-માલસાઓમાં આત્માના દિવ્ય ગુણોના દ્રાઢ રીતે નિદામ ન જ થાય. કોષ્ટક પ્રભુ પોતાના ભક્તોને પ્રત્યિ-માવના-વન્ય સુખોનો સ્વર્ગમાં અનુભવ કરાવતો હોય તો તે પ્રભુ મનુષ્ય આદિનુ ઘોર અવપતન કરે છે એમ નિશ્ચય રીતે કહી શકાય આત્મા એ જ પોતાનો મુક્તિદાતા છે પ્રેષ બી-નથી આત્માને મુક્તિની સંભાવના ન હોઈ શકે. આત્માના અનેક પાપો કાષ્ટથી કે કોઈ દ્વારા માફ થાય છે અને મનુષ્યને સ્વર્ગ આદિની પ્રાપ્તિ થાય છે એ માન્યતા પણ સંપૂર્ણ મિથ્યાધાર છે

આ પ્રમાણે જડના ગુણો તથા વિકારોમાં સુક્તાત્માઓ દોષ જોવાની ભલામણ કરી ગયા છે, અને તે વાત્તવિક છે, કારણ કે જડના ગુણો આત્મા માટે દોષસ્વરૂપ છે. તેને જ્યાં સુધી ગુણ માની શ્રદ્ધા કરતો રહેશે ત્યાં સુધી પોતાના આનંદસ્વરૂપને પ્રગટ કરી શકવાનો નથી, માટે હું બધી શાશ્વતી મુક્તિ અને ગુણસ્વરૂપ શાશ્વતો આનંદ મેળવવાનો ઈચ્છવાળા આત્માઓને જડના ગુણોમાં રહેલી અતાર્ત્વિકી દષ્ટિથી નિવૃત્ત થઈને દોષદેષ્ટિ બનાવવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે

“જેનીસીમ”ના મુક્તિના સ્વરૂપનું જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેમાં મુક્તિના આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ મનુષ્યની વિવિધ કંપનાઓ ઉપર, વિવિધ પ્રકારના પતિધાનો ચક્રાવલિમાં આવ્યા છે એમ સ્પષ્ટ રીતે નિર્દિષ્ટ થાય છે પ્રીતો અને એવી ગેન તામના તત્ત્વવિત્તોએ “જેનીસીમ”ના મુક્તિ સ્વરૂપ વિષે આવું જ અનુમાન કર્યું છે, આથી એ મુક્તિ-સ્વરૂપ વિષે પોતાના વિચારો વ્યક્ત કરના ઓરીગેન બચાવે છે કે,—

“જ્યુન ધિવતશાન્તિ દિવ્ય પ્રાગની ઉત્તેજના પૂર્ણ છે, એમાં એક પણ મંદ એવો નથી જેમાં દિવ્યતા ન હોય દરેક સંપન્ન રક્તકે અર્થ દિવ્યતા

યુક્ત છે. એ જ શાસ્ત્રમાં દુરાચાર, પરસ્ત્રીગમન આદિની વાતો આવે છે, જે ગૃહ રીતે વિચાર કરતાં સસ હોવાનું માની ન શકાય. પરમાત્માએ સ્વર્ગમાં જીવન-વૃક્ષ અને જ્ઞાન-વૃક્ષનું આરોપણ કર્યું એ વાત પણ સ્વયમેવ અશ્વદેય લાગે છે. પરમાત્મા કૃષક રૂપ બને, એ જુદાં જુદાં વૃક્ષોનું આરોપણ કરે, એ બનને જુદાં જુદાં નામ પણ આપે એમ માની શકાય નહિ. ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોમાં એવાં કેટલાંક દષ્ટાન્તો આવે છે જે સામાન્ય બુદ્ધિથી વિચાર કરતાં સત્ય ઘટનાઓ રૂપે ન જ માની શકાય. શયતાનથી જીસસનો મહાન પર્વતના શિખર ઉપર બળબળીથી અભિપાત અને શયતાન દ્વારા જીસસને સૃષ્ટિનાં વિવિધ રાજ્યોનું દર્શન એ વિગેરે પ્રસંગો છે કે ઉપહાસપ્રદ અને બુદ્ધિશન્ય લાગે છે. પર્વતનાં શિખર ઉપરથી અનેક રાજ્યોનું અન્વીક્ષણ કેવી રીતે થઈ શકે ? ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોમાંની ધણીખરી ઘટનાઓ ઐતિહાસિક હોય એમ નથી લાગતું. ”

ધર્મશિક્ષણની દૃષ્ટિએ ઇતિહાસનું મહત્ત્વ કંઈ ઓછું નથી. જે તે મહાન ગણાતી પુરુષોનો આધ્યાત્મિક વિકાસ, કર્મોત્સાર જે તે મનુષ્યને સુખદુઃખનો અનુભવ વિગેરે મહત્ત્વની બાબતો ઇતિહાસ ઉપરથી અનેક રીતે શીખવાની મળે છે. આધ્યાત્મિક વાદનાં યથાયોગ્ય અધ્યયનમાં ઉપયુક્ત થઈ પડે એવી ઐતિહાસિક ઘટનાઓનો ધર્મ અર્થાત ધર્મ-શાસ્ત્રોમાં સમાવેશ થવો જોઈએ. એવા ધર્મગ્રંથો સમાજને અસંત ઉપયુક્ત થઈ પડે છે. ઐતિહાસિક અને સસ ઘટનાઓ રહિત ધર્મગ્રંથોની જનતા ઉપર જોઈએ તેવી અસર નથી થતી. ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોમાં ઐતિહાસિક તત્ત્વ યથાર્થ રીતે ન હોવાથી, એ શાસ્ત્રોનું મહત્ત્વ સાહજિક રીતે ઓછું થાય છે એમાં કંઈ શંકા નથી.

જૂનાં ખ્રિસ્તશાસ્ત્રના પૂર્વ ભાગોની રચના ઇ. સ. પૂર્વે પાંચમા સૈકામાં થયેલી છે. આથી એ ભાગોના પ્રણેતાઓ એમાંની ઘટનાઓના સાક્ષીરૂપ ન જ હતા એમ પ્રત્યક્ષ થાય છે. બાઈબલના

રચયિતાઓને ઇતિહાસનું મહત્ત્વ ઓછું જ લાગતું હતું. આથી તેમણે બાઈબલમાં કાંવે તેમ સંવાદ-વધારા પણ પ્રસંગોપાત કર્યા છે. એ-સાહજિક-સા-પીડીઆ ક્રિસ્ટીનીકા આ સંબંધમાં યથાર્થ રીતે જણાવે છે કે:-

“ જૂનાં ખ્રિસ્તશાસ્ત્રના બે વિભાગ છે. બનને વિભાગોમાં અનેક પુસ્તકોનો સમાવેશ થાય છે. એક ભાગમાં સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિથી જેસાલેમના નાશ સુધીનું [ઇ. પૂ. ૫૮૬ સુધી] વર્ણન કરેલું છે. બીજામાં આદમથી શરૂઆત કરીને મેહેમીયાહની જેસાલેમની સુલાકાત સુધીનો એટલે ઇ. પૂ. ૪૩૨ સુધીનો વૃત્તાન્ત આવે છે. બનને વિભાગોના કાર્ય-ક્ષેત્ર અને દૃષ્ટિબિન્દુમાં જળરો તફાવત છે એમ સ્પષ્ટ રીતે માલુમ પડે છે. બનને વિભાગોનું એક પણ પુસ્તક અસલ રચનારૂપ હોય એમ નથી જણાતું. મૂળ કે સાધનની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં, દરેક પુસ્તક એક બીજાથી જુદું પડે છે. કેટલાક પુસ્તકોમાં બીજા પુસ્તકોના ઉતારાઓ જ માલુમ પડે છે. કેટલાંક પુસ્તકોમાં તો બીજા પુસ્તકોમાંના વૃત્તાન્તો અને વાર્તાઓ એમ ને એમ ઉનારી લીધેલ છે. ”

ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્રોના સંગ્રહકર્તાઓ અને રચયિતાઓને ઐતિહાસિક સત્યોનું મહત્ત્વ ખસ કરીને નહોતું છતાં તેમણે આ પ્રમાણે ઐતિહાસિક વિષયોનો આધાર દેખ લીધો એ પ્રશ્ન સાહજિક રીતે નિષ્પન્ન થાય છે, પણ જે ઐતિહાસિક વિષયો પુરાણો કે રૂપક કથાઓને અસંગત ન હોય તે જ ઐતિહાસિક વિષયોને ખ્રિસ્તીશાસ્ત્રમાં પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે અને એ રીતે ખ્રિસ્તી શાસ્ત્રોના પ્રણેતાઓ વિગેરેનો ઉદ્દેશ પ્રત્યક્ષ થઈ શકે છે.

જૂનું ખ્રિસ્તશાસ્ત્ર અધ્યાત્મવાદના ગૃહ સ્વરૂપે બનેલું છે. અધ્યાત્મવાદના ગૃહ નિયમો તેમાં ઐતિહાસિક પરિધાનમાં [ઐતિહાસિક હળે] એવી રીતે આપવામાં આવ્યા છે કે, અધ્યાત્મશાસ્ત્રનાં સ્વરૂપ

જેમને જ્ઞાન હોય તેઓ જ એ ગૃહસ્થો મરોગ સમગ્ર શકે

નવા ખ્રિસ્તશાસ્ત્રના જુના જુના વિભાગો [પુસ્તકો] પરસ્પર અમંગત અને વિરોધાત્મક હોય એમ સ્પષ્ટ રીતે માત્રમ પડે છે. ખ્રિસ્ત મતના મહાન ગણાતા ઉપદેશકોએ ક્રાઇસ્ટની કોઇ પણ સુવાર્તા નથી લખી. ક્રાઇસ્ટની સુવાર્તાઓ ઇ. સ. ૭૦ના અરસામાં કોઇ અજ્ઞાત જ્ઞેષ્ઠ માધન ઉપરથી માર્ક લખી હતી એમ વિશ્વમનીષ રીતે કહી શકાય. ક્રાઇસ્ટની ચોથી સુવાર્તા ઐતિહાસિક જ છે એ વાર્તામાં ઇતિહાસ સિવાય બીજું કશું નથી. મેથ્યુ અને લ્યુકેને ક્રાઇસ્ટની સુવાર્તાઓમાંથી વધુ ગણવાતું બળ્યું છે એ વાતોઓએ તેમની કલ્પના-શક્તિને અનેક રીતે ક્ષણરૂપ મનાવી ઠ. આ સમયમાં પ્રો. એફ. મી. બર્કીટ લખે છે કે—

“ખ્રિસ્તમતના ત્રીજા પ્રયાગે સત્યથી પર રીતે પ્રાચીન મતોએ આદિને ઉપયોગ કર્યો છે.” *

નવા ખ્રિસ્તશાસ્ત્રમાંના કેટલાક પ્રેરણાવાળી હોવાનું પણ સિદ્ધ થયું છે આ પ્રમાણે ખ્રિસ્ત ધર્મશાસ્ત્રોમાં જે અનાલો, કૃત્રિમતા, અસંગતતા આદિ ઘૂસી મથેલ છે તેના કષ્ટક ખ્યાલ આની ગંદકી

ક્રાઇસ્ટની સુવાર્તાઓ આદિનું ખજાનું કરના નિમિત્તે ડૉ. રેઇમન્ડ વાન માલીએ ‘થીઓસો શીસ્ટ’માં (વૉલ્યુમ ૩૬, પૃષ્ઠ ૯૬) એક લખ લખ્યો છે. મજકુર લેખમાં ક્રાઇસ્ટ વિષયક અનેક મહત્વના વિષયોના સંબંધમાં સો વર્ષ પથ ત વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ થયેલા ગુણ-દોષ નિરૂપણનું પરિણામ નીચે પ્રમાણે આપનામાં આવ્યું છે—

“મારે સુવાર્તાઓ પરસ્પર અસંગત અને વિરોધી છે એમ પ્રત્યક્ષ રીતે માત્રમ પડે છે એટલે જોનની સુવાર્તા બીજી ત્રણ સુવાર્તાઓથી માવ નિરાળી પડી જાય છે. સેટ જોનમાં પ્રજ્ઞાનો મૃત્યુ-દિન જુદો જ જણાવવામાં આવ્યો છે એટલે ક્રાઇસ્ટે જીવનનો અત્યંત જ નેસ્ત્રાસભર વ્યતીત

કર્યો હતો, છતાં જીવન ક્રાઇસ્ટે નેસ્ત્રાસભર જીવનનો ઘણો ભાગ વ્યતીત કર્યો હતો એમ દર્શાવતા નિમિત્તે મત જોનમાં ક્રાઇસ્ટના વળા પ્રમતો આવે છે. મત જોનની સુવાર્તામાં ક્રાઇસ્ટના ચમત્કારોનું અત્યંત અતિશયોક્તિભર્યું વર્ણન આવે છે એટલે કુમારી કન્યાનો પુત્ર હોવાનો તેમાં નિદેશ મળ્યો પણ નથી. મત જોનનો કતા ક્રાઇસ્ટના જીવન-પ્રસંગોથી પ્રત્યક્ષ રીતે વાકેફગાર ન હતો એમ સત જોનની વાર્તાના ૧૬મા અને ૨૧મા પારિવર્તો ઉપરથી સિદ્ધ થઈ શકે છે.

“ક્રાઇસ્ટના જન્મ સમયના સંબંધમાં પણ મતભેદ પ્રવર્તે છે કેટલાક ક્રાઇસ્ટનો જન્મ ઇ. પૂ. ૪ માં તો કેટલાક ઇ. સ. ૧૦ માં થયો હોવાનું માને છે. ક્રાઇસ્ટનું મૃત્યુ જે વર્ષમાં થયું હતું એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે તે કરતા ઘણા વર્ષ બાદ થયાનું મત જોનમાં જણાવવામાં આવ્યું છે. કુમારીને પેટ ક્રાઇસ્ટનો જન્મ થયો તે સંબંધમાં મત મેથ્યુ અને સત લ્યુકે ભિન્નભિન્ન વિચારો વ્યક્ત કરે છે. જળનું મધ રૂપે પરિવર્તન, પિરાયનું નિસાણું, વ્યાધિયુક્ત મનુષ્યને આરોગ્યની પ્રાપ્તિ એ આદિ ક્રાઇસ્ટના ચમત્કારો કહો. વાર્તા ચમત્કારોના સંબંધમાં પણ ઓછાંરતે અરો મતભેદ પ્રવર્તે છે. લ્યુકે ક્રાઇસ્ટના જીવન-પ્રસંગો બોક્ષમ રીતે આપી શકે નથી. ક્રાઇસ્ટના જીવન-પ્રસંગો લ્યુકે આપેલ સુખ કાળ બુલંબમાં હોય એમ નિશ્ચયપૂર્વક અનુમાન થઈ શકે છે. લ્યુકેના ઐતિહાસિક મતોમાં પણ અસત્ય છે. હીંગડા રાજા ન હોવા છતાં લ્યુકે તેને રાજા તરીકે ગણેલ છે એ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ભયંકર અસત્ય કહી શકાય.

“જોડન નદીમાં સ્નાન કરનાની સંપૂર્ણ મનાઈ હતી છતાં તેમાં જળ-સંસ્કાર (બાપ્ટીઝમ) નો સુવાર્તાઓના લેખકો ઉદ્દેશ્ય કરે છે એ ધ્યુ જ આશ્ચર્યકારી કહી શકાય. સુવાર્તા-લેખકો યાદી બોક્ષના રીતરિવાજોથી પણ ખીનવાકેફ હતા એમ એ ઉપરથી માત્રમ પડી શકે છે કેઈક્સ અને એનાસ નામના બે આચાર્યોનું સમકાલીન અગિત્ય

અશક્ય લાગે છે. સંત દ્યુકમાં આ એ આચાર્યો સમકાલીન હતા એમ જણાવ્યું છે પણ તે કાંઈ રીતે શક્ય નથી. ઇસુની ધરપકડ મધ્ય રાત્રિએ થઈ હતી એ માન્યતા પણ કલ્પનાતીત થઈ પડે છે. ધાર્મિક ઉત્સવોને દિવસે યાહૂદીઓમાં કાટનું કામકાજ બંધ રહેતું. આમ છતાં ધાર્મિક ઉત્સવને દિને ઇસુ ઉપર કામ ચાલ્યું એમ મનાય છે એ વિચિત્રતાની પરાકાષ્ટાઈ છે. ધાર્મિક ઉત્સવોમાં મંદિરના રક્ષકોને અસ્ત-શસ્ત્રો રાખવાની મનાઈ હતી. ધાર્મિક ઉત્સવના દિવસે ઇસુની ધરપકડ થઈ હતી એ વાત સત્યથી પર જણાય છે.”

ડો. માલીના ઉપરોક્ત વિચારો રદ્દોસ, બાવર, રેનન, લોઇઝી વિગેરે પ્રખર વિદ્વાનોને મળતા આવે છે. કેટલાક અંગ્રેજ અને જર્મન વિચારકોના મત ડો. માલીના વિચારોને સંપૂર્ણ અનુરૂપ હોય એમ પણ જણાય છે. નવું ખ્રિસ્તશાસ્ત્ર અનેક અસત્યો અને ઉન્માદયુક્ત અતિશયોક્તિઓથી ભરપૂર છે એમ ઘણા યાસીઓને સ્પષ્ટ રીતે જણાવા લાગ્યું છે. એની ગતતાઓ, અસત્યો અને અતિશયોક્તિઓ

સ્વેચ્છાયુક્ત યત્નોનાં પરિણામરૂપ છે, એ સર્વથા નિઃશંક છે.

પૂર્વકાલીન પુરુષો કંઈ ઉદ્દેશ કે કારણ વિના ઇતિહાસનું ખૂન ન કરે એમ સામાન્ય રીતે કહી શકાય. પૂર્વકાલીન પુરુષો સ્વેચ્છાથી ઇતિહાસનું ખૂન જ કરતા હતા એમ માનીએ તો ધર્મશાસ્ત્રોના રચયિતાઓ સામાન્ય હુદ્દા યુદ્ધિના હતા, એમ જરૂર માનવું પડે. ધર્મશાસ્ત્રોના પ્રણેતાઓની યુદ્ધિ અસામાન્ય હતી, તેઓ સામાન્ય યુદ્ધિના ન હતા. આથી ધર્મશાસ્ત્રોના રચયિતાઓ ઇતિહાસનું ખૂન કરનારાઓ હતા, એવી માન્યતાનું ઉન્મૂલન થાય છે. આપણે અજ્ઞાની છીએ. ધર્મશાસ્ત્રોના પ્રણેતાઓ મહાજ્ઞાની હતા. ગમે તેટલાં અન્વેષણોથી આપણામાં હજી યથાર્થ જ્ઞાન આવ્યું જ નથી. આપણે હજી અજ્ઞાની જ રહ્યા છીએ. પૂર્વકાલીન મનુષ્યોની સ્થિતિ તેવી ન હતી. તેઓ મૂર્તિમાન જ્ઞાન રૂપ હતા.

[ચાલુ]

ધર્મ કે મ પ યા ય ?

ધર્મ પાળવો એની મતલબ એ જ કે પોતાનો આત્મા સર્વનો આત્મા બની જવો જોઈએ. આણું જગત પોતાનામાં જ પ્રતિબિંબિત થવું જોઈએ. સર્વ જીવોની સાથે આપણું ઐક્ય છે, એમ આપણા આચરણમાં અનુભવવું જોઈએ. સઘળી વસ્તુઓ પ્રત્યે એવો પ્રેમ વધવો જોઈએ કે ફૂલની પાંખડી ઠંડી લાગતાં, તારી આંખોમાં અશ્રુ કેળાવા લાગે. તેનું જ નામ ધર્મ કે જેના પાલનથી તુજમેં હૃદયી છુ રહેવા ન પામે-અને એ જ પૂણ્યત્વ છે.

—સ્વામી રામતીર્થ

જાહેર જીવન

સેપ્ટેમ્બર-૧૯૧૮

જાહેર જીવનના પ્રસંગો જાહેર સંસ્થાઓના વહીવટમાં અને જાહેર પ્રવૃત્તિના દરેક અંગમાં જે ઊજળી બાબત તરફ વિશેષ લક્ષ આપવામાં આવતું હોય તે જ જાહેર જીવનનો વિકાસ થઈ શકે છે વાત વાતમાં દરેક પ્રસંગે કાળી બાબતને જ પ્રાધાન્ય આપવાથી કોઈ જાહેર કાર્ય આગળ વધી શકતું નથી. આ ઉપરથી એમ નથી સમજવાનું કે જાહેર જીવનમાં કાળી બાબતને પોસર્વા પછી પ્રાધાન્ય વસ્તુ તરીકે આગળ ધરવી જાય તો જાહેર સંસ્થાઓમાં ખતરો નાખવો તે એક પ્રકારનું પાપ છે. જેમ મનુષ્ય જીવનમાં જન્મે ઉદારના જે પાસા છે તે જ પ્રમાણે જાહેર જીવનમાં અને બાબતોનો સરવાળો જીવે. જે ઊજળી બાબતોનો સરવાળો સાચો હોય તો જાહેર જીવનને વધારવું ને પોષવું આ દૃષ્ટિએ જ જાહેર સંસ્થા અને તેના લાગતાવળગતાને જોવાની ખાસ જરૂર છે કેટલીક વખત ચર્ચા ઉત્પન્ન કરવાની બાબતે જો લખવાની કે લાખવું કરવાની ધૃતિ કેટલાકો જાણી જોઈને કરે છે. એમાંથી ચર્ચા ઉત્પન્ન થતાં ચર્ચાપત્રીઓના હાથમાં એક પ્રકારની ચળ શરૂ થાય છે સહુ કોઈને કોઈની વિરુદ્ધ લખવું હોય તો ગમે છે આ મનોદશા ખેદજનક છે. અનિષ્ટ અને દ્રેષીલી કાળી ચર્ચાઓ આપણી પ્રગતિને અટકાવે છે. હમેશા રસનાત્મક ચર્ચા અને

વિચારો જ પ્રગતિના દ્વાર ખુલ્લા મૂકે છે, એ વસ્તુઓ ચર્ચાપત્રીઓ ભૂલી જાય છે. કાળી બાબતની ચર્ચા એ એક પ્રકારનો નિશો છે નિશાળોરીમાં માણસ શરીરનું બાન ભૂલી જાય છે, એટલું જ નહિ પણ મગજનું સમ-તોલપણું પણ ગુમાવે છે. એટલા જ ઉપરથી કાળી બાબતના હિસાબ નોંધનાર જાહેર જીવનને ખીલવી શકે નહિ એ માન્યતા છે, તેથી ઊજળી બાબતની નોંધ કર્યા સિવાય કોઈપણ એકાદ નહિ પમદ કરવાનો જનાવને આગળ કરી તેને મહત્વતા આપવાથી સંસ્થાને છિન્નભિન્ન કરી નાખવી તે ઇચ્છવા યોગ્ય નથી.

દેશમાં અનેક પ્રકારના ધંધા છે એમાં ખટપટ નામનો પણ એક ધંધો છે. એ ધંધો કરનાર ગમે તેવા પવિત્ર સ્થળમાં જઈને આવે અને પ્રતિજ્ઞા કરે કે આજથી ખટપટ નહિ કરું, છતાં એ ધંધાની કંઈ એવી મીઠી ચળ છે કે એને ખટપટ કર્યા વિના ચાલે નહિ, કારણ કે એમાં તેનો અગત સ્વાર્થ રહેલો હોય છે, એની દુકાનના ખરીદનારાઓની સખ્યા પણ બહુ મોટી હોય છે. આને સંસ્થા, નાતિ કે જાહેર ખાતામાં જ્યાં જ્યાં કલેશ અને કલ્યાણ તેમ જગડા છે એ સઘળાનું મૂળ આ વેપારમાં રહેલું છે તે ખટપટના વ્યાપારથી જેને કર્મ જાવાવે તે જ જાણી શકે છે. એ પ્રભુના આશી-

વોદથી તેઓ આવી ખટપટના દુકાનદાર ન બને તેટલું જ નહિ પણ એ દુકાનના આહુક પણ ન થાય તે ખરેખર સુખી થશે અને આવી દુકાનથી દૂર રહેનારને ભાગ્ય-શાળી સમજવો.

અનુભવીઓ કહે છે કે વિષ જીરવવું બહુ મુશ્કેલ છે. મહંતો વિષને જીરવી શકે છે. ક્રીતિ પણ વિષનો પ્રકાર છે. ક્રીતિ અને સંપત્તિ જીરવવી મુશ્કેલ છે. એ બંને મેળવવાની જેટલી મુશ્કેલી નથી તેથી હજારગણી મુશ્કેલી બંનેને જીરવવામાં છે. ધનાઢ્ય અથવા ક્રીતિનો લોભી માણસ કંઈ પણે ઉછાંછળો બની બચ છે એનું એને લાન નથી રહેતું. જાહેર જીવનમાં ક્રીતિ મેળવતો માણસ કંઈ પણે ક્રીતિના મોહમાં મદાંધ બની પીતૃત્વ અપમાન કરી બેસશે એનો એને જાણ રહેતો નથી. તેના કારણે એટલા જ છે કે ક્રીતિ અને સંપત્તિ એ બંને એક પ્રકારના વિષ છે. એ વિષ જે જીરવે તે સાંસારિક છતાં સાચો યોગી ગણાય.

જનતાની સેવાની તક મળે તે ખુશી થવા જેવું છે, સાર્વજનિક સંસ્થામાં રહી કાર્ય કરવાથી સેવાનું મહાન ક્ષેત્ર મળે છે પરંતુ આવી સંસ્થામાં પણ કેટલીક

ખાસ મુશ્કેલીઓ હોય છે. જ્યાં સુધી ઓનરરી કાર્યો કરનારાઓ અને પ્રત્યક્ષ કામ કરનારાઓ વચ્ચે હેતુ અને હૃદયની ઐક્યતા હોય ત્યાં સુધી સંસ્થા પોતાના હેતુ પ્રત્યે વફાદાર રહી શકે છે, પણ જ્યાં આંતરિક મતભેદો ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં સંસ્થા હેતુભદ્ર થવા ધાસ્તી રહે છે; કારણ કે એ કંઈ કમિટીના મતભેદો માટે કુસ્તી કરવાનો અખાડો ન હોવો જોઈએ કે અધિકારનું તે ખુશામત ખાતું થઈ શકે. જે સાર્વજનિક સંસ્થાની જવાબદારી લીધી હોય છે તે તેના આદર્શો પ્રેરવા માટે, આવા આદર્શોને ચુંચી નાખવાનો કે કલુષિત કરવાનો કોઈને અધિકાર નથી તે મુખ્ય કાર્યવાહકોએ સમજ લેવું જોઈએ. તેમાં પોતાનો સ્વાર્થ ચક્રિયિત પણ સંસ્થાના આવા પવિત્ર કાર્યમાં પણ પોતાના દંભી જીવનના પડછાયા પાડ્યા વિના અથવા કોઈપણ જાતનો સ્વાર્થ સાધ્યા રહેવું. નોકરો મારફતે સાધવો કે સધાવવો ન જોઈએ તેમજ રહેવાનું ન હોય તો તેમણે આવી સંસ્થાના સંચાલનમાંથી ખસી જવું જોઈએ તે જ ઉત્તમ રસ્તો છે કે જેથી કરીને સંસ્થા-ઓને પોતાના આદર્શો પરિપૂર્ણ કરવાને માટે સરળ રસ્તો મળી શકે.

વિશ્વ

સંદેશ

મુનિશી

: હંસવિમળ :

૧ અહિંસા પરમો ધર્મ એ વિશ્વધર્મ છે, મનાતળી છે. અહિંસક વૃત્તિનું વર્તન એ વિશ્વ-ધર્મ છે વિશ્વધર્મ ચરાનો છે કોઇ પણ જીવને હુખ ન થાય તેવું વર્તન વિશ્વધર્મ યોગ્ય છે.

૨ કોઇ પણ ધર્મની નિંદા કરશો નહિ, જગતના સર્વ જીવો મારા બાંધુ છે તેવું પ્રેમ-પૂર્વક વર્તન કરો.

૩ ધર્મ-માર્ગમાં મતભેદ, પંથની મમતા ફર કરો, ભતિ-કોમના ઝઘડાઓ મમાવી દો, ઊંચ નીચના માનના અહંકારનો ત્યાગ કરો.

૪ વિશ્વમા કુટુંબ, ભતિ, કોમ, દેશ અને રાજ્યના બંધારણની જરૂર છે.

૫ સદા મત્ય બોલો. ધર્મમાર્ગને ભૂલી જશો નહિ.

૬ પ્રમાણિકપણે કામ કરો, અનીતિનું વર્તન કરશો નહિ.

૭ ન્યાય અને નીતિના વર્તનથી મહાપુરુષો અમર થઇ ગયા છે તેમના શુણિનું કીર્તન, વદન, પૂજન થાય છે. જગત તેમના ચરણમા નમસ્કાર કરે છે, પ્રાત કાલે તેમના સ્મરણથી જગત સાચા સુખો પ્રાપ્ત કરે છે અને મહાપુરુષ બને છે.

૮ વિશ્વના જીવોની આત્મમત્તા મમાન છે મનુષ્ય જન્મની અંદર પરમાત્માપદની પ્રાપ્તિ થાય છે તે મત્ય માનજો.

૯ ભતિથી ભ્રષ્ટ બનાવી, પોતાના પંથની મંજ્યા વધારવી એ નીતિવિરુદ્ધ છે.

૧૦ વિશ્વમંદિરની જગતને જરૂર છે

૧૧ વિશ્વધર્મના શુભ બનવામા જવાબદારીનો વિચાર કરો. ગૃહસ્થપણની તૃપ્તિ કરવા અહંકારથી મગ્ન બની મનાવા-પૂજાવાની ભાવના રાખી ઝઘડાઓ કરવા, શુભ તરીકે શિષ્ય ઉપર સત્તા જમાવવી, ત્યાગ નીતિવિરુદ્ધનું વર્તન તે મન્યસ્ત દગામાં કરવું યોગ્ય નથી.

૧૨ સાચા ત્યાગીઓ મમલાભમાં નહીં પર-હિત કરવામાં તત્પર રહે તે જ ત્યાગી કહેવાય છે. અહિંસા પરમો ધર્મના ઉપદેશક ત્યાગીઓ વિશ્વધર્મના શુભ બની શકે છે.

૧૩ ત્યાગીઓ કોઇપણ ભતના વાહન ઉપર સુસાફરી કરે નહીં, પગે ચાલી દેશહિત કરે, ભીક્ષાવૃત્તિથી જીવન ગુજારે. આપું અનાજ, બીજાની ચીજો, ફલ મેવા લે નહીં ઉપજી જલ વાપરે. કંચન-કામિનીના ત્યાગી હોય ગૃહસ્થીઓ કુટુંબ સારું બનાવેલી સમવતી જરૂર પૂરતી શુદ્ધ માની લાવી ઉપયોગ કરે. પાસે રાખી શકે નહીં.

૧૪ ત્યાગી શુરઓ જન્મ, જરા, મૃત્યુના ભયથી બચવાનો ઉપદેશ આપી, મુક્ત દશાનો માર્ગ બતાવનારા હોય છે. ગૃહસ્થ શુરઓ સંસ્કારની ક્રિયાઓ કરાવી, સુખ માધનપ્રાપ્તિ થાય તેવી આશીર્વા આપી પ્રજાને મુખી રાખવા યત્ન કરે.

૧૫ સ્વતંત્ર બનો—સ્વચ્છંદી ન બની જવા પ્યાન આપવું.

૧૬ ઉદાર બનો—ઉડાઉ બનશો નહીં.

૧૭ મુખી બનો—બીજાના સુખના સાધનનો નાશ કરશો નહીં.

હમેશાં પ્રભાતનો સમય આનંદ અને પ્રકુલિત પ્રકાશ દેલાવતો, અધિકારને દૂર કરતો સૂર્યના કિરણો સાથે દુનિયામાં પ્રસરે છે તેમાંથી તારે તે દિવસ આનંદમય બનાવવો કે મૃત્યુના ઘંટ સાંભળવા કે જીવનને પ્રગતિ ઉપર લાવવું તે તારી મરજી મુજબ કરી લે. દિવસ તો સારો જ છે.

દિવસ ખરાબ તારે માટે ઊગતો નથી,
પણ તું ખરાબ બનાવે છે.

સવારના પ્રભાત સમયના કિરણો
માણસના મનને પ્રકુલિત બનાવી, આનંદની
સાથે આખી પૃથ્વી પર પ્રકાશ આપે છે.

૧૮ કરકસરીયા અને—કૃપણ ન બની જવા
સાવધાન રહો.

૧૬ ધની બનો—આગીચોને અન્નદાન આપી તૃપ્ત કરે. અન્નદાનનો સંકેત, લેહલાવ રાખનારા સુખી થયા નથી. પેટ ભરનારા સંકેતો સુખ માનતા હશે તે સુખ નથી. ખીબને તૃપ્ત કરનારા તૃપ્ત થાય છે.

૨૦ લક્ષ્મીવાન બનો—લક્ષ્મીનો મદ કરશો.
નહીં, ઘડુંકારથી ખીજનો તિરસ્કાર કરશો.
નહીં, નસ્રત પ્રાપ્ત કરશો. લક્ષ્મીનું માની લીધેલું
સુખ નાશવંત છે, કાયમ રહી શકવાનું નથી.
દયા એ જ તમારું ભૂષણ છે.

૨૧ ખુશ રહેો—ખીજતે ખુશ કરનારા
સહા ખુશ રહે છે, હિંસક વૃત્તિના ત્યાગ કરે,
વાહનના અઢંકારો ખુશ કરી તેના પ્રાણ લેશે
નહીં, અવિશ્વાસ રાખનાર ઉપર પ્રેમ વિરુદ્ધ
વર્તન કરશે નહીં.

મનુષ્યે શુ “કર્તવ્ય” કરવું તે પોતાના જ હાથમાં છે. દેવમંદિરમાં-પ્રભાતમાં ઘંટના ણકાર થતા હોય, જ્ય-જ્ય હર-હર રામ-રામના સ્વર ણકુ પર અથડાતા હોય છે તેવી જ રીતે પોતાના “આત્મામાં” હંમેશા ણકાર થાય છે, અને મનુષ્ય “જનુત” દશામાં આવે છે. તે વખતે તારે પોતાને શું કરવું ? દુનિયામાં આનંદ મેળવવો કે ઉપાધિ વહોરવી કે પ્રભુલક્ષિતમાં તદ્દિન થવું તે હરેક કામ તારે પોતાને જ વિચારવાનું છે. દિવસ તારી સાથે નાચ્યા જ કરે છે, પડછાયા-રૂપી કાળ પણ તારો છેડો મૂકતો નથી; છતાં તારી મરણ શું કરવાની છે તે તારે જ પહેલો જ વિચાર કરી લેવો ઘટે. દિવસ હંમેશાં સારો જ ઊગે છે. તિમિર-ઘેર અંધારું મટાટી પ્રકાશની સાથે સવારની (પ્રભાત) આનંદની અને સીઠાં ઝીણાં સ્વર અને પવનના સૂસવાટા સાથે આનંદની લહેરી પ્રસારે છે.

તારે પોતાને જાગૃત દશામાં રહી, શું નવીનતા છે ? ક્યાં હરખ છે ? ક્યાં શોક છે ? ક્યાં જાનખમ્ય જીવન છે ? અને ક્યાં લીલા લહેર છે ને ધામધૂમ મચી રહી છે ? વળી ક્યાં શોકમાં ગરકાવ પડેલી રડવડતી રૂઢન કરતી સ્ત્રીના ઝીણા અને કરુણામય સ્વર આવે છે ? તે દરેક કામ તારે જ તપાસી, તારે જ વિચાર ઘડવો હોય તે ઘડી શકીશ. ટાઈમ ટાઈમનું કામ કર્યે જ જાય છે. “ઘડીઆલ” તે ચાલવાની ગતિની ચાવી છે, પણ તે તારા વિચાર કે ટાઈમ

સાથે કોઈ દિવસે ચાલશે નહીં તે લક્ષ્મી ગણવાનું છે.

પોતાનું જીવન, પોતાનું ધ્યેય, પોતાની પ્રગતિ કંઈ દિશામાં જાય છે અને કંઈ દિશામાં લઈ જવાની જરૂર છે તે જોઈ શકે તે પ્રથમ વિચારી ગણ. આજનું કામ કાલ પર જરાય રાખીશ નહીં. અરે, કાલ તો શું પણ કલાક પછી રાખવાથી તને પરતાવાનો વખત આવશે; કાળજી કે એક એક ક્ષણ અણમોલી હોય છે.

જોતાપાટ નેપોલીયન પોતાની લડાઈના મેદાનમાં એક જ કલાક પાછળ રહેવાથી, પોતાની બાજુ જોઈ બેઠો હતો, માટે જીવનનું રહસ્ય સુખમય ગાળવું તે તારા હાથમાં જ છે અને તેની લગામ પણ તારા હાથમાં જ છે, માટે તારું જીવન તું એવું બતાવ કે તારી જિંદગી સુખમય જાય. અને દિવસ આનંદમાં ગાળ

એટલે દિવસ તો આનંદવાળો જ છે. વળી દિવસ પ્રકૃતિલત ચહેરું કાઢે, જેથી સુગંધની છાંયો કુદરની રીતે જ બરેકશે.

તારું જીવન કોઈપણ “દાવાનળ” ઘોળાળીય નહી, તેને તો અમૃતરૂપી વાલી સભળાવી, તે પાણીના કપાશ ભર એટલે મારાં જ કળ મળશે.

અને નીચેના ગુણો તારા જીવનમાં ઉતાર એટલે આનંદ જ છે,

“અહો આજનો દિન આનંદવાળો,
જડ્યો આઠ અંગે રૂપાથી રૂપાળો,
ઘણો ઘોર ગભીર આનંદ ગારો,
અહો આજ આનંદ આનંદ છારો ”

ઉપરનું વાક્ય તારા બાળકોના જીવનમાં ઉતાવળ શીખ એટલે તું અને તારું કુટુંબ એક દરેક આનંદી બની તને આનંદ આપશે.

પારેખ રાયચંદ મૂલજી-બેલા

અણમોલ નીતિ-ખોલ

ચાલસતિત્વમકારણહાસ્ય, સ્ત્રોષુ વિષાદમસજ્જનસેધા ।
ગર્હમયાનમસસ્ફુતવાણી, પટસુ નરો જનુતોમુપચાતિ ॥

અર્થ.—માનક સાથે મિત્રતા, વિના કામનું દારય, સ્ત્રીઓ માથે વાદ-વિવાદ, કુર્જનની સેના, ગર્હભરાદન અને મરકાર વિનાની-હલકા પાળી : એ ૮ ગામનોથી મનુષ્ય મનુષ્ય પામે છે

રા. મ. વ્યુદારા.

વર્તમાન સમાચાર

ચર્યાપત્ર.

આ સભાનો ૪૩ મો વાર્ષિકમહોત્સવ
અને ગુરુજયંતિ

અત્રેની શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાનો ૪૩ મો વાર્ષિક મહોત્સવ જેઠ શુદ્ધ ૭ ને ગુરુવારના રોજ હોવાથી સવારના નવ કલાકે સભાના મકાનમાં પ્રભુ પધરાવી પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી. બપોરના આર વાગે વોરા હડીચંદ જવેરચંદ તરફથી સભા-સહોતું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું, તેમજ શ્રી વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ પ્રસંગે જેઠ સુદ ૮ ને શુકરવારના રોજ સભાના સભાસ-હોત્રે પાલીતાણે રાધનપુરનિવાસી શેઠ મોતીલાલ મૂળછબાઇ હા. શેઠ સકરચંદ્રબાઇ તરફથી સવારના શ્રી સિદ્ધાયળજી ઉપર પૂજા ભણાવી શ્રી આદેશ્વર-ભગવાન, શ્રી પુંડરીકજી, શ્રી દાદાજીના પગલાં વગેરેની આંગી રચાવી, શ્રી પુરયાણની ધર્મશાળામાં સભાસહોતું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

ન્યાયાભોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયનાનંદ
સૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ

શ્રી મુંબઈમાં શ્રી જૈન બાળ મિત્રમંડળ તથા શ્રી પોરવાડ જૈન યુવક મંડળ ખંભાત તરફથી ઉપરોક્ત મહાત્માની જેઠ સુદ ૮ ના રોજ સ્વર્ગ-વાસતિધિ હોવાથી શ્રી પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી પ્રીતિવિજયજી ગણિતા પ્રમુખપદે જયંતિ ઉજવવામાં આવી હતી. જુદા જુદા વક્તાઓએ જીવનચરિત્ર સંબંધી ઉલ્લેખ કર્યો બાદ પ્રમુખ મહાશયે આચાર્ય મહારાજના જીવનના કેટલાક પ્રસંગે સરલ સુંદર શૈલીથી જણાવી શ્રોતા-ઓને તેમાંથી યથાશક્તિ પ્રહણ કરવા ઉપદેશ આપ્યો હતો.

ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં ધાર્મિક સંસ્થાઓ, શિક્ષણશાળાઓ ધણી વખતથી છે અને નવી પણ થતી જાય છે, પરંતુ મારવાડ પંબળમાં તો હાલમાં કેટલાક વખતથી શ્રીમદ્ વિજયનાનંદ સૂરીશ્વરજીના પદ્ધતિ આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીના પ્રચલનથી જન્મ પામતી જાય છે. જેમ ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં ત્યાંના જૈન શ્રીમંતોની લક્ષ્મીવડે કે ફંડમાંથી જન્મ પામેલ છે અને મોલાય છે, તેમજ પંબળ મારવાડમાં જન્મ પામેલી તેવી સંસ્થાઓમાં પણ ગુજરાત કાઠિયાવાડના શ્રીમંતોની લક્ષ્મીનો પણ ફાળો મોટો છે, અને આવી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં હજી પણ ગુજરાત વગેરેના શ્રીમંતો ફાળો આપે જશે-આપશે; પરંતુ ગુજરાત-કાઠિયાવાડની સંસ્થા-ઓમાં મારવાડી જૈન બંધુ કે પંબળી જૈન બંધુ-ઓએ ભાગ્યેજ આર્થિક સહાય આપી હોય તેમ જણાય છે. પંબળ જૈન સમાજની આર્થિક રિયતિ કરતાં મારવાડના જૈન સમાજના જૈન બંધુઓ ધણી મોટા શ્રીમંતો વેપારીઓ હોવા છતાં પોતાના મારવાડની સંસ્થામાં ગુજરાત વિગેરે જીલ્લાના જૈન શ્રીમંતો આર્થિક સહાય આપે છે તેમ મારવાડી જૈન શ્રીમંત બંધુઓએ ગુજરાત-કાઠિયાવાડની સંસ્થા-ઓમાં, ભલે નવી જન્મે તેમાં પણ, આર્થિક સહાય આપવા જરૂર છે. આમ નહિ યતનું હોવાથી કેટલાક ગુજરાત જીલ્લાના જૈન બંધુઓને તે માટે બહાપોહ થયા કરે છે જેથી મારવાડી જૈન શ્રીમંત બંધુઓએ તે હકીકત દષ્ટિ સન્મુખ રાખી પોતે પણ આર્થિક સહાય આપનારને સહાય આપી સુકૃતની લક્ષ્મીનો લ્હાવો લેવો.

લી૦

ગુજરાતી જૈન બંધુ

નવસ્મરણાદિ તોત્ર સન્દોહ:

નિરતર પ્રાતઃકાળમા ઝમણીય, નિર્નિવૃત્ત ૧૫
સ્મરણો સાથે પીઠા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્તિય ૧
૫ ત્રો વિગેરેનો સુગંધ આ યથમા આપે ૧ જે ૩
પ્રેક્ષમા છપાયેલ, સુશોભિત બાણડી માં અને શ્રી
પાદ ગુર મહારામગોની સુદ ૨ ગીત છપીઓ ૫
આટલો મોટો રતોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં મર્ન કેલ
માત્ર રૂા ૦-૪-૦ ચાર આના પોતેજ રૂા
દીકારો એક છુદ માટે મોકલવી

પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાક કર્યા બાપક નવ
દશ ગ્તોત્ર, તથા રત્નાકર પરચીની, અને જે
કે ગણે, જેની મુદ્રા અસરોથી નિર્ણયમાત્ર
દીરગ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પૂજ્ય
ભક્તિ નિમિત્તે માથે આપવામા આવેલ છે.
લઈ શકે જે માટે મુદ્રાથી પણ એકી કિંમત
-૧-૩ મળી મગાવનારે રૂા. ૦-૫-૩ ની

લખો -

શ્રી જેન આત્માનંદ સભા ભાવનગર

શ્રી પરમાત્મ ના ચરિત્રો.

(યુગ સતી ન ૧) તૈયાર ૧

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦

૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૩ શ્રી નૃપાર્જુનાથ ચરિત્ર, જે ભાગમા ૬-૮-૦

૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦

૫ શ્રી મહાદીર ચરિત્ર રૂા ૩-૦-૦

૬ શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર (જોધીના ત્રિનેશ્વરના સર્વ ૧ રમપૂરક ચરિત્ર) જેન પાકગાળા કર્યાનાજામા
પકનપાકન માટે આસ હપયોગી રૂા ૦-૧૦-૦

છપાતાં મ ગ્રંથો.

૧ ચર્મામ્યુદય (સધપતિ ચરિત્ર) (૫૧

૨ શ્રી મન્વચરિત્ર વ્યાકરણ

૩ શ્રી ચમુદ્રચરિત્ર ત્રીજો ભાગ

૪ પાંચમો દુદ્ધો કર્મપ્રન્ય.

૫ શ્રી વૃહત્કથા ભાગ ૪-૧

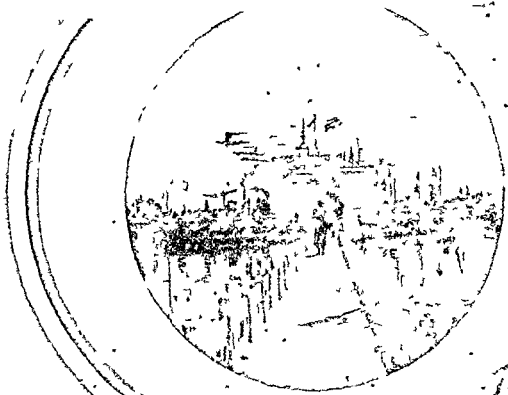
શ્રી જેન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતરુવનો સુંદર બોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જે	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી હંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રતનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (ગુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મખિન્દુ આવૃત્તિ ખીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિજ્ઞા	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરરત્ન “ભામાશાહ”	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયઝેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	લીસ્ટ ૦૧૧
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાઠક	૧)	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાજી પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ સ્તવ	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી સામાયિક સ્વર્ગાર્થ	૦)૧૧
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી પાળરાજાનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી શત્રુજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૧૮	” ” ” રેશમી પુકું	૨૧૧
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦)૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	” સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશરથાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	૧)	કલિંગતું યુદ્ધ યાને મહારાજ ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

અશાડ

૧૯૨૫

અંક ૧૨ મો

પુસ્તક ૩૬ મું.

પ્રકાશકા—

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧ વીરવિભુની સ્તુતિ	(મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૩૧૩
૨ ઉપદેશક કંવાલી	(આ. શ્રી વિજયકરસૂરસૂરિજી)	૩૧૪
૩ આત્મોદ્ધાર અને સુકિત :: સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંચી	(અનુવાદ)	૩૧૫
૪ ઘડીયાળના ટકોરા શું સૂચવે છે	(રેવાશંકર વાલજી ખંધેકા)	૩૨૩
૫ દુનિયાને રાજ કરવા અપરાધી બની દુઃખી ન થાઓ	(આ. શ્રી વિજયકરસૂરસૂરિજી)	૩૨૪
૬ જિનરાજના દ્રવ્યભાવ પૂજનની જરૂર	(મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી)	૩૨૬
૭ વ્યવહાર વચન	(પારેખ રામચંદ મૂળજી)	૩૨૭
૮ આત્મઅર્પણ અને પ્રયત્ન	(અનુ: અભ્યાસી B. A.)	૩૨૯
૯ સૌંદર્યની શોધમાં : યથાર્થ સૌંદર્ય ક્યાં રહેલું છે ?	(રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૩૩૧
૧૦ પ્રવાહના પ્રશ્નો	૩૩૩
૧૧ વર્તમાન સમાચાર	૩૩૬
૧૨ સ્વીકાર અને સમાલોચના	૩૩૯

અમારા ગ્રાહકોને નમ્ર સૂચના.

ચાલતા ૬૬ મા વર્ષનો આ હેલ્થો અંક પ્રગટ થયેલ છે. આવજુ માસથી શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકનું ૩૭ મું વર્ષ શરૂ થતાં તે જ માસમાં પ્રથમ અંક પ્રગટ થશે. આ વર્ષે આવજુ માસ જે હોવાથી અધિક માસનો અંક પ્રગટ કરવામાં આવતો નહિ હોવાથી બીજા આવજુ માસમાં ઈંગ્રેજ સપ્ટેમ્બર માસની તા. ૫-૯-૧૯૩૯ ના રોજ પ્રગટ થશે, જેથી નિયમ મુજબ સર્વ ગ્રાહક ખંધુઓને મળી જશે.

તંત્રીમંરણ

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઇબ્રેરીના સહયોગે નમ્ર સૂચના.

કેટલાક સભાસદો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી જુદા લાઇ જનાર વાંચકોને વિનંતિ છે કે ધણી લાંબા સમયથી લાઇબ્રેરીના કેટલાક વાંચકો પાસે પુસ્તકો બાકી છે. તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે. આ બાબતની સૂચના જેની પાસે જુદો છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી જુદા પાછી મોકલી અન્ય વાંચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે.

લાઇબ્રેરીયન

દાનવીર શેઠ કાંતિલાલભાઈ બકોરદામ રાધનપુર.

રાધનપુર શહેર એ જૈનપુરી છે. ત્યાંના જૈન બધુઓ અદ્વાવાન છે એટલું જ નહિ પણ કેટલાક બધુઓ તો માગ વેપારી, મુખી અને શ્રીમતો છે, અને તેમાં મ પણ કેટલાક બધુઓ પોતાને મંગેલ સુકૃતની વરખીનો ધર્મ-કાર્યમાં સદૃવ્ય કરી દાનવીર તરીકે પ્રખ્યાત છે. તેમાંથી એક શ્રીમાન કાંતિલાલભાઈ બકોરદામ પણ છે. શ્રી કાંતિલાલભાઈ પરોપકારી અને મેવાભાવી શુદ્ધ છે તેમનું હૃદય ઉન્નત ભાવનાઓથી વિકસિત છે તેઓથી ગર્ભશ્રીમત હોવા માથે ન્યો જૈન સમાજના એક મૂળા મેવક હોવા નાથે યુવાવધાના પ્રાગભથી જ જીવનના અનેક ચિકટ પ્રશ્નો ઉપર વિચાર મેળવી આજે સમાજની ઉન્નતિ કેમ થરા પામે તેની માધના કરી રહ્યા છે.

શ્રી રાધનપુરમાં સ્થાપિત જૈન હી વાચનાલય, જૈન ભોજનશાળા, વિદ્યેપાર્શ્વેનું જૈન મેનેજરીયમ અને દેરામર, શ્રી જીવતલાલ બકોરદામ જૈન લાઇબ્રેરી વગેરે શ્રીમાન શેઠ કાંતિલાલભાઈની માહિત્યરમિકતા અને જન સેવાના ભાવનામયક દૃષ્ટાંત ચિદ્રા છે. મુંબઈના શ્રી નાર્તિનાથજી જૈન દેરામર, રાધનપુરના શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથજી જૈન દેરામર, શ્રી મુખ્ય અને માગરોળ જૈન સમાના ટ્રગી હોવા ઉપગત ઉમેદપુર શ્રી પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલયના મેકેટરી વિગેરે બાજી જૈન કેળવણી મરથાઓમાં પણ તેઓ ઉદાર ચરિત કરી આત્મા મની રચ્યા છે. રાષ્ટ્રીય ભાવનાના કાર્યમાં પણ તેઓનો અમુક ફાળો છે.

આ સમા ઉપર તેમના વડીતાની જેમ તેમનો બાળવયથી જ પ્રેમ રહેલો છે. સમાની ઉત્તમ કાર્યવાહી અને ખ્યાતિ ધન્યા વખતથી તેઓના બાળવયમાં હોવાથી પોતાનું કર્તવ્ય મનજી હાલમાં આ સમાનું પેટનું (મુરબી) પદ સ્વીકાર્યું છે તે માટે સમા પોતાનો આનંદ જનકે કરે છે અને બધે બધા ધર્મસેવાના અનેક કાર્યો કરવા બાગ્યશાળી અને તેમ પ્રાર્થના કરે છે.

પુસ્તક : ૩૬ મુ .
અંક : ૧૨ મો

આત્મ સં. ૪૩ :
આ શ. સં ૩ .

વીર સં. ૨૪૬૫ : અશાહ :
વિક્રમ સં ૧૯૯૫ જુલાઈ :

વીર વિભુની સ્તુતિ

(રાગ-ટોપીવાળાના ટોળા જિતયાં.)

જાલા વીર વિભુને વહું ભાવથી,
વિભુધ વૃદ્ધમાં વિચરતા જે (૨)
ધીર વીર ગભીર,
જાલા વેલેશ વ્યાધિઓ વિદારને. ૧
નાથ નામી છો નેહને નિભાવને,
પ્રેમી પનોતા પૂરણ ખ્યારા. (૨)
માલિક મહારા મુનીશ.... જાલા ૨
હુ ખ દરીયામાં ફળતો દયાળ છું,
આપ અનેરા અંતરનમી. (૨)
આપોને આરામ જાલા ૩
છેક એક ટેક ગ્રહી સહી આપની,
આપ વિના નથી આરો અમારો. (૨)
ધારને ધૈર્ય નરેશ. જાલા. ૪
અજિત આપકેરી આશ ખાસ દાસને,
અતરમાં છે એક અનોખી (૨)
લક્ષ્મીતણા સરદાર જાલા ૫

અનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી

ઉ પ દે શ ક ક વ્વા લી

- વિવિધતા વિદ્યની લેઇ. સુઝાઓ ના તમે મનમાં;
તપાસી લેયું છે કે હીં, તમારું જય છે શું શું? ૧
- ફલાણો આમ બોલે છે, ફલાણો આમ ચાલે છે;
તપાસો ત્યાંની પર ચિંતા—તમારું. ૨
- ફલાણો ચોર ને લુચ્ચો, ફલાણો મૂર્ખ અજ્ઞાની;
વિચારો વ્યર્થ નિંદાર્થી—તમારું. ૩
- યદિ 'ટે' 'ટે' કરે તો હું, ચળાડી દહું મળ લારે;
ફલાણો પણ જરા નેશો—તમારું. ૪
- બીચારા રાંક શું કરશે? બધી વાતે છું પોંચેલા;
વહો પણ ધ્યાન તો આપો—તમારું. ૫
- કરો હિંસા વહો જૂઠું, કરો ચોરી વ્યભિચારી;
પરંતુ એટલું ને ને—તમારું. ૬
- અનંતું જ્ઞાન ને દર્શન, અનંતું વીર્ય ને જીવન;
તપાસો આ બધામાંથી—તમારું. ૭
- અનંતું સુખ ને આનંદ, અચળ સુખ પરમ શાંતિ;
તમારા ગુણ-ગણોમાંથી—તમારું. ૮
- તન ધન ધામ ને દારા, ગયાં માતાપિતા પ્યારાં;
ગયું ને આ બધું તેમાં—તમારું. ૯
- કરો નૈયાડીઓ જ્યારે, જવાને બીજી દુનિયામાં;
બધી વસ્તુ ગણી લેજો—તમારું. ૧૦
- અનંતા કાળથી જગમાં, સફર કરતા તમે આવો;
વચ્ચા વાસો તમે જ્યાં ત્યાં—તમારું. ૧૧

—આચાર્ય શ્રી વિજય દસ્તુરચરિત્ર મદાગજ

(ગતાક પૃષ્ઠ ૩૦૬ થી શરૂ)

કાચયાના પૃથ્થભાગ ઉપર વિશ્વનો આધાર રહેલ છે એવી હિન્દુઓની માન્યતાને જડવાદીઓ વખોડી કાઢે છે, પણ કાચબો એ વસ્તુત શુ છે એ સમજવાનો તેઓ પ્રયત્ન સરખોય કરતા નથી. જડવાદીઓ આમ અનેક રીતે નાપચે-અનાપચે પોતાના અજ્ઞાનનુ પ્રદર્શન કરે છે. કાચબો એટલે જીવન. જીવનનો ઇન્દ્રિયોદ્ધાર આવિર્ભાવ થાય છે જીવન ઇન્દ્રિયોદ્ધાર કાર્ય કરે છે કાચબો ઢાલ છે. છિદ્રોદ્ધાર પોતાનાં અંગોનો વિકાસ કરી શકે છે કાચબાનુ શરીર જેમ વધે છે તેમ આત્મ દ્રવ્યનો પણ વિસ્તાર અને સંકોચ થાય છે સંકોચન અને વિસ્તાર એ બંને આત્મ દ્રવ્યની વિશિષ્ટતાઓ છે. જીવન અને કાચબા નવ્યે આ પ્રમાણે સામ્ય છે. કાચબાના પૃથ્થભાગ ઉપર વિશ્વનો આધાર ગહેરો છે એમ કહેવાનો અર્થ એટલો જ કે ભૌતિક વિષ જીવનના અધિકરણ ઉપર નિર્ભર રહેવ છે. ભૌતિક વિશ્વ જીવનના અધિકરણ ઉપર નિર્ભર રહેવ છે ભૌતિક વિશ્વને જીવનના અધિકરણનો આધાર છે એમ આપણે અગાઉ પણ જોયું છે

“મદિરેના પડા શીર્ણુનિશીર્ણુ યથ ગયા કચરોમાથી નિદ્રસ્થ સતો ગદાર આવ્યા અને તેમનુ ઘણુને દર્શન થયુ” એવુ જે વર્ણન (ઇસુતા વધ બાદ) મેઢ્યુસમા કરવામા આવ્યુ છે તેનો અર્થ ઉપલક દષ્ટિએ સમજવાનો નથી એ વર્ણનનું રહસ્ય નિમ્ન પ્રકારે હોમ શકે.

અતીન્દ્રિય દર્શનના આવગણોનો ઉચ્છેદ થયો સત્ય રચતિનો પ્રાદુર્ભાવ થયો, પૂર્વજન્મોનુ અભિજ્ઞાન થયુ

જો કચરોમાથી જીવનત સ્વરૂપા અનેક સત પુરુષનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હોત તો તેની અસર વિવક્ષણ પ્રકારની જરૂર નીવડે. લાખો લોકો ખિસ્તી બની ગય

એ પ્રમગ જોસક* જેવા ઇતિહાસકારને પણ ઉલ્લેખનીય થઇ પડે, પણ તેવુ કઇ બન્યુ નથી જમસરૂપ આત્માને પૂર્વજન્મોનુ રમગણ થયુ એ જ તાત્પર્ય ઉપાદેય થઇ પડે છે શ્રુત દેહોનો અચેતન કે જીવનત સ્થિતિમા આવિર્ભાવ થયો એ માન્યતા અમ ગત અને સંલોભજનક છે વિદેહી સતપુરુષોનો પૂર્વજન્મની સ્થિતિમા પુનરાવિર્ભાવ કામ રીતે સંભવનીય નથી જસસ કાષ્ટરતનુ જીવન ધાર્મિક દષ્ટિબિન્દુથી અત્યંત વિચારણીય છે જસસમા સત્ય જ્ઞાનનો આવિર્ભાવ થયો હતો આથી તેને જીવનમા સુકાર્યો જ કરવાના હતા.

જમસનુ જીવન-કાર્ય સત્યત પ્રેરિત હતુ જમ-સમા સત્યનુ જ્ઞાન હતુ અને સત્યના જ્ઞાનનો ખોલ જસસે જીવનપર્યંત કયો. જ્ઞાન હોવા છતા જ્ઞાનનો પ્રચાર ન કરવો એ જસસ પાપરૂપ માનતા હતા આથી તેમણે પોતાનુ આશુરે જીવન જ્ઞાનપ્રચારમા જ વ્યતીત કર્યુ જ્ઞાનનુ દાન કરનુ એ જસસે પોતાનુ જીવન-કર્તવ્ય માન્યુ હતુ જ્ઞાન હોવા છતા જ્ઞાનનુ વિતરણ ન કરતુ એ કર્તવ્યવિમુખતા છે, એમ જસસ માનતા હતા. જ્ઞાનીઓએ જ્ઞાનપ્રચાર કરવો જ જોઇએ જ્ઞાનપ્રચાર એ જ્ઞાનીઓની કૃતકૃત્યતા છે, જ્ઞાનપ્રચારથી જ્ઞાનીઓનુ જીવન સુખી અને ધન્ય બને છે જ્ઞાનપ્રચારની આવરયકતા સમધમા ઇસાવારય ઉપનિષદમા યથાર્થ જ કહ્યું છે કે -

“અવિદ્યા(અજ્ઞાન)નુ અનુસરણ કરનારા મનુષ્યો ગાઢ તિમિરમા પ્રવેશ કરે છે. વિદ્યા (જ્ઞાન) હોવા છતા જોયો બીજા મનુષ્યોના અસત્ય મતવ્યોમા સુધારણા નથી કરતા તેઓ ગઢનમા ગઢન તિમિરમા નિમગ્ન થાય છે ”

* The Historian's History of the World, Vol II, pp 169

કેટલોક કાળ થયાં રવિવારનો દિન લોકોથી પ્રાય આલસ્યમાં જ વ્યતીત થતો હતો. રવિવાર આધ્યાત્મિક વિશ્રાન્તિના દિનને બદલે અલસ્ય દિન બનતાં ઇસુએ યાહુદીઓ ઉપર રોષે ભરાઈને રવિવાર આધ્યાત્મિક વિશ્રાન્તિમાં જ વ્યતીત કરવાનું સૂચન કર્યું. એ સૂચન યાહુદીઓને ન રુચ્યું અને યાહુદીઓનો ઇસુ પ્રત્યેના વિરોધ વૃદ્ધિગત થયો.

ઇસુ નીચ કુતોત્પન્ન હતો. તેની બુદ્ધિ અસામાન્ય પ્રકારની ન હતી. ઇસુની બુદ્ધિ કોઈ રીતે અત્યંત જ્વલંત તો ન જ કહી શકાય. આથી તેના ઉપદેશથી વિરોધીઓનો કોપ વધ્યા જ કર્યો. તેમણે ઇસુનો વધ કરવાનો પણ આખરે નિરધાર કર્યો. જીસસની મનોદશા વિચિત્ર બનતી ગઈ. તેણે વિરોધીઓના દોષ નિહાળવા માંડ્યા. શક્તિ ન હોવા છતાં વિરોધીઓને વાદવિવાદથી પરાસ્ત કરવાને પ્રયત્ન પણ કર્યો. ઇસુ અને તેના વિરોધીએ વચ્ચે વૈમનસ્ય ખૂબ વધી ગયું.

ઇસુ પોતાનાં જીવન દરમિયાન કેટલાક ચમત્કારો કરી શક્યાથી, એ એની વિશિષ્ટતા તેના ભક્તો તરફથી અનેક રીતે વર્ણવાય છે. ઇસુના ચમત્કારોના સંબંધમાં ઇસુના અનુયાયીઓ તરફથી કેટલીક વાર અતિશયોક્તિ પણ થાય છે. ઇસુ પોતાના ચમત્કારોથી જ પોતાનું પક્ષબળ કેટલીક રીતે વધારી શક્યો હતો એમ પણ કહી શકાય.

ઇસુ ઉપવાસનું મહત્ત્વ સારી રીતે જાણ્યો હતો. ઉપવાસથી ઇચ્છાશક્તિ તેમજ કેટલીક આધ્યાત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ થાય છે એવી ઇસુની દૃઢ માન્યતા હતી. પોતાના શિષ્યો એક પિશાચનાં નિઃસારણુ નિમિત્તે ઉપવાસ ન કરવાને કારણે પિશાચનાં નિવારણમાં નિષ્ફળ ગયાથી ઇસુએ તેમને પિશાચ આદિથી શાન્તિ માટે ઉપવાસ કરવાનો બોધ આપ્યો હતો. ઉપવાસનું મહત્ત્વ ઇસુની દૃષ્ટિએ કેટલું દૃઢ તે આ ઉપરથી પ્રત્યક્ષ થઈ શકે છે.

ઇસુ હસ્ત-પ્રમાર્જન વિના આહાર ગ્રહણ કરતો એ અત્યંત દીકાપાત્ર ગણાય છે, પણ ઇસુ આ

સંબંધમાં પોતાનો હમેશાં બચાવ જ કરતો. બાહ્ય અશુદ્ધિથી આંતરિક અશુદ્ધિ ન સંભવે એવી ઇસુની દૃઢ માન્યતા હતી. આંતરિક અશુદ્ધિથી જ મનુષ્ય ભ્રષ્ટ થાય છે એવી ઇસુને પ્રતીતિ હતી. શુદ્ધિ હોય તો બાહ્ય અશુદ્ધિઓ ઉપેક્ષણીય બને છે, અંતરની અશુદ્ધિ હોય તો ગમે તેટલી બાહ્ય શુદ્ધિઓ નિરર્થક બને છે, એમ ઇસુ વારંવાર સાક્ષાત્ કહેતો હતો.

ઇસુના શિષ્યો અત્યંત સામાન્ય બુદ્ધિના હતા. તેમનાથી ઇસુનો ઉપદેશ બરોબર સમજી ન શકતો. ઇસુને આથી ખોટું લાગતું. તે શિષ્યોની જડ જેવી બુદ્ધિના સંબંધમાં પુષ્કળ દીકા પણ કરતો ખરો. શિષ્યોમાં સ્વમાન જેવું બહુ ઓછું હતું. તેઓ તો પદ્મીથી પ્રભત્ત રહેતા. પદ્મીના આનંદમાં જ તેઓ જીવનનું સર્વસ્વ માનતા. આખરે પદ્મીની સર્વ-શ્રેષ્ઠતાનાં સંબંધમાં તેમના વચ્ચે તુલસ કલહ જાણ્યો. ઇસુએ શિષ્યોને આ કલહ બોધયુક્ત બાણ્યથી શાન્ત કર્યો હતો. ઇસુના પીટર નામના એક શિષ્યે ઇસુનો દ્રોહ પણ કરીને પોતાના પ્રાણ બચાવ્યા હતા. પોતે ઇસુનો અનુયાયી કે શિષ્ય નથી એમ તેને પ્રાણ-રક્ષણનિમિત્તે એકરાર કરવો પડ્યો હતો. ઇસુના શિષ્યો કેટલેક અંશે વફાદાર સેવક જેવા હતા એમ કહી શકાય. ગુરુએ આપેલી કેટલીક સત્તાઓથી તેઓ સત્તાધીશ જેવા બની ગયા હતા.

ઇસુના શિષ્ય જોનાના લેખોમાં કંઈક રહસ્ય જેવું જણાય છે. પદ્ધતિ અને વિચારની નિશ્ચિતતાને અભાવે એ લેખોનું મહત્ત્વ કંઈક અંશે ઘટી જાય છે. ઇસુનું જીવન-વૃત્તાન્ત ખીજા ઘણાઓએ લખ્યું છે પણ એ વૃત્તાન્તો પ્રાયઃ અસત્ય યુક્ત અને અતિશયોક્તિભર્યાં લાગે છે. વૃત્તાન્તોના લેખકોને ધર્મનું રહેજે પણ જ્ઞાન હોય એમ પણ માલુમ પડી શકતું નથી. ઇસુનાં જીવન-વૃત્તાન્તમાં ધર્મ જ્ઞાનની પણ ઝાંખી ન થઈ શકતી હોય તો એ જીવન-વૃત્તાન્ત નિરર્થક ગણી શકાય એ નિર્વિવાદ છે.

ઈસુનો ધર્મ સર્વ જીવોને સુખદાયી હોય એમ નથી જણાવતું. ઇસુનો ધર્મ સત્ય ધર્મના ઉદ્દેશની સિદ્ધિની દૃષ્ટિએ અર્થ ગ્રહિત પ્રતીત થાય છે. ઇસાઇઓએ બળજબરી વિગેરેથી ધર્મોન્તરણ કાર્ય ગમે તેટલું કર્યું હોય પણ તેથી જનતાના સુખમાં વધારો નથી થયો એમ જરૂર કહી શકાય. સત્ત્વ ધર્મ પ્રકાશ અને સુખનો જ પ્રચાર કરે છે. ધર્મના અનુયાયીઓ વધે કે નહિ તેની પરના સત્ય ધર્મીઓને બહુ ઓછી જ હોય છે સત્ત્વ ધર્મીઓ અનિષ્ટનો સર્વથા પરિત્યાગ કરે છે અનિષ્ટ વસ્તુઓ આદિના પરિત્યાગથી સત્યની પ્રાપ્તિ તેમને થઈ શકે છે.

કાઇરટના વ્યક્તિત્વ અને તેના યોધના ગુણ-હોય વિષે પૃથક્ રીતે તેમજ સમુચ્ચય દૃષ્ટિથી આપણે હવે વિચાર કરીએ. કાઇરટના જન્મનો પ્રશ્ન સામાન્ય રીતે અત્યંત રહસ્યચક્રિત લાગે છે કોઇ રટના જન્મ સંબધમાં અનેક વિદ્વાનોએ અનેક દૃષ્ટિગિન્દુથી ગંભીર નિચાર અને અન્વેષણ કરીને અત્યંત મનનીય અભિપ્રાયો વ્યક્ત કર્યા છે. ઇસુનો કુમારિને પેટે જન્મ થયો હતો કે ઇસુનો જન્મ વિશુદ્ધ ગર્ભ-ધારણના પદિણામરૂપ હતો એવો કોઇ વિદ્વાનો મત પડતો નથી જીસસના આશ્ચર્ય કારી જન્મ(કુવારી કન્યાને પેટે જન્મ)નો માન્યતાને એક અધર્મી ફતકથારૂપ ગણીને ધનાન્સન નામના એક પાદરીએ તે સંબધમાં સખતમાં સખત ટીકા કરી હતી આથી પાદરીઓની જગત સાથે જંગરો ઝઘડો બગ્ગો હતો ઇસુના જન્મ આદિના સંબધમાં મી ઈવાન્સને યથાર્થ જ લખ્યું છે કે —

“ સત્ત્વ દ્યુકના પહેલા બે પ્રકરણો નરી દતકથારૂપ છે ખ્રિસ્તી મતનો સ્વીકાર કરનાર એક વખતના બીનખ્રિસ્તીઓએ, કાઇરટ પ્રત્યે અત્યંત પૂજ્યભાવ દર્શાવવા નિમિત્તે કાઇરટનો જન્મ દેવના જેવો બતાવવા અનેક પ્રયાસો કર્યો છે એમ નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકાય કાઇરટનો જન્મ અત્યંત વિલક્ષણ મયોગમાં થયો હોવાની માન્યતા

રિવેક્શનરી છે તે કાઇરટ તેમજ ધર્મની નિદા રૂપ છે એ માન્યતા નારિકોની અધઃશક્તિ અને આશંકાજન્ય છેક અસત્ય કલ્પિત વાર્તાઓથી પણ મઢી બધ છે ”.

પ્રો હેકલે કાઇરટના કહેવાતા આશ્ચર્યકારી જન્મ વિગેરેના સંબધમાં “The Riddle of the universe” માં કહ્યું છે.—

“ કાઇરટના મૃત્યુ બાદ આશરે એક મહા બાદ સુવાતીઓના સંબધમાં કેટલાક પ્રમાણો આપણને પ્રાપ્ત થયા છે આટલે બધે લાભે વખતે જે પ્રમાણો મળે તેના ઉપર કોઇ રીતે આધાર ન જ રાખી શકાય જર્મની અને ઇંગ્લેન્ડના કેટલાક નામાકિત વિદ્વાનો ઇસુનો જન્મ આશ્ચર્યકારી રીતે થયો હતો એવી માન્યતાને કપાલકલ્પિત અને નિગર્થક માનવા લાગ્યા છે એમાં કંઈ નવાઈ જેવું નથી મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાન, સ્વર્ગારોહણ વિગેરે મત-ચોનો પણ અસ્વીકાર થતા લાગ્યો છે આપણે ખ્રિસ્તી ધર્મશાસ્ત્ર શીર્ષવિશીર્ણુ થઈ રહેલ છે. ખ્રૂદ ઇસુની વ્યક્તિનો પણ વિલય થવા માડ્યો છે.”

કુવારી કન્યાને પેટે ઇસુનો જન્મ થવાની માન્યતા કા તો આધ્યાત્મિક રહસ્યપૂર્ણ છે અને કા તો એ સવથા કપોલકલ્પિત છે ઇસુને વિશા મહત્ત્વ આપવાના ઉદ્દેશથી આ કલ્પિત મતવ્યનો પ્રાકુર્ભાવ અને પ્રસાર થયો હોય અમ સંબંધિત જણાય છે

હિન્દુ ધર્મ તેમજ બીજા ધર્મોમાં પણ દતકથાઓ સામાન્ય રીતે પ્રાધાન્ય હોય છે એ દતકથાઓમાં ઘણીખરી એવી હોય છે જેનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય મમજવાનું હોય છે કાઇરટની જન્મ-કથામાં આધ્યાત્મિક રહસ્ય જેવું કશુંયે નિબંધન નથી થતું સત્ત્વ દ્યુકમાં સલ કહ્યું છે કે —

‘ જેસસનો પુત્ર મનાતો જીસસ ત્રીસ વર્ષનો થયો ’ કાઇરટનો જન્મ કુદરતી રીતે જ થયો

હતો એમ આ ઉપરથી સહજ નિષ્પત્તિ થઇ શકે છે. પોતાનો જન્મ આશ્ચર્યજનક રીતે થયો હતો એમ ઇસુ પોતે પણ માનતા નહિ.

ઇસુના એક સમયે ઉચ્ચારેલા નિમ્ન ઉદ્ઘારો ખાસ રહસ્યપૂર્ણ છે:—

“હું ક્યાંથી આવ્યો છું અને ક્યાં જવાનો છું તે હું જાણું છું. મારાં ગમન-આગમનરથાને વિષે તમે કશુંયે જાણતા નથી.”

ઇસુએ આ ઉદ્ઘારોમાં આત્માનું મહત્ત્વ સમજાવી શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓનો વ્યસોહ છોડી દેવાનો પોતાના અનુયાયીઓને ઓધ આપ્યો હતો. આત્મારૂપ વસ્તુ-પદાર્થને છોડી શરીરરૂપ છાયાને પ્રાધાન્ય ન આપવાનો ઇસુના ઉપરોક્ત ઉદ્ઘારોનો રહસ્યાર્થ હતો.

કેટલાક યાહૂદીઓએ ઇસુના જન્મવૃત્તાન્ત સંબંધી એક વાર ખાસ જિસાસા કરી હતી. આમ છતાં ઇસુએ પોતાનાં જન્મ સંબંધી મૌન જ સેવ્યું હતું. “પ્રભુ સર્વનો પિતા છે તેમ અમારે પણ પિતા છે. અમારો જન્મ દુરાચારનાં પરિણામરૂપ નથી.” એમ યાહૂદીઓએ એક વિશિષ્ટ પ્રસંગે કહેતાં ઇસુએ પોતાના જન્મના સંબંધમાં શબ્દ વટીકી ઉચ્ચાર્યો ન હતો. તેણે તો એટલું જ કહ્યું હતું કે:—

“પરમાત્મા તમારો પિતા હોય તો તમારે મારા પ્રત્યે રનેહ દાખવવો જોઇએ. મારું આવાગમન હૃદયસ્થી જ થયું છે.”

પોતે એકલો જ પ્રભુનો પુત્ર છે એવી ઇસુની માન્યતા ન હતી એમ ઉપરના ઉદ્ઘારોથી પ્રતીત થઇ શકે છે. યાહૂદીઓએ ઇસુનો જન્મ દુરાચારજન્ય હોવાનો ગર્ભિત નિર્દેશ કર્યો હતો તે સંબંધમાં ઇસુએ સંપૂર્ણ ઉપેક્ષા કરીને, પ્રભુ સર્વનો પિતા છે, દુરાચારથી સંજ્ઞત થતાં જાળકોનો પણ પ્રભુ જ પિતા છે એમ સાફ સાફ જણાવી દીધું હતું. દુરાચારજન્ય જાળકનાં આત્માનું દિવ્ય સ્વરૂપ, યથાર્થ જ્ઞાન અને સદાચારથી ઉત્પન્ન થયેલા જાળકના આત્માનાં દિવ્ય સ્વરૂપ કરતાં રહેજ પણ ઉતરતું

નથી એવો કાઇરતનાં કથનનો રહસ્યાર્થ હતો. પોતે કુમારીને પેટે જન્મ્યો હતો કે નહિ તે સંબંધમાં નિશ્ચયયુક્ત વિચારો વ્યક્ત કરવાની પોતાને તક મળ્યા છતાં કાઇરતે એ તક જતી કરી. પોતાના જન્મના સંબંધમાં કાઇરતે એ રીતે સંપૂર્ણ ઉપેક્ષાવૃત્તિ જ દાખવી

કાઇરતના જન્મપ્રસંગે કુદરતના નિયમોનો ભંગ થયો હતો એવું કોઇ ઐતિહાસિક પ્રમાણ મળી શકતું નથી. જીસુસનાં સંબંધાનુષ્ઠ કથનોમાં પોતાના જન્મ સંબંધી કંઇ પણ નિર્દેશ નથી. જે હજારો મનુષ્યને ઇસુનો અનુભવ થયો તેઓ પણ ઇસુના જન્મ સંબંધી ભાગ્યે જ કંઇ જાણી શક્યા હતા. આમાંનાં ઘણાને ઇસુનાં જીવનમાં ભાગ્યે જ કંઇ રસ લાગ્યો હતો. હીરોડે પ્રજાજનોનો નાશ કર્યો એ એક ઐતિહાસિક સત્ય છે. ઇતિહાસકારોએ હીરોડનાં આ વેર પાપી કૃત્યનો અનંક રીતે નિર્દેશ કર્યો છે પણ ઇસુના કહેવાતા આશ્ચર્યકારી જન્મના સંબંધમાં કોઇ ઇતિહાસવેત્તાએ નિર્દેશ પણ નથી કર્યો. ઇસુનો જન્મ આશ્ચર્યયુક્ત હોવાનું ઐતિહાસિક કે કોઇ અન્ય પ્રમાણ નથી મળી શકતું. ઇસુનો જન્મ આ રીતે કોઇ પણ દૃષ્ટિથી આશ્ચર્યકારક હોવાની માન્યતા કેપોલકરિપત લાગે છે.

આજે સંસ્કૃતિ અને કુદરતી વિજ્ઞાનની એટલી બધી પ્રગતિ થઇ છે કે, જ્ઞાનના આશ્રય વિના કોઇ ધર્મની સ્થાપના અને વૃદ્ધિ અસંભવ્ય થઇ પડી છે. જે ધર્મને જ્ઞાનનો આધાર ન હોય તે ધર્મ આ કાળમાં ટકી શકે તેમ નથી. અસત્ય મતલબો યુક્ત ધર્મોનાં વૈજ્ઞાનિક અને તાર્ત્વિક દૃષ્ટિએ મહાન પરિવર્તન થવાની ખાસ જરૂર છે. જે તે ધર્મનું રહસ્ય અને તેનાં વારતવિક કારણોનું યથાર્થ જ્ઞાન થયા વિના, આજે કોઇ મનુષ્ય જે તે ધર્મનો સ્વીકાર કરી શકે એ પ્રાયઃ સંભવિત નથી.

મનુષ્ય વ્યાપારી વિષયોમાં જેટલી કાળજી રાખે છે, પોતાના લાભાલાભનો પ્રતિક્ષણે વિચાર કરે છે તેથી અનેકગણા વિચાર અને અનેકગણી

સલાળ યોગ્ય ધર્મની વરણી અને ધર્મોત્થાનમા મનુષ્યે રાખવાની આવશ્યકતા છે. સ્થિરતા અને નિર્ભયતા વિના કોઇ સુઝ મનુષ્ય વ્યાપારમા એક પાઇ પણ રોકતો નથી. જે વ્યાપાર નિર્ભય અને લાભદાયી ન હોય તેમા પાઇ પણ રોકતી એ છટ નથી આ જ પ્રમાણે સ્થિર અને હયયુક્ત ધર્મનો સ્વીકાર કરી તેમા કાળક્ષેપ કર્યાથી એ નિરર્થક અને હયાવહ થાય છે. ધર્મથી આત્માનુ વાસ્તવિક કલ્યાણ સભવે છે, આથી કોઇ મનુષ્ય ધર્મની યોગ્યયોગ્યતા કે લાભ-લાભતાનો લેશ પણ વિચાર ન કરે તો તે તેની વિચિત્રતાની પરાકાષ્ટા જ કહી શકાય

હિન્દુઓના એક અવતારી મહાન પુરુષ રૂપ ગણાતા શ્રી કૃષ્ણના જન્મના સંજ ધમા જે માન્યતા પ્રવર્તે છે તે માન્યતામા કઇક પરિવર્તન કરીને કાષ્ટરત્વ જન્મવૃત્તાન્ત ગોઠાવમા આવ્યું છે એમ નિર્દેષ્ટ થઇ શકે છે. કાષ્ટરત્વના જન્મના આ શકાયુક્ત અન કાલ્પનિક મતન્યથી સત્યની પરિણતિમા અનંક વિધ્નો ઉપસ્થિત થાય છે. સત્યનો પ્રકાશ તેના ઝળહળતા સ્વરૂપમા દેખી શકાતો નથી.

અસસ કે યુદ્ધ કોણ હતા એ પ્રશ્ન બહુ મહત્વનો નથી. તેમનો જન્મ કેવી રીતે થયો, તેમણે જીવનમા શું ઉપદેશ આપ્યો એ પ્રશ્ન પણ ખાસ મહત્વયુક્ત નથી બનેતા જીવનમા સત્ય શું છે એ જ પ્રશ્ન ખાસ વિચારવાનો રહે છે.

સત્યની દૃઢ ઇચ્છા એ સુકિત-પ્રાપ્તિના નિશ્ચયથી પરિણમે છે સત્ય-પ્રાપ્તિનો સુદૃઢ ભાવનાથી સર્વ પ્રકારના અસત્ય બેદોનો નાશ થાય છે, અસત્ય ભાવો, મિથ્યા સંશય આદિનો ઉચ્છેદ થાય છે. સત્યની દૃઢ ઇચ્છાનુ પરિણમન થતા, શાશ્વત સત્યોમા જ શ્રદ્ધા બળે છે. દુઃસ્વરતના અવિચલ નિયમે જીવનના માર્ગદર્શક બને છે. સત્યની દેહીપ્રમાન ન્યોતિથી જીવન પ્રકાશમય બને છે. સત્યની તત્લીનતાથી જીવનમા મહાન પરિવર્તનો થવા માટે છે જીવનમા દિવ્ય સ્વરૂપનું પ્રાગલ્ભ્ય થાય છે. સત્ય આ પ્રમાણે સર્વદા તાત્કાલિક ફલપ્રદ નીવડે છે સત્ય ધર્મનું પણ તેમજ સમજવું. સત્ય ધર્મના તાત્કાલિક સુદર

ફલો આવે છે. સત્ય ધર્મના અનુયાયી તાત્કાલિક રીતે જીવનમા અનેરૂ પરિવર્તન અવશ્ય થાય છે. જે ધર્મના તાત્કાલિક સુદર પરિણામે ન નીપજે તેને વાસ્તવિક રીતે સત્ય ધર્મ ન જ કહી શકાય. સત્ય ધર્મના પરિણામે પ્રત્યક્ષ અને તાત્કાલિક ફોલ છે. આવો સત્ય ધર્મનો મહાન મહિમા છે. જે ધર્મથી કોઇ પ્રત્યક્ષ ફલની પરિણતિ ન થાય તે ધર્મ નથી પણ અધર્મ રૂપ છે. એમા કઇ શકા નથી. સદ્ધર્મરૂપ કલ્પદક્ષ સર્વથા પ્રત્યક્ષ ફલદાયી હોય છે

અસસના જીવન-પ્રસંગો ખાસ ઉલ્લેખનીય નથી. અસસના જીવન-પ્રસંગોનું વર્ણન કરતા, અસસને અનનુરૂપ કયોનોતો પણ કેટલેક સ્થળે નિર્દેશ થયો છે. આવું એક અહિતકારી કથન 'દ્યુક' મા છે તે આ નીચે આપ્યું છે —

“ હમુ સાથે જે મનુષ્યોનો વધ થયો હતો તેઓમાના એકે મૃત્યુ અગાઉ ઇસુનું ઉપહારય કર્યું હતું ખરે તારણુદાર હોય તો પોતાને તેમજ પોતાના સાથીઓને બચાવવા આ સાથીએ ઇસુને વ્યગ્રમા નિર્દેશ કર્યો હતો ઇસુના બીજા સાથીન આ નિર્દેશ બીલકુલ ન સ્વચાલી સર્વ મનુષ્યોને પોતપોતાના કર્મોનુમાર ફળ મળે છે અને પ્રજુનો ભય એ જ સર્વથા છુટ છે એમ જણાવી પોતાના મિત્રના ચિત્તનું સમાધાન વર્ણુ હતું. તે પછી આ બીજા સાથીએ સ્વગ-પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે પોતાનું વસ્ત્રમરણુ ન કરવા હમુને સૂચન કર્યું હતું. ઇસુએ આ સૂચન માન્ય રાખ્યું હતું ”

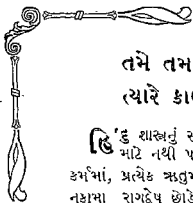
ઇસુના બન્ને સાથીઓએ મૃત્યુ પ્રસંગે ઇસુનું ઉપહારય જ કર્યું હતું એમ ખ્રિસ્તીઓના બીજા તમામ પુરતકો જણાવે છે. જો બન્ને સાથીઓએ ઉપહારય કર્યું હતું એમ માની લઇએ તો એકને સ્વર્ગ-પ્રાપ્તિ વચન અચકચવત જણાય છે.

સુવાર્તાઓના લેખકોએ ઇસુના જીવનપ્રસંગો અને કથનોનું નિરૂપણ યથાર્થ રીતે નથી કર્યું. તેમણે ઇસુના જીવન-વૃત્તાન્તનું વર્ણન કરતાં પોતાના અકિતત્વ અને પોતાના વિચારોને વિશેષ પ્રાધાન્ય

આપ્યું છે એમ પણ પ્રતીત થાય છે. ઇસુના જીવનના કેટલાક પ્રસંગો યથાર્થ હોય એમ પણ નથી લાગતું. એ પ્રસંગોનું આલેખન શક્યતા કે ઇષ્ટતાની દૃષ્ટિએ સવિશેષ થયું હોય એમ સ્પષ્ટ લાગે છે, કેટલાક જીવન-પ્રસંગોના સંબંધમાં ખૂદ સુવાર્તા-લેખકોમાં જ મતભેદ પ્રવર્તે છે. હોય એમ પણ નિર્દિષ્ટ થાય છે. દા. ત. ક્રોસ (સ્વસ્તિક ચિન્હ) નું વહન સાધનના નામનો એક મનુષ્ય ઇસુનો ક્રોસ ઉપાડતો હતો એમ જોન કહે છે. ખ્રીસ્ત ત્રણ લેખકો આ કથન અસત્ય હોવાનું જણાવે છે. સ્વસ્તિક ચિહ્નનાં વહનના સંબંધમાં જોનનું મતબ્ધ અસત્ય હોય એમ દીસે છે.

જગતમાં ક્રાઇસ્ટનું આગમન થયું તે અગાઉ

હજારો વર્ષ થયાં ક્રાઇસ્ટની માન્યતાને અનુરૂપ અનેક માન્યતાઓ જગતમાં પ્રવર્તતી હતી. ક્રાઇસ્ટ પોતાનાં જીવનમાં અનેક રૂપકો આદિ દ્વારા જગતને જે ઉપદેશ આપ્યો છે તેવા જ ઉપદેશ જનતાને ચિરકાલથી પરિચિત હતા. ક્રાઇસ્ટના વિચારો અને નવીન ગણ્યતા કેટલીક માન્યતાઓ જુદાજુદા ધર્મ-પુરાણોમાં એક યા બીજી રીતે ઉપલબ્ધ થાય છે. પુરાણ ગ્રંથોના રૂપકો વિગેરેમાં ધર્મના સત્ય તત્ત્વોનું મૂલ રીતે નિરૂપણ કરેલું છે. ઇસુના જીવન કે બોધમાં અનેરી વિશિષ્ટતાનું દર્શન નથી થઈ શકતું. ઇસુનું જીવન-વૃત્તાન્ત અને બોધ એનેક રંગોથી રંગેલ છે. આથી એ વૃત્તાન્ત અને બોધનું મહત્ત્વ પ્રાયઃ નામમાત્ર રહે છે.

તમે તમારા આત્મા તરફ પાછા વળશો.
ત્યારે કાળ પણ કિંકર થઈને રહેશે.

હિંદુ શાસ્ત્રનું સાચું શિક્ષણ કર્મકાંડના રૂપને અવિનાશી યનાવવા માટે નથી પરંતુ અવિનાશી આત્માને પ્રત્યેક રૂપમાં અને પ્રત્યેક કર્મમાં, પ્રત્યેક ઋતુમાં અને પ્રત્યેક યુગમાં અનુભવવા માટે છે; માટે હવે નકામા રાગદેષ છોડો. જો રાત હોય તો રાત્રિ સાથે લડો નહિ પરંતુ તે જ રાત્રિમાં દીપક પ્રગટાવો, આભાવારથાને દિવાળીની રાત્રિ યનાવી દો, સંસારને દીપ્તિમાન કરી દો. દિવસ ઊગ્યો એટલે રાત પણ પડવાની તો ખરી જ અને કહો તો ખરા કે રાત્રિ કદા વાતે દિવસ કરતાં જૂડી છે? દિવસમાં જો એક પ્રકારની ઉત્તમતા છે તો રાત્રિમાં ખ્રીસ્ત પ્રકારનું સુખ છે. હા, તેનો લાભ લેતાં આવડવું જોઈએ. કલિયુગ જો ખરાબ છે તો માત્ર તેને જ માટે કે જે તેને ખલ જોવાનું દાર નથી યનાવતો. ત્યારે તમે તમારા અંતરાત્મા સાથે બગાડો છો ત્યારે જ કાળ તમારી સાથે બગાડે છે. તમે એ અંતર્યામી તરફ વળશો ત્યારે જગતરૂપી સંગ્રહસ્થાનમાં એક અણ્ણની પણ શુદ્ધ શક્તિ છે કે તમને વિદનકર્તા થાય? દિલની દગા-બાજ છોડીને સીધા જનશો તો જૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ ત્રણે કાળ સરળ બની જશે.

ઘડીઆઠના ટકોરા શું સૂચવે છે ?

દોહરા

મોહરૂપી નિદ્રાતણી, જળરી ભમી જાળ;

માનવભત જગાડવા, ઘોર કરે ઘડીઆળ. ૧

દુર્ગીત ૭૬.

આકાશ અવલોકી જુઓ, જિગ્મે રવિ તે આથમે,
સાગર વિષે ભરતી થઈ, તે ઝોટની માથે શમે;
કોઈએ અચળ રહેતું નથી, છે સ્વપ્ન જગ જ જાળતુ,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ, દે સ્મરું સોને કાળતુ ૧

વર્ષા વિષે અગણિત જ તુ, પૃથ્વી પર પેદા થયા,
દીપાળી ન્યાં દેખાણી ત્યા તો, કોણ બંધે ક્યાં ગયા ?
ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, લય અખડિત, કાર્ય જરૂરપ્રતિપાળનાં,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ, દે સ્મરું સોને કાળનાં ૨

છે કર્મકેરા મર્મનો, બહુલેદ જી ઠો એ વિષે,
જેવા હોયે નિજ કર્મ તેજા, દશ્યની દુનિઆ દીમે,
ક્ષણ પ્રતિક્ષણે આયુષ્ય ખૂટે, વૃદ્ધ કે સો બાળતુ,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ, દે સ્મરું સોને કાળતુ. ૩

રે ચેત ! માનવ ચેત ! માથે મણુનો ભય જાણી લે,
છે હાથ બાજી ત્યા સુધીમા, મોક્ષમાર્ગો માણી લે,
કરી લે ઝડપથી કામ તુ, નિજ કર્મની સલાળતુ,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ દે સ્મરું સોને કાળતુ. ૪

ક્યા છે સીકદર ને અકળર ? શ્રેષ્ઠ મમ્મટો હતા,
અદળકે-અનર્ગળ સૈન્ય સપત્તિ ! આજ ક્યાં લાગે પતા ! !
નહી નામ-નિશાનો રહ્યા, સૌ છે ચલેણ કાળતુ,
ટક ટક વહે ઘડીઆળ આ, દે સ્મરું સોને કાળતુ. ૫

ટક ટક ટકોર કદી કહે, એ માનવી નિદ્રા તણે,
ભવમિન્ધુ તરવા સઘ સૌ, સત્કર્મનાં સાધન સણે,
તક બય છે ! તક બય છે ! ! ઘડીઆળ ચેતાવી રહી,
કે એ પછી નહીં નીપજે, જો હાથથી બાજી ગય. ૬

દોહરો

ચેતો ! ચેતો ! ચતુરનર ! ! ટક ટક કરે ટકોર,
ધંટા આ ઘડીઆળના, દશાવે શુભ દોર ૧

લી ધર્મોન્નતિ આહક,

રેવાશંકર વાલજી બધેકા, ભાવનગર.

દુનિયાને રાજ કરવા અપરાધી બની

દુઃખી ન થાઓ

જડાસક્ત જગતને ખુશી કરવા, આનંદ પ્રાપ્ત કરાવવા જડભક્ત માનવસમાજ જડમાં સુંદરતા આણવા નિરંતર પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. અનંતી પુન્યની રાશિ ખરચીને મેળવેલું માનવજીવન અને અત્યંત કષ્ટ મેળવેલું ધન જડની સેવામાં વેડી રહ્યો છે.

માનવી આનંદ મેળવવા જડને સુંદર બનાવે છે; પણ તે સુંદરતાની પરીક્ષા જગત કરે છે. જો જગત માનવીની બનાવેલી સુંદરતાને પસંદ કરે તો જ તે સુંદરતા સાચી ઠરે છે, અને ત્યારે જ તે માનવીને આનંદ આપનારી થાય છે; પણ જો સુંદરતા જગતને આનંદ આપી શકતી નથી તે સુંદરતા બનાવવા જેણે ધન-જીવન ખરચીને પરિશ્રમ વેચ્યો હોય તે નિષ્ફળ થાય છે, અને તેને આનંદ પણ મળી શકતો નથી; માટે પુણ્યલાનંદી જીવોને આનંદ જડાસક્ત જગતને આપીને છે.

જો જડની રચના આજે સુંદર લાગે છે તે જ રચના અમુક સમય જતાં અસુંદર લાગે છે. અર્થાત્ એક જ પ્રકારની રચના કાળાંતરે જગતની પ્રકૃતિને અનુસરીને પરિવર્તનશીલ થાય છે, અને તેને લક્ષ્યે આનંદમાં પણ અસ્થિરતા ઉત્પન્ન થાય છે.

એક વખત વાડીઓ ગમતી, આજે બાગો ગમે છે; એક વખત છૂટ-ચૂનો-માટી-લાકડાના બનેલાં છાપરાવાળાં ઘરો ગમતાં, અત્યારે સીમેન્ટ-હોલ્ડું-કાંકરી-કપચીથી બોક્સિંગ ભરેલા ધાયાવાળા અંગલાઓ ગમે છે; એક વખત જડાં કપડાં ગમતાં, અત્યારે ઝીણાં ગમે છે; એક વખત ભવાઈ ગમતી, અત્યારે નાટક સિનેમા ગમે છે; એક વખત શુદ્ધ વસ્તુઓથી ઘરે બનાવેલું સ્વચ્છ ભોજન ગમતું. અત્યારે હોટલોનું બનેલું અશુદ્ધ અને અભદ્ય ભોજન ગમે છે; એક વખત પાઘડી ગમતી અત્યારે ટોપી ગમે છે; અને વખત

વ્યતીત થતાં ઉઘાડું માથું; એક વખત ધોતીયા ગમતાં, અત્યારે ધાધરા ગમે છે-આ પ્રમાણે જડ જગતમાં ફેરફાર થવાથી પુણ્યલાનંદી જીવોને આનંદ મેળવવા ઘણી જ અગવડતા નજીક કરે છે. પૌદ્ગલિક આનંદના સાધનો હોવા છતાં પણ પૌદ્ગલિક આનંદ મેળવી શકતા નથી. પુણ્યલાનંદી આખો ય સંસાર દુનિયાને રાજ કરી પોતે રાજ થવા તન-મન-ધનનો છૂટથી ઉપયોગ કરવામાં જરા ય કંજુસાઈ કરતો નથી; કારણ કે પૌદ્ગલિક આનંદ ઉપર જોઈ આવ્યા તેમ જડાસક્ત જીવોને આધીન હોવાથી આનંદનું સાધન તૈયાર કરવામાં તેઓ જીવોની સમ્મતિ લેવી પડે છે, અને તેમ કરવામાં તન-ધનનો પુષ્કળ વ્યય કરવો પડે છે. સંસારમાં ભ્રમણ કરતાં અનંતી પુન્યરાશિના યોગે માનવજીવન પ્રાપ્ત થયા પછી જેમને વિશિષ્ટ પુન્યોદયથી ધન-સંપત્તિ મળે છે એવા પુણ્યલાનંદી જીવો ધનનો વ્યય કરીને આનંદનાં સાધનો બનાવે છે. કેટલાક પુષ્કળ પૈસા ખરચીને એક બાગ બનાવરાવીને તેમાં એક અંગણો અંધાવે છે, અને પછી પસંદગી માટે વાસ્તુ તથા જમણું કરે છે, અને તે પ્રસંગે જનતાને નોતરી બધુંયે દેખાડે છે. જો જનતાને પસંદ પડી જાય અને રાજ થઈને બાગ તથા અંગણની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરે તો બનાવનાર માલિક ખૂબ પ્રલાષ્ટને અત્યંત આનંદ અનુભવે છે; પણ જો જનતા નાપસંદ કરી વખોડી કાઢે તો પછી તેને મનમાં ઘણું જ અણગમો થાય છે અને અંગણને તોડી પડાવીને, જનતાની પસંદગીને બાજુ નાર શિલ્પીને બોલાવીને ફરીથી નવીન બાગ-અંગણ તૈયાર કરાવે છે, અને જનતાને રાજ કરીને પોતે રાજ થાય છે. કેટલાક કોલોડા સુંદર આભૂષણો જનતાને દર્શિગોચર થાય તેમ પહેરીને બહાર નીકળે છે. જો જનતાને આભૂષણો ગમ્યાં ત્યારે તો પહેરનારને

આનંદનો પાર નહિ, પણ જો જનતાને પસંદ ન પડ્યાં તો વધુ ધનવ્યય કરીને પણ જનતાને રાજી કરવા ફરીથી નવા તૈયાર કરાવશે. કેટલાક જનતાને ખુશ કરવા કપડા કરતા શીવડામણના વધુ પૈસા ખરચીને પણ નવીન ઢબના કપડા શીવડાવી જનતાને પહેરી દેખાડે છે. જો જનતાને આનંદ તો પોતાને પણ આનંદ અને જો જનતા નાખુશ તો પોતે પણ નાખુશ. આ પ્રમાણે ધન વાન માણસો જડાસકત દુનિયા જે જે વસ્તુઓ મેળવીને અથવા તો જેવા પ્રકારના આચરણો આચરીને આનંદ તથા સુખ માનતી હોય તે તે વસ્તુઓના પુષ્કળ ધન ખર્ચી સંગ્રહ કરીને અને તેવા પ્રકારની આચરણો આચરીને પોતાને સુખી માની, આનંદ અનુભવે છે.

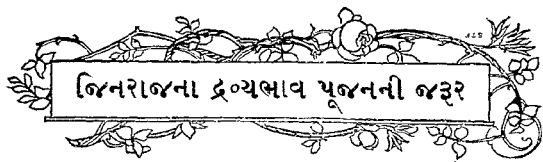
જડાસકત સંસારનો એક જ ઉદ્દેશ હોય છે કે મોહક વસ્તુઓ બનાવી, સંસારને મોહધેલા બનાવીને પોતે આનંદ મેળવવો વસ્તુને મોહક બનાવવાને તેને ઘણી જ વિદ્યુત કરવી પડે છે. વસ્તુ વિકૃત બન્યા સિવાય મોહ-વિકાગ ઉત્પન્ન થઇ શકતો નથી, અને એટલા જ માટે પુદ્ગલાનદી જીવો શરીરને પણ વિકૃત બનાવે છે.

કોષ મૂકો મુંડાવે છે તો કોષ બાહ્ય વધારે છે. તાત્પર્ય કે ધડ ઉપરના ડોકાના ભાગને અનેક પ્રકારના વિકાર યુક્ત બનાવે છે. પોતાના ભાષણને અને પોતાની ચાલને પણ વિકારવાળી બનાવે છે જેવડે દૃષ્ટિ તથા હસ્તસંચાલન મોહક બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે, અને વિચારો પણ વિકારમય બનાવે છે.

ભોગી હો કે ત્યાગી હો, જડના દાસ બનેલા વિષયાનદી જીવોને કાર્મિક, વાચિક તથા માનસિક ક્રિયાઓને વિકારી બનાવી દુનિયાને વિકારી બનાવ્યા સિવાય આનંદ તથા સુખ મળી શકતાં નથી.

બીજાનો પોતાના ઉપર રાગ ઉત્પન્ન કરવામાં, અથવા તો ચિત્તનું આકર્ષણ કરવામાં તેમના વિચારો તથા વર્તનની અતુકૃણતા સાચવવી પડે છે, અને તેમ કરવામાં દરેક પ્રવૃત્તિયોને વિકારી બનાવી જીવન વિકારી બનાવવું જ પડે છે પોતાની પ્રવૃત્તિયોની અતુકૃણતાથી પોતાના પ્રત્યે થયેલા રાગ અને આકર્ષણના અંગે અનુભવાનો આનંદ ક્ષણિક અને દુઃખમૂલક હોવાથી પરિણામે ઝાંખો પડી જઈને વિદ્યુત યથા જાય છે, જતા પુદ્ગલાનદી જીવોને અનાદિ કાળના અવ્યામયથી તે જ ગમતો હોવાથી પુનઃ બળથી મળેલ સાચું સુખ મેળવવાના સાધનોનો તેના માટે ઉપયોગ કરે છે.

શક્તિ હોય કે ન હોય તો પણ વ્યવહાર જાળવવા અર્થાત્ દુનિયાને સાર દેખાડવા માનવીયોને ઘણા કષ્ટ વેઠવા પડે છે. તદુપયોગી ધનના માટે અનીતિ તથા અધર્મ સેવવો પડે છે, કાળજી કે પોતાના માનેલા સુખ તથા આનંદમાં આવતી અગવડતાઓ દૂર કરવા આ બધું કરવું પડે છે. કરવું પડશે, જવું પડશે, નમવું પડશે, વિગેરે વિગેરે ભાવચળ્ય લૌકિક ફજળાત પ્રવૃત્તિઓ મન વગરની હોવાથી એક પ્રકારનો દબ છે, અને તે પુદ્ગલાનદી જીવોને પોતાના માનેલા સુખ તથા આનંદના માટે સેવવો પડે છે, તો પણ જેવડે આવા પ્રકારના સુખ આનંદ નજીક યથા જાય છે અને અધર્મ અનીતિ તથા દબ સેરીને કરેલા અપરાધોની સગા ઉભય કોડમાં ભોગવવી પડે છે માટે સાચું સુખ-આનંદ જોષ્ઠતા હોય તો પોતાની દરેક પ્રવૃત્તિમાં પ્રભુની સમ્મતિ લેવી પ્રભુને ગમે તેમ કરવાથી અપરાધી બનાવું નથી, અને આવી પ્રવૃત્તિઓ સુખ-મુલક તથા નિર્વિકારી હોવાથી પરિણામે સાચા સુખ તથા આનંદના કારણજૂત બની સર્વથા દુ ખનો અત લાવી શકાશે.

જિનરાજના દ્રવ્યભાવ પૂજનની જરૂર

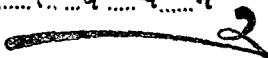
લેખક સુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગર મહારાજ

શાસ્ત્રમાં આત્મારે જેમની વાણી ગણુધર પ્રભુ-
એ પુષ્પમાળા માદક ગુલેશી જોવાય છે, અને જેની
શાંતસુદ્રાવાળા મૂર્તિ મંદિરોમાં સ્થાપન કરાય છે,
તેથી ગુરુમુખે શ્રુતજ્ઞાન પ્રગટ થતાં શ્રદ્ધા ઘર્ષ.
વીતરાગનું દ્રવ્ય ભાવ પૂજન કરી લબ્ય જીવો પોતાના
આત્માને નિર્મળ કરે છે, તથા તેનું વીતરાગ પદ
પામવા તેમની સામે વિનયથી ખેંસીને નમ્રતાથી પ્રાર્થના
કરે છે. તે ભાવ પૂજન ગણાય છે. તેમ તેનું ધ્યાન કરવું,
તેની આજ્ઞા પ્રમાણે યથાશક્તિ વર્તન કરવું તે પણ
ભાવ પૂજન છે. પોતાની જિહ્વાને સફળ કરવા
ચૈત્યવંદન, જંદિચિપૂર્વક નમુશ્યુષ્યું કહી, પછી ખે
જવંતિ કહી સ્તવન કહે છે. પછી જય વીરરાય કહી
આરિહંતચૈષ્યાણું કહી એક નવકારનો કાયોત્સર્ગ
કરી પારીને સ્તુતિ ગાય છે. આ ઉપરાંત આઠ
સ્તુતિથી પણ દેવવંદન થાય છે. તે મહાન આચાર્ય
કવિવરોએ ભક્તામર, કલ્યાણુમંદિર, વીતરાગસ્તોત્ર
વિગેરે રચીને તે જિનેશ્વરોના યથાર્થ ગુણ તેમાં ગાઇ
પોતાના આત્માને સફળ માન્યો છે. આવા તીર્થંકર
પ્રભુ બ્યારે વિચરતા ત્યારે પણ સેંકડો મંદિરોથી
નગરીઓ દીપતી હતી. તેમની ધ્વજાઓ આકાશમાં
ફરફટી રહી મોક્ષનું સ્થાન મેળવવા ચેષ્ટા કરી આવવા
સૂચવતી.

જેના કલ્યાણ (કનક) કલશો કલ્યાણુદાયક
જિનેશ્વરને સૂચવતા હતા, તે આજના કાળમાં જિનેશ્વર-
નાં મંદિરોની તો ખાસ જરૂર હોવાથી ગામે ગામ કે
શહેરે શહેરમાં તેવાં કરોડો, લાખો કે
હજારોના ખર્ચે બંધાયેલા છે. પોતાના શહેરમાં
નિવૃત્તિ લાઇ થોડા કાળ સુધી બંધ જીવો

પણ કાળ દર્શન કરે છે ત્યારે વધારે દિવસોની
નિવૃત્તિ લાઇ દેશાવરનાં દહેરાં કે તીર્થસ્થળે દર્શનાર્થે
જાય છે. આ પ્રમાણે પદાડ ઉપર પણ નિવૃત્તિ
સ્થાન હોવાથી ધનવાન શ્રદ્ધાળુ આવકે કરોડો રૂપિયા
ખર્ચી, અસંખ્ય વિધ્નો આવેલાં તે દૂર કરી તેવાં
દેવના પ્રાસાદ જેવાં પવિત્ર દહેરાં બાંધેલાં નગરે
પડે છે. તેવાં સિદ્ધાચળ, ગિરનાર, આણ, અષ્ટાપદ,
સમેતશિખર તથા રાજગુહીના પદાડો ઉપર નગર
પડે છે. માંડવગઢ, ચિતોડ, તારંગાદ્ય બધાં
પદાડ ઉપર નિવૃત્તિવાળું સ્થાન દેખાયું ત્યાં સ્થળે
એવાં દહેરાં બંધાયેલા છે. ત્યાં જતાં પહોડની સ્વચ્છ
શાંત હવા તથા વનસ્પતિનો ધમધમાટ કરતો
સુગંધી વાસ, માણસોની ઓછી ગરબડ, એ સઘળું
ચિત્તને નિવૃત્તિ આપી જિનરાજની ભકિતમાં વિશેષ
અંદર હતરીને તેમના ગુણો પોતામાં લાવવા કારણ-
ભૂત થાય છે.

બ્યારે ચોરોનો વિશેષ ઉપદ્રવ હતો બ્યારે દેશા-
વરનાં દેવના દર્શન કરવાં દુર્લભ હતાં, ત્યારે શ્રીમંતો
રાજ્ય પાસેથી પરવાના તથા પહેરાવાળા હથિયાર-
બંધ સિપાઇઓ લઇ, સંઘવી તરીકે નામ ધરાવી,
આગેવાન ભાગ ઝાઇ, હજારો જીવોને પ્રમાદમાંથી
બચાવ કરી, તેમને સાથે લઇ તેવા તીર્થોની યાત્રાએ
જતાં. તેવા વખતે કેટલાક આવકે આવિકા સદ્ગુરુઓની
માદક તેમની સાથે પગે ચાલતા, ઇંદિઓને
કબજામાં રાખવા એકાસણું, આંબિલ આદિ તપ-
શ્ર્ચી કરતા, સંસારના કીચડથી નીકળવા બ્રહ્મ-
ચર્ય પાળતા, ભવિષ્યમાં સાધુપણું આવવાની

કેઈ પણ કામ કરવાની ઉત્કંઠા થાય તે કરી નાખે, વિચાર કરવાથી સમય જતો રહે છે, અને પછી બધીએ મનની આશા મનમાં જ રહી જાય છે.

સારા કે નહારા કામની ઉત્કંઠા તો દરેક માણસને હોય, પણ તેના વિચાર કરવામાં જે ટાઈમ વ્યય થાય છે તે નકામો જાય છે. આશા અમર હોય છે. દરેક મુહૂર્ત આવીને આદાય જાય છે ફરી અવસર મળે પણ જે સમય-ઘડી જાય તે લાખો રૂપિયા ખર્ચતા પાછા મળતા નથી. રૂદ્રાહાલયનો પાયો નાખવા હજારો જેથી પાસે મુહૂર્ત જોવાશેલ તેમજુ જ્યોતિષના આધારે સમય-

ટાઈમ નોંધ ખીલી નાખી. આમ જ્યાં પાયો નાખવા રાત્રીને સૂચવું ત્યાં રાત્રીને શકા જવાથી ખીલી ફેરવી નાખી. પછી ગમે તેટલી બેસાડે તે વૃથા હતું. જે સમયે કામ થયેલ તેવું કામ પાછું ફરીથી થતું જ નથી. આ ઐતિહાસિક દાખલો ખ્યાલમાં રાખવા જોવો છે.

જાત્રાએ જવું હોય, વિચાર કરતાં કરતાં સંજોગો જોતાં જોતાં ઉમર બધી વધી જાય, પછી મનજીભાઈ દીવાન કામ કરી ન શકે, જીવાત્મા રાત્રીનું જોર કમતી થાય, સુમતિ રાણીનું ચાલે નહીં, દશે દરવાજા ખળખળી ઊઠે, કુમતિ રાણીનો પાવર ચાલતો હોય, કેટ

વારજીવ જમીન પર સચારો પાથરી સ્તા, સર્વે જીવોને અભયદાન આપવા તથા મનની ચચળતાને વશમાં રાખવા સચિત વસ્તુનો ત્યાગ કરતા તથા લોકોત્તર દેવ, ગુરુ, ધર્મ પૂજનીય, વદનીય, માનનીય, આદ્યુષ્ણિય હોવાથી તેમાં જ પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખતા, તેથી તે પાદચારી, એકલઆહારી, જોવ-સચારી, બ્રહ્મચારી, સચિતના પરિહારી તથા શુદ્ધ સમ્યક્ત્વધારી ગણાતા. હાલ રેલ્વે થવાથી ગમે ત્યારે એકલા જઈ શકાય તેમ હોવાથી તેવા પાદ-વિહારી સઘો પ્રથમ કરતા ઓછા પ્રમાણમાં નીકળે છે, તો પણ સાધુ, માધ્વી પગે ચાલનારા હોવાથી તેમની પ્રેરણાથી કે તેમના ઉપર બહુ ભક્તિભાવ ધરાવવાથી તેવા સઘો હાવમાં વીસમી સદીમાં પણ પચમ કાળમાં પણ નીકળે છે. તેવી જ રીતે સમેતશિખરજીનો સઘ આગળ ગૃહસ્થવર્ગ હરીમાધના ધરથી નીકળેલો સામલ્યો છે તેમ શ્રાવકો પણ સાધુઓને સહાય આપી જગાળા, મગધ વિગેરે

જે આર્ય દેશો છે ત્યાં વિહાર કંગવે છે તેમાં શ્રાવકની વસ્તીના અભાવે કમપણાથી અનાર્ય પ્રાય, યદ્ય પડ્યો છે તેના ઉદાર માટે તથા પવિત્ર તીર્થકરોના પવિત્ર પગલાથી પાવન થયેલી કલ્યાણકબ્જિના ક્ષેત્રને સ્પર્શવા ઉચ્ચમત મુનિરાજોને સાથે લેઈ શ્રાવક સમુદાય આવે છે તે પણ સઘ જ છે. આ દેશમાં સાધ્વીઓને આવવાનું ઘણું કઠણ છે. પુરોણથી પણ લાખી મજલે આવવા તેવું હોવાથી સાધ્વીઓનો વિહાર આ દેશમાં થવો મુશ્કેલ છે, પણ જે સાધુઓ વારંવાર વિચરતા રહીને ગામે ગામ જીવિંસક લોકોને ધર્મી જનાવી, ગાયત્રી આપતા ચોગ્ય કરશે તો ભવિષ્યમાં તેવા સુધારા થવાથી સાધુ સાધ્વીને વિહાર સુગમ થતા આવકને ઓછો શ્રમ થશે તથા સાધુ ભગત તો પણ વારંવાર આવી તીર્થભૂમિ વિગેરે સ્પર્શને, આત્માને સ્થિર કરીને ખરે અધ્યાત્મ મેળવશે.

હજીજીતો હોય-આવી દશા થયા પછી જે જે કામની આશા રાખી ક્રતેહ મેળવવી તે ક્ષીક્ષાં (ક્ષિતરાં) ખાંડ્યા જેવું થાય !

માટે હે ભાઈ તારે દાન પૂન્યના સારાં કામ કરવાં હોય, ધર્મશાળાઓ ખંધાવવી હોય કે પુન્યના બીજાં કામ કરવા હોય, વળી પેઠી ખોલવી હોય કે તારા જીવનમાં કોઈ અનેક કામ કરવાની ઉત્કંઠા યદ્ય હોય તે વિચાર નહીં કરતા જલ્દી કરી નાખ.

વિચાર કરતા વાત થાય. પછી બીજાની સલાહ લેવા જતા પ્રશ્ન થાય. તેમાંથી ચર્ચા ઉઠે. પછી તે વાત શંકા ટાળવા ત્રીજે કાને જાય અને વાત ફેલાય એટલે છેડો આવે નહીં અને કોઈ દિવસ સીધી સડક વિના ગાડું સીધું ન ચાલે.

આપણે સલાહ લેવા ભોગ હોય ત્યાં સલાહ, લેવી પરંતુ આપણા મનને પ્રથમ કાણુમાં રાખી, મારે તો આમ જ કરવું છે તે કરી લેવું. પરંતુ એક વાત ધ્યાનમાં લેવી. તારે જે કામ કરવાનું હોય તેમાં હઠ કે કદાચદ ન હોવો જોઈએ, તેમ કોઈનું ખરાબ કામ થાય તેવું કામ તો પછીથી જ કરવું.

“સારા કામમાં સો વિઘ્ન”નું સૂત્ર ધ્યાનમાં લાવી પહેલાં સારા કામ કરવાં. સદ્ગુણી બનવું, વિવેકી બનવું, દયાળુ બનવું. તે દરેક પણ કામ કરવાની ગણતરીમાં જ છે

બાળકને કેળવણી આપવી, તેને લાઈન પર ચડાવવા તે પણ તારી ફરજ છે.

હાલમાં મા બાપો પોતાના સંતાનોની ઉમ્મર જોતા નથી, તેનું શરીર કે સ્થિતિ જોતાં નથી અને લાંબ કરવા તૈયાર થાય છે અને જીવનનો લહાવો લેવાં મંડી જાય છે ! પછી પાંચ-દશ વર્ષમાં જ જ્યારે તે સંતાનોને આપણી આંખ સામે દુઃખી થતાં દેખીએ છીએ અને ઘણી વખત મરણને શરણ કે આપઘાત કરતાં દેખીએ છીએ ત્યારે તે મુજે મોઢે જોઈ લઈએ છીએ ! અને પછી નસીબ સારાં ન હતાં અથવા લેવાદેવી ન હતી આમ ફાગટ માથું પછાડવું તે કેવળ મૂર્ખતાઈ જ કહેવાય.

માટે દરેક વ્યવહાર કામમાં પણ સદ્ગુણ રાખો અને લાંબા ખોટા વિચાર મૂકી દઈ લાલાઈના કામ કરવા અને કેળવણીના સુધારામાં ઊંકાવો તો તેમાં તમારી અને દેશની પ્રગતિ રહેલ છે.

પારેખ રાયચંદ મૂળજી-ખેલા

આત્મ શ્રદ્ધા અને પ્રયત્ન

અનુ: અભ્યાસી B A.

અનેક મનુષ્યો એવા જોવામા આવે છે કે પ્રથમ તો તેઓ પ્રત્યેક કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક કરવા માટે તૈયાર થઈ જાય છે અને કેટલાક સમય કરતા પણ રહે છે, પરંતુ પોતાની નિબળતા અને નિરુત્સાહને લઈને કેટલાક દિવસ પછી પોતાની અસમર્થતા પ્રકટ કરીને તે કાર્ય અધૂરું છોડી દે છે, એ તેઓની મોટી ભૂલ છે સસારમા એવું કેમ પણ કાર્ય નથી કે જે મનુષ્ય નથી કરી શકતો તે કહ્યુમા કહ્યુ કાર્ય પણ કરી શકે છે એ ઉપરથી એવા સિધ્ધાંત નીકળ્યા કે ‘મનુષ્ય ગમે તે કાર્ય કરવા સમર્થ છે.’ પણ પોતાના આત્મા ઉપર અચળ વિશ્વાસ જોઈએ. ઉક્ત સિધ્ધાંત સાંભળીને જ કેમ એમ ઇચ્છે કે હું આત્મશ્રદ્ધાના ઉચ્ચ ગુણથી ઉત્પન્ન થનાર અલ્પવ્ય કૃપા ગ્રહણ કરી લઉં તો તે સર્વથા અસંભવિત છે એમા જરા પણ સંદેહ નથી, તેમજ માણસ ગમે તે કરવા સમર્થ છે એ વાક્ય પણ ન સંદેહ સિધ્ધાંતરૂપ જ છે શાસ્ત્રોના અવલાઠન તથા પૂર્વજોના વચનો શ્રવણ કરવાથી પણ એની સાર્થકતા સિધ્ધ થાય છે, પરંતુ ન્યા સુધી આપણે પોતે તેમા અનુભવ પ્રાપ્ત ન કરી લઈએ ત્યાં સુધી તેની સત્યતા ઉપર કેવી રીતે વિશ્વાસ હોઈ શકે? અને વિશ્વાસ થાય તો પણ તે સ્થાયી નહિ હોય, કારણ કે ન્યા સુધી આપણને પોતાને આપણી શક્તિનો અનુભવ ન હોય ત્યાં સુધી હજારે સત્પુરુષો કે સમ્માજી આપણી સન્મુખ એ સિધ્ધાંત સ્થાપિત કરે તો પણ આપણી અશ્રદ્ધા રહેશે. ઉક્ત સિધ્ધાંતની સત્યતા ઉપર આપણને ત્યારે જ વિશ્વાસ આવશે કે ત્યારે આપણે પોતે ગમે તેવું કઠિન કાર્ય અનેક પ્રયત્નોવડે પૂર્ણ

કરીને અનુભવ પ્રાપ્ત કરી લઈએ.

‘વૈરાગ્ય નિર્ભયતા આપનાર છે, ઈશ્વર-ભક્તિથી સમસ્ત કામનાઓ સફળ થાય છે. સદ્ગુણોથી સુખ તથા શાંતિ મળે છે.’ વગેરે અનેક વાક્યોના આપણે સિધ્ધાંતરૂપ માનીએ પરંતુ ન્યા સુધી આપણે એનો અનુભવ ન મેળવીએ ત્યાં સુધી એની સત્યતા ઉપર કેવી રીતે વિશ્વાસ કરી શકીએ? ઉપર્યુક્ત વચન પ્રત્યેક સમયે પ્રત્યેક દેશમા મનુષ્ય એવી રીતે જ કહ્યા કરે છે, પરંતુ એ સાચુ છે કે જુદું એનો અનુભવ કોઈને થયો હોતો નથી, તથા તો એ શબ્દોનો પ્રયોગ ખીઝાઓને એનાથી લાલ થાય એવા હેતુથી જ કરતા હોય છે. ખસ, એમા જ તેઓ પોતાનું કર્તવ્ય પાલન સમજે છે. જે શબ્દોને તવા ખીઝા મનુષ્યોની સામે સિધ્ધાંત તરીકે ઉપસ્થિત કરે છે તેનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરવા માટે તેઓએ કદી પણ પ્રયત્ન કયો હોતો નથી તેમજ તેમને તેનો અનુભવ પણ થયો હોતો નથી. ન્યા ત્યાં શબ્દાંબર જ સંભળાવ્યા કરે છે.

એવી રીતે તો શાસ્ત્રોમાથી આપણે અનેક સિધ્ધાંતો ગ્રહણ કરી શકીએ છીએ, પરંતુ તે ગ્રહણ કરીને ચૂપ બેસી રહેવુ કયા સુધી ઈચ્છત છે? આપણુ કર્તવ્ય છે કે આપણે એ ગ્રહણ કરી લીધેલા સિધ્ધાંતોમાથી એકમેકને કાર્યરૂપમા પરિણત કરીને તેની સત્યતા તેમજ અસત્યતાનો નિર્ણય કરી લઈએ. ન્યારે આપણને આપણા અનુભવદ્વારા વિશ્વાસ થઈ જાય ત્યારે આપણો કરેલો વિશ્વાસ સાચુ જ્ઞાન કહી શકાય છે; નહિ તો તેનો સત્ય કરવો નકામા ભારરૂપ છે

અર્થાત્ કાન કુંડલથી નહીં પણ શાસ્ત્રવલુથી શોભે છે, હાથ કંઠુ પહેરવાથી નહીં પણ દાન દેવાથી શોભે છે અને કરુણાપરાયણ મનુષ્યની કાયા ચંદન-ચર્ચનથી નહીં પણ પરોપકારથી શોભે છે.

આ નાના સરખા શ્લોકમાં ખરેખરા અશ્વય આભૂષણો કવિએ બતાવી દીધા છે અને એમ કરીને કર્તવ્યનું ભાન કરાવ્યું છે.

બાહ્ય સૌંદર્ય અચળ નથી. ગમે તેટલા ઘરેણા પહેરીએ, સુંદર વસ્ત્રો પરિધાન કરીએ, પાઉકર લગાડીએ, દાંત, હોઠ અને હાથ-પગ રંગીએ, સફેદ વાળ કલપ લગાવી કાળા બનાવીએ તો પણ આખરે એ સૌંદર્ય ક્ષણભંગી છે. કદાચ દીર્ઘ કાળ રહે તો પણ તેમાં આત્માનો અર્થ સરે તેમ નથી. તેને બદલે સુભાષિતકારનાં

કથન મુજબ કુંડલ, કંઠુ કે ચંદન સહિત એવી સાદી વ્યક્તિ પણ શાસ્ત્રવલુ, દાન અર્પણ અને પરોપકારકરણને અનુસરે તો તેથી પ્રાપ્ત થતો એ અનહદ આનંદ-દૈવી આનંદ આત્માને ખૂબ જ ઊંચે ચઢાવે છે, પછી તો બાહ્યાડંબર તરફ લક્ષ જ બંતું નથી.

લેખનો નિષ્કર્ષ-સાર એ છે કે યથાર્થ સૌંદર્ય કયાં છે? તેનો જવાબ એ છે કે સદ્-ગુણોમાં, સત્કાર્યોમાં અને પરહિતમાં જ દૈવી સૌંદર્યનો વાસ છે. એ સૌંદર્યને વરવાથી મનુષ્ય દેવ સમાન બને છે.

એ અશ્વય આભૂષણને સો કોઈ ધારણ કરો એ શુભેચ્છા

રાજબાળ મગનલાલ બહોરા

આત્માગ્નિના ચરણોમાં જગતરૂપી ઓક્ષિજન ખેંચાઈ આવવો જોઈએ.

જે પોતાને મદદ કરવા તૈયાર છે તેને મદદ કરવાને ઇશ્વર સદા તૈયાર છે. અંગ્રેજીમાં એક કહેવત છે કે—“ પ્રથમ લાયક થાઓ; અને પછી ઇચ્છા કરો.” (First deserve & then desire) પરંતુ રામ કહે છે કે તમે દ્રક્ત લાયક જ બનો એટલે ઇચ્છા નહિ કરો તો પણ તમારે યોગ્ય બધું જ તમને પ્રાપ્ત થશે. જે અહીંયા અગ્નિ સમગતો હોય, તો ઓક્ષિજન વાયુ ત્યાં ખેંચાઈ આવવો જ જોઈએ. ભીંતમાં ચણવા યોગ્ય પાથર રસ્તામાં રક્ષણતા શી રીતે પડી રહી શકે? જે તમો અધિકારી થાઓ તો તમારી કદર જરૂર થાય. જગ્યા શોધવામાં ફેગટ વખત ન શુભાવતાં તે જગ્યાને લાયક થવાની જ વિંતા રાખો. પ્રથમ પગમાં ફેલ્લો તો થવા દો એટલે કાંટો એની મેળે જ બહાર નીકળીને તેને ફેડી નાખશે. તું શા માટે આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ અને તારા વગેરે ઉપર આટલો બધો મોહી પડ્યો છે? તું પ્રથમ લાયક બની જા. તોમને સો વખત ગરજ હશે તો તારા હાથ ધોઈ ધોઈને પીશે.

—સ્વામી રામતીર્થ

પ્રવાહના પ્રશ્નો

જૈન-દર્શનની વિકાસ દૃષ્ટિ

સર્વ ધર્મોની સમીક્ષામાં જૈન ધર્મને વિશ્વધર્મ તરીકે માન્ય રાખવામાં આવેલ છે એટલે કે જૈન-દર્શનમાં કેટલાક તત્ત્વો એવા રહેલ છે કે એ તત્ત્વોનો સ્વીકાર કોઈપણ સપ્રદાય, ધર્મ-પ્રેમી સરેજે કરી શકે. કારણ જૈન-દર્શનની ધર્માત્મવિકાસના ધોરણ પર રચાયેલ છે. એના દરેક તત્ત્વોમાં મુખ્યત્વે આત્મ-ધર્મ પર ભાર મૂકાયેલ છે, પરંતુ પ્રજા માત્ર એક જ રહે છે કે- એ વિશાળ દૃષ્ટિનો જગતને ખ્યાલ કોણ આપે ?

ભૂતકાળનો ઇતિહાસ આપણને ખ્યાલ આપે છે કે એ સમયે જૈન-ધર્મ માત્ર અસુક વર્ગનો જ ન હતો રાજા અને પ્રજામાં એનો વિશાળ દ્વિતીય પ્રચાર કરવામાં આવતો કોઈ પણ પ્રાન્તનો પ્રાચીન યુગ આપણને એક વખત એ પ્રદેશમાં જૈન ધર્મની જહોજલાલીનો ખ્યાલ આપે છે. સારાથે પ્રાન્તમાં જૈન દર્શનને પ્રાધાન્ય મળેલ છે, અને જેમ જેમ એના પ્રચારમાં મદદતા આવતી ગઈ તેમ તેમ જૈન-જગતની જહોજલાલી ઓસરતી આવી

પાશ્ચાત્યોની જૈન ધર્મની જ્ઞાન-પિપાસા

આજે આ વિકાસ દૃષ્ટિ ક્ષેત્ર તૈયાર થતુ આવતુ હોય એમ લાગે છે સ્વ. આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજ્ઞાન દસરીશ્વરજીના યુગમાં, અમેરિકાના (ચીકાગો) આગણે સર્વ ધર્મ પરિષદનું સમેલન મળતા તેમાં જૈન દર્શનનું દૃષ્ટિબિન્દુ રજૂ કરવા માટે આગ્રહ મળ્યું હતું. અને તેનો સ્વીકાર કરી શ્રીયુત વીરચંદ્ર રાધવજીને ત્યાં મોકલવામાં આવ્યા. જૈન-દર્શનને અગે તેઓએ જે જે વ્યાખ્યાનો અને નિબંધો

રજૂ કર્યા તેની સુદર છાપ ત્યાં પડી હતી, અને પરિણામે વિદેશના જ્ઞાનપિપાસુઓમાં જૈન ધર્મના અભ્યાસ માટેની ઉત્કૃષ્ટતા જન્મી હતી આ જગતને સ્વ આચાર્ય શ્રી વિજયધર્મશ્રિજીએ જળવી રાખી તેમના પ્રયાસથી પણ ત્યાં જૈન ધર્મના અનુયાયીઓ વધ્યા સમય જતા જૈન ધર્મનો પ્રચાર કરવાર એક સોસાયટી ત્યાં સ્થપાણી, બીજી બાજુ જૈન ધર્મના મુખ્ય સાહિત્ય તરફ ત્યાંના વિદ્વાનોની દૃષ્ટિ જતા ઘણા પ્રયોનો જર્મન-ઇંગ્લીશ ભાષામાં સુદર અનુવાદ થયો આજે પણ આ જગતની જ્ઞાનપિપાસા ત્યાંના થોડાએક વિદ્વાનોમાં જળતુ છે.

આપણે ત્યાં શું ?

આ સઘળો વિચાર વિદેશની દૃષ્ટિએ કર્યો, જ્યારે દિન્દને અગે પણ આ પ્રશ્ન એટલો જ વિચારણીય છે, પરંતુ વિદેશનો વિચાર એટલા માટે કરવો જરૂરી છે કે આજે કોઈ પણ સિદ્ધાન્ત કે વસ્તુનું મૂલ્ય, તેના પર વિદેશની મહોરછાપ પડવા પછી વધી જાય છે, એક ને એક વસ્તુનું મૂલ્ય આપણે સમજતા હોઈએ અને આપણી શૈલીએ જનતા સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલ હોય તેનો જેટલો પ્રભાવ પડે છે તે કરતા વધારે પ્રભાવ એને એ વસ્તુ કોઈ વિદેશી વિદ્વાનના દરતે રજૂ કરવામાં આવે ત્યારે પડે છે; અને ઇતર સમાજમાં જૈન-દર્શનનો પ્રચાર કરવાની દૃષ્ટિએ આ પ્રશ્ન વિચારીએ તો એમાં વિદેશના વિદ્વાનો વધારે કામ કરી શકે. અલગત, કોઈ સમયે સિદ્ધાન્તની ગેરસમજ ન થવા પામે એ માટે તેઓની સામે એકાદ જૈન વિદ્વાનનો સહકાર થોજવો ધટે.

અભ્યાસક્રમમાં સર્વધર્મોને સ્થાન

હવે આ પ્રશ્ન હિન્દની દૃષ્ટિએ વિચારીએ. આજે શિક્ષણનો પ્રશ્ન બ્યારે શરણે ચઢ્યો છે, અને તેને સર્વ-સામાન્ય રૂપ આપવાનો વિચાર ચાલે છે ત્યારે તેમાં એક પ્રશ્ન એ પણ વિચારવામાં આવે છે કે સ્કુલોમાં ચાલતી વાંચનમાળા, અભ્યાસના પુસ્તકોમાં દરેક ધર્મના સિદ્ધાન્તો રજૂ કરતું સાહિત્ય પીરસતું એટલે કે સર્વ-ધર્મ તરફ સમમાનવતા ભાવના જિગતા જીવનમાં પ્રવેશે. જનતા એક પીમના ધર્મની તુલના કરતા શીખે એ માટે દરેક મુખ્ય ધર્મની આછી રૂપરેખા પાઠ્ય પુસ્તકોમાં રજૂ કરવી. આ દૃષ્ટિએ કાઠિયાવાડના એક એ દેશી રાજ્યોમાં વાંચનમાળા તૈયાર કરવામાં આવેલ છે, પરંતુ તેમાં જેમને તેટલું જાણ નથી, વિશાળ દૃષ્ટિ નથી, તેમજ સિદ્ધાન્તની કેટલીક ગામતો વિચારવા જેવી છે. ગોન્ડલની સીરીઝમાં જૈન-ધર્મને અંગે જે રૂપરેખા રજૂ કરવામાં આવેલ છે તે જો કોઈ નિષ્ણાતને જતાવીને રજૂ કરવામાં આવે તો જરૂર તેમાં રહેલ ગેરસમજ દૂર થવા પામે.

તાજેતરમાં ઇન્દોર સ્ટેટ એક વાંચનમાળા તૈયાર કરી રહેલ છે, અને તેના એક એ પુસ્તકો તો પ્રગટ થવાની તૈયારીમાં અગર તો પ્રગટ થઈ પણ ગયા હશે. આ વાંચનમાળા પણ સર્વ ધર્મની સમીક્ષા રજૂ કરવાની દૃષ્ટિએ ખૂબ પાડવામાં આવનાર છે. ઇસાઈ, હિન્દુ, પારસી, બૌદ્ધ વગેરે ધર્મને અંગે કેટલાક પાઠો તેમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે, તેવી રીતે જૈન ધર્મને અંગે પણ તેમાં પાઠ રજૂ કરવામાં આવનાર હોવાની વાત ખૂબ આવી છે આ વાંચનમાળા તૈયાર થાય તે પહેલા જૈન દર્શનને અંગે તેમાં રજૂ થતો પાઠ કોઈ જૈન વિદ્વાનની દૃષ્ટિ નીચે પસાર કરાવવામાં આવે તો તે વધારે ધન્ય છે.

આવી જ રીતે જનારસ યુનીવર્સિટી, કલકત્તા યુનીવર્સિટી, વગેરે સંસ્થાઓમાં જૈન ધર્મના અભ્યાસ અંગે ખાસ અભ્યાસક્રમ ચોજવામાં

આવેલ છે, અને જો વધુ પ્રચાર કરવામાં આવે તો ઘણા સ્થાનોમાં જૈન-દર્શનને સ્થાન આપવામાં આવે એ એ શંકા વિનાતું છે.

માગધી ભાષાની વધતી જતી લોકપ્રિયતા

આ ઉપરાંત માગધી ભાષાને બ્યારે યુનીવર્સિટીમાં સ્થાન આપવામાં આવે છે ત્યારે જ્યાં જ્યાં સગવડ મળી છે ત્યાં જ્યાં કોલેજમાં માગધી ક્લાસ શરૂ કરવામાં આવેલ છે, પરંતુ કોઈ સ્થાને અભ્યાસક્રમની રસિકતાને અભાવે યા કોઈ તરફ કાલેજની તે પરત્વે રહેલ શુષ્ક દ્રષ્ટિને અંગે તેનું નોંધએ તેટલું સંગીન પરિણામ આવી શકે નથી. સાથેસાથ એ વાત રહેજે સમજી શકાય તેવી છે કે માગધી સાહિત્યને યુનીવર્સિટીમાં સ્થાન મળે ત્યારે તેના ખરો લાભ જૈન-જગતને છે, કારણ જૈન દર્શનનું મૂલ્યવાન સાહિત્ય માગધી ભાષામાં રચાયેલ છે, એટલે કોઈ પણ માગધી ભાષાના અભ્યાસકરતા માગધી અભ્યાસની સાથે જૈન-ધર્મના સિદ્ધાન્તની ભાષાના અભ્યાસની તક આપોઆપ મળી જાય છે. એ રીતે જૈન ધર્મનું જ્ઞાન પ્રચાર પામતું જાય છે.

આપણું આધુનિક કર્તવ્ય શું ?

આમ બ્યારે ઇતર-દર્શનમાં, યુનીવર્સિટીઓ અને શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં તેમજ વિદેશના રાજદરેખામાં જૈન-ધર્મના જ્ઞાન માટેની પિપાસા જન્યત થતી આવે છે, એ માટે આપોઆપ જન્યત થતી આવે છે ત્યારે આપણા એ દિશામાં પ્રયાસ શું છે ? આ પ્રશ્ન રહેજે ઉપરિચિત થાય છે.

આ દરેક પ્રવૃત્તિને રસપૂર્વક અવલોકનાર, એમાં પ્રેરણા મૂકનાર, અને તેનો વધુ ને વધુ પ્રચાર થતો રહે એ માટે કાળજીપૂર્વક કાર્ય કરનાર આજે આપણી પાસે કોઈ સ્વતંત્ર સંસ્થા નથી.

જૈન સાહિત્ય પરિષદ આ દિશામાં કંઈક કરી શકત પણુ આજે તેનું અસ્તિત્વ નથી. કોન-રન્સની શુદ્ધ અવસ્થામાં આ કાર્ય ઉપાડી લેવાની શક્તિ આજે દેખાતી નથી. સમાજમાં વિદ્વાનો છે, શક્તિશાળી સેવકો છે અને બીજી રીતે રિચારીએ તો આ દિશામાં છૂટા-છવાયો પ્રયાસ જુદી જુદી રીતે ભાગીદારી શૈલીએ ચાલુ છે, પરંતુ પ્રથમ માત્ર રહે છે એ બહેતી શક્તિને કેન્દ્રિત કરવાનો, જુદી રીતે ખરચાતી શક્તિને એકરૂપ આપવાનો અને

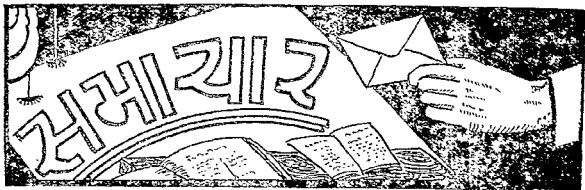
જૈન દર્શનની વિશાળ ભાવનાનો પ્રચાર કરવા માટે યોગ્ય યોજના વિચારી એક સરચા ઊભી કરવામાં આવે તો એક જ વર્ષના ગાળામાં હજારોના કાને જૈન ધર્મનો અવાજ પહોંચાડી શકીએ, અને બીજી બાજુ કેટલાક રચાને ઓછા જ્ઞાનને અંગે કે અજ્ઞાણપણના પરિણામે જે સમજ ફેલાવનાર સાહિત્યમાં જૈન-દર્શન કે ઇતિહાસ પર આલેખો કરવામાં આવ્યા હોય કે તેના યોગ્ય રદીઓ પણ આવી સંસ્થા આપી શકે

જૂંડાને પણ આવકાર [આપ; કારણ કે તે તારું ભણું] કરવાને આવેલો છે

ધર્મની આત્મા તો આ છે કે. — “નીચ શત્રુ, પાપણ હૃદય-પિયાશ” કોઈ છે જ નહિ. ફક્ત તારા પવિત્ર ગરબ જ એ સર્વ વેળામાં પ્રગટ થાય છે કોઈ પોતાનું ન્યારે જૂડું કરવું નથી તો તારું જૂડું કરી શકનાર કોણ છે? હજારો વિષ જેવો કોઈ માણસ તારી પાસે આવેલો તારી બાહ્યદૃષ્ટિએ જણાય તો તારે અવરજ માની લેવું કે કોઈ કોઈ જેવા ઝેરી રોગને દૂર કરવાને તે આવેલો છે, માટે ભલે આવ્યો નાશી તેને પ્રેમપૂર્વક આપકાર આપ એવી હજારો વિષ જેવી વ્યક્તિ પ્રત્યે વેર વાળવું, શિક્ષા કરવી, દ્વેષ ગાખવો એ વિચાર એવો ગીધ જેવો છે કે જે સ્પષ્ટ રીતે દેખાડી આવે છે કે તારા અંતરમાં અમાનવ મુઠ્ઠું સડી રહ્યું છે મુઠ્ઠા વિના ક્રોધરૂપી ગીધ કદાપિ આવતું નથી. ધર્મ તો એક એવો અટ્ટળ સિદ્ધાંત ફરમાવે છે કે “ધૂર્તભાવ પોતાને જ ધૂતી શકે છે” જેનામાં ધૂતતા હરો તે તેને પોતાને જ સારી પેઠે શિક્ષા વિના નથી છોડવાની. એવાને માટે કોઈપણ ઠેકાણે આશરો જ નથી

—સ્વામી રામતીર્થ.

રાયકોટ(પંજાબ)માં જિનમંદિરની સ્થાપના

રાયકોટ(પંજાબ)માં આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજનું ચાતુર્માસ.

ચોતીસ વર્ષ અગાઉ આચાર્ય અને પદાર્થી હતા ત્યારે અગીયાર ઘરવાળા સ્થાનકવાસીને શ્રવે. મૂર્તિપૂજક બનાવેલ. તે ભાષ્યોમાંથી અમુક ગૃહસ્થો નાગજ, અંગાલા, રાજપુર થઈ હુધીયાના અને માલેરકોટલાના ગૃહસ્થોને સાથે લઈ, સુનામ ગામ આવી, રાયકોટના બસેંડ આગેવાનોનો વિનંતિપત્ર સૂરિજી સમક્ષ રજૂ કરી, આગ્રહપૂર્વક ચાતુર્માસ માટે વિનંતિ કરતાં સૂરીશ્વરજીએ લાભાલાભનો વિચાર કરી તેમની વિનંતિનો સ્વીકાર કર્યો, જેથી તેઓના તરફથી પંજાબના દરેક શહેરમાં આમંત્રણ મોકલવામાં આવ્યું.

આચાર્યશ્રી સુનામ, માલેરકોટલા, એમદ-ગઢની મંડી, અંગાલાથી સમુદાય સહિત વિહાર કરી રાયકોટ પદાર્થી બ્યાં તેઓશ્રીનું અપૂર્વ સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે અમૃતસર, કસુર, જોરા, પટ્ટી, ઝંડીયાલા, બલંધર, હુશિયાગપુર, ફગવાડા, હુધીયાના, અંગાલા, સમાના, માલેરકોટલા, સઢોરા, નોરાવાલ, વગેરે શહેરના હજારો સ્ત્રી પુરુષો સ્વાગતના ભવ્ય વરદીડામાં હાજર હતા.

જેઠ શુદ્ધિ ૭ ના આચાર્યશ્રીના પ્રમુખપદે જાહેર સભા હતી જેમાં એક પંડિતે આચાર્યશ્રી પાસેની સુવર્ણાક્ષરી કલ્પસૂત્રની પ્રત લઈ વાંચી હતી. તે સં. ૧૫૨૪ ના ચૈત્ર માસમાં લખેલ હતી જેના

ચિત્રથી આચાર્યશ્રીએ જણાવ્યું કે જુઓ આમાં બાળક ઉપર રમાલ પાથરી, ચાર પાયાવાળી ઠંવણી ઉપર સ્થાપનાઆચાર્ય ગિરજમાન છે. અમો બેઠા છીએ તેવા પ્રકારની આ શાસ્ત્રમાં છપી છે. અમારા હસ્તમાં મુદ્રપતિ છે તે રીતે આ છપીમાં બિરાજેલ વ્યાખ્યાન સંભળાવતા મહાત્માના હસ્તમાં મુદ્રપતિ છે, જેથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે અમારા પૂર્વજો જે દળથી વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા તે દળથી અમો વાંચીએ છીએ. આવા અનેક પરાવાથી મૂર્તિપૂજ સિદ્ધ થાય છે. કોઈ ધર્મ કોઈ ને કોઈ પ્રકારે મૂર્તિપૂજને માનતા હોય છે. સૌ પોતાની માન્યતાનુસાર પવિત્ર સ્થાન માને છે; જેમ કે હિંદુઓને હરદ્વાર, મુસલમાનોને મસ્જા, અંગ્રેજોને નેરસલેમ, જૈનોને શત્રુંજય, ગિરનાર, આણ, વગેરે પવિત્ર સ્થળો છે. આ વિષયને ખૂબ સારી રીતે ચર્ચી જણાવ્યું કે મથુરાના કિલ્લાનું બોદકામ કરતાં જૈન મૂર્તિ નીકળી છે. પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનોએ તેને ૨૨૦૦ વર્ષ પહેલાની હોવાનું સિદ્ધ કર્યું છે. શ્રી જ્ઞાતાસૂત્ર, રાયપસેણી સૂત્ર વગેરેમાં સ્પષ્ટપણે મૂર્તિપૂજના અધિકાર છે. વિગેરે કહી જણાવ્યું કે જૈનોની ભાવના છે તેજો માટે જિનમંદિર થશે વગેરે નવા બનેલ જૈનોને જણાવતાં ત્યાં કામચલાઉ જૈન મંદિર બનાવવામાં આવ્યું અને એક કમીટી તૈયાર આચાર્ય મહારાજના ઉપદેશથી એક સાઈ જિનમંદિર બંધાવવા ત્યાં જ રૂ. ૫૦૦૦૦ નું ફંડ થયું.

રાવસાહેબ ત્રીચુત શેઠ શ્રી કાન્તિજ્ઞાનભાઈ ઈશ્વરજ્ઞાલ

કાઈપણ મનુષ્યના પુણ્યની જરૂર થાય છે ત્યાં વ્યવહારમાં માન, સન્માન
 યશ વગેરે કંમે કંમે પ્રાપ્ત થાય છે તે મુજબ શેઠસાહેબ શ્રી કાન્તિવાવભાઈ કે જે
 ઉદાગરિક અને દાનવીર તરીકે જન મહાજમાં પ્રખ્યાત થયેલા છે, તેમજ શિક્ષણ
 તેમને ખાસ પ્રિય હોવાથી મોટા ભાગે તેમના આર્થિક કાર્યો ઉદાગરિક
 આપે જાય છે તેઓશ્રીને નામદાર વ્રીટીશ સરકારે ગયા મામલા નામદાર
 શહેનશાહના જન્મપ્રસંગે રાવસાહેબનો ઈલકાળ આપ્યો છે શેઠશ્રી
 આ સભાના માનવંતા પેટૂન અને ખાન પ્રેમ ધરાવતા દેનાથી આ મુખ્યમંત્રી
 માટે આ મહા પોતાનો આનંદ જોડે છે.

જે શુદ્ધિ ૮ ના રોજ ૨૫. ગુરુદેવ શ્રી વિજ્ઞાનદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ હોવાથી પ્રાતઃકાલમા અનેક શહેરીઓએ સાથે મળી પ્રભાત ફેરી કરી ત્યારબાદ આચાર્યશ્રીના પ્રસુખરચાને જાહેર સભામા જયંતિનાયકના જીવનપ્રસંગ ઉપર લાલા મંગતરામજી, બ્રહ્મચારી શકરદાસજી, મુનિ શ્રી તિલકવિજયજી, વગેરેએ યોગ્ય વિવેચનો કર્યા બાદ વિ. સુરેન્દ્ર મોહનજીએ સ્વરચિત શ્લોક સંભળાવી જનતાને પ્રસન્ન કરી તેથી લાલા સતરામ મંગતરામ તરફથી સુવર્ણનો મેડલ આપવાનું જાહેર થયું તથા અગાલાનિવાસી " બાણુ ગાનવ્યઢને એક મનમોહક ભજન સંભળાવવાથી લાલા નવરાતામલ તથા લાલા ગડામલ તરફથી બે મેડલ આપવાનું જાહેર થયું અને બધી ભજન મંડલીને જુદા જુદા ગુરુદેવો તરફથી મેડલ આપવા જાહેર થયા બાદ પ્રસુખશ્રીના ઉપસહાર બાદ સભા વિસર્જન કરવામા આવી.

પાલીતાણુ શ્રી જૈન સેવા સમાજ દ્વા

ખાતામા કેષુચારીમા ૧૭૫૮, માર્ચમા ૩૦૬૬, એપ્રિલમા ૨૪૬૭, મેમા ૨૦૭૨ એક દર ચાર માસમા ૯૪૨૩, જૈન તેમજ જૈનેતર દરદીઓએ લાભ લીધો છે જેમા ૭૮૦ સાધુ-સાધ્વી તેમજ ૪૮૦ ગરીબ માણસો મળી ૧૨૬૦ દરદીઓને ફ્રી લાભ આપવામા આવેલ છે.

કેષુધણુ જાતના ગ્રંથો ૬૩ તેમજ કાચરી આવકના માધન વિના જનસમાજની સેવાને અર્થે સૌના સહકારની અપેક્ષાએ આ દવાખાનુ શરૂ કરેલ છે.

લાગવતી દીક્ષા

રાણપુરનિવાસી શેઠ નાગરદાસ પુરૂષોત્તમદાસ અને તેમનું કુટુંબ ધર્મશ્રદ્ધાળુ ને પ્રખ્યાત છે. તેમની યુવાન પુત્રી બેન સુમતાબેન, જેમણે લઘુવયમા ધાર્મિક શિક્ષણ પછી સારૂ લીધું હતું તેઓ પૂર્વ કર્મના અશુભ ઉદયે લઘુવયમા વિધવા થયા હતા ત્યાંથી જ સમાજ ઉપરથી મોહ બહી ગયો હતો

સયોગ પ્રાપ્ત થતા પુણ્યોદયે શ્રી વિજયભક્તિસૂરિના પરિવારના ગુરુશીજી તીર્થશ્રી તથા રંજનશ્રીજીના ઉપદેશથી બેન સુમતાની ઇચ્છા દીક્ષા લેવાની થઈ માતૃપિતા અને સાસરીયાની રજા લઈ જેઠ શુદ્ધ ૬ ના રોજ શ્રી વિજયભક્તિસૂરિજીના શિષ્ય પ થા સુમતિવિજયજી આદિ બેન સુમતાને દીક્ષા દેવા માટે રાણપુર પધાર્યા હતા અને તેજ દિવસે બેન સુમતાએ ચાત્રિ લીધું અને ગુરુશીજી તીર્થશ્રીના શિષ્યા થયા એનું નામ સુદીક્ષાશીજી રાખવામા આવ્યું છે. તેમના પિતાજી શેઠ નાગરદાસમાધ્યે પોતાની પુત્રીના આ દીક્ષામહોત્સવ પ્રસંગે અઠ્ઠાઈમહોત્સવ, અષ્ટોત્તરી રનાન અને સ્થાન કવાસી સઘ સંહિત બે નવકારગી અને વરંચોડા વગેરેમા પોતાની સુકૃત લક્ષ્મીના સદૃશ્ય કરી આનંદપૂર્વક દીક્ષામહોત્સવ ઉજવ્યો હતો.

મુનિવિહારથી થતા લાભો

આચાર્ય શ્રી વિજયમોહનસૂરિજી મહારાજના પ્રશિષ્ય પ. શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ પાલીતાણુથી વિહાર કરતા કરતા ગયા માસમા અને પધાર્યા હતા માત્ર અઠાર દિવસ અને ગામના તથા વડવાના ઉપાશ્રયે બિગળ્યા હતા અને તેઓશ્રીના વ્યાખ્યાન પ્રસંગે અનેક જન બુધ્ધિને જાહેનોની સારી હાજરી થતી હતી. પ. ધર્મવિજયજી મહારાજ વિદ્વાન હોવાથી વ્યાખ્યાનમાં શ્રોતાઓને પરમ આનંદ થતો હતો. તેઓશ્રીની વિદ્વત્તા અને મરલ પ્રકૃતિની મીઠાશ એટલી બધી પ્રિય થઈ પડી હતી કે અને ચોમાસુ રહેવા માટે જૈન બુધ્ધિને જાહેનોએ ધણો જ આગ્રહ કર્યો હતો, પરંતુ ગુરુમહારાજની આદ્ય વિના ન રહેવાય તેમ હોવાથી મહારાજશ્રી વિહાર કરી ગયા. શહેર બાવનગરના જૈન સમાજને વિદ્વાન મુનિરાજેના વ્યાખ્યાનનો ખપ છે તેથી 'ફગવર્થ' ભાવનગર જેવા જૈન સમુદાયમા કાંઈ પણ વિદ્વાન મુનિરાજ ચાતુર્માસમા બિરાજમાન થાય તેમ અનેનો જૈન સમુદાય ઇચ્છે છે.

શ્રી કપૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ.

સન્મિત્ર, સદ્ગુણાતુરાગી પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજી જેઓ સં. ૧૯૯૭ના આસો વદિ ૮મે દેહમુક્ત થયા તેમની પહેલા વર્ષની પુણ્યતિથિ ઉજવવાને મુખ્યમાં ગોડીજના ઉપાશ્રયમાં અનુ-યોગાચાર્ય પંન્યાસજી શ્રી પ્રીતિવિજયજી ગણિવરના પ્રમુખપણા નીચે એક સભા સં. ૧૯૯૪ના આસો વદિ ૮ના રોજ મળી હતી. તે વખતે શેઠ મોહનલાલ હેમચંદ ઝવેરી તરફથી સૂચના થતાં એમ નિશ્ચય થયો કે ‘એ પુણ્યપુરુષતું’ નામ કોઈ સંગીન યોજના કરીને ચિરસ્થાયી કરવું.’ આથી પંન્યાસજીએ પોતાથી બની શકે તેવા શ્રાવકો પર આગ્રહપૂર્વક લાગવગ ચલાવી, તેથી નીચે પ્રમાણે એક ફંડ થયું હતું.

૩૧. ૫૦૧) શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ.
૩૧. ૫૦૧) ,, માણેકલાલ સુનીલાલ.
૩૧. ૫૦૧) ,, કેસળચંદ કમળશી,
- ભાઈ જીવરાજ કમળશીની વતી.
૩૧. ૫૦૧) ,, વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી.
૩૧. ૫૦૧) ,, એક ગૃહસ્થ હા. શેઠ વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી.
૩૧. ૧૦૧) ,, મોહનલાલ હેમચંદ ઝવેરી.
૩૧. ૧૦૧) ,, મોતીચંદ ગિરધર - કાપડીઆ.
૩૧. ૧૦૧) ,, સકરચંદ મોતીલાલ મૂળજી.
૩૧. ૧૦૧) ,, વાડીલાલ પુનમચંદ.
૩૧. ૧૦૧) ,, સેન્ડહર્સ્ટ-રોડના દેરાસર તર-ફથી શેઠ મંગળદાસ.
૩૧. ૧૦૧) ,, માણેકચંદ જેયંદ બપાન.
૩૧. ૨૫) ,, જીવરાજ બિખાભાઈ.
૩૧. ૨૧) શાહ નરોત્તમ ભગવાનદાસ.
૩૧. ૧૧) ની પાંચ રકમો.

સમિતિનું કામ નાણા ભરનારા સભ્યોની

મોટિંગમાં નીમાએલી વ્યવસ્થાપક સમિતિ કરે છે. તેમાં નીચેના ગૃહસ્થો છે.

- ૧ મોતીચંદ ગિરધર કાપડીઆ-સોલિસિટર.
- ૨ વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી.
- ૩ મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી.
- ૪ વાડીલાલ જેઠાલાલ શાહ.
- ૫ હીરાભાઈ રામચંદ મલખારી.
- ૬ નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસ શાહ.

વ્યવસ્થાપક સમિતિએ નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસ શાહની મંત્રી તરીકે નિમણૂક કરી બેંક ઓફ ઇન્ડિયામાં પૈસા રાખવાની ગોઠવણ કરી છે. શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલ, મોતીચંદ ગિરધર કાપડીઆ, મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી, વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી એ ચાર નામથી બેંકમાં ખાતું ખોલ્યું છે.

સમિતિએ ફરાવ કર્યો છે કે મુનિ કપૂરવિજયજી મહારાજના જે લેખો શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશમાં, શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશમાં, જૈનમાં અથવા બીજા પત્રોમાં આવ્યા હોય તે સર્વનો સંગ્રહ કરીને એક લેખ સંગ્રહ બહાર પાડવો. અને ફંડ વધશે તો સમિતિ નિર્ણય કરશે તે પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

૩૧. ૫૦૧) ભરનારને પાંચ નકલ, ૩૧. ૨૫૧) ભરનારને ત્રણ નકલ, ૩૧. ૧૦૧) ભરનારને એક નકલ મફત આપવી. તેથી જોઈએ ભરનારને અર્ધી કિમતે આપવી. સામાન્ય જૈન ભાઈ, જેણે કંઈ બધું ન હોય, તેને અર્ધી કિમતે આપવી.

સર્વ જૈન બંધુઓને આ સમિતિ સંબંધી જે કાંઈ બજાવા ઇચ્છા હોય તેમણે નીચેના રથને લખવું.

શાહ નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસ
ગોપાલભુવન, પ્રિન્સેસ રોડ, મુખ્ય

(સાહ્યાર સ્વીકાર)

(૧) વિવિધ વિષય વિચારમાળા-બા
પ મો લેખક મુનિરાજશ્રી ગુલાબવિજયજી મહારાજના
શિષ્ય મુનિરાજશ્રી ભણિવિજયજી મહારાજ. પ્રમિદ્ધ-
કર્તા યોગે ગામનો જૈન સંઘ. કિ મત અમૂલ્ય (ભેટ),
લેખક મુનિપદ્માભાઈ જુહા જુહા વિષયોનો સંગ્રહ
કરીને આવા મણુકાઓ કાઢેલા છે જેનો આ પાચમે
વિભાગ છે આ પાચમા વિભાગમા ચોવીશ દંડકનુ
સ્વરૂપ સરસ રીતે આપવામા આવ્યુ છે, મહારાજ-
શ્રીનો પ્રયત્ન પ્રશસનીય છે

(૨) લાજનસંઘ-ધર્મમૃત—(ગોલેન્ડા,
અથમાળા નં ૧) સ પાઠક પડિત બેચરદામ જી-
રાજ, કિમત ૧૨ આના પ્રકાશક શેઠ શ કરલાલજી
માનમનજી ગોલેન્ડા, ખીયત (જોધપુર) હિન્દી અને
ગુજરાતી ભાષાના વૈગમ્ય રસયુક્ત એક સો એક
પ્રાચીન ભજનોનો સંગ્રહ આ અથમા આપવામા
આવ્યો છે, જૈન મહાત્માઓની કૃતિની સાથે
જૈનેતર ધર્મના સતોની કૃતિઓનો પણ આ સંગ્ર-
હમા સમાવેશ કરેલો છે લાજનના જિજ્ઞાસુઓને
માટે આ એક સરળ કૃતિ છે ભજનો વાચવા જેમ છે.

(૩) મુનિશ્રી મોહનલાલજી શતક-મુનિ
શ્રીના પદાત્મક કેટલાક જીવનપ્રસંગો આ લઘુ-
અથમા તેના લેખક પડિત માવજી દામજી શાહે
સરળ ભાષામા આપેલા છે કિમત ૦-૨-૦

(૪) નવદંપતીને જીવનસંદેશ-જીવનમા
માર્ગદર્શક થઈ પડે તેવો સંદેશ કાવ્યમા આ
અથમા પડિત માવજી દામજી શાહે રચેલો છે તે
ખેડેનો વાચવા જેવો છે કિમત ૦-૧-૦

(૫) પરશુરામ, લેખક ધૂમકેતુ } પ્રકાશક
(૬) તુલસીદાસ, સ પાંક } ગુજર અંધ-
રમણલાલ નાનાલાલ શાહ } રત કાવ્યોલય
જાળકોને વાચવામા સગ્લ થઈ પડે તેવી નવલ
કથાઓ સરલ ગુજરાતી ભાષામા લખાવી ગુજર
અંધરત કાવ્યોલયના માસિક બાદ શબ્દલાલ જગશી
પ્રગટ કરે છે નાની ઉમ્મરમાથી સારા ચરિત્રો
વાચવાનો જાળકોનો શોખ વધે તે માટેનો આ
પ્રયત્ન છે (૫) કિ. ૦-૨-૦ (૬) કિ. ૦-૩-૦

(૭) અપરાધી-લેખક-શ્રી જવેરચંદ મેઘાણી.
પ્રકાશક-ગુજર અંધરત કાવ્યોલય, અમદાવાદ. કિ.
અઢી રૂપીયા અજેજ અંધ સર રોલ હેલ્મની ધી
મારતર એક મેનની કૃતિના આધારે લખેલી છે.
તેમાંથી કાઢ્યાવાડની જીવનચરિત્રોને બધ જેસે તે
રીતના થયા ફેરારો કરીને કેટલેક ઠેકાણે સ્વતંત્ર
રીતે લખીને બાદ જવેરચંદ મેઘાણીએ આ નવલ-
કથાની રચના કરી છે શ્રી જવેરચંદ મેઘાણીની
કૃતિ જે વખતે જે રસની જરૂર હોય તે રસ ઉત્પન્ન
કરનારી સરલ અને વાચકને તે અથ પૂરેપૂરી વાચ-
વાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરનારી હોય છે. કુલજાળ
અઠવાડિક પેપરમા આ વાર્તાનો કેટલોક ભાગ
આવેલો હતો ને વાચકને રસ ઉત્પન્ન કરે તેવો હતો.
જેવટે બાદ મેઘાણીએ તેને પુરતકરે અપરાધી
નામ આપી તૈયાર કરેલ છે. આ નવલકથા ખાસ
વાચવા જેવી છે, અને તેના પ્રગટ કરનાર ગુજર
અંધરત કાવ્યોલયના માસિકોએ નવલકથાસાહિત્યમા
એક વિશેષ ઉમેરો કર્યો છે

(૮) દગ લાખનો દસ્તાવેજ-કર્તા ડી. આર,
મહેતા પ્રકાશક વર્ધમાન એન્ડ સન્સ, પાંચધુની,

વાર્ષિક અનુક્રમણિકા

૯૦ વાર્ષિક તપ(વરસીતપ)નું પારણું શાસ્ત્રાધારે કરવું જોઇએ (શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ)	૨૭૫
૯૧ શ્રી ભાનુચંદ્ર ગણિ જીવનવૃત્તાંત	(શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ) ૨૭૯
૯૨ નથી મૃત્યુ વિસરવાતું (કાવ્ય)	(આ. શ્રી વિજય કરતુરસુરિજી મહારાજ) ૨૮૪
૯૩ હેમચંદ્રસુરિજીને પધારવા વિનંતિ : વધાઇ (પદ્ય)	(પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ) ૨૮૫
૯૪ માણસામંડન શ્રી નેમિનાથ સ્તવન	(શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૨૮૭
૯૫ હસ્તિનાપુરનું સ્તવન	(પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ) ૨૮૮
૯૬ ધાર્મિક વિધિવિધાન	(ભે. ચોકસી) ૨૯૧
૯૭ શ્રી હેમચંદ્રસુરિજીને પ્રાર્થના (કાવ્ય)	(પ્ર. શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ) ૨૯૯
૯૮ દોષદષ્ટિ થવાથી મુક્તિ	(આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ) ૩૦૦
૯૯ બહેર જીવન	(જૈન) ૩૦૭
૧૦૦ વિશ્વસંદેશ	(મુનિ શ્રી હંસવિમળ) ૩૦૯
૧૦૧ ચર્ચા પત્ર	૩૧૨
૧૦૨ વીરવિભુની સ્તુતિ	(મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી) ૩૧૩
૧૦૩ હિપદેશક કવ્વાલી	(આ. શ્રી. વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ) ૩૧૪
૧૦૪ ધરીયાળના ટોકારા શું સૂચે છે ?	(રેવાશંકર વાલજી ગધેકા) ૩૨૩
૧૦૫ દુનિયાને રાજી કરવા અપરાધી બની દુઃખી ન થાઓ.	(આ. શ્રી. વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ) ૩૨૪
૧૦૬ જિનરાજના દ્રવ્યભાવપૂજનની જરૂર	(સુ. શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૩૨૬
૧૦૭ આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્ન	(શ્રી અમ્બાસી બી. એ.) ૩૨૯
૧૦૮ સૌંદર્યની શોધમાં, યથાર્થ સૌંદર્ય કયાં રહેલ છે ?	(રાજપાળ મ. બહેરા) ૩૩૧

નમ્ર નિવેદન

દાનવીર શેઠ માણેકલાલભાઈ યુનીલાલ આ સમાના પેટૂન થયા તે માટે અમેએ તેઓશ્રીનાં ફાટા સાથે તેઓ સાહેબે કરેલી અનેક સખાવતોની નોંધ ગયા અંકમા અન્ય સ્થળેથી મેળવી પ્રગટ કરી હતી. તેઓશ્રી આવી સખાવતોની જાહેગત માટે ખુશી નથી એમ અમારા જાણનામા આપ્યું છે, અને દાનધર્મ સ્વીકારનાર તેવી જાહેરાતને ઇચ્છે પણ નહિ, છતાં અન્ય જૈન જંધુઓ યથા-શક્તિ તેનું અનુકરણ કરે અને સર્વ કોઈ તેનું અનુમોદન કરે તેટલા માટે અમેએ પ્રગટ કરેલ છે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમા સ્મરણીય, નિર્વિધનપણ્ય પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ખીજા પ્રાચીન અઘાતકારિક પૂર્વોચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મચીશી, અને બે યત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમા આપેલ છે. બિયા કાગળો, જૈની સુદર અક્ષરોથી નિર્ણયસામર પ્રેસમા છપાયેલ, સુશોભિત જાણી ગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્ય-પાદ શુરુ મહારાજાઓની સુદર રંગીન છબીઓ પણ ભક્તિનિભિને સાથે આપવામા આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં અર્ધ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે સુદલથી પગ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની દીકોટો એક છુક માટે મોકલવી.

લખો-શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા લાવનગર.

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગુજરાતી ભાષામા) તૈયાર છે.

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૩ શ્રી મુખાર્જનાથ ચરિત્ર, બે ભાગમા ૪-૮-૦	૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રૂ. ૩-૦-૦	
૬ શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર (ચોવીમ જિનેશ્વરના સંક્ષિપ્ત રસપૂર્વક ચરિત્ર) જૈન પાઠશાળા કન્યાશાળામા પઠનપાઠન માટે ખાસ ઉપયોગી. રૂ. ૦-૧૦-૦	

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્માભ્યુદય (સંવપતિ ચરિત્ર) (મૂળ)	૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.
૩ શ્રી વસુદેવહિંદિ વ્રીજો ભાગ	૪ પાંચમો જુદો કર્મપ્રશ્ન.
૫ શ્રી વૃહત્કલ્પ ભાગ ૪-૧	

શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા-લાવનગર.

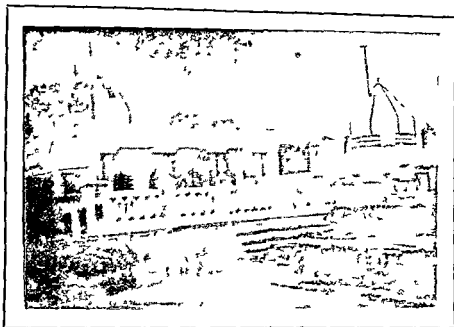
“ શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ ” માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ -)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર બોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી હૃદયકાવ્ય	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થ સહિત શાસ્ત્રી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રતવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (શુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મખિન્દુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિબોધ	૩૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૮	જૈન નરરત્ન “ ભામાશાહ ”	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	લીસ્ટ ૦૧૧
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાદ્ય	૧)	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ રતવ	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧	શ્રી દેવસીરામ પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧
શ્રી શુદ્ધયુગમાળા	૦૧	શ્રી પાળરાજનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ રતવનાવલી	૦૧	” ” ” રેશમી પુઠું	૨૧
શ્રી માનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણુરત્નમાળા	૧૧	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧
સુસુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાંતી કથા	૧)	” ” ” સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશસ્થાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ હો	૨)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	૧)	કલિંગનું યુદ્ધ યાને મહારાજા ખારવેલ	૩)
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખ્યો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ભગવાન વાસુદેવસ્વામીની નિર્વાણભૂમિ શ્રી ચંપાપુરીજી તીર્થ.

પુ. ૩૭ મું.

અક ૧ લો.

સંવત ૧૯૯૫

દિ. આવણ

પ્રકાશક :

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
ભાવનગર.

સત્શાસ્ત્ર સંતો સાધુઓનાં, હૃદયઝરણાં ઝીલવાં,
શ્રી જૈન શાસન સંઘકેરોં, હૃદય-કમળો ખીલવાં;
ગુરુઓતણા આદેશ થઈ, દુષ્ટર્મ બાળે કારમું,
એ સિધ્ધ કરી દેખાડશે, આ વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૩

નિજ આત્મકેરી ઐક્યતા, પરમાત્મ સાથે જોડવી,
પડશત્રુરૂપી શૃંખલા તે, શાસ્ત્રશસ્ત્રે તોડવી;
પંડિત કવિવર જ્ઞાનીજનનાં, જ્ઞાનભોજન હું જમું,
સધ્ધર્મની સેવા વિષે, આ વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૪

સંસારનાં બંધન તૂટે, નહીં પાપચોર કદી લૂટે,
નહીં જ્ઞાનભંડારો ખૂટે, ને ગર્ભવાસ સદા છૂટે;
પ્રત્યેક શ્વાસોશ્વાસમાં હું એ જ ધમણ હુંદ ધમું,
કર્તવ્ય પૂર્ણ બળવશે, આ વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૫

માનવ-જનમ મુસાફરી સૌ, રીતથી સફળા કરું,
શ્રી જૈન ધર્મતણી જ રાહો, સત્ય વાણી ઉચ્ચરું;
વિસ્તૃત જૈન વિભાગમાં હું, ભ્રમવિનાશક થઈ ભમું,
હા! ધર્મધ્વસની વાતને, ક્ષણ એક પણ હું ના ખમું. ૬

ઇશ્વરકૃપા આરોગ્ય રહું, મમ ગ્રાહકો આરોગ્ય હો,
નીતિ દયા ને ન્યાયનાં, વહનો સદા અંતર વહો;
જય જય થવાને જૈનનાં, પ્રભુ પાદપંકજમાં નમું,
વિજયી ધ્વજ ફરકાવશે, આ વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૭

સધ્ધર્મ ને સત્કર્મમાં, ગ્રાહકતણી વૃત્તિ રહો,
આ પત્રને સુપવિત્ર ગણી, ચિત્તથી સર્વે ગ્રહો;
હો ધર્મલાભ સદા ય એ, છેલ્લું વચન કહીને શમું,
પૂરણ પ્રતાપ પ્રકાશ પામો, વર્ષ સાઢત્રીશમું. ૮

દોહડા

સ્પષ્ટ હૃદયના ભાવથી, અષ્ટક રચીયું આજ;
આત્માનંદ પ્રકાશનો, સુખમય રહો સમાજ. ૧.

ભાવનગર

પ્ર. શ્રાવણ પૂર્ણિમા

લીંઠ ધર્મોપદેશક,

રેવાશંકર વાલજી બધેકા

નિવૃત્ત એવ્યું ઇન્ડિયન ભાવનગર

નૂતન વર્ષનું મંગલમય વિધાન

પ્રવેશ—

આજના સુરમ્ય પ્રભાતે ‘આત્માનંદ પ્રકાશ’ ૩૭મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. આત્મનિયતિમા સાવધાન રહેનાર પ્રસ્તુત પત્ર પ્રત્યેક વર્ષની પૂર્વપ્રણાલિકા પ્રમાણે તુરંત જ વ્યગત પ્રશ્ન કરે છે કે જે મંગલમય કાર્ય માટે મારું અસ્તિત્વ (Existence) નિર્માણ થયું છે તે માટે મારાથી યથાશક્તિ ગત વર્ષમાં ફીખી પણ મક્કમ પ્રગતિ થઈ છે? આટલા વર્ષોની સમાજસેવા કરતાં કરતાં મારા લેખોના સ્થૂળ અક્ષરોએ જુદી જુદી ભૂમિકાવાળા આત્માઓમા સંગ્રહ-પીઠે આરોપ્યા છે? તે તે સંસ્કાર-પીઠેથી ભરેલા અમુક આત્માઓની આધ્યાત્મિક ન્યોતિઓ પ્રોત્સાહન થઈ છે? વધ વધતાની સાથે જૈન સંદિષા મેં મારું યથાર્થ ગ્યાન જાળવી રાખ્યું છે? વધ જનિત અનુભવની સાથે મેં મારા નામની સાર્થકતા કરી છે? સંસારચક્રમા જન્મ અને મૃત્યુ અનિવાર્ય અને સદૃશ છતાં આત્માના અતારદિ અનંતપણા તરફ લક્ષ્ય રાખી, માનવવાચકોની આત્મભૂમિકાને તૈયાર કરી સ્વાવલંબનપૂર્વક પુરુષાર્થપરાયણ કરવા પ્રેરણા આપી છે?

—આતરવિચાર કરતા યોગદારા ક્ષણિત ધ્યાન છે કે અવરય સુદર પરિણામ આપ્યું છે. જગતમા પ્રત્યેક સ્થૂળ વસ્તુઓ સ્વનિર્મિતવડે આત્માને જગાડે છે. જે આત્મા શુણ્યમણી હોય તો, તે દષ્ટિએ પ્રભુમૂર્તિ અને ગાત્રો પુણ્યલંબન હોવાથી આત્મજાગૃતિ અર્થે તેમા આશ્ચર્ય નથી લેખો એ શાસ્ત્રના નિરંજણો હોનાથી આત્માને અંતરાવલોકન (Introspection) માટે સહાયભૂત થાય એ સ્વત સિદ્ધ છે; પરંતુ આ પરિસ્થિતિ વાચકોની આત્મ-

ભૂમિકાની તૈયારી ઉપર અવલંબે છે, શ્રેય અને શ્રેય એ ઉભય વસ્તુઓમાં કર્ણાણુકારી પ્રવૃત્તિ કરવી એ મારું લક્ષ્યબિંદુ (Standpoint of view) અવિચ્છિન્નપણે સાધવું આવ્યું છે, પરંતુ શ્રેય વસ્તુ જગતમાં બિજા બિજા રુચિ પ્રમાણે વ્યક્તિ પરત્વેની જુદી જુદી હોય છે આત્મકલ્યાણકારી માર્ગમા મારું શ્રેય વસ્તુ જૈન દર્શનના પ્રેરક શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની શ્રીમદ્ દેવચક્રએ સ્તવેલી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ને ભાવરૂપ રાજનીતિને અનુસરવાનું છે; એ આધ્યાત્મિક રાજનીતિને અનુસરીને તમામ લેખોના જન્મ છે. લેખો વિચારભૂમિકામાંથી પ્રકટ છે, વિચારો માનસિક ભૂમિકાનું ઉત્પાદન છે, માનસિક ભૂમિકા આત્માના ક્ષયોપશમ ઉપર નિર્ભર છે. વિચારો મતિ-મત સ્વરૂપે બહાર આવવા અને લેખનપદ્ધતિમા મુકાવા એ મતિ-શ્રુતજ્ઞાનનો વિષય છે, ઉપરોક્ત પ્રશ્ન પરપરાવડે જે યથાશક્તિ ગત વર્ષમાં સ્વીકૃત કાર્યની સફળતા મેળવી છે તેથી સતોપનું આશ્વાસન લઈ જૈન શૈલીથી કાષ્ઠ સમજદેર લેખનપદ્ધતિ થઈ હોય તેના માટે મિથ્યા દુષ્કૃત દર્ષ પ્રસ્તુત પત્ર નવીન વર્ષનો શુભ આરંભ કરે છે.

સંજ્ઞા—

૩૭ ની મંત્રા એ જૈન દષ્ટિએ ત્રણ અને સાતનું બેગણ છે જગન, જ્ઞાન અને ચારિત્રકષ્ત મનત્રય કે જે વ્યવહારદષ્ટિએ સુક્ષિપ્તમાર્ગનું અભોધ સાધન છે અને જે નિશ્ચય દષ્ટિએ આત્માના પોતાના જ શુણ્ય છે તે સાત નયથી સિદ્ધ કરીને મંપૂર્ણપણે પ્રકટ કરવામા આવે તો આત્માનો આનંદ પૂર્ણ સ્વરૂપમા પ્રકટ થાય, એવંશ્રુત નયથી પૂર્વોક્ત સન-ત્રયનો વિકાસ થાય તે આતર તમામ ઉચિત શુભ

સાધનોની આત્માને આવશ્યકતા છે. જેમ ક્ષીરથી થતી તૃપ્તિ અનુભવવા માટે અગ્નિ, કોલસા, દૂધ, ચોખા વિગેરે વિગેરે સાધનોની જરૂરીઆત પડે છે તે પ્રમાણે રત્નત્રયના સંપૂર્ણ પ્રક્ટીકરણ માટે જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભય નયોની આવશ્યકતા છે; જે ને નયોદારા આત્મવિકાસ વધતો જાય તે તે નયોનું અનુકર્યે-અવલંબન લઈ સાધ્ય સિદ્ધ કરતાં જવાનું હોય છે જૈન દર્શનનો આ અનેકાંતવાદ છે. અનાદિ કાળનું આ છૂપું ધન પ્રકટ કરવા માટે પરમાત્માની શ્રુતિ પાસેથી તથા સદ્ગુરુ અને શાસ્ત્રના વચનાશ્રુત-માંથી જીવન્ત પ્રેરણાઓ (Living motives) પ્રાપ્ત કરવાની છે અને એ રીતે જૈન દર્શનના અનેકાંતવાદને અનુસરતાં કર્મ ઉપર વિજય મેળવવાનું સામર્થ્ય વધારી દર્શન, જ્ઞાન, આરિત્રમાં સમ નયોનો સમાવેશ કરવાની કળા ક્રિયાત્મક (Active) થતાં અંતરાત્મ અવસ્થામાંથી પરમાત્મ અવસ્થા પ્રકટ કરવા નવીન વર્ષે ૩૭ ની સંજ્ઞા પ્રેરણા આપે છે. કાળ અનાદિ અનંત છે. આત્માનું અસ્તિત્વ પણ અનાદિ અનંત છે. શ્રી સ્વીન્દ્રનાથ ટાગોરના કથન મુજબ “ જન્મ અને મૃત્યુ એક સિક્કાના બે પાસા છે. ” જન્મ અને મૃત્યુરૂપ કાળપર્યાયમાં આત્માના વિભાવિકે પર્યાયોને અનેક વખત અનુભવવા છતાં આત્માનું અમરપણું જૈન દર્શન અને ભગવદ્ ગીતા પણ વર્ણવે છે. આત્માના સ્વાભાવિકે પર્યાયો દર્શન-જ્ઞાન-આરિત્ર છે. આત્મા આ રીતે અમર હોવાથી જે તે સંવિત્તમાત્રો સર્વેષ્વરનેકેપુ એ તત્ત્વાર્થ ભાષ્યના વાક્યાનુસાર અનેક જન્મોદારા શુભ સંસ્કારો મેળવ્યા કરે છે તો તેના પરિપાકરૂપે આનંદરૂપ પ્રકાશ પોતામાંથી પ્રકટાવી શકે છે અને હંમેશને માટે નિશ્ચય અને વ્યવહાર જનને દષ્ટિગિંદુથી અનર-અમર બને છે; આ વસ્તુસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જ શ્રી તીર્થંકરોની વાણીનો પ્રયાસ છે.

સંક્રાંત કાળ—

રાજસ્થાની લડનોના ઉગ્ર મંડાણ પછી પ્રત્યેક સ્થળે અસાધારણ નિરાશા વ્યાપી રહી છે. મહાત્મા ગાંધીજીના ઉપવાસો પણ રાજકોટમાં પ્રબળીય

હક્કો માટેની લડતને આગે નિષ્ફળ ગયા છે. હૈદરાબાદનો આર્થ સલામત અમુક અંશે અનેક ભોગો અને પાતનાઓ પછી વિજયી થયો છે. મહાત્મા ગાંધીજીને પણ પરિસ્થિતિ તપાસીને ‘ રૂક જાઓ ’ નો આદેશ આપવો પડ્યો છે. રાષ્ટ્રીય વર્તુળમાં પણ સત્તા, સ્વાર્થ અને નેતાગીરીના કલહો નબરે પડે છે. કોમવાદ અને પ્રાંતવાદના અઘાસો સર્વત્ર નબરે પડે છે. પ્રતિષ્ઠિત મહાસભામાં કેટલીક અશુદ્ધિઓ-વાળાં કુટકળ જળો ધુસી ગયાં છે. હિંદ જહાર જડવાદી પશ્ચિમના દિશ્માંથી મનુષ્યત્વ ઝોસરી ગયું છે. યુદ્ધ ધર્માનુસારી ચીન અને જાપાન બે બે વરસો થયાં પુષ્કળ માનવસંહારવાળા ભયંકર સંઘામમાં જોડાઈ રહ્યાં છે. યુરોપ પણ નવા રણસંઘામની આગાહીઓથી ધ્રુજ રહ્યું છે. હિંદુસ્તાનમાં ગેઝારી અને ભૂખમરાથી લોકો ત્રાસી ગયા છે અધુરામાં પૂરું દુષ્કાળ પણ કચ્છ-કાઠિયાવાડ, ગુજરાત, મારવાડ, સિંધ વિગેરે અનેક સ્થળોએ ડોકિયું કરી રહ્યો છે. સમગ્ર રીતે દેશનો મામલો કોટાકટીભર્યો હોઈ જૈન-જનતા પણ વ્યાપક સંક્રાંતિકાળમાં પસાર થઈ રહી છે.

આ સંક્રાંતિ કાળમાંથી વહેલી તકે અખિલ માનવસમાજ પસાર થઈ રાજ્ય અને પ્રબલવર્ગનાં ધર્મી, કુસંપ, વૈમનસ્ય અને અન્ય ભૌતિક તેજસ્માનસિકે દુઃખો દૂર કરવા સાથે તેમજ ધર્મપૂર્વક પુરુષાર્થ પરામણુ બની અર્થ અને કાળની સાધના માટે સ્વતંત્ર ભાવના અને આત્મજળથી ઓતપ્રોત નવયુગની શાંતિ-ઉષા પ્રકટાવવા શાસનના શ્રી અધિષ્ઠાયક દેવ પ્રતિ અભ્યર્થના છે.

સંસ્મરણ—

ગત વર્ષમાં ગુજરાતના પ્રાચીન પાટનગર પાટણમાં શ્રી હૈમસારસ્વત સત્ર કૉન્ફરન્સ જેવા દળદળાપૂર્વક, સાક્ષરોની હાજરીમાં ઉજવાઈ ગયો. તે પ્રસંગે જૈન સાહિત્ય પરિષદ મુજબ સરકારના રાષ્ટ્રીય ગૃહમંત્રી માનનીય શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશીના પ્રમુખસ્થાને ભારાઈ હતી; અને તેમના હસ્તેક શ્રી હેંગવંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરનું ઉદ્ઘાટન થયું હતું. આ શુભ પ્રસંગે વિ. સં. ૧૯૨૩ અને તેરમા સંક્રાંતિ ઇતિહાસ સંલગ્ન કરવામાં આવ્યો

હતો કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કે જેઓ ગુજરાતની અગ્નિતાના આદ્ય હતા તેમને અર્ધ આપી માનવમેદની કૃતાર્થ થઈ હતી. હિંસા અને દારને પોતાના રાજ્યમાથી દેશવટે આપી અમારિ પડહ વળડનાર કુમારપાળ રાજાનો અને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનો પ્રસંગ જુદા જુદા સાક્ષર વક્તાઓ તરફથી ઐતિહાસિક તેમજ સાહિત્યદષ્ટિએ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો આ પ્રસંગ ત્યા વિરાજતા પથાવૃદ્ધ પૂ પ્ર મુ કૃતિવિજયજી મહારાજની હાજરીમાં બન્યો હતો આ મુનિરાજશ્રીની જીવનચાપી શ્રુતભક્તિ અને પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતોના સંશોધક અને મત્રાહક તરીકે અસાર સુધીની મેવા ભારતના સાહિત્ય અને ઇતિહાસસંશોધનની તવારીખમાં અમર રહે તેવી છે સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ અને પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના સેકડો ગ્રંથોને એમણે વિનાશના મુખમાથી બચાવી લીધા હતા પાટણ અને લીંબડીના પ્રાચીન જૈન પુસ્તકાના ભંડારોનો ઉદાર કરવામાં તેમણે તથા તેમના બે સાક્ષર શિષ્યો મુ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ તથા મુ શ્રી પુષ્પવિજયજી મહારાજને મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે અનેક હિંદી વિદ્વાનો, પ્રો જેકાબી, વૈટરનીસ, સીલ્વર લેવી, નોર્મન અને બ્રાહ્મિન જેવા પાશ્ચાત્ય સંશોધકોને પણ એમણે અનેક પ્રકારે સહાય કરેલી છે આ મુનિરાજ કે જેમની સાહિત્ય જગતમાં અણમૂલ કરી મત છે, તેમની હાજરીમાં પ્રસ્તુત પ્રસંગ બિજવાયો નેથી તેમનું લગભગ પાત્રીજ વર્ષોનું સ્વન ઉપરોક્ત સત્રદારા તેમજ ગાનમંદિરના ઉદ્ધાટનદારા ફલિજૂત થયેલુ જોઇ લગભગ બારી વર્ષની ઉમરે એમને પ્રશન્ત હર્ષ થાય તે સ્વાભાવિક છે આ સભા તરફથી સેક્રેટરી બાઇ વલ્લભદાસ તથા બાઇશ્રી કુતેહચંદભાઇ વિગેરે તે પ્રમંગે ગયા હતા અને સેક્રેટરી તરફથી નિગધ પણ વાચવામાં આવ્યો હતો આ રીતે ગત વર્ષનું ઐતિહાસિક ચિત્રરમરણીય કાર્ય કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને અર્ધ આપવારે પ્રકાશિત થયું છે પ્રસંગોપાત શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ગ્રંથમાળાની યોજના પણ રચાણી છે. રા મુનગીએ પોતાના પુસ્તક, ઐતિહાસિક

પાત્રોનું નિરૂપણ તથા Gujarat & its literature વિગેરેમાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના દ્વાત્રય મહાકાવ્ય વિગેરેને અંગે જે જે સ્વકલિપત હવકા અભિપ્રાયો આપેલ છે તેને માટે તેમના અધ્યક્ષપણા નીચે બિજવાયલા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય સત્રે એમની ભૂતકાલીન કલ્પનામય કારકીર્દીનું સંશોધન કર્યું છે અથવા બીજી દષ્ટિએ સ્વયમેવ એમની ભૂલનું પ્રાપ્તિત થયું છે જે તેમના પ્રમુખગ્રંથોમાંથી બોલાયેલા નીચેના ઉદ્ગારો દર્શાવે છે.

“ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય એટલે પ્રખર વિદ્વાન, કવિ, ઇતિહાસકાર, વૈયાકરણી અને કોશકાર, ગુજરાતના કલિકાલસર્વજ્ઞ અને ગુજરાતની એકતા અને મહત્તાને પોતાની કલ્પનાવડે મૂર્ત કરતા વિશ્વકર્મા ”

(હેમચંદ્ર) જર્મન મુનિવર્સિટીના પ્રો ગુર્થાંગ જૈન સાહિત્ય તથા જૈન હસ્તલિખિત પ્રતિઓ તેમજ સાહિત્યનુ લીઝ્ટ તૈયાર કરી રહ્યા છે અને ડો. જોન્સનનું ત્રિપણિ શલાકા પુરુષ ચગિત પર્વ ૪-૫ નું અંગ્રેજી ભાષાતર નામદાર ગાયકવાડ સરકાર તરફથી ચાલતી વડોદરા ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ છપાવી રહેલ છે, તેમજ અલીન મુનિવર્સિટીના પ્રો એલ્ફ્રેડ વમુદેવહિડીનું જર્મની ભાષામાં ભાષાતર કરી રહ્યા છે

ગત વર્ષમાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનો જયંતી-ઉત્સવ અમદાવાદમાં પણ ધામધુમપૂર્વક ઉજવાઈ ગયો કલિકાલસર્વજ્ઞનું વાર્તવિક ગિરદ ધરાવનાર એક ગુર્જર સંસ્કારસ્વામીના ગુણગાનમાં મૌ કોઇ ગુજરાતી પ્રશન્ત અભિમાન લે અને જૈન ધર્મ અને જૈન સંસ્કૃતિનો અનુરાગી અહોભાગ્ય સમજે એમાં આશ્ચર્ય નથી સ્વાગત મમિતિના પ્રમુખ શ્રી કર્ણભાઇ લાલભાઇ તથા જયંતી સમારભાના પ્રમુખ મુંગઈ રાષ્ટ્રીય સરકારના અધ્યક્ષિત નીમાનલેહ હતા ઉત્તમ મહાશયો પ્રસંગોપાત, ઉચિત રીતે ઐતિહાસિક, સામાજિક, ધાર્મિક અને સાહિત્યિક દષ્ટિએ અનલિ સમર્પી કૃતાર્થ થયા હતા

હાલમાં કેટલોક વખત થયા પ. શ્રી પ્રીતિ વિજયજી ગણિવર કે જેઓ બાલશક્ત્યારી, ૨૦૦ શ્રી

વિનયકમલસરિતા શિષ્ય શ્રી વિનયમોહનસરિતા શિષ્ય છે. તેઓ હાલમાં મુંબઈમાં ગિરાજમાન છે. તેઓશ્રી ગોડીજના ઉપાશ્રયમાં ભગવતીસૂત્રનું વાંચન કરે છે. તેઓના પ્રયત્નવડે અનેક ધાર્મિક કાર્યો થઈ રહ્યા છે. તેમના હસ્તક ૨૦૦ કપૂરવિનયજી સ્મારક ફંડ સમિતિ સ્થપાણી છે અને તે સમિતિદ્વારા મુ. શ્રી કપૂરવિનયજીના લેખોનું પ્રકાશન થઈ રહ્યું છે.

પૂ. આ. શ્રી વિનયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજની પ્રેરણાથી પાલીતાણામાં તૈયાર થયેલા જૈન સાહિત્યમંદિરનું ઉદ્ઘાટન ગત વર્ષના વૈશાક શુદ્ધ ૭મે પાલીતાણાના નામદાર ઠાકોર સાહેબની હાજરીમાં દયાદયાપૂર્વક થયું હતું. અહીં હજારો પ્રતો અને ગ્રંથો વિગેરે સાહિત્યનું સંગ્રહાલય થશે, તેને ભવિષ્યમાં એક સારી કમીટી સ્થાપી સુવ્યવસ્થિત કરવા માટે નામ નિર્ધારિત કરીએ છીએ.

શેઠ શ્રી કાંતિલાલ ઇશ્વરદાસને બ્રિટીશ સરકાર તરફથી રાવસાહેબનો તથા મુંબઈ સરકાર તરફથી ને. પી. નો તથા શેઠ શ્રી માણેકલાલભાઈ ચુનીલાલને ને. પી. નો ખીતાબ અર્પણ થવા માટે અભિનંદન આપીએ છીએ, અને ઉભય વ્યક્તિઓ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાદિ કાર્યોમાં લક્ષ્મીનો સહવ્યય કરી અધિકાધિક પ્રગતિ કરે તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

ખડૌતમાં પૂ. આ. શ્રી વિનયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા લગભગ અહીં હજાર અગ્રવાસીને શ્વે. મૂ. પૂ. જૈન યાત્રાવનાર દર્શનવિનયજી આદિ ત્રિપુટી મુનિરાજને પધાર્યા હતા. ત્યાં આભવલ્લભનગરમાં મોટો મેળો ભરાયો હતો. સાત દિવસો સુધી વ્યાખ્યાનો, પૂજાઓ, નવકારસી વિગેરે સમારંભો સાથે પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી. પંચગમમાં પણ આ. શ્રી વિનયવલ્લભસૂરિની પ્રેરણાથી જૈનશાસનની પ્રભાવના વિવિધ રીતે થઈ હતી. મુજદરનગર જિલ્લામાં પૂર્વોક્ત મુ. શ્રી દર્શનવિનયજી મહારાજ વિ. ત્રિપુટીએ જૈન શાસનોના ધ્વજ દર-કાવવા સાથે તેમના ઉપદેશથી હજારોની સંખ્યામાં અન્ય દર્શનીઓ જૈનદર્શનાનુસારી થયા છે.

જૈન કોન્ફરન્સનું ૧૫મું અધિવેશન ગત વર્ષમાં ભાવનગરખાતે ભરવાનું નિર્ણયિત થયું હતું.

સ્વાગતાધ્યક્ષ તથા જનરલ સેક્રટરીઓ અને અન્ય સમિતિઓની પણ તે માટે નીમણૂક થઈ હતી. બાલદીક્ષાનો વિવાદામક પ્રશ્ન કે જે સમાજને બે પક્ષમાં વહેંચી નાંખવાના કારણસૂત થયેલો છે તેનું નિરાકરણ તો સાધુ સન્મેલન તરફથી થયેલું છે, પરંતુ દેવદ્રોય અને વિધવાવિવાહના પ્રશ્નો સમાજ પાસે આવવાનો ભય ઉભો થવાથી કોન્ફરન્સને અંગે બે પક્ષમાં સંધ-સમાધાન નહિં હોવાથી ભાવનગર ખાતે મુલતવી રહેલ છે.

પુરાતન સરાક (શ્રાવક) ભતિના ઉદ્ધારનું મહા-કાર્ય માનભૂમ જિલ્લા(ગંગાલ-ગિહાર-ઓરિસા) માં ઉ. શ્રી મંગલવિનયજી મહારાજની પ્રેરણાથી ચાલુ છે. જૈન ધર્મ પ્રચારક સભા કલકત્તા તરફથી છેલ્લાં એક બે વર્ષ થયાં સરાકભતિ કે જે ત્રણ લાખ નેટલી સંખ્યામાં છે તેમને જૈન યનાવી શિક્ષણશાળાઓ ગોલવાડું, ધર્મસાહિત્ય પ્રચારવાડું, અને સામાન્ય રીતે ધીજી મદદો પહોંચાડવાનું કાર્ય ચાલુ છે. જૈન સમાજને શુદ્ધિના આ મહાન કાર્યને વિશેષ સહાનુભૂતિપૂર્વક આર્થિક સહાય કરવા અમે સૂચવીએ છીએ.

પ્રધાન મંડળે મુંબઈ તથા મુંબઈ ઇલાકામાં દારુ નિષેધનું અસાધારણ પગલું કાયદેસર સરકારી હુકમ મારફત શરૂ કર્યું છે. પાટણ હેમસારસ્વત સત્ર પ્રસંગે શ્રી મુનશીજીએ કહ્યું હતું કે “ જે આચાર્યશ્રી મારફત પ્રબળવન સમૃદ્ધ થયું હતું તે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના સમયમાં રાજસત્તાનો યુગ મધ્યોહ હતો, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની આજ્ઞાથી કુમારપાળે જૈન દર્શનને અભિપ્રેત મઘનિષેધનો કાયદો કર્યો હતો. તેને જ મળતું વર્તમાન રાષ્ટ્રીય સરકારનું આ માત્ર એક અનુકરણ છે.” આ મઘનિષેધ જૈન સંસ્કૃતિનું એક અંગ છે, જૈનોએ સાત વ્યસનોમાં મઘને નરકનું દાર ગણેલું છે; જેથી સગત જૈનોએ ખાસ કરીને આ પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપતું જોઈએ. આ મઘનિષેધનું પગલું વર્તમાન વિદ્યારી જમાનામાં દારુની બદીવાળા મનુષ્યોને માટે ભવિષ્ય કાળના આશીર્વાદરૂપ છે. એકંદરે આ પરિસ્થિતિ આઠે પ્રાંતોમાં ચાલુ થાય અને દારુની બદી

કમે કમે રાજ્યનાનોમાથી પણ નાખૂં થાય તેવી નૈન સમાજ સજ્જતા ધણે છે.

શેઠ મુગાલાલ ગોએન્કા-એક જૈનેતરના-ઓદાર્ય યુજ્વલે મોટી સખાનતથી મુગધમા ભારતીય વિદ્યાભુવન ગત વર્ષનો વારતક શુદિ ૧૫ મે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જન્મ-જયંતીદિને સ્થપાયુ છે, મેળાવડો રા. રા. શ્રી મુનશી સાહેબના પ્રમુખપણા નીચે થયો હતો આ સંસ્કૃતિ વિષયક સમ્યામા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના સૂક્ષ્મ અને આતરભાવને પ્રકુલિત બનાવે તેવી યોજના માટે ભાષણો થયા હતા અન્ય વૈદિક વિગેરે સંસ્કૃતિ સાથે જૈન ધર્મ અને જૈનસંસ્કૃતિ નિષે વ્યાખ્યાનોનો પ્રબંધ મામિક પત્રિકા

દ્વારા અથવા પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવામા આવે તો તેનો લાભ મુગધ શહેરની બહાર વસતી પ્રાંત પણ મેળવી શકે, તે માટે સચાલકોને પ્રબંધ કરના સૂચના કરીએ છીએ શારીરિક અને માનસિક વિકાસ સાધી શકવાના અને કુદૃષ્ટીઓને નિમૂળ કરવાના આશય સાથે મુગધમા જૈન મહિલા સંઘની સ્થાપના થઇ છે, કૃત્રિમ જલસાઓને લઇને આપણો સ્ત્રી સમાજ નિષ્પ્રાણુ જોવો છે તેવે સમયે આ મહિલા સંઘ, અધકારમય જીવન વીતાવનારી બહેનો ને શારીરિક કસરત અને અક્ષરજ્ઞાનદ્વારા બાવન લખી બનાવી ધાર્મિક સરકારો સાથે ગકિતસખા બનાવે તેમ ઇચ્છીએ છીએ શ્રીયુત ગોપાળદાસ જીવાબાઇ પટેલે શ્રી ભગવતી સૂત્રના સારનુ પુસ્તક બહાર પાડી તેના લેખના ઉતારાએ પ્રસ્થાન માસિકમા 'મહાવીર અને માસાહાર'ની હકીકત રજૂ કરી જૈન સમાજમા ઉદાપોહ મચાવી મુકરો હતો, યુરુગમવિહીન એકલી શુદ્ધિ આસપાસના શબ્દરચનાનો સદ્ભવ વિચાર્યો વિના માત્ર ગમ્ધાર્ય શોધન કરેવા બેસે છે ત્યારે વનરપતિના નામો પણ માસાહારનો બ્રમ ઉપજાવે છે. ભગવાન મહાવીર પરમ અહિસાના જ પ્રરૂપક હતા તો તેઓ યુ માસાહારની હકીકત રજૂ કરે ? શાસ્ત્રમા અજ અને સિંધવ વિગેરે શબ્દોના અર્થોના વ્યાકરણ દ્રષ્ટિએ "ધાન્ય અને બકરો તેમજ મીઠું અને ઘોડો" દેર

દ્વારા મોગુદ છે-એ શ્રીયુત ગોપાલદામે બારીકાઈથી તપાસી લેવાની જરૂર હતી. આ બાબતમા તેમને શાસ્ત્રીય પ્રમાણપૂર્વક ખુલાસારૂપે શ્રી સાગરાનંદ-સુરિ, શ્રી લાલપ્રયસુરિ, શ્રી વિદ્યાવિજયજી તથા શ્રી હુરધનવિજયજીએ ટૂંકટો ગહાર પાડેના છે વળી લગભગ ત્રણ વર્ષ અગાઉ જૈન પ્રકાશમા રેવતી દાન સમાયોચનાવાળા પ્રકરણમા શ્રી રત્નચંદ્ર રથાનંદવાસી માક્ષર મુનિએ પણ સંસ્કૃતમા માસાહિ શબ્દોના અર્થો વનરપતિ રૂપે બતાવેલ છે શ્રી ગોપાળદાસ જો તેઓ પ્રમાણિક વિચારવાળા અને ન્યાયશુદ્ધિમા માનતા હોય તો સત્વર પોતાની જૂન સુધારી જાહેર રીતે સમાજ સમક્ષ મૂકે એ અમારી તેમને સમજાવિત સલાહ છે.

શ્રી માંગરોળ જૈન કન્યાશાળા ખાસ કરીને મુગધમા એક સારૂ ભવિષ્ય અર્પતી સુદર મસ્થા છે તેના મચાવકો શેઠ કાંતિનાન ઇશ્વરદામ, શેઠ માણિકલાલ સુનીલાલ તથા શ્રીયુત રતીલાલ વાડી લાલ તથા શેઠ કાંતિનાવ બકારદામ વિગેરે મુખ્ય છે લગભગ સવાલાખ ડીપીઆની સખાવત ગદર્મ હાઈરદૂલ કરવા માટે તથા અન્ય ઉત્તેજના માટે રાવસાહેબ શ્રીયુત શેઠ કાંતિનાન ઇશ્વરદામ તરફથી થયેલી છે તેનો સુવર્ણ મહોત્સવ થવાના નજીકમા સભવો છે. સ્ત્રીશિક્ષણ, ગ મહાઈરદૂલ, ઉલ્લોગશાળા અને લાઇબ્રેરીના નિકામ તે માટે ચાનુ છે પ્રસ્તુત સસ્થા સવિશેષ પ્રગતિ કરો તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

કોન્સ્ટ્રક્સ તરફથી કેળવણી પ્રચાર કેદ્રથ સમિતિ તરફથી સન ૧૯૩૮ના કાર્યોના અહેવાલ બહાર પડેલો છે તે ઉપરથી જણાય છે કે કેળવણી તથા ઉલ્લોગ પ્રચારનુ કાર્ય ઠીક ઠીક રચનાત્મક (Constructive) પ્રગતિ સાધી રહ્યું છે

સ્થાનકવાસી કોન્સ્ટ્રક્સનુ ૧૦મુ અધિવેશન મુગધખાતે આગામી ડીસેમ્બરના છે'ના અકવા-ડીઆમા બરાવાનુ નક્કી થયેલું છે, આ ઉપરથી આપણી કોન્સ્ટ્રક્સના આગેવાનોને મગન માટે જલ્દી સાવચેત થવા પુન. પુન. સૂચવીએ છીએ

સર્જકતા (Creative) વાળા, કેટલાક અત-
ચક્રિત (Intuitive) રચનાદૌશદયવાળા, અને
કેટલાક તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ દોરાવડે વાચ્ય અને લક્ષ્ય
ઉભયનું સંધાન કરવાવાળા સક્ષિપ્તમા છે એમ અમેને
લાગ્યા છે તદુપરાત રવામી રામતીર્થ, કિશોરલાલ
મગજવાળા, આનંદશકર બા મુવ વિગેરે સાક્ષરોના
પ્રસંગોચિત અવતરણો, વર્તમાન સમાચારના
૧૧ લેખો તથા સમાચારચનાના ૮ લેખો આ સભાના
મેટેટરી તરફથી પ્રેરિત છે અને નૂતનવર્ષનું મગલમય
વિધાન જે પ્રથમ અકમા આપવામા આવેલ છે તે
માસિક કમિટી તરફથી આપવામા આવેલ છે તે તેના
લેખક માસિક કમિટીના સભ્ય બહુશી ક્ષેત્રદય દ છે.

• દિલગીરી—

ગત વર્ષમાં આ. શ્રી વિનયનેમિસરિના શિષ્ય
બાલક્રમચારી પ શ્રી ગીર્વાણવિનયજી ભાવનગરમા જ
કાલધર્મ પામ્યા હતા. તેમનો અતિમ નિર્વાણ ઉત્સવ
ભાવનગર સંઘે ભક્તિપૂર્વક કર્યો હતો. તદુપરાત
લાદક મેમજીરો દોટાચાકર પરભુદાસ રામચંદ ક નેઓ
આ સભા તરફ સહાનુભૂતિ ધરાવનાર જૂના સભાસદ
હતા. રા. વોરા નાનચંદ ખોડીદાસ, રા. અમીચંદ
દીપચંદ કુવ, રા. નેમચંદ કુવરજી, રા. જુલાબચંદ
વીરુલદાસ તથા શા ગિરધરલાલ હરજીવનદામ અને
અકાળ મૃત્યુને વગ ધનાર રા. પરશીતમદાસ જગ-
જીવનદાસ, તેમજ આ સભાના જૂના કલાર્ક લાઇ
રતિલાલ મેધજીના ચએલા ખેદજનક અવસાનની
નોંધ લઈ તેમના આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ

જૈન સાહિત્યોદ્ધાર અને સાવના—

પ્રસ્તુત નવીન વર્ષમા ધાર્મિક જીવનમા પ્રગતિ
થાય તેવી સુદર શૈલીથી લેખો આપવા ઇચ્છા
રાખેલી છે. પ્રસ્તુત પત્રનું બાલ શરીર ગતવર્ષથી
વિવિધરંગી અને આનંદક બનાવાયું છે. પ્રત્યેક
માસિકનું સુખપત્ર તીર્થોદિ ચિત્રો (Illustrations)
વાળું ભિન્ન ભિન્ન રીતે બોધક બનેલું છે સુદા અને
શોભનચિત્રો (Designs & decorations) ઉપર

ખાસ તક આપવામા આવેલું છે. ગત વર્ષમાં
આંતર ગરીરનું સૌંદર્ય પશુ સુદર લેખોથી અલકૃત
થયેલું છે, તે માટે પૂજ્ય મુનિશ્રીઓ તથા સાક્ષર
ગૃહસ્થ લેખકોનો પ્રસ્તુત પત્ર પ્રતિ મહાનુભૂતિ ધરા-
વનાર તરીકે આભાર માનીએ છીએ, તેમજ નૂતન
વર્ષમા અમારી ભાવનાને સવિશેષ બળ મળે તેવી
વિચારપ્રણાલિકાને લગતી જૈન સમાજને સવિશેષ
ઉપયોગી લેખો લખવા સાદર નિમંત્રીએ છીએ

દેવગુરુની કૃપાથી સભા પ્રતિવર્ષ સાહિત્યસમૃદ્ધિ,
પેટ્રોનો, સીરીઝ અને મેમ્બરોથી બલવત્તર બનતી જાય
છે અને તે માટેની હકીકત દર મહિને ' આત્માનંદ
પ્રકાશ ' માસિકમા પ્રસિદ્ધ કરવામા આવે છે. તે હેતુને
ધ્યાનમા રાખીને લગભગ સભાની રચાપનાને ૪૩
વર્ષો થઈ ગયા છતાં-રોષ્ય મહોત્સવ ઉજવવાનો
સભાએ દરાવ કરેલો હોવા છતાં-પાંચ કારણોની
એકત્રતાની પ્રતિકૂળતાને અંગે રોષ્ય મહોત્સવ
ઉજવી શકાયો નથી તો હવે પ્રભુકૃપાથી સુવર્ણ મહો-
ત્સવ ઉજવવાનો મમથ નજીક આવ્યો છે તે પરવે
સભાના કાર્યવાહકોને આ હકીકતનું પુનઃ સ્મરણ તાજું
કરી વહેલી તકે લક્ષ્યમા લેવા સૂચનીએ છીએ

સાહિત્યદારા આપણે દૂર દૂરના જૂતકાળના
જમાનાનું જીવન આપણી કંષપના સમક્ષ ખડું કરી
શકીએ છીએ અને તેને વર્તમાનકાળમા સરખાવીને
માનવ જાતની પ્રગતિનું માપ કાઢી શકીએ છીએ
સાહિત્ય એટલે એના વિગાલ અર્થમા મહાપુરુષોના
ચિત્ત ઉપર બાલ અને આત્મચરિત્રો જે કંષપના
(Cognisance) સંસ્કારો પાડ્યા હોય અને એ સંસ્કારો
ઉપર એ મહાપુરુષોએ સ્વાનુભવ પ્રાપ્ત કરેલો હોય
તેની નોંધ હોય છે. જૈનદર્શનનું સાહિત્ય એ સર્વજોએ
પોતાના જ્ઞાનમા પ્રતિબિંબિત કરેલી અસૌક્રિંદ્ર વસ્તુ
છે જે પ્રત્યેક આત્માને આત્મજલ્પી દર્શન કવચનાનું
મગલમય કાર્ય કરે છે. આ ખ્યેને આગળ કરીને
આ મમાનું મુખ્ય કાર્ય સાહિત્યોદ્ધારનું પ્રથમથી જ

રહેલું છે. ગત વર્ષમાં આરમા સંકાતું પ્રાચીન મહા-
વીર ચરિત્ર, આત્મકાંતિ પ્રકાશ તથા કલિંગતું
યુદ્ધ, વસુદેવ હિંદી કે જે કથાનુયોગનો પ્રાચીનતમ
ઇતિહાસ ગ્રંથ છે તેના બે વિભાગો પ્રકાશિત થઇ
ગયા છે, જૂહલકલ્પસૂત્ર (છેદસૂત્ર)ના પાંચ વિભાગોનું પ્રકા-
શન થયું છે અને છટ્ટાના પ્રકાશનની તૈયારી થઇ ગઇ
છે. પંચમ અને પદ્ય કર્મગ્રંથ અને ધર્મભ્યુદય મહા-
કાવ્ય યાને સંઘપતિ ચરિત્ર તેમજ ત્રિપષ્ટિશ્લાઠ્ઠા પુરૂષ
ચરિત્ર પર્વ ૨ જી તૈયાર થવા આવ્યું છે. તેમજ
ધનપાળ પંડિતવિરચિત તિલકમંજરી વિ. ગ્રંથોની
ચોજના ઉપરાંત સ્ત્રી ઉપયોગી સીરીઝ ચાલુ છે.
આ તમામ સાહિત્યોદ્ધાર ગત વર્ષમાં થવા માટે અમારો
પ્રશસ્ત આનંદ વ્યક્ત કરીએ છીએ અને જૂહલકલ્પ
અને વસુદેવહિંદી જેવા અનુપમ ગદ્યન ગ્રંથના
સંશોધન કાર્ય માટે વિદ્વાન મુનિરાજ શ્રીચતુરવિજયનો
તથા મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજીનો અતઃકરણપૂર્વક
આભાર માનીએ છીએ.

ચાલુ વર્ષમાં બે તીર્થંકર ભગવાનના ચરિત્ર, સતી-
શિરોમણિ દમયંતી ચરિત્ર તથા સંઘપતિ ચરિત્ર
તેમજ સ્ત્રીઉપયોગી સતી ચરિત્રના ગ્રંથો પ્રગટ કર-
વાની ચોજના આ સભા તરફથી ચાલુ છે.

અંતિમ પ્રાર્થના—

સિદ્ધાન્તોના આત્મ દ્રવ્યો અને જ્ઞાન શુણ્ણ
અખંડ (ધ્રુવ) હોવા છતાં ત્રિકાળના
જગતના ભાવે પ્રતિબિંબિત થતાં (પર્યોયરૂપે) ઉત્પાત-
વ્યય થઇ રહ્યો છે—એ કલા પરિણીતનું
સાત્રાજય ગણી શકાય. આ જૈન દર્શનનું નિત્યા-
નિત્ય અનેકાંત સ્વરૂપનું સ્વરૂપ છે. તત્ત્વચિંતક
કાકા કાશ્વલકર પણ કહે છે કે “જૈનદર્શન એકે જીવન-
વ્યાપી સાર્વભૌમ દર્શન છે, સ્વાદ્વાદની ભૂમિકા
ઉપર અદિંસા અને તપના સાધનવડે આખી દુનિયા-
નું સ્વરૂપ ફેરવવાની શક્તિ જૈનદર્શનમાં છે.” તે

સાથે સાક્ષર શ્રી લક્ષ્મણ રઘુનાથ ભીડે કહે છે
કે “જૈનધર્મ” સિવાય બીજો મોક્ષ ધર્મ નથી, પરંતુ
અધી સામગ્રી હોવા છતાં પાછળ રખડતો તેના જેવો
કોઇ સમાજ નથી. જૈનોમાં ચરિત્ર, શીલ, કૌશલ્ય આ-
બુદ્ધિ, સંપત્તિ અને આત્મભળ છે. જૈન સિદ્ધાંત જેવું
તત્ત્વજ્ઞાન કોઇ કેકાણે નથી, પરંતુ સંગઠનના અભાવે
એ બધું સામર્થ્ય એકે જ નય છે.” આ રીતે જિન
દર્શન સ્વાદ્વાદભય તમામ તત્ત્વોને સંગ્રહી રહ્યું છે
પુરુષાર્થ સિદ્ધિપ્રાપ્તમાં શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યે જૈ-
નીતિને ‘જાશ વલોવતી ગોપાંગનાની દોરી’ સરખ
કહેલી છે. આ ગૌણ મુખ્ય સ્વાદ્વાદ દૃષ્ટિએ વિજ્ઞાન
સકલ તત્ત્વોનો સમન્વય (Compromise) કરી મહા-
ત્માઓએ સ્વપુરુષાર્થથી આત્મિક આનંદ પ્રગટ કરેલો
છે. સ્વામી રામતીર્થના શબ્દોમાં “મૃત્યુ માર
ઉપર વણાટકામ આડુંદોડું” મચાવી રહ્યું છે, છતાં
હું તો અમર છું. આ શ્વાસોચ્વાસ સદૃશ
આ અખંડ જગત મહાસાગરના તરંગોની સંખ્યામાં
હું જન્મ્યો છું, છતાં વારંવાર હું જન્મ્યો
છું.”—આવા પ્રકારના અનેકાંતિક ભાનથી વિદ્ય
અને પ્રાણી : પદાર્થો ઉપર જે મહાત્માઓનું
દષ્ટિ ફેરવાઈ ગઇ છે, જેને માટે શ્રીમદ્
આનંદજીવન જેવા અધ્યાત્મશોધીએ “મુક્તિ સંસાર
મેહ સમ ગણે” ના ઉદ્દગારો રતવ્યા છે. આ પદિ
રિચિત્રમાત્ર તર્કવાદ કે બુદ્ધિજન્ય (Rational) નથી
પરંતુ અતઃકુરિત છે, જેથી આત્માને કોઇપણ સ્થિ-
વિપક્ષતા ભાસતી નથી. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યના
શબ્દોમાં આ આત્માનો ઉન્મત્તની ભાવ છે, પ્રત્યેક
આત્માને આણું તર્કવાદની પાર રહેતું હોય
ભાન પ્રકટવા માટે જૈન દર્શનનુસાર આત્માનો
પ્રકાશનો સ્વરૂપ પ્રયાસ છે. એ પ્રપંચ
માટે નૂતનવર્ષમાં વધારે હકીકત, સંસ્કારો પ્રાપ્ત કરવા
માટે અને સમગ્ર જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમાં સ્વ-
વિશેષ પ્રગતિ કરવા માટે ‘શાસનના શ્રી અધિકાર

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક . શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

૫. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

[ગત વર્ષના ૫૪ રૂ૬૬ થી શરૂ]

હવે જે સમ્યક્ત્વવડે પરિગૃહીત શ્રુત સમ્યક્શ્રુત ગણાય છે તે સમ્યક્ત્વનું શું નિમિત્ત છે ? અર્થાત્ એવો કયો હેતુ છે કે જે હેતુવડે આત્માને સમ્યક્ત્વવાળો ગણી શકાય ? તે સ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. મતિજ્ઞાનના અવઅહ, ઇંકા, અપાય (વગેરે જે ભેદો છે તે ભેદો પંચી 'અપાય' નામનો જે ભેદ છે તે જ સમ્યક્ત્વનો હેતુ છે. સમ્યક્ત્વની સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા એટલી જ છે કે— 'જં જિણેહિં પચ્છં તમેષ નિસ્સંકં સચ્ચં' 'સગ-દ્વેષ-મોહ રહિત જિનેશ્વર મહા-રાજાએ જે વસ્તુ-ધર્મનું જે પ્રમાણે નિરૂપણ કર્યું છે તે વસ્તુ-ધર્મ તે પ્રમાણે જ છે' એવા પ્રકારનો જે નિશ્ચય તે જ સમ્ય-

દેવને સહાય કરવા પ્રાર્થના કરી, ગત વર્ષના કલિ-કાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યનું સૂક્ષ્મ યોગ દ્વારા સત્ર પ્રમંજે આવાહન કરવામાં આવ્યું હતું તેમણે યોગશાસ્ત્રના ન્વાનુભવરૂપે અતિમ પ્રકાશમાં આત્મેષ્વેદો આત્મિક આનંદને વ્યક્ત કરતો મંગલમય શ્લોક સાંભર કરી ગહાપુરુષને સાહિત્યાગ્નિ અર્પી વિરમીએ છીએ

મોક્ષોઽસ્તુ યા માઽસ્તુ,
પરમાનંદસ્તુ ચેયતે સ ત્વહ્નિ ।

યસ્મિન્નિલિલમુલાનિ,
પ્રતિમાસન્ને ન કિંચિદ્વિય ॥

“સ પૂર્ણ સુકિત ગમે ત્યારે થાઓ, પરંતુ તેની વાનપ્રી રૂપી આત્મિક આનંદ જે અહિં અનુભવાય છે તેને અંગે પૌદ્ગલિક તમામ સુખો કશી બીમા-તમા નથી.”

ૐ જાંતિ' જ્ઞાંતિ: જાંતિ.

ફલ છે. જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મના તથાવિધ ઉદયને અંગે ધર્માસ્તિકાય, પરમાણુ વિગેરે મૂલ્યમત્તરોમાં સ્વબુદ્ધિના પ્રવેશ ન થાય અને વસ્તુતત્ત્વ સમ-જવાની ઇચ્છા છતાં સમજમાં ન આવી ગઈ તેવા પ્રમંજે પૂર્વેકાન નિશ્ચય જો હોય તો તે સમ્યક્ત્વ ગણી શકાય છે મતિજ્ઞાનના 'અપાય' નામના ભેદનો અર્થ સામાન્ય રીતે 'નિશ્ચય' એવો થાય છે. જ્યાં સુધી આત્મા મિથ્યાત્વ-મોહનીયતા ઉદયવાળો હતો ત્યાં સુધી તેનો મતિજ્ઞાન મંજી અપાયોગ યદપિ અમુક પ્રકાર-ના નિર્ણયવાળો તો હતો જ પરંતુ તે તેનો નિર્ણય યથાવસ્થિત ન હતો, પરંતુ જ્યારે મિથ્યા-ત્વમોહનીયનો ઉપશમ-દાયોપશમ થયો ત્યારે તે જ આત્માનો મતિજ્ઞાન મંજી અપાયોગ યથાવસ્થિત વસ્તુતત્ત્વના નિર્ણયવાળો થયો, અને તેનું જ નામ આપણે સમ્યક્ત્વ અથવા સમ્યગ્દર્શન આપ્યું. આપણે અપાયનિમિત્તક સમ્યગ્દર્શન ચાલત મન.પર્યાયજ્ઞાની સુધી સમ-જણું, કારણ કે કેવડીભગવતોને મતિજ્ઞાનના અભાવે અપાયોગ હોય નહિ, અને અપાયોગ ન હોવાથી તેઓ સમ્યગ્દર્શની ન કહેવાય, પરંતુ કેવડજ્ઞાનના બલથી લોકલોકના મર્મ ભાવોને યથાવસ્થિત પ્રત્યક્ષપણે તેઓ જ્ઞેનારા હોવાથી સમ્યગ્દર્શિ ગણાય. આ જ વસ્તુ શ્રી બૃહકલ્પમા આ પ્રમાણે જણાવેલ છે—

જ્ઞામિણિવોહમચાર્યં, ધર્મંતિતત્ત્વચ્ચયાઽ મમમનં ॥
જ્ઞા મળવજ્ઞયવાળો, સમ્યગ્દર્શિ કેવલિજ્ઞા ॥૧॥
[ભાવાર્થ ૨૫૪ છે]

શ્રી તત્ત્વાર્થ બાપ્પકારે આ બાળતમાં ઘણી જ સ્પષ્ટતા કરેલ છે. અહિં ઉપર જ્ઞાનના સુગળ

સમ્યગ્દર્શની અને સમ્યગ્દષ્ટિ એવા છે ભેદ તેઓએ પાડેલા છે. જેઓને દર્શનમોહનીયનો ઉપશમ અથવા ક્ષયોપશમ થવાપૂર્વક મતિજ્ઞાન સંબંધી સમ્યગ્ અપાયાંશ વર્તતો હોય તેઓને સમ્યગ્દર્શની કહેવા. અને જેઓને દર્શનમોહનીયનો ક્ષય થવાપૂર્વક મતિજ્ઞાન સંબંધી સમ્યગ્ અપાયાંશ વર્તતો હોય તે (શ્રેણિકાદિ) તેમજ જેઓને દર્શનમોહનીયનો ક્ષય થવા સાથે છાંદસ્થિતક મતિજ્ઞાનાદિનો નાશ થયો હોય અને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેવા કેવલી મહારાત્નદિ પણ સમ્યગ્દષ્ટિ કહેવાય છે. ફક્ત આહિ એટલું ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે શ્રેણિકાદિકતું સમ્યગ્દષ્ટિપણું છે તે અપાય સહચારી હોવાથી સાદિસાનંત છે અથાત્ જ્યારે દર્શનમોહનીયનો ક્ષય થયો ત્યારે સમ્યગ્દષ્ટિપણાની આદિ થઈ અને જ્યારે ધાતિકર્મના ક્ષય સાથે જ મતિજ્ઞાન સંબંધી અપાયાંશનો નાશ થશે ત્યારે અપાયસહચારી સમ્યગ્દષ્ટિપણાનો અંત થશે, તેમજ કેવલીભગવંતનું જે સમ્યગ્દષ્ટિપણું છે તે આદિઅનંત છે. જે અવસરે કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય તે અવસરે સમ્યગ્દષ્ટિપણાની આદિ સમજવી, કેવલજ્ઞાન અનંત હોવાથી સમ્યગ્દષ્ટિપણું પણ અનંતા કાળ સુધી રહેવાતું. એ અપેક્ષાએ સાદિઅનંતઃ સ્થિતિ કહી શકાય.

એકંદર દષ્ટિએ ઉપરનું કથન વિચારાય તો એ સ્પષ્ટ જણાય છે કે તત્ત્વાર્થકાર, ગૂઢકેંદ્રપસ્ટ્રકારાદિ મહર્ષિઓ સમ્યક્ત્વને જ્ઞાનસ્વરૂપ જ માને છે.

સમ્યગ્દષ્ટિદિવિધા, સાદિઃ સપર્યવસાના સાદિરં-પર્યવસાના ચ । સાદિસપર્યવસાનમેવ સમ્યગ્દર્શનમ્ । [તત્ત્વાર્થમાધ્યમ] અસ્ય પ્રતીકસ્ય ટીકા-તત્ર ચાડવાય-સદ્વ્યવર્તિની શ્રેણિકાદીનાં સદ્વ્યવાયવગમે ષ મવતિ અપાયસહચારિણી સા સાદિસપર્યવસાના, યસ્મિન્કાલે શ્રેણિકાદિર્મિર્દર્શનમોહસમકં ક્ષપયિત્વા રુચિરાસા સ આદિસ્તસ્યાઃ, યદા રવચાયઃ-ગામિનિચોધિકસપગતં મવિધતિ કેવલજ્ઞાને ઉત્પન્ને સોડન્તોડસ્યાઃ સમગરદેઃ ॥

દર્શનમોહનીયનો ઉપશમ-ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય એ તો સમ્યક્ત્વનું પરંપરાકારણ છે. કર્મપ્રવૃત્તિ-કર્મચન્થકારાદિ મહર્ષિઓએ એ પરંપરા-કારણના કારણને સુચયતા આપી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમાં સીધે સીધા દર્શનમોહના ઉપશમ-ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષયને જ પ્રધાનપદ આપ્યું છે, અને વિચારાય તો તે બાબત લેશ પણ અનુચિત નથી; કારણ કે ભલે અપાય સદ્ગુણો અથવા કેવલીપણું એ જ સમ્યગ્દર્શન અથવા સમ્યગ્દષ્ટિપણું યથાસંખ્ય ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કહેવાતું હોય, પરંતુ તે અપાય સદ્ગુણ્યતા તેમજ કેવલિપણું દર્શનમોહના ઉપશમ-ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષય સિવાય યથાસંભવ કાલાન્તરે પણ થવું અસંભાવત છે. જ્ઞાન અને દર્શન બન્ને ગુણના અલેદની અપેક્ષાએ તત્ત્વાર્થકારનું કથન બરાબર છે, જ્યારે ભેદની અપેક્ષાએ કર્મચન્થકારાદિનું કથન યથાર્થ છે.

હવે એ સમ્યક્ત્વના કેટલા પ્રકાર છે તેમજ તે તે પ્રકારે આત્મામાં ક્યારે ક્યારે થટે તે વસ્તુ જણાવાય છે-

સમ્યક્ત્વ પાંચ પ્રકારનું છે. તે આ પ્રમાણેઃ-
ઐપશમિક ૧, સાસ્વાદન ૨, ક્ષયોપશમિક ૩, વેદક ૪ અને ક્ષાયિક ૫. આહિ જે ઐપશમિકાદિનો ક્રમ જણાવ્યો છે તે પ્રાપ્તક્રમની અપેક્ષાએ સમજવો, અર્થાત્ ઐપશમિક સર્વથી પ્રથમ (સામાન્યતઃ) પ્રાપ્ત થતું હોવાથી સર્વથી પ્રથમ ત, (સિધ્ધાન્તકારના મતે) ઉપશમવાણે અવશ્ય સાસ્વાદને જતો હોવાથી બીજું સાસ્વાદન, ત્યારપછી પામનારો ક્ષયોપશમ પામતો હોઈ ત્રીજું ક્ષયોપશમ, ક્ષયોપશમમાંથી ક્ષાયિક પામનારો વેદક પામ્યા પછી જ ક્ષાયિક પામતો હોવાથી ચોથું વેદક અને સર્વોત્તમ તેમ જ સર્વથી છેલ્લું પ્રાપ્ત થતું હોવાથી પાંચમું ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કહેવામાં આવ્યું છે.

હવે અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ સર્વથી પ્રથમ ઐપશમિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે તે પ્રણાલિકા જણાવાય છે:—

સમ્યક્ત્વ કર્મના ક્ષયથી, ઉપશમથી તેમજ ક્ષયોપશમથી થાય છે. ક્ષયક્ષયોપશમ તથા ઉપશમ એ બધા કર્મના જ હોઈ શકે છે, પરંતુ નહિ. બધાયેલા કર્મના હોઈ શકતા નથી, એ કારણથી કર્મના સ્થિતિબંધનું જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ બળબુદ્ધ એ સ્વાભાવિક રીતે જરૂરી ગણાતું હોઈ સંશ્લેષમાં તે અહિં જણાવવામાં આવે છે જે આ પ્રમાણે

જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય તથા અન્તરાય-એ ચાર કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમપ્રમાણ છે, મોહનીયની સીત્તર કોડાકોડી માગરપ્રમાણ, નામ-ગોત્ર કર્મની વીશ કોડાકોડી સાગરોપમપ્રમાણ અને આયુષ્યની તેત્રીશ સાગરોપમપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. તેમજ વેદનીયની જઘન્યની સ્થિતિ ૧૨ મુહૂર્ત, નામ અને ગોત્ર કર્મની આઠ મુહૂર્ત તથા બાકીના બધા ય કર્મની અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ જઘન્ય સ્થિતિ છે. અહિં પ્રાસંગિક સર્વકર્મની મત્તા કયા છવોને કયા સુધી હોય છે? તે પણ જણાવવું ઉચિત લાગવાથી સંક્ષિપ્તપણે કહેવામાં આવે છે મિથ્યાદષ્ટિ સારવાદન-મિથ્ય-અપિરતસમ્યગ્દષ્ટિ-દેશવિરત-પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત-અપૂર્વકરણ-અનિવૃત્તિનાદર-સૂક્ષ્મસંપરાય-ઉપશાન્ત મોહ-આટલા ગુણસ્થાનકોમાં આઠે મૂલપ્રકૃતિની સત્તા હોય છે, ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનકમાં મોહનીય મિવાય સાત કર્મની સત્તા હોય છે, અને સયોગી તેમજ અયોગી કેવલી ગુણસ્થાનકમાં વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગોત્ર એ ચાર કર્મની સત્તા હોય છે મિથ્યાદષ્ટિ ગુણસ્થાનકથી અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક પર્યંત જ્ઞાનાવરણીયાદિ સાત અથવા (આયુષ્ય સહિત) આઠ કર્મનો બંધ થાય છે, આઠમાં અને નવમાં ગુણસ્થાનકે આયુષ્ય કર્મ સિવાય માત્ર કર્મનો બંધ થાય છે, દશમાં સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનકે આયુષ્ય તથા મોહનીય સિવાય છ કર્મનો બંધ થાય છે, અગીઆર, બાર અને તેર એ ત્રણ ગુણ

સ્થાનકોમાં કૃષ્ણ એક (શાતા) વેદનીયનો જ બંધ થાય છે અને શ્વેદમા અયોગી ગુણસ્થાનકે મિથ્યા-ત્વાદિક કર્મબંધના હેતુઓનો આત્માન્તક ક્ષય થયેલો હોવાથી આત્મા મર્વથા અબંધક છે. મિથ્યાદષ્ટિથી પ્રારંભી ઉપશાન્ત મોહ સુધી આઠે મૂલપ્રકૃતિઓ અક્ષીણ છે અર્થાત્ ક્ષીણ થઈ નથી, ક્ષીણમોહ નામના બારમાં ગુણસ્થાનકે (દશમાં ગુણસ્થાનકને અંતે મોહનીયનો ક્ષય થઈ ગયેલો હોવાથી) માત્ર પ્રકૃતિઓ અક્ષીણ છે. તેમજ સયોગી અયોગી કેવલી ગુણસ્થાનકે (ધાતિકર્મનો ક્ષય થઈ ગયો હોવાથી) ચાર અધ્યાત્મિક કર્મ અક્ષીણ છે અહિં પ્રાસંગિક કયા કર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધમાં કયા કર્મનો નિશ્ચયથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ થાય અને કયા કર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધની ભજના હોય? તે પણ સંક્ષિપ્તપણે જણાવાય છે. મોહનીય કર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધમાં આયુષ્ય સિવાય બાકીના સર્વ કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અવશ્ય બંધાય જ, પરંતુ મોહનીય મિવાય જ્ઞાનાવરણીયાદિ કોઈપણ કર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ પ્રમંજે મોહનીય તેમજ અન્ય કર્મપ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ હોય અથવા ન પણ હોય અર્થાત્ ભજના બળવી. ત્યાં સુધી આત્મસત્તામાં ઉપર જણાવેલ ઉત્કૃષ્ટ કર્મસ્થિતિ વર્તતી હોય છે ત્યાં સુધી આત્મામાં સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ તો નથી થતી, પરંતુ એ સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણોની પ્રાપ્તિમાં સાધનભૂત યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વકરણ, અનિવૃત્તિ-કરણની હદે પણ આત્મા આવી શકતો નથી. આયુષ્ય સિવાય જ્ઞાનાવરણીયાદિ માત્રે કર્મોની સ્થિતિસત્તા ઘટતા ઘટતા એક કોડાકોડી માગરોપમમાં પણ પડ્યોપમના અમંજ્યેય લાગ નેટલી ન્યૂન થાય ત્યારે જ ભગવાત્મા સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા માટે અધિકારી થાય છે

(આહુ)

તીર્થયાત્રા એ પ્રભાવનાનું ઉત્તમોત્તમ

અંગ શી રીતે છે ?

સ. ગાંધી

પ્રભાવના ધર્મ—

અલૌકિક, તીર્થકરભાષિત, સ્વર્ગ અને મોક્ષ-લક્ષ્મીરૂપી સામ્રાજ્યવધૂ(સ્ત્રી)ના સ્વયંવર મંડપ તુલ્ય, હુદ્ર પ્રાણીઓવડે મુરકેલીથી આચરવા લાયક, તીર્થકરપણુની પ્રાપ્તિના અનન્ય કારણભૂત આ પ્રભાવનારૂપી ધર્મ પાપરૂપી અંધકારનો નાશ થવાથી ઉત્તમ શોભાને ધારણ કરે છે. જે પાપનો નાશ કરવામાં બીજા પ્રાયશ્ચિત્તો અસમર્થ નીવડે છે તે કઠિન પાપનો નાશ આ પ્રભાવના ધર્મ કરે છે. ભાવનાથી પોતાનું કલ્યાણ સધાય છે જ્યારે પ્રભાવના સ્વપરહિતસાધક બને છે. આ કારણથી જ ભાવના કરતાં પ્રભાવના ઉત્તમ છે. જો કે આઠ પ્રકારના પ્રભાવકો (પ્રાવચનિક, ધર્મકથી, વાદી, નૈમિત્તિક, તપસ્વી, વિદ્યાવાન, સિદ્ધ અને કવિ) પ્રસિદ્ધ છે તે પશુ અન્ય સિદ્ધાંતોમાં જણાવાયેલા અદ્ભુત શક્તિશાળી બીજા પ્રભાવકો પશુ કહ્યા છે. પ્રખર બુદ્ધિમાન રાજાઓથી માન્ય (પ્રણામ) કરાયેલા સમર્થ પુરુષો તીર્થકર શાસનની પ્રભાવના કરે છે. શ્રદ્ધાબુદ્ધિ વિધિપુરઃસર તીર્થયાત્રા કરવી તેને જ ઉત્તમ મુનિવરોએ પ્રભાવનાનું વખાણવા યોગ્ય અંગ કહ્યું છે. (૧) અદ્વાઈ મહોત્સવ, (૨) રથયાત્રા અને (૩) તીર્થયાત્રા એમ ત્રણ પ્રકારની પ્રભાવના કહી છે. જો કે આ ત્રણે પ્રકારની પ્રભાવના સંતપુરુષની લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે તો પશુ તીર્થયાત્રા અખૂટ સુખ અપનારી બને છે. દાન, શીલ, તપ, ભાવ ને પ્રભાવથી પ્રગટેલો પુણ્યસમૂહ પૃથ્વીતળમાં ચોતરફ વિસ્તરે છે.

સંઘ સહિત તીર્થયાત્રા વિધિ

હવે તીર્થયાત્રા કરવાની ઇચ્છાવાળા લગ્યા-

તમારો આગમમાં ફરમાવ્યા મુજબ કરવી જોઈતી ક્રિયા વિધિ અનુક્રમે કહેવાય છે. વિવેકી, ઉચ્ચ ગોત્રવાળા, રાજમાન્ય, ન્યાયસંપન્ન સંપત્તિવાળા, દાની, જનપ્રિય, ગુરુજનની પૂજા કરવામાં તત્પર, જન્મ, જીવિત ને દ્રવ્યના ઉત્કૃષ્ટ ફળની આહવાનાવાળા, શુદ્ધ શ્રદ્ધાવાળા ને યતિત્ર ભુદ્ધિવાળા પુરુષે પર્વતિથિએ ગુરુમહારાજ સમક્ષ જઈને વિનંતિ કરવી કે— 'હે ભગવન! તીર્થયાત્રા કર; વાવડે કરીને દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ, ઉચ્ચ કુળ ને સાધન-સામગ્રીને હું સફળ કરવા ઇચ્છું છું.' ત્યારે ગુરુમહારાજ પ્રોત્સાહન આપતાં જણાવે કે— 'તીર્થકરોને પશુ પૂજનિક શ્રી સંઘ તારો સ્વામી થાય તો તું ખરેખર ધન્ય છો, કારણ કે તે સંઘ સેનાપતિની માફક તને સંઘપતિની લક્ષ્મી અર્પશે. હે ભદ્ર! જગતનું કલ્યાણ કરનાર તીર્થકરપણુની માફક સંઘપતિપણું પશુ પ્રાણીઓને આ સંસારમાં પ્રાપ્ત થવું મુશ્કેલ છે. જેણે ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય ઉપાજર્યું હોય, જેનું ભવિષ્યમાં કલ્યાણ થવાનું છે એવા પુરુષની બુદ્ધિ જ તીર્થયાત્રા માટે ઉત્સાહિત બને છે.' આ પ્રમાણે આદર અપાયેલો અને ઉત્સાહ પમાડાયેલો તે પુરુષ પ્રસન્ન ચિત્તવાળા ગુરુ પાસે તીર્થયાત્રા માટે દિવસ નક્કી કરાવે. પછી જાહેરમાનપૂર્વક સાધર્મી ભાઈઓને યાત્રા નિમિત્તે પધારવા અંતરંગ પ્રેમવાળા હોખા-કંઠાત્રીઓ મોકલે. ત્યારબાદ વિશાળ વાહનો, તંબૂઓ, ખજાનો તેમજ પાયદળના સંગ્રહવાળા; ગાડા, રથ તથા તેના કારીગરોના સમૂહવાળા; પાણીના સાધનો, છત્રવાહક તથા મશાલધારીઓથી પરવરેલ; રસોઈખા, ઝાંઝા, અનાજ અને વૈધ સહિત; જિનમંદિર, તીર્થ તથા સંઘ-

પૂજાને યોગ્ય ચઢન, અગર, કપૂર, કેશર તેમજ ઉત્તમ વસ્ત્ર વિગેરે પદાર્થોથી હર્ષિત, અગાઉથી નક્કી કરેલ શુભ મુહૂર્તે ત્રિજગતાધિપતિનું સ્નાન કરીને, અલૌકિક આગી-પૂજા રચીને જ્ઞાનમૂર્તિ સમક્ષ જોડેલો, મંત્રેલા બલિ-બાકુળાવડે દશ દિક્ષાળને બળિદાન આપીને, શુર્યે હૃદયથી જેને સંઘપતિ પદ આપ્યું છે એવો તે ફૂલ ને સુગંધી દ્રવ્યોથી પૂજાયેલ મંત્રાધિષ્ઠિત સ્થામા મોટા મહોત્સવપૂર્વક દેવાધિદેવને સ્થાપે. ત્યારબાદ શુરૂમહારાજને આગળ કરીને શ્રી સંઘ સાથે ચૈત્યવદન કરવાપૂર્વક કાઉસવ્ય ધ્યાનથી કૃપર્મી યક્ષ અને અંબાજી વિગેરે દેવ-દેવીઓને સ્નાનધ્યમા રાખે વિઘ્નોને હરનાર મંત્રધ્યાનથી નિર્મળ આત્મા-ધાળા, આત્મકવચરૂપી શક્તોથી રક્ષાયેલા શુરુ સહિત, ઉછળતા “જય જય” ના શબ્દોથી મનોહર, ન રોકી શકાય તેવા વાજિંત્રના તાદ-અવાજથી આકાશમંડળને ભરી દેતો, પુષ્કળ દાનથી ભિક્ષુકજનોની ઈચ્છાઓ પૂરતો તે નગરના બહારના સુંદર વિભાગમાં પડાવ નાખે.

ત્યારબાદ જુદા જુદા સ્થળોથી આવેલા પોતાના સાધર્મી ભાઈઓનું સન્માન કરીને તેઓ સાથે પૃથ્વીને પ્રેમ ઉપજાવતો, સાથે રહેલા યાત્રિકગણ માળા ધનના અર્થીને દ્રવ્ય, વાહનના ઇંછુકને વાહન, નિરાધારને સહાય આપીને ખુશ કરતા, મહાત્મા પુરવની બિરૂદાવલી ગાનાર ભાટ-આરણ્ય તેમજ ગાયક લોકોને સ્વશક્તિ અનુસાર અશન-ખાવાપીવાની વસ્તુઓ, વસન-વસ્ત્ર ને દ્રવ્ય વિગેરેથી દૂતાર્થ કરતો, માર્ગમાં આવતા મંદિરોને પૂજતો, પડી ગયેલાનો જીજ્ઞાસુ કરતો, તેણે કાર્ય કરનારા ઉપર પ્રેમભાવ રાખતો, અહર્નિશ તેની જ ચિંતા રાખતો, ગરીબ સ્વધર્મી ઇંદુઓનું સન્માન કરતો; દીન પુર-પોને દાન આપીને ખુશ કરતો, લયભીત થયેલાને શરણ આપતો, કેદીઓને છોડાવતો; કાઢવમાં

ખુચી ગયેલા, ભાગી ગયેલા તેમજ સુરકેલીમાં આવી પડેલા ગાડા વિગેરે વાહનોને તે તે કાર્યના કુશળ કારીગરોદ્ધારા સમરાવી આપતો, ભૂખ્યાને અન્નવડે, તરસ્યાને પાણીવડે, રોગીને વૈદ્ય તેમજ દવાવડે અને થાકી ગયેલાને વાહનવડે શાંતિ પમાડતો, ધર્મી પુરપોને થતા સર્વ ઉપદ્રવોનો નાશ કરતો, જૈનધર્મની કીર્તિ ફેલાવતો, પ્રહ્લાચર્ય ને તપના તેજથી આતરિક અજ્ઞાનરૂપી અધકારને શાંત કરતો, દેવ-ગુરુની સેવનાથી પવિત્ર મનને ધારણ કરતો, સાધર્મી ભાઈઓને શાંતિ પમાડીને, અનુકંપે તીર્થસ્થાને જઈને, ફૂલ ને સુગંધી વસ્તુઓથી વાસિત ઘડાઓ તીર્થજળથી ભરીને, બાદ ફૂલ, કેશર, કપૂર અને બદામ વિગેરેથી શ્રી સંઘ તેમજ દેવોનું પૂજન કરીને, અતિ અદ્ભુત દેવવિમાન જેવા અંશ્વર્યવંદે તીર્થકર મહારાજના જન્મ તેમજ સ્નાનમહોત્સવના જેવો વૈભવ સચતા પ્રપુલ્લ મનવાળા તેણે ત્રિજગદીશ્વરનું સ્નાન કરવું જોઈએ, ત્યારબાદ દ્વધ વિગેરે પંચામૃત અને કપૂર વિગેરે પદાર્થોથી કલ્યાણના કારણરૂપ પંચામૃત સ્નાન, સુખક, કસ્તૂરી અને કપૂર વિગેરેના વિલેપનપૂર્વક સોનાના અલંકારો, ફૂલની માળા ને વસ્ત્રોવડે પૂજન, ઘનમાર, અગર વિગેરે સુગંધી દ્રવ્યોથી ધૂપ, જનોને જેવા લાયક નૃત્ય, અલૌકિક મહાધ્વજ, ઉછળતા ચામર અને ઝારીના પાણીની ધારાથી રમણીય ફૂલકુટિ યુક્ત કપૂરની આરતી, દેવાધિદેવને નમન તેમજ પૂજારી વિગેરેના યોગ્ય સત્કાર કરીને પછી તેણે લોજન કરવું જોઈએ.

પછી ગભારો ઉઘાડવાના મમથે, માળ પહે-રવાના પ્રસંગે, લંડાર ભરવા માટે દેવદ્રવ્યની પુષ્ટિ કરીને, ગરીબવર્ગ પર અનુકંપા લાવીને, ગદ્ગદ વાણીવડે નીચે પ્રમાણે પ્રભુની પ્રાર્થના કરીને વિદાયગીરી લેવી “જગતના મનોરથ પૂરવામાં કલ્પવૃક્ષ મમાન છે પ્રભો ! આપના દર્શનનો ફરી વાર લાભ આપીને તમારામાં જ લયલીન બનેલ મારા પર દયાપૂર્વક પ્રસન્ન થાઓ.” પછી પ્રભુને

પ્રણામ કરીને, સાથે આવેલા યાત્રિક સમુદાયનો સત્કાર કરીને, તીર્થનાં ધ્યાનવડે ધન્ય આત્માવાળો, પાછો ફરેલો, પોતાને નગરે આવેલો, માંગલિક મુહૂર્તમાં મોટા મહોત્સવપૂર્વક રથયાત્રા કરીને જિનજિંબને પોતાના ઘરે લાવે. ત્યારબાદ સાધર્મી ભાઈ, મિત્ર, ધાંધુઓ, નાગરિક જનો વિગેરેને લોજન આદિથી સંતોષ પમાડીને શ્રીસંઘની પૂજા કરે. આ સંઘની પૂજા એ જ ખરેખર દાન છે. એ જ ખરેખર ભાવયજ્ઞ છે. એ જ લક્ષ્મીનું મૂળ સ્થાન છે. તીર્થયાત્રાના વિધિવિધાનમાં શ્રાવકોએ આગમમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે વિધિ નીચેના

ચાર પ્રકારથી સારી રીતે આરાધવી જોઈએ. (૧) પ્રહાર્યર્થ પાળવું. (૨) પરોપકાર કરવો. (૩) યથા-શક્તિ તપ કરવો (૪) દીન-અનાથ જનો પ્રત્યે દયા લાવવી. પુણ્યાનુષાંધી પુણ્યને ઇચ્છતા સંઘ-પતિવડે આ ચાર પ્રકારે સારી રીતે સેવાજા જોઈએ. જે માણસ પવિત્ર મનથી ચાર પ્રકારના લક્ષણવાળી તીર્થયાત્રા કરે છે તેને હર્ષ પામેલી સૌભાગ્યરૂપી સંઘપતિની લક્ષ્મી પોતાની મેળે જ આપોઆપ વરે છે.*

* શ્રી ધર્માભ્યુદય મહાકાવ્યમાંથી ઉદ્ધૃત.

ઊઠો ! જગૃત થાઓ અને તમારી અનંત સત્તા અનુભવો

ઓ રાજધિરાજ ! સર્વ શરીરોમાં કેન્દ્રસ્થ યુગ આત્મદેવ ! સમિચ્છાનંદ સમ્રાટ ! અનંત સત્તાધીશ ! આશીર્વાદાત્મક તરવરૂપ ! એ પ્રિયતમ ! અજ્ઞાનના આવરણરૂપી સ્વપ્નામાં દાસત્વ ન સ્વીકારો, જે વરતુઓ હુમ્મસ અથવા ઝાકળની પેઠે ઊડી જનારી છે તેના પર શ્રદ્ધા ન રાખો. હે ભાનભૂલેલા સર્વમથ આત્મા ! હે વિશ્વ સાથે તાદાત્મ્ય ધરાવનારા આત્મા ! તું તો વિદેહી ઈશ્વર છે. તું તો પ્રત્યેક વરતુનો સર્વ વરતુનો આધાર છે. તું તો પ્રણવ સ્વરૂપ છો.

ઊઠો ! જગૃત થાઓ ! અને તમારી પરમ સત્તા અનુભવો ! તમે ઈશ્વર છો, તમે ઈશ્વર છો, અન્ય કંઈ નથી “તે અને હું” એક જ છીએ.” કેવો શાંતિદાયક વિચાર ! કેવો સુંદર સુખકર આદર્શ ! તે વિચાર સર્વ દુઃખ દૂર કરે છે, આપણા સંસારબાર ઢલકા કરે છે. ભાઈઓ ! આત્મ કેન્દ્રનું વિસ્મરણ કરી બહાર ભ્રમણ ન કરો. આત્માને જ કેન્દ્ર બનાવો. સર્વોત્તમ એવો જે આત્મા તેમાં જ શ્રદ્ધા રાખે.

—સ્વામી રામતીર્થ

શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનોમાં આદર કરો

(લેખક.—આચાર્ય વચ્ચે શ્રીમદ્દિજ્ઞવલ્લભસૂરીશ્વરજી મળના પ્રશિષ્ય પંન્યાસ
શ્રી મમુકવિજયજી ગણી)

જહ્નુ દુઃસ્વપ્ન પરમપયં બ્રહ્મા કિંતિ સુચિત્થં મુચ્ચે.

તા તેલુકુદ્ધરયો જિણવચ્ચે આચરં કુણહ ॥ (અનિતજ્ઞાંતિ)

અનાદિ કાળથી ચાર ગતિ-ચૌરાશી લાખ
જીવાયોનામાં પરિભ્રમણ કરતા કરતા આ જીવને
ચિંતામણિ રત્ન, કામધેનુ ગાય, કલ્પવૃક્ષ, દક્ષિણાવર્ત
રાખની પેઠે મહાન ફલભ મનુષ્ય દેહ મળ્યા છે એ
મનુષ્ય દેહને વિષયવાસનામાં ગુસ્તાન થઇને નિષ્ફળ
ન ખોતા દીન-દુઃખીયોના ઉદારાદિ પરાપકાર કરીને,
સાધાર્મિક ભાઈઓની સેવા વિગેરે શુભ ધાર્મિક
કાર્યો કરીને સફળ કરવો જોઇએ.

એ ક્યારે બની શકે ? ત્યારે આપણે શ્રી જિનેશ્વર-
દેવના વચનોમાં આદર કરીએ ત્યારે જ. એટલા માટે જ
મહર્ષિ શ્રી નંદિયેણે શ્રી અનિતજ્ઞાંતિ સ્તવનમાં
કહ્યું છે કે હે ભગ્ય જનો ! જે તમે પરમપદ-
(મોક્ષ) ને ઈચ્છતા હો અથવા સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાલ
આ ત્રણે લોકમાં પોતાની કીર્તિને-ચશને વિસ્તારવા
(ફેલાવવા) માંગતા હો તો અદાર દૂષણોથી
રહિત, ૧૨ ગુણો સહિત અને ચોત્રીશ અતિશય
તેમજ પાંત્રીશ વાણીના ગુણોવાડે યુક્ત, ત્રણ લોકના
ઉદાર કરવામાં સમર્થ એવા શ્રી જિનેશ્વરદેવના
વચનોમાં આદર કરો. શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનો અપાર
સારસમુદ્રનો પાર કરવાને મોટા જહાજ સમાન છે.

શ્રી જિનેશ્વરદેવે આત્માનુ કલ્યાણ કરવા માટે,
આત્માને કર્મોના બારથી હલકો કરવા માટે લોકો-
તર પવોનું આરાધન કરવા સાદ કરાવ્યું છે, કેમકે
લોકિક પવોમાં ખાવાપીવા, હરવાહરવા, મોજ-
શોખ માણવાનું હોય છે ત્યારે લોકોત્તર પવોમાં
ત્યાગ, વૈરાગ્ય, તપ, જપ, ધ્યાન, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, મનો-

નિગ્રહ આદિ કરવાનું હોય છે, જેન ધર્મમાં એવું એક
પણ પર્વ નથી કે જેમાં મોજશોખ માણવાની આજ્ઞા
હોય. જેન ધર્મ ત્યાગપ્રધાન ધર્મ હોવાથી એમાં
ત્યાગની જ વાતો હોય.

તીથોમાં શ્રી શત્રુજયને તીથોધિરાજ, મંત્રોમાં
શ્રી નવકારને મંત્રાધિરાજ અને સૂત્રોમાં શ્રી કલ્પ-
સૂત્રને સૂત્રાધિરાજ કહેવામાં આવે છે એવી જ રીતે
લોકોત્તર પવોમાં પણ શ્રી પદ્યપણા પર્વને પર્વોધિરાજ
કહેવામાં આવે છે.

મનુષ્ય જન્મ, ઉત્તમ જાતિ, ઉત્તમ કુલ, સર્વોચ્ચ-
પૂણ્ય શરીર અને જેન ધર્મ પામવો મુશ્કેલ છે-
દોષીલે છે તેમ પર્વોધિરાજ શ્રી પદ્યપણા પર્વનું આરાધન
કરવું એ પણ મુશ્કેલ છે. મહાન પુન્યોદય હોય ત્યારે
જ એ પર્વનું શાસ્ત્રાનુસાર નિર્વિમળપણે આરાધન
યજ્ઞ શકે છે. પર્વોધિરાજનું આરાધન કરવું એ કાષ્ઠ
મહેલ વાત નથી, એ કાષ્ઠ રમતગમત કે બાલકોડા
નથી, એમાં શક્તિ અને બહિત જોઇએ, એમાં મનતા
મેલ ફગાવી દેવા જોઇએ, રાગદ્વેષ જીવવા જોઇએ,
સમતા અને શાંતિ જોઇએ, કપાવો કૃપ (ઓછા) કરવા
જોઇએ, ગભીરતા ને સહિષ્ણુતા જોઇએ, શ્રદ્ધા અને
ભાવ જોઇએ, મમતા અને અહંભાવને દૂર દે કરી દેવા
જોઇએ. કેવલ બાહ્યાડખર કરવાથી કે ધડામુકકી
કરીને પ્રભાવના લેવાથી કે આપવાથી તેમજ સાધ-
ર્મિક વાસ્તવને નિમિત્તે બે ચાર વખત લાડવા જમા-
ડવાથી કે જમવાથી યા ચઢી ચઢીને બોલીથી બોલ-
વાથી કે શીશળ વધેરવાથી શ્રી પર્વોધિરાજ શ્રી

પર્યુષણપર્વ આરાધનાની પરિસમાપ્તિ (પ્રતિષ્ઠા) થતી નથી; પણ શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનાનુસાર પાંચ કર્તવ્યોથી પર્વાધિરાજ શ્રીપર્યુષણપર્વની આરાધના થઇ શકે છે. એ પાંચ કર્તવ્ય કયા એ વિષય ઉપર વિચાર કરી લઇએ.

૧ અમારી પડહ, ૨ સાધર્મિક વાત્સલ્ય, ૩ પરસ્પર ખમતખામણ, ૪ અદ્ભુત તપ, ૫ ચૈત્યપરિપાટી.

૧ અમારી પડહ—સર્વત્ર જીવદયા પળાવવા માટે ઉદ્દેશપણ કરવી અને કરાવવી જોઇએ—પરમાર્થ ત કુમાલપાલ જીવાલવત

સામાન્યતઃ દરેક પર્વોમાં દસન, ખસન, પ્રેપણ, વસ્ત્રધોવન, સ્ત્રીસેવન આદિ આરંભ-સમારંભના કાર્યો કરવામાં નથી આવતા, પણ પર્વાધિરાજ શ્રી પર્યુષણ પર્વમાં ઉપરોક્ત કાર્યો સિવાય સર્વત્ર જીવદેસા બંધ કરવી—કરાવવી જોઇએ, અને લખતાં જેદ થાય છે કે આપણે હજારો-લાખો રૂપીઆ જીવદયાના નામે ખર્ચતાં-ખર્ચાવતાં છતાં સર્વત્ર જીવદયા પળાવી શકતા નથી. મારે જારૂપૂર્વક લખતું નંદ્રએ કે આપણા મહાન ધર્મધુરંધર સમર્થ જ્યોતિર્ધરો (પર્વાચાર્ય) એ રાજા-મહારાજાઓને પ્રતિજ્ઞાથી જીવદયા પળાવવાના અમરપટ્ટાઓ લખાવી શ્રી સંધર્ને સોંપેલા છે અને એ અમરપટ્ટાઓમાં લખ્યા પ્રમાણે દરેક ટેકાણે સર્વત્ર જીવદયા પળાતી હતી. મારવાડ-મેવાડ-માળવા-ગુજરાત આદિ દેશોમાં શ્રી પર્યુષણના આઠે દિવસોમાં એટલે સુધી હતું કે લાંડભૂજ, કંદોઈ, કુંભાર આદિની ભઠ્ઠીઓ, ધાંચીની ઘાણીઓ સુદાં બંધ રહેતી હતી (આજ-કાલ પણ કોઈકે કોઈક રથને બંધ રહે છે), તો પછી કસાઈ આદિની કુકાને બંધ રહે એમાં નવાઈ શી?

એ પ્રમાણપત્રો આપણે સાચવી રાખી શક્યા નથી અથવા જે સાચવી રાખ્યા છે તેમને અંગ્રેજ સરકારની પાસે રજીસ્ટર કરાવી શક્યા નથી. જે આપણા આગેવાનોએ બુદ્ધિ વાપરી એ પ્રમાણપત્રો રજીસ્ટર કરાવી લીધા હોત તો આજે જીવદયા માટે આપણને શ્રાંધ મારવાં ન પડત. જગદ્ગુરુ શ્રી વિજય

હીરસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને એઓશ્રીના શિષ્યપરોત્તમ એ સત્રાટ અકબરને પ્રતિજ્ઞાથીને એક વર્ષમાં છ મહિના સુધી જીવદયા પળાવવાના તેમજ તીર્થસ્થાના પદાંજલિ પ્રમાણપત્રો એમની (અકબર જાદશાદ) પાસેથી મહાર-સહીસીલ્લા સાથે કરાવી લીધા હતા. ફક્ત એમને જ સાચવીને ગવર્નમેન્ટ (સરકાર) પાસે પુનઃ રજીસ્ટરી કરાવી લીધા હોત તો આજે એકલા શ્રી શંતુજય તીર્થના નામે વાર્ષિક રૂ. ૬૦૦૦૦ સાદ હજારો ચાંદલો કરીએ છીએ તે કરતાં ન પડત અને સુખેથી અમારી પડહ વગડાવી શકત તેમજ તીર્થસ્થા કરી લેવાત. અરતુ

૨ સાધર્મિક વાત્સલ્ય—સમાન ધાર્મિક બંધુઓની સેવા-ભક્તિ કરવી. શાસ્ત્રકારોએ સાધર્મી બંધુઓની સેવા-ભક્તિનો કેવો સુંદર ઉલ્લેખ કર્યો છે. જુઓ !

ન કથં દીગુદ્ધરજનં ન કથં સાહમિમ્રાણ વચ્છલં ।
હિચ્ચયંમિવીવરાઓ, ન ધારિઓ હારિઓ જમ્મો ॥
અતથ સઘ્વ ધમ્મા, સાહમિ અ વચ્છલં તુ અપ્પ
બુદ્ધિ તુલાણ તુલિયા, ધો વિ અતુલ્લાદં મણિપ્રાકારં
સંધંઃ સંધેં મિથઃ સંધં-સંધંવા લઘ્વપૂર્વિણઃ ।
સાધમિકાદિ સંધં-લઘ્વારસ્તુ મિતાઃ કાંચત ॥૨

જેમણે દીન-દુઃખિયોનો ઉદ્ધાર નથી કર્યો, જંગમ, હૃદયમાં શ્રી વીતરાગદેવને ધારણ નથી કર્યો તેમણે હુલ્લભ એવા આ મનુષ્ય જન્મને હારી દીધો—નિષ્ફળ કરી દીધો છે. જગતમાં સાધર્મી બંધુથી વિશેષ કંઈ સગો-સંબંધી કે રસ્તેની નથી માટે જ કહેવામાં આવ્યું છે કે એક તરફ બીજા બંધા ધર્મો અને એક તરફ સાધર્મી બંધુની સેવા-ભક્તિ. આ કથનમાં અઘડાકા સાધર્મિક બંધુની સેવાભક્તિનું કેટલું મહત્ત્વ છે. તેમજ રહસ્યને સમજ્યા વિના જ એક ટક કે એ ટક લાગવાઓ જગાડી સાધર્મી બંધુની સેવા-ભક્તિની પરિસમાપ્તિ (પ્રતિષ્ઠા) માની બેસી વળે એ તો તે કર્યા સુધી ઉચિત ગણાય? તેના વાચક સ્વયં વિચાર કરી લે. આજે એક દિવસ હજારો સાધર્મી બંધુઓને લાગે મિથાન આદિ જગાડી સાધર્મીની ભક્તિનો દાવે લઈ પોતાને કૃત્યકૃત્ય માને છે પણ બીજા દિવસે એ થી કોઈ ગરીબ-નિરાધાર સાધર્મી બંધુ રહે

લાના કકડા માટે પોતાના આંગણે આવે તો એને ઠોકરો મરાય છે. એનો તિરસ્કાર કરાય છે, એનો કોષ્ટએ વિચાર કર્યો છે? ખરી વાત કહેવામાં આવે તો આજકાલ ભારત મહારાજ, સમ્રાટ સંપ્રતિ, પરમાહત કેમગપાલ બૂપાલવત સાધર્મી વાત્સલ્ય કવનાની જરૂર છે. જ્યાં સુધી સીદાતા સાધર્મી બધુઓનો ઉદ્ધાર નહીં થાય, એમને ધર્મમાં રિયર નહીં કરાય એમના પેટનો સત્તાલ પુરો નહીં થાય ત્યાં સુધી જૈન ધર્મની મોક્ષયાલા કેવી રીતે થઈ શકશે? જૈન ધર્મની યશોગાથાઓ કેવી રીતે ગવાઈ શકશે? જ્યારે પશુઓની રક્ષા ખાતર હનરો-લાખો રૂપિયા ખર્ચીને પાંજરાપોળો બાંધવામાં આવે છે, એમના ધાસચારાનો પ્રબળ કરવામાં આવે છે, ત્યારે શું સીદાતા સાધર્મી બધુ માટે સાધર્મીશાળાની જરૂર નથી? આથી રખે કોઈ એમ ન સમજે કે હું પ્રચલિત સાધર્મિક વાત્સલ્ય કે પાંજરાપોળોથી વિરુદ્ધ છું પણ સાથે સાથે સીદાતા સાધર્મી બધુ-ઓને દરેક પ્રકારે સહાય કરી એમનો ઉધ્ધાર કરવો, એમને ધર્મમાં રિયર કરવા, ધર્મથી પતિત થતા અટકાવવા એ દરેક જૈનનું પરમ કર્તવ્ય છે એમ બારપૂર્વક જણાવું છું જ્યારે ચારે તરફ દુઃકાળરૂપી બર્ષકર રાક્ષસ પોતાનો પંખને ફેલાવી ગરીબ માણસો અને પશુઓનો સહાર કરી રહ્યો છે તેની સાથે સાધુઓ અને ધનાઢ્ય, શુદ્ધરથોએ તેઓના પ્રાણોની રક્ષા કેવી રીતે કરવી? એમને કેવી રીતે બચાવવા? એ સંવાલ ઉપરિચિત થયો છે. એમના માટે સંભાઓ ભરાય છે, મોટા મોટા આર્ટીકલો છાપાઓમાં આવે છે એ સામળી વાગીને કંઈ સહન્યતું હૃદય બળભળી નથી બેઠતું?

આને માણુમ ચાપી પેટની ખાતર આગતેમ રખડે છે, મોકાગીની લાટીમાં બળા કરે છે, પોતાના ધર્મથી વિમુખ થઈ જાય છે, પોતાના કર્તવ્યને બુલી જાય છે આવા સમયમાં ધનાઢ્ય જૈનોનું શું કર્તવ્ય છે? આગેવાનોની શી ફરજ છે? એ પોતે જ સમજી લે, વિચારી લે અને કર્તવ્યપરાયણ બને, જે પશુઓવડે અનાજ પેદા થઈ

આપણું પેટ ભરાય છે, જે પશુઓ દૂધ, દહીં, છાચ, ઘી વીગેરે આપીને આપણને પુણ કરે છે તે પશુઓ આને ધાસ-પાણી વિના ટળવળીને મરતાં જાય છે એ આપણે કેમ દેખી શકીએ? દરેક દરેક માનવજાતને બારપૂર્વક જણાવું છું કે સાદાઈથી ખાતા-પીતાં, ઓઠતા-પહેરતા અને સાદાઈથી કામ કરતા જે કોઈ જયત થાય તે આપણા ઉપકારી પશુધનની રક્ષાર્થે આપી દો કોષ્ટ પણ દિમાએ એમની રક્ષા કરો એ હશે તો માનવોને શક્તિ પુષ્ટિના સાધનો મળશે. ખાસ કરીને જૈન બધુઓ આવતા પશુપણા પર્વમાં આવશ્યક કાર્યોને સાદાઈથી કરીને જયતાના રૂપિયા સીદાતા ધાર્મિક બધુઓની સહાયતામાં તેમજ ગરીબ માનવજાતોમાં તથા પશુ-ધનના રક્ષણાર્થે ખર્ચીને શ્રી પશુપણા પર્વને દીપાવે એ ઇચ્છવાનું છે

૩ પરસ્પર ખામણી

દીવાળીના દિવસોમાં વેપારી લોકો પરસ્પર લેણદેણ ચુકવીને હિસાબની ચોખવટ કરે છે, નકા-તુકસાનવું સરવૈયુ કાઢીને આનંદ મનાવે છે તેમ પશુ-પણા પર્વમાં વર્ષભરમાં જેની માથે વૈર, વિરોધ, કલેશ, કંકાસ થયો હોય તેની સાથે ખમી-ખમાવીને આત્માના હિસાબની ચોખવટ કરી લેવી જોઈએ આત્માને કર્મોના ભારથી હળવો કરી લેવો જોઈએ જેઓ ખમે છે ખમાવે છે તેઓ ચંદનગાળાને મૃગાવનીની જેમ આરાધક બને છે. ખમાવનાર ઉચ્ચ ન રાજર્ષિવત આરાધક બને છે, ન ખમાવનાર ચંદ્રપ્રલો-તવત રિરાધક બને છે શ્રી જિનેશ્વરદેવના ખમવા-ખમાવવા, ઉપશમવા-ઉપશમાવવાના સિદ્ધાંતમાં કેવું સુંદર તત્ત્વ રહેલું છે? એમાં કેટલું જ જરૂરજરૂરત રહેલું ભરેલું છે? એમાં કેવી દિવ્ય વિચારણા અને વિચાર બાવના રહેલી છે એ જૈન સાધુઓ વિચારે, સમજે, અમલમાં મૂકે તો જૈન ધર્મમાં, જૈન સમાજમાં, દેવતા નામે, ગુરુના નામે, ગમ્હના નામે, મારા-તારાના નામે જે ગંધકાઓ નજરે પડે છે તે નિર્મળ થઈ જાય

શુદ્ધ અંત કરવાથી ખમવા-ખમાવવાના બાલે ગાડરીયા પ્રવાહમાં તણાઈને ક્ષુદ્રક-કેમભરવત બાલથી ખમાવવામાં આવે છે-તે પણ પોતાના સમા-

સંબંધીઓ,તેહીઓ,છટ મિત્રને જ; પરંતુ જેની સાથે વૈરવિરોધ હોય એમનો તો નહીં જ. દેશવિદેશોમાં પણ સાફ લગાડવા માટે રંગભેરંગી મોટી મોટી કુંડુમ(ખામણી) પત્રિકાઓ લખાય છે, શાસનપ્રખા-લનાના ચીતાર ચિતરાય છે, હજારો-લાખો રૂપીઆ ખમતખામણના નામે પેરડેખાતાની તીલેરીમાં નખાય છે, પણ જેનું આજ સુધી કાંઈ પરિણામ નથી આવ્યું; પણ જે જૈન બંધુઓ, શાસનસુખો કે જૈન શાસનમાં શાન્તિ ઇચ્છનારાઓ જૈન શાસન પી દિવ-સાનુદિવસ બમણી, રત્ન ચારગુણી ઉન્નતિ ચાહનારાઓ, પરસ્પર મેળ વાંચનારાઓ હૃદયનો મેલ દેંડી દેઈ પરસ્પર શુદ્ધ અંતઃકરણથી ખમતખામણ કરી, શ્રી વીતરાગ દેવના આ પરમોચ્ચ સિદ્ધાંતને વધાવી લે તો પર્યુપણુપર્વતું આરાધન કયું ગણાય.

૪ અકુંડ તપ-ત્રણ ઉપવાસ-તપ એ વસ્તુ એવી છે કે ધૌરાતિધૌર કમને પણ બાળીને ભરમ કરી નાંખે છે, આત્માને નિર્મળ બનાવે છે-જેવી રીતે દાવાનળ વનને બાળીને સાફસૂદ કરી દે છે. શ્રી તીર્થંકર દેવોએ પણ તપતું આરાધન કયું છે. શ્રી પર્વાધરાજ પર્યુપણુપર્વને આરાધવા માટે અઠમનો તપ જરૂર કરવો જોઈએ. જે ભાવશાળી-ઓ એકી સાથે અઠમનો તપ ન કરી શકે તો છૂટા છૂટા ત્રણ ઉપવાસ કરે. જેઓ ત્રણ ઉપ-વાસ કરવાને શક્તિમાન ન હોય તેઓ છ આયંબિલ કરે. કદાચ આયંબિલ ન બની શકે તો નવ નીવી કરે. તે પણ ન બની શકે તો ચાર એકાસણુ કરે. તે પણ કરવાને સમર્થ ન હોય તો ચોવીશ એ-સણુ કરીને પણ અઠમનો તપ પૂરો કરે. કદાચ એસણું પણ ન કરી શકતા હોય તો છેવટે બાધાપારાની સાદ નવકારવાળી ગણીને-ફેરવીને અઠમનો તપ પૂરો કરી શ્રી જિનેશ્વર દેવની આંધાનું આરાધન કરે. અહાહા ! શ્રી જૈનશાસનમાં કેવી ઉદારતા ! કેવી સુંદર પ્રણાલી !

જેઓ નિઃશય થઈને અઠમનો તપ કરશે તેઓ નાગકે-તુની પેઠે સુખસંપદાને પ્રાપ્ત કરશે. વ્યવહારમાં જેમ શાહુકાર ભોક્ષા પોતાનું કરજ એકી સાથે ચૂકવી દે છે, તેમ કમળેર હોય તો થોડા થોડા હફતા કરીને પણ ચૂકવી આપે છે તેમ અહીં પણ સમજ લેવું.

૫ ચૈત્યપરિપાટી--નગરમાં શ્રી જિનેશ્વરદેવના સર્વ મંદિરોના દર્શન કરવા શ્રી સંધ સાથે ચૈત્ય પરિપાટી કરવાથી ધણો જ ઉલ્લાસ વધે છે અને શાસનનો પણ મહિમા વધે છે, માટે સમુદાય સાથે આ દિવસોમાં ચૈત્યપરિપાટી કરવી. નગરમાં ભેદ ભાવ વિના સર્વે શુદ્ધદેવોના દર્શન કરવા, એમને વાંદવા દેવ, ગુરુ, દર્શનનો મહિમા બનોખો જ છે. ખાસ કરીને આ દિવસોમાં પ્રભુપૂજા, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ આદિ ધર્મધ્યાન વિશેષ કરવું જોઈએ.

જેન બંધુઓ હવે આપનો વધુ સમય ન લેત એટલું કહી વિરમીશ કે શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચનોમાં આદર કરો અને આ પાંચ કર્તવ્યોનું શુદ્ધ અન્તઃકરણપૂર્વક શ્રી પર્વાધરાજની આરાધના કરો નેર્થ આ લોકમાં અને પરલોકમાં ભણું થાય. આત્માનું કલ્યાણ થાય અને અંતમાં અખંડ શાન્તિ મળે એ જ શુભ ભાવના

શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ, પરહિતનિરતા
ભવન્તુ ભૂતગણાઃ
દોષા પ્રયાન્તુ નાશં, સર્વત્ર સુખી ભવતુ લોકઃ ।
સર્વમંગલમંગલ્યં, સર્વકલ્યાણકારણમ્ ।
પ્રધાનં સર્વધર્માણાં, જૈનં જયતિ શાસનમ્ ॥

ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

રાયકોટ તા. ૨૨-૫-૨૧

બોધ લક્ષરી.....આ. વિજયકસ્તૂરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

લેખક—

- બેદ નથી ત્યાં વેદ છે, વેદ વિના અજ્ઞાન,
વેદ બેદમાં બેદ છે, રજની દિવસ સમાન ૧
- મૃત્યુથી સધળાં ડરે, જન્મથી ડરે ન કોઈ,
ભય રાખે ને જન્મનો, નિશ્ચય જ્ઞાની સોઈ ૨
- મરણ વિકાર વિનાશ છે, જન્મ વિકાર વિકાસ;
જન્મ ટળે આતમતલ્હો, પ્રગટે જ્ઞાનવિલાસ ૩
- રોજી નાખ્યા બીજનો, જન્મ નહીં ફરી વાર,
મરણ યવાથી આસમા, રખડે નહીં સ સાર ૪
- મરણ ખરે તે ભણીયે, જ્યાં છે જન્મ વિનાસ,
તે મરણ મરણ નથી, જન્મતલ્હો જ્યાં વાસ. ૫
- મરવાના અવ્યાસથી, મરતા ધણાં કમોત,
કરણી કર એખી હવે, યાચ મોતનું મોત. ૬
- મરતા ગીઓ માનથી, છોડી અવર જન્મજ,
તે જગમા સુખીયા થયા, જેણે છુટ્યો કાળ. ૭
- દાસપણુ જડનું કહે, ડરે મોતથી બાળ,
જડની સેવા છોડી ને, શું કરશે પછી કાળ? ૮
- અલખ અલકમા સહુ કહે, અલખ ન લખનું કોય,
જો પોતાને જોણ્યે, લખે અલખને એય. ૯
- પરમેશ્વરને શોધવા, પર ધણી તજ માલ,
નીડળ્યા પખ નથી ભણતા, રહે કયા દીનદયાળ ૧૦
- રડે રાક જડ નારાથી, નિજ નારો નવિ શોક;
જડ ચેતનને પારખે, તેવો જ્ઞાની કોક ૧૧
- કર્મ મદિયિ સમ નથી, કાડકી ભાગે દુર;
બેધ બેદને બેદને, માટે થાઓ શુર. ૧૨
- બેધ પવટવો સહેલ છે, વિના કષ્ટ પવટામ,
દુષ્ટકર મન પવટયા વિના, કારજ સિદ્ધ ન થાય ૧૩
- છોડયો વહે સ સાર ને, ચાર મતિ ફરનાર,
અમર થયો મિથ્યા વહે, વાર વાર મરનાર. ૧૪
- કયાથી આળો કયા જરો? હમખા વ. છે કોખુ? ૧૫
- બોલ વિચારું છે કહી? ધારી ધરી એક મોન. ૧૫
- યોગી ભોની જનમથી, છે સધળો સ સાર,
યોગ ભોજના મમને, નિરલા બાબુનદાર ૧૬
- યોગ ભેગ જડ વરતુનો, કરતા સધળા છવ,
સમજ કરો સ્વરૂપનો, ત્યારે જનરો શિવ ૧૭
- યોગી અયોગી થાય છે, ભોગી અયોગી ન થાય;
ને ભોગી યોગી બને, તે ભવફેરા ભય ૧૮
- સર્વજ્ઞાની દક્ષિમા, આરિતક બોનો જરૂર;
અવપ્રસા અજ્ઞાનિયો, હો કહે નારિતક ધૂર ૧૯
- વખત થયો છે, ખબર છે? પળ પળ મોથી ભય,
મદાકષ્ટે નરતન મળ્યું, સમજ કર બ્યવસાય ૨૦
- મન વચ કાયા એકથી, સતતલ્હો બ્યવદાર,
બેદ પાડી ને વર્તતા, કરતા તે અભિચાર. ૨૧
- પરનારી ભોગી કયો, બ્યભિચાર જમ રીત,
બ્યભિચારી જ્ઞાની કહે, પરપરિણતિથી પ્રીત ૨૨
- સાચો જ્ઞાની તે કયો, નેને અનુભવ જ્ઞાન;
પરજ્ઞાને જ્ઞાની બને, તે તે અધ સમાન ૨૩
- માત્ર વાચે વાયા બાળી, કહે જમ પડિતરાય,
અનુભવ જ્ઞાને ને વટે, તે જ્ઞાની કહેવાય ૨૪
- અતર પડિત જ્ઞાનીનું, ખનુના બાનું સમાન,
પડિત પોથી કીટ છે, અમળ જ્ઞાની ભયવાન ૨૫
- અનુભવ જ્ઞાન વિના નથી, બલ્લે પ્રશ્ન સકેત,
તવમા તેવ રહુ છતા, પડિન ખીરે રેત ૨૬
- બલ્લે પખ સમજે નથી, પડિત અનુભવાદીન,
બલ્લે સમજે જ્ઞાનીયો, અનુભવ રસમા લીન ૨૭
- ભક્ષણુ વિધ કરે મરે, બગી ત્યાગે બેદ,
જ્ઞાની તેને ભણીયે, ખય અજ્ઞાની તેદ ૨૮

આત્મ-દર્શન

[આત્મા અને પુદ્ગલ દ્રવ્યની વિચારણા]

લેખક: ચતુર્ભુજ જ્યેષ્ઠ શાહ બી. એ. એલએલ. બી.

જેન ધર્મમાં આત્માનું પ્રાધાન્ય છે. ધર્મની સર્વ વિચાર તથા આચાર આત્માના દર્શન, વિકાસ તથા તેની સિધ્ધિ અર્થે છે. આત્માનું સંપૂર્ણ વિકસિત શુદ્ધ સ્વરૂપ ફક્ત સિધ્ધ અવસ્થામાં અને અમુક અપેક્ષાએ ફેવળી અવસ્થામાં જોવામાં આવે છે. તે સિવાય આત્મા આ સંસારમાં જીવસ્વરૂપે રહેલો છે અને જીવમાં આત્માનું સહચારિત્વ કાયમ હોવાથી તે જીવ નામે સામાન્ય રીતે ઓળખાય છે.

આ સંસારમાં જીવમાં આત્મ તત્ત્વ ઉપરાંત બીજું એક અજીવ, જડ અથવા પુદ્ગલ તત્ત્વ રહેલું છે. તે આત્મામાં રહેલા જ્ઞાનદિક સ્વાભાવિક ગુણોના સર્વથા અથવા ઓછે વધતે અંશે ધાત અથવા આવરણ કરનાર હોવાથી તથા આત્માને

આ સંસારમાં જકડી રાખી, અનેક ભવભ્રમણ કરાવી જીવી જીવી ગતિ, ભતિ, શરીર વિગેરે પુદ્ગલરૂપે પરિણમતું હોવાથી તે અજીવ તત્ત્વ આ સંસારરૂપી વિષવૃક્ષનું બીજ અથવા મૂળ ગણાય છે. તે જીવ અને અજીવ તત્ત્વની જેન શાસ્ત્રોમાં ઘણી સૂક્ષ્મ અને વિસ્તૃત વિચારણા કરવામાં આવી છે તે દરેક સુસુક્ષ્મ જને અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે.

આ લોક પરદ્રવ્યોનો બનેલો છે. તેમાં જીવ અને પુદ્ગલ એ બે મુખ્ય દ્રવ્યો અથવા તત્ત્વો છે. તે પરદ્રવ્યો પૈકી ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય અને કાળ એ ચાર દ્રવ્યોની અનુક્રમે ગતિ, રિચિતિ, અવકાશ અને સમય રૂપે ગુણ પરિણામની વિચારણા બાકીના બે જીવ અને પુદ્ગલ દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ ઉપયોગી છે. તેમજ

અતુલ્ય વિન શ્રદ્ધા નહીં, શ્રદ્ધા વિન નહીં જ્ઞાન;
જ્ઞાન વિના મુક્તિ નહીં, ભાષે થી ભગવાન. ૨૬

રાગ દ્વેષના ભાગને, કાઢી કર વ્યાપાર;
સાચી લક્ષ્મી મેળવી, બન સાચો સાહુકાર. ૩૦

મરવા માંડ્યું જન્મથી, ભય રાખે શું યાચ ?
મૃત્યુનું મૃત્યુ બને, કર એલો બ્યવસાય. ૩૨

જીવ લક્ષ નવ મરણમાં, સ્વપરદાર નવિ ભેદ;
મોટે સ્ત્રીસંગ સર્વથા, તમે ધરી મન ખેદ. ૩૨

લીન રહે નિત પ્રજામાં, પ્રજાચારી ભગવાન;
અપ્રજાથી અળગા રહ્યા, વસ્તુ પ્રકાશ ન ભાન. ૩૩

જડ-આત્મ બંને મળ્યા, સ્વ સ્વ ધર્મ કરે ભોગ;
પણાદિ જડ ભોગવે, આત્મ નિજ ઉપયોગ. ૩૪

બેર હેર ઝરણું ઝરે, જડતાનું જ્યાં ભેર;
નામ ધર્મ પણ ત્યાં નથી, રહ્યું અધારે ઘેર. ૩૫

જડ વસ્તુ મુખ આપશે, છાંટા એવી આશ;
કાળ અનંતો પછી જશે, અંતે ધણો નિરાશ. ૩૬

આત્મ ધર્મ અનેક છે, પ્રગટે છોડે કષાય;
એક જ ચાંપ દળાવતાં, અનેક દિષ્ટ યાય. ૩૭

મારું તારું જ્યાં રહ્યું, હું-વં-મું જ્યાં ભેર;
ત્યાં આત્મ ધન લૂંટતા, રાગ દ્વેષ બે ચોર. ૩૮

જડમાં બે ત્રિશ્વસ છે, તે ચેતનમાં યાય;
વિપદ ટલે સહુ મુખ મળે, ભવ ફેરા સહુ બાય. ૩૯

હિંસા મનથી પણ તલે, દ્વેષ કરે સહુ દુર;
પ્રાણી શાંત બને સદા, વાઘ સિંહ સમ દુર. ૪૦

લોહ તિભેરીથી કઢી, ધન રક્ષા નવિ હોય;
તિભેરી કર પુન્યની, ધન હરશે નહીં કોય. ૪૧

જેથી ચાહે માનને, તેનું કર તું માન;
નમ્ર મદને ચાલને, મૂળીને અભિમાન. ૪૨

વસ્તુ ચાહે નવનવી, પાસે નથી બદામ;
ક્રોડ દિમ વસ્તુ મેળવે, આપ્યા વિન તે દામ ? ૪૩

પુન્ય દામ પાસે નથી, મુખ સંપત્તિ મ્હાય;
મળે ન કોડ ઉપાયથી, ભલકું દુઃખ જ યાય. ૪૪

જેન દર્શનમાં તાત્વિક વિચારણાને સ્થાન પામેલ છે, અજ્ઞ, પાપ, પુણ્ય, આશ્રવ, સવર, નિર્દોશ, બધ અને મોક્ષ એ નવ તત્ત્વો ધંપી પાછળના સાત તત્ત્વોનો પ્રથમના એ તત્ત્વોમાં સમાવેશ થાય છે. તે સાત તત્ત્વો પ્રથમના એ તત્ત્વોનો વિસ્તાર, સ્વભાવ અને પરિણામ છે. તેના ઉપાદેય અથવા આદેશ-ધારણ કરવા લાયક અને હેય અથવા ત્યજવા લાયક શુભોની યથાર્થ સમજણમાંથી નિષ્પન્ન થતો શુદ્ધ આચાર જે ધારણ કરવામાં આવે તો પ્રથમ જ તત્ત્વમાં રહેલા આત્મ તત્ત્વનો અંતિમ વિકાસ, તેના શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અથવા મોક્ષ જે દરેક ભગ્ય જીવની સર્વ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિનું અંતિમ સાધ્યગિદ્ધ છે તે સદ્ગત બને છે તેથી જીવમાં રહેલા આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપ અથવા મોક્ષ-પ્રાપ્તિ માટે આત્માના શુભોનું યથાર્થ દર્શન કરવું જરૂરી છે. જેમ કોષ વસ્તુનું સદ્ગતતા-પૂર્વક દર્શન કરવું હોય તો તે વસ્તુના શુભો અથવા સ્વભાવની યોગ્ય સમજણ મેળવી જોઈએ તેમ આત્મદર્શન માટે આત્માના સ્વભાવ અને શુભોની યોગ્ય સમજણ અને તેની પ્રાપ્તિ માટે માટે દૂર કે વિવેચન કરવાનું આ લેખનું પ્રથમ જન છે. વિષય ધણી જ ગહન છે અને ધણું દૂર કે લખવા પ્રયાસ કરવા છતાં માસિકના એ વિકાસમાં વિસ્તાર પામ્યો છે. લેખકના જ્ઞાનની અતિ અપ્પતા, મતિદોષ અથવા પ્રમાદને કારણે કોષ બાબત દોષયુક્ત અથવા વિપરીત સ્વરૂપે રજૂ થઈ હોય તો તે સુધારીને વાચવા સુગ ધર્મજનુઓને વિનંતિ છે.

આ સંસારમાં દરેક જીવમાં આત્મારૂપી ચૈતન્ય તત્ત્વ રહેલું છે તે શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ છે એટલું જ નહિ પણ દરેક જીવના ઇદ્રિયાદિક વિકાસના પ્રમાણમાં તે સ્વાનુભવસિદ્ધ છે. આપણી ચર્મચક્ષુને અગેયર એવા સૂક્ષ્મ અને સ્થાવર જીવોની આહાર ગ્રહણ કરવાની સંજ્ઞા એક બાજુ રાખીએ તો અન્ય એ ઇદ્રિયાદિક તસકાયના જીવોની જોડામાં જોડી આહારાદિ સંજ્ઞા અને હસનયસન શક્તિ આપણે જોઈ

શકીએ છીએ, જે કોષ પણ જડ અથવા નિર્જીવ કે અજ્ઞ પદાર્થમાં કદીપણ જનવામાં આવતી નથી. પછી ભલેને જડ વસ્તુ પરમાણુ પુદ્ગલરૂપે સૂક્ષ્મ હોય કે ગમે તેવા પર્વતાદિ વિરાટ પ્રયત્નકાય સ્કન્ધ-સમૂહ રૂપે હોય. સ્થાવર વનસ્પતિકાય જીવોમાં આહારાદિ સંજ્ઞા લાગણી હોય છે તેમ સદ્ગત વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી જગદીશચંદ્ર બોઝે “ રેસોનન્ટ રેકોર્ડર ” નામના યત્નના પ્રયોગદ્વારા સિદ્ધ કરી આપ્યું છે. તે વાત હવે તો ધણી પ્રસિદ્ધ છે, પણ વનસ્પતિમાંથી જ અથવા આત્મતત્ત્વ આત્મ જતા તેના ઉપર ગમે તેવા પ્રયાગ કરવામાં આવે છતાં તે સંજ્ઞા અથવા લાગણીમૂલ્ય જડ દેખાય છે. પાન, પુષ્પ, ફળો વૃક્ષમાંથી છૂટા પાડવામાં આવતા ગમે તેના સાચ-વણી છતાં થોડા વખતમાં નિર્જીવ થઈ કરમાઈ જાય છે, બ્યારે વૃક્ષ સાથે રહેલા પાન, પુષ્પ, ફળો કાષ ખાસ પ્રવાસ વગર તેની આયુષ્ય મર્યાદા મુજબ સજીવ હોય છે ત્યાં સુધી લીલાછમ, પ્રકુલિત રહે છે. મૂળમાંથી છૂટા પડેલ વૃક્ષનું મૂળ થોડા વખતમાં નિર્જીવ થતા ફરી તની રોપણ ક્રિયા થઈ શકતી નથી, ગમે તેના પ્રવાસ છતાં ફરી તે ઉગાડી શકાતું નથી નવપલ્લવિત યા પ્રકુલિત થતું નથી. -વનસ્પતિ કાય વિગેરે સ્થાવર ઐકોન્દ્ર્ય જીવો કરતા બેઈદ્રિયાદિક તસકાય જીવોનું ચૈતન્ય અને તેની આહારાદિક સંજ્ઞા તથા હસનયસન શક્તિ વધુ સ્પષ્ટ છે. ઇયલકીડી, મકીડી, મગ્ગર, પશુ, પક્ષી વગેરે જીવોમાં ન્યાયસુધી આત્મા અથવા ચૈતન્ય હોય ત્યાં સુધી જ તે આહાર ગ્રહણ કરે છે અને ઇન્દ્રિય વિકાસ અનુસાર સુધવા, જોવા અને સાંભળવાનું કરે છે પણ જીવનું શત્તુ થતા અર્થાત્ શરીરમાંથી આત્મા આત્મો જતા તની બધી ક્રિયાઓ આપોઆપ તુલ્ય બધ થઈ જાય છે અને આત્મા-ચૈતન્ય રહિત શૂન દેહની જુદા જુદા પૌદ્ગલિક પદાર્થોના ઢગલાથી વિશેષ ઉપયોગિતા રહેતી નથી શૂન દેહમાં કદી પણ આત્મા, ચૈતન્ય, પ્રાણનો પુન મચાર થઈ શકતો નથી. શત્તુ પામેલા ઇયલ વિગેરે જન્તુઓ અનાજ કોરી ખાતા નથી; કીડી, મકીડી, મગ્ગર કર-

હતા નથી; સર્વ મન્ય વાઘ સિંહનો બપ રહેતો નથી; બકરી ગાય બળદ થોડા હાથી વિગેરે ઉપયોગમાં લઇ શકાતા નથી, મૃત પામેલા સર્વ જીવોના શરીરો વિષે પોતાને કે બીજા માટે એ જ સ્થિતિ-ઉપયોગહીનતા-નિષ્ક્રિયતા રહેલી છે. સર્વ જીવોનું એક સામાન્ય લક્ષણ જે ઉપયોગ નામે અથવા માહારાદિક સંજ્ઞા, બોધરૂપ વ્યાપાર-પ્રવૃત્તિ તરીકે મોળખાય છે તે જીવનમાં આત્મા હોય ત્યાં સુધી ન થાય છે. તે સર્વ જીવોમાં જોવામાં આવે છે અને મૃત અવસ્થામાં તે સર્વ જીવોમાંથી ચાલ્યું જાય નિર્જીવ, અજીવ, જડ અથવા પૌદ્ગલિક ગમે વા સંયોગ આકારવાળા કોઇ પણ પદાર્થમાં જની આહારાદિક કાંઇપણ સંજ્ઞા, ઉપયોગ, વ્યાપાર, વૃત્તિ હોતા નથી. જીવ અને અજીવ વચ્ચે, જાતમા અને પુદ્ગલ વચ્ચે, ચૈતન્ય અને જડ વચ્ચે । મુળ અને તાર્ત્વિક ભેદ છે.

આત્મયુક્ત જીવનમાં રહેલી ઉપયોગિતા અને જાતમા ચાલે જતાં મૃત અવસ્થામાં આવતી હતા અથવા નિષ્ક્રિયતાનો જે વિચાર અન્ય જોને લાગુ પડે છે તે પાંચે ઇન્દ્રિયો અને મનોબળ હેતુ મનુષ્યને વિશેષ કરીને રચ્ય જીવને સુગમ-લાગુ થાય છે. બીજા કોઈ પણ જાતના જીવો માં મનુષ્યની ઇન્દ્રિયો, મનોબળ, જ્ઞાન વિશેષ કરીને સિત હોય છે, અને વિકસિત થઇ શકે છે. માન્ય રીતે મનુષ્ય ઘણું કરીને પોતાના હેઠધારણ, શુ, સુખ-સગવડ, સ્વાર્થપૂરતા વિચાર અને સ્તિ કરે છે. તે માટે સામાન્ય રીતે જોઇ શકાય કે મનુષ્ય પોતાથી નાના કે મોટા મનુષ્યો । બીજા પ્રાણીઓ ઉપર પોતાના જ્ઞાન અને ઇન્દ્રિયો આધિપત્ય મેળવે છે. પોતાથી ઘણી વધારે તવાળા અને મોટા વાઘ, સિંહ, હાથી, મન્ય રેને સુક્ષ્મ થકડે છે. કચ્છતર કુતરા વાંદરા બળદ ઉંટ થોડા વિગેરે પશુ-પક્ષીને પોતાને બનાવી ઉપયોગમાં લે છે. પોતાને તુકશાનકારક પ્રકારના અસંખ્ય જીવજંતુઓના જંતુનાશક જો અથવા યંત્રોથી, અથવા તે સામે તેથી

વિરુદ્ધ-પ્રકારના જીવજંતુઓના ઉપાદનની ગોઠવણ કરી નાશ કરે છે. શારીરિક રોગોના નિવારણ માટે આશ્વર્જનક શોધો અને શસ્ત્રક્રિયાઓ કરે છે. મનુષ્ય એમ ઘણી રીતે પોતાનો જીવનનિર્વાહ સુખ-પૂર્વક ચલાવવા મથે છે. ઉપરાંત મનુષ્ય પોતાની પ્રવૃત્તિ વધારવા ગમે તેવા પદાર્થો ભેટીને, રણો ઓળંગીને, જંગલો કાપીને, રેલ્વે રસ્તાઓ બાંધીને પોતાનો માર્ગ સરળ બનાવે છે. વહાણ અને સ્ટીમરો બાંધીને મહાસાગરને પણ જાણે કે વશ કરે છે અને હળવે માઇલ દૂર ધારેલા રથને પહેંચી જાય છે. એટલે જો અને જેટલી ઝડપે કુદરતી શક્તિ ધરાવનાર પક્ષીઓ આકાશમાં જીડી શકતા નથી તેથી વધારે જો અને કલાકના એકસોથી ચારસો માઇલની ઝડપે એરોપ્લેનદ્વારા જીડી શકે છે અને નીચે ઉતર્યા સિવાય થોડા કલાકમાં જે ઘણું હઝાર માઇલ આકાશપ્રદેશ ઘુંટી વળે છે જોયેથી પડતા પાણીના ધોધમાર પ્રવાહમાંથી વિજળ બળ ઉત્પન્ન કરી રાત્રે દિવસના જેવો પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરે છે અને મોટા પ્રચંડકાય યંત્રો ચલાવે છે થોડી મિનિટો અને સેકન્ડોમાં ટેલીગ્રામ અને રેડીઓ દ્વારા હળવે માઇલ દૂર સંદેશ મોકલાવે છે. બાપણો અને ગીતો સંભળાવે છે. બોલતા-ચાલતા સિનેમાદ્વારા બાપણો, રમતગમત, નૃત્ય, લડાઈ વિગેરે જીવનના તમામ પ્રસંગોના સિનેમાના પડકા ઉપર પડછાયારૂપે ભાષા અને અવાજ સાથે તાદર્ય ચિતાર રજૂ કરે છે. માથુસ ગાયોદિનની પ્લેટ ઉપર પોતાનું ગાયન અને ભાષણ ગ્રહણ કરાવે હળવે માથુસોને સેકન્ડો વખત વગરજોલે ફરી ફરીને સંભળાવે છે. માઇક્રોફોન દ્વારા ભાષણના કીમા અવાજને મોટા કરી એકી સાથે લાખો માથુસોને માઇક્રો સુધી સંભળાવે છે. વિગેરે વિગેરે બીજા પ્રાણીઓ, કુદરતી બળો અને પૌદ્ગલિક પદાર્થો ઉપર વિજ્ઞાનના બળે મનુષ્યે અદ્વિજીત કાળ મેળવી પોતે માનેલા સુખ-વૃદ્ધિ અને ઇચ્છાપૂર્તિ માટે ઘણું કર્યું છે, અને હજી કેંઈ ને કેંઈ કરવાના મનોરથો સેવે છે. જીવનમાં આત્મા, ચૈતન્ય અથવા

પ્રાણ હોય ત્યાસુધી બુદ્ધિ, મન, વાણી અને શરીર-
દ્વારા આવા અને બીજા અદ્ભૂત અનેકવિધ કામ
કર્નાર મનુષ્ય મગ્યુને શરણ થતા, તેના શરીર
માથી આત્મા-ચૈતન્ય-પ્રાણ આલેખ જતા, તે કાંઈ
કરી શકતો નથી, શરીર ઉપરથી માખી સરખી
ઉડાડી શકતો નથી, એક તણખણુ પણ તોડી શકતો
નથી, તેના તમામ મનોરથ, વિચાર, પ્રવૃત્તિ એકાએક
બંધ પડે છે. જે શરીરરૂઠે, જે શરીરના મુખ-
દૃષ્ટિ અને ધ્વજાતપ્તિ માટે કુદરતી બળો, પદાર્થો
અને પ્રાણીઓ ઉપર તેણે આધિપત્ય મેળવ્યું હતું
તે સર્વ છોડી દેવું પડે છે. બાકીમા બુદ્ધિ, મન,
વાણી અને શરીરના કાંઈપણ પ્રયોગ-ક્રિયા વગરનું
શરીરનું ધૌર્ગલિક ખાલી ખોખું રહે છે. તે પણ
કોઠાના વખતમા જીવંતશાણું થઈ માટી અને રાખના
ઢગલાને મળી જાય છે મનુષ્ય જીવનમા આ એક
અતિ કરુણ પણ હ મેશની ઘટનાનો વિષય છે.

અત્યારની વૈજ્ઞાનિક શોધખોળોથી માનવ બુદ્ધિએ
જ કાંઈ પ્રગતિ સાધી છે તે મનુષ્યમા રહેલ કયા
તત્વનો પ્રભાવ છે એ ખાસ વિચારવા જેવું છે. એ
તો નબળીતી વાત છે કે મનુષ્ય મૃત્યુઆદ કંઈ પણ
વિચાર કરતો નથી, બુદ્ધિયળ દોડાવતો નથી, બોલતો
નથી, તેની ઇંદ્રિયોના તમામ હીનચાલ અને આસોઆસ
ક્રિયા પણ બંધ પડે છે. મૃત્યુ સાથે મન, વચન,
કાયાનો તમામ વ્યાપાર-ક્રિયા તુરંતમા જ બંધ પડે
છે તેવી જ રીતે મનુષ્યમા આત્મા, ચૈતન્ય અથવા
પ્રાણ હોય ત્યા સુધી મન, વચન, કાયાના વ્યાપાર
ચાલુ રહે છે. તે ઇન્દ્રિયત વરણ માટે નિત્ય નવા
વિચાર કરે છે, બુદ્ધિયળ વાપરે છે, વાઈપડતા
કેળવે છે, અનેકવિધ પ્રવૃત્તિ અને દોડધામ કરે
છે, જે સર્વ મૃત્યુ થતા એકાએક બંધ પડે છે. એ
જતાવે છે કે જીવંત મનુષ્યમા એક એવું તત્વ
રહેલું છે કે જેને લઈને મનુષ્ય સર્વ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ
કરી શકે છે ને મનુષ્યમા આત્મ તત્વ અથવા
ચૈતન્ય રહેલું છે એની પ્રતીતિ કરાવે છે તે ભ્યાસુધી
હોય ત્યાસુધી જ મનુષ્ય કાંઈપણ ક્રિયા કરી શકે
છે. તે આલ્સુ જતા અર્થાત્ ચાલુ બાપામા કહીએ તો

મૃત્યુ થતા શરીર અને તેની બાહ્ય ઇન્દ્રિયો જેમની
તેમ રહેવા છતાં મન, વચન, કાયાની સર્વ ક્રિયા
આયોઆય બંધ પડે છે. મન, વચન, કાયાનો ચાલનો
વ્યાપાર જેમ મનુષ્ય જીવનમા રહેલા આત્માને કાગળે
સિધ્ધ થાય છે તેમ અન્ય સૂક્ષ્મ, બાદર, રથાવર,
ત્રસ, સર્વ જાતિના જીવો વિષે તેમજ ઓઝી વધુ
ઇન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ અને મનોબળના વિકાસ અનુમાર
સમજવું. બીજા જીવો કરતા મનુષ્યને સર્વ ઇન્દ્રિ-
યોની પ્રાપ્તિ તથા મનોબળનો વિકાસ સર્વથી અધિક
હોવાથી તેની જ્ઞાનાદિક શક્તિ પણ બીજા સર્વ
જીવો કરતા વધારે હોય છે

એટલું સમજાય હશે કે મનુષ્ય જે કાંઈ મન,
વચન, કાયાનો વ્યાપાર ચલાવે છે, જ્ઞાન મેળવે છે,
બુદ્ધિયળ દોડાવે છે, અન્ય પ્રાણીઓ તથા ધૌર્ગ-
લિક પદાર્થો વિષે શોધખોળ કરી જે કાંઈ પ્રગતિ,
વિજય અથવા નિયંત્રણ સાધે છે તે સર્વ આત્મ-
શક્તિના પ્રભાવે છે. આ દુનિઆ ઉપર છેલ્લા કેટ-
લાક સંક્રાંતિમા વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓના અભાવે તથા
કાળના પ્રભાવથી પ્રવર્તેલા અજ્ઞાન અને અધકારથી
મનુષ્ય પોતાની શક્તિનું જ્ઞાન ભૂલી ગયો છે, અને
વર્તમાન કાળમા હાથ લાગેલી શોધખોળો તેને વધુ
અદ્ભૂત અને આશ્ચર્યજનક લાગી છે. આ
દુનિઆ ઉપર જુદા જુદા પ્રાણીઓ અને પદાર્થો
વિષે અગાઉ નહોતા તેવું ઘણું જ્ઞાન અને પ્રગતિ
મનુષ્યે સપાદન કર્યા છે એમ તેને કાંઈક અભિમાન-
પૂર્વક સમજાય છે, પણ અત્યારના સમર્થ વૈજ્ઞાનિકો
પોતે જ કહે છે કે તેમણે આ દુનિઆના થોડા
જીવો અને પદાર્થોનું જે કાંઈ જ્ઞાન સપાદન વર્ષ
છે તે આ બ્રહ્માડ-વશમા આ પૃથ્વીથી નાન માટા
બીજા અસંખ્ય જોળા અને તેમા રહેલા અન-
તાનત જીવો અને પદાર્થો વિષેના મેળવવા નોષ્ટતા
જ્ઞાનના મુકાબલે અતિ અલ્પ છે-અનતમો ભાગ
છે. કોઈપણ એક જીવનું, કોઈપણ વસ્તુનું પુરુષગ
રક્તનું સર્વ પર્માણુ સાથે તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન ચક્ર
નથી ફક્ત આ શોધાએલી દુનિઆના થોડા જીવોનું,
થોડા પુરુષગ-પદાર્થોનું, થોડા પર્માણુ સાથે અલ્પ

જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે એમ અત્યારના વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ નરપણે સત્યતાપૂર્વક સ્વીકારે છે. તેમાં મનુષ્યમાં રહેલું આત્મતત્ત્વ ઘણાને હજી સમજાતું નથી. તે ધણુંખૂં mystery-ગુણ રૂપે જ રહ્યું છે. તેમ છતાં મનુષ્યમાં રહેલ જ્ઞાનાદિક શક્તિનો પ્રભાવ જોતાં તેની પાછળ કોઈ ગુણ તત્ત્વ રહેલું છે અને એ ગુણ તત્ત્વ શરીરથી ભિન્ન છતાં શરીરમાં રહેલો આત્મા નામનો કોઈ ચર્મચક્ષુને અગોચર પદાર્થ છે એમ ઘણા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓને હવે કટકેક અંશે સમજવા લાગ્યું છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓની શોધખોળનો વિષય પૌદ્ગલિક ભૌતિક રૂપી પદાર્થો હોવાથી અને આત્મા તેથી ભિન્ન અને અરૂપી હોવાથી આત્મા વિષેનું જ્ઞાન તેમને સંપાદન થાય નહિ તે સમજાય તેવું છે; છતાં મનુષ્યે આ દુનિ-આમાં જે કંઈ શોધખોળ કરી છે, પ્રગતિ સાધી છે, તેમાં મનુષ્યમાં રહેલી કોઈ અદૃશ્ય શક્તિનો પ્રભાવ છે અને તે શક્તિ વગર મનુષ્યનું શરીર કાંઈ કરી શકતું નથી એમ કહી આત્મતત્ત્વનો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ અરપષ્ટ અને આડકતરો સ્વીકાર કર્યો છે.

મનુષ્ય તથા અન્ય દરેક પ્રાણીમાં આત્મા છે અને જીવ માત્રમાં જે કાંઈ આહારાદિક સંજ્ઞા અને ઓછા વધુ જ્ઞાનાદિક ગુણો દેખાય છે અને જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે દરેક જીવમાં રહેલ આત્માની શક્તિનો પ્રભાવ છે એટલું સ્વીકાર્યા પછી જીવમાં આત્માની સાથે બીજું જે એક અજીવ, જડ અથવા પુદ્ગલ તત્ત્વ રહેલું છે તેનો વિચાર કરવો જરૂરી છે.

આ સંસારમાં દરેક જીવને કાંઈ ને કાંઈ શરીર સાથે રહેલું છે જ. શરીર વગરના જીવ અથવા આત્માની કલ્પના આ સંસારને વિષે થઈ શકતી નથી. ચર્મ ચક્ષુથી અગોચર સૂક્ષ્મ અને સ્થાવર નિગોદના જીવોને પણ સૂક્ષ્મ શરીર અવસ્થા હોય છે. જે જીવોના શરીરો નાના મોટા પ્રકારે રચીલ હોય છે તે યક્ષ, મન અને બીજા ઇન્દ્રિયોથી સારી રીતે જાણી શકાય છે. જીવોનું શરીર એક પૌદ્ગલિક પરિણામ છે. તે સમયે સમયે શ્વાસોશ્વાસ

અને આહાર વિગેરે ક્રિયા દ્વારા ગ્રહણ કરાય છે, તે શરીરના જુદા જુદા આકાર, સંવાત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ વિગેરે રૂપે પરિણમે છે. તે શરીર શાતા અને અશાતા અથવા સુખ-દુઃખનું નિમિત્ત બને છે, તે જન્મસ્થાનની વિશેષતાને કારણે ઉચ્ચ નીચના વ્યવહારનો વિષય બને છે, આયુષ્ય હેતુ ત્યાં સુધી શરીરનું ગ્રહણ તથા ધારણ કરી શકાય છે અને મૃત્યુ સમયે તે છોડી જતું પડે છે. જીવના શારીરિક પુદ્ગલોના આવા પરિણામ, ધર્મો અથવા ગુણો છે.

જીવમાં જેમ શારીરિક પુદ્ગલોના ગ્રહણ અને ધારણ કરવાનો સતત ભાવ જોવામાં આવે છે તેમ તેથી પણ ઘણો વધુ અગત્યનો અને જીવના શરીર તથા સર્વ વ્યાપારના મૂળરૂપ એક ભૂતનો ભૂત જીવમાં હમેશાં જોવામાં આવે છે. તેનું નામ જીવનો રાગ દ્રેષ્યનો પરિણામ છે. મનુષ્યના રાગ-દ્રેષ્ય જાણીતા છે. આધ્યાત્મિક વિકાસક્રમની ઉન્નત કોટીએ સાત માથી આગળના ગુણસ્થાનકે વિરાજતા મહાત્મા પુરુષો સિવાય બીજા સર્વ મનુષ્યમાં આ દુનિયાના જુદા જુદા પદાર્થો અને પ્રાણીઓ વિષે રાગ અથવા દ્રેષ્ય સહેજે જોઈ શકાય છે. મનુષ્યનો શરીર ઉપરનો મોહ જાણીતા છે. શરીરના સુખ, શાંતિ તથા રક્ષણ માટે ઇચ્છિત પદાર્થો મેળવવા તે નિરંતર પ્રવૃત્તિ કરતો રહે છે. તે માટે ખેતરાક લે છે, વસ્ત્ર પહેરે છે, ઘર કે માળા બાંધે છે, જલપાન કરે છે, રનાન, રોડન, વિલેપન, ઉઠીપન, ઔપચીકચાર વિગેરે ક્રિયા કરે છે. એ સર્વ શરીર પ્રત્યેના મોહ અથવા રાગને કારણે કરે છે, એ વિચાર કરતા સમજાય તેવું જ છે. તેવી જ રીતે શરીરના સુખ, શાંતિ અને રક્ષણમાં વિઘ્નકારક પદાર્થો દૂર કરવાની અને તેથી દૂર રહેવાની તે સતત ચિંતા કરે છે. તેવા વિઘ્નકારક પદાર્થો પ્રત્યે સહેજે તેને દ્રેષ્યભાવ પ્રગટે છે. આધ્યાત્મિક વિકાસ ક્રમના ઉન્નત માર્ગે પહોંચેલા થોડા મહાત્મા પુરુષો સિવાય બીજા સર્વને વધુ ઓછો રાગ-દ્રેષ્યભાવ કાયમ હોય છે, એ સર્વના અનુભવની વાત છે. તે રાગ-દ્રેષ્યમાંથી બીજા પણ

અનેક કૃષ્ણા કૂટે છે, કોષાદિક કપાયભાવ પ્રગટે છે રાગજનિત ઇચ્છિત પદાર્થો મેળવવા અને તેનો સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિમાથી લોભ અને માયા અથવા પ્રપચનો જન્મ થાય છે. તે આગળ વધતા પરિગ્રહ અથવા મૂઠ્ઠા, ચોરી, જૂઠું 'મોસતુ' વિગેરે રૂપે પરિણમે છે મૈથુન ભાવ પણ એક જાતનો રાગયુક્ત પશ્ચિમામ છે મનપસંદ પદાર્થો પ્રત્યે જેમ રાગ પ્રગટે છે તેમ અણગમતા પદાર્થો પ્રત્યે દ્વેષ પ્રગટે છે તેમાંથી કામ ઉત્પન્ન થાય છે, પોતા વિશે માનજીવિધિ અને જીભ પ્રત્યે તુરંત ભાવ પેદા થાય છે, ઉપરાંત ભય અને દુર્ગંધાનો ભાવ પણ તેમાંથી પ્રગટે છે કોષાદિક ભાવ આગળ વધતા હિંસા વિગેરે રૂપે પરિણમે છે મનુષ્ય ઉપરાંત અન્ય સર્વ જીવોમાં રુગ-દ્વેષનો ભાવ અને તેના પરિણામ રહેલા છે પશુ-પક્ષી અને સર્પ નાના-મોટા હાલતાચાલતા ત્રમકાયના જીવોના શરીર ભયમા મૂકતા તેઓ નામભાગ કરી મૂકે છે, સ્વગથાવ અર્થે તેમજ દુરમનને મારી દહાવવા શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે, દરેક જીવ જોઈતા આહાર માટે નિત્ય શોધમા રહે છે. કાઠી મ'કાઠી તો વળી જોરાકતો સમઢી રાખે છે, અને તેા માર્ગમા આડે આવનારને ચટકા-ડશ મારી દેવભાવ વ્યક્ત કરે છે. સર્પોદિકના કોષ તથા પરિગ્રહ મૂઠ્ઠા પ્રસિધ્ધ છે ઉદર, ચિવાડી, સર્પ, નોળાંઆના જાતિય જાણીતા છે જુદી જુદી હદ, ગામ યા શેરીના કૂતગ જહારના કૂતરોને પોતાા હદમા આવવા દેતા નથી, આવે તેને તકરાર કરી બસી, લડી કાઢી મૂકે છે સર્પ, હરણનો સગીત રાગ, પતંગીઆનો દીપક ગગ, શિકાર માટે શિઆળાંઆ જાગલા મરચતુ માયાવીપણુ વિગેરે જુદા જુદા પ્રાણીઓ પોતાના ખામ પ્રકારના રાગ-દેવના કારણે દ્દષ્ટાતરૂપ જાન્યા છે દાહતા ચાલતા જીવો ચાક્ષ્ સદમ અને રધાવર એકેન્દ્રિય જીવોને પણ રાગ-દેવ

હોય છે જ, વનસ્પતિના જીવો પણ કોષાદિક સાગણી અનુભવે છે તેમ સદ્ગન જગદીશચંદ્ર બોઝે સિધ્ધ કરી આપ્યું છે. જીભ એકેન્દ્રિય જીવોના રાગ-દેવ આપણી ચર્મ-ચક્ષુએ દેખી શકાય તેવા વ્યક્ત નથી હોતા, પણ ઝાંતી પુરવોએ જાનજળથી જોઈને તે વિશે શાંત્રોમા ધણું વખ્યું છે, તે સુક્તિપુરસ્સ છે. એકેન્દ્રિય જીવોના ફરી ફરીને જન્મ મરણ અથવા ભવધારણુ જહુ થોડા સમયને અંતરે થયા કરે છે. દરેક જીવને પોતાના શરીર અને જીવન વિશે આત્મ ત રાગ હોવાથી મરણ જેવું મોટું દુખ નથી. એ રીતે જોઈ શકાશે કે રાગ-દેવ દરેક જીવને દુખ-પરપરાતુ કારણ છે રાગ પણ અંતે દેવ, દુખ અને કલેશમા પરિણમે છે કોષ જીવને રાગથી ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય તો તે લાભો વખત ટકતી નથી તેમા જીભજો તરફથી તથા કુદરતી અનેક વિધો-અડચણો આવે છે. આ દુનિઆનો દરેક પુદ્ગલ પદાર્થ નાશવત અને પરિણામશીલ છે ઇચ્છાઓ અનેક છે અને સમયે સમયે અનેકગણી વધે છે તે કદી સતોષાતી નથી. કદાચ કોઈને બંધી રીતે સુખ હોય તેમ દેખાય છતા આસુખ્ય પુરુ થતા ભોગોપભોગના તમામ સાધનો ઇચ્છા નહિ હોવા છતા છોડીને ચાલ્યા જવું પડે છે એટલે આ દુનિઆના ભોગોપભોગ અને પૌદ્ગવિક પદાર્થો પ્રત્યે જેમ વધુ રાગ-આમક્રિત કેળવ્યા હોય છે તેમ તે વધુ દેવ, દુખ, કલેશના કારણુ બને છે જીવ જે પૌદ્ગલસાદિક પદાર્થોથી સુખ મેળવવા મથે છે તેમા મમત્વ રાગ-આમક્રિત રાખે છે તે સર્વ અંતે દુખ અને કલેશરૂપ બને છે

આ સારમા દરેક જીવમા રાગ દેવ છે, અને તે દુખ અને કલેશતુ કારણુ છે એમ ઉપર જોવાઈ ગયું છે. હવે તેની આત્મા ઉપર શુ અસર થાય છે તે જોવાતુ રહે છે (ચાલુ)

પૂજન : એક મહત્વની ક્રિયા

ધાર્મિક વિધિ-વિધાનના અનુસંધાનમાં ખાસ પ્રેરણાદાયી અધ્યાત્મ ગીતા સમા શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજના સ્તવન સંબંધી વિચારણામાં અવગાહન કરીએ તે પૂર્વે એક વાત નિશ્ચિત કરી લેવાની જરૂર છે અને તે એ જ કે જૈન ધર્મની પ્રત્યેક આત્મકલ્યાણ-કારી કરણીમાં અરિહંત યાને તીર્થંકર પ્રભુની પૂજા મહત્વનો ભાગ ભજવે છે, એટલે જે યુગમાં મૂર્તિપૂજા સામે ચેડા કાઢવામાં આવતાં જોવાય છે કિંવા જૈન સમાજનો એક ભાગ જેનાથી હાથ ધોઈ જોકો છે એ વેળા 'શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ જેવા પ્રખર યોગી કિંડિમનાદે મૂર્તિપૂજનનું મહત્વ સ્વીકારે છે અને જોના વિના જનતાના મોટા ભાગનો આત્મ-પથ તિનિરાચ્છાદિત છે એમ ભાર મૂકી જણાવે છે.' એ વાત ભૂલવા જેવી નથી.

વીતરાગની મૂર્તિ જેવું સુંદર અને ભાવ-શ્રેણીવર્ધક સાધન ત્યજી દઈ જેઓ કેવળ નિરાલંબન ધ્યાનની વાત કરે છે તેઓ સાચે અધારામાં અથડાય છે. કેવળ નામસ્મરણથી ધ્યાનની એકાગ્રતા જામી શકતી નથી. વર્તમાન કાળના સંજ્ઞાબંધ પ્રસંગોમાંથી એ વાતમાં રહેલ સત્ય અવધારી શકાય તેમ છે. જે યુગ દેશનેતાના ફેટા સંગ્રહ છે, બાવલા ઊભા કરે છે, અભ્યાસના પુસ્તકોમાં ચિત્રોની આવશ્યકતા સ્વીકારે છે અને હોંશલેર સજા-વહાલાના ફેટા ખેંચાવે છે તે યુગના માનવીઓમાંથી જ્યારે મૂર્તિની અગત્ય સંબંધે શંકા ઉઠાવાય અગર તો પત્થરની

ગાય દૂધ આપે ખરી? એવા ભ્રમોત્પાદક પ્રશ્ન ખડા કરી જડ એવા પત્થરમાં પ્રભુપણનો આરોપ કરવો એ નરી મૂળખૂંટા છે, અથવા તો પત્થર પૂજે શો હિં વળવાનો છે એવા ઉપદેશ અપાય ત્યારે સહજ સવાલ ઊઠે છે કે આ માનવીઓં બુદ્ધિપૂર્વક તોલન કરી સત્યાસત્યની તારવણી કરી શકે છે કે કેવલ સંપ્રદાયના અધારા કૂવામાં બુદ્ધિ કાઢે છે? અથવા તો સ્વચ્છંદતાની સરિતામાં તણાઈ રહેલાં છે?

જો કાળજનું ચિત્ર મૃત માતા કે પિયર ગયેલી પત્નીની સ્મૃતિ કરાવી શકતું હોય, જો પત્થરનું બાવલું અવસાન પામેલા નેતાના ગુણોનું ભાન કરાવી શકતું હોય તો પછી પત્થરમાંથી તૈયાર કરાયેલી-વીતરાગ પ્રભુમાં જે જાતના ગુણો અને લક્ષણો હતાં એનો ચિતાર રજૂ કરતી-યોગ્ય રીતે પ્રતિષ્ઠિત થયેલી મૂર્તિ શા સાફ લાભદાયી ન હોઈ શકે? એની ઉપાસના કરવામાં કઈ દોષાપત્તિ છે? એમાં આંધળી શ્રદ્ધા કેમ કહી શકાય? કયા કારણે સાધન સામે વંટોળ પેદા કરાય છે-અને તે પણ ઊગતા તરુણો તરફથી એ નથી સમજાતું.

જે જાતની પ્રાણ-પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હોય તે પ્રકારની ક્ષણપ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. માટીની મૂર્તિ બનાવી, જોને ગુરુપદે સ્થાપી એકલબ્ધે અમોઘ બાણકળા સાધી હતી એ વાતથી કોણ અજાણ્યું છે? જે એકધારી અડગ શ્રદ્ધાથી પત્થરની બનાવેલી મૂર્તિને ખરેખર અરિહંત દેવ માની ઉપાસના કરે

છે તે ઇષ્ટિત મેળવે છે, એમાં રચમાત્ર શંકાને સ્થાન નથી. 'જિનપ્રતિમા જિન-સારિણી, કહી મૂત્ર મોઝાર' એ વચન ટૂંક શાલી છે. દૃઢ શ્રદ્ધાવત એનો પરચો પામે છે.

નિરાલંબન ધ્યાન અમુક શુભસ્થાનક થા તો ધ્યાનની અમુક દૃઢ પ્રાપ્તિ કર્યા વિવાય અંભવતું નથી એટલે ત્યા સુધી અવલંબનની અગત્ય રહેવાની જ, અને અવલંબનમાં વીત-ગગની મૂર્તિ અમુ અન્ય ચોગ્ય માધન મળે તેમ છે જ નહિ એથી પ્રત્યેક આત્માએ-દરેક જૈન મંતાને મૂર્તિનું પૂજન ભાવપૂર્વક કરવું જ એમજો. પ્રાક્ષણ માટે જેમ સધ્યાકર્મ એ આવશ્યક ક્રિયારૂપ છે તેમ જૈન માટે દેવ-પૂજા એ દરરોજના છ કાર્યોમાંનું એક-પહેલું-અને અગત્યનું કાર્ય છે.

આ મહત્વ ધ્યાનમાં લઈ અધ્યાત્મિક શ્રેણી શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે આહુ ચોવીશીના તીર્થંકરોને આશ્રયી સ્તવનગચના કરી છે. માથોસાથ એમા પોતે પચાવેલ આગમ જ્ઞાન અને એ પરથી અધ્યાત્મદશાના પુનિત પ્રદેશમા કેવી રીતે પગલા માડવા એનો ટૂંકમા મુન્દર ચિત્તાર આપ્યો છે. પહેલી નજરે એકાદ તીર્થંકરને ઉદેગી ગતતાં સ્તવનમા જેમ જેમ આત્મા ઊઠો ઉતરે છે તેમ તેમ તત્ત્વચર્ચા અને વિવિધ વિષયની વિચારણા ભેર પકટે છે એનો અતભાગ આવતાં એમાથી રહસ્ય તારવનો અનુભવાય છે. આ રીતે શ્રી આદિનાથથી શ્રી અન્તિપ્રભુ સ્તવન ગણનામાં બીજી આવના છતાં બધારે

એમાં ભરેલા અગાધ આત્મિક જ્ઞાનની તરખતારોએ એમજો છીએ ત્યારે જાણે પહેલાં કરતાં બીજામા કેટલોયે પથ કાપી આવ્યા ન હોય તેમ જણાય છે. એના બધારે અકોડ મેળવીએ છીએ ત્યારે સહજ સમ-ભવ છે કે ચોગીરાને આત્માને પ્રભુભક્તિમાં બેડવા મારુ-વર્તમાન ચોવીશીના તીર્થંકરોને નજર સામે રાખી-એવી કૃતિની રચના કરી છે કે જે દ્વારા જ્ઞાનાર્જુન મમા આગમજ્ઞાનનો સચોટ ખ્યાલ આવે આત્મા વાદ-વિવાદ કે આડીતેડી ચર્ચામાં ન પડતા ત્રીધો પોતાના આંતરિક પ્રદેશમા બેવા માંડે

આમ કરવામાં એ મહાત્માએ પ્રચલિત રાગોનો ઉપયોગ કર્યો છે છતાં કેટલીક વાર આજના નાટકીયા રાગોનું અનુકરણ કરનારા, મર્યાદા બહાર જઈ કોઈ કોઈ વાર અર્થશૂન્ય શૃંગારિક શબ્દો વાપરે છે અથવા તો પોતા માટે જોટો આડળર મેવે છે નેવું થવા દીધું નથી. સ્તુતિની કક્ષામા કાયમ રહી, ચર્ચાના વિષયને કે વાદ-વિવાદના પ્રશ્નને છેડી, પાછો તેનો સુક્તિપુરસ્સર મમનવય સાધી, પ્રાંત ભાગે આત્મવાન કરવા જ મૂળ મુદ્દો છે તે પર આવી જાય છે અને 'આનંદધન' પ્રયોગમાં માધ્ય સહ સાધકનો મમાયેગ કરે છે

ચોવીશીમા રૂપલ જિનેન્દ્ર પ્રીતમ માહારો જે એ પ્રથમ સ્તવન છે એ તરફ દૃષ્ટિપાત કરીએ

(ચાહુ)

ચોકડી

પ્રવાહના પ્રશ્નો

રૂપિયા ત્રણ હજારનું ઇનામ

મેવાડના મહારાજાશ્રી શ્રી સુંદરમલ રાઠોડના નામે એક બહેરાત જૈન અખબારોમાં પ્રગટ કરવામાં આવી છે, જેમાં તેઓએ જણાવ્યું છે કે:—

હાલમાં ઉદેપુરમાં રહેતા એક જૈન ગૃહસ્થ શેઠ છગનલાલજીના પોતાના નાના પુત્ર હીરાલાલજીને જે કોઈ જૈન ધર્મમાં સ્થિર કરશે-ખ્રીસ્તી બનતો અટકાવશે તેને રૂપિયા ત્રણ હજારનું ઇનામ આપવામાં આવશે.

આ પ્રસંગને અંગે વાત એમ છે કે ભાઈ હીરાલાલ છેલ્લા છ આઠ માસથી પોતાનું ઘર છોડી ચાલ્યો ગયો છે, અને તે ખ્રીસ્તી ધર્મમાં વટલાઈ જશે એવો ભય તેના પિતાને લાગ્યો છે. હજી જો કોઈ જૈન વિદ્વાન, સાધુવર્ય કે અભ્યાસી યોગ્ય પ્રયાસ કરે તો કદાચ હીરાલાલ જૈન ધર્મમાં સ્થિર રહે એવી આશા પણ છે.

ખીલ વાત એ પણ છે કે હીરાલાલજી પોતે વટલાયો નથી, પરંતુ પોતાના હાથે તેમણે ૭૮ જેટલા જૈનોને ખ્રીસ્તી બનાવ્યા છે અને એ દિશામાં તેનો પ્રયાસ ચાલુ જ છે.

આ વર્તમાન બહાર આવ્યા પછી હજી ભાઈ હીરાલાલને કોઈ સમજાવી શક્યા હોય તેમ જણાયું નથી, તેમ કોઈ સંસ્થાએ એ માટે વધુ તપાસ કરી તેને અંગે વધુ જાણવા જેવી વિગતો બહાર-મૂકી નથી. અલગત, હીરાલાલને સમજાવવા માટે આ પ્રકરણની વધુ વિગતો જાણવા માટે

કોઈ કોઈ જિજ્ઞાસુએ વ્યક્તિગત તપાસ કરી હશે, પરંતુ તેનું પરિણામ શૂન્ય છે અગર હજી અપ્રગટ છે.

જે વિગત બહાર આવી છે તે પરથી હીરાલાલની આર્થિક સ્થિતિ સારી છે. એટલે પૈસાના પ્રલોભને આ માર્ગ તરફ તેઓ જોવાયા હોય તેમ માનવાને કારણ નથી, તેમ તેઓ કોઈ સારા અભ્યાસી કે ધર્મજિજ્ઞાસુ હોવાનું જાણમાં નથી. માનસિક નબળાઈ પણ કદાચ તેઓને આ માર્ગે દોરી લઈ જતી હોય તો પણ ના ન કહેવાય.

હીરાલાલના જીવન-પલટાનો યથાર્થ ઇતિહાસ જ્યાં સુધી કોઈ અનુભવી બહાર ન મૂકે ત્યાં સુધી એ પ્રકરણને અંગે સમાજની ફરજનો વાસ્તવિક ખ્યાલ ન આવી શકે, પરંતુ આ કિસ્સો આપણને એક વિચારણીય પ્રશ્ન તરફ દોરે છે. જે વિચાર્યા વિના જૈન-જગતને લાગુ પડેલ ક્ષયની ખીમારીનો નીચોડ અશક્ય છે. તે પ્રશ્ન છે આપણા ઘટતાં જતા સંખ્યાબળનો.

ધર્મપલટાનાં કારણો

ધર્મ પરિવર્તનના મુખ્યત્વે બે કારણો આવે આપણી સામે ઊભા છે.

(૧) આજીવિકાના પ્રશ્નને અંગે ધર્મપલટો.

(૨) અલ્પ જ્ઞાનને અંગેનો ધર્મપલટો.

ખ્રીસ્તી, ઇસ્લામ કે આર્ય સંપ્રદાયનો ઇતિહાસ આપણને સ્પષ્ટ શપ્તોમાં સમજાવે છે કે જ્યાં માનવ-જીવનની રાજની સમસ્યાઓનો ઉકેલ

યદ્યપિ શક્યો નથી ત્યાં એ સમસ્યાના બિડેલાના પ્રલોભનો વચ્ચે આજે અનેક માનવીઓએ ધર્મ-પરિવર્તન કર્યાના અને એ રીતે ઇમાઇ આદિ સમાજની હુજારા કે લાગોની મધ્યા વધવા પામી છે. ભૂખની પીડાથી રીજાતી જનતાનો સાદ ન્યારે કંઈ સાલણનાર મળતુ નથી ત્યારે મીશનના આવા પ્રલોભનો વચ્ચે તેઓ પોતાના કુળધર્મને શ્રધ્ધાપૂર્વક વળગી રહેવાની શક્તિ શુભાવતા બંધ છે, અને ધીમે ધીમે એમનું જીવન ધર્મ-પલટાથી રંગાય છે.

અમુક લોભ-લાલચ કે સગવડ ખાતરનો આવો ધર્મપલટો સ્થિર રહી શકતો નથી તેમ જ આ જાતની વટાળ પશ્ચતિથી પોતાના સમુદાયનું સંખ્યાગળ વધતા કંઈ 'ધર્મ' ની કીમત વધી બંધ છે એમ પણ નથી.

“ધર્મ” એ કંઈ બાહ્ય વસ્તુ નથી તેનું મૂલ્ય કેવળ સંખ્યાગળ પર પણ ન આવે એ તે તો “આત્મકલ્યાણ”ના તરવેથી આંકી શકાય. આ જાતનો ધર્માતર બેટલો શૈશવનીય છે તેટલો દયાજનક છે

પરંતુ સુચોગ્ય પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહનના અભાવે કેટલાક સ્થાને, સંયોગોવશાત્ પરાધીનપણે પણ ધર્માન્તર ‘અનિવાર્ય’ બનતો હોય ત્યાં વટલાતા માનવીને કંઈ રીતે જવાબદાર ગણવે? ત્યારે તો તેમની પ્રતિકૂળતા નિવારવાનો માર્ગ સમાજે વિચારવો જ રહ્યો, અને ત્યારે જ એ ધર્માન્તરની ઉપસ્થિત થતી દયાજનક સ્થિતિનો અંત આવે.

ધર્મપલટાનું બીજું કારણ અદ્ય જ્ઞાનનું મનાય છે.

દરેક જૈનધર્મી, જૈન-દર્શનનો પૂર્ણ અભ્યાસી હોતો નથી જૈન તત્ત્વથી-ધર્મથી સારુ એ દેહ્ય વસ્તુઓ હોય તેવા અટલ અભ્યાસી બહુ જ અદ્ય સંખ્યામાં આપણને મળી શકે

કેટલાકને જૈન-દર્શનનું સામાન્ય જ્ઞાન હોય

છે તો કેટલાકને માત્ર પોતાની જાતને જૈન કહેવરાવવા પૂરતું જ જ્ઞાન હોય છે. આવા વર્ગને જૈન દર્શનના વધારે અભ્યાસી બનાવવાનું તેમ જ ધર્મનો મર્મ સમજાવવા માટે તેમની સામે અવારનવાર જ્ઞાનોપદેશ કે ધર્મની પ્રેરણા જગૃત રહે તેનું વાતાવરણ જનમાવવાનું ચાલુ રહે તો જ તેઓ સમય જતા ધર્મના મૂલ્ય સમજે-ધર્મસૂત્રોને જીવન માથે વણતા થાય.

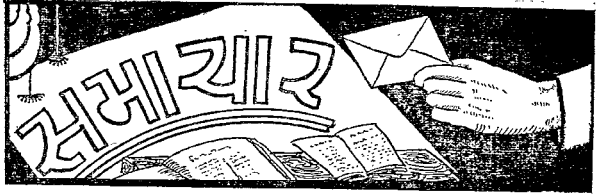
આ જાતની પ્રેરણા આપતું જગૃત વાતાવરણ આપણે સ્થળે સ્થળે રાખી શક્યા નથી. પરિણામે, લાગા કાળ સુધી ધર્મ-ભાવનાની પ્રેરણાના અભાવે જનતાનું જ્ઞાન ઘસાતુ ચાલ્યું અને વધુ સમય જતાં તે સમાજ જૈન ધર્મના આચાર વિચારની અજ્ઞાનતાને અંગે વટલાતો ચાલ્યો.

સુ. પી. તરફનો પલ્ટીવાલ સમાજ, ખંજાળ ખીહાર તરફનો ત્રણ લાખની વિપુલ સંખ્યા ધરાવતો સરાક સમાજ આપણને આ વસ્તુ બરાબર સમજાવે છે તે લોકો એક વખત જૈન જ હતા, જૈન-ધર્મના વિધિવિધાનો અને જ્ઞાનોપાસનામા તેઓને રસ હતો, પરંતુ કાળગળે ત્યાં આપણા પૂજ્ય સાધુ-સમાજનો પગરવ ઓછો થયો, ધર્મોપદેશકો પણ ત્યાં ન જઈ શક્યા અને એ રીતે મળતી ધાર્મિક પ્રેરણા બંધ થતા તેઓ જૈન-ધર્મથી વિમુખ થયા. આજે એ જ લાઠીઓને પોતાના પૂર્વ-સંસ્કારનો ખ્યાલ આપવામાં આવે છે ત્યારે તેમને પોતાના પૂર્વ-ધર્મનો ખ્યાલ આવે છે અને શ્રધ્ધા-ભક્તિ-પૂર્વક આજે તેમનો જગૃત થયેલ વર્ગ જૈન ધર્મનો પુનઃ રાગી બનતો આવ્યો છે.

સમાજની ફરજ

હીરાલાલજીના પિતાએ તો પોતાની ધર્મ-શ્રધ્ધાને અંગે, પોતાના પુત્રને જૈન ધર્મમાં

શ્રી રમણુલાલ વ. દેશાઈ

જૈન આત્માનંદ સભાની મુલાકાતે

વડોદરાના નાયક મુળા અને જાણીતા નવલ-કથાકાર સાક્ષરરત્ન શ્રી રમણુલાલ વસંતરાય દેસાઈ ગત તા. ૧૪-૮-૩૬ના રોજ અ. સભાની મુલાકાતે આવ્યા હતા, જ્યારે સભાના પ્રકાશનો, પ્રાચીન સાહિત્યભંડાર અને પુસ્તકાલય વગેરેનું નિરીક્ષણ કરી તેઓશ્રીએ સંસ્થાની સાહિત્યસેવા માટે સંતોષ વ્યક્ત કરી હતા અને નીચેના શબ્દોમાં પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો હતો.

“૪૩ વર્ષ જેટલી લાંબી સેવા બહુ ઓછી સંસ્થા-ઓની હોય છે. આટલા લાંબા સમય સુધી એકધારું પ્રકાશન, સંગ્રહ અને સાયવણી થયા કરે એ કાર્ય-ક્ષેત્રોનો અવિરત ઉત્સાહ અને ધ્યેયલક્ષીપણાનું સુચિત્ત છે.

સ્થિર કરવા માટે રૂ. ત્રણ હજારનું ઇનામ આપવાની જાહેરાત કરી અને સમાજ એમનું દયા-જનક ચિત્ર બાણી શક્યો, પરંતુ આજે તો પેટની પીડાને કારણે કે ધર્મમાં સ્થિર રહેવાની યોગ્ય સાધન-સામગ્રી કે પ્રેરણાના અભાવે, હજારો હીરાલાલ સ્વધર્મથી વિમુખ બની ગયા છે, બનતા જાય છે તેનો સમાજે ગંભીરપણે વિચાર કર્યો છે ?

ગુજરાત, મુંબઈ કે મારવાડના અમુક બાણીતા વિભાગમાં વસતા જૈન-સમાજને આ દયાજનક સ્થિતિનો ખ્યાલ તરતમાં આવે તેમ નથી. એ

હિંદુ અને જૈન સંસ્કૃતિ એક જ આર્થ સંસ્કૃતિ-ની શાખાઓ છે. એ પરસ્પર સંકલાયેલી છે, અને એ બન્નેની સાંકળ સતત જોડાયેલી જ રહે એ અર્થે જૈન સાહિત્ય અગર જૈનોએ સંગ્રહેલું પ્રાચીન સાહિત્ય સહુના વાંચન અને મનનને પાત્ર છે.

બન્ને સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ પણ એક જ પાયા ઉપર રચાયેલો છે. એટલે જૈન દષ્ટિગિંદુ સમજ્યા વગર હિંદુઓને ચાલે એમ નથી.

જૈન સંગ્રહોએ તો આપણા ઇતિહાસને અને આપણી પ્રાચીન ભાષાને સાચવી રાખ્યાં છે. એની જેટલી કદર અને જેટલી કિંમત થાય એટલી ઓછી છે.

આવી એક દીર્ઘજીવી સંસ્થાની મુલાકાતનું મને માન મળ્યું અને સંગ્રહ જોવાનો તેમજ પ્રકાશનોના પરિચય કરવાનો અવસર મળ્યો એ માટે હું મને પોતાને તો લાગ્યશાળી જ માનું છું અને કાર્યવાહકોનો આભાર માનું છું.

માટે તો નાના-નાના ગામડા અને અજાણ્યા પ્રદેશો જોવાના ઘટે. એ જોજી કરવા માટે સુખદ-સહેલને બે ઘડી અળગી કરવી ઘટે. ત્યારે જ આપણે બીહાર કે બંગાળ, માળવા કે ઓરીસા, યુ. પી. કે પંજાબને પૂર્વની જેમ જૈનોથી ઉલ-રાતો નેઈ શકીશું.

જૈન-જગતની આ એક અનિવાર્ય ઊકેલ માગતી સમસ્યાનો અવાજ, નાના-મોટા સત-લેહોમાં શક્તિ વેડફી રહેલ સમાજને કાને અથ-ડાશે ખરો ?

સભાના પ્રકાશનોના વધારે પ્રમાણમાં ઉપયોગ થાય, આપણા વિદ્વાનો તે તરફ વધારે નજર કરતા થાય અને જે સરકારી યંત્રોએ હિંદુ અને જૈન સંસ્કૃતિને ભેગી વણી છે તેનું નિરૂપણ કરવા પ્રયત્ન થાય તેટલું તો હું જરૂર ઇચ્છું છું.

હું આ સભાને 'શત શરદ' નહીં પણ 'અનેક શત શરદ'નું જીવન ઇચ્છું છું" તા. ૧૪-૮-૩૬

રમણલાલ વ. દેગાધી

પોપ્ટ ગ્રેન્યુએટોને અર્ધ-માગધી (પ્રાકૃત)

અભ્યાસ માટે વડોદરામાં સંગવડ

પાલી વિગેરે અન્ય ભાષાઓને ગ્રાહ્ય અને ઉત્તેજન મળવા છતાં, દેહી ભાષાઓ સાથે નિષ્ઠાના મનુષ્ય ધરાવનારી અર્ધ-માગધી (પ્રાકૃત) ભાષાને ધરેહા ડોલેજીમાં હજી સુધી ગ્રાહ્ય મળ્યું નથી, તેમ છતાં એ જનપ્રીતિને આનંદ થાય છે કે મુખર્ધ યુનિવર્સિટીએ આપુ વર્ષથી વડોદરા-પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર(ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટિટ્યુટ)ના જૈન પંડિત લાલચંદ્ર ભગવાન ગાંધીના પોપ્ટ ગ્રેન્યુએટોના અર્ધ-માગધી અભ્યાસકે તરીકે સ્વીકાર કરેલ હોવાથી વડોદરામાં અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતા તેવા ઉચ્ચ શિક્ષાના અભ્યાસીઓ માટે ઉત્તમ મગવડ યદ્ય કે એથી આ યોગ્યતાનો લાભ જૈન અને જૈનેતર અર્ધ-કોષ પોપ્ટ ગ્રેન્યુએટો સારી રીતે લઈ શકશે આની સુભાષ યોજના કરવા માટે મુખર્ધ યુનિવર્સિટીનું પોપ્ટ ગ્રેન્યુએટ યોડ અને વડોદરા રાજ્યના એજ્યુકેશન

અધિકારીઓ પ્રથમ સારા પાત્ર છે

માદદી (મારવાડ)

આ વર્ષે સાદરીમા આચાર્ય મ શ્રીમદ્વિનય લનિતસુરિય મહારાજ આદિ છ મુનિરાજેનું આગમીસ છે.

વ્યાખ્યાનમા ભગવતી સૂત્ર અને ચંદ્ર કેવલી ચગિત વચાય છે

આ વર્ષે મારવાડ વગેરે સ્થળોએ વરસાદ ન હોવાથી વાસ-આરાની ખૂન તગી છે તેથી આચાર્ય-શ્રીના ઉપદેશથી એક સાડાં ૬૫ એકન કરવામા આવેલ છે તે ૬૫થી અત્રે ઢોળને છુટથી વાસ આપવામા આવે છે આ કાર્યનું અનુકરણ ત્યાં વરસાદ ન હોય ત્યાં પશુપણ પ્રસંગે આપણા સાધુ મહારાજો કરશે એવી અમેાને આશા છે

ગુરીયા

ગુન પામેના આ શહેરમા ગુજરાત, કાપીયા-વાડ ને મારવાડના જૈનેતી સારી વળતી છે અને ત્યાંના ઉત્સાહી કાર્યકર શ્રી અમૃતનાલ નામગ વગેરેના સ્વતંત્ર પ્રતનથી અત્રે શ્રી મહાવીર જૈન મોર્ડીંગ હાલિમની સ્થાપના કરી કે આ પ્રદેશમા આની સરથા પ્રથમ હોવાથી તેના કાયમી નિભાવ અર્થે દાનવીરાએ યોગ્ય મદદ કરવા જરૂર છે

સ્વીકાર-સમાલોચના

મૌરાષ્ટ્ર ઇતિહાસ દર્શન-ભાવનગર ગાંધીના સામાજિક અને આર્થિક પરિચય સહિત કર્તા, ગોધવદામ નાગરદાસ મહેતા શીરોગ કિમત ૩ અદી

આ પુસ્તકમા ઇ સ પૂર્વે ૧૫૦૦ માં શ્રી કૃષ્ણે મૌરાષ્ટ્રમા દાનપતી વમાવી ત્યાંથી તે ઇ સ ૧૫૭૫ માં શ્રી વિમાળ ગોહિલે શીરોગમા ગાદી સ્થાપી ત્યાં સુધીનો હિંદુ અને સુમનમાં રાજ તથા મિત્રીય સરકારના રાજ્યકાળનું વર્ણન પહેલા અડમા આપવામા આવેલું છે અને દ્વિતીય અડમા શ્રી વીશાળ ગોહિલથી ભાનનગર રાજ્યને વમાવનાર મહારાજ ભાવમિંદજી સુધીનો ઇતિહાસ તથા ત્યાંથી દાલનો મહારાજા શ્રી કૃષ્ણકુમારમિંદજી સુધીનું ઐતિહાસિક વર્ણન અનેક ઐતિહાસિક ગ્રંથોનો આધાર લઈ, તેમ ભાનનગર રાજ્યનો જૂતકાળ

નજીવાર અનુભવીઓ પાસેથી જાણીને આ ગ્રંથમા પૂર્વોક્ત ઇતિહાસ ૨૧૦ કપૈ છે ભાવનગર રના જૂતકાલીન અને અત્યારના ઉત્તરોત્તર હ મહારાજાઓના કોટાઓ પણ આપવામા આગ્યા છે સાથે ભાવનગરના ગોહિલ રાજકુળનું વસત્કલ આપીને આ ઇતિહાસની સંકલના યોગ્ય રીતે ગોઠવવામા આવી છે ઇતિહાસગ્રંથની મુદ્રણે માટે વાચક જોવે આ ઐતિહાસિક ગ્રંથ છે લેખક શ્રી ગોરધન દામનો આ પ્રયત્ન આવકારદાયક છે. કેવળ પરિશિષ્ટોમા ભાવનગર રાજ્યનું સ્વરૂપ, વસ્તી, ગામ ડાંચો, આર્થિક ગિથિત, જવાબદારી, ઉચીગ, ધંધા, વેપાર, બદર, રેલ્વે-લાઇન, રાજ્યમા આવેલી કોંકો પકાક મ ગ્યાઓ આપી આ ગ્રંથ પૂર્ણ કરવામા આગ્યા છે કર્તાને ત્યાંથી મળી શકશે

(સાહ્યાર-સ્વીકાર)

વાસ્તુસાર પ્રકરણ (પરમ જૈન ચંદ્રાંગલ હંકુર ફેરવિરચિત) ગુજરાતી ભાષાંતર અને ચિત્રો સહિત. ભાષાંતરકાર પંડિત ભગવાનદાસ જૈન, જયપુર. મકાન, મંદિર અને મૂર્તિ સૌકોષ મનુષ્ય યોતાના સુખ અને આત્મકલ્યાણ માટે બંધાવે છે. મંદિરમાં પરમાત્મા પધરાવવા માટે બિંબની પણ યોજના કરી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે છે, અને મકાનનું વાસ્તુ કરી ગૃહ-પ્રવેશ કરવામાં આવે છે. મકાન તૈયાર થયા પછી ગૃહસ્થ રહેવા જાય છે અને તે મકાનમાં સુખ મેળવવા ઇચ્છે છે, છતાં કેટલેક વખત તેથી બેનશીય રહે છે. મંદિર બંધાવી, બિંબ તૈયાર કરી, પ્રતિષ્ઠા કરી, પૂજા ભક્તિવદે મનુષ્યો આત્મકલ્યાણ ઇચ્છે છે, છતાં તે ગામનો સમાજ કે ગ્રામ સુખી-સમૃદ્ધિશાળી નથી બનતી કે રહેતી તેનું પણ કંઈ કારણ હોવું જોઈએ. તે નહિ સમજવાથી ઉપર્યુક્ત વસ્તુની કિંમત જોખા કરી નાખે છે. ખરી હકીકત એ છે કે મકાન, મંદિર, બિંબ અને પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કાર્ય કરવામાં તેના આધારભૂત શાસ્ત્રોને બાજુએ મૂકેલા હોય છે, માટે શિલ્પ અને જ્યોતિષ શાસ્ત્રો જૈન સાહિત્યમાં છે તેના આધારે જો બહુ થાય તો તે વિધિપૂર્વક બનાવનાર મનુષ્ય સુખી-સમૃદ્ધિશાળી થઈ આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. જૈન દર્શન સાહિત્યમાં આવા શિલ્પ અને જ્યોતિષશાસ્ત્રના અથો પણ ધણા છે. અને તે પૈકીનો આ વસ્તુસાર પ્રકરણ નામનો અંથ છે. શિલ્પસાહિત્યનો આ અંથ પ્રકટ થતાં અને તે પણ ભાઈ ભગવાનદાસ જેવા પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ભાષાના નિષ્ણાતના હાથે તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર થતાં તેમજ આ. શ્રી વિજય નેમિ-સૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્ય આ. શ્રી વિજયોદય-

સૂરિજી મહારાજની કેટલીક બાબતની સંચનાથી, આ અંથ તૈયાર થયેલો હોવાથી તેની સત્યતા અને ઉપયોગી-પણા માટે કંઈ કહેવાનું હોય નહિ. શિલ્પ અને જ્યોતિષશાસ્ત્રના અનેક અંથોનો આ અંથ તૈયાર કરવામાં આધાર લીધેલો હોવાથી તે મુજબ મકાન, મંદિર, બિંબ તૈયાર કરવામાં કે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવે તો તેમાં વાસ કે પ્રતિષ્ઠા કરનાર કોઈ પણ મનુષ્ય સુખ અને આત્મકલ્યાણનો અનુભવ કર્યા સિવાય ન રહે.

આ અંથમાં મુખ્ય વિષય ગણિતનો છે અને તેથી તેમાં કોઠા, આકૃતિ તથા ૨૪ તીર્થકર ભગવાન તથા યક્ષ, શાસનદેવી વિગેરું સચિત્ર વર્ણન આપી બહુ જ ઉપયોગી બનાવ્યો છે. ખાત, વાસ્તુ, પ્રતિષ્ઠા, જિન-બિંબ તૈયાર કરવામાં તેનું માપ વિગેરેની સમજ આ અંથમાં બહુ યોગ્ય રીતે આપી છે. મકાન, મંદિર બંધાવવામાં જમીનશુદ્ધિથી માંડી, ખાતનું કાણુ, આય, ગણુ, નક્ષત્ર, તારા, વ્યય અને કયુ' સ્થાન કયે રથજો વાપરવા માટે બંધવું તે વિગેરે હકીકત આપી આ અંથને ખાસ ઉપયોગી બનાવ્યો છે.

આ અંથ મૂળકર્તાએ સં. ૧૩૭૨ની સાલમાં દિલ્હીમાં લખ્યો છે, તે આ અંથની પ્રશસ્તિમાં જણાવવામાં આવ્યું છે. આ શિલ્પશાસ્ત્રનો અંથ પ્રકાશિત કરી જૈન દર્શનના શિલ્પ સાહિત્યમાં એક સારો ઉમેરો કર્યો ગણાય. કોઈ પણ ગૃહ કે લાઘવેરી માટે ખાસ ઉપયોગી અંથ છે એમ અમે માનીએ છીએ. કિંમત રૂપિયા પાંચ. મળવાનું ટેકાણું:-પં. ભગવાનદાસ જૈન, મોતીસિંહ બોમીયાને રસ્તે, જયપુર સીટી

१ उपदेशछाया और आत्मसिद्धि—श्रीमद्राजचन्द्रविरचित गुजराती हिन्दीअनुवाद पं० जगदीशचन्द्रजी शास्त्री एम० ए० ने किया है ।

उपदेशछायामें मुख्य चर्चा आत्मार्थके संबंधमें है, अनेक स्थलोंपर तो यह चर्चा ही मार्मिक और हृदयस्पर्शी है । इसमें केवलज्ञानीका स्वउपयोग, शुष्क ज्ञानियोंका अभिमान, ज्ञान किसे कहते हैं ? कल्याणका मार्ग एक है, निर्धन कौन ? आत्मार्थ ही सच्चा नय है, आदि गहन विषयोंका सुन्दर वर्णन है ।

आत्मसिद्धिमें श्रीमद्रायचन्द्रजीकी अमर रचना है । यह ग्रंथ लोगोंका इतना पसंद आया कि इसके अंग्रेजी मराठी अनुवाद हो गये हैं । इसमें आत्मा है, वह नित्य है, वह वह मोक्षा है, मोक्षपद है, और मोक्षका उपाय है, इन छह पदोंको १४२ पद्योंमें सिद्ध किया गया है । ऊपर गुजराती कविता है, नीचे उसका विस्तृत हिन्दी-अर्थ है । इस विषय बहुत ही जाटिल और गहन है, किन्तु लेखन-शैलीकी सरलता तथा कारण साधारण पढ़े लिखे लोगोंके लिये भी बोधगम्य और उपयोगी हो गया है । ग्रन्थकर्त्ताका सुन्दर चित्र और संक्षिप्त चरित्र भी है । पृष्ठसंख्या १०४, मूल्य सिर्फ ॥)

२ पुष्पमाला मोक्षमाला और भावनाबोध—श्रीमद्राजचन्द्रकृत ग्रन्थका हिन्दीअनुवाद पं० जगदीशचन्द्रजी शास्त्री एम० ए० ने किया है ।

पुष्पमालामें सभी अवस्थावालोंके लिए नित्य मनन करने योग्य जपमालाकी १०८ दाने (वचन) गूँथे हैं ।

मोक्षमालाकी रचना रायचन्द्रजीने १६ वर्षकी उम्रमें की थी, यह बड़ी उपयोगी सदैव मनन करने योग्य है, इसमें जैन-मार्गको यथार्थ रीतिसे है । जिनोक्त-मार्गसे कुछ भी न्यूनाधिक नहीं लिखा है । बीतराग-मार्गमें आबाल रुचि हो, और उसका स्वरूप समझें, इसी उद्देशसे श्रीमद्ने इसकी रचना की थी । इसमें सर्वमान्य धर्म, मानवदेह, सुदेव, सद्धर्म, सद्गुरुत्व, उत्तम गृहस्थ, जिनेश्वरभक्ति, वास्तविक महत्ता, सत्य, सत्संग, विनयसे तत्त्वकी सिद्धि, सामायिक विचार, सुखके विषयमें विचार, बाहुबल, सुदर्शन, कपिलमुनि, अनुपम क्षमा, तत्त्वावबोध, समाजकी आवश्यकता, आदि एकसे एक बढ़कर १०८ पाठ हैं । गुजरातीकी हिन्दी अर्थ सहित अनेक सुन्दर कवितायें हैं । ग्रन्थको स्याद्वाद-तत्त्व-बोधरूपी वृक्षका बीज ही समझिये ।

भावनाबोधमें वैराग्य मुख्य विषय है, किस तरह कषाय-मल दूर हो, इसमें उपाय बताये हैं । इसमें अनित्य, अशरण, अत्यन्त, अशुचि, आश्रय, संवर, निर्जर बारह भावनाओंके स्वरूपको, भिखारीका खेद, नमिराजर्षि, भरतेश्वर, सनत्कुमार, कथायें देकर बड़ी उत्तम रीतिसे विषयको समझाया है । प्रारंभमें श्रीमद् रायचन्द्रजीका और संक्षिप्त चरित्र भी है । भाषा बहुत ही सरल है । पृष्ठसंख्या १३०, मूल्य सिर्फ है । ये दोनों ग्रंथ श्रीमद् राजचन्द्रमेंसे जुदा निकाले गये हैं ।

परमात्मप्रकाश और योगसार [जैन रहस्यवादी और अव्यात्मवेत्ता श्री-योगीन्द्रदेवकृत अपभ्रंश दोहे, उनकी संस्कृतछाया, श्रीचन्द्रदेवमूरिकृत संस्कृतटीका, स्व० पं० दाल्मतरामजीकृत भाषाटीका, प्रो० उपाध्यायकी ९२ पृष्ठकी अंग्रेजी भूमिका, उसका हिन्दी-सार, विभिन्न पाठभेद, अनुक्रमणिकायें, और हिन्दीअनुवादसहित ' योगसार ']

सम्पादक और संशोधक—पं. आदिनाथ नेमिवाय उपाध्याय, एम्. ए.

अर्द्धभागधी प्रोफेसर राजाराम कलिङ, ग्वाल्हापुर ।

परमात्मप्रकाश अपभ्रंश भाषा-साहित्यका सबसे प्राचीन और अमूल्य रत्न है, आधुनिक हिन्दी, मराठी, गुजराती आदि भाषाएँ इसी अपभ्रंशसे उत्पन्न हुई हैं, अतः भाषा-शास्त्रके जिज्ञासुओंके लिए यह बड़े कामकी वस्तु है । भाषा-साहित्यके नामी विद्वान् प्रो० उपाध्यायजीने अनेक प्राचीन प्रतियोंके आधारसे इसका संशोधन संपादन करके सोनेमें भृग्वंशकी कहावत चरितार्थ की है । पढ़ते संस्करणसे यह संस्करण बहुत विस्तृत और शुद्ध है । इसकी भूमिका तो एक नई वस्तु है—ज्ञानकी छान है । इसमें परमात्मप्रकाशका विषय, भाषा, व्याकरण, ग्रन्थकारका चरित, समय-निर्णय और उनकी रचनाओंका परिचय, टीकाकार और उनका परिचय, बड़ी छान-धानसे किया गया है । अंग्रेजी भूमिकाका हिन्दीसार पं० कैलाशचन्द्रजी शालीने लिखा है ।

ग्रन्थमें योगीन्द्रदेवने तत्कालीन जनसाधारणकी भाषामें बड़ी ही सरल किन्तु प्रभावोत्पादक शैलीमें परमात्माके स्वरूपका व्याख्यान किया है । इसमें बहिरात्मा, अन्तरात्मा, परमात्माका लक्षण, परमात्माके रूप जाननेकी राति, शुद्धात्माका मुख्य लक्षण, शुद्धात्माके ध्यानसे संसार-भ्रमणका रुकना, परमात्मप्रकाशका फल आदि सैकड़ों ज्ञातव्य विषयोंका वर्णन है । समाधि-मार्गका अपूर्व ग्रन्थ है । इसकी हिन्दीटीका भी बड़ी सरल और विस्तृत है । मामूली पढ़ा लिखा भी आसानीसे समझ सकता है । ऐसी उत्तम पद्धतिसे सम्पादित ग्रन्थ आपने अभीतक न देखा होगा । ग्रन्थराज स्वदेजी कागजपर बड़ी सुन्दरता और शुद्धतासे छपाया गया है । ऊपर कपड़ेकी सुन्दर मजबूत जिल्द बंधी हुई है । पृष्ठसंख्या ५५०, मूल्य केवल ४॥) है ।

योगसार—यह श्रीयोगीन्द्रदेवकी अमर रचना है, इसमें मूल अपभ्रंश दोहे, संस्कृत-छाया, पाठान्तर और हिन्दीटीका है । १०८ दोहोंके छोट्टेसे ग्रंथमें आध्यात्मिक गूढ़वादके तत्वोंका बड़ा ही सुन्दर विवेचन है । यह ग्रन्थ साक्षात् मोक्षका सोपान है । इसका सम्पादन और संशोधन प्रोफेसर ए० एन्० उपाध्यायने किया है । पं० जगदीशचन्द्रजी शाली एम्० ए० ने सरल हिन्दीटीका लिखी है । बहुत अच्छे मोटे कागजपर सुन्दरतापूर्वक छपा है । पृष्ठसंख्या २८, मूल्य सिर्फ ॥) परमात्मप्रकाशके अंतमें यह ग्रन्थ है । उसीमेंसे जुदा निकाला है ।

सिर्फ तीन रूपया है, जो ग्रंथको देखते हुए कुछ नहीं है। मूल्य इसी लिये जिससे सर्वसाधारण सुभीतेसे खरीद सकें।

पुरुषार्थसिद्धयुपाय—श्रीअमृतचन्द्रस्वामीविरचित मूल श्लोक और पं० प्रेमीकृत सान्ध्य सरल भाषाटीका सहित। इसमें आचारसम्बन्धी बड़े बड़े गूढ़ रहस्योंका है। अहिंसा तत्त्व और उसका स्वरूप जितनी स्पष्टता और सुन्दरतासे इस ग्रंथमें वर्णित उतना और कहीं नहीं है। तीन बार छपकर बिक चुका है, इस कारण चौथी बार गया है। न्योछावर सजिल्दकी १।)

पञ्चास्तिकाय—श्रीकुन्दकुन्दाचार्यकृत मूल गाथायें, तथा श्री तत्त्वदीपिका, श्रीजयसेनाचार्यकृत तात्पर्यवृत्ति ये दो संस्कृत टीकायें, और पं० बाकलीवालकृत अन्वय अर्थ भावार्थ सहित भाषाटीका। इसकी भाषाटीका स्वर्गीय पांडे जीकी भाषा-टीकाके अनुसार नवीन सरल भाषामें परिवर्तित की गई है। इसमें जीव, अजीव, धर्म, अधर्म और आकाश इन पाँचों द्रव्योंका उत्तम रीतिसे वर्णन है। तथा काल द्रव्यका भी संक्षेपमें वर्णन किया गया है। बम्बईयूनिवर्सिटीके बी० ए० के कोर्समें है। दूसरी बार छपी है। मूल्य सजिल्दका २।)

ज्ञानार्णव—श्रीशुभचन्द्राचार्यकृत मूल श्लोक और स्व० पं० जयचन्दजीकी पुरानी भाषावचनिकाके आधारसे पं० पन्नालालजी बाकलीवालकृत हिन्दी भाषाटीका सहित। योगशास्त्र संबंधी यह अपूर्व ग्रंथ है। इसमें ध्यानका वर्णन बहुत ही उत्तमतासे किया है, प्रकरणवश ब्रह्मचर्यव्रतका वर्णन भी विस्तृत है। तीसरी बार छपा है। प्रारंभमें ग्रंथकर्त्ताका शिक्षाप्रद ऐतिहासिक जीवनचरित है। उपदेशप्रद बड़ा सुन्दर ग्रंथ है। मूल्य सजिल्दका ४।)

सप्तभंगीतरंगिणी—श्रीमद्विमलदासकृत मूल और पं० ठाकुरप्रसादजी शर्माकृत भाषाटीका। यह न्यायका अपूर्व ग्रन्थ है। इसमें ग्रंथकर्त्ताने स्यादस्ति, स्यान्नास्ति, आदि सप्तभंगिन्यायका विवेचन नव्यन्यायकी रीतिसे किया है। स्याद्वाद क्या है, यह जाननेके लिये यह ग्रंथ अवश्य पढ़ना चाहिये। दूसरी बार सुन्दरतापूर्वक छपी है। न्यो० १।)

बृहद्द्रव्यसंग्रह—श्रीनेमिचन्द्राचार्यकृत मूल गाथायें, श्रीब्रह्मदेवसूरिकृत संस्कृत-टीका और पं० जवाहरलालजी शास्त्रीकृत भाषाटीका सहित। इसमें जीव, अजीव, आदि छह द्रव्योंका स्वरूप अति स्पष्ट रीतिसे दिखाया है। दूसरी बार छपी है। कपड़ेकी सुन्दर जिल्द बँधी है। मूल्य २।)

गोम्मटसार कर्मकाण्ड—श्रीनेमिचन्द्रसिद्धान्तचक्रवर्तीकृत मूल गाथायें और पं० मनोहरलालजी शास्त्रीकृत संस्कृतछाया तथा भाषाटीका सहित। इसमें जैनतत्त्वोंका स्वरूप कहते हुए जीव तथा कर्मका स्वरूप इतने विस्तारसे किया गया है, जिसकी वचन-द्वारा प्रशंसा नहीं हो सकती है। देखनेसे ही मादुर्य हो सकता है। जो कुछ संसारका झगड़ा है, वह इन्हीं दोनों (जीव कर्म) के सन्धसे है, इन दोनोंका स्वरूप दिखानेके यह ग्रंथ-रत्न अपूर्व सूर्यके समान है। दूसरी बार पं० खूबचन्द्रजी सिद्धान्तशास्त्रीद्वारा धित हो करके छपा है। मूल्य सजिल्दका २॥)

ગોમ્મટસાર જીવકાષ્ઠ—શ્રીનમિચન્દ્રાચાર્યકૃત મૂળ ગાથાએ ઓર ૫૦ સૂત્ર-
ચન્દ્રજી સિદ્ધા તથાગીરૂત સસ્ત્રવગ્યા તથા વાલ્મીકીની ભાષાગીતા સહિત । इसमें गुण-
स्थानोंका वर्णन, जीवमत्ता, पञ्चभि, प्राण, सदा, मार्गणा, उपयोग, अत्तर्भा, आलाप
आदि अनेक अपिस्तर हैं । मूय त्रयोका नियेचन करनेवाला यह अपूर्ण ग्रन्थ है । दूसरी
बार सशोभित होकर छपा है । मूय सजिन्दका २॥)

લઘિસાર—(અગાસાર ગર્ભિત) શ્રીનમિચન્દ્રાચાર્યકૃત મૂળ ગાથાએ, ઔર.સ્વ. ૦
૫૦ મનોહરછાત્રી ગાથોના સસ્ત્રવગ્યા આર હિન્દી ભાષાટીકા મહિત । यह ग्रं-
गोमटमारका परिशिष्ट है । इसमें मोक्षके मूलकारण सम्यक्त्वके प्राप्ति होनेमें मत्वायक मनोप-
गम, विशुद्धि, ज्ञान, प्रायोग्य, कारण इन पाँच लघियोंका वर्णन है । मूय सजिन्दका १॥)

દ્રવ્યાનુયોગમર્કપા ઓર સમયસાર—યે દો ગ્રન્થ અપ્રાપ્ય છે । મનવમાર તે
પુનઃ સુમમાદિત હોકે ડાંગા ।

ગુજરાતી ગ્રંથ

શ્રીમદ્રાજચન્દ્ર—આ પુસ્તકમા શ્રીમદ્રાજચન્દ્રની હયાતીમા તેઓશ્રીને હૈદે હૈદે પ્રસંગે
મુમુક્ષુભાઈ, સજનો અને મુનિશ્રીઓ ગૈરે તરફથી મિત્ર મિત્ર નિયયો પ્રત્યે પુટેડા સગાઓના
જવાબના પત્રોના સમૂહ, તથા બાળ્યાવસ્થામા રહેલા **ભાવનાબોધ**, **મોક્ષમાલા**, **આત્મમિદ્ધિ** મયોનો
સમૂહ છે, શ્રીમદ્ની સોઝા ગર્પ પહેલાની વયની દેહોત્સર્ગ પર્યન્તના વિચારોના આ મગ્ય ગ્રંથમા
સમૂહ છે, જૈનતત્ત્વજ્ઞાનકો મહાન ગ્રંથ છે, જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનો હડો અભ્યાસ સમયમા માટે આ
ગ્રંથ ખાસ ઉપયોગી છે, બીની આશ્ચિ સજોધનપૂર્વક ત્રહાર પાડી છે, અને તેની અંદર શ્રીમદ્ના
અગ્રમટ લખાણે પળ દાલક કરવામા આવ્યા છે. તથારમમા મહાત્મા ગાંધીનીજ લહેલી
મહત્ત્વપૂર્ણ પ્રસ્તાવના છે । આ પુસ્તક સામાના સાર તાગલ રૂપર સુપ્રસિદ્ધ નિર્ણયસાગર મેસની
અંદર ખાસ તૈયાર કરાવેલા **દેવનાગરીમા** ઉપાખ્ય છે. સુન્દર ટાઈડિંગથી સુગોમિત છે દરેક
ગ્રંથમળડાર, હાઈનેરીમા રાલવા યોગ્ય છે, તેમજ માધુ, સાચી, શ્રાવક, શ્રાવિકાઓને ખાસ
વોંચના લાયક અને મનન કરવા યોગ્ય આ મહાન ગ્રંથ છે, રૈયલ ચાર પેજી સાઈઝના ૮૨૫
પૃષ્ઠમાલા દલ્લદાર ગ્રંથના મૂલ્ય ફક્ત ૫ પૌંચ રૂપયા, ગમતમાર થી અર્ધી રાલેલ છે । ૫ ચિત્ર છે ।

ભાવનાબોધ—આ ગ્રંથના કર્તા ઉત્ત મજપુરુષ છે, વેરાય ૯ આ ગ્રંથનો મુલ્ય
નિયય છે, પાત્રતા પામવાનુ અને કપાયમલ દૂર કરવાનુ આ ગ્રંથમા ઉત્તમ સાગ્રન છે, આમગ-
વેપીઓને આ ગ્રંથ આનંદોહાસ આપનાર છે, આ ગ્રંથનો પળ આ ઘોની આશ્ચિ છે, આ બંને
ગ્રંથો ખાસ કરીને પ્રમાવના કરવા સારુ અને પાઠશાલા, જ્ઞાનશાલા, તેમજ સ્કૂલોમા વિદ્યાર્થિ-
ઓને વિદ્યાભ્યાસ અને પ્રમાવના કરવામાટે અતિ ઉત્તમ ગ્રંથ છે, અને તેથી સર્વ કોઈ લાભ લઈ
સકે, તે માટે ગુજરાતી ભાષામા અને વાલ્મીકી ટાઈપમા છપાવેલ છે । મૂલ્ય સજિન્દુ ફક્ત
ચાર આના ।

રિપોર્ટ—પ. પ્ર. મ. નો. સં. ૧૯૭૩ થી. સ. ૧૯૯૦ છુટીના રિપોર્ટ અને
મહાત્મા ગાંધીને લહેલી શ્રીમદ્ રાજચન્દ્ર ગ્રંથની ગુજરાતી આર હિન્દી પ્રસ્તાવના મફત મલ્લશે
જે ભાઈઓને જોડ્યે, તે મગાવી લેશો ।

निवेदन

स्वर्गवासी तत्त्वज्ञानी शतावधानी कविवर श्रीरायचन्द्रजीने श्रीकुन्दकुन्दाचार्य, श्रीजमा-
स्वाति (मी) मुनीश्वर, श्रीसमन्तभद्राचार्य, श्रीनेमिचन्द्राचार्य, श्रीअकलङ्कस्वामी, श्रीशुभच-
न्द्राचार्य, श्रीअमृतचन्द्रसूरि, श्रीहरिभद्रसूरि, श्रीहेमचन्द्राचार्य, श्रीयशोविजय आदि महान्
आचार्योंके रचे हुए अतिशय उपयोगी और अलभ्य जैनतत्त्व-ग्रन्थोंका सर्वसाधारणमें सुलभ
मूल्यमें प्रचार करनेके लिये श्रीपरमश्रुतप्रभावकमंडलकी स्थापना की थी, जिसके द्वारा
उक्त कविराजके स्मरणार्थ श्रीरायचन्द्रजैनशास्त्रमाला २० वर्षोंसे निकल रही है। इस
ग्रंथमालामें ऐसे अनेक प्राचीन जैन-ग्रंथ राष्ट्रभाषा हिन्दी टीकासहित प्रकट हुये हैं, जो
तत्त्वज्ञानाभिलाषी भव्यजीवोंको आनंदित कर रहे हैं।

उभय पक्षके महात्माओंद्वारा प्रणीत सर्वसाधारणोपयोगी उत्तमोत्तम ग्रंथोंके अभिप्राय
विज्ञ पाठकोंको विदित हों, इसके लिये इस शास्त्रमालाकी योजना की गई है। इसीलिये
आत्मकल्याणके इच्छुक भव्य जीवोंसे निवेदन है कि इस पवित्र शास्त्रमालाके ग्रंथोंके प्राहक
बनकर वे अपनी चल् लक्ष्मीको अच्छ करे, और तत्त्वज्ञानपूर्ण जैनसिद्धान्त-ग्रन्थोंके पठन-
पाठन द्वारा प्रचार कर हमारी इस परमार्थ-योजनाके परिश्रमको सफल करे। प्रत्येक मन्दिर,
सरस्वतीभण्डार, सभा और पाठशालाओंमें इनका संग्रह अवश्य करे। जैनधर्म और जैनतत्त्व-
ज्ञानके प्रसारसे बढ़कर दूसरा और कोई पुण्यकार्य प्रभावनाका नहीं हो सकता, इसलिये
अधिकसे अधिक द्रव्यसे सहायता कर पाठक भी इस महत्कार्यमें हमारा हाथ बटावें। पाठकगण
जितने अधिक ग्रन्थ खरीदकर हमारी सहायता करेंगे, उतने ही अधिक ग्रन्थ प्रकाशित होंगे।

इस शास्त्रमालाकी प्रशंसा मुनियों, विद्वानों तथा पत्रसंपादकोंने तथा पाश्चात्य विदेशी
विद्वानोंने मुक्तकंठसे की है। यह संस्था किसी स्वार्थ-साधन लिये नहीं है, केवल परोपकारके
वास्ते है। जो द्रव्य आता है, वह इसी शास्त्रमालामें उत्तमोत्तम ग्रंथोंके उद्धारके काममें लगा
दिया जाता है। हमारे सभी ग्रन्थ बड़ी शुद्धता और सुन्दरतापूर्वक अपने विषयके विद्वानोंद्वारा
हिन्दी टीका करवाके अच्छे कागजपर छपाये गये हैं। मूल्य भी अपेक्षाकृत कम अर्थात्
लागतके लगभग रखा जाता है। उत्तमताका यही सबसे बड़ा प्रमाण है कि कई ग्रंथोंके
तीन तीन चार चार संस्करण हो गये हैं। भविष्यमें श्रीउमास्वामी, श्रीभट्टाकलंकदेव, स्वामी
समन्तभद्र, श्रीसिद्धसेनदिवाकरके ग्रंथ निकलेंगे। कई ग्रंथोंका उत्तमतापूर्वक सम्पादन हो रहा है।

नोट—रायचन्द्रजैनशास्त्रमालाके ग्रन्थ इकट्ठे मँगानेवालोंको और प्रचार करनेवालोंको
बहुत कफायतसे भेजे जाते हैं। इसके लिए वे हमसे पत्रव्यवहार करें।

सहायता भेजने और ग्रंथोंके मिलनेका पता—

निवेदक—ओं० व्यवस्थापक—

श्रीपरमश्रुतप्रभावकमंडल (श्रीरायचन्द्रजैनशास्त्रमाला)

खाराकुवा, जौहरीबाजार, बम्बई नं० २

न्यू भारत प्रिंटिंग प्रेस, ६ केलेवाडी, गिरगांव, मुंबई नं० ४.

આ માસમાં થયેલા માનવંતા સભાસદો

(૧) શાહ મણિલાલ વનમાળીદાસ, બી એ કુડલા (દાન મુખ્ય) વાઈડ મેમ્બર	
(૨) શેઠ દિંમતલાલ અમરચ દલાલ માવનગર વાઈડ મેમ્બર	
(૩) શાહ જય તિલાલ માનચ દ માવનગર વાર્ષિક મેમ્બર	

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાત કાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપા પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ખીળ પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચ દૂત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પચ્ચીશી, અને બે યત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. આ કામળો, જૈની સુદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશીલિત ગ્રાહી ગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્ય પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુદર રંગીન છબીઓ પણ લકિત નિમિતે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોને સંગ્રહ, છતાં મત્ર કોઈ નામ લઈ શકે એ માટે સુદૃઢથી પણ ચોટી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનાર રૂ. ૦-૫-૩ ની દીકાટો એક યુક માટે મોકલવી

૧૨ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર.

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગુજરાતી નવન) તૈયાર છે

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૩ શ્રી મુખાર્જનાથ ચરિત્ર, બે ભાગમાં ૪-૮-૦	૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રૂ. ૩-૦-૦	
૬ શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર (ચૈત્યીશ જિનેશ્વરના અક્ષિપત- રસપૂર્ણક ચરિત્ર) જેન પાઠગાળા કન્યાગાળામાં પકનપાઠન માટે ખાસ ઉપયોગી રૂ. ૦-૧-૦	

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્મમ્યુદય (સઘવતિ ચરિત્ર) (મળ)	૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ
૩ શ્રી વસુદેવહિદિ ત્રીજો ભાગ	૪ પાંચમો લઢ્ઢો કર્મગ્રન્થ
૫ શ્રી મૂલકલપદૂત્ર ભાગ ૪-૧	

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિક પર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર ભોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧	શ્રી નવપદ્મ પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નવ સાગરદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધાયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧	શ્રી પંચ પ્રતિક્રમણસૂત્ર (અર્થસહિત સાક્ષી)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિક્રમણસૂત્ર અર્થ સહિત (શુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મચિન્તુ આવૃત્તિ ખીજ	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૮	જૈન નરરત્ન “ ભામાશાહ ”	૨)
શ્રી શ્રાવકદ્વિપતર	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરનુક્રમ •	
શ્રી આત્મપ્રભોધ	૨૧	લીસ્ટ	૦૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાઠડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વરવરૂપ સ્તવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કીમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરામ પ્રતિક્રમણ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી શુશ્રુષ્માળા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૧	શ્રી પાગરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત) ૨)	
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧	” ” ” ” રેશમી પુસ્તક	૨૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી પંચપરોક્ષી શુશ્રુષ્માળા	૧૧	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રવાવકોની કથા	૧)	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુત્વ ચરિત્ર	૨)	” શોળમો ઉદાર	૦૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી વીશરયાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન જોરનો	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિંગતું શુદ્ધ યાને મહારાજા ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

આવિષ્કાર-પરિચય

૧ પર્યુષણ પર્વનો પ્રોઠ પ્રસાવ	(દેવાચંદર વાલજી ગધેકા)	૩૫
૨ વીતરાગ પ્રભુના અનુપમ ગુણો	(મુનિ શ્રી લક્ષ્મીભાગરજી મહારાજ)	૩૭
૩ મૃત્યુ એટલે ? મુક્તિ: પરમ સુખ	(આ. શ્રી વિજયકરનૂરસુરિજી મહારાજ)	૪૦
૪ અભયંદર નૃપતું અદ્ભુત ચરિત્ર	(સં. ગાંધી)	૪૨
૫ ઉપદેશક પદ : કબીરજી	(આચાર્યશ્રી વિજયકરનૂરસુરિજી મહારાજ)	૪૬
૬ આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્ન	(અનુ. અભ્યાસી B. A.)	૪૭
૭ આત્મ-દર્શન	(ચતુર્ભુજ નચચંદ શાહ B.A.L.L.B.)	૪૮
૮ અખંડિત પૂજા	(જોડકસી)	૫૩
૯ સંજોગક સાહિત્ય	(કવિ દેવાચંદર વાલજી ગધેકા)	૫૫
૧૦ યોગશાસ્ત્ર માટે ગોપાલકાસ જી. પટેલ શું કહે છે ?	૫૭
૧૧ પ્રવાહના પ્રશ્નો	૫૮
૧૨ સ્ત્રીકાર અને સમાસોચના	૬૧
૧૩ વર્તમાન સંભાષાર	૬૨

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઠીછેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

ટેલાક સભાસદો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી ખુદ લાભ જનનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ઘણા લાંબા સમયથી લાઠીછેરીના ટેલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો ગાફી છે તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી નવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે આ જાગૃતની સૂચના જેની પાસે ખુદ છે તેઓએ આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી ખુદ પાછી મોકલી અન્ય વાચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમા સ્મરણીય, નિર્વિધનપણુ પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાક કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન યસ્તકારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પચ્ચીશી, અને એ યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. બીચા કાચેલો, જેની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર ગ્રેસમાં છપાયેલ, મુશોભિત ગાદહીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને એ પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજએ ની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લાકિન નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ આર આના, પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની દીકોટો એક ખુદ માટે મોકલવી.

વખેા: -શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પુસ્તક : ૩૭ શુ

આત્મ સં ૪૪ :

વીર સં. ૨૪૬૫ : ભાદ્રપદ :

અંક : ૨ જો

આ. શ. સં. ૩ :

વિક્રમ સં. ૧૯૮૫ ચાક્રાબર :

પર્યુષણ પર્વનો પ્રોત્પ્રભાવ

દાહરો

પર્યુષણ શુભ પર્વનું, કરીએ અવલોકન,
શુ' શુ' સૂચવે સઘને, જૈનધર્મ-શાસન

૧

હરિગીત છંદ.

પર્યાધિરાજ પધારતા, આનંદ અતિ વ્યાપી રહે,
જપ-તપ-નિયમ મતોતણા, ઝરણાં વિમળ હૃદયે વહે,
છે મોક્ષદા શાંતિપ્રદા, સંસાર ન્હાવડે ગણ્યા,
સુપ્રસિધ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે પર્વ પર્યુષણતણા.

૧

મહાવીર પૂજ્ય પવિત્રના, ચારિત્ર શુભ વંચાય છે,
એ દિવ્ય દૃષ્ટાંતોવડે, મનસ્વેત્ર શુભિ ધાય છે,
એ શાસ્ત્રજોષ હૃદયે ધરા, ને પાપ-તાપ બધા હણ્યા,
સુપ્રસિધ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે પર્વ પર્યુષણતણા.

૨

પૂર્ણવિધિ, અપવામ શુભ, અઘાઇ ને એકાસણાં,
એ સર્વમા છે સૂક્ષ્મ લેહો, ધર્મનાં તરવોતણાં,

શ્રદ્ધા સહિત સત્કર્મને, નિજ હૃદયમાં વિગતે વણી,
સુપ્રસિધ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે પર્વ પર્ચુવળતણી. ૩

આદિક આડંબર બધા, વ્યવહાર પક્ષે ઠીક છે,
પણ તત્ત્વ “આત્મજ્ઞાન” એ, આ પર્વમાંથી અધિક છે;
શુરુજીવડે ગ્રહી જ્ઞાન ને, એ આણુ બહુ ઊંડી ખણી,
સુપ્રસિધ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે પર્વ પર્ચુવળતણી. ૪

મહાવાક્ય આજ વહાય છે, મિત્ત્વામિ સાથે દુકલં,
એ છે “ક્ષમામહામંત્ર” જે, પાપોની કાઢે છે જડ;
સરવૈયું આખા વર્ષનું એ, મહદ્ વાક્ય વિષે ગણી,
સુપ્રસિદ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે પર્વ પર્ચુવળતણી. ૫

દોષોતણી માગો ક્ષમા, આપો ક્ષમા એ રીતથી,
નિર્વેર રાગો હૃદય તો, પ્રભુ રીઝશે બહુ પ્રીતથી;
સંવત્સરીનું સત્ત્વ એ છે, “આત્મવત્” સૌને ગણી,
સુપ્રસિધ્ધ મહિમા શાસ્ત્રમાં, છે પર્વ પર્ચુવળતણી. ૬

વસંતતિલકા વૃત્ત

રાગો ન ડંખ હૃદયે કદી કોઈ પ્રત્યે,
આગો સુસ્વાદુ ક્ષણ ધર્મતણાં જ નિત્યે;
નાગો જ કાઢી ઝટ અંતરમાંથી મેલ,
છે માગ એ જ નિજ આમહિતાથ રહેલ. ૧

દોહરો

અંતરમાં ઊજળા રહો, તણ રાગ ને દ્રેષ;
પર્ચુવળના પર્વનો, મહિમા એ જ વિશેષ.

લી. ધર્માનુરાગી

ભાવનગર-વડવા
ભાદ્રપદ શુકલ ચૌકદશી
સૂર્યવાસર

રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નિવૃત્ત એન્ડ્યું ઇન્સ્પેક્ટર-ભાવનગર

“વીતરાગ પ્રભુના અનુપમ ગુણો”

લેખક—સુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

અનંતકાળ સુધી આ અમાર સંસારમા અનેક કષ્ટાતરો ધારણ કરી આ છવે અનંતા જન્મ-મરણ ક્યો છે અને દરેક સમયે જન્મ અને મૃત્યુને પ્રાપ્ત થતા અનંતા દુખો વેઠ્યા છે બાળપણથી અંત અવરથા સુધી શરીરમા રોગાદિકની વ્યાધિ થવાથી તથા પુત્રાદિકના વિયોગથી કે સંપત્તિના અભાવે, રંભીના મૃત્યુથી કે ધન કમાવા ખાતર સઘળાને છોડીને દેશ-દેશાવર રખડી, સુખ-દુખ વેડી, જંગલ, સમુદ્રાદિ જગ્યાએ ભટકી, રાત-દિવસ તેની ચિતામા રહીને તેના ઘણા છવે હાથપીટ કરવા છતાં પણ ખરા ગાનના અભાવે તેવા માણસો એ વિષયસુખને સાચું સુખ ગણી, તે લેવા તત્પર થઈ, અનેક અનર્થ કરી, નવા નવા કર્મ બાધી, સુખનો અશ મેળવવા જતા અને અનંતા દુઃખોના ચક્ક્રમા પડી મેળવેલો ચિતામણિ રત્ન સમાન મનુષ્ય જન્મ કિ કિણી કે કોડી સમાન વિષય-સુખની વાત્સા માટે હારી જાય છે. તેવા ભદ્રિક પ્રાણીઓને વારંવાર જન્મમરણના દુખ વેડી આ અસાર સંસારમા પરિભ્રમણ કરતા અટકાવી, નિરુપદ્રવી, નિરુપમ સુખ આપવા ધણે કાળે એવા પ્રભાવિક પુરુષો જન્મ થાય છે કે પોતે સયમ આદરીને તે સંયમ વીધા પછી હજારો અવરથામા જે જે ઉપમર્ગ આવતા હોય તેને ગેરુપવર્તની માદક નિશ્ચળ થઈ ભોગરી લે છે ત્યાર પછી ભયારે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે ત્યારે તે જ પુરુષને “પુરુષોત્તમ” નામથી ઓળખાય છે, અને રાગદ્વેષાદિક કર્મ ગતુઓને છૂટવાથી “અરિહંત” કહેવાય છે તેમજ તરવાનુ રથાન જે તીર્થ તે રથાપન કરવાથી “તીર્થંકર” કહેવાય છે. અન્ય ધગવતા દેવેદ્ર-નરેદ્ર પણ જેના ચરણોને સેવે છે, તેથી “ભગ-

વંત” કહેવાય છે અને કેવળજ્ઞાનથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવને અનુમરી ધર્મની યજ્ઞાત કરનાર હોવાથી “આદિકર” કહેવાય છે. પોતાની ગેલે બોધ પામેલા હોવાથી “સ્વયંબુદ્ધ” કહેવાય છે. ઉત્પત્ત થયેલા કોષાદિક કષાયોનો જડમૂળથી ક્ષય કરેલ હોવાથી પુરુષોને વિષે “સિદ્ધ” સમાન ગણાયા છે વળી પરિમિત હિતકારક સુગંધી વાક્યો દેલાવવાથી પુરુષોને વિષે “પુંડરીક કમળ” સમાન ગણાય છે. જેમના સુધા ને મુધા કરનારા વચનવડે સમાગમા ભ્રમણ કરાવનારા વિષયસુખના વાચિત અને સ્ત્રી તથા દ્રવ્યાદિકને સમઝી યુવાદિકના નામ ધારી, બોળા છવેને ભરમાવવા ભૂમિમાં ભટકતા જે કુવાડીઓ છે તે જેમનું નામ સામળીને પોતાનો મદદ કરી કાતો ચૂપ થઈ જાય છે, અગર તેના ચરણ સેવીને શુદ્ધ ભાવનાથી તે જિનેદ્રની વાણી મામળી, મગ્ગ-દિટ્થિ થઈ સર્વવિરતિ એટલે સાધુના વ્રત આદરે છે અગર ગૃહ્યપણુમા દ્વાદશ વ્રત આદરે છે તેથી જિનેદ્ર ભગવાનને પુરુષોને વિષે “ગાંધર્વસ્તી” ની ઉપમા અપાય છે. ત્રણ લોકને વિષે પગ્માર્થ દિટ્થિ જેતા જેના સમાન કાંઈ ઉત્તમ પુરુષ ન દેખાવાથી “લોકોત્તમ” કહી બોલાવે છે બાળજીવે પર પણ તેના દુષ્ટત્વો વિસારીને તેને મારે મને પ્રયત્ન કરવા ઉપદેશ દેવાથી “લોકના નાથ” તરીકે ગણેલ છે. જેમનો ઉપદેશ ભદ્ર છવેના હૃદયમા પ્રવેશ થતા પગિણીને હિતકારક થવાથી તેઓને “લોકોના હિતેન્દ્રુ” એટલે દિન કરનારા તર્કિક માન્યા છે. આ લોકમા મોહને વશ થઈ અજ્ઞાન અધકારમા ભટકતા છવેને અધકારમાથી બદાગ નીકળતા ઉપદેશથી પ્રકાર કરવાથી તથા ઉદ્ભવના પ્રજોનો યથાર્થ પ્રત્યુત્તર કેવળજ્ઞાનવડે આપવાથી લોકને વિષે સોથી “ત્રેલ દીપક” તરીકે માનેય છે.

સૂર્ય-ચંદ્રનો પ્રકાશ તો બહાર થાય છે, પરંતુ હૃદયનું અજ્ઞાનરૂપી અંધારું તોડનારા તો જિનેશ્વરજી હોવાથી તેમને “પ્રથમ ઉદ્યોત કરનારા” વર્ણવે છે. સર્વ જીવોને અહિંસા પરમો ધર્મનો ઉપદેશ દેવાથી વિરતિ પદ પામીને સાધુઓ સર્વ જીવોને અભયદાન આપે છે, માટે “અભયદાયક” એટલે પ્રાણી માત્રનો ભય દૂર કરનારા ગણાય છે. વળી ચર્મચક્ષુ ન્યાંત્યાં ફરીને પોતાનો વિષયાદિક સ્વાદ ક્ષેતો કુમાર્ગે દોરાવા પ્રયત્ન કરતાં પોતાને જ તુકસાન કરનારો અતુલ્ય પરિણામે જ પામે છે, તેથી તે ચક્ષુનો સદુપયોગ કરી, સમિતિ પાળીને કે તેને અયોગ્ય સ્થળે જતાં અટકાવી ધ્યાન ધરીને ચક્ષુને સ્થિર કરવાનો ઉપદેશ આપ્યાથી તે “ચક્ષુદાતા” ગણાય છે. મોક્ષમાર્ગને મૂઠી સંસારમાં ભ્રમણ કરવાનો કુમાર્ગ પકડી ચાલનારા ભોળા જીવોને સુમાર્ગ દીધાથી “માર્ગ દેખાડનારા” ગણેલા છે. તેમજ માતા, પિતા, બંધુ, મિત્ર વિગેરે સઘનાં સ્વાર્થનાં જ સગાં છે, બ્યારે પરમાત્મા તો ધર્મતત્ત્વ જોળખાવી ખૂંડે શરણુ આપનાર હોવાથી “શરણુના દેનારા” માન્યા છે. સંશયોનું નિરાકરણ કરવાથી તથા પૂર્વ ભવનું કે ભવિષ્યનું કે પૂર્વ કાળનું યથાયોગ્ય વર્ણન કરવાથી, ખાતરીભરેલા પુરાવાથી, માણસોના મનનું સમાધાન થતાં, તેમના વચન ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા થવાથી પોતાને સમકિત એટલે “ઘોષિના દેનારા” ગણેલા છે. દુર્ગતિમાં પડતા જીવને ધારી રાખે તે ધર્મ કહીએ. તેવા ધર્મને અનેક રીતે નય, પ્રમાણ, નિર્લેપ, હેતુવડે સિદ્ધ કરી હૃદયમાં સ્થાપન કરનારા હોવાથી “ધર્મના દાતા” ગણેલા છે. વળી ધર્મ ચાહક જીવોને સંસારની પરિભ્રમણતાનું દુઃખ યથાર્થ સમજાવ્યાથી ફરીને તેવા ઉત્તમ કાર્યથી બ્રહ્મ ન થતાં તેમાં સ્થિર થાય છે; માટે તે વીતરાગ પ્રભુને “ધર્મ-પ્રદેશક” અને ધર્મ દેખાડનારા ગણ્યા છે. વળી ક્રોધપણુ જીવ તેવા ધર્મથી વિમુખ ન રહે તેટલા માટે કેવળજ્ઞાન પામી કૃતકૃત્ય થવા છતાં પણ પરમાર્થવૃત્તિથી સર્વ કેદાણે વિચરી કોઈકાને દુઃખથી બચાવે છે માટે “ધર્મના નાયક” ગણેલા છે.

ધર્મ પામીને પણ સંયમ વ્રત પાળતાં અસહ્ય દુઃખ આવવાથી “કાચરતા” ઉત્પન્ન થતાં પૂર્વના આવા રમ્ય સુખને યાદ કરી તેમાં જવા ચાહનારાને તેના સંસારનાં પૂર્વનાં દુઃખો યાદ કરાવી તેને ધર્મમાં સ્થિર કરવાથી “ધર્મના સારથી” તરીકે માન્યા છે. ચક્રવર્તી રાજા પોતાના પ્રથમ સૈન્યવહે-ચાર અંગવાળી સેનાવડે ચારે દિશામાં પ્રજાનું રક્ષણ કરે છે તેમ જિનેશ્વર ભગવાન દાન, શીલ, તપ, ભાવ એ ચાર અંગવાળા ધર્મવડે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાના અંગવાળું તીર્થ સ્થાપન કરી સર્વે જીવોને રક્ષણ આપે છે તેથી તે “ધર્મચક્રવર્તી” કહેવાય છે કે જેમનું જ્ઞાનરૂપી લાવ ચક્ર અને ઇંદ્રોએ આગળ કરેલું ધર્મચક્ર વિશ્વમાં તેમની સાથે ફરી, ભવ્ય જીવોના હૃદયને શરણુ આપી મનમાં થતી ખીડાઓને શાંત કરે છે. જેમને થયેલું જ્ઞાન સંપૂર્ણ હોવાથી ક્રોધ પણ દિવસ અજ્ઞાનતાનો ઉદય થવાનો સંભવ નથી તેમજ દર્શનાવરણીય કર્મનો કદી પણ ઉપદ્રવ ન થવાનો હોવાથી તે “અપ્રતિહત જ્ઞાન અને દર્શનના ધરનારા” ગણેલા છે. વળી જેમને હવે પછી શુદ્ધ આત્મભરણુતામાં કદી પણ વિશ્વ આવવાનું નથી જેથી તેમની છદ્મસ્થ અવસ્થા જે અવિરત દુઃખનું ઉત્પન્ન કરનારી હતી તે નાશ થવાથી તેઓને “દૂર થયેલી છદ્મસ્થ અવસ્થાવાળા” માનેલા છે. જેઓ જન્મ મરણનાં ઉત્પાદક ધાતી-કર્મને જીવાથી “જિન” તરીકે જોળખાય છે, અને બીજા છદ્મ કરનારાં મનુષ્યોને પણ તેવા જિતનારા કરવાથી “જયકર” માનેલા છે. તે જ પ્રમાણે સંસાર-સાગરમાંથી દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપી રતનત્રયી નાવવડે તરી જવાથી “તરેલા” અને બીજાને તેવા ઉપદેશ આપી તારવાથી “તારક” તરીકે વિદ્યાનો જેને સ્તવે છે.

પોતે શુદ્ધ તત્ત્વને સમજવાથી “મુદ્ધ” અને બોધ દેતા હોવાથી “બોધક” તરીકે મનાયલા છે. પોતે સંસાર પરિભ્રમણથી મુક્ત થયેલા અને બીજાને મુકાવનારા હોવાથી “મુક્ત” અને “મોચક” તરીકે જાનોએ વર્ણવ્યા છે. વળી સર્વને જાણનારા, સર્વને દેખનારા હોવાથી “સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી” તરીકે મનાયા છે. વળી જેઓ નિરુપમ સ્થાન જે

“શિવ” નામથી ઓળખાય છે અને ત્યાંથી પાછા ચલાયમાન થવાનું નથી માટે “અચ્યુત” તથા ત્યાં પુદ્ગલાદિક શરીરના અભાવે ન થવાથી “અચ્યુત” એટલે નિરોગી અને તે અવસ્થામાં સુખનો અંત ન હોવાથી “અનંત” તેમ ત્યાં કોઇ પણ વિદ્યન કરનાર ન હોવાથી “અવ્યાખ્યા” તેમ જ ત્યાંથી પાછા ગમન કરવાનો અભાવ હોવાથી “અપુનરાવૃત્તિ” અને સધળા અર્થ ત્યાં સિદ્ધ થવાથી “ગતિ” એવા નામે ઓળખાતા સ્થાનને પામેલા છે એવા જિનેશ્વરને નમસ્કાર થાઓ કે જેમણે સત્જ્ઞા ભયોને છતી લીધા છે, આવા નમુન્યુલુ-દ્વારા ગવાતા શુભોથી અગ્રિંત પ્રભુ જગદ્વિખ્યાત છે, અને વિદ્વાન દેવો સ્વર્ગના સુખને પણ વિસારી જેની સેવા કરતા ફરી તેમના જેવી વીતરાગી અવસ્થાનું સુખ પામવા પ્રાર્થના કરે છે, જેમના પચ્ચક્ષ્યાણુક મણોત્સવ કરે છે, અને સામન્ય માનુષ્યોથી તેમનું ડપ, તેમનો સુગંધી વાસ તથા બીજા ઉત્તમ શુભો લોકોત્તરપણુ તેમનું પ્રગટ કરવા છતાં પણ વિષયવામનાથી બ્રમણામાં પડેલા ભોળા પ્રાણીઓને જાગૃત કરવા, તેમના ઉપર શ્રદ્ધા રખાવવા અને ત્યાં આવવા આકર્ષણુ કરવા ઓગણીસ અતિશય એટલે આશ્ચર્યકારક ઋદ્ધિ તેમની આગળ દરશમાન કરે છે, જેમાં સુખ્ય પ્રાતિ-દ્યોનો નીચે પ્રમાણે છે

“અશોકવૃક્ષસુસ્પૃશ્વૃષ્ટિ,
વિવ્યવરતિશ્ચામરમાસનં ચ ।

મામંહજં હુંદુમિરાતપત્રં,
સત્પ્રાતિદ્યોષિ જિનેશ્વરાણાં ॥૧૭॥”

જેના અશોકવૃક્ષને દેખવાથી ભવ્ય પ્રાણીઓના શોક દૂર થાય છે, અનાદિ કાળની દુર્ગંધને દૂર કરવા દેવતાઓની રચેલી કૂલને પીડા ન થાય તેવી પુષ્પવૃષ્ટિ થાય છે. સર્વને પ્રભુની વાણી મંભવાય તેવા દેવતાએ નાદ પુરવાથી દિવ્યધ્વનિ થાય છે અને બને બાળુએ ચામરો દેવાધિદેવપણુ સૂચવીને દેવો વીજે છે. રત્નમય મિદાસન ઉપર ધર્મ નરેન્દ્રપણુ જેઓનું પ્રગટ કરાય છે. જેમનું અપૂર્વ તેજ બીજાને દર્શન કરતા બાધા ન કરે માટે “તેજ” । તુ મહાન પહોવાડે દેવો રાખે છે, માટે હે ભગવાન । તમે પ્રમાદ છોડી આ જિનરાજનું શમણુ લો એવું સૂચવતું દેવવાણુ તે દેવદુંદુભી તરીકે છે તે વાગતુ-અવાજ કરણ નજરે પડે છે આવી ગીત રાત્રીએ પણ વીતરાગ પ્રભુના આવાગમની ખમર પડના પ્રાંતમાં દહેરો પીટારી તેમની સામે પરિવાર સહિત વાદવા આવે છે જેથી જેમની પર્ષદા ગાર પ્રકારની ગણાય છે. જેમાં ચાર પ્રકારના દેવ, અર્ચતર, લુવન-પતિ, જ્યોતિષી, વૈમાનિક અને તેમની દેરીઓ ચાર પ્રકારની એમ આઠ દેરી પર્ષદા તથા ચાર માનુષી પર્ષદા જેમાં માધુ, સાધવી, શ્રાવક, શ્રાવિકાનો સમાવેશ. તે વંદન-નમસ્કાર કરીને વધારેય સ્થાનકે ઉપદેશ સામગ્રવા બેસે છે. કેટલાક અશ્રુતમય દેશના શ્રવણ કરી પોતાના આત્માને મગ્ન પમાડે છે ને કેટલાક ફરી જન્મ મળ્યો તેમ જાણે છે.

“ મૃત્યુ એટલે ? મુક્તિ : પરમ સુખ ”

લેખક : આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

આપણે મૃત્યુનો શા માટે ભય રાખવો જોઈએ ? જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ વસ્તુ મૃત્યુ છે, અને તે આત્માને માટે તો અત્યંત ઉપ-યોગી છે. વિકૃતિનું વિનાશક મૃત્યુ છે. જગતમાં જીવતો શત્રુ જન્મ છે પણ મૃત્યુ નથી. જન્મ ધારણ કરતી વખતે અત્યંત દિલગીર થવું જોઈએ, જન્મ થવાથી ઘણું ઘણું તુકમાન થાય છે. વસ્તુનો વિનાશ જન્મ થવાથી જ થાય છે. જન્મ એટલે શુદ્ધ વસ્તુમાં વિકૃતિ, શુદ્ધ વસ્તુનો વિનાશ અને મૃત્યુ એટલે મૂળ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થવું-વસ્તુનો શુદ્ધ અવસ્થા પ્રગટ થવી. એક મોટું જળાશય હોય તેમાં પરપોટા પ્રગટ થાય છે તે એક પ્રકારનો જન્મ છે, તે પાણીને વિકૃત અવસ્થામાં ઉત્પન્ન કરે છે અને તેનું મૃત્યુ થાય છે, પરપોટા પુટી જાય છે તે પાણીની શુદ્ધ અવસ્થા છે. એક વૃક્ષનું ખીજ હોય તેને સંયોગો મળવાથી જીએ છે એટલે વૃક્ષનો જન્મ થાય છે તે એક પ્રકારની ખીજમાં વિકૃતિ થાય છે. ખીજનો વિનાશ થાય છે અને ત્યારે વૃક્ષનું મૃત્યુ થાય છે ત્યારે પાછું ખીજરૂપે પ્રગટે છે. માટીના વાસણો, પુતળાં, નળીયાં. ઘટેા વિગેરે માટીનાં વિકારો છે. માટીમાં મૂળ સ્વરૂપનો વિનાશ છે. ત્યારે વાસણોનો વિનાશ થાય છે, મૃત્યુ થાય છે ત્યારે માટી મૂળ સ્વરૂપમાં આવી જાય છે. સોનાની લગદી

તે મૂળ વસ્તુ છે અને તેના કંકણ, કુરસ કે કડાં બનાવવાં એટલે સોનામાંથી ઘરેણાંનો જન્મ થવો તે વિકૃતિ છે. પાછાં તે જ કંકણ, કડાં આદિ ઘરેણાંનો વિનાશ-મૃત્યુ તે સુવર્ણની શુદ્ધ અવસ્થા છે, મૂળ સ્વરૂપ છે. ‘ પ્રકૃતિનો વિનાશ તે જન્મ અને વિકૃતિનો વિનાશ તે મૃત્યુ ’ અર્થાત્ જન્મ તે વિકૃતિ અને મૃત્યુ તે પ્રકૃતિ. જન્મ અનેક રૂપે થાય છે, પણ મૃત્યુ એક જ રૂપે થાય છે. જ્ઞાનની ખામીને લઈને જીવો વિકૃતિ અવસ્થામાં રાજ થાય છે અને પ્રકૃતિ અવસ્થામાં શોક કરે છે. જન્મ જે અત્યંત અહિત કર અને અશ્રેય કરનાર છે તેને હિતકર તથા શ્રેયસ્કર માને છે અને મૃત્યુ જે હિતકર તેમજ શ્રેયસ્કર છે તેને અહિતકર તથા અશ્રેયસ્કર માને છે. જન્મથી નિર્ભય રહેવું અને મૃત્યુથી ખડીવું એવો અનાદિ કાળથી જીવોનો સ્વભાવ પડી ગયો છે. જન્મ છે તેનું મૃત્યુ પણ અવશ્ય છે જ. જન્મના અભાવથી મૃત્યુનો અભાવ થાય છે, માટે મૃત્યુનો ભય ટાળવો હોય તો જન્મનું મૂળ નષ્ટ કરવું જોઈએ. મૃત્યુથી ન ખડીતાં કરીને મૃત્યુ ન આવે તેવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, એટલે કર્મની નિર્વિદા કરવી-કર્મરૂપે વિકૃત કર્મ તા જડતા-ચુર્યવડતા સ્વધેનું અન્ત-પ્રદેશોથી છૂટા પડી જવું. મૃત્યુથી આત્મા મુક્ત થાય છે. આત્મા વિકૃત સ્વરૂપમાંથી જડતાઈને

પ્રકૃત-મૂળ સ્વરૂપમાં આવી જાય છે. ફરીને જન્મ ધારણ કરવાવાળું મૃત્યુ અને ફરીને ન જન્મ પામવારૂપ મૃત્યુ : આ પ્રમાણે બે પ્રકારના મૃત્યુમાથી ફરી ન જન્મ પામવારૂપ મૃત્યુ અતિ ઉત્તમ છે. એવા મૃત્યુની હમેશા ચાહના રાખવી જોઈએ. ફરીને જન્મ આપનાર મૃત્યુ હલકુ છે, છતાં ઉત્તમ મૃત્યુનું સાધન હોવાથી તેનાથી ભય ન રાખતાં ઉત્તમ મૃત્યુ મેળવવા હમેશા ખુશીથી તેને સહયોગ આપવો જોઈએ. દુઃખથી રીળાતા માનવીઓ મૃત્યુ માગે છે, મૃત્યુ થવાથી દુઃખમુક્ત થવાય છે, એ માન્યતા અમુક અંશે સાચી છે, પણ તે અપુનર્જન્મના મૃત્યુ હોવું જોઈએ. પુનર્જન્મના મૃત્યુથી તાર્કિક દુઃખોના ધ્વંસ થાય છે, પણ નૂતન જન્મથી નૂતન દુઃખોના જન્મ થાય છે. મૃત્યુ એટલે અનંત દુઃખોની ભાવશૂન્યતા અથવા તે સંપૂર્ણ દુઃખની વિસ્મૃતિવસ્થા અપુનર્જન્મના મૃત્યુમા સમગ્ર દુઃખોની સંપૂર્ણ વિસ્મૃતિ, અર્થેષ દુઃખોનું સંપૂર્ણ વિસ્મરણ તે જ પરમ શાંતાવસ્થા છે, અવિચળ નીરની જેમ શુદ્ધાવસ્થા છે. ક્રિયામાત્ર દુઃખ-ધ્વંસ માટે કરાય છે, પણ તે વિસદૃશ ક્રિયાઓ વિસદૃશ દુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે. પૂર્વ દુઃખની તીવ્રતા અપર ક્રિયાથી નષ્ટ થાય છે, અને અપર ક્રિયાથી નૂતન દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રારંભે મદ હોવાથી સુખ રૂપે અનુભવાય છે, પણ પ્રત્યેક પળે દુઃખની વૃદ્ધિ થતી હોવાથી તેના ધ્વંસ માટે અપર ક્રિયા કરવી પડે છે. જેમકે આપણે

વેદના થાય છે તેને નષ્ટ કરવાને આપણે બેસી જઈએ છીએ બેગવાથી ચાલવાનો પરિશ્રમ મટે છે, પણ બેસવાથી અન્ય વેદના ઉત્પન્ન થાય છે, શરીર અકડાઈ જાય છે તે મટાડવાને સૂઈ જઈએ છીએ, પણ અમુક વખત સૂતા પછી વાસાં ડુખવા આવી જાય છે, એટલે પાછા બેસી જઈએ છીએ. પુનઃ તે જ વેદના થાય છે, એટલે પાછા આમ તેમ આટા મારીએ છીએ. આવી જ રીતે ક્રિયામાત્રમા નૂતન ક્રિયાની શરૂઆતમા પૂર્વોત્પન્ન દુઃખ, ધ્વંસ અને નૂતન દુઃખની ઉત્પત્તિ થાય છે.

ઘડીઆળને ચાવી આપીએ ત્યારે તેની કમાન સંકોચાઈ જાય છે, તે સંકોચાએલી કમાનનો એકેક આટો ઊકલતો જાય છે તે મૃત્યુ છે. સંપૂર્ણ આટા ઊકલી જવાથી ઘડીઆળ સ્થિર થઈ જાય છે, તે તેની પરમ શાંતાવસ્થા છે, ફરીને ચાવી આપવી તે પુનર્જન્મ છે.

મૃત્યુની યોથમા વિશુદ્ધિ છે. જન્મ અશુદ્ધિ ઉત્પાદક અને મૃત્યુ વિશુદ્ધિનું ઉત્પાદક છે. જન્મથી શુદ્ધ વસ્તુ અશુદ્ધ થઈ જાય છે. અન્ય વિભત્તીય વસ્તુનું મિશ્રણ સિવાય જન્મ થતો નથી, અને વિભત્તીય વસ્તુનું મિશ્રણ તે જ અશુદ્ધિ મિશ્રણનો પૃથક્કાર તે મૃત્યુ, પૃથક્કાર તે જ શુદ્ધિ. મૃત્યુ સિવાય શુદ્ધિ નથી મૃત્યુ ઓની સીમા તે મુક્તિ. જે મૃત્યુને પુનર્મૃત્યુની આવશ્યકતા નથી તે જ મૃત્યુની સીમા : તે જ મુક્તિ.

- ચાલતા હોઈએ ત્યારે આપણને જે પરિશ્રમથી

અભયંકર નૂપુરું અદ્ભુત ચરિત્ર

સં. ગાંધી.

પશ્ચિમ મહાવિદેહની પુષ્કલાવતી નામની વિજયમાં પૃથ્વીના આશ્રપણરૂપ પુંડરીકિણી નામની નગરી છે. તે નગરીમાં જગતનું કલ્યાણ કરનાર ક્ષેમંકર નામનો રાજા હતો અને તેની અમરસેના નામની પટરાણી હતી. એકદા મધ્યરાત્રિને સમયે તે રાણીએ યધા ગ્રહોને અનુકૂળ શુભ મુહૂર્તમાં ચૌદ મહારવમથી સુચિત મહાસમૃદ્ધિશાળી, દેવપૂજા, દયા, દાન અને ગરીબ હોડાનો ઉદ્ધાર કરવાના દોહદોવડે પ્રગટ શુણ્ણવાળા અનુપમ પુત્રરતને જન્મ આપ્યો. અત્યંત હર્ષને કારણે રાજાએ પુત્રજન્મોત્સવ કર્યો અને યોગ્ય સમયે તેનું અભયંકર એવું નામ પાડ્યું. દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતો તે કળાસંપન્ન કુમાર બધી કળાઓને શીખતો પૂર્ણિમાના ચંદ્રની ઉપમાને પામ્યો. એટલે પૂર્ણિમાને દિવસે જેમ ચંદ્ર સંપૂર્ણ કળાવાળો અને તેમ તે કુમાર પણ સર્વ કળાવાન બન્યો. એકદા રાત્રિના પાછલા પહેરે જાગૃત થયેલ તે રાજકુમારે અચાનક પોતાને કોઈ એક વનમાં રહેલો જોયો. “તે આ નગર નથી, તે આ ઘર નથી, તે આ હુનિયા નથી; તેમજ આ પૃથ્વી પણ તે નથી. પૂર્વે કદી નહીં જોયેલ એવો આ કોઈ અપૂર્વ પ્રદેશ જણાય છે. શું આ ઈંદ્રજાળ છે? શું આ સ્વપ્ન છે? શું મારો મતિભ્રમ છે?” આમ અનેક પ્રકારના સંકલ્પવિકલ્પોથી તેનું મન વ્યગ્ર બન્યું. આવા પ્રકારનો જેવો તે વિચાર કરે છે તેવામાં કોઈ એક વિનયી અને દિવ્ય રૂપધારી પુરુષ કુમાર પ્રત્યે નિર્મળ હાર્યવાળી વાણી બોલ્યો કે-“હૈ ધીર પુરુષ! તું આશ્ચર્ય પામીશ નહિ. મેં તારું અપહરણ કર્યું છે અને તેમ કરવાનું કારણ પ્રાતઃકાળ થતાં જ તારી બાજુમાં આવશે.” આ પ્રમાણે સાંભળીને જેવામાં કુમાર કંઈ પણ બોલવા જાય છે તેટલામાં તો તે દિવ્ય પુરુષ ક્ષણ-માત્રમાં અતઃધ્વનિ થઈ ગયો. “આ શું?” એમ

આશ્ચર્ય પામેલ; અને ત્યાં જ રહેલા તે રાજકુમારની રાત્રિ નિમેષ માત્રમાં વ્યતીત થઈ ગઈ.

ત્યારબાદ હર્ષથી પ્રકુલિત નેત્રવાળો, કૌતુક જોવાની ઇચ્છાવાળો તે કુમાર ત્યાંથી લીડીને વનશોભા જેવા લાગ્યો. મોટા ઘેરાવાવાળા ઝાડોથી દિશાને ઢાંકી દેતું તે વન, સૂર્યના ભયને લઈને બાંધે અંધ-કારે અહીં જ રથાન કર્યું હોય (આશરો લીધો હોય) તેવું લાગ્યું એટલે કે તે વન એટલી ગીચ ઝાડીવાળું હતું કે સૂર્ય-કિરણોનો પ્રવેશ પણ થઈ શકતો ન હતો. મોટા મોટા પર્વતો અને દોરી જેવા આકારવાળા (તાંના) ઝરણાઓથી ઢાંકેલની છાત્રણીરૂપ તે વન કુમારનું ચિત્ત હરી લીધું. અમ્સરાઓથી ઉપભોગ કરાયેલ કુંભેવાળું તે વન જેતાં જેતાં તેણે નિર્મળ માનસ સરોવર જોયું. સુવર્ણ કમળોથી શોભતા તે સરોવરને જોઈને કુમારે તેને, સમાઈ ગયા છે સુખરૂપી કમળો જેમાં એવી દિશા-રૂપી સ્ત્રીઓનું દર્પણ માન્યું. ત્યારબાદ પવનથી ડોલતા કમળોવાળા સરોવરના પાણીમાં રતનાદિ પવિત્ર ક્રિયા કરીને ફરી વાર તે જંગલમાં દ્રવ્ય લાગ્યો. આગળ ચાલતાં ચાલતાં તેણે વંદનને યોગ્ય, જેવા લાયક, સુવર્ણમય કોઈ એક જાંત્રો મહેલ જોયો. અતિ આશ્ચર્યથી પ્રગટેલ આનંદવડે પ્રાત્સા-હિત થયેલ તે કુમાર તેના પહેલે માળે ગયો. અનુ-ક્રમે મહેલની સુંદરતા જોતો જોતો તે નિષ્કપટી કુમાર સૌથી ઉપલે માળે ગયો. ત્યાં જઈને તેણે પોતાની સમક્ષ દિવ્ય આકૃતિવાળા, યોગને લગતા વસ્ત્રોથી સોતરફ વીંટળાએલા, અક્ષમાળાથી પવિત્ર, આત્મનિરીક્ષણ કરતાં, પવન-રોધ કરનાર, બાંધે સાક્ષાત્ યોગે જ શરીર ધારણ ન કર્યું હોય તેમ શરીરધારી યોગસ્વરૂપ જેવા એક યોગી મહાત્માને જોયા. રાજકુમાર પ્રણામ કરીને ખેડો એટલે સમાધિ ઉતારીને તે યોગીન્દ્ર અમૃત સરખી વાણી બોલ્યા

કે—“હે ભાગ્યશાળી રાજપુત્ર અભયકર ! તું ભલે આવ્યો. હે વિનયશાળી ! કલ્યાણને માટે જ તને અહીં લાવવામા આવ્યો છે.” ત્યારે કુંવર પણ બોલ્યો કે—“હે પૂજ્ય ! આપના દર્શનથી મારું આગમન અત્યારે સાર્થક થયું છે, કારણ કે મહાત્મા પુરુષના દર્શનવડે જ પ્રાણીઓના જન્મ પવિત્ર ગણાય છે ” કુમાર આ પ્રમાણે બોલી રહ્યો હતો તેટલામા તે આનંદમગ્ન યોગીએ સમાધિ ચઢાવી. પછી તરત જ મનુષ્યને અપ્રાપ્ય એવી રસ-વતી શોભતા સોનાના યાજ્ઞોર્ધ્વા આકાશમાર્ગે તેની સમક્ષ હાજર થઇ, એટલે તે યોગીશ્વરે કુમારને કહ્યું કે—“હે કુમાર ! તું મારો અતિથિ છે, માટે ભોજન કર ” બાદ તે બંને આગળ ધ્રુવિત ભોજનસામગ્રીથી પરિપૂર્ણ એક-એક સોનાનો યાજ્ઞ હાજર થઇ ગયો. તે બંનેએ ભોજન કરી લીધા પછી આકાશમાથી શીતળ પાણી પણ આવ્યું અને તે વડે આયમન કરીને બંને જીભા ચલાવ્યા. પછી તે યોગીપુરુષના હુકાર માત્રથી તે રસવતીની સામગ્રી જેમ આવી હતી તેમ પાછી ચાલી ગઇ. ત્યારપછી ચંદન, અગર ને કપૂરવા પૂર્ણ સુગંધીવાળું તાબૂલ તે બંનેના હાથમા રવચમેવ આવી પડ્યું બાદ યોગ્ય સ્થાનમા સુખપૂર્વક આરામ લેતા તે બંનેની આગળ વણ, વીણાના અવાજથી રમણીય, તેમજ સ્થાન, માન, યાત્રા, ગ્રામ ને ત્રણ પ્રકારના લયથી મનાહર, કણપ્રિય એવું દિવ્ય સંગીત શરૂ થયું આ પ્રમાણે વિનોદથી હરણ કરાયેલ મનવાળા તે કુમારનો ઉનાળાનો દિવસ લાખો હોવા છતાં પણ એક ક્ષણમાત્રમા પસાર થઇ ગયો.

તે સમયે તેજપુત્ર પ્રસરાવતો સૂર્ય અસ્ત થયા અને બટકતા ગજરાજને સરખો અધકાર આકાશ-રૂપી વનમા ફેલાઈ ગયો. વળી તે સમય પોતાની રાત્રિરૂપી સ્ત્રીના અધકારરૂપી કન્યુઓ (ચોળી) દ્વર કરીને પોતાના કિરણરૂપી હરતથી તના મુખને ઉજાળતો રાત્રિનો ધણી-અદ્ર પણ ઉદય પામ્યો ત્યાર-બાદ સદૃષ્ટ ચિત્તવાળા યોગીશ્વરે જગતમા અદ્વૈત પરાક્રમી તે પવિત્ર રાજકુમારને ઉદેશીને બોલ્યું કે—“હે રાજપુત્ર ! મારી પાસે એકડો નિર્દોષ પવિત્ર

વિદ્યાઓ છે અને તેમાની કેટલીક વિદ્યાઓ યોગ્ય પાત્રને મે આપી છે, પરંતુ ખડગસિદ્ધિ નામની વિદ્યા યોગ્ય પાત્રના અભાવે હજુ મારી પાસે જ રહેલી છે. આ વિદ્યાના રમરણ માત્રથી મનુષ્ય ન્યુ-શ્રુમિમા લાખો શત્રુઓના સમૂહને જીતવા સમર્થ બને છે. વિદ્યાને પ્રાપ્ત કરીને જે કોઇ પુરુષ શત્રુની લીધે બીજાને તે શીખવવો નથી તો તે વિદ્યાનો વિગ્રહે કરવારૂપ પાપના ભાગી બને છે, પણ જે કોઇ યોગ્ય પાત્ર ન મળે તો તે વિદ્યાનો નાશ થવા દેવો એ વધુ ઉત્તમ છે એમ મારું માનવું છે. જે હુ કોઇને વિદ્યા આપતો નથી તો હુ દેવાદાર રહું છું અને જે અયોગ્ય પાત્રને તે વિદ્યા સમર્પું તો તે સમર્પણ વિદ્યા-વિનાશના દારણુભૂત બને છે. વળી મારું આકુળ અદ્ય છે એટલે “એક તરફ વાઘ અને બીજી તરફ નદી” એના સ્થિતિમા જેવામા હુ કર્તવ્યવિમૂઢ બન્યો હતો તેવામા સાક્ષાત્ વિદ્યાદેવીએ જ આપીને મને પ્રેમ-પૂર્વક જણાવ્યું કે—“હે વત્સ ! તું ચિંતા ન કર ગુણસમૂહના મનોહર મહિરૂપ કોઇ એક યોગ્ય પુરુષને આ જ સવારમા હુ અહીં લાવીશ તણ જગતના આભૂષણરૂપ તે અદ્વૈત પુરુષને વિષે મારું આરોપણ કરીને, તારા શરીરનો ત્યાગ કરીને તું સુખી થશે.” પછી તે વિદ્યાદેવીથી પોતાના સેવક-દારા હું અહીં અણાયો છે, માટે વિદ્યાને ગ્રહણ કર ” ત્યારે કુમારે જણાવ્યું કે—“હે પ્રાણશિરોમણિ ! આપના ચરણકમળના દર્શન માત્રથી જ હુ કૃતજ્ઞ થયો છું. હવે મારે તે વિદ્યાપ્રાપ્તિની શી જરૂરિયાત છે ? કારણ કે મહાત્મા પુરુષોત્તમ દર્શન જ મોક્ષ-મંદિરના પગથિયારૂપ, લક્ષ્મીને વશ કરવામા કારણ-ભૂત અને કલ્યાણરૂપી સપ્તિઓના અરિસા વૃદ્ધ છે.” એટલે યોગિરાજે કહ્યું કે—“હ ભદ્ર ! જગતનું કલ્યાણ કરનારા લક્ષ્મીસ પત્ન તમારા જેવા પુરુષો આ પૃથ્વી પર ખરેખર કલ્પવૃક્ષ જવા છે, તો પણ મારી વિદ્યા રતીકાર, મારા ઉપર રહેલા ગુરુ ઋણને કાપી નાખતો (નાખીને) તું મારો ઉપકારી થા ” એમ કહીને કુમારના સત્ત્વથી ગન્ધિત થયેલા યોગીએ ખડગસિદ્ધિ નામની વિદ્યા આપીને તે કુમારને તેના

પિતાની પાસે પહોંચ્યાઓ. અકસ્માત પોતાના પુત્રને આવેલો જોઇને રાજ્યે સ્વનગરમાં મોટો મહોત્સવ કરાવ્યો.

ખાદ પોતાનાં પૂર્વજોનાં પગલે ચાલવાને ઇચ્છતા ક્ષેમંકર ત્રુપે અભયંકર કુમારને રાજ્ય સ્વીકારવા આવ્યું હતું એટલે કુમાર બોલ્યો કે—“હે પિતાજી ! મહાપાપના હેતુભૂત સામ્રાજ્યને હું ઇચ્છતો નથી. મને તો ફક્ત આપની સેવા કરવાનો જ મનોરથ છે. પિતાની સમક્ષ સેવક થઇને રહેતા મને પરિશ્રમજન્ય થતાં પરસેવાના બિંદુઓ બહુ જ પ્રિય છે, પણ તમારી ગેરહાજરીમાં મરતક પર રહેતી સુકતાદીની માળા મને પસંદ નથી.” આ પ્રમાણે પુત્રની અનિચ્છા છતાં પણ ક્ષેમંકર ભૂપે મહાત્મ અભિષેકપૂર્વક તેને સામ્રાજ્ય સોંપ્યું ને પોતે આદર્શતી દીક્ષા સ્વીકારી.

અભયંકરે, પૃથ્વીતુ પાલન કરવા માણ્યું. રાજ્યકારભારની ધોંસરીને વહન કરતાં તે ન્યાયી રાજ્યે પોતાની સંતતિની માફક પ્રજાને સંતોષ પમાડી. સર્વત્ર ઉપકાર કરતાં કલ્પવૃક્ષ સમાન તે અભયંકર ભૂપાળની યશસ્વી ફૂલની સુગંધી દશે દિશામાં ફેલાઇ ગઇ.

એકદા ધર્માસન પર બેઠેલા અભયંકર ત્રુપની સલામાં આવીને પ્રતિહારીએ વિનંતિ કરી કે—“હે પ્રભો ! અહ્ય પવિત્રવાળો ને સિંહ જેવો પ્રરાકંભી પુષ્પપુર નગરોનો સ્વામી તુસિંહ રાજ આપના દર્શનને ઇચ્છે છે.” એટલે રાજ્યે આજ્ઞા કરતાં પ્રતિહારીએ તેને પ્રવેશ કરાવ્યો ત્યારે નજીકના આસન પર બેઠેલા તે તુસિંહ રાજ્યે વિવેકપૂર્વક આ પ્રમાણે કહ્યું—“દુઃખદીધી ધામથી અકળાઇ ગયેલા વિશ્વને (૧) પુષ્કરાવર્ત મેઘ અને (૨) અસાધારણ મહાતાવાળો સજ્જન પુરુષ—આ બે જ વસ્તુ શાંત કરનાર છે. દુઃસ્મનથી પરાભવ પામેલ હું, ચંદ્ર જેમ અચળુનો આશ્રય લે તેમ, પૃથ્વીતલને પોષાતાર ને જગતના જીવોના મિત્ર સમાન આપને શરણે આવ્યો છું, જળવાન, કપટી અને નિષ્કારણ

વૈરી તગરાનગરીના રાજ્યે યુદ્ધ કરીને મારું રાજ્ય પડાવી લીધું છે, તેથી હે પૃથ્વીનાથ ! આપની ખડ્ગવિદ્યાના દાનરૂપી મદદથી હું મારી રાજ્યલક્ષ્મી પાછી મેળવું એમ કરો.” આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરાવેલ અભયંકર રાજ્યે તેની માગણીનો સ્વીકાર કરીને આતિથ્યસત્કાર માટે તે તુસિંહ રાજ્યને પોતાના પ્રતિહારી સાથે વિદાય કર્યો. તેના ગયા પછી સુમતિ નામનો મંત્રી બોલ્યો કે—“હે નિષ્પાપ રાજ ! નીતિશાસ્ત્રો સ્વચ્છંદ આચરણુનો નિષેધ કરે છે તો તેવી વસ્તુનો આપ આદર કેમ કરો છો ? મદદ માગતા તે તુસિંહ રાજ્યને ખડ્ગસિદ્ધિ વિદ્યા આપી દેવી ચોગ્ય નથી. શું ફળ-ફૂલના ઇચ્છકને માળી આપો બગીચો આપે છે ? માટે હે સ્વામિન ! આપણા આંગણે આવેલ તેને ચતુરંગી સેના, દેશ તે દ્રવ્ય-ભંડાર આદિથી સંતુષ્ટ કરો.” એટલે જવાબમાં રાજ્યે કહ્યું કે—“હે મંત્રીશ્વર ! તારું કહેવું યુક્ત છે, પરંતુ વંધ્યા સ્ત્રી જેવી કળાઓ નિષેધ છે કે જેવું ફળ પરોપકાર નથી, એટલે કે પરોપકારવિહીણ વિદ્યાનો કરી લાભ નથી. આ જગતમાં પોતાનું પેટ ભરનાર પુષ્કળ પ્રાણીઓ શું જનમતા નથી ? પરંતુ જેની કદિ—સિદ્ધિ પરોપકાર માટે થાય છે તે જ ખરેખર જનમેલો છે અને તે જ ખરેખર જીવી રહ્યો છે. સુપાત્રને આપેલી વિદ્યા અને ચોગ્ય ક્ષેત્રમાં વાવેલ વેલ અચિંત્ય ને અદ્ભુત ફળ આપે છે. સંપૂર્ણ કલાવાન ચંદ્ર ગર્વ કરે છે, તે તો ચોગ્ય જ છે, કેમકે સ્વકલાદાનથી દેવોને પ્રભોદ ઉપજાવનાર તે કલાથી ક્ષીણ થવા છતાં પણ પૂજ્ય છે.” આ પ્રમાણે મંત્રીને સમજાવીને અભયંકર ભૂપાળે શુભ મુહૂર્તમાં તુસિંહ રાજ્યને ખડ્ગસિદ્ધિ નામની પોતાની વિદ્યા અર્પણ કરી.

પછી પરાકંભી સૈન્ય-સહાયવાળો અને તેજસ્વી તુસિંહ રાજ્યે જેનો વૈભવ હરી લીધો છે અને પ્રભુ, મંત્રી અને ઉત્સાહ એ નામની ત્રણ શક્તિ જેની નાથ પામી છે તેવો તે તગરાનગરીનો રાજ્ય પોતાના નસીબની વિચિત્રતા સંબંધે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“મેં આવું કદાપિ ધાયું ન હવું. અને રાજ્યથી બ્રહ્મ થયેલ અને દુઃખાવસ્થામાં આવી પડેલ હું હવે શું કરું !

અથવા તો જેની સવાઈથી નૃસિંહ રાજ્યે સ્વરાજ્ય હસ્તગત કર્યું તે અભય'કર ભૂપાળને શરણે જઈ; કારણ કે “અગ્નિથી ઢાઢેવાને અગ્નિ જ ઔપધ-રૂપ છે” વિચક્ષણ તે રાજ્યે ઉપર પ્રભાણે નિર્ણય કરીને, પુંડરીકિણી તગરીને વિષે આવીને, રાજ્યને નખીને વિરૂપિત કરી કે—“હે રાજન! કીડા નામભાતથી ઈંદ્રગોપક કહેવાય છે પણ તમે તો નામ અને કાર્ય બંને રીતે અભય કરનારા છો [અસ્તુત-માં કીડાને ઇંદ્રગોપક કહેવામા આવે છે પણ તે ઈંદ્રનું રક્ષણ કરવાને રહેજ પણ શક્તિમાન નથી, પરંતુ તમે તો નામ અને કાર્યથી પણ સાર્ય'ક છો, કારણ કે તમારું નામ અભય કર છે અને કર્ય-કાર્યથી પણ તમે અભય'કર-અભય કરનાર છો] જેનાથી યાત્રકવર્ગના મનોગથો સિધ્ધ થાય તેવા પુરુષરત્નવડે જ કરીને આ પૃથ્વી “વહરત્તા વસુધરા” કહેવાય છે, તો હે રાજન! આપ નિષ્કપટી-નિષ્પાપી છો છતાં પણ હું રનેહને લખને આપને ઠપકો આપું છું આપની મહેરબાનીથી ગર્વીષ્ઠ થયેલ નૃસિંહ રાજ્યે જેનું રાજ્ય ખુશ્ચી લીધું છે તેવો હું તગરાનગરીનો ઘનવાહન નામનો રાજા છું. કુમુદ-પ્રેયણીની લક્ષ્મી હજી લખને સૂર્ય કમળને આપે છે, પણ પછી પાછો ચંદ્રનો ઉદય થતાં તેનો નિગમ કરે છે [કુમુદ એ ચંદ્રવિકાસી અને કમળ એ સૂર્યવિકાસી પુષ્પ છે સૂર્ય ઉદય પામતા કુમુદ કર માછ જાય છે અને કમળ વિકસર થાય છે, પણ સર્વાસ્ત પછી પાછો ચંદ્રોદય થતાં કમળ કરમાઈ જાય છે અને કરમાયેલ કુમુદ પાછું વિકસર બને છે] તેવી રીતે મારું રાજ્ય ખેત્રી લખ નૃસિંહ રાજ્યને અર્પણ કરતાં આપના વડે તો ચંદ્ર અને સૂર્ય બંનેનું ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ જીવનમા જીવી બતાવાયુ છે ડાળા તથા જગણા નેત્રની વચ્ચે રહેલી નામિકા બંને બાજુ અરખી છે તેમ જગતમા આધારસ્તંભ સંતપુરપો પોતામા અને અન્યમા ખરેખર સમાન બુધિવાળા હોય છે દુખીજનો ઉપર ઉપકાર કરવાને માટે જ દીર્ઘદર્શી વિદ્યાતાએ તમારા જેવાની અને મેઘની ઉત્પત્તિ કરી છે, તો હે રાજેન્દ્ર! મારા પર રનેહભાવ લાવીને મારું રાજ્યબ્રથવાઈથી સકટ

હર કરવું જોઈએ” એટલે શમથી નીચું જોઈ ગયેલ રાજા બોલ્યો કે “રાજન! હર રહેવા માગથી જે કંઈ થઈ ગયું તે તું સહન કર. હે મિત્ર! મારી પ્રાર્થનાથી દેશ, બડાગ અને લક્ષ્કર યુક્ત મારા આ સાંસાન્યની લગામ દાયમા લખને તું સુખી થા” આમ બોલીને જેવામા અભયકર નૃપતિ તેનો અભિષેક કરવાનો હુકમ આપે છે તેવામાં સુમતિ મંત્રી કંઈક ઠપકા સહિત બોલી બીડ્યો: “હે પ્રભો! વારવાર આવા અણુવિચાર્યા પગલાથી શું? પ્રાણોને ભોગે જે રાજ્ય-મમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તેવું સામાન્ય આમ એકદમ શું ત્યજવા યોગ્ય ગણાય? શરણાગત-ને પ્રેમપાત્ર તે રાજપુત્રને અમુક વિભાગ કે દેશ આપવો ઉચિત છે વળી સમગ્ર રાજ્યનો ત્યાગ કરીને માત્ર શરીરધારી તમે સ્વજન થા સ્ત્રીવર્ગને પોતાનું મુખ કેવી રીતે દેખાડી શકશો? જ્યાં સુધી રાજ્યલક્ષ્મી સ્થિર રહેલી છે ત્યાંસુધી જ તમે રાજા છો જ્યારે તે ચપળા લક્ષ્મી ચાલી જશે ત્યારે તમે પણ મનુષ્યના યાળા-સેવકરૂપ થઈ જશો. મૃત્યુ પામેલ માણસને સ્વજનો પોતાની કાંધે ચડાવે છે, પરંતુ દરિદ્રી અવસ્થામા સંગે ભાઈ પણ તેવા માણસને તણ દે છે સપત્તિશાળી કોકોના ગુણો જનતાને ખુશ કરનારા બને છે જ્યારે દરિદ્રીના ગુણો દુનિયાને દુખ ઉપજાવે છે” ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે—“હે મંત્રીશ્વર! તારું કહેવું સમયોચિત છે, પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિવડે તું તેનો વિચાર કર-પૃથક્કરણ કર. લક્ષ્મીના અગર તો પોતાના નાશ સમયે જે (રાજ્ય) અવસ્થા નાશ પામવાનું છે તો તે લક્ષ્મીના પાશમા-જળમા ડાહ્યા માણસો શા માટે દમ્ભાય? હું આ પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીને ધણી છું અગર તો આ પૃથ્વી મારી જ છે, એવું અભિમાન રાખનારા મનુષ્યો, ભોગી પુરુષો જેમ વેરયાથી દગાય છે તેમ આ પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીથી શું જીતગતા નથી? મહાતમા પુરુષો તો ભોજનની પાતળ જેમ આ પૃથ્વીનો ભોગ વડો કરીને ત્યજ દે છે જ્યારે જ્ઞાન જેવા આમકત નાના રાજાઓ માહેમાહે વિચ્છેદ કરીને તે સ્વીકારે છે. જે માણસ પોતાની સુકૃતની લક્ષ્મી સત્પાત્રમાં જોડતો નથી-સુપાત્રે દાન આપતો નથી તે વિદ્વાન

કોઈની આત્મશ્રદ્ધા જાગૃત કરીને તેને પ્રયત્નશીલ બનવાનો ઉત્સાહ આપનાર મનુષ્યો ઘણાં થોડાં જોવામાં આવે છે, પરંતુ તેના તરફ ઘૃણા બતાવીને તેના ક્યેયને નષ્ટ કરનાર મનુષ્યો ઘણાં જોવામાં આવે છે. એવા મનુષ્યો તેના ઉત્સાહનો લંગ કરીને તેને પહેલી દશામાં મૂકી દે છે, પરંતુ જે સાચે સાચા આત્મશ્રદ્ધાળુ અને પ્રયત્નશીલ પુરુષ હોય છે તે કોઈ પણ માણસના કહેવા ઉપર ધ્યાન આપતા નથી. તેઓ તો પોતાના ક્યેયની પૂર્તિ કરીને સાચે સાચા આત્મનંદનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે. આજકાલ રેલ્વે, તાર, એરોપ્લેન અને વીજળી વિગેરે જે દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે સઘળું આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્નનું જ ફળ છે. અને એ વસ્તુઓના અવિષ્કર્તાઓએ જે સમયે એ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હશે ત્યારે આત્મશ્રદ્ધાના અવિશ્વાસુ અને નિરુત્સાહી માણસોએ તેઓના ક્યેયથી હાલવા માટે શું ઓછાં પ્રયત્નો કર્યા હશે? પરંતુ તેઓ પોતાની આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્નશીલતાને લઈને પોતાના નામ અમર કરી ગયા છે. સતત પ્રયત્નથી છેવટે આપણને જાણાય છે કે જે લોકો આપણને આપણા સંકલ્પથી અજિત કરી રહ્યા હોય છે તેઓ અત્યારે આપણી આત્મશ્રદ્ધા અને પ્રયત્નશીલતાને લઈને આપણને મળેલી સફળતા જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઈ રહ્યા હોય છે.

દરેક મનુષ્ય પોતાના આત્મત્વ તથા પ્રયત્નોથી જ ઉત્તરોત્તર વિકાસ પામે છે. આત્મત્વ અથવા સ્વત્વને સર્વોત્કૃષ્ટ બનાવવા માટે સતત અભ્યાસ કરતા રહેવો જોઈએ. પ્રત્યેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે તેણે પોતાનું આત્મત્વ સર્વોત્કૃષ્ટ બનાવવું અને તે ત્યારે જ બની શકે છે કે

જ્યારે મનુષ્ય તેને માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે, પ્રયત્ન વગર કોઈ પણ મનુષ્યનો વિકાસ થઈ શકતો નથી; તેથી મનુષ્ય માત્રનું કર્તવ્ય છે કે તેણે પોતે પ્રયત્નશીલ બનવું અને બીજાઓને પણ પ્રયત્નશીલ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો. એ જ પરોપકાર અને ધર્મ કહેવાય છે. તેનાથી વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ પાપ છે.

આદિયા આત્મત્વના વિકાસ માટે જે પ્રયત્ન બનાવવામાં આવ્યો છે તે કેવળ પુસ્તકો વાંચવાથી નથી થઈ શકતો. એનો અર્થ એમ નથી કે પુસ્તકોમાંથી જ્ઞાન સંપાદન કરવું એ નિરુપયોગી છે, પરંતુ તેટલા માત્રથી આત્મવિકાસ થતો નથી. જે પ્રયત્નથી આત્મા વિકાસ પ્રાપ્ત કરે છે તે જ પ્રયત્ન અનુભવ પ્રાપ્ત કરાવનાર પ્રયત્ન છે. કેવળ કૃષિશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરીને તેમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરવી અને પોતે હાથે કરીને ખેતીનું કાર્ય કરવાથી જે સફળતા મળે છે તેમાં આકાશ પાતાળનું અંતર છે. પહેલા પ્રયત્નથી કૃષિશાસ્ત્રનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે પરંતુ બીજે પ્રયત્ન સાચો હોવાથી તે કાર્યમાં પૂર્ણ સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે. પહેલો પ્રયત્ન બીજાનો સહાયક થઈ શકે છે. બંને પ્રયત્નો ભેગા મળી જાય તો ઉત્તમ ફળદાયક બને છે.

પુસ્તકોમાંથી પ્રાપ્ત કરેલું જ્ઞાન એક બીજાને અનુભવ છે, તેથી કરીને જ્યાં સુધી આપણે અનેક પ્રયત્નો કરીને તેને અપનાવી ન લઈએ ત્યાં સુધી આપણે તેનાથી કોઈ પણ પ્રકારનો લાભ ઉઠાવી શકતા નથી, કેમકે મનુષ્યને પોતાના અનુભવ ઉપર જ અરેખરે વિશ્વાસ હોય છે અને એ વિશ્વાસ પર આધાર રાખીને પ્રયત્નશીલ પુરુષ ઉત્સાહ સહિત

આત્મ-દર્શન

આત્મા અને પુદ્ગળ દ્રવ્યની વિચારણા
લેખક - ચતુર્ભુજ લેખક ગાહ બી. એ એલએલ. બી.

(અનુસંધાન ગતાક પૃ. ૨૭ થી ૨૪)

આ સંસારમા દરેક સંસારી જીવમા આત્મા અને પુદ્ગળ, ચેતન અને જડ એ બે દ્રવ્યો-પદાર્થો એટલે કે એ બે દ્રવ્યોનો સંયોગ રહેલો છે તે સંયોગ અનાદિકાળથી આવ્યો આવે છે અનંત ભૂતકાળમાં કોઈ પણ જીવ કોઈપણ વખત આત્મા અને પુદ્ગળના સંયોગ વગરનો હોતો અથવા આત્માને અસુક વખતે પ્રથમ વાર જ પુદ્ગળના સંયોગ થયો તેમ કહી શકાય તેમ નથી જીવને કાંઈ જ્ઞાનાદિક પ્રવૃત્તિ કુદે છે તે જીવમાં રહેલા આત્મભૂતને પ્રભાવે છે એમ અગાઉ લેવાઈ ગયું છે. તેમજ દરેક જીવને ગમે તેવું સૂક્ષ્મ કે સ્થૂળ પૌદ્ગલિક શરીર

આગળ વધે છે. ઇશ્વરભક્તિથી મનુષ્યને આ લોક અને પરલોકમા સુખ મળે છે. શુ આસ્તિક માણસો આ વાતનો સ્વીકાર નથી કરતા ? જરૂર કરે છે પરંતુ તે બાણવા છતાં પણ એમાના કેટલાક લોકો વસ્તુતઃ ભક્તિમાર્ગે આલીને એ સ્થાને પહોંચે છે એનું શુ કારણ ? એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે બીજાના અનુભવ ઉપર તેઓને ખરેખર વિશ્વાસ નથી હોતો અને એ પણ કારણ છે કે તેઓ પ્રયત્નશીલ બની બંધ છે, એટલા માટે “આત્મા સર્વ કાંઈ કરવા સમર્થ છે” એવો નિશ્ચય કરીને આત્મશક્તિને બાજુ કરે અને પ્રયત્નશીલ બને તેમજ તેનો અનુભવ કરે. પ્રાપ્ત કરેલા અનુભવથી આત્મબળમા અધિક શ્રદ્ધા પ્રગટ કરે અને અધિક પ્રયત્નશીલ બનીને અધિકાધિક અનુભવ સપાદન કરે. આત્મશ્રદ્ધા વગર પ્રયત્ન નથી થતો અને પ્રયત્ન વગર કેવળ આત્મશ્રદ્ધા એક પેડાની ગાડીની જેમ નિરર્થક છે. અને તેવી આત્મશ્રદ્ધા છેવટે મનુષ્યને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવે.

અને રાગદ્વેષનો પરિણામ હોય છે એમ પણ કહ્યું છે રાગદ્વેષ હમેશા પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે હોવાથી અને પૌદ્ગલિક પદાર્થોને માટે જ હમેશા રાગ દ્વેષ ઉત્પન્ન થતા હોવાથી જીવનું પૌદ્ગલિક શરીર પણ કાંધાદિક કપાય માફક રાગદ્વેષનું પરિણામ છે. એટલે જીવમા આત્મા ઉપરાંત પુદ્ગળ અથવા જડરૂપી જે બીજું દ્રવ્ય રહેલું છે તે રાગદ્વેષ રૂપ છે. જીવને તે રાગદ્વેષનો સંયોગ અનાદિકાળથી હોવાથી આત્મા ઉપર તેની અસર પણ અનાદિકાળથી થયા કરે છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર એ આત્માના ગુણો છે અને આત્માની મંપૂર્ણ વિકસિત શુદ્ધ દશામા તે ગુણોની શક્તિ અપ્રતિ બદ્ધ હોવાથી આત્મા અનંત શક્તિધારી ગણાય છે. પણ આત્માની એ અનંત શક્તિને પ્રતિબંધ કરનાર આવશ્યરૂપ જીવમા અનાદિકાળથી રહેલો રાગદ્વેષનો પરિણામ છે, જે આ મંચારના પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે આસક્તિ રૂપે તથા તત્ત્વન્ય ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપી કપાયભાવે પરિણમે છે. જીવમા રાગદ્વેષના મંચોગને લીધે સમાગના પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે જે મતત ચિંતા કરે છે, તેમા આસક્તિ રહે છે તે જીવમા મેલ-કચરો ભળતા જળ જેમ અશુદ્ધ થાય છે તેમ આત્મામા રાગદ્વેષરૂપ પૌદ્ગલિક ભાવ દાખલ થતા આત્માના જ્ઞાનાદિક ગુણોમા અશુદ્ધિ દાખલ થાય છે. એટલે આત્મા પોતાના સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપ સ્વભાવ છોડીને રાગદ્વેષનિત પૌદ્ગલિક ભાવ અર્થાત્ વિભાવ પારણ કરે છે, અને જીવની પ્રવૃત્તિ ત વિભાવ દશામાં પૌદ્ગલિક પદાર્થોમા રહે છે આ સંસારના સર્વ પૌદ્ગલિક પદાર્થો નાશવંત અને નિત્ય પરિણમનશીલ હોવાથી અને તે શુભ તથા

અલ્પ સુખકારક હોવા કરતાં છેવટે વધારે અશુભ અને દુઃખદાયક હોવાથી તેમનો સંયોગ તથા વિયોગ બંને દુઃખ અને કલેશનું કારણ બને છે. તેથી તેવા નાશવંત દુઃખોત્પાદક પદાર્થો વિષેમાં પ્રવૃત્તિ પણ દુઃખ અને કલેશનું કારણ બને છે. જીવ માત્ર જ્ઞાન અને પ્રવૃત્તિનો ઉપયોગ શુભ માટે કરે છે, પણ જે જ્ઞાન અને પ્રવૃત્તિથી પરિણામે સુખ કરતા દુઃખ અને કલેશ ઘણા વધતા હોય તો તે અજ્ઞાન જ કહેવાય.

જીવમાં જ્યારે રાગદ્વેષની પરિણતી, પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષેનો કપાયિક ભાવતીત્વ રૂપે વર્તતો હોય છે ત્યારે તેનામાં જે કાંઈ હોય છે તે મિથ્યાત્વ રૂપે પરિણમે છે. કારણ, સંસારના સર્વ પૌદ્ગલિક પદાર્થો નાશવંત હોવાથી, તેમાં કાંઈ ધૃત્યસ્થિર-સ્થાયી-કાયમ ટકનારું તત્ત્વ નહિ હોવાથી તે વિષે દૃઢ આસક્તિરૂપ પ્રવૃત્તિ પણ મિથ્યા રૂપ ઠરે છે. એ બધું રાગદ્વેષનું જ ફળ અને પરિણામ છે.

આત્માની સાથે રાગદ્વેષના સંયોગથી અજ્ઞાન અથવા મિથ્યાત્વ પેદા થાય છે, તેથી જીવમાં મન, વચન અને કાયાનો સૂક્ષ્મ અથવા સૂક્ષ્મ જે સતત યોગ-પ્રવૃત્તિ ચાલી રહ્યાં છે તે દ્વારા જીવ એક બંતના કાર્મણુ વર્ગણના સૂક્ષ્મ પરમાણુ પુણ્યલો હરેક સમયે અહણુ કરે છે અને તેના આત્માની સાથે ક્ષીર અને નીરની માફક બંધ કરે છે. તે કાર્મણુ પુદ્ગળોનો શુણ્ણ જીવમાં પૌદ્ગલિક ભાવ, જડભાવ, અજ્ઞાન અથવા મિથ્યાત્વ પેદા કરવાનો છે. એ જડભાવમાં કદી પણ જ્ઞાન અથવા ચૈતના હોતી નથી પણ જેની જેની સાથે તેના સંયોગ થાય છે તે જીવાત્મામાં મહિરાની માફક જડતા, અજ્ઞાનતા, દષ્ટિવિપર્યાસ લાવે છે. એટલે આત્મા અથવા ચૈતન્યના સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિક શુદ્ધ શુણ્ણોનો રાગદ્વેષજનિત પૌદ્ગલિક અથવા જડભાવ વિરોધી છે. તે વિરોધી તત્ત્વના સંયોગથી જીવાત્માને તેમાંથી સર્વથા

મુક્ત કરવો તે જ મોક્ષ છે, પરમ સાધ્ય કર્તવ્ય છે. જીવાત્માની સાથે જ રાગદ્વેષનો સંયોગ રહેલો છે અને જેના પરિણામે જીવમાં અજ્ઞાન અથવા મિથ્યાત્વ પેદા થાય છે તે દૂર થઈ આત્મ-દર્શન કેમ થાય તે બોવાનું રહે છે. સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિ તે નથી એમ અગાઉ કહ્યું છે. આત્મહિતની દૃષ્ટિએ જે જ્ઞાન સમ્યક્પૂર્વકનું હોય તે જ ઉપયોગી છે. સામાન્ય રીતે જીવને તેનું સમ્યગ્ જ્ઞાન હોતું નથી. તેનું કારણ એમ છે કે જીવનો પૌદ્ગલિક પદાર્થો સાથેનો સંયોગ અને તેમાં અત્યંત ગાઢ રાગદ્વેષ અનાદિ કાળના હોવાથી અને પૌદ્ગલિક પદાર્થો નાશવંત તથા નિત્ય પરિણમનશીલ અને સુખ કરતાં પરિણામે ઘણા વધારે દુઃખકારક હોવાથી તે વિષેનું જ્ઞાન પણ તેનું જ નાશવંત, દુઃખકારક, મિથ્યાત્વ રૂપ પરિણમે છે તે વિચાર કરતાં સમભાય તેનું છે. અત્યારનું વિજ્ઞાનબળ ઘણું આગળ વધ્યું છે. હુનિઆના ભૌતિક પદાર્થો વિષે મનુષ્યે આશ્ચર્ય-જનક શોધખોળો કરી તેનાં ઉપર અદ્ભુત કાળ મેળવ્યો છે, પણ એ સમ્યક્ પ્રકારે નહિ હોવાથી જીવને માટે અત્યંત દુઃખદાયક અને નાશકારક થઈ પડ્યું છે. કદાચ અન્ય જીવોની વાત એક બ્રાહ્મ ઉપર રાખીએ તો પણ મનુષ્ય જાતિનું સુખ વધવાને બદલે દુઃખ, ભય, કલેશ, કલહ, દ્વેષ, ચિંતા, ઉપાધિ વિગેરે ઘણું જ મોટા પ્રમાણમાં વધ્યા છે તે સ્પષ્ટ નોંધ શકે તેવું છે. સાચા જ્ઞાન અને જ્ઞાન યુક્ત પ્રવૃત્તિનું ફળ અથવા પરિણામ સ્વાધીન તથા અક્ષય સુખ હોવું નોંધએ તેને બદલે દુઃખ અને દુઃખની પરંપરા ઉત્પન્ન થતી હોય તો તે જ્ઞાન વિપેની અને તે મારફત બાળવામાં આવતા પદાર્થો વિષેની કલ્પના અથવા દૃષ્ટિ મૂળમાં દોષિત હોવી નોંધએ તેમ માન્યા વગર ચાલે તેમ નથી. તેમ છતાં તેની દોષિત દૃષ્ટિના કારણે જેઓ ફક્ત ભૌતિક પદાર્થો વિષેના જ્ઞાન અને સુખદુઃખમાં જ રચ્યાપચ્યા રહેતા હોય, તેને જ જીવનનું ધ્યેય માન્યું હોય તેના જ્ઞાન અને પ્રવૃત્તિ સમ્યક્

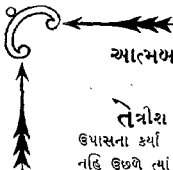
કહી શકાય નહિ, અથવા તે અજ્ઞાનરૂપ-મિથ્યા-ત્વરૂપ કહેવા નોંધએ, અને તેઓ આત્માની જે જ્ઞાનાદિક અનંત ગુણ-શક્તિ છે તેનું સાચું જ્ઞાન અને તે માટે થવું નોંધવું સાચું દર્શન પામી શકે નહિ, કોઈ પણ વસ્તુનું સાચું જ્ઞાન થતા પહેલાં તેનું યથાર્થ દર્શન થવું આવશ્યક છે વસ્તુના વિશેષ પ્રકારના ગુણપર્યાય સાથેના બોધને જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે, જ્યારે વસ્તુના સામાન્ય પ્રકારના બોધને દર્શન કહેવામાં આવે છે. પણ વસ્તુનો સામાન્ય બોધ જો સાચો હોય તો જ તેનો વિશેષ બોધ સાચો હોઈ શકે. પણ જીવને અનાદિ કાળથી પૌદ્ગલિક પદાર્થોમાં મોહાસક્તિને લીધે વસ્તુનું સાચું દર્શન જ થતુ નથી, તે માટે તૃષાતુર મૃગ ને મૃગજળનો દાખલો પ્રસિધ્ધ છે મૃગને જેમ મૃગજળમાં સાચા જળ અને તેથી તૃષા છીપાશે તેમ અજ્ઞાના દૃષ્ટિવિપર્યાયથી ભ્રાતિ થાય છે તેમ આ મસારના પૌદ્ગલિક પદાર્થોના સેવનથી મુખપ્રાપ્તિ થશે તેમ મોહાસક્ત જીવને ભ્રાતિ રહેતી હેવાથી રાગદ્વેષ મહિત અવસ્થામાં આત્માની અનંત શક્તિ તેમાં રહેલા સ્વાધીન, અને અક્ષય, અવ્યાબાધ મુખતુ તેને દર્શન થતુ નથી, તેમા પ્રતીતિ, શ્રદ્ધા, રુચિ ઉત્પન્ન થતા નથી, તો પછી આત્મતત્ત્વનો તેને વિશેષ બોધ-જ્ઞાન અને તે માટે પ્રવૃત્તિ થાય જ કયાથી ? ખીજી રીતે વિચારતા, કોઈ પણ વસ્તુનું સાચું દર્શન કરવું હોય તો તેના ઉપર મેલ-કચરોના જે થર પોપડા બાધ્યા હોય અને તેની સાથે મળી ગયા હોય તે દૂર કરવા નોંધએ અરિસા ઉપર ધૂળ યા કાદવ ચોટાલા હોય તો તેમાં મુખાકૃતિનું શુષ્ક દર્શન થઈ શકે નહિ, જળમાં મળ, કાદવ, કચરો એકઠો થતા જળ ડાળાઈ ગયું હોય તો શુદ્ધ જળની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ ત્રણુ વિગેરે ઢલકી ધાતુઓથી મિશ્રિત સુવર્ણનો શુષ્ક સુવર્ણ તરીકે ઉપયોગ થઈ શકે નહિ એ રીતે અન્ય વસ્તુના મેલ-કચરોને કારણે જેમ અરિસા, જળ

અને સુવર્ણના શુષ્ક દ્રવ્યોની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ તેમ આત્માની માથે અનાદિકાળથી જે રાગદ્વેષજન્ય કર્મરૂપી મેલ-કચરો મળેલો છે તેના કારણે આત્માના જે સમ્યગ જ્ઞાનાદિ ગુણો છે તેનું શુષ્ક દર્શન અને તેની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ જે જળમાં ઘણું ખરું હલકી વસ્તુઓનો મળ-કચરો એકઠો થયો હોય તેના ઉપયોગ કરવામાં આવે તો શુષ્ક જળના ગુણોનો લાભ નહિ મળતા તેમાં રહેલ મલિન વસ્તુઓના દોષની જ પ્રાપ્તિ થાય, તેમ જે જીવાત્મા અત્યંત ગાઢ રાગ દ્વેષથી લેપાયેલો છે તેને આત્માના શુષ્ક જ્ઞાનાદિક ગુણોનો લાભ નહિ મળતા જે પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે રાગ-દ્વેષ કેળવાયેલા હોય છે અને જે કોષાદિક કષાય રૂપે પરિણમે છે તેના અત્યંત દુઃખદાયક દોષોની જ પ્રાપ્તિ થાય તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ નથી એ રીતે પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષે અત્યંત રાગદ્વેષથી રગાયેલા જીવાત્માઓને આત્માના શુષ્ક જ્ઞાનાદિક ગુણો તથા તેમાંથી નિષ્પન્ન થતા સ્વાભાવિક ને સ્વાધીન તેમજ શાશ્વત મુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી, પણ પૌદ્ગલિક કૃત્રિમ-ક્ષણિક મુખની લાલચે અનંત કાળ સુધી ભવોભવના બંધ અને મસાર-ભ્રમણ કરીને તેવા ક્ષણિક મુખ કરતા અનેક-ગણા વધારે દુઃખ અને કલેશ ભોગવવા પડે છે તેવા અનંત કાળ સુધી મસારભ્રમણ અને દુઃખદાયક અનુભવમાથી છૂટવું હોય તો મનુષ્યે તે દુઃખના કારણરૂપ આ મસારના મર્વ પૌદ્ગલિક પદાર્થો વિષેની આસક્તિ, રાગદ્વેષના પરિણામ, તથા કષાયાદિક ભાવ ઘટાડવા-મંદ કરવા નોંધએ કોઈ પુણ્યયોગે જે મનુષ્યને રાગદ્વેષના તીવ્ર પરિણામમાં ઘટારો થાય, અત્યંત કોષાદિક કષાયભાવ મંદ પડે તેને જ આત્મદર્શનની પ્રાપ્તિનો માર્ગ હાથ આવે છે જેમ જળમાંથી મળ-કચરો ઓછો થતા પીવા લાયક દ્રવ્ય જળની પ્રાપ્તિ થઈ શકે તેમ આત્માની માથેના રાગદ્વેષના પરિણામ મંદ થતા આત્મ-દર્શનની

પ્રાપ્તિ સુલભ બને છે. રાગદ્વેષના ગાઢ ચીકણા થર-પોપડા બાંધેલા છે તેમાં પ્રયત્ન વિશેષથી ઘટાડો કરી, રાગદ્વેષની થીનીને ભેદ કરી મનુષ્ય આત્મ-દર્શનની ઝાંખી કરી શકે.

આત્મ-દર્શનની શરૂઆત અદ્ય અને ધીમી પણ બે થાય, તો ક્રમે ક્રમે આત્મ-વિકાસની ભૂમિકા ચોક્કસપણે તૈયાર કરી શકે અને ત્યાંથી જ આત્મ-સિદ્ધિ માટે ઉત્તરોત્તર આગળ જઈ શકે અને ત્યાં જ આત્માને ઉપાદેય અથવા સ્વીકારવા લાયક તત્ત્વ તરીકેનું અને પુદ્ગલને હેય અથવા છોડવા લાયક તરીકેનું તેને ભાન થાય. વચ્ચે વચ્ચે ઘણા પતન અને ઉત્થાનના પ્રસંગો આવે તો પણ એક વચ્ચત પ્રગટેલું આત્મદર્શન સંસારમાં અનંત કાળ સુધીના ભવઅમણને વધુમાં વધુ અર્ધ પુદ્ગલ-પરાવર્ત સમય સુધીની મર્યાદામાં લાવી મૂકે

છે. અને છેવટે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા જીવ અવ-શ્ય સંપૂર્ણ આત્મસાક્ષાત્કાર કરે છે. ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળ વિષે સર્વ પદાર્થોને તેના પર્યાયો સાથે એક સમય માત્રમાં તે બાંહે તથા જુએ છે; સંસારના સર્વ જીવો અને પૌદ્ગલિક લાવો પ્રત્યે રાગ-દ્વેષનો, મોહનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થયો હોવાથી સર્વ પ્રત્યે સમલાવ દશા અને આત્મરમણતા પ્રગટે છે; અજરત્વ, અમરત્વ અને અક્ષય સુખને પામે છે. એવા પદને પામવા માટે આત્મા અને પુદ્ગલનો ભેદ સમજી, આત્મદર્શનરૂપી સમ્યક્ત્વ પામી, રાગ, દ્વેષ અને ક્રોધાદિક કષાયોને મદ કરી, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વીર્યશક્તિની શુદ્ધિ તથા વૃદ્ધિ કરવા હરેક ધર્મબંધુને નમ્ર વિનંતિ છે.

આત્મબળ જન્યુત થશે ત્યારે બધાએ દેવતાઓ તમારી સેવા કરશે.

તેત્રીશ કરોડ દેવતાઓ તો શું પણ તેત્રીશ લાખ કરોડ દેવતાઓની ઉપાસના કર્યા કરો પરંતુ જ્યાં સુધી તમારા મોતાનામાં આત્મિક બળ નહિ હોજી ત્યાં સુધી જરાએ કદમાણુ નહિ થાય. જ્યારે તમારું આત્મબળ જન્યુત થશે ત્યારે એ બધાએ દેવતાઓ તમારી સેવા માટે તમારી પાસે હાથ બેઠીને બેભા રહેશે અત્યારે તો તમે એમની સેવા કરો છો પણ પછી તો તમારી સેવા કરશે.

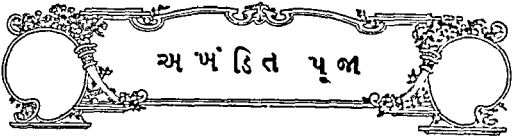
આત્મબળનું સામર્થ્ય એવું છે છતાં “એ મારા નસીબમાં નથી;” “ધન્યરતી મરજી;” “આજકાલ જોઈએ તેવા ગુરુ જ મળતા નથી;” “સુસંગત મળતી નથી;” “કુનિયા પડી ખરાબ છે;” છતાંદિ ઉદ્દગારો આપણો જ પ્રમાદ દર્શાવે છે. કુર્ણળ મનને આત્મલાભ કદી પણ થતો નથી.

“બેઠું હું તેરે દરપે તો કુછ કરકું ઉઠુંગે;

યા વરસબી હો જાયગા યા મરકે ઉઠુંગે.”

એ અંતઃકરણ શા કામનું આત્મબળ અને આત્મવિશ્વાસ ન હોય ? ખરો સાર જ એ છે કે અજર અમર આત્મદેવમાં વિશ્વાસ હોવો એવું નામ ધર્મ અને વિશ્વાસ છે.

સ્વામી રામતીર્થ

પૂર્વે જોઈ ગયા તેમ મૂર્તિપૂજા યાને પ્રભુખિંબનું પૂજન એ પ્રત્યેક દર્શનમા મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. ધ્યાનની જમાવટ કરવામાં એ અપૂર્વ સાધનરૂપ છે. અન્ય દર્શનની વાત મૂકી દઈ દેવજા જૈન દર્શન પ્રતિ મીઠા માડણું તો સહજ જણાયે છે શ્રાવકના પદ કત્તવ્યમાં જિનપૂજનું સ્થાન અમપદે રખાયેલું છે. દેવપૂજા એ છ કાયો-માનુ પ્રથમ છે અને શ્રદ્ધાસપ્ત સમુદાય એનું અસ્થાલિત રીતે પાલન કરી રહેલ દંદિગોચર થાય છે, અરે ! આ યુગમાં કે જે વેળા મોટા ભાગને 'આ' વિના ચાલતું જ નથી સુદૃઢ એન પડે નહીં 'આ' વિના-તેવી સ્થિતિ વિસ્તૃત પ્રમાણુમા પધરાયેલી છે એવા કાળે પણ એક એવી સખ્યા મળે તેમ છે કે જે પ્રભુપૂજા વિના મુખમાં જળ પણ નાખતી નથી અર્થાત્ જેને 'આ' તું વ્યસન છે એવા પણ પ્રભુપૂજાના કાર્યમા એ વસ્તુને ઘડીભર વિસારી દઈ, દિનકૃત્ય રૂપી મહત્વની ફરજ પ્રથમ બળવે છે.

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે પણ પોતે જે અનુપમ ચોવીશીની રચના કરી છે તેના શ્રીગણેશાય નમઃ 'પૂજા' ના સ્વરૂપ વર્ણનથી કરે છે. આઘ તીર્થંકર શ્રી રૂપભદ્રેવને નજર સન્મુખ શાખી તેઓ વહે છે કે પૂજા-બકિત એવા સ્વામીની કરવી ઘટે

કે જે પોતે એને માટે યોગ્યતા ધરાવતો હોય અને પોતાના ઉપાસકને ઇચ્છિત માર્ગે લઈ જવાની શક્તિ પણ ધરાવતો હોય. વળી જેનો પલ્લો પકડ્યો તે એવી રીતનો હોય કે જેમાંથી વારંવાર અસકવાપણુ કે છટવાપણુ ન હોય. દેવજા ક્રમશઃ પ્રગતિ સાધી આખરી પરિણામ મનોરથની સિદ્ધિમાં જ પરણુમતું હોય

ઉપરની વ્યાખ્યાની પૂર્તિમા યોગિરાજ આનંદધનજી ચાલુ અવસર્પિણી કાળના આઘ તીર્થંકર શ્રી યુગાદિજિનેશને ગ્રહણ કરે છે અને નિ સશય બહારકરે છે કે ખીલની માફક એ અધવચ્ચ છોડી દેનારા નથી, પણ ઠંક સુધી મધિયારો આપનારા છે—

રીઝયો સાહિબ સંગ ન પરિહરે રે,
ભાંગે સાદિ અનત. રૂપભ જિનેશ્વરં

ઉપરની કહીમાએવાત નિશ્ચિત કરી, સાહિબ-માલિક યા તો જેનો છેડો પકડયો છે એ દેવ કેવી રીતે રીઝે અર્થાત્ કેવી રીતે આરાધના કરવામાં આવે તો ભક્તિ કરી લેજો ગણાય એનો વિચાર કરતા ન્યા આગળ કદમ ભરે છે ત્યાં એનાં પ્રકારોની વિચિત્રતા નિહાળી ઉચ્ચારે છે કે—

પ્રીત સગાઇ રે જગમાં સહુ કરે રે,
પ્રીત સગાઇ ન દોય;
પ્રીત સગાઇ રે નિરૂપાધિક કદી રે,
સોપારિક ધન ખોય.

જે ઉપાસના-પાછળ ઉપાધિની હારમાળા લાગેલી હોય છે, અરે ! જ્યાં ભક્તિના નામે આરંભ-સમારંભના ખાતા ઊભા રખાયેલા હોય છે, જ્યાં ક્રિયાકાંડની ધમાલ મચી રહી હોય છે, જ્યાં ગણગણાટ કે હદ બહારના ઝણઝણાટ થઈ રહ્યાં હોય છે, જ્યાં ભક્તિના ઓઠા તળે કેવળ વેવલાપણું અને અધશ્રદ્ધા-ગુતા એકઠાં થયાં હોય છે, જ્યાં ઉચ્ચાર અને આચાર વચ્ચે આસમાન જમીનનું અંતર પડ્યું હોય છે, જ્યાં ધર્મના નામે દોડાદોડી યા ધક્કાઝુકી સિવાય ભાગ્યે જ કંઈ દષ્ટિગોચર થાય છે, જ્યાં કેવલ આડંબર ને ઉપરછટ્ટા ભભકાના જ દર્શન કરાય છે, જ્યાં ‘ઉપરદોળ ને માંહે પોળ’ જેવું વર્તન દેખાય છે, જ્યાં ‘ધુમધામા ધમાધમ ચઢી, જ્ઞાનમારગ રહ્યા દૂર રે.’ એવા શ્રી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ યશોવિજયજીના ટંકશાળી વચ્ચન જેવું વાતાવરણ અહિંનિશ ધન્યું રહે છે, ટૂંકમાં કહીએ તો જ્યાં સર્વત્ર પુદ્ગલની જ બોલખાલા થઈ રહી છે અને ચેતનની પિછાન સરખી કે તેની વાત સરખી નથી ત્યાં ઉપાધિ કે આપદા સિવાય બીજું કંઈ જ નથી. એમાં બાહ્ય ધનનો વ્યય તો ઊઘાડો છે પણ સાચું એવું જે આત્મધન તેનો પણ વ્યય છે, તેનો પણ સર્વનાશ છે. આગળ વધીને યોગિરાજ કહે છે કે જો પૂલ પાછળનું શુદ્ધ લક્ષ્યમિંદુ આત્મ-સાક્ષાત્કાર વીસરાઈ બય તો પછી ભક્તિના નામે ગમે તેવા દેખાવ કરો યા તો છપ્પત્ત ભોગ ધરો, રીઝવવા સારુ ચાકરા કદ સેવો યા તો જાતજાતના તપનું સેવન કરો, અરે ! માલિકના નામે જીવતાં મૃચુની ભેટ કરો, એ બધાનો કંઈ જ અર્થ નથી. એમાં કેવલ કાયાનું વ્યર્થ દમન છે. કંતને અર્થ

કરાયેલ કાષ્ઠલક્ષણ અથવા તો પતિરંજન અર્થે કરાયેલ તપ એ લક્ષ્યવિહીન હોવાથી કોઈ પણ જાતના કાર્યસાધક નથી થતાં. કોઈ કહે લીલા રે, અલખ અલખતાણી રે, લખ પૂરે મન આશા;

અર્થાત્ ઇશ્વરેચ્છા બલીયસી માનનાર કિંવા હરિની કૃપા વગર એક પાંદડું પણ હાલતું નથી એમ વદનાર અગર તો સર્વ બનાવોમાં ઇશ્વરનો હાથ જોનાર યા તો એની ‘લીલા’ લેખનાર વર્ગને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સંભળાવે છે કે-

દોષ રહિતને લીલા નવિ ઘટે

જે દેવને અહાર દૂષણ રહિત માનવામાં આવે અર્થાત્ સર્વ જન્મજથી મુક્ત ગણવામાં આવે, તેમાં ઉપરોક્ત કાર્યવાહીનું આરોપણ કરવામાં આવે તો, દેવને માથે એક જન્મ-જનો સમૂહ ખડો થાય; કારણ કે સર્વ જાતની લીલાઓના મૂળમાં કંઈ ને કંઈ દોષાપત્તિ તો રહેલી જ હોય છે.

આમ પૂલ-ભક્તિ સંબંધમાં સજાત મંથન કરી, અંતમાં નવનીત કહાડતાં જે વાત શ્રીમદ્ જ્ઞાનંદજીજી જણાવે છે એ સર્વના હૃદયે ડોતરવા જેવી છે આહે તો અદ્ય પ્રકારી પૂલ કરી સંતોષ પકડો કે આહે તો એક હજાર ને આઠ અભિષેક પાછળ રક્ત બનો. એક વાત અંતરમાં રમણ કરતી હોવી જોઈએ અને તે એ જ કે ચિત્તની પ્રસન્નતા-પૂર્વક અર્થાત્ યથાર્થ સમજણપૂર્વક-સાચા જ્ઞાનયુક્ત-આત્મસમર્પણ-એ જ ખરી અને કાયમી પૂલ છે. એ વિના ઈષ્ટ પ્રિદ્ધિ નથી જ સંભવતી. વિવિધ પ્રકારોમાં પૂલનો એ પ્રકાર જ લાભદાયી છે.

સંબોધક સાહિત્ય

પર્વતા-યોક્તિ

પુરાણોમાં કહ્યું છે:—

કિં તેન ગિરિના રજતદ્રિણા પા,
યત્રાગ્રિતાશ્ચ તરવસ્તરવસ્ત વય ।
મધ્યામહે મલય વય યદાશ્વયેળ,
કંકોલ-નિગ્ગ-કટુતા અપિ ચંદનાં સ્યુ ॥૧॥

શ્લોકાર્થ:—મેરુપર્વત સોનાનો છે અને રજતગિરિ (કૈલાસ) રૂપાનો છે. જગતનું અવલોકન કરનારા હાથા કવિઓ કહે છે કે—એક સુવર્ણમય છે, અને બીજો રૂપામય છે. તત્ત: કિમ્ તેનાથી ? એ પર્વતનો આશ્રય કરી રહેલા જાડો તો જેવા ને તેવા જ રહ્યા છે ના ? અમે તો પૃથ્વી પર મલયાચળ પર્વતને જ નાણીએ છીએ, કે જેના પ્રભાવે (આશ્રિત) એવાં કડવા, તીખાં, ખાટા વગેરે વૃક્ષો પણ અંદનમય (સુવાસિત) બની રહે છે.

સજ્જનો ! આ શ્લોકનો ઉત્તમ રહસ્ય-

ચિત્ત પ્રસન્ને રે પૂજન રૂપ કહ્યું,
પૂજા અપ્રાપ્તિત એહ;

કપટ રહિત થઇ આત્મ અર્પણા,
આનંદધન પદ રેહ

એ આખી કલ્પી પ્રભુભક્તિ પાછળ રહેલ
અનુપમ રહસ્યના હોહનરૂપ છે

ચેતનના ઉદ્ધાસમાં જ કોડો ગમે કમોળી
હુતાશની પ્રગટાવવાનો ભેમ સમાયેલો છે.
પ્રભુની ભૂતિ એ તો નિમિત્ત કારણરૂપ છે.
આત્મા પોતે જ યોગ્ય પ્રયામદ્વારા મહાત્મા

ભયો ભાવ જગતના ધનાઢ્યો, પદવીધરો,
સપત્તિસપત્નોને યથાર્થ લાગુ પડે છે. આ
સૂચન કેવું અમરકારક અને માનવજીવનની
સાર્થકતા બતાવનાર છે ? આપણી આ સદ્ધિ-
સમાજમા સમૃદ્ધિવાન અનેક વ્યક્તિઓ છે,
પણ જેઓએ પોતાની વિભૂતિથી સ્વજનને,
સ્વદેશને, સ્વજ્ઞાતિને કે જગતભરના માનવ
સમાજને યોગ્ય છે, પાઞ્ય છે, હુઃખીયોત
હ.ખ ટાળ્યું છે, ગરિયોતું જીવન નેહ નજરે
નિહાળ્યું છે, પોતાના મસ્ત મનને પરમાર્થ
પ્રવાહ તરફ વાળ્યું છે, માત્ર પીંડપોષક તરફ
જતુ મનવિનય-વિવેક તરફ વાળ્યું છે, પોતાના
જીવનને પરમાર્થ પથે ગાળ્યું છે, હુઃખથી
હાઝતા દૃઢયને ભીના નેત્રથી ભાળ્યું છે અને
દયાપાત્ર હીનજનો પર આવતું કષ્ટ પોતાના
તન-મન-ધનથી ટાળ્યું છે. આ અન્યોક્તિ
એ જ પૂછે છે કે સોના-રૂપાના સ્વાત્મવેશવી
મટી ચદનવૃક્ષ જેવા આશ્રિત જનને સુવાસિત

ને પરમાત્મા બની શકે છે. એ સારૂ
સાચી લગની ઉપર, અમુક હઠ સુધી અવ-
લંબનની અગત્ય રહે છે. એ અવલંબનના
નિનભૂતિનું પૂજન અનોખો ભાગ ભજવે
છે. એ પૂજન ધારાવાહી હોયું બેઠ્યું.
યોગીરાજ શ્રી આનંદધનજી ચોવીશીના સપ્તનો-
દ્વારા અધ્યાત્મનો શુભલાભદ્ધ ચિત્તાં રચ્ય
કરે છે એમા આ અપ્રાપ્તિત પૂજન નામનો
પ્રથમ અકોડો પૂર્વ ધાય છે.

ચોકસી

(સુખી) કરવા સંપત્તિનો સદુપયોગ કર્યો છે ? આપણે સૌએ સતત એક જ સિદ્ધાન્ત નજર આગળ ખડો રાખવો જરૂરનો છે : પૈસો અને પદવી, ઋદ્ધિ અને સમૃદ્ધિ, વિભૂતિ અને વૈભવ, શરીર અને શરીરસ્થ ધર્મો, એ બધાં અજર અમર નથી ! અશ્વઘાયાં કે જળ છુદ્ડ છુદ્ડ જેવાં ક્ષણભંશુર છે. એ બધાં ક્યારે લોપ થઈ જશે, એનું કશું એ ટાળું-અવસર કે સુહૃત્ નથી; માટે જ્યાં સુધી એ બધાં આપણા હસ્તગત છે ત્યાં સુધીમાં સત્કર્મ અને સદ્કર્મનો અમૌલિક દહાવો લઈ લેવો. પછી તો ચાર દિનકી ચાંદની-પીછે આશ્વર અંધેરા હો.

હુનિયાનું અદળક-અનર્ગળ દ્રવ્ય એકંદુર કરનારા મહાન વિજેતા સીકંદર અને મહમ્મદ ગીઝની જેવાઓ પસ્તાયા છે, અને છેવટ ખોલી ગયા છે કે-અમે માનવ અવતારના દહાવા ખરેખર ખોયા છે !

હાથમાંથી ખાજી ગયા પછી, આણ ધનુ-પ્યમાંથી છૂટી ગયા પછી, પ્રાણે કંઠમાં સુકામ કર્યા પછી, હાથ વરાળ અને પસ્તાવાના પોકાર સિવાય શું બની શકે ?

સઘળી સંપત્તિઓ નાશવંત છતાં, જો એનો સદુપયોગ કરી લઈએ તો જરૂર એ નાશવંત વસ્તુઓવડે પણ અનાશવંત-ચિરાયુ અજર-અમર ધર્મ અને સુવર્ણની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે અને એવા ગુણગ્રાહક સંજ્ઞન શિરોમણીઓનાં નિર્મળ નામો અને કરમીવટ કામો આજસુધી હુનિયાના ઈતિહાસમાં ઝળકતાં મોલુદ છે.

વાચક બંધુઓ, આ એક હૃદય ઉઘાડનારી સંસ્કૃત અન્યોક્તિનું શાળું-વિચારક, અને હૃદયસ્થ કરવા યોગ્ય વિવેચન સમાપ્ત કરું છું. અન્યોક્તિ હવે પછી આપની સેવામાં મૂકીશ.

રેવાશંકર વાલજી બધેકા.

વિરોધ તો ન જ કરવો.

વિરોધો નૈવ કર્તવ્યઃ, સાક્ષરેભ્યો વિરોપતઃ ।

સાક્ષરા વિપરીતાઃ સ્યુઃ, રાક્ષસા एव केवलम् ॥

વિરોધ કોઈની પણ સાથે કરવા યોગ્ય નથી. તેમાં પણ સાક્ષરો સાથે તો વિશેષ કરીને વિરોધ ન કરવો, કારણ કે સાક્ષરો અવળા થાય તો કેવળ રાક્ષસ જેવા બને છે (સાક્ષરા શબ્દને અવળેથી લખવાથી રાક્ષસ થાય છે.)

ગોપાલદાસ જ્વાભાઈ પટેલ શું કહે છે ?

“યોગશાસ્ત્ર” ગ્રંથ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે પોતે જણાવ્યા પ્રમાણે ‘ગુજરાતના રાજા ચૌહાણ કુના રવાણના’ કહેવાથી રચ્યો હતો. વળી એ ગ્રંથના અંતિમ શ્લોકની ટીકામાં તેમણે જ ઉમેર્યું છે કે ‘કુમારપાલ રાજાને યોગોપાસના પ્રિય હતી, અને તેણે અન્ય યોગગ્રંથો પણ જોયા હતા. તેણે તે બધાથી વિલક્ષણ એવું યોગશાસ્ત્ર પોતાને સંભળાવવાનો ધણો આગ્રહ કર્યો તેથી આ યોગોપનિષદ શ્રી હેમચાર્યે વાણીગોચર કરી છે.’

કુમારપાલના પુરોગામી સિદ્ધરાજ જયસિદના કહેવાથી હેમાચાર્યે આ પ્રમાણે જ ‘સિદ્ધહેમ’ નામનું પોતાનું સુપ્રસિદ્ધ વ્યાકરણ રચ્યું હતું, પરંતુ તેના અને યોગશાસ્ત્રત્વનાના પ્રયોજનમાં ફેર છે ‘સિદ્ધહેમ’ વ્યાકરણ તો હેમાચાર્યે વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રોની બાબતમાં ગુજરાત દેશની પરોપજીવિતાને અપવાદ દાળવા માટે રાજાના આગ્રહથી રચ્યું હતું. સિદ્ધરાજ માળવા દેશ જીતીને ત્યાંથી વિજયલક્ષ્મીની સાથે તેની સાહિત્યલક્ષ્મીને પણ લાવવાનું ચૂક્યો નહોતો ત્યાંનો સાહિત્ય બજાર તપાસતી વખતે સિધ્ધરાજના જોવામાં માલવાના રાજા ભોજે રચેલું ‘ભોજવ્યાકરણ’ આવ્યું હતું. માલવાનો રાજા આવા આવા શાસ્ત્રો ગ્યતારો સાહિત્યિક હતો, એ જણી સિધ્ધરાજને પોતાની બેચુપતું બહુ ઓછું આવ્યું, પરંતુ જ્યારે તેને કહેવામાં આવ્યું કે ગુજરાતમાં તેમજ પાટણની પાંડ્યાળાઓમાં પણ એ જ વ્યાકરણ શીખવવામાં આવે છે ત્યારે તેના સ્વાભાવિક માનમાં તેનું અદેશાભિમાન પણ ઉમેરાયું, અને ગુજરાતની આ પરોપજીવિતા કોઈ પણ પ્રકારે દૂર કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો આ અગાઉ તેનો શ્રી

હેમાચાર્ય સાથે મેળાપ થઈ ચૂક્યો હતો, એટલે તેણે તેમની દ્વારા એ નિશ્ચય પાર પાડવાનું નક્કી કર્યું. શ્રી હેમાચાર્યને પણ એ બાબતમાં વિશેષ કહેવું પડે તેમ નહોતું તેમણે તરત જ તે કામ હાથ ધર્યું અને પરિણામે ‘સિદ્ધહેમ’ વ્યાકરણ ગુજરાતને મળ્યું.

પરંતુ ‘યોગશાસ્ત્ર’ રચવાની કુમારપાલની વિનંતિ પોતાનું નામ અમર થાય તે માટે કે તેના બીજા કોઈ હેતુસર નહોતી ‘યોગશાસ્ત્ર’ ગ્રંથની રચના જ એવા પ્રકારની છે કે જેથી તેના કોઈ હેતુ પાર જ ન પડે શ્રી હેમાચાર્યે લખેલા અન્ય શાસ્ત્ર-ગ્રંથો તો તે વિષયને લગતા પૂર્વેના તમામ ગ્રંથોની તારવણી રૂપ તથા અભ્યાસીને અનુકૂળ થાય તેવી નવી ગોઠવણી યુક્ત હોય તે તે વિષયના ગ્રંથોમાં નામ કાઢે તેવા છે, જ્યારે આ ગ્રંથ તો તેમ કરવાને બદલે જુદી જ પદ્ધતિ સ્વીકારે છે યોગદર્શનના અભ્યાસીને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી એક પણ વસ્તુ તેમાં નથી, એટલું જ નહિ પણ આ ગ્રંથ વાંચી જવાથી યોગ વિષયક કશું નવું જાણવાનું પણ મળે તેમ નથી આ ગ્રંથની ગ્યનાનો હેતુ જ જુદો હતો. આમાં હેમાચાર્યને શાસ્ત્રપ્રજ્ઞતા તરીકે પોતાની કુશળતા બતાવવી જ નહોતી પરંતુ પોતાના શિષ્ય કુમારપાળને મદદરૂપ થઈ પડે તેવી વિશિષ્ટ યોગ-સાધના બતાવવી હતી ઉપર જણાવ્યું તેમ કુમારપાળ પોતે યોગોપાસનાનો ગોખી હતો, પરંતુ તેને માથે ગુજરાતનું સૌથી મોટું સામ્રાજ્ય વહન કરવાનું આ યુ હતું. બીજા યોગ-ગ્રંથો મુખ્યત્વે સન્યાસી કે તેના નિવૃત્ત મનુષ્યને ખ્યાલમાં રાખી લખાયા હતા, પરંતુ કુમારપાળને તો તે બધાથી ‘વિલક્ષણ’ એટલે કે પ્રવૃત્ત યુકત યુવરથને લગતું યોગશાસ્ત્ર જોઈતું હતું, અને શ્રી

હેમાચાર્યનું 'યોગશાસ્ત્ર' જોયા પછી એમ લાગે જ છે કે તેમણે ગૃહસ્થનું યોગશાસ્ત્ર આપવાની કુમારપાલની માગણી અદ્વરશઃ પૂરી પાડી છે. આપણે પછીથી જોઈશું તેમ કુમારપાલ ૫૦ વર્ષની વયે ગુજરાતની ગાદી ઉપર આવ્યો હતો અને વીસ વર્ષથી મંદીને ત્યારસુધીનો બધો સમય તેમણે છૂપી રીતે દૂર દૂર ભટકવામાં ગાળ્યો હતો. તે દરમિયાન મુખ્યત્વે તેણે દેશાનંત્ર જેવા તીર્થોની યાત્રા વારંવાર કરી કરી હતી તેવી સ્થિતિમાં જુદા જુદા સંતોના સહવાસથી તેનામાં યોગોપાયના કે નિવૃત્તિની ઝંખના જાગી હોય તો નવાઈ નહિ; પરંતુ જીવનના પાછલા ભાગમાં જ્યારે બધું બદલાઈ ગયું અને તેને ભાગે લગભગ આખા દિવસતાન જેટલું વિશાળ આશ્રાન્ય વડન કરવાનું આવ્યું ત્યારે પણ હેમાચાર્ય જેવા યોગીના સંમર્ગમાં તેની જૂની યોગ-સાધનાની વૃત્તિ જાગૃત હોય એમ યનવાનો પૂરેપૂરો સંભવ છે.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીએ પણ અનુભવી અને કૃશળ ગુરુની પેઠે કુમારપાલની સ્થિતિ લક્ષમાં રાખી, તેને જોઈએ તેવું જ યોગશાસ્ત્ર રચી આપ્યું છે. યતિધર્મને તો શરૂઆતમાં તેમણે પચીસેક જેટલા જ શ્લોકોમાં જ (૧, ૧૯-૪૬) પતાવી દઈ, ગૃહસ્થ ધર્મને જ વિસ્તાર્યો છે. અલગત, તે ગૃહસ્થ ધર્મમાં તેમણે નવું કશું પતાવ્યું નથી, એમ નથી. ઉપાસકદશા સૂત્ર વિગેરે જૈન અંગ-ગ્રંથોમાં વર્ણવેલ અષ્ટવ્રત, ગુણવ્રત અને શિક્ષાવ્રતરૂપી ઉપાસક ધર્મ જ તેમણે તેમાં પૂરેપૂરો સમાવ્યો છે. તેમની પોતાની નવીનતા હોય, તો તે એ છે કે, એ ઉપાસકધર્મને પીઠ્ઠિકા રૂપે લઈ, તેની ઉપર તેમણે ધ્યાન, સમાધિ વગેરે અન્ય યોગાંગોની ઇમારત બાંધી કરીને, આખી યોગસાધનાને સળંગ ક્રમરૂપે નિરૂપી છે. એટલે વારંવાર એવું બન્યું છે કે જૈન ઉપાસક ધર્મયોગનાં શરૂઆતનાં યમ-નિયમ વગેરે અંગોને સ્થાને ગોઠવાઈ ગયો છે; અને તેની જ ભૂમિકા ઉપર તેમજ તેના પછીના ભાગરૂપે બાકીનો ધ્યાન-યોગ ગોઠવાઈ જઈ આખી યોગસાધના સંપૂર્ણ બની છે.

હેમચંદ્રાચાર્યના અન્ય શાસ્ત્રીય ગ્રંથોની બાબતમાં પણ તેમના સમયમાં જ તેમના ઉપર સારી પેઠે આલેખો કરવામાં આવ્યાં હતાં કે-આમાં તમારું નવું શું છે? શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે એ દીકાનો જવાબ પોતાના 'પ્રમાણમીમાંસા' ગ્રંથની શરૂઆતમાં આ પ્રમાણે આપ્યો છે-
'પાણિનિ, પિંગલ, કણ્વાદ, અક્ષ-પાદ વગેરે આચાર્યોએ પોતાનાં સૂત્રો લખ્યાં, ત્યાર પહેલાં તે વિષયના ખીબ સૂત્રો હતાં જ; તો પછી તેમને પણ તમે શા માટે તે ગ્રંથના કર્તા કહેા છો? વસ્તુસ્થિતિ જ એવી છે કે-આ બધી વિદ્યાઓ અનાદિ છે, પરંતુ તેમનો સંશ્લેષ કરવામાં આવે કે વિસ્તાર કરવામાં આવે એની અપેક્ષાએ તે નવી નવી થાય છે અને તે તે લોકોને તેમના કર્તા કહેવામાં આવે છે. જગતમાં વારંવાર એવું નવું કેટલું અને શું હોય છે? જે હોય તેનો વિસ્તાર કરવો કે તેને વિશિષ્ટ દૃષ્ટિગિહ્યથી ગોઠવવું કે અર્થવું, એમાં જ લેખકની નવીનતા કે મૌલિકતા રહેલી હોય છે. યોગશાસ્ત્રની બાબતમાં પણ આ જ વસ્તુ લાગુ પડે છે, તેમાં નવીન જ શોધના જીવંતે તો કશું નથી. જે કંઈ છે તે જુદે જુદે ઠેકાણેથી એકત્રિત કરેલું છે; પરંતુ જુદી જુદી સામગ્રીને વિશિષ્ટ દૃષ્ટિગિહ્યથી રજૂ કરવામાં કે એકત્રિત કરવામાં જ લેખકની પ્રતિભા રહેલી છે.

એ બધું તો દીક. રાજ સૂચના કરે તે પ્રમાણે સર્વ પ્રકારની શાસ્ત્રવ્યવસ્થા ગોઠવી આપે એવા પડિતો તો હંમેશા સુલભ રહેવાના, પરંતુ યોગ-શાસ્ત્રનો વિષય એવો વૈષદ્ધિક અનુભવને લગતો છે, કે ગમે તે માણસ તેનો કમ ગમે તેમ ગોઠવી આપે, તેથી સાધકને શાંતિ ન જ થાય. એવો પ્રશ્ન સહેજે થાય છે કે આ પ્રમાણે તમે જે સાધના ગોઠવી આપી તે યથાયોગ્ય છે તેની સાચિતી શું? એના જવાબમાં જ અચાર્યશ્રીએ કહાય જણાવ્યું છે કે 'શાસ્ત્રસુસુદ્ર'માંથી ગુરુને મોઢે સાંભળ્યાં અનુસાર, તથા સ્વાતુલવને લક્ષમાં રાખીને આ શાસ્ત્ર મેં રચ્યું છે' એટલે કે આ વ્યવસ્થાને પુરાણશાસ્ત્રોનો, પોતાના સમર્થ ગુરુ દેવસરિના ઉપદેશનો અને પોતાના જાત-અનુભવનો ટેકો છે.

પ્રવાહના પ્રશ્નો

બહેર તહેવારોમાં ઘટાડો—

મુંબઈ ઇલાકામાં પળાતા બેન્ક વગેરેના બહેર તહેવારોની સંખ્યા આજે ૨૮ ની છે. આ સંખ્યા વધારે પડતી હોવાનું અને એ રીતે વેપારને નુકશાન પહોંચતું હોવાના ખ્યાના તથે તહેવારો ની સંખ્યા ઘટાડવાની એક બહેરાત મુંબઈ મરકારે બહાર પાડી છે, અને ત્રણ માસ દરમિયાન તેને અંગે ચોગ્ય વાટાઘાટ ચલાવી તેના એક રિપોર્ટ ઘડવા માટે જુની જુની વેપારી લાઇનો અને કોમોના પ્રતિનિધિઓ ધરાવતુ એક મંડળ સરકાર તરફથી નિયુક્ત કરવામા આવ્યું છે આ મંડળમાં જૈન પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રી ચુનીલાલ ભાયશંક મહેતાનું નામ દાખલ કરવામા આવેલ છે

તહેવારો ઘટાડવાને અંગે જે આક પાનાનું લાંબું નિવેદન મરકાર તરફથી બહાર મુકવામા આવ્યું છે તેમાં મુખ્યત્વે નીચેના કારણો દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

- (૧) વેપાર-વ્યવહારને નુકશાન પહોંચે છે
- (૨) તહેવારોને ધાર્મિક સ્વરૂપ આપવાની વૃત્તિ વધતી જાય છે
- (૩) જે છે તે તહેવારો સંપૂર્ણપણે પળાતા નથી

બીજી જાણુ પરિસ્થિતિ એ છે કે આજે જે તહેવારો પાળવામાં આવે છે તેમા તુલનામક દૃષ્ટિએ તહેવારોની પસંદગીમા ન્યાય બરાબર જળવાયો હોય તેમ માની શકાતું નથી

વ્યાપારી જગતમા વર્ચસ્વ ધરાવતી કોમના પ્રતિનિધિત્વને ખ્યાલ રાખી તહેવારો નિયત

કરવામા આવે તો આટલી જ સંખ્યામા કદાચ મોને સંતોષ આપી શકાત, પરંતુ એ વસ્તુ તરફ પૂરતું લક્ષ આપવામાં આવ્યું નથી.

માગણી ઉઠાડવાનો પ્રયત્ન ?

આજે લાંબા કાળથી જૈન સમાજ ભગવાન મહાવીરની જયંતીના તેમ જ સંવત્સરીના પવિત્ર દિવસને બહેર તહેવાર તરીકે પાળવાની માગણી કરી રહેલ છે. આવી જ એક અગત્યની માગણી મહારાષ્ટ્રની ચંત્ર ગુ ૧ ના ત્યા ગરૂ થતા નવા વર્ષના પવિત્ર દિવસની છે અને એરી બીજી એકાદ માગણી પણ જાણી છે. વધુમા ભગવાન મહાવીરની જયંતીને અંગે તો છેલ્લા છેલ્લા વરસોમા જુદા જુદા દેશી સન્ધ્યો પ્રાન્નો વગેરેમા તે પવિત્ર દિવસોને બહેર તહેવાર તરીકે સ્વીકારવામા આવેલ છે અને ત્યા ત્યાં જાકી છે ત્યા સ્વીકારવાની વ્યાગ છે આ સંયોગે વચ્ચે લાંબા કાળ રી ઊભી થએલ અનિવાર્ય અગત્યને સ કારવાને બદલે તહેવારો ઘટાડવાની વાતથી, એક નવિ તો બીજી રીતે માગણી ઊઠાડી દેવાની આ રમત મોટા સમુદાયને મન અથોગ્ય લાગી છે

અલગત કોઇ તહેવારોની માગણી રજૂ કરવામા કોમીય હકામત ન હોયો નેપ્રંએ તેમ જ તહેવારોનું મહત્ત્વ, પણ તે તહેવાર પળાવનારે સમજી લેવું નેપ્રંએ કેવળ અમામ પળુ મ્યાન હોવું નેપ્રંએ ” એવા ટૂંકા દૃષ્ટિબિન્દુથી તહેવારો પળાવવાની અપેક્ષા ફક્ત રીને નુકશાન કતા છે, એ વસ્તુ આજે કોઇને સમજાવવાની જરૂરત પણ ન હોય

ખરી રીતે તો જાહેર તહેવારોની આખતમાં આજે એક સિધ્ધાન્ત નક્કી કરવાની અગત્ય છે.

સામાન્ય તોડ નીકળી શકે તેમ છે—

તહેવારોની પસંદગી કરતી વખતે વધુ નહિ તો, તહેવારો સાથે સંબંધ ધરાવનાર સમાજનો સમુદાય, તહેવારનું મહત્ત્વ અને તહેવાર પાળનારના પ્રતિનિધિત્વનો ખ્યાલ રાખવામાં આવે, અને એ સિદ્ધાન્તને લક્ષમાં રાખી નિઃપક્ષપાતી લીસ્ટ તૈયાર કરવામાં આવે તો, કદાચ ૨૮ દિવસમાં જ કે એકાદ બે દિવસનો વધારો કરવા માત્રથી સૌ કોઈને સંતોષ આપી શકાય તેમ છે.

આ વાતનો નિર્ણય કરવા પહેલા કોઈને અન્યાય ન થાય તે માટે સહભાગ્યે સરકારે એક કમિટી નિયુક્ત કરી છે અને તેમાં સૌને પોતાનો અવાજ રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવી છે. ત્રણ માસના ગાળામાં આ કમિટીને પોતાનો રિપોર્ટ તૈયાર કરવાનો છે. એટલે જૈન સમાજે પોતાના તહેવારોને અંગે જે કંઈ કહેવાનું હોય તે પહેલી તકે રજૂ કરી દેવું જોઈએ.

ત્રણે દીરકા મળીને અવાજ રજૂ કરે—

આ તહેવારોની પસંદગી ત્રણે દીરકાને લક્ષમાં રાખીને કરવાની છે, અને તે સર્વ-સામાન્ય અને સરળી રચિતર હોય તો જ વધારે સારુ છે. એટલે તહેવારોની પસંદગી કરવા પહેલા, દીરકાવાર પ્રતિનિધિ નિયુક્ત કરી, છેવટ ત્રણે દીરકાના પ્રતિનિધિઓ સાથે બેસીને આ માટે યોગ્ય રિપોર્ટ રજૂ કરે તે વધારે ઇચ્છવા યોગ્ય છે. એ માટે જવાબદાર સંસ્થાઓએ તરતમાં જ કાર્ય ઉપાડી લેવું ઘટે.

ભગવાન મહાવીરની જન્મન્તી, અને પર્યુષણ પર્વની સંવત્સરી-આ બે પ્રસંગો જૈન જગતને મન મહત્ત્વના છે અને ઇતર સમાજને પણ તે શુભ આંદોલન આપી શકે છે. આ સિવાય બીજા તહેવારો કે બધારે સમાજને તહેવારના આરાધન

માટે તેમાં રસપૂર્વક જોડાઈ રહેવાનું હોય છે તેવા પ્રસંગે વ્યક્તિગત રીતે સ્વતંત્રપણે રજા ભોગવવાનો હક્ક હોવો જોઈએ. તહેવારોની પસંદગીની આ આછી ભૂમિકા માત્ર છે. તેને અંગેની વધુ વિચારણા અને નિર્ણય તો ત્રણે દીરકાના આગેવાનો તરતમાં એકત્ર થઈને કરે અને કમિટી સામે પહેલી તકે રજૂ કરે તે વધારે ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

તહેવારોના આત્માને અનુલક્ષી, સામાન્ય રીતે સમાજ તેમાં રસ લેતો આવ્યો છે. અને વધારે રસિક બનતો આવે છે, એમ છતાં સરકારી રિપોર્ટમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે તેમ “જેમને પળાતા તહેવારો સાથે સીધો સંબંધ હોય છે તેઓ પણ તેનું યથાર્થ પાલન નથી કરતાં. છૂટક વેપાર તો તહેવારના દિવસોમાં ધમ-ધોકાર આલે છે” આ વસ્તુ તરફ આપણે વધુ લક્ષ આપવાની અગત્ય છે.

તહેવારને વિશ્વ-વ્યાપક બનાવી શકાય—

આપણા તહેવારોના મૂળ તરવો એવા છે કે તેનો પોતાના અને પરના માટે પ્રચાર કરવામાં આવે તો એ રીતે સમય જતાં એ તહેવાર માત્ર જૈન જગતનો જ નહીં પરંતુ વિશ્વ-વ્યાપક બની રહે. આટલી વિશાળ-દૃષ્ટિ, વિશાળ-આદર્શ સમજ, જૈન જગત પોતાનો તહેવાર યથાર્થ રીતે પાળવામાં સ્ખલના ન કરી શકે. તે દિવસ વ્યાપાર આદિમાં પરોવાઈ રહી વલતાવરણને તન્મય બનાવવામાં બાધક ન નીવડે એટલું જ નહિ પરંતુ તહેવારને વિશાળ સ્વરૂપ, આખી જાહેર જનતાને તે તરફ ખેંચવાનો પ્રયાસ કરે એટલું આપણે જરૂર ઇચ્છીએ. અને એમાં જ તહેવારોને અંગે તે બસબસ નહિ પળાવાની રિપોર્ટમાં થએલ ટીકાનો વાસ્તવિક જવાબ રહેલો છે.

કપોળ કલ્પતરુ—કર્તા ગોરધનદાસ નાગરદાસ
મહેતા-શીહોર

આ અથમા કપોળ બધુઓના ભૂતકાળનો ઇતિહાસ છે, જેના ચાર ખડોમા (૧) કપોળની ઉત્પત્તિ અને જ્ઞાનિયધારણ (૨) ગાર્ગસંગોની કપોળ કુટુંબોની વસાવળીઓ (૩) શીહોરના બુદ્ધા મહેતાના કુટુંબની વસાવળીઓ (૪) શીહોરના બુદ્ધા મહેતાના કુટુંબના અગ્રેસરોના જીવનક્રિયાઓ આ રીતે ઐતિહાસિક બીનાઓ ધણી અમપૂર્વક એકઠી કરીને સકળનાપૂર્વક આ ઇતિહાસ તેના સપાદક બાઈ ગોરધનદાસે તૈયાર કરેલો છે. કોષ પછી કોષનો ભૂતકાળનો ઇતિહાસ તત્ત્વ વટનાઓ સહિત તૈયાર કરવો એ બહુ મહત્ત્વની વસ્તુ છે અને તે તે સમાજ, તે જ્ઞાતિ, તે કોષ અને તે વર્ણ માટે અવશ્ય દરેકને માટે હોવી જ જોઈએ. ભૂતકાળના ઇતિહાસથી તે કોષ કે જ્ઞાતિના આચાર વિચાર અને વ્યવહાર ઉપર ધણું અજવાળું પડે છે અને કેટલીક વખત વર્તમાન કાળમા તે જ સાધન તે તે કોષના શુદ્ધ આચારવિચાર અને ધાર્મિક તેમજ સામાજિક રીતરિવાજો માટે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ અથમા મહેતા શામજી-ભાઈ ભીમજી અને તેમના પુત્રપૌત્રો અને વર્તમાન વિદ્યમાન વસંતોના સ્ત્રી-પુરુષોના તેમજ સરચાન ભાવનગરના ભૂતકાળના અને વર્તમાન કાળના રાજ મહારાજના પ્રસંગમા આ કુટુંબ આવેલ હોવાથી તેમની પછી છબીઓ આ અથમા આપીને આ અથમે અરેખર ઐતિહાસિક અથ બનાવ્યો છે. લેખકનો આ પ્રથમ આવકારદાયક છે મળવાનું ઠેકાણું લેખકને ત્યાં.

તત્ત્વનાયવિલાકર:—આચાર્ય શ્રી વિજય-

લક્ષ્મીસુરિવિરચિત પ્રકાશક લક્ષ્મીસુરિ જૈન અથમાળા, મદ્રાસ. મૂલ્ય આઠ આના આ અથમા નવતરવ, ગુચ્છસ્થાન, માર્ગણા, નમ, પ્રમાણ, સમ્મત ગી વગેરે વિષયોને બહુ જ સક્ષિપ્તમા સરૂત ભાષાના અભ્યાસીને મહુ સરલ થઈ પડે તેની રીતે લેખકશ્રી આચાર્ય મહારાજે તૈયાર કરેલો આ લઘુ અથ છે.

દાદા શ્રી જિનકુશળસુરિ—લેખક અગરયદ્ર નાહટા તથા ભવરલાલ નાહટા પ્રકાશક શંકરદાસ શુભે-રાજનાહટા. અભ્ય જૈન અથમાળાનું આદેશમુ પુરતક છે આ અથમા ખગતરગચ્છના પરમપૂજ્ય આચાર્ય શ્રી જિનકુશળસુરિજી મહારાજનું જીવનચરિત્ર અનેક અથો અને પદાવલીના આધારે રચત રીતે ઐતિહાસિક ચરિત્ર હિંદી ભાષામા આપવામા આવેલું છે. જૈન ઢગ્ગનમા ભૂતકાળમા ધણી મહાન પ્રસાવન આચાર્ય ભગવાન થઈ ગયા છે, જેમાના આ જિનકુશળસુરિ પછી એક પ્રબાવક હતા એમ આ ઇતિહાસ પરથી માલૂમ પડે છે બીકાને રજપુતાનામા ઉક્ષમાકલ્યાણજી મહારાજના જ્ઞાનજાગમાથી એક ટક પાનાની ગુર્વાવલી નામની જૂની પ્રત કે જે આચાર્ય શ્રી જિનકુશળસુરિના સ્વર્ગવાસ પછી ચાર પાંચ વર્ષ પછી એટલે કે જિનપદ્મસુરિજી મહારાજના સમયની ઘટનાઓયુક્ત છે, અને અનેક અથો ઉપરથી આ આચાર્ય મહારાજનું જીવનચરિત્ર લખાયું હોવાથી તે સપ્રમાણ ગણી શકાય. આચાર્ય મહારાજ બહુ જ ચમત્કારિક હતા તેઓ ૧૪ મા સૈકામા વિદ્યમાન હતા, એમ તેમણે કરાવેલ કેટલાક જિનનમ દિરોની પ્રતિષ્ઠા તથા તેઓધર્મો કરેલી અથરચના ઉપરથી જણાય છે ઢગ્ગરો જૈનેતરોને પોતાના જીવનમા જૈન બનાવ્યા હતા, અને તેમનો સાધુ-સાધ્વી પરિવાર પછી ઢગ્ગરોની સખ્યામા હતો, એમ આ અથમા

રાયકોટ (પંજાબ)

આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીનું ચાલુભીસ અન્ને હોવાથી આ શહેર શ્રવેતામ્બર મૂર્તિપૂજકોનું વૃત્તન ક્ષેત્ર બન્યું છે. અન્નેના શ્રી સંઘે પથુપણુ પર્વની આરાધન-પ્રસંગની આમંત્રણ પત્રિકાઓ દેશાવરોમાં મોકલવાથી લુધીયાના, સાહીરા, માલેરકોટલા, હુશીયારપુર, ગુજરાંવાલા, પટી, નારૌવાલ, અમૃતસર, લાહોર, કમુર, બલધર, મીયાણી, જુરા, ભઠંડા, ખીકાનેર, બુત, ડેરાગાજીખાં આદિ દૂરના સ્થળોથી હજારો નરનારીઓ આવી પહોંચ્યા હતા. તેઓ માટે ભોજનાદિ પ્રબંધ ત્રણ દિવસ સુધી આ હજારો યાત્રિકો માટે

કરેલા નિવેદનમાં આપેલા સાધક ગ્રંથો ઉપરથી જણાય છે. પ્રસ્તાવના વિદ્વાન શ્રી જિનવિજયજી જેઓ પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસવેત્તા જણાય છે તેઓના હાથે લખાયેલી હોવાથી આ ગ્રંથ માટે આવકારદાયક થઈ પડેલ છે. આવા મહાન આચાર્યોના ચરિત્ર ગુજરાતી અને હિંદી બંને ભાષાઓમાં સત્ય ઐતિહાસિક પ્રમાણોથી આપવામાં આવે તો ઐતિહાસિક સાહિત્યમાં આવશ્યક વધારો થઈ પડે, અને તે જ્ઞેન દર્શન માટે ધણો જ મહત્વનો વિષય છે. લેખકે આ ઇતિહાસ ભેગો કરવામાં જે શ્રમ કર્યો છે તે ધણો જ પ્રશંસાપાત્ર છે. કિંમત રૂ. એક કંઈક વિશેષ છે.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીના બોધવચનો-પંડિત માવજી દામજી શાહ. વિદ્વાન આચાર્યની કૃતિના બોધવચનોનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ છે, જે વાંચવા જેવો છે. કિંમત ૦-૨-૦

બહુ જ સુંદર રીતે અગ્રવાલ બંધુઓ તરફથી રાખવામાં આવ્યો હતો.

કલ્પસૂત્રના વરધોડામાં અંગાલાનો ચાંદીનો સ્થ, લુધીયાનાની ચાંદીની પાલખી, મોટરોમાં આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા શ્રીમદ્ વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી મહારાજની તસ્વીર, અને જુદા જુદા શહેરની ભજનનંડલીયોથી ખૂબ આકર્ષણ થતું હતું.

જન્મ મહિમાનો દિવસ અન્ને પ્રથમ હોવાથી સ્વપ્ના, પારણું વગેરે જોઈ શોકો આશ્ચર્ય પામ્યા હતા.

જગરાંવાનિવાસી લાલા અમરનાથે બાવન મણે પારણાની બોલી લીધી હતી ને આકર્ષક વરધોડો ચઢાવ્યો હતો.

મુનિશ્રી શિવવિજયજી ચૌમારી ચૌદશથી 'છઠ્ઠે છઠ્ઠે પારણું' કરતા હતા તેઓએ અને મુનિશ્રી સત્યવિજયજીએ પંદર ઉપવાસની તપશ્ચર્યા કરી હતી.

સમયાનુસાર વ્રત-પચ્ચખાણુ સારા પ્રમાણમાં થયા હતા.

સાબરમતી (રામનગર)

આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયભિમંગસૂરિજી મહારાજ સપરિવાર અન્ને ગિરાજતા હોવાથી પથુપણુમાં અઠાઇ આદિ તપસ્યાઓ, સ્વામીવાસલ્ય, પ્રભાવનાઓ, રાત્રિજાગરણુ સારા પ્રમાણમાં થયા હતા, તેમજ સુપનાદિતું થી આશરે ૨૫૦ મણુ થયું હતું. આ પ્રસંગે અમદાવાદ, પાણીંદરા, પાલનપુર, મારવાડ આદિ શહેરોના સદ્ગૃહસ્થો આવ્યા હતા.

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

માઝ દગ્ગર શ્લોક પ્રમાણુ મૂળ પાકૃત બાગમા વિસ્તારપૂર્વક, સુદૃ શૈલીમા આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાથી દોહન કરી આ ગુણચંદ્ર ગણિકૃતે સ. ૧૧૩૬ ની સાલમા ગ્વેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોપકૃત સુદૃ અદ્વરોમા પાકા કપડાના સુશોભિત પાછંડી મથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામા આવ્યો છે. અત્યારે મુખીમા પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ અણુના જેવા પ્રસંગો, પ્રભુના પાન કંઠમાથી, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ રચેલે રચેલે આપેલ વિધિ વિધિ ઉપર બોધદાયક દેશનાઓનો સમાવેશ આ ગ્રંથમા કરવામા આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમા આપણે જેન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન પડનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતા અનુમાન કરવા જેવું છે સુમારે છમદ પાનાનો આ ગ્રંથ મ્હેણે ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામા આવેલો છે, કિમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લજો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

- ૧ કથારત્ન કોપ—શ્રી દેવભદ્રભંજી
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધિચંદ્રન ડા ટીકા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૃણિંચૂત ભાગ્ય આનંદ

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગુજરાતી સ. ૧ મા) તૈયાર છે

૧ શ્રી નમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	૨ શ્રી નિમજીનાથ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૩ શ્રી નુપાશ્વનાથ ચરિત્ર, બે ભાગમા ૪-૮-૦	૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૧૨-૦
૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર રૂ. ૩-૦-૦	
૬ શ્રી તીર્થ કર ચરિત્ર (ચૈત્રીન જિનેશ્વરના સંનિ ૧ રસપૂર્વક ચરિત્ર) જેન પાકડાળા કન્યાનાથમા પડનપાઠન માટે ખામ ઉપયોગી રૂ. ૦-૧૦-૦	

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્મામ્બુદય (સઘવતિ ચરિત્ર) (મૂળ)	૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ
૩ શ્રી વસુદેવહિડિ વીજો ભાગ	૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રંથ.
૫ શ્રી વૃહત્કલ્પસન ભાગ ૪-૧	

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકદુર્વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

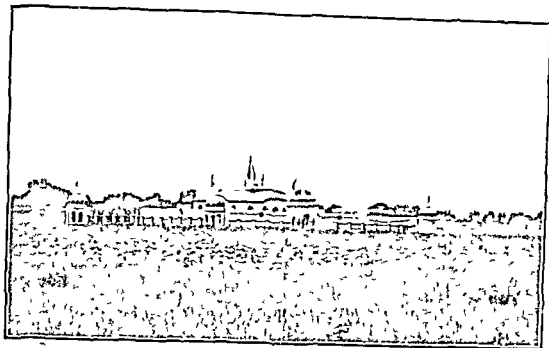
ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર ભોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ બે	૨૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજન (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી)	૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સત્વનાવલી	૦૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણુસૂત્ર અર્થ સહિત (ગુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧
ધર્મગિન્દુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧	આત્માનંદ સક્તાની લાચણેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	લીસ્ટ ૦૧૧
શ્રી આત્મપ્રભોધ	૨૧	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાઢડ	૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજન (અર્થ સહિત)	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ સત્વ	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧	શ્રી દેવસીરાજ પ્રતિકમણુ અર્થ સહિત	૦૧
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧	શ્રી પાગરાગ્નનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત) ૨)	
શ્રી શત્રુઘ્નય તીર્થ સત્વનાવલી	૦૧	" " " રેશમી પુકું ૨૧	
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી ઉપદેશસત્તતિકા	૧)	સંવેગદ્રુમ કંઠલી	૦૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧	શત્રુઘ્નયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧
સુસુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની કથા	૧)	" સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશરથાનક પૂજન અર્થ સહિત	૦૧
શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ ભા.	૨)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧
આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	૧)	કલિંગનું યુદ્ધ યાને મહારાજ ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ મહા-ભાવનગર.

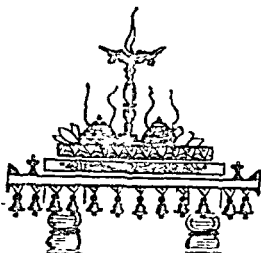
ભગવાન મહાવીરની નિર્વાણભૂમિ શ્રી પાવાપુરી તીર્થ

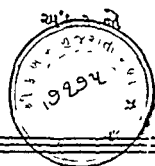
હાંમેરોના ધવળ ખેતરો વચ્ચે જોભેશ્રી શ્રી જળમંદિરનું એક વિદગ દ્રશ્ય

સંવત ૧૯૬૫

આશ્વિન

પુસ્તક ૩૭ મું.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પ્રકાશક—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—સાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧ પ્રભુસ્તુતિ	(સંઘવી કુંગરશી ગોવીંદજી)	૬૩
૨ દ્વિવાળી	(આ. શ્રી. વિજયકસ્તૂરસરિજી મહારાજ)	૬૪
૩ શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	(પં. શ્રી. ધર્મવિજયજી ગણિ)	૬૬
૪ જે વિચારો પ્રધાનપણે ભોગવાતા હોય તેજ વિચારો મરતી વખતે ઊભા રહે છે.	(રવામી રામતીર્થ)	૬૮
૫ મુનિ-ગુણ-મહિમા	(મુ. શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૭૦
૬ પંથ દર્શન	(લેખક ચોકસી)	૭૧
૭ ઇચ્છાઓને પરિપૂર્ણ કરવી હોય તો ઇચ્છાઓને છોડી દે; ઇચ્છાઓનો ભોગ આપો	(રવામી રામતીર્થ)	૭૩
૮ અભયકંઠ નપતું અદ્ભુત ચરિત્ર	(સં. ગાંધી)	૭૪
૯ શું તમને તમારા સર્વશક્તિમાન આત્મા વિષે શંકા છે ?	(રવામી રામતીર્થ)	૭૮
૧૦ અનેકાન્તવાદ-સ્વાદ્વાદ	(ઉદ્ધૃત)	૭૯
૧૧ પાંચ સંકાર :: સંતોષ	(અનુ. અભ્યાસી B A.)	૮૩
૧૨ સાચો શ્રમણ	(શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય)	૮૫
૧૩ આત્મહિતશિક્ષા ભાવના	(આ. શ્રી. વિજયકસ્તૂરસરિજી મહારાજ)	૮૬
૧૪ પ્રવાહના પ્રશ્નો	૮૭
૧૫ વર્તમાન સમાચાર	...	૮૮
૧૬ સ્વીકાર અને સમાલોચના	...	૯૦

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઇબ્રેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

કેટલાક સભાસદો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી થુકો લઈ જવાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ઘણા લાંબા સમયથી લાઇબ્રેરીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો બાકી છે તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે. આ ગણતરી સૂચના જાહેર પાસે થુકો છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ બહાર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી થુકો પાછી મોકલી અન્ય વાંચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણે પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર. તથા રત્નાકર પદ્મીશી, અને જે યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે જોયા કળેજ, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિષ્કૃયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત બાઇડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગોતમસ્વામી અને જે પુન્ય-પાઠ ગુરુ મહારાજાએ ની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લકિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૨-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ડીપોઝીટ એક થુક માટે મોકલવી.

લખો: —શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ સ્મારક ટ્રસ્ટ બોર્ડનું

નિવેદન.

~*~*~*~

ઉપરોક્ત બોર્ડ તરફથી નીચે મુજબ પુસ્તકો પ્રગટ કરવામા આવ્યા છે શ્રી આત્માનંદ શતાબ્દિસ્મારક અથમાળાનાં અનુક્રમે તે પ્રથમ અને દ્વિતીય પુષ્પ છે. એ ઉપરાંત 'ખમાતનો પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસ' નામા પુસ્તક ગ્રેસમા છપાઇ રહ્યું છે તેમજ શ્રીમદ્ દેવમયદ્રશ્યરિણા જીવન પગલે અને તેઓશ્રીની કૃતિઓ સંબંધમા કારતક શુદ્ધ પૃષ્ઠિમા લગભગ બે પુસ્તકો પ્રગટ કરી શકાય તેવી તૈયારી ચાલુ છે એ દરેક પુસ્તકો શતાબ્દિ દ્વંદ્વા સભ્યોને મફત આપવાનો કગવ કરવામા આવે છે. મુળ્યમા મત્રીને સરનામે પત્ર લખી મગાવી લેવાની જવાબદારી મભ્યોને શિરે રહે છે એ વાતની નોંધ લેવા વિનંતિ છે

બોર્ડ તરફથી કરાવ કરવામા આવ્યો છે કે જે સમ્યાઓ સાર્વજનિક રીતે ચવાવાની હોય તેને તેમજ માહિત્યના અભ્યામકોને શતાબ્દિ સ્મારક અથ બેટ આપવેા, સ્મારક અથ દળદાર ને લગભગ વળતમા ચાર રતલ છે

આ કરાવની મર્યાદા માગ શુદ્ધ ૧૧ સુધીની રાખવામા આવી છે સમ્યા મા અભ્યામકે પોગ્ટેન્ડ પેકીંગ ખર્ચ સાડ આનાવાળા રટાય ચાર મત્રીના મગનામે મોકલવા તેમજ રેલ્વે પારમલ પડોન્ડી શકે તેવુ પૂરે સરનામુ જણાવવુ. રેલ્વે પારમલનો ખર્ચ મગાવનાગના શિરે છે તેમ એક નકલ મગી શકશે નહીં એની નોંધ લેવી

નોટ — અભ્યામી સાધુ-માધવીને પચુ ઉપરના કાનુન મુજબ સ્મારક અથ બેટ આપામે

પુષ્પ ૧ છું—તત્ત્વાર્થ સૂત્ર (દ્વિદી બાપામા) રૂા ૧—૮—૦

વાચકવર્ગ ઉમારવાતિ મહારાજપ્રણીત, વિવેચન કર્તા પંડિત મુખવાલજી જૈન ધર્મના મવેન્તગ અથ પેકીનો—અર્ચદેશીય તત્ત્વોનુ પ્રતિપાદન કર્તો—આ અથ ધપ્પી જ મહેનતે તૈયાર કગવમામા આવ્યો છે. ૪૩ દુર્ગાના આ અંથમા પંડિત મુખવાલજીએ પગ્ચિયમા જ ૧૬૦ પાના રોકયા છે. બાપા દ્વિદી છતા સરળ છે. પા ૧૦૮ થી ૧૪૭ મા અભ્યામ વિષયક સૂત્રન તેમજ મુગી સૂત્રો આપ્યા છે. વિવેચનમા લગભગ પાના ૪૦૦ લીધા છે આ ઉપરાંત વિષયાનુક્રમ તેમજ પાગ્મિભાવિક મન્દકાપ આપી અંથગૌરવ વધાયું છે જૈન ધર્મના પ્રખર અભ્યામી તરિકે પંડિતજીની જે છાપ છે તેનો માસાદકાર આ અથ હાથમા લેના જ થાય તેમ છે.

પુષ્પ ૨ છું—વીર પ્રવચન (મુન્દરાતી બાપામા) રૂા. ૦—૧૦—૦

લેખક—મોહનલાલ દીપચંદ ચાકરી આદિત ખીજી

જૈન ધર્મ વિગતિકે ટૂંકમા સર્વે જાતનુ જ્ઞાન આપનાર આ પુસ્તક મો કાઇ વાંગી મકે તેવી સરળ બાપામા લખાયેલ છે જાણુ પી પી. રકુનમા હેના બે વર્ગથી ક્ષામિકે ટેકગટ છુક તરિકે માનુ થયેલ છે સવા નજીમે પાનાના આ પુસ્તકમા જૈન ધર્મની વ્યાખ્યાથી માત્રી ઇતિહાસ, તત્ત્વમગન, વિધિ-વિધાન અને વર્તમાન માધન-સામગ્રી પર્યંત અચુરીનિર્દેશ કરવામા આવ્યો છે

નોટ—શતાબ્દિ કંડનો ઉદ્દેશ સાહિત્યને લાગટ કરતાં ઓછી કિંમતે પ્રચારવાનો હોવાથી તેમજ જાગતી પ્રજાને એમાં વધુ રસ લેતી કરવાના ધરાદાથી કિંમતનો કમ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ તત્વાર્થ સૂત્ર રૂ. ૧-૨-૦ અને ૨ વીર પ્રવચન રૂ. ૦-૧૦-૦

બહાર ગામથી મંગાવનારે અનુક્રમે પોસ્ટેજના ૦-૬-૦ અને ૦-૪-૦ કિંમત ઉપરાંત મોકલવા.

તા. ૦ કં-સાધુ સાધ્વીઓને ભેટ આપવા સાથે કે વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરાવવા અર્થે તત્વાર્થ સૂત્રની એક સામટી રૂપ નકલ લેનાર માટે ૦-૧૨-૦ પ્રમાણે આપવામાં આવશે. વધુ નકલો મંગા શકશે નહીં. એ સંબંધમાં મંત્રીના સરનામે લખવું.

સસ્તા સાહિત્યની યોજના.

૧ શતાબ્દિ રમારક ગ્રંથ—(લાગટ રૂ. ૦ ૪ છતાં) કિંમત રૂ. ૨-૮-૦
ઈંગ્લીશ લેખો ૩૫ પાના ૧૮૮, હિંદી લેખો ૪૦ પાના
૨૧૩, ગુજરાતી લેખો ૫૮ પાના ૪૦૦, લગભગ ૧૫૦
ચિત્રો વિવિધ સામગ્રી ને સુંદર શોભન ચિત્રોયુક્ત આ
ગ્રંથ પ્રત્યેક જૈન ગૃહના શણગાર રૂપ છે.

૨ તત્વાર્થ સૂત્ર— કિંમત રૂ. ૧-૮-૦
પ્રકાશકના વક્તવ્યથી આરંભી વિવેચનના વિષયાનુક્રમ સુધીમાં પાના
૧૪૭. તત્વાર્થ સૂત્રના વિવેચનમાં પાના ૧ થી ૩૯૦.
પારિભાષિક શબ્દકોષમાં પાના ૩૯૧ થી ૪૬૪.

૩ વીર પ્રવચન— કિંમત રૂ. ૦-૧૦-૦
૪-૧૦-૦

ઉપરના ત્રણ દળદાર પુસ્તકો માત્ર રૂ. ૨-૪-૦ માં દિવાળી સુધી આપવામાં આવશે. સીલીકમાં હશે ત્યાં સુધી આ લાભ ચાલુ રહેશે.

બહારગામથી મંગાવનારે રેલ્વે પારસલથી મંગાવવા ઇષ્ટ છે. એ માટે રેલ્વે સ્ટેશનના નામ સહિત પુસ્તક સરનામું અને પેકીંગ ખર્ચ આપના છ મળી કુલ રૂ. ૨-૧૦-૦ મંત્રીના સરનામે મોકલવા.

તત્વાર્થ સૂત્ર મળવાના ઠેકાણા:—

શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા, ભાવનગર.
શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા, અંબાલા સીટી, પંજાબ.
શ્રી પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલય, વરકાણા,
પોસ્ટ બીજેવા, મારવાડ.
શ્રી આત્માનંદ જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડળ, આગરા.

પત્રવ્યવહારનું સરનામું:—

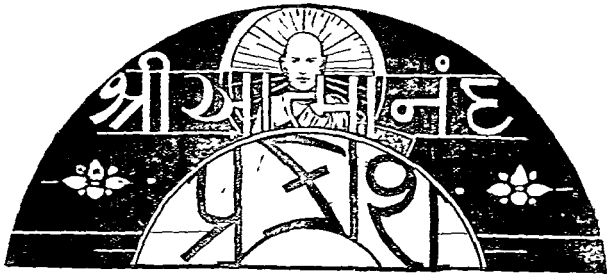
મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી

જા. મંત્રી.

શ્રી આત્માનંદ જન્મ શતાબ્દિ ટ્રસ્ટ ઓફ

તાંબાકોટા, વહોરાનો જીનો માળો,

ચોથે દાદરે, મુંબઈ નં. ૩.

પુસ્તક : ૩૭ મું : આત્મ સં ૪૪ : વીર સં. ૨૪૬૫ : આશ્રિત :
અંક : ૩ લે : આ શ. સં ૩ : વિક્રમ સ. ૧૯૮૫ નવેમ્બર :

પ્રભુ....સ્તુતિ

(ગમ-વા મોહમદ સૈયાદના તમ કરો)

- હે દયાળુ! દેવદેવાધિ, દીનના દુ.ખ હરનાર ..(૨)
- ઋણ અનિત સંભવ અભિનંદન, સુખતિ પદ સુપાસને વંદન,
ભવોદધિ તારણહા ... ૨..... હે દયાળુ ૧
- ચંદ્ર સુવિધિ શીતળ શ્રેયાંસ, વાસુપૃથ્વ વિમળ અનંત,
સાગી શુભલંકા ૨..... હે દયાળુ ૨
- ધર્મ શાંતિ કુંથુ અર મલ્લિ, સુનિસુન્નત પ્રભુ ચરણે વંદી,
માથુ તુજ પદસે ... ૩..... હે દયાળુ ૩
- નમી નેમિ પાર્શ્વ નિષ્ણદા, મહાવીરસ્વામી સુખકા કંદા,
તારો ભવજીવ પા... ૪..... હે દયાળુ. ૪
- ચોવીસ ગિનવર ભક્તિ ધારુ, નિશ્ચિન “વીરસુત” શરણુ આહુ,
વંદુ વાર હજી... ૫..... હે દયાળુ ૫

સંઘની હુંગરશી ગોવિંદજી

દિવાળી

જન સમાજમાં પર્વોની પ્રવૃત્તિ કાંઈ ને કાંઈ હેતુસર જ થયેલી છે, અને તે પર્વો લૌકિક અને લોકોત્તર એમ બે પ્રકારે પ્રસિદ્ધિમાં આવેલાં છે. પર્વ, એ નામમાં તો કાંઈ ફરક નથી, પરંતુ પર્વને ઉજવવાના પરિણામ અને પ્રવૃત્તિની ભિન્નતાના અંગે જ પૂર્વોક્ત બે પ્રકારોમાં બહેંચાઈ ગયા છે. લૌકિક પર્વોની ઉજવણીમાં સુખ્યત્વે કરીને ઇતર દિવસો કરતાં વધુ મોહ પેદા કરનાર, ચિત્તાકર્ષક અને મનોરંજક પાંચે ઇંદ્રિયોને પ્રિય એવા પૌદ્ગલિક પદાર્થોનો ઉપલોગ કરવામાં આવે છે. કદાચ કોઈ સમજીને ધર્મ-યુક્તિથી એ પર્વ ઉજવે તો પણ તે નિર્જ્ઞાના ઉદ્દેશથી તો નહિ જ, પણ પૂન્ય બંધાશે અને તેથી આ લોક તેમ જ પરલોકમાં સુખી થઈશું, ધન-સંપત્તિ, પુત્ર-કલત્ર આદિ ઐશ્વર્યતા મળશે એવી ભાવનાથી ઉજવે છે. ત્યારે લોકોત્તર પર્વોની ઉજવણીમાં સુખ્યત્વે કરીને ઇંદ્રિયપોષક પૌદ્ગલિક પદાર્થોનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે, વ્રત, જપ, તપ, નિયમ આદરવામાં આવે છે, નિર્જ્ઞાના ઉદ્દેશથી દરેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે.

આ લોકોત્તર પર્વ આત્માને લૌકિક-પૌદ્ગલિક અને તે પણ દુઃખને જ માની લીધેલા સુખોથી છોડાવીને લોકોત્તર-આત્મિક-સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી ઉજવવામાં આવે છે, અર્થાત્ કેવળ પુન્યબંધના ઉદ્દેશથી જ ઉજવાયલાં પર્વ તે લૌકિક પર્વ, અને

પુન્ય તથા નિર્જ્ઞા અથવા તો કેવળ નિર્જ્ઞાના હેતુથી ઉજવાયલાં પર્વ તે લોકોત્તર પર્વ અથવા તો સાચા લોકોત્તર પુરુષોને આશ્રયીને પ્રવૃત્તિમાં આવેલાં પર્વ તે લોકોત્તર પર્વ અને લૌકિક પુરુષોને આશ્રયીને પ્રવૃત્તિમાં આવેલાં પર્વ તે લૌકિક પર્વ.

દિવાળી પર્વ લૌકિક માર્ગમાં પણ ઉજવાય છે અને લોકોત્તર માર્ગમાં પણ ઉજવાય છે. આ પર્વ ઉજવવામાં કેટલીક ગાઢ પ્રવૃત્તિ એક સરખી જણાવા છતાં અનેનો ઉદ્દેશ તો ભિન્ન જ છે. લૌકિક માર્ગમાં શ્રી રામચંદ્રજી રાવણ ઉપર વિજય મેળવી સીતાજીને પાછી લાવ્યા તેની ખુશાલીમાં જનપદવાસીઓએ દીપકો પ્રગટાવી ઉત્સાહ મનાવ્યો ત્યારે લોકોત્તર માર્ગમાં પ્રભુશ્રી મહાવીર નિર્બોણ પામવાથી લગ્ય સંસાર ઘણો જ શોકગ્રસ્ત થયો, અને એ સમયે પોતાના કાર્ય માટે ભેગા થયેલા કાશી, કોશલ દેશના નવ મહંદ્ર અને નવ લિચ્છવી જાતિના અઠાર ગણ રાજાઓએ આહાર-પ્રોધ કરી ઉદાસીલાવે ભાવ પ્રકાશ અસ્ત થવાના સૂચનરૂપ દીપકો પ્રગટાવી દ્રવ્ય ઉદ્યોત કર્યો ત્યારથી કારતક વદ અમાવાસ્યોનો દિવસ દિવાળી પર્વ તરિકે પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો.

આ પ્રમાણે લૌકિક તથા લોકોત્તર માર્ગમાં હૃષ્ટી તથા શોકથી દિવાળી પર્વ ઉજવવાની પ્રથા આવી આવે છે. આ પર્વ સર્વસાધારણ હોવાથી, તેમજ લૌકિક જનસમૂહ ગહોળા

પ્રમાણુમા હોવાથી લોકોત્તર પર્વ ઉજવવા-
વાળામાંથી કેટલાક અણબજુપણે અથવા તો
વ્યવહારિક સંબંધથી જોડાયલા હોવાથી કેટ-
લેક અંશે લૌકિક પર્વની ઉજવણી ઉજવતા
દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અર્થાત્ હવેની ભાવનાથી
ઉજવે છે, ઇદ્રિયોને આહ્વાદ આપનાર ખાન-
પાન વસ્ત્રાભૂષણો વાપરી આનંદ મનાવે
છે; પરંતુ લોકોત્તર પુરુષોનું પર્વ લોકોત્તર
પ્રવૃત્તિથી ઉજવવામાં આવે તો જ સાચી રીતે
પર્વ ઉજવ્યું કહેવાય

આ લોકોત્તર પુરુષોની પ્રવૃત્તિ તેમના
ઉપામકો મારી રીતે જાણે છે. એ પુરુષો અહિ-
આના પૂરા પક્ષપાતી હતા, એમનો મુખ્ય
સિદ્ધાંત જીવમાત્રને જીવાડી સાચું જીવન તથા
સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરવા-કરાવવાનો હતો, આત્મ
ગુણના ઘાતક અને બાધક પૌદ્ગલિક ભોગો
પક્ષોગને સર્વથા છોડી દઈને મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવા-
કરાવવાનો હતો, માટે આ દિવાળી પર્વમાં
એ લોકોત્તર પુરુષના સિદ્ધાંતાનુસાર યથા-
શક્તિ પ્રવૃત્તિ કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે

લોકોત્તર પર્વ ઉજવનારાઓએ પર્વ
માત્રમાં આ વાત ઉપર લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ કે
પર્વ ઉજવવામાં પ્રથમ તો ઇદ્રિયોના વિપયોનું
ઘાતક, આરભનું બાધક તપ કરવું જોઈએ,
જીવોને નિર્ભયતા આપનાર પાપવાળી પ્રવૃ-
ત્તિમાંથી નિવૃત્તિ મેળવી અભયદાન આપવું
જોઈએ, આત્માને પોષનાર અને કર્મને શોષ-
નાર પૌષધવ્રતમાં રહેવું જોઈએ, સર્વ અગોચી
નિવૃત્ત થઈને સર્વજ્ઞાના વચનોનું વાંચન અને
યથાશક્તિ પાલન કરવું જોઈએ, પર્વના દિવસે
સંસારમાં કેઈ થજી મારો જતું નથી એવી
ભાવના અખડ રાખવા સમભાવી પુરુષોના
જીવનવૃત્તાંત વાચવા-વિચારવા જોઈએ, લોકોત્તર
પુરુષની જે અવસ્થાને આશ્રયીને પર્વ ઉજ-
વવું હોય તે ધ્યાન બહાર ન રહેવું જોઈએ.
આ દિવાળી પર્વ નિર્વાણની અવસ્થાને આશ્ર-
યીને ઉજવવાનું છે માટે નિર્વાણનું અનંતર
કારણ ચારિત્રની મુખ્યપણે આરાધના કરવી
જોઈએ. ચારિત્ર તથા ચારિત્રી ઉપર બહુમાન
રાખી ચારિત્ર પદ આરાધવું જોઈએ.

—આચાર્ય શ્રી વિજયકેસુરસૂરિભ મહારાજ

લેખક : શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

પં. શ્રી ધર્મવિજયજીજી

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૩ થી શરૂ ૧]

મોક્ષના મૂલ કારણભૂત સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે ઉપર જણાવ્યા મુજબ આયુષ્ય કર્મ સિવાય જ્ઞાનપ્રાપ્તિ સાતેય કર્મોની સ્થિતિ અંતઃક્રોડાક્રોડીસાગરોપમપ્રમાણ થાય તે સાથે ખીજી સામગ્રીઓ પણ આ આત્માએ પ્રાપ્ત કરવાની છે. જેમ કર્મસ્થિતિની લઘુતા એ સમ્યગ્દર્શનગુણની પ્રાપ્તિનું કારણ છે તે જ પ્રમાણે સંનિપાણું, વિશુદ્ધ લેશ્યાનો યોગ, પ્રતિસમય અનન્તગુણવિશુદ્ધિમાન પરિણામ, સાકારોપયોગ-અશુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓનો બંધવિરામ, શુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓનો બંધપ્રારંભ, અશુભ પ્રકૃતિનો દ્વિસ્થાનિક રસબંધ, શુભ પ્રકૃતિઓનો ત્ર્યુસ્થાનિક રસબંધ અને તથાલભ્ય-ત્વદશાનો પારપાક ઇત્યાદિ અનેક કારણ-સામગ્રીઓ આ આત્માને ઉપલબ્ધ થાય છે ત્યારે જ આત્મા સમ્યગ્દર્શન ગુણને પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગ્ય બને છે.

અહિં એક બાબત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે-સર્વ જીવોની જ્ઞાની ભગવંતની દૃષ્ટિએ જે અનંત સંખ્યા છે તે અનંત જીવો પૈકી અસુક જીવો ‘અલભ્ય’ છે અને બાકીના બધા જ ‘ભવ્ય’ છે. જે જીવોમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા છે તે જીવોને ‘ભવ્ય’ કહેવાય છે. જેઓમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા નથી તે જીવો ‘અલભ્ય’ છે. જીવોમાં વર્તતું ભવ્યત્વ તથા અલભ્યત્વ અસુક વખતે ઉત્પન્ન થાય અને અસુક વખતે વિનાશ પામે એ પ્રમાણે સમજવાનું નથી, પરંતુ જીવોમાં રહેલું જીવત્વ જેમ અનાદિ પારિણામિક ભાવે છે તે પ્રમાણે ભવ્યત્વ, અલભ્યત્વ એ અનાદિ પારિણામિક ભાવ છે. અલભ્ય ત્રણ

કાલમાં ભવ્ય થાય નહિ, ભવ્ય કોઈ પણ કાલે અલભ્ય થાય નહિ. કરકું મગને જલ-ધન્યનાદિ સામગ્રી મળવા છતાં જેમ તેનામાં કોમળતા આવતી નથી, મગજોલ પાષાણને પુષ્કરાવર્ત મેઘને યોગ થવા છતાં તેનામાં અંકુરા ઉત્પન્ન થવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થતી નથી તે જ પ્રમાણે અલભ્ય આત્માઓને તીર્થંકર ભગવંત સરખી સામગ્રી ઉપલબ્ધ થાય તો પણ તેનામાં સમ્યગ્દર્શનાદિ આત્મિક ગુણો પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા આવી શકતી નથી. ભૂતકાલની અપેક્ષાએ જે અનંત જીવો મોક્ષે ગયા છે, વર્તમાનમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે મોક્ષ માર્ગ ચાલુ છે અને ભવિષ્યમાં જે અનન્ત જીવો મોક્ષે જશે તે દરેક ભવ્ય જ જવાના છે, પરંતુ અલભ્યની મુક્તિ થવાની નથી. અહિં એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે-“જેટલા ભવ્ય તે દરેક મુક્તિગામી” આવો નિયમ ન કરવો, પરંતુ ‘જે મોક્ષે જાય તે ભવ્ય જાય’ એવા પ્રકારનો નિયમ સમજવો; કારણ કે અવ્યવહારરાશિમાં એવા પણ અનંત ભવ્ય જીવો છે કે જે ભવ્ય હોવા છતાં આજ સુધી અવ્યવહાર-રાશિમાંથી વ્યવહારરાશિમાં આવ્યા નથી અને ભાવિ અનંત કાળ વ્યતીત થશે તો પણ અવ્યવહારરાશિમાંથી વ્યવહારરાશિમાં આવવાના નથી. ક્ષત્ર નામથી જ ભવ્ય છે અને તે કારણથી જ તેવા ભવ્ય જીવોના સમુદાયને શાસ્ત્રકાર મહારાજ જાઓએ ‘જાતિભવ્ય’ તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

અલભ્યત્વ પણ અનાદિ અનન્ત છે. ભવ્યત્વમાં જાતિભવ્યત્વ અનાદિ અનંત છે પરંતુ ભવ્યત્વ અનાદિ જ્ઞાન ભાંગે છે; કારણ કે જ્યારે આત્મા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે ભવ્ય-પણાને અંત થાય છે. એ હેતુથી જ શિક્ષકતાઓને નોભવ્ય-નોઅભવ્ય કહ્યા છે.

* જીવત્વ-પારિણામિક ભાવ અનાદિ અનન્ત છે,

પ્રશ્ન:—ઉપર જણાવેલા નતિભવ્યોમાં ભવ્યત્વ છતાં જે મોક્ષપ્રાપ્તિ ન હોય તો ભવ્ય-પણાની સફલતા શું કહેવાય ?

ઉત્તર:—ભવ્ય અભવ્યની વ્યાખ્યામાં પ્રથમ જ કહેવાયું છે કે જેનામાં મોક્ષગમન કરવાની યોગ્યતા છે તેનું નામ ભવ્ય, અને જે જીવોમાં તે યોગ્યતા નથી તેનું નામ અભવ્ય નતિ-ભવ્યોમાં મોક્ષગમનની યોગ્યતાનો નિવેદ કરવામાં આવતો નથી, પરંતુ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા માટે જે સામગ્રી જોઈએ, સમ્યગ્ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની આરાધનાનો જે યોગ થયો જોઈએ તે યોગ તે નતિભવ્યોને કાળાંતરે પણ પ્રાપ્ત થતો નથી માટીમાં કુંભની યોગ્યતા હોવા છતાં કુંભ-કરિ-ચક્ર-દંડાદિ સામગ્રીનો સહયોગ મળે તો જ માટીમાંથી ઘડો બની શકે છે, તે પ્રમાણે ભવ્યાત્માઓમાં મોક્ષગમનની યોગ્યતા હોવા છતાં સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયીની આરાધનારૂપ સામગ્રીનો સહભાવ હોય તો જ ભવ્યજીવો મોક્ષે જઈ શકે છે લવણસમુદ્રના તળીએ રહેલી જાળર શિલાઓમાં મૂર્તિ થવાની યોગ્યતા હોઈ શકે છે, પરંતુ એ શિલા જ્યાં સુધી બહાર ન આવે, કારીગરો તેના ઉપર કામ ન કરે ત્યાં સુધી યોગ્યતા હોવા છતાં તે શિલામાંથી મૂર્તિ થઈ શકતી નથી, ગાઢ જંગલોમાં રહેલા માગના વિશાલ ઝાડોના થડમાં પાટડો થવાની લાયકી તો હોઈ શકે પણ સુતાર, કરવત વિગેરે સામગ્રીનો જ્યાં સુધી યોગ ન થાય ત્યાં સુધી તેમાંથી પાટડો ન થઈ શકે, એ પ્રમાણે ભવ્ય જીવો માટે સામ-ગ્રીના સહભાવમાં મોક્ષપ્રાપ્તિનો યોગ સમજવો, પણ ભવ્ય એટલે અવશ્ય મોક્ષે જાય જ તેવો એકાત નિયમ ન સમજવો, કિન્તુ જે મોક્ષે જાય તે ભવ્ય જ હોય તેવો નિયમ બરાબર છે

અભવ્યને તીર્થંકર ભગવંતનો, કેવલી મહા-રાજાનો યોગ મળે તો પણ તેનામાં કોઈ દિવસ રત્નત્રયી યોગ્ય પરિણામ થઈ શકતા જ નથી.

એરંડના થડને સુતાર, કરવત વિગેરે સર્વ સાધન-સામગ્રી મળે તો પણ તમાથી કોઈ દિવસ મોક્ષ અથવા પાટડો ન બની શકે, એમ અભવ્ય જીવોમાં તથાપ્રકારનો અનાદિ પારિણામિક અભવ્યપણાનો ભાવ છે કે તેનામાં તેવા સમ્યગ્-દર્શનાદિ યોગ્ય અધ્યવસાયો આવી શકતા જ નથી

પ્રશ્ન:—ભવ્ય, નતિભવ્ય અને અભવ્ય આ ત્રણેય પ્રકારના જીવોની યોગબાણ માટેનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર:—ભવ્યત્વાદિ ભાવો આત્માની સાથે અનાદિ સંબંધવાળા છે, જે બાબત એક વખત કહેવાયેલ છે, એટલે કેવલી પ્રમુખ વિશિષ્ટ જ્ઞાની સિવાય આ ભવ્ય છે કે અભવ્ય ? ઇત્યાકારક ચોક્કસ નિર્ણય ન થઈ શકે તથાપિ અમુક આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન છે કે કેમ ? તે જાણવા માટે જ્ઞાની મહર્ષિઓએ શમભવેગાદિ સમ્યગ્-દર્શનના લક્ષણોનું જેમ નિરૂપણ કર્યું છે તે જ પ્રમાણે ભવ્ય અભવ્ય જીવોની પીછાણ માટે શાસ્ત્રકારોએ જુદા જુદા લક્ષણો બતાવેલ છે તેમાં જે આત્માને ‘હું ભવ્ય હોઈશ કે અભવ્ય ?’ એટલો પણ વિચાર આવતો હોય, તરજુતારણ તીથાધિરાજ અનન્ત સિદ્ધસ્થાન શ્રી શત્રુજય ગિરિરાજની ભાવપૂર્વક સ્પર્શનાનો યોગ મટ્યો હોય તો તે આત્માઓ અવશ્ય ‘ભવ્ય’ હોય છે. અભવ્યોને ‘હું ભવ્ય છું’ કે અભવ્ય ‘એવો વિચાર કોઈ કાળે આવતો નથી, તેમજ તીર્થાધિરાજનું ભાવથી સ્પર્શન કરવાનો ઉત્તમ યોગ તેને સાપડતો પણ નથી નતિભવ્ય માટે તો પ્રથમ જ કહેવાયું છે કે જે આત્મા ભવ્ય હોવા છતાં અનાદિ કાળથી અવ્યવહારસાક્ષિમાં જ જન્મ-મરણની પરંપરા કરનારો છે અને અનન્ત કાળ સુધી ત્યાં જ જે રહેવાનો છે, અવ્યવહાર-સાક્ષિમાંથી જે કોઈ પણ કાળે અનન્ત પુદ્ગલ-પરાવત ન વ્યતીત થવા છતાં પણ વ્યવહારસાક્ષિમાં આવવાનો નથી તેવા આત્માઓ નતિભવ્ય તરીકે

ઓળખાય છે. ભવ્યપણુની સાથે જે જીવો વ્યવહારરાશિમાં આવેલા હોય તેઓ કાળાંતરે પણ અવસ્થા મોક્ષે જનારા છે. જ્યારે એક જીવ વ્યવહારરાશિમાંથી મોક્ષે જાય છે ત્યારે અવ્યવહારરાશિમાંથી એક જીવ વ્યવહારરાશિમાં આવે છે. વ્યવહારરાશિના જીવોની સંખ્યા સદાકાળ એક સરખી રહે છે. અવ્યવહારરાશિમાંથી ઉપર જીવ્યાંથી પ્રમાણે વ્યવહારરાશિમાં જીવો આવતા જાય છે તો પણ અનન્તાનન્ત જીવોથી ભરેલા એ અવ્યવહારરાશિના જીવોની જે અનન્ત સંસારવાળી સંખ્યા છે તેમાં ફારફેર થતો નથી. સર્વથી અભવ્ય જીવોની સંખ્યા (ચોથા અનન્તે) અદ્ય છે, તેના કરતાં સિદ્ધ ભગવંતો અનન્ત-ગુણ (પાંચમે અનન્તે) છે અને તે અપેક્ષાએ ભવ્ય જીવો અનન્તગુણ (આઠમે અનન્તે) છે.

પ્રશ્ન:—અવ્યવહારરાશિ અને વ્યવહારરાશિ એટલે શું ?

ઉત્તર:—એકેન્દ્રિય, બેઘન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય, ચિરિન્દ્રિ અને પાંચેન્દ્રિય એ પાંચ પ્રકારના સંસારી જીવોમાં બેઘન્દ્રિયાદિ સર્વ જીવો બાહર છે અથાત્ ચર્મચક્ષુથી બેઘ શકાય તેવા છે, જ્યારે એકેન્દ્રિય જીવોના પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ પાંચે વિભાગોમાં સૂક્ષ્મ અને બાહર એવા બે વિભાગો છે. જે જીવોનાં શરીર એક-બે-સો-હજાર-સંખ્ય કે અસંખ્ય ભેગા થવા છતાં ચર્મચક્ષુને દૃષ્ટિગોચર ન થઈ શકે તે જીવો સૂક્ષ્મ છે અને જે જીવોનાં શરીરો એક, બે, સો, હજાર, યાવત્ સંખ્ય કે અસંખ્ય ભેગા થવા છતાં પણ ચર્મચક્ષુથી દૃષ્ટિગોચર થઈ શકે તેવાં હોય તો તે જીવો ‘બાહર’ કહેવાય છે. તેમાં પણ જે (એકેન્દ્રિય) વનસ્પતિ છે તેના પ્રત્યેક અને સાધારણ એવા બે ભેદો છે. જે જીવો પોતાના સ્વતંત્ર શરીરવાળાં હોય અર્થાત્ એક જીવ અને એક શરીર એવી વ્યવસ્થાવાળાં હોય તે પ્રત્યેક વનસ્પતિ કહેવાય, અને જે એક શરીરમાં અનન્ત

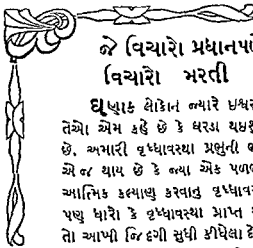
જીવો રહેતા હોય તે સાધારણ વનસ્પતિકાય કહેવાય. કેરી, કારેલું, ઝમરૂખ, દાડમ વિગેરે પ્રત્યેક વનસ્પતિ છે, જ્યારે બટાકા, સફરીઆ, સૂરણ, આદુ, લીલી હળદર, મૂલાના કંદ વિગેરે અનન્તકાય સાધારણ વનસ્પતિ છે. ઉપર જીવ્યાં વેલા વનસ્પતિના સાધારણ અને પ્રત્યેક એ બે વિભાગોમાં પ્રત્યેક વનસ્પતિ બાહર જ હોય છે, જ્યારે સાધારણ વનસ્પતિના સૂક્ષ્મ અને બાહર એવા બન્ને વિભાગો છે. સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિ કહો અથવા સૂક્ષ્મનિગોહ કહો તે બન્ને સરખું છે, કારણ કે સાધારણ વનસ્પતિમાં નિગોહનો વ્યવહાર શાસ્ત્રકારોએ કરેલો સ્થળે સ્થળે બેવાય છે. ઉપર જીવ્યાંવેલ જે સૂક્ષ્મનિગોહ તે સૂક્ષ્મનિગોહમાં જ જે આત્માઓ આનાદિ કાળથી જન્મ-મરણ કરતા આવ્યા છે, એક પણ વખત જે આત્માઓએ ‘બાહર’ એવો વ્યવહાર અથવા પૃથ્વીકાય ઇત્યાકારક વ્યવહાર પ્રાપ્ત કર્યો નથી, તે જીવો અવ્યવહારરાશિવાળા ગણાય છે. કોઈ આચાર્યમહારાજોનો આ મત છે જ્યારે કોઈ આચાર્યમહર્ષિઓ એમ પણ ફરમાવે છે કે અવ્યવહારરાશિમાં એકલી સૂક્ષ્મનિગોહ ન ગણવી પરંતુ પૃથ્વીકાયાદિ પાંચે સૂક્ષ્મની ગણતરી કરવી, અર્થાત્ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાય, સૂક્ષ્મઅપ્રકાય, સૂક્ષ્મતેઉકાય, સૂક્ષ્મવાયુકાય અને સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાય (સૂક્ષ્મનિગોહ) એ પાંચે પ્રકારની સૂક્ષ્મનિકાયમાં જ જે અનન્ત આત્માઓએ અનન્ત પુદ્ગલપરાવર્તન વ્યતીત કર્યાં છે, હજી સુધી એક પણ વખત બાહરનો વ્યવહાર જેઓમાં પ્રાપ્ત થયો નથી એટલે કે અનન્ત પુદ્ગલપરાવર્તન સુધી સૂક્ષ્મમાં અને સૂક્ષ્મમાં જ જેઓએ જન્મમરણની અનન્ત પરંપરાનો અનુભવ કર્યો છે તે જીવોને અવ્યવહારરાશિવાળા કહેવાય છે.

એ (બન્ને મત પ્રમાણે) અવ્યવહારરાશિમાંથી એક વખત પણ જે આત્મા બાહરપણમાં

(અથવા પ્રથમ મત પ્રમાણે સૂક્ષ્મ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુમા) ઉત્પન્ન થયેલ છે તે વ્યવહારશાશિવાળો ગણાય છે એક વખત બાદરનો થયા - બાદ પણ સૂક્ષ્મનિગોદમા પુન તે આત્માની ઉત્પત્તિ થાય તો પણ તે વ્યવહારશાશિવાળો જ ગણાય છે અને પુન સૂક્ષ્મ નિગોદમા ગયેલો તે આત્મા છેવટ અસંખ્ય પુદ્ગલપરાવર્ત થયા બાદ ફરીથી અવસ્થા બાદરમા આવે છે, પરંતુ અવ્યવહારશાશિવાળાની માફક અનન્ત પુદ્ગલપરાવર્તન સુધી સૂક્ષ્મમા રહેતો નથી કાયસ્થિતિ પ્રકરણમા આ બાબત સ્પષ્ટ કરેલ છે

આ બધી ય વાત તો પ્રાસંગિક થઈ, હવે આપણે મૂલ વાત ઉપર આવીએ. સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા ભવ્યમા જ હોય છે.

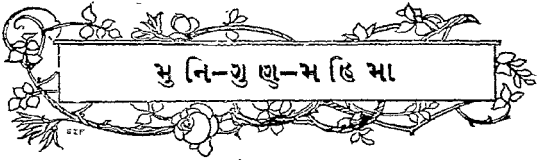
ભવ્યાત્મા ન્યારે છેલ્લા પુદ્ગલપરાવર્તનમાં પ્રવેશ કરે, તથા ભવ્યવદશાનો પરિપાક થાય અને ક્રમશઃ અપાર્થ પુદ્ગલપરાવર્ત જેટલો જ વધુમા વધુ સંસાર અવશેષ રહે ત્યારે જ તે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે છે અભવ્ય તથા ભતિભવ્યમા આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થતી નથી ભતિભવ્યને તો અવ્યવહારશાશિમાથી બહાર આવવાનો અવકાશ જ નથી, ન્યારે અભવ્ય જીવ સંસાર ચક્રમા રખડપટ્ટી ફરતા વિવિધ દુષ્ટોનો અનુભવ કરવાપૂર્વક અકામ નિર્જ્ઞાના થોગે સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવા માટે સિદ્ધાન્તકારોએ યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્ત નામના ત્રણ કરણો જે બતાવેલા છે તેમા પ્રથમ યથાપ્રવૃત્ત કરણની હદ સુધી પણ અભવ્ય જીવ કોઈ વાર આવી પહોંચે છે. (ચાલુ)

જે વિચારો પ્રધાનપણે ભોગવાતા હોય તે જ વિચારો મરતી વખતે ઊભા રહે છે.

દાખલાક લોકોન ન્યારે ઇશ્વરભક્તિ કરવાનું કહેવામા આવે છે ત્યારે તેઓ એમ કહે છે કે ધરડા યજ્ઞશુ ત્યારે અમારે પ્રભુની ભક્તિ કરવાની છે. અમારી વૃધ્ધાવસ્થા પ્રભુની ભક્તિમા ગાળીશુ આમા આશ્ચર્ય તો એ જ થાય છે કે ન્યા એક પળભરનો પણ નિદ્રાનો ભરેસો નથી ત્યા આત્મિક કલ્યાણ કરવાનું વૃધ્ધાવસ્થા પર છોડી દેવામા આવે છે તેમ છતાં પણ ધારી કે વૃધ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ તો તે વખતે ઇશ્વરભક્તિ કરવી, એ તો આખી નિદ્રા સુધી કીધેલા દેહાધ્યાસનું, અહ કારનું અને સર્વ પાપમય વૃત્તિઓનું એકું ભોજન ઇશ્વરને અર્પણ કરવા જેવું છે. આખી નિદ્રા તો સ્વાર્થી ઇચ્છાઓ અને લાલચોને પોષવામા ગાળવી અને પ્રભુભક્તિ માટે વૃધ્ધાવસ્થા નક્કી કરી રાખવી એ પ્રભુની મરકરી નહિ તો બીજું શું ? આવી ભક્તિ કરી પ્રભુને હેતરવા જતા પોતે જ હેતરાય છે, કારણ કે જે મનુષ્યોએ આખી નિદ્રા સુધી જે અશુભ કામનાઓ અને સંકલ્પો કર્યા હોય અને જે જે વિચારો એના જીવનમા પ્રધાનતા ભોગવતા હોય તે જ વિચારો મરતી વખતે આવીને ઊભા રહે છે અને તે ધોરણે તેને જન્મ લેવો પડે છે એ એક કુદરતી નિયમ છે.

—સ્વામી રામતીર્થ

સેન મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

મુનિઓ એ પાંચ પરમેષ્ઠીનું પાંચમું અંગ છે. અત્યારે અરિહંત તથા કેવળી લગવંતોનો અભાવ હોવાથી તે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. તેઓ નિઃસ્પૃહી રહી કોઈ પણ જાતની સંસારી ભોગાકાંક્ષા રાખ્યા સિવાય ગૃહસ્થીના આપેલા આહાર ઉપર જ પોતાની કુક્ષી ભરી ને યથાયોગ્ય તપશ્ચર્યા કરી, પોતાની ઈંદ્રિયોને કબજે રાખી; ભવ્ય જીવોને જૈનાગમની વાણી સંભળાવી, શ્રાવક, શ્રાવિકા તથા અન્ય બંધુઓને ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવી તેઓને ખરા માર્ગે દોરે છે. તેમના ઉત્તમ ગુણો સુગંધી પુષ્પની માફક બીજા જીવોને આકર્ષક થઈ પડે છે. તેવા પવિત્ર મુનિઓએ જ્યારથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે ત્યારથી છંદાયને અભયદાન આપ્યું છે, આર કપાયને જલાંબલિ આપી છે, પાંચ ઈંદ્રિયોને કબજે

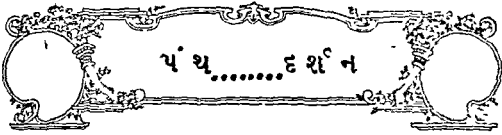
રાખી છે, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિને સાથે બેઠી છે જેને પ્રવચનની માતા સમાન માની દશ પ્રકારનો યતિધર્મ સ્વીકારી, ક્ષમા, સરળતા, કોમળતા, નિર્દોષતા, તપ, સંયમ, સત્ય, અકિંચન, બ્રહ્મચર્ય, મનની પવિત્રતા સ્વીકારેલી છે. પાંચ મહાવ્રત અને છઠું રાત્રિ ભોજન વિરમણવ્રત સ્વીકારી તેને પાળવા સિંહ સમાન ઉદ્યમવંત થયા છે, એવા પવિત્ર મુનિઓ પોતાની માતાને રત્નગણાં તરીકે ગણાવી, પોતાના સાત કુલોની કીર્તિને દીપાવનાર તરીકે ગણાયેલા છે. પિતા કરતાં પણ ધર્મપિતાને અધિક ગણી, સદૃશ રૂની ચરણસેવા રાત્રિદિવસ કરવા પોતાનું ચિત્ત લગાડ્યું છે તેવા મહાન મુનિઓના દર્શનની, તેમના આચરણની, તેમના વિહારસ્થળની ખબર જાણવા કયો ભવ્ય જીવ ઉત્સાહવંત નહીં થાય?

કાવ્ય

નમ્નું જિનને ચિત્તમાં શાંતિ યાવા,
ગતિ આર છોડી શિવસ્થાન જાવા;
થવા નષ્ટ અવિરતિ મોહ જે છે,
સહુ સગુણી “લક્ષ્મીસાગર” કે છે. ૧

નથી મુજમાં કાંઈ તો જ્ઞાનવૃદ્ધિ,
નથી મુજમાં ગુણની કાંઈ ઋદ્ધિ;
મહાન પુરુષોના કદી ગુણ ગાતા,
થશે સુખ મને ગુણી આપ થાતા. ૨

લેખક—ચોકસી

અખંડિત પૂજના અનુસધાનમાં યોગિ-
રાજ આનંદધનજી મહારાજ શ્રી રૂપમહેવના
સ્થાનમાં બીજા તીર્થ કર શ્રી અનિતનાથને
ઉદ્દેશી વિચારમાળામાં આગળ વધે છે એ
વેળા પોતે જેને માધ્ય માન્યું છે અને જેના
ચારુ યોગ્ય આલંબન ગ્રહણ કરીને માધના
આરણી છે એ આલંબન સમાન પોતે દેવી
રીતે યથ શકે ? પોતાનામાં એવી કંઈ ન્યૂન-
તાઓ મોજુદ છે અને એનો અભાવ બીજા
તીર્થ પતિમાં કેટલી હદે અને કેવા પ્રમાણમાં
દૃષ્ટિગોચર થાય છે, એ સર્વ પ્રકારની આત-
રિક મનોભૂમિમાં તારવણી કરતા જે મહદ્
અંતર પ્રથમ નજરે દેખા દે છે તે નિમ્ન
શબ્દોમાં આલેખે છે.

જે તહે' જિત્યા રે, તેને હું' છતીયો રે
પુરુષ કિશ્યુ' મુજ નામ ?

અર્થાત્ સંસાર પરિભ્રમણના મુખ્ય
કારણરૂપ-જેમ ક્રૂણ-કૂલ-પાનથી લચી પડેલા
વિશાળ વૃક્ષને સર્વ પ્રકારનું પોષણ ભૂગર્ભમાં વિ-
સ્તરેલા મૂળીયાદ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે તેમ-કષાય-
જ છે, એની આંત્રીધુટીમાં અટવાનાર આત્મા-
એનાથી પરાજય પામનાર જીવ-યોગશી લક્ષ
યોનિરૂપ આ વિશાળ ભવસાગરમાં એવી રીતે
ઉછાળે ચડે છે કે પછી એ હિલોળાની વિવિ-
ધરંગી અથડામણમાં સ્થિરતાનું ગિદ્દ એકદમ
પ્રાપ્ત કરી શકતો જ નથી. એ બધાના કારણમાં
પેલા કષાયો જ ભાગ ભજવતા હોય છે.

અનિતનાથ એ કપાયોની બળા છેડીને
બહાર નિકળી ગયા એટલે નર મટી નાથ
થાય અને એની બળામાં આ આત્મા ફસાયો
એટલે પુરુષ હોવા છતાં પુરુષાતન ક્ષય થવાથી
પશુ બન્યો તેથી જ પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો કે-હું તો
પુરુષ કયા પ્રકારે કહેવાક ? પુરુષાર્થ દેખાડ્યા
વગર એ કયા દેવી રીતે સભવે ? અને કારણ
તરફ દૃષ્ટિ પડતા અતરનાદ ભેદ છે. પોતે
વસ્તુસ્વરૂપ પારખવામાં કરેલી ભૂલ જણાય
છે. એથી ઉચ્ચરાય છે કે—

ચરમ નયણ કરી મારગ ભેવતાં રે,
ભૂદયો સયલ સંસાર;
જેણે નયણે કરી મારગ ભેદયે રે,
નયણ છે દિવ્ય વિચાર.

સામઝાના ચક્ષુ યાને બાદ્ય દૃષ્ટિદ્વારા સો
કોઈનો તોલ કરવામાં સંસારની ભૂલભૂલામણી
સખત થાય ખવડાવી, આંતરિક દૃષ્ટિ યાને
જેનો ઉદ્દેશ 'દિવ્યચક્ષુ' તરિકે કરાયો છે એ
વગર ચોદ રાજલોકમાં સમાયેલી પદાર્થસૃષ્ટિનો
સાચો ખ્યાલ ન આવી શકયો. વસ્તુને વસ્તુ-
સ્વરૂપે ન ભેદ શકયો. કેવલ બાદ્ય દેખાવોથી
ઉપરછદ્દા આડબારોથી-થોડા પુસ્તકીયા
જ્ઞાનના ઘમડથી-તણાયો એટલું જ નહિ પણ
એના ઝોળે ચઢી કંઈ કંઈ વાતો લગમગ
વિનાની લવી નાખી ! કષાયજનિત નિશામાં
એ પાછળ કેટલી સચ્ચાઈ છે, અથવા તો
એમાં રહસ્યની રેખાનો અંશ સરખો છે કે

કેમ ? એ વિચારવા પણ થોડાંયે નહીં. માની લીધેલી આવડતનાં ભેદે-સર્વ કંઈ વિદ્યતા મેળવી લીધી છે એવી અહંતાના ટેકે-જાત-જાતની મથામણ કરી વાળી. એ બધાનો જરા ઠંડકથી વિચાર કરતાં-એની સામે અજિત પ્રભુએ લીધેલા માર્ગની સરખામણી કરતાં શું જણાય છે તે નીચેની લીંટીઓ સ્વતઃ જણાવે છે.

પુરુષ પરંપર અતુલ્ય જોવાતાં રે,
અધોઅધ પુલાય;
વસ્તુ વિચારે જો આગમે કરી રે,
ચરણ ધરણ નહીં થાય.
તર્કવિચારે રે વાદપરંપરા રે,
પાર ન પહોંચે કોય,
અભિમત વસ્તુ વસ્તુગતે કહે રે,
તે વિરલા જગ જોય;

જાની પુરુષના અભાવે છદ્મસ્થાની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની થાય છે ? ધર્મના નામે કેવા હેડોસલા મલાવાય છે ? અને વાદવિવાદની કેવી હોડ અદરાય છે ? એનો યોગિરાજે ઠીક નિચોડ દુકા શખ્તોમાં કહાલ્યો છે. વસ્તુ-સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન કરનાર તો કોઈ વિરલ જડી આવે છે એમ દર્શાવી સાચે જ માત્ર તેમના સમયમાં ચાલતી પરિસ્થિતિના આખે-હૂબ દર્શન કરાવ્યા છે એટલું જ નહિં પણ તે દ્વારા જે આગાહી કરી છે એ ઉપરથી કહી શકાય કે વર્તમાનકાળમાં વિચરતાં આપણા માટે અને ભવિષ્યકાળમાં થનાર નવી પ્રજાને માટે એક લાલખત્તી ધરી છે. ધર્મશાસ્ત્રો એ આત્મઉત્થતિને અર્થે છે. એમાં દર્શાવાયેલા રહસ્યો તો એ દૃષ્ટિએ ભીડેલ કરનાર ગણત્રીના મહાત્માઓ જડી આવે છે. એ સુદો જરા પણ લક્ષ્ય બહાર ન જવા દેતાં સમભાવથી, ધીરજથી અને પવિત્ર વસ્તુનું

વારંવાર પારાયણ કરવાને બદલે જેઓ આને એને લડતના હથિયાર તરિકે વાપરે છે કિંવા એના નામે બેલગામ વાગ્યુદ્ધ છાપાઓની કટારોદ્ધારા ચલાવ્યા રાખે છે એ કેટલું અત્યુચિત છે અને પહેલી તકે એના પરથી હાથ ધોઈ નાંખવા જેવું છે તેનો સ્પષ્ટ જવાબ આપે છે.

ઉપરાંત વધુ ચીમકી તો એવા વર્ગને આપે છે કે જે પદ્ધતિસરની ચર્ચા ભૂલી કેવલ મન-ગમતા વિતંડાવાદમાં અહંનિશ મશગુલ રહે છે અને સ્વચ્છંદતાથી શાસ્ત્રોના નામે ફેકો લોજી ચાને બકવાદ કર્યા કરે છે. ન્યાયપુર-સ્કસરની ચર્ચા, પ્રમાણની રબુઆતદ્વારા વિમર્શ-પરામર્શ કે સમ્મલંગીના નિયમે પ્રત્યેક વાતના સમન્વયને એ બિલકુલ નકારતા નથી. દરેક વાતને કસી બેઈ કે પ્રત્યેક તત્ત્વને ચકાસી બેઈ એનું યથાર્થ તોલન કરવાના શિષ્ટ પુરુષ નિર્મિત બંધારણથી એ જરા પણ વિચલિત થવાનું કહેતા નથી. તેમનો મુખ્ય અને અતિ મહત્ત્વનો વાંધો તો એ વર્ગની સામે છે કે જે વર્ગ દલીલોત્તું દીવાળું કાઢી, ન્યાય-પ્રમાણ પૂર્વકની વિચારણાને બંભાતી તાણું દઈ, કેવલ ગદ્દા પુચ્છ પકડી પોતાના મતવચને ચેત કેન પ્રકારેણ સિદ્ધ કરવાનો જ વ્યવસાય ચકી-કારી બેઠો છે. અધશ્રદ્ધાના પકલ લેણે જેને સમતાથી લાંબી નજર કરવાની કે ધીન જથી વિચારવાની કંઈ પડી નથી એને માટે નિરન લીંટીઓ બરેબર ખરાબે ચઢતા નાવને જેમ દીવાદાંડી લોભિયાની ગરજ સારે છે તેમ ભાંધા માર્ગે અટવાઈ રહેલાને સન્માર્ગદર્શક લોભિયાની ગરજ સારે છે.

કારણ યોગે હો કારજ નિપજે,

એમાં કોઈ ન વાદ;

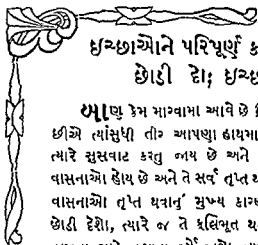
પણ કારણ વિણ કારજ સાધિયે,
એ નિજ મન ઉન્માદ.

‘ ઘોડું લખ્યું ’ ઘણું કરીને વાંચ્યો,
એ જેમ પત્રના સારભૂત છે તેમ ઉપ-
રની કડી જુદા જુદા મતમતાંતરે વચ્ચે
પ્રવર્તી રહેલ સમરાંગણનું નિવારણ કરવાની
એક સામાન્ય મર્યાદા છે. એ મર્યાદા સ્વીકારી
જો વિચારક યા જિજ્ઞાસુ છિન્નલિપ્ત પંથનું માપ
કહાડશે, તો આપોઆપ કોની પસંદગી કળી
એ તેને જડી આવશે અલગત, એમ કરવા
સારુ ઉતાવળ કામ નહીં લાગે, તેથી જ સમા-
સિનો સૂર કહાડતાં, ચોગિરાજ ઉચ્ચારે છે કે
અજિત પંથની પ્રાપ્તિ સારુ મે ધીન અજિત

જિનનો પદ્ધતો પકડ્યો છે અર્થાત્ એમણે દશો
વેલો માર્ગ સ્વીકાર્યો છે અને એનો ધરાબર અ-
ભ્યાસ કરવા અર્થે ‘કાળની મર્યાદા’ અર્થાત્ એ
માટે જોઈતા સમય સુધી ધૈર્ય ધરવાનું નકી કયું
છે એ આશાના દોર પર મુસ્તાક ગ્હી અભ્યાસ,
વિચારણા ને મંથનચાલુ રાખવું એ નિર્ધાર છે.

આમ ‘અખડિત પૂજા’ અને ‘પંથદર્શન’-
રૂપ પગલા પછી ત્રીજું પગલું કયુ આવે એ
ત્રીજા જિનના સ્તવનમાંથી શોધવાનું છે. એ
તરફ ડગ બરીએ તે દરમિયાન નીચલું વાક્ય
અસ્ખલિતપણે રચ્યા જવાનું છે.

‘ કાળ લખિય લહી પંથ નિહાળશું ’

ધ્રુવછાએને પરિપૂર્ણ કરવી હોય તો ધ્રુવછાએને
છોડી દો; ધ્રુવછાએનો ભોગ આપો.

ખાણ કેમ માગવામા આવે છે ? ન્યા સુધી ધનુષ્યની દોરી ખેચી રાખીએ
છીએ ત્યાંસુધી તોગ આપણા હાથમા જ રહે છે ન્યારે તેને છોડી દહ્યે છીએ
ત્યારે સુસવાટ કરતુ નાથ છે અને થનુનું હૃદય ભેટે. તમારામા દરેક જાતની
વાસનાઓ હોય છે અને તે સર્વ તૃપ્ત થાય એવી તમારી ધ્રુવછા હોય છે, પણ મર્વ
વાસનાઓ તૃપ્ત થવાનું મુખ્ય કારણ પ્રથમ સમજી લો. ન્યારે તમે વામનાને
છોડી દેશો, ત્યારે જ તે ક્ષિયત થશે. વાસનાને ન્યાંસુધી ખેચી રાખશો,
વાસના માટે અંખના કર્થે જશો, બ્રુધીકરશો ત્યા સુધી બીજાના હૃદયમાં પ્રવેશ
કરશે નહિ મુખને શોધવા જતા મુખનો જ વિનાશ થઈ જશે પપૈવાની
પાણીની શોધ જ-અંખના જ તેને પાણીથી વચિત રાખે છે. આ વર્ધોન્નતુના
પક્ષી જેવી રિયતિ ન થવા દેશો તમારી ધ્રુવછાઓ છોડી દો અને તેને
ઓળગી નાઓ એટલે તમને જમણી શાંતિ, તાત્કાલિક વિશ્રાંતિ અને મર્વ
કામનાઓની પૂર્તિ થશે ધ્રુવછાઓનો ત્યાગ કરી નિરંપ્રદ જનશે ત્યારે
તમારી મકળ કામનાઓ સિદ્ધ થશે, અને ત્યારે જ તમારા તૃપ્ત્યાના પાત્ર
તમારી સેવા-પૂજા કરશે. ‘વાસનાઓનો ત્યાગ કરો’ એ કહેવા માનથી જન-
વાનુ નથી. કહેવુ સહેલુ છે પણ કરવુ વિકટ છે, છતાં આચરણમા મૂક્યા
વિના સિધ્ધિ નથી.

—સ્વામી રામતીર્થ

અભયંકર નૃપતું અહ્લુત ચરિત્ર

[ગાંધી પૃષ્ઠ ૪૬ થી ચાલુ]

સં. ગાંધી.

રાત્રિ સમયે રસ્તા ઓળંગતા તે પરાક્રમી રાજાએ વનના કાંતરમાંથી આવતો કોષ્ઠક કરુણ સ્વર સાંભળ્યો. તે અવાજને અનુસારે દયાળુ ચિત્તવાળા તે રાજાએ જઈને ગિરિગુફામાં પ્રવેશ કર્યો. તે વિશાળ ગુફાના મધ્યભાગમાં નિરીક્ષણ કરતાં તેણે કુંડતાં અગ્નિથી જ્વલતી જ્વલમાન એક મંડળ જોયું. તે સમયે, પોતાના બંને ગોઠણ વચ્ચે વીખરાયેલા વાળવાળા મુખકમળને સ્થાપન કરેલી, અતિશય ભય તેમજ શોકને અંગે કંતિવિહુલા શરીરવાળી, રાહુથી ઘેરાતા ચંદ્રની માફક ઉગામેલા ખડ્ગવાળા યોગીવડે ભયંકર આંખથી જોવાતી, કરવીર(કરેણી)ની માળા તેમજ રાતા ચંદ્રનથી લેપાયેલ, જાણે આપને લીધે સ્વર્ગથી બ્રહ્મ થયેલ કદપુરીની લક્ષ્મી સરખી નવચૌવનવાળી એક સ્ત્રીને તે મંડળની નજીક જોડેલી અને વારંવાર નીચે પ્રમાણે વિલાપ કરતી તે રાજાએ જોયું. “કુટ હૃદયી આ ચંડાળના મુખમાંથી મને બચાવી શકે તેવી ધીર વ્યક્તિથી તું આ ત્રણ જગત શૂન્ય બની ગયું? અરે! ત્રણ જગતનું પ્રતિપાલન કરવામાં સમર્થ પૂજ્ય ધર્મરાજ પણ ભાગ્યહીન મારા માટે ખરેખર પ્રતિજ્ઞા બંધાવેલા છે. હે સૂર્યદેવ! આપના ચરણકમળમાં વારંવાર પ્રણામ કરીને પ્રાર્થું છું કે જગતના નેત્રરૂપ આપ મારા માટે કોષ્ઠ રક્ષક પુરુષને જુઓ-મોકલો-શોધી કાઢો.” ઉપર પ્રમાણેના વિલાપ સાંભળીને વિશ્વપ્રકાર માટે જ જેમણે દીક્ષા સ્વીકારી છે તેવા તે રાજાએ તરવાર ધારણ કરતાં તે યોગીન્દ્રને રોષપૂર્વક કહ્યું કે-“હે મહાત્મન! લક્ષ્મીના શુભ ચિહ્નોવડે અલૌકિક કાંતિવાળી અને કદાચર આપની દેહાકૃતિ, આપ માત્ર યોગી જ હો તેમ સૂચવતી નથી. હે ધર્મી પુરુષ! ઉભય શોકને અહિતકારક આવું આ કાર્ય મુખદારા ઉચ્ચેથી બોલવા યોગ્ય પણ નથી,

તો તમારા જોવાથી તેનું આચરણ તો થાય જ કેમ? કુપથગામી મુસાફરોને સત્ય માર્ગે વાળનાર સંત પુરુષો જ છે તો તે પોતે કુમાર્ગે ડગલું પણ કેમ ભરી શકે? હે યોગીશ્વર! આ સ્ત્રીને જીવિતદાન આપનાવડે કરીને અત્રે આવેલા અતિચિરંપ મારો આતિથ્યસત્કાર કરવો તમને ઘટે છે; અર્થાત્ જો તમે મારો આતિથ્યસત્કાર કરવા ઇચ્છતા હો તો આ સ્ત્રીને મુક્ત કરો.” એટલે તે સ્ત્રીના મરતક પ્રદેશથી ખેંચી લીધેલ દૃષ્ટિવડે અભયંકરને જોતાં તે સાહસિક યોગીએ કહ્યું કે-“ત્રણ જગતને પવિત્ર કરનાર આવા સુંદર ચારિત્ર અને મનોહર શરીરથી તું ચકવર્તી જેવો દેખાય છે, તો આ કાર્યમાં મારી પ્રવૃત્તિનું કારણ સાંભળ; કારણ કે તમારી જેવા પુણ્યાત્માઓ કોને વિશ્વાસપાત્ર નથી બનતા?

જે આ ગિરિશિખરોથી જાણે આકાશને કોળિયો કરી જવા માંગતા હોય તેવો અતિ વિશાળ પૈતાઘ્ય નામનો પર્વત છે. ત્યાં ઉત્તરએણીના વિદ્યાધર રાજાને હું પુત્ર છું. મેં વંશપરંપરાથી ચાલી આવેલી અપરાધિતા નામની વિદ્યા સાધવાનો આરંભ કર્યો. તે પ્રકારે તેના એકાગ્ર ધ્યાનથી અવધિ (સમય) પૂર્ણ થયા પહેલાં જ તે વિદ્યાદેવી મને સિદ્ધ થઈ અને બોલી કે-“હે પુત્ર! હું તારી સેવાથી પ્રસન્ન થઈ છું. મારી આજ્ઞાથી દરીને ઉત્તરક્રિયા કરવાને તું લાયક છો, તો બીજી લક્ષણવાળી કોષ્ઠ સ્ત્રી અથવા અહ્લુત પરાક્રમી પુરુષને અગ્નિકુંડમાં હોળીને તું શ્રેષ્ઠ વરદાન માગી લે. અગર જો મારા વચનને તું અનાદર કરીશ તો તારા મરતકના હાલો દુકા થઈ જશે.” આ પ્રમાણે કહીને તેણીના અંતર્ધર્મ થવા પછી તે કાર્યની સિદ્ધિ અર્થે ભટકતો ભટકતો હું સિંહપુરનગરીના સ્વામીની આ કન્યાને બીજી

લક્ષણવાળાં જોઈને અહીં ઉપાડી લાવ્યો છું. હે મહાત્મન! આ સ્ત્રીના પ્રાણોત્તર રક્ષણ કરવામા તત્પર અને પારકાના કાર્યનો વિનાશ કરનાર તમે મારી વિદ્યાસિદ્ધિમા કેમ અંતરાયબદ્ધ થાઓ છો ? હે વિવેકશાળી ! જો આ સ્ત્રીનું જીવિત તમને મુદ્દિ છે તો પૃથ્વીનું પાલન કરનાર મારા જેવા સગ્ગતી જિંદગી શું તમને પ્રિય નથી ? ”

પછી અભયકર નરેશ્વર બોલ્યો કે—“ હે ભદ્ર ! તું તારી જાતને તુમ્હાં મનોદશાવાળી શ્રેણીએ-પંક્તિએ કેમ મૂકે છે ? જગતમાં દરેક પ્રાણીઓ પારકાના ભોગે પોતાની જાતને તો પોષે જ છે. જ્યારે પોતાના ભોગે જગતને જીવાડે તેવી વ્યક્તિ વિરલ હોય છે. જે હોડિા ધર્મનો નાશ કરીને માત્ર સ્વપત્તિને જ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે તેઓ ઝાડને મૂળ-માંથી ઉખેડી નાખીને ફળ મેળવવાની ઈચ્છા ધરાવે છે અથોત મૂળમાંથી વૃક્ષનો નાશ કર્યા પછી તે વૃક્ષ ફળદાયી થતુ નથી તેમ ધર્મનો નાશ કરીને કોઈ પણ વ્યક્તિ લાભ મેળવી શકતી નથી. સ્ત્રીદાસાદારા દેવીપૂજન કરવું એ શું તમે કદી સાંભળ્યું કે દેખ્યું છે ? હું માનું છું કે તમે દેવીવંડે માયા-પ્રપંચથી ઠગાયા છો, છતાં પણ જો દેવીવચન સાંચુ કરવું જ હોય તો આ કન્યાને છોડી દે અને તેના બદલામાં મારું મરતક હોમીને તું તારા મનો-રથ પૂછું કર જો તું મારા કલા પ્રમાણે કરીશ તો તારી જાત ઉપર, આ કન્યા ઉપર અને પારકાના કાર્યની સિધ્ધિ કરાવવામા તત્પર એવા મારી ઉપર પણ અનહદ ઉપકાર થશે. ”

અભયકર નૃપની આવી ઉદાર વાણી સાંભળીને દત્તપતિની કાંતિથી દિશાઓને પ્રકાશિત કરતો તે યોગી બોલ્યો કે—“ ઉત્કૃષ્ટ ગુણુરૂપદ આ તમારુ અદ્ભુત વ્યક્તિત્વ, બૃહસ્પતિની ભુષિધનો પણ તિર-સ્કાર કરતી તમારી સાહમિક ભુષિધમતાને અતાવી રહ્યું છે, પરંતુ સદ્બાગ્ય અને સૌભાગ્યના મંદિરરૂપ દેહનો અન્ય કોઈ ત્યાગ કરનાર તમે ધણું જ સ્વાર્થશ્રેષ્ઠ બનેા છો, કારણ કે સ્વાર્થ ન સાધવો તે નરી મૂર્ખતા—આલિશતા જ છે.

જો તું તારા આત્મ-બસિદાનથી આ કન્યાનું રક્ષણ કરવા ઇચ્છે છે તો હે ચતુર ! સોનાના બદલામાં માત્ર લોહાનો કાટ જ તું ખરીદે છે ” આ પ્રમાણે યોગીએ કહ્યું એટલે અભયકરે જણાવ્યું કે—“ હે મિત્ર ! તારુ કથન મારા પ્રત્યેનો સદ્બાવ મુરચે છે, પરંતુ પરોપકારપરપણુ વ્યક્તિઓને તો અન્ય વ્યક્તિઓ જ સ્વાર્થરૂપ હોય છે ઉત્તમ પુરુષો તો દાન, ધન, સહનશીલતા, માનર્થ, અબુદ્ધ, વીરલ જન પ્રત્યેનો પૂજ્યભાવ અને પરકાર્યની સિદ્ધિને જ પોતાના સ્વાર્થ સદૃશ માને છે. વળી જો અન્ય પ્રાણીઓના ઉપકારને માટે આ મધા સમર્થ ન બને તો કળદાર બનેલું અને પોષાયેલ હૃદયુષ્ઠ થયેલ આ અધમ શરીરથી શો લાભ ? કૃતમી અને બહુ વિધનવાળી આ કામા જો કોઈક ચાલી જવાની જ છે તો પરોપકાર અને પવિત્ર કાર્ય માટે તેને કેમ ન વેચી દેવી ? આ દેહ દેવને આધીન છે અને તે જ દેવ આ શરીર ઝૂંટવી લે છે તો તેનાથી જો કંઈ પ્રુષ્ઠ દાસલ થાય તે જ આત્માને ખરેખર દિતકર છે હે મિત્ર ! જો તું મારા કથાચાણે માટે ખરેખર આદરભાવવાળો હો તો તે તારું પવિત્ર અંગ મને મોંપ. ”

ત્યારે યોગી વેશધારી વિદ્યાધરકુમાર બોલ્યો કે—“ હે મહાત્મન ! દેવીવચનમા મને લેશ માત્ર પણ સંદેહ નથી હે રાજન ! એક સ્ત્રીને ખાતર ત્રણ લોકનુ રક્ષણ કરવામા સમર્થ તારા પ્રાણોને ત્યાગ કરવા તું તત્પર થયો છે, તેથી હું માનું છું કે તું દરેક રીતે મૂર્ખ છો એક સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવા માટે કદામત્રી હે ગતન ! હું તારા જેવા વિચારધેક્ષો-વિચારવિહુણો નથી કે જેથી તને મારી આ તરવાર સોંપુ. ” એટલે ગગ્ગ વિનયપૂર્વક ફરી બોલ્યો કે—“ હે વિચારક ! તારું આપું બોલધું તે જ મને વિચારગ્રન્થ લાગે છે. અન્યને વધથી બચાવે તે જ ખરેખર ક્ષત્રિય નામને સાધક કરી બતાવે છે એમ ન કરે તો ક્ષત્રિય વંશમા ઉત્પન્ન થવા છતાં પણ માત્ર દેહના મળરૂપ જ ગણાય છે તમારા બનેલા પ્રાણોના રક્ષણ માટે મારી કાયાનો

ત્યાગ કરતો તેમજ શાશ્વત યશસ્વી દેહને પ્રાપ્ત કરતો હું વિચારધેણી-ગાંડો કંઈ રીતે ગણાઉં ?” આટલું કહેવા છતાં પણ તરવાર નહીં આપવાને ઇચ્છતા તે યોગીના હાથમાંથી ચમરાજની ભ્રમર જેવું ખડ્ગ તેણે શાંતિપૂર્વક જોઈ લીધું અને તે ઉપકારી ખડ્ગને મેળવીને જાણે તેને અમૃત વર્ષાથી નવરા-રાવતો ન હોય તેમ તે રાજા તેને સ્નેહચુકત દૃષ્ટિથી વારંવાર આમતેમ જોવા લાગ્યો. તે સમયે ખડ્ગ-પ્રાપ્તિથી દુઃખેકવન નોવા લાયકને કારણે ભયંકર, તેમજ વિકસિત વદનકમળવાળો તે રમણીય અભયકર નૃપ અધિક શોભવા લાગ્યો. પછી હર્ષ પામેલા અને કમળ જેવી આંખોવાળો તે રાજાએ પ્રેમપૂર્વક તે ખડ્ગ પોતાના જ હાથથી સ્વમસ્તક પ્રત્યે ચલાવ્યું. મુસ્કેલીથી મળી શકે તેવા ક્ષીરભોજનને પ્રાપ્ત કરીને દરિદ્રી પુરુષ જેમ સંતોષ પામે તેમ તે રાજા પણ પોતાના ગળા પર ખડ્ગ-સ્પર્શને અનુભવીને અતિ આનંદિત થવા લાગ્યો. ખડ્ગનો સત્કાર કરવા માટે જ જાણે જિભી થઇ ગઇ હોય તેવી તેની વિકસ્વર રામરાજીથી તે રાજા અતિશય શોભવા લાગ્યો, પણ આ અવસરે શત્રુઓનો ઉચ્છેદ કરવામાં ચતુર રાજાનો જમણો હાથ ઓકાઓક-અચાનક પોતાના મસ્તક પ્રત્યે તરવાર ચલાવવા અશક્ત નીવડ્યો. મંત્રથી ઝડપાયેલા દ્રણિધરની માફક તે રાજા પોતાના હાથના અચાનક સ્તંભનથી હેઠ્યમાં અતિ પરિતાપ પામ્યો. પછી જેટલામાં ધૈર્યશાળી, સાહસિકશિરામણિ તે રાજા ડાળા હાથથી ખડ્ગને ગ્રહણ કરે છે તેટલામાં વજ્ર સરખા અને ઘસારાથી પ્રગટેલ અગ્નિ જેવા તેના ગળામાં તે તરવાર જાણે મીણની બતાવેલી હોય તેમ બુઝી થઇ ગઇ. બ્યારે પોતાના હસ્તથી મસ્તક છેદવાને રાજા અસમર્થ બન્યો ત્યારે તેણે પોતાના મસ્તક-છેદન માટે જેટલામાં તે યોગીને વિનંતિ કરી તેટલામાં તો પ્રચંડ પવનવડે જીર્ણ મૂળિયાવાળા વૃક્ષની જેમ તે અધમ યોગીર્દ્ર રાજા સમક્ષ પૃથ્વી પર ઢળી પડ્યો.

આ અવસરે કંઈક મૂર્ચિત બનેલા રાજાએ આકાશમંડળમાં આકરામાત્ર અપ્સરાઓનો હાહારવ

સાંભળ્યો. પછી પોતાના કમંડળમાંથી અમૃત વર્ષાવતી, પ્રકૃષ્ણ તારાગણની જેવા મોતીની માળાથી મનોહર, ચંદ્ર જેવા પ્રકાશિત મુખવાળી, પવિત્ર ચંદનરસ જેવી સુંદર, ચંદ્રારી જેવી સેવિકા-દેવાંગનાઓથી પરિવરેલ, નેત્રરૂપી કમળના આનંદના આવાસરૂપ, જાણે શરીરચારી ચંદ્રિકા હોય તેવી, સુંદર દેહાકૃતિવાળી દેવીને સચેતન બનેલા નૃપે નીરખી. યાદ તે દેવી બોલી કે-“હે વત્સ! હું અપરાજિતા નામની દેવી છું. તારા સાહસકાર્યથી હું અતિવ તૃપ્તમાન થઇ છું તેથી તું વરદાન માગી લે.” એટલે અધિક સૌંદર્યવાન બનેલ રાજા દેવીને નમસ્કાર કરીને બોલ્યો કે-“હે દેવી ! ખરેખર આજ મારું ભાગ્યરૂપી વૃક્ષ ફળ્યું છે. શિરચ્છેદ કરવાને ઇચ્છતા મારા ઉપર જે તું તૃપ્તમાન થઇ હો તો હું માતા ! મારો શિરચ્છેદ થાય તેવી જ હું પ્રાર્થના કરું છું, માટે તે સંબંધે મારા પર મહેરબાની કરો. હું ભય-હારિણી દેવી ! મારા સ્તંભિત થયેલ હાથને છૂટા કરો કે જેથી મારો શિરચ્છેદ કરવાને હું સમર્થ બનું. મારા કળા પ્રમાણે કરવાથી હું દેવી ! પ્રતિજ્ઞા-પાલન કરનાર મારા પર નિઃસંશય મહાન ઉપકાર થશે. રત્નનું, ધનનું તેમજ સ્ત્રીજનનું મારે કંઈ પણ પ્રયોજન નથી. જો તમે ખરેખર મારા પર પ્રસન્ન જ થયા હો તો મારી માગણી સંતોષો-પૂર્ણ કરો. વળી હું દેવી ! કદાચ મારા આ સાહસકાર્યથી સંતુષ્ટ થયેલ તું મારો શિરચ્છેદ ન ઇચ્છતી હો તો આ યોગીની કાર્યસિદ્ધિ તો સંપૂર્ણ થવી જ નેહાએ.” એટલે દેવી ફરીથી બોલી કે-“હું તે દુષ્ટ યોગીને જીતતો કરવા પણ ઇચ્છતી નથી તો પછી કાર્યસિદ્ધિની તો વાત જ શી ? હું પૃથ્વીપતિ ! સ્ત્રીહિંસાની ઇચ્છામાત્રથી પાપી બનેલો આ દુષ્ટ યોગી તમારા જેવાના વધથી સ્વકાર્યની સિદ્ધિ મેળવવા ચાહે છે. વરદાન આપવા પહેલાં આ યોગીની સત્વશીલતાની પરીક્ષા કરવા માટે જ મેં તેને આવી આજ્ઞા આપી હતી. હે પુત્ર ! પવિત્ર મંત્રાનુધાનની ક્રિયા ત્યજ દહને મારાથી ઠગાયેલા તેણે લોભને વશ થઇ આ નિર્દય કાર્ય આરંભ્યું. હે તત્ત્વજ્ઞ ! ઉભય લોકનું અહિત કરનાર આ યોગીને

છટ કાર્યની સિદ્ધિ કયાથી થઇ શકે ? રસહીન કમળોવાળા સરોવરની સરખા પુરુષોને ભમરીની સરખી ચપળ લક્ષ્મી વશ કેમ યાય ? હે રાગનુ' આવા દુષ્ટાત્માની ખાતર આ રતનગર્ભા પૃથ્વીને તારા જેવા પુરુષરત્નવિદુષ્ટી બતાવવી યોગ્ય નથી. હે પરાધિકારપરાયણુ અભ્યાસક ! દુશ્ચરિત્રના ભગ્ન ગુણ આ યોગીનો. જો કંઈ પણ ઉપકાર થઇ શકે તો હોય તો હું કહું તેમ કરો." સત્કિયાની પાછળ સાત્ત્વિક પુરુષને ભવિષ્યકાળ લાભપ્રદ બને (સારા કાર્યનું) ફળ ભવિષ્યમા સારુ આવે) તેમ દેવી બોલતી બંધ થઇ એટલે રાગને જણાવ્યું કે—“હે દેવી ! સાધ્ય કર્મમાં આપ જે કંઈ નિષેધ કરી રહ્યા છો તે નિષેધ જ બહાર આપને અધિકારિય રીતે વિનવવાનું કારણ બને છે શિરઝેદની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા સગમ થયેલા મને રોકતા તમે ગુણમાન થવા છતાં પણ વાસ્તવિક રીતે તો રુદ્ર (કોપિત) થયેલા જણાવ છો. હે દેવી ! પ્રતિજ્ઞાપાલનથી અટકાવવાને લીધે મારા યશસ્વી દેહને હણતી તારી મારા પરની પ્રસન્નતા કેવી રીતે કહી શકાય ? પ્રતિજ્ઞાભંગ કરીને જે કોઈ આ જગતમાં જીવતો મનાય, તો હે દેવી ! તુ જ કહે કે-મરેલો કોને માનવો ? ખરેખર જ જો તુ મારા પર પ્રસન્ન થઈ હો તો જેવી આવી તેવી જ અહીંથી ચાલી જા. જો કે હું મારુ મરતક છેલ્લામા અસમર્થ બન્યો છું તો પણ હું પોતે જ અગ્નિકુડમા પ્રવેશ કરીશ.” આ પ્રમાણે કહીને અક્ષિમા ઝપાપાત કરવાને તે આગળ વધ્યો. પરાકર્મી પુરુષોને આ જગતમાં કંઈ પણ અશક્ય નથી. રાગને ઝપાપાત કરવાને તૈયાર થયેલ જોઈને અતઃકરણમા ક્ષોભ ધારણ કરતી સિંહપુર-રાગની પુત્રી પણ મૂંઝી પામી બેશુદ્ધ બની ગઇ.

પછી સક્ષુબ્ધ હૃદયવાળી અને વિકસિત વદન-વાળી તે અપરાજિતા દેવી એકદમ રાગને ઝપાપાત કરતો રોહિને હર્ષપૂર્વક બોલી કે—“હે પુત્ર ! તુ સાહસ ન કરે હું તારા પર ખરેખર પ્રસન્ન થઈ છું તુ જો, કે તારા અતિ આગ્રહથી આ અધમ યોગી પુરુષને હું જીવતો કરું છું.” એ પ્રમાણે બોલીને પોતાના અગધારી જીવિત સમાન કમંડળનું પાણી

મુઝાશ્વી યોગીના શરીર પર છાટી તેને શુદ્ધિમા લાગ્યા પછી મેઘવટા વેલને નવપલ્લવિત કરે તેમ તે દેવીએ તે કન્યા પર પણ તે જ પાણી છાટીને તેને સચેતન કરી. “આ શુ ?” એમ આશ્ચર્યચકિત બનેલી ને પોમણા જેવી નેત્રવાળી તે કન્યા રાગને સચેતન જોઈને વધુ આનંદ પામી. તેના મનોમદિ-રમા પ્રવેશલા અલૌકિક ગુણવાળા તે રાગએ, રતિના હૃદયમા કામદેવ રથાન લે તેમ, પતિ-સ્વામી તરીકે રથાન લીધું, અર્થાત્ તે કુમારિકાએ અભયકર રાગને મનથી પોતાના ભર્તાર તરીકે સ્વીકારી લીધો વળી તે સમયે તે કુમારિકાના કટાક્ષપૂર્ણ નિર્ગ્મણ રાગના મનને અટકાવું કરવાને અલ્પતા કામદેવના મંત્રીપણુ રૂપ ધારણ કર્યું પછી દેવી ફરી બોલી કે—“હે મહાત્માનુ' તમારા અતિ આગ્રહથી આ યોગી પર ગુણમાન થાઉં છું...” અને દેવી વધુ આગળ બોલે છે તેવામા સત્ત્વરથી રતનના સાગર સમાન તે ગમ્મના દર્શન માટે જ ઉત્કઠાવાળા હોય તેમ સૂર્ય ઉદગામ્યજના શિખર પર દેખાયો સૂર્યોદય થયો તેવામા સતત સભળાતા શબ્દોથી ગભીર અને દિશાભાગોને પૂરી દેતો મોટો કોળાદળ થયો. આ કોળાદળને અનુસારે ન્યારે દિશામા પોતાની દૃષ્ટિ ફેંકી ત્યારે તે વિચક્ષણ રાગવીએ કોષ્ટકે સેનાને પોતા તરફ આવતી જોઈ ‘આ શુ ?’ એમ આશ્ચર્ય પામેલા રાગને તે સંન્યમાથી કોષ્ટકે વ્યક્તિએ આવીને, નમીને વિદ્યામ કરી કે—“અમારા રાગ અશિક્ષકારી સતતિરહિત મૃત્યુ પામવાથી ધણીવિહોણ બનેલું આ સંન્ય જોત્રદેવી અપરા-જિતાની નિધિપુરસ્કર આરાધના કરીને તેમ જ તેની આત્માથી આપની સેવામા હાજર થયું છે, તેથી હું સ્વામિનુ' તમે આ રાગ્યવદ્ધમીના માલીક થાઓ, કારણ કે મનોહર કુમુદનો છોડ પણ ચંદ્ર વિના શોભતો નથી. હે નાય ! વંશપરપરાધી અનુક્રમે ચાલ્યા આવતા પ્રજ્ઞાલોક નામના આ મંત્રીની પ્રાર્થનાને અસ્વીકાર કરવો આપને ધટતો નથી.” પછી તે જ અપરાજિતા દેવીએ તે શ્રેષ્ઠ નરેન્દ્રને સુવર્ણસિંહાસને રથાપીને સ્વહસ્તે જ અભિષેક કર્યો. તે સમયે જ મૂર્તિપૂજના શિખર પર ચંદ્રમિલ

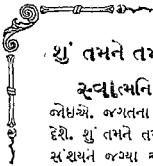
ઝળહળી ઊઠે તેમ તેના મરતક પર શ્વેત છત્ર શોભવા લાગ્યું. પછી મંગલ સ્નાનાદિ કાર્ય કરેલી તે સિંહપુરાધીશની પુત્રીને પણ તે રાજાને સોંપીને અપરાજિતા દેવી ક્ષણ માત્રમાં અંતર્ધ્યાન થઈ ગઈ.

પછી તે અરિકેશરી રાજાના લક્ષ્મીપુર નામના નગરમાં તે કુમારી સાથે રાજાએ પ્રવેશ કર્યો. સાગર સમી તે લક્ષ્મીપુર નગરની સામ્રાજ્ય લક્ષ્મીને મેળવીને અભયંકર ભૂપાળે મેઘની માફક પૃથ્વીને વામ કરી. (એટલે કે મેઘ જેમ સાગરમાંથી જળ ખેંચીને પૃથ્વીને ધનધાન્યાદિકવડે વૃષ્ટ કરે તેમ આ રાજાએ સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરીને લોકોને દાનાદિવડે સંતોષ પમાડ્યા.)

આ સમયે હર્ષિત થએલા સિંહપુરાધીશે પણ આવીને પોતાની તે અનંગવતી કુમારિકાને અભયંકર ભૂપાળ સાથે પરણાવી. ભક્તિથી વુબ્ધ મનવાળા ખીજા ખેચરો ને ભૂચર રાજાઓએ પણ પોતપોતાની કન્યા વિગેરે ભેટણાથી તે રાજાનો

સત્કાર કર્યો. આ ઉપરાંત અપરાજિતા દેવીની પ્રસન્નતાથી વિશાળ વૈભવવાળો બનેલો (શિગી વેશધારી) વિદ્યાધરેન્દ્ર, પુષ્પનગરીનો રાજા નૃસિંહ અને જેને સ્વરાજ્ય સમપણું કહ્યું હતું તે તગરાનગરીનો રાજા ઘનવાહન તેમજ અન્ય માંડલિક રાજાઓ પણ પ્રભેદપૂર્વક ચારે દિશાએથી આવીને રતન, ઘોડા, હાથી વિગેરે વિવિધ ભેટણાદ્વારા અભયંકર નૃપની સેવા કરવા લાગ્યા.

એકલા દાવાનળ સરખા પ્રતાપી અભયંકર રાજાની આયુધશાળામાં અતિ તેજસ્વી ચક્રરત્ન પ્રગટ થયું. આ ચક્રરત્નના પ્રભાવથી વૃધ્ધિગત પ્રતાપવાળો તેણે છ ખંડ પૃથ્વી સાધી. અલૌકિક બુદ્ધિને કારણે આ રાજાએ ફક્ત રાજાઓમાં જ ચક્રવર્તીપદ મેળવ્યું એટલું જ નહિ પરંતુ સંતપુરુષની ઐશ્વર્યમાં પણ શ્રેષ્ઠ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. પછી યથાવસરે સર્વવિરત્તિ(દીક્ષા)રૂપી સામ્રાજ્ય-સંપત્તિને સ્વીકારીને તે અભયંકર ચક્રવર્તી મુક્તિ મેળવશે.

શું તમને તમારા સર્વ શક્તિમાન આત્મા વિશે શંકા છે ?

સ્વાત્મનિષ્ઠ મનુષ્યને આખા જગતે એક બાબુ થઈને માર્ગ આપવો જ જોઈએ. જગતના પ્રભુ થાઓ, નહિં તો જગત તમારી પર જ પ્રભુત્વ જમાવી દેશે. શું તમને તમારા પોતાના આત્મા વિષે શંકા છે ? આ વિષે હૃદયમાં સંશયને જગ્યા આપવા કરતાં તેમાં બંદુકની ગોળાને જગ્યા આપવી બહેતર છે. તમારું અંતઃકરણ તમોને દગો દે છે કેમ ? તેને ખેંચી કાઢો અને ફેંકી દો. ઉલ્લાસિત હૃદયથી સાચા સાગરમાં પ્રવેશ કરો, ગભરાઓ છો શા માટે ? તમારો દિગ્માત્રા તો સર્વ શક્તિમાન છે. એ જ્યારે પ્રકાશવા માંડશે ત્યારે તો સર્વ પરિશિથિત પોતાની મેળે જ પોતાનું કાર્ય કરવા લાગશે અને સર્વ વસ્તુઓ આનાંદિત અને સુવ્યવસ્થિત થશે. તમે તમારા આત્માના વૈભવ અને ઐશ્વર્યથી વિલસિત રહો એટલે દેવ અને યક્ષ-કિન્નરાદિને કંગાલ ગુલામ બની તમારી સેવામાં હાજર થયા વિના છૂટકો જ નથી. તમે તમારા પ્રભાવમાં સ્થિર થઈને બુદ્ધિ તો ખરા ? જગત એની મેળે જ તમારી તરફ દોડવું આવશે.

વીરશાસનનું સૂળતત્ત્વ અનેકાન્તવાદ-રચાદ્રાદ

કોઇપણ ધર્મ-પ્રવર્તક પોતાના શાસનનું રચાયી અને વ્યાપક રૂપ આપવાને જનસમાજની સામે બે વાત રજૂ કરે છે એક તો ધર્મનું ઉદ્દેશ-રૂપ અને બીજી તેનું વિધેય-રૂપ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ધર્મના ઉદ્દેશ-રૂપને સાધ્ય, કાર્ય અથવા સિદ્ધાંત અને તેના વિધેય-રૂપને સાધન, કારણ અથવા આચરણ કહી શકીએ છીએ વીરશાસનના પાંચ ભાષિક શબ્દોમાં ધર્મના આ બે રૂપોને અનુક્રમે નિશ્ચય-ધર્મ અને વ્યવહાર-ધર્મ કહેવામાં આવ્યા છે. પ્રાણીમાત્રને આત્મકલ્યાણમાં આ નિશ્ચય ધર્મ ઉકૃષ્ટ વસ્તુ છે અને વ્યવહાર-ધર્મ છે આ નિશ્ચય-ધર્મની પ્રાપ્તિને માટેના કર્તવ્ય ભાગ

આ બંને વાતોને જે ધર્મ-પ્રવર્તક સરજ, સ્પષ્ટ અને વ્યવસ્થિત રીતે રાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેને શાસન-સંસારમાં સદુચી અધિક મહત્ત્વ-શાળી સમજી શકાય છે, એટલું જ નહિ તે સદુચી અધિક પ્રાણીઓને હિતકર બની શકે છે. તેથી પ્રત્યેક ધર્મપ્રવર્તકનું લક્ષ્ય દાર્શનિક સિદ્ધાંતની તરફ હોય છે. વીરભગવાનનું ધ્યાન પણ આ તરફ ગયું અને તેમણે દાર્શનિક તત્ત્વોને વ્યવસ્થિત રૂપથી તેની તથ્યપૂર્ણ રિયતિ સુધી પહોંચાડવાને દર્શન શાસ્ત્રના આધારસ્તંભરૂપ અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદ એ બે તત્ત્વોનો આવિર્ભાવ કર્યો.

અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદ એ બંને દર્શનશાસ્ત્ર અને માટે મહાન ગદ છે. જ્યેન દર્શન તેની સીમામાં વિચરતા સંસારના સમસ્ત દર્શનોને માટે આજ સુધી અજેય બનેલ છે. બીજા દર્શન જ્યેન દર્શનને જીતવાનો પ્રયાસ તો કરે છે, પરંતુ આ દુર્ગોને રૂપીને જ તેમને શક્તિહીન બની બેસી જવું પડે

છે. કોઈની પણ પાસે તેને તોડવાનું સાધન નથી, બધા અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદનું આટલું મહત્ત્વ છે ત્યાં એ પણ નિમકાચ કહેવું પડે છે કે સાધારણ મનુષ્યની તો વાત જ શી? જ્યેનતર વિદ્વાનોની સાથે સાથે પ્રાય જ્યેન વિદ્વાન પણ તેનું વિશ્લેષણ કરવાને અસમર્થ છે.

અનેકાન્ત અને સ્વાત્ત્વ એ બેઉ શબ્દ એકાર્થક છે કે બિભાર્થક? અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદ સ્વતંત્ર સ્વરૂપ શું છે? અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદ બેના પ્રયોગ તથા એક છે કે સ્વતંત્ર? એ દરેક સમસ્યાઓ આજે આપણી સામે ઉપરિચિત છે.

યદ્યપિ આ સમસ્યાઓને આપણી અને દર્શનશાસ્ત્રની ઉન્નતિ કે અવનતિ સાથે પ્રત્યક્ષ રૂપમાં કોઈ સંબંધ નથી પરંતુ અપ્રત્યક્ષરૂપમાં તે હાનિ-કારક તો અવશ્ય છે, કારણ કે જે પ્રકારે એક પ્રાણીનું કવિ હંદ, અલકાર, ગસરીતિ આદિનું શાસ્ત્રીય પરિચ્છાન ન કરીને પણ છદ્, અલકાર આદિથી સુસન્નિગત પોતાની બાવપૂર્ણ કવિતા થી જગતને પ્રભાવિત કરવામાં સમર્થ બને છે એ પ્રકારે સર્વસાધારણ બોલે પણ અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદના શાસ્ત્રીય પરિચ્છાનથી ચત્ત્વ હોય છતાં પરસ્પર વિરોધી જીવન સંબંધો સમસ્યાઓનો આ બંને તત્ત્વોના બળ પર અવિરોધ રૂપથી સમન્વય કરતા પોતાના જીવન-સંબંધી વ્યવહારોને યદ્યપિ વ્યવસ્થિત બનાવી લે છે, પરંતુ ચિન્નચિન્ન વ્યક્તિઓના જીવન સંબંધી વ્યવહારોમાં પરસ્પર વિરોધી-પણું હોવાને કારણે જે લગાઈ-ઝગડા પેદા થાય છે તે બધું અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદના રૂપને ન સમજવાનું જ પરિણામ છે. એ પ્રમાણે અજ્યેન દાર્શનિક વિદ્વાન પણ અનેકાન્તવાદ અને રચાદ્રાદને

દર્શનશાસ્ત્રિયું અંગ ન માનીને પોતાના સિદ્ધાંતોમાં ઉપરિચિત થયેલ પરસ્પર વિરોધ સમસ્યાઓને તેના બેલ પર ભેર કરીને યદ્યપિ દાર્શનિક તત્ત્વોની વ્યવસ્થા કરવામાં સમર્થ બનતા નહોતે પડે છે, તોપણ બિન્ન બિન્ન દાર્શનિકાના સિદ્ધાંતોમાં પરસ્પર વિરોધી-પણું હોવાનું કારણ તેના દ્વારા પોતાના સિદ્ધાંતોને સાત્ય અને મહત્ત્વશાળી તથા ખીજના સિદ્ધાંતોને અસત્ય અને મહત્ત્વરહિત સિદ્ધ કરવાની જે અસ-દ્વલ યોદ્ધા કરવામાં આવે છે, તે પણ અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદના સ્વરૂપને ન સમજવાનું જ દ્રશ્ય છે.

સારાંશ એ છે કે લોકોમાં એક ખીજ પ્રતિ જે વિરોધી ભાવનાઓ તથા ધર્મોમાં જે સાંપ્રદાયિકતા આજ બેવામાં આવે છે તેનું કારણ અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદ ન સમજવાનું જ કહી શકાય.

યદ્યપિ જૈની લોકો અનેકાંતવાદી અને સ્યાદાદી કહેવાય છે અને તેઓ ખુદ પણ પોતાને એવા કહે છે, તો પણ તેના મોખુદ પ્રચલિત ધર્મમાં જે સાંપ્રદાયિકતા અને તેના હૃદયોમાં ખીજ પ્રતિ જે વિરોધી ભાવનાઓ બેવામાં આવે છે તેના બે કારણ છે. એક તો એ કે તેનામાં પણ પોતાના ધર્મને સર્વથા સાત્ય અને મહત્ત્વશીલ તથા ખીજ ધર્મોને સર્વથા અસત્ય અને મહત્ત્વ રહિત સમજવાની અહંકાર વૃત્તિ પેદા થવાથી તેઓએ અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદના ક્ષેત્રનં બિલકૂલ સંકુચિત બનાવી દાધું છે અને ખીજું એ કે અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદની વ્યવહારિક ઉપયોગિતાને તેઓ પણ ભૂલી ગયા છે.

અનેકાંત અને સ્યાતનો અર્થભેદ—

ઘણા વિદ્વાન આ બેઉ શબ્દોનો એક અર્થ સ્વીકારે છે. તેઓનું કહેવું છે કે અનેકાંત-રૂપ પદાર્થ જ સ્થાન શબ્દોનો વાચ્ય છે. અને એટલે તે અનેકાંત અને સ્યાદાદમાં વાચ્ય વાચક સંબંધ સ્થાપિત કરે છે. તેઓના મત પ્રમાણે અનેકાંત વાચ્ય છે અને સ્યાદાદ તેના વાચક છે. પરંતુ “વાજ્યેષ્વેવાન્તયોતી” છત્યાદિ કારિકામાં પડેલ ‘યોત્તિ’ શબ્દની દ્વારા સ્વામી સમંતભદ્ર સ્પષ્ટ સૂકેત કરે છે કે સ્યાત શબ્દ

એકાંતનો દ્યોતક છે; વાચક નહિ.

યદ્યપિ કોઇ શાસ્ત્રકારોએ પણ કોઈ કોઇ દેકાણે સ્યાત શબ્દને અનેકાંત શબ્દનો બોધક સ્વીકારેલ છે પરંતુ તે અર્થ વ્યવહારોપયોગી બજીતો નથી. કેવળ સ્યાત શબ્દનો અનેકાંતરૂપ રૂઢ અર્થ માનીને આ બેઉ શબ્દોની સમાનાર્થકતા સિદ્ધ કરેલ છે.

યદ્યપિ રૂઢીથી શબ્દોના અનેક અર્થ થયા કરે છે અને તે અસંગત પણ કહેવાય નહિ, તોપણ એ માનવું પડે છે કે સ્યાત શબ્દનો અનેકાંતરૂપ અર્થ પ્રસિદ્ધ અર્થ નથી. જે શબ્દથી જે અર્થનો સરળ રીતે બોધ થઇ શકે તો તે શબ્દ તો પ્રસિદ્ધ માનવામાં આવે છે. અને તે જ પ્રાયઃ વ્યવહારોપ-યોગી બને છે. જેવી રીતે ગો શબ્દ પશુ, બુનિ, વાણી આદિ અનેક અર્થોમાં રૂઢ છે પરંતુ તેનો પ્રસિદ્ધ અર્થ પશુ જ છે. એવી રીતે તે જ વ્યવહાર ઉપયોગી માનવામાં આવે છે. ખીજું તો શું? હોય હિંદીમાં ગૌ કે ગાય શબ્દ બે કે ગો શબ્દનો અપભ્રંશ છે છતાં કેવળ સ્ત્રીવાચક ગો માંજ વ્યવહાર છે, પુરૂષ ગો અર્થાત્ બળદરૂપ અર્થમાં નહિ. તેનું તાત્પર્ય એ નહિ કે એ બળદરૂપ અર્થનું વાચક જ નથી કિન્તુ બળદરૂપ અર્થ તેનો પ્રસિદ્ધ અર્થ નથી એમ જ સમજવાનું છે. સ્યાત શબ્દ ઉચ્ચારણની સાચીસાચ કથંચિત્ અર્થની પ્રતિ સંકેત કરે છે, અનેકાંતરૂપ અર્થની પ્રતિ નહિ તેથી કથંચિત્ શબ્દનો અર્થ જ સ્યાત શબ્દનો અર્થ અર્થવા પ્રસિદ્ધ અર્થ સમજવો જોઇએ.

અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદનું સ્વરૂપ—

અનેકાંતવાદ શબ્દના ત્રણ શબ્દાંશ છે—અનેક, અંત અને વાદ. તેથી અનેક-નાના, અંત-વસ્તુ ધર્મોની, વાદ-માન્યતાનું નામ ‘અનેકાંતવાદ’ છે. એક વસ્તુમાં નાના ધર્મોને (સ્વભાવોને) પ્રાયઃ બધા દર્શન સ્વીકાર કરે છે જેથી અનેકાંતવાદની કોઈ વિશેષતા નથી રહી જતી અને તેથી તે ધર્મોનું ક્વચિત્ વિરોધીપણું પણ અનાયાસ સિદ્ધ થઇ બધ છે ભારે એક વસ્તુમાં પરસ્પરવિરોધી અને

અવિરોધી નાના ધર્મોની માન્યતાનું નામ અનેકાન્ત વાદ સમજવું જોઈએ આ અનેકાન્તવાદનું અવિરોધી સ્વરૂપ દલીલ શકાય છે

સ્યાદાદ શબ્દના બે શબ્દાશ છે સ્યાત્ અને વાદ ઉપર લખેલ અનુમાર સ્યાત્ અને કથયિત એ બેઉ શબ્દ એક અર્થના બોધક છે-કથયિત શબ્દનો અર્થ છે, “કોઈ પ્રકાર” આ અર્થ સ્યાત્ શબ્દને સમજવો જોઈએ વાદ શબ્દનો અર્થ છે માન્યતા “કોઈ પ્રકારે અથવા એક દૃષ્ટિએ-એક અપેક્ષાએ અથવા એક અભિપ્રાયે” એ પ્રકારની માન્યતાનું નામ સ્યાદાદ છે તાત્પર્ય એ છે કે વિરોધી અથવા અવિરોધી નાના ધર્મવાળી વસ્તુમાં અમુક ધર્મ અમુક દૃષ્ટિએ અથવા અમુક અપેક્ષા અથવા અમુક અભિપ્રાય છે તથા વ્યવહારમાં ‘અમુક કથન, અમુક વિચાર, અથવા અમુક માર્ગ’ અમુક દૃષ્ટિએ, અમુક અપેક્ષા, અથવા અમુક અભિપ્રાયને લીધે હોય છે” આ પ્રકારે વસ્તુના કોઈ પણ ધર્મ તથા વ્યવહારની મામલરવતારની સિધ્ધિને માટે તેના દૃષ્ટિકોણ અથવા અપેક્ષાનું ધ્યાન રાખવાનું જ સ્યાદાદનું સ્વરૂપ માની શકાય છે.

અનેકાન્તવાદ અને સ્યાદાદના પ્રયોગના સ્થળભેદ—

(૧) આ બેઉ ઉદ્દિષ્ટિત સ્વરૂપ પર ધ્યાન આપવાથી જણાય છે કે જ્યાં અનેકાન્તવાદ આપણી બુદ્ધિને વસ્તુના સમગ્ર ધર્મોની તરફ મહાન રૂપથી બેચે છે ત્યાં સ્યાદાદ વસ્તુના એક ધર્મના પ્રધાન રૂપથી બોધ કરાવવાને સમર્થ છે

(૨) અનેકાન્તવાદ એ વસ્તુમાં પરસ્પર વિરોધી અને અવિરોધી ધર્મોના વિધાતા છે જે વસ્તુને નાના ધર્મોત્તમ જતાવીને જ ચરિતાર્થ જતી જાય છે, સ્યાદાદ તે વસ્તુ તે નાના ધર્મોના દૃષ્ટિકોણે જતાવીને આપણા વ્યવહારમાં આવવાને યોગ્ય જતાવે છે અર્થાત તે નાના ધર્મોત્તમ વસ્તુ આપણે માટે કોઈ દાસતમાં કોઈ પ્રકારે ઉપયોગી થાય હ એ

વાત સ્યાદાદ જતાવે છે યોગ્ય શબ્દોમાં કહી શકીએ કે અનેકાન્તવાદનું ફળ વિધાનાત્મક છે અને સ્યાદાદનું ઉપયોગાત્મક

(૩) એ પણ કહી શકાય કે આજે તરતનું ફળ સ્યાદાદ છે અનેકાન્તવાદ માન્યતાએ જ સ્યાદાદની માન્યતાનો જન્મ આપ્યો છે, માટે કે જ્યાં નાના ધર્મોના વિધાન નથી ત્યાં દૃષ્ટિકોણની મદદના કેમ હોઈ શકે ?

ઉદ્દિષ્ટિત પણ માર્ગોથી બીનકુલ સ્પષ્ટ થો છે કે અનેકાન્તવાદ અને સ્યાદાદના પ્રયોગ જુદા જુદા સ્થળોમાં થવા જોઈએ એ પ્રકારે એ વાત પણ મિદ્દ થાય છે કે અનેકાન્તવાદ આજે સ્યાદાદ એ બેઉ એક નથી પરંતુ પરસ્પર માપેમ અસર છે જે અનેકાન્તવાદની માન્યતા વિના સ્યાદાદની માન્યતાની કોઈ આવશ્યકતા નથી તે સ્યાદાદની માન્યતાની વિના અનેકાન્તવાદની માન્યતા પણ નિરર્થક જ નહિ જતે અમગત તે મિદ્દ શરૂ આપણે વસ્તુને નાનાધર્મોત્તમ માનીને પણ જ્યાં સુધી તે નાના ધર્મોના દૃષ્ટિકોણ નહિ મળતું જ્યાં સુધી તે ધર્મોની માન્યતા અનુપયોગી તે થશે જ માટે તે માન્યતા યુક્તિમગત પણ નહિ કહી શકાય

જેમ રોગીને માટે લાઘવ્ય ઉપયોગી પણ છે અને અનુપયોગી પણ છે, આ તે લાઘવ્યના વિષયમાં આજે માત્ર વાદ થયો, પણ કોઈ રોગીને માટે તે હાથપેરગી છે અને કોઈ રોગીને માટે તે અનુપયોગી છે આ દૃષ્ટિકોણે જતાવવાવાળા સ્યાદાદને જે ન માનવામાં આવે તે આ માન્યતા કેવળ વ્યર્થ નહિ લાગે જ કે પિત જન-વાળા રોગી લાઘવ્યની સામાન્ય રાદ પર ઉપયોગિતા સમજી જો લાઘવ્ય દેવતા લાગે તે નો તે લાઘવ્ય દાન દાનિ જ ઉઠાવતી પડશે એવી આજે માત્રવાદ દ્વારા રોગીના સજ્જમાં લાઘવ્યની ઉપયોગિતા આજે અનુપયોગિતારૂપ જે ધર્મો માનીને પણ તે લાઘવ્ય અમુક રોગીને માટે ઉપયોગી અને અમુક માટે અનુપયોગી છે એ દૃષ્ટિકોણે મનનવાવાળા સ્યાદાદનો મનનો જ પડશે

એક બીજી પણ વાત છે. એકાંતવાદ વક્તા સાથે અધિક સંબંધ રાખે છે, કારણ કે વક્તાની દૃષ્ટિ પણ વિધાનાત્મક રહે છે. તે પ્રકારે સ્યાદાદ શ્રોતા સાથે અધિક સંબંધ રાખે છે, કારણ કે તેની દૃષ્ટિ હંમેશા ઉપયોગાત્મક રહ્યા કરે છે. વક્તા અનેકાંતવાદદ્વારા નાના ધર્મવિશિષ્ટ વસ્તુનું દિગ્દર્શન કરાવે છે અને શ્રોતા સ્યાદાદની રહાય તે વસ્તુના ઉપયોગી અંશને કેવળ પોતાને માટે ગ્રહણ કરે છે.

આ કથનથી એ તાત્પર્ય નહિ લેવું જોઈએ કે વક્તા 'સ્વાત્'ની માન્યતાને અને શ્રોતા અનેકાંતની માન્યતાને ધ્યાનમાં રાખતા નથી. જો વક્તા સ્વાત્ની માન્યતા ધ્યાનમાં નહિ રાખે તો તે એક વસ્તુમાં પરસ્પર વિરોધી ધર્મોના સમન્વય ન કરી શકવાના કારણે તે વિરોધી ધર્મોના તે વસ્તુમાં વિધાન જ કેમ કરી શકશે? એમ કરતાં સમયવિરોધપૂર્ણ સિપાહી ચોરની જેમ તેના ખોજા પકડવાને હમેશાં તૈયાર રહેશે. એ પ્રકારે જો શ્રોતા અનેકાંતવાદની માન્યતાને ધ્યાનમાં નહિ રાખે તો તે દૃષ્ટિભેદ કયા વિષયમાં કરશે? કારણ કે દૃષ્ટિભેદનો વિષય અનેકાંત અર્થાત વસ્તુના નાના ધર્મ તો છે જ.

એટલે ઉપરના કથનથી કેવળ એટલું તાત્પર્ય લેવું જોઈએ કે વક્તાને માટે વિધાન પ્રધાન છે તે સ્વાત્ની માન્યતાપૂર્વક અનેકાંતની માન્યતાને અપનાવે છે તે માટે ઉપયોગપ્રધાન છે તે અનેકાંતની માન્યતાપૂર્વક સ્વાત્ની માન્યતાને અપનાવે છે. માત્ર કે એક મનુષ્ય અનેકાંતવાદની રહાયદ્વારા એવા અનુમાન પર પહોંચે કે મનુષ્ય વસ્તુત્વના સંબંધે નાના ધર્માત્મક છે. તે પિતા છે,

પુત્ર છે, મામા છે, ભાઈ છે, આદિ આદિ છે. આપણે વક્તાની હેસિયતે તેના આ સંપૂર્ણ ધર્મોનું નિરૂપણ કર્યું. સ્યાદાદથી એ વાત સત્ય થઈ કે તે પિતા છે—સ્વાત્ કોઈપણ પ્રકારે દૃષ્ટિ વિશેષે અર્થાત પોતાના પુત્રની અપેક્ષાએ. તે પુત્ર છે—સ્વાત્ કોઈ પ્રકારે અર્થાત પોતાના પિતાની અપેક્ષાએ. તે મામા છે—સ્વાત્ કોઈ પ્રકારે અર્થાત પોતાના ભાણે-જની અપેક્ષાએ. તે ભાઈ છે—સ્વાત્ કોઈ પ્રકારે અર્થાત પોતાના ભાઈની અપેક્ષાએ. હવે જો શ્રોતા લેકોને તે મનુષ્ય સાથે આ દૃષ્ટિઓમાં કોઈ પણ દૃષ્ટિથી સંબંધ હોય તો તે પોતપોતાની દૃષ્ટિએ પોતપોતાની માન્યતાને અનુકૂળ ધર્મને ગ્રહણ કરતા રહેશે. પુત્ર તેને પિતા કહેશે, પિતા તેને પુત્ર કહેશે, ભાણેજ તેને મામા કહેશે અને ભાઈ તેને ભાઈ કહેશે, પણ અનેકાંતવાદને ધ્યાનમાં રાખીને તે એક બીજાના વ્યવહારને અસંગત નહિ ઠરાવશે, અસ્તુ.

આ પ્રકાર અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદના વિશ્લેષણનો યથાશક્તિ પ્રયાત્ન છે. આશા છે કે આથી પાઠકજન આ જાને સ્વરૂપને સમજવામાં સફળ થવા સાથે સાથે વીર ભગવાનના શાસનની ગંભીરતાનો સહજમાં અનુભવ કરશે અને આ એક તરવો-દ્વારા સાંપ્રદાયિકતાના પરદાને હટાવીને વિશુદ્ધ ધર્મની આરાધના કરતા અનેકાંતવાદ અને સ્યાદાદના વ્યવહારિક રૂપને પોતાના જીવનમાં ઉતારીને વીર ભગવાનના શાસનની અદ્વિતીય શોકોપકારિતાને સિદ્ધ કરવામાં સમર્થ થશે.

[ઉદ્ધરિત “અનેકાંત”]

‘અનેકાંત’ માસિક વર્ષ ૨, દિશ ૧ લાંમાંના દિંદી લેખનો અનુવાદ. મૂળ લેખક શ્રી પ. વંશીધર બા-કરજીઆર્ય, ન્યાયતીર્થ વ સાહિત્યશાસ્ત્રી.

આજકાલ એમ કહેવામાં આવે છે કે આજસુ અને અકર્મણ્ય લોકો પોતાની દુર્જાતા છુપાવવા માટે સતોપના વખાણ કર્યા કરે છે વસ્તુતઃ સતોપ એવા નકામા લોકોના કામગીરી ચીજ છે. આ સતોપની ભાવનાએ ભારતવાસીઓને કર્તવ્યવિમુખ બનાવીને પરાધીનતાની બેડીઓમાં જકડી લીધા છે. એનાથી મુક્ત થવાનો ઉપાય અસતોપ, વૃદ્ધિ અને વિસ્તાર જ છે. અસતોપ જ ઉન્નતિનું મૂળ છે, અસતોપ જ આપણી સ્થિતિનો સાચો અનુભવ કરાવીને આગળ વધવાને માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે, અસતોપથી જ જીવનમાં ભગૃતિ આવે છે અને અસતોપ જ મનુષ્યને કર્તવ્યપરાયણ બનાવીને તેને સુખી બનાવી શકે છે.

એટલા માટે આજકાલ આ યુગના પ્રમિદ જનસેવકો તરફથી જ્યાં ત્યાં અસતોપની આગ સળગાવવાના વિવિધ પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે. અસતોપની આગ સળગાવવાથી વિશ્વવ્યાપી ક્રાંતિ થશે અને ક્રાંતિ યતા સ્થાયી સુખના સાધન એકત્ર થશે તેથી કરીને અત્યારે જે જનસમુદાય દુઃખી છે અથવા જેના દુઃખનિવારણના યોગ્ય ધણા સાધનો પણ મોજુદ છે તેઓએ દુઃખ-નિવારણનો ઉપાય નહિ કરવો જોઈએ, કેમકે દુઃખો ઓછા થવાથી અસતોપ દબાઈ જશે અને તેને લઈને ક્રાંતિમાં વધારે વિક્ષેપ થશે. આવો મત આજકાલના ઉન્નતિકામી પુરુષોમાં છે.

એટલું સત્ય છે કે લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે નનની અંદર અસતોપની વૃત્તિ જાગવી જોઈએ

પણ એ લક્ષ્ય શું છે ? એ પ્રશ્ન ઓછી વધારે વિચારણીય છે.

વિષયસુખને માટે અસતોપની ભગૃતિ કદાપિ લાભદાયક નથી, કેમકે વિષયસુખ સાચું સુખ છે જ નહિ. વિષયસુખ માટે જેટલો અસતોપ વધશે, તેને મેળવવાના જેટલા પ્રયત્નો થશે અને જેટલો વિષય પ્રાપ્ત થશે તેટલો જ વિષયોનો અભાવ વધશે ગમે તેટલા વિષયોની પ્રાપ્તિ થાય, ગમે તેટલા દુર્લભ વિષયો મળી જાય પરંતુ મનુષ્યનું મન કદાપિ તેનાથી તૃપ્ત થઈ શકતું નથી. યથાતિ રાગએ પોતાના પુત્રની સ્ત્રીવાની મેળવીને હજારે વર્ષ સુધી વિષયભોગ કરીને ભોગતૃષ્ણા તૃપ્ત કરવા ઇચ્છ્યું, પરંતુ તે ઉત્તરોત્તર વધતી જ ગઈ ત્યારે તેણે હાર્દમાં કહ્યું 'પૃથ્વીમા જેટલી ખાવા-પીવાની ચીજો, ધન, દોહત, હાથી, ઘોડા, ગાય, ચી, પુત્ર છે તે મધ્ય મળવાથી પણ કામાગ્રજન મનુષ્યના મનનો કદી તૃપ્તિ થઈ શકતી નથી. વિષયોની કામના, વિષયો ભોગવવાથી કદી પણ શાંત થતી નથી. ઊલટું થી નાખવાથી જેની રીતે આગ વધારે થાય છે તેમ કામનાની આગ પણ વધારે થાય છે જ્યારે મનુષ્ય કોઈનું પણ જીવન ન ઇચ્છીને મર્ત્ય પ્રાણીઓમાં મમદંટિ થઈ જાય છે ત્યારે તેને સર્વ દિશાઓ સુખમય ભાસે છે. જે વસ્તુનો ત્યાગ કરવાનું હૃદય પુરુષોને માટે બહુ કઠીન હોય છે. અને શરીર જીવંત થઈ જવા છતાં પણ જે જીવંત નથી થતી તેવી તૃષ્ણાનો સુખી થવા ઇચ્છનાર માણસે જરૂરી ત્યાગ કરવો જોઈએ. અને પુરાં એક હજાર વર્ષ

સુધી નિરંતર વિષયસેવન કર્યું છતાં પણ મારી તૃષ્ણા ખૂબી નહિ પણ ઊલટી વધતી જાય છે અને જ્યાં જ્યાં વિષયોની તૃષ્ણા વધે છે ત્યાં ત્યાં પરિણામે દુઃખ વધતું જાય છે. ’

એટલા માટે એવું અનિત્ય, અપૂર્ણ અને ક્ષણભંગુર વિષયસુખ માનવજીવનનું લક્ષ્ય નથી. માનવજીવનનું લક્ષ્ય તો સર્વોપરી સુખની પ્રાપ્તિ છે. જે અખંડ, અનંત, પૂર્ણ અને હંમેશા એક રસ છે, એટલા માટે જે પુરુષને ખરેખરા સુખની ઇચ્છા હોય તેણે ભોગતૃષ્ણાનું દમન કરીને જે કાંઈ સુખ-દુઃખ પ્રાપ્ત થયાં હોય તેનાથી સંતુષ્ટ રહેવું જોઈએ. તૃષ્ણા-નાશપૂર્વક સંતોષમાં જેવું સુખ રહેલું છે તેવું સુખ લોક પરલોકના કોઈ પણ ભાગમાં રહેલું નથી.

यच्च काममुखं लोके यच्च दिव्यं महत्सुखम् ।

तृष्णासुखस्यैતે નાર્હતઃ ષોડશી કલામ્ ॥

સાંસારિક ભોગોમાં અને સ્વર્ગોદિ દિવ્ય સુખોમાં કોઈ પણ સુખ તૃષ્ણાક્ષયના સુખના સોળમા ભાગની બરાબર નથી.

योगાચાર્ય શ્રી પતંજલીએ કહ્યું છે કે—

સંતોષાદનુત્તમસુખલાભઃ ।

સંતોષથી અનુભવ સુખની-નિરતિશય આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. અસંતોષથી હંમેશા સર્વગત આત્મામાં સ્થિતિ થાય છે અને ત્યારે સાચો, અખંડ, નિરતિશય આનંદ મળે છે, કેમકે અનંત, અસીમ, સનાતન, નિત્ય, સર્વગત, અચળ, અવિનાશી, આનંદ આત્મામાં જ છે તે આનંદ જ આત્માનું સ્વરૂપ છે એનાથી જ આત્માનંદ પુરુષો દરેક સ્થિતિમાં આત્માનંદમાં જ નિમગ્ન રહે છે. કહ્યું છે કે—“જેને આત્મામાં રતિ છે, જે આત્મામાં તૃપ્ત છે અને આત્મામાં જ સંતુષ્ટ છે તેને માટે કોઈ કર્તવ્ય જ નથી. ”

સંતોષ, આગસ્ટ અને અકર્મણ્ય પુરુષોના કામની ચીજ નથી, આગસ્ટ અકર્મણ્ય પુરુષો સંતોષી નથી હોતા, તેઓ તો કામનાની જ્વાળામાં હંમેશાં બળ્યા કરે છે, તેઓની તૃષ્ણા કદી પણ મટતી નથી. કુશળતાપૂર્વક કામ કરવાની શક્તિ અને મતિ નહિ હોવાથી તેઓ સંતોષવું નામ લે છે. તેઓનો સંતોષ આધ્યાત્મિક માર્ગના પરમ સાધનરૂપ સંતોષથી સર્વથા ભિન્ન છે. સંતોષ તો મનુષ્યને વિષયા-સંક્રિતથી હોડાવીને, તૃષ્ણાના તપેલા પ્રવાહથી જુદો પાડીને ઈશ્વરાભિસુખ બનાવીને સાચો કર્તવ્યશીલ બનાવે છે. શાંત ચિત્તવાળો સંતોષી પુરુષ જ પોતાના બધા વ્યક્તિગત સ્વાર્થો છોડીને નિષ્કામભાવથી દેશ અને વિશ્વનો કલ્યાણને માટે કર્તવ્ય કર્મનું આચરણ કરી શકે છે.

સંતોષની ભાવનાએ ભારતવાસીઓને કર્તવ્યવિસુખ અને પરાધીન બનાવી દીધા છે એ કલ્પના ભ્રમમાત્ર છે. ઊલટું સંતોષનો અભાવ અને તૃષ્ણાની પ્રચળતાએ મનુષ્યના મનમાં દેશપ્રેમ તથા વિશ્વપ્રેમના આદ્ય ભાવો નષ્ટ કરીને દેશ અને વિશ્વ પ્રત્યે વિશ્વાસઘાત કરનારી હલકી વૃત્તિઓ પેદા કરી છે. ભોગતૃષ્ણાને લઈને મનુષ્ય પોતાના જરા જેટલા સ્વાર્થ ખાતર દેશાત્મા અને વિશ્વાત્માનો નાશ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે, અને પરિણામે પોતાની મૂર્ખાઈથી પોતાના વિનાશનો સાધન કરી બેસે છે. આ ઉપરથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે અસંતોષ ઉન્નતિનું નહિ પણ અવનતિનું જ મૂળ છે. અસંતોષથી જ જીવનમાં જાગૃતિ નથી આવતી. જીવનમાં સાચી જાગૃતિ આવે છે સત્તત્તુલ્યની વૃદ્ધિથી.

અસંતોષથી તો સત્તત્તુલ્યનો વિકાસ રોકાઈ જાય છે, જેના પરિણામરૂપ ભય, દ્રેષ, શત્રુતા,

હિંસા, અશાંતિ અને દુઃખો આવે છે, એ જ કારણથી આજે જગતમાં જેટલો અસંતોષ વધી રહ્યો છે તેટલો જ ભય, દેવ, શત્રુતા, હિંસા, અશાંતિ અને દુઃખોનું જોર પણ વધી રહ્યું છે. ન તોપના સાધનથી મનુષ્યની ભોગલાલસા શાંત થાય છે, તે પરમાત્મા પર વિશ્વાસ રાખીને સત્ય તથા ન્યાયના માર્ગે જીવનનિર્વાહ કરતા શીખે છે, અને સત્યના રક્ષણ ખાતર પ્રાણનું બલિદાન આપી શકે છે, પરમાત્મા જ એક માત્ર સત્ય છે અને એની પ્રાપ્તિ એ જ મનુષ્ય જીવનનો એક માત્ર ઉદ્દેશ છે એ સત્ય મેળવવા માટે જ સંતોષનું સાધન કરવાની પરમ આવશ્યકતા છે.

સંતોષનું સાધન બે રીતે થઈ શકે છે. આત્માના સ્વરૂપને સમજીને આત્માની પૂર્ણતામાં વિશ્વાસ કરવાથી અથવા પરમ મંગલમય પરમાત્માના વિધાન પર નિર્ભર રહેવાથી બંનેનું ફળ એક જ છે. એક જ્ઞાનીઓનો માર્ગ છે, બીજો ભક્તોનો માર્ગ છે. શ્રીમદ્ ભગવત ગીતામાં ભક્તોના લક્ષણ બતાવવામાં બે વખત ‘સંતુષ્ટ’ શબ્દનો પ્રયોગ કરીને ભક્તોમાં સંતોષની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરી છે.

‘સંતુષ્ટઃ સતતમ્’ ‘સંતુષ્ટો યેન કેનચિત્’

અને ચતુર્થ અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે—

યદ્વદ્વાલાભમંતુષ્ટો દ્વદ્વાતોતો વિમન્સર ।
સમઃ સિદ્ધાષસિદ્ધો ચ ઠ વાપિ ન નિવષ્ણતે ।
ગતસપ્તસ્ય મુક્તસ્યગાનાવસ્થિતચેતસ ।
યદ્વાયાચરતઃ કમ સમગ્રં પ્રવિલીયતે ॥

“જે પુરૂષ પરમાત્માના વિધાન અને પ્રકૃતિના નિયમ અનુસાર વગર પ્રયાસે પ્રાપ્ત વસ્તુ તથા સ્થિતિમાં સંતુષ્ટ છે, હર્ષ શોકાદિમાં અતિથિ છે, સંકળતા અસંકળતામાં સમ-બુદ્ધિ રહે છે તે કર્તાવ્ય કર્મ કરવા જતા કર્મ-બંધનમાં બંધાતો નથી, કેમકે આનંદાદિથી રહિત, પરમાત્માના જ્ઞાનમાં સ્થિત ચિત્તવાળા મુક્ત પુરુષના સમસ્ત કર્મો જે તે લોકકલ્યાણ માટે કરતો હોય છે તે પરમાત્મામાં જ વિલીન થઈ જાય છે.

આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સંતોષ મનુષ્યને કર્તાવ્ય કર્મના ત્યાગ માટે અડચણ નથી કરતો, હિલટા ત તેન અચળ સમત્વની શાંતિમય ભૂમકા પર પહોંચાડીને હ મેશને માટે સુખી બનાવે છે અને જે જે લોકો તેના સબંધમાં આવે છે તેને પણ સુખી બનાવવાનો યત્ન કરે છે.

સાચો શ્રમણ.

જેની પ્રવૃત્તિઓ જીવનનું તો વધ ન થાય તે માટે કાળજીવાળી છે, જેના મન-વાણી-કાયા સુરક્ષિત છે, જેની છત્રિયા નિયંત્રિત છે, જેના વિકારો નિર્લાષ ગયેલા છે, જેનામાં શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન પરિપૂર્ણ છે, તથા જે સંયમી છે તે શ્રમણ કહેવાય.

જેને આ લોક કે પરલોકમાં કશી આકાંક્ષા નથી, જેના આદારવિદાર પ્રમાણસર છે તથા જે કોઈપણ વિકારથી ગ્રહિત છે તે સાચો શ્રમણ છે.

—શ્રી કુંડકાચાચ

આત્મહિતશિક્ષા-ભાવના

તું હવે છે તું જડ નથી, ચૈતન્ય તારું રૂપ છે,
જડ વિશ્વ તારું-દાસ છે, તું તો સહુનો શ્રુપ છે;
નિર્ગળ બની તું દીનતા, શું દાખવે જડ આગળે?
શક્તિ અનંતીના ધણી, જડમાં જઈ તું શું ભળે?

૧

શી ખોટ છે ત્હારી કને, આનંદની ને સુખની?
ચિંતા ન કર આનંદધન, તુજમાં ન માત્રા દુઃખની;
તું સિંહ છે નિજ રૂપ ને, જંભુકની સજ્જ ભાવના,
આ ઝાંઝવાના નીર સમ, સંસાર-સુખમાં રાચ ના.

૨

તત્ત્વ ધન સ્વજનમાં ઐક્યતા, તું વ્યર્થ શું કરવા કરે?
તુજથી નિરાળાં એ સહુ, સહુથી નિરાળો તું ખરે;
જડ ભાવ સહુ સંસારના, સંયોગથી આવી મળ્યા,
રે હવે! તે મમતા કરી, તેથી કરી તુજ શુભ ટળ્યા.

૩

નિજ ભાવ છોડીને સદા, પરભાવમાંહિ તું રમ્યો,
તેથી કરી તું હવચૈનિ, લાખ ચોરાશી ભમ્યો;
જગમાં તને બહુ રૂપમાં, જે વસ્તુઓ દેખાય છે,
તે નવ નવા સહુ જડતણા, પર્યાય જગમાં થાય છે.

૪

બદલાય વસ્તુની અવસ્થા, નાશ તે કહેવાય છે,
વ્યય દૂધ મેળવવા થકી, દહીં રૂપમાં બદલાય છે;
માટે ન કર તું શોક ચેતન, નષ્ટ વસ્તુનો કદા,
નિજ રૂપ નિહાળી ખરે, આનંદમાં તું રહે સદા.

૫

વાંછા ન કર તું વિષયની, જડ વસ્તુનાં તે ધર્મ છે,
નિજ ધર્મ છોડી સેવ્યો, પરધર્મ તે જ અધર્મ છે;
અભિલાષ સુખનો છે તને, તે સુખ છે તારી કને,
તું જ્ઞાન-ચક્રથી નિહાળી, ને જહાશે તે ત્હને.

૬

આચાર્યશ્રી વિજયકન્નૂરસુરિય મહારાજ

પ્રવાહિના પ્રશ્નો

એક દિવસ કલખાનું બંધ—

કરાચીની મ્યુનિસિપાલિટીના એક કોરપોરેટર ભાઈ ખીમચંદ શાહની દરખાસ્તથી ત્યાં એક એવો કરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો છે કે “વર્ષ-ભરમાં એક દિવસ માટે કરાચીના સમસ્ત કલખાનાઓ બંધ રાખવા.”

આ કરાવ પ્રમાણે તા. ૨ જી ઓક્ટોબરનો દિવસ નક્કી કરવામાં આવેલ છે, અને તે પ્રમાણે ગત તા. ૧૨ મીના રોજ ત્યાં કલખાના બંધ રાખી સારાએ દિવસને “અહિંસા” દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવેલ આ કરાવ પસાર કરાવવામાં કરાચીના મેયરસાહેબ, એક પારસી ગૃહસ્થ મી સીધવાનો સહકાર અને મુનિ મહારાજ શ્રી વિદ્યા-વિજયજી મહારાજની પ્રેરણા પણ એટલી જ પ્રશસનીય હતી

કરાવ રમ્મ થવા પછી, કરાવને અંગે જે જે હકીકતો એકત્ર કરવામાં આવેલ, તેમાંથી જાણવામાં આવેલ કે—

(૧) આ રીતે એક દિવસ કલખાનું બંધ રાખવાનો કરાવ હિન્દુભરમાં કોઈ સ્થાને અત્યારે છે નહિ

(૨) લન્ડન જેવા પાશ્ચિમાત્ય દેશમાં, ત્યાંની પ્રભુ ત્યા આગળ, એક દિવસ કલખાનું બંધ રહે તેવી ભાવના રાખે છે

આ સંયોગો વચ્ચે, મિંધ જેવો મામાહારી પ્રદેશ આ મતલબનો કરાવ પસાર કરે, એ ખરેખર અન્ય પ્રદેશો માટે વિચારવા જેવું, અને કરાચી માટે પ્રશંસનીય પગલું ગણાય.

‘જીવહયા’નો યાદ આજે આપણે ગીજવાનો ન હોય એ સૂત્ર તો આપણી મંસ્કૃતિના મૂળ મા ઠાસી ઠાસીને ભરેલું છે, એમ છતાં જીવ-હયાનો સંદેશ જગતને કેમ પહોંચાડવો? એ

પરમ સૂત્ર જગતને કેમ પચાવવું? તે હજી બરા-બર મમજતા નથી. એ વસ્તુ સાધવામાં જરૂર આપણે પછાત છીએ અલગત જીવહયા માટે આપણે કંઈ ને કંઈ કરતા આવ્યા છીએ અને કરી પણ રહ્યા છીએ, પરંતુ પ્રાધાન્યપણે તેમાં રહેલ વ્યાપારી દષ્ટિ ગોણુ બનાવી, આધુ-નિક પ્રચારદષ્ટિનો ઉપયોગ વિચારવામાં ન આવે ત્યાંસુધી તેનું સંચોટ અને સંગીન પરિ-ણામ ન આવી શકે

આ કરાવ પછી આપણે એ પણ જોઈ શક્યા છીએ કે લન્ડનમાં પણ એક દિવસ કલખાનું બંધ રાખવાની ભાવના જન્મવા પામી છે ત્યારે અહિંમાપ્રધાન હિન્દુમાં એ માટેની ભાવના હોય એ સ્વાભાવિક છે. અલગત એ દિશામાં હજી આપણે પ્રયામ કર્યો નથી, એમ છતાં કરાચીની જેમ સ્થળે સ્થળે યોગ્ય પ્રયાસ કરવામાં આવે તો વધુ નહીં તો એક દિવસ કલખાનું બંધ રખાવવાનો પ્રયામ નિષ્ફળ ન જ નીવડે.

જીવહયાપ્રેમી ભાઈઓ સ્થળે સ્થળે આ પ્રશ્ન ઉપાડી કરાચીના આ કરાવને મતકારવાને અને પોતાના સ્થાને આવેલ કરાવ પસાર કરાવવા માટે લાગતા-વળગતાઓને સૂચવવાનું હાથ પર લેવે તો બહુ જ ટૂંકા સમયમાં આવેલ કરાવ હિન્દુ-ભરમાં આપણે પસાર કરાવી શકીએ.

ઈન્છીએ કે જૈન કે જૈનેતર મોકોઈ જીવ-હયાપ્રેમી મમાજ આ પ્રશ્નને અપનાવી લેવે અને યોગ્ય કરાવે કરી ઘટતા સ્થાને મોકલી આપે.

x x x x

અનુચિત આશ્લેષો—

જૈન મંસ્કૃતિ અને ઇતિહાસ પર અનુચિત આશ્લેષો થવાના ઘણાં પ્રસંગો અવારનવાર ભક્ષાર આવે છે.

સામાન્ય રીતે આવા આશ્વેષોમાં જૈનેતર લેખકનું અજ્ઞાન હોય છે. જૈન ધર્મ સંબંધી જોડાણે તેટલી વિગત તેઓ મેળવતા નથી અને અધૂરી વિગતને પરિણામે તેમના હાથે આલેખાતું સાહિત્ય જૈન સંસ્કૃતિને અંગે ગેરસમજ ઉત્પન્ન કરે છે. આમાં કેટલુંક સાહિત્ય યુવાન-વિદ્યાર્થીઓના હાથમાં એમના અભ્યાસ માટે મુકાય છે, કેટલુંક સાહિત્ય વિદ્વાન ગણુતા સાહિત્યપ્રેમી જગત સમક્ષ રજૂ થાય છે અને કેટલુંક આમજનતા સમક્ષ પણ રજૂ થાય છે.

તાજેતરમાં કાનપુરથી ‘આનંદમાળા’ નામની પુસ્તક પ્રકાશન સંસ્થાએ ‘ભારતવર્ષનો ઇતિહાસ’ નામનું હિન્દી પુસ્તક શ્રી રામકૃષ્ણ માથુર નામના લેખક પાસે લખાવી બહાર પાડયાની વાત બહાર આવી છે. અને તે પાઠ્ય-પુસ્તક તરીકે મંજૂર થતાં વિદ્યાર્થી આલમમાં પ્રચાર પામતું જાય છે.

આ પુસ્તકમાં ભગવાન મહાવીરનો સમય, સંસ્કૃતિ અને જીવન-સંદેશને બહુ જ વિકૃત રીતે ચીતર્યો છે, જે અભ્યાસીના મન પર જૈન-ધર્મ માટે છેક અવળી જ છાપ પાડે છે.

મુનિશ્રી જ્ઞાનસુંદરજી મહારાજનું આ તરફ લક્ષ જતાં તેઓશ્રીએ સમાજનું એ તરફ એક લેખદ્વારા ધ્યાન ખેંચ્યું છે.

અજ્ઞાત લેખકોને હાથે જૈન સંસ્કૃતિ પર આલેખાતા આવા આશ્વેષોનો આ પ્રથમ પ્રસંગ નથી. પ્રાન્ત પ્રાન્તના જુદી જુદી ભાષામાં પ્રગટ થતાં સાહિત્યનું જો અવલોકન કરવામાં આવે તો આવા આશ્વેષોની એક મોટી હારમાળા આપણી સામે ખડી થાય, પણ એ જાતનું બ્યવસ્થિત અવલોકન કરનાર વ્યક્તિઓની આપણી પાસે સંગવડ કયાં છે ?

કોઈ વાચક કે વિક્રાનતા હાથમાં, કોઈ કાળે અકસ્માત આવું સાહિત્ય આવી પડે છે અને તે કોઈ વખત આપસમાં ચર્ચા કરીને એ આશ્વેષ યુક્ત સાહિત્યને અંગે પોતાની ફરજ પૂરી

માને છે, તો કોઈ તેને અંગેનું એકાદ નિવેદન લખી, વર્તમાન પત્રોને પાને એ માટે યોગ્ય ફરિયાદ નોંધાવે છે. વાચકો આવા નિવેદનો વાંચી ખેદ બહાર કરે છે, અને એટલેથી એ અનુચિત આશ્વેષોના વિરોધનું કાર્ય પરિપૂર્ણ થતું હોય તેમ વિરોધનો પ્રવાહ ત્યાં થઈ જાય છે.

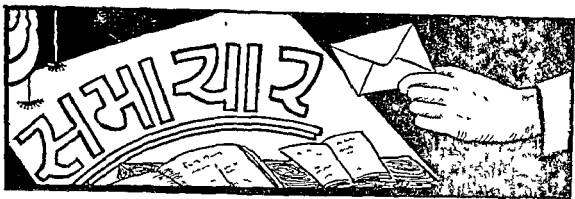
આ પ્રશ્ન ત્યાં સુધી ગંભીરપણે ન વિચારાય ત્યાં સુધી આશ્વેષોની પરંપરા અટકવાને બદલે વધે તે સ્વાભાવિક છે. કોઈપણ આગેવાન સંસ્થા અભ્યાસ મંડળ જેવું તંત્ર ઉપસ્થિત કરી, આ કાર્ય ઉપાડી લે તો બહુ જ ઓછા શ્રમે આ કાર્ય આટોપી શકાય.

આવું મંડળ-પ્રાન્તે પ્રાન્તમાં ત્યાંના વિકાસોનું એક મંડળ સ્થપાવે અને તે મંડળ પ્રગટ થતું સાહિત્ય અવલોકે અને જ્યારે જ્યારે ધ્યાન ખેંચવા જેવો કોઈ પ્રશ્ન હોય ત્યારે કેન્દ્ર-સલાહાર એવા સાહિત્યના લેખક, પ્રકાશક કે સંચાલકનું લક્ષ ખેંચી, પરસ્પર ચર્ચા કરી આશ્વેષો નિવારણ કરી શકે.

આ રીતનું કોઈ જવાબદાર તંત્ર યોજાય તો કોઈ આશ્વેષોનો પ્રશ્ન ચાલુઉકલ્યો ન રહેવા પામે તેટલું જ નહીં પરંતુ સમય જતાં, જૈન સંસ્કૃતિને અંગે લખવા માગતા લેખકો સાથે પણ તેમના લેખન પહેલા જ ચર્ચા કરી લેવાના પ્રસંગો આપોઆપ યોજાતા આવશે.

આવું મંડળ જૈન સાહિત્યનો વિશાળ જગતમાં પ્રચાર કરવાનું કે કોઈ સ્થાને તૈયાર થતી વાચનમાળાઓમાં જૈન સંસ્કૃતિને અંગે યોગ્ય પાઠમાળાઓ દાખલ કરાવવાનું કાર્ય પણ કરી શકે.

આ અને આવા અનેક પ્રશ્નોનો ઉકેલ આવું અભ્યાસ મંડળ બહુ જ સારી રીતે કરી શકે એ નિઃસંદેહ છે. આશા રાખીએ કે જૈન જગતના આગેવાન અને જવાબદાર સંસ્થાઓ આ માટે યોગ્ય સંચાલન કરી જૈન સંસ્કૃતિના પ્રચારનું અને અયોગ્ય આશ્વેષો નિવારવાનું મહદ કાર્ય તરતમાં ઉપાડી લ્યે.

અત્યંત ખેદજનક અવસાન

આ સમાના મુખ્ય સેક્રેટરી બધુ વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસના પુત્રરતન લગભગ દોઢ વર્ષની ઉમ્મરમાં જ આસો શુદ્ધ ૧૩ ના દિવસે ખેદજનક અવસાન થયું છે. આ અવસાન ખાસ કરીને નોંધવા લાયક એટલા માટે છે કે ભાઇશ્રી વલ્લભદાસભાઈને પુત્રરતનની પ્રાપ્તિ મોટી ઉમ્મરે થઈ હતી અને તેની મુખ્યમુદ્રા જોતા આગાહી પણ સુદર હતી. વસ્તુસ્થિતિ આમ હોવાથી એમને અને એમના રોહીઓને ખાસ કરીને હર્ષના વિષય બન્યો હતો, પરંતુ કાળની ગતિ અકળ છે પરિવર્તનશીલ સસારની અનિત્ય પરિસ્થિતિમાં હર્ષ શોકના દ્વંદ્વો મિશ્રિત છે તદ્દનુસાર એ પુત્રરતન દોઢ વરસની ઉમ્મરમાં જ આ સ્થૂળ જગતમાંથી અદશ્ય થયું છે અને પચકારણોમાં ભવિત્યંતમાં બળવાન બની છે. ભાઇશ્રી વલ્લભદાસભાઈને એકતું એક પુત્રરતન અદશ્ય થતાં અત્યંત ગ્વાનિ યાય તે સ્વાભાવિક છે પરંતુ એ બાલકને પણ અમૂલ્ય માનવજન્મની પ્રાપ્તિ નકામી નીવડી છે હવે તો વૈરાગ્ય દ્રષ્ટિએ “જાતસ્ય હિ ધ્રુવં મૃત્યુ” એ સૂત્રથી શેષ દેખીતા સંબંધ વિચારી કુદરતે જે દુઃખ સોંપ્યું તે દૃઢ આત્મબળપૂર્વક સહન કરવા, તેમજ સંસ્થાના જે જે કાર્યો તેઓ ગતિમાન કરી રહ્યા છે તેમાં સવિશેષ પ્રગતિ સાધવા અને કુદરતની ઇચ્છાને આધીન વર્તવા ભાઇશ્રી વલ્લભદાસભાઈને દિલાસો આપવા સાથે સૂચના કરીએ છીએ, અને ઉક્ત પુત્રરતનના અમર આત્માને શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

આચાર્ય શ્રી વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ

આસો શુદ્ધ ૧૦ ને મગળવારના રોજ આચાર્યશ્રી વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજની રવર્ગવાસ તિથિ હોવાથી શ્રી જૈન આત્માર્નદ સભા તરફથી જયંતિ ઉજવવામાં આવી હતી. સવારમાં શ્રી મોટા જિનાલયમાં શ્રી નવપદ્મની પૂજા લાવપૂર્વક ભણાવવામાં આવી હતી અને ગંધોરના સભાસદોનું સ્વામીવાસત્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

એક ઉમદા સંખ્યાવત

જામનગર અને પાસેના પ્રદેશમાં વરસાદના અભાવે આજે સખ્ત દુષ્કાળ જેવી સ્થિતિ છે. દુષ્કાળને અંગે ખેડૂતો, વેપારીઓ અને આમવર્ગની સ્થિતિ કંરુણાજનક થતી આવે છે તેઓને રાહત આપવા માટે સ્ટેટ તરફથી એક ક્ષણો કરવામાં આવતાં સઘવી શેઠ પોપટલાલ ધારશીભાઈએ રૂપિયા ૫૬૨ હજારની ઉમદા સંખ્યાવત જાહેર કરી છે. આ રીતે જાહેર હિતના કાર્યોમાં હેઠલા દોઢ વર્ષમાં ખુદ જામનગર માટે રોકાઈ તરફથી રૂ. ૫૦,૦૦૦) સેનિટરીયમ માટે, રૂ. ૩૫,૦૦૦) એકસરેના મશીન વગેરે માટે ધરતીન ધરપીતાલમાં, એમ મળીને એક લાખની સંખ્યાવત જાહેર થઈ છે. જૈનસમાજના કાર્યો માટે જુદી જુદી સંખ્યાઓ વગેરે માટે પણ એમની સંખ્યાવત એટલી જ મોટી છે.

આ પ્રસંગે ત્યાંના આગેવાન જૈન ગૃહસ્થ શેઠ છગનલાલ બાણુજીભાઈએ પણ રૂપિયા અગીયાર હજારનો ક્ષણો દુષ્કાળ રાહત ફડમાં નોંધાવ્યો છે.

શ્રી કલ્પસૂત્ર-શ્રી કલ્પલતા વૃત્તિ-શ્રી સમ-
યસુંદરગણિવિરચિત શ્રી કાલકાચાર્યની કથા
સહિત. શ્રી કલ્પસૂત્ર ઉપર ઘણી વૃત્તિઓ થઈ છે.
તેમાં ખરતર ગચ્છના વિદ્વાન મુનિરાજશ્રી સમયસુંદર
ગણિની બનાવેલી કલ્પસૂત્ર ઉપરની આ વૃત્તિ (ટીકા)
છે. આ વૃત્તિમાં શ્રી કાલકાચાર્યની કથા પણ
આપવામાં આવેલી છે.

આ ગ્રંથના સંપાદક ખરતર ગચ્છાચાર્ય શ્રી
કૃપાચંદ્રજીસૂરીશ્વરજી મહારાજના વિદ્વાન શિષ્ય
ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી સુખસાગરજી મહારાજ
છે કે જેઓએ ઇતિહાસ-તત્ત્વજ્ઞાન વગેરેના શુભારે
બાવીસ ગ્રંથો લખ્યા છે જેમાંથી કેટલુંક જાણવા
જેવું મળી શકે છે.

આ ગ્રંથમાં ગુજરાતી નિવેદન બાદશ્રી
મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈજી આપેલું છે. તેમાં તેઓ
જાણાવે છે કે કલ્પસૂત્રનો મહિમા તેમાં શું આવેલ
છે, કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન અલ્પજ્ઞાનવાળાને વાંચવું
સુગમ પડે તેવી આ કલ્પસૂત્ર ઉપરની આ કલ્પલતા
વૃત્તિ તેના રચનાતર મહાત્માએ તે ઉદ્દેશથી બનાવી
પ્રજ્ઞાના કલ્યાણકે સંબંધી ગચ્છોની જે માન્યતા
છે તે સંબંધી વિસ્તારપૂર્વક ખુલાસો નિવેદનમાં
આપવામાં આવ્યો છે, જે વાંચવા જેવો છે.

આ વૃત્તિનો રચનાકાળ ખાસ આપવામાં
આવ્યો નથી પરંતુ સંવત ૧૬૮૬ પહેલાં એટલે કે
સુમરે સં. ૧૬૮૪માં આ કલ્પલતા વૃત્તિ રચી
હોય તેમ નક્કી થાય છે તેમ નિવેદનમાં કેટલીક
હકીકત સાથે જાણાવવામાં આવ્યું છે.

આ નિવેદનમાં સમયસુંદર ગણિજી મહારાજનું

વૃત્તાંત, ગ્રંથરચના વિગેરે ટૂંકામાં આપ્યું છે.

એ સિવાય નિવેદનમાં આ ગ્રંથ સંબંધી ઘણી
હકીકતો વાંચવા જેવી જાણાવી છે.

આ ગ્રંથ પુસ્તકોધારક કુંડ, સુરત તરફથી
૪૨મો પ્રગટ થયેલ છે. સારા જિંયા કાગળો સુંદર-
શાસ્ત્રી ટાઇપમાં શુદ્ધ રીતે પ્રગટ થયેલ છે. કિંમત
નહિ રાખતા ભેટ આપવા નિર્ણય કરેલ હોવાથી
આર્થિક સહાય આપનાર જૈન બંધુઓએ જ્ઞાન
ભક્તિ કરી છે.

જૈન ઇતિહાસ (ત્રીસરા ભાગ)-શ્રીમતી
સવિતાબાઈ કાપડીયા સ્મારકે ગ્રંથમાળા નં. ૮.
લેખક પં. મૂલચંદ જૈન વત્સલ. પ્રકાશક મૂલચંદ
કિશનદાસ કાપડીયા-સુરત. 'દિગંબર જૈન' માસિકના
૩૨મા વર્ષની ભેટનો આ ગ્રંથ હિંદી ભાષામાં
પ્રગટ કરેલ છે. આ ગ્રંથના ૨૯ પાકમાં શ્રી નેમિ-
નાથ, શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન, શ્રી મહાવીરસ્વામી તે
વખતમાં થયેલ ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, પ્રતિવાસુદેવ અને
મહાવીરસ્વામીના વખતના શ્રેણિક રાજ, ત્યારબાદ
જંબૂસ્વામી, પછી ચંદ્રગુપ્ત વિગેરેના ચરિત્રો સંક્ષિ-
પ્તમાં આપવામાં આવેલ છે. કિંમત ૧૨ આના કાંઈક
અધિક છે.

રિપોર્ટ-પહોંચ

(૧) શ્રી વિદ્યોત્તેજક મંડળ-જિંઝા સં. ૧૯૯૪-
૯૪-૯૫નો ત્રણ સાલનો રિપોર્ટ

(૨) શ્રી વર્ધમાન જૈન મોડિંગ હાઉસ-સુમેરપુર
૪૮૫ અને ચતુર્થ વર્ષ વિવરણ

(૩) શ્રી કટારીઆ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવના સંસ્મરણો
વિગેરે મળ્યા છે, જે સાબાર સ્વીકારવામાં આવે છે.

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

પાર હજાર શ્લોક પ્રમાણુ મળ પાટલ ભાષામા વિસ્તારપૂર્વક, સુદર શૈલીમા આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક પ્રથોમાથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃતે સ ૧૧૩૬ ની સાલમા એવેશો આ અથ, તેનુ સરળ અને ગુજરાતી ભાષાનુ કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રાણુકત સુદર અદારમા પાકા કાઢના નુજો મિત બાહુલી મથી તેષાર કરી પ્રગટ કરવામા આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમા પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નદિ પ્રકટ થયેલ જાણવા જેવા પ્રસંગો નુજો મિત કલ્યાણુકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેલ્લે પ્રભુને મથને રથો અ ન વિવિધ રિપયો ઉપર બોધનાયક દેશનાઓના સમાવેશ આ અથમા કરવામા આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમા ચ જ્ઞા જેન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉદાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનુ મનનપૂર્વક રચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોડો એ વધારે લખવા કરતા અનુભવ કરના જેવુ છે સુમારે છાંદ પાનાનો આ અથ મહેશી ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામા આવેશે કે, કિમત રૂ ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુડું.

લખો — શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા — ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ શ્લોકો નીચે મુજબના છપાય છે.

- ૧ કથારત્ન કોપ—શ્રી દેવભદ્ર ગણિકૃત
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધધર્મજીવ ગોરી ટીકા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૃણિસૂત્ર ભાષ્ય સંહિત

શ્રી પરમાત્માના ચરિત્રો.

(ગજરાતી ભાષા) તેષાર ૩

૧ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	૨ શ્રી વિમળનાથ ચરિત્ર ૨-૨-૦
૩ શ્રી નુપાશ્વનાથ ચરિત્ર, બે ભાગ ૪-૮	૪ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર ૧-૨-૦
૫ શ્રી મહાવીર ચરિત્ર ૩ ૩-૦-૦	
૬ શ્રી તીથ કર ચરિત્ર (શ્રીમદ્ધર્મજીવેશ્વરના ક્ષિપ્ર રસપૂર્વક ચરિત્ર) જેન પાઠશાળા કન્યાશાળામા પઠનપાઠન માટે ખાસ ઉપયોગી રૂ ૦-૧૦ ૦	

છપાતાં મૂળ શ્લોકો.

૧ ધર્માનુવચ (સપ્તપતિ ચરિત્ર (૫))	૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ
૩ શ્રી નસુદેવહિંદિ ત્રીજો માગ	૪ વાલ્મીકી મહાકાવ્ય કર્મમંથ
૫ શ્રી વૃહત્કલ્પસૂત્ર માગ ૪-૫	

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા — ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર ગોષ્ઠ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિપચિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી)૧૧	૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (શુ.) ૧૧	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મચિન્દુ આવૃત્તિ ખીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિભાષ	૩૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧૮	જૈન નરરત્ન “ ભામાશાહ ”	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયધેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	૦
શ્રી આત્મપ્રભાષ	૨૧	લીસ્ટ	૦૧૧૮
જૈન ગ્રંથ ગાદ્ય	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ સ્તવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી શુશ્રુણુમાળા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રીપાળરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ સુકત) ૨)	૨૧
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧	” ” ” રેશમી પુઠું	૨૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સંતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી શુશ્રુણુમાળા	૧૧	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	” સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી વીશંકાનંદ-પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્તોત્રોત્તી	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિંગનું યુદ્ધ યાને મહારાજ આરવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

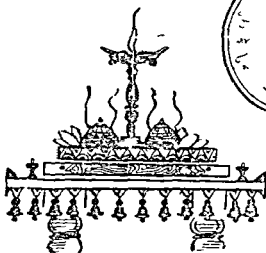
લખો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ગુર્જરપતિ મહારાજા કુમારપાળને પ્રતિબોધ આપતા શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય
જેઓશ્રીની જમણી કા ય પૂર્વિમાળા દિવસે રથસે રથસે વળવવામા આવી હતી

તા ૧૯૨૬

કાર્તિક

પુસ્તક ૩૭ મું.

અંક ૪ થો

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પ્રકાશક—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧ નમોનમઃ શ્રી પ્રમુદ્ધેમસૂરયે	(પંન્યાસ. શ્રી. ધર્મવિજયજી ગણિ)	૯૧
૨ નૂતન વર્ષાભિનંદન	(રેવાશંકર વાલજી બધેકા)	૯૩
૩ વિચારશ્રેણી	(આ. શ્રી. વિજયકરનૂરસૂરિજી મહારાજ)	૯૫
૪ શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	(પં. શ્રી. ધર્મવિજયજી ગણિ)	૯૮
૫ હા.ખ એ શું છે ?	(સુનિ લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૧૦૩
૬ શ્રી પાવાપુરી તીર્થના પ્રાચીન ઇતિહાસ	(અનુ. આત્મવલ્લભ)	૧૦૪
૭ અધ્યાત્મશક્તિના લાલ	(અનુ. અધ્યાત્મી B. A.)	૧૦૭
૮ પરમપદપ્રાપ્તિ કેમ થાય ?	૧૦૯
૯ ધર્મશર્માજીજીવ્ય મહાકાવ્યઃ અનુવાદ	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખદાસ મહેતા)	૧૧૦
૧૦ સાધક શુણ્વચી	(ચોક્કસી)	૧૧૩
૧૧ પ્રવાહના પ્રશ્નો	૧૧૫
૧૨ વર્તમાન સમાચાર	૧૧૭
૧૩ સ્વીકાર અને સમાલોચના	૧૧૮

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઇબ્રેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

કેટલાક સભાસદો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી ખુફા લાઇ જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ધણા લાંબા સમયથી લાઇબ્રેરીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો બાકી છે. તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે આ બાબતની સૂચના જેની પાસે ખુફા છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ બાબતે સૂચનામાં રાખી ખુફા પાછી મોકલી અન્ય વાચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિધનપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન યમતકારિક પૂર્વોચ્ચ યજ્ઞ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પચ્ચીશી, અને જે યજ્ઞો વિગેરેના સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલ છે. બીજા કાળજે, જેની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત બાહ્યડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લક્ષિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોત્તમો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકોટા એક ખુફ માટે મોકલવી.

લખો: -શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

જૈન સાહિત્ય-સંશોધકના અગ્રેષ્ઠ વિક્રાન મુનિ મહારાજનો સ્વર્ગવાસ

મુનિ મહારાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ
ખેદજનક નોંધ

મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજનો સ્વર્ગવાસ
પ્રાતઃમ્મણીય પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના મુદ્રિત

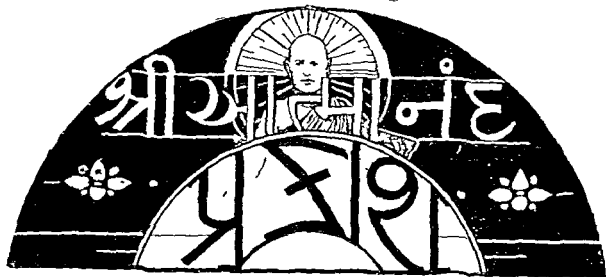
અને વિદ્વદ્ગણ મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ કાર્તિક વદિ ૬
શનિવારનારો જ પાટણ શહેરમાં સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા છે. મુનિરાજ
શ્રી ચતુરવિજયજીમહારાજ સુમારે ચાલીસ વર્ષના દીક્ષિત હતા અને આખું મુનિજીવન
નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાળ્યું હતું. તેઓ પરમ ગુરુભક્ત હતા, તેમજ પોતાના વિદ્વાન
સુશિષ્યો ઉપર પણ અપૂર્વ પ્રેમ ધરાવતા હતા. તેઓ સાક્ષર હોવા સાથે પાકૃત અને
સંસ્કૃત ભાષાના સંપૂર્ણ નિષ્ણુત હોવાથી આ સભા તરફથી પ્રગટ થતાં પ્રાચીન
સાહિત્યના અનેક ગ્રંથો જેવા કે વસુદેવ હિરિ, બૃહત કદંપસૂત્ર, કર્મગ્રંથ અને
બીજા સંખ્યાબંધ ગ્રંથોનું સંશોધનનું કાર્ય પોતાના સુશિષ્ય સાક્ષરવર્ધ મુનિરાજ
શ્રી પુણ્યવિજયજીની સાથે પોતાની અંતિમ અવસ્થા સુધી કર્યું હતું. પ્રાચીન
સાહિત્યનું સંશોધન કરવું, તેને લવિષ્યની જૈન પ્રાજ માટે પ્રકાશમાં લાવવું,
તેનો બહેળો ત્રચાર કરવો એ તેમનું મુખ્ય ખ્યેય હતું. તેથી આ સભા તરફથી
તેવા પ્રગટ થયેલા અનેક ગ્રંથોથી આ સભાને વિશેષ પ્રકાશમાં લાવવા માટે
તેમનો સુપ્રયત્ન હોવાથી આ સભા ઉપર પણ તેઓનો અપરિમિત ઉપકાર હતો.
આવા ઉત્તમ મુનિવરના સ્વર્ગવાસથી જૈન સમાજને એક ખરેખરા મુનિરત્નની જોમ
ખોટ પડી છે તેમ આ સભાને પણ તેમની નહિ પૂરી શકાય તેવી મહાન ખોટ
પડી છે. આ સભાને તે માટે અત્યંત ખેદ થાય છે.

ગુરુરાજશ્રી પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજની આટલી વૃદ્ધવયે તેમની
અપૂર્વ સેવા કરનાર શિષ્યરત્નો સ્વર્ગવાસ થવાથી તેમજ તેમના શિષ્યરત્ન પરમ
પુનિત મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજને પણ મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજ
જેવા ગુરુવર્ધનો વિરહ થવાથી હૃદયમાં અત્યંત ખેદ થાય તે સ્વાભાવિક છે.
મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજય મહારાજને તો સાહિત્ય-સંશોધનના ઉત્તમ કાર્યમાં મદદ
રૂપ એક સ્તંભ તૂટી પડ્યો છે, તેથી મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજનો
સ્વર્ગવાસ સર્વને માટે એક સરખો ભારે ખેદજનક થઈ પડ્યો છે.

આ સભા પોતાનો સંપૂર્ણ ખેદ જાહેર કરવા સાથે ગુરુરાજ તથા સુશિષ્યોને
દિલાસો દેવા સાથે સ્વર્ગવાસી મુનિરાજ ચતુરવિજયજી મહારાજના પરમ પવિત્ર
આત્માને અખંડ અને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાય તેમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરે છે.

મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજના સ્વર્ગવાસના ખેદજનક સમાચાર જાણી
આ સભાની જનરલ મીટીંગ બોલાવી તેઓના ગુણાનુવાદ કરવા સાથે અત્યંત
ખેદ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમના સભા ઉપરના અપ્રતિમ ઉપકારને
માટે શું પુન્ય કાર્ય કરવું તેનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો.

પુસ્તક : ૩૭ મું :

આત્મ સં ૪૪ :

વીર સં. ૨૪૬૬ :

કાર્તિક :

અંક : ૪ થો .

આ શ. સં. ૩ :

વિક્રમ સં. ૧૯૯૬ ડીસેમ્બર :

ૐ નમોનમઃ શ્રીપ્રમુહમસૂરયે ॥

લેખક : પંચાસ શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ

[જે જગદ્ગુરુ જ્ઞાની મહર્ષિનો ધણુકામાં કાર્તિક શુકલ પૂર્ણિમાના મંગલ દિવસે આજ્યી લગભગ આઠસો વર્ષ અગાઉ જન્મ થયો હતો, જેઓ સાહિત્યજગતમાં એક 'કોહીનુર' તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા, અને જેઓણે સર્વદેશીય સસ્કૃત-પ્રાકૃત સાહિત્ય સાગરનું કોડ શ્લોકપ્રમાણમાં આજે પણ સાક્ષરોને મનોમુગ્ધ બનાવે છે તે કલિકાલસર્વજ્ઞ પ્રભુ શ્રી હેમચન્દ્ર સૂરીશ્વરજી મહારાજની મગલ સ્તુતિ]

રાગ: શાદ્ધ

‘ચિંતારત્ન’ સમાન જે મુનિવરા માતાપિતાપેક્ષયા,
જે છે જ્ઞેન સમાજની સુખકરો શ્રી ‘કામધેનુ’ જ્યા;
‘કોહીનુર’ કહાય આર્યમહીનું અવતાર ‘બ્રાહ્મી’તણા,
શાસનના શણગાર હેમસૂરિને વંદન અમારા ધણાં. ૧.

સાહિત્યજગતના અખંડ જ્યોતિર્ધર શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ સ્તવના

(રાગ-પતિ વિના પ્રમદાના મનના પુરાય કથાથી કોડ ?)

(શ્રી) હેમસૂરીશ્વર ચરણામ્બુજને નમીએ હર્ષ અપાર,
(સૂરિવર નમીએ હર્ષ અપાર)

(એ) દિવ્ય જ્યોતિની જન્મતિથિને ઉજવીએ જયકાર.
(તિથિને ઉજવીએ જયકાર)

યુગ યુગના 'અંતર'મલ ધોયાં, જ્ઞાનતણી પ્રતિભામાં મોહ્યાં;
 સાક્ષરતાના સુરતરુવરને વંદન હો શ્રીકાર.
 (અમારા વંદન હો શ્રીકાર) હેમસૂરી ૧
 જ્ઞાનજ્યોતિ જગમાં પ્રગટાવી, તિમિર પડલ તોડી દુઃખદાઢ;
 જૈન જગતનાં જ્યોતિર્ધરને વધાવીએ નરનાર.
 (સૂરિને વધાવીએ નરનાર) હેમસૂરી ૨
 લક્ષણ-તર્ક-સુધર્મ-અલંકૃતિ, અંપક બકુલ અશોક તરુતતિ;
 એ શ્રુતવંદન વન વિકસાવી નામ અમર કરનાર.
 (ગુરુનું નામ અમર કરનાર) હેમસૂરી ૩
 અવનીપતિ^૧ અંતર અજવાલી, અમૃતપાન કરાવ્યા તારી;
 ભારતના સૌભાગ્યવિધાતા પ્રાણુતણા આધાર.
 (અમારા પ્રાણુતણા આધાર) હેમસૂરી ૪
 મનમોહન ! એ યોગીશ્વરની, ગુણમાળા છે સર્વ. અઘડહરણી;
 ધર્મપ્રતાપી ધીર વીર જય ગોલો મંગલકાર.
 (જય ગોલો મંગલકાર) હેમસૂરી ૫

નૂતનવર્ષાભિનંદન

વસતિનમઃ વૃત્તઃ

માંગલ્યકારી પ્રભુને નમીએ પ્રભાતે, જન્મની ત્રાસ મુખમ પત્તિ ઘો નિરાતે,
વિધિવડે વસુમતી રહી છે મુ'આંધ, સીએ કરે સ્તવન ઓ પ્રભુ ! પાહિ પાહિ ॥

નૂતનવર્ષારંભે

ચિહ્નિત વાતાવરણ અને પ્રભુસ્મરણ

દોહરા

પંચાલ્યું પૂરી થઇ, બેઠી છન્નુ સાલ,	
હુનિઆ હાલકલોળ છે, વરતે વસમે કાળ	૧
ધર્મનણું કર્મો ગયાં, દયા-દાન સૌ દૂર,	
પૃથ્વી પર પ્રગી રહ્યાં, પાપતણું આ પૂર	૨
ચોગરદમ લાગી રહી, ભય-ચિંતાની ઝાળ,	
ધર્મતણું શરણું પ્રદો એ જ એક પ્રતિપાળ	૩

હરિગીત છંદ

પૃથ્વી ચડી છે ચાકડે, બહુ વિષમ વાયુ વાય છે,	
ચોતરફથી વિપરીત ભણુ-કારા શ્રવણ સુણાય છે,	
શાંતિ ગઇ, આંતિ વધી, કાંતિતણે વહે છે અરે,	
મા વિષમ જન્નુ સાલમાં, સદ્ધર્મનું શરણું પ્રદો	૧
અકળિત દવની ગતિ, અકળિત કાળતણી કૃતિ,	
માનવ અરે ! સમજ શકે શું ? શી રીતે ધારે ધૃતિ ?	
મકલ્પ વિકલ્પો તણ, શુભ ભાવના લિતર મરો,	
મા વિષમ જન્નુ સાલમાં, શ્રી પ્રભુતણું શરણું પ્રદો.	૨
પ્રાચીન અંધો ને પુરાણો, આઘ ઇતિહાસો ભુઓ,	
હોડા જ અવલોકન કરીને, ખૂબ એ સશય ખુઓ,	
આશ્ચર્ય એમાં કે' નથી, એ જેલ ખુદ કુદરતતણું,	
પ્રભુનું જ ગર્ભ સદા પ્રદો, આ ! આર્યવંશુ હિંદના.	૩

રોગો, લડાઈ, ધરતીકંપો, કુદરતી એ છે ક્રિયા,
પણ વર્ષ આ વીતી ગયું, તેની ગણી કે' પ્રક્રિયા ?
શું શું કમાયા ? શું શુભાચ્યું ? તે હિસાબ કરી જુઓ,
પંચાંગનું સરવૈયું કાઢી, જનુની જામી ખુઓ. ૪
દીવા . કર્યાથી શું થયું, જો આત્મ અધારું રહ્યું ?
રે ! રે !! જુઓ પાછું ફરી, આ વર્ષ તો ચાલ્યું ગયું;
સંસ્કર્મ ને સંકીર્તિ એ, સાચી કમાણી ના કરી,
માનવ જનમ મોંઘા મળિની, વ્યર્થ ચર્ચ મુસાફરી. ૫

“અંતરદીપક” અજવાળશો, ને આત્મજ્યોતિ નિહાળશો,
આ દેહ ક્ષણભંજુર જાણી, મોહ-મમતા ટાળશો;
આખા જીવન-કર્તવ્યની, લઈ ચારસી અવલોકશો,
ત્યાં પાપ-પુણ્યતણી પ્રતિમા, દિવ્ય દષ્ટે દેખશો. ૬
દીવાળી આવી ને ગઈ, હજી એ જ વર્ષે આવશે,
શાણ જનોને ચેતવા, શુભ સાર પણ સમજવશે;
શાંતિ-સુખોતું શસ્ત્ર એક જ, લક્ષ રાખીને લહો,
જનુતણી આ સાલમાંહિ, શરણ શ્રી પ્રભુનું વ્રહો. ૭

વસંતતિલકા વૃત

કલ્યાણ મંગળ કરો શુભ શાંતિ થાઓ, વિપત્તિ-વાદળ બધાં વીખરાઈ જાઓ;
એ પ્રાર્થના નવીન વર્ષ વિષે અમારી, રાજધિરાજ જગનાયક ત્યો સ્વીકારી. ૧

દોહરા

સૃષ્ટિની કૃષ્ટિ બધી, નષ્ટ કરો જગરાય;
ભય-ભરિત ભૂમિ વિષે, વિષમ કાળ વર્તાય. ૧
કાલ દીવાળી વહી ગઈ, આજે નવજીવ વર્ષ;
કાળ ગતિ છે કારમી, એમાં શોક ન હર્ષ. ૨
દીવા, ફટાકા, આતસો, ક્ષણભર આયુષ્યમાન;
ચતુર જનોને ચેતવા, ગ્રહવા આતમ જ્ઞાન. ૩
વિશ્વ વિષે વિશ્રાંતિ હો, અધિકપણે આખાદ;
નવા વર્ષમાં હર્ષથી, એ સુખ આશીર્વાદ. ૪

ભાવનગર-૧૩૫૧

લી૦ સમાજશુભચિંતક

રેવાશંકર વાલજી અધેકા

સં. ૧૯૯૫ ની દીપોત્સવી } નિવૃત્ત એનયું ઇન્સ્પેક્ટર અને નીતિ ધર્મોપદેશક-ભાવનગર

વિચારશ્રેણી

લે. આચાર્યશ્રી, વિજયકર્ત્તરમંચિ મહારાજ

પ્રભુતા ભેદથી હોય તો માથો પ્રભુ જન, પ્રભુ સાથે તનમય થઈ જત, એટલે શીઘ્ર પ્રભુ જની જઈશ. દીવાથી દીવો મળવાની લે, બે પછી કેવું અજવાળું થાય છે અનંતા સૂર્ય એકલા થાય તો પણ તે અજવાળાના અનંતમા અશની પણ જરાજરી કરી શકતા નથી અનંતા સૂર્યના અજવાળામા જે વસ્તુ જણાતી નથી તે વસ્તુ પ્રભુથી મેળવેના પ્રકાશમા જણાય છે.

તું અંધારામા ઘણું સુઝાયો, હવે તો અજવાળું કર. આગળ અંધારું, પાછળ અંધારું, વચમા ઘણો જ મદ પ્રકાશ છે એટલા પ્રકાશે શું થાય ? ભૂતકાળે શું થયું, ભવિષ્યકાળમા શું થશે, છે ખબર ? વર્તમાનકાળે કાંઈ જાણું છે તે પણ આખું આંધુ.

સહુ કોઈ ભવિષ્યને જાણવાની ઇચ્છા રાખે છે, ભૂતને કોઈ પણ જાણવા ઇચ્છતુ નથી, પરંતુ ભૂતને જાણ્યા સિવાય ભૂલો સુધરવાની નથી. ભવિષ્ય જાણીને શું કરશે ? રાગ દ્વેષ વધારશે, હર્ષ ને શોકને આધીન થશે, નિરઘમી ને મિથ્યાભિમાની જનશે માટે ભૂતને જાણીને ભૂલેલા માર્ગથી પાછા વળે અને ભવિષ્યને સુધારો, ઘણું તે સાચું અને થશે તે ખોટું. ભવિષ્ય સન્મુખ થઈને ચિંતાગ્રસ્ત ન જાને અને નિરાશાને આમ તણ ન કરે.

ભવિષ્યનું ચણનર ભૂતના પાયા ઉપર જ ચણાય છે. ભવિષ્ય તે ભૂતનો જ વિકાર છે ભવિષ્યજેવી કોઈ સ્વતંત્ર વસ્તુ જ નથી. જન્મે છે તે જ મરે છે, ખીન હતું તે જ વૃક્ષ થાય છે, રાધ્યુ હતું તે જ ખવાય છે અને ક્યું હતું તે જ ભોગવાય છે માટે જતાવશે કે ભવિષ્ય શું વસ્તુ છે ? ભૂતકાળની આમથી ન હોય તો ભવિષ્ય કોઈ વસ્તુ જ નથી.

સહુ કોઈ ત્યાગી જન્મે છે અને ત્યાગી મરે છે. જન્મ્યા પછી મનોવૃત્તિઓમાં ભોગને સ્થાન આપી જીવનનોકાને ભોગના પ્રવાહમાં વહેતી મૂંઝી દે છે તે ભોગના કિનારે બાગ્યેજ પહોંચે છે ભોગ-જળના છીછરા પાણીમાં તૃષ્ણાની ભૂમિમા ખૂચી રહે છે જેથી કરી ભોગ અને યોગના કિનારાથી શ્રદ્ધ થાય છે અને અતે વિનાશ પામે છે.

કેપાય તથા વિપયને જે ત્યાગે છે તે જ માથો ત્યાગી છે, કેવળ જહાંગનો પરિગ્રહ છોડનાર સાથો ત્યાગી નથી. નવ પ્રકારના પરિગ્રહમાંથી હુબાંચવશ જે જીવેને એક પણ પ્રકારનો પરિગ્રહ ન મળ્યો હોય અને જે તે ત્યાગી નામ ધરાવતો હોય તો પશુઓ તથા અભાગી માણસો કેમ ન ત્યાગી કહી શકાય.

જેવું કેપાય, વિપય છોડ્યા નથી, મમ.

તાનો ત્યાગ કયો નથી, તેણે શું ત્યાગ્યું છે ? આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર, મકાન આદિ ભોગોપ-ભોગની વસ્તુઓમાં કંઈ વસ્તુઓથી તે મુકાયા છે ? બહારની વસ્તુઓના ત્યાગી તો મનુષ્ય માત્ર છે. શરીર પર બે વસ્ત્ર અને ઘણું રાખે તો બે ચાર હજારના ટાગીના સિવાય બીજું કંઈપણ નથી હોતું. ખાગ, ખંડા, ધન અને વાહન વિગેરે બીજી સંપત્તિ જ્યાં જાય ત્યાં સાથે લઈને ફરતા નથી.

જેની પાસે બીજી સંપત્તિ હોતી નથી તેને તો કુદરતે જ ત્યાગી બનાવેલો હોય છે; પણ મનોવૃત્તિમાં મમત્વની અધિકતા હોવાથી ત્યાગીનું ફળ મેળવી શકતો નથી, પરંતુ સાથે લઈને ફરતા નથી તેમજ ભેગી કરેલી સઘળી સંપત્તિ કામમાં આવતી નથી. એવા સંપત્તિવાળા તે સંપત્તિના મારાપણથી મનોવૃત્તિ બંધાયેલી હોવાથી કષાય તથા વિષયોથી ઘેરાયેલા જ રહે છે. અને જેની પાસે સંપત્તિ હોતી નથી તે સંપત્તિને પોતાની બનાવવા વિષયાધીન મનોવૃત્તિને તદ્દાકાર બનાવી રાખે છે, માટે સંપત્તિવાળો અને સંપત્તિહીન બહારની સંપત્તિને ત્યાગી હોવા છતાં ત્યાગનું ફળ ન મેળવતાં ભોગવ્યા વગર પણ ભોગનું ફળ મેળવે છે.

એક તો પાસે સંપત્તિ હોવા છતાં તેને છોડીને વરસો સુધી પરદેશમાં વસનારો અને એકની પાસે સંપત્તિ નથી છતાં સંપત્તિને મેળવવા નિરંતર પ્રયત્નવાળો અને એક સંપત્તિ ન રાખવાની અને ન ભોગવવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને તે સંપત્તિને આડકતરી રીતે

રાખી તેને ભોગવવા ઇચ્છનારો—આ પ્રશ્ન જણમાં કંઈ અંતર છે ?

જેમ જેમ પ્રાણીઓનું ભાગ્ય પલટાય છે તેમ તેમ સાચી અને ઉત્તમ વસ્તુઓ હુમ થતી જાય છે. જ્યારે જીવો ભાગ્યશાલી હતા ત્યારે સાચું અવેરાત પુષ્કળ હતું તેમજ તેમના આત્મશ્રેય માટે લબ્ધિધારીઓ તેમજ દેવળજ્ઞાની સુધીના ઉત્તમ પુરુષો વિદ્યમાન હતા. અત્યારે ભાગ્ય ફરવાથી સાચી વસ્તુઓનો અભાવ થઈ ગયો છે ને ઇમીટેશન વધી પડ્યું છે. પૂર્વ પુરુષો જેવા જ્ઞાની અને ઉત્તમ મહાત્માઓનો પણ અભાવ થઈ ગયો છે.

જીવોના ભાગ્યનું ફળ આપવાને કાળ, સારી વસ્તુ તથા ઉત્તમ પુરુષોને જીવોના સહવાસથી દૂર કરે છે, જેથી કરીને જીવો પોતાના હૃદય કૃત્યનું ફળ ભોગવવા સન્મુખ થાય છે.

કોઈ વ્યક્તિ પૂર્વ કાળના મહાત્મા જેવો હોજી લેલો કરે અને જનતાને ભગિત કરી પોતાનો ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ લેલો સાધે તેથી કરી તે કાંઈ સ્વપરનું ઐહિક કે આસુખિક શ્રેય કરી શકતો નથી.

જો તું માનતું પાત્ર છે, માન થઈ જાય તો વાનો અધિકારી છે, છતાં ઇતર મનુષ્ય મિથ્યા અભિમાનથી જાણીને અથવા અજાણપણે તારું માન ન જાળવે—અપમાન કરે તો તારે ખેદ કરવાની કે ક્રોધ કરવાની જરૂર નથી; કારણ કે તારું અપમાન કરવાથી કાંઈ તારું અપમાન થતું નથી; પણ તારું અપમાન કરે

નારતું જ અપમાન થાય છે, કીંમતી હીરાની કીંમત આંકી ઉચિત ન જાળવનાગ્ની જ કીંમત ઘટે છે, પણ હીરાની કીંમત ઘટતી નથી.

જ્યારે કોઈ મનુષ્ય ખીજા મનુષ્યના વિચારોથી જુદો પડે, અથવા તો તેના કથનને અનુસરે નહીં ત્યારે તે ન માનનાર અને વિચારભેદ રાખનારના પ્રત્યે અપ્રીતિ રાખે છે, અને તે પુરુષ માનનીય વિચારશીલ સંજ્ઞન હોવા છતાં તેનું અપમાન કરે છે અને પોતે માને છે કે મેં અસુકૃત અપમાન કર્યું, પણ આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવાથી સંજ્ઞન વિચારશીલ પુરુષ હલકેા પડતો નથી પણ તે હલકેા પાડવા પ્રયત્ન કરનાર પોતે જ હલકેા પડે છે.

લાભ મળે યા ન મળે, શ્રીમત થવાય યા ન થવાય; પણ નીતિ જાળવીને વ્યવસાય કરવો ઉચિત છે. નિરતર ન્યાયને સન્મુખ રાખીને જ હરેક પ્રકારના વ્યાપારમાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. અન્યાય અને અધર્મથી કરોડોની સંપત્તિ ભેગી કરીને માલમિદ્ધાન્ન ઉઠાવનારા, બાળ-બંગલાઓનો ઉપભોગ કરનારા અને મોટરોમાં ફરનારા ભલે પોતાને શ્રીમત અને સુખી માને, પરંતુ વાસ્તવિકમાં તેઓ કંગાલ તથા દુઃખી છે કારણ કે તેમનું લાવી જ કંગાલ તથા દુઃખી ધડાય છે

ન્યાય ધર્મથી થોડુંક પણ ધન મેળવનારે ભલે સાદો ખોરાક ખાતો હોય, સાધારણ મકાનમાં રહેતો હોય, તથા બાળ, બંગલા અને મોટરના સાધન વગરનો હોય તો

પણ તે શ્રીમત છે-સુખી છે. તેનું લાવી જ શ્રીમતાઈનું ને સુખીપણનું ધડાય છે

માન મળો યા ન મળો, કોઈ આદર-સત્કાર કરો યા ન કરો, જગતમાં પૂજનું પાત્ર બનો યા ન બનો પણ કેવળ આત્માના કલ્યાણ માટે જ સસારથી પરાગમુખ થઈને પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને અને સર્વ પ્રકારના બહારના તથા અદરના સંયોગોને મળની જેમ ત્યાગ કરનાર વિરક્ત આત્મા નિરતર સાચુ અને સારુ કરવા જ પ્રયત્ન કરે છે, પોતાના અધિકારની મર્યાદા ઓળંગતો નથી.

અધિકારની મર્યાદાને મરડીને, ઉદ્દેશની દિશાથી પરાગમુખ થઈને અને સર્વ ત્યાગના સાચા તથા સારા ભાગને પીઠ દઈને ભલે માન-પ્રતિષ્ઠા મેળવે, યા જગતમાં આદર-સત્કારનું પાત્ર બનીને પુજાઓ, મોટા કહેવાઓ યા સારાં વસ્ત્ર, પાત્ર તથા ખાનપાન મેળવે પરંતુ તે જ્ઞાનીની દૃષ્ટિએ હલકામાં હલકેા અને કંગાલમાં કંગાલ છે, જગતનો સ્વામી નહીં પણ દાસ છે, કાન તથા જીભનો સેવક છે.

કાન તથા જીભના શુભાભે મહાપુરુષ પદના અનધિકારી છે. પૈસાના અભાવે બનેલા દીન-કંગાલો કરતા પણ હલકા દરજ્જાના છે, ત્યાગીઓની પક્ષિમાં તેમના મોટે સ્થાન જ નથી.

પોતાનું અહિત કરીને પણ ખીજાને સારુ લગાડનાર તથા વાચિક પ્રવૃત્તિ કરનાર

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક : શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૬૯ થી શરૂ]

સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિમાં યથાપ્રવૃત્તાદિ ત્રણ કરણો અત્યંત સાધનભૂત છે અને એ સાધનભૂત કરણો પૈકી 'યથાપ્રવૃત્ત' કરણ સુધી તો અભવ્ય આત્મા પણ કદાચિત્ આવી પહોંચે છે, જે ગાળત પ્રથમ જણાવવામાં આવેલ છે. અભવ્ય જીવ મિથ્યાત્વ મોહનીયની સર્વોપશમના કરવા માટે અધિકારી નથી, અર્થાત્ અભવ્ય જીવ કોઈ પણ કાળે દર્શનમોહનો ઉપશમ કરવા માટે શક્તિસંપન્ન બનતો જ નથી. સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરનાર આત્માને નિજગુણપ્રાપ્તિમાં સર્વથી પ્રથમ કોઈ પણ ગુણ પ્રાપ્ત થતો હોય તો તે દર્શનમોહની ઉપશમનાબળ્ય ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શન છે. અભવ્ય આત્મા તથાપ્રકારના અનાદિ પારિણામિક ભાવે રહેલા અભવ્યપણાને અંગે સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણો તો પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, કિંતુ અકારાનિર્જરાના થોળે કોઈ અભવ્ય જીવ કદાચિત્ યથાપ્રવૃત્તની હક સુધી આવી પહોંચે છે, અને ત્યાં રહ્યો થકો આગળ જણાવવામાં આવતા કારણોથી દ્રવ્યચારિત્રને પણ ગ્રહણ કરે છે.

હુદ્ર સ્વાર્થના સસુદ્રમાં રૂબેલો હોય છે અને તે અધમ કોટીમાં ગણાય છે.

પોતાના આત્માનું હિત કરીને બીજાનું હિત કરવા માહું લાગે તેવી કાચિક ને વાચિક પ્રવૃત્તિ કરનાર નિઃસ્વાર્થી હોય છે ને ઉત્તમ જીવોની પંક્તિમાં ભળવાનો અધિકારી હોય છે.

અભવ્યને દ્રવ્યચારિત્રની પ્રાપ્તિમાં નિમિત્તો-

ચારિત્રના બે પ્રકાર છે : એક દ્રવ્યચારિત્ર અને બીજું ભાવચારિત્ર. 'અમત્તસંયત' નામના છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકથી ભાવચારિત્રની હક શરૂ થાય છે. તે ભાવ ચારિત્રવંત આત્માનું લક્ષ્ય કેવળ મોક્ષ માટે જ સદા ય વર્તતું હોય છે, ચારિત્રનું અનુકૂળ હરકોઈ પ્રવૃત્તિમાં 'નિજગુણસ્થિતતા' તરફ તેઓ સદા ય ઉજમાળ હોય છે. દ્રવ્ય-ચારિત્રમાં આ પરિસ્થિતિનો સર્વથા અભાવ જોવાય છે. સંજમને અંગે કરવામાં આવતા પ્રાતક્રમણ-પરિલોહણ-વિહાર-તપશ્વર્ધાદિ સર્વ અનુદાનોમાં ઐહિક તેમજ આસુષ્મિક બાહ્ય ગુણની લાલસા દ્રવ્ય ચારિત્રવંતોમાં ઘર કરીને રહેલી હોય છે, જે કોઈ કદાનુદાન થાય તેમાં પણ જનતાના સહાર સન્માન મેળવવાની ભાવના તેવાઓમાં રસી રહેલી હોય છે. અભવ્ય આત્માઓ ઉપ જણાવ્યા પ્રમાણે યથાપ્રવૃત્ત કરણ આત્મા કદાચિત્ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે. તેમાં પણ સહાર સન્માન મેળવવાની આહુના, બાહ્ય આર્થ્યકાંક્ષા કર્તવ્ય પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા અને પરલોકમાં છત કામભોગ મેળવવાની ઝંખના-આ ત્રણ ગુણ કારણો અનંતજ્ઞાની મહાપિયોએ જણાવેલા છે. કોઈ સાચા સાધુ મહાત્માનું રાજરાજેશ્વર અધ્યક્ષ અધિકાર મંડલ આદિ જનસમાજ તરફથી યતું સન્માન ટેળી પશુનિધક સત્ત્વ આ અભવ્ય પણ વિચારે કે હું આનું સાધુપણું લઉં તો રાજ-મહારાજઓ મારો પણ સહાર-સન્માન કરે.

૧. અનિયની નજીકમાં યથાપ્રવૃત્ત કરતો રહેલો અનિય સ્વરૂપ અપૂર્વકરણમાં કંદવાસો.

તીર્થ કર પરમાત્માની અદ્ભુત પ્રતિષ્ઠાયાદિ અદ્ભુત શોભા જોઈને એ અન્ધિની નહકમા રહેલો અલ્પી વિચારે કે-હું પણ સાધુ થવાપૂર્વક કષ્ટાનુક્રમ કરું તો મને આવી અદ્ભુત લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય, તેમજ કેઈ પુણ્યવંતની અતુલ કામ-ભોગાદિ સામગ્રી જોઈને, યથાપ્રવૃત્તકરણે રહેલો તે અલભ્ય ભવાંતરમા તેવા પ્રકારના કામભોગ પ્રાપ્ત કરવાની લાલસાથી દ્રવ્યચારિત્ર અહણુ કરવા તૈયાર બને. આવા આવા કારણોથી અલભ્ય દ્રવ્યચારિત્ર અહણુ કરે અને બાહ્ય સુખની સિદ્ધિને અર્થે અહણુ કરેલ દ્રવ્યચારિત્ર સમઘી અનુક્રમમા માખીની પાંખ પણ ન હલાય તેટલી કાળજી રાખે અને તેવા કાળજીભર્યા દ્રવ્ય-ચારિત્રના પ્રતાપે કોઈક અલભ્ય આત્મા કાલધર્મ પામી યાવત્ નવમા ઐવેયક સુધી પણ ઉત્પન્ન થાય, જે માટે કહ્યું છે કે—

સત્ત્વજિયાણ જમ્હા, છુત્તે ગેવિજ્ઞાણે સુ ઉવવાત્ત્રા,
મણિઓ જિણેહિં સો નય-લિંગં મોસું જઝો-
જે દંસણવાવજ્ઞા લિંગગદ્દણ કરંતિ સામણ્ણે,
તેસિપિ ય ઉવવાઓ ઉક્કાસો જાવ ગેવિજ્ઞાણા||૨||

“સૂત્ર સિધ્ધાન્તોમા સર્વં છવેનો જે નવ
“ઐવેયક સુધી ઉપપાત (જન્મે)દર મહારાજત્વોએ
“કહેલો છે તે લિંગ સિવાય એટલે કે દ્રવ્ય-
“ચારિત્ર સિવાય સંભવી શકતો નથી, કારણ કે
“સૂત્રમા જે માટે જણાવેલ છે કે-જે સમ્યગ્-
“દર્શનથી રહિત છે એવા અલભ્ય અથવા મિથ્યા-
“દષ્ટિ સાધુપણાનું ચિહ્ન સ્વીકારે તો તેઓએ
“પણ નવમા ઐવેયક સુધી ઉત્કૃષ્ટપણે ઉપપાત
“થઈ શકે છે.”

આવા જ્ઞાની મહર્ષિના વાક્યોમાથી અપૂર્વ જોષ એ મળી શકે છે કે-સ યમાદિ ધર્મીક્રિયાઓ કર્મની (નજર) અને મોક્ષપ્રાપ્તિના લક્ષ્યપૂર્વક કરવામા આવે તો તો અનુત્તર વિમાન અથવા મુક્તિસુખની પ્રાપ્તિ અનતરપણે કિવા પરપરાએ અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય એમા કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી, પરંતુ ઉપર જણાવ્યા મુજબ જે ચારિત્રમા અલભ્ય-મિથ્યાદર્ષિ છવેનું લક્ષ્ય કેવળ સતકાર,

સન્માનાદિની પ્રાપ્તિ માટેનું જ હોય છે તે દ્રવ્ય-ચારિત્રનો પ્રભાવ પણ કેટલો જગ્ગર છે કે આત્માને યાવત્ નવમા ઐવેયક સુધી પહોંચાડે છે અહિં એક વસ્તુ ધ્યાનમા રાખવી કે નવમા ઐવેયક સુધીના દેવો મિથ્યાદર્ષિ અને સમ્યગ્દર્ષિ એમ ઉભા પ્રકારના હોય છે પરંતુ અનુત્તર વિમાનમા વર્તતા દેવો તો નિયમા સમ્યગ્દર્ષિ જ હોય છે તેમા પણ સર્વાર્થમિષ્ટ વિમાનવાસી દેવો સમ્યગ્દર્ષિ હોવા સાથે અવશ્ય એકાવતારી જ છે, અને તેથી જ અલભ્ય અથવા મિથ્યાદર્ષિ અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થઈ શકતા નથી વધુમા વધુ પણ તેઓએ ઉપપાત નવમા ઐવેયક સુધી જ્ઞાની ભગવતોએ જણાવેલો છે મતાર્થના આશયને નહિં મમજનનારા, ક્રિયાનુક્રમના આજ્ઞા કેટલાક અજ્ઞાન આત્માઓ ભોળી જનતા પાસે “કુર્માપુત્ર ચારિત્ર અહણુ કરવા કયા ગયા હતા? ભરત મહારાજને પણ ઘરે બેઠા કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું કે નહિ? આપણું મન ચોકખું હોય તો ચારિત્ર અહણુ કરવાની તેમજ પ્રતિકમણ-પડિ-લેહણાદિ ક્રિયાઓ કરવાની તેમજ તપસ્યાઓ કરવાની કશી જરૂર નથી.” આવું આવું કંઈક હાકવે રાખે છે, પરંતુ તેવા આત્માઓ સાથે સાથે એ પણ વિચારવાની જરૂર છે કે કુર્માપુત્ર તથા ભરત મહારાજને ભલે આ ભવમા ઘર બેઠા લોકલોકપ્રકાશક કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ, પરંતુ એ ગૃહસ્થાવસ્થામા, જે કેવલધર્મી પ્રાપ્તિ થયેલ છે તેમાં ખરેખરું પ્રબલ કારણ બને કોઈપણ હોય તો ભૂતકાલીન ભવોમા કરેલી ચારિત્રધર્મની અનુપમ આરાધના જ છે. એ જાતજ-ભોગમાં કરેલી અનુપમ આરાધનાના પ્રતાપે જ તે કુર્માપુત્રાદિ આ ભવમાં ગૃહલિંગે કેવલજ્ઞાનાદિ પામ્યા, નહિં કે આરાધના સિવાય આપણા આત્માએ એવી અનુપમ આરાધના કરી છે તેની શી ખાતરી? ખલકે જે વિચારો અને ઉદ્ગારો ઉપર જણાવ્યા છે તે વિચારો અને ઉદ્ગારો તો આરાધનાની શૂન્યતા જણાવનારા છે. વ્યવહારદર્ષિએ જગતમા પણ વેષની એટલી

બધી કિંમત હોય છે કે પાંચ રૂપીઆનો પગાર-દાર પોલિસ પ્રસંગે તો લક્ષાધિપતિ શ્રીમંત-નું કાંડું પકડી શકે છે. એ જ પ્રમાણે મુનિવેષ અથવા શ્રાવકોચિત લલાટમાં તિલકાદિ ચિહ્નો કેમકેાઈ આત્મા માટે એવાં ઉપકારી બને છે કે પતિત અધ્યવસાયોમાં દાખલ થયેલા આત્મા એ મુનિવેષ અથવા લલાટ-તિલકાદિના પ્રભાવે પુનઃ ઉચ્ચ અધ્યવસાયોની શ્રેણિઓમાં આરૂઢ થાય છે. સિદ્ધાન્તોના રહસ્યોને બાણનારાઓને બરાબર ખ્યાલ હશે કે ભલે ભરત મહારાજને ગૃહસ્થપણમાં અનિત્ય લાવનાના યોગે આદર્શ ભુવનમાં આત્મિક લક્ષ્મીને ઝળકાવનારું કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, પરંતુ કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કરવા માટે હાજર થયેલા દેવોએ એ ભરત મહર્ષિને વંદન તો ભારે જ કર્યું કે બ્યારે દેવતાએ અર્પણ કરેલા સાધુલિંગને ભરત મહારાજએ ગ્રહણ કર્યું. શું આથી મુનિવેષની મહત્તા નથી સમજાશકાતી ? જે ભવભીરુ આત્માઓ છે તે તો આવા પ્રસંગો તથા દૃષ્ટાંતોથી દ્રવ્યચારિત્રની ઉપયોગિતા કબૂલ કર્યા સિવાય કેઈ કાળે રહેવાના નથી. બાકી જે શુદ્ધ અધ્યાત્મીઓ છે, ક્રિયાના ચોર છે, ક્રિયા-કાંડનું નામ સાંભળતા જેનાં હૈયામાં તેલ રેડાય છે તેવા પુરુષોદાનંદી આત્માઓને આ દ્રવ્ય ચારિત્રાદિ ક્રિયાકાંડની કથની ગળે ઉતરવી ઘણી મુશ્કેલ છે. શુદ્ધપ્રાક્ષિકપણ સિવાય ક્રિયાકાંડ ઉપર પ્રેમ થાય પણ કયાંથી ? ન્યાયાચાર્ય મહારાજે એ ઉદ્દેશથી જ ફરમાવ્યું છે કે—

“કલાવધ્યાત્મિનો માન્તિ, ફાલગુને વાલકા યથા”
અભવ્યને દ્રવ્યશ્રુત કયાંસુધી હોય ?

“કલિકાલમાં અધ્યાત્મનો ઢોંગ કરનારાઓ ફાલ્ગુન માસમાં થતા હોળીના રાત્ર સરખા બાલકો જેવા શોભે છે.”

દ્રવ્યચારિત્રના પ્રભાવે અભવ્ય જીવ જે પ્રમાણે નવમા ઐવેયક સુધી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે તે જ પ્રમાણે દ્રવ્યચારિત્રમાં દાખલ થયેલ અભવ્ય આત્મા શ્રુતમાં વધતો વધતો કદાચિત્ત નવ પૂર્વ

સુધીના અભ્યાસ સુધી પણ પહોંચી નય છે, જે માટે આવશ્યકનિયુક્તિકાર મહારાજ બહુવે છે કે—

“તિસ્થંકરાદ્વપૂર્ણં વદ્ધુળળેણ વાવિ કલ્પેણ ।

સુયસામાય્યલાહો, હોઈ જમવંસ્સ ગંઢિમિમારા ॥”

‘અધિની નજીકમાં અર્થાત્ યથાપ્રવૃત્તકરો રહેલા અભવ્ય જીવને તીર્થંકર મહારાજ વિગેરેનો અન્ય આત્માઓથી થતો સત્કાર દેખીને અથવા તો ખીબ કાંઈ તેવા નિમિત્તથી ‘શ્રુતસામાયિક’ નો લાભ પ્રાપ્ત થાય છે.’ શ્રુતસામાયિક, સમ્યક્ સામાયિક, દેશચરિત સામાયિક, અને સર્વવિરત સામાયિક—આ ચાર પ્રકારના સામાયિકોમાં અભવ્યને શ્રુતસામાયિકનો લાભ પ્રાપ્ત થાય, પરંતુ સમ્યક્સામાયિકાદિની પ્રાપ્તિ તે આત્માને ન જ હોઈ શકે. શ્રુતસામાયિકમાં વધતા વધતા ચાવત નવ પૂર્વ સુધીના શ્રુત માટે અભવ્યને અંગે જે પ્રથમ કહેવાયેલ છે તે શ્રુત પણ કદાચ શબ્દરૂપે જ હોય; પરંતુ પ્રાયઃ અર્થ ન હોય અને કદાચ કેઈ પદોના અર્થ સંબંધી નાણપણ હોય તો તેમાં પણ એ અર્થનું પરિણમન પરાએ સંસારવૃક્ષના કારણ તરીકે બને, કિંતુ ભાવથી વિરતિના પરિણામમાં તેનું લક્ષ્ય નય જ નહિ. ભાવથી વિરતિના વિચારો સમ્યગ્દર્શન અને અત્યેવ સમ્યગ્જ્ઞાની આત્માને આવી શકે છે. અભવ્ય આત્માને પૂર્વધરની લાબિધનો જ અભાવ છે એટલે કે પૂર્વ સંબંધી અક્ષરોના અર્થનું પરિણમન પૂર્વધર લાબિધના અભાવે તેઓને હોઈ શકેતું જ નથી. અન્વિસ્થાનની નજીકમાં રહેલા કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્માઓ કાંઈક ન્યૂન દશ પૂર્વ સુધી પણ પહોંચી નય છે, જેમને દશ પૂર્વનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોય તેઓ નિશ્ચયથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જ હોય છે. દેશે જાણુ દશ પૂર્વ સુધીના જ્ઞાનમાં સમ્યક્ત્વની લજ્જા હોય છે, અર્થાત્ ત્યાં સુધીના જ્ઞાનમાં તો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો પણ હોય અને મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ હોય, પરંતુ દશ પૂર્વની લાબિધ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સિવાય ખીબને ન જ હોઈ શકે,

જે માટે કહ્યું છે કે- ' ચતુર્દશ દસ ય અગિણે-
નિયમા સમ્મં તુ સેસમ મયણા '

અનિચ્છાનની સમીપે આવેલા ત્રણ
પ્રકારના આત્માઓ.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અનિચ્છાનની સમીપે આવતા અભવ્ય-મિથ્યાદષ્ટિ પ્રમુખ જીવોમાં સ્ફૂલ્લદષ્ટિએ આપણે ત્રણ સ્વભાગો પાડી શકીએ. પ્રથમ વિભાગમાં અનિચ્છાનને દેખીતે લાંબી જ પાછા ફરી જનારા જીવો, ખીજા પ્રકારમાં અનિચ્છાન પાસે અચુક વળત ચુકી ટકનારા જીવો અને ત્રીજા પ્રકારમાં અનિચ્છાનને ભેદ કરી અચ્છવને પ્રાપ્ત કરનારા જીવો. આ વસ્તુ દૃષ્ટાન્તથી સ્પષ્ટ કરાય છે-જેમ દૂર રહેલા કોઈ મોટા જગરમાં જવા માટે ત્રણ માણસો પોતાના ગામથી એક સાથે રવાના થયા ચાલતા ચાલતા તેઓ ચોરોના સ્થાનવાળી ભયંકર અટવી પામે આવી પહોંચ્યા એ ભયંકર સ્થાન સમીપે આવતા તે ત્રણે માણસોએ જો ચોરને જોયા જો ચોરો જોવામાં આવતાં ત્રણમાંથી એક ખીકણ માણસ તો ભય પામી ત્યાંથી જ પાછો પલાયન કરી ગયો, ખીજા માણસને ચોરોએ પકડયો અને ત્રીજો જાણવાન હોવાથી ચોરને દુશ્મની અટવીને પાર પામી ઇષ્ટ નગરે પહોંચી ગયો. તે પ્રમાણે ચાહુ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિના પ્રસંગમાં ત્રણ માણસો સરખા ત્રણ પ્રકારના સંસારી જીવો જાણુવા અટવી જેવો મંસાર જાણુવો, લાંબા રસ્તાના સ્થાને કર્મની દીર્ઘ સ્થિતિએ સમજવી, જો ચોરના ભયંકર સ્થાને રાગ-દ્વેષરૂપ નિષિઠ અનિચ્છાન સમજવું. ચોરના ભયંકર પાછા ફરી જનારા વડે માર્ગના સ્થાને અનિચ્છાનથી પાછા ફરી જનારા અને પુનઃ કર્મની દીર્ઘ સ્થિતિ પાધનારા અભવ્ય-મિથ્યાદષ્ટિ વિગેરે પ્રથમ પ્રકારના જીવો લેવા, ચોરોના પંજમાં આવેલા માણસના સ્થાને અનિચ્છાનના કાર્યમાં અશક્ત એવા અપરિચિત પરિણામ વાળા જીવો સમજવા, અને ઇષ્ટ નગરે પહોંચેલા પરાક્રમી માણસના સ્થાને અનિચ્છાન કરી અપૂર્વ-

કરણ અનિચ્છાનમાં દાખલ થઈ અમ્યગ્-દર્શનને પ્રાપ્ત કરનારા આત્માઓ જાણુવા
યથાપ્રવૃત્તકરણમાં અધ્યવસાયસ્થાનો-

આ યથાપ્રવૃત્તકરણમાં દાખલ થયેલા આત્મા પ્રતિસમય અનન્યગુણ વિગૃહિતો વધતો જાય છે. એમાં પણ એક વધન્યવિશુધ્ધિવાળો હોય છે, ખીજો આત્મા ઉત્કૃષ્ટવિશુધ્ધિવાળો હોય છે અને એ અપેક્ષા એ જ જાની ભગવંતોએ જુદા જુદા જીવોની અપેક્ષાએ જો યથાપ્રવૃત્ત કરણના પ્રત્યેક મમયે અમમ્ય લોકાકાશના પ્રદેશો જેટલા અધ્યવસાયસ્થાનો કહ્યાં છે, તેમાં પણ પહેલા સમયના અધ્યવસાય-સ્થાનો કરતા ખીજા સમયના અધ્યવસાયસ્થાનોની મંખ્યા વિશેષાધિક છે, ખીજા સમય કરતાં ત્રીજા સમયના અધ્યવસાયોની મંખ્યા વિશેષાધિક છે એ પ્રમાણે યાવત્ યથાપ્રવૃત્તકરણના અનિમ સમય ચુકી સમજવું. બાળજીવોને સમજવા માટે આ અધ્યવસાયસ્થાનોની સ્થાપના કરવામાં આવે તો વિષમ ચતુરમ્ આકાર થઈ શકે છે જે આ પ્રમાણે-

સ્થાપના.

૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૧	જો સમય
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૨	જો "
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૩	જો "
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૪	જો "
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૫	જો "
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૬	જો "
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૭	જો "
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૮	જો "
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૯	જો "
૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦	૧૦	જો "

* અતર્મુદ્ગતના અસખ્ય સમયો છતાં અસન્ કલ્પનાએ ૧૦ ની મંખ્યા કલ્પેલી છે, પહેલા વિગેરે મમ યોગા અસખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશો તુલ્ય અધ્યવસાયો છે, છતાં અસન્ કલ્પનાએ ૬ મોટા મૂક્યા છે, વિશેષાધિક માટે દ્વિગુણ ન થાય ત્યાં મૂકી વિશેષાધિક મળાય છતાં અસન્ કલ્પનાથી અતિ પ્રત્યેક મમયોમાં એક એક મોટું વધારું છે.

મન્દવિશુદ્ધિ-ઉત્કૃષ્ટવિશુદ્ધિ—

પ્રથમ સમયમાં આ યથાપ્રવૃત્તકરણ જે જઘન્યવિશુદ્ધિ છે તેનાં કરતાં ખીજા સમયમાં જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, તે ખીજા સમય કરતાં ત્રીજા સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંત ગુણ છે. ત્રીજા સમય કરતાં ચતુર્થ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, એ પ્રમાણે પૂર્વ પૂર્વ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિથી આગળ આગળના સમયોમાં જઘન્યવિશુદ્ધિનું અનંતગુણપણું ત્યાં સુધી સમજવું કે યાવત્ યથાપ્રવૃત્તકરણકાળનો સંખ્યાતમો ભાગ વ્યતીત થાય. એ સંખ્યાતમા ભાગના છેલ્લા સમયમાં જે જઘન્યવિશુદ્ધિ છે તેના કરતાં યથાપ્રવૃત્તકરણના પ્રથમ સમયમાં ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, એ પ્રથમ સમયની ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધિ કરતાં સંખ્યાતમા ભાગ પછીના પ્રથમ

સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, તે અપે-ક્ષાએ યથાપ્રવૃત્તકરણના બીજા સમયની ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધિ અનંતગુણી છે, તેના કરતાં સંખ્યાતમા ભાગ પછીના બીજા સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંત-ગુણી, તેના કરતાં પહેલેથી ત્રીજા સમયની ઉત્કૃષ્ટ-વિશુદ્ધિ અનંતગુણી કહેવી. આ પ્રમાણે એકની જઘન્ય અને એકની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિનું (ઉપર નીચે) અનંતગુણપણું યાવત્ ત્યાં સુધી સમજવું કે યથાપ્રવૃત્તકરણના છેલ્લા સમયની જઘન્ય-વિશુદ્ધિ આવે. હવે એ યથાપ્રવૃત્તના છેલ્લા એક સંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ અનુક્રમ છે. તેમાં પ્રથમના સંખ્યાતમા ભાગની જઘન્ય વિશુદ્ધિની માફક પ્રત્યેક સમયે ઉત્તરોત્તર અનંતગુણ વિશુદ્ધિ કહેવી. સુગમપણે સમજી શકાય તે માટે સ્થાપના—

યથાપ્રવૃત્તકરણ

જઘન્યવિશુદ્ધિ.

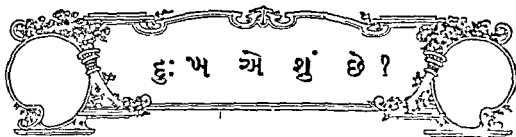
ઉત્કૃષ્ટવિશુદ્ધિ.

સંખ્યાતમો ભાગ	૧	ની જઘન્ય કરતાં
	૨	અનંતગુણ.
	૩	" "
	૪	" "
	૫	" તે કરતાં
	૬	" "
	૭	" "
	૮	" "
	૯	" "
	૧૦	" "
૧૫	૧૧	" "
	૧૨	" "
	૧૩	" "
	૧૪	" "

૧ ની ઉત્કૃષ્ટ અનંતગુણ, તેનાથી			
૨	"	"	"
૩	"	"	"
૪	"	"	"
૫	"	"	"
૬	"	"	"
૭	"	"	"
૮	"	"	"
૯	"	"	"
૧૦	"	"	"

સંખ્યાતમો ભાગ,	૧૧	"	"	"
	૧૨	"	"	"
	૧૩	"	"	"
	૧૪	"	"	"
	૧૫	"	"	"

આ પ્રમાણે 'યથાપ્રવૃત્તકરણ' તું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ કહેવાયું, હવે 'અપૂર્વકરણ' તું સ્વરૂપ કહેવાય છે.

[સંગ્રાહક : મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી-સમી]

તમને દુઃખનો ડર લાગે છે ? એને આવતું જોઇ તમને ત્રાસ થાય છે ? એના સ્થાને સુખની જ તમે કલ્પના કરો છો ? શા માટે ? દુઃખમાં એવું ડરામણું તત્ત્વ કયું છે તેનો કદી શાંત ચિત્તે એના પર આપે વિચાર કર્યો છે ખરો ? જગતના તમામ દુઃખો ત્યારે જ દુઃખો બને છે કે જ્યારે મનમાં અમુક પ્રકારનું સંવેદન થાય છે. જેઓને એ પ્રકારનું સંવેદન થતું નથી તેને માટે જગતની કોઈપણ ઘટના દુઃખરૂપ થતી નથી. જૈન શાસ્ત્રકારોએ સુખ-દુઃખને વેદનીય કર્મના ફલરૂપ બતાવ્યા છે અને વેદનીય કર્મ એ ધાતી કર્મ નથી. મતલબ કે અમુક જાતની સમજણ ઉત્પન્ન થતાં એ જાતના સંવેદનોથી પર થઇ શકાય છે.

એક મનુષ્યને ધધામાં નુકશાન થવાના સમાચાર મળતાં જ બારે દુઃખ થાય છે તે વિચાર કરે છે કે હવે હું શું કરીશ ? મારું સર્વસ્વ નષ્ટ થઇ ગયું, હવે મને કોઈ મહાય કરશે નહિં ! એ ભગવાન ! મારા માથે આ વિપત્તિ ક્યાંથી આવી પડી ? તમે જાણો, તમે મારી રક્ષા કરો.

બીજા એક મનુષ્યને તેવું જ નુકશાન થાય છે, પણ તેને દુઃખ થતું નથી. તે વિચાર

કરે છે કે લાભ અને નુકશાન તો જગતનો સ્વભાવ જ છે. હંમેશાં લાભ થોડો જ મળે ? પણ આ નુકશાન થવાથી કોઈ મારા માટે તો બધી સારી તકો થોડી જ ચાલી ગઇ છે ? કદાચ મને વધારે પુરુષાર્થી જનાવવા જ આ પ્રસંગ કેમ બન્યો ન હોય ? એટલે હવે વધારે ઉત્સાહથી જ કામ કરવું. બની ગયેલાની ચિંતા કરવાથી મને લાભ થવાનો નથી. આ બંને વિચારસરણીની તુલના કરનાર જોઈ શકશે કે જગત અને વસ્તુના શુભ-ધર્મો વિષેના ભ્રમમરેલા ખ્યાલો જ્યાં પ્રવર્તે છે ત્યાં જ દુઃખને રહેવાનો અવકાશ છે. જ્યાં વસ્તુ વિશેની સાચી સમજણ છે ત્યાં દુઃખને ઉત્પન્ન થવાનો અવકાશ નથી, એટલે દુઃખને નિવારવાનો ઉપાય આવી સમજણ ઉત્પન્ન કરવામાં જ રહેલો છે. બધુંજો અને પહેનો, જગતના નાના ગોટા કોઈ પણ દુઃખથી ડરશે નહિ. તમારામાં અદ્ભુત શક્તિ, અદ્ભુત જ્ઞાન રહેલું છે, પણ તેનો તમને ખ્યાલ નથી એથી જ તમે દુઃખનો અનુભવ કરો છો. એ શક્તિ, એ જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરો તો તમામ દુઃખો તમારા માટે નામશેષ બની જશે અને મમ જણના સુખથી જીવન છલોછલ ઉભગર્ભ જશે.

શ્રી પાવાપુરી તીર્થનો પ્રાચીન ઇતિહાસ

આ પવિત્ર તીર્થ કલ્યાણકભૂમિ છે કે જે શ્રી મહાવીર પ્રભુની નિર્વાણભૂમિ છે. આ તીર્થ પાવાપુરી નામથી જૈન સમાજમાં પરિચિત છે. આજથી ૨૪૬૬ વર્ષ ઉપર શ્રી મહાવીર પ્રભુ અનેક આત્માઓને ઉપદેશ આપતાં મોક્ષમાં પધાર્યા છે. બિહાર-ઉડીસા પ્રાંતમાં બિહાર શહેરથી સાત માઇલ દક્ષિણ તરફ આ પવિત્ર ભૂમિ આવેલી છે. સ્થાન અહીં જ ચિત્તાકર્ષક, રમણીય તે શાંત હોવાથી ભાવપૂર્વક તેના દ્રશ્ય, દર્શન, પૂજનથી શ્રી મહાવીર પ્રભુના ઉચ્ચ આદર્શ અને ત્યાગનું સ્મરણ કરનાર બધા આત્માઓના હૃદય પુલકિત થાય છે.

જૈનાગમોથી જાણાય છે કે તે સમયે (પ્રાચીન અપાપાપુરી) પાવાપુરીમાં હરિતપાલ રાજા રાજ્ય કરતો હતો અને ત્યાંની છત્તુ લેખશાળામાં ભગવાન મહાવીર છેલ્લું આતુમીસ રહેલા હતા. કાર્તિક અમાવાસ્યા (વર્તમાનમાં ખેલાતી આસો વદિ અમાસ)ની શેષ રાત્રિના સમયે શ્રી મહાવીર પ્રભુએ બહોંતેર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

જૈનાગમોમાં એમ પણ દર્શાવેલ છે કે તે વખતે તે સ્થાનમાં સ્મરણ-ચિન્હરૂપ એક દિવ્ય સ્તૂપ નિર્વાણ મહોત્સવ કરવા આવેલા દેવાએ સ્થાપિત કરેલું હતું, અને પ્રભુના મોટા ભાઈશ્રી નંદીવધને એક ત્રિભાણ પણ કરાવ્યું હતું. પાવાપુરી ગામનું વર્તમાન મંદિર તે સ્થાનમાં બનેલ છે અને શ્રી મહાવીરસ્વામીની મુર્તિ તેમજ ચરણપાદુકા પ્રતિષ્ઠિત થયેલ છે કે જે ગામમંદિરના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. ગામની બહાર દક્ષિણ તરફ એક મોડું તળાવ છે, જેના મધ્ય ભાગમાં એક વિમાનાકાર મંદિર છે જેને જળમંદિર કહેવામાં આવે છે તે ત્યાં ભગવાનના દેહની અંતિમ ક્રિયા કરવામાં આવેલી હતી.

આપણા શ્વેતાંશર સમાજમાં ગનાય છે કે ભગવાનના અગ્નિસંસ્કાર વખતે અસંખ્ય દેવા,

મનુષ્યો એકત્ર થયેલા હતા, તેઓ ત્યાંની ભસ્મ અને માટી પવિત્ર સમજી થોડી થોડી પોતપોતાના સ્થાને લઇ ગયા હતા જેથી ત્યાં એક તળાવ જેવા મોટા ખાડો ઘટી ગયો હતો.

દિગંબર સંપ્રદાય ભગવાનનો નિર્વાણસમય અને સ્થાન બીજા સ્વરૂપમાં યતાવે છે.

ભગવાનને મોક્ષે જવાનો એક માસ બાકી રહ્યો ત્યારે બિહાર પ્રાંતના પાવાપુર નામના ગામમાં પધાર્યા. પાવાપુરના વનમાં એક સરોવર હતું જેની વચમાં એક બિંચો ટીખો હતો. તેના ઉપર એક જગ્યાએ ખેસી, શુક્લધ્વાનનો પ્રારંભ કર્યો, જેના ચોગથી શેષ રહેલ કર્મપ્રકૃતિઓનો સર્વથા નાશ કરીને કાર્તિક કૃષ્ણા ચૌદસની રાત્રિના છેલ્લા ભાગ અને અમાવાસ્યાની પ્રભાતે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં ભગવાને નશ્વર મનુષ્ય શરીરને છોડી બહોંતેરમે વર્ષે નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યું.

(દિગંબર જૈન પંડિત કાવ્યતીર્થ શ્રીમાન ગન્ધર્વલાલજીએ લખેલ “શ્રીમહાવીરસ્વામી ચૌર દીવાળી” નામના પુસ્તકમાંથી)

આ તીર્થ પ્રાચીન હોવાના કારણથી શ્વેતાંશર સંપ્રદાય અદ્યાપિ સમસ્ત તીર્થની જેમ આ પવિત્ર પાવાપુરી તીર્થની રક્ષા, દેખરેખ બરાબર કરે છે. શ્વેતાંશર શ્રી સંઘ તરફથી મેનેજર નિયતમાં આવેલ છે તે ગામનું મંદિર. જળમંદિર, સગોસરણ મંદિરો, ધર્મશાળા અને રસ્તો વગેરેનો પ્રયત્ન કરે છે. આ મંદિરથી જુદું એક શ્રી મહાવીરસ્વામીનું મંદિર છે જે અછમગંજ નિવાસી શ્રીમતી મહેતાબકુંવર તરફથી સરોવરની ઉત્તર બાજુ બંધાવેલ છે.

૧. ગામમંદિર—આ મંદિર પાવાપુરી ગામની પશ્ચિમે છે કે જેની ચારે બાજુ એક મોડું કંપાઉં આવેલ છે. તેની અંદર શ્વેતાંશર સંઘની પેઢી

તીર્થબંડાર અને ધર્મશાળા છે કે જે ધર્મશાળા સુદર છે. એક નાના ગામના મંદિરમા કેવળ એક પરમ પવિત્ર તીર્થ સમગ્ર દેશના સર્વ પ્રાતીય ધાર્મિક સભ્યોનોએ તે સ્થાનમા ચાલુ કરવાવાળા બાધઓને માટે પોતાનો દ્રવ્યબ્યય કરેલ છે, અને વાર્તાવિક રીતે ત્યા સેંકડો નહિ પરંતુ હજારો ચાળાઓ તીર્થસેવામા આવતા આરામથી રહી શકે છે. મંદિરની દક્ષિણ બાજુ મુનિરાજે માટે ઉપાશ્રય બધા-વેલ છે અને આગળ એક માળની ઇમારત છે જે જૂની ધર્મશાળા નામે ઓળખાય છે કે જે નવરત્ન નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

વર્તમાન મંદિર પાંચ બળ્ય શિખરોવડે મુશો-ભિત છે ને જે માળતુ છે. મંદિરનો શિલાલેખ ૨૫૪ એવો છે કે—“ શાહજહાન બાદશાહના રાજ્યમા વિક્રમસવત ૧૬૯૮ વૈશાક શુદ્ધ ૫ સોમવારે અરવર ગમ્છાચાર્ય શ્રી જિનરાજસૂરજના અધ્યક્ષપણા નીએ બિહારના શ્રી શ્વેતાચર શ્રી સંઘે આ “ વરવિમાના-કાર ” મંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી તે વખતે કમલલોખપાધ્યાય એવ લખધકીર્તિ આદિ કષ્ટ વિદ્વાન સાધુ મુનિરાજ ત્યા હતા વગેરે ઉલ્લેખ તે પ્રશસ્તિમાં છે. ” પ્રથમ આ શિલાલેખ વેદીની નીચે હતો ને કેટલાક વખત અગાઉ બાણુ સાર્દેશ પુરણુ-ચદ્ધ નહાર દરતક તેનો ઉદ્ધાર થતા તે લાચી કાઢી મંદિરની દિવાલ પર યોગ્ય સ્થાને સ્થાપિત કરવામા આવેલ છે. મૂળ મંદિરમા મધ્ય ભાગે મૂળનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામીની શ્વેત મૂર્તિ તેમજ જમણી બાજુ શ્રી આદિનાથ પ્રભુ, ડાબી બાજુ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની શ્વેત મનોહર પ્રતિમાજી બિરાજ માન છે. બીજી ધાતુની પ્રતિમાજી ઘણી છે. જમણી તરફની વેદીમા સં. ૧૬૪૫ વૈશાક શુદ્ધ ૩ ગુરુવાર પ્રતિષ્ઠિત વિશાળ ચરણુયુગલ છે. મૂળ ગભારાની દક્ષિણ તરફની દિવાલમા એક ગોખલીમા સં. ૧૭૭૨ માહ શુદ્ધ ૧૩ સોમવારની પ્રતિષ્ઠિત શ્રી પુડરીક ગણધરની ચરણુપાદુકા છે. મૂળ વેદીની ડાબી બાજુ શ્રીવીર ભગવાનના અગિયાર ગણધરોની પાદુકા છે તે સં. ૧૬૯૮ની સાલની પ્રતિષ્ઠિત છે. અને તે વેદી ઉપર સં. ૧૯૧૦મા શ્રી મહંદ્રસૂરિ-

ની પ્રતિષ્ઠિત કરેલ શ્રી દેવધર્મીશ્યામમણુની પીળા પાપાણુની સુંદર મૂર્તિ છે. મૂળ મંદિરની વચ્ચમા વેદી ઉપર સં. ૧૬૯૮ના લેખ સહિત કરો-ડીના પાપાણુની અતિ બળ્ય પાદુકા બિરાજમાન છે.

મંદિરજના ચારે ખૂણામાં ચારે શિખરના અર્ધો ભાગમા ચાર કોટડીઓમા પાદુકા અને મૂર્તિઓ અનેક છે, તે બધા લેખો વચ્ચાતા વિક્રમની સત્તરમી શતાબ્દિથી વર્તમાન શતાબ્દિ પર્વતના છે સિવાય મંદિરમા દિક્ષપાળ, હૈરવ, શાસનદેવી આદિ પણ બિરાજમાન છે. પ્રાચીન મંદિરનો સભાગડપાદિ પ્રથમ બહુ જ સાંકડો હતો તે અલગગંજનિવાસી બાણુ નિર્મલકુમારસિદ્ધજી નવલખાએ હજણા મંદિરના બહારના ભાગને વિશાળ બનાવી તેની પૂર્તિ કરી છે.

૨. જળમંદિર—આ સ્થાન ઉત્તમ, પવિત્ર, શાંત, મનોરમ અને ચિત્તાકર્ષક છે. વર્ષોજાતુના પ્રારંભમા સરોવરચિત્ત કમળોના પુષ્પ, પનાવડે પૂર્ણ વિકાસ થાય છે તે વખતે આ સ્થાનતુ દરમ એક અનોખી શોભા ધારણુ કરે છે, કે તે વખતે ભાવિક આત્મા મધ્યા અને આત્મચિંતનવડે આ જળ-મંદિરમા પ્રવેશ કરતાં આ દુઃખમય સસારને ધડીબાર ભૂલી જઈ આત્મશાંતિ અનુભવે છે.

મંદિરમા જવા માટે શતાબ્દિ વર્ષો થયા સરો-વરના કિનારાથી એક સુદર પુલ બનાવવામા આવ્યો છે. આ પુલ લગભગ છસેક ફુટ લાંબો છે. પુલ નહોતો ત્યારે માળાણુઓ નાવમા ખેરીને મંદિરજમા જતા હતા. મંદિર સરોવરની બરાબર મધ્યમા હોવાથી આ પુલની આસપાસ અને મંદિરની ચારે બાજુ કમળોથી આચ્છાદિત છે.

જલમંદિરને કોષ્ટ શિખર નથી તો પણ કેવળ ગુંબજ સહિત હોવા છતાં ઘણા દૂરથી તે દેખાય છે. મંદિરના બીતરમા કલકતાનિવાસી શેઠ જીવન-દાસની સં. ૧૮૨૯ની સાલમા બનાવેલી મકરાણુ આરસની પથુ સુદર વેદીઓ છે. મધ્ય વેદીમા શ્રી મહાવીર પ્રભુની ચરણુપાદુકા બિરાજમાન છે. મધ્યમ વેદીમા પણ ચરણુપાદુકા છે. તેના ઉપર કોષ્ટ

લેખ હાલ દેખાતો નથી. એ વેદી ઉપર શ્રી મહા-
વીરસ્વામીની એક ધાતુની પ્રતિમા છે જેના ઉપર સં.
૧૨૬૦ જેટલું શુદ્ધ ૨ આચાર્યશ્રી અભયદેવસૂરિની
પ્રતિષ્ઠિત પાદુકા છે, જે સ્નાત્રાદિ પૂજામાં ઉપયોગમાં
લેવામાં આવે છે, કારણ કે ચરણપાદુકા સિવાય
બીજી કોઈ મૂર્તિ નથી. જમણી વેદી ઉપર શ્રી
મહાવીર પ્રભુના પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામી-
ની અને ડાબી બાજુ શ્રી સુધર્માસ્વામીની ચરણ-
પાદુકા ગિરાજમાન છે, તેના ઉપર સં. ૧૯૩૫ ની
સાલમાં પ્રતિષ્ઠા કર્યાનો ઉલ્લેખ જણાય છે.

મંદિરની બહાર બંને તરફ બે ક્ષેત્રપાળ છે,
અને નીચેની પ્રથમ પ્રદક્ષિણામાં એક કાઠી, ચંદ-
નાદિ સોળ સતીયોના વિશાળ ચરણપટ સં. ૧૯૩૧
અને બીજી સં. ૧૭૩૫ની પ્રતિષ્ઠિત શ્રી દીપવિજયજી
ગણીની પાદુકા અવસ્થિત છે. બહારની પ્રદક્ષિણામાં
સં. ૧૯૫૮ની પ્રતિષ્ઠિત શ્રી જિનકુશળસૂરિની
પાદુકા છે. મંદિરની ઉત્તર દિશામાં સરોવરમાં
ઉતરવા માટે પગથિયા (સીડી) બનાવેલી છે.

૩. શ્રી સમોસરણજી-આ મંદિર કમ્પાઉન્ડ
સહિત શુભારે સો વર્ષથી બનેલ છે. શ્રી પાવાપુરીની
પૂર્વ દિશામાં આંગના વનની પાસે એક નાનો સ્તૂપ
છે તે ભગવાનના સમવસરણજી સ્થાન છે એમ કહે
કહે છે. આ સ્થાન થોડું દૂર હોવાથી શ્રી શ્વેતાંગર
જૈન સંઘે સરોવરના તટ પર સમવસરણજી સ્થાના
કરી છે અને મંદિર બનાવેલ છે. ગોળાકાર કમ્પા-
ઉન્ડની ચારે બાજુ લોખંડી રેલીંગ છે અને
ભૂમિથી ત્રણ પ્રકારનો ભાવ દેખાડતા મધ્ય ભાગે
એક અષ્ટકોણ સુંદરાકૃતિ મંદિર બનાવેલ છે તેની
પ્રતિષ્ઠા શ્રી શ્વેતાંગર જૈન સંઘે સં. ૧૯૫૩માં
મેનેજર ગિહારનિવાસી બાબુ ગોવીંદચંદ જી સુચન-
તી

દ્વારા કરી છે. આ મંદિરની વચમાં ચતુષ્કોણ વેદી ૫
સં. ૧૬૪૫ વૈશાક વદ પની પ્રતિષ્ઠિત શ્રીવીર પ્રભુ
ચરણયુગલ ગિરાજમાન છે. આ સમવસરણ
મંદિરની પાસે પશ્ચિમ દિશાએ બાબુ પુરણચંદ
નંદારની માતૃશ્રી ગુલાબકુમારીની બે તળવાળી ધર્મ-
શાળા અને ઉત્તર તરફ રાવબહાદુરસિંહજી દુબે
યાત્રી ધર્મશાળા છે.

૪. બાઈ મહેતાબકુંવરજી મંદિર-આ
શ્રી મહાવીરસ્વામીજી બે તળ મંદિર, બેલ છે.
ઉપરની ભૂમિમાં ચૌમુખજી ગિરાજમાન છે અને
નીચે મૂળ વેદી પર શ્રી વીર ભગવાનની મૂર્તિની
સાથે બીજી પાષાણ અને ધાતુની પ્રતિમાઓ છે.
સાંભળવામાં આવે છે કે શ્રીમતી મહેતાબકુંવર (શ્રી
અણ્ણમગજનિવાસીએ) પોતાના દેખરેખ નીચે એ
મંદિર બંધાવી સં. ૧૯૩૨ની સાલમાં પ્રતિષ્ઠા
કરાવેલી છે.

અહીં કારતક શુદ્ધિ ૧ ના રોજ રથયાત્રાના
વરધોડો નીકળે છે. આ પવિત્ર સ્થાનની એક વાર લે
જેવટે શ્રદ્ધાળુએ યાત્રા કરવી જ જોઈએ. શ્રીવીર ભગ-
વાનની નિર્વાણતિથિ એ પરદેશથી અનેક યાત્રાળુઓ
આવે છે અને અન્ય દીન-દુઃખી, રોગી મનુષ્યો
આવે છે તેને રહેવાનો આશ્રય નહોતો તેથી
બાબુ પુરણચંદ જી નંદાર કલકત્તાના સ્વર્ગવાદી
પત્ની શ્રીમતી કુંદનકુમારીના સમરણાર્થે એક દાન-
શાળા બંધાવી તેની ઉદ્દઘાટન ક્રિયા કેટલાક વર્ષ
પહેલાં આશ્રાનિવાસી શ્રીસુત આંદમલજીના હસ્તે થઈ
કે જ્યાં હાલ પટના હીરોઈ બોર્ડના તરફથી એક
દેશી દવાખાતું ખોલવામાં આવ્યું છે અને ત્યાં
સર્વેને વિના મૂલ્યે સાત આપાય છે. *

* 'પાવાપુરીના ઇતિહાસ' હિંદી ઉપરથી અનુવાદ.

અધ્યાત્મ શક્તિના લાભ

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૨૯૮ થી શરૂ)

અનુ૦ અભ્યાસી B A.

પુસ્તકો વાંચવાથી બુદ્ધિ વધી શકે છે, પરંતુ અધ્યાત્મ બળ અભ્યાસથી વધે છે. જેવી રીતે મેન્મેરીઝમ કરનાર માણસ ચિત્તની 'એકાગ્રતાના' અભ્યાસથી પોતાનું માનસિક બળ એટલું બધું વધારે છે કે તે બીજાને રહેશે પોતાને વશ કરી શકે છે, એવી જ રીતે આપણી પોતાની જાતને વશ રાખવા માટે આપણે અભ્યાસ કરવાની આવશ્યકતા છે. એ અભ્યાસ દહ સકલ્પ તથા આપણી જાત પર વિશ્વાસ રાખવાનો અભ્યાસ છે. અભ્યાસથી અવ્યક્ત મન પ્રભાવિત બને છે. એટલા માટે દરેક મનુષ્યે હંમેશા પોતાની જાત પર વિશ્વાસ રાખવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, તે માટે પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઊઠવાની ટેવ અતિ ઉત્તમ છે. બીજો નિયમ અધ્યાત્મશક્તિના સચ્ચ માટે પ્રજ્ઞચર્ચાનું પાલન કરવું છે. ઉપનિષદ્માં કહ્યું છે કે-
 " નાયમાત્મા વલ્લ્હીનેન લભ્યઃ " અર્થાત્ આ આત્મા બળહીનને પ્રાપ્ત થતો નથી. આધુનિક મનોવિજ્ઞાનની શોધથી એટલું તો સિદ્ધ થયું છે કે મનુષ્યની મૂળ શક્તિ કાર્ય-શક્તિ છે. જે માણસ એનો સચ્ચ કરીને યોગ્ય રૂપે તેને પ્રવાહિત કરે છે તે પોતાનું જીવન સફળ કરે છે અને જે તેને શુભાવે છે તે કોઈ પણ કાર્ય કરવાને લાયક રહેતો નથી. એ શક્તિનો સચ્ચ કરવાને માટે મનને હંમેશા વિષયોથી રોકતા રહેવું પડે છે. એનાથી અધ્યાત્મ શક્તિનો સંયમ-સંચય થઈ જાય છે, એના ચમત્કારિક કાર્યો અનેક

મહાપુરુષોના જીવનમાં જોવામાં આવે છે. અપ્તાવક, ભીષ્મ, બુદ્ધ, શકરાચાર્ય, રામદાસ, રામકૃષ્ણ, ગાંધીજી વિગેરે ભારતવર્ષના તથા પ્લેટો, ક્રીટસ, ન્યુટન વિગેરે પાશ્ચાત્ય પુરુષોના જીવનમાં જોવાથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે મહાન કાર્યો કરવા માટે પ્રજ્ઞચર્ચાની પરમ આવશ્યકતા છે વિવાહિત અને અવિવાહિત બંને પ્રકારના માણસો આ નિયમનું પાલન કરી શકે છે.

અધ્યાત્મ બળને વધારવાનો ત્રીજો નિયમ પોતાનું વચન પાળવું અને સમયની વહેચણી કરવી છે. યુરોપના લોકોની માફક હિંદુસ્તાનના લોકો સમયની વહેચણી કરતા નથી. સમયની વહેચણી એ ભારે તપશ્ચર્યા છે. ડેન્માર્કની એક સ્ત્રીએ એક વખત કહ્યું હતું કે ભારતવાસીઓની એક તૂટી એ છે કે તેઓ પોતાનું વચન પાળવું એને કર્તવ્ય નથી માનતા. બીજાને માર્કું ન લાગે એવા વિચારથી તેઓ જૂઠા વાયદા કરે છે. એથી કરીને તેઓ પોતાનું કામ વખતસર કરી શકતા નથી. આપણું વચન પાળવાનો જો આપણે ચત્ન કરીએ તો આપણું અધ્યાત્મ બળ ખૂબ જ વધી જાય. વચન ન પાળવાથી આપણે આપણી જાતને ધિક્કારવી પડે છે, જેનાથી આપણી અંદર માનસિક હીનતા આવી જાય છે. આ બાબતમાં આપણે યુરોપના લોકોનું અનુકરણ કરવું જોઈએ.

ચોથો નિયમ બીજાની નિંદા ન કરવી એ છે બીજાની નિંદા કરવાથી આપણને

જેટલી આધ્યાત્મિક હાનિ થાય છે તેટલી ખીજી કશાથી થતી નથી, પરંતુ એ હાનિ ઘણે ભાગે હંમેશા અપ્રત્યક્ષ રહે છે તેથી તે આપણે માટે સૌથી વધારે ઘાતક છે સઘળા લોકો એના ભોગ બની જાય છે. મહાત્માજીએ દારૂ અને સીગારેટ પીવાના નુકશાનની તુલના કરતા એ બતાવ્યું છે કે સીગારેટ પીવી એ મનુષ્યને માટે વધારે નુકશાનકારક છે. તેનાથી થતી હાનિ પ્રત્યક્ષ નથી હોતી અને લોકો દારૂને જેટલો ખરાબ ગણે છે તેટલો એને નથી ગણતા, તેટલા માટે તેનાથી મુક્ત થવાના સંભવ નથી. ખીજાની નિંદા કરવી એ એક જાતની સીગારેટ પીવા જેવો કેદ છે, જેની ટેવ આપણી આધ્યાત્મિક શક્તિ નષ્ટ કરી દે છે. અંગ્રેજોમાં કહેવત છે કે: Speak not of others as you would not speak of them before themselves અર્થાત્ ખીજા લોકો સંબંધી એવી વાત ન કરો કે જે તમે તેઓને ન કહી શકો. મોટા મોટા પ્રતિષ્ઠિત સમાજોમાં જોવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિ હાજર હોય છે ત્યાં સુધી તેના વખાણ કરવામાં આવે છે અને એની ગેરહાજરીમાં તેની નિંદા થવા લાગે છે. ખીજાની નિંદા કરતાં બચવા માટે દરેક મનુષ્યે મિતભાષી બનવાની જરૂર છે. મનુષ્યનું આસુપ્ય અધિક વિલાસ અને ભાષણથી ક્ષીણ થાય છે. વાણીનો સંયમ એ પ્રદાયક જેટલું જ તપ છે. એ તપને લઈને માણસ અસત્યની નિંદાથી બચી શકે છે. શેકસપીયરનું એક મહત્ત્વનું વાક્ય છે કે:—

Give every one thy ear, but few thy voice અર્થાત્ બધાનું સાંભળો પણ ઘણું જ બોલો. એ રીતે અધ્યાત્મ

દૃષ્ટિથી પણ એ સિદ્ધાંત ઘણું મહત્ત્વનો છે. પાંચમો નિયમ અયાચકવૃત્તનું પાલન છે. ખીજાના ઉપકાર નીચે રહેવું એ દરેક મનુષ્યે સૌથી વધારે ભારે માનવું જોઈએ. જે મનુષ્યની ટેવ ખીજાના ઉપકાર નીચે રહેવાની હોય છે તે દુનિયામાં એક પણ મોટું કાર્ય કરી શકતો નથી. તે પોતાના આત્મામાં વિશ્વાસ રાખવાનું શીખી શકતો નથી. તેની માનસિક અવસ્થા હંમેશા નબળી રહે છે. અંગ્રેજોમાં કહેવત છે કે:—

A charity boy seldom prospers. જે માણસ ખીજાના દાન ઉપર આધાર રાખે છે તે ભાગ્યે જ આબાદ થાય છે, જે બાબત વિદ્યોપાર્જન માટે ખીજાની મદદ લે છે તેણે પોતાના મનમાં તે પૈસા પાછા આપવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરવો જોઈએ. આ નિયમની સાથે એ પણ આવી જાય છે કે ખીજા પાસેથી બની શકે ત્યાં સુધી ઉધાર લેવું ન જોઈએ, જે માણસને ઉધાર લેવાની ટેવ પડી જાય છે તે પોતાની આવક કરતાં વધારે ખર્ચ કરવા લાગે છે, ઉધાર લેતી વખતે ધંસ આપવા પડતા નથી તેથી એક પ્રકારની એપરવાઈની ટેવ લોકોમાં પડી જાય છે. રૂપિયા જરૂર પાછાં આપવા છે એવો દૃઢ સંકલ્પ નથી રહેતો. એ આત્મિક પતન છે અને એને લઈ તેને માનસિક કલેશ ભોગવવો પડે છે. ખીજા પાસેથી કંઈ ઉધાર ન લેવું એ એક જાતનું તપ છે, જે કરવાથી આત્મશક્તિ વધે છે. આ એક નાની વાત છે છતાં જીવનમાં તેનું ઘણું મહત્ત્વ છે. છઠ્ઠો નિયમ સ્વાધ્યાય કરતા રહેવું એ છે. હંમેશા અધ્યાત્મ વિષયમાં દરેક મનુષ્યે કંઈને કંઈ વાંચતા રહેવું જોઈએ. આપણા વિચાર, આપણા આસ્થિક બંધારણમાં મોટો ભાગ ભજવે છે. યોગ-

વાસિષ્ઠમાં કેવલ્યપ્રાપ્તિના આર ઉપાય જતાવ્યા છે:—યમ, મંત્રોપ, સત્સંગ અને વિચાર. આધુનિક કાળમાં મહાત્માઓનો સત્સંગ આપણને પુસ્તકોદ્ધારા સુલભ છે. તેનો આપણે લાભ લેવો જોઈએ અને તે મહાત્માઓની વાતો પર વિચાર કરવો જોઈએ દરેક વિચાર શક્તિથી ભરેલો છે, જે યોગ્ય મમથે કાર્ય-રૂપે પ્રકાશિત થાય છે.

અધ્યાત્મ શક્તિનો સંચય કરવાનો સૌથી મોટો નિયમ પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણચિંતન છે.

यस्मिन् सर्वाणि भूतान्यात्मैवाभूद्विज्ञाततः ।

तत्र को मोहः कः शोक एकत्वमनुपश्यतः ॥

આ છેલ્લા નિયમમાં પહેલાંના સર્વ નિયમોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. જેટલી પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓ થઈ ગઈ છે તેઓ બીજાના દુઃખમાં સ્થાન મેળવી શક્યા છે તેનું કારણ એ છે કે તેઓ બીજાને પોતાની સમાન સમજતા હતા. મનુષ્યના વિચારો પ્રેમભાવથી બળવાન બને છે અને ધર્મો, દ્રેષ તથા સ્વાર્થબુદ્ધિથી નિર્જાળ બની જાય છે એક અગ્રેજી કહેવાનો અર્થ એ છે કે જે માણસ પોતાનું જીવન

તત્વારના બળ ઉપર ટકાવી રાખે છે તે તત્વારથી જ પોતાનું જીવન જોઈ બેસે છે. મન એક મહાન્ સૃષ્ટિકર્તા છે ને તે જેવો સકલ્પ કરે છે તેવી જ પરિસ્થિતિ તૈયાર થઈ જાય છે. જે માણસને બીજાનું ભલું ચિંતવવાની ટેવ હોય છે તે ટેવના બળથી પોતાની જાતનું ભલું ચિંતવવા રહેજે શક્તિવાન થઈ જાય છે, પરંતુ જે માણસનું મન બીજાનું અહિત ચિંતવવા લાગ્યું રહે છે તે માણસ તે ટેવને લઈને પોતાની જાતનું અહિત કરવાના વિચારોને મનથી બુઢા પાડી શકતો નથી, તે પોતાના મનમાં પોતાના કલ્યાણના વિચારો લાવવા અમમથ બની જાય છે પછી એનો સંસાર પણ એ રીતે નિર્જાળ થઈ જાય છે. બીજાનું હિતચિંતન કરવું એ આપણને સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત બનાવે છે તથા એનાથી જીવન સાર્યક અને સુખી બને છે. બીજાના સુખના ચિંતનથી જ મનુષ્ય ખરું સુખ મેળવે છે અને તેનો આત્મા બળવાન બને છે પોતાના સુખના ચિંતનથી આત્મામાં નિર્જાળતા આવી જાય છે અને મન હંમેશા કલેશમાં રહે છે.

પરમપદપ્રાપ્તિ કેમ થાય ?

નિર્વિકાર પરમાત્મતત્ત્વના જ્ઞાન વિના આ પરમપદને ગમે તેટલા તપ આપન કરવા છતાં કોઈ મેળવી શકતું નથી, માટે તારે જે કર્મબંધનમાંથી મુક્તિ જોઈતી હોય, તો તેનો જ સ્વીકાર કર

તારે જે પાત્કાર્યિક સુખ જોઈતું હોય તો એ પગ-માત્મતત્ત્વમાં જ નિત્ય લીન રહે, તેમાં જ નિત્ય મગ્ન થા, અને તેમાં જ નિત્ય તૃપ્ત રહે.

—શ્રી કૃષ્ણગીતા

મહાકવિ શ્રી હરિચંદ્રવિરચિત

ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય

સમ્પ્રલોકી અનુવાદ (સદીક)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૬૦ થી શરૂ)

સર્ગ ૧ લોક.

ભારત ક્ષેત્ર : આર્ય ખંડ

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ત્યાં દક્ષિણે ભારત નામ ક્ષેત્ર,—

સિન્ધુ જિનેન્દ્રાગમ નીર યત્ર;
પુણ્યોષ્ધી ધાન્ય જ પાકનારું,
સ્વર્ગાદિ સંપત્તિ ફલ આપનારું. ૪૧

જે સિન્ધુ-ગંગા વચમાંહિ જોયા,
વિજયાર્થે અદ્વિતીય વિભક્ત થાતાં;
શ્રીના ગુરુ ભારથકી છ-ખંડ,
થયું શુ શોભા ધરતું અખંડ ! ૪૨

ઉત્તર કોશલ દેશનું વર્ણન

ત્યાં આર્ય છે ખંડ-શુ સ્વર્ગમાંથી,
ખર્ચે નિરાલંબપણ્યથી ખંડ !
ને દેશ તો ઉત્તર કોશલ ત્યાં,
તેનું કરે મંડન સ્વપ્રભાથી. ૪૩

સુમનોનંદની ટીકા.

૪૧. તે જગદ્ગ્રીપની દક્ષિણે ભારત નામનું ક્ષેત્ર છે, જે ક્ષેત્રમાં જિનેન્દ્રના આગમરૂપ જલનું સિંચન થતાં પુણ્યોષ્ધિ ધાન્ય પાકે છે, અને તે પુણ્ય-ધાન્યનું ફલ સ્વર્ગ-અપવર્ગની સંપત્તિ છે. અને ક્ષેત્રનું રૂપક પૂરેપૂરું ઘટાવ્યું છે.

૪૨. જે ભારતક્ષેત્ર સિન્ધુ-ગંગાના અંતરાલમાં આવેલા વિજયાર્થે પર્વતથી વિભક્ત થાય છે, એટલે તેના છ ખંડ પડે છે. તે અંગે કવિ ઉપદેશ કરે છે કે અખંડ શોભાવાળું તે ભારતક્ષેત્ર લક્ષ્મીના ભારી ભારથી જાણે છ ખંડવાળું થયું હોયની !

૪૩. તે ભારતક્ષેત્રમાં આર્યખંડ છે, તે જાણે નિરાલંબપણ્યને લઈ સ્વર્ગમાંથી ખરી પડેલો ખંડ હોયની ! (ઉપદેશ) અને તે આર્યવર્તના તિલકરૂપ ઉત્તર કોશલ નામનો દેશ પોતાની કાંતિવડે તેને શોભા આપે છે.

ખંડ-લેખ: (૧) પૃથ્વીપ્રદેશ (continent); (૨) ટુકડો.

અનેક પદ્માપ્સરથી લસંતા,
અસંખ્ય હિરણ્ય મુગર્ભવંતા;
અનંત પીતાંબર ધામ ચારુ,
પ્રાગે ભિતે સ્વર્ગપ્રદેશ વારુ ૪૪

ચંદ્રપ્રભાતીરૂપ પ્યાલીઓથી,
પુણ્ડ્રેશુને ત્યાં રમ નિત્ય પીને,
મહાનિલે દોલિત શાલિપૂષ્પા,
જાણે હૂંમે પૃથ્વી મહે કરીને ! ૪૫

વિસ્તારી તારા નભ રાત્રિમાં ને,
પુનઃ પુનઃ તો દિવસે પ્રમાર્ગે;
તે જાણે ઉત્પત્તિ કા સરો થું,
સામ્ય ક્વ ના પ્રાપ્ત ગણે અહો ! શું ? ૪૬

૪૪. ને દેશના ગામો પણ સ્વર્ગપ્રદેશને પોતાની રમનાથી છતે છે, (વ્યતિરેક અલંકાર),
તે શ્લેષયુક્ત વિશેષણની ખૂબીથી મમ્મિક કરે છે તે આ પ્રમાણે —

અનેક પદ્માપ્સર : (૧) અનેક પદ્મવાળા જલસરોવર

(૨) અનેક પદ્મા-લક્ષ્મી અને અપ્સરાવાળા.

હિરણ્યગર્ભ (૧) હિરણ્ય (સુવર્ણ) જેના ગર્ભમાં છે તે, બધા સુવર્ણની વિપુલતા છે.

(૨) વિષ્ણુ અથવા અક્ષા

પીતાંબર (૧) પીત્ત અમ્બર જેન, આકાશને પી જતા, ગગનચુળી (Sky-scraping).

(૨) પીત્ત અમ્બર વચ્ચે વિષ્ણુ.

વ્યતિરેક આ પ્રકારે —

સ્વર્ગમાં તો એક પદ્મા-લક્ષ્મી હોય છે, અહીં ગામમાં અનેક પદ્માપ્સરા છે સ્વર્ગમાં એક
હિરણ્યગર્ભ છે, અહીં તો અસંખ્ય હિરણ્યગર્ભ છે સ્વર્ગમાં એક પીતાંબર ધામ છે, અહીં તો અનંત
પીતાંબર ધામ (ગગનચુળી મહાલયો) છે. આમ પ્રાગેભુ સ્વર્ગપ્રદેશથી ચડીઆતાપણું બતાવ્યું અર્થ
વચામભવ ઘટાવવો.

૪૫ ને દેશમાં, — ચંદ્રનાવિકાઓરૂપ પ્યાલીઓવડે હાસરમનુ નિત્ય પાન કરીને, ચંદ્ર પાનથી
ઓસા પાતી શાલિથી ભરેલી પૃથ્વી, જાણે મદમા આવી જઈને ધૂમી ગ્વી છે — ઉન્નિપ્રેક્ષા

આ ઉપરથી તે દેશની રમાળતા અને ક્ષણરૂપતાનુ પ્રતિપાદન કર્યું

૪૬ ગત્રિને વિષે આકાશ ને તાગનો વિસ્તાર કરી, દિવસે પુન તેનુ પ્રમાર્ગન કરે છે—
લુછી નાથે છે, તે માટે કવિ ઉન્નિપ્રેક્ષા કરે છે તે દેશના પીતેજા કમલસાગા મરોવરો નાથે પોતાનુ
સામ્ય (મમપણું) પ્રાપ્ત થવુ નથી એમ માનીને જાણે આકાશ તેમ કરવુ હોયની !

અત્રે ત્યાના મરોવરોની સ્વચ્છતા આકાશ કરતા પણ ચડીયાતી છે એમ ખવનિત કર્યું.

પાળીંચી ઉચ્ચ ભવાં ચઢાવી,
 પૃથ્વી તળાવોંચ નેત્રવાળી;
 શ્રી જોઈ જ્યાં વિરમયથી જ નાંછે !
 રોમાંચ ધારે કલમો ખડાને. ૪૭

ધર્માદ્ય લોકે પ્રતિગ્રામ પાસે,
 રચેલ જ્યાં ધાન્યફેટો પ્રભાસે;
 નાંછે વિસામા-ગિરિઓ રવિના,
 અસ્તાદ્રિ ને ઉદય અદ્રિ મધ્યે; ૪૮

(અપૂર્ણ)

—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખસાધ મહેતા

૪૭. તળાવોની પાળણ પીંચ્યા ભવાં ચઢાવી, તળાવોણ હજારો આંખવડે પૃથ્વી ને દેશનો વૈભવ જોઈને, નાંછે વિરમયથી કલમો ખડાને રોમાંચ ધારણ કરી રહી છે !—

અપહ્રુતિ અને ઉત્પ્રેક્ષા.

આમ આ શ્લોકમાં તે દેશની અતુલ સમૃદ્ધિ, તળાવોની પ્રચુરતા અને ધાન્યની વિપુલતાનો નિર્દેશ કર્યો. પૃથ્વી નાંછે જીવંત સ્ત્રી હોય એવી કલ્પના અત્ર ખટી કરી છે. તે તળાવોણ આંખવડે આશ્ચર્યથી જુએ છે અને કલમણ રોમાંચ ધારણ કરે છે.

૪૮. જે દેશમાં ધર્મિષ્ઠ જનોએ પ્રત્યેક ગ્રામ સમીપે કરેલા ઊંચા ધાન્યના રાશિ, નાંછે ઉદયાચલ અને અસ્તાચલ મધ્યે સૂર્યના વિસામા માટેના પર્વતો હોયતી ! —ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર

સા ધ ઠ ગુણ ન ચી

લેખક. ચાક્રસી

પંથદર્શનની વિચારણામાં જ યોગીરાજ આનંદધનજી મહારાજે 'કારણ વિના કાર્ય-સિદ્ધિ' ના બણગા કુંકનારા કે "Castles in the air" યાને હવાઈ કિલ્લા ચણનારા માટે જે બે લીંટી ત્રીજા શ્રી સલવજિનના સ્તવનમાં લખી છે તે આપણે વિચારી ગયા. અત્રે જે સુદાની વાત લક્ષ્યમાં રાખવાની છે અને બરાબર પચાવીને જીવનમાં ઉતારવાની છે તે નિમ્ન ગાથામાં દર્શાવાઈ છે. પંથદર્શન કયાં જીતા બે આત્મા આ બાતની ભૂમિકાને સ્પર્શી શક્યો ન હોય, એ ભૂમિકા પર અચળ બન્યો ન હોય, અથવા તો એ ગુણ ત્રિપુટીમય ન થયો હોય તો કેવળ પંથદર્શન એ દર્શન માન રહે છે. તેથી પ્રગતિનો પારો એક પણ ડીઝી આગળ જતો નથી. તેથી જ નીચેની લીંટીઓ અવધારણીય છે.

સેવન કારણ પહેલી ભૂમિકા,
અભય-અદ્વેષ-અખેદ.

ભય ચંચળતા હો જે પરિણામની,
દ્રેષ અરોચક ભાવ,
ખેદ પ્રવૃત્તિ હો કરતા થાકીએ,
દોષ અબોધ લાખાવ

પરિણામનું વારવાર બદલાવવું, ઘડી-ઘડીમાં વિચારશ્રેણીનું પરિવર્તન એ આજેકૂચ કરનાર માટે ભયકર અર્ગલા સમાન છે. કોથી ધ્યેય પ્રતિ એકતારતા નથી થઈ શક્તી; અને લક્ષ્યસ્થાનવિહીન નાવ જેમ ભરસસુદ્રમાં ઝોલા ખાય તેમ આત્મા સસારસાગરમાં અથડાય છે. એટલે ચચળપણું, પુનઃ પુનઃ વિચારમાળાનું ફેરફાર થવાપણું ત્યજી દેવાની

જરૂર છે. વસ્તુને સિદ્ધાંત તરિકે સ્વીકારતા પૂર્વે એને દરેક બાબતથી ચક્રાસી બેવી. કહેવત છે કે 'સો ગળણે ગળીને પાણી પીયું' એટલે કે એના ગુણદોષનું અર્થાત્ તોલન કરવું. એ વેળા નીતિકારનો નિમ્ન શ્લોક યાદ કરવો. અતારંભો હિ કાર્યાણામ પ્રથમં બુદ્ધિલક્ષણમ્ । આરંભસ્વાન્તગમનમ્ દ્વિતીયં બુદ્ધિલક્ષણમ્ ॥

પણ પ્રજ્ઞાના કાટે એ બરાબર ઉતરે એટલે પછી તો એની પાછળ શ્રદ્ધાગ્રી વળગી પડવાનું જ હોય. વારવારના પડતા ન જ શાલે. સિદ્ધાન્ત નિશ્ચિત થયો એટલે પછી એ ધ્રુવતાના સમ નિશ્ચય રહેવો ભેદબે. તેથી યોગીરાજ ઠીક કહે છે કે એ ચચળતા ખખેરી નાંખી, એના કણુમાત્રને હવામાં ફુંક મારી આત્માએ નિર્ભીક બનવાનું છે. અભય યાને નિર્ભયતા એ આત્મશ્રેયના પથિક માટે મહાન ગુણ છે. એનું પાલન કરવાથી નિતાત પ્રગતિ જ થાય છે. અલબત્ત, પરિપક્વની પરંપરાનો કે કષ્ટોની હારમાળાનો સામનો કરવો પડે છે, છતાં પગલે પગલે સઘાતી ઝલ્લિસિદ્ધિના આનંદ આગળ એનું કંઈ જ લેખું નથી.

આમ 'અભય' ગુણની સ્થાપના કરી ખીજ તરફ અગ્નિનિર્દેશ કરે છે તેનું નામ 'અદ્વેષ' છે. પોતે જ વ્યાખ્યાનાંધી આપે છે. રુચિ એટલે પૂર્ણ તત્ત્વમયતા પૂરેપૂરો મદ્દલાવ. જ્યાં એનો અભાવ ત્યાં રહેને અરુચિ પ્રગટે. એ અરોચક દર્શાને જ અહિં દ્રેષ તરિકે જાળખાવવામાં આવેલ છે. એ વૃત્તિને સદતર છોડી દઈ 'અદ્વેષ' ગુણનું અવલંબન લેવાની સૂચના કરવામાં આવી છે. એ પાછળનો ભાવ

જરા ઊંડી નજરે જોવાય તો એની વાત્તાવિ-
કતાના દર્શન તો સહજ છે.

આત્મા જે પુદ્ગલના વિવિધ સ્વભાવોનો
અભ્યાસ કરે, આદ્ય કર્મોની વિચિત્ર હીલા અને
આશ્ચર્યકારી બળશુભ્રણીના ધાગાનો તોગ
કાઢવા કટિબદ્ધ થાય તો એને તરતજ
જાણાશે કે પૃથ્વીતળ પરના ભિન્ન ભિન્ન
માનવીઓની રંગબેરંગી પ્રવૃત્તિઓ એ તો
મહારીના દોરી-અચારથી થતી માંકડાની
રમતમાય છે. અને કેવળ માનવીઓ જ
શા માટે પશુ-પક્ષી અને કીટકમાત્રથી
ભરેલી ચોરાશી લક્ષ યોનિમય સારી છપ-
ચુષ્ટિ જ કર્મચારે જોઈએલા અદ્ભુત તંત્રમાં
બતબતના પાઠ ભજવે છે. શાંતચિત્તે મહા-
ત્માથી સિદ્ધિ મહારાજપ્રણીત ‘ઉપમિતિ
ભવપ્રપંચ કથા’ વાંચો-વિચારો-મનન કરો.
એટલે સચોટ ખાત્રી થશે કે આ બધું-
‘નટનાગર કી બાહુ બાહેનુ નદુનિયા કોહુ’
જેવું વિલક્ષણ છે એટલે જ એ પર અરુ-
ચિતું પ્રયોજન નથી. દ્રેષ ધરવાથી કે એ
પ્રત્યે સુગ દાખવવાથી એમાં તળમાત્રનો
સુધારો થાય તેમ નથી. સાચો રાહ તો
અરોચકભાવને તિલાંજલી ઢઈ, અલય ને
અદ્રેષની બેડી સાથમાં રાખી આગેકદમ કર-
વાનો છે. એટલે ત્રીંદે શુણુ અખેદ આપો-
આપ આવી મળશે, કેમકે પ્રવૃત્તિમય છવન
છવતાં વા નિવૃત્તિ માર્ગ પ્રતિ દોરી જતી
ક્રિયાઓ આચરતાં થાક લાગવાનો સંભવ
સહજ છે. પણ જ્યાં સુધી સંપૂર્ણ નિવૃત્તિ
પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી કેવળ હાય બેડીને
ખેંચી રહેવામાં કંઈ સાર નથી. નિવૃત્તિપાપક
કરણીમાં જોગયા રહેવાની જરૂર છે જ. તેટલા
સારુ ચેતવણી આપવામાં આવી છે કે ખેદ

થાને કંટાળો કે નિરસભાવ ન થરતાં અખેદ
વૃત્તિ ધારણ કરવી. બે આ ત્રિપુટીને પૂર્ણ-
પણે વળગી રહેવાય તો આત્મા અવદય
પ્રગતિના પથે કૃષ્ય કયો બંધ છે.

અલગત, એટલું તો સાચું જ છે કે જ્યાં
સુધી છવ શુદ્ધપક્ષીઓ થતો નથી અને
છેલ્લું કરણ (અનિવૃત્તિકરણ) કરતો નથી
ત્યાં સુધી એના સંસારબ્રમણની મથોદા
અને સાચા સમ્યક્ષત્વની રેખા ખંધાતી નથી
જ. એ થવામાં ભવસ્થિતિનો પાક થવાની
જરૂર રહે છે જ. પણ એ સર્વ વીતરાગ પ્રભુના
પ્રવચનની પ્રાપ્તિ થવાથી અને દોષદૃષ્ટિને
પાણીચું પકડાવી શુદ્ધ નજરે એવું અવગાહન
કરવાથી અરળ અને છે. તેથી તો ચોખીસરું
એના અનુસંધાનમાં ‘પરિચયપાતક વાળી
લીંટી ટાંકી’ ‘અથ અધ્યાતમ શ્રવણ મનન
કરી, પરિશીલન નય હેત’ જેવી મહત્વની
વાત પર ભાર મૂક્યો છે.

અત્રે પેલી ‘કારણ વિન કારજ સાધીયે’
એવી જે અન્ય દર્શનોની આગળ પડતી
ઢલીલ આમે લાલ યત્તી ધરેલી છે. બે આ
બતવું ‘રેઠ સીંગલ’ ન ધરાય તો આત્મા
લક્ષ્યથી ચલિત થઈ, વાદવિવાદની બળમાં
અટવાઈ જઈ, શ્રાણીના બેલની માફક સારોયે
દિ’ કયો કરે છતાં જેમ એના નસિયે કેવળ
જોળ ચકાવો રહે છે તેના જેવું થાય એટલે
કે એની આગે કૃષ્ય અટકી બંધ. હતા
ત્યાંના ત્યાં જેવી સ્થિતિ કાયમ રહે.

સંભવનાથ પ્રભુનું નામ જ સંભવ થાને
Possibility સૂચક છે એટલે તેમના નામથી
અંકિત સ્તવનની પૂર્ણતા કરતાં શ્રીમદ્ આનંદ-
ધનંજી સુગ્ધ છવોને ઉપરના ત્રણે શુણુઈ
દૃઢ અવલંબન બ્રહ્મ કરી સેવનકાર્ય આહ

પ્રવાહના પ્રશ્ના

જ્યારે કોઈ સાંભળતું નથી—

ભૂતકાળનો ઇતિહાસ અને આધુનિક જીન જગત્-આ બે વસ્તુનું બારીકાઈથી અવલોકન કરવામા આવે તો આપણે તરત બાણી શક્તિએ છીએ કે એક વખત જ્યાં જોનાંતુ પ્રભુવ હવે એક વખત જ્યાં હજારો જૈનો વસતા હતા ત્યાં આજે જૈન વસ્તી નહિવત્ બની ગઈ છે, બાકે કેટલાક સ્થાનોમા તો આજે જૈન વસ્તીનું અસ્તિત્વ પણ રહેવા પામ્યું નથી, અને એના સ્થાનોમા એક વખત હજારો ભાવિક જૈનોથી ઉભરાતા જિનાલયો પણ આજે સુમશામ સ્થિતિમા એકલા-અટલા ઊભા છે

આવી રીતે જૈન વસ્તીવિહોણા થએલા સ્થાનોમા પોકાર પણ જૈન પ્રજાને કાને એકથી અનેક વખત કરવામા આવ્યો છે ગિહાર, માર વાડ, દક્ષિણ, યુ પી અને બગાળ-મેવાડમા આવા અનેક સ્થાનો છે, પરંતુ આ મંવળે પોકાર કોઈ સુણતું નથી, પોકારના નિવારણનો માર્ગ કોઈ વિચારતું નથી, અને કદાચ કોઈ આ બાબતમા રમ લેતો પ્રવાસી આવા કોઈ જૈન-વસ્તીવિહોણા સ્થાને જઈ ચઢે છે તો તે સ્થળની

રાખવાનું ભારપૂર્વક કહે છે એ પ્રવાસી 'સેવા' અનુપમ છે એમ જણાવે છે એનાથી કાર્યસિદ્ધિ કેવા પ્રકારની થશે એ વાત પર સાધકને બાંહેધ વિમાસવાપણું ન હોય—

'કર્મણ્યેરાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન।' એ ગીતાના વાક્યની બાંહેધ પૂર્તિ ન કરતા હોય તેમ ભક્તિપૂર્ણ દૃષ્ટિએ એટલું જ યાચે છે કે—

—દેહે કદાચિત સેવક યાચના—

ઉપવક નોંધ લઈ જનતા સમક્ષ રજુ કરે છે અને ત્યાં પોતાની ફરજ પૂરી થએ ન માની લે છે.

આ કૃતિયાઈને પટોચી વગવાનો પ્રશ્ન દિવસે દિવસે ગભીર થતો જાય છે સમસ્ત જૈન સમાજે એક વખત એકઠા થઈને આ વસ્તુ પૂર્ણ ગવેપણા પૂર્વક વિચારવી ઘટે છે. અને વિચારણા બાદ બને તેટલા વેગથી એ કાર્ય અપનાવી લેવાની પણ અનિવાર્ય અગત્ય છે

અવગણના પાલવે તેમ નથી—

જૈન સમાજ આજે જે અમંગલિત સ્થિતિમાં હોવે છે અને તેની શક્તિઓ પોતપોતાના મન-વાડાઓના સમર્થનમા ખર્ચવાની ધૂન હવે છતાં જીન-જગતી છે ત્યાં સુધી સમસ્ત સમાજના સર્વ-સામાન્ય વિકાસના ઢે હિતના પ્રશ્નો, મારોયે જૈન મધ એક જ છાયા નીચે જોડીને વિચારે એ શુભ દિવસ હવે દૂર છે અને એ દિવસની શહે જોઈ જોનાની ઘટ્ટી જતી સંખ્યાનો પ્રશ્ન છેક અવગણી નાખવો હવે પાવવું તેમ નથી. આજે તો આ પ્રશ્નને અપનાવવા માટે વ્યક્તિ ગત પ્રયાસો શરૂ થઈ જવા જોઈએ અને જો તે તો જે સંસ્થાઓ આ પ્રશ્નમા રમ લઈ શકે તેમ હોય તે સંસ્થાઓએ પણ પોતાનાવી બનતો ફાળો નોંધાવવો જોઈએ

વિકાસના માર્ગો—

સમાજના સંખ્યા, વિકાસ ઢે જૈન સં-કાર-વૃદ્ધિનું કાર્ય એ રીતે પ્રચારનું છે સ્થળે-સ્થળની નિયંત્રિત અવલોકન કરવું, એ ન્યાતનો ભૂતકાળ શોધવો, આધુનિક નયોગો વગેરે ત્યાં જૈન-મિદાન્તના પ્રચાર માટે ક્યા ક્યા માર્ગો શક્ય છે તેનું તારતમ્ય કાઢવું વિગેરે કાર્યો શરૂ કરવા જોઈએ આ દરેક કાર્યો તે તે સ્થાનોમા

પહેંચવા સિવાય બની ન શકે તે માટે પ્રચારકે કે સંશોધકે રોકવા અને તેમની દ્વારા આ કાર્ય સાધવું એ એક માર્ગ છે. આપણી પૂજ્ય સાધુ-સંસ્થાને એ દિશામાં વિકાર લંબાવવાની જરૂર છે. સામાન્ય રીતે જૈન-ધર્મના પ્રચારનું મુકાન આપણી શ્રમણ સંસ્થાના હાથમાં છે. તેઓશ્રી પોતાના વિકાર દરમિયાન હજારો જનતાને ધર્મોપદેશ આપી આત્મકલ્યાણના માર્ગે વાળી શકે છે. એમ કરવાની તેમની પાસે કદેક સગવડ છે. અને ધારે તો સારાથે જૈન જગતને પૂર્વકાળની બહોળશક્તિની કક્ષાએ મૂકી શકે તેમ છે. ભૂતકાળનો ઇતિહાસ પણ અનેક જૈનચાર્યોએ પોતાની અજળ શક્તિથી જૈનોની સંખ્યા વધાર્યાના, જૈનોનો વિકાસ કર્યાના અનેક દૃષ્ટાન્તો પૂરા પાડે છે. એટલે કે જૈન-જગતની ઉન્નતિ માટેનું આ કાર્ય પૂજ્ય મુનિસમાજ માટે નવું નથી, પરંતુ તે ભૂલી જવાયું છે.

માત્ર જૈનોથી જ ઉભરાતા પ્રદેશમાં વિચરવાનું બંધ કરી, આપણે પૂજ્ય સાધુ સમાજ આવા જરૂરી ક્ષેત્રમાં વિચરે અને પોતાના વિકારના અનુભવો સમાજ સમક્ષ મૂકે તો એ રીતે સમાજ ઘણું મેળવી શકે તેમ છે. આતુ-માત્ર પૂર્વ થયું છે એટલે વિકારની શરૂઆતમાં આ વસ્તુ ખાસ વિચારવા જેવી છે. સારોએ સાધુ સમાજ આ અગત્યના કાર્યથી દૂર છે તેમ કહી શકાય નહિ. પરંતુ જાતિના ઉધાર માટે યુ. પી. આદિ પ્રદેશમાં આપણા પૂજ્ય મુનિ મહારાજો વિચરતા થયાની વાત આપણે જાણીએ છીએ. સરાક જાતિના ઉધાર માટે બિહારમાં પણ વિચરતાં સાધુઓના વર્તમાન આપણાથી અજાણ્યા નથી. પંજાબ, સિંધ વગેરે વિષ્ટ દેશોમાં પણ જૈન ધર્મના પ્રચાર માટેના પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે અને એ દિશામાં આપણા સાધુ સમાજની દૃષ્ટિ વળતી આવે છે તે સુશીનો પ્રસંગ છે.

એમ છતાં આ ઉઘડતી જતી દૃષ્ટિને અંગે એક વસ્તુ આપણે જરૂર વિચારવી ઘટે, અને તે એ કે

આવા પ્રયાસોને વ્યક્તિગત પ્રયાસ માની ત્યાં એક સમુદાય કે સંઘાડાનો પ્રયાસ થતો હોય ત્યાં ખીજે સંઘાડો પ્રયાસ કરતો નથી. આ એક રીતે આપણી ટૂંકી દૃષ્ટિ ગણાય અને તે ટૂંકી દૃષ્ટિ આવા કાર્યોના પરિણામને પુલવાદાસવા હેતુ નથી. એ સુંદર પ્રયાસોનો વિકાસ અટકી જાય છે. સમસ્ત જૈન સમાજનું સર્વસામાન્ય કાર્ય બહુ જ ટૂંકા ક્ષેત્રનું બની રહે છે. કાર્ય કરનાર અને કાર્ય કરવાને સમર્થ છે તે કદેક મુનિમહારાજ આ જાતનું કાર્ય પોતાનું છે અને કોઈ એક જ સંઘાડાનું કે સમુદાયનું નથી એમ માનીને આ ક્ષેત્રમાં પોતાનો પ્રયાસ લંબાવે તે જરૂર આવકારદાયક ગણાય.

એકની એક દિશામાં--

આ કાર્યને અંગે એક ખીજે સુદો એ પણ વિચારવા જેવો છે કે શ્રીરકભેદની ગંધ કેટલીક વખત આવા કાર્યોમાં દેખાય છે. યુ. પી. માં જૈન ધર્મના વિકાસને ઘણું સ્થાન છે, એમ છતાં એક શ્રીરકાએ કરેલા કાર્યને ખીજ શ્રીરકાએ તોડી પાડવાના પ્રયાસો કર્યાની દુઃખદ વાતો સમાજ સમક્ષ આવી છે. અને પરસ્પરતા ખંડનને અંગે એ પ્રદેશમાં સાધવા જેટલું સાધી શકાયું નથી.

બિહારમાં શ્રવે. સમાજે સરાક જાતિના ઉધારનું કાર્ય શરૂ કરવા પછી ત્યાં હિંગમ્બર સમાજે એની એ દિશા અને એ જ ક્ષેત્રમાં સરાકજાતિના ઉધારનું કાર્ય શરૂ કર્યું છે. જો કે આ શરૂઆત પછી ઉભય શ્રીરકાના ગંભીર ઘર્ષણના સમાચાર હજુ બહાર આવ્યા નથી, પરંતુ શ્રીરકા મમત્વનો ઝેરી વાયુ અર્થ વિનાના ઘર્ષણો કચારે ઊભા કરશે એ કહેવાય નહિ. એટલે વધારે સારું તો એ છે કે એક શ્રીરકાએ ત્યારે આ ક્ષેત્રમાં પ્રયાસ શરૂ કર્યો હોય ત્યારે ખીજ શ્રીરકાનો પ્રયાસ ખીજ દશામાં શરૂ રહે. પરિણામે સુંદર ક્ષણની આશા ઉભરાને રહે અને સામસામા ખોટી રીતે શક્તિનો વ્યય ન થાય.

શ્રીમદ્વિજયવદસભસૂરિ જન્મ-દિવસ રાષ્ટ્રકોટ (પંજાબ)

અત્રે પૂજ્યપાદ આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવર્યભં-
સૂરિજી મહાગુરુનો જન્મદિવસ મળેલો સંવ. કા. શુ.
૨ તા. ૧૩-૧૧-૩૯ સોમવારના ઉજવવામા આવતા
પ્રભાતફેરી કરવામા આવી, ત્યારબાદ મનારે નવ
વાગતા લાલા કેદનલાલજી સાહેબ સરાફ અમવાનની
અધ્યક્ષતામા જાહેર સભા ભરવામા આવી હતી
ચારપુર અને હુધીયાનાની ભજનમંડીરીયોના મનોહર
ભજનો થયા બાદ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરૂકુળના
વિદ્યાર્થી પૃથ્વીરાજજીએ હિન્દી મહિમ જીવન-
ચરિત્ર વાંચી સંભળાવીને પોતાના મનનીય વિચારો
સભા સમક્ષ રજૂ કર્યો હતા. પંડિત હસરાજજી
શાસ્ત્રીજીએ ધણુ જ સુદર આચાર્યશ્રીજીના જીવન
વિષયક બાબતુ આપ્યું અને વિશેષમા જણાવ્યું
કે મે આચાર્યશ્રીજીની સેવામા ૧૫-૧૬ વર્ષ રહી
ધણી જ સારો અનુભવ મેળવ્યો છે. મારા ઉપર
જૈન ધર્મની છાપ પાડનાર એએશ્રીજી જ છે ભજન
મંડલિયોના ચિંતાકર્થક ભજનો થયા બાદ આચાર્ય-
શ્રીજીના શુભ નામના જયકાર માથે મહા વિસર્જન
યજ્ઞ. બાદ મોદકની પ્રભાવના કરવામા આવી હતી.

આચાર્યશ્રીજીના જન્મદિવસની ખુશાલીમા
બપોરે ગરિમોને મોકા ભાત આપવામા આવેલ એનો
હજારો ગરીબોએ લાભ લીધો હતો.

સાંજરે લાવા તારાચદજી સાહેબ સરાફ અમ-
વાલની અધ્યક્ષતામા ખુદ્દા મેદાનમા વિગટ મહા
ભરવામા આવી. ભજન મંડલીએના મનોરંજન

ભજનો થયા બાદ પંડિત સુરેન્દ્રમોહનજી અને પંડિત
હસરાજજી શાસ્ત્રીના મનોહર બાપણો થયા.

આ સમામા પંજાબ, ગુજરાત, કાઠિયાવાડ,
મારવાડ આદિના દેગોના આવેલા શુભ સંદેશાના તારો
વચાનવામા આવેન આચાર્યશ્રીજીની દીનીયુ ઇન્દી
મહા વિસર્જન થઈ.

આવી જ રીતે પંજાબના ગુજરાવાવા-અ માતા-
જીરા-કસુર-માલેરકોટલા-ગડીયાના વિગેરે નગરોમા
દામદામ વલ્લભસૂરિ જન્મદિવસ ઘણા જ સમારોહથી
ઉજવાયો.

મારવાડ-મેવાડ-ગુજરાત આદિમા પણ ઘણું
ઠેકાણું આડબરપૂર્વક ઉજવાયો હતો.

કેકડી (અજમેર)

શ્રીમદ્ વિજયવદસભસૂરીશ્વરજી મહારાજમાહેયનો
૬૯ મો જન્મદિન સમારોહપૂર્વક ઉજવાયો
(૧) શ્રીશ્વેતામર જૈન સ્થાપક મહાવિદ્યાલયમા ગજ
રાખવામા આવી (૨) શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા શ્રી
ચંદ્રમહસ્વામી મહારાજના મંદિરામા પૂજા ભણાવ-
વામા આવી (૩) રાત્રિના ૫.૩૦ કરલાવજી ત્રિપાઠી
વાઇસ ચેરમેન, મ્યુનિસિપલ કેકડી,ના અધ્યક્ષપણ
નીચે સભા ભરાઈ, જેમા ઉત્સવતાયકતા જીવનના
આદર્શવિષયક પ્રભાવશાલી બાપણો થયા અને ૧૩
સૂરિજીની સેવામા અભિનંદનપત્ર મોકલવાનો પ્રતાપ
શ્રી સંઘે પસાડ કર્યો

વરકાણા

શ્રીમદ્ વિજયવદસભસૂરીશ્વરજીની જન્મ જયંતિ
નિમિત્તે વરકાણામા જૈન વિદ્યાલય તરફથી ઉત્તમ

મારી સિંધયાત્રા—લેખક મુનિરાજ શ્રી વિદ્યા-
વિનયજી મહારાજ. સિંધ દેશમાં મુનિ મહારાજશ્રીએ
ચોમાસું ખાસ થયું હેાય તેમ જાણવામાં નથી, કારણકે
શુભરાત-કાર્તિકાષ્ટમીથી વિહાર કરવાનો એ વિષ્ટ
માર્ગ છે. એવા વિષ્ટ માર્ગની મુશ્કેલીઓને પસાર
કરી વિદ્યાન મુનિરાજ શ્રી વિદ્યાવિનયજી મહારાજે સિંધ
દેશના મુખ્ય શહેર કરાચીમાં પોતાના પરિવાર મંડળ
સાથે આગ્રમીસ કહ્યું. ઉપદેશ આપી જનસમાજ
ઉપર ઉપકાર પણ કર્યા ત્યારબાદ શરીરે અસાધારણ
ખિમારી થતાં માંદગીને ખીજાને પણ અને ડોક્ટરોની
સલાહથી આસાથે અને શાંતિ લેવાની સૂચના
મળી. તે દરમિયાન સિંધ દેશ પહોંચતા વિહારતું
ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક વર્ણન વિ. વું આ
પુસ્તકમાં કથન કરેલું છે તથા સિંધમાં વેરતી કોમોતે
ઇતિહાસ પણ આ ગ્રંથમાં આપવામાં આવ્યો છે.
ત્યારબાદ આ ગ્રંથમાં મહારાજશ્રીની ઉપકારક પ્રવૃત્તિ
વર્ણન છે. અત્યંત વર્ગીકૃત ભાગ અહીં માતા-

હારી છે તેને તે જાદીમાંથી અટકાવવા અને જીવ-
દયાને પળાવવા માટે ત્યાગી મહાત્માઓને માટે લેખ
ધણું જ સુદર છે. કરાચી સિવાય ખીજે દેશોને જોવાની
વસ્તી નહિ જેવી સહેજ છે. જનસમાજ ઉપર
ઉપકાર કરવા જેવો આ સીંધ પ્રદેશ છે. કરાચીના
ભાવિક જોનારો મહારાજશ્રીના આગ્રમીસને ભાવના-
પૂર્વક સારો લાભ લીધો છે અને મહારાજશ્રીની
પ્રવૃત્તિએ ત્યાં જોત દર્શનમાં કેટલો વધારો કર્યો છે
તે આ યુદ્ધમાં આપવામાં આવેલ છે. સિંધમાં
આવનાર મુનિમહારાજને માટે ત્યાં આવકના
કયા કયા માર્ગો છે તેનો નકશો અને મંદિર વિગે-
રેના ફોટોઓ વિગેરે આપીને સિંધ દેશયાત્રા
પ્રવાસ વર્ણનના આ હજીદાર ગ્રંથને વાંચવા બધા-
મંજુ કરીએ છીએ. પ્રકાશક હીપચંદ ગાંડીઆ,
મંત્રી શ્રી વિનયધર્મસિંહ જોત ગ્રંથમાળા, છેલ્લા
સરાક્ષા-ઉત્તરે (માળવા). કિંમત અડી રૂપિયા.

ઉત્તરમાં આવતા વરદાસી કારક સાહેબ શ્રીમાન
ભેરિસિંહના અધ્યક્ષપદે એક મીટીંગ સવારના સાડા
નવ વાગે વિદ્યાલયના હોલમાં થઈ હતી. બોર્ડીંગ
સુપ્રોટેન્ડન્ટ શ્રી સંપતરાયજી, શ્રીયુત જીવજીલાલજી,
શ્રી રતનચંદ જી તથા પંડિત ભાગવતજી શર્માદ્વારા
ઉત્તર નાયકના જીવનપરિચય બાદ પંડિત રામ-
કુમારજીએ સંવિદ્યા જીવનમાંથી બાળપણના ઉચ્ચ
વિચારો, ઇતિહાસ, સેવાની ધર્મશા, જોતવતું
અભિમાન, પંચગતી રક્ષા, મારવાડનો ઉદાર વગેરે
રજાજીવની વાતો કહી હતી. વિદ્યાર્થીઓના
કીર્તન અને હેતુમારતરના આભારદર્શન બાદ
જોડતી સલામી સાથે મીટીંગનો કાર્યક્રમ પૂરો
થયો હતો. બપોરના બે વાગે ઉત્તરનાયકના ફોટા
સાથે એક સરખસ વિદ્યાલયમાંથી ચલ્યું હતું.
આવના ઉત્તરની ધો.પણા કન્ટું સરખસ જોત મંદિર

પહોંચ્યું, ત્યાં વિદ્યાલય તરફથી પંચકલ્યાણકી
પૂજા જાણવવામાં આવી હતી.
ખીજેવા વિગેરે પાસેના ગામમાં જોત જાંબુઓને
સારી સંખ્યામાં ગુરુભક્તિનો લાભ લીધો હતો.
એક સંજ્ઞન તરફથી વિદ્યાલયમાં પ્રભાવના તથા
મિષ્ટ ભોજન આપવામાં આવેલ.

આસપુર

કાર્તિક શુદ્ધ ૨ સોમવારના શ્રી આત્માનંદ
જીવનમાં સમગ્ર સંધે એકત્રિત થઈ ઉપકારી જોતા-
ચાચશ્રી વિનયવદલજી સુરીશ્વરજી મદારાજનો જન્મદિન
જણા જ સમારોહ સાથે ઉજવ્યો હતો. તારાવત નિદાન-
ચંદજીએ ગુરુદેવના જીવનચરિત્રના પરિચય સાથે
મહાન પુરુષની કૃતિઓના છાંત જીવનમાં
ઉતારવાને રજુ રીતે સમગ્રવી ઉપકારી ગુરુદેવની
ગુંદલી ગાયા બાદ શ્રી આત્માનંદ પુસ્તકલયનો વાર્ષિક
રિપોર્ટ વગેરે વંચાયા બાદ સભા વિસર્જન થઈ.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકના લેખકોને નમ્ર વિનંતિ.

મને ૧૯૪૦ ના વર્ષથી એટલે કે આવતા જાનેવારી માસથી શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ પોસ્ટખાતા તરફથી નહીં થયેલી દુર્મહિતાની લીમ્મી તારીખે આખા વર્ષ માટે પ્રગટ થશે જેથી દર માસની આદ્ય તારીખ સુધીમા લેખો મોકલો આ રવા કૃપા કરવી

અમારા માનવંતા ગ્રાહકોને નમ્ર સૂચના

આવતા (જાનેવારી) માસથી આખા વર્ષ માટે દુર્મહિતાની (પાચમી તારીખને બદલે) લીમ્મી તારીખે શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક પ્રગટ થશે તે જાણવાના રાગ લખ્યે છીએ.

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

માર દબાર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પાકૃત ભાષામા વિસ્તારપૂર્વક, સુદર સૈધીમા આમરો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃતે સ. ૧૧૩૯ ની માલમા ગ્યેતો આ ગ્રંથ, તેનું સર્જન અને ગુજરાતી ભાષાતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રમગોના ચિત્રોયુક્ત સુદર અક્ષરોમા પાકૃત કપડાના સુચોચિત બાહ્ય-કીમતી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામા આવ્યો છે

અત્યાર સુધીમા પ્રકટ થયેન શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નદિ પ્રકટ થયેન જાણના જેવા પ્રસંગો, પ્રભુનાં ગમે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીસ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ મ્યેરે રચે આપેન વિવિધ વિષયો ઉપર ભોધદાયક દેશનાઓનો મમાવેશ આ ગ્રંથમા કરવામા આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમા આપણા જેન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉદ્ધાર નીચે જ, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક જાન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતા અનુમાન કરતા જેનું છે સુમારે જમેદ પાનાનો આ ગ્રંથ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામા આવેલો છે, કિમત રૂ. ૩-૦-૦ પો રેજીસ્ટર્ડ.

લખો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા—સાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના મ્હપાય છે.

- ૧ કથારત્ન કોષ—શ્રી દેવભદ્રઅનિકૃત
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધધિકૃત મોટી મીઠા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૂણિમૃત્ત સાધ્ય મહિત.

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

- ૧ ધર્માચ્યુત્ય (સવર્ણિ ચરિત્ર) (૪૫) ૨ શ્રી મલયનિર્ગિ દયાકરણ
- ૩ શ્રી વસુદેવહિતિ યોજો માગ ૪ પાંચમો વૃદ્ધો કર્મપ્રણય.
- ૫ શ્રી વૃદ્ધાન્યમૂલ માગ ૬

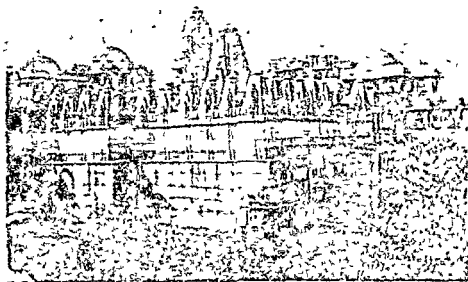
શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા—સાવનગર.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

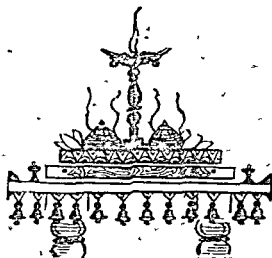
શ્રી નવતરવનો સુંદર બોધ	૧૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર બાગ ૨ જો	૨૧
શ્રી છવિચાર વૃત્તિ	૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૨)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૧૧	શ્રી નવપદછ પૂર્ણ (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૧૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧
શ્રી હંસવિનોદ	૧૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિપચિક પ્રશ્નોત્તર	૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રો)	૧૧૧
શ્રી આત્મવદ્ધભ જૈન રત્નનાવલી	૧૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણુસૂત્ર અર્થ સહિત (શ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૧૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૧૮
ધર્મગિનિદુ આવૃત્તિ ખીછ	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૧૧૮	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૧૮	આત્માનંદ સભાની ત્રાયચેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧	લીસ્ટ	૧૧૧૮
જૈન ગ્રંથ ગામડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂર્ણ (અર્થ સહિત)	૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ રત્ન	૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મરત્ન પરીક્ષા	૧	શ્રી દેવસીરામ પ્રતિકમણુ અર્થ સહિત	૧૧૮
શ્રી શુદ્ધશુભાળા	૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૧૧૧
શ્રી શત્રુન્નય તીર્થ રત્નનાવલી	૧૮	શ્રી પાળરામજો રાસ, સચિત્ર (અર્થ સુક્ત) ૨)	
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૧૧	" " " રેશમી પુર્કું ૨૧	
શ્રી ઉપદેશસમ્પત્તિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી શુચરત્નમાળા	૧૧	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવજ્ઞાની કથા	૧)	શત્રુન્નયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" મોળગો ઉદ્ધાર	૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ કો	૨)	શ્રી વીશરથાનક પૂર્ણ અર્થ સહિત	૧૧૧
આદર્શ જૈન સ્તીરત્નો	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૧૧૮
		કલિંગનું યુદ્ધ ગાન મદારામન બાદે	
		શ્રી મદાવીર છવનચરિત્ર	૩)

સંખ્યા:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

શ્રેષ્ઠિયર્થ ધનાશાહ સંવત ૧૪૩૪માં બંધાવેલ ચૌદસો ચુ માલીંગ
સ્થાપાયુક્ત ત્રેલોકચંદીપક શ્રી રાખડપુરનુ જિનાલય.

સંવત ૧૯૬૬
માર્ગશીર્ષ

પુસ્તક ૩૬ મું.

અંક ૫ મો

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

પ્રકાશક—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

બોધપંથ-પોરંચપાદ

૧ જીવને હિતશિક્ષા	(મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૧૨૬
૨ શ્રી મહાવીર જિન સ્તુતિ	(પારેખ રાયચંદ મૂળજી)	૧૨૦
૩ વિચારશ્રેણી	(આચાર્ય શ્રી વિજયકરપૂરસુરિજી મહારાજ)	૧૨૧
૪ સંઘવી દયાલદાસ	...	૧૨૪
૫ તૃષ્ણાથી તૃપ્તિ થતી નથી	...	૧૩૦
૬ દર્શન-પ્રાપ્તિ	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૧૩૧
૭ સાચો શ્રમણ	...	૧૩૨
૮ શુભરાત્રી કહેવત-સંગ્રહ	(રાજપાળ મગનલાલ વહેરા)	૧૩૩
૯ પરમાત્માનુ-અધિરાન્ય	...	૧૩૫
૧૦ જીવાત્માને ઉપદેશ	(મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૧૪૧
૧૧ એક વિદ્યાભ્યાસંગી ત્યાગી જીવનની સુવાસ	(લેખક શ્રી લોગીલાલ સાંડેસરા)	૧૪૨
૧૨ ૨૧૦ મુનિશ્રી ચતુરવિજયજી	...	૧૪૫
૧૩ વર્તમાન સમાચાર	...	૧૪૬

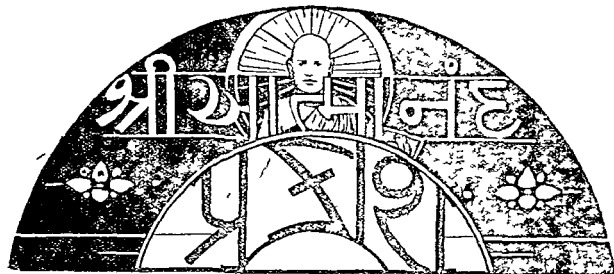
શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઘજેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

કેટલાક સભાસદો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી જુદા લાઘ જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ધણા લાંબા સમયથી લાઘજેરીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો જાકી છે. તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે. આ જાગતની સૂચના જેની પાસે જુદા છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી જુદા પાછી મોકલી અન્ય વાંચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ધીજીવ પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મીશી, અને જે યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલ છે. જોયા કાળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર ગ્રંથમાં છપાયેલ, સુશોભિત જામડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પુણ્ય-પાઠ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ ભકિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કામ લાભ લાઘ સકે જે માટે સુદલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી ગંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ડીપોઝીટ એક જુદા માટે મોકલવી.

લખો: -શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પુસ્તક ૩૭ મુ .

આત્મ સં ૪૪

વીર સં. ૨૪૬૬ : માર્ગશીર્ષ :

અંક . ૫ ગો

આ. ગ. સં. ૩

વિક્રમ સ. ૧૯૯૬ જાન્યુઆરી :

જીવને હિતશિક્ષા.

(રાગ આશાવરી)

ચેતન ! તું દો દિનકા મેમાન. (૨)

સંબંધ સંસારનો મારો માની, ફેગટ મત કર માન;

જગતમાં તારું કાર્ય ન દિશે. —ચેતન ૧

એક દિન જાહી ચાલ્યા જવું, છોડ છોડ ગુમાન,

કાળ આહેડી કેડ ન મેલે, ઝડપી લેશે જન —ચેતન ૨

આશા મારી મોહ નિવારી, પ્રવચન-રસ કર પાન,

મિથ્યા મેલ સવિ દૂરે જાય, વેગે વળે; તુજ વાન. —ચેતન ૩

પરમેશ્વરને ભજ લેને, પ્રીતે લગાવી તાન,

ગુરુ ઉપદેશને ચિત્તમાં ધારી, કર પ્રગટ નિજ જ્ઞાન. —ચેતન ૪

દશ દૃષ્ટાંતે દુર્લભ નરભવ, પામી કર ધર્મધ્યાન,

“લક્ષ્મીસાગર” કહે ચિદ્ભય ચેતન,

સમજ સમજ નાદાન. —ચેતન ૫

મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ

શ્રી મહાવીરજિન સ્તુતિ

[રાગ-ધનાશ્રી લજ્જન ઢળ]

(વહાલા વેગે આવો રે, દયા દિલે લાવો રે બાહુ મારી ભાંગવા હોજ)

શ્રી ત્રિશલાદેવીના જાયા રે, “મહાવીર” તુજને વિનવું હોજ. ૨૬-

આ ભવસાયરથી..... મુજને પાર ઉતાર;
તમે તારી ચંદનખાળા રે, તેમ અમને તારજો હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૧
માયું હું તો પ્રભુ અવિચળ મુખ, બહાલા અમને આપો રે;
નંદીવર્ધનના બંધવ રે, તુજને કહીએ કેટલું હોજ? શ્રી ત્રિશલા ૦ ૨
દયા કરી તારોને દાસને આ વાર, ગુણ તમારા ગાઈ રે;
પ્રભુ નહોં થાઈ રે..... હવે તુમથી વેગજો હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૩
કામ “ક્રોધ”થી ભરીયો રે, અવગુણનો દરીયો રે;
સદગુણ નથી સેવ્યાં રે, લોભથી લપટાઇ રહ્યો હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૪
સેવ્યાં નથી “અરિહંત”, ગુણ તો ક્રમ કરીને જાણું રે ?
વાહલા તારા ગુણને રે, અમને બતાવજો હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૫
માવે મુજને ભેટ્યા રે, “સિદ્ધારથ”ના નંદન રે;
વીસરું નહિં તુજને રે, શ્રી દેવાધદેવને હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૬
બગડી હવે પ્રભુ પુંહોં સુધાર, હવે ન કરીશ વાર લગાર;
નોધારાના આધાર રે, સદૃચંદ તુજને વિનવે હોજ. શ્રી ત્રિશલા ૦ ૭

પારેખ રાયચંદ મૂળજી.

વિચારશ્રેણી

લે. આચાર્યશ્રી વિજયકંતુરસુરિશ મહારાજ

પારકી વસ્તુ મેળવવામા થોડીઘણી મળે તો થોડી મેળવનાર ઘણી મેળવનાર ઉપર અદેખાઈ કરે છે, પરંતુ પોતાની વસ્તુ મેળવવામા કોઈપણને કોઈના ઉપર અદેખાઈ આવતી નથી.

પોતાની વસ્તુ સંપૂર્ણ મેળનારાઓ ધધા ય સરખા હોય છે, કોઈ પણ નાનો મોટો નથી

પારકી વસ્તુથી સંસાર ભર્યો છે, માટે ઓછાવતા પ્રમાણમાં અને સંપૂર્ણ મેળની શકાય છે પણ પોતાની વસ્તુ તો પરિમિત પ્રદેશમા રહેલી હોવાથી સંપૂર્ણ અને સરખી સઘળા જીવો મેળવી શકે છે

સુખ તથા દુઃખની શરૂઆત તીવ્રપણે તથા મદપણે થાય છે. કેટલુંક સુખ તથા દુઃખ અત્યંત તીવ્રપણે આરંભાય છે અને પછી ઉત્તરોત્તર મદ થતું જાય છે, કેટલુંક મદપણે આરંભાય છે અને ઉત્તરોત્તર તીવ્ર બનતું જાય છે, કેટલુંક ઉત્પત્તિથી અત સુધી સરખું રહે છે, કેટલુંક જલ્દી શાન્ત થઈ જાય છે, કેટલુંક ઘણું કાળ રહેવાવાળું હોય છે

સહુ કોઈ મળવાની આશાથી જ પોતાની વસ્તુ ખીજાને આપે છે.

ધર્મના કાર્યમાં ધન વાપરનારાઓમાં બે પ્રકારના માનવીઓ હોય છે : એક તો અહિંયા ધનસંપત્તિ મળે અને શરીર સુખી રહી વૈષયિક સુખો લોગવાય અને પરલોકમાં સારી ગતિ તથા વૈષયિક સુખો સારા મળે તેમજ ખીજા કર્મોની નિર્જરા થાય, ભવ ઓછા થાય ને જલ્દી મુક્તિ મળે

કેટલાકે નામનાને માટે ધન વાપરે છે. તેમને પણ પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છા તો ગોણપણે રહેલી હોય છે.

દાન આપીને પૌદ્ગલિક સુખોની ઇચ્છા રાખવી તે ધર્મ નથી, પણ એક પ્રકારનો વ્યાપાર છે જેમ કોઈ માણસ બજારમાં જઈ વસ્ત્ર, ઘરેણાં કે ભોજોપભોગની કોઈપણ વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છાથી દુકાનદારને પૈસા આપે છે અને જોખતી વસ્તુ ખરીદે છે તેવી જ રીતે જે દાન આપી પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છા રાખે તો તે દાનધર્મ નહિ પણ પૈસા આપી વસ્તુ ખરીદવાની જેમ વ્યાપાર જ ગણાય.

કેટલાકે શ્રીમતો ધનના મદથી ગરીબ માણસોને તિરસ્કારે છે અને તેમને હલકા મવાલી સમજે છે, માટે જ ગરીબવર્ગ ધનવાનોની અદેખાઈ કરી તેમનું જીવન

ઈચ્છે છે. જો ધનવાન નમ્ર બનીને ચાલતો હોય, દરેક મનુષ્યો સાથે પ્રીતિ રાખી તેમનો ઉચિત આદર કરતો હોય તો તેનું કોઈપણ ભુલું ઇચ્છે નહિ. અને જો અવસરે દીન-દુઃખીયાનો સાદ સાંભળી કાંઈક ઉદારતા દર્શાવતો હોય તો સંસારમાં ગરીબવર્ગ તેનું ભલું ઇચ્છી દાસ બન્યો રહે.

ધનવાનને ધનની વૃદ્ધિ માટે, ઘણો કાળ ધનને ટકાવી રાખવા માટે, અને આશયતા મેળવી ધનના ઉપભોગ માટે અનેકના આશીર્વાદની આવશ્યકતા રહે છે, માટે ધનના અમુક ભાગનો આશીર્વાદ મેળવવા અવશ્ય વ્યય કરવો જોઈએ.

લાભપતિ કે કોડપતિ એમ માને છે કે મને જે કંઈ ધન મળ્યું છે તે મારા પ્રારબ્ધનું છે પણ આવી માન્યતા તદ્દન ભૂલભરેલી છે; કારણ કે તેને મેળવેલા ધનમાં અનેકનું પ્રારબ્ધ જોડાયેલું હોય છે, અને તેઓ કોઈ ને કોઈ નિમિત્તથી પોતાનો ભાગ લઈ લે છે. સ્વજન, કુટુંબવર્ગ, નોકર, આકર, ડોકટર, વકિલ વિગેરે પોતાના ભાગ લીધા વગર છોડતા નથી.

જેનો જેનો ભાગ હોય છે તેમને જે પોતે ન આપે અને ઘણો જ કંગાલ હોલતમાં રહે તો એક દિવસ સઘળું ધન નાશ પામી જાય છે અને પોતે સાચો કંગાલ બની જાય છે.

જો મેળવેલું ધન પોતાને જ ભોગવવાનું હોય તો ધન હોવા છતાં કેમ મરી જાય છે ?

જ્યારે બધું ધન થઈ રહે ત્યારે મરવું જોઈએ. લાભોની સંપત્તિ પોતાની પાછળ મૂકી જતા બેવાય છે, અને પાછળથી તેનો ઉપભોગ કરનારા બીજા જ હોય છે તો પછી કેવી રીતે કહી શકાય કે જેને જે કંઈ મળે છે તે તેના જ ઉપભોગ માટે હોય છે.

જ્યારે માણસ જન્મે છે ત્યારે તેની પાસે સુતરનો તાંતણો સરખો ય હોતો નથી, જન્મ્યા પછી જેને ત્યાં જન્મ્યો હોય છે તેની સંપત્તિનો હકદાર થઈ જાય છે. રાજાને ત્યાં જન્મ્યો હોય તો રાજ્યનો, શ્રીમંતને ત્યાં જન્મ્યો હોય તો ધનસંપત્તિનો, કંગાલ લીખારીને ત્યાં જન્મ્યો હોય તો લીખ માંગવાના ઠીકરાનો અને નાનકડા ઝુંપડાનો. જન્મતી વખત સઘળા મનુષ્યોની અવસ્થા એક સરખી હોય છે પણ પછીથી રાજા, શ્રીમંત કે લીખારી થવું તે સઘળાના જુદા જુદા પ્રારબ્ધ ઉપર આધાર રાખે છે. શ્રીમંતને ત્યાં જન્મેલો લીખારી થઈ શકે છે અને લીખારીને ત્યાં જન્મેલો શ્રીમંત કે રાજા થઈ શકે છે અથવા તો જન્મદાતાની વિદ્યમાન સ્થિતિમાં જીવન ગાળે છે. તાત્પર્ય કે જીવ પોતાની સાથે આવેલા પ્રારબ્ધ અનુસાર સંપત્તિ તથા વિપત્તિને મેળવે છે.

જીવ જન્મ્યા પછી પુન્યસંયોગે મળેલી સંપત્તિને પોતાની ધારીને મમતા ધારણ કરે છે અને અજ્ઞાનતાથી એમ પણ માની લે છે કે જાણે આ બધું સાથે જ લાવ્યો હોય ! અને તેથી કરીને જ તેના રક્ષણ માટે તથા તેને વધારવા માટે ઔષધો કલાક ચિંતાવાળા

રહે છે. સંપત્તિમાં વધારો થાય છે તો ખુશી થાય છે અને ઓછી થાય તો શોક કરે છે અનેક મનુષ્યો સાથે કલેશ, કકામ, વૈર, વિરોધ, માયા પ્રપંચ, પણ સંપત્તિ વધારવાના તથા રક્ષણ કરવાના હેતુથી કરે છે.

જીવનને સંપત્તિ અને સગપણ દરેક જન્મમાં નવેસરથી કરવા પડે છે. સગપણ જુદા જુદા જીવો સાથે જુદા જુદા રૂપમાં થાય છે. પૂર્વ જન્મના સગપણવાળા સાથે પણ સંબંધ થાય છે. નવા નવા જીવ સાથે વિશેષે કરીને થાય છે.

શ્રીમંત ઘરમાં અવતર્યો. ઘરના સઘળાને આનંદ થયો. વધાઈઓ આવવા લાગી. વાળ વાગવા માંડ્યાં. જન્મમહોત્સવ સારી રીતે થયો.

એક માણસ સંસારમાં અવતર્યો. ઘરની સ્થિતિ પ્રમાણે ઉછરીને મોટો થયો સ્તનપાન છોડીને ખોરાક લેવા લાગ્યો. દાસ-દાસીઓની સેવાચાકરીનો સ્વાદ ખૂબ ચાખ્યો. પોતાની ઈચ્છા અનુસાર રમવાનાં તથા ખાવાપીવાના સાધનો મોં-માગ્યાં મેળવ્યાં. વસ્ત્રાભૂષણ તેમજ અન્યાન્ય શારીરિક સુખનાં સાધનો યથેચ્છ પ્રાપ્ત કર્યાં. નિશ્ચિતતાથી રમતગમતમાં ખાદ્યાવસ્થા વ્યતીત કરી. કાઈક સમજણ આવી ને નિશાળગરણ થયું લણવા માડ્યું એટલામાં તો મોતે આવી ઉચકીને ફેંકી દીધો. મનની મનમા રહી ગઈ.

જન્મના પછી જીવ માત્રને જીવવાની તૃષ્ણા ઘણી હોય છે. ખાદ્યાવસ્થામાં માનુસ સ્તનપાન કરીને જીવવાનો હેતુ પાર પાડે છે, એટલે જીવને ખાદ્યાવસ્થામાં જીવનના સાધનો મેળવવાની ચિંતા હોતી નથી. સ્તનપાન છોડ્યા પછી મુખ્યપણે પિતા અને ગૌણપણે માતા જીવાડવાની ચિંતાવાળા હોય છે એટલે સ્તનપાન છોડ્યા પછીની અવસ્થામાં પણ જીવવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂરત હોતી નથી ત્યારપછી વિદ્યાર્થીની અવસ્થામાં પણ નિશ્ચિતતા જ હોય છે એટલામાં તો આયુષ્યનો ચોથો ભાગ વ્યતીત થઈ જાય છે.

લગ્નના પછી અથવા તો લણતા હોય તે દરમિયાન પરણીને ગૃહવાસથી ભેડાય છે. એટલામાં માતાપિતાનો અંત આવી ગયો હોય છે, અથવા તો માતાપિતા, પરલોક જવાની તૈયારીમાં હોય છે. પચીશ, ત્રીશ વર્ષની બરુદવાનીમાં જીવ મુસસ્કાર તથા કુસસ્કાર, મત્સંગ અથવા તો કુસંગ જેવા જેવા પ્રસંગોમાં હોય છે તે તે દિશામાં પ્રયાણ કરે છે. આલીસ, પીંસતાલીશ અને પચાસ થયા કે યુવાનીતુ ભેર નરમ પડી જાય છે, અને ઘણા પુત્ર, પોત્રનો સ્વામી હોવાથી ચિતિત જીવન ગાળે છે. આ સઘળી અવસ્થાઓ વ્યતીત થયા પછી છેવટે શું થાય છે તે તપાસો વિચાર કર્યો છે કે શું થાય છે ? મોત આવીને ણધુએ જીવેલી લઈને આ નશ્વર દેહમાંથી કાઢી મૂકે છે.

સંઘવી દયાલદાસ

સંતોષ અને સખ્કરીનીયે હંમેશાં હદ હોય છે. ઘરમાં ખાવાને અન્ન ન હોય અને કોઇ મનુષ્ય ધીરજ રાખી ઉપવાસ કરે, પાસે પૈસા ન હોવાથી સંતોષનું સેવન કરે, શક્તિ ન હોવાથી કોષ્ટના અપરાધ કે અસાચારના સંયમમાં ક્ષમાશીલ બને, કંઈપણ કાર્ય કરવાની અશક્તિને કારણે શાન્ત રહે એ સર્વ ધૈર્ય, સંતોષ, ક્ષમા અને શાન્તિનાં દૃષ્ટાન્તો રૂપ ગણાય છે; પણ એ સર્વ વૃત્તિઓ ક્યારે ક્યારે ધ્રુવ છે તે વિચારણીય છે.

કાયર અને અકર્મણ્ય પુરુષોની ક્ષમાવૃત્તિ આદિ અનિચ્છનીય છે. તેમનો સંતોષ, ક્ષમાભાવ આદિ પ્રશસ્ત નથી. કાયરો અને અકર્મણ્ય પુરુષોના સંતોષ કે ક્ષમાભાવ વસ્તુતઃ સંતોષ કે ક્ષમાભાવ ન. કહી શકાય. જેઓ કાયર ન હોય, જેમનામાં વારતવિક શક્તિ છે અને જેમને કંઈ તે કંઈ કામ કરવું જ છે તેમનો આદર્શ કાયરો અને અકર્મણ્ય મનુષ્યોથી ભિન્ન હોય છે. તેજસ્વી, શક્તિશાલી અને યુદ્ધિમાન મનુષ્યોના આદર્શ કાયર, અશક્ત અને આળસુ મનુષ્યોથી હંમેશાં ભિન્ન જ હોય.

અપરાધીને તેના અપરાધ માટે યોગ્ય શિક્ષા કરવાની શક્તિ હોય છતાં ક્ષમા કરવી એ ઉચ્ચ આદર્શ છે, પણ અસાચાર કે અન્યાય પ્રત્યક્ષ જેવા છતાં શાન્તિથી નિશ્ચેષ્ટપણે બેસી રહેવું એ મહા પાપ છે. આથી જ ક્ષમા, શાન્તિ અને સખ્કરીનીયે હદ હોય છે એમ કહેવામાં આવે છે. શરીરમાં દારુણ દુઃખનો પ્રવેશ થવાથી હૃદય બળવું જળવું હોય અને આંખોમાંથી આંસુ ન પડે એ રિધિતિ વિરલ હોય છે. અસહ્ય દુઃખમાં આંસુ પડવાં એ સાહજિક છે અને એ રીતે અશ્રુપાતથી હૃદયને પ્રાયઃ શાન્તિ થાય છે.

કોઇ ભારી અત્યાચાર કે મહાપાપ થાય ત્યારે તે પ્રકૃતિથી અસહ્ય બને છે. કુદરતનો આ એક

અવિચળ કાનૂન છે. આથી પાપ કે અત્યાચાર સામે કુદરત પોકાર કરી બેઠે છે. અધર્મ માંત્ર કુદરતથી લેશ પણ સહન થતો નથી. કુદરતની આ પ્રકૃતિને કારણે અત્યાચારી કે પાપી મનુષ્યના ગર્વનું ખડન કુદરતથી કોઇને કોઇ રીતે થાય છે. અત્યાચાર બ્યારે ખૂબ વધી પડે છે ત્યારે મહાત્મા જેવા શાન્ત મનુષ્યોમાં પણ પ્રતિહિંસાનો ભાવ જન્ય થાય છે. અત્યંત શાન્ત મનુષ્યોનાં હૃદયમાં પણ અત્યાચારનો બદલો-વૈર લેવાની તીવ્ર ઇચ્છા થાય છે. ધર્મશાસ્ત્રો તેમજ પ્રાચીન ઇતિહાસનાં અનેક દૃષ્ટાન્તો આ સિદ્ધાન્તની પ્રમાણુબૂત સાક્ષીઓ રૂપ છે.

અત્યાચારોથી કંપી બીડીને શ્રી કૃષ્ણે પોતાના મામા કંસનો વધ કર્યો હતો. કૌરવોનાં અનેક મહા-પાપોથી કૃષિત થઇને શાન્તસ્વભાવી ધર્મરાજ યુધિષ્ઠિરે મહાયુદ્ધમાં ઝંપલાવ્યું હતું. પોતાના ભાઇ રાવણના અત્યાચારો સહન ન થઇ શકવાથી ગિલી પણે પરિચય ન હોવા છતાં રામદ્વારા પોતાના ભાઇનો સંહાર કરાવ્યો હતો. અત્યાચારનો બદલો લેવાની તીવ્ર ઉત્કંઠાને લીધે ભીમે દુર્યોધનનાં રૂક્તવું પાન કર્યું હતું. આવા અનેક ઉદાહરણો આપી શકાય. વીરવર દયાલદાસ પણ અત્યાચારો સામે પ્રયત્ન ઝુંબેશ ઉઠાવનાર હતા. તેઓ અસાચારો સામે સદૈવ પ્રતિહિંસા ભાવથી ઉન્મત્ત રહેતા હતા. આથી તેમનો અત્યાચાર-વિરોધક વીર તરીકે પરિચય કરાવવો એ સર્વથા યુક્ત છે.

સંઘવી દયાળદાસને થયાને આશરે ત્રણસો વર્ષ થઇ ગયાં. તે સમયે દુર્ભાગી હિન્દ ઉપર ચવનોના અનેક રાક્ષસી અત્યાચારો થઇ રહ્યા હતા. પ્રજાના લાખો રૂપીઆ મસજીદો અને હમામખાનાઓમાં બરબાદ થતા હતા. લાલ પાણી (દારૂ)ની નીક વહેતી હતી. સર્વત્ર વેશ્યાઓનું અધિરાજ્ય નમ્બું હતું. દેશ બધું કે નહીંસાર બન્યો હતો.

આ અરસામા ઔરંગઝેબ, પોતાના ભાષ્ટ્યોની કતલ કરી અને પિતાને કેદમા નાખી ગાદીએ આવ્યો હતો. તે ધર્માન્ધ હોવાથી તેનું શાસન છેક અન્યાયી નીવડ્યું. તેના કઠોર અને અનર્થકારી શાસનથી હિન્દુઓ ત્રાહી ત્રાહી પોકારી રહ્યા હતા. સ્ત્રીઓ, બાળકો, નિરાધારો વિગેરે ઉપર ધેળે દિવસે ભય કર પ્રકારના અત્યાચારો શુનરતા હતા ધાર્મિક મંદિરો જમીનદોરત થતા હતા. હિન્દુઓની શીખાઓ- (ચોટલી)નો પરાણે છેદ થતો હતો યવનોને હિન્દુઓના તિલક પ્રત્યે પથ્થુ એટલો બધો રોષ હતો કે કોઇને કોઈ રીતે તેઓ હિન્દુઓએ કપાળે કરેલા તિલક કાઢી નાખતા. આ પ્રમાણે તિલક કાઢી નાખવામા જીભથી આ રીતે તિલક કાઢી નાખવું એ સર્વસામાન્ય થઈ પડ્યું હતું.

ટોક સાહેબે તો ઔરંગઝેબના શાસન કાળમા પ્રવર્તતા અત્યાચારોના સળધમા એટલ સુધી લખ્યું છે કે “ ઔરંગઝેબે પોતાના ઇષ્ટ મિત્રોન ઓલાવીને રાજ્યના તમામ હિન્દુઓએ મુસલમાન થવું પડ્યું એવી ભય કર આજ્ઞા આપી એ આજ્ઞાના બળતો પ્રચાર કરવાને તેમને જણાવ્યું હતું. આજ્ઞાના બળ કરનારાઓને બળાકારે મુસ્લીમ બનાવવાની ધોષણ પથ્થુ ઔરંગઝેબે કરી હતી. ”

આ અત્યંત ભય કર અને દુ ખદાયો આજ્ઞાનો રાજ્યમા સર્વત્ર પ્રચાર થતા હાહાકાર ફેલાઇ ગયા નિરાધાર હિન્દુઓએ ભયના માર્યા આહિતાહ નાસવા માડ્યું. હિન્દુઓને ધર્મરક્ષા માટે ત સમય કોઇ ઉપાય કે માર્ગ ન જ હતો. હજારો હિન્દુઓ વ્યાકુળ બન્યાને મોગલ રાજ્યની હદ છોડી પુરત દક્ષિણ તરફ ચાલી ગયા. અનેક હિન્દુઓ યવનાના વિવિધ પ્રકારના ભય કર અત્યાચારોનો ભોગ બન્યા. તેમના દુ ખની કોષ પરિસીમા ન હતી દક્ષિણ હિન્દ તરફ નાસી જનારા કેટલાયે માણસો ઉપર પથ્થુ ચાલી સરકારના કર્મચારીઓના અનેક અત્યાચારો થયા. આથી તેમના દુ ખનો પાર રહ્યો નહિ. વિષમી બનવા કરતા મરવું સારુ એ વિચારથી કેટલાકે

આત્મહત્યા પથ્થુ કરી. યવનોની રક્ષાનો કોષ માર્ગ ન સૂચાથી સ્ત્રી, પુત્રાદિ પરિવારનો સહાર કુર્ચો ભય કર શોકાનલથી અત્યંત વિહ્વલ બનીને લોકોએ પોતાના પ્રાણની આદતિ અનેક રીતે આપવા માડી રાજ્ય અરાજક જેવું બની ગયાથી સર્વત્ર અધેર પ્રવર્તી રહ્યું. સર્વત્ર દુ ખી હિન્દુઓના હૃદયદ્રાવક આર્ત- નાદ સભળાતો હતો નિરુપાય અને નિ સહાય હિન્દુઓના હૃદય પ્રામશોક સર્વત્ર દષ્ટિગોચર થતો હતો. હિન્દુઓની માન-મર્યાદાનો છડેચોક બળ થતો હતો. કુલ-ધર્મ અને જાતિ-ઔરવ પાતાળમા પેસી ગયા હતા. સારાથે ભારતવર્ષમા પ્રલયકાળનું અધિરાજ્ય જમ્યું હતું.

આવા બીપથુ સમયમા દુર્ભાગી હિન્દુઓને યમ- રાજના હાથથી બચાવે એવું કોઇ પથ્થુ ન હતું. કુર્ચુદિ અનેલા યવનોથી દીનહીન હિન્દુઓની રક્ષા કરવાની કોષનામા તાકાત ન હતી. નિ સહાય હિન્દુઓનો ઉદ્ધાર કરવાનું કોષનામા સામર્થ્ય ન હતું. જેને પ્રજાની રક્ષા કરવાની હોય તે જ પ્રજા- ભક્ષક બની ગયાથી હિન્દુઓની બચ આશ અને નીચે ધરતી જેવી રિયાત હતી. હિન્દુઓની માન- મર્યાદા બેરોગર ન જળવાયાથી હિન્દુઓના સ્વમા નો સાવ લાપ થઇ ગયા હતા હિન્દુઓ ઉપર રાજ્યની ઉગ્ર દાષ્ટ યવાથી તમનું દુ ખ દિનપ્રાત- દિન અકલ્પનીય બનતું જતું હતું. કેવળ નિ સહાય રિયતિમા કેષના સામના કરવાની હિન્દુઓની લથ પથ્થુ રિયાત ન હતી

પોતાની સર્વ પ્રજા તરફ સમભાવથી જેવું એ રાજાનો ધર્મ છે. ખરો રાજા સ્વજાત જનો પ્રત્યે પક્ષપાત અને વ્યવસ્થા પ્રજાગણ પ્રત્યે અન્યાય- પુદ્ધિ રાખતો નથી જે રાજા સમભાવથી પર બનીને પક્ષપાતી થાય છે તે વસ્તુત રાજા કહવ- રાવવાને યોગ્ય નથી. એવા રાજાથી તેનું સિ હા- સન પથ્થુ કલકિત બન છે. સિ હાસન ઉપર બેસીને જે રાજા હિતાહિતનો વિચાર કરતો નથી, જે રાજા ગર્વ, મોહ અને ક્રોધથી સદા ચક્રયૂગ રહે છે અને વિવેકપુદ્ધિથી પરાશુખ થઇને કૂરતાથી અંધમર્થ

વૃત્તિ આચરે છે એ રાજ રાજ નથી પણ રાજનાં નામને લખવનાર છે, અધર્મી વૃત્તિવાળા રાજ્યો પ્રજાનાં સુખરૂપી સૂર્યનું હરણ કરનારા રાહુઓ છે. તેમનાથી દેશનું દુઃખાગ્નિ જાગે છે, દેશ હંમેશાં દુઃખથી જ જડાયેલો રહે છે. રાજ બરોબર ન હોય, રાજ્યનું શાસન છેક અન્યાયથી ચાલતું હોય એવી રીતિમાં રાજ્યની શીઘ્ર અધોગતિ થાય છે. અનેક પાપોથી રાજ્ય નિકૃષ્ટ દશામાં આવી પડે છે. વિધાતાનો અદલ ઇન્સાફ તોળાય ત્યાં સુધી પ્રજા અનેક દુઃખોથી પીસાય છે. અત્યાચારીઓ ઉપર ચમરાબજો નાશક દંડ પડતાં સુધી પ્રજાનાં મસ્તક ઉપર અનેક પ્રકારનું દુઃખ ઝડપમા કરે છે.

ઔરંગઝેબના કઠોર અભ્યાચારોથી મોગલ રાજ્યમાં સર્વત્ર અધેર ફેલાઈ ગયું. હજારો દુઃખી હિન્દુઓની આત્મહત્યા અને રાજ્યમાંથી પલાયન થઈ જઈ હજારોએ રવદેશ નિર્વાસન કરવાને કારણે કેટલાયે શહેરો અને ગામો ઉજ્જડ વેરાન બની ગયાં હતાં. રાજ્યનાં અનેક શહેરો અને ગામોનો દેખાવ રમશાનવત બની ગયો હતો. એક તો ચાલી ગયાથી ખેતરો ખેતી વિનાનાં એમ તે એમ પડી રહ્યાં હતાં. આવા ભયંકર સમયમાં ઔરંગઝેબને રાજ્યની છિન્નભિન્ન રીતિ અને ભયંકર દશાનો એક વાર બરોબર ખ્યાલ આવ્યો. ખજાનો ખાલી થઈ ગયો હતો, કરની વસુલાત અશક્ય થઈ પડ્યાથી રાજ્યની આવકમાં વધારો થવાનું અશક્ય બન્યું હતું. પ્રજાજનો પૈકી જેઓ તદ્દન અશક્ત હતા તેઓ જ રાજ્યમાં રહ્યાથી તેમની પાસે કર માગતા રાજકર્મચારીઓને કશું પણ મળે તેમ ન હતું. અશક્ત માણસો અધ-સુવા બની ગયા હતા.

બ્યારે પાપી ઔરંગઝેબને ધન ઉપાર્જન કરવાનો કોઈ પણ માર્ગ ન સૂચ્યો ત્યારે સમસ્ત હિન્દુ પ્રજા ઉપર મુઠકર (જજીયાવેરો) નાખવાનો તેણે વિચાર કર્યો. આ ભયંકર અત્યાચારનાં સૂચનથી સારાંચે ભારતવર્ષ ઉપર ભયંકર વજ્રપાત થયો. વિપત્તિનાં નિવારણ માટે કોઈથી માર્ગ-દર્શન થઈ

શક્યું નહિ. સર્વત્ર હાહાકાર મચી રહ્યો. સર્વનાં સુખ ઉપર નિશ્ચિંતા અને નિરાશા છવાઈ ગયાં. હિન્દુઓના હૃદયભેદક હાહાકારથી ઔરંગઝેબનું હૃદય જરા પણ ચલિત ન થયું. તેનાં હૃદયને જરા પણ આઘાત ન થયો. નિર્ભાગી હિન્દુઓનું શૈશ્યનીય અવસ્થામાંથી રક્ષણ કરનાર કોઈ ન હોવાથી પોતાની દુર્દશાનું ભાન થતાં તેમને ખૂબ સાલવા લાગ્યું. આ પ્રમાણે હિન્દુઓએ ઘણા કાળ સુધી પોતાની દુર્દશા નીહાળ્યા કરી. આમ છતાં ઔરંગઝેબનાં કઠોર હૃદયમાં દયાનો સંચાર ન જ થયો.

હિન્દુઓના આ ધોર વિપત્તિકાળમાં મેવાડ ઉપર રાણા રાજસિંહનું શાસન ચાલતું હતું. પ્રભાવશાળી પૂર્વજોના સર્વ ગુણો એનામાં વિદ્યમાન હતા. આથી હિન્દુઓ ઉપર શુભરતા અસહ આચારોથી તેનું દિલ કંપી બેઠતું હતું. તેની નસેનસમાં સૂર્યવંશનું અદ્ભુત વીરતાયુક્ત રક્ત ઠોડવા માંડતું હતું. મહારાણા રાજસિંહથી હિન્દુઓની દુર્દશા સહન થઈ શકી નહિ. તેમને વસ્તુરિતિ પ્રત્યે સમ્રાટ ઔરંગઝેબનું લક્ષ ખેચવા પત્ર લખવાનો વિચાર થયો. એ વિચારનો તેમણે સત્વર અમલ કરી ઘૃષ્ણિત અત્યાચારોથી દૂર રહેવા ઔરંગઝેબને મહત્વની સૂચના પણ કરી પણ મહારાણાનો એ પ્રયત્ન વ્યર્થ ગયો. ઔરંગઝેબ એકનો બે થયો નહિ. બેલકું ઔરંગઝેબનો ક્રોધાગ્નિ ખૂબ પ્રકીર્ણ થયો. તેની ક્રોધની જ્વાલા ઘણી જ વધી ગઈ. શાન્ત વાસુથી કેટલીક વાર આગ બહુકી બેઠી છે તેમ ઔરંગઝેબનો ક્રોધાગ્નિ મહારાણાની શાન્તિથી પ્રબલથી બેઠ્યો મહારાણાનો પત્ર આવ્યા બાદ થોડો વખત રહીને ઔરંગઝેબે પ્રચંડ સૈન્ય સાથે મેવાડ ઉપર આક્રમણ કર્યું.

ઔરંગઝેબના મેવાડ ઉપરનાં આ આક્રમણનાં સંબંધમાં રાજપૂતાનાનાં હિન્દી ઇતિહાસ (ખંડ ત્રીજો, પૃ. ૮૬૫-૮૬૬)માં લખ્યું છે કે:-

“ઔરંગઝેબ બાદશાહે ઇ. સ. ૧૬૭૯ના સપ્ટેમ્બર માસની ત્રીજી તારીખે મહારાણા સાથે

હડવા માટે મોઠા મૈન્ય સાથે દિલ્હીથી અગ્રમેર તરફ પ્રયાણ કર્યું હતું.. .. મહારાણાને આ વાતની ખબર પડતા ગજકુમારો, સરદારો વિગેરેનો દરબાર ભરી કથા અને કેવી રીતે યુદ્ધ કરવું તે સળધી તેમણે યોગ્ય મત્રણા કરી હતી... મત્રી દયાલદાસે આ મત્રણા સમયે દાખરે હતા "

ઔરંગઝેબ અને મહારાણાના મૈન્યો વચ્ચે જે યુદ્ધ થયું તે અત્યંત ભયંકર હતું. યુદ્ધમાં રાત્રપૂતોએ અપૂર્વ પરાક્રમ દાખવ્યાથી ઔરંગઝેબના હારકરનો મહાન પરાજય થયો હતો. ટોડ સાહેબે આ યુધ્ધનું રોમાંચક અને મનોવેધક શબ્દોમાં વર્ણન કર્યું છે. યુધ્ધ દરમિયાન મહારાણા બ્યારે પર્વતો ઉપર ચઢીને મોગલ સૈન્ય ઉપર અવારનવાર આક્રમણો કરતા હતા ત્યારે મત્રી દયાળદાસ પણ તેમની સમીપ જ રહેતા હતા. યુદ્ધક્ષેત્રમાં હિન્દુ-મોઢી ઔરંગઝેબનો પરાજય થયા છતાં પણ દયાળદાસનું ચિત્ત શાન્ત થયું ન હતું. મોગલ સમ્રાટના રાક્ષસી અત્યાચારો તેની દૃષ્ટિ સમીપ તરવરતા હતા. તેના આખાંચે શરીરમાં એક પ્રકારની વિદ્યુતનો સચાર થયા હતા. શત્રુપક્ષનો પરાજય કર્યો છતાં તેની તનવાર અત્યાચારીઓના રક્તનો આરાદ કરવા માટે જેવી ન તેવી અધીર જ હતી તેના ભવા ક્રોધથી ઉન્નત બની ચઢી ગયા હતા. આ ચિત્રાવિચિત્ર દશામાં તેના મનમાં નિમ્ન સિંખિત યુજન ધધ રહ્યું હતું.

"અગળાઓના શિયળનો ભંગ યતો જેવો આ શુ ધર્મ છે? નિરાધાર, દીન અને દુર્બળ મનુષ્યોના હૃદયભેદક પોકારોથી ચીડાવું અને તેમને ક્રોધ પણ પ્રકારની મદદ ન કરવી એ શુ ધર્મ છે? શુ ધાર્મિક સ્થાનો જમીનદોસ્ત થતા હોય અને એ જોયા કરવું એ ક્રોધ રીતે ધર્મ માની શકાય? પવિત્ર માતૃભૂમિ ઉપર ચડતોનો પાદસચાર થાય એ જોયાજ કરવું એ ધર્મ? કહી શકાય? અપમાન પામ્યા કરીને છવન માળવું એ શુ ધર્મ-માર્ગ છે? ના, નહિ જ. એ જ પ્રમાણે અસાચારીઓના હમેશાં અપમાન સહન કરતા છતાંયે તેમને ક્ષમા આપી અત્યાચાર વૃત્તિનું સમર્થન કરવું એ કષ ધર્મ નથી.

'ક્ષમા વીરસ્ય મૂળમ્' એ સૂત્રનો દુરુપયોગ કન્વાથી પૃથ્વીગતે મદ મદ ધોગને વાગવાર ક્ષમા કરી આ ક્ષમા એક પ્રકારની ભયંકર મૂર્ખતા હતી. તે ક્ષમામાં ઉદારતા જોવા કશું ન હતું. પૃથ્વી-ગતની મૂર્ખાઇના કડવા ફળો હિન્દીઓ આજે પણ જોવાની રહ્યા છે.

અપરાધી મનુષ્યને ક્ષમા આપવી એ હિન્દુઓનો એક પુરાતન આદર્શ છે, પણ એ આદર્શ એવો નથી કે જેનો ઉપયોગ સર્વ સમયે અને સર્વત્ર કરવાનો હોય. ક્ષમાના આદર્શના ગમે તેમ ઉપયોગ કરનાથી તે અત્યંત અનર્થકારી નીવડે છે જે ધી બળવાન મનુષ્યને માટે લાભદાયી હોય તે જ ધી ૮-૨૦ દિવસના ઉપવાગવાળા મનુષ્યને ધાતક નીવડે છે. એક વસ્તુને એક જ રૂપે માની લેવી એ દુરામદ છે. સુદર ગાયન ગાયુ એ સારી વસ્તુ છે આમ છતાં ધરને આગ લાગી હોય કે કોઈનું મૃત્યુ થયું હોય તો સુદર ગાયન ક્રોધ રીતે ધષ્ટ નથી એ સમયે સુદર ગાયન કાનને કઠોર લાગે છે. તે સામગ્રીનું પણ ગમતુ નથી બાળકલ્યા કે ગર્ભપાત એ અત્યંત નિષ્ણ છે. પણ બાળક ગર્ભમાં આડું પડી ગયું હોય અને એ ગર્ભાશયમાંથી નીકળતુ જ ન હોય તો બાળકને કાપીને કઢકા કરી મદાર કાઢવું એ ધર્મ થઈ પડે છે. દરેક વસ્તુનો દેશ, કાલ, પાત્ર, અપાત્ર, વિગેરેની અપેક્ષાએ વિચાર કરવાનો હોય છે. મહાત્મા પુરોષો માટે જે આદર્શ ઉન્નતિકર હોય છે તે જ આદર્શ સામાન્ય મનુષ્યોને અવર્તાતકરક થઈ પડે છે. તે આદર્શ ક્રોધ મહાત્માને ઉન્નતિકરક હોય તે જ આદર્શ સામાન્ય મનુષ્યોને તેમના ખ્યેયથી પતન કરાવનાર બને છે....."

વીર દયાલદાસના મનમાં આ પ્રમાણે વિચારો ઘોળાઈ રહ્યા હતા. તેનું ચિત્ત ક્રોધથી ધમધમી ઊઠ્યું. દુર્બળી પીડિત સમસ્ત હિન્દુ સમાજ નજી નિસાસા નાખતો હોય તેમ તે નિમામાં નાખવા લાગ્યો. તેના આખાંચે શરીરમાંથી નજી હૃદયભેદી આર્તનાદ નીકળતો હતો. થોડી વાતમાં દયાલદાસે પોતાની તલવાર, મુઝમ્બો વિગેરે ઉપર દષ્ટિ નાખી અને તે પછી જન્મભૂમિના મધુના

બદલો વાળવા નિમિત્તે ઘોડા ઉપર સ્વારી કરીને તેણે પ્રયાણુ કયું.

વીર દયાળદાસની આ રણયાત્રાનું વર્ણન કરતાં ટાડ સાહેબ જણાવે છે કે:—

“ મહારાણુને દયાલદાસ નામે એક અસંત સાહસિક અને ચતુર પ્રધાન હતો. મોગલો ઉપર વેર લેવાની તેને હંમેશાં અત્યંત ઉત્કંઠા રહેતી હતી. દયાળદાસે શીઘ્ર ગતિવાળા ઘોડેરવાર સૈન્ય સાથે બંને તેટલાં સ્થળો ઉપર આક્રમણ કયું અને માળવાનો કંટલોક પ્રદેશ લૂંટી લીધા. દયાળદાસની પ્રયત્ન જીત્યાના બળથી સૌ કોઈ ભયભીત બન્યું હતું. દયાળદાસ અને તેના સૈન્ય સામે કોઈ પણ બિલું રહી શકતું નહતું. દયાળદાસની સામે ટક્કર ઝીલવાની કોઈની તાકાત નહતી. સારંગપુર, દેવાસ, સરોજ, ઉગ્રજેન, ચંદેરી વિગેરે શહેરો દયાળદાસે પોતાના બાહુબળથી જીતી લીધા. વિજયી દયાલદાસ એ સર્વ શહેરોમાં લૂટ ચલાવી અને એ સર્વ સ્થળોમાં જે યવન સના હતી તેનો મોટે ભાગે સંહાર કર્યો. આ રીતે ઘણા ગામો અને શહેરો સર ચલાવી મુસ્લીમોનું બળ કમી થયું. દયાળદાસના બળથી મુસ્લીમો એટલા બધા આકુળબાકુળ થઈ ગયા હતા કે કોઈને પોતાના બાન્ધવો પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારની લાગણી ન રહી. કંટલાક પોતાના જીવનના લાગ કરી આત્મરક્ષાએ નાસી ગયા. લવધર્મીઓના હાથમાં પોતાના માલમોલકત ન આપી શકે એ ઉદ્દેશથી ઘણાએ માલમોલકતો પણ બાળી મૂક્યા અને બંને તેટલાં ઉતાવળે તેઓ ચાલી ગયા. રાજપૂતોએ ઔરંગઝેબના અત્યાચારોના બદલા લેવામાં કશાંયે મળ્યા ન રાખી. ઔરંગઝેબ જવા લાગ્યા પ્રત્યે નિંદ્રાળુ બન્યા હતા તેવા જ નિંદ્રાળુ રાજપૂતો બન્યા. રાજપૂતોએ મુસ્લીમ ધર્મ ઉપર પણ વેર લીધું. કાજીઓના હાથ-પગ બાંધીને તેમની દાઢી મૂંછ મુડી નાખી. કુરાનનાં પુસ્તકો ફેલાવ્યામાં ફેંટી દીધા, દયાળદાસનું હૃદય એટલું કઠોર બની ગયું હતું કે કેમ પણ મુસલમાનોને તેણે ક્ષમા ન જ આપી. મુસ્લીમોનું માળવા

મરજૂમિ બની ગયું. દયાળદાસને લૂંટમાંથી જે ધન મળ્યું હતું તે ધન એકઠું કરી રાજ્યના ખર્ચનામાં મોકલાવી દીધું હતું. એ વિપુલ ધનથી તેણે દેશમાં અનેક સુધારાઓ પણ કર્યા હતા.”

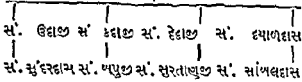
“ ઔરંગઝેબનાં હસ્તકરને હરાવ્યાથી દયાળદાસનો ઉત્સાહ ઘણો વધ્યો હતો. તેની તેજસ્વી બુદ્ધિથી ચિત્તોડની નજીકમાં બાદશાહનાં પુત્ર આઝમ સાથે મહાન યુદ્ધ થયું. આ મહાયુદ્ધમાં કુમાર જયસિંહનો દયાળદાસને સંપૂર્ણ સાથ હતો. રોઠા અને ખીમી વીરોની ઉત્સાહપૂર્વક સહાયથી વીરવર દયાલદાસે આઝમની સેનાનાં પરાજય કર્યો. મોગલ સૈન્યનો પરાજય એવો તો ભયંકર હતો કે શાહનવા આઝમને પોતાનો પ્રાણ બચાવવા માટે રણથંભોર નાસી જવું પડ્યું હતું. રણથંભોર પહોંચતાં પહેલું પણ શાહનવાને ઘણું તુકસાન પહોંચ્યું હતું. વિજયી રાજપૂતોએ યવન સૈન્યની પાછળ પડી ઘણીખરી સેનાના સંહાર કર્યો હતો. જે આઝમે આગલે વર્ષે ચિત્તોડ સર કયું હતું તે જ આઝમ પરાજય પામ્યો અને તેને પોતાનાં કૃત્યોનું દળ બરોબર મળી ગયું.”*

વડોદરા પાસે આવેલ જાણી (જાયાપુરી) નામે ગામના જૈન મંદિરની એક પ્રતિમા ઉપર વીર દયાળદાસના સંબંધમાં એક લેખ માલુમ પડે છે. સુત્રિ શ્રી જિનવિજયજીના તંત્રીપદે (કંટલાક કાળ સુધી) નીકળેલા પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ (ભાગ બીજો, પૃ. ૩૨૬-૨૭) માં મળકેર લેખ અક્ષરશઃ ઉપધ્રુત કરવામાં આવેલ છે. મત્રી દયાળદાસજીએ જાણીના મંદિરની મૂર્તિની સંવત ૧૭૩૨ ના વૈશાક શુદ્ધ સાતમને દિને પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી એવો શિલાલેખનો ભાવાર્થ છે. શિલાલેખ ઉપર દયાળદાસના વંશ-વૃક્ષ સંબંધી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:—

સંઘવી તેમજ

સંઘવી ગણુજી

સંઘવી હાળજી

રાજપૂતાનાના ઇતિહાસના લેખક પં. ગૌરી-
શંકર જોશી વીગ્ન દયાળદાસના વંશ મળી
છપતાં જણાવે છે કે "દયાળદાસના પૂર્વજો
સીસોદીયા રાજપૂત હતા તેમણે જૈનધર્મનો સ્વીકાર
કર્યો ત્યારથી તેમની ગણના જોસવાળાના થઈ
દયાલદાસનાં કુટુંબના સભ્યમા આથી વિશેષ
હકીકત પૂર્વજોને માટે મળી શકતી નથી."

દયાલદાસ પહેલા ઉદયપુત્રના એક પ્રાણીય પુરો-
હિતને ત્યાં નોકર હતા. મહારાજા રાજસિંહની
એક રાણીએ જ્યેષ્ઠ કુમાર સુલતાનસિંહને કાઠ
મરાવી પોતાના કુવર સરદારસિંહને માઢી આપ-
વવાનું કાવત્રુ રચ્યું હતું રાણીએ જ્યેષ્ઠ કુવ-
રના સખીમા થઈ ઉપન કરાવવાથી મહારાજાએ
જ્યેષ્ઠ રાજકુમારનો સહાર કગવ્યો હતો. એ પછી
ગણીએ મહારાજાને કાર કરાવવાના ઉદ્દેશથી દયા-
ળદાસના પુરોહિત શેઠને એક પત્ર લખ્યો. એ પત્ર
પુરોહિતે તત્કાલના મ્યાનમા ચુસ ગખ્યો એક
દિવસ કઈ તહેવારને લખને દયાલદાસને દેવાથી
માનમા ગામે પોતાને સાસરે જવાનું હતુ રાત્રિ
થઈ ગયાથી તેણે પોતાના ગેઃ પાસે કઈ દરિયાગ-
ની આત્મરક્ષાર્થે માગણી કરી પુરોહિતથી જૂવમા
કાગળવાળી તંવવાર અપાઈ ગઈ.

દયાલદાસે તલવાર સાથે પ્રયાણ કર્યું, પશુ જતા
જતા તત્કાલ મ્યાનમાથી કાઢી એટલે મ્યાનમાનો
પત્ર એની નજરે ચડ્યો. આથી ચકિત થઈને
તેણે કાગળ કાઢીને વાચવા માંડ્યો. પત્ર વાચતા
જ મહારાજાનો જાન કોઈ કાળે જોખમમા

આવી પડશે એવી તેને ખાતરી થઈ આથી તુરંતજ
પાંખા કરી મહારાજાની પામે જઈ પુરોહિતવાળો
પત્ર જતાવ્યો. એ પત્ર વાચતા જ મહારાજાએ રાણી
અને પુરોહિતને કાઠ કરાવ્યા. પોતાની માતાને કાર
કરવામાં આવી છે એની કુમાર સરદારસિંહને જણ
થતાં તેણે વિષતું મેવન કરી આત્મહત્ત કર્યો

દયાલદામની મહાન સેવાથી પ્રમત્ત થઈને મહા-
રાજાએ તેને નોકરીમાં ગખી લીધા. દયાળદાસ
રાજ્યની એકનિષ્ઠ સેવાથી આગળ વધતાં વધતાં
છેવટે પ્રધાન પદે નિયુક્ત થયા દયાલદાસે ભારે
ખર્ચ કરી રાજમંચની પાળતી પાસે શ્રી
આદિનાથનુ વિશાળ ચતુર્મુખી મંદિર બંધાવ્યું
હતું એ મંદિર એની કીર્તિમાં સ્થાપક રૂપ છે.
દયાળદાસને આજ્ઞાવાચ નામે એક પુત્ર હતો. સાંબ-
ળદાસ પછી દયાળદાસનાં કુટુંબમા કોઈ પ્રસિધ્ધ
પુરુષ થયાનું જણવામાં આવ્યું નથી.

રોડ સાહેબે દયાલદાસના હંતારવાળું મહા-
રાજાનું એક દરબાન રાજરથન (મગ્ધીય આદિતિ)
માં પ્રગટ કર્યું છે એ દરબાનનો બાવાર્થ નીચે
પ્રમાણ છે

આજ્ઞાપત્ર.

મહારાજા રાજસિંહ મેવાડના ૧૦ હજાર
ગણોના મગ્ધારો, મત્રીઓ અને પટેલોને નિમ્ન
લિખિત કરમાન કરે છે સૌએ પોતાપોતાના દરબાન
અનુસાર આ દરબાન વાંચવું:

(૧) જૈનોના મંદિરો અને અન્ય ધર્મસ્થા-
નોની હલ્ત કોઈએ જીવદિસા કરવી નહિ જૈનોનાં
ધર્મસ્થાનોની હલ્ત કોઈ પશુ જીવદિસા ન કરી
શકે એ નેમનો પ્રાચીન કાગથી આજ્ઞા આવેલો
હઈ છે

(૨) જે જીવ પશુ હોવાનું મનાય તે જીવ
જૈન મ્યાનમા જતાં અમાર થઈ જાય છે જૈનીય
ધર્મસ્થાનમા જતાર પ્રાણી (નર કે માદા) જો જીવ
અવશ્ય જાય છે.

(૩) રાજદ્રોહી લૂંટાડ તેમજ જ્ઞેષ્ઠમાંથી નાસ્તી ગયેલા અપરાધી મનુષ્યો જૈન ઉપાશ્રયનો આશ્રય લે તો રાજ્યના આગલદારો તેમને પટ્ટી શકશે નહિ.

(૪) જૈનોએ દાન કરેલી જમીન તેમજ અનેક સ્થળોમાં ગનાવેલા ઉપાશ્રયો કાયમ રહેશે.

(૫) યતિ માનની વિનંતિ ઉપરથી આ દર-માન કાઢવામાં આવ્યું છે. અને યતિશીને ૧૨૦ વીધા જમીનનું દાન કરવામાં આવ્યું છે.

આ દરમાન વાંચનાર કોઈ પણ પ્રજાજન પીળા પ્રજાજનોનો દુઃખ ન દે, દરેક પ્રજાજને પીળાજોના હક્કની રક્ષા કરવી જોઈએ, પીળા મનુષ્યોના હક્કોનું ઉલ્લંઘન કરનારાઓ ધિક્કારને પાત્ર થશે. હિન્દુઓને ગાય-અને મુસ્લીમોને સૂવરના કસમ છે.

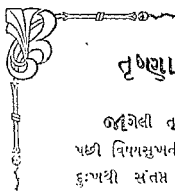
ઉક્ત દરમાન સંવત ૧૭૪૯ માં ગાહ શુદ્ધિ પાંચમને દિને (ઈ. સ. ૧૬૯૩) નીકળ્યું હતું.

સમરક્ષેશરી દયાલદાસે કેટલા યુધ્ધો કર્યા હતા અને તેઓ ક્યારે સ્વર્ગધારી થયા તેનો કંઈ પતો

મળતો નથી. રાણા રાજસિંહ જેવા શરવીર મહારાણા જેમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન ઔરંગઝેબ જેવા સમર્થ આદલાહ સામે મોરચા માંડવામાં વ્યતીત કર્યું હતું તેના આડગ સાથી તરીકે વીર દયાલદાસે રાજ્યની અમુલ્ય સેવાઓ ગળવી હતી. તેઓ મહાપરાક્રમી, નીતિનિપુણ અને યુધ્ધપ્રિય હતા.

મહારાણા રાજસિંહના સ્વર્ગવાસ પછી કુમાર જયસિંહ ગાદીએ આવ્યો હતો. ઔરંગઝેબના પુત્ર અકબરે બ્યારે પોતાના પિતા સામે યુધ્ધ મચાવ્યું હતું ત્યારે ઉદયપુર રાજ્યે અકબરનો પક્ષ કર્યો હતો એ સમયે પણ વીર દયાલદાસે મહાન યુધ્ધમાં અંપલાવી અપૂર્વ શૌર્ય દાખવ્યું હતું.

દયાલદાસ જેવા મંત્રીવીરો લાખમાં એક હોય છે. દયાલદાસ ગુણગંધારી, રણવીર, સરલ સ્વભાવી અને અત્યંત વિવેકી હતા. તેઓ મુહુરોના પ્રાણ-રૂપ હતા. ધન્ય છે દયાળદાસને ! ધન્ય છે એના જીવનને ! !

તૃણાથી તૃપ્તિ થતી નથી

જદ્દેલી તૃણાગ્રોવાળા છવો તૃણાથી દુઃખિત થઈને પછી વિપાસુખની ઇચ્છા કરે છે અને ગરતા મુઠ્ઠી તૃણાના દુઃખથી સંતોષ થઈ તે દુઃખો અનુભવ્યા કરે છે, પરંતુ ઇન્દ્રિયોથી પ્રાપ્ત થતું મુખ દુઃખરૂપ જ છે; કારણ કે ઇન્દ્રિયમુખ દર્મેશાં પરાધીન હોય છે, વિશ્વયુક્ત હોય છે, વિનાશી હોય છે, અર્થનું કારણ હોય છે તેમજ અતૃપ્તિરૂપ છે.

દર્શન — પ્રાપ્તિ

લેખક. ચોકસી

અભ્યાસી જીવનના ચોથા તળાકે આવતાં જ વિચારક આત્મા ડોઢ વિલક્ષણ દશા અનુભવે છે. અત્યાર સુધી એના મનમાં જુદા જુદા પથો તરફ દોડવાની, એના રહેલ મનોહરતાથી આકર્ષાવાની, અને ‘આ ખરૂં કે તે ખરૂં’ એવી અસ્થિર વૃત્તિ હતી તેના કંઈક છેડો આવતો દૃષ્ટિ-ગોચર થાય છે. ચોથા અભિનંદન જિનના સ્તંભનમાં જે ઉદ્ગાર પ્રગટ થાય છે એ પરથી એનો ભાસ થાય છે.

‘મત મતલેદે રે જો જઈ પૂછીયે,
સહુ થાપે અહુમેવ.’

શરૂઆતની લીંટી દર્શાવે છે કે આત્માને-વિચારકને-સ્વ-સ્વરૂપની ચિંતા કરવાના દૃઢ જિજ્ઞાસુને વિવિધ પથોના સંભારમાંથી એક પથ અર્થાત્ એક દર્શનનું અવલંબન લેવાની પ્રબળ ભાવના ઉદ્ભવી છે પણ એની આચી પરીક્ષા કરવાની ગમ ન હોવાથી એ કિકર્ત્તવ્યમુદ્ધ બને છે. અને એથી સહજ એની દૃષ્ટિ ચોથા જિન શ્રી અભિનંદનસ્વામી પ્રતિ વળે છે લોકો-કિત છે કે ‘ચોથુ ચોક પૂરે’ અને અહીં સાદૃશ્યતા એ છે કે અભિનંદન નામના જ એવી શક્તિ રહેલી છે કે એનાથી મર્વના મનોવાંછિત સફળ થાય વાત પણ સાચી છે જે મર્યાદા શ્રી રૂપભદ્રેવથી આરંભાઈ છે એ ત્યારપછીના દરેક પગલે કંઈ ને કંઈ પ્રગતિ દાખવે છે જ.

લિપ્ત ભિન્ન મતમતાંતરે, એની બત બતની માન્યતાની બળો વચ્ચે ફસી પડેલા આત્મા સહજ પોકારી ઊઠે છે કે આ ગધામાં સાચું દર્શન કયું ? આત્માને કાયમને માટે કમોના પાસમાંથી છોડાવે એની શક્તિ ડોનામાં છે ?

એ પ્રશ્નની માથે વિચારશ્રેણી આગળ વધે છે. દર્શનની ચથાર્થ પરીક્ષા કરવામાં પોતાની પણ દશાનું ભાન થાય છે. એકાદ મદિરા પીધેલો માનવી, દારૂના ઘેનમાં જેમ ચંદ્ર-સૂર્યના રૂપનું આલેખન કુંડાળા કરી કિંવા ચકાવા આલેખી બતાવે તેવું ઘણા-ખરા દર્શનકારોના મત-પ્રરૂપણમાં જણાય છે. ખીલુ જાણુ આપનું દર્શન પણ એક-દમ સમજાય તેવું નથી કેમકે એમાં અપેક્ષા-વાદથી પ્રત્યેક વસ્તુનું તોલન કરવાની આવડત ભેદાયે છે સાથોસાથ એમાં કહેવાયેલા નયવાદ અને આગમવાદ સમજવા સાડ જે વિશિષ્ટ જ્ઞાનની અને એ વિગતના પૂર્ણ જ્ઞાતા-ઓની અગત્ય છે તે આને કયા છે ? આ ગધું નયન સામે રમતુ ભાવી રહેને વિવાદ ઉપજતવે છે.

આ ગધાનો પાર પામવા પ્રયત્ન એવું છુ તો સામે અતરાયોરૂપી કુગરાની કતાર ખડી થયેલી દેખાય છે. માથે માર્ગદર્શક લોભિયો પણ નથી છતાં ધીકાઈ કરી, મન મજબૂત બનાવી કૃત્ય-કદમ ક્યાં રાખું છુ

માત્ર દર્શન શબ્દ પોકારે રાખુ તો

અને એ માટે ખીજા કંઈ સંગીન પ્રયાસ ન આદરું તો જંગલના રોજ સાથે જ મારી પણ સરખામણી થાય અથાત મૂર્ખાઓમાં મારું સ્થાન મોખરે આવે. વળી મારી ઇચ્છા તો અમૃતનું પાન કરવાની છે. એ જો હું સામે આવતી મુશ્કેલીઓ દેખી પાછો પડું તો બર આવે તેમ નથી. પછી તો અમૃતપાનના પિપાસુને વિષપાન કરવાનો સમય આવે. મિથ્યા દર્શનાદ્વિધી વમળમાં એ અથડાયા જ કરે તેથી હે પ્રભુ! તમારો સધિયારો લીધો

છે. દર્શનદ્વિધી મનોરથ તમારી કૃપાથી મુશ્કેલ છતાં સરલ બનશે એમ મારું અંતર પોકારે છે. આત્માનો એ નિરધાર દર્શાવતી લીંટીઓ ટાંકી શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ પૂર્ણાહુતિ કરે છે કે—

તરસ ન આવે હો મરણ જીવનતણે,
સીજે જો દરિસણ કાજ.

એ લીંટીઓનું મનન ચાલુ રાખી આત્માની ઓળખમાં આપણે આગળ વધવાનું છે.

સાચો શ્રમણ

જે મુનિ જીવજંતુ મરે કે ન મરે તેની કાળજી રાખ્યા વિના પ્રવૃત્તિ કરે છે તેના વડે એક પણ જીવ મરે કે ન મરે તો પણ તેને છયે જીવવર્ગો માર્યાનું બંધન થાય છે. પરંતુ જો તે કાળજીપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરતો હોય, તો તેનાથી જીવો મરે તો પણ તે જળમાં કમળની પેઠે નિર્લેપ રહે છે.

શરીરપ્રવૃત્તિ કરવા જતાં જીવ મરે તો બંધ થાય કે ન પણ થાય, પરંતુ પરિગ્રહથી તો બંધ થાય જ માટે ડાહ્યા શ્રમણો બધા પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે.

સાચા શ્રમણને માત્ર શરીર વિના બીજો પરિગ્રહ હોતો નથી. એ શરીરમાં પણ તેને મમત્વ ન હોવાથી, તેનું તે અયોગ્ય આહારાદિ વડે લાલન કરતો નથી. વળી જરા પણ શક્તિ ચોર્યા વિના તેને તે તપમાં તપાવે છે.

—શ્રીમાન કુંદકુંઠાચાર્ય.

હિતશિક્ષાનો ખજાનો

યાને

ગુજરાતી કહેવત—સંગ્રહ

સંપાદક રાજધાળ મગનલાલ વહોરા

અ

- ૧ અધૂરો ઘડો છલકાય.
- ૨ અછલનો ખારદાન છે.
- ૩ અનણ્યા ને આંધળા સરખા.
- ૪ અન્ન તેવું મન
- ૫ અણીનો ચૂકચો સો વરસ જીવે.
- ૬ અણખોલાવ્યા બોલે તે તણખલાને તોલે
- ૭ અધારે પણ ગોળ ગળ્યો લાગે
- ૮ અનણ્યુ ફળ ખાવું નહિ, ને અનણ્યે રસ્તે જાવું નહિ.
- ૯ અધેરી નગરી ને ગડું રાજ
- ૧૦ અન્ન સમા પ્રાણ
- ૧૧ અધો મળે તો આખાને ન જાગવું.
- ૧૨ અસૂર થયા ને રાત રહ્યા
- ૧૩ અંકુશ વિના હાથી પણ જગડે.
- ૧૪ આહાર ને બિંધ વધાર્યો વધે ને ઘટાડ્યા ઘટે.
- ૧૫ આડી રાત તેની શી વાત ?
- ૧૬ આઠયો અધવચ રહે.
- ૧૭ આઠે લાકડે આઠો વહેર.
- ૧૮ આગણે ફેવો ને વહુ ઉછાછળા
- ૧૯ આથમ્યા પછી અસૂર શી ? ને લૂટાણા પછી લય શો ?
- ૨૦ આચાર તેવા વિચાર.
- ૨૧ આ હાથથી હેવુ ને આ હાથથી લેવું.
- ૨૨ આંગળીથી નખ વેગળા તેટલા વેગળા.
- ૨૩ આખની શરમ આડી આવે.

- ૨૪ આપ સમાન જળ નહિ ને મેઘ સમાન જળ નહિ.
- ૨૫ આશા અમર છે
- ૨૬ આખ વિના અધારું છે
- ૨૭ આગળ શુદ્ધિ વાણીયો, પાછળ શુદ્ધિ પ્રદા.
- ૨૮ આઠ આઠ વરસના બે શુ કામના ?
- ૨૯ આધળાને આધળો ન કહેવો.
- ૩૦ આપણે વેત નમીએ તો સામે હાથ નમે.
- ૩૧ આટા લુણમા બંધ.
- ૩૨ આખું સાકરકોળુ ન ગળાય.
- ૩૩ આહાર તેવો ઓહકાર.
- ૩૪ આપ સુવા વિના સ્વર્ગે ન જવાય.
- ૩૫ આલ ફાટ્યુ ત્યા ઘીગડું કયા હેવુ ?
- ૩૬ આરલે શૂરા છે.
- ૩૭ આધળાની આંખ ને પાગળાનો ટેકો છે.
- ૩૮ આથે બઈ તો બૂડી મરી ને ઓરે રહી તો તરશે મરી
- ૩૯ આત્મા સો પરમાત્મા.
- ૪૦ આધળે બહેરું કુટાય છે.
- ૪૧ એક અગારીઓ આખા ખેતરને બગાડે.
- ૪૨ ઉતાવળે આખા ન પાકે
- ૪૩ એકડા વિનાના મીંડા નકામા છે.
- ૪૪ એક કાને સાક્ષી બીજે કાને કાઢી નાખ્યું.
- ૪૫ ઉછળ્યુ ધાન પેટમા ન રહે
- ૪૬ ઉતાવળા સો બહાવરા, ધીરા સો જંભીર.
- ૪૭ બિજળું એટલું ફૂલ ન હોય.

૪૮ ઓછું બોલે ને અંતર કોરે.
 ૪૯ અડધી ભિજ્યો છે.
 ૫૦ ઉંટના ઉંટ ભીડી નય ને પુણીના
 ભાવ પુછાય.
 ૫૧ એકના પાપે આખું વહાણુ ફૂળે.
 ૫૨ એક દીકરે દીકરાવાળા નહિ ને સો
 રૂપિયે રૂપિયાવાળા નહિ.
 ૫૩ ઉંટ ગાંઠરતા પલાણુ થાય.
 ૫૪ ઉંટના અઢારે અંગ વાંકા હોય,
 ૫૫ ઉંટ મરે તોય મારવાડ સામું જોવે.
 ૫૬ એકથી બે લલા.
 ૫૭ અમસ્થીએ રાંડી ને શીરાવતાએ રાંડી.
 ૫૮ એકલા આવ્યા, એકલા જવાનું.
 ૫૯ ઉતાવળો બે વાર પાછો ફરે.
 ૬૦ ઉકરડીને વધતા વાર ન લાગે.
 ૬૧ બીના પાણીએ ઘર ન બળે.
 ૬૨ ભલમાંથી ચૂલમાં પડ્યા.
 ૬૩ અનાજ મીઠું નથી પણ ભૂખ મીઠી છે.
 ૬૪ ભગતા સૂરજને સૌ નમે.
 ૬૫ આવતી વહુ ને બેસતો રાજ.
 ૬૬ એક કાંકરે બે પક્ષીને સળ થાય.
 ૬૭ અછલ અંધારે વહેંચાણી છે.
 ૬૮ અછલ બબરમાં મળતી નથી.
 ૬૯ ઉંટ મેલે આકડો ને બકરી મેલે કાંકરો.
 ૭૦ ઓળખીતો સીપાઇ બે ઘણા વધુ મારે.
 ૭૧ ઓળખાણુ એ મોટી ખાણુ છે.
 ૭૨ એક ઘાએ ફૂવો ન જોદાય.
 ૭૩ ભંધ વેચી ને ઉભગરો કર્યો.
 ૭૪ એક સરખા બધા દિ' રાજ રામના એ
 નથી ગયા.
 ૭૫ એક નસો છત્રીશ રોગને હણે.
 ૭૬ ભંધતો બોલે પણ બગતો ન બોલે.
 ૭૭ અરણ્યફળ શા કામનું ?

૭૮ અછલ મોટી કે લેસ ?
 ૭૯ એક ઓછો થાય તો બાકી નવાણું તું કરવું
 ૮૦ અદેખાઈતું મોં બાળો.
 ૮૧ એક સપુત કુળને અજવાળે.
 ૮૨ એક કપૂત સાત પેદીને બોળે
 ૮૩ અંધારે અજવાળા થયાં
 ૮૪ ઉંટવેઘ છે
 ૮૫ ભિજળી તોય રાત છે
 ૮૬ ઓછું પાત્ર ને અઢકું ભણ્યો, પઢકણી
 વહુએ દીકરો જણ્યો
 ૮૭ એક આપે ને બીજો વારે તે બધ
 જમને બારે
 ૮૮ ભંડા પાણીમાં શા સારુ ઉતરવું બેઠએ ?
 ૮૯ અવળે અણે હનમત થઈ
 ૯૦ ભિજે તે આથમે
 ૯૧ ઉદાર બનવું પણ ઉડાઉ નહિ
 ૯૨ એક તોલડી તેર વાના માળે
 ૯૩ અમર પટ્ટો લખાવીને કોઈ નથી આવ્યું
 ૯૪ એના દૂધ, સાકર ને ચોખા નથી ગયા
 ૯૫ આંખમાં આંખળી કરોને લઈ ગયા.
 ૯૬ આગે આગે ગોરખ બળે
 ૯૭ આજની ઘડી, કાલનો દિ. (દિવસ)
 ૯૮ એક સાથે બે ઘોડે ન ચડાય
 ૯૯ એક લાળે ન મળે, એક તાંબીયાના તેર
 ૧૦૦ એક નૂર આદમી હબર નૂર કપડાં
 ૧૦૧ એક રોટી બે લંગોટી
 ૧૦૨ આઘા જમને પાછા વળવાનું
 ૧૦૩ ઉંદર બીલાડી જેવો મેળ (?) છે
 ૧૦૪ ઉદય પછી અસ્ત ને અસ્ત પછી ઉદય
 ૧૦૫ ઉજ્જડ ગામની જમીન કોણુ ભરવા બધય ?
 ૧૦૬ ઉજ્જડ ગામમાં એરડો પ્રધાન
 ૧૦૭ એક રામે લુકા લૂંટી, તો જેના પર સોળ
 રામ (આના-બ્યાજના) ચડતા હોય તેનું
 શું થાય ?

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય

બેરીગ્ટર ચ પતરાયના Key of knowledge નામક ગ્રંથનો અનુવાદ .

(ગત વર્ષના પૃષ્ઠ ૩૨૨ થી શરૂ)

“ મનુષ્ય શરીરરૂપ શ્રક્ષા નિવાસસ્થાનમાં, પદ્મવત સ્વરૂપ ભાગમાં સૂક્ષ્મ અતરાકાશ વર્તે છે, એ અતરાકાશમાં સ્થિત આત્માને જ વસ્તુત શોધવાનો છે. ”-છાંદોગ્ય ઉપનિષદ

“ વિશ્વનો પ્રભુ, વિશ્વનો સમ્રાટ અને વિશ્વનો અધિષ્ઠાતા હોવાના અતર ભાગમાં વિરાજે છે ” બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ

આત્માની પરિપૂર્ણતાના આવિર્ભાવ માટે, આત્મવૃત્તિનું પરિણમન થાય એમાં જ ખરા વિકાસનું સ્વરૂપ રહેલું છે એમ આત્મવાદીઓ પુરાતન કાળથી કહેતા આવ્યા છે. પરિપૂર્ણતાએ આત્માનું સત્ત્વ સ્વરૂપ છે. એ સ્વરૂપનું આવરણ થવાથી આત્માને પોતાનું અધિરાજ્ય યદ્ય શક્ય નથી. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય જન્મતુ નથી આત્મા પરિપૂર્ણ સ્વરૂપના આવિર્ભાવ માટે ધણાં પ્રયત્નો કરે છે પણ તે પ્રાય વ્યર્થ નીવડે છે આત્માના સત્ત્વ સ્વરૂપને આવરણરૂપ કર્મોનું નિવારણ થતા, આત્મા માટે સુખના દાર ઉઘડે છે આત્મા સર્વથા મુક્ત બને છે. અજ્ઞાનનો વિચ્છેદ થતા, આત્માનું દિવ્ય સ્વરૂપ ઝળકી ડટે છે, અજ્ઞાનમાં ઝડકાયેલો આત્મા મુક્ત થાય છે. આત્માનું જ્ઞાન થતા, આત્માના ગૌરવ મુક્ત વસ્તુસ્વરૂપનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે આત્મા સમ્યક્જ્ઞાન પરમાત્મા બને છે. આત્માને પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

ધમ્મએ પરમાત્માના અધિરાજ્યના સંપદમાં જગતને જે બોધ આપ્યો તે વિષે આપણે કંઈક વિચાર પ્રથમ કરીએ. દરિદ્રો અને વ્યાધિગ્રસ્તોના

દુઃખનું નિવારણ, સત્તાનો ઉચ્છેદ યદ્ય જાય એવી સામાજિક કાન્તિ, સસારમાં સર્વ રીતે સમાનતા એ આદિ મતબંધોને ધમ્મના ‘ પરમાત્માના અધિરાજ્ય’માં કોઈ વિશિષ્ટ સ્થાન ન જ હવું પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એટલે આત્માનું શાશ્વત સુખમય અમર જીવન એવું ધમ્મનું મતવ્ય નહિ હોય એમ પણ પ્રતીત થઈ શકે છે.

આમ છતાં ધમ્મ સુમ્મ અને વિદ્વાન્ હોવાથી, પરમાત્માના અધિરાજ્ય વિષયક તેનો ઉપદેશ છેક નિઃસર્વ કે નિરર્થક નહોતો. ધમ્મ સસારનો અનુભવી હતો. ધણા દેશોમાં તેણે પ્રવાસ પણ કર્યો હતો. તેનું જ્ઞાન આથી કેટલેક અંશે સુગીન બન્યું હતું તે ધર્મતત્ત્વોનો અભ્યાસી બન્યો હતો ધમ્મએ હિન્દ અને દીબેટનો પ્રવાસ પણ કર્યો હતો એવી કેટલાક વિચારકોની દૃઢ માન્યતા છે.

ધમ્મની એક કખર કાસ્મીરમાં છે એમ કહેવાય છે. કાસ્મીર અને પેલેસ્ટાઇનના કેટલાક સ્થળોના નામોની સામ્યતા સ્વામી રામતીર્થ અને અન્ય પ્રવાસીઓને સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવી છે* દીબેટના એક મઠમાંથી મળી આવેલી એક હસ્તલિખિત પ્રતમાંથી પેલેસ્ટાઇનથી દીબેટ સુધીના ધમ્મના પ્રવાસનું સવિસ્તર વર્ણન મળી રહે છે. ધમ્મનું તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાય હિન્દના તત્ત્વજ્ઞાનને અનુરૂપ હતું એમ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

ધમ્મએ ઉપવાસ આદિ વિવિધ પ્રકારના તપ નિમિત્તે ૪૦ દિવસ સુધી વનનો જ આશ્રય લીધો

* The Proceedings of The Convention of Religions for 1909, pp 197-201.

હતો. ઇસુનું અનશન-તપ ઇજરાઇલ લોકોને અપૂર્વ દ્રશાન્ત રૂપ હતું. જૈન અને હિન્દુ યોગમતવાદી-ઓના પ્રભાવથી ઇસુએ ઉપવાસ આદિ તપશ્ચરણ કર્યું હતું એમ નિર્દિષ્ટ થાય છે.

ઇસુના કેટલાક કેટલાક ઉપદેશો હિન્દુ ધર્મના સિદ્ધાન્તોને અનુરૂપ હતા. તેનો જીવન-મોખ યોગી જેવો હતો. તેણે યોગી જેવું જીવન વ્યતીત કરવાનો જો મોખ આપ્યો છે તેવો મોખ ખીન કોષ ખિસ્તીએ આપ્યો નથી એમ જૂના ખિસ્તશાસ્ત્ર ઉપરથી માલૂમ પડે છે.

તેના દર્શાનો અને રૂપકો અપૂર્વ હતાં. ખિસ્તી-ઓમાં તેની જેડી પણ નથી મળી શકતી. કથાઓ, રૂપકો અને મોખક દર્શાનોદ્વારા જનસમૂહને મોખ દેવો એ હિન્દુમાં પ્રાચીન કાળથી પ્રચલિત પ્રણાલિકા છે. હિન્દીઓની પ્રજ્ઞા અને હિન્દીઓની કથાઓ આદિના ઇસુને અનેરો લાભ મળી શક્યો અને તેથી તેનો ઉપદેશ હિન્દીઓના તરવજાનને પ્રાયઃ અનુરૂપ બન્યો એ સાહજિક છે. ઇસુને હિન્દ અને હિન્દી-ઓમાંથી પ્રજ્ઞાની પ્રાપ્તિ થઇ એ નિર્વિવાદ છે.

કાસ્મીરમાં ઇસુની કબર ન પણ હોય, કાસ્મીર અને પેલેસ્ટાઇનના કેટલાંક સ્થળોનાં નામોની સામ્યતા આકસ્મિક પણ હોય અને ઇસુના પ્રવાસવર્ણન-વાળી હરતલિખિત પ્રત બનાવડી પણ હોય. આમ છતાં ઇસુ પોતાનાં આધ્યાત્મિક જ્ઞાન માટે હિન્દ અને હિન્દીઓનો ઋણી-હતો એ નિઃશંક છે.

કાષ્ટરતાનાં રૂપકો તેની યુદ્ધિ અને જ્ઞાનની સાક્ષી-રૂપ છે. રૂપકો આદિથી પોતાનાં મંતવ્યનું સમર્થન કરવું એમાં પ્રજ્ઞા અને વિદ્વતાની ખાસ અપેક્ષા રહે છે. જીસસના સંવાદોમાં તેના યુદ્ધિચાતુર્યનું પ્રદર્શન થતું. ઉત્તમ મોખમય એ સરલ સંવાદોમાં જ્ઞાન તરવરી રહેતું.

ઇસુને ધર્મશ્રધ્ધાનાં સુખ સત્યો માટે બહુમાન હતું. તેનામાં વિદ્વતા અને હડાપણ હતાં. ધર્મશ્રધ્ધાન્ત અને મનુષ્યની આજ્ઞા વચ્ચેનો ભેદ તે સમજી શકતો. સત્ય ધર્મના સિધ્ધાન્તોને પ્રાચીન રૂઢીઓ કરતાં તે

વિશેષ મહત્ત્વ આપતો. આથી ધર્મ-સિધ્ધાન્ત કરતાં રૂઢીને પ્રાધાન્ય આપવાનું તેને કહેવામાં આવતાં, તેનો પુણ્ય પ્રકોપ જાળવવ્યમાન સ્વરૂપમાં દર્શિઓચર થતો.

ઇસુ પરમાત્માનાં અધિરાજ્ય સંબંધી વારંવાર ઉપદેશ આપતો. પોતાનાં અનેક કથનોમાં પણ તેણે ઇશ્વરના અધિરાજ્ય સંબંધી ખૂબ નિર્દેશ કર્યો છે. આથી પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એટલે ઇસુની દર્શિએ શું હતું તે યથાર્થ રીતે સમજવાની જરૂર છે. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એટલે કુન્યવી અધિરાજ્ય કે રાજ્યસુખ એવી માન્યતા ઇસુની કોષ કાળે ન હતી. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એ શબ્દોથી કોષ દેશનું અધિરાજ્ય કે એવો કોષ અર્થ કોષ મનુષ્ય ભાગ્યે જ થટાવે. ઇસુને પરમાત્માનાં અધિરાજ્ય સંબંધી વારંવાર પૃચ્છા થતી હતી. આથી ઇસુએ પરમાત્માનાં અધિરાજ્ય સંબંધી પોતાનો નિમ્ન મત એક પ્રસંગે વ્યક્ત કર્યો હતો:-

“ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય નિરીક્ષાયુથી પ્રાપ્ત નથી થતું. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અહિં કે તહિં કયાંયે પણ નથી. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય તમારી અંદર જ છે. ”-લુક.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય કોષ ઐતિહાસિક પ્રસંગ છે કે એ અધિરાજ્ય કોષ સ્થાનરૂપ છે એવી ઇસુની માન્યતા ન જ હતી. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અંતરમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે એવું ઇસુનું સ્પષ્ટ કથન હતું.

રાષ્ટ્રનો દાણો સ્વરૂપ હોવા છતાં, તેમાંથી અનંત કણોનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. અને એ રીતે રાયના દાણની શક્તિ અને વિકાસ થાય છે. ઇસુ પરમાત્માનાં અધિરાજ્યની રાષ્ટ્રના દાણા સાથે કેટલીક વાર તુલના કરતો. પરમાત્માનાં અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિ થયા પછી, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય જાણે-અજાણે પ્રાયઃ વધ્યા કરે છે એવી ઇસુની માન્યતા હતી. ઇસુ એ માન્યતાનો અનેક રીતે આવિષ્કાર કરતો હતો.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય કેવી રીતે વૃદ્ધિ અને ઇદ્રિયોગી અદ્રશ્ય એ અદૃશ્ય જેવું ગભ્ય વૃદ્ધિ પામી કેવી રીતે અનંત અને છે એ એક અત્યંત વિચારણીય પ્રશ્ન છે આત્મામા પરમાત્માનું અધિ-ગભ્ય થયાથી, એ અધિરાજ્ય સર્વ જીવોને અત્યંત સુખદાયી કેમ થઈ શકે છે એ અત્યંત વિચારણીય વિષય થઈ પડે છે.

પરમાત્માના અધિગભ્ય સંબંધી રચના દૃષ્ટિએ વિચાર કરતા, પરમાત્માનું અધિગભ્ય એટલે શરીર, રક્તાદિ એવો જ અર્થ નીકળી શકે પણ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એટલે શરીર, રક્તાદિ એમ માનવું એ ઉપવચ દૃષ્ટિએ પણ વિવેકશૂન્ય જણાય છે સુદૃઢ બુદ્ધિથી વિચારતા, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એટલે અતર ઇશ્વરનું અધિરાજ્ય એવો જ અર્થ નિષ્પન્ન થાય છે

પરમાત્માના અધિરાજ્યથી આત્માની દિવ્યતાની જ્યોત ઝળહળી ઊઠે છે સાત અને પચિસ પગ-માત્રોનો આનંદકાર થાય છે. આથી પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એ આત્માને માટે સૌથી વિશેષ આવ-શ્યક છે પરમાત્માના અધિરાજ્યનો ભોધ સદાકાળ ઉપયુક્ત છે. તેનું મહત્ત્વ સદાકાળ એકસરખું છે. પગ-માત્રોના અધિરાજ્યનો ઉપદેશ જનતાને પરમ કલ્યાણ-કારી છે.

પરમાત્માના અધિરાજ્યનું મહત્ત્વ ઇસુની રજેરગમા વ્યાપી ઘણું હતું આથી તે એનો જ ઉપદેશ નિરતર આપતો. તે આત્માના અધિરાજ્યનું મહત્ત્વ સૂચવવા ઉપદેશ દરમિયાન કેટલીક વાર કહેતો કે:-

“ હું જગત્તા મનુષ્યો ! હોકોને કહો કે, જે પ્રભુની તમે શોધ કરી ન્હા છો તે પ્રભુ વગર તમારી અદર જ છે પ્રભુ સ્વયં જ છે. બીજો શોધ્યાથી પ્રભુની પ્રાપ્તિ નથી થતી-પ્રભુ મનુષ્યતા પવિત્ર હૃદયમ દિગ્મા છે. પ્રભુ ન્હા હોય ત્યાં જ તેનું અધિગભ્ય હોય.”

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય આત્મામા જ હોય. તે અંતરાત્માથી બહાર ન હોય તે પરમાત્માનાં અધિ-

ગભ્યની પરિણતિ અતરથી જ થાય છે. પરમાત્માનું અધિગભ્ય એ રંગના અર્ગરૂપ છે, તે પરમ સુખનું નિરૂતિ-સ્થાન છે. આત્મામા જ પરમાત્માનું અધિગભ્ય ધ્યાનિત થાય છે આત્મામા જ પરમાત્મા અધિગભ્ય અને છે આત્માનો યથાર્થ આતરવિકાસ થયાથી નિરાગ્રાહ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પર-માત્માનું અધિરાજ્ય પ્રવર્તે છે. પરમાત્માનું અધિ-રાજ્ય એ સુખદાના એક મહાન પરિણામ રૂપ છે. સુખદાતા યોગ્ય રીતે પરિણતિ થતા આત્માનો યથેચ્છ વિકાસ થાય છે આત્મા પરમાત્માનાં અધિ-રાજ્યના સિંહાસને આરૂઢ થાય છે

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એટલે કાષ્ટ ઉચ્ચ મનોભાવ એમ માનસિક દૃષ્ટિએ કહી શકાય. જે માનસિક ભાવ સુખમય હોય તો મનુષ્યને એક પ્રકારનું સુખ થાય છે. સુખ એ આત્માનું સત્ય સ્વરૂપ છે. ઉચ્ચ મનોભાવથી મનોવિકારો અને પાપયુક્ત ઈર્ષ્યાઓ ઉપશાન્ત થાય છે અને એ રીતે આત્માને સુખ મળી રહે છે મનોવિકારો અને ઇર્ષ્યાઓથી અશુષ્કિત ઉચ્ચ ભાવોથી નિવારણ થતા, મહામૂલ્ય આતરસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે મનોવિકારો આદિનો ઉચ્છેદ થતા આતર સુખગ્રામી મનનો સ્વયમેવ પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. આંતર સુખ તેજોમય પ્રકાશરૂપે અગ્રકથા કરે છે.

આત્માનું વરુણસ્વરૂપ દિવ્ય છે. આત્મામાં પરમાત્માનું અધિગભ્ય રચાઈ શકાય છે એવી શ્રદ્ધાધુન્ન માન્યતાથી, ઉચ્ચનીયનો ભેદ રહેતો જ નથી. નિરૂપદ અને અનિરૂપદ કાવ્યો, મનુષ્યને વાસ્તવિક શાન્તિ પ્રાપ્ત થતા ખરા સુખની પચિણ્તિ થાય છે.

પરમાત્માના અધિગભ્યની દ્રઢ શ્રદ્ધાથી, સુક્તિની પ્રાપ્તિનું કાર્ય મુલ્ય અને છે આત્મા યોગે જ પરમાત્મા છે એવી માન્યતાથી જગત્તા કર્તા કે બ્યવસ્થાપક રૂપ કાષ્ટ ઈશ્વર હોવાના મંતવ્યનો ઉચ્છેદ થાય છે. ઈશ્વરને કર્તા આદિ માનવાથી, આત્માની નીચતાનો ભાસ થાય અને એ રીતે આત્માનું અધ પતન સંભવે. આથી આત્માનાં અધ પતનના

કારણરૂપ ધૃત્વરકર્તૃત્વવાદના સિદ્ધાન્તને મનુષ્યે તિર્કાંજલી આપવી ઘટે છે. સાચો પરમાત્મા અંદર જ હોય; બહાર ન હોય. એ પરમાત્માને અંદરથી શોધી કાઢી, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય સ્થાપવું એ દરેક મનુષ્યનું પરમ કર્તવ્ય છે.

ઇસતી માન્યતા અનુસાર, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય આ લોકમાં જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. અનુયાયીઓની એ સંબંધમાં સામાન્ય રીતે એવી માન્યતા છે કે કયામતને દિને સર્વેનો પ્રભુ તરફથી ઇન્સાફ થયા બાદ, પુણ્યવંત મનુષ્યોને હંમેશને માટે જે સ્વર્ગ મળે છે તે જ. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય, ઇસુ અને તેના અનુયાયીઓની માન્યતામાં ફેટલો બધો વિચિત્ર મતભેદ ?

સ્વર્ગમાં પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે એમ માની લાઇએ તો, સ્વર્ગના વિષય-વિલાસો આદિથી સ્વર્ગ સુખને બદલે દુઃખરૂપ અને એ દેખીતું છે. દરેક પુણ્યશાલી મનુષ્યને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થાય એટલે કાળાઓના સંસર્ગથી ગોરી ચામડીવાળાઓને દુઃખ અને ત્રાણા ઉત્પન્ન થાય. ફેટલાકને એથી સ્વર્ગમાં રહેવાનું રહે પણ નહિ.

સ્વર્ગમાં સુખ મળે છે, અને નર્ક દુઃખારૂપ છે એ માન્યતા કંઈ નવી નથી. એ માન્યતા પુરાતન કાળથી જ ચાલી આવે છે, પણ તેથી સ્વર્ગ કે નર્કમાં શાશ્વત નિવાસ એમ કોઈ પણ મનુષ્યને માટે ન સંભવી શકે.

સુખમય અમર જીવન એ જ ખરું જીવન છે. પરમ સુખમય અમૃત એ જ ખરો જીવન-પ્રવેશ છે. દુઃખમય અમરત્વ એ જીવન નથી પણ મૃત્યુની એક પ્રકારની પરંપરા છે. દુઃખમય અમર જીવન એ જીવન નથી પણ અવિરત દુઃખમય છે.

સદાચરણ અને ઉચ્ચ પ્રતિનાં પુણ્ય કાર્યોથી સુખમય અમર જીવનની સંભાવના રહે છે. દુરાચરણ અને ઘોર પાપકાર્યોથી નર્કની પ્રાપ્તિ પ્રાયઃ થાય છે. સ્વર્ગ અને નર્કની શાશ્વત પ્રાપ્તિની માન્યતા વિવેકશૂન્ય હોય છે.

સચ્ચિદાનંદ રૂપ આત્મા એ જ પરમ સુખના કેન્દ્રરૂપ છે. સચ્ચિદાનંદ આત્મામાં જ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય જામી શકે છે. સચ્ચિદાનંદ આત્માની પુણ્યમય જ્યોતિષી સુખનો જ ઉદ્ભવ થાય છે. એ પવિત્ર જ્યોતિષીનો અભાવ હોય ત્યાં પરમાત્માનું અધિરાજ્ય નથી થતું. દુનિયા દુઃખમય અને દુઃખકારી લાગે છે. દુનિયામાં અજ્ઞાનરૂપ ઘોર તિમિરનો સર્વત્ર ભાસ થાય છે. આને નર્ક કહેવાય તો શું ખોટું ?

સુખ એ આત્માનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ ન હોય તો સુખને માટે મનુષ્યને હરહંમેશ જંખના ન થાય. મનુષ્યને શાશ્વત સુખ ન મળે. સુખમાં પરિવર્તનો થયાં કરે. સુખનાં બાવથી સુખની પ્રાપ્તિની શક્યતા પ્રતીત થાય છે. દરેક મનુષ્ય સુખની જંખના અને શોધ કરે છે, એથી સુખ એ કંઈ નવીન વસ્તુ નથી પણ કોઈ ગુપ્ત વસ્તુ છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

મનુષ્ય દુનિયાનાં ક્ષણિક સુખોમાં ગમે તેટલો નિમગ્ન થયો હોય, અસલ મનોભાવોમાં ચક્ર્યૂર રહેતો હોય છતાંયે તેને વિશુદ્ધ સુખની પ્રાપ્તિ માટે સદૈવ ઉત્કટ પ્રયત્ન રહે છે. જીવનની કોઈ ધન્ય ક્ષણોમાં, તેને વિશુદ્ધ સુખ પ્રાપ્ત કરવાની મહત્વાકાંક્ષા થાય છે. કાર્ય-વ્યવસાયથી કાંઈક નિવૃત્ત સ્થિતિમાં, સુખનાં સંબંધમાં ગંભીર વિચારણાઓ જાગે છે અને આત્માને વિશુદ્ધ સુખની પરિપ્રાપ્તિ માટે કુદરતી જંખના થાય છે. આ પ્રમાણે નિર્મળ સુખની તીવ્ર ઇચ્છા અંતરાત્મામાંથી ઉદ્ભવે છે. અંતરાત્મા એ જ સુખ અને સ્વર્ગનું નિષ્પત્તિ-સ્થાન છે. આત્માનાં પ્રાકૃતિક સુખનો આવિર્ભાવ થતાં, પરમાત્માનું અધિરાજ્ય જામે છે. આત્માનાં સાહજિક સુખનો અનુભવ એ જ મુક્તિ. અપ્રાકૃતિક આવરણોને કેંદ્રી દબાવે, પ્રાકૃતિક સુખ પ્રાપ્ત કરવું-આત્મારૂપી પરમાત્માનું અધિરાજ્ય મેળવવું એ દરેક આત્માનો પરમ ધર્મ છે.

આત્માનાં અધિરાજ્યનો અમૂલ્ય માર્ગ સર્વ આત્માઓ માટે સદાકાળ ખુલ્લો છે. દુઃખ અને

મૃત્યુનાં કારણરૂપ અનાત્મીય માર્ગને તિલાંજલી આપી, જેઓ સસ માર્ગે ગ્રહણ કરે છે તેમને પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. સસ માર્ગે ગ્રહણ કરનાર મનુષ્યોને આત્માનું આધિદેવત્વ અને સત્ય અમર જીવનની પ્રાપ્તિ થાય છે એ નિશ્ચય છે.

સમ્યક્દાનદ રૂપ આત્મામા અનેરી શ્રદ્ધાથી જગત્ સ્વર્ગરૂપ અને છે. આત્માને વિશુદ્ધ આનંદની પરિણતિ થાય છે. આત્માનું સુખમય અધિરાજ્ય થાય છે. આત્માને ખર્ગે જીવનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જીવનના સત્ય આનંદનો સાક્ષાત્કાર પરિણમે છે આત્માને ખરી શાન્તિનો અનુભવ નિશ્ચય થયા કરે છે જીવનની રસ-હઠાણમાં દિનપ્રતિદિન ચાર વધારો થયા કરે છે.

ઇન્દ્રિય-લાલસાઓમા અનરક્તિ એ આત્માના અધ પતનરૂપ છે, તેથી શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓમાં આત્મભાવ જાગે છે આત્મીય વસ્તુઓમાં મનોભાવો પચિત્ત નથી થતાં ઇન્દ્રિયલાલસા મનુષ્યનાં મહાનુભાવ પારતંત્ર્ય છે. ઇન્દ્રિય-લાલસાથી દુઃખ અને મૃત્યુની પગપરા કાષ્ટ રીતે ટળતી નથી આથી ઇન્દ્રિયલાલસાનો પરિહાર એ આત્મ સુખના વાન્ધુઓ માટે સર્વ રીતે ઇષ્ટ છે. ઇન્દ્રિય-લાલસાના પરિત્યાગથી જ આત્માનું અધિરાજ્ય થાય છે

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એ જ સત્ય વસ્તુ છે એ અધિરાજ્ય જીવનની અનેરી હઠાણ છે એ જીવનની ઇષ્ટ સિદ્ધિ છે પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એ જીવનનું ખરૂં સુખ છે. એ અધિરાજ્ય સદા સ્થિતિમા પણ સંભવી શકે છે

કયામતને દિને મૃત જીવાનું પુનરુત્થાન થશે અને પુણ્યવંત જીવાને એટલે લાભે સમયે શાશ્વત સ્વર્ગ અર્થાત્ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય મળશે એ માન્યતાનો કંઈ અર્થ જ નથી મૃત્યુ આદિ પુનરુત્થાનની આ માન્યતા વિવેકશૂન્ય છે. એ માન્યતા નરી અધઃશક્તિના પચિત્તમરૂપ છે હેકલે આ માન્યતાના સંબંધમા સત્ય કહ્યું છે કે:—

“ કયામતના દિન બાદ શાશ્વત અમર જીવનને કારણે, પોતાનાં વંદાવાઓ (આનંદો વિગેરે) નો સહવાસ મનકાળ મળી શકે છે એવું મંતવ્ય ભ્રમયુક્ત લાગે છે જે વંદાવાઓનું મિલન થાય એમ માની લાઇએ તો, શત્રુઓ વિગેરેનું મિલન પણ થાય એમ માનવું જ પડે શત્રુઓ વિગેરેનાં મિલનથી વંદાવાઓનું મિલન નિર્ગર્ક જેવું અને એમાં કંઈ શકા નથી. વંદાવાઓનો શાશ્વત સહવાસ પણ અનેક રીતે દુષ્ટરૂપ થઈ પડે પોતાની પત્ની આદિનો શાશ્વત સહવાસ સર્વથા ઇષ્ટ જ થઈ પડે એમ આ મંતવ્યમાં સૂક્ષ્મ વિચાર કરતા નથી જણાતું. સૌ સ્ત્રીઓના પતિ અને ઉપર બાળકોના પિતા પોતેન્કના મહાશક્તિશાલી રાજા ઓગડસને પણ પત્નીઓ આદિનો શાશ્વત સહવાસ સ્વર્ગમાં રચિકા થઈ પડે કે નહિ એ એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે ”

મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાનનું મંતવ્ય કાષ્ટ રીતે સત્ય ઠરી શકતું નથી એ મતવ્ય સત્ય માનીએ તો, અનેક આશંકાઓ ઉદ્ભવે છે મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાન સંભવનીય હોય તો, સ્વર્ગનું શાશ્વત જીવન એક જ પ્રકારનું હોય કે ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપયુક્ત હોય એ પ્રશ્ન સૌથી પ્રથમ ઉપસ્થિત થાય છે. સર્વ આત્માઓનો વિકાસ સ્વર્ગમાં એક સરળો જ થયા કરે કે કેમ અથવા તો સ્વર્ગમાં કાષ્ટ પણ પ્રકારના વિકાસને સ્થાન જ નથી કે કેમ એ પ્રશ્નો પણ ઉદ્ભવે છે અકાળ મૃત્યુ પામેલાં બાળકની સ્થિતિ સર્વથી વિકાસ રહિત જ રહે કે કેમ, શરીર વિગેરેની શક્તિથી વંચિત બનેલા વૃદ્ધો વિગેરે કંઈ સ્થિતિમાં સ્વર્ગમાં શાશ્વત જીવન વ્યતીત કરે એ પ્રશ્નોના સમાધાનકારક જવાબો પણ પુનરુત્થાન-મતવાદીઓને આપવાના રહે છે.

અત્યત સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિએ વિચાર કરતા, શાશ્વત રાગ કે નફની માન્યતા એક કામચૂપ લાગે છે જે શાશ્વત સ્વર્ગ અને શાશ્વત નર્ક જેવું હોય તો ઇશ્વરને સર્વ મનુષ્યોના બે વિભાગો કરવા પડે એ વિભાગો કરતી વખતે કરોડવધિ મનુષ્યોમાં પ્રબળ

અસંતોષ વ્યાપી રહે. એ અસંતોષનું નિવારણ કરવા માટે ધર્મ કોષ મધ્યમ માર્ગ કાઢવા બંધ તો તે પણ કોષને પસંદ ન પડે. મધ્યમ માર્ગને બદલે બીજો કોષ માર્ગ ધર્મ ગ્રહણ કરે તો તેનું પરિણામ દુઃખ આદિ દૃષ્ટિએ જગતની સદૈવ પ્રવર્તમાન સ્થિતિને અનુરૂપ જ આવે. આ રીતે સ્વર્ગ દુઃખરૂપ જ બને. સ્વર્ગના મનુષ્યો જેમનું સુખદુઃખ ધર્મની કૃપા કે અવકુષાનાં પ્રમાણમાં ઓછુંવડું હોય તેમના વચ્ચે સાહજિક રીતે ધર્મ-ભાવ ઉત્પન્ન થાય. પરમાત્માનું સ્વર્ગ અને નર્ક જે આવાં જ હોય તો જગતમાં એવાં સ્વર્ગ અને નર્ક નથી શું ?

મનુષ્યને તેના પાપો અનુસાર જ શિક્ષા થવી જોઈએ એવો કુદરતનો અવિચળ ન્યાય છે. જે અસુક મનુષ્યોને શાશ્વત સ્વર્ગ અને અસુક મનુષ્યોને શાશ્વત નર્ક પ્રાપ્ત થાય તો તેમાં ન્યાયનું હાહાકારું ખૂન થાય છે એ સ્પષ્ટ છે. થોડાં પાપ કરનારને શાશ્વત નર્ક અને ઘણાં પાપો કરનારને પણ શાશ્વત નર્ક મળે એ ક્યાંનો ન્યાય ? એ નથી સમજાતું. ધર્મરતો આવો ન્યાય હોય તો એ ધર્મ અન્યાયની પ્રતિમૂર્તિરૂપ છે એમ જ કહી શકાય.

કોષ મનુષ્યને તેનાં પાપ માટે પશ્ચાત્તાપ આદિની તક ન આપવી અને હંમેશને માટે તેને નર્કમાં રથાન આપવું એ પાપનાં સ્વરૂપ અને પરિણામની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં, ધોરમાં ધોર અન્યાય રૂપ લાગે છે. પરમાત્મા ખરો ન્યાયી અને દયાળુ હોય તો તે આવી શિક્ષા ન જ કરે. કહેવાતા પરમાત્માનું ગૌરવ પણ તેથી નિઃશેષ થાય છે.

એક સ્ત્રી જેણે એક પછી એક કેટલાંક વાઘઓ સાથે લગ્ન કર્યાં હતાં તેના સંબંધી નિર્દેશ કરતાં ઇસુએ જે ઉદ્દાગારો કાઢ્યા હતા તે ઉપરથી ખુદ ઇસુને વ્હાલાઓના મિલનની શક્યતાની દ્રષ્ટિએ, પુનરુત્થાપનના મતમાં જરાયે શ્રદ્ધા ન હતી એમ સમજી શકાય છે. ઇસુએ તે પ્રસંગે કહ્યું હતું કે-

“ આ દુનિયામાં મનુષ્યો અર્થાત સ્ત્રી-પુરુષોનાં લગ્ન થાય છે. સ્વર્ગની દુનિયામાં કોષનાં લગ્ન નથી

થતાં. પુનરુત્થાન બાદ તે દુનિયામાં નિવાસ કરવા યોગ્ય સ્ત્રી-પુરુષોનાં લગ્ન સંભવતાં નથી. ”

મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાનનો મત ચાહુદીઓ, ઇજીપ્શીઓ, પારસીઓ અને ઇસ્લામીઓને માન્ય છે. એ મતનું મૂળ હિન્દુઓના યમદેવ ઉપરથી નીકળી શકે છે. યમરાજ પાપ પુણ્ય અનુસાર મનુષ્યો વિગેરેને શિક્ષા કરે છે. જે તે મનુષ્યને તેનાં પાપ કે પુણ્ય અનુસાર સ્વર્ગ કે નર્ક મળે છે એવું હિન્દુઓનું મંતવ્ય છે. યમરાજનાં ન્યાયનો અવતાર શંખાય છે. તે સર્વ જીવોનાં ઇષ્ટ અનિષ્ટ કર્મોનો ન્યાય કરીને દરેક જીવને યોગ્ય શિક્ષા કરે છે એમ હિન્દુઓ શ્રદ્ધાપૂર્વક માને છે. *

મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાનમાં માનનારા બધા મનુષ્યો, મૃત્યુ બાદ પુનરુત્થાન એટલે શાશ્વત સ્વર્ગ કે નર્કની પ્રાપ્તિ એમ ન માનતા. હાલ પણ ઘણા મનુષ્યોની એવી માન્યતા નથી. દરેક મનુષ્યને તેનાં મૃત્યુબાદ કર્મોને અનુસાર સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે એવી પુનરુત્થાનના સંબંધમાં સામાન્ય માન્યતા પ્રવર્તતી હતી. હાલ પણ એવી જ માન્યતા સામાન્ય રીતે પ્રવર્તે છે. કર્મરૂપ સૂક્ષ્મ બળોને કારણે, આત્માને જુદી જુદી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. એક પછી એક શરીરો, નિવાસસ્થાનો અને પરિસ્થિતિ બદલાય છે એ મૃત્યુબાદ પુનરુત્થાનનો રહસ્યાર્થ છે.

મૃત્યુ બાદ શાશ્વત સ્વર્ગ (પરમ વિશુદ્ધ સુખમય સ્થિતિના અર્થમાં) નિર્વાણથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે. નિર્વાણની પ્રાપ્તિથી, આત્મા પરમ સુખમાં

* અમની બહેનલું નામ યમી, તેનો જન્મ યમ સાથે જ થયો હતો. થોતાની સાથે લગ્ન કરવા માટે, યમીએ યમને ઘણીયે વાર ચાચના કરી હતી પણ એ ચાચનાનો યમે અસ્વીકાર જ કર્યો હતો. યમી એટલે મૂર્તિમાન કર્મ-ફલ, કર્મફલ એટલે આત્માની પરિસ્થિતિમાં પરિવર્તનબળક કર્મફલ સુદાય એવો અર્થ નીકળી શકે છે. કર્મ-ફલનું અસ્તિત્વ આત્માથી પર ન હોઈ શકે. કર્મ અને કર્મ-ફલનો ઉદ્ભવ સાથે જ થાય છે. યમ એ યમીનો ભ્રેષ્ઠી ભાઈ છે, (નહિ કે પતિ) એમ આ ઉપરથી પ્રતીત થઈ શકે છે. આત્માની અશુદ્ધ સ્થિતિમાં જ કર્મ અને કર્મ-ફલની પરિણતિ થાય છે.

વિલીન થાય છે. આત્મા સદુ જ સુખમાં શાશ્વત અનેરો આનંદ અનુભવે છે. શાશ્વત સ્વર્ગ આ પ્રમાણે નિર્વાણથી જ સંભવી શકે છે. નિર્વાણ વિના શાશ્વત સ્વર્ગ કોઈ બીજી રીતે સંભાવ્ય નથી જ

સર્વ મનુષ્યોનું પુનરત્યાન થશે એમ ખુદ ઇસુએ પણ કહ્યું નથી. ઇશ્વરના ખરા પુનરૂપ જેઓ મહાન પુણ્યશાલીઓ છે અને જેઓ દેવ આદિ સ્વરૂપમાં સ્વર્ગમાં રહેવા માટે સર્વથી પાત્ર હોય તેમનું જ પુનરત્યાન થશે એમ ઇસુએ કહ્યું છે. સ્વર્ગમાં સ્ત્રી-પુરુષ જેવું કાંઈ નથી અર્થાત્ સસાર-વાસનાના મૂર્ત અનુભવને માટે સ્વર્ગમાં રથાન જ નથી એમ પણ ઇસુએ સાદ્ / સાદ્ શબ્દોમાં જણાવ્યું છે

સર્વ જીવોનું સમકાલીન પુનરત્યાન અશક્ય જ હોય આ હકીકત બાળુએ મૂકતાં, ઇસુના ઉપદેશક

કથનો અત્યંત રહસ્યપૂર્ણ છે એ કથનોનું ગદ્યરૂપ એ જ હાઈ શકે કે -આત્મા કુદરતી રીતે નતિથી પર છે. તેમાં નતિ જેવું કશું નથી. આત્માને તેના કમો પ્રમાણે સ્ત્રી કે પુરુષનું શરીર પ્રાપ્ત થાય છે. એક જ આત્મા સ્ત્રી કે પુરુષરૂપે અનેક અવતારો લે છે કોઈ વાર નપુમકત્વ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. જેઓ ખરેખરા પુણ્યશાલી હોય તેઓ જન્મ અને મૃત્યુથી મુક્ત થાય છે આત્માની અસિંગતાને કારણે તેઓ પણ નિગરહિત બને છે.

પુનરત્યાનનું આ રહસ્ય સૌ કોઈએ સમજવાનું છે, પુનરત્યાપનમાં ખરી રીતે મૃત્યુનો જય અને અમર જીવનની પ્રાપ્તિ રહેલ છે.

પુનરત્યાનના સિદ્ધાન્તનું ખરું રહસ્ય સમજનારને પુનર્જન્મના સિદ્ધાન્તની પ્રતીતિ જરૂર થઈ શકે છે.

જીવાત્માને ઉપદેશ

સ આહકઃ—મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી

જીયા લોળે ! હો મત કરો ઇતના શુભાન.
મેરા મેરા કરતા કોઈ નહીં તેરા,
એસા સમજો કે ભજો ભગવાન
માત પિતા હો તેરે કોઈ ન સાથી,
નિકલ ચલેગી એકલી તેરી જાન.
ઘડી ઘડી કરત ઘટત જાય ધીન ધીન,
આયુ ચલે જાય જેસે પીપલ કે પાન,
આયુ ચલે જાય જેસે કુંજર કે કાન,
આયુ ચલે જાય જેસે સન્ધ્યા કે વાન.
સદ્ગુરુ કહે તે સુણો હો ભવિકજન,
મોહ મદ છોડો જળ મિલે નિર્વાણ
અજિત કહત કર જોડી વિનયમે,
ગઈ સો ગઈ હો અખ સાવધાન.

જ્યાં ૧

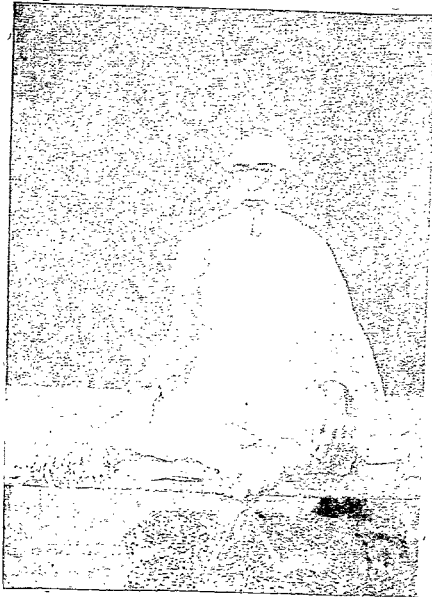
જ્યાં ૨

જ્યાં ૩

જ્યાં ૪

જ્યાં ૫

એક વિદ્યાવ્યાસંગી ત્યાગી જીવનની સુવાસ સ્વ૦ મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજીની ઉજ્જવળ સાહિત્યસેવા [:લેખક—શ્રી ભોગીલાલ સાંડેસરા]

કેટલાંક જીવન પ્રવૃત્તિપ્રધાન હોય છે, કેટલાંક નિવૃત્તિપ્રધાન જીવનને ઘણી વાર અણુવટી પ્રસિદ્ધિ મળે છે, બધારે નિવૃત્તિ-પ્રધાન જીવન પોતાની એક રિઘર જીવનદૃષ્ટિને નબર સમીપ રાખીને આત્મકથાધાર્થે વા. લોકસંપ્રદાયાર્થે અનાસક્તપણે કાર્ય કર્યે બધા છે—પછી તેને પ્રસિદ્ધિ મળે કે ન મળે, પહેલા પ્રકારનું જીવન ભણે લોક-ખત્રીસીએ સકલું, પણ ઔદિક અને આધ્યાત્મિક સંસ્કરિતાનું ધરાતલ તૈયાર કરનાર જીવન તે આ બીજા પ્રકારનું જ. પ્રત્યેક જીવનલક્ષી માણસને મન સામ્રાજ્યસંસ્થાપક સસુદ્યુત કરતાં અદ્યાધ્યાત્મીકાર પાણિનીનું રથાન અનેકગણું ઊંચું જ રહેવાનું.

આવી એક નિવૃત્તિપ્રધાન જીવનકલાએ થોડા દિવસ પૂર્વે આ જગતમાંથી વિદાય લીધી છે.

એ જીવનકલા ધારણ કરનારનું નામ મુનિ ચતુર-વિજયજી. જૈન સાહિત્યના ભારતપ્રસિદ્ધ સંપ્રાદય અને સંસ્કૃતક પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજીના એ શિષ્ય તથા પ્રખર વિદ્વાન અને વિખ્યાત ગ્રંથસંપાદક મુનિશ્રી

પુણ્યવિજયજીના એ ગુરુ. એ વિદ્વાન ગુરુ-શિષ્ય-પ્રશિષ્યની ત્રિપુટી આજેની પુટી ગઈ છે અને માત્ર જૈન સમાજને જ નહિ પણ હિન્દુભરતી પંડિતામને તેનો અદ્વિસાસ છે.

અંતરંગી સમુદાર—

આજથી મીતરે વર્ષ પૂર્વે જન્મેલા અને પચાસ વર્ષ પૂર્વે દીક્ષિત થયેલા મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ છતાં પ્રાચીન ભાષાઓ અને કાવ્ય, કોશ, અલંકાર, નૈનાગમેષ્ટિ સાહિત્યનો અભ્યાસ કર્યો બાદ પ્રાચીન સાહિત્યના મહાકાવ્યો કાવ્ય દાહ્યમાં લીધું. તે કાળે પ્રાચીન જૈન ભંડારોની ફાળ ખૂબ અસ્તવ્યસ્ત અને અસ્થવસ્થિત હતી મંજીપાનનું જે કંઈ કાવ્ય પોળનાં પત્રો કે ગદ્યોના મધ્યે તરફથી થતું તે ડહોળા અને ધુલિરસિત હતું પાટણ જેવું શહેર કે જ્યાંના ભંડારોમાંના હસ્તલિખિત ગ્રંથોની સંખ્યા આશરે ૧૫૦૦૦ જેટલી થતા જાય છે, ત્યાંપણ એ જ ગિચ્છિત હતી પ્રવર્તક શ્રી. કાન્તિવિજયજી અને મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીએ ભંડારોના સમુદારનું કામ હાથ ધર્યું દરેક ભંડારના ગ્રંથોના સવિસ્તર, વિગતવાર લીસટ તૈયાર કરાવ્યા અને પ્રત્યેક ગ્રંથ ઉપર ટકાઉ ફાગળનું કવર ચડાવી તેના ઉપર પ્રતનો નંબર લખાવવાની વ્યવસ્થા ગર કરી, જેથી અભ્યાસીઓનું કાવ્ય ખૂબ જ સરળ બની ગયું. વળી ભંડારના ઉદ્ધાર માટે નાણા એકત્ર કરવામાં પણ મુખ્યત્વે ચતુરવિજયજીનો જ હિસ્સો હતો. ગયા એપ્રિલ માસમા પાટણમાં હૈમ સારસ્વત મંત્ર ઉજવાયો અને ભંડારો રાખવા માટેનું સુંદર મકાન ખુલ્લું મૂકાયું તે પ્રમગે ગૃન્નાતના જે સાહિત્ય-મિકા હાજર હતા તેમનાથી જૂલગતની મંરકારિતાના ઇતિહાસના એક મીમાસિન્દ તરીકેની એ કાર્યની સુચકતા અભાષી નહી જ રહી હોય આ બધા કાર્યોને અગે સ્વયં સતત પ્રયત્ન કરતા છતાં પોતે ગુપ્ત રહી આ કાર્યોના મથ ચતુરવિજયજીએ ગુરુચરણે જ ધર્યો છે અને ગુરુદેવના ગૌરવમાં ઉમેરો કર્યો છે ઉપરાંત, લીંબડીના જ્ઞાનભંડારોને વ્યવસ્થિત કરી તેની વિગતવાર સચિ પ્રસિદ્ધ કરવાનો થત પણ તેમને જ ધોતે છે. તેમણે સંખ્યાબધ પ્રત્યેક એકત્ર કરીને સેકેડો હસ્તલિખિત ગ્રંથો સુધાર્યા હતા, અને

એવી રીતે શુદ્ધ કરેલા ગ્રંથો તેમણે પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજીના વડોદરા તથા છાણી ખાતેના જ્ઞાનભંડારોમાં મૂકેલા છે. આ ઉપરાંત ઉદ્ધાર કે ઉદ્ધરના મોખા જતાં ગયાવેવા કે જળમખાધિ સેતાં અટકાવેલા એવા મેકેડો હસ્તલિખિત ગ્રંથો પણ તેમણે એ ગ્રંથભંડારોમા સુરક્ષિત રાખેલા છે.

સદ્ગતના જૈન દેવાનાગરી અક્ષરો દિવ્ય હતા. હું સમજુ છું કે જેમણે પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતો જોઈ નથી તેમને આ 'દિવ્ય' વિશેષણ વધારે પડતુ લાગશે, કેમકે એ કલા હવે લુપ્તપ્રાય, બની છે પરંતુ તેમની લિપિ જોઈને મોટા લલિયાઓ પણ અજાણ જતા તેમણે અતેકાને લેખન-કલામા પ્રવીણ કર્યા હતા, જેના પ્રતીકરૂપે પ્રાચીનમાં પ્રાચીન તાડપતના ગ્રંથોની સર્વોત્કૃષ્ટ અને કલામય નકલો કરનાર પાટણવાળા શ્રી. ગોરધનદાસ લક્ષ્મીશંકર ત્રિવેદી આજે વિવશાન છે સતત છ વર્ષ પર્વત મખ્યાબધ લલિયાઓએ મુનિજીની દૈખરેખ નીચે હમરો ગ્રંથ લખ્યા છે બે મહાન કાર્યો—

આમ છતાં, મુનિશ્રી ચતુરવિજયજીના જીવનમા સૌથી મહાન કાર્યો હું બે સમજુ છું. એક, આત્માનંદ જૈન ગ્રંથમાલાનું પ્રકાશન અને બીજું મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજી જેવા, શિષ્યાદિચ્છેદ પરમચમૂની લાગણી અનુભવવાનું મન જેમને જોઈને થાય એવા, આદર્શ શિષ્યનું ઘડતર. આત્માનંદ ગ્રંથમાળા તરફથી જૈન ધાર્મિક, ઐતિહાસિક અને સામૃતિક ઉપયોગિતાવાળા ૮૭ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથો બાનગર શ્રી જૈન આત્માનંદ મજા મારફત આજ સુડીમા પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે અને નખુ રાથે હાતમા છપાય છે એ ગ્રંથમાલાના ઉત્પાદક, સચાવક અને મપાદક ચતુરવિજયજી હતા ગ્રંથમાળાના સંવર્ધન માટે જીવનના અત સુધી તેમણે કાષ્ટ પ્યેલક્ષી સુવાનને છાને એવા ઉત્સાહ અને આનંદથી જરૂરમત ઉઠાવી છે તેમની એકતાનતા જોઈને અજ્ઞાપ્યા માણુમેને તો ખૂબ જ આશ્ચર્ય થતું. હું પાટણ હાઇસ્કુલમા અભ્યાસ કરતો ત્યારે ત્યાંના હેડમાસ્ટર શ્રી કલ્યાણરાય જોષી મને વારવાર કહેતા

કે, “ પુણ્યવિન્યયજી ખૂબ કામ કરે છે, તે માટે મને માન થાય છે પણ આશ્ચર્ય નથી થતું. ” આશ્ચર્ય તો સાડી વટાવી ગયેલા ચતુરવિન્યયજીને જોઈને થાય છે. ”

સદ્ગતની સમગ્ર વિદ્વત્તાને વારસો તેમના શિષ્ય સુનિશ્ચી પુણ્યવિન્યયજીને મળ્યો છે. પુણ્યવિન્યયજીને કેળવીને જૈન સમાજ અને ગુજરાત ઉપર તેમણે મહાન ઉપકાર કર્યો છે. સર્વ વિષયોને આવરી લેતી પુણ્યવિન્યયજીની વિદ્વત્તા જોટલી અદ્ભુત છે તેટલું જ ગુરુના જીવનકાર્યમાં તેમનું તાદાત્મ્ય પણ અદ્ભુત હતું. ધણુંખરાં ગ્રંથ સંપાદનો એ ગુરુ-શિષ્યે સાથે મળીને જ કરેલાં છે. ‘ ભારતીય જૈન શ્રમણ સંસ્કૃતિ અને લેખનકલા ’ એ વિષય પરનો પુણ્યવિન્યયજીનો નિબંધ આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિધાને વરેલો છે. એ ગુરુશિષ્યને ચરણે જોડીને મેં અપભ્રંશ અને જૂની ગુજરાતીના ઘાડા જગલમાં યથાશક્તિમતિ ફેરીઓ પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. ઉમળકાભર્યા એકવચનથી બોલાવતા ચતુરવિન્યયજીના સાદનો બહુકાર હજીયે વાગે છે અને વિદ્વાનું ઋણ તો કેમ કરીને ફેડાશે ?

વિદ્વાનોનું તીર્થસ્થાન : પાટણ-

અવસ્થાને કારણે પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિન્યયજી શિષ્યપરિવાર સહ દસેક વર્ષ થયાં પાટણમાં સ્થિર થઈને રહેલા છે ત્યારથી તો પાટણ ખરા અર્થમાં ‘વિદ્વાનોનું’ તીર્થસ્થાન બની રહેલું છે. ભંડારનો ઉપયોગ કરવા કે જોવા માગનાર પ્રત્યેક સભજનને પ્રવર્તકજીના પદ્મશિષ્યે ગંધી જ સગવડો આપાવેલી છે. સૌજન્ય અને નમ્રતા જોટલી ગંધી કે કદી પણ કોઈની આગળ ઉપકારનો ભાવ પ્રકટ થવા દીધો નથી.

સદ્ગતનો જીવનવ્યવસાય હતો વિદ્યાવ્યાસંગ જોટલે જીવનભર પ્રત્યેકને જોઈએ તેટલી મદદ તેમણે કર્તવ્યભુક્ષિથી કરેલી છે. સદ્ગત ચીમનલાલ દલાલ પાટણના ભંડારોનું સાંગીપાંગ અવલોકન કરી શકેલા તે શ્રી ચતુરવિન્યયજીની સહાયને પરિણામે જ. જો તેમ ન થયું હોત તો સ્વ. દલાલની તપાસનું પરિ-

ણામ પણ ભંડારકર, પિટસન કે જુદહરની તપાસના જેવું અર્ધદમ્બ જ રહ્યું હોત. આ કણબોના સમાર ઉલ્લેખ સ્વ. દલાલે ગાયકવાડઝ ઓરિએન્ટલ મિસી. ઝમાં પોતાના લગભગ પ્રત્યેક સંપાદનની પ્રસ્તાવનામાં કરેલો છે. ‘ સન્મતિતર્ક ’ ના હુ.સ્કહ સંપાદનકાર્યમાં પં. સુખલાલજી અને પં. ખેચરદાસજીને તેઓ તરફથી કેટલી કિંમતી સહાય મળી હતી તેનો સ્વીકાર એ સંપાદકો જ કરશે. શ્રી. રસિકલાલ પરિખને ‘ કાન્તાનુશાસન ’ના સંપાદનમાં પણ એ સહાય ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડી હતી. પંડિત-અવર શ્રી. જિનવિન્યયજી તો ચતુરવિન્યયજીના જ એક વારના અંતેવાસી છે; અને ‘ પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિન્યય જૈન ઇતિહાસમાળા ’ માં જિનવિન્યયજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલા ‘ વિનુસિ વિવેણી ’ ‘ પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ ’, ‘ કૃપારસ કાપ ’, ‘ રાત્રુંજયતીર્થોદ્ધાર ’, ‘ ઐતિહાસિક ગૂર્જર રાસમય ’ ઇત્યાદિ ગ્રંથો તેઓશ્રીના સહકારને બોધા આભારી નથી. આ ઉપરાંત, પં. લાલચંદ્ર ગાંધી, શ્રી. ગીગ નલાલ જયચંદ શાહ, પં. ભગવાનદાસ દરખચંદ, શ્રી. મોતીચંદ કાપડિયા, શ્રી. મોહનલાલ દસીચંદ દેસાઈ, શ્રી. સારાભાઈ નવાજ, પ્રો. હીરાલાલ કાપડિયા, ડૉ. ત્રિભુવનદાસ શાહ, શ્રી. નાયાલાલ છ. શાહ ઇત્યાદિ વિદ્વાનોને પણ તેઓશ્રી તરફથી વખતો-વખત વિવિધ સહાય મળેલી છે.

સદ્ગતનું માનસ જરા જ સાંપ્રદાયિક નહોતું. અનેક જૈનેતર વિદ્વાનો પણ તેમની સહાય અને સહકારના જોટલા જ પ્રમાણમાં અધિકારી ગયા છે. ડૉ. હીરાનન્દ શાસ્ત્રી કે ડૉ. ભટ્ટાચાર્ય, ડૉ. પી. એચ. વૈદ્ય કે પ્રો. બળવંતરાય દાંડાર, રવિશંકર રાવળ કે મંજુલાલ મજુમદાર, સ્વ. કેશવલાલ ધ્રુવ કે સ્વ. તનુગુપ્તરામ ત્રિપાડી, રાગલાલ મોદી કે કનૈયાલાલ દવે, કલ્યાણરાય જોષી કે ચતુરભાઈ પુરપાતંગદાસ પટેલ, મધુસૂદન મોદી કે કેશવરામ શાસ્ત્રી, મણિલાલ મિસ્ત્રી કે અમૃતલાલ વસન્તલાલ, નાનાલાલ મહેતા કે ધર્મોનંદ દાસ જોષી સૌને જોઈતા તમામ સહાય તેમણે ઉદારભાવે આપેલી છે. મારા જેવા જૈનેતર ઉપર પણ તેઓશ્રીની અસીમ કૃપા હતી.

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પૈકી જર્મનીના ડૉ. વાકોચ્ચી અને શુર્લીંગ, ઇટલીના ડૉ. ટેમીટરી, ઝેકાગ્નોલેકિયાના ડૉ. વીન્ટગનિત્સ, ફ્રાન્સના ડૉ. મીચે લેવી, અમેરિકાના ડૉ. નોર્મન બ્રાઉન વગેરેને પણ તેમના સુશોધન કાર્યમા છૂટે હાથે મહાય કરીને પચ્છેશોમા આપણા જ્ઞાન સરજારના પ્રચારને તેઓશ્રીએ વેગ આપ્યો હતો. ડૉ. અધિકારી મનુષ્યને જોષ્ટતી હાથપ્રતો ભંડારમાથી પોતાના નામે-નોંધાવીને કઢાવી આપનાર ગુરુ-શિષ્યના નામ ઉપર આને પણ સોએક પ્રતો પાટણ ભંડારના ચોપડે ઉધરેલી હશે એમ મારુ માનવું છે એ બધી પ્રતો તેમણે યોગ્ય માણસોને ઉપયોગ માટે આપી છે. પ્રાચીન હાથપ્રતોની કિંમત નેઓ સમજે છે તેઓ જાણે છે કે આ ઉદારતા સામાન્ય નથી લેખાતી

પદવીધરોધી થે મહાન

સદ્ગત ચતુરવિજયજી ૨૬ હાવા છતા નવા અને જૂના વિચારોની સમન્વય મૂર્તિરૂપ હતા. જૂના જમાનાના હોવા છતા પ્રવતમાન યુગને બરાબર સમજનારા હતા તેઓશ્રી પદવીધર નહોતા, પદવીનો તેમને મોહ પણ નહોતો, છતાં પદવીધર પ્રસિદ્ધિના ખુશીયુગલ ધુકીને જે કંઈ કરે છે તેના કરતા અનેક-ગણ્ય કાર્ય એકલે હાથે તેઓ કરી અચેલ છે. શ્રી પુણ્યવિજયજીના સહકારવી તેમણે સપાદિત કરેલ પ્રાકૃત 'વસુદેવ હિંડિ' બી એ તથા એમ. એ ના અર્ધમાગધીના અભ્યાસક્રમમા નિયત થયેલ છે. સદ્ગતે સપાદિત કરેલા સ સ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથોની નામા વલી નીચે મુજબ છે—

સમવસરણુતવ, કુલ્લક ભવાવલિ પ્રકરણ, લોક નાલિદાનિ શિક્ષા, યોનિસ્તવ, કાલસપ્તતિકાપ્રકરણ, દેહરિથતિસ્તવ, સિદ્ધહિંડિકા, કાપરિથતિસ્તવ, ભાવ પ્રકરણ, નવતત્ત્વ પ્રકરણ, વિચારપચ્ચાશિક્ષા, બંધપદ્ પચ્ચાશિક્ષા, શ્રાવકમતમંગ પ્રકરણ, પરમાણુ પુદ્ગલ પદ્ધતિશિક્ષા, દેવવન્દનાદિ ભાષ્યત્રય, મિદ્ધપચ્ચાશિક્ષા, અભાયઉજ્જ્વલક, વિચારસપ્તતિકા, પચ્ચસૂત્ર, જન્મ-સ્વામી ચરિત્ર, રત્નપાલનુષકયાનક, સ્કૃત રત્નાવલી,

મેઘદૂતમગ્ધવાલેખ, યેનોદ્ધન, ચ પદમાવા કથા, મગ્ધ-શ્વ કૌમુદી, શ્રાદ્ધ ગુણુવિવરણુ, ધર્મગ્લન પ્રકરણ, ઉપદેનમપ્તનિકા, કુમારપાળ પ્રબંધ, ગુપ્તગુણુપદ્ધતિનિવૃત્ત પદ્ધતિગતિકા, સમવમાગ પ્રકરણ, સ્કૃતસાગર, સ્કૃત-સકીર્તન, પ્રાચીન ડર્મગ્રંથો, મંથોધમપ્તનિકા, કુવલયમાવા કથા, સામાચારી પ્રકરણ, વસ્તુ વજ્રાધુધ-નાટક, કુમારપાલ મહાકાવ્ય, મહાવીરચરિત્ર, રમણુ-સેહરી વહા, સિદ્ધપ્રાભુત, દાનપ્રદીપ, ધર્મપરીક્ષા, સર્માનદાનધ્યાન પ્રકરણ, પ્રજ્ઞપદ્ધતિ, કંપસૂત્ર (કિર-ણાવલિ ટીકાસહિત) યોગદર્શન-યોગવિશિક્ષા, મંડલ-પ્રકરણ, જૈન મેઘદૂત, મોહરાજપરાજય નાટક, વસુદેવ હિંડિ, બૃહત્કલ્પ, પચ્ચમપદ્ધતિ ગ્રંથ, ધર્માગુદય કાવ્ય (છપાય છે) છત્વાદિ

વિદ્વાને સમર્પણેલા જીવનનો માર જોમા નીચેના વાયેતો છે એવા એ જૈન દાર્શનિક ગ્રંથો, નાટકો, કાવ્યો, કથાગ્રંથો, ગ્રંથ ધો છત્વાદિના ગ્રમસાધ્ય મ પા-દ્ધો છે 'વસુદેવ-હિંડી' કે 'બૃહત્કલ્પ' એકાદ વૅલ્લુમ ઉચલાવી જતા તેની પ્રતીતિ થયા વિના રહેતી નથી.

શી શી સમાર, ને પૂજુ
શી શી પુણ્ય વિમૂર્તિઓ ?
પુણ્યભાના ઊડાણો તો
આભ જેવા અગાધ છે.

x x x

૨૫. ચતુરવિજયજી મહારાજ:—

મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજીના દેહાવમાન સાથે, સાચે જ પ્રાચીન ગ્રમણુ-સ સ્કૃતિના એક અવશેષ સમો સ્કુલિગ અદશ્ય થાય છે મુનિ એટલે જ મોન સાધના અને આરાધનાનો એક મુસાફર એને સંસારની નાની મોટી અટપટોમા ઝપલાવાપણુ ન હોય, ધર્મ સાચે જ્ઞેને સીધો મળ્ય નથી તેની વાતો કે વિક્ષયાઓમા પણ એને કંઈ રસ ન હોય એ સમજે છે કે પ્રવાસ લાભો અને વિકટ છે, બની શકે એટલા સ્વ-પદ્ધિતમાથી એક પળનો પણ અપજ્ય ન થવો જોઈએ. ૫૧ વર્ષના તીક્ષ્ણપર્યાયમાં

શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજે જે જ્ઞાનની સેવા કરી છે તે એમની સતત ઉદ્યોગપરચલતા અને શાસન-પ્રભાવના માટેની ધગશ યતાવી આપે છે, ચર્ચા અને વિવાદોના જ્ઞેન સમાજમાં વખતોવખત ઊભા થતા વંટોળીયામાં પણ આપણે એમનું નામ નથી સાંભળ્યું, પદ્મીઓ કે વાનગાજાવાળી મોટી ક્ષમાક્ષેમાં પણ એમને સામેલ થતા આપણે ભાગ્યે જ જોયા છે. એમને સાચો શોખ જ્ઞાનભક્તિનો હતો એ શોખના પરિણામે એમણે જ્ઞેન સંઘ કે શાસનની કેટલી સેવા કરી છે તેનો અક્ષરોમાં ઉતારી શકાય એવો તોલ થઈ શકે નહિ. ૮૦ જેટલા સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથનું સંપાદન એમણે કર્યાનું કહેવાય છે. સામાન્ય માણસને સંપાદન એટલે શું? એનો પૂરો ખ્યાલ નહિ આવે, તેમ એક પ્રાચીન ગ્રંથભંડારનું સચ્ચીપત્ર તૈયાર કરવામાં કેટકેટલી મુઝવણો નડે છે-કેટલી મગજમારી કરવાની હોય છે તેની કલ્પના પણ માત્ર અતુલવી જ કરી શકે; શ્રી ચતુરવિજયજી

મહારાજ અને એમની આસપાસ વસતો સમુદાય, શાસ્ત્રોદારનાં અહોનિશ સ્વપ્ના સેવતો અને એની સરખામણીમાં ખીજ નાની વસ્તુઓને અતિ ગૌણ માનતો, તેથી જ તેઓ જીવનમાં આટલી મૌન અને નિરાડખરી સેવા કરી પોતાનું નામ અમર કરી ગયા છે.

દ્રાષ્ટાએ કહ્યું છે કે દ્રાષ્ટ વિષયની પૂરેપૂરી તત્ત્વસ્પર્શી સાધના કરવી હોય તો તે વિષયની પાછળ “ પાગલ ” બની જવું જોઈએ. આ ઘેલછા પણ પોતાને અને જન સમુદાયને માટે દેવતાઓના આશીર્વાદરૂપ બની જાય છે. શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજમાં એવા જ પ્રકારની તત્ત્વીનતા હતી. વર્તમાનપત્રો કે વ્યવખ્યાનપીઠોની કાર્તિથી તેઓ આશ્ચર્ય ને આશ્ચર્ય રહ્યા છે. એમના સ્વર્ગવાસથી એમના સમુદાયમાં તો એક મોટી ખોટ પડી છે જ-પણ જ્ઞેન સમાજને માટે પણ એ ખોટ પૂરાય એવી નથી. શાસ્ત્રદેવ એ પવિત્ર આત્માને પરમ શાંતિ અર્પે! (એક નોંધ)

વર્તમાન સમાચાર

આચાર્ય શ્રી વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજી

મહારાજનો વિહાર

આચાર્યશ્રી રાયદાદ (પંજબ)થી વિહાર ફરતાં ને રથજે રથજે ઉપદેશ આપી અંદગ અંદરના શ્રાવકોના ક્લેશો દૂર કરાવી, સનેત ગામમાં પધારતાં પાટણથી પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજના સ્વર્ગવાસનો તાર મળતાં તે શોક-જનક સમાચારથી આચાર્યશ્રી તેમજ તેમના આખા સમુદાયે ખૂબ દિલગીરી વ્યક્ત કરી દેવવંદન કર્યું હતું અને પ્રવર્તકજી મહારાજને નેવું વર્ષની વૃદ્ધ ઉમ્મરે આવા મુશિખની પડેલી ખોટથી પાટણ

આશ્વાસન આપતો દિલગીરીનો તાર કર્યો હતો.

કારતક વદિ પ ના રોજ લુધીયાના- (પંજબ)માં શ્રી સંઘના પૂર્ણ ઉત્સાદ સાથે પ્રવેશ કર્યો હતો આ પ્રસંગે લુધીયાના શ્રી સંઘે આખા શહેરને ધ્વજ-પતાકાથી શણગારી આત્મગેટ, લક્ષ્મીગેટ, હર્ષગેટ, વલ્લભગેટ, સોહનગેટ, સમુદ્રગેટ, વગેરે ગેટો બનાવી ગામરને શણગારી હતી. વરધેડો પણ તેટલા જ ઉત્સાદ સાથે કાદવામાં આબો હોતો, જેને શહેરમાં ફરતાં ત્રણ કલાક પતાર થયા હતા. આ પ્રસંગે અનાતનધર્મ મદાવીરજી, શ્રી આત્માનંદ જ્ઞેન રકુલ ને લુધીયાના નગરવાસીઓ તરફથી જુદા જુદા ત્રણ અભિનંદન પત્રો આચાર્યશ્રીને અર્પણ થયા હતા.

ચુરુણીજ લાલઓજ મહારાજનો સ્વર્ગવાસ

કારતક વદિ ૮ સોમવારના રોજ તેઓશ્રી આ શહેરમા કાળધર્મ પામ્યા છે. ધણી વખતથી સામાન્ય ખીમારી તેઓ ભોગવતા હતા

તેઓશ્રી પ્રાતઃગરુડીય શ્રી વૃદ્ધિવદ્રજ મહારાજના શિષ્ય હતા ને ઘણા વર્ષોના દીક્ષિત હતા વિદ્યા કરવાને અશક્ત થયા ત્યારથી ભાવનગર-મા રિયરવાસ કર્યો હતો અને ત્યારથી શ્રાવિકાઓને ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય હાથમાં લીધું ને તેઓશ્રીના ઉપદેશથી તેઓશ્રીના નામની શ્રાવિકાશાળાની સ્થાપના અને દસ વર્ષથી થયેલ જેમા તેઓની ખાસ દેખરેખ નીચે શ્રવિકા સમુદાય ધાર્મિક શિક્ષણ લઇ રહેલ છે. અમુક આગમો અને પ્રકરણોના યુગ્મગતી ભાષાતર કરાવી તેઓએ ઉપદેશદાગ પ્રકાશિત કરાવ્યા હતા તેઓશ્રીએ લાખા વર્ષો સધી યોગ્ય રીતે ચારિત્રનું પાલન કર્યું હતું. આપણા સાધ્વી સમુદાયમા તેવા ચુણીયલ સાધ્વીજની ખોટ પડી છે આ સમા તે માટે દિલગીરી બહેગ કરે છે

શ્રી ગિરધરભાઈ આણ્ણદજનો સ્વર્ગવાસ
અત્રેના શ્રી સઘના પ્રમુખ શ્રી ગિરધરભાઈ આણ્ણદજનો માગશર શુદ્ધ ૭ ને સોમવારના રોજ સ્વર્ગવાસ થવાના ખમગ નોધતા ખેદ થાય છે તેઓશ્રીના અત્રેની પાજરાપોળ, આયળીલ ખાતુ, ભોજનશાળા, સામાયિકશાળા વગેરે ઘણા ધાર્મિક અને સામાજિક ખાતાઓની વ્યવસ્થા અને વિકાસમા કામતી ફાળો હતો. તેમજ બહારગામના દેરામરો ઉપાશ્રયની સાધન-સામગ્રી માટે ખતભરી સગવડ કરાવી આપતા હતા. તેમના જીવન દરમ્યાન કોઈપણ જાતનું માન, અધિકાર, કે પ્રતિષ્ઠા મેળવવાની લાલસા સિવાય તેઓશ્રી ભાવનગરના અનેક શ્રી સઘના અને સામાજિક કાર્યોમા સતત સેવા આપતા આવ્યા છે તેઓ આ સમાના પ્રમુખ શ્રી યુલાયજ દ-ભાઈના ન્યેજ બધુ થાય છે તેઓશ્રી એસી વર્ષની ઉમ્મરે શારીરિક નજાઈની ફક્ત પાચદિવસ સામાન્ય માંદગી ભોગવી દેહ મુક્ત થતા ભાવનગરને એક કાર્યદક્ષ આગેવાનની ખોટ પડી છે અને તેમના કુટુંબ અને આશ્રવર્ગને દિલસે જ આપી સદ્ગુના આત્માને અખંડ અને અનંત શાંતિ પ્રાપ્ત થાયો તેમ શસનદેવ પ્રતિ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વારૈયા ધરમશી ઝવેરભાઈનો સ્વર્ગવાસ

ગયા કારતક વદિ ૯ ના રોજ પોતાના નિવાસ-

તેઓ દેવ, ચુરુ, ધર્મના ઉપાસક, શ્રદ્ધાળુ, સરળ હૃદયવાળા અને વિશ્વાસુ જૈન હતા. એક ગામમા ગામમા રહેતા હતા, શિક્ષણ નહીં પામેલા હતા બહુ જ સાદુ જીવન તેઓની સારી રિયતિ હોવા છતાં ભોગવતા હતા.

પ્રતિષ્ઠા, સ્વામીવાત્સલ્ય, જ્ઞાનોદાર, ચુરુશક્તિ, વગેરે કાર્યોમા પોતાની લક્ષ્મીને સદ્બોધ્ય કરતા હતા.

ત્રાપજમાં સાધુ મુનિરાજને ઉતરવા સગવડ ન હોવાથી શ્ર ૮૦૦૦ ખર્ચો એક ઉપાશ્રય બધાઓ દ્વારા તેમજ શ્રી સિદ્ધાચળજી યાત્રાએ આવનાર યાત્રીકોને તળાગળ ધોષા યાત્રિયે ભાવનગર થઇ જવાનું હોવાથી તેઓશ્રીની સગવડ ખાતર ને નહીં સગવડવાળા એવા ભાવનગરના જૈન ભાઈઓ માટે અને ભાવનગર વેપારનું મથક હોવાથી આવનાર લાઈઓની સગવડ માટે શ્ર ૧૫૦૦૦ કમીટીને ભોજનશાળા માટે અર્પણ કર્યો હતો. તેઓ અનેક સખાવતો આશરે શ્ર. ૪૦૦૦૦) ની કરી ગયા છે આ સમામા તેઓ લાઈક મેમ્બર હતા. તેવા શ્રદ્ધાળુ ને ભોળા દિલના સમાસદની આ સરથાને બારે ખોટ પડી છે. તેઓના પવિત્ર આત્માને અખંડ શાંતિ પ્રાપ્ત થાયો તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

લાઈશ્રી વૃજલાલ ગિરધરનો સ્વર્ગવાસ

સુમારે પચાસ વર્ષની ઉમ્મરે ફક્ત દસ દિવસની ખીમારી ભોગવી કા. વ. ૯ ને મંગળવારના રોજ પચત્વ પામ્યા છે તેઓ શાંત, માયાળુ અને શ્રદ્ધાળુ જૈન હતા. દેટલાક વર્ષથી આ સમાના તેઓ લાઈક મેમ્બર થયા હતા. તેઓના સ્વર્ગવાસથી એક સારા સમાસદની ખોટ પડી છે. તેઓના આત્માને શાંતિ પ્રાપ્ત થાયો તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

લાઈશ્રી પ્રભુદાસ દીપચંદનો સ્વર્ગવાસ

સુમારે અડસઠ વર્ષની ઉમ્મરે વૃદ્ધાવસ્થાને અંગે સામાન્ય ખીમારી ભોગવી કારતક વદિ ૦) ના રોજ પચત્વ પામ્યા છે. તેઓશ્રી લાખા વર્ષથી આ સમાના લાઈક મેમ્બર હતા ને સમા ઉપર બહુ જ સારો પ્રેમ રાખતા હતા. તેઓ શાંત, માયાળુ ને શ્રદ્ધાળુ, તેમજ ધાર્મિક જીવિતવાળા જૈન ચુદરથ હતા તેમના સ્વર્ગવાસથી આ સમાને એક સારા સમાસદની ન પૂરી શકાય તેવી ખોટ પડી છે સ્વર્ગસ્થના કુટુંબને દિલાસો આપવા સાથે તેમના આત્માને

વિષય-પરિચય

૧ કાયા (પદ)	(પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ)	૧૪૩
૨ અમારા સાચા કોણુ ? (પદ)	(સ્વ. આ. શ્રી અભિનસાગરસુર)	૧૪૮
૩ ધર્મશર્માભિયુદય મહાકાવ્ય-અનુવાદ	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા)	૧૪૯
૪ શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	(પંચાસ શ્રી ધર્મવિજયજી ગણી)	૧૫૧
૫ જ્ઞાનની મહત્ત્વતા	(આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરીશ્વરજી મહારાજ)	૧૫૫
૬ હિતશિક્ષાનો ખળનો-શુભરાતી કહેવન મંત્ર	(રાજપાલ મગનલાલ વહોરા)	૧૫૮
૭ સાચો સુસુક્ષ્મ કોણુ ?	૧૬૧
૮ સેવાધર્મ-દિગ્દર્શન	(ઉદ્ધૃત)	૧૬૨
૯ સાચા ત્યાગી અને નિઃસ્પૃહી ભક્ત બને	...	૧૬૪
૧૦ આત્માની ત્રણ અવસ્થા	(મોહનલાલ દીપચંદ ઝોક્સી)	૧૬૫
૧૧ કિયા વિનાની શ્રધ્ધા શા કામની ?...	...	૧૬૭
૧૨ પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ- જ કેમ આપ્યો ?	(મુનિ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	૧૬૮
૧૩ પ્રવાહના પ્રશ્નો...	...	૧૭૧
૧૪ વર્તમાન સમાચાર...	...	૧૭૩
૧૫ સ્વીકાર સમાલોચના...	...	૧૭૪

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગરની લાઇબ્રેરીના સભ્યોને નમ્ર સૂચના.

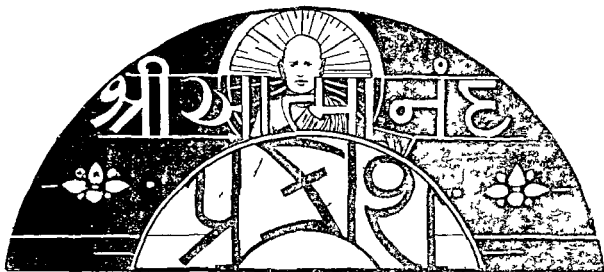
કેટલાક સભાસહો તથા ડીપોઝીટ વગેરેથી યુક્ત લઈ જનાર વાચકોને વિનંતિ છે કે ધણી લાંબા સમયથી લાઇબ્રેરીના કેટલાક વાચકો પાસે પુસ્તકો ગાકી છે. તેઓએ પુસ્તકો સભાએ આપી જવા અથવા તેના પૈસા મોકલી આપવા વિનંતિ છે. આ ગાળતની સૂચના જેની પાસે યુક્ત છે તેઓને આપવામાં આવેલ છે અને જેઓને સૂચના ન મળી હોય તેઓએ આ જાહેર સૂચનાને ધ્યાનમાં રાખી યુક્ત પાછી મોકલી અન્ય વાચકોને સરળતા કરી આપવા વિનંતિ છે.

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણે પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ધીજી પ્રાચીન વ્યવહારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મીશી, અને બે યત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. જોયા કારણો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત ગાદીંગ અને શ્રી મહાવીરરામી તથા ગૌતમરામી અને બે પૂન્ય-પાઠ શુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ ભક્તિ નિમિત્ત સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કાષ્ટ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પગ ઝોઝી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૨-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ડીકોટો એક યુક્ત માટે મોકલવી.

લખો: - શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિક પૈકી વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

• પુસ્તક : ૩૭ મુ : આત્મ સં ૪૪. વીર સં. ૨૪૬૬. પોષ :
અંક : ૬ હો આ ૨૧, સં ૩. વિક્રમ સ. ૧૯૮૬ જાન્યુઆરી :

કા....યા

(રાગ. અવરગદન અનળેયો)

કાયા કયસી ખની સો બિચારો, હમરી હૈ મોહ ઉતારો ॥ કાયા ॥ આંકણી ॥
માતપિતાકા મેલમલીના, સડ સડ હાડ ખનાયા,
ચમડા રંગ રંગીલા પાયા, સાંધા ખૂબ ખનાયા ॥ ૧ ॥ કાયાના
ચામડી છલ ચટોરી ઠગોરી, નવ નવ ખાના ખાવે,
પાક પક નાપાક ખનાવે, ખૂદગો સખ વિખરાવે ॥ ૨ ॥ કાયાના
મુંહ ફારે જખ લારા લટકે, નાકમેં બળગમ ઢેરા,
ખાલ ખાલમેં છેક હજારો, બહે.ઝરણે ઝહેરા ॥ ૩ ॥ કાયાના
રાધ રુધિર મલમૂત કુકાગ, ઊડત ગંધ ફવારા;
નેક નજર નર મુખ મરોડે, ભાગે દેખ બુખારો ॥ ૪ ॥ કાયાના
વિપય લિખારી સમજકા અંધા, દુર્ગત દેહ ઠરાવે,
જીવન જ્યોતિ આતમરામા, દેહી વિદેહી મનાવે ॥ ૫ ॥ કાયાના

પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

અમારા સાચા કાણુ ?

સર્વેયા

જે પ્રાતા ભવખંધન ટાળે, એ જ અમારા સાચા જ્ઞાન,
 જે માતા સસીનિ શિખરે, એ જ અમારી મધુરી ભાવ,
 જે વાર્તા ભગવાન મિત્રાવે, કરવી ગમતી સમર્થને જે વાત,
 જે પિતા પ્રભુ પ્રેમ સમર્પે, પુત્રપાદ એ મદાર તાત,
 લાળો જન્મ ભર્યો ભવ-વિધિને, ભભવા દેવે તમી છંદાય,
 માન્યું થાઉં પ્રતિદિન મેહાદો પળુ, પ્રતિજ્ઞા એાછી ઉભર સાય,
 સુદૃઢ કરવા રહી ગયાં જાકી, અપદૃશ્યોના કુલ ભસ્ય,
 માચિટ વિવચની નદિ વાંછા, પળુ મનહું વિચરે લલચાય,
 સુર્યપ્રકાશ નિદાગી દરખ્યો, તપસુ'ં દતુ'ં કે સંદેશે આમ,
 રહી નહિ એ ભાસ્કરની આળા, અસ્ત થવા સાળો ઉતામ,
 જેમાં હું મદારું કરતો 'તો, લાણુ'ં દેવે નદિ મદારું કેઇ,
 પ્રોઇ વૃત્તિ જાને કે ભાસ્યું, જોઇ જોઇ જાધી હુનિયા જેઇ,
 ઢરું ફરું હુનિયામાં 'તો પળુ, ગણુ'ં હુનિયા નદિ મારી ખાસ,
 વળતું પાન કરું છું 'તો પળુ, સામી મટની છે નદિ ખાસ,
 જોન જામુ માતા માનવને, જોઇ છતાંજો થાઉં ઉદાસ,
 શિર સાધ્ય કીધેલાં ફર્યો, 'તો પળુ ફળની લાગી આશ,
 અલખ મંત્રમાં લગની સાગી, પ્રભુ નામની લાગી પૂન,
 વ્યવહારે હું જોહું 'તો પળુ, મનહું માને રહું છું ગીતઃ
 દશ્ય વિચિત્રો દર્શ્યે પારિટક, ભર ચન્દ્રિમાં તો પળુ મન્ય,
 પ્રજ્ઞ વસ્તુતા ચિંત્યત અર્થે, પ્રેમપૂર્ણ લાગે છે પૂન,
 એ શીતળ શશીકાન્તિ સામે, ધીની અનિલની મધુરી તંદર,
 એ જ તળાવો એ જ દરિયા, એ જ ગામડો ને એ શોભે
 પુષ્પ જાગુ દેખાતો નૈતમ, મધુ માલનીની કડીએ મંદર,
 પ્રયત્ન કરાં અમૃતતા સરખી, આજે એ જ થઈ ગઈ છે જેડ,
 જે કાચાએ મધુરી મીઠી, દર રંગે પળુ કરતો પ્રીત,
 એ કાચા ને એ પાકવણું, બેઠે હજે પળુ થઈ સારીના
 દુર્ગંદ પાટ વિષમ ગિરિ મહાકર, નેવે અગાધો તલ નિવાસ,
 ઘર જંગલ કે સર્વે સુકામે, બહાલો મેંડ પ્રભુ પ્રભુ જામ,
 દેવે વસ્તુ પુરવી નદિ જાંડે, કાર હાકલી નદિ' છંદાય,
 પૂરણ કાં પેઠે જન નયને, પળુ મદારું નદિ વિદા દુઃખાવ
 મારો વાણુ'ં મનેમદંતા મિત્રો! જાગીએ જીવે શ્રી જગદગ,
 ઉલટ વાડ ખતાં જીવી જીવમ, મધુભવ રર નદિ ઉત્તરી મદાય.

ધર્મશર્માભ્યુદય મહાકાવ્ય

સમશ્લોકી અનુવાદ (સદીક)

(ગનાક પૃષ્ઠ ૧૧૨ થી શરૂ)

ઉપજાતિ

કોશલ દેશ વર્ણન

સદા પ્રતિબિંબ જલે પડે છે,
એવા તટિની તટના તરુઓ;
જ્યાં ઊર્ધ્વવર્તી રવિના પ્રતાપે,
પ્રયત્ન શુ' મજજનના કરે છે ! ૪૬

જ્યાં ક્ષેત્રની પાલક બાલિકાના,
ઉદ્દેશી ગીતો સુષુતાં સ્થિરાંગ;
માર્ગે મૃગોના યૈથનેય પાંથ,
માની રહ્યા લેખ્યની મૃત્તિકાના. ૫૦

આ-સ્કંધ સીધી, બહુ પુષ્પ-પત્ર-
શાખા વિટેલી તરુપક્તિ યત્ર;
છત્રશ્રી ધારતી મયૂરપત્રે,
લાખે જ દેશાધિપતિત્વ અત્રે. ૫૧

સુમનોનંદની દીકા

૪૬ જે કોશલ દેશમાં નદીકિનારે આવેલા વૃક્ષોના પ્રતિબિંબો જલમાં પડે છે તેને અંગે કવિ ઉત્ત્રેક્ષા કરે છે: જાંચે આવેલા સૂર્યના તાપથી તે વૃક્ષો જાણે સ્નાન કરવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યા હોયની ! આ ઉપરથી ત્યાના નદીકિનારાનું સૃષ્ટિસૌંદર્ય વ્યક્ત થયું છે.

૫૦. જે દેશમાં, ક્ષેત્રની રખેવાળ બાલિકાઓના ઉદ્દામ રસ-મુક્તકંઠે ગવાતા ગીતો શ્રવણ કરતાં જેના અગ નિશ્ચય યષ્ટ ગયા છે, એવા માર્ગે આવેલા મૃગલાઓના જૂથને પચિકજનો લેખ્ય મય બનેલા હોય એમ માની રહ્યા છે ! અત્રે ખેડૂત-બાલિકા જેવીનું પણ સંગીત જેવી લલિત કલામાં કેવું પ્રાવીણ્ય છે તે સૂચવ્યું છે.

૫૧. યદ સુધી સરલ-સીધી, બહુ પુષ્પ-પત્ર-શાખાના વવયથી વિટાવણી, અને મયૂરપત્રાડે છત્રની શોભા ધારણ કરતી, એવી વૃક્ષશ્રેણી, જે દેશનું, સર્વ દેશમાં જાણે અધિપતિપણ્ય પ્રકાશી રહી છે.-ઉત્ત્રેક્ષા. વૃક્ષોનો છત્ર-આકાર યોગ્ય રીતે ધટાવ્યો છે.

જ્યાં ભૂગર્ભકિત સ્થલ પંકજોના,
સૌરભય લોભે ભમતી જ સામે;
પાંથિતભૂં ચંચલ લોચનોના,
અંધારું શું લોહની શૃંગલા છે !

૫૨

સુરમ્ય તે તાદૃશ દેશ છોડી,
ખારા સમુદ્રે નહીં જાય દોડી;
તે કારણે તેહ જડાશયોનું,
છે નિમ્નગામિત્વ પ્રસિદ્ધ માનું !
ભૂ-કંઠમાં લોટતી અખજમાલે,
શોભતી જે ગોધનશ્રેણી આલે;
તે જાસ દિગ્ગમંડલ મંડવાને,
વિસ્તારિણી કીર્તિ જ હોય જાણે !

૫૩

૫૪

કલ્પદ્રુ કલ્પિતહ છતવાને,
વિહંગના ઉચ્ચ સ્વરોથી જાણે;
આહવાન વૃક્ષો દૂરથી કરીને,
અચિન્ત્ય આપે ફલ જ્યાં જનોને.

૫૫

—કા. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાહ મહેતા.

૫૨. જ્યાં,—સ્થલક્રમલોની સુગંધીના લોભે ભમરપંકિત સામે ભમતી આવે છે, તે માટે ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે : તે શું જાણે પથિષ્ઠાની ચંચલ ચક્ષુઓના અંધન અર્થે લોહાની સાંકળ હોયતી !

૫૩. તે તેવો રમ્ય દેશ છોડીને નદીઓ ખારા સમુદ્ર પ્રત્યે જાય છે તેને અંગે ઉત્પ્રેક્ષા કરી છે કે તે કારણથી જ તે જડાશયોનું નિમ્નગામીપણું પ્રસિદ્ધ છે એમ હું માનું છું.

જડાશય : શ્લેષ (૧) જલાશય નદી, (૨) જડ આશયવાળી.

નિમ્નગામિ : શ્લેષ (૧) નીચ પ્રત્યે ગમન કરનાર, (૨) નદી.

૫૪. ભૂમિ સુધી પહોંચતી પુંડરીકમાલાવડે શોભતી જે ગોધન પંકિત છે, તે જાણે દિવા-મંડલનું મંડન કરવાને વિસ્તાર પામતી તે દેશની કીર્તિ હોયતી ! ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર. અત્રે તે દેશમાં ગોધનની વિપુલતા દર્શાવી છે.

ભૂ-કંઠ : શ્લેષ (૧) ભૂમિ-જમીનનો વિકટ ભાગ (માલાપક્ષે)

(૨) પૃથ્વીનો કંઠા-સીમાડો (કીર્તિ પક્ષે).

(પૃથ્વીના કંઠા-સીમાડા સુધી પહોંચતી કીર્તિ)

૫૫. કલ્પિત વસ્તુ આપનાર કલ્પવૃક્ષને જાણે છતી લેવાને હોયતી ! એમ જ્યાં વૃક્ષો જોયા પછી-નિતાલોવડે લોહિતે યોલાવીને, અચિન્ત્ય (નહિં ચિંતવેલ) ફલ આપે છે.—કલ્પવૃક્ષ તે કલ્પિત-ચિંતવેલ ફલ આપે છે, અત્ર વૃક્ષો અચિન્ત્ય ફલદાતા છે એ તેનું ચક્રીયાતાપણું સૂચવે છે. ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર.

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક : શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયભોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

૫. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

[ગતાક પૃષ્ઠ ૧૦૨ થી શરૂ]

અપૂર્વકરણ—

આ આત્મા સંસારચક્રમાં અનન્તાકાલથી પરિભ્રમણ કરતો આવ્યો છે, પ્રતિસમયે વર્તતા ત તે પ્રકારના વિવિધ અધ્યવસાયોદ્ધારા નવીન કર્મબંધ કરવા સાથે પૂર્વબધ્ધ કર્મમાં પણ સ્થિતિ રસની હાનિવૃદ્ધિ કરવી, એક સાથે વધુ કર્મ-દલિકોને ભોગવવા ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના ફેર ફારો પણ આ આત્માને થયા કરે છે સંસાર ચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતા આ આત્માએ અનન્ત ભવો કયા અને તે ભવો પૈકી ઘણા ય ભવોમાં અમુક અશે પૂર્વબધ્ધ કર્મની સ્થિતિમાં તથા રસમાં હાનિ કરી હશે, અને એમ કરવાથી અમુક હદની રાગદ્વેષની મન્દતા પણ કરી હશે, પરંતુ ‘અપૂર્વકરણ’ નામના આ અન્તર્મુદ્ધત પ્રમાણ કાલમાં આત્મા જે વિશિષ્ટ અધ્યવસાયોદ્ધારા કર્મની સ્થિતિમાં તથા રસમાં હાનિ કરે છે અને એ પ્રમાણે કરતો ક્રમશઃ રાગદ્વેષના તીવ્ર હુબેધ મોહ પટલ (જેને ગ્રન્થિસ્થાન કહેવું છે તે)ને તોડી નાખે છે તેવો પ્રસંગ આ આત્મા માટે અપૂર્વ જ છે, સર્વથી પ્રથમ છે, આ માટે જ આ અન્તર્મુદ્ધત કાળમાં વતતા અધ્યવસાયોના સમુદાયને અપૂર્વકરણ એવું માનવર્થ નામ જ્ઞાની મહર્ષિઓએ આપ્યું છે ‘કરણ પરિણામોદ્ગ્ર’ એ આત્મ વાક્ય મુજબ ‘કરણ’નો અર્થ પરિણામ અધ્યવસાય લેવાનો છે અપૂર્વ અર્થાત્ ભવચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં કોઈપણ વખતે અદ્યાવધિ પ્રાપ્ત નહિ થયેલા અધ્યવસાયો જે અન્તર્મુદ્ધત પ્રમાણ અવસ્થા વિશેષમાં વર્તતા હોય તેનું નામ ‘અપૂર્વકરણ’ કહેવાય છે.

અપૂર્વકરણમાં થતા વિશિષ્ટ કાર્યો અને તેનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ—

અપૂર્વકરણમાં દાખલ થતાની સાથે જ સ્થિતિ ઘાત, રસઘાત, ગુણશ્રેણિ અને અભિનવસ્થિતિષ્ઠ અથવા ચાર કાર્યોનો એક સાથે પ્રાગ્ભ થાય છે સ્થિતિઘાત, રસઘાત વિગેરે કેવી રીતે થાય છે તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે,—

સ્થિતિઘાત-સીધી લાઇન રૂપ સત્તામાં રહેલી અન્તઃકોણકોણિ સાગરોપમપ્રમાણ સ્થિતિ મળી ઉપરના અર્થાત્ સર્વપશ્ચાત્ ઉદયમાં આવવા યોગ્ય છેલ્લા ભાગમાંથી ઉત્ક્રષ્ટપણે સંકોટ સાગરોપમપ્રમાણ અને જઘન્યથી પલ્લોપમના અમૃતપ્રયાતમાં ભાગપ્રમાણ સ્થિતિખંડને ઉકેરે છે. એટલે તેટલા ભાગમાં રહેલા પૂર્વોક્ત સ્થિતિવાળા કર્મદલિકોને ત્યાંથી ઉઠાવે છે, અને તે દલિકોને જે સ્થિતિસ્થાનોમાં રહેલા દલિકો વર્તમાનમાં અનુભવાતા નથી તે નીચેના સ્થિતિસ્થાનોમાં મોડાવે છે. આવી ક્રિયા પ્રત્યેક સમયે અન્તર્મુદ્ધત સુધી ચાલે છે, આ પ્રમાણે અન્તિમ સ્થિતિખંડના દલિકોને ઉકેરવાનો વિધિ અન્તર્મુદ્ધતમાં પૂર્ણ થાય એટલે તુરત જ અન્તિમ સ્થિતિખંડથી અવ્યવહિતપણે રહેલા ખીન્ન સ્થિતિખંડમાંના દલિકોના ઉકરણ વિધિ પ્રથમ જણાવી ગયા તે પ્રમાણે જ શરૂ થાય છે, તે ખીન્ન સ્થિતિખંડના દલિકોને ઉકેરતા પણ અન્તર્મુદ્ધત લાગે છે, ત્યારબાદ ત્રીજે સ્થિતિખંડ, ત્યારબાદ ચતુર્થ સ્થિતિખંડ એમ અન્તર્મુદ્ધત પ્રમાણ અપૂર્વકરણ કાળમાં હળરો સ્થિતિખંડના દલિકોને ઉઠાવી નીચેની સ્થિતિમાં દાખલ કરે છે આ પ્રમાણે થવાથી અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયે જેટલી સ્થિતિ હતી તેમાથી

* અત્મર્મુદ્ધતના અસખ્ય ભેદ હોવાથી સ્થિતિઘાતના અત્મર્મુદ્ધત કરતા અપૂર્વકરણનું અન્તર્મુદ્ધત ધણુ મોહ સમજવું.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સ્થિતિવાત થતાં અપૂર્વકરણના છેલ્લા સમયે સંખ્યાતગુણુડીન યોગી સ્થિતિ થાય છે, એટલે તેટલા પ્રમાણે સ્થિતિવાદા (તેટલા યાદ્યમમાં ભોગવી શકાય એવા) કર્મ-ફલિકૌને તે ભોગમાંથી ખાટી કરે છે.

૨. રસવાત—અણુલ પ્રકૃતિએના સત્તામાં રહેલા રસાણુઓનાં અનંતા ભાગો કરી તેમાંના એક અનન્તા ભાગ સિવાય બાકીના સર્વ ભાગોનો (રસાણુઓનો) અન્તર્સુ-હર્ત્માં નાશ કરે છે, તે વાર પછી પહેલાં ખાટી રાખેલા અનંતમાં ભાગના અનન્ત વિભાગો કૃષ્ટીને એક ભાગ સિવાય બાકીના તમામ ભાગોના રસાણુઓનો અન્તર્સુ-હર્ત્ એટલા યાદ્યમમાં નાશ કરે. એ પ્રમાણે એક વિવશિત સ્થિતિવાત કરવામાં એટલો સમય લાગે તેટલા સમયમાં હુનરો વાર રસવાત થાય છે, અને એવા હુનરો રસવાતવાળા સ્થિતિવાતો અપૂર્વકરણમાં હુનરો થાય છે, જે વાત સ્થિતિવાતના વર્ણન પ્રસંગે જણાવવામાં આવેલ છે.

૩. ગુણુશ્રેણી—ઉપરની સ્થિતિમાંથી ઉદાયેલા કર્મફલિકૌને “પૂર્વ પૂર્વ સમયમાં એટલા ભોગવાય તેથી આગળ આગળના સમયોનાં અસંખ્યાતગુણુ વધારે વધારે કર્મફલિકૌ ભોગવાય,” તે પ્રમાણે ગોઠવવા તેનું નામ ગુણુશ્રેણી કહેવાય. એટલે અનિલેદ કરનારો લબ્ય છવ અસંખ્યેય ગુણુશ્રેણીએ જેમ ભોગવાય તેમ કર્મફલિકૌને ગોઠવે છે.

૪. અભિનવસ્થિતિખંધ—આ કરણમાં શરૂઆતથી જ પ્રારંભીને કરેલ અન્તર્સુ-હર્ત્ નવી નવી એટલે પહેલાં નહિ” બાંધેલી એવી પચ્ચે-પચ્ચેના અસંખ્યાતમા ભાગો કરી યોગી યોગી સ્થિતિ જે બાંધેલી તેનું નામ અભિનવસ્થિતિખંધ કહેવાય. આ અપૂર્વકરણમાં દાખલ થયેલા લબ્ય આત્માઓ તેવા પ્રકારના અભિનવસ્થિતિખંધને કરે છે.

અપૂર્વકરણમાં દાખલ થયેલો આત્મા સુખ્ય કાર્ય અનિલ લેદવાનું કરે છે. સ્થિતિવાત અને

રસવાતથી અનિલેદ એ કાંઈ સુધી વસ્તુ નથી તથા લબ્યત્વનો પરિપાક થયા વિના આ અપૂર્વકરણની સ્થિતિએ આગળ આત્માને સામાન્ય સ્થિતિવાત-રસવાત વધુ વખત થઈ હશે, પરંતુ એ સ્થિતિવાત-રસવાતથી મોહની થતી જે તીવ્રતા તે તીવ્રતા યોગી થઈ નહિ” મોહનીયની તીવ્રતાને યોગી કરનાર જે કોઈ પણ હોય તેો અપૂર્વકરણમાં થતા સ્થિતિવાત-રસવાતે જ છે. એ સ્થિતિવાત અને રસવાતોથી તીવ્ર કુટાણ સિધ્ધાન્તો મોહનીય કર્મ ઉપ એવા જોઈ પડે છે કે સમ્યગ્ધર્મનું ગુણુ પ્રાપ્તિમાં વિવાદક જે રાગદ્વેષના તીવ્ર પરિણામ તેને એકદમ તોડી નાખે છે. આ ક્રિયાનું નામ જ અનિલેદ છે. આ રાગદ્વેષની તીવ્ર અનિલેદ અન્યકારનહિ”એ વાંસના વૃદ્ધ ગાંડાની ઉપમા આપે છે, જે મારે-કળું છે કે-

ગંઠિતિ સુબુન્નેજો, કક્કલહયણગૂદહગંઠિવ ।
જીવસ્સ કમ્મજણિજો-ઘણરાતગેસરણિજો ॥૨

ભાવાર્થ—“સંસારી હવેને હુકમોથી પેદા થયેલ ક્કોર તેમજ મજબૂત અને લોભા કામથી ઊગેલ ને દોષી શકાય તેવા વાંસના ગાંડા સમાન તથા હુ”એ કરીને લેડી શકાય અને પ્રથમ કોઈ પણ વખતે નહિ” લેતાએલ ચીકલા રાગદ્વેષના પરિણામરૂપ જે અધ્યવસાયો તેનું નામ જ અનિલ છે.”

આવા અનિલેદનું મહાન કાર્ય આ અપૂર્વકરણમાં થાય છે. યથાપ્રવૃત્તકરણમાં જે પ્રમાણે તીવ્ર-મન્દ અધ્યવસાયો કલા છે તે પ્રમાણે આ અપૂર્વકરણમાં પણ પ્રત્યેક સમયે અધ્યવસાયોનાં તીવ્ર-મન્દપણુનું તારતમ્ય હોય છે. અર્થાત પ્રત્યેક સમયે અસંખ્ય કોટકોટકો એટલા અધ્યવસાય ન્થાનો છે, તેની સંક્રિષ્ટ સમજણ આ પ્રમાણે-યથાપ્રવૃત્તકરણના છેલ્લા સમયમાં ઉદ્ભવે પરિણામવાળાને જે વિશુદ્ધિ હતી તે અપેક્ષાએ અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયમાં જબન્યવિશુદ્ધિ પદ અનંતગુણ છે. આહિ” યથાપ્રવૃત્તકરણમાં શરૂઆતમાં એક સંખ્યાતભાગ સુધીના સમયોનું જ

ન્યપણે અનંતગુણ વિશુદ્ધિપણું જેમ ગણુ' હવું તે પ્રમાણે ગણવાનું નથી, પરંતુ અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયમા જે જઘન્યવિશુદ્ધિ છે તેના કરતા પ્રથમ સમયની જ ઉદ્ભૂત વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, પ્રથમ સમયની ઉદ્ભૂત વિશુદ્ધિ કરતા ખીળ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, ખીળ સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ કરતા ખીળ સમયની ઉદ્ભૂત વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, ખીળ સમયની ઉદ્ભૂત વિશુદ્ધિ કરતા ત્રીજા સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે, ત્રીજા સમયની જઘન્યવિશુદ્ધિ કરતા ત્રીજા સમયની ઉદ્ભૂત વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે યાવત અપૂર્વકરણના અંતિમ સમય સુધી વિશુદ્ધિને જઘન્ય-ઉદ્ભૂતપણુ સ્વયં વિચારી લેવું. અધ્યવસાયોનું વિષમસમયતુરસ્તપણુ, પ્રાત-સમય અધ્યવસાયોની સખ્યામા વિશેષાધિકપણુ ઇત્યાદિ યથાપ્રવૃત્તમા જે પ્રમાણે કહેલ છે તે પ્રમાણે સમજી લેવું

અનિવૃત્તિકરણ—

‘નિવૃત્તિ’ એટલે ફારફેર અને અનિવૃત્તિ એટલે ફારફેરનો અભાવ, એટલે કે યથાપ્રવૃત્ત અને અપૂર્વકરણમા જેમ એક સમયમા યુગપદ દાખલ થયેલાઓના અધ્યવસાયોમા પણ તીવ્ર-મન્દપણાની અપેક્ષાએ ફારફેર જણાવવામા આવતા એક સમયમા અસખ્યલોકાદાશ જેટલા અધ્યવસાય સ્થાનકો જણાવ્યા છે તે પ્રમાણે અહિં સમજવાનું નથી. આ અનિવૃત્તિકરણમા દરેક સમયે એક જ અધ્યવસાય હોય છે ભૂતકાલમા એ અનિવૃત્તિકરણના પ્રથમ સમયમા જે એક બે કે તેથી વધુ જીવા દાખલ થયા હતા, ભાવ્યમા જે જીવો દાખલ થશે અને વર્તમાનમા જે જીવો હોય છે તે દરેકના અધ્યવસાયોની વિશુદ્ધિ એક સરખી જ હોય છે ભૂત, ભાવ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાલમા પ્રત્યેક સમયે એક જ અધ્યવસાય હોય છે, પ્રથમ સમય કરતા ખીળ સમયના અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, ખીળ સમય કરતા ત્રીજા સમયની વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, એ પ્રમાણે યાવત અનિવૃત્તિના ઉપાન્ય સમયથી

અન્યમમયની વિશુદ્ધિ અનંતગુણ સમજવી. અનિવૃત્તિકરણનો અંતર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણ કાળ છે અને એ અંતર્મુદ્ધર્તના જેટલા મમયો તેટલા જ અધ્યવસાયના સ્થાનકો છે. યથાપ્રવૃત્તકરણ તથા અનિવૃત્તિકરણના પ્રતિમમયગત અધ્યવસાયોનો આકાર વિષમયતુરસ્ત છે, ન્યારે અનિવૃત્તિકરણના અધ્યવસાયોનો આકાર મુક્તાવલીના સરખો જ્ઞાની ભગવતોએ જણાવ્યો છે. આ પ્રમાણે અધ્યવસાયોમાં ‘નિવૃત્તિ’ ફારફેર નથી માટે જ તેનું નામ ‘અનિવૃત્તિકરણ’ કહેવાય છે. અથવા ‘નિવૃત્તિ’ એટલે પાછું હંકવું અને અનિવૃત્તિ એટલે પાછું હંકવાપણુ જેમા નથી, એટલે કે જે અધ્યવસાયો, સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરાવ્યા સિવાય કોઈપણ કાળે પાછા હંકતા નથી, તેથી પણ ‘અનિવૃત્તિકરણ’ કહેવાય છે. અપૂર્વકરણવડે અનિવૃત્તિ કયા બાદ અનિવૃત્તિકરણમા આવેલા આત્મા અવશ્ય સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. અપૂર્વકરણમાં થયેલો અનિવૃત્તિ એ એક અતિશય મહત્ત્વભર્યું કાર્ય છે, અને એવું મહાન કાર્ય થયા બાદ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તે અગાઉ અનિવૃત્તિકરણ એ આત્મા માટે વિશ્રાન્તિસ્થળ છે. યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્તિ એ ત્રણે કરણોની પ્રાપ્તિ કમસર જ હોય છે, જે માટે કહ્યું છે કે—

જા ગંઠિ તા પદમં, ગંઠિ સમદ્વન્દ્વો મંવે વીર્જં ।
અનિવૃત્તિકરણં પુણ, સમ્પતપુરરકદે જીવે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—“અનિવૃત્તિના સુધી પહેલું” યથા-પ્રવૃત્તકરણ હોય છે, અનિવૃત્તિ લેદતા એવા બન્યજીવને ખીજી અપૂર્વકરણ હોય છે, તથા જેણે સમ્યક્ત્વ ગુણ સન્નુભ કર્યો છે એટલે કે જેઓ થોડા વખતમા જરૂર સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરશે એવા જીવોને અનિવૃત્તિ નામનું ત્રીજું કરણ હોય છે ”

અંતર્મુદ્ધર્ત જેટલા સ્થિતિવાળા આ અનિવૃત્તિકરણના જેટલા મમયો થાય તેટલા જ તેના અધ્યવસાયો બાણુવા, કારણ કે પ્રત્યેક સમયે એક એક જ અધ્યવસાય હોય છે, અને તેવા અધ્યવસાયો

પૂર્વ પૂર્વ અધ્યવસાયોની વિશુષ્ણિથી આંગળ આગળના સમયમાં અનંતગુણી વિશુષ્ણિવાળા બાણવા જે વાત શરૂઆતમાં પણ કહેવામાં આવેલ છે, તથા જેમ અપૂર્વકરણના પ્રારંભથી જ સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ગુણશ્રેણિ અને અભિનવસ્થિતિપદની શરૂઆત થઈ હતી તેમ આ અનિવૃત્તિકરણમાં પણ સ્થિતિઘાત, રસઘાતાદિ પ્રથમ સમયથી જ વિશેષ પ્રકારે ચાલુ હોય છે. પ્રત્યેક સમયે આત્માની અનંતગુણવિશુષ્ણતા હોય છે, મોક્ષના મૂળ કારણભૂત એવું ઉત્તમોત્તમ સમ્યગ્દર્શન અદ્ય સમયમાં જ પ્રાપ્ત થવાનું હોઈ આત્માને નિરવધિ આત્મિક આનંદ તે અવસરે વર્તેલો હોય છે.

અનિવૃત્તિકરણનો જે અન્તર્મુહૂર્ત જેટલો કાળ કહ્યો છે તેમાંથી એક સંખ્યાતમા ભાગ જેટલો કાળ જે અવસરે બાકી રહે તે અવસરે ઉપશમ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિનું અનન્ય સાધનભૂત અંતરકરણ કરવામાં આવે છે, અંતરકરણનો સામાન્ય અર્થ ‘આંતરું કરવું’ એવો થાય છે, પરંતુ યથાવૃત્તાદિ કરણોમાં કરણનો અર્થ પરિણામ જે કયો છે તેવો પરિણામવાચક અર્થ અહિં કરવાનો નથી; કારણ કે પરિણામ અર્થવાળા કરણો તો વ્રણ જ છે, વળી એક અનિવૃત્તિકરણ ચાલુ હોય તેમાં બીજું કરણ થાય પણ શી રીતે? માટે અહિં ‘કરણ’ પદનો અર્થ પરિણામ ન કરતાં ‘કરવું’ અર્થાત ‘આંતરું પાડવું’ એમ કરવો, એટલે કે મિથ્યાત્વમોહની એકસરખી જે સ્થિતિ છે તેના બે વિભાગ કરી વચ્ચે અન્તર્મુહૂર્ત જેટલું અંતર પાડવું. તાત્પર્ય એ આવ્યું કે—સીધી લાઇનરૂપ મિથ્યાત્વની સ્થિતિ સંખ્યાની નીચેનો અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણે ઉદ્યાવલિકા તરફનો ભાગ છોડી દઈ બાકીના ભાગમાં અંતરકરણ કરે છે. અત્યાર સુધી મિથ્યાત્વમોહનીયની જે એક સંલગ્ન સ્થિતિલતા હતા તેને બદલે હવે તેમાં બે વિભાગો થયા, એક ઉદ-

યાવલિકા તરફની અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ પ્રથમ સ્થિતિ અને બીજી ઉપર પ્રદેશ પછીની દ્વિતીય સ્થિતિ. અહિં કદાચ શંકા થાય કે અંતરકરણ કરવાનું શું પ્રયોજન છે? તો તેના સમાધાન માટે સમજવું જે અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ સ્થિતિવાલા અષોડશલિક સમ્યગ્દર્શનને મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો વિધન ન કરે એ હેતુથી એટલે કે મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો તે સમ્યગ્દર્શન ગુણને બાધ ન પહોંચાડે, એટલા માટે અન્તર્મુહૂર્તમાં કેમશઃ ભોગવી શકાય તેટલા મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોથી ખાલી ભાગ અંતરકરણવડે કરવાનો હોય છે. એક મોટા લાંબા લાકડા ઉપર ઉપરાઉપરી કુહાડાના પ્રહાર પડે તે અવસરે જે સ્થાને પ્રહારો પડે છે તે સ્થાનનો છોલ બને બાજુ ભીડી બંધ અને વચ્ચે જેમ અમુક આંતર થાય છે, તે પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણનો એક સંખ્યાતમો ભાગ જે અવસરે બાકી રહે છે ત્યારે આત્મામાં એક એવી વિશિષ્ટ વિશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે કે જે વિશુષ્ણિવડે એક સરખી મિથ્યાત્વની સ્થિતિ પૈકી અનિવૃત્તિકરણનો જેટલો કાળ બાકી છે તેટલા કાળ પ્રમાણ પ્રથમ સ્થિતિ બાકી રાખી ત્યારબાદ અન્તર્મુહૂર્તમાં ભોગવી શકાય તેટલા દલિકોનો બને બાજુ પ્રથમ સ્થિતિ તથા દ્વિતીય સ્થિતિમાં આંગળ જણાવવા પ્રમાણે પ્રશ્ન કરી અન્તર્મુહૂર્ત જેટલો ભાગ મિથ્યાત્વના દલિકોથી વિરહિત બનાવે છે, અને એ ભાગમાં બ્યારે આત્મા દાખલ થાય ત્યારે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું તેમ કહેવાય છે. જંગલમાં લાગેલો દાવાનલ ખારાપાટવાળી જમીન આવતાં આપોઆપ જેમ ચોલવાઈ જાય છે તે પ્રમાણે આત્મામાં અનાદિ કાળથી લાગેલો મિથ્યાત્વ દાવાનલ અંતરકરણદ્વારા મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોથી ખાલી થયેલા ભાગમાં આવતા દાહ્ય પદાર્થના અભાવે સ્વયમેવ યુગાઈ જાય છે.

(ચાલુ)

જ્ઞાનની મહત્વતા

લે. આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

જ્ઞાન અજવાળું છે-પ્રકાશ છે, અજ્ઞાન અધાર છે થોડું પણ અજવાળું હોય તો માનવી પાસેની વસ્તુઓને જાણી પણ ભેધ શકે છે, અને પોતાને ઇષ્ટ વસ્તુ તથા સ્થાનને મેળવી શકે છે, વળી આપત્તિવાળી વસ્તુઓથી પોતાનો બચાવ પણ કરી શકે છે. સર્વથા અંધકારમા આમ બની શકતું નથી. જેમ કોઈ માણસ

- અધારી રાત્રિમાં પોતાની સાથે દીવો લઈને કોઈક સ્થળે જવા નીકળે તો તે દીવાના પ્રકાશની મદદથી ખાડા, ટેકરા તથા સર્પોદિ જીવજંતુ અને કાંટા આદિથી પોતાની જાતને બચાવીને ઇષ્ટ સ્થળે પહોંચી શકે છે

પોતાના ઘરમાથી કોઈ વસ્તુની અધારી રાત્રે જરૂર પડે અને દીવાનો પ્રકાશ હોય તો ભેધતી વસ્તુ વિના વિલંબે મેળવી શકે છે, તેવી જ રીતે થોડુંક પણ જ્ઞાન હોય તો તે પોતાને ઇષ્ટ વસ્તુ મેળવી શકે છે, પોતાના આત્માને દુર્ગતિરૂપ ખાડામા પડતો બચાવી શકે છે, સર્પરૂપ ઠપાથોથી સુરક્ષિત રહી શકે છે તથા સદ્ગતિરૂપ ઇષ્ટ સ્થળે પહોંચી શકે છે. દ્રવ્યપ્રકાશ દેહ તથા પરિમિત જીવનને બચાવી શકે છે, અને ભાવ-પ્રકાશ આત્મા તથા અપરિમિત જીવનની રક્ષા કરે છે.

જ્ઞાનથી આત્મદર્શન થાય છે, આત્મામા રહેલી વિભૂતિ જણાય છે, આત્માની સાથે ભળી ગયેલો મેલ-કચરો પણ જણાય છે, આત્મા તથા જડનો ભેદ સમજાય છે.

આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ તથા જડનું અશુદ્ધ સ્વરૂપ જણાવાથી બંનેની સુક્તિ માટે રુચિ ઉત્પન્ન થાય છે, પરિણામે ઉભયની સુક્તિ મેળવી શકાય છે. 'આત્માથી જડને સુક્ત કરવામાં આવે છે અને જડથી આત્માને સુક્ત કરવામા આવે છે આ પ્રમાણે સંસારમાં ઉભયના વિયોગને સુક્તિ કહેવામા આવે છે'

આ પ્રમાણે મદતર પણ મમ્યગ્ જ્ઞાન આત્માની સંપૂર્ણ વિભૂતિના વિકાસમાં (સુક્તિમા) પરપરાથી કારણ થઈ શકે છે

ક્ષાયિક જ્ઞાન-કેવલજ્ઞાન-માં ભેદ હોતો નથી, તે એક જ પ્રકારનું હોય છે. અને તે આત્માનો સંપૂર્ણ વિકાસ છે. આ જ્ઞાન સૂર્યના પ્રકાશ જેવું છે. સમીપમાં રહેલી તથા દૂર રહેલી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી વસ્તુ માત્રને સંપૂર્ણ સર્વ અવયવ મહિત સ્પષ્ટ-પણે પ્રકાશિત કરે છે. આ દિવ્ય પ્રકાશ છે દીપકોમા અંધારાની તારતમ્યતા રહેલી હોય છે, પરંતુ આ પ્રકાશમા લેશમાત્ર અંધારું હોતું નથી-આ પ્રકાશને જ આત્મસ્વરૂપ કહેવામાં આવે છે. અનંતા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના દીપકો, અનંતા થ્રહો, નક્ષત્રો, તારાઓ તથા અનંતા ચંદ્રોનો પ્રકાશ એકત્રિત કરવામા આવે તો પણ તે પ્રકાશ સૂર્યનાં એક કિરણની તોલે આવી શકતો નથી, તેવી જ રીતે મતિ, શ્રુત, અવધિ તથા મનઃપર્યાય આદિ

અનેક પ્રકારના ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનોનો સમુદાય ક્ષાયિક-કેવળ-જ્ઞાનના એક પર્થો-યની ખરેખરી કરી શકતો નથી.

ઝીણામાં ઝીણું કપડાનો પડદો આંખ આડો રાખી જોનારને તેટલું સ્પષ્ટ જોઈ શકાતું નથી, જેટલું પડદા વગરની સ્વચ્છ આંખોવાળાને જોઈ શકાય છે. ક્ષાયિક જ્ઞાનવાળાના આત્મપ્રદેશો પરથી જ્ઞાનાવરણનો પડદો સર્વથા ખસી ગયેલો હોય છે, એટલે તેઓ વસ્તુ માત્રને સંપૂર્ણ તથા સ્પષ્ટપણે જાણી શકે છે. ગહારની કોઈ પણ જડ વસ્તુ જાણવામાં હરકત કરી શકતી નથી. જેમ સ્વચ્છ અગ્નિ વસ્તુ માત્રમાં પ્રવેશ કરીને સ્વરૂપવત્ જાનાવી શકે છે તેવી જ રીતે સ્વચ્છ જ્ઞાન પણ વસ્તુ માત્રમાં પ્રવેશ કરીને સ્વરૂપવત્ જાનાવી તે સ્વરૂપે રહે છે. જ્ઞાન સ્વરૂપે તો સ્વદ્રવ્યમાં-આત્મામાં રહેલું છે, પરંતુ પરરૂપે પરદ્રવ્યમાં-જેવમાં રહેલું છે. ઉજ્જ્વળતા સ્વરૂપે તો પોતાનામાં-અંગારામાં અગ્નિ રહેલો છે, પરંતુ પરરૂપે અન્ય વસ્તુઓમાં રહી છે. જ્યારે અગ્નિનો પાણી આદિ વસ્તુઓથી વિયોગ થાય છે ત્યારે પાણી વિગેરેમાં રહેલી ઠાંકતા અગ્નિમાં રહી જાય છે. જ્યાં સુધી સંયોગ હોય છે ત્યાં સુધી પાણી પણ અગ્નિની જેમ શક્ય વસ્તુઓને થોડા ઘણા પ્રમાણમાં ખાળી શકે છે, તેવી જ રીતે કોઈ પણ જોય જ્ઞાનના સાથે જોડાય છે ત્યારે જોયમાં જ્ઞાન રહેલું હોય છે, પણ જ્યારે જોયથી છૂટું પડે છે ત્યારે આત્મામાં સ્થિર થાય છે. સંયોગ ઉભયમાં હોય છે અને વિયોગ સૂક્ષ્મ આધારમાં સ્થિર થાય છે. ઠાંકતા તથા જ્ઞાન તેમજ બીજા પણ વસ્તુના ધર્મો સ્વરૂપે સ્વધર્મોમાં

રહે છે અને પરરૂપે પરધર્મોમાં રહે છે. એટલા માટે જ જ્ઞાતા, જોય તથા જ્ઞાનને કથંચિત અલિપ્ત માનવામાં આવે છે. આ અલિપ્તતાના અંગે જ જ્ઞાની, ધ્યાની, દાની આદિ શબ્દપ્રયોગોની સિદ્ધિ થાય છે. જગતમાં જ્ઞાનીઓનો આત્મા ઉન્નત હોવાથી તેનો દરજ્જો પણ જોવા છે. સાચી સંપત્તિવાળો પણ તે જ કહેવાય છે. અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અદૃષ્ટ હોય અને ઇન્દ્રિયજન્ય અધિક હોય તો પણ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનવાળાને જ જનતા પૂજ્યબુદ્ધિથી પૂજે છે.

અતીન્દ્રિય જ્ઞાની જાણે છે તેટલું અત્માન્ત સાચું કહી શકે છે, અને ઇન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાનવાળો બ્રાન્તિવાળું અસંપૂર્ણ અને સત્ય-મિશ્રિત જાણી શકે છે, કહી શકે છે; કારણ કે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન થોડું હોય તો પણ તે સ્વસંપત્તિ છે અને ઇન્દ્રિયજન્ય પારકી સંપત્તિ છે. જેમ કોઈ માણસ પાસે પોતાની થોડી પુંજ હોય પણ કોઈનું માથા પર દેવું ન હોય તો તે માણસ સુખી, પ્રમાણિક, નિશ્ચિંત તથા કીર્તિશાળી હોય છે, પછી તે ભલે હુંપડામાં રહીને સારો ખોરાક તથા કપડાથી નિર્વાહ કેમ ન કરતો હોય; પરંતુ પારકું લાભોનું દેવું કરીને ગંગલામાં મહાલતો હોય કે મોટરોમાં ફરતો હોય અથવા તો હંમેશાં મિષ્ટાન્નાદિ સુલભ્ય અને સુવસ્ત્રોથી કેમ ન આનંદ કરતો હોય તો પણ પરમ સુખી, નિશ્ચિંત તથા પ્રમાણિક સ્વસંપત્તિવાળો જેટલો થઈ શકતો નથી. જ્યાં સુધી પારકા પૈસા હોય છે ત્યાં સુધી મોજ માણે છે પણ જ્યારે પારકા પૈસા તણાઈ જાય છે ત્યારે લીખ માગવી પડે છે અને ઘણી જ વિપત્તિઓ લોગવવી પડે છે. સ્વ-

સંપત્તિવાળાને જીવન પથ ત આવો પ્રસંગ આવતો નથી, એવી જ રીતે પરાક્ષ ઇન્દ્રિય-જન્ય જ્ઞાનવાળો ઇન્દ્રિયો કાયમ હોય ત્યાં સુધી બધું બાણી શકે છે, પણ ઇન્દ્રિયોનો અભાવ થયે જ્ઞાનશૂન્ય દશા ભોગવે છે. અને પ્રત્યક્ષ-અતીન્દ્રિય જ્ઞાનવાળાને તેમ હોતુ નથી. કારણ કે આંખ આદિ ઇન્દ્રિયોના અભાવમાં પણ પોતાનું અતીન્દ્રિય જ્ઞાન હોવાથી પોતે સારી રીતે બાણી શકે છે, પોતાનો નિર્વાહ કરી શકે છે. સમ્યગ્ જ્ઞાનથી સમ્યગ્ શ્રદ્ધા થાય છે અને સમ્યગ્ શ્રદ્ધાથી સમ્યગ્ ચારિત્ર-પરિણામ થાય છે, શુદ્ધ પરિણામથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે, આત્મા શુદ્ધ થવાથી જૂનો કર્મ-મેલ ધોવાઈ જાય છે અને નવો મેલ લાગતો નથી, નવો મેલ ન લાગવાથી આત્મપ્રદેશો ઊજળા થાય છે અને આત્મા ચક્રચક્રિત બને છે પછી આત્માનું તેજ-પ્રકાશ અખિલ વિશ્વમાં ફેલાઈ જાય છે જેથી કરી વસ્તુ માત્ર પ્રકાશિત થાય છે, જેને આત્મા પોતાના દિવ્ય જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશથી સંપૂર્ણ તથા સ્પષ્ટપણે બાણી શકે છે. જેમ રાત્રિના અંતે સૂર્યોદય થાય છે ત્યારે સૂર્યના પ્રકાશથી વસ્તુ માત્ર પ્રકાશિત થાય છે અને દરેક વસ્તુ સૂર્યના પ્રકાશથી જણાવા માંડે છે તેવી જ રીતે દિવ્ય જ્ઞાનના પ્રકાશથી ત્રણે કાળની સંપૂર્ણ પર્યાય સહિત વસ્તુને આત્મા બાણી શકે છે, જોઈ શકે છે.

સર્વથા કર્મરજ રહિત આત્મપ્રદેશોનો પ્રકાશ કોઈ કાળે પણ ઝાળો પડતો નથી, અજવાળામાં ન્યૂનાધિકતા થતી નથી. જેમ સૂર્યના સહસ્ર કિરણોમા પ્રત્યેક કિરણ પ્રકાશવાળું હોય છે તેમ આત્માના અસખ્ય પ્રદેશોમા પ્રત્યેક પ્રદેશ જ્ઞાનના પ્રકાશવાળો

હોય છે. દરેક પ્રકાશમાં અનંત જ્ઞાન રહેલું છે. જેમ સૂર્યના પ્રત્યેક કિરણમાં પ્રકાશ રહેલો છે, છતાં બધાં કિરણો ભેગા મળીને પ્રકાશ કરે છે, પ્રત્યેક કિરણ છૂટું રહીને એકલું પ્રકાશ કરતું નથી તેવી જ રીતે આત્માના પ્રત્યેક પ્રદેશમાં જ્ઞાન રહેલું છે તે પણ તે એક એક પ્રદેશ ભિન્ન ભિન્ન રહીને જ્ઞાન કરતા નથી. સર્વ પ્રદેશ એકઠા મળીને જ જ્ઞાન કરે છે.

જાણકાર એ પ્રકારના હોય છે : એક જાગતો અને બીજો ઊઘતો. જ્ઞાની એ જાગતો જાણકાર છે. બધા રસ્તાઓને જાણી શકે છે, જોઈ શકે છે સુગતિ તથા દુર્ગતિના માર્ગોનો સારો ભોગીયો હોય છે જ્ઞાની બવાટવીમાં થઈને શિવપુર જતાં આપત્તિવાળા સ્થળોથી પોતાનો બચાવ કરી શકે છે. કષાયાદિ ચોરટાઓ તથા વિપયાદિ ઘાતકી જાનવરોથી પોતાના જ્ઞાનધનને તથા અપરિમિત જીવનને બચાવીને સંભાળપૂર્વક ઈષ્ટ ગતિએ લઈ જઈ શકે છે. આપત્તિ માત્રના ઉપાયોને સારી રીતે જાણતો હોવાથી તથા જાગતો હોવાથી કદાચિત્ ચોરટાઓનો કે જાનવરોનો ભેટો થઈ જાય તો કુશળતાથી તેમને નિઃસત્ત્વ બનાવીને નિર્બંધ બની શકે છે.

જ્ઞાની પોતાને સારી રીતે જાણખી શકે છે તેમજ પરને પણ સારી રીતે જાણજે છે. આ પ્રમાણે પોતાની તથા પારકી વસ્તુને પણ જાણતો હોવાથી રતિ-અરતિ, હર્ષ તથા શોકને વશ પડતો નથી જેથી કરી અતમાં સર્વ ક્રમોથી મુક્ત થઈને અપુનરાવૃત્તિ (મોહ) સ્થાનને મેળવી શકે છે

હિતશિક્ષાનો ખમ્મનો

યાને

ગુજરાતી કહેવત—સંગ્રહ

સંપાદક: રાજપાળ મગનલાલ વહોરા

(ગતાંક ૫૪ ૧૩૪ થી શરૂ)

- ૧૦૮ એક મગની બે ફાડ છે.
 ૧૦૯ બિઠતાં અભાગીયાતું મોઢું બેચું હશે.
 ૧૧૦ કબુલાતું મોં કાળું.
 ૧૧૧ કઠેકાણે શુભડું ને સાસરો વેઠ
 ૧૧૨ કાણીયા નર કોઈક સાધુ
 ૧૧૩ કોઈક નિર્ધન ટાલીયા
 ૧૧૪ કમળાવાળો બધે પીછું દેખે
 ૧૧૫ ક્રીધો કુંભાર ગધેડ ન ચડે
 ૧૧૬ કાગને બેસવું ને કાળને પડવું
 ૧૧૭ કરમને નહિ શરમ
 ૧૧૮ કરમમાં કારમીટીઓ તો ભુકરવો કયાંથી
 ભાંગે ?
 ૧૧૯ કલેશથી ગોળાના પાણી સૂકાઈ જાય
 ૧૨૦ કરણી તેવી પાર ઉતરણી
 ૧૨૧ કાયાને બેખમ છે કે માયાને ? માયાને
 ૧૨૨ કુતરાની પુછડી લોંચમાં ફાટો તો ય
 વાંકી ને વાંકી
 ૧૨૩ કોળીઆનો ખાધેલ નીચું જીવે
 ૧૨૪ ક્રીડી ઉપર કટક ચોભે ?
 ૧૨૫ કોના ખાપની દિવાળી ?
 ૧૨૬ કોના નશીબનું ખાતાં હશું !
 ૧૨૭ ક્રીડી સંચે ને તેતર ખાય
 ૧૨૮ કથરોટ કુંડાને શું હસે ?
 ૧૨૯ કંબુસનું મોં કાળું
 ૧૩૦ કેટલી વીશે સો થાય છે ?
 ૧૩૧ કાગનો વાઘ થયો.
 ૧૩૨ કમેં શૂરા તે ધમેં શૂરા.
 ૧૩૩ કાજળની કોટડીમાંથી કોરા નોકળવું છે.
 ૧૩૪ કાને કોળીયા જાય છે ?
 ૧૩૫ કારતક મહિને કણબી ડાહ્યો થાય તે
 શું કામ આવે ?
 ૧૩૬ કરે તે ભરે
 ૧૩૭ કરીએ તેવું પામીએ.
 ૧૩૮ કામ કયું તેણે કામણ કયું.
 ૧૩૯ કરતા હોઈએ તે કરીએ ને છાશની દોણી
 ભરીએ.
 ૧૪૦ કોને ખબર છે કે બહેલે બહે લાભ કે
 મોડે બહે ?
 ૧૪૧ કાલની કોને ખબર છે ?
 ૧૪૨ કયાં પાણીમાં મોઢું બેચું છે ?
 ૧૪૩ કહે દીકરીને ને સંભળાવે વહુને.
 ૧૪૪ કપાળે કપાળે જુદી મતિ.
 ૧૪૫ કાંણાને કાંણા ન કહેવો.
 ૧૪૬ કડવું ઓસડ મા પાય.
 ૧૪૭ કોણીનો ગોળ ખાવો અઘરો છે.
 ૧૪૮ કામ (વિષયાભિલાષ) ન જીવે જાત કંઈ.
 ૧૪૯ કબો કાચડો કોડીનો.
 ૧૫૦ કચરામાં સાંભેલું ન જાય.
 ૧૫૧ કાંકરે કાંકરે પાળ ખંધાય ને ટીપે ટીપે
 સરોવર ભરાય.
 ૧૫૨ કરમ વિનાના કરશનીઆ કોની જાતે
 જાણ ?
 ૧૫૩ કૂવે કૂવા લેળા ન થાય પણ માણસે
 માણસ તો લેળા થાય જ.

૧૫૪ કુંભાર કરતાં ગધેડા હાથા
 ૧૫૫ કાગડો હસની ચાલ ચાલવા જતાં
 ૧ પોતાની ચાલ પલ્લુ બૂલી ગયો.
 ૧૫૬ કાયાનો શો ભરૂં સો ?
 ૧૫૭ કાળીયાની જોડે ધોળીયાને જાંધે તો
 વાન ન આવે તો સાન તો આવે.
 ૧૫૮ કુંભારને ઘેર કુટેલ હાંડલા હોય.
 ૧૫૯ કલમના ઘા તત્વારના ઘાથી વધી જાય
 ૧૬૦ કેમ ભાર્ગ ઉઠાસી? ન મદયા કોઇ વિશ્વાસી.
 ૧૬૧ કાળી ચોદશ ને (આ)દિત્યવાર કોઇક
 વાર આવે.
 ૧૬૨ કુહાડાના હાથા થાય ત્યારે કમાય.
 ૧૬૩ કોડી ઘોઝે કાદવ નીકળે.
 ૧૬૪ કાકા મામા કહેવાના ને ઘરમાં હોય
 તો ખાવાના.
 ૧૬૫ કાન તોડે એવું સોનું શા કામનું ?
 ૧૬૬ કરીએ સેવા તો મળે મેવા
 ૧૬૭ કરીએ ચાકરી તો મળે ભાખરી.
 ૧૬૮ કોની માએ સવાશેર સુઠ ખાધી છે ?
 ૧૬૯ કડવી હોયે લીંબડી, મીઠી તેની છાંય.
 ૧૭૦ કહેણી મીઠી ખાડ છે, રહેણી તાતા
 લોહ.
 ૧૭૧ કરકમર કરવી પલ્લુ કલ્પસાધ નહિ
 ૧૭૨ કોણે દીડી કાલ ?
 ૧૭૩ કેવા શુકને નીકળ્યા હતા ?
 ૧૭૪ કરે તેને કહે, ન કરે તેને કોઈ ન કહે
 ૧૭૫ કાકા કાપી આપ્યા છે.
 ૧૭૬ કયા રાજ ભોજ ને કયાં ગાગો તેલી ?
 ૧૭૭ કાળી ટીલી ચડી.
 ૧૭૮ કડવા બોલી માવડી મીઠા બોલે લોક
 ૧૭૯ કૃવામાં હોય તો અવાડામાં આવે.
 ૧૮૦ કાળા પાણીએ કાઢયો.
 ૧૮૧ કન્યાની કેડ ઉપર અરથો છે.

૧૮૨ કેશરીયા કર્યા છે
 ૧૮૩ કળજુગ નહિ પલ્લુ કરજુગ છે.
 ૧૮૪ કપાશીએ કોઠો ન ફાટે.
 ૧૮૫ કયાં તો ગાદી તકીઓ ને કયાં તો
 દોરી લોટો.
 ૧૮૬ કૂતરા ખડ ખાય એવી વાત કરે છે.
 ૧૮૭ કાગવાસ ભણ્યા જણાઓ છે !
 ૧૮૮ કાળા માયાનો માનવી શું ન કરે ?
 ૧૮૯ કાયદો લાજવાળાને માટે છે, નાગાને શું ?
 ૧૯૦ કુદરત ધવમા ચાહે સો કરે.
 ૧૯૧ કાળી નાગણુ જેવી છે.
 ૧૯૨ કાગડાને કોટે કોયલ ખાધી.
 ૧૯૩ કોલસાની દલાલીમા કાળા હાથ થાય
 ૧૯૪ કોઈના નળીયા ચુવે ને કોઈના નેવા ચુવે.
 ૧૯૫ કોના બાપની શુજરાત ?
 ૧૯૬ કાનખલુરાનો એક યગ ભાંગ્યો તો ય
 શુ ને ન ભાંગ્યો તો ય શું ?
 ૧૯૭ કા તો આ પાર ને કા તો પેલે પાર.
 ૧૯૮ કરશે તે ભરશે.
 ૧૯૯ કુકડીનું મોઢેલીએ
 ૨૦૦ કહેવાય નહિ ને સહેવાય નહિ.
 ૨૦૧ કોઈના પેટ ઉપર પાદુ ન મારવી

ચ

૨૦૨ ખાટી છાશ ઉકળે નાખવી પડે.
 ૨૦૩ ખીર ત્યા ખાડ ને છાશ ત્યાં મીઠું.
 ૨૦૪ ખેતર ઢાકણ વાડ ને ઘરનું ઢાકણ નાર
 ૨૦૫ ખાટલે મોટી ખોટ કે ચોથો પાયો જ
 ન મળે
 ૨૦૬ ખાનો ખાય ને ભરતો ભરે
 ૨૦૭ ખાલી બધુકના ભડાકા છે
 ૨૦૮ ખાળે કુચા ને દરવાજા મોકળા.
 ૨૦૯ ખોદે તે પડે.

૨૧૦ ખાખરાની ખીસ્કોલી સાકરનો સ્વાદ
શું નાણે ?

૨૧૧ ખોડી ખીલાડી અપશુકન કરે.

૨૧૨ ખીલે તે કરમાય.

૨૧૩ ખડતલીયા તાપ ને મરતલીયા ખાપમાં
શું વળે ?

૨૧૪ ખોઘો કુંગર ને કાઢયો ઊંદર.

૨૧૫ ખાલી હાથે આળ્યા ને ખાલી હાથે
જવાતું.

૨૧૬ ખોટા રૂપીયાની જેમ પાછો આવજો.

૨૧૭ ખાધને સૂઝ જતું, મારીને ભાગી જતું.

૨૧૮ ખોટા લાઠ આઠ આવે

૨૧૯ ખીજ્યો કુંભાર ગધેડીના કાન આમળે

૨૨૦ ખાનાર પીનારને ખુદા દેનાર

૨૨૧ ખાતું ખોટું ને કામ કરવું સાચું

૨૨૨ ખીસ્સા ખાલી ને ભપકા ભારી

૨૨૩ ખરા ખોટાની ખબર સમયે થાય છે

૨૨૪ ખોટાની સાથે સાથો પણ માર્યો નય

૨૨૫ ખાય તેનું ખોદે

૨૨૬ ખાટલેથી પાટલે ને પાટલેથી ખાટલે

૨૨૭ ખાધું ખલે આવે

ગ

૨૨૮ ગરજવાનને અછલ ન હોય

૨૨૯ ગજ્યું તેટલું ગજ્યું ને ખીળું ગધું ગજ્યું

૨૩૦ ગરજ સરી ને વેઠ વેરી

૨૩૧ ગામડાહું કોઈક હોય, ઘરડાહ્યા સૌ હોય

૨૩૨ ગરજે ગધેડાને ગાય કહેવો પડે

૨૩૩ ગાઠા ખસે પણ હાઠા ન ખસે

૨૩૪ ગરજવાનની અછલ નય, ઠરઠવાનની
શીકલ નય

૨૩૫ ગામની હીકરી ને પરગામની વહુ

૨૩૬ ગાજરની પપુડી વાગે ત્યાં સુધી વગાડવી

૨૩૭ ગાળ્યા મેહ વરસે નહિ ને સર્યા કૂતરા
કરડે નહિ

૨૩૮ ગુરુ ગયા ગોકળ ને પાછળ થઈ મોકળ

૨૩૯ ગાડરીઓ પ્રવાહ છે.

૨૪૦ ગમે તેમ સૂવો તો પાણુ ખાટલા વચ્ચે
જ છે.

૨૪૧ ગરથ વિનાનો ગાંગલો ને ગરથે ગાંગળા-
ભાઈ.

૨૪૨ ગજની ઘોડી ને સવા ગજતું ભાડું.

૨૪૩ ગાય વાળે તે ગોવાળ

૨૪૪ ગાગર મૂઝી ગોળો લીધો એવા ભોળા
છો !

૨૪૫ ગાય દોહી કૂતરાને પાતું

૨૪૬ ગાળથી શુભકા ન થાય.

૨૪૭ ગાળ દેનારતું મોહું ગંધાય.

૨૪૮ ગરથ ગાંઠે ને વિદ્યા પાઠે.

૨૪૯ ગયો સમય પાછો ન આવે.

૨૫૦ ગઈ વસ્તુનો શોચ શું કરવો ?

૨૫૧ ગઈ તીથિને પ્રાણજ્ઞ પણ નથી વાંચતો

૨૫૨ ગરીબની સ્ત્રીને સૌ ભાભી કહે.

૨૫૩ ગાડું જોઈ શુકા ભાંગે.

૨૫૪ ગોપીચંદન ને ગેરૂ એ ભાંગ્યાના ભેર.

૨૫૫ ગોળથી સરે તો ઝેર ન વાપરડું.

૨૫૬ ગરીબની હાથ ખૂરી છે.

૨૫૭ ગંદવાડ ત્યાં મંદવાડ.

૨૫૮ ગોળ ને ગોળ બેથ સરખા હોય ?

૨૫૯ ગોળ ખાય ઘોડા ને તેલ ખાય બુલ્લા.

૨૬૦ ગોળ ખાય તે ચોકકા ખમે.

૨૬૧ ગામ હોય ત્યાં ઢંઢવાડો પણ હોય.

૨૬૨ ગાઠા નીચે કૂતરું ચાલે ને ભાર હું
ઉપાડું છું એવું અભિમાન રાખે.

૨૬૩ ગરીબનો ગેલી ઇશ્વર છે.

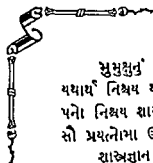
૨૬૪ શુરુ કરતાં ચેલા ડાહ્યા.

૨૬૫ શુરે વિના જ્ઞાન ન હોય.
 ૨૬૬ ગાંડાને ગામ ન હોય.
 ૨૬૭ ગળ્યા હિલા માણસના ગાડા ન ભરાય
 ૨૬૮ ગાયા વાયાના નથી આન્યા
 ૨૬૯ ગાયના ઓખર સામુ ન ભેવાય, ફૂધ
 સામુ ભેવાય.
 ૨૭૦ ગામના મોઢે ગરજું ન બધાય.
 ૨૭૧ ગદ્દા પૂછ પકડ્યું તે પકડ્યું.
 ૨૭૨ ગદ્દાપણું એ ગયું ને પ્રહારીપણું
 એ ગયું.
 ૨૭૩ ગરીબ ગાય જેવો છે
 ૨૭૪ ગાંઠના ગોપીચંદન થયા.
 ૨૭૫ ગાગર ગોળાને શું હસે ?

ઘ

૨૭૬ ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે ને
 પાટોશીને આટે !
 ૨૭૭ ઘરના ભુવા ને ઘરના ડાકલા.
 ૨૭૮ ઘેલી ઉપર ઘડો.
 ૨૭૯ ઘી ઢોળાય તો ખીચડીમાં.
 ૨૮૦ ઘર બાળીને તીરથ કયું.

૨૮૧ ઘાણીનો બળદ ઘેર ને ઘેર.
 ૨૮૨ ઘણી ચોરી ને સોયનું ઢાન.
 ૨૮૩ ઘરનું ભૂખણું નાર
 ૨૮૪ ઘર ફૂટે ઘર નાથ
 ૨૮૫ ઘરના દાઝ્યા વનમા ગયા તો વનમાં
 લાગી લાય
 ૨૮૬ ઘડીના સો ને ઘડાનો એક
 ૨૮૭ ઘર મેલ્યા ને દુઃખ વિસર્જો
 ૨૮૮ ઘર હોય ત્યાં બે વાસણ પણ ખડભડે
 ૨૮૯ ઘેર ઘેર માટીના ચુલા (હવે લોખંડના)
 ૨૯૦ ઘરડી ઘોડી ને લાલ લગામ
 ૨૯૧ ઘોડા દોડે ત્યાં કાનસરીનો ફેર પડે
 ૨૯૨ ઘરનો રોટલો બહાર આવો છે
 ૨૯૩ ઘીઠેળા છે
 ૨૯૪ ઘરશાહી પરાણો કે પરાણશાહી ઘર ?
 ૨૯૫ ઘડી બે ઘડીનો મહેમાન છે
 ૨૯૬ ઘા ભેગો ઘોઢો
 ૨૯૭ ઘણી કીડીઓ સાપને તાણે
 ૨૯૮ ઘરણુ ટાણે સાપ કાઢ્યો
 ૨૯૯ ઘોડાના ઘટે ને અસવારના ચે ઘટે
 ૩૦૦ ઘર ઉખેળી જીવો ને ત્રિવાહ માડી જીવો

સાચો મુમુક્ષુ કોણ ?

મુમુક્ષુનું સાચું લક્ષણ એકાગ્રતા છે, પરંતુ જેને પદાર્થોના સ્વરૂપનો યથાર્થ નિશ્ચય થયો હોય તે જ એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરી શકે. પદાર્થોના સ્વરૂપનો નિશ્ચય શાસ્ત્રદ્વારા જ થઈ શકે, માટે શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવવાનો પ્રયત્ન સૌ પ્રયત્નોમાં ઉત્તમ છે.

શાસ્ત્રજ્ઞાન વિનાનો મુમુક્ષુ ન પોતાનું કે પરનું સ્વરૂપ સમજી શકે, અને જેને પદાર્થોના સ્વરૂપની સમજ નથી, તે કમોનો ક્ષય કેવી રીતે કરી શકે ?

—શ્રીમાન કુંદકુંદાચાર્ય

સેવાધર્મ — દિગ્દર્શન

અહિંસાધર્મ, - દયાધર્મ, દશલક્ષણધર્મ, રત્નત્રયધર્મ, સદાચારધર્મ અથવા હિંદુધર્મ, મુસલમાનધર્મ, ખ્રિસ્તીધર્મ, જૈનધર્મ, બૌદ્ધધર્મ, ઇસ્લામિક ધર્મના નામોથી આપણે ઘણા પરિચિત છીએ. પરંતુ સેવાધર્મથી આપણે હજી સુધી પણ અપરિચિત છીએ. આપણે પ્રાયઃ સમજતા પણ નથી કે સેવાધર્મ એ કાંઈ ધર્મ છે અથવા પ્રધાનધર્મ છે. કેટલાંએ તો સેવાધર્મને સર્વથા શુદ્ધકર્મ માન્ય છે. તેઓ સેવકને શુભામ સમજે છે અને શુભામીમાં ધર્મ શું? તેથી તેની તદ્દપ સંસ્કારોમાં પળેપળ બુદ્ધિ સેવાધર્મને કાંઈ ધર્મ અથવા મહત્વનો ધર્મ માનવાને તૈયાર નથી. તેઓ સમજતા નથી કે એક આહુતી સેવક અનિચ્છા-પૂર્વક મજૂરીનું કામ કરવાવાળો પરતંત્ર સેવક અને સ્વેચ્છાથી પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને સેવાધર્મનું અનુદાન કરવાવાળો અથવા શોકસેવા કરવાવાળો સ્વયંસેવકમાં કેટલું મોટું અંતર છે. એવા લોકો સેવાધર્મને કાંઈ ધર્મની જ સૃષ્ટિ સમજે પરંતુ તે સમજવું યોગ્ય નથી. વારતવમાં સેવાધર્મ સર્વ ધર્મોમાં યોગ્ય છે અને સર્વમાં પ્રધાન છે. તેના વિના સર્વ ધર્મો નિષ્પ્રાણ છે, નિઃસર્વ છે અને તેનું કંઈ પણ મૂલ્ય નથી, કારણ કે મન, વચન, કાયાથી સ્વેચ્છા એવું વિવેકપૂર્વક એવી ક્રિયાઓને છોડવી તે કાંઈને માટે હાનિકારક હોય અને એવી ક્રિયાઓ કરવામાં જે ઉપકાર હોય તે તો સેવાધર્મ કહેવાય છે.

‘મારાથી કાંઈ જીવને કષ્ટ અથવા હાનિ નહિ પહોંચે, હું સાવધ ચોગથી વિરક્ત બનું છું’ શોક-સેવાની એવી ભાવના વિના અહિંસાધર્મ કંઈ પણ નથી રહેતો અને ‘હું’ બીજાના દુઃખ-કષ્ટ દૂર કરવામાં કેવો પ્રયત્ન છું.’ આ સેવાભાવનાનો જે દયા ધર્મથી નીકાલ થઈ જાય તો શું અવશિષ્ટ રહેશે? તે સહૃદય પાકક પોતે સમજી શકે છે. આ પ્રમાણે બીજા ધર્મોના હાલ છે. સેવાધર્મની ભાવનાને કાઢી

નાખવાથી તે સર્વે ચાંચા અને નિર્જીવ બની જાય છે. સેવાધર્મ જ તે સર્વેમાં, પોતાની માત્રાના અનુસાર પ્રાણ-પ્રતિષ્ઠા કરવાવાળો છે, તેથી સેવાધર્મનું મહત્ત્વ ઘણું વધુ છે અને તે એક પ્રકારે અવર્ણનીય છે. અહિંસાદિક સર્વ ધર્મો તેનું અંગ અથવા પ્રકાર છે અને સર્વમાં વ્યાપક છે. ઇશ્વરાદિકની પૂજા, ભક્તિ અને ઉપાસના પણ તેમાં ગર્ભિત છે. જે કે આપણા પૂજ્ય અને ઉપકારી પુરુષોની પ્રતિ કરવાનું આપણું કર્તવ્ય - પાલનાદિ સ્વરૂપે હોય છે, તેથી તેને ‘દેવસેવા’ પણ કહેવામાં આવે છે. કાંઈ દેવ અથવા ધર્મપ્રવર્તકના શુભાંતું કીર્તન કરવું, તેના શાસનને સ્વયં માનવું, તેના સદુપદેશને જીવનમાં ઉતારવો અને તેના શાસનનો પ્રચાર કરવો એ સર્વે તે દેવ અથવા ધર્મપ્રવર્તકની સેવા છે અને તેના દ્વારા આપણી તથા અન્ય પ્રાણીઓની જે સેવા થાય છે તે સર્વે તેનાથી ભિન્ન બીજી આત્મસેવા અથવા શોકસેવા છે. એ પ્રમાણે એક સેવામાં બીજી સેવાઓ પણ સાંમીલ હોય છે.

સ્વામી સમંતભદ્રે પોતાના ઇષ્ટદેવ ભગવાન મહા-વીરના વિષયમાં પોતાની સેવાઓનો અને પોતાને તેની ફલપ્રાપ્તિના જે ઉદ્દેશ્ય એક પદ્યમાં કર્યો છે તે પાઠકોને બાજુવા યોગ્ય છે અને તેથી દેવસેવાના થોડા પ્રકારોનો બોધ થશે અને સાથે એ પણ માલુમ પડશે કે સાચા હૃદયથી અને પૂર્ણ તનમયતા સાથે કરેલ વીર પ્રભુની સેવા કેવું ઉત્તમ ફળ આપે છે, તેથી તે પછીને તેના ‘સ્તુતિવિદ્યા’ નામક ગ્રંથ (જનશતક)માંથી અહીંયા ઉધૃત કરેલ છે.

સુશ્રદ્ધા મમ તે મતે સ્મૃતિરપિ સ્વચ્ચર્ચનં ચાપિ તે,
હસ્તાર્ચ જલયે કથાશ્રુતિરતઃ કર્ણોઽક્ષિ સંપ્રેક્ષતે |
સુસ્તુત્યાં વ્યસનં શિરોનતિપરં સેવેદશી ચેત તે,
તેજસ્વી સુજનોઽહમેવ સુકૃતં તેનૈવ તેજઃપતે || ૧૧૬ ||

આમાં બતાવ્યું છે કે— હે ભગવન! આપના મતમાં અથવા આપના જ વિષયમાં મારી સુશ્રદ્ધા છે.

અંધશ્રદ્ધા નહિ મારી સ્મૃતિએ પણ આપને પોતાનો વિષય જનારો છે. હું પૂજન પણ આપનું કરું છું. મારા હાથ આપને જ પ્રણામજાણ કરવા રિગિતે છે. મારા કાન આપની જ ગુણગાથા સંભળવા માટે લીધે છે. મારી આંખો આપના જ રૂપને દેખે છે. મને જે વ્યસન છે તે પણ આપની જ સુદર સ્મૃતિઓ સ્વચાલુ છે અને મારું મસ્તક પણ આપને જ પ્રણામ કરવાને તૈયાર રહે છે. આ પ્રકારની નાની-શી મારી સેવા છે હું નિરંતર આપનું આ પ્રકારે સેવન કર્યા કરું છું એટલે હે તેજસ્વતે ! (કેવલગાની ત્વાગિન્) હું તેજસ્વી છું, સુખી છું અને સુસ્મૃતિ (ગુણવાન) છું

અહિંયા કોઈએ એમ સમજી લેવું ન જોઈએ કે સેવા તો મોટાગાળી-પૂજ્ય પુરોહિત અને મહાત્માઓની કરાવ છે અને તેથી કંઈ ફળ પણ મળે છે, નાના, અસમર્થો અથવા દીન-દુઃખીયા આદિની સેવામાં શું ફાયદો છે, એમ સમજવું જૂલભરતું છે જેટલા મોટા પૂજ્ય મહાત્મા અથવા મહાપુરુષ છે તે સ્વનાના-અસમર્થો-અસહાય અને દીન-દુઃખીયાની સેવાથી જ યથા છ. સત્તા જ સેવકને સેવ્ય જનાવે છે અથવા જીવ ચઢાવે છે અને તેવી એવા મહાન લોકસંકટોની સેવા અથવા પૂજનભક્તિઓ એ આભિપ્રાય નહિ કે અમે તેના ખાલી ગુણમાન કર્યા કરીએ અથવા તેની ઔપચારિક સેવા-ચાકરીમાં જ લગાવી રાખીએ. તને તો પોતાના વ્યક્તિત્વને માટે આપણી સેવાની જરૂરત પણ નથી કૃતકૃત્યોને તેની જરૂરત પણ શું હોઈ શકે ? તેથી જ સ્વામી સમતબદ્ધે કહ્યું છે કે—‘ ન વૃજ્યાર્થસ્ત્વયિ વીતરાગે ’ અર્થાત્ હું ભગવન ! પૂજન-ભક્તિથી આપને કોઈ પ્રયોજન નથી, કારણ કે આપ વીતરાગી છા. રાગનો અંશ પણ આપના આત્મામાં વિદ્યમાન નથી જેના કારણે આપ કોઈની પૂજનસેવાથી પ્રસન્ન થાવ છો.

વાસ્તવમાં એવા મહાન પુરુષોની સેવા-ઉપાસનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ઉપકારમરણ અને કૃતગુણવ્યક્તિ-કરણની સાથે ‘ તદ્દેશુનિધિ ’-તેના ગુણની સપ્રાપ્તિ હોય છે એ જાતને શ્રી પૂજ્યપાદશાયે ‘ સર્વાર્થ-સિદ્ધિ ના મગનાચરણ (‘મોક્ષમાર્ગચ નેતાર’ ઇત્યાદિ) માં ‘ વેદે તદ્દગુણલબ્ધયે ’ પદ્ધતિ વ્યક્ત કરેલ છે. તદ્દેશુલબ્ધિને માટે તદ્દેશ આચરણને જરૂરત છે અને તેથી જ તદ્દેશુનિધિની ઇચ્છા કરે છે તે પહેલા તદ્દેશ આચરણને અપનાવે છે. પોતાના આત્મત્વને અનુકૂળ વર્તન કરે છે અથવા તેમના પગને ચાલવાનો પ્રારંભ કરે છે. તેમને માટે લોકસેવા અનિવાર્ય બની જાય છે. દીનો, દુઃખિતો, પીડિતો, પતિતો, અસહાયો, અસર થો, અમો અને પથશ્રીઓની સેવા કરવી એ તેમનું પહેલું કર્તવ્યકર્મ બની જાય છે. જો એવું ન કરે અથવા જે ઉક્ત ધ્યેયને સામે ન રાખીને ઇશ્વર-પરમાત્મા અથવા પૂજન મહાત્માઓની ભક્તિના કોરા ગીત ગાય છે તે દંભ છે અથવા દમ છે. પોતાને તથા બીજાને દમ છે અને તે જડ મશીનોની જેટ અવિવેકી છે કે જેને પોતાની ક્રિયાઓનું કંઈપણ સ્વરૂપ માલૂમ નથી હોતું અને તેથી ભક્તિના રૂપમાં તેની સારી ઉછાલ દૃઢ તથા જયકારોના-જયજયના નાદનું કંઈપણ મૂલ્ય નથી તે સર્વે દંભ-પૂર્ણ અથવા લાઠ્યન્ય હોવાથી મકરીના મગામાં લટકતા રતનોની માફક નિરર્થક છે, હોય છે, તેનું કંઈપણ વાસ્તવિક ફળ નથી હોતું

મહાત્મા ગાંધીજીએ ઘણી વખત એવા લોકોને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે કે—‘ તેઓ માગ મુખ પર થૂકે તો સારું, જે ભારતીય યદને પણ સ્વદેશી વસ્ત્ર નથી પહેરતા અને માથા પર ટોપી પણ નિર્દેશી વસ્ત્રની ધારણ કરીને મારી જાય બોલે છે. એવા લોકો જેમ ગાંધીજીના ભક્ત અથવા સૈનિક નથી કહેવાતા બલ્કે મનક ઉણવાવાળા લેખાવ છે તેમ જે લોકો પોતાના પૂજ્ય મહાપુરુષોને અનુકૂળ આચરણ નથી કરતા, અનુકૂળ આચરણની ભાના પણ નથી રાખતા-પ્રુશાંથી વિરુદ્ધ આચરણ કરે છે અને એવા કુસ્મિત આચરણ કરીને પણ પૂજ્ય પુરુષોની વદનાદિ ક્રિયા

* સમતબદ્ધતા દેવાગમ, યુક્ત્યનુભાસન અને સ્વયંબ્રહ્મસ્તોત્ર નામની સ્મૃતિઓ ધણું જ મહત્વની એક પ્રણાલિ સાધિની છે અને તેમાં સૂત્રરૂપે જૈનાગમ અથવા વીરશાસન બંધેલ છે.

કરે તથા જય બોલે છે તેઓ તે મહાપુરુષના સેવક અથવા ઉપાસક નથી કહેવાતા, તેઓ પણ તે પૂજ્ય વ્યક્તિના ઉપહાસ કરવા-કરાવવાવાળા જ હોય છે અથવા એમ કહેવું પડે છે કે તેઓ પોતાના તે આચરણથી જ બશીનોતી માફક રવાધીન નથી. અને એવા પરાધીનોનો કોઈ ધર્મ નથી હોતો. સેવા-ધર્મને માટે સ્વેચ્છાપૂર્વક કાર્ય કરવું આવશ્યક છે, કારણ કે સ્વપરહિત સાધનની દૃષ્ટિથી સ્વેચ્છાપૂર્વક પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને જે નિષ્કામકર્મ અથવા કર્મલાગ કરવામાં આવે છે તે સાચો સેવાધર્મ છે.

પૂજ્ય મહાત્માઓની સેવાને માટે ગરીબો, દીન, દુઃખી, પીડિતો, પતિતો, અસહાયો, અસમર્થો, અજ્ઞો અને પદબ્રેજોની સેવા અનિવાર્ય છે. તે સેવાનું પ્રધાન અંગ છે. તેના વિના તે બનતી જ નથી ત્યારે એ નથી કહી શકાતું અને ન કહેવું પણ ઉચિત છે કે ‘નાના અસમર્થોની સેવામાં શું ફાયદો છે ?’ તે સેવા તો અહંકારાદિ દોષો દૂર કરીને આત્માને ઉચ્ચ બનાવે છે. તે તદ્દુશ્ચલખિના ઉદ્દેશને પૂરા

કરવાવાળી છે અને દરેક પ્રકારે આત્મવિકાસમાં સહાયક છે તેથી પરમ ધર્મ છે અને સેવાધર્મનું પ્રધાન અંગ છે. જે ધર્મના અનુયાયી આપણને કંઈ પણ આત્મલાભ ન થાય તે તો વાસ્તવમાં ધર્મ જ નથી.

તેના સિવાય આનાદિકાલથી આપણે નિર્જળ, અસહાય, દીન, દુઃખિત, પીડિત, પતિત, માર્ગચ્યુત અને અજ્ઞ જેવી અવસ્થાઓમાં જ અધિકતર રહ્યા છીએ અને તે અવસ્થાઓમાં આપણે બીજાની પૂજ્ય સેવાઓ લીધી છે તથા સેવા-સહાયતાની પ્રાપ્તિને માટે નિરંતર લાવનારો પણ કરી છે અને તેથી તે અવસ્થાઓમાં પડેલ અને દીન-દુઃખી પ્રાણીઓની સેવા કરવી તે આપણું પરમ કર્તવ્ય છે, તેના પાલન માટે આપણે આપણી શક્તિને જરા પણ છુપાવવી ન જોઈએ. તેમાંથી જીવ ચોરસ અને આનાકાની કરવા જેવી કોઈ પણ વાત ન થવી જોઈએ. તેને યથાશક્તિ કર્તવ્યનું પાલન કહે છે.

[ઉદ્ધરિત “અનેકાંત”] (ચાલુ)

સાચા ત્યાગી અને નિઃસ્પૃહી ભક્ત બને

લોકો કહે છે કે ભજનમાં ચિત્ત નથી ચોંટતું, એકાગ્રતા નથી થતી. એકાગ્રતા કે ક્યાંથી થાય ? કૃપણ છત્રસ્પી વાનર, જગતનાં પદાર્થો મૂઠીમાંથી તો છોડતો નથી તે પાછો એની એ જ મૂઠીમાં રામને પણ લેવા દે છે ! રામ એવો લોભો નથી કે એમ છેતરાય. રામ તો એને જ મળે છે કે જે હનુમાનની પેઠે હીરાના હારને ફેંકી કહે છે કે “જેમાં રામ નથી એવા આ ધનામને હું શું કરું ?” પ્રજુને ભજતાં ભજતાં નિર્લજ્જ ચિત્ત મહાનમાં, ખાવા-પીવામાં, માલમત્તામાં તે માનાપમાનમાં ભમે છે. જ્યાં સુધી પદાર્થમાં સત્ય દૃષ્ટિ છે, અને એમાં ચિત્ત રમી રહ્યું છે ત્યાં સુધી ગમે તેટલું માથું ફેંકીશો તો પણ એ પદાર્થો પ્રાપ્ત થવાના નથી. અને કદાપિ પ્રાપ્ત થશે તો પણ સુખદાયી નહિ નિવડે. તમારા ચિત્તમાં જે પ્રજુનું મંદિર સ્થાપિત થાય તો પછી એવી કઈ આશા છે કે જે સ્વતઃ જ ફલિશ્રુત ન થાય ?

—સ્વામી રામતીર્થ.

આત્માની ત્રણ અવસ્થા

સુખચ્છેદન પ્રાપ્ત થતાં જ જીવનમાં અનેરો પદ્ધતો આવે છે, કારણ કે એ વેળા સત-અસત થાને ખરું-ઝોટું પારખવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થયેલી હોવાથી આત્મા સરલતાથી પોતાનો માર્ગ નિશ્ચિત કરી શકે છે. એથી ત્યારપછી શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે પણ જોવીશીના પાંચમા સ્તવનમાં આત્મ-તત્ત્વની પિછાન અર્થે દૂંઝામાં સુદાસર વાત રૂબૂ કરી છે. પાંચમા તીર્થપતિનું નામ સુમતિનાથજી છે અને અહીં પ્રાર્થનામગ્ન થનાર જીવડો પણ જાતજાતની સામાન્ય-તાઓ અને રંગભેરગી મતાંતરોના હિંચોળે હીંચાઈ સમકિત પામ્યા પછી કંઈક કુમતિથી અળગો થાની સુમતિ સુદરીના સહવાસમાં આવ્યો છે એટલે બાહ્ય ભાવોની મથામણ છોડી દઈ, આડાઅવળા વાદોમાં અથડાવાતું તણ દઈ, આત્મ જોળખ પ્રતિ વળ્યો છે. એને સુમતિના દાતાર એવા પંચમ પ્રભુનો સમાગમ દ્વંધમાં સાકર ભળ્યા જેવો થયો છે.

મંગળાચરણમાં જ એ વહે છે કે સ્વચ્છ એવા અરિસામાં જોનારનું જેમ આખેદૂગ પ્રતિજિગ્ન પડે છે એમ હે પ્રભુ ! આપે પણ અદારે દોષોનું નિકદન જડમૂળથી કાઢેલું હોવાથી જે દેવદ્યૂષી અદિતીય દર્પણની પ્રાપ્તિ થઇ છે એનાથી આપ તો ઔદ રાજલોકના સર્વ ભાવો જાણી રહ્યા છો, પણ એમા જોનાર થાને ડોકિયું કરનાર પણ સ્વજીવનની સાચી પીંગાન કરી શકે છે એવી વિલક્ષણતા એ અનુપમ દર્પણમાં સમાયેલી

છે. અન્ય દર્શનમાં આવું આદ્યધ્વજનક દેવજ-જ્ઞાનરૂપી દર્પણ ન હોવાથી મેં આપશીના ચરણમાં આત્મસમર્પણ કરી, સ્વસ્વરૂપ અવલોકનારે ઉત્તુક્રત થવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.

‘સુમતિ ચરણ કજ આતમ અરપણા’ એ સ્તવનની પ્રથમ લીંટી છે. વાત પણ સો ટચના સોના જેવી છે, કેમકે સ્વસ્વરૂપ જોળખાણ વિના બહાર ડોકિયા મારવાથી માનવ જીવનતું રહસ્ય નથી તો પમાતું તેમ નથી તો એ જિંદગી મેળવ્યાનું કંઈ સાર્યક થતું. તેથી તો સહુદયી ભક્તોએ સૌ પ્રથમ એ વાત તરફ જ મીંટ માંડી છે. એમાં જીન કે જીનેતરનો સમાવેશ થાય છે.

૧ જ્યાં લગી આતમા તત્ત્વ ચિંત્યો નહીં, ત્યાં લગી સાધના સર્વ જૂઠી-નરસિદ્ધ મહેતો
૨ ત્યાગ ન ટકે રે વૈરાગ્ય વિના,
કરીએ કોટિ ઉપાયજી,
અંતર ઊંડી ધ્રુષ્ટા રહે,
તેકેમ તત્ત્વજી, વેપ લીધો વૈરાગ્યનો-
નિષ્કુળાનંદ

૩ હરિનો મારગ છે શરનો,
નાહિ કાયરનું કામ જોને;
પરધમ પહેલું મસ્તક મૂકી,
વળતી લેવું નામ જોને-કવિ પ્રીતમ.
૪ ચેતન ! અખ મોહિં દર્શન દીજે.

× × ×
તુમ દર્શન બિનુ સખયા જૂઠી,
અ તર ચિત્ત ન લીંજે.
× × ×

શકાતી નથી જ. અંતર આત્મરૂપ વર્ગમાં જવા સારુ નથી તો એણે કોઈ મહોટા પકાડ જોળગવાના કે નથી તો મહાન મહાસાગર તરવાના. કેવળ પુનઃજન્મ અને ચેતન વચ્ચે જે અંતર રહેલું છે, ઉભયના જે ભિન્ન લક્ષણો છે તેની માત્ર જોળખાણ કરી લઈ એ પર દૃઢ આસ્થા સ્થાપન કરવાની છે. સચરાચર જગતમાં જે કંઈ કાર્યવાહીઓ અહર્નિશ ચાલી રહી છે અને એમાં પોતાને જે કંઈ ભાગ ભજવવો પડે છે એમાંથી સાવ છટકી જવાનું ન બને, પણ એમાં જે રાચવા-માચવાપણું છે, જે લયલીનતા દાખવાય છે અથવા તો જે સ્વભાવવિસ્મૃતિ છે તે ત્યજી દઈ - માત્ર સાક્ષીભાવ સ્વીકારાય તો સામે જ અંતરઆત્મત્વ ઊભું છે. જ્યાં લગી દેહમાં વસવાટ છે ત્યાં લગી કાર્યવાહી થતી રહેવાની પણ એ વેળા ચેતને નીચેના દુઃખમાં દશાવેલ ભાગ ભજવવો ઘટે.

સમક્રિતવત્ત જીવડો, કરે કુટુંબપ્રતિપાળ.
અંતરથી ન્યારો રહે, ધાવ ખીલાવત ખાળ
એતુ વર્તન બાળકની ધાવ જેવું હોય.
ધાવ બાલકને ધવડાવે છતાં મનમાં સમજે

છે કે બાળક પોતાનું નથી તેમ અંતરાત્મા અથવા તો કૃત્યાકૃત્યનો ભેદ જાણનાર આત્મા કરણી તો કરે છતાં એમાં તન્મય થઈને નહીં જ, કેવળ સાક્ષીરૂપે જ.

પરમાત્મભાવનું સ્વરૂપ તો ચોથી ગાથામાં સ્પષ્ટપણે કહેવામાં આવ્યું છે. સર્વ ઉપાધિ-ઓમાંથી ને કર્મોની બાંધી આંદીધુટીમાંથી મુક્ત થઈ જ્ઞાનમય થાને સ્વસ્વરૂપમય આત્મા થાય એ અવસ્થાનું નામ જ પરમાત્મ દશા. પૂર્ણપણે કર્મોંવરણો ખરી ન બંધ ત્યાં સુધી મૂળગુણની પ્રાપ્તિ—અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સુખ અને અનંત વીર્યરૂપ સ્થિતિ અસંભવિત છે. તેથી એ પાછળ પ્રયાસ ચાલુ રાખવાના છે તેથી જ બહિઃગતમયણું છોડી દઈ અંતરઆત્મમયણું ધારણ કરી આગે કદમ ભરવા એમાં જ શ્રેય છે એ વાતની પ્રતીતિ યોગીરાજ નિમ્ન શબ્દોમાં કરાવે છે.

આત્મમ અર્થેષુ વસ્તુ વિચારતાં
હારમ દળે મતિદાપ
પરમ પદારથ સંપત્તિ સંપન્ને
આનંદઘન રસ પાપ.

ક્રિયા વિનાની શ્રદ્ધા શા કામની ?

સર્વ જૂતપ્રાણીઓને ઈશ્વિયેરપી ચક્ષુ છે, દેવોને અવધિગ્ધાનરૂપી ચક્ષુ છે, કેવલજ્ઞાની મુક્તાત્માઓ સર્વત ચક્ષુ છે અને મુમુક્ષુને શાસ્ત્રરૂપી ચક્ષુ છે જેની શ્રદ્ધા શાસ્ત્રપૂર્વક નથી તેને મયમાચરણ મળવી શક્ય નથી, અને જે સચળી નથી તે મુમુક્ષુ શાનો ?

શ્રદ્ધા વિનાના માત્ર શાસ્ત્રજ્ઞાનથી મુક્તિ સંભવતી નથી, તે જ પ્રમાણે આચરણ વિનાની માત્ર શ્રદ્ધાથી પણ કાઈ વળતું નથી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણેમાં જે એક સાથે પ્રયત્નગીવ છે, તથા જે એકાગ્ર છે તેનું શ્રમણપણું પરિપૂર્ણ કહેવાય છે

—શ્રીમાન કુંદકુંદાચાર્ય

પ્રભુ મહાવીરે મોહમદત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા]

લેખક : સુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

સુર ખન્ધુ ! હુઃખીનાં દિલને દિલાસો
આપવાને બદલે સંતાપજનક કઠોર વચનો
તું કેમ ઉચરે છે ? સજ્જનની આ રીત
નથી. કહું છે કે—

તુળાનિ નૌન્મૂલયતિ પ્રમજ્જનો ।
મૃદુનિ નીચૈઃ પ્રગતાનિ સર્વતઃ ॥
સમુચ્છિન્નાનેષ તરુપ્રવાચતે ।
મહાન્મહત્યેવ કરોતિ વિક્રમમ્ ॥

અર્થ—“ આરે બાબુથી નમન કરતાં
કોમળ તરણાંઓને ઉખેડી નાખવા વાચરો
કહી તકલીફ લેતો નથી. એ તો મોટાપણાંનો
મદ ધારણ કરીને અછકડ બિલેલાં તરુઓને જ
મૂળથી ઉખેડી નાખે છે; કારણ કે જે મહાન્
છે ? તે મહાન્ પ્રતિ જ પરાક્રમ બતાવે છે. ”
તું ભલે ધનવાન છે, પણ તારી મોટાઈ શેમાં
છે તેનો વિચાર કર. જરા શાન્ત થા ! તને
જો અવસર હોય તો મારી અતિ હુઃખગર્જિત
આત્મકથા કહેવા માથું છું. તું સાંભળીશ ?

કુંઠનપુરમાં વસતાં લોકોથી કંટાળીને
નિર્જન સ્થાનનો આશ્રય લઈ અનેક વૃક્ષની
ઘટાથી મનોહર દેખાતાં સુંદર આસ્રવનમાં એક
વૃક્ષ તળે રહેલી વિશાળ શિલા ઉપર ભાલે
હાથ ટેકાવીને ગાઢ ચિંતામાં ગરકાવ થઈ
બેઠેલા મનસુખે અશ્રુ ટપકતાં નેત્રે કહું.

મારી અત્યંત ભૂલ થઈ. ભાઈ મનસુખ,
મને માફ કર ! હું મારા સ્વભાવને વશ થઈ
હુઃખીનાં દહ્ કળી શક્યો નહિ. કહું છે કે—

યઃ સ્વભાવો હિ યસ્યાઽસ્તિ,
સ નિત્યં દુરતિક્રમઃ ।
શ્વા યદ્દિ ક્રિયતે રાજા,
તત્ કિં નાશ્નાદયુપાનહમ્ ॥ ? ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ જેનો જે સ્વભાવ હોય છે તે
નિત્યને માટે જવો અતિ સુરહેલ છે. શ્વાને
કદી રાજા બનાવ્યો હોય તો પણ તે જીતીયાં
આવવાતું ભૂલે ખરો ? ” બદકે ન જ ભૂલે.
તેમ હે ભાઈ, હું પણ એક વખત જન્મથી
દીન અને તુચ્છ સ્વભાવનો હતો આજે
શ્રીમંત થયો છતાં સંસ્કાર અને સ્વભાવે તો
હું દરિદ્રી જ છું. મારા કઠોર વચનોને અંગે
તને થતું હુઃખ હવે મને પણ ખેદ કરાવે
છે. ગુસ્સાના આવેશમાં મારાથી યદ્વાતદા
બોલી જવાયું. હવે સાવધ રહીશ. સંસારની
અનેક વિડંબનાઓને ઉલ્લાંધી જવામાં દીન
અને હુઃખીજનોને થતી અનેક અકળામણોનો
અને એને અંગે થતી ત્રિવિધ વિષમ વેદનાનો
બહેલ દીનતાને અતુલવ્યા વિનાના ભવાગિનંદી
લક્ષ્મીપુત્રોને શે થાય ?

લક્ષ્મીના મઠમાં અંધ બનેલ આત્માઓ
નિરાશ્રિત એવા દીન-હુઃખી પ્રત્યે શુભ
લાગણી ધરાવવાને બદલે વિશેષ દરકા બનતા
જોવાય છે. દીનને દેખી દયા દેખાડવાને બદલે
એ કૂરતા દેખાડે છે, એને તિરસ્કારે છે,
હઠધૂત કરે છે, યદ્વાતદા બોલીને
દીનોને એવા તો અકળાવી મૂકે છે કે સાચી

પણ રાવ કરવાનું એને સ્થાન જ રહેતું નથી. આશ્રિતોને આશ્રય આપવારૂપ ગૃહસ્થધર્મને પણ છુંદોને દીન-હ. ખીઓના અશ્રુ લુછવાને બદલે એને ખૂબ પરિતાપ આપે છે. કહ્યું છે કે-

પદ્મિ ગચ્છ પતોત્તિષ્ઠ વદ મૌનં સમાચર ॥
પવમાશામ્રહમસ્તેઃ, ક્રોડન્તિ ધર્મિનોઽર્થિનિ ॥૩॥

અર્થ:- “હું” શેઠને અનુકૂળ વર્તીશ તો ઇચ્છિત આપશે એવો આશારૂપી ગ્રહ જેમને ગળી ગયેલો છે એવા અર્થીજનો-વડે-અદયા આમ આવ ! ના અહિંથી ફર ના ! ખસ ! આયો પડ ! નીચે પટકા ! કેમ ખેઠો છે ? અહિંથી બીડ ! બોલ તારે શું છે ? આપણું માગે છે ? બોલ ! આરઠ્યા શું કરે છે ? ચૂપ રહે ચૂપ ! માથું ફેરવ્યું ! વિગેરે સ્વચ્છદી વદોને ધનવાનો કીડા કરે છે ! ”

ગરીબોને પણ પજવનાર પ્રાણીઓના કઠોર દિલમાં અતિ સુકોમળ એવી દયાનો વાસ જ શી રીતે સંભવે ? એવાઓ પણ વારે-તહેવારે તો દયાનો ડોળ કરતા દેખાતા હોવા છતાંય એના વિચાર અને વર્તનના નીકટ અનુભવીને તો ચોક્કસ જ માલૂમ હોય છે કે એનામાં દયાની છાત પણ નથી. કર્મરાજના કુર પન્તમાં સપડાઈશ ત્યારે મારું શું થશે ? એની વર્તમાનમાં પ્રાયઃ એમને વિચારણા ય સ્કુરવી અશકય હોય છે. એવા પણ ઉદર-ભરીઓ પુણ્યના મધુરા ફળોને તો અહોરાત્ર ઇચ્છતા જ હોય છે, છતાં પણ નવું પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવાની લેશ પણ પરવા કરતા નથી એ જ અતિ ખેદનો વિષય છે.

ભાઈ મનસુખ, મેં તો પૂર્વાવસ્થામાં સ્વયં દીનતા અનુભવી છે, તો પણ હું ધનના મદમાં ભાન ભૂંડ્યો. આથી હું તો એવાઓ કરતાં ય અધમ ઠયો. ખરેખર, લક્ષ્મી જ એવી વસ્તુ છે કે તે

ધરમાં પેસતાંની સાથે મનુષ્યને પાછળથી લાત મારીને અક્ષડ બનાવે છે, એટલે કે આખો બીચી રખાવીને આદમીને છાતીભેર ચલાવે છે, અને વિદાય લે છે ત્યારે છાતીની લાત મારીને મનુષ્યને જેવડ વાળી દઈ નીચું ભેતો કરી મૂકે છે. લક્ષ્મીનું ‘દોલત’ એવું નામ વિદ્વાનોએ આથી જ રાખ્યું હોય એમ જણાય છે. ભાઈ મનસુખ, વિશેષ રડીને મને પણ રડાવવા પડેલા તારું રડવું હવે તો બંધ કરે તો જ મને ચેન પડે તેમ છે. બીડ ભાઈ, બીડ ! અશ્રુ લુછી નાખ ! શાન્ત થા અને સામે જો ! આ નજીકમાં જણાતા મહાન્ ગિરિના આભૂ-પણ સમા કુળેને તૃપ્ત કરીને ચિત્તાકર્ષક બળબળ એવા મધુર ધ્વનિવડે પ્રેક્ષકોને આપ્તાદ ઉપભવવા માટે મદમદ વેગે સ્થલાતાં અને પસાર થતા ગિરિ નિર્ઝરણારૂપી પોતાના બહાલા બાળોને પ્રેમાળ બાથમાં ઘાલીને ફર ફર વસતા જતુઓ પ્રતિ ઉપકાર કરવા માટે અતિ વેગે ગમન કરતી આ ત્રિવેણી નદી કેવી લવ્ય દેખાય છે ? વિશાળ બાહુરૂપ લીલાછમ જણાતા તેણીના બને તટો પણ જાણે તેણીએ પાથજનોને વિશ્રામ કાજે આહ્વાન કરવા જ લબાવ્યા હોય નહિ શું ? ચાલ ભાઈ, આપણે ત્યાં જઈને સ્નાન-પાન કરી સ્વસ્થ થઈએ તારે વાત કરવામાં પણ તે પછી ખૂબ જ મજા રહેશે. અમાસનો તહેવાર હોવાને અગે ફુકાન પણ બંધ હોવાથી આજે મને પણ સપૂર્ણ અવકાશ છે. ત્રણ ત્રણ દિવસથી સતત શોધ કરવા છતાંય મનસુખનો પત્તો જ નહિ મળેલ હોવાથી અકળાઈ ગયેલા કુસુમે કહ્યું,

તું મહાન્ દિલનો અને ઉમદા દયાળુ સજ્જન છો તેની મને આજે જ ખબર પડી.

તારા જેવા પુણ્યવાનના સમાગમથી હું મારા આત્માને ધન્ય માતું છું. જેના દિલમાં દયા નથી એ આત્માના વ્રત, તપ, જપ, નિયમ, દાન અને સંઘમાદિ ખરેખર વૃથા જ છે. કહ્યું છે કે:-

દયાં વિના દેવગુરુમાર્ચા-
સ્તર્પાસિ સર્વેન્દ્રિયચન્નપાનિ ।

વાનાનિ શાસ્ત્રાધ્યયનાનિ સર્વે,
સૈન્યં ગતસ્વામિ યથા વૃથૈવ ॥ ૪ ॥

અર્થ:-“સૈન્ય ઘણું વિશાળ હોય છતાં તેનો સ્વામી હાજર ન હોય તો સૈન્યનું બળ વૃથા થાય છે તેમ મનુષ્યના હૃદયમાં જગતના જંતુઓ પ્રત્યે જો દયારૂપ સ્વામી હાજર ન હોય તો તેનું દેવ અને શુરમહારાજના ચરણકમળની સેવા, વિધવિધ તપો, યમ અને નિયમોવડે કરીને સર્વ ઇન્દ્રિયોતું કરેલું દમન, અભય, સુપાત્ર કે અતુકંપા પ્રમુખ વિવિધ દાનો તથા શાસ્ત્રોના અધ્યયનોરૂપી વિશાળ સૈન્ય પણ વૃથા જ છે.” ભાઈ કુસુમ, નદીમાંનાં સચિત્ત (જીવવાળાં) જળનો હું ઉપસોગ કરતો જ નથી. દયાળુ પરમાત્મા શ્રી જિનેશ્વર દેવોએ જળમાંનાં એકેક બિન્દુમાં કેવળજ્ઞાનવડે કરીને અસંખ્ય જીવો દીઠા તેમજ ઉપદિશ્યા છે. એ જીવો એવા તો કેમજ દેહને ધારણ કરે છે કે આપણા સ્પર્શમાત્રથી પણ તે નાશ પામે છે. ફક્ત એક જ આત્માને ધારણ કરનારા તેમજ નાશવંત એવા દેહને ટકાવવા માત્રમાં અસંખ્યાત જીવસમૂહના દેહને ધારણ કરી રહેલા જળનું સ્તાન કે પાન કરી લેવાની કદખના

પણ દયાવાન આત્માઓને કંપાવી મૂકે તેમ છે. તું પણ એ વિચાર જ તણ દે એમ જ હું ઇચ્છું છું. કહ્યું છે કે:-

પ્રાણા યથાત્મનોડમીષ્ટા, મૂતાનામપિ તે તથા ।
આત્મૌપમ્યેન મૂતેષુ, દયાં કુર્વન્તિ સાધવઃ ॥૫॥

અર્થ:-“જેવી રીતે પોતાના પ્રાણ પોતાને વહાલા છે તેવી જ રીતે પરપ્રાણીઓને પણ પોતાના પ્રાણ વહાલા જ છે એવું સમજીને ઉત્તમ આત્માઓ પોતાની ઉપમા ઘટાવીને જ પ્રાણીઓને વિષે દયા ધારણ કરે છે.” કલિકાલ-સર્વજ્ઞ ભગવાન શ્રીમદ્ દેવચંદ્રાચાર્ય મહારાજ પણ પોતાના યોગશાસ્ત્ર નામના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથમાં ફરમાવે છે કે-

આત્મવત્ત સર્વમૂતેષુ, સુહૃદુઃસ્વે પ્રિયાડપ્રિયે ॥
ચિન્તયન્નાત્મનોડનિષ્ઠાં, હિંસામન્યસ્ય નાચરેત્ ॥૬॥

અર્થ:-“પોતાને જેનાથી સુખ કે દુઃખ થતું હોય, પોતાને જે પ્રિય કે અપ્રિય લાગતું હોય તે પરને પણ સુખ દુઃખ પ્રિય અને અપ્રિય છે એમ પોતાની માફક બીજા જીવોને વિષે પણ ચિન્તવતો તું પોતાની હિંસા જેમ અનિષ્ટ માને છે તેમ અન્યની હિંસા પણ અન્યને અનિષ્ટ જ છે એમ ધારીને કદી હિંસા કરવી નહિ.” ભાઈ કુસુમ, એ પાણીથી સજીવ. તારા મધુર આલાપે જ મને અપૂર્વ શાન્તિ આપી છે. હવે તારા સાથે છૂટા દિલે વાત કરવા હું સમર્થ થયો છું. પોતાનાં વહાલાં કુટુંબીઓને રડતાં મૃત્રીને ચાલી નીકળેલા મનસુખે જણાવ્યું.

(ચાકુ)

પ્રવાહના પ્રશ્નો

દર દશ દશ વર્ષના આંતરે ગણવામાં આવતું નવું વસ્તીપત્રક ગણવાનો સમય નજીક આવતો જાય છે.

મરકારીખાતા તરફથી વસ્તીપત્રક તૈયાર કરવા માટેની પ્રાથમિક તૈયારીઓ શરૂ થઈ ચૂકી છે, અને જુદા જુદા પ્રાંતોમાં પેટા ઓફિસો પણ નિયુક્ત કરવામાં આવી છે.

ગયા વસ્તીપત્રકના આધારે આપણું સંખ્યા-પ્રમાણ સાડાઘાર લાખ ગણવામાં આવેલ છે જે વર્ષના આપણા જૂના સંખ્યાગણ સાથે મરખા-વતા ઘણું જોણું માનવામાં આવે છે.

એક વાત આપણે કબૂલ કરીએ કે જૈનોની સંખ્યાનો ઉત્તરોત્તર ધ્રુવ થતો આવે છે. અને આપણું સંખ્યાગણ ટકી રહે, તેમ જ તેમાં વૃદ્ધિ થાય તે માટે જુદા જુદા અનેક પ્રયાસો આપણે કરવાના રહે છે.

આપણું અજ્ઞાન—

પરંતુ ખીણ ગીતે વિચારતા, આપણી સંખ્યાનો વાસ્તવિક નોંધ આપણી પામે નથી આપણા બહાર કાર્યકર્તાઓને એવો અભિપ્રાય છે કે વસ્તીપત્રકમાં જે સાડાઘાર લાખની સંખ્યા નોંધવામાં આવેલ છે તે બરાબર નથી વસ્તી-પત્રક નોંધતી વખતે નોંધનાર અગર નોંધાવનારની ગફલત તેમાં થવા પામી હોય એ રીતની શંકાને આમા સ્થાન છે.

જોલકાઈ-નીચા જૈન એમેગીએગતના આકેલા ખાતેના મંત્રી શ્રી બી. એમ મહારજન પોતાના અનુભવથી જણાવે છે કે શ્રી. પી અને બીજરના જૈનોમાંના મોટા ભાગ એવો છે કે જેઓને વસ્તીપત્રકમાં પોતાની વીગત કેવી રીતે નોંધાવવી તેનો ખ્યાલ હોતો નથી. તે સમયે તેઓ

મારવાડી, વણિક, ગુજરાની વગેરે વિશેષણો ધર્મના ખાનામાં લખાવે છે કેટલાક ધર્મના ખાનામાં હિન્દુ ગણ લખાવે છે એટલે એવાઓની ગણતરી હિન્દુ તરીકે થઈ જાય છે.

માત્ર શ્રી. પી. કે બીજરની જ આ સ્થિતિ છે એમ નથી. સંસ્કારી પ્રદેશોમાં પણ આવી ભૂલો થવાના પ્રસંગો નોંધાયા છે તેમ જ ત્યાં જૈનોની વસ્તી મારા પ્રમાણમાં છે અને જૈન-ધર્મના આદોલનો ત્યાં હરકેમિય તાત્ત હોય છે તેવા ગુજરાત, મુંબઈ ઇલાકાં, મારવાડ વગેરે પ્રદેશમાં પણ કેટલાક સ્થાનોએ એવા છે કે ત્યાંના જૈનો, પોતાની જાતને જૈન તરીકે બહુ ઓછા પ્રમાણમાં જોગબતા હોય છે સામાન્ય ગીતે જૈન ધર્મના મસ્કારો મળવાની તક તેઓને ગપડતી નથી, અને પોતાનો વ્યવહાર હિન્દુ ધર્મીઓ સાથે સંકળાએલ હોઈ એ સંસ્કારોથી સમય જતા તેઓ જૈન તરીકે પોતાની જાતને ભૂલી જાય છે આવો અજ્ઞાનવર્ગ પણ વસ્તીપત્રકની નોંધણી સમયે “જૈન” તરીકેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનું સામાન્યતઃ ભૂલી જાય એ સ્વાભાવિક છે.

આમ જુદા જુદા અનેક કારણોને અગે વસ્તીપત્રકમાં આપણે આપણું વાસ્તવિક તારણ મેળવી શકતા નથી વસ્તીપત્રકની નવી નોંધણી સમયે આ પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરવાની આપણને તક છે એ માટે આજની યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો થોડા ઘણા અંશે જરૂર તેમાં સફળતા મળે.

કેન્દ્રિત ધોરણે કાર્ય કરો—

જૈન મનાજમાં જુદી જુદી દિશામાં એવા-કાર્ય કરતી સંસ્થાઓનું પ્રમાણ સામાન્ય રીતે મારી સંખ્યામાં છે અને પોતાને યોગ્ય લાગે તે દિશામાં દરેક સંસ્થાઓ ઓછો-વતો સેવાનો

ફાળો નોંધાવતી પણ રહેલ છે. પરંતુ એક સરણુ આંદોલન હિન્દભરના જૈન સમાજમાં ફેલાવવું હોય, તો એક એકના સંકલનમાં કામ કરી શકે એવી કેન્દ્રિત પદ્ધતિએ કામ કરી શકાય તેવા વ્યવસ્થિત સંયોગોમાં આપણે નથી.

હિન્દી મહાસભાનું વ્યવસ્થા તંત્ર વિચારીએ. હિન્દના બુદ્ધા બુદ્ધા ભૌગોલિક સાનુકૂળતા પ્રમાણે વિભાગો પાડી, પ્રાન્ત-પ્રાન્તમાં મહાસભાએ પોતાના હાથ નીચે કાર્ય કરતી પ્રાંતિક સમિતિઓ સ્થાપી છે, અને આવી સમિતિઓ સુખ્ય ઓફિસના આદેશો ઝીલી પોતાના પ્રાન્તમાં આદેશોનો પ્રચાર કરે છે. અલગત, અસુક પ્રમાણ-માં આ પ્રાંતિક સમિતિઓ સ્વતંત્ર પણ છે પરંતુ હિન્દના સર્વ સામાન્ય પ્રશ્નો ચર્ચાવામાં દરેક સમિતિઓ એક જ સરખા સૂરે કાર્ય કરે છે.

આપણી સંસ્થાઓ જો આ ધોરણે કાર્ય કરતી થાય તો આપણા અનેક પ્રશ્નોનો ઊકલ બહુ જ ઓછા શ્રમે તરતમાં ઘણી સુંદર રીતે આવી શકે,

વસ્તીપત્રકના પ્રશ્ન પ્રાન્ત-પ્રાન્તવાર ઉપાડી લેવામાં આવે, અને પોતાના પ્રાન્તમાં જ્યાં જ્યાં નોંધણીની વ્યવસ્થા થવાનો વધારે સંભવ હોય ત્યાં અગાઉથી સ્વયંસેવકો કે ઉપદેશકો પહોંચી જઈ જેરસમજ દૂર કરે તો આપણું કાર્ય ઘણું સરળ થાય, એટલું જ નહિ પરંતુ આપણા સામાજિક, ધાર્મિક અને આર્થિક સંયોગોનું વાસ્તવિક પ્રતિબિંબ પાડતું જૈન સમાજનું વિગતવાર વસ્તીપત્રક બહુ અદ્ય સમય અને શ્રમના ભોગે આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ. આપણી નબળાઈઓ, ભૂલોતો જતા જૈન ધર્મ, વિનાશ પામતા જનાલયો, અને એવા અનેક નોંધવા જેવા સંયોગોનો આપણને પૂરેપૂરો ખ્યાલ આવે. આપણે કર્તવ્ય માર્ગ ખુલ્લા સ્વરૂપમાં સમજી શકાય. આવા કેન્દ્રિત ધોરણથી પ્રાન્તવાર જૈન સંસ્થાઓ કાર્ય કરતી થઈ જાય તો શિક્ષણ, સમાજ, સાહિત્ય, અર્થશાસ્ત્ર અને એવા ઊંકલ માગતા અનેક મહુ.

તવા પ્રશ્નોનો આપણે સહજમાં ઊકેલ લાવી શકીએ.

આમ કેન્દ્રિત ધોરણે સમાજની કાર્યવાહી ચલાવવાનો આદર્શ જેટલો ઉચો, કાર્યસાધ અને અનિવાર્ય છે તેટલા પ્રમાણમાં તેની સાધતા પણ કંઈક અંશે કહિન છે. નજીકના ભવિષ્યમાં તરતમાં આ કેન્દ્રિત ધોરણ સ્થાપવાનું કદાચ અત્યારે અસંભવિત પણ ગણાય, એમ છતાં આ આદર્શને પહોંચી વળવાનું લક્ષ્યબિન્દુ રાખવામાં આવે તો સમય જતાં આપણે ત્યાં પહોંચી શકીએ એ વસ્તુ પણ સહજ સત્ય છે.

કાર્ય અપનાવવું જ પડશે—

વસ્તીપત્રક નોંધવાનો સમય આવે ત્યાં સુધીમાં કેન્દ્રિત ધોરણે કાર્ય કરવાની પદ્ધતિ આપણે સાધી શકીએ તેમ ન હોઈએ, તો પણ એક નહિ તો બીજી રીતે આ કાર્યને વ્યવસ્થિત રીતે અપનાવવાનો વિચાર તો આપણે કરવો જ પડશે.

વસ્તીપત્રકની નોંધણીનો પ્રશ્ન કોઈ પણ જાતની ચર્ચાથી નિરાળો છે. સેવાભાવે કાર્ય કરતી કોઈ પણ સંસ્થાઓ કાર્ય ઉપાડી લેવામાં એમત હોય, કે ત માટે તેનો કોઈ પણ પ્રકારનો વિરોધ હોય તેમ માનવાને પણ આપણી પાસે કારણો નથી. એટલે દરેક પ્રાન્તવાર, તે તં પ્રાન્તની સંસ્થાઓ એકત્રિત થઈ આ પ્રશ્ન ઉપાડી લે તો પણ ઘણું મારું પરિણામ આવી શકે. આવી સંસ્થાઓ એક સંયુક્ત બોર્ડ સ્થાપી પોતાના વિભાગના ગામડે ગામડે વસ્તીપત્રકની નોંધણીથી થતી જેરસમજ દૂર કરવા માટે યોગ્ય પ્રચારકાર્ય શરૂ કરે, જરૂર પડે તો પત્રિકાઓ કાઢે, અને એ રીતે વાતાવરણ સાધુ ફળ બનાવી શકે.

આગેવાન સંસ્થાઓને—

હિન્દના જૈન સંઘના પ્રતિનિધિવાનો કાંચા ધરાવતી શેઠ આ. ક. ની પેઠી, જૈન મંચ, કોન્ફરન્સ કે જૈન એસોસીએશન આદિ ઇન્ડીયા જેવી સંસ્થાઓએ પણ આ દિશામાં યોગ્ય કાર્ય ઉપાડી લેવું ઘટે. જૈન સમાજને આપણે જૈની સૂચનાઓ ન

મુનિરાજ શ્રી રંગવિજયજી મહારાજ જનો સ્વર્ગવાસ

મુનિરાજ શ્રી રંગવિજયજી મહારાજ સસારીપણામાં લાડીના વતની હતા. સ ૧૯૪૭ માં તેઓશ્રીએ દીક્ષા લીધા હતા. પ્રાતઃસ્મરણોય શ્રી મુળયદજી મહારાજના શિષ્ય લાંબાવિજયજી મહારાજના તેઓ શિષ્ય હતા તેઓ લાંબો સમય પ્રવર્તક શ્રી કાતિવજયજી મહારાજશ્રીની સેવામાં રહ્યા હતા. છેલ્લા દશેક વર્ષથી તેઓ પાલીતાણા ધોધાવાળાના ધર્મશાળામાં હતા. છેલ્લા દોઢ વર્ષથી કન્સરના દર્દથી તથા ધેરાયલા હતા તેઓ શુદ્ધ ચારિત્રવાન, કોઈપણ જાતના ઝગડાથી તદ્દન નિરાળા, શાંત સાધુ હતા તેઓની માદગી દરમ્યાન પાલીતાણાના શ્રી સધન ધોધાવાળા ધર્મશાળામાં રહતા મુનિના માણુ વિજયજી મહારાજ વગેરે સાધુમહારાજનઅં તમની સેવા-ચાકરી આપેલા સ્વયં સારા અને અનુકરણીય વરી હતા તેઓના સ્વર્ગવાસથી જન સમાજન અંક ચારિત્રપાત્ર સાધુની ખોટ પડી છે તેઓ આશ્ચર્યમીતર વય ૮૦ ઉમ્મરે સ્વર્ગવાસે થયા છે. પરમાત્મા તેમના આત્માને અખડ અને અનંત શાંતિ સમય તેમ આ સના પ્રાર્થના કરે છે.

શ્રી મુનિ આ ર

શેઠ શ્રી નાનચંદ્રભાઈ કુંવરજીના સ્વર્ગવાસ

શેઠ નાનચંદ્ર કુંવરજી

શ્રી નાનચંદ્રભાઈ શહેર ભાવનગરની જૈન કોમમાં ઉત્સાહી કાર્યકર હતા તેઓ આ સમાના ઉપપ્રમુખ હોવા ઉપરાંત અત્રેની ધી કટલેરી એસોસીએશનના પ્રમુખ અને શ્રી સધની શેઠ ડોસાભાઈ અન્નેયદની પેઢી, શ્રી ગોડીજી પાર્થનાથની પેઢી, શ્રી વર્ધમાન તપ આચારિન ખાત્રુ, જૈન ભોજનશાળા, પાનરાપોળ અને શ્રી લાલશ્રીજી શ્રાવિકાશાળા વગેરે સંસ્થાઓના સેક્રેટરી અને વોશાશ્રીમાળી ધોનારી શ્રાવિકા શેઠ હતા આ ઉપરાંત અનેક ખાતાઓમાં તેમની સેવાઓ આજીવ વધતો હોયો હશે.

આપ્યા કરે, અને વસ્તીપત્રકમાં સમાજની પૌરસ્ત્યાતની વધુ વિગત મેળવવા માટે જરૂર હોય તો નાધપત્રકમાં ખાત્રુ વધારવા માટે કે નોંધનારાઓ વધારા ખાત્રા કરાવે નોંધ કરે તો માટના જરૂર બહોળસ્ત સરકારી ઓફિસ સાથે પત્ર-વ્યવહાર કરાવે કરી શકે.

આશા રાખીએ કે આ અગત્યના પ્રશ્ન તરફ ધેરદરકાર નહિ રહેતા લાગતા વળગતાઓ પાતાની સવાનો યોગ્ય ક્રાણો નોંધાવવા માટે તરતમાં તત્પર અને

ભાવનગરના જૈન સંઘમાં તેઓ શાંતિની સાંકળેણ હતો. તેમની મિલનસાર ને શાંત પ્રકૃતિનો એવો પ્રભાવ હતો કે અત્રેની શાંતિના કળ્યાણમાં કે કોઈ વખતે સંઘના કાર્યોમાં થતા મતભેદમાં જાને પક્ષોને સમજાવી, સાચા રસ્તા ઉપર લાવવા શક્ય પ્રયત્ન કરતાં ને તેમાં ધણી વખત તેઓ સફળતા મેળવતાં.

તેઓશ્રીનો જન્મ સં. ૧૯૨૯ માં થયો હતો. ફક્ત પંદર દિવસની સામાન્ય માંદગી બોગવી જીવનના અંત સુધી ધાર્મિક ભાવના સંપૂર્ણ રાખી સડસડ વર્ષની ઉંમરે તેમના બહેણા કુટુંબની સુશ્રુષા વચ્ચે ગયા માગશર શુદ્ધિ ૧૦ ના રોજ તેઓશ્રી સ્વર્ગવાસી થયા છે.

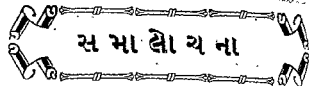
તેમના સ્વર્ગવાસને દિવસે આ સમાની ઓફિસ બંધ રાખવામાં આવી હતી, અને સમાની જનરલ મીટીંગે તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસના અંગે તા. ૨-૧-૪૦ ના રોજ દિલગીરીનો ઠરાવ પસાર કર્યો હતો.

તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસથી આ સમાને એક ઉત્સાહી કાર્યકરની ખોટ પડી છે. તેમના કુટુંબને દિલાસો આપવા સાથે સ્વર્ગસ્થના આત્માને પરમાત્મા શાંતિ અર્પે એમ આ સભા પ્રાર્થના કરે છે.

શેઠ શ્રી નાનચંદ આણંદજીનો સ્વર્ગવાસ

શેઠ શ્રી નાનચંદલાઈ આણંદજી આ સમાના ધણી વર્ષોથી લાંબા મેચર હતા. તેઓશ્રી અત્રેની દાણાપીઠમાં ખાંડના એક આગેવાન વેપારી હતા.

તેઓ શ્રદ્ધાળુ, માયાળુ, મિલનસાર ને શાંત પ્રકૃતિના હતા. તેઓના તરફથી દર વર્ષે મહા શુદ્ધિ પાંચમના રોજ શ્રી સંજેશ્વરા પાર્શ્વનાથને ધ્વજ ચઢાવવામાં આવે છે. તેઓ ફક્ત બાર દિવસની સામાન્ય માંદગી બોગવી ગયા માગશર વદિ ૮ ના રોજ સ્વર્ગવાસી થવાથી આ સમાને એક સારા સમાસદની ખોટ પડી છે. તેમના કુટુંબને દિલાસો આપવા સાથે પરમાત્મા તેમના આત્માને શાંતિ અર્પે તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વૈરાગ્ય રસમંજરી:—કર્તા આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયલક્ષ્મિસૂરીશ્વરજી મહારાજ (શ્રી વિજય લક્ષ્મિસૂરીશ્વર જૈન ગ્રંથમાલા ૭ મો ગ્રંથ) વૈરાગ્ય રસ ઉત્પન્ન કરનાર આ લઘુ ગ્રંથમાં પાંચ પ્રતાપ આપવામાં આવેલા છે. જેમાં મનુષ્ય ભવની કુલભતા, સમ્યગ્ દર્શન સંબંધ અને સમ્યક્ત્વ લક્ષણ વિ. વિ. સંબંધી હકીકત સરલ સંસ્કૃત ભાષામાં આપવામાં આવેલી છે. સામાન્ય અભ્યાસીઓ પણ તે પઠન કરી શકે તેવી છે. જોયા કાગળો, સુદર ટાઇપમાં પ્રતાકારે છાપવામાં આવેલી છે. કિંમત ૦-૨-૦ એ પ્રચાર કરવા માટે ચોગ્ય છે. મળવાનું ટેકાણું ચંદુલાલ જમનાદાસ શાહ, છાણી (વડોદરા રોડ).

સદ્ગુણાનુરાગી શ્રી કર્પૂરવિજયજી લેખ

સંગ્રહ ભા. ૧ લો.

પ્રકાશક:—શ્રી કર્પૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ:સુબંધ પૂન્યપાંદૂ પંચાસજી મહારાજ શ્રી પ્રીતિવિજયજી મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી સ્થપાયેલ શ્રી કર્પૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ તરફથી પ્રકાશિત થયેલ શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજનો લેખ સંગ્રહ ભા. ૧ લો એ નામના આ ગ્રંથમાં સરલ અને મનનીય લેખોનો સંગ્રહ છે. જુદા જુદા માસિકો-વર્તમાન પેપરોમાં છપાયેલ સ્વર્ગસ્થશ્રીના લેખોનો આ ગ્રંથમાં સંગ્રહ છે. આ ઉત્તમ ગ્રંથની કિંમત મુદ્દલથી પણ અધીર રાખવામાં આવેલી છે. કાચું પૂંકું પાંચ આના : પાકું પૂંકું છ આના.

પ્રાપ્તિસ્થાન:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સમા લાવનગર

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નાનતરનો સુદર બોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દૃઢક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નરપદ્મ પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નવ માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હસરિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જ્ઞેનધર્મ નિયમિક પ્રશોત્તર	૦૧૧	શ્રી પચ પ્રતિકમણુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રો)	૧૧૧૧
શ્રી આત્મવદનબ જ્ઞેન રતવનાની	૦૧૮	શ્રી પચ પ્રતિકમણુસૂત્ર અર્થ સહિત (શુ)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મચિન્દુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિબોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જ્ઞેન નરગ્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરૂ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયજેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧૮
જ્ઞેન ગ્રંથ ગાદ્ય	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી નનાજી પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી સમ્યક્સ્વરૂપ રતવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્સ્વર કોમુદી ભાષાતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૦૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	જ્ઞેનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત્ત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીંગ પ્રતિકમણુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી ગુરુગુરુમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦)૮૧૧
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રતવનાલી	૦૧૮	શ્રી પાગરાનનો તાસ, મચિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુન્ડ	૦૧૧	" " " , રેશમી પુકું	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુગુહરી ચારત્ર	૧૧૧
શ્રી પચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	સવેગદ્રુમ કદની	૦૧
સુમુખનૃત્તિ ધર્મ પ્રભાસકાની કથા	૧)	શત્રુજયનો પદરમેા ઉદ્ધાર	૦)૮
શ્રી નેમનાથ પ્રજ્ઞાનુ ચરિત્ર	૨)	" સોળમેા ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ લો	૨)	શ્રી વીશરયાતક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧૧
આદર્શ જ્ઞેન સીરતો	૧)	શ્રી તીર્થકર ચરિત્ર	૦૧૧
		કલિગતુ યુદ્ધ યાને મહારાજ ખાગ્વેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો-શ્રી જ્ઞેન આત્માનંદ સભા-લાવનગર.

તૈયાર છે

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે

છપાઈ ગયેલા નવા બે ગ્રંથો

બૃહત્કલ્પસૂત્ર

ભા.૪થો ને ભા. ૫ મો મૂળ તથા સંસ્કૃત ટીકા સાથે
કર્મિત અનુક્રમે રૂ. ૬૧ અને ૫૦

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમે અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોચ્ચુકત સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના સુશોભિત બાદ-બી'ગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમાં પ્રગટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રગટ થયેલ જાણવા જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કલ્યાણકો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક, વિવેચન અને છેવટે પ્રભુએ રચેલે રચેલે આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર બોધદાયક દેશનાઓનો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જૈન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતાં અનુભવ કરવા જેવું છે. સુમારે છસેંક પાનાનો આ ગ્રંથ મહોરો ખર્ચ કરી પ્રગટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

૧ કથારત્ન કોષ—શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત

૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધર્ષિકૃત મોટી ટીકા

૩ શ્રી નિશ્ચિંથ ચૂણિસૂત્ર ભાષ્ય સહિત.

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્મામ્યુદય (સંષપતિ ચરિત્ર.) (મૂળ)

૨ શ્રી મલ્લયગિરિ વ્યાકરણ.

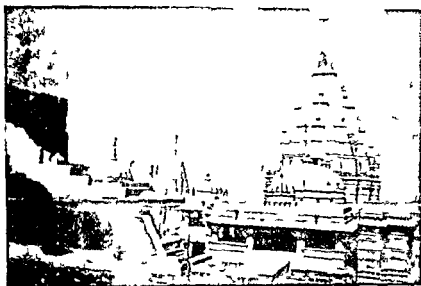
૩ શ્રી વસુદેવહિંદિ ત્રીજો ભાગ.

૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રન્થ.

૫ શ્રી વૃહત્કલ્પસૂત્ર ભાગ ૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

શ્રી દેવતાચળ તીર્થનું મનોરમ દૃશ્ય

પુસ્તક ૩૭ મું.

અંક ૭ મો

સંવત ૧૯૮૬

મહા

વિષય-પરિચય

૧. પ્રભુધ્યાનમાં લય લગાવો.	(પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ)	૧૭૫
૨. પ્રભુનો પંથ ન્યાસો છે.	(આ. શ્રી વિજયકરતુરસરિજી મહારાજ)	૧૭૬
૩. વિચારશ્રેણી.	(આ. શ્રી વિજયકરતુરસરિજી મહારાજ)	૧૭૭
૪. પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને લ્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?	(મુનિ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	૧૮૦
૫. સેવાધર્મ-દિગ્દર્શન	(હૃદયુત)	૧૮૬
૬. અહિંસાની અગત્યતા.	૧૮૯
૭ શ્રી શ્વતસાન	(પંન્યાસ શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ)	૧૯૦
૮. આપણો ભાગ્યવિધાતા કોણ ?	૧૯૪
૯. અંતર તૂટે કેવા પ્રકારે ?	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૧૯૫
૧૦. ધર્મશાસ્ત્રબુદ્ધ્ય મહાકાવ્ય-સાનુવાદ	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાર્મી મહેતા)	૧૯૭
૧૧. સ્વીકાર સમાલોચના...	...	૨૦૦
૧૨. વર્તમાન સમાચાર...	...	૨૦૨

નવા માનવંતા સમાસદ

પારેળા છગનલાલ જીવજીભાઈ, એલ. સી. ઇ. આ. ચીફ ઇન્જનીયર ભાવનગર લાઈફ મેમ્બર

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા આત્મીય અમલકારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મશીશી, અને જે મંત્રો વિગેરેના સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. બીજા કાળે, જૈની સુદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત ગ્રામ્યડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પુણ્ય-પાદ શુર મહારાજાઓની સુદર રંગીન છબીઓ પણ લક્ષિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે એ માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦—૪—૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦—૧—૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦—૫—૩ ની ડીકોટો એક યુક માટે મોકલવી.

લખો: - શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પુસ્તક - ૩૭ મું.
અંક ૭ મો.

આત્મ સં ૪૪
* *

વીર સં. - ૨૪૬૬ : માહ :
વિક્રમ સ ૧૯૯૬ : ફેબ્રુઆરી :

પ્રભુ ધ્યાનમાં લય લગાવો

(નાચ ફેસે ગજકો ૧૫ છુડાવો—એ દેશ)

લાઈ તુમ વેસે ભજન મન લાવો, જૈસે અમરપદ પાવો—ભાઈ૦ આકણી
જૈસે ભોજન પદરસ પાકે, આનંદ અંગ મનાવે,
વેસે ભક્તિરસ ભજનમે આવે, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૧
જૈસે ખ્યાસા શીતળ જલ પાવે, રોમ રોમ હરખાવે,
વેમે પ્રભુકે ભજનરસ પાવો, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૨
પૈસે આતર મહાદુષ પાવે, છોકડ પ્રાણુ ગુમાવે,
પ્રભુ ભજનમે : જીવન જોડે, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૩
સુત દારા નિજ દેહરચનમે, પાગલ હો ભટકાવે;
પ્રભુ ભજનમે ધ્યાન લગાવે, અમર અચલ પદ પાવે—ભાઈ૦ ૪
ઇન વિપથોકો તનમન છોડે, પ્રભુ ચરણ ચિત્ત લાવે,
આતમસમ નિજ જયોતિ જાગે, અમર અચલ પદ પાવે.—ભાઈ૦ ૫

—પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજ

‘પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે’

(કન્વાલી)

- જગતમાં સ્વાર્થવશ થઈને, જતાવો પંથ શિવપુરનો;
ન હોવે માર્ગ તે સાચો, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૧
- ધર્મને રાખવા માટે, અવરના પ્રાણ હરવામાં;
જતાવો પુન્યરાશિ પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૨
- વહીને વાર જાહુ જૂઠી, કપટની જાળ ચૂંથીને;
વધારો વૈર-વહ્નિ પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૩
- સ્વર્ગ ને મોક્ષના સુખો, જતાવીને હથેલીમાં;
ફસાવો મૂઠ જનને પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૪
- પ્રભુની શુદ્ધ વાણીમાં, વૈરનું ઝેર લેળીને;
ગમારોને લલે યાચો, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૫
- અમે સાચા તમે જૂઠા, અધર્મીને અમે ધર્મી;
વહો વિદ્રેષી વાતો પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૬
- ન માને વેણ પોતાનું, નરકગામી કહો તેને;
પ્રભુનું નામ લઈને પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૭
- રાગ ને દ્રેષના ખીજો, વિવેકે શૂન્ય ભૂમિમાં;
ખુશી થઈને લલે વાવો, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૮
- લડાવો ધર્મધેલાને, જતાવી પંથ પોતાનો;
લલે મોટા કહાવો પણ, પ્રભુનો પંથ ન્યારો છે. ૯
- કર્મનો નાશ કરવાને, પ્રભુનો માર્ગ પીછાની;
કરો કલ્યાણ પોતાનું, પ્રભુનો પંથ સાચો છે. ૧૦
- રાગ ને દ્રેષ જ્યાં છે ત્યાં, ન હોવે માર્ગ જિનવરનો;
દશા ગતરાગતામાંહી, પ્રભુનો પંથ સાચો છે. ૧૧

—આ. શ્રી. વિજયકસ્તૂરમૂરિય મહારાજ

વિચાર શ્રેણી.

લે. આચાર્યશ્રી વિજયકંતુરસરિશ મહારાજ

માનવજાતમાં પ્રભુતા મેળવવાની ઇચ્છાથી પ્રયત્ન કરનારાઓની સખ્યા વધુ પ્રમાણમાં દેખાય છે દેખીતી રીતે કોઈ પણ પ્રકારની સ્વાર્થવૃત્તિ ન હોવા છતાં અને પરોપકારુ ણ આપવા છતાં પણ તેમની પ્રવૃત્તિમાં પ્રભુતાની છાયા રહેલી હોય છે, અને તે તેમનાથી થતી ભૂલો સુધરાવવાના પ્રસંગે બહાર તરી આવે છે આત્મનિષ્ઠ સાચી પ્રભુતા પ્રગટ કરવાના ઇરાદાથી પ્રભુ શ્રી મહાવીરના પગલે ચાલનારાઓની મનોવૃત્તિમાં આગ્રહનો અંશ હોતો નથી, પણ અદ્વયજ્ઞાના પાસેથી પ્રભુતા પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળાઓની મનોવૃત્તિ આગ્રહબુદ્ધિને આધીન રહેલી હોય છે અને તેમની દરેક પ્રવૃત્તિમાં આગ્રહને અગ્રસ્થાન આપવામાં આવે છે, કારણ કે હું કરું છું અથવા કહું છું તે સાચું છે, પછી તે ભૂલભરેલું કેમ ન હોય ? પરંતુ જેમના પાસેથી પ્રભુતા મેળવવાની હોય છે તેમના અત કરણમાં પોતાનામાં રહેલી પ્રભુતાની યોગ્યતા ઠસાવવા બીજા ભૂલે છે પણ હું ભૂલતો નથી એવી પ્રતીતિ કરાવવા પ્રયત્ન કરવો પડે છે અને તેમ કરતા કોઈ વિઘ્ન ઉપસ્થિત કરે તો આવેશપૂર્વક સેવવું પડે છે.

મૃત્યુથી ભયભીત ન બનેા મૃત્યુ મંસારવાસીઓના સૌંદર્યને પ્રગટ કરે છે. મૃત્યુ એટલે વિકૃતિવિનાશ અને જન્મ એટલે પ્રકૃતિવિનાશ. મૃત્યુ વસ્તુની મૂળ અવસ્થા

છે ત્યારે જન્મ વસ્તુની વિકૃત અવસ્થા છે તમને મરવું ગમતું નથી, જીવવું ગમે છે, પણ તમે જાણો છો કે જીવન એટલે શું ? જે જીવનને તમે ઇચ્છો છો તે તમને કેટલું ઉપયોગી છે ? જે તમે જીવવાની ઇચ્છા રાખતા છો તે જીવનનો અનાદર કરશો નહિં, જીવ નથી કંટાળશો નહિં.

જન્મ આશ્રિત જીવન એટલે બનાવટી-નિર્મિત જીવન અને પ્રકૃતિસ્વરૂપ-શુદ્ધ જીવન. આ બે પ્રકારના જીવનમાંથી તમને શુદ્ધ જીવનની ઇચ્છા છે કે અશુદ્ધ જીવનની ?

જીવનની ઉત્પત્તિ-જન્મ છે, આદિ છે તે શુદ્ધ જીવનમાં થયેલો વિકાર છે, માટે તે વિકૃત સ્વરૂપવાળું હોવાથી અશુદ્ધ જીવન છે આ અશુદ્ધ જીવનમાં જીવવાને ઇચ્છનારને અનેક પ્રકારની યાતનાઓ સહન કરવી પડે છે તથા ચિંતા, ભય, શોક અને નિરાશા પણ સહેવી પડે છે

જન્મ કોઈ માણસનું માથું હાથે છે પેટમાં ખૂણ ચૂક આવે ત્યારે તે માણસ ધણો જ ઉદાસ થાય છે, ખેદ કરે છે ને દરદને નાખૂત કરવા અંપતા ઉપાયો લે છે, તેવી જ રીતે જે માણસને કપાયવિષયનો ઉદય થાય ત્યારે તે માણસે તેમાં નહીં ભળતા તેથી ઉદાસ થઈને તેને નાખૂત કરવા અંપતા

ઉપાયો લેવા જોઈએ. રોગોથી તો શરીરનો નાશ થાય છે પણ કષાયો તથા વિષયોથી તો આત્માનો નાશ થાય છે.

❧

❧

❧

ઉદ્યાધીન આત્માએ ગમે તેમ ન કરવું અને ન ગમે તે કરવું ત્યારે ઉપશમ તથા ક્ષયાધીન આત્માએ ગમે તે કરવું અને ન ગમે તે ન કરવું.

❧

❧

❧

જીકું નહીં જોઈ એવી પ્રતિજ્ઞા ઘણાંઓ

લઈ શકે છે પણ સાચું બોલીશ એવી પ્રતિજ્ઞા ન લઈ શકે. કોઈ નહીં કરું માન નહીં કરું ઇત્યાદિ કષાયો ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા ન લઈ શકે. પણ ક્ષમા કરીશ, સરળતા રાખીશ, નમ્રતા રાખીશ, સંતોષ રાખીશ એવી પ્રતિજ્ઞા તો કરી શકે છે. તાવ નહીં આવવા હઉં, માથું નહીં ઢુઝવા હઉં, પેટમાં દરદ નહીં થવા હઉં ઇત્યાદિ વ્યાધિ નહીં થવા દેવાની પ્રતિજ્ઞા નહીં લઈ શકે. પણ વ્યાધિ આવે ત્યારે સમતાપણે-સમભાવે વેઠી લઈશ, શાંતિ રાખીશ એવી પ્રતિજ્ઞા લઈ શકે છે.

❧

❧

❧

અમૃતમય જીવન અને વિષમય

જીવન એમ બે પ્રકારના જીવનવાળા જીવો સંસારમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. વિષમય જીવનવાળા અમૃતમય જીવનવાળા જીવો કરતાં સંજ્ઞામાં અધિકતર છે, અને તેઓ પોતાનો જીવનપ્રવાહ વિષમય રેલાવી અનેક જીવોના જીવનને વિષમય બનાવી પ્રાણસુક્રત કરે છે, હ્રુદ્ સ્વાર્થ માટે અન્ય ભદ્રિક જીવોને પણ અમૃતના નામે વિષપાન કરાવે છે; જ્યારે અમૃત જીવનવાળા પોતાના અમૃત

જીવનદ્વારા અનેક જીવોને અમૃતપાન કરાવે છે, અનેક જીવો અમૃતતૃપ્તિ પાન કરીને સદાને માટે જીવવાવાળા થયા છે અને અમર બનીને અનંતા દુઃખોનો દરીઓ તરી ગયા છે.

❧

❧

❧

માનવી જ્યારે પોતાનામાં શુણ્ણ હોય

અથવા ન હોય પણ સ્વસ્તુતિ-પ્રશંસા સાંભળીને મનમાં હર્ષાંતરિક્ષણો થયા સિવાય રહેતો નથી તેમ જ નિંદા-અવજ્ઞવાદ સાંભળીને જેઠ પામ્યા સિવાય રહેતો નથી. મોટે ભાગે માનવ-પ્રકૃતિ સ્વોત્કર્ષ અને પરાપકર્ષથી મુક્ત નથી. પોતાના વખાણ સારા સારા બુદ્ધિશાળીઓને પણ ગમે છે. વિદ્વાન કહેવાતા અને આગળ પડતો ભાગ દેનારા ઉપાધિધારકોને પણ પોતાના વખાણ સાંભળવાનો ઘણો જ શોખ હોય છે. જેવી રીતે પોતાના વખાણ સાંભળવાથી રાજ થાય છે તેવી જ રીતે પોતાને અગ્રિય માણસના વખાણ સાંભળવાથી ખુશી થતી નથી. બિલટી દિલગીરી પેદા થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેના ઉપર દોષારોપણ કરી ઘુણા પ્રકટ કરે છે. જનતામાં વખણાએલી વ્યક્તિને માટે ઉપરથી બનાવટી ખુશી ન જૂટકે જ બતાવવી પડે છે, ને થતાં વખણને સહમત બનવું પડે છે.

❧

❧

❧

અન્યા પછી માથાપે જોળખાણને માટે રાજેલું નામ અમર કેવી રીતે થઈ શકે-કાયમ કેવી રીતે રહી શકે? આત્મા અમર થયા સિવાય નામ અમર થઈ શકતું નથી, માટે આત્માને અમર બનાવવા તન-યતન-જીવનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો નામ અમર બની શકે ખરું. જ્યાં સુધી

આત્મા મૃત્યુથી મુકાયો નથી ત્યાં મુખી નામ તો મરવાનું જ.

આંકાર બદલાય છે નેની સાથે સાથે નામ પણ બદલાયા જ કરે છે. નામ ત્યારે જ કાયમ રહે જ્યારે આકાર બદલાય નહીં આકારને આશ્રયીને જ નામ પડે છે જેનું નામ નથી તેનો આકાર પણ નથી.

નામ રાખવું એટલે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રગટ કરવું. શુદ્ધ સ્વરૂપ જે આકારવાળા નામના પ્રગટ થાય છે તે નામ અમર કહેવાય છે. અર્થાત્ જે નામથી સર્વથા જ્ઞાનનો ક્ષય થાય છે તે નામ બદલાતું નથી, કારણ કે નામ બદલાવાનું કારણ નાશ પામી જાય છે માટે તે નામ અમર કહેવાય છે.

જે આકારવાળું નામ જનતાને સ્વાર્થ માટે ઉપયોગી થઈ પડ્યું હોય તે નામ બદલાયા પછી પણ તેને જનતા સમારે છે પરંતુ જેનો સ્વાર્થ સધાયો હોય તેઓ જ સંભારે છે, તેમના વશને અથવા તો અન્ય વ્યક્તિઓ સંભારતા નથી.

જે દેહાકૃતિનું નામ રાખ્યું હોય છે તે દેહાકૃતિ જીવન ક્ષય થયે જીવનના વિયોગથી નાશ પામી જાય છે, એટલે નામ પણ ધીરે ધીરે સંસારમાથી હ્રાસ થતું જાય છે

મનથી ત્યાગ, વચનથી ત્યાગ, કાયાથી ત્યાગ આ ત્રણે ત્યાગમાં કેવળ વચનથી ત્યાગ તે એક પ્રકારનું અમત્ય છે, બીજાને કળવાને માટે કરાય છે. જેને હ્રુદ્ર ત્યાગ સાધવો હોય છે તે વચનમાં ઘણા જ કેળ

વાળેલા હોય છે વચનથી ત્યાગ તે નામનો જ ત્યાગ હોવાથી આત્માને કોઈ પણ પ્રકારનો લાભ મળી શકતો નથી

કેવળ કાયાથી ત્યાગ બે પ્રકારનો હોય છે એકની પાસે એક વસ્તુ છે અને તેનો ત્યાગ કરે છે અને બીજો વસ્તુ નથી અને ત્યાગ કરે છે આ બંને પ્રકારના ત્યાગીમાં જેની પાસે વસ્તુ છે અને છોડે છે તે ઉત્તમ છે, કારણ કે મળેલા ભોગોને છોડવા તે કઠણ છે અને વસ્તુ નથી તેને છોડવું ઘણું જ સહેલું છે, કારણ કે જે વસ્તુ પાસે નથી અને મળવાની પણ આશા નથી તેને તો પ્રથમથી જ ત્યાગ જેવું છે, માટે તેને છતી વસ્તુ છોડનાર કરતા નીચી કોટીનો કહી શકાય

કેવળ મનથી ત્યાગી, કેવળ કાયાથી ત્યાગી કરતા ઉચ્ચ છે, કારણ કે કેવળ કાયાથી છોડવું સહેલું છે પણ મનથી છોડવું દુર્લભ છે કેવળ કાયાથી છોડનાર સંસારમાં ઘણા નીકળશે, પણ મનથી છોડનાર તો કોઈક જ નીકળશે. બીજારીઓ તેમજ અન્ય ભાગ્યહીન પુરુષો વસ્તુ ન હોવાથી કેવળ કાયા ત્યાગી જેવા જ છે, પણ તેઓની મનોવૃત્તિમાં ત્યાગ ન હોવાથી તેઓ ત્યાગી કહેવાતા નથી

મન, વચન અને કાયાથી છોડનાર સર્વોત્કૃષ્ટ ત્યાગી કહી શકાય છે. મન, વચન અને કાયાથી છોડનારા ત્યાગીઓ સંસારમાં ઘણા જ અદ્ય નીકળશે.

જીવનો બે વસ્તુઓ ઉપર જ હક્ક છે એક તો જ્ઞાન-દર્શન આદિ પોતાનો ધર્મ અને બીજો પરવસ્તુ કર્મ. આ બે વસ્તુ મિવાય જેટલું જડ-ચેતન્યમય જગત દેખાય છે તેના ઉપર જીવનો હક્ક નથી. બે કે કર્મ જડ વસ્તુ

પ્રભુ મહાવીરે મોહમદત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ આત્મકથા]

લેખક : મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૭૦ થી ૨૩)

મનમુખ:-સમાજમાં મારા કુટુંબધર્મીય તરીકેની ખ્યાતિને પામેલું છે. અમો વિશાળ કુટુંબવાળાં બહોળાં સગાંનાં સંબંધી છીએ. મારા માતપિતા શ્રી જિનેશ્વર દેવના પરમ ભક્ત હોય શુદ્ધ શ્રાવકધર્મના સાચા ઉપાસક છે. તેમનો હું એકનો એક અતિ લાડકવાયો પુત્ર છું. ગર્ભાશ્રીમંતાઈએ અમને કદી તરછોડ્યાં નથી. ઘણાં સગાંબહાલાંઓનાં એક હાથથી બીજે હાથે અને ખાટ ઉપરથી પાટ ઉપર ફરીને પાનકૂલમાં જ મારો ઉછેર થયો છે. મારે બે મોટી બહેનો છે. એકનું નામ ચંદન અને બીજીનું વાસંતી છે. મારા પિતાને બે નાના ભાઈઓ છે, જેઓ

છે અને તે પર છે, એટલે તેના ઉપર પણ જીવનો હક્ક નથી, છતાં જીવ જ્યારથી સંસારમાં છે અને જ્યાં સુધી સંસારમાં રહેશે ત્યાં સુધી એક સમય માત્ર પણ કર્મ સર્વથા જીવથી છૂટાં પડવાનાં નથી. તેને અનાદિ કાળથી જીવે પોતાની જ વસ્તુ તરીકે માન્યાં છે અને હંમેશાં તેની વૃદ્ધિ કરતો રહેશે, માટે કર્મ ઉપર પણ જીવનો હક્ક છે.

જીવ જગતના તમામ પદાર્થોને છોડીને ચાલ્યો જશે, આયુષ્યની શરૂઆતથી સાથી બનેલ દેહને પણ છોડી દેશે; પરંતુ ધર્મ અને કર્મ એ બે વસ્તુઓને તો સાથે જ લઈ જવાનો.

મારા કાકા થાય છે. તે બંનેને પણ પુત્ર-પુત્રીનો ખડોળો પરિવાર છે. મારા પિતાનું નામ સોમચંદ અને માતાનું નામ જસકુંવર છે. કાકાનાં નામો અનુક્રમે રીખવચંદ અને ન્યાલચંદ છે. અમો ઝવેરી હોઈને અમારો વ્યાપાર ઝવેરાતનો છે. વિકારી જગતના કૃત્રિમ કે વાસ્તવિક રંજદંગથી અઘાપિ પર્યાન્ત હું નિર્લેપ પાયઃ છું અને એનું કારણ મારામાં વડિલોએ બચપણથી જ સીંચેલા સુદૃઢ ધર્મ-સંસ્કાર જ છે. હું આઠ વર્ષનો થયો ત્યાં સુધીમાં તો સાચા શ્રાવકને છાજતાં દિનકૃત્યો-સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પોષધ, દેવદર્શન, પૂજા, શુરુવંદન, વ્યાખ્યાન-શ્રવણ, પ્રત્યાખ્યાન, ધર્મનું નિત્ય નૂતન જ્ઞાન અને દાનધર્મને મારા પરોપકારી માતપિતાએ મારા જીવનમાં ગાઢ શ્રદ્ધાપૂર્ણ રીતે વણી નાંખ્યા હતા. આને પરિણામે બાલ્યકાળથી જ ઉત્તમ જનોમાં હું શ્રાવક કહેવાતો હતો. કહું છે કે-

સાચો શ્રાવક

શ્રદ્ધાલુતાં શ્રાતિ જિનેન્દ્રશાસને,

ઘનાનિ પાત્રેવુ વપત્યનારતમ્ ।

કરોતિ પુણ્યાનિ સુસાધુસેવના—

દત્તોઽપિ તં શ્રાવકમાદુહત્તમાઃ ॥ ૭ ॥

અર્થ:-શ્રીજિનેશ્વર ભગવાનના શાસનમાં શ્રદ્ધાલુપણાને ગાઢ કરે, શ્રી જિનેશ્વર-

દેવ, જિનાગમ, જિનમદિર શ્રમણ, શ્રમણી શ્રાવક અને શ્રાવિકા-એ સાતે દેવને વિષે અરુપલિતપણે ખૂણ ખૂણ ધન વાવે-વાપરે, શ્રેષ્ઠ મુનિરાજને ઉત્તમોત્તમ અને એપણીય (દોષમુક્ત) અન્ન, પાન, વસ્ત્ર, પાનાદિ પડિ લાભે તથા વેચાવચ્ચ-ભક્તિ કરવાને અગે અઢળક પુણ્ય ઉપાજન કરે તેને ઉત્તમ પુરુષો શ્રાવક કહે છે. (શ્રાવક શબ્દની અન્ય રીતે પણ વ્યુત્પત્તિ થાય છે. જેમકે શ્રદ્ધા, વિવેક અને ક્રિયા-આ ત્રણ જેનામાં હોય છે તે શ્રાવક કહેવાય. ઉપર્યુક્ત શ્લોકમાં તે શ્રદ્ધા, વાવણુ અને કરણ એ ત્રિકવાનને માધક કહ્યો છે શ્રદ્ધા કે શ્રાતિનો 'શ્રા', વિવેક કે વાવણુ નો 'વ', અને ક્રિયા કે કરણ નો 'ક' શબ્દના અઢળક કરવાવડે 'શ્રાવક' શબ્દ થાય છે) તદુપરાત શ્રાવકે આજીવન દરજીઆત કરવો ઘટતો અભદ્ય અને તકાયાદિના ત્યાગ-રૂપ ધર્મવારસો પણ મારા માતપિતાએ અને સુપ્રત કયો છે. કહ્યું છે કે:-

દેશચારિત્રિરિતો વિરતાનામુપાસક,
મવચ્ચરૂપં જાનાન શ્રાવકો જીવિતાવધિ ॥૮૧॥
મયં માસં નવતીતં મન્નુદુંવરપચ્ચક્રમ,
અવન્તકાયમજ્ઞાતફલ રાત્રો ચ મોજનં ॥૮૨॥
જામગારસસંપ્રક્લદ્ધિરલ પુષ્પિતોદનમ,
વધ્વદ્ધિતયાતીતં કુચિતાર્થં ચ વર્જયેત્ ॥૮૩॥

અર્થ.—સ સારની ભય કરતાને જાણુ નારો, વિરતિ રમણીના ત્રિવિધ પાલક પૂ મુનિવરોનો ઉપાસક અને સપૂર્ણ ચારિત્ર પાળવામાં અશક્ત એવો દેશવિરતિ શ્રાવક મધ્ય, માસ, માખણ, મધ, યજુદંબર (ઉંચણ, ટેટા, પેપડી વિ) સર્વ અનંતકાય, અજાણ્યા દળ, શત્રિભોજન, કાચા દૂધ તથા દહીંને સ્પર્શેલું

દ્વિદળ-કઠોળ, (જે વિદળ કહેવાય છે તે,) રાધેલા રાતવાસી ચોખા, બે દિવસ વ્યતીત થયેલું દહીં અને જેના વણું, ગધ, સ્પર્શ અને રસાદિ ચલિત થઈ ગયા હોય-પલટી ગયા હોય તેવા સકળ ધાન્ય પદાર્થોનો સર્વથા ત્યાગ કરે માતપિતાએ બચપણથી જ સુપ્રત કરેલો ઉપર્યુક્ત વારસો મારું અખૂટ ધર્મધન છે એ ધન જેના પાસે નથી તે શ્રાવક કહેવરાવવાને પણ યોગ્ય નથી, બલકે તે નામધારી શ્રાવક છે કહ્યું છે કે-

નામધારી શ્રાવક

પાંચ ચૂસ્યાત્રિહં મૂકિઓ, ચિત્તહિ ન જાણદ નામું ।
જગિ દહેરિઓ વાદ્રા, મુદ્દ શ્રાવક નામું ॥૮૪॥

અર્થ.—પ્રાણાતિપાતાદિ પાચ વ્રતોને દેશથી પાળવા પણ ચૂકી ગયો, સમ્યગ્ દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રથી તદ્દન વેગળો રહ્યો તથા દાન, શીલ તપ અને ભાવ એ ચારે પ્રકારના ધર્મના નામ સરખા ય જાણતો નથી અર્થાત આ ચારે ધર્મને યાદ જ કરતો નથી તેણે જગતમાં નકામો જ પોતાના મુએ શ્રાવક નામનો ઢઢેરો વગાડ્યો છે. બાકે પોતાને શ્રાવક તરીકે ખોટો જ જણાવે છે શ્રાવક, પ્રાણાતિપાતાદિ વ્રતોથી, સમ્યગ્ દર્શનાદિ રતનત્રયીથી, અને દાનાદિ અતુલિધ ધર્મથી રહિત હોય જ નહિ અને કદાચ હોય તો તે શ્રાવક નહિ પણ વાણીઓ જ છે । અહીં એ શકા થશે કે શું વણિક એ શ્રાવક નહિ ? તેના ઉત્તરમાં સમજવું કે વણિકનો અર્થ તો 'વણુજ કરનારો' એમ થાય છે જ્યારે શ્રાવકનો અર્થ તો આપણે ઉપર જણાવી ગયા તે છે વણિકમાં તો જૈન, વૈષ્ણવ, મોદ

આદિ ઘણીય જ્ઞાતિઓ છે, જ્યારે શ્રાવકમાં તો ફક્ત શ્રાવક એક જ અને તે પણ જ્ઞાતિ નહિ પણ વર્ગ જ છે. અનેક જ્ઞાતિઓ શ્રાવક વર્ગ બની શકે છે પણ શ્રાવક વર્ગ અનેક જ્ઞાતિરૂપ બનતો જ નથી; છે જ નહિ. જૈન જ્ઞાતિમાં પણ શ્રાવક નામનો વિકલ્પ જ રહેલો છે. જૈન એટલે શ્રાવક એમ ઔષ્ધિક ભલે કહે, વાસ્તવિક તો શ્રદ્ધાદિ ગુણને ધારણ કરે તે જ શ્રાવક કહેવાય છે. બદલે શ્રાવક નામ ધર્મસૂચક છે, જ્યારે વણિક નામ તો ફક્ત વ્યવહાર જ છે. આથી શ્રાવકને વણિક કહેનારા શ્રાવકપણાની અપભ્રાજના કરે છે એ પણ અહિં સ્પષ્ટ થાય છે, કારણ કે જિનોક્ત ઉત્તમોત્તમ એકવીશ ગુણોને ધારણ કરનાર પુણ્યાત્મા જ શ્રાવક ધર્મને યોગ્ય છે. તે ૨૧ ગુણો આ પ્રમાણે—

શ્રાવકના એકવીશ ગુણ

अश्रुद्रो रूपसौम्यो विनयनययुतः क्रूरताशठश्मुक्तो
मध्यस्थो दीर्घदर्शी परहितनिरतो लब्धलक्षः कृतज्ञः ।
सद्वाक्शून्यो विशेषी सदयगुणकचिः सत्कथः पक्षयुक्तो
वृद्धार्हो लज्जितो यः शुभजनदयितो धर्मरत्नस्य योग्यः

અર્થ:—(૧) છુદ્ર હોય નહિ—એટલે કે અતિગંભીર મનવાળો હોય. છિછરા મનવાળો મનુષ્ય દરેક કાર્યમાં ઉતાવળીઓ હોવાથી તે સ્વપરનો ચોક્કસ ઉપકાર કરી શકતો નથી. (૨) રૂપવાન હોય—એટલે કે પંચેન્દ્રિય જેને પ્રગટ હોય, શુભ સંઘયણવાળો હોય અને અંગોપાંગ જેમનાં પૂર્ણ હોય છે. આવી શુભ શરીર સંસ્થિતિને ધરનાર આત્મા ધર્મને કરતો જગતમાં પણ ધર્મની અત્યંત પ્રભાવના કરે છે. (૩) સૌમ્ય હોય—એટલે કે પાપકર્મોને સેવે નહિ કારણ કે

એ (મુખમુદ્રામાત્રથી નહિ) સ્વભાવે જ સૌમ્ય હોય છે. જગતના પ્રાણીવર્ગને અભય આપવાના સ્વભાવવાળો હોવાથી જગજંધુ સમાન તે પોતાની પ્રથમતાના નિમિત્તે જગતને સુખે સેવવા યોગ્ય હોય છે. (૪) વિનયવાન હોય—એટલે કે જ્ઞાનાદિક પ્રાપ્ત કરવાનાં અને પ્રાપ્ત કરેલ જ્ઞાનાદિકને નિર્મળ રાખવાનાં શુદ્ધાદિક સુદૃઢ આલ્મબનો પ્રતિ અતિ વિનય કરે છે. ‘વિનય-વિના વિદ્યા નહિ’ તો કેમ સમકિત પાવે રે?’ આ વાત એમણે હૃદયમાં ગૂંથી લીધેલી જ હોય. (૫) નીતિવાન હોય—એટલે કે જે જે કૃત્યોથી આ લોકમાં અપવશ, દંડ અને કારાગૃહાદિ પ્રાપ્ત થાય તેમ જ પરલોકમાં હર્ગતિ મળે તેવાં અનીતિમય નિંદકાર્યો આચરવામાં પાપલીરે હોય છે, બીકણ હોય છે, આથી ઉભયલોકે સુખના હેતુભૂત નીતિ-પથને એ કદી ચ જોળાંતો નથી.

(૬) અક્રૂર હોય—એટલે કે કોઈના પણ પ્રતિ તેના મનમાં ભલિન ભાવ હોતો નથી, અને એથી જ કોઈ પ્રાણી પ્રતિ એ ક્રૂર બનતો નથી. (૭) અશઠ હોય—એટલે કે કોઈને પણ ઠગવાની વૃત્તિવાળો-કપટી હોતો નથી. ધર્મનાં કાર્યો કે ધર્મોપાધાનોને-લોક-રંજન, આશંસા કે નિયાણા માટે એ કરતો જ નથી, ઉત્તમ ભાવપૂર્વક આત્મકલ્યાણ માટે જ કરે છે. આથી જગતભરના પ્રાણીઓનો એ અપૂર્વ વિશ્વાસભાજન બની ધર્મશ્રીતિને સર્વ ફિગવ્યાપી બનાવે છે. (૮) મધ્યસ્થ હોય—એટલે કે સદ્ધર્મના મર્મને યથાર્થ જાણીને પાખંડીઓના પુરાણો કે નવીન ગ્રંથોથી ભર-માય નહિ, બહુ લોકપ્રવાહને પણ તે તે પાખંડામાં ભળ્યા દેખે છતાંય એ હલસા શ્રાવિકાની

માફક પોતાના જ ધર્મમાં સ્થિર રહીને લોક-
હેરીથી મધ્યસ્થ રહે, વેગળો રહે એટલે કે
પોતે તેમા ભગે નહિ તેમ વિરુદ્ધ પણ પડે
નહિ. એ તો કેવલી ભગવતે બતાવેલા
આત્મશુભોનો જ સચ્ચ કરવામાં રક્ત હોય
(૯)દીર્ઘદર્શી હોય-એટલે કે પરિણામ વિચાર્યા
વિના કોઈપણ કાર્યમાં પગલુ જ ન ભરે,
ખદકે કાર્યને પરિણામે ઉભય લોકમા પોતાને
લાભ થાય તેવુ પરિણામે હિત વિચારીને જ
કાર્ય કરે.(૧૦)પરહિતકારી હોય અન્ય જનો
ની ભાવદયા ચિત્તવીને એને સદ્ધર્મમાં સ્થાપવા,
આપીને સ્થિર કરવા અત્યંત લાગણી ધરાવે
• (૧૧)લબ્ધલક્ષ હોય-આગમના અર્થગભીર
અર્થોને શુરુના ઉપદેશથી તાત્કાલિક ગ્રહણ કરી
લે, શીખી લે, એવી ઉત્તમ લક્ષપ્રાપ્તિને ધર
નારો હોય છે, આથી તો નૂતને વિષે શ્રાવ
કેને લક્ષ્યાર્થ, ગ્રહિતાર્થ કહેલા.(૧૨) કૃતજ્ઞ
હોય-જિનેશ્વરદેવે બતાવેલા આત્મશુભોએ જ
પોતાને શુભી બતાવ્યો છે એમ સમજીને
તરવશુદ્ધિવાન તે બીજાઓને પણ શુભી બના
વવા ધર્મ તથા આત્મશુભોમા જોડે. ભગવાન-
ના વિરહે પણ તેવા ઉત્તમોત્તમ શુભોને પ્રાપ્ત
કરાવનાર પરમોપકારી શુરુદેવતું બહુમાન
કરે, આદર-ભક્તિ કરે, એવા ઉપકારીના
ઉપકારને જાણીને ઉપકારી પ્રતિ અસ્પષ્ટિન
સેવાભાવી હોય છે.(૧૩) સદ્દાક્ષિણ્યતાવાળો
હોય-અન્ય જનોને આવી પડેલા ઉચિત
કાર્યોમા જ્યારે પોતાની મદદની જ અન્યને
આવશ્યકતા હોય તેવા પ્રસંગે બીજાઓને
ગરજ વરતાવે નહિ, બિલકુલ પોતાના પણ
આવશ્યક કાર્યને તણ દઈને સામાના કાર્યો
તાત્કાલિક કરી આપીને એ અન્ય જનો પર
ઉપકાર કરે એવી શ્રેષ્ઠ દાક્ષિણ્યતાવાળો હોય

(૧૪) વિશેષજ્ઞ હોય-પોતાને ઉપયોગી કે
અનુપયોગી સર્વ પદાર્થોના શુભદોષની વિશે-
ષતા, પૃથક્ત્વતા-તારતમ્યતાનો જાણ હોય છે,
એટલે કે ગોળખોળ સમ ગણવાની તેમજ
બિજા બધુ ય દ્વંધ માની લેવાની મૂખાંધથી એ
અત્યંત પર હોય છે.(૧૫) પરમદયાળુ હોય-
દયા જ ધર્મનું મૂળ છે એમ સમજીને સર્વ
પ્રાણીઓ પ્રતિ દ્રવ્ય અને ભાવથી તે અનુક પા-
વાન હોય છે (નિરાધાર, અપગ, આધળા,
લૂલા, લગડા, પાગળા, દીન કે દુઃખી સ્થિતિના
પ્રાણીઓને અન્ન, વસ્ત્ર કે દ્રવ્યાદિ આપીને, એના
દુખ ટાળીને એને સતોષ પમાડવા પ્રયત્ન
કરવો તે દ્રવ્યદયા કહેવાય અને અધર્મ
આચરનારા અન્ય આત્માઓ અધર્મને
પરિણામે દુર્ગતિના ભાજન બની ભવિષ્યમાં
ભયકર પીડાના ભાગી ન થાય એમ ચિંતવીને
એને સદ્ધર્મમાં જોડવા યત્ન કરવો તે પ્રાણીઓ
પ્રત્યેની ભાવદયા કહેવાય છે. શ્રાવકમાં
જ આ દયા સભવે છે) (૧૬) શુભરાગી
હોય-પોતે નિરતર શુભનો જ રાગી હોઈને
નિત્ય નૂતન શુભોનો સંગ્રહ કરે, પોતાનાથી
અધિક શુભવાનોતુ બહુમાન કરે-પૂજે,
વિશિષ્ટ શુભવાનોને જરા પણ હુલવે નહીં
અને નિશુભોની ઉપેક્ષા કરે. (૧૭)
સત્કથા હોય-સ્રીકથા, દેશકથા, ભક્તકથા
અને રાજકથાદિ વિકથા-અશુભ કથા અસત્કથા
કરવાથી આત્માને પ્રાપ્ત થએલુ સદ્સદ્ગુણવતુ
પરિજ્ઞાન નાશ પામે છે, જ્યાં સત્કથાદિમા
નિત્ય રક્ત રહેલુ એ ધર્મવૃદ્ધિનું કારણ છે.
આ પ્રમાણે સદ્ગુણોને ધારણ કરનારો તે
ધર્મોર્થા ધર્મોત્તમા સદાય સત્કાર્ય જ કરવાને
વિવેક ધારણ કરે છે.(૧૮) પક્ષવાળો હોય-
ધર્મોષ્ઠ, શિયળવાન અને અનેક પ્રકારના સદા-

આરોથી સુવાસિત હોવાને લીધે યશસ્વી, સ્વજન કુટુંબાદિ પરિવારવાળો-પક્ષવાળો હોય. (૧૯) વૃષ્ઠાઈ હોય-જ્ઞાનવૃદ્ધ અને શુભવૃદ્ધ એવા આમપુરુષોનો અનુગત હોય-એમની આજ્ઞા મુજબ વર્તનારો હોય છે, કારણ કે અતિ અનુભવવડે જ્ઞાન અને શુભો જેનામાં પરિણત થયેલા છે-સ્થિર થયેલા છે-ઠરેલા છે તેવા વૃદ્ધ પુરુષોને આધીન વર્તવાથી પોતાની બુદ્ધિ પરિણતા-સ્થિરતાને પામે છે, એવું એ ચોક્કસ સમજતો હોવાથી તેવા આત્મા-વૃદ્ધોનો તે પૂજક હોય છે. (૨૦) અતિલજ્જવાન હોય-પોતે તન, મન કે ધનથી કોઈનું પણ કાર્ય કરી આપવાનું વચન આપ્યું હોય તે ગમે તેવા વિકટ સંયોગે પણ ફેરવતો નથી. પોતે જે જે શુભ કાર્યોનો આદર કરેલો હોય-અંગીકાર કરેલો હોય તે પ્રાણતે પણ તણ શકતો નથી, તેમજ આપતપ્રસંગે પણ અકાર્ય તો કહીય કરી શકતો નથી. એવા ઉત્તમ લજ્જશુભને ધરાવે છે. (૨૧) જનવહ્નિ હોય-નિપુણ જનો જે કાર્ય-થી વિરુદ્ધ હોય તેવા કાર્યને ‘ધર્મ’ને વિષે જ શૂર એવો તે પુણ્યાત્મા’ આદરતો જ નથી, સેવતો જ નથી. આવા ઉત્તમ શુભને ધારણ કરવાવાળો આત્મા શ્રાવક ધર્મને યોગ્ય છે, અધિકારી છે. આ એકવીશ શુભ ધરનાર, આત્મા ધર્મ પાળવાની લાયકાતમાં ઉત્તમ ગણાય છે, એથી પોણા ભાગના શુભને ધારણ કરનારને મધ્યમ, એથી અર્ધા શુભો ધરવાવાળાને જઘન્ય અને એના અર્ધથી પણ ઓછા શુભને ધરવાવાળાને તો શાસ્ત્રકાર મહારાજે દરિદ્રી જ કહ્યો છે એટલે કે એ તો શ્રાવક ધર્મને લાયક જ નથી. આવા સદ્શુભોથી વાસિત થયેલા આત્માને સદ્શુભયોગે સમ્યક્ત્વ ધર્મની

પ્રાપ્તિ થાય અને તે પછી સંસારની ભથ્થકરતાનો એને સંપૂર્ણ ભાસ થાય છે. તેથી એમને ભવનિવેદ થાય છે-સંસારમાં એને કયાંય પણ ચેન પડતું નથી. કોઈ આત્મા નારકીના દુઃખોથી કંટાળીને જેમ નારક-ભૂમિમાંથી જલદી નાસી છૂટવા સતત ઇતેન્નર હોય છે તેમ આ ભાગ્યવાન પણ ભવના દુઃખોથી કંટાળી ભવમાંથી મુક્ત થવાની સતત લાગણી ધરાવે છે. નાસી છૂટવાનું મન કરતાં સંસારની સર્વવિરતિ આચરવા પોતાને સમર્થ ન હોય, અથવા સાંસારિક અનેક અપાયો એની દૃષ્ટિપથે ચડી એને કાયર કરે-સર્વવિરતિના સ્વીકારમાં ઢીલો કરે તો તે પુણ્યવાન સર્વવિરતિ પામવા જેવું સામર્થ્ય કેળવવાને માટે તેની (સર્વવિરતિની) નિત્ય યાદગીરીને માટે-‘કયારે હું સર્વવિરતિ પામું?’ એવી વાંચનાપૂર્વક આત્મનિર્ણયતાને ટાળવા દેશ વિરતિ ધર્મનો અતિ દુઃખે આદર કરે. આ પ્રકારે દેશવિરતિ ધર્મને પાળતો શ્રાવક ભાવશ્રાવક કહેવાય છે. એ ભાવ શ્રાવક કેવી રીતે બને અને એના શાસ્ત્રકાર મહારાજાએ જણાવેલા સત્તર શુભો કેવા છે વિગેરે બાબત તો આપણે અવસરે ચર્ચાશું. હાલ તો શ્રાવકધર્મને યોગ્ય આત્માની જ પીછાણ કરાવી છે. આત્મા જ્યારે શ્રાવક બને ત્યારે તો તે પ્રાતઃસ્મરણીય પૂણ્યમૂર્તિસ્વરૂપ પ્રાયઃ હોય છે. જ્યારે વણિકનું સ્વરૂપ તો શાસ્ત્રકારો વિલક્ષણીય જ જણાવે છે. ભુઓ !

વણિક તો આવો હોય છે.

શ્રુત્વા હુર્વાક્યમુઞ્ઞૈહસતિ મૂપતિ ચ સ્વીયમાખ્યેન લોકે દ્વચર્ધં ગૃહાતિ પળ્યં વહુકિમિતિ ચ વદન્નૃદ્ધમેવ પ્રવર્તે । સ્વીયાડન્યાયેડપિ પૂર્વં વ્રજતિ નૃપગૃહે લેલકે કૂટકારી, મધ્યે સિંહપ્રતાપઃ પ્રકટમ્બમુલઃ સ્વાઢ્ઢિગમ્યૂત્તગતઃ ।

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મના જ ઉપદેશ શામાટે આપ્યો ? [૧૮૫]

અર્થ:—કોઈના હુવાંકયો સાંભળીને (હૃદયમાં તો ઝેરી માપની માફક છ'છેડાયે હોય છે છતા) અત્યંત હસવા માંડે છે, પોતાના ખોટા રાજેલા માપથી લોકોને ચોરે છે-છેનરે છે, લોકો પાસેથી કોઈ પણ વસ્તુ-ઓની ખરીદી કરે-લે ત્યારે ઉદાર લોકો લાભવાની આદિ આપે તે વખતે ' નહિ નહિ પટેલ ! વધારે શું કામ ? વધારે શું કામ ? ' એમ બોલતો જ રહીને ' શેક તો નાચે ન્યાય નીતિને ઓળંગવા જ માગતા ન હોય ' એવી પટેલ પર છાપ પાડી, વિશ્વાસમા લઈને પૂરેપૂરો માલ તો લે જ પણ કાટો મરડીને બીજો અર્ધો માલ વધારે ઉઠાવે એટલે કે દોઢો માલ ઉઠાવી નય, તેમ જ લોકો જ્યારે તેમની પાસેથી કોઈપણ વસ્તુ લેવા આવે ત્યારે અર્ધું જ આપે અન્યાય પોતે કર્યો હોય છતા ' મને લૂંછો, મને લૂંટ્યો ' એમ જણાવવા માટે કચે રીમાં ચેલો દોડે, આખું ન હોય છતા લોકોને નામે ખોટું જ લખી નાખે, મુખ તો મૃગલાના જેવું ગરીબડું જ દેખાડે ન્યારે હૃદયનો તો મિહ સમાન કર એવો મહાધૂત વણિક હોય છે. એથી પણ આગળ વધીને શાસ્ત્ર કાર વણિકની ઓળખ કરાવતાં ફરમાવે છે કે - માનેન કિચ્છિત્તુલયાડપિ કિશ્વદાનેન કિચ્છિદ્ પ્રણેન કિચ્છિત્તુ માનેન કિચ્છિદ્ સમાહરન્ત પ્રવક્ષચૌરા વણિકો મરન્તિ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ:—થોડું માપથી, થોડું તોલથી, થોડું આપવામાંથી અને થોડું લેવામાંથી પણ ઉઠાવી જ લેતા હોવાથી વાણીઆ એ તો પ્રત્યક્ષ ચોર છે. વળી તે કેવા હોય તે જણાવે છે. અવલપતિ રહસિ વસ્તં પ્રત્યયદત્તડપિ સંગય કુલ્તે, કવચિક્રમે ચ લુપ્તતિ તથાપિ લોકે વણિક્ સાધુ ।

અર્થ:—ખાનગી કાંઈ આપ્યું હોય તો પાછું માગતી વેળા ' કોણ નહીં છે ? મારા માણસને ગળે પડે છે ? ' વિગેરે વાકયા ઉચ્ચરીને અપલાપ કરે છે, નામકર નય છે, સામે મનુષ્ય નિશાનીઓ આપે, આખ્યાની ખાત્રી કરી આપે તો પણ ' શું તમે મને આપ્યું જ છે ? જો આપ્યું હોય તો મને યાદ કેમ ન આવે ? ' વિગેરે શંકાસ્પદ ભાષણ કરવા માંડે માલ લેતો અને દેતો લોકને લૂંટે છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આમ છતાં પણ વણિક સારો ગણાય છે મતલબ કે એ એટલો તો કપટ-કુશળ હોય છે કે લોકોને પોતાની જાત મૂળ સ્વરૂપે ઓળખાવા દેતો જ નથી કયા ગુણુનિધિ એવો શ્રાવક અને કયાં કૂકકપટનો ભંડાર એવો વણિક ! બંનેમાં જમીન આસ-માનત્વું અતર છે આથી મહાન્ ગુણુનિધિને કૂકકપટનો ભંડાર ઓળખાવવામા જેમ ભયંકર પાપ છે, તેમ વણિકને શ્રાવક કહેવો તે પણ મહાન્-ભયંકર પાપ જ છે એમ ઉપરનાં સૂક્તોથી તિલ્લ થાય છે

(થાહુ)

સેવાધર્મ — દિગ્દર્શન

|| ગતાંકથી સંપૂર્ણ ||

એક બાળક જન્મતા કેવું નિર્બળ અને અસહાય હોય છે અને પોતાની સમગ્ર આવશ્યકતાઓની પૂર્તિને માટે તે બીજા પર કેટલું નિર્ભર રહે છે અથવા આધાર રાખે છે? બીજા માણસો તેની ખાવાપીવાની, ઊંડામેસવાની, સૂવાની, ઓઢવા-ખીછાવવાની, દિલ અદેલાવવાની, શરદી ગરમી આદિથી રક્ષા કરવાની અને શિક્ષણ આપવા-અપાવવાની જે સેવાઓ કરે છે તે સર્વે તેને માટે પ્રાણદાન સમાન છે. જ્યારે તે સમર્થ થાય ત્યારે તે સેવાઓને જૂલી જાય છે અને ધર્મડામાં પોતાના તે ઉપકારસેવકોની-માતાપિતાદિની સેવા નથી કન્ટો-તેનો તિરસ્કાર પણ કરે છે તે સમજવું જોઈએ કે તે પતનની તરફ જાય છે. એવા લોકોને સંસારમાં કૃતમ, શુભ્રહીન અને અદેશાનદ્રામોશ જેવા દુર્નિર્માસ કહેવામાં આવે છે. કૃતન્તા અથવા બીજાએ કરેલા ઉપકારો અને લીધેલી સેવાઓને જૂલી જવી એ મોટો અપરાધ છે અને તે વિશ્વાસઘાતાદિની જેમ એવડું મોટું પાપ છે કે તેના ભારથી પૃથ્વી પણ કંપે છે.

કોઈએ ઠીક જ કહ્યું છે:—

કરૈ વિશ્વાસઘાત જો કોય,
કીયા કૃતકો વિસરૈ જોય;
આપદ પડે મિત્ર પરિહરૈ,
તાસુ ભાર ધરણી ધરથરૈ.

એવા પાપોનો ભાર વધવાથી પૃથ્વી ડાહ્યા કરે છે, ભૂકંપ થાય છે અને એથી જો સાધુપુરુષ, ભક્ષો આદમી હોય છે તે બીજાએ કરેલા ઉપકારો અથવા લીધેલી સેવાને કોઈ દિવસ ભૂલનો નથી. " ન દિ કૃતમુત્કારં સાધવો વિસ્મરન્તિ " અદલામાં પોતાના ઉપકારીઓની અથવા તેના આદર્શોત્સાર બીજાની સેવા કરીને ઋણમુક્ત થાય છે. તેના

સિદ્ધાંત તો પરોપકારાય સર્વો વિમુત્તયઃ । ની નીતિને અનુસરનારા હોય છે.

ઉપકારિણુ યઃ સાધુઃ, સાધુત્વે તસ્ય કો ગુણઃ ?
અપકારિણુ યઃ સાધુઃ, સ સાધુઃ સન્નિશ્ચયતે ॥

અર્થાતઃ-પોતાના ઉપકારીઓની પ્રતિ જે સાધુતાનો-પ્રતિઉપકારાર્થિ સેવાનો-વ્યવહાર કરે છે તેના તે સાધુપણમાં શું મોટાઈ છે? એવું કરવું તે સાધારણ જનોનિયત મામૂલી વાત છે. સત્પુરુષોએ તો તેને સાચા સાધુ બતાવ્યા છે જે પોતાનો અપકાર-ગુરુ કરનાર પ્રતિ પણ સાધુતાનો વ્યવહાર કરે છે. તેની સેવા કરી તેના આત્મામાંથી શયુતાના વિષને પણ કાઢી નાખવું એ પોતાનું કર્તવ્ય સમજે છે.

એવા સાધુપુરુષોની દૃષ્ટિમાં ઉપકારી, અનુપકારી અને અપકારી પ્રાયઃ બધા સમાન હોય છે. તેની વિશ્વબંધુત્વની ભાવનામાં કોઈની પણ અપકાર અથવા અપ્રિય આચરણ કંઈપણ વિદ્યકર્તા નથી. 'અપ્રિયમપિ કુર્વાણો યઃ પ્રિયઃ પ્રિય એવ સઃ' આ ઉદાર ભાવનાથી તેનો આત્મા સદા ઉન્નય રહે છે. તે તો સેવા ધર્મના અનુદાનદ્વારા પોતાનો વિકાસ સિદ્ધ કર્યો કરે છે, અને તેથી સેવાધર્મના પાલનમાં સર્વ પ્રકારથી દત્તચિત્ત હોવું તેને પોતાનું પરમ કર્તવ્ય સમજે છે.

વાસ્તવમાં, જન્મતાં જ જ્યાં આપણે બીજાઓની સેવાઓ લખેને તેના ઋણી બનીએ છીએ, પછી કંઈ સમર્થ થઈને પોતાની ભોગોપભોગની સામગ્રી ભેગી કરવામાં, પોતાની માનમયોદ્ધાની રક્ષામાં, પોતાના ક્યા-થોને પુષ્ટ કરવામાં અને પોતાના મહત્ત્વ યા પ્રજ્ઞત્વને બીજા પર સ્થાપિત કરવાની ધૃતિમાં અપરાધ પણ ઓછા નથી કરતા. એ પ્રમાણે આપણા આત્મા પરકૃત ઉપકાર-ભારથી અને રવકૃત-અપરાધભારથી

બરાબર દર્શાવે રહે છે. તે બારેથી હલકા થવાની સાથે સાથે પણ આત્માના વિકાસનો સંબંધ છે. શોકસેવાથી તે બાર હલકા કરીને આત્મવિકાસની સિદ્ધિ થાય છે તેથી સેવાને પરમ ધર્મ કહેવામાં આવ્યો છે અને તે એટલો પરમ ગહન છે કે કોઈ કોઈ નખત તો ચોગીઓદારા પણ અગમ્ય યઈ ન્તય છે. તેની બુદ્ધિ ફરે છે, તે પણ તેના સામે ધુટણે ટેકા દે છે અને ગહરી સમાધિમાં ઉતરીને તેના રહસ્યને શેધવાનો પ્રયત્ન કરે છે. શોકસેવાને માટે પોતાના સર્વસ્વ અર્પણ કરવાથી પણ તેને બહુધા આમ કહેતા સાંભળીએ છીએ.

‘હા હુદ્ધત્યં’ હા હુદ્ધં માસિયં! ચિંતિયં ચ હા હુદ્ધં! અંતો અંતોઽમ્મિ પચ્છુત્તાવેણ વેયંતે ॥

• મન-વચન-ક્રિયાની પ્રવૃત્તિમાં જેમાં જરા પણ પ્રભતતા, અસાવધાની અથવા તુટી શોકહિતની વિરદ્દ દેખાય છે ત્યાં તે સમયે ઉક્ત પ્રકારના ઉદ્ગાર તેના મોટેથી નીકળી પડે છે, અને તે તેના દ્વારા પશ્ચાત્તાપ કરતા પોતાના સૂક્ષ્મ અપરાધોનું પણ નિત્ય પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા કરે છે. તેથી એ પ્રસિદ્ધ છે કે—

“સેવાધર્મ પરમગહનો યોગિનામપ્યગમ્ય” ॥”

સેવા ધર્મની સાધનામાં નિસંદેહ ઘણી સમાધાનીની જરૂર છે અને તેને માટે આત્મખસિ-પોતાના લૌકિક સ્વાધીની આહુતિ-દેવી પડે છે. પૂર્ણ સાવધાની જ પૂર્ણ સિદ્ધિની જનની છે. ધર્મની પૂર્ણસિદ્ધિ પણ પૂર્ણ આત્મવિકાસને માટે ગેર ટી અને તે આત્મવિકાસ જ સેવાધર્મનું પ્રધાન લક્ષ્ય છે, ઉદ્દેશ્ય છે અથવા ધ્યેય છે.

મનુષ્યનું લક્ષ્ય નવા સુધી શુદ્ધ નથી હોતું ત્યાં સુધી સેવાધર્મ તેને કંઈક કઠિન અને કષ્ટકર જરૂર પ્રતીત થાય છે તે સેવા કરીને પોતાના અહેસાન માને છે, પ્રતિસેવાને-પ્રત્યુપકારની વાછા કરે છે અથવા પોતાની અને બીજાની સેવાની માપતૌલ કર્યા કરે છે અને જ્યારે તેવી માપતૌલ ઠીક નથી હોતી-પોતાની સેવાથી બીજાની સેવા ઓછી માલૂમ પડે છે-અથવા તેની એ વાંછા પણ પૂરી નથી હોતી અને કોઈ બીજો આદર્શ તેનો અહેસાન

નથી માનતો તો તે એકદમ શુરમે થાય છે એદખિત થાય છે, દુઃખ માને છે, સેવા કરવી છોડી દે છે અને અનેક પ્રકારના ગદગદેપોના શિકાર બનીને પોતાના આત્માને હણે છે તેનું લક્ષ્ય શુદ્ધિ થતા જ આ કંઈ ન બનત. સેવાધર્મ એકદમ સુગમ અને સુખસાધ્ય બની ન્તય છે. તેના કરવામાં આનંદ આનંદ આવે છે ઉત્સાહ એટલો વધે છે કે તેના ફલ-સ્વરૂપ લૌકિક સ્વાધીની સદગતમાં બલિ ચઢી ન્તય છે અને જરા પણ કષ્ટ જણાતું નથી આ દશામાં જો કંઈ પણ કરવામાં આવે છે, પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને ‘શુશીથી કયે’ ન્તય છે અને તેની સાથે પ્રતિસેવા-પ્રત્યુપકાર અથવા પોતાનો આદર-સત્કાર વા અહ કારની કોઈ ભાવના ન રહેવાથી ભવિષ્યમાં દુઃખ, ઉદ્વેગ તથા કષાયભાવોની ઉત્પત્તિનું કોઈ કારણ પણ નથી રહેતું, અને તેથી સદગતમાં જ આત્મવિકાસ સધાય છે. એવા શોકો જો કોઈને દાન પણ કરે છે તે નીચા નયન કરીને કરે છે અને તેમાં પોતાનું કર્તવ્ય નથી માનતા કોઈએ પૂછ્યું-આપ આવું કેમ કરો છો? નો તેમણે ઉત્તર આપ્યો કે—

દેનેવાલા ઔર હૈ, મૈ સમરથ નહિ દેન;
લોગ ભરમ મે કહત હૈ, યામે નીચે નૈન.

અર્થાત્—દેવાવાળો કોઈ બીજો જ છે, અને તે તેનું બાગ્યોત્તમ છે—હું પોતે કંઈપણ દેવાને સમર્થ નથી જો હું દાતા હોઉં તો હું પહેલા જ કેમ નથી આપતો? શોકો ભ્રમવશ મને વ્યર્થ જ દાતા મનજે છે, તેથી મને શરમ આવે છે અને તેથી હું નીચે નયન કરીને રહું છું. જુઓ, કેટલો જાણે ભવ છે? આત્મવિકાસને પોતાનું લક્ષ્ય બનાવવાવાળા માનવોની એવી જ પરિણતિ થાય છે.

લક્ષ્યશુદ્ધિ સાથે આ સેવાધર્મનું અનુશાન હરકોઈ પોતાની શક્તિની અનુસાર કરી શકે છે. નોકર પોતાની નોકરી, દુકાનદાર દુકાનદારી, વકીલ વકીલાત, સુખાર સુખારકારી, મહારિર મહારિરી, ડોક્ટર ડોક્ટરી, ઓદેદાર ઓદેદારી, ડક્ટર ડક્ટરી, હકીમ દિકમત, વૈદ વૈદક, શિલ્પકાર શિલ્પકારી, કિસાન ખેતી, તથા બીજા પેશેવર પોતપોતાના

કામ અને મજદુર પોતાની મજદુરી કરતા કરતા તેમાંથી સેવાનો માર્ગ કાઢી શકે છે. સર્વના કાર્યોમાં સેવાધર્મને માટે યથેષ્ટ અવકાશ છે-ગુન્નકંશ છે.

સેવાધર્મના પ્રકાર અને માર્ગ—

હવે સંક્ષિપ્તમાં એ બતાવવા ઇચ્છું છું કે સેવાધર્મ કેટલા પ્રકારનો છે, અને તેના મુખ્ય માર્ગ કયા કયા છે? સેવાધર્મના મુખ્ય બે ભેદ છે: એક ક્રિયાત્મક અને બીજો અક્રિયાત્મક. ક્રિયાત્મકને પ્રવૃત્તિરૂપ તથા અક્રિયાત્મકને નિવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મ કહે છે. આ બેઉ પ્રકારના સેવાધર્મ મન, વચન તથા કાયાની દ્વારા ચરિતાર્થ હોય છે, તેથી સેવાનો મુખ્ય માર્ગ માનસિક, વાચિક અને કાયિક એમ ત્રણ જ છે. ધનાદિકનો સંબંધ કાયાની સાથે થવાથી તે પણ કાયિકમાં જ સામેલ છે. એ ત્રણે માર્ગોથી સેવાધર્મ પોતાના કાર્યમાં પરિણત કર્યો જાય છે, અને તેમાં આત્મવિકાસને માટે સહાયક બધાય ધર્મસમૂહનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

નિવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મમાં અહિંસાપ્રધાન છે. તેમાં હિંસારૂપ ક્રિયાનો-સાવચક્રમનો અથવા પ્રાણવ્ય-પરોપણમાં કારણભૂત મન-વચન-કાયાની પ્રમત્તાવ-સ્થાનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે. મન-વચન-કાયાની ઇન્દ્રિય વિષયોમાં સ્વેચ્છા પ્રવૃત્તિના બહા પ્રકાર નિરોધરૂપ ‘ગુપ્તિ’ ગમનાદિકમાં પ્રાણીપીડાના પરિહારરૂપ ‘સમિતિ’, કોષની અતુલપ્રતિરૂપ ‘દામા’, માનના અભાવરૂપ ‘માર્દવ’, માયા અથવા યોગ-વક્ત્રતાની નિવૃત્તિરૂપ ‘આર્જવ’, લોકના પરિત્યાગરૂપ ‘શૈય’ અપ્રશસ્ત એવં અસાધુ વચનોનાં ત્યાગરૂપ ‘સત્ય’, પ્રાણવ્યપરોપણ અને ઇન્દ્રિયવિષયોનાં પરિહારરૂપ ‘સંયમ’, ઇચ્છાનિરોધરૂપ ‘તપ’, દુષ્ટ વિકલ્પોનાં સંત્યાગ અથવા આહારાદિક દેય પદાર્થોમાંથી મમ-ત્વના પરિવર્તનરૂપ ‘ત્યાગ’, બાહ્ય પદાર્થોમાં મૂચ્છાના અભાવ રૂપ ‘આદિચિન્ય’, અણ્ણ અથવા મૈથુન-કર્મની નિવૃત્તિરૂપ ‘બ્રહ્મચર્ય’ (આવા દશ લક્ષણુ ધર્મ) ક્ષુધાદિ વેદના ઉત્પત્ત થવાથી ચિત્તમાં ઉદ્વેગ તથા અશાંતિ ન થવા દેવારૂપ ‘પરિસહજ્ય’, રાગ દ્વેષાદિ વિષમતાઓની નિવૃત્તિરૂપ ‘સામાયિક’ અને

કર્મગ્રહણની કારણભૂત ક્રિયાઓથી નિરંકિતરૂપ ‘ચારિત્ર’ એ સર્વ પણ નિવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મના જ અંગ છે. જેમાંથી કંઈક હિંસા અને કંઈક હિંસા ક્રિયાઓના નિષેધને માટે થયેલ છે.

આ નિવૃત્તિપ્રધાન સેવાધર્મના અનુજ્ઞાનો માટે કંઈપણ કોડી-ચૈસાની જરૂર નથી. તેમાં તો પોતાના મન-વચન-કાયાની કેટલીક ક્રિયાઓ રોકવાનું હોય છે. તેના પણ વ્યય નથી કરવામાં આવતો. આ ધર્મ પર આવવાને માટે નીચે લખેલ ગુરૂંત્ર ધણો ઉપયોગી છે-સાચો માર્ગદર્શક છે.

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ પરેવાં ન સમાચરેત્ ।

જે જે વાતો, ક્રિયાઓ, ચેષ્ટાઓ તમારી પ્રતિકૂલ છે, જેને બીજાઓ દ્વારા કરેલ વ્યવહારને તમે પોતાને માટે પસંદ નહિ કરો, અહિંતકર અને દુઃખદાયી સમજો છો તેવા આચરણ તમે બીજાઓ પ્રતિ ન કરો.

એ પાપોથી બચવાનો ગુરૂંત્ર છે; તેમાં સંકેતરૂપે જે કંઈ કહ્યું છે, વ્યાખ્યા દ્વારા તેને બહુ જ વિસ્તૃત તથા પદ્ધતિ કરીને બતાવી શકાય છે.

પ્રવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મમાં ‘દયા’ પ્રધાન છે. બીજાના દુઃખો-કષ્ટોનો અનુભવ કરીને, તેનાથી દ્રવીભૂત થઈને તેને દૂર કરવાને માટે મન, વચન, કાયાની જે પ્રવૃત્તિ છે-વ્યાપાર છે તેનું નામ દયા છે અહિંસા ધર્મનો અનુષ્ઠાતા જ્યાં પોતાના તરફથી કાઢીને પણ કષ્ટ-દુઃખ નથી પહોંચાડતો ત્યાં દયાધર્મનો અનુષ્ઠાતા બીજાઓ દ્વારા થયેલા દુઃખ-કષ્ટોને પણ દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. આ બેઉમાં પ્રધાન અંતર છે. અહિંસા બે સુંદર પુષ્પ છે, તો દયા તેની સુગંધ સમજવી બોધ્યો.

દયામાં સક્રિય પરોપકાર, દાન, વૈવારૂસ, ધર્મોપદેશ અને બીજાઓના કલ્યાણની બાંધનાઓ સામીલ છે. અજ્ઞાનથી પીડિત જનતાનાં હિતાર્થે વિદ્યાલય-પાઠશાળા ખોલવી, પુસ્તકાલય-વાંચનારૂપ સ્થાપિત કરવું, રિસર્ચ હન્ડીટચુટોનું-અનુસંધાન પ્રધાન સંસ્થાઓનું ચાલુ રખાવવું, વૈજ્ઞાનિક શોધોને પ્રોત્સાહન દેવું તથા અંધનિર્માણ અને

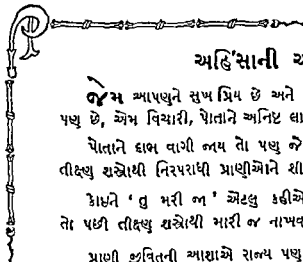
વ્યાખ્યાનાદિ દ્વારા અજ્ઞાનાધિકારને દૂર કરવાને પ્રયત્ન કરવો, રોગથી પીડિત પ્રાણીઓને માટે ઔષધાલયો-ચિકિત્સાલયોની વ્યવસ્થા કરવી, બેકાર અથવા બુદ્ધથી સતપત્ત મનુષ્યોને માટે રોજગાર-ધધાનો પ્રયત્ન કરીને તેની રોટીનો સવાસ દૂર કરવો અને કુરીતિઓ, કુસંસ્કાર તથા ખૂરી આદતોથી જર્જરિત એવા પતનો-મુખ મનુષ્ય સમાજના સુધારાચે સભા સોસાયટીઓનું કાર્ય કરવું અને તેને વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવવું. એ સર્વે તે દયા-પ્રધાન પ્રવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મનું અંગ છે. પૂજ્યોની પૂજા-ભક્તિ-ઉપાસના દ્વારા અથવા ભક્તિયોગપૂર્વક જે પોતાના આત્મામાં ઉત્કર્ષ સિદ્ધ કરવામાં આવે છે તે સર્વ પણ મુખ્યતથા પ્રવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મનું અંગ છે.

આ પ્રવૃત્તિરૂપ સેવાધર્મમાં પણ નવા સુધી

પોતાના મન, વચન અને કાયાથી સેવાનો સંબંધ છે ત્યાંસુધી કષ્ટ કોડી-પૈસાની જરૂરત નથી પડતી નવા સેવાને માટે બીજા સાધનોથી કામ લેવામાં આવે છે ત્યાં જ તેની જરૂરત પડે છે અને એ પ્રકારે એ સ્પષ્ટ છે કે અધિકાર સેવાધર્મના અનુધાનને માટે મનુષ્યને પૈમા-ટકાની જરૂરત નથી, જરૂર છે પોતાની ચિત્તવૃત્તિ અને લક્ષ્યને શુદ્ધ કરવાની, જેના વિના સેવાધર્મ બનતો નથી

એ પ્રકારે સેવાધર્મનું એ સંક્ષિપ્તરૂપ વિવેચન અથવા દિગ્દર્શન છે, જેમાં સર્વ ધર્મોનો સમાવેશ હોય છે. આશા છે કે આ પાઠકોને રુચિકર થશે અને તે તેના ક્ષેત્રસ્વરૂપ પોતાના લક્ષ્યને શુદ્ધ બનાવીને લોકસેવા કરવામાં અધિકારિક રૂપે દત્તચિત્ત રહે.

(અનુવાદ : ઉદ્ધરિત “ અનેકાંત ”)

અહિંસાની અગત્યતા

જેમ આપણને સુખ પ્રિય છે અને દુઃખ અપ્રિય છે, તેમ બીજા જીવોને પણ છે, એમ વિચારી, પોતાને અનિષ્ટ લાગતી હિંસા બીજા પ્રત્યે ન આચરવી. પોતાને દામ વાગી જાય તો પણ જે ખૂસો પાડી બેઠે છે તેવો મનુષ્ય તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોથી નિરપરાધી પ્રાણીઓને શી રીતે મારી શકે છે ?

કોઈને ‘ તુ મરી જા ’ એટલું કહીએ છીએ તો પણ તેને દુઃખ લાગે છે, તો પછી તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોથી મારી જ નાખવામાં આવે ત્યારે તેને શું થતું હશે ?

પ્રાણી જીવિતની આશાએ રાજ્ય પણ આપી દેવા તૈયાર થાય છે, તો પછી તેવા જીવિતનો વધ કરવાથી થતું પાપ આખી પૃથ્વી દાનમાં આપી દે તો પણ ધોવાય ખરું ?

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક : શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

[ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૫૪ થી શરૂ]

[અવાન્તર સમ્યગ્દર્શનસ્વરૂપ]

સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે કહેલા યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્ત નામના ત્રણ કરણો પૈકી ક્રમશઃ છેલ્લા અનિવૃત્તિકરણમાં આવેલો ભવ્યાત્મા અનિવૃત્તિકરણનો એક સંજ્યાતમો ભાગ બાકી રહે ત્યારે 'અંતરકરણ' કરે છે ઇત્યાદિ સ્વરૂપ આગળ બતાવી ગયા બાદ હવે બાકી રહેલા અનિવૃત્તિકરણના એક સંજ્યાતમ ભાગમાં આગાહ ઉદીરણા, સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ગુણુશ્રેણિ, ત્રિપુંજ-કરણ ઇત્યાદિ ક્રિયાઓ કેવી રીતે ચાલે છે તે અહિં સંક્ષેપથી કહેવાય છે. અપૂર્વકરણમાં સ્થિતિઘાત, રસઘાતોદિ જે ક્રિયાઓ ચાલુ હતી તે અહિં સંવિશેષપણે ચાલે છે જે વાત અગાઉ પણ જણાવી છે. અનિવૃત્તિકરણના એક સંજ્યાતમ ભાગમાં રહેલા મિથ્યાત્વ દલિકોનો, અનુભવ કરતા કરતા તે પ્રથમ ભાગ જ્યારે ફક્ત એ આવલિકા જેટલો બાકી રહે ત્યારે આગાહ (નામની ઉદીરણા) બંધ પડે છે, સાથે સાથે અત્યાર સુધી જે ગુણુશ્રેણિ ચાલુ હતી તે પણ હવે પ્રવર્તતી નથી, પરંતુ સ્થિતિઘાત, રસઘાત અને ઉદીરણા ચાલુ હોય છે, તે પણ ત્યાં સુધી જ ચાલે કે જ્યાં સુધી પ્રથમ સ્થિતિની એક આવલિકા બાકી રહે. જ્યારે તે મિથ્યાત્વની પ્રથમ સ્થિતિ એક આવલિકા જેટલી અવશેષ રહે ત્યારે સ્થિતિઘાત, રસઘાત અને ઉદીરણા પણ બંધ થાય છે. સ્થિતિઘાત, રસઘાત અને ગુણુશ્રેણિનું સ્વરૂપ અપૂર્વ-કરણ પ્રસંગે કહેવાયું છે, પરંતુ આગાહ તથા ઉદીરણાનું સ્વરૂપ નહિ કહેવાયેલું હોવાથી અહિં હું કાણુમાં જણાવાય છે.—

આગાહ તથા ઉદીરણામાં તફાવત—

આગાહ—અંતરકરણદ્વારા મિથ્યાત્વની

સ્થિતિના જે પ્રથમ સ્થિતિ અને દ્વિતીય સ્થિતિ એવા-બે વિભાગો થયા છે તે પૈકી દ્વિતીય સ્થિતિમાં રહેલા મિથ્યાત્વના દલિકોને પ્રથમ સ્થિતિ કે જેનો ભોગવટો અર્થાત્ ઉદય વર્તમાનમાં ચાલુ છે તે પ્રથમ સ્થિતિની ઉદયાવલિકામાં નાખી તેના વિપાકનું વેદન કરવું તેનું નામ આગાહ છે, અને પ્રથમ સ્થિતિગત ઉદયાવલિકા બહારના દલિકોને ઉદયાવલિકામાં નાખી ભોગવવા તેનું નામ ઉદીરણા છે. વસ્તુતઃ આગાહ એ પણ એક જાતની ઉદીરણા જ છે, ફક્ત અંતરકરણવડે મિથ્યાત્વની સ્થિતિના ઉપર જણાવી ગયા તે પ્રમાણે બે વિભાગ થયેલા હોવાથી પ્રથમ સ્થિતિગત ઉદયાવલિકા બહિર્ભૂત દલિકોનો ઉદયાવલિકામાં પ્રવેશ કરવો તેનું નામ 'ઉદીરણા' આપવામાં આવ્યું અને દ્વિતીય સ્થિતિગત દલિકોને ઉદયાવલિકામાં જે પ્રવેશવા તેનું નામ પૂર્વમહાપિઓએ 'આગાહ' આપ્યું. આગાહ પ્રથમ સ્થિતિની બે આવલિકા અવશિષ્ટ રહે ત્યાં સુધી પ્રવર્તે છે અને ઉદીરણા પ્રથમ સ્થિતિની એક આવલિકા બાકી રહે ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે.

ત્રિપુંજકરણ—

આ પ્રમાણે આગાહ-ઉદીરણાદિ કાર્યો કરતો કરતો આત્મા અનિવૃત્તિકરણના છેલ્લા સમયે આવી પહોંચે છે. એ છેલ્લા સમય સુધી આત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ ગણાય છે, કારણ કે ત્યાં મિથ્યાત્વના દલિકોનું વેદન છે. અને જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વના દલિકોનો અમુક અંશ પણ મિથ્યાત્વરૂપે ઉદયમાં વર્તતો હોય ત્યાં સુધી ભલે અનન્તર સમયમાં તે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવાનો

હોય તો પણ તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જ કહેવાય છે. અનિવૃત્તિના છેલ્લા સમયમાં વર્તતો આત્મા મિથ્યાત્વની દ્વિતીય સ્થિતિમાં રહેલા મિથ્યાત્વના દલિકોને ત્રણ વિભાગમાં વહેચી નાખવાના કાર્યનો પ્રારંભ કરે છે, જેને ત્રિપુંજકરણ કહેવાય છે. અર્થાત્ પ્રથમ સ્થિતિના તો મર્વ મિથ્યાત્વદલિકો લોગવાઈ ગયા છે, પરંતુ અન્તર્મુક્ત પ્રમાણ ઉપર પ્રદેશ બાદ રહેલી અંત કોડકોડી પ્રમાણ દ્વિતીય સ્થિતિગત દલિકો કે જે જિનેશ્વર પ્રતિપાદિત સિધ્ધાન્તો ઉપર યથાર્થ રુચિ ઉત્પન્ન કરાવવામાં બાધકભૂત મિથ્યાત્વરસથી ભરેલા છે તે દલિકોના ત્રણ વિભાગ પાડવાના કાર્યનો પ્રારંભ અનિવૃત્તિકરણના છેલ્લા સમયથી શરૂ થાય છે જેમાં પ્રથમ વિભાગનું નામ શુદ્ધપુંજ એટલે કે સમ્યક્ત્વમોહનીય, બીજા વિભાગનું નામ અર્ધશુદ્ધપુંજ એટલે કે મિશ્રમોહનીય અને ત્રીજો અશુદ્ધપુંજ એટલે કે મિથ્યાત્વમોહનીય. મીણા પાયેલા કોદરા જે વખતે વાપરવાના ઉપયોગમાં લેવા હોય તે વખતે તેને શુદ્ધ કગ્ગામાં આપે છે એ શુદ્ધિ કરતી વખતે જો શુદ્ધિ કરનાર બરાબર ધ્યાન ન રાખે તો જેમ અમુક કોદરા શુદ્ધ થાય, અમુક વિભાગ અધકચરો રહે અને અમુક કોદરા તો તેવા ને તેવા જ મીણાવાળા રહે તે પ્રમાણે આત્મશુદ્ધિ કરવા માટે તૈયાર થયેલા આત્માને જ્યાં સુધી શાયિક સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય વિશુદ્ધિ-જન્ય આત્મિક બલ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી ન્યૂનાધિકપણે મિથ્યાત્વના દલિકોમાં પણ ઉપર જણાવ્યા મુજબ ત્રણ વિભાગો થયા કરે છે જે માટે કહ્યું છે કે—

ચરમસમય મિચ્છવિદ્ધો મે કાલે ઉવસમસ-
મમવિદ્ધો હોહોહ, તાહે વિદ્યવિદ્ધે તિહાણુમાગં કરેદ,
તં જહા-સમ્મત, સમ્મમિચ્છત્તે, મિચ્છતં ચેતિ ॥

[કર્મપ્રવૃત્તિચૂર્ણ:] ॥

ભાવાર્થ.— છેલ્લા સમયમાં વર્તતો મિથ્યા-
દૃષ્ટિ કે જે અનન્તર સમયમાં ઉપશમસમ્યગ્દૃષ્ટિ
થવાનો છે તે દ્વિતીય સ્થિતિગત દલિકોને ત્રણ

પ્રકારના રસવાળા બનાવે છે, તે આ પ્રમાણે-
સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર અને મિથ્યાત્વ.

કર્મ-અન્યકાર અને સિદ્ધાન્તકારની માન્ય-
તામાં ભેદ—

શ્રી કર્મપ્રકૃતિ તથા તેની ચૂર્ણિના મત પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણના અંતિમ સમયે ત્રિપુંજ કરણનો વિધિ ઉપર બતાવ્યો, પરંતુ શતકચૂર્ણિ વિગેરે અન્યકારો એ બાબતમાં કાંઈક જુદું પ્રતિપાદન કરે છે. તે મહાવિદ્યા અનિવૃત્તિકરણના છેલ્લા સમયે ત્રિપુંજકરણ માનતા નથી, પરંતુ ઉપગમસમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિના પ્રથમ સમયથી જ ત્રિપુંજકરણનો પ્રારંભ માને છે, અર્થાત્ શતકચૂર્ણિકાર અને કર્મપ્રકૃતિકાર બન્નેના મન્તવ્યોમાં એક સમયનું અંતર રહે છે. કર્મપ્રકૃતિચૂર્ણિકારના મતે સમ્યગ્દર્શનાદિ વિશિષ્ટ શુદ્ધિની ગેરહાજરીમાં પણ સમ્યગ્દર્શનના સન્મુખપણાને અંગે અનિવૃત્તિકરણજન્ય વિશુદ્ધિના પ્રભાવથી ત્રિપુંજકરણ થતું હોય તેમ સમજાય છે, જ્યારે શતકચૂર્ણિકારના મત પ્રમાણે કોદરાના મીણાને ફર કરવા માટે જેમ છાણનો ઉપયોગ થયો આવશ્યક છે તે પ્રમાણે મિથ્યાત્વદર્શનના અશુદ્ધ પુદ્ગલોને શુદ્ધ-અર્થશુદ્ધ કરવા માટે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ ખાસ જરૂરી માનેલ હોય તો તે પણ બરાબર લાગે છે. બન્ને વિચારોનું 'અર્થ' તત્ત્વ કેવલીભગવંત જાણે. કર્મપ્રકૃતિચૂર્ણિના મત સંબંધી પાઠ ઉપર આવ્યો છે, શતકચૂર્ણિનો પાઠ આ પ્રમાણે—
" પદમ સમમત્તં ઉપ્પાદિતો તિણિ કરણાણિ
કરંડં ઉવસમસમમત્તં પહિષ્ણ્ણો મિચ્છત્તદ્વલિય
તિપુંજી કરેદ, સુદ્ધં મીસં અસુદ્ધં ચેતિ ॥ "
[શતકચૂર્ણિ] આનો ભાવાર્થ સ્પષ્ટ જ છે,

ઉપશમસમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ—

અનિવૃત્તિકરણનો અંતિમ સમય પૂર્ણ થયે
આત્મા ઓપશમિક સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે,

અનિવૃત્તિના અતિમ સમય સુધી મિથ્યાત્વના દલિકાનું વેદન હોવાથી સમ્યગ્દર્શન સન્નિપ્ત થયેલો આત્મા પણ હજી મિથ્યાદષ્ટિ અર્થાત્ પ્રથમ ગુણસ્થાનમાં રહેલો જ માનવાનો છે. જે સમયે આત્મા ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે તે અવસરે તે આત્માને નિરવધિ આત્મિક આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. સેનાધિપતિ હર્જય શત્રુસમૂહને છતીને અત્યંત હર્ષોદ્દાસવાળો જેમ થાય તે પ્રમાણે સંસારી છવો પણ આ પ્રસંગે અપૂર્વ વીર્યોદ્દાસવાળા હોવાથી મહાસેનાધિપતિ જેવા બનીને પોતાને સંસારચક્રમાં અનંતા કાલપર્યંત પરિભ્રમણ કરાવનાર અને એથી જ ખરા શત્રુ ભૂત મિથ્યાત્વ-રિપુને છતી અતિશય આત્મિક આનંદ પામે છે.

આ બીનામાંથી આપણને એ પણ અપૂર્વ બોધ મળે છે કે-આત્માના ખરા શત્રુઓ આઠ કર્મો છે, તે આઠ કર્મોમાં પણ હર્જય શત્રુ મોહનીય છે અને તેમાં પણ મિથ્યાત્વ એ મુખ્ય છે, જેમ વિજય મેળવવાની ચાહતાવાળા પુરુષો સમરાંગણમાં શત્રુના સેનાપતિને પ્રથમ હરાવે તો જ સમગ્ર લશ્કરને થોડા વખતમાં હરાવી શકે છે, તે પ્રમાણે કર્મમહારાજ સાથેના યુધ્ધમાં જેઓ પ્રથમ મિથ્યાત્વ મોહને હરાવે છે તેઓ વધુમાં વધુ અપાર્થપુદ્ગલ જેટલા કાળમાં સમગ્ર કર્મ-શત્રુને ઝંઝેરી નાખી સંપૂર્ણ આત્મિક સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આ જ કારણને લઈને શરૂ-આતમાં મિથ્યાત્વ મોહનો પરાજય કરવા માટે આત્મવીર્ય દેશવવાપૂર્વક ઘણી જ એકાગ્રતા રાખવાની જરૂર પડે છે, જે આપણે સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે અત્યાર સુધી જણાવેલ કેમ પ્રસંગે વિચારી ગયા છીએ. આ અભ્યંતર શત્રુઓ જેટલી આપણી ખરાબી કરે છે તેટલી ખરાબી બાહ્ય શત્રુઓ કરતા નથી અને કરવાને સમર્થ પણ નથી. બાહ્ય શત્રુઓ ચાલુ વિનંદર સુખના સાધનોને ન્યારે બગાડે છે ત્યારે અભ્યંતર શત્રુઓ

આત્માની અગ્રુટ અને અચિંતાશિની સમ્યગ્દર્શનાદિ ભાવ-લક્ષ્મીને બગાડે છે. આ પરિસ્થિતિને આત્મભાવ સાથે યથાર્થ ઓતપ્રેત કરનારા સાચા મહાત્માઓ બાહ્ય શત્રુઓના જુસ્મો તરફ કદાપિ લક્ષ્ય રાખતા જ નથી. પરમાત્મા મહારાજ વિષુને ગોશાલાએ, ગોવાળીઆઓએ તથા સંગમ, શૂલપાણિ જેવા અધમ આત્માઓએ ઘણીય ઉપસર્ગો કયા છતાં તે તરફ અનંત શક્તિ-સંપત્તિ પરમાત્માએ ધ્યાન તો ન આપ્યું, ઉલટું તે પરમતારક પરમાત્માએ તે પામર આત્માની ભાવદયા ચિંતવી અને ગોશાલાને તો તેનેકે-શ્યાના પ્રસંગમાં પણ શીતલેરયા મૂકીને બચાવ્યો. આ અતુલ્ય પ્રસંગ આપણને સાફ માર્ગદર્શન કરાવે છે કે જો તમે ખરેખરા ધર્મવાસ્તાવાળા હો અથવા તેવા થવાને ચાહતા હો તો તમારું બગાડનાર-તમારા તરફ વિપરીત દૃષ્ટિએ બેતારને પણ તમે ઉપકારની દૃષ્ટિએ દેખજો અને તેના સંરક્ષણમાં યથાશક્તિ કાળો અર્પણ કરજો. નિરપરાધી છવોને બચાવનારા તો દુનિયામાં ઘણા જ આત્માઓ છે, પરંતુ ખરું સમ્યગ્દષ્ટિપણું સાધવાથી આત્માઓ ઉપર ભાવદયારૂપી અમૃતનો ધોધ વરસાવી તેને બચાવવામાં જ જ્ઞાની મહર્ષિઓએ કહેલ છે.

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ -

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એક આત્મિક સમ્યગ્દર્શન છે. ઉપશમ, હયોપશમ અને દ્વાયિક એ ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વમાં હયોપશમ સમ્યક્ત્વ એ પૌદ્ગલિક ભાવનું છે, ન્યારે દ્વાયિક તથા ઉપશમ બન્ને આત્મિક ભાવના છે, જે વસ્તુ સમ્યગ્દર્શનના લેહ પ્રસંગે કહેવામાં આવશે. અહીં તો આપણે એટલો જ ખ્યાલ રાખવો છે કે અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં ઉપર જણાવેલ કેમ પ્રમાણે ઔપશમિક સમ્યક્દર્શન ન્યારે સર્વથી પ્રથમ પ્રાપ્ત કરે છે તે અવસરે અનન્તાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને

લોક તેમ જ મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય અને સમ્યક્ત્વમોહનીય આ સાત પ્રકૃતિઓ કે જેને દર્શનસંસક કહેવામા આવે છે તે)ને પ્રદેશોદય તેમજ વિપાકોદય હોઈ શકતો નથી. અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ છવે. સર્વથી પ્રથમ ઓપ-શમિક સમ્યક્ત્વ જ પ્રાપ્ત કરે એવું અત્યાર સુધીનું જે કથન છે તે તેમ જ ‘ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો અન્તર્નુહત પ્રમાણ કાળ પૂર્ણ થયા બાદ’ (અનિવૃત્તિકરણના અતિમ મમયે અથવા મતાન્તરે ઉપશમપ્રાપ્તિના પ્રથમ સમયે ત્રણ પુજ કરેલા હોવાથી) મિથ્યાદૃષ્ટિ, મિશ્રદૃષ્ટિ અથવા ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ આ ત્રણમાથી કોઈપણ એક અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકે છે, જે માટે કહ્યું છે કે—

• કમમગચ્છેતુ ધુવં, વદમો વસમી કરેદ પુંજતિષ્રં ।
તવ્વહિઓ પુણ ગચ્છદ,મમ્મે મોસંમિ મિચ્છે વા ॥૧॥

ભાવાર્થ:—પહેલી વાર ઓપશમિક સમ્યક્ત્વ પામેલો ભવ્ય છવ ત્રણ પુજની ક્રિયા કરે છે અને તે ઓપશમિક સમ્યક્ત્વથી પાછો વળેલો ભવ્ય છવ (ક્ષયોપશમ) સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણસ્થાનકે, મિશ્રગુણસ્થાનકે અથવા મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે જાય છે. ૧ આ બન્ને મન્તવ્યો કર્મઅન્યકારના મતે સમજવાના છે

કર્મઅન્યકાર અને સિદ્ધાન્તકારના મન્તવ્યો—

પ્રશ્ન—ન્યારે તમો ‘કર્મઅન્યકારના મતે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ સર્વથી પ્રથમ ઓપશમિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે’ તેમ જણાવો છો તો જિન શાસનમા શું બીજો કોઈ પ્રામાણિક મત છે ? અને હોય તો તે મતવાળા સર્વથી પ્રથમ કયું સમ્યક્ત્વ માનવાવાળા છે ?

ઉત્તર—અમુક અમુક બાબતોમા કર્મઅન્યકાર અને સિદ્ધાન્તકાર એવા બે પક્ષો છે અને તીર્થંકર મહારાજ, કેવલી મહારાજ, મન પર્યાયજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, તેમ જ પૂર્વધર મહર્ષિ પ્રમુખ વિશિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાની મહાપુરુષોનો વર્તમાનમાં

વિરુદ્ધકાળ હોવાથી એ બન્ને મતો પ્રામાણિક તરીકે માનવા લાયક છે ભગવાન દેવર્ષિગણિ ક્ષમાશ્રમણ મહારાજ પર્યંત લગભગ સમગ્ર શ્રુત મન્થો સાધુઓને કંઠસ્થ હતા, પરંતુ કાળબળની વિષમતાને અંગે તેમા મન્દતા થવા લાગી. ભવિષ્યના છવોના કલ્યાણને અર્થે તે અવસરે વર્તતા સમર્થ ગીતાર્થ પુરુષો વલ્લભીપુર (વળા) અને મથુરામાં એકત્ર થયા વલ્લભીપુરમાં એકત્ર થયેલા મહાત્માઓએ કંઠસ્થ રહેલા શ્રુતનું પરસ્પર મિલન કરી સર્વ નિષ્ઠાન્તોને વલ્લભીપુરમાં પુસ્તકારૂઢ કર્યા, અને મથુરામાં લેગા થયેલા સ્કંદિલાચાર્ય પ્રમુખ આચાર્યભગવતોએ પણ તે જ પ્રમાણે સર્વાનુમતે આગમોદિ અન્થોને મથુરામાં પુસ્તકારૂઢ બનાવ્યા વલ્લભીવાચના અને માધુરીવાચના તરીકે આજે જે લેદો પ્રસિદ્ધ છે તે આ હેતુથી જ છે બન્ને જુદા જુદા સ્થળોમાં એકત્ર થયેલા ગીતાર્થ મહર્ષિઓ પૈકી જે સ્થલે જે લેગા થયા તેઓને તો સર્વમંમત થવાનો પ્રસંગ મળ્યો, પરંતુ બન્ને સ્થળોમા થયેલા અમુક ભિન્ન નિર્ણયો પુન તે બન્ને સમુદાયને લેગા થવાના પ્રસંગના અભાવે કાયમ રહ્યા હોય અને તેને અંગે કર્મઅન્યકાર, સિદ્ધાન્તકાર એવા પક્ષો છતાં તેને કેવલી વિગેરે વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓના અભાવે પ્રામાણિક તરીકે સ્વીકારવામા આવ્યા હોય તો તે સભવિત છે તાત્પર્ય એ થયું કે કર્મઅન્યકાર અને સિદ્ધાન્તકાર એ બન્ને પ્રામાણિક મતો શ્રી જિન-શાસનમા છે અને તે બન્ને માન્ય કરવા લાયક છે કર્મઅન્યકારનો મત જણાવ્યો, હવે સિદ્ધાન્તકારનો મત જણાવાય છે

સિદ્ધાન્તકારના “અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ ભવ્યાત્મા સર્વથી પ્રથમ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ જ પામે” એવું માનતા નથી તેમના મતે કોઈક અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ પ્રબલ વીર્યેદ્ધાસવાળો હોય અને વીર્યેદ્ધાસના પ્રભાવે અપૂર્વકરણમા જ ત્રણ પુજ થઈ જાય તો ઉપશમની પ્રાપ્તિ સિવાય પણ સર્વપ્રથમ ક્ષયો-

પશમની પ્રાપ્તિ થવાનું માને છે, જે માટે શ્રી બૃહત્કલ્પમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે.—

“દયમત્ર ભાવના-દ્વિવિધસ્તત્પ્રથમતયા સમ્યગ્દર્શનપ્રતિપત્તા, અતિવિશુદ્ધો મન્દવિશુદ્ધશ્ચ, તત્ર યોડતિશુદ્ધઃ સોડપૂર્વકરણમારુદ્ધો મિથ્યાત્વં પુઞ્જીકરોતિ, કૃત્વા ચ અનિવૃત્તિકરણે પ્રવિષ્ટઃ તત્પ્રથમતયા ક્ષાયોપશમિકં દર્શનમાસાદયતિ, સમ્યક્ત્વપુઞ્જોદયાત્ । યસ્તુ મન્દવિશુદ્ધઃ સોડપૂર્વકરણમપ્યારુદ્ધસ્તીવાધ્યવસાયાભાવાદ્ ન મિથ્યાત્વં ત્રિપુઞ્જીકર્તુમક્ષમઃ, તતોડનિવૃત્તિકરણ-મુપાગતોડન્તરકરણં કૃત્વા તત્ર પ્રવિષ્ટઃ તત્પ્રથમ-તયા ઔપશમિકસમ્યગ્દર્શનમનુભવતિ, અન્તર-કરણં ચ અન્તર્મુહુર્ત્તપ્રમાણત્વ, ઇતસ્ય ત્વા ક્ષયે અન્યેવાં પુદ્ગલાનામુદયતો મિથ્યાત્વમેતિ । ”

ભાવાર્થ:—“સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરનાર

આત્માઓ જે પ્રકારના છે : અતિવિશુદ્ધ અને મન્દવિશુદ્ધ. તેમાં જે અતિવિશુદ્ધ હોય તે અપૂર્વકરણમાં દાખલ થયો છતાં મિથ્યાત્વના ત્રણ પુંજ કરે છે, કરીને અનિવૃત્તિકરણમાં દાખલ થવાની સૂચે જ પ્રથમ સમયથી જ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વમેહનીય પુંજના ઉદયથી ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે. જે મન્દવિશુદ્ધિવાળો છે તે અપૂર્વકરણમાં દાખલ થવા છતાં મન્દવિશુદ્ધિ-વાળો હોવાથી મિથ્યાત્વના ત્રણ પુંજ કરી શકતો નથી, તેથી અનિવૃત્તિકરણમાં દાખલ થઈને અન્તર-કરણ કરવાપૂર્વક તેમાં દાખલ થવા સાથે જ અન્તરકરણના પ્રથમ સમયથી ઔપશમિક સમ્યક્ત્વનો અનુભવ કરે છે. અન્તરકરણ અન્તર્મુહુર્ત્ત પ્રમાણનું છે, એ અન્તરકરણનું પ્રમાણ પૂર્ણ થતાં પુનઃ મિથ્યાત્વમેહનીયના ઉદયથી આત્મા મિથ્યાત્વ શુણ્ઠાણે આવ્યો જાય છે.” (અપૂર્ણ)

આપણે ભાગ્યવિધાતા કેણું ?

A person himself is the author of his fate. As he does, so he forges his fate. God does exist; but He is not responsible for the acts of men. To make or mar one's life depends on oneself.

પ્રાણી પોતે જ પોતાના ભાગ્યનો સ્રષ્ટા છે. જેવાં કામ તે કરે છે તેવું પોતાનું ભાગ્ય સર્જે છે. ઇશ્વર, પરમેશ્વર છે, પણ તે આપણે ભાગ્યસ્રષ્ટા કે વિધાતા નથી. પોતાનું જીવન પોતે જ, પોતાને હાથે જ સાધવાનું છે.

—ભગવાન મહાવીર

અંતર તૂટે કેવા પ્રકારે ?

લેખક ચોકસી

યોગીરાજ આનંદધનજી આત્માની ત્રણ અવસ્થાઓ બતાવીને આગળ વધતાં પરાત્મભાવ અને સામાન્ય આત્મભાવ વચ્ચે જે અંતર પડ્યું છે એ કેવા પ્રકારે કાપી શકાય એની વિચારણા છઠ્ઠા તીર્થંકર શ્રી પદ્મપ્રભુના સ્તવનમાં ચલાવે છે.

પદ્મ યાને કમળનો સ્વભાવ કાદવમા ઉત્પન્ન થવાનો છે, જળથી એ વૃદ્ધિ પામે છે, છતાં આખરી દશા તરફ મોટાં માંડીશું તો જણાશે કે એ કાદવ અને એ પાણીને છોડી દઈ, તે જળની સપાટી પર શેણી રહ્યું હોય છે. પદ્મપ્રભુ પણ ભોગરૂપી કાદવમા ઉપજ્યા, સામાનિક વિલાસોરૂપી જળથી વૃદ્ધિ પામ્યા, છતાં એ સર્વને લાત મારી પંકજવત્ ચૌદ રાજલોકની સપાટી પર વિરાજમાન થયા તેઓ પોતાના ઉદાહરણથી જ બતાવી રહ્યા છે કે પ્રત્યેક આત્મા ધારે તો આ સ્થિતિ પ્રગટાવી શકે છે. આત્મા સંકલ્પબળ ફેળવે તો પર-માત્મપદ દૂર નથી. જૈનદર્શનમાં વૈકુંઠવાસનો ઈશ્વરો નથી અપાયો.

મગળાયરણ કરતાં પૂર્વે અંતર પાડવામા અગ્રભાગ ભજવનાર જે કર્મપ્રકૃતિ છે એનો બરાબર પરિચય કરવો જરૂરી છે. એનો પૂર્ણપણે અભ્યાસ કરી જ્યાં એનો સામનો કરવાનો નિરધાર કર્યો કે અંતર તૂટ્યું જ સમજી લેવું.

‘કરમ વિપાકે કારણ જોધને રે, કોઈ કહે મતિમંત’ એ ગાથાથી શરૂઆત કરતા

મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કપાય અને યોગરૂપ અંડાળ ચોકડી જ એ અંતરના મૂળ કારણરૂપ છે એમ પુરવાર કરે છે. એનો વિસ્તાર— (૧) પ્રકૃતિ અને સ્વભાવ, (૨) સ્થિતિ યાને કાળ-મર્યાદા, (૩) અનુરાગ કહેતા રસની તીવ્રતા-ન્યૂનતા અને (૪) પ્રદેશ એટલે કર્મના દળીયાનો સંગ્રહ—એ રૂપ ચાર પ્રકારનો બધ છે. તે વડે વધવા માટે છે. જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મની જે આઠ મૂળ-પ્રકૃતિ છે તેનો વંશ વેલો વટવૃક્ષની વડવાઈ માફક લખાતો લખાતો એક સો ને અઠાવન સુધી પહોંચે છે વડવાઈઓ અરસપરસ વીંટળાય છે, જમીન ભેગી થાય છે ને પુનઃ એમાંથી ફળગા-રૂપે અવતાર ધારણ કરે છે તેમ આ કર્મરૂપ આઠ પણ બધ-ઉદય-ઉદ્દીરણ અને સત્તારૂપ વેલાઓથી વીંટાય છે અને વેલાઓમાં જેમ લાંબા-ટૂંકાની, જાડા-પાતળાની, ઊંચા-નીચાની વિવિધતા હોય તેમ આ પ્રકૃતિઓમા પણ આશ્ચર્ય પમાડે તેવું વૈવિધ્ય ઉદ્ભવે છે. કોઈ પ્રવબધી તો કોઈ વળી ભવવિપાકી, કોઈ દેશધાતી તો બીજી વળી સર્વધાતી. આનો સંપૂર્ણ વિસ્તાર સમજવા સારું કર્મથયના પાના ફેરવવા ઘટે.

કૃતનિશ્ચયી આત્મા—જેણે પદ્મપ્રભુની માફક પદ્મ સમી કાયમી શોભા મેળવવાનો નિરધાર કર્યો છે તે કર્મથયના ઉપર વર્ણવ્યા વંશ-વિસ્તારથી રંચ માત્ર મુઝાયા વિના-યથાર્થ રીતે એના અવગાહનમાં-રંગબેરંગી મંથનમાં

અવશ્ય નિઠરતાથી ક્ય-કદમ ચાલુ રાખવાનો. એ પ્રયાસમાં નવનીતરૂપ જે સત્ત્વ લાભવાતું છે તે નિમ્ન ગાથામાં સંગ્રહિત કરાયેલું છે.

“કનકોપલવત્ પચડિ પુરુષતણી રે,
જોડી અનાદિ સ્વભાવ;
અન્ય સંજોગી જિહાં લગે આતમા રે,
સંસારી કહેવાય. (૩)
કારણ જોગે હો બંધે બંધને રે,
કારણ મુગતિ મુકાય;
આશ્રવ સંવર નામ અતુકમે રે,
હોય ઉપાદેય મુણાય. ” (૪)

કર્મ કેણે કર્યાં, ક્યાંથી આવ્યા, શરૂઆત ક્યાંથી થઈ? ઇત્યાદિ ભ્રમણામાં અટવાયા વિના એક વાત અવધારી લે કે અનાદિ કાળથી આત્મા સાથે કર્મનો સંબંધ, ખાણમાં સોના સાથે જેમ માટીનો સંબંધ હોય છે તેમ, સ્વાભાવિક છે. અને આત્મા જ્યાં લગી અન્ય કહેતાં બહારના પૌદ્ગલિક ભાવમાં રમ્યા કરશે ત્યાં લગી એ સંબંધ રહેવાનો છે જ. બહારની જાનબાંધી પાછો હઠી જ્યારે આત્મા પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ વિચારવા માંડશે ત્યારે જ સંસારભ્રમણ ઓછું થવાતું છે. એ વેળા એને સમંજશે કે મિથ્યાત્વાદિ ચાર કારણોવડે જ સંસારવૃદ્ધિ થયા કરે છે અને સમ્યક્ત્વ, વિરતિ, અકષાય અને અયોગરૂપ દશામાં જેટલી પ્રગતિ એટલી સંસારસ્થિતિની ન્યૂનતા થવાની. શાસ્ત્રમાં એ ક્રિયાઓ આશ્રવ અને સંવરના નામથી ઓળખાય છે. એમાં જેતું નામ આશ્રવ છે અર્થાત્ જેના વડે સંસારનો લાભ થાય છે એ વૃત્તી તજવાની છે અને સંવર કે જે આત્માને મુક્ત બનાવવામાં સહાયક છે એ વૃત્તિ આદરવાની છે.

જે કારણથી આત્મા કર્મ સાથે જોડાય અને યુગ્મનકારણ કહેવાય તે યુગ્મનકારણ જો ચાલુ રહે તો અંતર વધતું જ લાય, એટલે અંતર ઓછું કરવા સારું જ્ઞાનકરણ દ્વારા આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ બરાબર અવધારી લઈ, એ પરના કર્મોવરણો જેમ જલ્દી ખંજોરી શકાય એ માટે ત્રીજા ગુણકરણમાં અર્થાત્ એ સ્થિતિ તરફ દોરી જતી ક્રિયા-ઓમાં પ્રવૃત્ત થવાનું છે. એટલે જ આશ્રવ દ્વાર પર સખત ચોક્કીપહેરો મૂકી, સંવરરૂપ મશાલ લઈ, દેહરૂપી ઘરમાં ખૂણખાંચરે ભરાઈ રહેલ કર્મ-તસ્કરોને પકડી પાકી-કાંડું ઝાલી બહાર ધકેલી દેવાના છે. આમ ગુણકરણમાં સમાયેલ અપૂર્વ શક્તિનું યથાર્થ ભાન થાય અને એ અમલી બને તો અંતરને ઓગળતા ઝાંઝો વિલંબ ન સંભવે.

આ વસ્તુનિશ્ચયના બળે તો યોગીરાવ ઉચ્ચારે છે કે—

“તુઝ મુઝ અંતર અંતર ભાજશે રે,
વાજશે મંગળ તૂર;
હવ સરોવર અતિશય વાધશે રે,
આનંદધન રસપૂર. ”

પ્રત્યેક વિચારક જો શ્રીમદ્ આનંદધનજી જેટલી શ્રદ્ધા ધરાવતો હોય તો જરૂર ગાઈ શકે નિઃશંક હૃદયે કહી શકે કે—હે પ્રમ્થપ્રભુ! હું પણ જ્યારે ગુણકરણમાં ડગ લરવા શરૂ કરીશ ત્યારે ક્યાતા ને ક્યેય વચ્ચેનું અંતર અગ્નિ પર મીણુ ઓગળવા માંડે તેમ ઓગળશે; અને સ્વરૂપ-પ્રાપ્તિના હર્ષ-સૂચક માંગલિક વાજાંત્ર વાગશે. કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શનના પ્રતાપથી સચરાચર વિશ્વના યથાર્થ દર્શન થતાં જે આદલાદરૂપ રસ ઉપજશે અને તેથી શુષ્ક બનેલું એવું હવરૂપ સરોવર અનંત-જ્ઞાન સમાવારિથી કદલોલ કરતું બની જશે.

છે પુર ત્યાં રતનપુરાસિધાન—

જ્યાં દ્વારનું તોરણ મધ્ય સ્થાન,
અલંકરે છે રવિ અન્ધપંક્તિ,
કદીય ઇન્દીવરમાલ લાંતિ. ૫૬

સો લોક મુક્તામય જ્યાં સુભાગી,
શ્રીઓ બધી છે નવપુષ્પરાગી;
શત્રુ શિરે વળ ચથાર્થ નામ,
કરી રહ્યો છે નૃપ જેહ કામ, ૫૭

આ જાણી ભોગીન્દ્રનું ધામ શેષે,
ખરે જ રક્ષા કરી વપ્ર-વેષે,
તે પાસની દીરઘ દીર્ઘિકા ય,
તેની છૂટી કાંચળી શી કળાય ? ૫૮

સુમનોનંદની ટીકા

૫૬ તે કાચલ દેશમા રતનપુર નામનું નગર છે. તેના દરવાજાના મધ્ય સ્થાને સૂર્યની અન્ધપંક્તિ ઇન્દીવરમાલા જેમ શોભાવે છે.-અત્રે ત્યાના ગેપુરોનું અતિ ઉત્તિપણ દર્શાવ્યું. ઉપમા

૫૭ ત્યાં સર્વજનો મુક્તામય છે (શ્લેષ નીરાગી અથવા મોતીના પ્રચુર આભૂષણવાળા), શ્રીઓ નવપુષ્પરાગી છે (શ્લેષ નવા પુષ્પરાગમણિ વિશેષ ધારણ કરનારી, અથવા નવા-તાજ પુષ્પની રાગી છે) અને ત્યાનો રાજા શત્રુઓના શિર પરના વજ્રને ચથાર્થ નામવાળું કરી રહ્યો છે (વજ્ર-શ્લેષ: (૧) દીરા, (૨) ચત્રવિશેષ).

૫૮ આ પુરને ભોગીન્દ્રનું ધામ જાણીને ખરેખર ' શેષનાગે કિલ્લાનો વેપ ધારણ કરી રક્ષા કરી છે ! જુઓ, તે કિલ્લાની પાસેની આ લાખી દીર્ઘિકા તે શેષનાગની છૂટી પડેલી કાચળી જેવી જણાય છે. ઉત્પ્રેક્ષા.

રત્ને જડી કુટ્ટિમ ભૂમિસ્થાને,
 પૌર્ગંગનાના પ્રતિગિષ્ઠ પહાને;
 આવી શું રૂપામૃત દશ્ય કોડે,
 પાતાલકન્યા પડખું ન છોડે ! ૫૯

પ્રાસાદશૃંગે નિશિ સ્ત્રીવિચોગે,
 જ્યાં સ્વર્ણ ઇંડાતર્ણી ઉચ્ચ ટોચે;
 સ્વર્ગંગના આવી જ ચક્રવાકો,
 ભ્રાંતિ ધીમ્ કુંભતણી કરાવે. ૬૦

આકાશચુંબી જસ મંદિરોના,
 દ્વલગ્રમાં શુભ્ર, પતાક તે ના;
 સંધર્ષથી કિંતુ શશિ ત્વચા છે,
 તેમાં ન તો આ ત્રણ ડાઘ કાં છે ? ૬૧

“ કરી અધો ભોગીપુરી છતાંયે,
 અહીનભૂષા થઈ કેમ આ ચે ? ”
 એ જીતવા કોપથી નાગ ધામે,
 જતું શું આઈ જલ-છાય પહાને ! ૬૨

ભટે વિંઘ્યા, સ્ત્રાવત ચંદ્રકાંત,
 નૃપાલયે છે જસ ગિષ્ઠ કાંત;

૫૯. જ્યાં રતનજડિત લાદીમાં પડતા નગરનારીઓના પ્રતિગિષ્ઠના પહાને, પાતાલકન્યાઓ તેઓનું જાણે રૂપ-અમૃત દેખવાની લોહપતાથી આવીને પડખું છોડતી નથી ! ઉત્પ્રેક્ષા-અપહ્રુતિ.

૬૦. રાત્રે પ્રિયાના વિચોગદુઃખે જ્યાં પ્રાસાદશિખરોના સુવર્ણના ઇંડાની ટોચ પર, સ્વર્ગંગના ચક્રવાકો આવીને, ધીમ્ સુવર્ણકુંભની ભ્રાંતિ બિપ્લવે છે !—ભ્રાંતિમાન અલંકાર.

૬૧. જેના મગનચુંબી મંદિરોના દ્વલગ્રને અગ્રભાગે જે શુભ દેખાય છે, તે પતાકા નથી; પણ એ તો સંધર્ષથી ઉતરેલી ચંદ્રની ત્વચા-ચામડી છે. નહિ તો એ ચંદ્રમાં આ ત્રણનો (જખમનો) ડાઘ કેમ હોય ?—અપહ્રુતિ-અલંકાર.

૬૨. ભોગીપુરી-નાગરાજની નગરીને અધો (નીચી અથવા ઉતરતા પ્રકારની) કરી છતાં એ અહીનભૂષા (શ્લેષ: અન્ધન શોભાવાળી અથવા અહિન્ધનનભૂષા દ્વિપતિની શોભાવાળી) કેમ થઈ ? એમ ચિંતવીને કોપથી તેને જીતવાને, જે નગરખાઇના જળમાં પડતી છાયાના પહાને જાણે નાગલોક પ્રત્યે જતું હોયની ? ઉત્પ્રેક્ષા.

૬૩. જેણે સુંદરીઓની મુખ-શોભા ચોરી છે એવો ચંદ્રમા, ખેરેગીરથી વીંટાયલા તથા દ્રવતા ચંદ્રકાંત મણિવાળા રાજભુવનમાં પ્રતિગિષ્ઠ પડતાં, કારાયુદ્ધમાં પડી જાણે રૂઠ કરી રહ્યો છે !

મુખશ્રી જેણે હરી સુદયોની,
તે ચંદ્ર બંદી શું રહી રહ્યોની ! ૬૩

તારા પ્રતિબિંબ પડત ન્યાં તે,
એવી મણિ-કુદ્દિમ ભૂમિ રાતે;
જેની ભૂતિ ચિત્ર નિહાળવાને,
કુતૂહલે કાડતો આંખ બાણે ! ૬૪

દય નિર્નિમેષા સુરની પડતી,
દોષાર્થ મા હો ! ઇમ રાત્રિ ચિત્તિ;
ને આરતીપાત્ર શુ ચંદ્ર ત્યારે,
જે સ્વભૂજેતા શિર પે ઉતારે. ૬૫

બળી રહેલા અગુરુ ધૂમાડે,
થતા નલ વ્યાસ ધનાન્ધકારે,
પ્રાસાદશૃંગે જહિ હેમકુંભ-
પ્રભા દીપ્તિ વિદ્યુલતા શી ચગ. ૬૬

ચૈત્યાલયોના અતિ ઉચ્ચ ભાગે,
કૃત્રિમ ન્યાં કેસરીથી ફરીને;
મૃગાંક બાણે મૃગને લઇને,
ભરી રહ્યો રાતદી' વ્યોમમાગે ! ૬૭

હો ભગવાનદાસ મનઃસુખવાર્ધ મહેતા

ઉત્ત્રેક્ષા. રમણીકરણ-ચંદ્રમુખીની મુખશ્રીની ચોરી એ ચંદ્રનેા શુન્હો, એ ચંદ્ર રાજભુવનમા પ્રતિબિંબ
જ્ઞાને કેવળ પડાયો છે, તે રાજભુવન પહેરેગારિવડે સુરક્ષિત છે એટલે છૂટવાની બારી નહિ હોવાથી
બિચારો ચંદ્ર કેદી હોઇ ચંદ્રકાંતના દ્રવને જ્ઞાને રહી રહ્યો છે ।

૬૪. જેમા તારાઓના પ્રતિબિંબ પડે છે એવી મણિજડિત દરસબધી, રાત્રિસમયે, જે નગરની
નાના પ્રકારની સમૃદ્ધિ નિહાળવાને કુતૂહલથી બાણે આખો ફાડી રહી હોયની ! ઉત્ત્રેક્ષા.

૬૫. દેવોની આ નગર પર પડતી અનિમેષ દષ્ટિ દોષ ઉત્પન્ન ન કરે । દેવોની નજર ન
લાગે । એમ બાણે ચિંતવીને રાત્રિ, સ્વર્ગભૂમિને જીતનારા જે નગરના શિર પર આરતીપાત્ર સમુ
ચંદ્રબિંબ ઉતારે છે ! ઉત્ત્રેક્ષા

૬૬. બળી રહેલા અગુરુના ધૂમાડાવડે આકાશ ધન-અધકારથી વ્યાપ્ત થઇ જતા, જે નગરના
પ્રાસાદશિખરો પરના સુવર્ણ કુંભોની પ્રભા-કાંતિ વિદ્યુલતા જેવી ચમકે છે । ધન અધકાર-લેષ :

(૧) ગાદ અધકાર, (૨) મેધનો અધકાર. ઉપમાલંકાર.

૬૭. જ્યાં ચૈત્યાલયોના સર્વોચ્ચ ભાગમા કૃત્રિમ સિંહોથી બાણે બળગીત થઇ, મૃગાંક-ચંદ્રમા
એક મૃગ લઇને, રાત્રિવસ અંતરિક્ષમા બમણ કરી રહ્યો છે ! ઉત્ત્રેક્ષાલંકાર.

(શ્રી મુક્તિકમળ જ્ઞેન મોહનભાળા પુષ્પ રજસુ)

(૧) શ્રી ત્રૈલોક્યહીપિકા યાને બૃહત્ સંઘ-
ણીહ સૂત્રમ્ (શ્રીમદ્ ચંદ્રસરિયુગવપ્રણીત) અનુવાદ
સહિત. અનુવાદક:-મુનિરાજશ્રી યશોવિજયજી
મહારાજ.

જ્ઞેનધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન સંપાદન કરતાં પહેલાં
આવશ્યક ક્રિયાના પાઠો પછી જીવવિચાર, નવતત્ત્વ,
સંઘયજી, ક્ષેત્રસમાસ, કર્મઅંથ વિગેરે પ્રકરણોના
અંથોમાં પ્રથમ પ્રવેશ કરવો પડે છે. આજકાલ કેટલીક
જ્ઞેનશાળાઓમાં તેવા પ્રકરણો શિખવવામાં આવે છે
કે જેના મૂળ સૂત્રો, અવચૂરિ, ટીકા વિગેરે માગધી
અને પ્રાકૃત ભાષામાં હોવાથી અને કેટલાકના
ગુજરાતી ભાષાંતરો સંક્ષિપ્તમાં થયેલ હોવાથી તે અલ્પ
હોય છે, કે જેથી તેના વિસ્તૃત વિવેચનના અભાવે
માત્ર શબ્દજ્ઞાન થવા નેટલું બને છે. વળી પ્રાકૃત-
સંસ્કૃતના અભ્યાસી માત્ર ગદ્યમાંથી જ મુનિમહા-
રાજનો હોવાથી તે તે પ્રકરણોની અનેક સંખ્યામાં
ટીકાઓ હોવાથી તેનું જ્ઞાન સંપૂર્ણ લાઇ શકાતું નથી.

ધાર્મિક શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા ગુજરાતી
ભાષાનું જ જ્ઞાન ધરાવનાર જાળકો તેમ જ મુનિમહા-
રાજનો આવા પ્રકરણ અને વિષયોનું જ્ઞાન મેળવવા
માટે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાના મૂળ અને તેના વિસ્તાર-
પૂર્વક અર્થ સાથે તેવા અંથો પ્રગટ થતા નહિ
હોવાથી, તેવા અભ્યાસીઓ અને જિજ્ઞાસુઓ સંપૂર્ણ
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. આ જોડ પૂરી પાડ-
વામાં આવા પ્રકરણોનું શુદ્ધ, સરળ અને સાદી
ગુજરાતી ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક વિવેચનનું કાર્ય
આ. શ્રી. વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજ
અને તેઓશ્રીના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોએ ઉપાડી લઇ, તેવા

અનેક અંથો વળી જ્ઞેનસમાજ ઉપર મહદ ઉપકાર
કર્યો છે. તે પૈકીનો આ બૃહત્ સંઘયજીનો અંથ છે
કે જેનું શુદ્ધ વિદ્વાતપૂર્વક સુંદર ભાષાંતર કરી મૂળ
સાથે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

આવા ગહન પ્રકરણનું ભાષાંતર દ્રવ્યાનુયોગ અને
ગણિતાનુયોગના તેમ જ અનેક પ્રકરણોના સંગીન
શાસ્ત્રાભ્યાસ વગર થઇ શકે નહિ તેટલું જ નહિ પણ
સરળ, સાદું અને અભ્યાસીઓ માટેલાઈથી સંગીન
શિક્ષણ મેળવી શકે તેવી રીતે વિવેચન ગુજરાતી
ભાષામાં કરવું તે કાર્ય સહેલું નથી, કદાચ સંગીન
અભ્યાસીઓ કે વિદ્વાનો માટે સરલ છે.

આ અંથનું વિવેચન મુનિરાજ શ્રી યશો-
વિજયજી મહારાજે કરેલું છે કે જેઓશ્રી આચાર્ય
મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજના
શિષ્ય આ. શ્રી. વિજયપ્રતાપસૂરીશ્વરજી મહારાજના
શિષ્ય પં. ન્યાસશ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજના વિદ્વાન
શિષ્યરત્ન છે. તેઓએ માત્ર મુમારે નીચ-પન્થીસ
વર્ષ નેટલી લઘુ વયમાં ભાષાઓનું અને દ્રવ્યાનુયોગ
તેમ જ પ્રકરણોનું કેવું અને કેટલું સંગીન જ્ઞાન મેળ-
વેલું છે તે આ અંથ મનનપૂર્વક વાંચનાર અને
શિક્ષણ દેનાર સમજી શકે તેમ છે. શ્રીમાત્ વિજય
મોહનસૂરીશ્વરજી મહારાજ વિદ્વાન છે અને તેઓ
શ્રીનો ઉત્તરોત્તર શિષ્યસમુદાય પણ વિદ્વાન અને
સતત અભ્યાસી છે.

આવી રીતે ઉત્તરોત્તર શિષ્ય-પ્રશિષ્ય કે તેના
શિષ્યવર્ગમાં સંગીન ધાર્મિક જ્ઞાન ઉપાર્જન કરાવવું
અને તૈયાર થવા પછી ગણેશ જ્ઞાનરસને પુરતકા દ્વારા
જ્ઞેન સમાજને પીરસવું-પાવું તે જ્ઞેન સમાજ માટે
અત્યંત ઉપકારક છે.

આ અથવા મૂળ ગાથા-છાયા-ગાથાર્થ-શબ્દાર્થ વિસ્તારાર્થ અને અનેક રચણે અવચાસીઓને સરળ પડે તેટલા માટે વિષયને લગતા અનેક વિવિધરંગી ચિત્રો તથા સખ્યાબધ યંત્રો તેમજ અનેક સખ્યામા ટિપ્પણીઓ, આકૃતિઓ અને છેવટે ભાવાર્થ સહિત મૂળ ગાથાઓ તેમજ સાદી ગુજરાતી ભાષામા વિસ્તારપૂર્વક ઉપોદ્ધાત આપવામા આવેલ છે.

જૈન ધર્મનું તત્ત્વગાન કે પ્રકરણો આદિનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે મૂળ ગ્રંથોના અનુવાદો આવી રીતે સુંદર શૈલીમા રચવા માટે અનુવાદક મુનિરાજશ્રીનો જૈન સમાજ ઉપર ઉપકારક પ્રયત્ન છે. અવચાસ કરવાના ગ્રંથોને પ્રસિદ્ધ કરવાની આ ઉત્તમ શૈલી છે, અને તેવી જ રીતે ખીજા અવચાસના ગ્રંથો પણ રૂચ્યા નોંધાયે.

હવે આપણે આ ગ્રંથમા શું છે ? તે ઉપર આપણે આ ગ્રંથમા મૂળ ગાથાઓ ૩૪૯, ૨ ગમેરંગી ચિત્રો ૭૦ અને યંત્રો ૧૦૩ આપવામા આવેલ છે તેમજ વિવિધ રંગના ફોટાઓ મૂકીને સુરભક્તિ પણ સાથે દર્શાવી છે.

આ ગ્રંથનો ઉપોદ્ધાત ગ્રંથમા અનુવાદ પાડવાને માટે એક દીપક સમાન છે, જે ખાસ વાચવાયોગ્ય અને મનનીય છે. તે ઉપોદ્ધાત વિદ્યતાપૂર્ણ સુંદર ગુજરાતી ભાષામા લખાયેલ છે કે જેથી અનુવાદક મહારાજશ્રી એક સારા લેખક પણ કહી શકાય. સાથે વિષયાનુક્રમ અને ટિપ્પણીઓ પણ આપીને આ ગ્રંથને એક નમૂનારૂપ બતાવ્યો છે.

આ ગ્રંથનો વિષય મુખ્યત્વે કરીને દ્રવ્યાનુયોગ તેમજ ગણિતાનુયોગ છે અને તેમા આવેલા વિષયો ખામ કરી જૈન ખગોળ પણ કહી શકાય. તેમા ઉદ્દેશરૂપ ૩૬ દ્વારો આપવામા આવેલા છે.

આ ગ્રંથની વસ્તુ જેમ સુંદર અને ઉત્તમ છે તેમ, તેના પ્રકાશનનું કાર્ય એટલે સારા કાંગડો, અનેક પ્રકારના ટાઇપો અને તેનું બાઇન્ડીંગ પણ તેનું જ સુંદર બનાવી ગૃહો, જ્ઞાનભંડારો અને પુસ્તકાલયોના શુભારરૂપ આ ગ્રંથ પ્રકટ કરવામા

આવ્યો છે. આની સમાલોચના ખરેખરી રીતે તો મુનિરાજશ્રી યશોવિજયજી મહારાજ જેવા વિદ્વાન મુનિવરો કે પડિતાજ કરી શકે, તેવા આ ગ્રંથનો વિષય છે. અને તો માત્ર અદ્યપ્રતિથી પણ કેંક સમાલોચના માટે લખ્યું છે.

વિદ્વાન મુનિરાજશ્રી યશોવિજયજી મહારાજના હાથે લખાયેલ આ ગ્રંથની જે શૈલી છે તે જ પ્રમણે આવા અવચાસના સુંદર ગ્રંથો તેઓ લખી જૈન સમાજ ઉપર વિશેષ ઉપકાર કરે તેનું અતઃકરણીય ઇચ્છીએ છીએ.

કિંમત રૂ. ૬-૦-૦ મળવાનું રૂ. ૧) શાહ લાલચંદ નદલાલ વઢીલ-કોઠી પોળ-વડોદરા (૨) શ્રી સિદ્ધલેખ જૈન સાહિત્ય મંદિર-પાલીતાણા.

(૨) નક્ષત્રકારક હુન્નરો ભા ૧ તથા ૨ જો : શ્રી લક્ષ્મી પુસ્તકમાળા પુસ્તક ૧ લા તથા ૨ નાં તરીકે આ ગ્રંથ અમોને અભિપ્રાયાર્થે ભેટ મળેલ છે.

અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ હુન્નર-ઉદ્યોગ જે દેશમા નથી એ દેશના લોકો સ્વાભાવિક રીતે બેકાર બને છે. આને હિંદુસ્તાનની પ્રજાની મોટે ભાગે આ સ્થિતિ છે. યુરોપ, અમેરિકા અને જાપાન દેશ જે ધનાઢ્ય બન્યા છે તેનું મુખ્ય કારણ હુન્નર-ઉદ્યોગો છે આ દેશમા પ્રાચીન કાળમા તેવા મુહુરુદ્યોગો ઘણા હતા અને ઘણા લાગા કાળ પછી પરાવલંબી હિંદના લોકોને માટે અત્યારે મુહુરુદ્યોગોની જરૂરીયાત બની ચક છે તેવા સમયમા નક્ષત્રકારક નાના નાના ઉદ્યોગ-હુન્નરોના આ બે પુસ્તકો આવકારણીય ચક પડશે મુહુરુદ્યોગ અને યંત્રોનો મેળ સાધી અનેક વસ્તુ બનાવવામા આવે તો સરતી મજૂરીને લખને આ દેશમાથી બેકારી દૂર થાય એટલું જ નહિ પણ આ દેશ એક કાળે ધનાઢ્ય બને આ બને ભાગમા ઉદ્યોગ-હુન્નરો બહુ સહેલાઈથી ચક શકે તેવા બહુ સરલ રીતે સાદી ભાષામા સમજપૂર્વકે આપેલા છે. તેમજ આ પુસ્તકોમાં છપાયેલા લેખો તથા પ્રયોગોના લેખકોના મુખ્યારક નામો આપી તેઓની પણ આ ગ્રંથમા કદર કરી છે.

આ બંને ભાગમાં વણાટકામ, અનેક પ્રકારની દેશી અને અંગ્રેજી દવાઓ, સુગંધી તેજા અને અતરો, સાબુઓ અને વેપારની લગતી તોલમાપ અને બીજી અનેક ચીજો બહુ જ સહેલાઈથી થઈ શકે અને તેમાંથી તે તે વસ્તુઓ બનાવનાર નફો મેળવી શકે તેવી રીતે સમજાવવાંક દરેક વસ્તુ બનાવવાની રીતો બતાવી છે. અમે માનીએ છીએ કે આવા સમયે આવા ઉદ્યોગ-હુનરોનાં પુસ્તકો બેકારી દૂર કરવા માટે અને આ દેશને કેટલીક આર્થિક સ્થિતિ સુધરવા માટે બહુ જ ઉપયોગી છે. તેના સંપાદક તથા પ્રકાશક ભાઈ મૂળજી કાનજી ચાવડા સીતુગરાએ (અંજર-૩૪૭) બહુ જ શ્રમ લાખને આ ગ્રંથો તૈયાર કર્યા છે જેથી તે ધન્યવાદને પાત્ર છે. હજી આ ગ્રંથોનો ત્રીજો ભાગ પ્રગટ થવાનો છે એમ તેઓ પ્રતિવાદનામાં જણાવે છે જેથી આ ગ્રંથો દરેક ગૃહો, તેમ જ સાહસેરીઓમાં રાખવા યોગ્ય છે અને ઉત્તેજનને પાત્ર છે. કિંમત દરેક ભાગના બે રૂપિયા. મળવાનું ઠેકાણું પ્રકાશકને ત્યાં.

(૩) શ્રી જૂતાન જિન સ્તવનમાલાદિ સંગ્રહ

શ્રી વિજયનેમિસૂરિ ગ્રંથમાળા રતન હ સું.
રચયિતા મુનિશ્રી દક્ષવિજયજી મહારાજ
બક્તિ અને વૈરાગ્ય રસના પોષક ચોવીશ જિનેશ્વરીની સ્તુતિ અને સ્તવન જુદા જુદા રાગરાગણીમાં આ બધામાં આપવામાં આવેલા છે, જે ઠેકાણ કરવા જેવા સરળ છે. આ તેની બીજી આવૃત્તિ છે. આ પુસ્તક વગરમૂલ્યે ભેટ આપવામાં આવે છે.

મળવાના ઠેકાણાં—(૧) ધીયા લાલભાઈ પુલચંદ શેરદલાલ, ડે. પાંજરાપોળ. શ્રી મહેલા પાર્શ્વનાથની ખડકી, અમદાવાદ. (૨) શ્રી નેમિ જૈન બાળ-સંગીત મંડળ, ડે. જાણભાઈ અંબાલાલ જાણલાલ પારવાડો-અંબાલાત.

(૪) કુબેરદત્તા

પ્રભાવના પુસ્તિકા શ્રેણી-પહેલી પુસ્તિકા
ડે. ચીમનલાલ નાયાલાલ શાહ (શ્રીકાંત) પ્રકાશક—

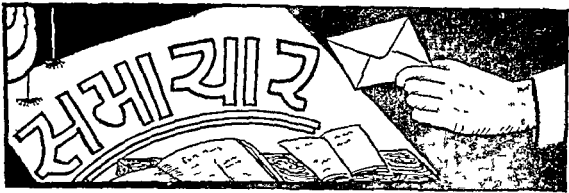
પૂ. આ. શ્રી. વિજયદાનસૂરીશ્વરજી જૈન ગ્રંથ-માળા, ગોપીપુરા-સુરત. કેલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મહારાજને અને પ્રાતઃસ્મરણીય મહેાપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજને આ કથા અત્યંત કમ સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષામાં રચેલી છે. આ કથા કથાતુલ્યોગના વિષયમાં પરમેશ્વરપ્રીતિ વળ્લુ સ્વામીજીની જીવનકથામાં પ્રભવ ચોરને પ્રતિષેધ થમાડવાના પ્રસંગમાં આવે છે. આ કથા બહુ સસ્તી અને બોધપ્રદ છે.

પ્રચાર કરવાના હેતુથી અને પ્રભાવના માટે સરળ થઈ પડે તે માટે તેની રાખેલી માત્ર એક આનો કિંમત યોગ્ય છે. લેખક શ્રી ચીમનલાલ નાયાલાલ શાહે આ કથા સાદી અને સરળ ભાષામાં લખેલી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

(૫) સદગુણાતુરાગી શ્રી કપૂરવિજયજી લેખ સંગ્રહ. ભાગ બીજો.

પ્રકાશક:—શ્રી કપૂરવિજયજી રમારક સમિતિ. મંત્રી, નરેશમહાસ ભગવાનદાસ શાહ. ગોપાળ બુવન પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. કિંમત પાંચ આના, ૧૫ આના પુઠાવાળી છ આના.

પૂજ્યપાદ પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી પ્રીતિવિજયજી મહારાજની પ્રેરણાથી સ્થાપાયેલ શ્રી કપૂરવિજયજી રમારક સમિતિ તરફથી પહેલો ભાગ પ્રથમ ગદ્ય પાડેલ છે, જેમાં જુદા જુદા એકસો સાડત્રીસ લેખો આપવામાં આવેલા છે. તે ઉપરાંત શ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજનું જીવનચરિત્ર તથા ફોટો પણ આપવામાં આવેલ છે. આ ગ્રંથમાં આપેલ લેખો ઉપદેશક હોવાથી ખૂબ મનનપૂર્વક વાંચવા લાયક છે અને તેમાં જુદા જુદા ઉપદેશક કાન્યો આપી ગ્રંથનો ઉપયોગિતામાં ખૂબ વધારો કરવામાં આવેલ છે આપું સુંદર પુસ્તક, સરસ કાગળ, પાકું બાહ્ય-ડીઝ તથા આશરે સાડત્રણસો પૃષ્ઠ હોવા છતાં કિંમત પ્રચારની દૃષ્ટિએ મુદ્દલ કરતા અડધી રાખવામાં આવેલ છે જેથી દરેક બધુઓએ આ ગ્રંથ ખાસ વસાવવા લાયક છે.

લુધીઆનામાં દીક્ષા મહોત્સવ

પંજાબમાં ન્યારથી પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદિન્દ્રવજ્રભૂરીશ્વરજી પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્યે પૂર્વાસ સમુદવિનયજી ગણિ, મુનિશ્રી શિવવિનયજી, વિશુદ્ધવિનયજી, વીગવિનયજી, સત્યવિનયજી આદિ સપરિવાર પધારથી ત્યારથી જ જાગૃતિ, ઉત્સાહ ને આનંદની લહેરો ઊછળી રહી છે.

આચાર્યશ્રીજીના સદુપદેશથી શાસનોન્નતિના અનેક કાર્યો થયા છે અને થશે.

લુધીઆનાના શ્રી સંઘના સદ્ભાગ્યે આચાર્યજીના પધારવાથી નીચે પ્રમાણેનો અપૂર્વ દીક્ષા મહોત્સવ જોવાને શ્રી સંઘને શુભ અવસર પ્રાપ્ત થયો. યોગીરાજ શ્રી કૃષ્ણાનંદજી રામી કે જેઓ વિદ્વાન છે અને દેશ-દેશાન્તર પરિભ્રમણ કરી મત મતાતરોની છાણવીણથી ધણે અનુભવ મેળવ્યો છે.

યતિશ્રી ભારતવિનયજીની પ્રેરણાથી એઓ અખાલા શહેરમાં આચાર્યશ્રીજીના દર્શન કરી, પોતાને કૃતાર્થ થયા માની આચાર્યશ્રીજીના ચરણોમાં જોનેશ્વરી દીક્ષા સેવાની પ્રાર્થના કરી પણ આચાર્યજીએ પોતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે એકદમ દીક્ષા આપવાનો સ્વીકાર ન કર્યો. દીક્ષા સેવાની ઉત્કટ ભાવનાવાળા આચાર્યશ્રીના ચરણોમાં રહી આત્મ-કલ્યાણ સાધવાના મનોરથ સેવવાવાળા યોગીરાજે પણ આચાર્યશ્રીજીના પીઠો ન છોડ્યો. વારંવાર આવી દીક્ષા આપવાની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા અને છેલ્લા બે ત્રણ માસથી લાગત

આચાર્યશ્રીજીની સેવામાં રહી અભ્યાસ તેમજ પોતાના મનોરથ જલદી સફળ થાય તેના પ્રયત્નો કરવા લાગ્યા અને શ્રી લુધીઆનાના સંઘની આગ્રહભરી વિનંતિને માન આપી યોગીરાજ શ્રી કૃષ્ણાનંદજીને તથા એમના શિષ્ય સ્વામાનંદજીને લુધીઆનામાં જ મહા શુદ્ધ પીઠના દિવસે દીક્ષા આપવાનો આચાર્યશ્રીજીએ નિર્ણય કર્યો. આથી શ્રી સંઘમાં અપૂર્વ ઉત્સાહ ફાટી ગયો અને દીક્ષા મહોત્સવની તડામાર તૈયારીઓ શરૂ કરી દીધી.

દીક્ષા મહોત્સવની આગ ત્રણ પત્રિકાઓ છપાવી બહાગના શ્રી સંઘોને મોકલાવવામાં આવી

નિયત સમયથી બે દિવસ અગાઉ બહારથી માનવમેદની એકદમ વધવા લાગી

પોષ વદિ એકમથી જ વાતણા શરૂ થઇ ગયા હતા અને ધવલમંગલ થવા લાગ્યા. એઓના ધર્મ-માતાપિતા બનવાનું હોમાગ્ય લાલા શીયુરામ સાદી-રામજીના પુત્ર લાના કીશોરીલાલજી અને એમના ધર્મપત્નીએ પ્રાપ્ત કર્યું

અમાવાસ્યાના દિવસે જ ગરમાવાળા લાલા હુકમીયજી તરફથી આનંદપૂર્વક પૂજા ભણાવવામાં આવી માહ સુદ ૧ના દિવસે ધણે જ સમારોહથી વર-ધોડો ચઢાવવામાં આવ્યો વરધોલામાં મહેન્દ્રજી વિ. રિયાસતો હતી. માહેરકોટલાનો હાથી અને સિંહ-વાળો રથ તેમ જ શીરોજપુરનો ધોડાઓવાળો રથ મનુષ્યોના મનને આકર્ષિત કરી રહ્યા હતા લુધીઆના, હુશીઆરપુર, નારોવાલ આદિની બજાર મંડળીઓ

પોતાના મનોહર ભજનોથી સર્વને આનંદ આપી રહી હતી.

એ શણગારેલી મોટરોમાં બેઠેલા બંને મુમુક્ષુઓને જોઈ માનવ સમુદાય હર્ષિત થયો.

પુરાણ કિલ્લાની પાસે ખુલ્લા મેદાનમાં ખાસ મંડપ તૈયાર કરાવવામાં આવેલ મહા શુદ્ધ ૨ તા. ૧૦-૨-૪૦ શનિવારે દીક્ષાનો દિવસ હોવાથી ચારે તરફ આનંદ આનંદ છવાઈ રહ્યો. સમયસર આચાર્યશ્રીજી તથા પંચાસજી આદિ મુનિ મંડપ તથા સાધ્વી દેવશ્રીજી આદિ મંડપમાં પધાર્યા. આમ બંને મુમુક્ષુઓ પોતાના ધર્મપિતા લાલા કૃષ્ણશીલાલજીના ત્યાંથી વાજતેગાજતે દાન આપતાં મંડપમાં આવી પહોંચ્યા.

દીક્ષાનો સમય થતાં આચાર્યશ્રીજીએ બુલંદ અવાજે શાસ્ત્રાનુસાર વિધિવિધાન કરાવ્યાં અને વિજય-મુહૂર્તમાં દીક્ષા આપી યોગીરાજ શ્રી કૃષ્ણાનંદજી નામ મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજી સ્થાપન કરી પોતાના શિષ્ય તરીકે જાહેર કર્યા. સ્વામી સ્વામાનંદજી નામ મુનિ શ્રી વૃદ્ધિવિજયજી રાખી શ્રી વિશ્વવિજયજીના શિષ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યા કેમ કે પહેલા તેઓ એમના જ શિષ્ય હતા.

મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજીએ સમયોચિત મનોહર ભાષણથી ઉપસ્થિત જનતાને મનોરંજિત કરી હતી.

આચાર્યશ્રીજીએ એકમના દિવસે મંડપમાં “દીક્ષા” એ વિષય ઉપર અસરકારક દેશના આપી હતી અને આ પ્રસંગે પણ જ્ઞાતાસૂત્રમાં ફરમાવેલ પંચમહાવ્રત ઉપર સુંદર કથા સાથે હૃદયરપર્શી દેશના આપી હતી.

પંચાસ શ્રી સમૃદ્ધિવિજયજીએ સમયોચિત ભાષણ આપી આજની યાદગારી તરીકે શ્રી આત્માનંદ જૈન સ્કુલને માટે બીલ્ડીંગની જરૂરીયાત લુધી-આના શ્રી સંધને જણાવી હતી. અને પરિણામે ૫૦૧૧ એક રૂમ માટે લાલા દેસરાજજી જોડાવાળા ૫૦૧૧ એક રૂમ માટે લાલા લજમજીદાજી જોડાવાળા ૧૦૧૧ લાલા ધનપતરાયજી ચરણદાસજી

તેમજ બીજાઓએ પણ પોતાની મદદ જાહેર કરી ને આગળ કામ ચાલુ છે. શ્રી ગુરૂદેવની કૃપાથી બીલ્ડીંગ તૈયાર થશે.

હુશીયારપુરનિવાસી લાલા અમરનાથજીએ છઠ્ઠાદાર બાણમાં પોતાની ભાવના પ્રગટ કરી હતી.

લગભગ દોઢ વાગે સર્વ કામ નિર્વિધે સમાપ્ત થતા શ્રી ચતુર્વિધ સંધની સાથે વાજતેગાજતે બન્ને દેરાસરોના દર્શન કરી આચાર્યશ્રી નવા મુનિરાજો સાથે ઉપાશ્રયે પધાર્યા હતા.

આજે લાલા ધનપતરાય વિલાયતીરામજીના તરફથી સાધર્મિક વાતસલ્ય થયું હતું.

આ શુભ કાર્યમાં સ્થાનકવાસી બંધુઓ તથા અજોન બંધુઓ ધણી જ સારી સંખ્યામાં સમિલિત થયા હતા. અત્રેથી આચાર્યશ્રીજી હુશીયારપુર તરફ વિહાર કરશે.

શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય નૂતન મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજે દીક્ષાસમયે આપેલ ભાષણનો

સારાંશ.

પ્રેમી સજ્જનો,

આપના હૃદયમાં શંકા થતી હશે કે આ નવ-યુવાન, વિકાન, વિચારશીલ, સુધારક વિચારો હોવા છતાં સાંસારિક સુખોનો ત્યાગ કરીને શા માટે સાધુ બન્યો છે અને આટલો પ્રસન્નચિત્ત કેમ દેખાય છે? આતું કારણ એ જ છે કે જેમને તમો સુખ માની બેઠા છો, વાસ્તવમાં તે સુખો નથી અને તે પણ ક્ષણભંજુર જ છે. આ જીવન પણ ક્ષણભંજુર છે, નાશવાન છે જેવી રીતે કમળના પાંદડા ઉપર પડેલ જલચિહ્નું

યતઃ-નલિનોદલગતજલમતિતરલં તદ્વત્ જીવિત-મતિશયચપલં ॥

આ સંસાર રોગરૂપી સર્પોથી ઘરત થયેલ છે. આમાં દુઃખ જ દુઃખ છે. આ બધું જાણવા છતાં

મનુષ્ય આમાં ફસાઇ રહેલ છે એ જ ખેદનો વિષય છે.

આ પ્રમંજે મારો વિચાર નથી કે હું લાભે વખત ભાવણુ આપુ મારે તો ફક્ત એ જ બતાવી આપવું છે કે જે સુખોને તમે સુખ માની બેસાડો તે સુખોને છોડી મેં દીક્ષા શા માટે લીધી છે મેં સાચા સુખની પ્રાપ્તિ માટે દીક્ષા લીધી છે. સુખ અનંત, અનાશવાન છે એનો ઉચ્ચ મને પૂરો અનુભવ નથી, માટે આ વિષયમા મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ આચાર્ય ભગવાન ઘણો જ સારો પ્રકાશ પાડશે

જે તમે પણ અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ ચાહતા હો તો આ નાશવાન સુખોને છોડી ત્યાગધર્મનો દીક્ષાનો રીતીકાર કરો. ફરી પણ કહું છું કે—

• યૌવનં જીવતં ચિત્તં ક્ષાયા લક્ષ્મી ચ સ્વામિતા ચ્ચક્ષાન્તિ પદેતાન્તિ જ્ઞાત્વા ધર્મરતો ભવેત્ ॥

હૈં જવાલ આમદા શ્ર જગ્યા કરી ન સકે તમામ મહર ગર્વ હૈં ચિરામે રહે ગુજારે યાદિયાં ।

યૌવન, જીવિત્ય, ચિત્ત, છાયા, લક્ષ્મી અને સ્વામીપણુ ચયવ છે.

પાની કેરા શુદ્ધુદા અસ્માનુપકી જાત,
દેશત હો છુપ જાયગા જ્યોં તારા પ્રમાત ।
કચીરા પાની હોજકા દેસ ગયા વિલાય,
પેસે જિયરા જાયગા દિન દરા ઢીલી લાયા ।

પાણીના પરપોટા જેવું આ જીવન છે આ શરીરનું એક દિવસ નામનિગાન નહીં રહે. બ્યારે આત્મા આ શરીરને છોડીને પરલોકમા ચાલ્યો જશે ત્યારે તમારી પ્રાણેશ્વરી તમારા શરીરને જોડેને ડરશે, આગળીમા એક ચાદીની વીટી હશે તો તે પણ કાઢી લેશે માટે સાવધાન થાઓ, ડુંશીઆર રહેા, પરલોક માટે બધું કરો જેથી આગામી ભવમા દુઃખ પ્રાપ્ત ન થાય અને સુખની પ્રાપ્તિ થાય એટલા જ માટે જ મેં આ રસો લીધો છે—દીક્ષા લીધી છે જેથી કર્મોની નિર્જરા થાય અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય.

હું ઘણા પ્રદેશોમા ફર્યો, તીર્થયાત્રાઓ કરી અને ઈર્ષક સાધુ મુનિયોના દર્શન કર્યા, સત્સંગ કર્યો. કયાય પણ શાન્તિ મને ન મળી

બ્યારે હું નિરાશ થઇ પાછો બનારસ ગયો તો સદ્ભાગ્યે યતિવચ શ્રી ભારતવિજયજીનો મેળાપ થયો એજાની સાથે વાર્તાવાપ થયો ત્યારે યતિવચ શ્રીએ કહ્યું કે તમે નિરાશ શામાટે થાઓ છો? તમે આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસિંહ મહારાજના દર્શન કર્યા છો? મેં કહ્યું ના ત્યારે એમણે કહ્યું જાઓ એઓ અબાલામા બિરાજમાન છે. એક વખત એમના બરેર દર્શન કરો મને વિશ્વાસ છે કે દર્શન માનથી જ તમને શાંતિ મળશે. યતિવચશ્રી ભારત વિજયજીના કથનાનુસાર હું તે જ વખતે સાંજના માડીમા રવાના થઇ અબાલે પહોંચ્યો ત્યાં ગુરુદેવ શ્રી આચાર્ય ભગવાનના દર્શન કરી મને એવી જ શાંતિ થઇ કે જેવી યતિવચશ્રી ભારતવિજયજી મહારાજે કહ્યું હતું. મેં ગુરુદેવના દર્શન કર્યા ત્યારથી જ હું શ્રી ગુરુદેવને વિનવી રહ્યો હતો કે હે ગુરુદેવ, આપ મને આપના શરણુમા લેા, મારો ઉદ્ધાર કરો યાવત જિંદગી તક આપ આપના ચરણુસેવાનો મને લાભ આપો, પરંતુ ગુરુદેવ તો એ જ ફરમાવ્યા કરતા કે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરો. મેં પણ ત્યારથી જ પ્રતિજ્ઞા કરી કે જ્યાં સુધી ગુરુદેવ મને દીક્ષા ન આપે ત્યાં સુધી દૂધ અને લીલોતરીનો ઉપયોગ ન કરવો અતમા પૂજ્યપન્થાસજીમહારાજશ્રી સમુદ્રવિજયજીની અસીમ કૃપાથી અને લાલા બખતાવરસીંગજી તથા ધર્મતમા લાલા સુતીલાલજી આદિની પ્રેરણાથી લગભગ દોઢ મે વર્ષ પછી આ શુભ અવસર પ્રાપ્ત થયો છે તે આપ સૌકાર્ધ નજરે નિહાળી ગ્લા છો.

વારતવમા યતિવચ શ્રીભારતવિજયજીએ વાવેલ બીજનું પન્થાસજીશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજે સુદર વૃક્ષ બનાવી દીધું છે

મહાનુભાવો, વિશેષ આપનો સમય ન લેતા અતમા એટલું જ કહી વિગમીશ કે યાવત જિંદગી

શ્રી ગુરૂદેવની સેવામાં રહી, અર્થ'ંડ ચારિત્ર પાળી આત્માનંદ' કલ્યાણુ કરું. એવો આપ બધા મને ખરા અનંત:કરણુથી શુભ આશીર્વાદ આપશે.

દુધરેજમાં પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ.

વઢવાણ કેમ્પની નજીક આવેલા દુધરેજ ગામમાં શાસ્ત્રવિદ્યારત્ન જૈનાચાર્ય શ્રી વિનયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના શિષ્યરત્ન મુનિરાજશ્રી જ્યન્તવિજયજી મહારાજ તથા મુનિ વિશાલવિજયજીના ઉપદેશથી પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ ધામધૂમપૂર્વક ઉજવવામાં આવ્યો હતો.

પો. શુ. ૧૦ શનિવારના દિવસે વઢવાણ કેમ્પ અને શહેરથી આરસની પ્રતિભાજીને લાવી, મંડપમાં પ્રજુજીને પધરાવ્યા હતા. સાંજે નવકારશી થઈ હતી. રવિવારે કુંભસ્થાપના તથા નવ પ્રહાદિ પૂજન તથા પ્રજુને દેરાસરમાં લાવવામાં આવ્યા હતા. શુધવારે બપોરે જલયાત્રાનો વરઘોડો ચલ્યો હતો. ગુરવારે સવારે ૧૧૫ વાગે ચરમ તીર્થનાયક શ્રી વર્ધમાનસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી ને શાંતિરાત્ર ભણાવવામાં આવ્યું હતું. ગુરવારે સવારની નવકારશી થઈ હતી. સંઘના આગ્રહથી મુનિરાજને તથા સાધ્વીજીઓનાં મળીને ૧૯ ઠાણુની પવિત્ર પ્રતિષ્ઠાને દિવસે ઢાજરી હતી. એકંદરે શાસનની પ્રભાવના સારી થઈ હતી.

જાહેર વિગતિ

સંવત ૧૯૯૦ માં આમદાવાદમાં અખિલ કારતવર્ષિય જૈ. શ્વે. મૂ. મુનિસંઘેલન ભરાણું હતું તે પ્રસંગે અન્યધર્મીઓ તરફથી જૈનધર્મ કે તેના અંગ ઉપર કંઈ પણ આક્ષેપો કરવામાં આવે તેના પ્રતિકાર માટે પાંચ પૂજ્ય મુનિમહારાજજીની એક સમિતિનીમીને શ્રી જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.

સં. ૧૯૯૧ માં સમિતિએ સંપાદેણું કામ પૂરું પાડવા માટે 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ' નામનું માસિક પત્ર પ્રગટ કર્યું, જે છેલ્લા પાંચ વર્ષથી આક્ષેપોનો યોગ્ય પ્રતિકાર કરવા ઉપરાંત જૈન સાહિત્ય, કળા,

તત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ વિષયક વાંચન સંબંધ સમગ્ર રજૂ કરી રહેલ છે.

આ ઉદ્દેશને પહોંચી વળવું એ એકલા હાથે કામ નથી. તેને માટે આખા સંઘનો સક્રિય સહકાર મળવો જોઈએ એટલે અમે સમગ્ર જૈન સંઘને વિનંતિ કરીએ છીએ કે અજૈનો, તેરાપંથી, સ્થાનકવાંસી કે દિગંબરી તરફથી જૈન ધર્મ સાહિત્ય કે તીર્થ પર આક્ષેપો કરેલા જોવામાં આવે તે તેની માહિતી અમને નીચેના સરનામે લખી મોકલી આખારી કરે.

આશા છે કે દરેક જૈન બાઈ અમને આટલે સહકાર જરૂર આપશે.

વ્યવસ્થાપક-શ્રી જૈન ધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા, અમદાવાદ

રાધનપુરમાં મહોત્સવ

શેઠ વાડીલાલ પુનમચંદના રમરક માટે તેમના કુપુત્રો શેઠ રતિલાલ વાડીલાલ તથા શેઠ ધીરજીલાલ વાડીલાલ તરફથી બંધાયેલ હિંદુ આરોગ્ય જીવનની ઉદ્દઘાટન કિના રાધનપુરના નોમદાર નવાબ સાહેબ મુર્તુગખાનજીના હસ્તે તા. ૨૯-૧-૪૦ના રોજ થઈ હતી. આ પ્રસંગે મુંબઈ, અમદાવાદ, પુણે, આદિ જુદા જુદા રથજામેથી સંખ્યાબંધ શ્રીમંત શુદરથો પધાર્યા હતા. શહેરને પણ જીવન પતાકાથી શણગારવામાં આવ્યું હતું. નવાબ સાહેબે આરોગ્ય જીવન ખુલ્લું મુકાયેલું જાહેર કરી શેઠ રતિલાલભાઈના આ પદોપકારી કાર્ય માટે તેમને અભિનંદન આપી તેવા કાર્યોમાં પ્રતિદિન આગળ વધવા ભલામણ કરી હતી. શેઠ રતિલાલભાઈએ પણ આ કાર્ય એ તે માત્ર પોતાની દરજ છે એમ જણાવી નીખાસ સતાનો તથા નિરભિમાનપણુનો પુરાવો આપ્યો હતો.

તે જ દિવસે પોતાની માતૃશ્રી મેનાખાઈના રમરજીથે ચોળવામાં આવેલો પ્રતિષ્ઠા-મહોત્સવનો કાર્યક્રમ પૂરું થયો હતો. સવારમાં આચાર્યશ્રી વિનયધર્મસૂરિના નેતૃત્વ નીચે પાઠકની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવેલ તથા બપોરના બઢવણમાં ભણાવવામાં આવેલ.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુદર ગોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧૧
શ્રી જીવચિંતાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હ સંવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિગમિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકંભજીસૂત્ર (અર્થસહિત સાશ્વતો)	૧૧૧
શ્રી આત્મવદલભ જૈન રતનનાલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકંભજીસૂત્ર અર્થ સહિત (ગુ)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મમિન્દુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિજ્ઞાપદ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧૮	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી જ્ઞાનકલ્પવૃક્ષ	૦૧૮	આત્માનંદ સજ્જાની લાયકચરીનું અક્ષરાનુક્રમ	લીસ્ટ ૦૧૧૮
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	શ્રી વિમનનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાદક	૧)	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવજી પ્રકાશી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વરત્નરત્ન રતવ	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પૂજા)	૦૧૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકંભજી અર્થ સહિત	૦૧૧૮
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧૮
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી પાળરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત) ૨)	
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રતનનાલી	૦૧૮	" " " રેશમી પુસ્તક	
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	સતી સુરસુદરી ચરિત્ર	
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સ વેગદ્રુમ કદબી	
શ્રી પચપરમેષ્ઠી ગુણરતનમાળા	૧૧૧	શત્રુજયનો પદ	
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રવારકાની કથા	૧)	"	
શ્રી નેમનાથ પ્રશ્નનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશ-	
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ ભો	૨)	શ્રી તી	
		કલિંગ	

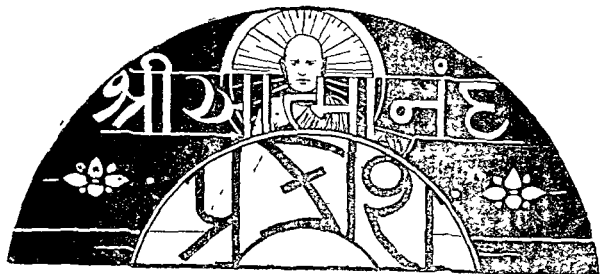
વિષય-પરિચય

૧. ઊઘાડી આંખથી જોશો.	(કન્વાલી)	(આ. શ્રી વિજયકરસૂરસૂરિય મહારાજ)	૨૦૩
૨. આત્મ-દર્શન	(મુનિરાજશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ)	૨૦૪
૩. શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	...	(પંચાસ શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ)	૨૧૯
૪. સંસાર પરિભ્રમણનું મૂળ : પરિગ્રહ		૨૧૩
૫. સુખોદક સાહિત્ય	...	(રેવાશંકર વાલજી બપેશી)	૨૧૮
૬. ગુણ પ્રતિ પ્રયાણ	...	(મોહનલાલ દીપચંદ યોગસી)	૨૧૧
૭. પૂજનીય માતાપિતા		૨૧૭
૮. વીરશાસનની વિશેષતા		(ઉદ્ધરિત “અનેકાંત”)	૨૧૮
૯. સાચો ધર્મ		૨૨૧
૧૦. પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ			
જ કેમ આપ્યો ?		(મુનિ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	૨૨૨
૧૧. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય		૨૨૫
૧૨. સ્વીકાર સમાલોચના...		૨૦૭
૧૩ વર્તમાન સમાચાર...		૨૨૨

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રતનાકર પદ્મગ્રીષી, અને બે યંત્રો વિચેરેતો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે. બીજા કાગળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસામર્યે પ્રેસમાં છપાયેલ, મુશોભિત ગ્રામ્પ્રીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને બે પૂજ્ય પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લલિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોતો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોષ્ટ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ ગળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકીટો એક શુક માટે મોકલવી.

લખો: - શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

પુસ્તક ૩૭ થું.
અંક - ૮ મો

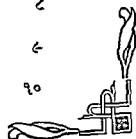
આત્મ સં ૪૪
* *

વીર સં. ૨૪૬૬. ફાગણ :
વિક્રમ સ ૧૯૮૬ માર્ચ :

“ જિ ઘા ડી આં ખ થી ને શો ”

(કવાલી)

કર્ચું શું કામ એવું કે, પુલાઓ છો તમે મનમા ?	૧	વિ
તમારી ભૂલના માટે, જિઘાડી આખથી નેશો		જ
તે જાણ્યું જિઘાડીનાં, ખરું કર્તવ્ય કરવાનું,	૨	થ
તમારા ગ્રેયના માટે, જિઘાડી આખથી નેશો.		ક
રડાવીને ગરીબોને, રિખાવીને અનાથોને,	૩	સ્તુ
ખુશી માનો તમે કેવી ? જિઘાડી આખથી નેશો		૨
તમે આવ્યા અહિં કયાથી ? અહિંથી કયા જવાના છો ?	૪	સૂ
શું કરવાને અહિં આવ્યા ? જિઘાડી આખથી નેશો.		રિ
જે લાવ્યા ના તમે સાથે, વધાર્યું કે ઘટાડ્યું છે ?	૫	છ
રહુ છે કેટલું પાસે ? જિઘાડી આખથી નેશો		
તમારી તુચ્છ તૃષ્ણાઓ, કઠીયે પૂરી નહિં થાશે,	૬	
મરણ આવી જશે પાસે, જિઘાડી આખથી નેશો		
ઘણી લક્ષ્મી કરી લેગી, પછાડી મૂકવા માટે,	૭	
તમે શું લઈ જશો સાથે ? જિઘાડી આખથી નેશો		
અનાદિ કાળથી ભટકે, ચોરાશી લાખ યોનિમા,	૮	
હજીયે કેમ રખડો છો ? જિઘાડી આખથી નેશો.		
તે માની પુન્ય-પાપોને, કરી કૃત્યો ઘણા કૂડા.	૯	
તમારી શું ગતિ થાશે ? જિઘાડી આખથી નેશો.		
હજારો દેલ સેવીને, હજારો અણખણુ છવોને,	૧૦	
હજારો શું પ્રણ તેથી ? જિઘાડી આખથી નેશો		
કરો છો ગર્વ શું કરવા ? મજબુ છે પૂર્ણ શું તમને ?	૧૧	
ખથી વાતે અધૂરા છો, જિઘાડી આખથી નેશો.		

સિધ્ધાંત જેના સર્વદા વિજ્ઞાનના ગુણથી ભર્યા
દેવેન્દ્ર ભજતા ભાવથી જેને ભજે ભક્તો. ફાં
જે આત્મસુખ તેજસ્વી ને વીતરાગ મૂર્તિ વિશ્વમાં
એ દિવ્ય તીર્થ કરતાણા ઝરણે નમું અતિ હર્ષમાં. ૧

આત્મા અનાદિ કાળથી પરિભ્રમણ આ જગમાં કરે
પયાય રૂપ અનિત્ય તે ને દ્રવ્ય રૂપથી નિત્ય છે
ના પુરુષ, સ્ત્રી, નપુંસકે સઘણું દીસે અજ્ઞાનથી
કરી દૂર સઘણાં કર્મ પામે સ્થાન સિધ્ધિ જ્ઞાનથી. ૨

આત્મા ગણું સુજ એક શાન્ત સુખદુઃખો સમજે બધા
જ્ઞાન દર્શન યુક્ત જે છે બાહ્ય સુખહીન તે સદા
કર્મે થતાં સંયોગ સહુ ચંચળ અને દુઃખદાયી છે
ત્યજ મોહ તું જીવ! સર્વ સમજી મોક્ષમાર્ગ સ્વીકારી લે. ૩

નિગોદમાં સાથે હતા હું તું ઉભય પરમાત્મા
અવ્યક્ત સહતા યાતના સાથે જ સહુ પરિતાપમાં
પરિભ્રમણ કીધું વિશ્વમાં ચિરકાળ સહુ સાથે ભમી
વિકાસ કરી આત્માતાણો તપી તપ બન્યો તું સંયમી. ૪

પ્રભુતા મળી પુરૂષાર્થથી હું પરિભ્રમણ કરતો રહ્યો
જન્મ-મરણોનાં દુઃખોમાં ચક્ર સમ ગતિને વર્ષો
ભૂદયો સ્વરૂપ હું શુષ્ક ને મિથ્યાત્વબળ વ્યાપી રહ્યું
કાર્યો કર્યા અતિશુદ્ધ ને પછી દ્રાર પામ્યો નરકનું. ૫

પશુ પક્ષી ને તિર્યચ્યોની પુણ્ય વૃક્ષ વિષે ભગ્યો
શત્રુરૂપે તવ કાર્યમાં કંટક બની પથમાં પડ્યો
રંક યોનીને નિહાળી રાઝ્યદ્વંડ કરે ગ્રહો
મિથ્યાત્વયોગે ધર્મહીણ પશુતા વિષે રાચી રહ્યો. ૬

પણ પુણ્યબળ થતાં પ્રબળ દર્શન થયા પછી આપના
સમ્યગ્ બુદ્ધ-દષ્ટિ બની જીર સંશયો સહુ દૂર થતાં
તુજ રમ્ય મૂર્તિને નિહાળી હર્ષનાં ઝરણાં સ્પુર્યાં
હું તું જ અને તું સુજ હવે એ પ્રેમ ગીતો જીર હયાં. ૭

પછી પુણ્યબળના બુદ્ધથી અતિ શુષ્કતા હૃદયે વસી
તારા સ્વરૂપની જાંબનાથી પાપ-મતિ મારી ખસી
આજે કરી દર્શન ખરે નયનો સફલતા પામતાં
બસ એક ચાહું પૂર્ણતા વંદું પ્રેમથી શિર નામતાં. ૮

એકાંતમાં રોદન કર્યું દિનરાત તુજને શોધવા
વનમાં ભમ્યો અનિમૂઢ પેરે કર્મ સઘળા છેલ્લા
ધારી પ્રપંચો અતરે વળી છેતર્યા અતિશે તને
આજે ટળી ભ્રમણા બધી ને ત્રાસ કીધો પ્રેમને. ૯

સ્વપ્ન જાગત ને સુષુપ્તિ સર્વમાં દર્શન થતુ
આનંદની લહેરો ઊઠે વપુ બાહ્ય ભ્રમણ બૂલતું
ક્ષણ ક્ષણ ગણું સુખરૂપ મૈ મદ્ભાગ્યના આદ્યથી
જે વાંચના દર્શનતાણી ફળી પુણ્યના પ્રાણથી ૧૦

પરિચિત હોતો તેવા મમે કર્તવ્યને વિચરી ગયો
પરિચિતપણું વિસરી જતાં શિર દુખનો ડુંગર તૂટ્યો
એવી સ્થિતિમાં પુણ્યબળથી શ્રેષ્ઠતાને હું વચો
તુજ દર્શના પરિબળથી મતિ ગુપ્ત કરીને હું તર્યો. ૧૧

ને આ સ્થિતિમાં અન્ય વાંચ્યા આ હૃદયમાં છે ખીજી
ઊગાર તુજ શરણે હવે હું દોષ સુજ સઘળા તણ
તુજ સ્વરૂપમાં એક થાવા લાખ ચત્નો આદર
પરમેષ્ઠિ સહુમાં શ્રેષ્ઠ તું શિર સદા ચરણે ધરું. ૧૨

જન્મ મૃત્યુ અનંત કરીને સર્વને જોયા હવે
વિશ્વાસ તેથી તુજ વિષે સાચો બન્યો છે આ ભવે
દર્શન કરું તુજ સર્વમાં પગ પક્ષી પક્ષવ પુષ્પમાં
તારા વિનાની બાહ્ય વસ્તુ ના ગણુ મુજ પ્રેમમાં ૧૩

ધ્યાવતા અંતર તણ ભવિ પામતા તુજ રૂપને
પરમાત્મ-પદકેરી દશા પછી પામવી મહેજે બને
પામે હથેલા દેહને અગ્નિ વિષે બળતુ રહે
એ હેમ મમ અતિ શુદ્ધ થતા દિવ્ય દર્શન ઊર વહે. ૧૪

અન્યના વચનો સુણી ત્હારા વિષે મમતા વધે
તોયે કદી ત્હારા વિના નવ અન્ય આકર્ષી શકે
તુજ જ્ઞાન છે માગર મમું નવ પાર પામી કે શકે
સમદર્શી વચનો અન્યના તુજ જ્ઞાનમાગર-ગિનું છે ૧૫

જે દૃષ્ટિએ જગ સુખ ગણે તે સુખ કદી સાચું નથી
લહેરો મળે જે સહજ સુખની દર્શને તે દૃઢ બની
તત્ત્વ બનુ દમરણે પળે પળ “શુદ્ધિસાગર” ચિતને
અજિત પદ અભિલાષી મુનિ હેમેન્દ્ર રટતો અતરે ૧૬

સંપ્રાહક-સુનિરાજ લક્ષ્મીસાગરજી.

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક—શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય
પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

[ગતિક પૃષ્ઠ ૧૬૪ થી શરૂ]

[અવાન્તર સમ્યગ્દર્શન સ્વરૂપ]

આ પ્રમાણે સિધ્ધાન્તકારના મતે સર્વથી પ્રથમ ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું. સિધ્ધાન્તકાર અને કર્મઅન્યકાર એ બન્નેમાં આ એક જ વસ્તુ માટે વિસંવાદ નથી પરંતુ બીજી પણ કેટલીક એવી બાબતો છે કે જેમાં બન્નેનાં મન્તવ્યો બિન્નબિન્ન હોય છે. જેમકે કર્મઅન્યકારના મત પ્રમાણે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ વિશુદ્ધિ અનુસારે ક્ષયોપશમમાં, મિશ્રમાં અથવા તો મિથ્યાત્વમાં જઈ શકે છે, જ્યારે સિદ્ધાન્તકારના મત પ્રમાણે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ સર્વથી પ્રથમ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામે તો ઉપશમનો કાળ પૂર્ણ થયા બાદ અવશ્ય મિથ્યાત્વે જ નીચ, પરંતુ ક્ષયોપશમ અથવા મિશ્રમાં ન જઈ શકે. જે માટે કહ્યું છે કે-

જાલંબળમલહંતી, જહ સજ્ઞાનં ન મુંચળ દલિયા ।
પવં અકચતિપુંજી મિચ્છં ચિચ ઉચસમી પદ ॥

[કલ્પમાધ્ય]

સમ્યક્ત્વની સાથે દેશવિરતિ, સર્વ-

વિરતિની પ્રાપ્તિ

અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ આત્મા જે અવસરે સમ્યગ્દર્શન ગુણને પ્રાપ્ત કરે છે તે અવસરે વધારે વિશુદ્ધ પરિણામવાળો કેાઇક આત્મા સમ્યક્ત્વથી આગળની કેાટિના દેશવિરતિ તેમજ સર્વવિરતિ ગુણને પણ પ્રાપ્ત કરે છે, જે માટે કહ્યું છે કે-“ ઉચમમસમ્મદિદ્ધી જંવરકરણે ટિઓ કોદ્ દેસવિરંપિ લહેદ્, કોદ્ પમત્તાપમત્ત-સાવંપિ ॥ ” ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે.

આ ચાહુ પ્રસ્તાવમાં એ પણ ખાસ ધ્યાન રાખવા જેવી બીના છે કે જેમ પહેલી વાર સમ્ય-

ક્ત્વને પામતી વખતે ત્રણ કરણોને કરવાનું કહ્યું તમ દેશવિરતિ ગુણને અથવા સર્વવિરતિ ગુણને પામતી વખતે તે ત્રણે કરણો કરવામાં આવતા નથી, પરંતુ પ્રથમના બે કરણો કરવામાં આવે છે, કારણ કે અપૂર્વકરણના પહેલા સમયમાં જ તે બેમાંનાં એકનો લાભ થતો હોવાથી અનિવૃત્તિ-કરણ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. દેશવિરતિને અથવા સર્વવિરતિને પામેલો જીવ અન્તર્મુદ્ધર્ત સુધી તો વધતા પરિણામવાળો હોય છે, તેમજ જે જીવ ઉપયોગની શૂન્યતામાં વિરતિપણુનો ત્યાગ કરે તે જીવ કરણોની ક્રિયા કર્યા વિના જ પુનઃ વિરતિ-ગુણને પ્રાપ્ત કરે છે અને જે જીવ ઉપયોગ અપ-સ્થામાં વિરતિનો ત્યાગ કરે છે, યાવત્ સમ્યક્ત્વ વમીને મિથ્યાત્વે નીચ છે તે આત્મા શીઘ્રમાં શીઘ્ર અન્તર્મુદ્ધર્ત જેટલો વખત વીત્યાબાદ અને વધુમાં વધુ અપાર્થ યુદ્ધગતપરાવર્ત જેટલા કાળે પહેલાં કહેવામાં આવેલા ત્રણે કરણો કરીને જ પુનઃ વિરતિગુણને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

સમ્યક્ત્વના પ્રકારો

જુદી જુદી દૃષ્ટિએ સમ્યક્ત્વના અનેક પ્રકારો શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા છે. અહિં તે સર્વનું નિરૂપણ ન કરતાં ઐપશમિક, ક્ષયોપશમિક, ક્ષાયિક, વેદક અને સારવાહન એ પાંચ ભેદોનું જ સંક્ષેપમાં સ્વરૂપ કહેવાનું સમુચિત ધાર્યું છે.

ઐપશમિક સમ્યક્ત્વ—ઐપશમિકાદિ સમ્યક્ત્વના ભેદોનું સ્વરૂપ જાણવા પહેલાં એકદંર સમ્યક્ત્વનું બ્યાપક સ્વરૂપ શું છે? તે ખાસ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ. ‘ જં જિણેદિ પવ્વત્તં તમેવ નિરસંકં સચ્ચં ’. ” રાગદ્વેષાદિ દુર્ધર શત્રુઓનો પરાભવ કરી એકાન્તિક આત્યન્તિક અવિચલ

શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત કરનારા અનન્ત જ્ઞાની શ્રી જિનેશ્વર મહારાજઓએ કેવલજ્ઞાનના ધ્વજવડે જે ભાવોને યથાર્થ બોધ્યા છે, જાણ્યા છે અને જે પ્રમાણે નિરૂપણ કર્યું છે તે યથાર્થ છે, મત્ય છે અને નિઃશંક છે' એવા પ્રકારનું આત્માને જે શ્રદ્ધા, સમ્યક્ત્વ, વિશ્વાસ એ બધા ય શબ્દ લગભગ એકાર્થક છે, ભલે છદ્મસ્થ આત્માઓ કેવલજ્ઞાનના અભાવે સર્વ પદાર્થોને ન જાણી શકે, કોઈક અતીન્દ્રિય પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્યોમાં ભુદ્રોના પ્રવેશ થવો પણ સુશકેલ લાગે, અરૂપી ધર્માસ્તિકાયાદિ દ્રવ્યોની વાત સ્ફુટિતગમ્ય ન બાસે તો પણ વીતરાગ સર્વજ્ઞ ભગવતોના કથનમાં અવિતથ-પણું હોય જ નહિ, તેઓનું કથન યથાર્થ જ હોય છે એવા પ્રકારનો જે દૃઢ વિશ્વાસ તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. તીર્થંકરમહારાજઓ જ્યારથી માતાની કુક્ષિમાં આવે છે ત્યારથી મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણ વિશિષ્ટ જ્ઞાનથી યુક્ત હોય છે, સર્વ આરંભ-પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવાપૂર્વક જ્યારે ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે ત્યારે મનઃપર્ચવ જ્ઞાન તઓને ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે સાતિ-શય જ્ઞાની હોવા છતાં લોકાલોકપ્રકાશક કેવલ-જ્ઞાનની ન્યાં સુધી પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી ધર્મદેશનાનો એક અક્ષર જેટલો પણ તેઓ ઉચ્ચાર કરતા નથી, કારણ કે ભલે ચાર જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા હોય છતાં કેવલજ્ઞાનના સ્વેચ્છાથી અપે-ક્ષાએ અનન્તમા ભાગ જેટલા જેય પદાર્થો પણ હજી સંપૂર્ણપણે તેઓશ્રીએ જાણ્યા નથી, મતિ-શ્રુતાદિ ચારે ય જ્ઞાનો ભલે પોતપોતાની હદમા ઉદ્કૃષ્ટભાવે વર્તતા હોય, યાવત્ શ્રુતકેવલી, પરમા-વધિ અને વિપ્રદમતિની હદે પહોંચાયું હોય તો પણ તે જ્ઞાનોદારા જે જાણ્યું છે તેના કરતા નહિ જાણેલું અનન્તયુગ્મ હજી યાદી છે લોકા-લોકવર્તી સર્વ દ્રવ્યો અને પ્રત્યેક દ્રવ્યના અનન્ત અનન્ત પર્યાયો કેવલજ્ઞાનદ્વારા જ્યારે દેખે ત્યારે જ તીર્થંકર મહારાજઓ મમવસરણમાં બિરા-જમાન થવાપૂર્વક જાર પર્ષદા મધ્યે ચોજન-

ગામિની વાણીવડે ધર્મદેશના આપે છે અને તેથી જ જ્ઞાની મહાવિઓએ તીર્થંકર ભગવતને સ્વાધીન ધર્મદેશનાવાળા કહ્યા છે આ પ્રમાણે કેવલજ્ઞાનના ધ્વજવડે સર્વ ભાવોને જાણ્યા-બોધ્યા બાદ જ જેઓને ધર્મદેશના આપવાની હોય તેવા અનન્ત જ્ઞાનીઓના વચનમાં પૂર્વપરવિરોધ યા વિસંવાદ અથવા મિથ્યાભાષીપણું હોય જ કયાંથી ? એટલા માટે જ કહ્યું છે કે-

ચીતરાગા હિ સર્વજ્ઞા મિથ્યા ન દ્રુગ્તે વ્યવિત્ ।
યસ્માત્ તસ્માદ્વચસ્તેવાં તથ્યં મૂનાર્થવર્ણનમ્ ॥૧॥

ભાવાથ સ્પષ્ટ જ છે.

તાત્પર્ય એ થયું કે આપણી ભુધ્ધિ પરિમિત હોવાથી કોઈ તેવા સૂક્ષ્મ પદાર્થોમા ધ્યાન ન પહોંચવું હોય તેવા પ્રસંગોમાં વર્તમાનમાં ગણ્યતા ગીતાર્થ જ્ઞાની ગુરુમહારાજઓ પાસે જઈ તે દુરવગોધ પદાર્થોને સમજવાને માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, એ પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ વરતુ-સ્થિતિ ધ્યાનમાં ન ઉતરે તેવા પ્રસંગોમાં 'પરમા-ત્માઓએ જે કહ્યું છે તે જ સાચું છે' એ આત્મ વાક્યનું અવલંબન લઈ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ અને એવી શ્રદ્ધા હોય તેનું નામ જ સમ્યગ્દર્શન છે.

જ્ઞાની મહાવિઓનું એવું કથન છે નહિ અને હોય પણ નહિ કે-તમે કોઈ પણ વિષયમાં શંકા ન કરો, કારણ કે ત્યા સુધી આત્મા છદ્મસ્થ છે ત્યા સુધી શંકાઓ તો થવાની જ, પરંતુ તે શંકા થવાના પ્રસંગોમા શંકાના સમાધાન મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ સમાધાન ન થાય ત્યા જ પૂરોક્ત જ્ઞં જિજ્ઞેહિ ઇત્યાદિ વાક્યનું અવલંબન લેવાનું કહ્યું છે ગમ મંવેગાદિ સમ્યગ્દર્શનના પાંચે લક્ષણોમા આ કારણથી જ આસ્તિક્ય નામના અંતિમ લક્ષણને અતિ મહત્વનું ધ્યાન આપ્યું છે જમાલિ જેવા ચારિત્રવર્તને એ લક્ષણનો અર્થાત્ આસ્તિક્યનો અભાવ થવાની માથે જ નિહનવની કોટિમા ગણવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે, માટે 'પરમાત્માઓએ પ્રદેશી તરવો ઉપર

યથાર્થ રુચિ રાખવી ' તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. ભગવાન ઉમાસ્વાતિ વાચકવર્ધ પણ સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ જણાવતાં તે જ વસ્તુ પ્રતિપાદન કરે છે કે— 'તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્'.

ઔપાં ૫૦ આત્મિક સમ્યક્ત્વ.

જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો વિપાકોદયમાં વર્તતા હોય ત્યાં સુધી જિનપ્રણીત તત્ત્વ ઉપર આત્માને રુચિ થઇ શકતી નથી, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક કિંવા ઔપશમિક એ ત્રણેય પ્રકારના સમ્યક્ત્વમાં મિથ્યાત્વ પુદ્ગલોનો વિપાકોદય નથી, કોઇમાં સર્વથા ક્ષય છે, કોઇમાં તે મિથ્યાત્વ પુદ્ગલો દબાયેલા પડ્યા છે તો કોઇમાં ઉદય દ્વારા ક્ષય આહુ છતાં (પ્રદેશોદય હોવાથી) પોતાના અનુભવ દેખાડતા નથી. આપણે અહિં જે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ નામનો પ્રથમ ભેદ વિચારવો છે તેમાં મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોનો ઉપશમ થયેલો છે, અર્થાત્ એક પાણીથી ભરેલા કાચના પ્યાલામાં ધૂળ તો છે, પરંતુ તે ધૂળ તળીએ ઘેટેલી છે અને ઉપરના ભાગમાં નિર્મળ પાણી રહેલું છે જે સાચવીને પીવાય તો તૃપ્તિ શાંત કરી શકવા માટે સમર્થ છે, જ્યાં સુધી એ ગ્લાસમાં કાંકરી નહિ પડે અથવા ખીણું કોઇ નિમિત્ત નહિ મળે ત્યાં સુધી પાણી નિર્મળ દેખાશે અને જે અવસરે તેમાં કોઇ કાંકરી નાખશે અથવા ગ્લાસને હલાવશે તે વખતે તળીએ દબાઇને ઘેટેલી રજ ઉપર આવતાં નિર્મળ દેખાતું પાણી પણ પુનઃ ડોળું થવાનો પ્રસંગ આવશે. એ જ પ્રમાણે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ અવસ્થામાં મિથ્યાત્વાદિ કર્મ-રજ તળીએ દબાઇને ઘેટેલ છે તેથી ઉપશમનો અન્તર્મુક્તિ નેટલો જે કાળ છે તે કાળમાં આત્માને જિનપ્રણીત તત્ત્વો ઉપર રુચિ થવારૂપ નિર્મળતામાં આત્મા નહિ જ દેખાય, પરંતુ જે અવસરે અનન્તાનુબંધીનો ઉદય થશે એટલે પૂર્વોક્ત નિર્મળતા મિથ્યાત્વ પુદ્ગલોના ઉદયદ્વારા પરિણામે મલિનતામાં ફેરવાઇ જશે. તાત્પર્ય એ છે કે-મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય, સમ્યક્ત્વમોહનીય અને અનન્તાનુ-

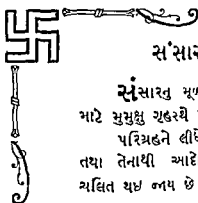
બંધી ક્રોધ-માન-માયા તથા લોભ એ સાત કર્મપ્રકૃતિ કે જેને દર્શનસાક્ષ કહેવામાં આવે છે તે સાતમાંથી એકનો પણ ઉદય ઉપશમ સમ્યક્ત્વમાં હોતો નથી, અને તેથી જ ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શનને ભગવાન ઉમાસ્વાતિ મહારાજે શ્રી તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં અર્ધપાદ્મલિક-આત્મિક સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન—મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોનો ઉદય ઉપશમ સમ્યક્ત્વકાળમાં ન હોય તે વાત વાસ્તવિક છે, કારણ કે તે પુદ્ગલોનો ઉદય જિનપ્રણીત તત્ત્વોની રુચિમાં બાધક છે એમ કહેવાયું છે, પરંતુ મિશ્રમોહનીય, સમ્યક્ત્વમોહનીય અને અનન્તાનુબંધી ચતુષ્કોનો ઉદય પણ ન હોવો જોઇએ એમ જે જણાવાય છે તેનો શો હેતુ છે ?

સમાધાન—ત્રિપુંજરજીની વ્યાખ્યાના પ્રસંગે પ્રથમ કહેવાયું છે કે—મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો મિથ્યા-રસથી ભરેલા હોઇ અશુદ્ધ છે, મિશ્રમોહના પુદ્ગલો અર્ધ શુદ્ધ છે અને સમ્યક્ત્વમોહના પુદ્ગલો શુદ્ધ છે હવે મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોનો ઉદય ન હોય પરંતુ મિશ્ર અથવા સમ્યક્ત્વમોહના પુદ્ગલોનો ઉદય ઉપશમાવસ્થામાં પણ તમામ કથન સુજળ માનવામાં આવે તો 'ઉપશમ' અવસ્થા જ રહી શકે નહિ, મિશ્રમોહનો જે ઉદય હોય તો મિશ્રમોહમાં જ્ઞાની ભગવંતોએ જણાવેલા સર્વઘાતિ રસસ્પર્ધકોના ઉદયના પ્રભાવથી જિનપ્રણીત તત્ત્વો ઉપર તે આત્માને રુચિ જ થતી નથી અને તત્ત્વરુચિનો અભાવ હોય ત્યાં સમ્યક્ત્વ તો મનાય જ કેમ ? સમ્યક્ત્વ મોહના શુદ્ધ પુદ્ગલો ઉદયમાં વર્તતા હોય ત્યારે ઉપશમભાવ રહી શકતો નથી, કારણ કે એ શુદ્ધ પુદ્ગલોનો સ્વભાવ જ એવો છે કે—પોતે જો ઉદયમાં વર્તતા હોય તો મિથ્યાત્વ અને મિશ્રના પુદ્ગલોનો પણ પ્રદેશોદય (અન્યરૂપે ઉદય) ચાલતો જ હોય છે, ફક્ત તે જન્મેનો પ્રદેશોદય હોવાથી તેમાં રહેલા રસનો યથાર્થ અનુભવ થતો નથી, તો પણ આહુ ઉદયની અપેક્ષાએ તેનો ઉપશમ ગણાય જ નહિ.

અનન્તાનુબંધી ક્રોધાદિ સીધે સીધા ઉપશમના સમ્યક્ત્વના ઘાતક નથી, પણ મિથ્યાત્વ માથે તે ચારે કપાયેને એવી ગાઢ મૈત્રી છે કે ચારમાથી એકને પણ ઉદય થાય એટલે તર્ત જ મિથ્યાત્વનો ઉદય થયા સિવાય રહે નહિ વ્યવહારમા પણ આપણે અનુભવીએ છીએ કે એક મુખ્ય શત્રુને દબાવવા માટે તેના હંમેશના ગોડીઆઓને પણ પ્રથમ દબાવવાની જરૂર જ રહે છે તે પ્રમાણે અહિં પણ અનન્તાનુબંધીનો ઉપશમ હોય તો જ મિથ્યાત્વનો ઉપશમ થઈ શકે છે, અનન્તાનુબંધી ક્રોધ વિગેરે ને ઉદયમા આવ્યા તો પછી તેના મિત્ર મિથ્યાત્વને ઉદયમા આવતા વિલંબ લાગતો નથી, અને એ કારણથી જ જ્ઞાતિ-મહર્ષિઓએ સંબંધન કપાયને જેમ યથાખ્યાત ચારિત્રતા ઘાતક ગણ્યા છે, પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય-કપાયને સર્વવિરતિના પ્રતિબંધક કહ્યા છે અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીયને દેશવિરતિના બાધક જણાવ્યા છે તે જ પ્રમાણે અનન્તાનુબંધી કપાયેને સમ્યગ્દર્શનના બાધક તરીકે પ્રતિપાદન કર્યા છે

* વધુમા વધુ છે આવલિલા બાદ

સંસાર પરિભ્રમણનું મૂળ : પરિગ્રહ

સંસારનું મૂળ સપાપ પ્રવૃત્તિઓ છે, અને તેમનું મૂળ પરિગ્રહ છે માટે મુમુક્ષુ ગૃહસ્થે પરિગ્રહને ઘટાડના જનું.

પરિગ્રહને લીધે ન હોય તેવા રાગદ્વેષાદિ શત્રુઓ ઊભા થાય છે, તથા તેનાથી આદોષિત થયેલા અત કરણનાળા મુનિનું ચિત્ત પણ ચલિત થઈ જાય છે

દુખના કારણરૂપ અસંતોષ, અવિશ્વાસ અને સપાપ પ્રવૃત્તિ-એ બધા આસક્તિના રૂપ છે, એમ જાણી, પરિગ્રહનું નિયંત્રણ કરવું. પરિગ્રહમા આજુ નેટલો પણ કાપી શકાય નથી, પરંતુ દોષો તો પર્વત નેટલા છે

પરિગ્રહ ઉપર મમતાને લીધે પ્રાણી ભવસાગરમા અતિ ભાર લાદેલા વદાણીની પેઠે ડૂબી જાય છે, માટે પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવો.

—યોગશાસ્ત્ર

આ બધા ય મુદ્દાઓનો વિચાર કરતાં 'ઓપશમિક સમ્યક્ત્વમા દર્શનમપ્તકનો પ્રદેશોદય તેમજ વિપાકોદય મર્વધા ન હોય અર્થાત્ એ સાતે પ્રકૃતિનો ઉપશમ જ હોય' એમ જે કથન કરવામાં આવ્યું છે તે ધરાધર છે એમ સ્પષ્ટ સમજાયે.

ઔપચારિક નો કાળ તથા ભવચક્રમાં ફેરવી વખત પ્રાપ્ત થાય ?

આ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વનો કાળ વધુમાં વધુ અન્તર્મુદ્ગર્ત નેટલો છે અને સમગ્ર ભવચક્ર ભમતા ફક્ત પાંચ વખત જ આ સમ્યક્ત્વ આત્મા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એક વખત અનાદિ મિથ્યા-દૃષ્ટિને પ્રાપ્ત થાય તે અને ચાર વખત ઉપશમ-શ્રેણિ પ્રસંગે પ્રાપ્ત થાય તે. ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો કાળ પૂર્ણ થાય એટલે કર્મચન્દ્રકારના મતે વિશુદ્ધિ મુજબ ક્ષયોપશમ મમકિતમા, મિશ્રમાં અથવા મિથ્યાત્વમા જઈ શકે છે જ્યારે મિદ્ધા-ન્તકારના મતે ઉપશમમાથી અવશ્ય મિથ્યાત્વે જ જાય છે. આ પ્રમાણે ઉપશમ સમકિતનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમા કહ્યું, હવે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ વિચારીએ. (આહુ)

સુવોધક-સાહિત્ય

મધુમશિકા અન્યોક્તિ

એક મધમાખી ઘોરડા પર બેસીને પોતાના હાથ-પગો ઘસતી હતી તે જોઈ કેાઈ શાણા માણસે કવિને પૂછ્યું કે-આ માખી શા કારણથી હાથ-પગો ઘસી રહી છે ? પ્રત્યુત્તરમાં કવિ કહે છે કે-ભાઈ ! એમાં સાંસારિક બોધનું ઉત્તમ રહસ્ય રહેલું છે. તેનું સ્પષ્ટીકરણ હું કહી બતાવું તે સાંભળ. આ મધમાખી સંપત્તિસંપન્ન ધનાઢ્યોને ઉદ્દેશી કહે છે કે:-ભો ! ગૃહસ્થો ! દેયં મો હ્યધને ધનં સુકૃતિમિનોં સંચિતં સર્વદા, શ્રીકર્ણસ્ય ચલેશ્ચ વિક્રમપતેરદ્યાપિ કીર્તિઃ સ્થિતા । અસ્માકં મધુ દાનભોગરહિતં નષ્ટં ચિરાત્સંચિતમ્, નિર્વેદાદિતિ પાણિપાદ્યુગલં ઘર્ષત્યહો મશિકા ॥૧॥

ભાવ સહિત શ્લોકાથર્થ નીચે પ્રમાણે:-

હે શ્રીમંતો ! તમે સંગ્રહિત કરી રાખેલા દ્રવ્યમાંથી યોગ્ય યાત્ર (નિરાશ્રિતો, ધન-રહિતો, ગરિબો વગેરે) ને આપો, પોતાની સમૃદ્ધિનો પરમાર્થ ઉપયોગ કરવાથી જ રાજ કણ, બલિ રાજ તેમજ નૃપ વિક્રમનાં નામો ઘણા કાળ વીત્યા છતાં સત્કીર્તિરૂપે અમર છે-પ્રાતઃસ્મરણીય છે.

માખી કહે છે કે-હું અમારી જ કથા કહું છું કે અમે આજ સુધીમાં (વનેવન-કૂલે-કૂલ) રમખીરખડી ભૂખ-તરસ, ટાઢ-તાપ વેઠી આ મધપુડો મધથી ભરી દીધો હતો. અમે એ મધ ન ખાધું, ન ખરચ્યું, ન દાન કર્યું, કેવળ લોગવટો કર્યા વિના આ અમારું એકલું કરેલું મધ અમારા પાસેથી આ શિકારી

બળાત્કારે લૂંટી ગયો. તેથી અમે પૂણું ભરી પથ્થાતાપ કરી દિલની ઢાઝેલીઓ હાથ-પગો ઘસીએ છીએ. કવિ દલપતરામે એ જ મતલબથી ગાયું છે કે :

“માખીઓએ મધ કીધું, ન ખાધું ન દાન કીધું; “લૂંટારાએ લૂંટી લીધું” રે પામર પ્રાણી !”

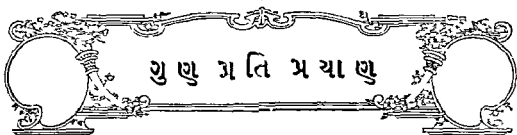
એક સંસારનો પાકો અનુભવી કહે છે કે :
“ખા ગયા સો ખો ગયા, દે ગયા સો લે ગયા, રખ ગયા સો જખ માર ગયા.”

વિવેકી વાંચનાર બન્ધુઓ ! આપણું પણ પેલી હાથ ઘસતી માખીઓની પેઠે જીવનનું પરતાવાભયું પરિણામ ન આવે માટે અગાઉથી જ ચેતને ! આગ લાગ્યા પછી ફૂવો ખેદવો વ્યર્થ છે. માનવજીવનની સાધ-કતા પરમાર્થ (દાન-દયા દગેરે) છે. દ્રવ્યની તો ત્રણ જ સ્થિતિ છે: કાં દાન કરે, કાં ઉપલોગ કરે, એ બેમાંથી કાંઈ નહીં થાય તો ત્રીજી ગતિ નાશ જ છે, માટે આ અન્યોક્તિમાંથી હંસવત્ સાર ગ્રહણ કરી લેવો

દોહરો

પાપ કરતાં વારીએ, ધર્મ કરતા હાં;
એ મારગ બતલાવીએ, પછી ગમે ત્યાં ભ. ૧
મહત્ત પુરુષ માખણ ગ્રહે, ગ્રહે છતહીણા છાશ
નીચ બુદ્ધિ નરકે પડે, વડાને વૈકુંઠ વાસ. ૨

રેવાશંકર વાલજી બધેકા
નીતિધર્મોપદેશક-ભાવનગર

લેખક—ચોકસી

ગયા લેખમાં અતર તોડવાની વાત ક્યાં પછી, એ વિષયના અનુસંધાનમાં અહીં એક ડગલું આગળ ભરવાનું છે એટલે કે પ્રયાણની મગજભેરી બંધવવાની છે એ સારું યોગીરાજ આનંદધનજીએ સતતમાં શ્રી સુપાર્થજિનનો સધિયારો શોધ્યો છે. શરૂઆતની બે ગાથામાં એ પ્રભુના સ્વરૂપની આખી ડરાવતા કહે છે કે—સુપાર્થજિન અવ્યાબાધ એવા મોક્ષસુખની પ્રાપ્તિના નિમિત્ત—કાળુ સમા છે. રાગદ્રેષરૂપ મહાન્ શત્રુઓ સાથે સતત સમરાગલુમાં ઝુઝનાર આત્માને—અક્રાંત અરણ્યમાં મધ્યાહ્નકાળે સુમાફરી કરનારને એકાદ સ્વાદુ ને ઠંડા જળનું સરોવર નજરે પડે અને એનાથી જે શીતળતા જન્મે—તેના સરખી શાંતિ આપનાર અમૃત રસના સમુદ્ર સમાન છે. સાતનો અઠ ધરાવતા આ પ્રભુ ઇહલોક—પરલોક આદિ સાત ભયને કાયમને માટે દેશવટો દેવધાળા છે. આવા આવા તો સંખ્યાબંધ શુભો તેમનામાં છે, પણ એ સર્વની પ્રતીતિ ત્યારે જ થઈ શકે કે જિજ્ઞાસુ આત્મા સાવધાનીપૂર્વક યાને તદાકાર વૃત્તિએ બાહ્યભાવને સર્વથા ત્યજી દઈ કેવળ આત્મ-ભાવથી એ જિનની સેવામાં ભયલીન બને. તો પછી સહજ સવાલ ઊઠે છે કે ધરણીતળ પર વિવિધ સપ્તાર્યો પ્રવર્તે છે અને એ દરેકમાં સંખ્યાબંધ દેવી-દેવતાઓની પૂજા ચાલી રહી છે એનું શું ? એ બધા દેવો કરતા આ દેવમાં એવી કંઈ વિશિષ્ટતા સમાયેલી છે કે તમે કેવલ

એમનું જ અવલંબન લેવાની સલાહ આપો છો ? વળી એ જાતની સલાહમાં સાંપ્રદાયિક દષ્ટિ યાને સ્વધર્મ પ્રતિ પક્ષપાતની ગંધ કેમ ન આવે ? શિવપુરીના પથિકને એ જાતની દષ્ટિ દેખવવી વાસ્તવિક પણ કેમ લેખાય ?

ઉક્ત સવાલના ઉત્તરરૂપે જાણે ન કહેતાં હોય તેમ સ્તવનની ત્રીજી ગાથાથી જગતમાં જુદા જુદા રૂપે જેદેવપૂજા પ્રવર્તી રહી છે એમાંનાં કેટલાક નામે લઈ, એ પાછળ આત્મિક દષ્ટિ-રૂપી સંચાલક રૂંકે છે—એ દ્વારા દેખાડી આપે છે કે જો ભાવ બરાબર સમજાય તો નામ—રૂપો તો જુજવા છે.

(૧) શિવ એટલે કમોદ્વારા થયેલ ઉપ-દ્રવના નિવારક.

(૨) શકર તો તે જ કહેવાય કે જેમની મારફતે કેવળ સુખની પ્રાપ્તિ થાય

(૩) જગદીશ્વરનો અર્થ એ જ કરી શકાય કે જેમને ત્રણ જગતના જીવો પરમેશ્વર તરિકે સ્વીકારે.

(૪) ચિદાનંદનો શબ્દાર્થ ત્યારે જ સભવી શકે જ્યાં સદા જ્ઞાનાનંદની મસ્તી હોય.

(૫) ભગવાન એટલે મહાવૈરાગ્યવંત અથવા તો ઐશ્વર્યવંત.

(૬) જિન કહેતાં રાગદ્રેષરૂપી મહાન વેરી એને જાતનાર,

(૭) અરિહા યાને અરિહંત તે જ છે કે જેમની માત્ર માનવો કે રાજ-રજવાડા જ નહિં પણ ચોસઠ ઇંદ્રો પણ પૂજા કરે છે. અગર જેમણે કર્મરૂપ શત્રુઓનો કાયમને માટે નાશ કરેલો છે. જેમને એટલા સારુ નથી તેા પુનઃ કર્મરૂપ ક્રીચડમાં જન્મ ધારણ કરવાપણું અથવા તેા નથી તેા અવતાર ધરવાપણું. કહ્યું છે કે-
 દગ્ધે લોજે યથાત્યંતે પ્રાદુર્ભવતિ નાંકુરઃ ।
 કર્મલોજે તથા દગ્ધે ન રોહતિ મર્ચાંકુરઃ ॥

(૮) તીર્થંકર એટલે ગણધર પ્રમુખ સાધુ, સાધ્વી-શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ અતુલિય સંઘના સ્થાપન કરનાર.

ઉપર વર્ણવ્યા તે નામો વ્યુત્પત્તિથી શ્રી સુપાર્શ્વજિનમાં લાગુ પાડી શકાય તેમ છે. ટૂંકમાં એટલું જ કહેવું કાઠી છે કે તેમણે સ્વરૂપ એવું છે કે જેની સરખામણીમાં ઉતરી શકે એવું અન્ય જ્યોતિસ્વરૂપ છે જ નહીં. આમાં સંકુચિતતા કે સાંપ્રદાયિકતા નથી; પણ ન્યાયપુરસ્સર ને સુક્રિતપૂર્ણ કથન કરવાપણું છે. પરમાત્માને જ્ઞાનપ્રાપ્તિના જે જે શખ્દો પ્રચલિત છે અગર તેા જે જે સંબોધનદ્વારા ઈશ્વરને યાદ કરવામાં આવે છે એ સર્વનો સમાવેશ શ્રી સુપાર્શ્વજિનમાં કરી શકાય છે.
 અલખ-એટલે બહિરાત્માથી બાહ્યી શકાય નહીં તેવા.

નિરંજન-કહેતાં કર્મરૂપ લેખ રહિત.

વજ્ર-એટલે સર્વ પ્રાણીના હિતને કરનાર

વીસરામ-કહેતાં ત્રસસ્થાવરરૂપ જીવ સમુદાયને ભવાટવીમાં ભમતાં થકાં લાગેલ કર્મ-જનિત પ્રચંડ તાપમાં વિશ્રામસ્થાન સમા અથવા તેા જન્મ, જરા ને મરણ કે આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિરૂપ ત્રિપુટીથી દુઃખ પામેલા

જીવોને વિસામા તુલ્ય છે, અર્થાત્ શાતાના ધામરૂપ છે.

અભયદાતા-યાને મરણરૂપ મહાપિશા-અથી બચાવનાર છે, જન્મ-મરણના દેશ ટાળનાર છે; તેથી જ નિભંચતાને દેનાર છે.

આતમરામ-કહેતાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ ગુણત્રયીથી આત્મસ્વરૂપમાં યાને ચેતનની મૂળ દશામાં રમણ કરાવનાર છે.

વીતરાગ હોવાથી જેમનામાં મદ-રતિ-અરતિ-ભય-શોક-નિદ્રા-તંદ્રાદિ દૂષણોનું નામ પણ સંભવતું નથી અર્થાત્ અદાર દૂષણોથી જે સર્વથા મુક્ત છે. મન, વચન અને કાયાના, ચેત્તોથી જેમને જાંઘાવાપણું નથી. પ્રભુ તેા એનાથી અગ્રાધિત છે.

આ વર્ણન-વિસ્તાર કરવાનું પ્રયોજન એટલું જ છે કે જે આત્માને અંતર કાપીને ચૌદ રાજલોકના પ્રાંત ભાગે પહોંચવું છે તે અન્ય જન્મલોકમાં અટવાવાનું ત્યજી દઈ, અચળ શ્રદ્ધાથી અને અડગ વૃત્તિથી એકદમ જ શરણ સ્વીકારે, અને એ પ્રભુએ આપેલા માર્ગે પ્રયાણ ચાલુ રાખે, જુદા જુદા નામો કે એ પાછળ જોડાયેલા અમત્કારોમાં મન ન પરોવતાં આગળ દૃઢ કથેં જાય, એ આત્મા સમજી રાખે કે-જે કંઈ શુભો-વિશિષ્ટતા કે અમત્કાર છે તે સર્વ સુપાર્શ્વજિનમાં યાને અર્હંતમાં સમાયેલાં છે. એ સારુ નિમ્ન ગાથા યાદ કરે.

પરમપુરુષ પરમાત્મા, પરમેશ્વર પરમાત્મ; પરમ પદારથ પરમેષી, પરમદેવ પરમાત્મ. વિધિવિરતિ વિશ્વેશ્વર, કષીકેશ જગન્નાથ; અઘહર અઘમોચન ધણી, મુક્તિ પરમપદ સાધ.

પ્રહ્લા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર કે શંકર-શંકુ યાને લોખનાથ અથવા તેા પાપથી છોડાવનાર ને

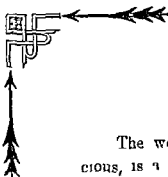
પરમધામરૂપ સુક્રિતને આપનાર જે કોઈ છે તે આ જિન જ છે જેને આવી પ્રતીતિ થઈ ચૂકી તેણે અર્ધો પથ કાપી નાખ્યો એમ સમજી લેવું. રામ રહેમાનના વગોવણામા કે શિવ વિશ્ણુના મતભેદોમા આત્મ તત્ત્વ નથી સમાયું. બુદ્ધિરૂપી અનુભવને કામે લગાડી એ ભિન્ન ભિન્ન નામો પાછળ છુપાયેલ રહસ્ય જોવાનું છે એ જો વધાર્થ રીતે નિહાળાય તો યોગીરાજ આનંદધનજી આત્મીપૂર્વક વહે છે કે—

જે જાણે તેહને કરે,
આનંદધન અવતાર

ઉપરના કથન સાથે ઉક્ત યોગીરાજના નિમ્ન વચનો સરખાવો—

રામ કહો, રહેમાન કહો,
કોઈ કાન કહો, મહાદેવરી,
પારસનાથ, કહો કોઈ બ્રહ્મા,
સકલ બ્રહ્મ સ્વયંભવરી;
x x x
ભાજન ભોજ કહાવત નાના,
એક મૃતિકા રૂપરી,
તૈસે ખંડ કલ્પનારોપિત,
આપ અખંડ સ્વરૂપરી

એક પ્રમ ગે કલિકાળઅવંત શ્રીમદ્ હેમ-
ચંદ્રસૂરિ પણ એજ ભાવને મળતું કથન કરે છે.
મયવીનાંકુરજનના રાગાદ્યા ક્ષયમુપગતા યસ્ય ।
બ્રહ્મા વા વિશ્ણુર્વા હરો જિનો વા નમસ્તસ્મૈ ॥
ખરેખર ગુણાઃ પ્રજાસ્થાનમ્ એ સૂત્ર
ટકશાળી છે,

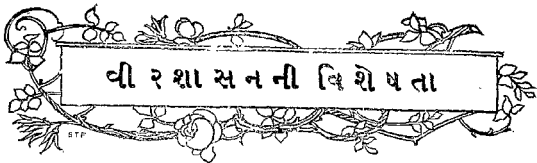

પૂજનીય માતાપિતા

The worship of parents, which is highly auspicious, is a preparation for the life of a mendicant. Parents whose debts are very difficult to repay, are the first objects of veneration for the righteous

ચારિત્ર-વ્રતની સાધનાનું પહેલું મહામગન માતાપિતાની ઉપાસના છે જેમનો પ્રત્યુપમાર બહુ દુષ્કર છે એવા પરાપકારી માતાપિતા ધર્મીયો જનને અતિર પૂજનીય હોય છે

—મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી

વી ર શા સ ન ની વિ શેષ તા

(ઉદ્ધરિત "અનેકાંત")

ભગવાન મહાવીરનું પવિત્ર શાસન અન્ય સંઘના દર્શનામાં મહદ્ વિશેષતા રાખે છે. મહાવીર પ્રભુએ પોતાની અખંડ એવં અનુપમ સાધનાદ્વારા કેવળજ્ઞાન મેળવીને વિશ્વની સામે જે નવીન આદર્શ રાખ્યો તેની ઉપયોગિતા વિશ્વશાંતિને માટે ત્રિકાલાન્યાયિત છે. તેમણે વિશ્વકલ્યાણને માટે જે માર્ગ નિર્ધારિત કર્યો તે એટલો નિર્ભીત એવં અટલ સત્ય છે કે તેના વિના સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ અસંભવ છે.

વીર પ્રભુએ તત્કાલીન પરિસ્થિતિનો જે નિર્ભીકતાથી સામનો કરી કાયાપલટ કરી દીધો તે તેના જીવનની અસાધારણ વિશેષતા છે. સર્વજનમાન્ય એવં સર્વત્ર પ્રચલિત બ્રામ્હ સિદ્ધાંતો એવં ક્રિયાકારિણો વિરોધ કરવો એ સાધારણ મનુષ્યનું કાર્ય નથી. તેને માટે અખૂટ સાહસ એવં આત્મબલની આવશ્યકતા છે. તે આત્મબલ પણ મહાકલ્પિત સાધનાદ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે. ભગવાન મહાવીરનું સાધકજીવન* તેમનું વિશિષ્ટ પ્રતિક છે. જે પ્રકારે તેમનું જીવન એક વિશિષ્ટ સાધક જીવન હતું તે પ્રકારે શાસન પણ મહત્તી વિશેષતા રાખતું તે વિષય ઉપર આ લઘુ લેખમાં સંક્ષિપ્ત રૂપે વિચાર કરવામાં આવે છે.

વીરશાસનદ્વારા વિશ્વકલ્યાણને કેટલો ધનિષ્ઠ સંખંધ છે ? તત્કાલીન પરિસ્થિતિમાં આ શામને શું

* તેમના સાધક જીવનનું સુંદર એવં મનનીય વર્ણન 'આચારંગ' નામક પ્રથમ અંગસ્ત્રમાં બહુ જ વિશ્વસનીય એવં વિશદરૂપે મળે છે. પાઠકોને સૂત્રના અંતિમ ભાગ વાંચવાનો વિશેષ અનુરોધ છે.

કામ કરી દેખાડ્યું ? આ બધું ભલી ભાંતિ ત્યારે વિદિત થશે જ્યારે આપણે તે સમયના વાતાવરણથી સમ્યગ્ રીતે પરિચિત થઈએ. અતઃ સર્વ પ્રથમ તત્કાલીન પરિસ્થિતિનું કંઈ દિગ્દર્શન કરવું આવશ્યક છે.

પ્રાચીન જૈન એવં યૌદ્ધ ગ્રંથોના અનુશીલનથી જણાય છે કે તે સમયે ધર્મના એક માત્ર કેકેદાર બ્રાહ્મણ હોકા હતા, શુરુપદ પર તેઓ જ સર્વે સર્વ હતા. તેમની આજ્ઞા રાજગણથી પણ અધિક મૂલ્યવાન સમજવામાં આવતી હતી. રાજશુર પણ તેઓ જ હતા. અતઃ તેઓનો પ્રભાવ બહુ જ વ્યાપક હતો. સંઘના સામાજિક રીત-રિવાજો એવં ધાર્મિક ક્રિયાકાંડ તેઓના તત્ત્વાધાનમાં થતા હતા અને તેથી તેઓનો જાતીય અહંકાર બહુ જ વધી ગયો હતો. તેઓ પોતાને સર્વથી ઉચ્ચ માનતા હતા. યજ્ઞદિ જાતિઓના ધાર્મિક એવં સામાજિક અધિકાર પામ્યા સંઘના છીનવી લેવામાં આવ્યા હતા, એટલું જ નહીં પણ તેમના પર મનમાન્યા અત્યાચાર પણ કરતા હતા. એવી જ દશા મુંગા પ્રાણીઓની હતી. તેઓને યજ્ઞયાગાદિમાં એવા મારવામાં આવતા કે માનો તેઓમાં પ્રાણ જ નથી અને તેને મહાન ધર્મ સમજવામાં આવતો હતો. વેદવિહિત હિંસા હિંસા નહોતી માનવામાં આવતી.

સ્ત્રી જાતિના અધિકાર પણ છીનવી લેવામાં આવ્યા હતા. પુરુષ હોકા તેઓ પર જે મનમાન્યા અત્યાચાર કરતા હતા તે તેઓને સહન કરવા પડતા હતા. તેઓનું કંઈપણ સાંભળવામાં આવતું નહિ, ધાર્મિક કાર્યોમાં પણ તેઓનું ઉચિત સ્થાન ન હતું અર્થાત્ સ્ત્રીજાતિ બહુ જ પદદલિત હતી.

આ તો થઇ ઉચ્ચનીય જાતીયવાદની વાત આ પ્રકારે વર્ણાશ્રમવાદ પણ પ્રધાન માનવામાં આવતો હતો સાધનાનો માર્ગ વર્ણાશ્રમની અનુસાર હોવો આવશ્યક સમજવામાં આવતો હતો તે કાંગણે સાચી વૈરાગ્યવાન વ્યક્તિઓનો પણ તૃતીયાશ્રમની પૂર્વે સંન્યાસસત્રદ ઉચિત ન હતો એમ સમજવામાં આવતું.

એ પ્રકારે શુદ્ધ ક્રિયાકાંડોનું તે સમયે બહુ જ પ્રાપ્ત્ય હતું ચતુર્થાદિ સ્વર્ગનું મુખ્ય માધન માનવામાં આવતું હતું જાણ શુદ્ધિ તરફ અધિક ધ્યાન દેવામાં આવતું હતું, અતઃ શુદ્ધિ તરફથી લોકોનું લક્ષ દિનાદિન હતું નહીં હતું સ્થાન ગ્રામ્ય પર તાપસ લોકો તાપમિત્ર જાણ મુખ્ય ક્રિયાકાંડ કર્યા કરતા હતા અને માણુઓને તેના પગ પૂરો વિશ્વાસ હતો.

વેદ ઇશ્વરકથિત શાસ્ત્ર છે આ વિશ્વાસના કારણે વેદાદ્વાર યજ્ઞથી પ્રધાન માનવામાં આવતી હતી અન્ય મહર્ષિઓનો મત ગૌણ હતો અને વૈદિક ક્રિયાકાંડો પર લોકોને બહુ જ અધિક વિશ્વાસ હતો. શાસ્ત્ર સંસ્કૃત ભાષામાં હોવાથી સાધારણ જનતા તેનો વિશેષ વાત્સલ્ય શકતી ન હતી વેદાદિ ભણવાને એક માત્ર બ્રાહ્મણ જ અધિકારી માનવામાં આવતો.

ઇશ્વર એક વિશિષ્ટ શક્તિ છે, સસારના સઘળા કાર્ય તેના દ્વારા પરિચાલિત છે, સુખ-દુઃખ અને કર્મફલોના દાતા ઇશ્વર જ છે, વિશ્વની રચના પણ ઇશ્વરે જ કરી છે ઇત્યાદિ વાતો વિશેષરૂપથી સર્વ જન્યમાન્ય હતી તે કાંગણે લોકો સ્વાવલંબી ન થયા પણ ઇશ્વરના બરોસે એમી રહીને આત્મોન્નતિના સાચા માર્ગમાં પ્રયત્નશીલ ન બન્યા. સુકિત-લાભ ઇશ્વરની કૃપા પર જ નિર્ભર માનવામાં આવતો હતો કષ્ટાણુ પથમાં વિશેષ અનોચોગ ન આપતા લોકો ઇશ્વરની લાંબી લાંબી પ્રાર્થનાઓ કરવામાં જ નિમગ્ન હતા અને પ્રાપ્ત તેમાં જ પોતાના કર્તવ્યની ઇતિથી સમજતા હતા.

આ વિકટ પરિસ્થિતિના કારણે લોકો બહુ જ અશાંતિભોગ કરી રહ્યા હતા. શુદ્ધાદિ તો અત્યા

ચારોથી ત્રાસી ગયા હતા. તેઓનો આત્મા શાંતિ-પ્રાપ્તિને માટે વ્યાકુળ હતો તેઓ શાંતિની શોધમાં આતુર હતા ભગવાન મહાવીરે અશાંતિના કાંગણો પર બહુ મનન કરી શાંતિના વાસ્તવિક પથનું ગતીગ અનુગ્રીનન કર્યું તેમજે પૂર્વ પરિસ્થિતિનું કાયાપલટ કર્યો વિના શાંતિવાત્સલ્યે અસંભવ સમજી, પોતાના અનુભૂત મિદ્ધાતોદાગ કાલિ મચારી તેમજે જગતના વાતાવરણની પરવા કર્યા વગર સાદસ સાથે પોતાના મિદ્ધાતોનો પ્રચાર કર્યો. તેમના દાગ વિશ્વને એક નવી પ્રકાશ મળ્યા. મહાવીર પ્રતિ જનતાનું આકર્ષણ કમરે, વધતું ચાલુ લાખો વ્યક્તિ વીરશાસનની પવિત્ર છત્ર-છાયામાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા લાગ્યા.

વીરશાસનની સૌથી મોટી વિશેષતા 'વિશ્વપ્રેમ' છે. આ ભાવના-દ્વારા અહિં માને ધર્મમાં પ્રધાન ગ્રામ્ય મળ્યું સર્વ પ્રાણીઓના ધાર્મિક અધિકાર એક સમાન થયા. પાપીથી પાપી અને શુદ્ધ એવ સ્ત્રીજાતિને સુકિતના પણ અધિકારી ગણવામાં આવ્યા અને કહેવામાં આવ્યું કે મોક્ષનો દરવાજો સર્વને માટે ખુલ્લો છે ધર્મ પવિત્ર વસ્તુ છે તેનું જો પાલન કરશે તે જાતિ અથવા કર્મથી ચાહે ગમે તેટલો નીચો હોય તે અવશ્ય પવિત્ર બની જશે. સાથે જ જાતિવાદનું જોરથી ખડન કરવામાં આવ્યું ઉચ્ચ અને નીચનું સાચું રહસ્ય પ્રકટ કરવામાં આવ્યું અને ઉચ્ચતા નીચતાના સુગંધમાં જાતિના બદલે સુણોને પ્રધાન સ્થાન આપવામાં આવ્યું સાચો બ્રાહ્મણ કોણ છે ? તેના પગ વિશદ વ્યાખ્યા કરવામાં આવી જેની કષ્ટ રૂપરેખા ભૈરવેના 'ઉત્તરાધ્યયન' સૂત્ર એવ યૌધ્ધના 'ધર્મપદ'માં મળે છે લોકોને આ સિદ્ધાંત બહુ જ સગત અને સત્ય પ્રતીત થયો એટલે લોક-સમૂહ-જૂડોના ઝુંડો મહાવીરના ઉપદેશને સાબળવાને માટે ઉપડી પડ્યો તેઓએ પોતાનો વાસ્તવિક વ્યક્તિત્વ-લાભ કર્યો. વીરશાસનના દિવ્ય આલોકથી ચિત્રકાશીન અજ્ઞાનમય ભ્રાંતિ-ધારણા વિલીન થઇ ગઇ વિશ્વે એક નવી શિક્ષા પ્રાપ્ત કરી જેના શરણે 'હજારો શત્રો એવ' લાખો સ્ત્રીઓએ આત્મોદાર કર્યો.

એક સદાચારી શુદ્ધ નિશુલ્ક બ્રાહ્મણથી લાખગણો ઉચ્ચ છે. અર્થાત્ ઉચ્ચ નીચતું માપ જાતિથી ન થતાં શુભ-સાપેક્ષ છે. કહું પણ છે કે—

ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિષ્ટુ ન ચ લિંગં ન ચ વયઃ।

ધાર્મિક અધિકારોમાં જે પ્રકારે સર્વ પ્રાણી સમાન હકદાર છે તે પ્રકારે પ્રાણીમાત્ર સુખાકાંક્ષી છે. સર્વ જીવવાને ધરુ છે. મરણથી સર્વને ભય એવું કહ્યું છે, અતએવ પ્રાણી માત્ર પર દયા રાખવી એ વીરશાસનનો મુખ્ય સિદ્ધાંત છે. તેના દ્વારા યજુષાગાદિમાં અસંખ્ય મૃક પશુઓનો જે આગલા દિવસોમાં સંહાર થયા કરતો હતો તે સર્વથા બંધ થયો. હોદ્દાએ આ સિદ્ધાંતની સમ્પ્રાપ્તિને અનુભવ કર્યો કે જે પ્રકારે આપણને કોઈ મારવાનું કહે છે તો આપણને તે કથન માત્રથી કહ્યું થાય છે. તે જ પ્રકારે આપણે કોઈને સતાવીએ તો તેને અવશ્ય કહ્યું થશે. એમ પરપીડનમાં કોઈ દિવસ ધર્મ જ નથી હોઈ શકતો. મૃક પશુ ભણે સુખથી પોતાનું દુઃખ વ્યક્ત ન કરી શકે પણ તેઓની ચેષ્ટાઓ દ્વારા એ જાણવામાં આવે છે કે મારવાથી તેઓને પણ આપણી જેમ કહ્યું અવશ્ય થાય છે. આ નિર્મલ ઉપદેશનો જનસાધારણ પર બહુ જ ગૂઢ પ્રભાવ પડ્યો અને બ્રાહ્મણોએ લાખ વિરોધ કર્યા છતાં પણ યજુષાગાદિની હિંસા બંધ જ થઈ ગઈ. આ સિદ્ધાંતદ્વારા અનંત જીવોનું રક્ષણ થયું અને અસંખ્ય વ્યક્તિઓનો પાપથી બચાવ થયો.

અહિંસાની વ્યાખ્યા વીર શાસનમાં જે વિશદ રૂપે મળે છે તેવી કોઈ પણ દર્શનમાં ઉપલબ્ધ નથી, વિશ્વશાંતિને માટે તેની કેટલી આવશ્યકતા છે તે ભગવાન મહાવીરે સારી રીતે સિદ્ધ કરી દેખાડ્યું. કઠોરથી કઠોર હૃદય પણ કોમલ થઈ ગયું અને વિશ્વપ્રેમની અખંડધારા ચારે તરફ પ્રવાહિત થઈ.

વીરશાસનમાં વહ્નિશ્રમવાદને અનુપયુક્ત ઘોષિત કરવામાં આવ્યો. અનુક્રમતા જીવનનો કોઈ ભરોસો નહિ. હજારો પ્રાણી બાલ્યકાળ એવું ચૈવાનાવરથામાં મરણ પામે છે, અતઃ આશ્રમાનુસાર ધર્મપાલન

ઉચિત ન કહી શકાય. સર્વ વ્યક્તિઓનો વિકાસ પણ એક સમાન નથી હોતો, કોઈ આત્માને પોતાના પૂર્વ સંસ્કારો એવું સાધના દ્વારા બાલ્યકાળમાં જ સહજ વૈરાગ્ય આવે છે. ધર્મ તરફ તેનું વિશેષ વલણ હોય છે ત્યારે કોઈ જીવને વૃદ્ધ થવા છતાં પણ વૈરાગ્ય નથી હોતો. આ પરિસ્થિતિમાં વૈરાગ્યવાન બ્રાહ્મણે ગૃહસ્થાશ્રમ પાળવાને માટે આગ્રહ કરવો અઘિત કર છે અને વૈરાગ્યહીન વૃદ્ધનો સંન્યાસ ગ્રહણ પણ અસાર છે. અતઃ આશ્રમવ્યવસ્થાને બદલે ધર્મપાલન યોગ્યતા પર નિર્ભર કરવું જોઈએ. હા, શૈવ્યતાની પરીક્ષામાં અસાવધાની કરવી ઉચિત નથી.

આ પ્રકારે ઇશ્વરવાદના બદલે વીરશાસનમાં કર્મવાદ પર જોર આપવામાં આવ્યું છે. જીવ સર્વ કર્મનો કર્તા છે, અને વસ્તુસ્ત્રભાવાનુસાર સ્વયં જ તેનું ફળ ભોગવે છે. ઇશ્વર શુભશુભ છે. તેને સાંસારિક અંજાવાતોથી કશી મતલબ નથી. તે કોઈને તારવાને પણ સમર્થ નથી. જે લાંબી લાંબી પ્રાર્થનાથી જ મુક્તિ મળત તો સંસારમાં આજ અનંત જીવો ભાગ્યે જ મળત. જીવ પોતાના ભલા-બૂરા કર્મ કરવામાં સ્વયં સ્વતંત્ર છે. પૌરુષ વિના મુક્તિલાભ સંભવે નહિ. અતઃ પ્રત્યેક પ્રાણીએ પોતાનું નિર્ણયસ્વરૂપ જાણીને પોતાના પગ પર ખડા રહેવાનો અર્થ સ્વાવલંબી બનીને આત્મોપધાર કરવાનો સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ઇશ્વર ન તો સૃષ્ટિનો રચયિતા છે અને ન કર્મફલ દાતા.

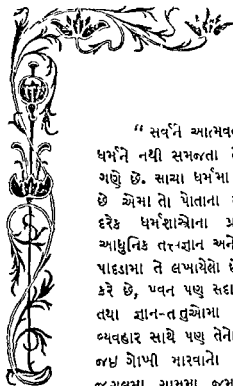
શુદ્ધ ક્રિયાકાંડો અને બ્રાહ્મ શુદ્ધિના સ્થાન પર વીરશાસનમાં અંતરશુદ્ધિ પર વિશેષ લક્ષ્ય દેવામાં આવ્યું છે. અંતરશુદ્ધિ સાધ્ય છે, બ્રાહ્મશુદ્ધિ સાધન માત્ર; અતઃ સાધ્યની લક્ષ્ય-વિહીન ક્રિયા ફલવતી નથી થતી કેવલ જટા વધારવાથી, રાખ લગાવવાથી, નિત્ય સ્નાન કરવાથી અથવા પંચાગનિત્ય આદિથી સિદ્ધિ નથી મળી શકતી. અતઃ ક્રિયાની સાથે ભાવનું હોવું નિતાન્ત આવશ્યક છે.

વીર શ્રમણે પોતાનો ઉપદેશ બધા સમજી શકે તેવી ભાષામાં દીધો, કારણ કે ધર્મ કેવળ પડિતોની સંપતિ નથી, તેના પર પ્રાણિમાત્રનો સમાન અધિકાર છે.

આ પણ વીરશાસનની એક વિશેષતા છે. તેનું લક્ષ્ય એક માત્ર વિશ્વકલ્યાણનું હતું.

સૂત્રકૃતાગ સૂત્રથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ભગવાન મહાવીરના સમયમાં પણ વર્તમાન કાળની જેમ અનેક મતમતાતર પ્રચલિત હતા. આ કારણે જનતા મોટા ભાગમાં પડી હતી કે કોનું કહેવું સાચું અને માનવા યોગ્ય છે અને કોનું અસત્ય ? મતપ્રવર્તકોમાં સર્વદા મતભેદ રહ્યા કરતા હતા. એક બીજાના પ્રતિદ્વંદી રહીને શાસ્ત્રાર્થ ચાલ્યા કરતો હતો. આપસમાં માત્ર યથા પોતપોતાના સિધ્ધાંત પર પ્રાપ્ત સર્વ અડગ

રહ્યા હતા. સત્યની જિજ્ઞાસા મદ પડી મઘ હતી ત્યારે ભગવાન મહાવીરે તે સર્વનો સમન્વય કરી વાસ્તવિક મત્ય પ્રાપ્તિને માટે ‘એકાંત’ને પોતાના શાસનમાં વિશિષ્ટ રથાન દીધું. જેની દ્વારા સર્વ મતોના વિચારકો સમશાવર્યો તોલી શકે, ખચાવી શકે અને મત્યને પ્રાપ્ત કરી શકે આ સિધ્ધાંત દ્વારા લોકોનું મોઢું કલ્યાણ થયું વિચાર ઉદાર એવ વિશાલ થયા. સત્યની જિજ્ઞાસા પુનઃ પ્રતિષ્ઠિત થઈ. સર્વ વિતર્કવાદ એવ કલહ ઉપશાંત થઈ ગયા અને આ પ્રકારે વીરશાસનનો સર્વ જય-જયકાર થવા લાગ્યો.

સાચો ધર્મ

“ સર્વને આત્મવત જુઓ ” આ સર્વોત્તમ ધર્મ છે. જે લોકો આ ધર્મને નથી સમજતા તેઓ જ એક ધર્મને મોટા અને બીજાને નાનો ગણે છે. સાચા ધર્મમાં ન તો મતમતાતરનું ખડન છે કે ન તો વાદવિવાદ છે એમાં તો પોતાના અતક રણની ગુદિ જ મુખ્ય પદાર્થ છે આ ધર્મ દરેક ધર્મશાસ્ત્રોના પ્રાચીન ગ્રંથોમાં છે એટલું જ નહિ પણ આધુનિક તત્ત્વજ્ઞાન અને શાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં પણ મળી આવે છે. જાડના પાદડામાં તે લખાયેલો છે, ઝરાઓ અને વહેળાઓ પણ સદૈવ તેનું ગાન કરે છે, પવન પણ સદા તેનો ગણગણાટ કરે છે અને તમારી નાડીઓ તથા જ્ઞાન-તત્ત્વોમાં પણ તે જ ધૂધવે છે. તમારા અંત કરણમાં અને વ્યવહાર સાથે પણ તેનો સંબંધ છે તે ધર્મ એકાદ દેવળમાં કે મંદિરમાં જઈ ગોખી મારવાનો નથી. તે તો તમારે તમારા વ્યવહારમાં, ધરમાં, જગલમાં, ગામમાં, જમતા, સૂતા અને ખેસતા પાળવાનો છે.

—સ્વામી રામતીર્થ

પ્રભુ મહાવીરે મોહમદત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરણ આત્મકથા]

લેખક : મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૮૫ થી ૨૨)

વિદ્યાની સર્વશ્રેષ્ઠતા

મારા આઠમા વર્ષને અન્તે માતાપિતાએ વિચાર્યું કે પુત્રને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવો ઘટે છે, કારણ કે—

રૂપયૌવનસંપન્ના વિશાલકુલસંભવાઃ ।
વિદ્યાહીના ન શોભન્તે નિર્ગંધા इव किशुकाः ॥૧૬॥

અર્થ:-વિશાળ કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા તથા રૂપ અને યૌવનને પામ્યા હોવા છતાં ય પુત્રો જો વિદ્યાહીન હોય છે તો આખરાનાં સ્વરૂપવાન છતાં ય નિર્ગંધ પુષ્પોની માફક એ શોભતા નથી. વળી પણ કહ્યું છે કે—

માતા શત્રુઃ પિતા વૈરી ચેન વાલો ન પાઠિતઃ ।
ન શોભતે સમામધ્યે હંસમધ્યે વકો યથા ॥૧૭॥

અર્થ:-પોતાના પણ બહાલાં બાળને જે માતાપિતાએ ભણાવતા નથી તે માતા શત્રુ અને પિતા વૈરી સમાન છે, કારણ કે અભણ એવો પોતાના બાળક, હંસના સમૂહને વિષે બજલાની માફક સભામાં શોભતો નથી. તેમજ વિદ્યાથી જ બાળકો વિનયવાન, વિવેકવાન, ધનવાન અને કંઈ ધર્મીય બનીને પરભવે પણ અપૂર્વ સુખસંપત્તિનો ભોક્તા બને છે. કહ્યું છે કે—

વિદ્યા દદાતિ વિનયં વિનયાદ્યાતિ પાત્રતામ્ ।
પાત્રવાદ્ધનમાપ્નોતિ ધનાર્દ્રમ્ તતઃ સુખમ્ ॥૧૮॥

અર્થ:-વિદ્યા વિનયને આપે છે, વિન-

યથી પાત્રતા આવે છે, પાત્રતાને ચોરે ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે, ધનથી સુખે ધર્મ થાય છે અને ધર્મથી જ ઉભય લોકમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

પોતાનાં પ્યારાં બાળકોનું સાચું હિત કરનારા તે જ માળાપો છે કે જેઓ તેમને સદ્વિદ્યાનો અમૂલ્ય વારસો આપે છે. સાચવનારની બેઠએ તેવી અંત હોવા છતાં ય ધનનો વારસો તો કાયમ સ્થિર રહેવામાં વિકલ્પ રહેલો છે, એટલે કે સ્થિરરહે અથવા ન પણ રહે; કારણ કે ધન એ બહુ બદલતું આધીન વસ્તુ છે, અને એથી જ પરિતબનો તો એને બિઝારે જ છે. કહ્યું છે કે—

દાયાદાઃ સ્પૃહ્યન્તિ તસ્કરગણા
મુણ્ણન્તિ મૂંમમુજો

ગૃહ્ણન્તિ ચ્છલમાકલય્ય હુત-
મુગ્ધમસ્મીકરોતિ જ્ઞાતા ।

અમ્ભઃ પ્લાવયતિ ક્ષિતૌ વિનિહિતં
ચક્ષ્મા હરન્તે હતાત્,

દુર્જીત્તાસ્તનયા નયન્તિ નિધનં
ધિગ્મદ્ધુવધીનં ધનમ્ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:-ધનતા માલીકને ક્યારે નાશ થાય અને અમને એનું ધન ક્યારે મળી બંધ એમ લાગ્યો તો નિત્ય ઇચ્છ્યા કરે છે, ચોર લોકો ચોરી બંધ છે, લાગ બેઠને રાત્ર લઈ લે છે, અગ્નિ એને બાળીને કાણુવારમાં

ભક્તીભત કરી નાખે છે, પાણી ઘસડી જાય છે, ભૂમિમા દાટયું હોય ત્યાંથી ચક્ષો હરી જાય છે, તેમજ દુરાચારી એવા પુત્રો બળાત્કારથી તેનો નાશ કરે છે-ઉઠાવી નાખે છે આવાં બહુ જણને આધીન ધનને ધિક્કાર છે.”

વિદ્યાધન એ એવો અખૂટ અને અપૂર્વ નિધાન છે કે એનો માલીક સદા ય છવત રહે એવું જ સહુ કોઈ ઇચ્છે છે, ભાયાતો ભાગ ભાગતા નથી, ચોરાથી લૂટી શકાતું નથી, રાત્રીથી હરાતું નથી, અગ્નિથી બળતું નથી, પાણીથી તણાઈ જતું નથી, હૃદયરૂપ ભૂમિમાં અતિ યુષ્તપણે સ્થાપ્યું હોય છતાં પણ ચક્ષાદિથી હરી શકાતું નથી અને કોઈના પણ બળાત્કારથી નાશ પામતું નથી આવાં સર્વોત્તમ ધનનો આદર કોણ ન કરે ? વળી કહ્યું છે કે-

વિદ્યા નામ નરસ્ય રૂપમધિકં પ્રચ્છન્નગુપ્તં ધનં,
વિદ્યા મોગકરી યશઃસુખકરી વિદ્યા ગુરુણા મુદ્ધા ॥
વિદ્યા વન્ધુજનોં વિદેશગમને વિદ્યા પરં દૈવતમ્,
વિદ્યા રાજસુ પૂજિતા ન ધનં વિદ્યાવિહીન પશુમરે ॥

ગંદા દેહને ધારણ કરનારા દેહીતું
અધિક રૂપ તો વિદ્યા જ છે.

આપ્યું તેવો કુળવાન, ધનવાન અને રૂપવાન માનવી, હોય છતાં પણ તે અજ્ઞાન હોય તો વિદ્વદ્વચ્ચમાં એવું દેહસ્વરૂપ નિસ્તેજ બની જાય છે, હણાઈ જાય છે, એવું મુખ પણ એવું પડી જાય છે કે એને જ્ઞેનારને એ કોઈ બીજો જ છે એવો ભાસ કરાવે છે. સભામાં અવાજ સરખો કરવા એવું હૃદય એને ના કહે છે, વિદ્વાન જ્ઞેનોને નિહાળીને એના હોશકોશી બાંધી જાય છે, કીકો કીકો પડી જાય છે-આ સ્થિતિમાં સભાજનો

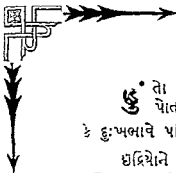
એની સામે પણ જોતાં નથી. જ્યારે કુલે ક્ષીણ, માથે રીણ અને રૂપે હીણ છતાં ય માનવી જો વિદ્યાનશીન હોય છે તો તે સભામાં સહુથી અધિક શોભે છે. ભાઈ શુ વહે છે એ સામળવા ઇતેબર વર્ગ, એને જ ધારી ધારીને જુવે છે, સહુને છોડીને એને જ સામળે છે, એવું પડયું વચન ઝીલે છે, પ્રમાણ કરે કરે છે અને એ રીતે વિદ્વદ્વર્ગને પણ પ્રેમપાત્ર બની સર્વ સ્થળે આદર પામે છે. આતું કારણ ? એ જ છે કે મનુષ્ય-માનવું સાર્વિક અને તાત્વિક એવું અદ્વિત વાસ્તવિક સ્વરૂપ વિદ્યા જ છે.

વિદ્યા એ અતિવ યુસધન છે

વહેવારુ ધન એ આજ છે અને કાલે ન પણ હોય, કારણ કે લક્ષ્મી એ ગણિકા જ હોવાથી તે કોઈપણ એક સ્વામીની ગૃહિણી થઈ નથી અને થવાની પણ નથી આપણે પદ્મદ્વદ્વામાં વસતી શ્રીદેવીને લક્ષ્મીદેવી માનીને તે લક્ષ્મીને મેળવવા માટે એની મૂર્તિની (છબીની) ધનતેરસ જેવા દિવસે પૂજા પણ કરવી શરૂ કરી કીધી છે, પણ એ ખ્યાલ જ રાખ્યો નથી કે કદાચ એને પૂજતા એ ઘરમા પણ આવી ભરાણી અને ઘડીભર પોતાની પણ થઈ તો પણ એ અપરિચિત્તા (વારાગના, ગણિકા) જ હોવાથી પોતાને તણને બીજો સ્વામી કરતા વાર લગાડવાની નથી. શ્રી આવશ્યક સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ચૂલ્કિમાં પણ એ વિષે સાફ દ્રશ્ય-માન્ય છે કે તસ્મિં જાણાલોચ્ય પડિકતા ચુલ્કિ-મવંતે પદમવદે સિરિ જાતા દેવગણિકા - અર્થઃ તે લાગેલા પાપસ્થાનકોતું આલોચનારૂપ પ્રતિક્રમણુ કર્યા વિના જ કાળ કરીને શ્રી ચુલ-

હિમવંત પર્વતમાં રહેલા પદ્મદ્રહને વિષે તે શ્રી નામે (સાધવી) દેવગણિકા થઈ. વાટમાં ચોરાદિ જનો પણ એ ધનને લૂંટી જાય, અગ્નિ પણ ખાળે, ભાયાતો ભાગ માળે, ભોંયમાં લંડાર્યે છતે કોઈ કાઢી જાય, આપ્યું જોડું પણ થાય, અરે એ ધન તો આવીને ગયા પછી પોતાના જે સ્વામીના હાટહવેલી, વાડીખંજલા, ગાડી-થોડા, ઈજ્જત-આખરૂ અને દેહની શોભાને તો ખળતકારે ઘસડીને લઈ જાય છે; પણ કથંચિત્ ખળજનો દ્વારા પ્રાણુ પણ હરે છે. ત્યારે વિદ્યાધન એ એવું અપૂર્વ, અખૂટ અને અતિશુભ ધન છે કે તે તેને સંભાળવાથી કહીય ન ખસે એટલું જ નહિ પણ દિનપ્રતિ વૃદ્ધિ પામે છે. ચોર લૂંટી શકતા નથી, કોઈ જોદીને કાઢી જાય તેમ નથી, આપ્યું જોડું થાય તેમ નથી, ભાયાતોથી ભાગ મગાય તેમ નથી, વાપ્યું ઘટવાને ખદલે વૃદ્ધિ પામે છે. પોતાના સ્વામિની તીવ્ર નીપુણતાને અંગે વિધવિધ કાર્ય-સિદ્ધિદ્વારા પ્રાપ્ત થએલ યશસ્વીર્તિને ઉદયા-

ચલ પર આરૂઢ થએલા દિનકરના પ્રતાપે કિરણોની માફક પળેપળે ચડતી કળાં ખાસ કરાવીને ચોતરફ વિસ્તારે છે. આતું કારણ એ પણ છે કે વિદ્યા એ પરિણિતા સરસ્વતી દેવી હોઈ ધર્મ અને નીતિનું સ્વેચ્છ પોતાના અર્થી સ્વામીને કહીય નહીં જ તજવાની પ્રણાલિકાસ્વરૂપા છે. શાસ્ત્રમાં પણ ફરમાવ્યું છે કે—“સરસ્વતી ગાતરતિ નામ્નો વ્યન્તરેન્દ્રસ્યાગ્રમહિયોતિ દ્વાયતે” સરસ્વતી દેવી ગીતરતિ નામના વ્યંતરેન્દ્રની અગ્રમહિષી જણાય છે. આથી જ જગત-ભરના વિદ્વાન જનો તો ગણિકાસ્વરૂપ લક્ષ્મી દેવીને તથાને સરસ્વતી દેવીને જ પૂજે છે. જો કે આથી લક્ષ્મી રીસાઈ જવાને લીધે વિદ્વાનો પ્રાયઃ લક્ષ્મીહીન રહે પણ છે, તો પણ વિદ્વાન જનોને એ અનિષ્ટાની પરવા જ નહીં હોવાથી તેમજ ઈષ્ટ એવી સરસ્વતી સંપ્રાપ્ત થએલ હોવાથી એ લક્ષ્મીવાન કરતાં તો સદા ય અને કર્મશુભા પ્રસન્નચિત્ હોય છે. અપૂર્વ

આત્માને શી રીતે ઝોળખાય ?

કું તો કહી આ લોકમાં કે સ્વર્ગમાં જીવને સુખ આપતો નથી; પોતાને પ્રિય કે અપ્રિય વિષયો પામીને આત્મા પોતે જ સુખ કે દુઃખભાવે પરિણમે છે.

ઇદ્રિયોને આશ્રિત એવા પ્રિય વિષયો પામીને સ્વભાવથી જ સુખરૂપે પરિણામ પામતો આત્મા જ સુખરૂપ બને છે; દેહ સુખરૂપ નથી.

એ આત્માનું જ્ઞાન પ્રસાવડે જ થઈ શકે છે. પ્રસાવડે આત્માને અન્ય દ્રવ્યોમાંથી છૂટો પાડવો, એનો અર્થ જ તેને સારી રીતે જાણવો.

પ્રસાવડે અનુભવનું જોષ્ય છે, જે દષ્ટા છે તે જ કું છું; ખીજા બધા જે ભાવો છે તે મારાથી પર છે.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય

[ગાંધી પૃષ્ઠ ૧૪૧ થી ૧૪૨]

હુંવે આપણે નિમ્ન ત્રણ સૂત્રોનો કે કથનોનો વિચાર કરીએ

(૧) સર્વ પ્રાણીઓનો વાસ ચેતન પ્રાણીઓના પરમાત્મામાં છે અચેતનનો પરમાત્મા ન હોઈ શકે.

(૨) કેટલાક આત્માઓ શાશ્વત નિદ્રામાથી જાગૃત થતા નથી

(૩) પુનરુત્થાનને પાત્ર આત્માઓ જ મૃત્યુથી પર બને છે. આવા આત્માઓ પરમાત્માના પુત્રોરૂપ છે

મૃત્યુ એટલે સર્વથા વિનાશ એવો અર્થ કોઈ રીતે સંભવતો જ નથી, એમ પહેલા કથનનો વિચાર કરતા સ્પષ્ટ જણાય છે. જે તે દ્રવ્યનું અસ્તિત્વ તેનાં સ્વરૂપથી જ કાયમ રહે છે. કોઈ દ્રવ્યનો કોઈ કાળે વિનાશ નથી થતો. આત્મા તેમ જ ભૌતિક પરમાણુઓ આ કારણે વિનાશ કે મૃત્યુથી પર છે એમ નિઃશંક કહી શકાય. નાશ તો શરીર આદિને જ સંભવે છે. આથી શરીર આદિને ક્ષણજીવ કહેવામાં આવે છે મૃત્યુ પણ શરીરનું જ થાય છે એક શરીરનું મૃત્યુ થતા આત્મા ખીન્ન શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થાય છે.

અચેતનનો પરમાત્મા ન હોય એ કથનનો અર્થ એ જ હોય કે, નાશવત વસ્તુનો પરમાત્મા ન હોય પરમાત્મપદ એ આત્માનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ છે પરમાત્મપદ (પરમાત્મા) અમર છે. પરમાત્મા ચેતનનો જ

હોય; ક્ષણજીવ અચેતન વસ્તુનો પરમાત્મા ન હોઈ શકે.

માનવ આત્માને અનુલક્ષીને મૃત્યુનાં સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં, શરીરોનું જ મૃત્યુ થયા કરે છે, આત્મા તો અમર છે એવો દૃઢ પ્રત્યય થાય છે. આત્મા શરીર સાથે એકતાના ભ્રમમાં, 'હું વૃદ્ધ થયો છું, 'મારું' મૃત્યુ આવ્યું' અને એવા એવા ખીન્ન ઘણાંયે વિચારો કર્યા કરે છે. વસ્તુતઃ આત્માને વૃદ્ધત્વ કે મૃત્યુ કશુંયે ન હોય. આત્માને બહુ તો શરીરનાં મૃત્યુ કે શરીરને વૃદ્ધાવસ્થાની પ્રાપ્તિનો ખ્યાલ આવવો ભેઈએ. પણ આત્મા પ્રાયઃ શરીર ઉપરના અત્યંત મોહને કારણે, શરીરને જે કંઈ થાય તે જાણે કે પોતાને થતું હોય એમ માની લે છે. શરીરની ભાવિ આપત્તિઓ પણ આત્માની આપત્તિઓરૂપ માને છે. આવા આત્માને શરીરના મૃત્યુ આદિ સમયે અત્યંત દુઃખ થાય છે શરીરરૂપી ઘર ઉપરનો મોહ તેનાથી છોડાતો જ નથી. જે મનુષ્ય આત્માના અમરત્વથી અજ્ઞાન હોય, જેને શરીર અને આત્મા એક રૂપ હોવાનો ભ્રમ હોય તે જ શરીરનાં મૃત્યુના વિચારથી ભડકી ઊઠે છે. શરીરનાં મૃત્યુમાં પોતાનાં સર્વસ્વનો વિનાશ તેને લાગે છે. શરીરનાં મૃત્યુના વિચારથી પોતાની અનાથ દશાનું તેને ભાન થાય છે. પોતે છેક નિરાશ બની જાય છે. મૃત્યુની કારમી વેદની તેનાથી સહન પણ નથી થતી. મૃત્યુસમયે તો તેનું દુઃખ વર્ણનાતીત થઈ પડે છે.

શરીરમાં અત્યંત મમત્વ રાખનાર મનુષ્યને મૃત્યુ-પ્રસંગે અને મૃત્યુના વિચારમાં આમ અસહ્ય દુઃખ થાય છે, છતાં એનો આત્મા મૃત્યુબાદ તુરત જ બીજું શરીર શોધી લે છે. આત્માને કર્મ અનુસાર બીજાં શરીરની સત્વર પ્રાપ્તિ થાય છે. એ બીજાં શરીરમાં પણ આત્માને પોતાની પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન તેટલું ને તેટલું જ હોય છે. અખિલ વિશ્વમાં માત્ર એક જ એવી સ્થિતિ છે, જેમાં આત્મા ચેતન છતાં અચેતન જેવો હોય છે. આ સ્થિતિમાં આત્માને પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન નથી હોતું. સૌથી નિકૃષ્ઠ નર્કની નીચેના જીવોની આ દશા હોય છે. મૃત્યુ બાદ ઘણાંખરા જીવો સ્વર્ગ કે નર્કમાં જાય છે.* કેટલાક મનુષ્યરૂપે પણ અવતરે છે.

સ્વર્ગ કે મૃત્યુની પ્રાપ્તિથી, આત્મા મૃત્યુ અને જન્મની ઉપાધિથી પર થતો નથી.

* સ્વર્ગ અને નર્ક એ માયારૂપ હોવાની વેદાન્તની માન્યતા છે. સ્વર્ગ (દેવલોક) અને નર્ક અનુક્રમે મધ્ય લોકની ઉપર આવેલ છે એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે.

જેનોની માન્યતા અનુસાર ૧૨ સ્વર્ગનાં નામ છે.

જૈન ધર્મની માન્યતા અનુસાર નિમ્ન ૭ પ્રકારનાં નર્કો છે એમ માલૂમ પડે છે—

સ્ત્રવપ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમ્રપ્રભા, તમપ્રભા અને મહાતમઃપ્રભા.

સિદ્ધ જીવો અર્થાત મુક્તિનું સ્થાન. સ્વર્ગલોક ઉપર, વિશ્વના છેક અગ્ર ભાગે (ટોચ ઉપર) આવેલ છે એમ જૈન શાસ્ત્રો જણાવે છે.

સ્વર્ગ અને નર્કનાં વર્ણનોમાં જૈનો અને હિન્દુ-જોનાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં તફાવત જણાય છે. સ્વર્ગ અને નર્કનાં સ્વરૂપમાં અને વચ્ચેકશો યે ભેદ જણાતો નથી.

જન્મ અને મૃત્યુની પરંપરા આદ્યા જ કરે છે. આત્માને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી, જન્મ અને મૃત્યુ થયા જ કરે છે. પુણ્યશક્તી અને તપસ્વી જીવોને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે. હિંસક અને દુરાચારી મનુષ્યોને નર્કમાં જવું પડે છે. સ્વર્ગમાં જનારા જીવો પ્રાયઃ નાસ્તિક ન હોય. તેઓ ઘણે ભાગે આસ્તિક જ હોય. આત્માનાં અવિનાશીત્વનાં જ્ઞાન વિના ભક્તિભાવ અશક્ય છે. આથી નાસ્તિકો માટે સ્વર્ગનાં દ્વાર ઘણુંખરું બંધ રહે છે. નાસ્તિકોને દુઃખમય સંસારથી પર નિર્વાણ-સ્થિતિ કદાપિ પ્રાપ્ત થતી નથી. સદાચારી, ભક્ત અને ધર્મી મનુષ્યોને જ સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આત્માને આત્મા રૂપે જ માનવાથી, જીવનમાં અનેક આશ્ચર્યકારી પરિવર્તનો થાય છે. શરીરના મૃત્યુ આદિથી આત્માને કંઈયે દુઃખ થતું નથી. આત્મા સ્વાભાવિક આત્મ-ભાવમાં જ રમણ કરતો થાય છે. શરીર આદિનું મમત્વ રહેતું નથી. ભૌતિક વસ્તુઓનો મોહ કર્મી થયાથી આત્મા પ્રત્યે વિશુદ્ધ અને ઉત્તરણ ભાવ પરિણમે છે. આત્માનો આ પ્રમાણે વિકાસ થતાં, તે શ્રદ્ધા, જ્ઞાન આદિથી પરિપૂર્ણ અને તો તેને નિર્વાણની પણ પ્રાપ્તિ થાય છે.

આત્માને આત્મારૂપે જ માનનારા જીવોને મૃત્યુ ભ્રમરૂપ લાગે છે. તેમનું સંસાર-પરિ-ભ્રમણ જોણું થાય છે. મૃત્યુનો ભય તેમને કશોયે રહેતો નથી.

ખરા આત્મજ્ઞાનીને તો આત્માને સંલગ્ન થતી અશુદ્ધિઓનો જ ડર રહે છે. કર્મરૂપી વિવિધ પ્રકારની અશુદ્ધિઓથી જન્મ, મૃત્યુ આદિની પરંપરા થાય છે એવાં દૃઢ મતવ્યથી

એ અશુદ્ધિઓનું નિવારણ કરવા માટે આત્મ-
જ્ઞાનીઓ સદૈવ ઉત્સુક રહે છે.

આત્માનો સપૂર્ણ વિકાસ થતાં, સર્વ
ભ્રમોનો અંત આવે છે. પુનર્જન્મનાં કારણ-
રૂપ કર્મ-બળોનો વિનાશ થવાથી, આત્મા
પુનર્જન્મની જંજીરોથી મુક્ત થાય છે. આત્મા
નિદ્રારહિત શાશ્વત સુખ અને જીવનનો ભોક્તા
બને છે. જન્મ અને મૃત્યુના અનંત ફેરા-
માંથી આત્માની મુક્તિ થાય છે.

આત્માના ઉચ્ચ આદર્શની સિદ્ધિને પરિ-
ણામે, જે આત્માઓ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે
છે તેઓ સર્વ ઇશ્વરના પુત્રો છે. કર્મ-બળોના
સપૂર્ણ વિચ્છેદથી, તેમણે અજ્ઞાનરૂપી કંઈ
પિશાચનો પરાજય કરી મૃત્યુ ઉપર પણ
વિજય મેળવે છે. દિવ્યતા અર્થાત્ આત્માના
દિવ્ય સ્વરૂપના તેઓ વારસ હોવાથી, તેમની
ઇશ્વરતા પુત્રોરૂપે ગણુના થઈ શકે છે.
સપૂર્ણ વિશુદ્ધ સુખ, મૃત્યુ ઉપર સપૂર્ણ
નિર્બંધ, સર્વશક્તિમાનતા, અનંત જ્ઞાન એ
દિવ્ય આત્માના સ્વરૂપો છે. અમરત્વ, અનંત
જ્ઞાન, અનંત દર્શન અને સર્વ શક્તિમાનતા-
રૂપ અનંત અતુલ્ય એ પરમાત્માનાં વિશિષ્ટ
સ્વરૂપો છે. પરમાત્માઓ જનતાના આદર્શ
શુદ્ધો અને સત્ય જ્ઞાન, પ્રજ્ઞા આદિના
સંસ્થાપકો છે.

જે આત્માઓને પરમાત્મપદ નથી મળ્યું
તેઓ પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ થતા સુધી પુન-

* વિશુદ્ધ અને પરિપૂર્ણ આત્મા સર્વ પ્રકારની
નિદ્રાથી સર્વદા પર હોય છે.

xસ સારમા જેમને આત્મભાવ જાગૃત નથી થતા
તેઓ ભેદ-દ્રષ્ટિને કારણે મૃત્યુની પર પરાનો અનુભવ
કરે છે.—કથોપનિષદ

જન્મ કરે છે. આત્માનો સપૂર્ણ આધ્યાત્મિક
વિકાસ થાય એટલે જન્મમરણની અવધિ
આવે છે. આત્મા મૃત્યુ અને જન્મથી પર
થાય છે.

આત્માનાં મૃત્યુનો ભાવ સર્વથા ભ્રમયુક્ત
છે એમ ધરાબર સમજીને, જેઓ સંસાર
ઉપર સપૂર્ણ વિજય મેળવવા મથે છે તેમનું
જ પુનરુત્થાન થાય છે તેમને જ ઉચ્ચ ગતિ
પ્રાપ્ત થાય છે એ નિઃસંશય છે. પુનર્જન્મનાં
નિવારણ માટે આત્માની પરિપૂર્ણ સ્થિતિ
અત્યંત આવશ્યક છે. પુનર્જન્મનાં નિવા-
રણથી પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

સ સારનો વિજય એટલે રાજ્યપ્રાપ્તિ
કે કરોડાવધિ જનતા ઉપર વિજય એમ
સમજવાનું નથી. ઇદ્રિયલાલસાઓ, કપાયો
આદિ નિકૃષ્ટ વૃત્તિઓનું સપૂર્ણ નિવારણ
કરીને, જે આત્મા અશુદ્ધિઓથી મુક્ત થાય
છે તે આત્મા સ સારનો વિજેતા છે એમ
કહી શકાય. પોતાના ખરા પોતા હક્ક માટે
જેઓ યુદ્ધ આદિ કરે છે તેમને તેઓ યુદ્ધમા
વિજય મેળવે તે પછી, સ સારના વિજેતા
(જિન) માની ન શકાય. સ સારનો વિજય
મનોવિકારો, ઇચ્છાઓ આદિની મુક્તિમા જ
રહેલો છે. મહાન્ વિશ્વહમાં મેળવેલો ગમે
તેવો અપૂર્વ વિજય એ સંસારનો વિજય
નથી મનોવિકારો આદિથી આત્માનો જિલ્લો
પરાજય થાય છે આત્મા અનેક બળોમાં
જકડાયેલો રહે છે.

સ સારના બળોનો સર્વથા વિચ્છેદ કરીને,
આત્મા જ્યારે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે
પોતે જ પોતાનો પરમાત્મા બને છે. આ
ત્માનો રક્ષક અને આત્માનો તારણહાર આત્મા

પોતે જ છે એવી અનુભવજન્ય પ્રતીતિ આત્માને થાય છે. આત્મા શાશ્વત સુખના મહોદધિમાં નિમગ્ન થાય છે.

આત્મા ભૌતિક સુખો અને પાપમાં નિમગ્ન રહે, ત્યાં સુધી, મૃત્યુ અને જન્મની પરંપરા આલ્સા કરે છે. હુષ્ટ મતુષ્યોનાં પાપની પરંપરા અટકતી નથી તેમ તેમનાં જન્મ અને મૃત્યુની પરંપરા પણ નથી અટકતી. હુષ્ટ મતુષ્યોને પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થતું નથી.

ધિરતીઓના તારણહાર ઇસુ જેને વૈષ્ણવો પરમાત્માના આઠમા અવતાર કૃષ્ણરૂપ માને છે તેમનો પરમાત્માનાં અધિરાજ્યનાં દ્રષ્ટિ-ગિન્દુથી આપણે હવે વિચાર કરીએ. વૈષ્ણવો કૃષ્ણને મહાન્ અવતારી પુરુષ અને ઇશ્વર રૂપ માને છે. કૃષ્ણના વિરોધીઓ કૃષ્ણને મહાઅધર્મી તરીકે લેખે છે. કૃષ્ણનું દિવ્ય સ્વરૂપ વૈષ્ણવો કે તેમના વિરોધીઓથી યથાર્થ રીતે ન સમજાયાથી, ણને પક્ષો વચ્ચે કૃષ્ણના સંબંધમાં નિરંતર કલહ જાગ્યા કરે છે.

કૃષ્ણ નામના એક મહાપુરુષ થઈ ગયા છે એમાં કંઈ શંકા નથી. કૃષ્ણના વિવિધ જીવન-પ્રસંગો વિષે જૈનોના ધર્મ-ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ રીતે નિર્દેશ થયેલો છે. કૃષ્ણ એક ઐતિહાસિક પુરુષ હતા એમ લક્ષ્યાવધિ લોહો માને છે એ સર્વથા સત્ય જ છે.

વિષ્ણુ પુરાણ આદિ અનેક ગ્રંથોમાં, ભગવાન કૃષ્ણનું જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે ઉપરથી કૃષ્ણનું આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ સમજવા યોગ્ય થઈ પડે છે. કૃષ્ણે ગોપી-ઓનું મધ્ય રાત્રિએ (તેમના પતિથી)

હરણ કર્યું, યસુના નદીને તીરે ઓઢીમાં તેમની સાથે નૃત્ય કર્યું, તેમને આદિગન કર્યું, તેમની સાથે વિષય-લાલસાજન્ય અનેક પ્રકારના હાવભાવ પણ કર્યાં એવી શ્રી કૃષ્ણ વિષે સામાન્ય માન્યતા પ્રવર્તે છે. એ માન્યતાને કારણે, કૃષ્ણ ચારિત્રશ્રુત અને લંપટ પુરુષરૂપે સામાન્ય રીતે લેખાય છે.

કૃષ્ણનું સ્વરૂપ વિચારતાં, જનતાની કૃષ્ણવિષયક માન્યતા તદ્દન અસત્ય છે એમ માલુમ પડી શકે છે. કૃષ્ણ એ ખરો તારણહાર છે. આથી તે આત્મારૂપ ગોપીનાં દિવ્ય ધ્યેયરૂપ છે. કૃષ્ણ ઈષ્ટ ધ્યેયરૂપ હોવાથી આત્માનો સર્વ પ્રેમ કૃષ્ણ તરફ જ વળે છે. આત્મા સંસારથી પર ચિત્તસ્થિતિમાં અર્થોત્તમ મધ્ય રાત્રિએ, શાન્ત ચિત્તરૂપ યસુના તીરે, સંસારની આસક્તિરૂપ પતિ તેમ જ સમાજનો ભય લ્યજીને જમણ કરે છે (નૃત્ય કરે છે), આત્મા સંસારી વિભવોરૂપ વસ્ત્રોથી પર (દિગંબર) ણીને, કૃષ્ણરૂપ પરમાત્માની સમીપ ખડો થાય છે. આત્મારૂપ ગોપી, સ્ત્રી જાતિને અનુરૂપ સર્વ પ્રકારની લગ્નજનો પરિત્યાગ કરીને પરમાત્માને વિશુદ્ધ પ્રેમથી વંદન કરે છે ત્યારે આત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચેનો દ્વૈતભાવ વિનષ્ટ થાય છે. વિશુદ્ધ પ્રેમનાં ફલની પરિણતિ થાય છે. આત્માને કોઈપણ પ્રકારનો ભય કે આશંકા નથી રહેતાં. પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર માટે કેવા અપૂર્વ ઉત્સાહ અને અનેરી ભક્તિની જરૂર છે તે ગોપીઓ અને કૃષ્ણના રૂપક ઉપરથી યથાર્થ રીતે સમજી શકાય છે. જીસસ પોતે પણ આત્માની કન્યા સાથે તુલના કરતો. સોલોમનનું મહાગીત પણ આત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચે વિશુદ્ધ સ્નેહરૂપી એકતાનું નિદર્શક છે

દયાળુ, શાન્ત, સત્ય, નીતિમાન, નમ્ર અને ક્ષમાશીલ મનુષ્યોને પરમાત્મા પ્રત્યે અદ્ભુત પ્રેમ જાગે છે એવા મનુષ્યોની પરમાત્મા સાથે એકતા થઈ શકે છે સર્વ ઉચ્ચ ગુણવાળા મનુષ્યોને જ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. ઉચ્ચ ગુણોથી સદાચરણની તીવ્ર ભાવના પરિણમે છે. ઉચ્ચ ગુણોથી ચિત્તની ખરી શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય છે ઉચ્ચ ગુણોથી લાલસાઓનું નિવારણ થઈ શકે છે. આત્માના ગુણ આનંદ સ્વરૂપનો આવિર્ભાવ થાય છે. સત્ય ત્યાગવૃત્તિનો યથાર્થ રીતે આવિષ્કાર થાય છે. એ ત્યાગ વૃત્તિથી જ મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ત્યાગવૃત્તિથી જ આત્માનું અધિરાજ્ય જામે છે. ત્યાગવૃત્તિના પરિણામે આત્મા પરમાત્મપદનો અધિરાજ્ય અને અધિષ્ઠાતા બને છે.

જનતાને ત્યાગવૃત્તિમા પ્રાય. આનંદ કે આકર્ષણ નથી લાગતા. ત્યાગવૃત્તિના લાભ શા શા છે તેનું જ્ઞાન પણ ખડું જોઈ મનુષ્યોને હોય છે. ત્યાગવૃત્તિથી જ શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ સંભવે છે. કોઈપણ વાસ્તવિક ઉન્નતિ ત્યાગ વિના સર્વથા અસંભવ્ય છે. ત્યાગવૃત્તિથી જ આત્માની પ્રગતિમાં અતરાયરૂપ આવરણો ફેર થાય છે. ત્યાગવૃત્તિથી જ જે તે ખરા ઇષ્ટ કાર્યો થઈ શકે છે. હા ત. બાળ વિદ્યાર્થી રમકડાનો ત્યાગ કરે છે તો જ તે અભ્યાસ કરી શકે છે. આળસ્યનો પરિત્યાગ થાય તો જ પ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે,

સુખના ઇચ્છુકે હું ખના કારણરૂપ સર્વ પ્રવૃત્તિઓનો પરિત્યાગ કરવો જોઈએ. સુખ અને દુઃખના માર્ગો છેક નિરાળા છે એટલું

તો સુખના વાગ્ધુકે જાણવું જ જોઈએ. સુખના વાગ્ધુકથી હું ખને માર્ગો ન જ જવાય. ભૌતિક લાભ માટે જે પ્રકારનો ત્યાગ આવશ્યક છે તે ત્યાગ અને આત્મસાક્ષાત્કાર માટે આવશ્યક ત્યાગમા ઘણો ફેર છે, એ દરેક સુખ મનુષ્યે સારી પેઠે સમજવું જોઈએ, પહેલા પ્રકારના ત્યાગમા મનુષ્યને ઘણીવાર હું ખ થાય છે. જે તે વસ્તુઓના ત્યાગથી તેના ચિત્તને કંઈ ને કંઈ અસુખ અવશ્ય થાય છે. અમુક વસ્તુઓનો ત્યાગ થાય તો ખીજી વસ્તુઓનો બોલો આવી પડે છે એવું પણ બને છે આત્મસાક્ષાત્કાર નિમિત્તે કરેલા ત્યાગમા એવું કંઈ નથી બનતું આત્મસાક્ષાત્કારના ત્યાગમા મનુષ્યને જોર પ્રકારનો આનંદ રહ્યા કરે છે જે તે વસ્તુના પરિત્યાગથી આત્મા જોઈવરે અંશે સ્વતંત્ર થાય છે. ત્યાગથી નિરપૂર્વવૃત્તિ વૃદ્ધિંગત થાય છે ત્યાગથી ઇચ્છાઓ અને વાસનાઓમા ઘટાડો થાય છે ત્યાગથી શ્રેષ્ઠ લાભો પરિણમે છે. નિરપૂર્વવૃત્તિથી સર્વશ્રેષ્ઠ સ્વતંત્ર દશાનુ ભાન થાય છે એમ યતજલ્દી કહે-છે.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય સુશ્રદ્ધાથી અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય એ સર્વ જીવોનો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે. પરમાત્માના અધિરાજ્યરૂપ દિવ્ય સ્થિતિ જગતના સર્વ જીવોને માટે મહામૂલ્ય વારસો છે પરમાત્માના પુત્ર ગણાતા ઇસુને કે કોઈ ખીજા મહાન ગણાતા પુરુષને જ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે એમ નથી, ખૂદ ઇસુએ તો સર્વ જીવોને ઇશ્વરના પુત્રરૂપ ગણી, જે મનુષ્ય ખરા સન્માર્ગે ચાલે તેને પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે એમ સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું છે. પરમાત્માના અધિ-

રાજ્યની પ્રાપ્તિમાં મહાન્ ધર્મોના સંસ્થાપકોરૂપ વિશ્વની વિભૂતિઓએ ન્યાત જાત આદિને લેદ્દ ગણ્યો જ નથી. એવા હુદ્દ અને ઢોંગરૂપ લેદ્દો મહાપુરુષોને અમાન્ય જ હોય. તાત્પર્ય એ કે, પુણ્યપથે આલંતાર કોઈપણ મનુષ્યને માટે પરમાત્માના અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિ શક્ય છે. શયતાનના પુત્રો જેવા હુદ્દ મનુષ્યોને જ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય અસંભાવ્ય થાય છે.

સુખ, આધ્યાત્મિકતા અને શક્તિ અહંભાવના નાશથી પરિણમે છે. મનુષ્યમાં અહંતાનો આવિર્ભાવ થાય છે ત્યાં સુધી તેનું અધઃપતન થયા કરે છે. અહંતાનો નાશ થાય અને પરમાત્માનું જ શરણુ સ્વીકારાય ત્યારે આત્મા ઉન્નતિને પથે સંચરે છે. અહંતાનો નાશ થતાં, મનુષ્યમાં અજળ પરિવર્તન થાય છે. તે પરમાત્માઓમાં સ્થાન લેવાને પાત્ર જનતો જાય છે. ‘અહંતા હોય ત્યાં જીવનનો નાશ જ હોય, અહંતાનો અભાવ હોય ત્યાં ખરાં જીવનની પ્રાપ્તિ હોય’ એ આધ્યાત્મિક સૂત્રનું સ્ફુટ સૌ કોઈએ ગરોબર સમજવાનું છે.

મનુષ્ય પોતે પાપી છે એવો જ વિચાર કર્યા કરે ત્યાં સુધી તે પાપી રહે છે. મનુષ્ય અહંભાવ અને લાલસાઓને તિલાંજલી આપી, પોતે પરમાત્મા છે એવી શ્રદ્ધા રાખવા માંડે છે એટલે તેનું ગૌરવ સાહજિક રીતે વધવા માંડે છે. પરમાત્મ પદના ભોક્તા થવાની પાત્રતાનો તેનામાં આવિર્ભાવ થાય છે. અહંતા હોય ત્યાં

સુધી કોઈ પણ ઉચ્ચ આદર્શની સિદ્ધિ મનુષ્ય શક્ય જ નથી. આથી અહંતાનો ભોગને જીવનમાં સાદૃશ્ય તેમજ પરમાત્માનાં અધિરાજ્ય માટે અત્યંત આવશ્યક છે.

ખરેખરા મહાપુરુષો અહંતાનો વિચ્છેદ કરવા નિમિત્તે ‘હું’ વિશેરે શબ્દોનો ભાગ્યે જ પ્રયોગ કરે છે. તેઓ પોતાને માટે અકર્તૃ દૃષ્ટિથી જ બોલે છે આ સામાન્ય સત્ય પણ જનતાથી યથાર્થ રીતે નથી સમજાતું, તે વિચિત્રતાની પરાકાષ્ઠા જ ગણી શકાય. મહાપુરુષોની અકર્તૃ દૃષ્ટિથી બોલવાની રીતથી તેમના અહંભાવના વિચ્છેદનું નિદર્શન થઈ શકે છે. મહાપુરુષોની આ અહંભાવ રહિત વૃત્તિનો જેમને યથાર્થ પ્રત્યય કે પરિચય નથી થયો તેમને મહાપુરુષોનાં સ્વભાવિ નિરર્થક જેવાં નીવડે છે. મહાપુરુષોના અહંભાવના વિચ્છેદની પ્રતીતિને અભાવે સુદરમાં સુદર બોધવચ્ચનો પણ ઘણીયે વાંચ અર્થરહિત થઈ પડે છે,

પરમાત્મા સર્વ આત્માઓમાં છે, સર્વ આત્માઓ પરમાત્મામાં છે એવો ભગવદ્ ગીતાનો મત છે. આથી જ ગીતામાં કહ્યું છે કે-

“હું સર્વ જીવોની અંદર પણ છું અને ગહાર પણ છું. હું સર્વથી દૂર પણ છું અને સમીપ પણ છું. મારી સૂક્ષ્મતાને કારણે, હું દૃષ્ટિ-ગમ્ય નથી. મારા વિભાગો ન થયેલ હોવા છતાં હું પ્રત્યેક જીવમાં દ્વિત રહું છું. હું સર્વ જીવોનો આધાર છું. સર્વનું ભક્ષણ (નાશ) અને ઉત્પત્તિ પણ મારાથી જ થાય છે.”

અપૂર્ણ

(૧) શબ્દરત્નમહોદધિ

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જૈન ગ્રંથમાળા તરફથી સંસ્કૃત ગુજરાતી આ કોશનો ૧૨ો ભાગ શ્રી વિજય નીતિસૂત્રિ વાચનાલય તરફથી સમાધાનનાર્થે અંગેને ભેટ મળેલ છે.

ધણા વર્ષોના પ્રયત્નોનાડે આ મહાન શબ્દકોશ પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજશ્રી વિજયનીતિસૂત્રિશ્વરજી મહારાજના શિષ્યગ્ન પન્થામજી શ્રી મુક્તિવિજયજી મહારાજે તૈયાર કરેલ તે આજે પ્રગટ થાય છે. સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ માટે તેમજ ગુજરાતી ભાષાનું જ્ઞાન ધરાવનાર બાહ્યોને સંસ્કૃત ભાષાનો પરિચય થવા માટે આ એક ઉપયોગી કોશ બન્યો છે. પન્થાસ વર્ષ પહેલાં એક સંસ્કૃત-ગુજરાતી કોશ અને ભાવનગરના એક નાગર યુદ્ધરથે બહાર પાડેલ હતો, પરંતુ હાલમા તેની એક પાંચ કોપી ઉપલબ્ધ ન હતી તેવા ધણી જરૂરીયાતવાળા પ્રસંગે આ કોશ પ્રગટ થવાથી અભ્યાસીઓ માટે એક આવકારદાયક વસ્તુ બહાર પડી છે એમ અંગે ગાનીએ છાંએ.

આ કોશમા પ્રથમ સંસ્કૃત શબ્દ, પછી લિંગ અને જાતિનિર્દેશ, શબ્દોના વિમલ અથવા મૂળ પ્રકૃતિ અને પ્રત્યય, તેમજ તેના શક્ય ગુજરાતી અર્થ તેમજ ક્રોધ રથજે ઉપયોગી શાસ્ત્રોના પ્રમાણે, ધાતુ અને ક્રિયાપદોના સમૂહ, ગણ, ધાતુનો પ્રકાર તથા નામ-ધાતુ, સૌત્ર ધાતુઓ, કડવાદિ ધાતુઓ તથા ધણી ઉપયોગી ધતુઓ વત્ત માન કાળના રૂપ સાથે જતા-વેલા છે વિગેરે અનેકવિધ હકીકત આ કોશમા આપવામા આવેલી છે

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યના હેમોપ, અભિમાન-ચિંતામણીના સર્વ શબ્દો, તે સિવાય જૈન દર્શનના પ્રાકૃત શબ્દોને સંસ્કૃતમા મૂકી અર્થ સાથે આ

કોશમા સંમહિત કર્યો છે. આયુર્વેદ, જ્યોતિષ, વૈદિક અને જૈનાગમને લગતા શબ્દોનો ખાસ સંમહ કરેલ છે.

આ કોશ તૈયાર કરવા માટે સંપાદક મુનિ મહારાજે અનેક સંસ્કૃત કોશ અને ગ્રંથોના આધાર લીધેલા છે વિગેરે કારણેથી આ એક ભાષાશાન અને સાહિત્ય માટે ઉપયોગી વસ્તુ બની છે.

આ કોશમાના સાંકેતિક શબ્દોની સમજ પશ્ચ સાથે આપવામા આવી છે.

આ કોશમા જ થી ઘ સુધીનો શબ્દસમૂહ આપવામા આવેલો છે.

એકદર રીતે આ કોશ ધણો જ ઉપયોગી લાગે છે અને અભ્યાસીઓને તે ઉપકારક વસ્તુ છે. તેનો બીજો ભાગ જલદીથી પ્રગટ થાપ એમ અંગે ધન્યજીએ છાંએ.

પ્રકાશક સરથાના સેક્રેટરી શેઠ ભોગીવાય-બાહ સાકગચંદ સંપાદક પન્થાસજી મહારાજ તથા પૂજ્યપાદ આ શ્રી વિજયનીતિસૂત્રિજી મહારાજની છાંઓ આપી ગુરુમકિત પશ્ચ દર્શાવી છે. કિ મત શ. ૮-૦-૦ પ્રકાશકને ત્યાંથી મળશે.

(૨) વાલો ગામડામાં:-લેખક સોમાભાઈ ભાવ-સાર, કિ ૦-૪-૦

(૩) રજપુતાણી અને બીજી વાલો

લેખક ધૂમકેતુ, કિ ૦-૨-૦

(૪) કાળીયાર અને બીજી પ્રાણીકથાઓ લેખક મનુભાઈ નેધાણી કિ. ૧-૮-૦ (તરજુ ગ્રંથમાળા પૂરત બારસુ)

આચાર્યશ્રી વિજયવલ્લભસૂરિના વિહાર

પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્વિજયવલ્લભ-
સૂરીશ્વરજીએ પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્ય આદિ મુનિ-
મંડલ સાથે લુધીઆનાથી મહા શુદ્ધિ ૧૩ તા.
૨૧-૨-૪૦ સુધવારના દિવસે વિજય મુદ્દર્તમાં
હુશીયારપુર તરફ વિહાર કર્યો. વિહાર સમયે કેટલાક
જેનો હાજર હતા. આચાર્યશ્રીજીએ માંગલિક
સંમળાવ્યું અને તે વખતે લાલા ગોકળચંદ વીરચંદ
શ. પં૦૧) રકુલને માટે બહેર કર્યો. ઉપસ્થિત
સ્ત્રી-પુરુષોને વિવિધ પ્રકારના પચ્ચકખાણ આપી
આગળ વધ્યા. આચાર્યશ્રીજીએ બોધરા ગામમાં

પધારી વિશ્રામ લીધો. રાતના સમયે ઘણા બધાઓ
એ પ્રભુપૂજા, દેવદર્શન, ગુગાર ન ખેલવો આદિ
નિયમો લીધા હતા. અત્રેથી તા. ૨૩ મીના વિહાર
કરી ફોર પધાર્યો. નગરપ્રવેશ ધામધુમયો થયો.
લુધીઆનામાં આચાર્યશ્રીજીની અધ્યક્ષતામાં વિહાર-
જલ્લામાં ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યો છે, માણસો અને
પશુઓ અન્ન-ધાસ વિના તરફડી તરફડી મરતાં બધાં છે
તેઓની સહાયતા માટે સારું કંઈ એકચિત થવું હતું.

ફોરથી તા. ૨૪ મીના વિહાર કરી ગુરખા

(૫) શરદઆયુની બાળવાતો (શરદઆયુનો
જીવન-ઝરમર સાથે) કિં ૧-૮-૦

અનુવાદક:-રમણલાલ વી. સોની. પ્રકાશક
ગુર્જર અંધરતન કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તો-અમદાવાદ
ઉપરના બે થી પાંચ નંબરના ચાર અંશે લઘુ છતાં
બાળોપયોગી છે. બાળસાહિત્ય હાલમાં કેટલુંક પ્રગટ
થવા લાગ્યું છે, જેની પણ સંખ્યાનુસાર જરૂરીયાત
હતી. શ્રી ગુર્જર અંધરતન કાર્યાલયના સંચાલક
ભાઈ શંભુલાલ જગશી જેમ સારા સારા ગુર્જરાતી
બાષાના નોવેલો પ્રગટ કરી રહ્યા છે તેમ આ બાળો-
પયોગી સાહિત્ય પણ તેવું જ સરલ અને સુંદર
બાળકો માટે પ્રગટ કરે છે. ઉપરાંત ચારે અંશે
લઘુ છતાં બાળકો માટે વાંચવા લાયક છે. મળવાનું
કેસાણું પ્રકાશકને ત્યાં.

(૬) આસ્તિકતાનો આદર્શ યાને નાસ્તિક
મતવાદનું નિરસન, ભા. ૨ જો.

લેખક મુનિરાજ શ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજ
આસ્તિકતા કોને કહેવી તે સંગ્રહમાં લેખો
આપેલા છે, જે કેટલાક વાંચતા આસ્તિકતાનો ખાસ
આવી શકે છે. આ તેનો બીજો ભાગ છે, પહેલા
ભાગમાં શું છે તે જોયા સિવાય ત્રિશેષ કંઈ પણ
લખી શકાય નહિ.

વીરશાસનની ભેટ તરીકે આ પુસ્તક પ્રગટ થયેલ છે.

પ્રકાશક : શ્રી વીરશાસન કાર્યાલય,
રતનપોળ-અમદાવાદ

(૭) સમી સાંજનો ઉપદેશ. (શ્રીદશવૈકાલિક સૂત્ર)
શ્રી પૂજ્યભાઈ જૈન અંધમાળાનું પુ. ૪૮ પૃ. છે.

સંપાદક ગોપાલદાસ જીવાભાઈ પટેલ છે.
તેઓશ્રીએ આ સંસ્થા તરફથી કેટલાક આગમ અને
અંશેના સારરૂપે ઘણા અંશે પ્રગટ કરેલ છે તે જ
રીતે આ અંશ શ્રીદશવૈકાલિક સૂત્રના છામનુવાદ
તરિકે પ્રગટ કરેલ છે, જે મનન કરવા જેવું છે.

ગામના વિશ્રામ કરી તા. ૨૫ ના દિવસે ફગવાડામાં ધામધૂમથી પ્રવેશ કર્યો અને લાલા દેવીચંદ્ર બાબુ-રામજીનું એક ઘર હોવા છતાં બહારથી પધારેલા મહેમાનો-સાધર્મિક બંધબેંધો તથા આચાર્યદેવનું ધણુ જ સુંદર સ્વાગત કર્યું હતું.

અત્રેથી વિદ્યાર કરી મહા વદિ ૮ તા. ૧-૩-૪૦ શુક્રવારે દુશીયારપુરમાં ધણા જ સમારોહથી પ્રવેશ કર્યો હતો. દુશીયારપુર શ્રીસદાયે પોતાના નગરને ધણા વર્ષે આચાર્યશ્રી પાવન કરતા હોવાથી નગરપ્રવેશની તૈયારી કરી મહા વદ ૮ તા. ૧-૩-૪૦ શુક્રવા-ગ્નો દિવસ દુશીયારપુર (પંચજ)ની જનતા માટે અપૂર્વ હતો.

આમ પંચજકેશરી શાસનપ્રભાવક સુવિદિત જ્ઞાનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસુરોચીજી મહારાજ પો-તાના શિષ્યમંડલ સાથે ફગવાડાથી વિદ્યાર કરી રોહાણા, તનોલી, હીંગુર આદિ ગામોમાં વિચરતા દુશીયારપુર આવતા તેમનું ચોખ્ખું સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. સામૈયા સાથે નગરપ્રવેશ કર્યો. સામૈયામાં ચુરદેવની તસવીર વિગેરે પુષ્કળ સામગ્રી હતી. ૨૪ ગેટ (દવાળા) સુશોભિત થઈ રહ્યા હતા.

સામૈયુ સંદેશમાં ફગેને સનાતન ધર્મરક્ષણના વિશાલ રથાનમાં પહોંચી સમાપ્ત થયું અને એ જ સ્થલે જાહેર વિરાટ સભા પડિત ચિવદત્ત શાસ્ત્રીજીની અધ્યક્ષતામાં બેસાણી.

પ્રથમ શ્રી તિલકવિજયજીએ આચાર્યજીના વિષયમાં ભાષણ આપ્યું હતું તથા અન્ય પ્રવચનો પછી અભિનંદન પત્રો આપવાના વિધિવિધાન આ પ્રમાણે થયા હતા. પ્રથમ દુશીયારપુર વિદ્વાન મંડળીના તરફથી સંસ્કૃત અભિનંદન પત્રો અને કવિઓએ કવિતા દ્વારા, શ્રી જૈન સંઘના તરફથી હિન્દીમાં લાલા અમરનાથજી અને નગરવાસીઓ તરફથી હાઉંમા પડિત દુર્ગાદાસે અભિનંદન પત્રો સભાને વાંચી સભળાવ્યા ને આચાર્યશ્રીજીના કરકમશેમાં સાદર અર્પણ કર્યો.

સમય વધુ થઈ જવાથી આચાર્યશ્રીજીએ સક્ષિપ્તમાં પણ મનનીય મનોહર દિવ્ય દેશના આપતા બહુવિધ કે આપે મને માનપત્રોના બારથી એવો તો દેશની દીધો છે તે તો હું પોતે બહુ કે ચાની મહારાજ બહુ પરતુ આપે તો સંજ્ઞાતા, એક્યતા, કૃતજ્ઞતાને પરિચય આપી પોતાના મનો-રથો સફળ કર્યા છે. કવિઓને તો અત્યુક્તિ દોષ લાગતો નથી કેમ કે મેરતુ સંરસા અને સરસવતી મેરુ જનાવતો એ કવિઓનું કામ છે. જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ આદિ વિવેચન કરી આગળ ચાલતા જણાવ્યું કે હિન્દુસ્થાનીઓ બુદ્ધાભૂતખેરીઓ થઈ ગયા છે. વાણીઅ વિદ્યા કરીને પોતાનું કામ કાઢવામાં કુશળ થઈ ગયા છે. આપે અભિનંદન પત્રોદાગ અને કવિઓએ કવિતાદ્વારા મારા માટે જે ઉચ્ચ ઉદ્દેશો કાઢ્યા છે તેની કીમત તો ત્યારે જ અંકલ્ય કે તે ઉચ્ચ ઉદ્દેશોને લાયક પોતે બને, અમલમાં મૂકે. ધર્મ ધર્મ સૌ કામ કહે છે પણ ધર્મના તત્ત્વને સમજનારા ને આચરણમાં મૂકનારા કેટલા હોય છે ત્રિગેરે વિગેરે હૃદયરપશી વિવેચન કરી સભાને મુગ્ધ કરી દીધી હતી.

પ્રમુખ રથાનેથી પડિત ચિવદત્તજીએ સુંદર વિવે-ચન કરી આચાર્યશ્રીજીનો આભાર માન્યો હતો.

અચાર્યશ્રીજી વાજતેગાજતે શ્રી સંઘની સાથે ઉપાશ્રયે પધાર્યો અને નવીન વિશાલ ઉપાશ્રયને જોઈ પ્રસન્ન થયા હતા. આચાર્યશ્રીજી દરોજ વિવિધ વિષયો પર વ્યાખ્યાન આપે છે મહોત્સવની તૈયારી ચાલુ છે. વતન મુનિરાજનેની વડીદીક્ષા અને જ થનાર છે.

પત્રવ્યવહાર નીચેના શીરનામે કરવો.

મારદેવલાલ પૂરણુચંદ ટેકચંદ જૈન

દુશીયારપુર (પંચજ)

પડી દીક્ષા

શ્રી. શુ. ૧ તા. ૧૦-૨-૪૦, રવિવારે રાજ-
યોગની શરૂઆત થયે આચાર્યદેવની અધ્યક્ષતામાં
પંત્યાસજી શ્રી સમુદ્રવિનયજી મહારાજે મુનિશ્રી
વિશ્વવિનયજી અને વૃદ્ધિવિનયજીને ધામધુમપૂર્વકે
પડી દીક્ષા આપી. દીક્ષા સમયે સાધુમંડલ, સાધ્વીજી
શ્રી દેવશ્રીજી આદિ સાધ્વીમંડલ હાજર હતું અને
સદ્ગૃહસ્થોથી સભારથાન ચિહાર ભરાઈ ગયું
હતું. બહારગામથી અમદાવાદ (ચ.હ.પુર,વાલા શેઠ
મોહનલાલ મગનલાલ આદિ સંભાવિત સદ્ગૃહસ્થોની
હાજરી તરી આવતી હતી.

દીક્ષાનંતર મુનિશ્રી વિશ્વવિનયજીએ અસરકારક
ભાષણ આપ્યું હતું. વિધિવિધાન પત્યા પછી શ્રી
આચાર્ય ભગવાન શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ સાથે વાજતે-
ગાજતે દર્શન કરી ઉપાશ્રયે પધાર્યા.

અપોરે શાંતિરનાત્ર વિધિ સહિત સાનંદ ભણા-
વવામાં આવ્યું. આચાર્યશ્રીજીએ વચ્ચે વચ્ચે શાંતિ-
રનાત્રનો અર્થ સમજાવી સોકોના હૃદયને પ્રકુલિત
કયું હતું. દેવદ્રવ્ય આદિની ઉપજ પણ સારા
પ્રમાણમાં થઈ.

કાંગડાનો સંઘ

હુશીયારપુર(પંખમ) થી આચાર્ય શ્રીદેવ
જયવલ્લભચરિત્ર મહારાજની અધ્યક્ષતામાં કદ-
નાનકચંદ નાહરગોત્રીએ શ્રી. શુ. ૨ તા. ૧૧-૩-૪૦
સોમવારે પ્રાચીન તીર્થ શ્રી કાંગડાનો સંઘ કર્યો
છે. હુશીયારપુરથી કાંગડા ૬૦ મીલ યાત્ર છે. સંઘ-
યાત્રાલુઓ સારી સંખ્યામાં સંમિલિત થયા છે.

મુખ્ય, અમદાવાદ, ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, મારવાડ
વિગેરેથી આવનાર યાત્રુઓ દીક્ષી થઈ સીધી મેઢ
લકનમાં જલંદરથી હોશીયારપુર આવી તીર્થ
મેઢર લારીદારા ઠેક કાંગડા પહોંચી શકે છે

જેને રેલમાં જવા હચ્છા હોય તે સીધી મેઢ
લાકનમાં અમૃતસર થઈ, પઠાણકોટ થઈ, કાંગડા
રોડને ઉતરી એ મીલ લગભગ કાંગડાભવન જે
ધરતીકંપમાં ઉત્તર થઈને નવું વસેલ છે ત્યાં
પહોંચી ધર્મશાળામાં ઉતારો લઈ, ત્યાંથી દોઢેક માઈલ
કાંગડાનો જુનો કિરોડો છે તે જોમાં પ્રાચીન શ્રી
ઋષભદેવની પુરુષપ્રભાણ લગભગ ધાતુની પ્રતિમા છે
ત્યાં જઈ યાત્રા, સેવા-પૂજનો લાભ લઈ શકાય છે

ગુજરાતી ભાષાંતરનો ગ્રંથો.

(મળી શકેલા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતરનો સુદ્ધ બોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદ્મ પૂજા (અર્થ મહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકાશ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિગતિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુત્તર (અર્થસહિત શાસ્ત્રો)	૧૧૧
શ્રી આત્મવશભ જૈન ચતુર્નાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુત્તર અર્થ સહિત (શુ)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોગાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મગિન્દુ આવૃત્તિ ગીત	૨)	કુમારપાળપ્રતિબોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નગરન ' ભામાશાહ "	૨)
શ્રી ત્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ મહાની વાયવેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાઇડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નરાજી પ્રકાગી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ ૧૩૫ સ્તવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચ પદમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપનોક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાન	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુ ૧)	૦૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિક્રમણ્યુ અર્થ મહિત	૦૧૮
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧
શ્રી શત્રુગ્નય તીર્થ સ્તવનામલી	૦૧૮	શ્રી પાપાગનાનનો રામ, ચરિત્ર (અર્થ યુક્ત)	૨)
શ્રી જ્ઞાનાચન કાવ્યકુંજ	૦૧૧	" " " રેશમી પુકું	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસખતિકા	૧)	સતી સુરસુદગી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પચપગમેથી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	મ વેગદુમ કદલી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	શત્રુગ્નયનો પંદરમો ઉદાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" મેળમો ઉદાર	૦૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા ૧ ભા	૨)	શ્રી વીરગાનક પૂજા અર્થ મહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન જીવનો	૧)	શ્રી તીર્થકર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિંગનું યુદ્ધ યાને મહાગાન ખાગવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

સખો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧. માયાની સંભાર	...	(પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિજયજી મહારાજ)	૨૩૫
૨. કશે છે શોક શું કરવા ?	(આ. શ્રી વિજયકરચરુચરિત્ર મહારાજ)	૨૩૬
૩. વાગ્યક અને શ્રોતાને સૂચના	(" ")	૨૩૭
૪. પરમ પરાક્રમી કોણ ?	૨૪૧
૫. સુખ—દુઃખ	(ઉપધૃત)	૨૪૨
૬. શ્રી શ્રુતજ્ઞાન	...	(પંન્યાસ શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ)	૨૪૪
૭. ધર્મશર્માભિયુદય મહાકાવ્ય : અનુવાદ...	(૩૧૦ ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા)		૨૪૬
૮. પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને લ્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?		(મુનિ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	૨૫૨
૯. લક્ષ્મીની લીલા !	૨૫૬
૧૦. પ્રભુદર્શનનો તલસાટ	...	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી)	૨૫૬
૧૧. સંયમ	...	(અનુભવભાષી B. A.)	૨૫૮
૧૨. વર્તમાન સમાચાર	૨૬૬

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

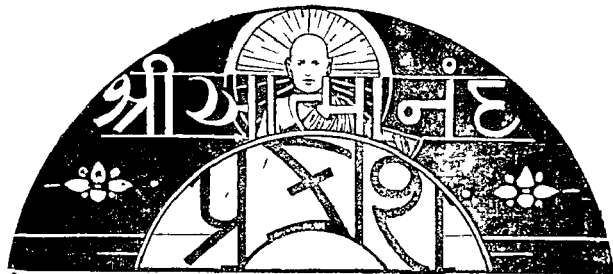
નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિદ્વંસપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ખીજા પ્રાચીન અમરકારિક પૂર્વાચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રત્નાકર પરચીરી, અને જે મંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલ છે. બીજા કાગળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયકાર ગ્રંથમાં છપાયેલ, સુશોભિત પાઈડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને જે પૂજ્ય પાદ ચુર મહારાજશ્રીની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ ભકિત નિગિત સાથે આપનામાં આવેલ છે. અટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્રણથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની દીકરીટો એક ચુક માટે મોકલવી.

ક્રમો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા-સાવનગર.

ખેદજનક અવસાન

અત્રેના આગેવાન ગૃહસ્થ શેઠ તારાચંદ ઇચ્છાભાઈના સાઠ વર્ષની વયે ગત ચૈત્ર સુદિ ૧ ને રોજ થયેલ અવસાનની તોષિલેના અમે દિલગીરી વ્યક્ત કરીએ છીએ. સદ્ગતે જૈન મુખાવની ચોખ્ખી સેવા કરી હતી, તેમ જ આ સમાના તેઓ લાંબકે સેમ્પર દતા, અમે સદ્ગતના આત્માની શાન્તિ ઇચ્છીએ છીએ.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિક પૃષ્ઠ વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

दुस्तेक • ३७ भु •

आत्म सं ४४

वीर सं. २४६६ क्षेत्र

अंक • ६ भो

* *

विक्रम सं. १९८६ अग्रील •

मा या वी सं सार

यह ससार सुपनशी भाया, मातपिता अरु डौन है लाया,
 पादलरंग अरु तरुवर छाया, पल्लवर मिल अटपट पलटाया. यह० १
 करिवर कान अपल अपकारा, नारीका नेह निर्जर नलधारा,
 उदधि तरंग तुरंग तरलता, वायुवेगहत मेघ वरसता. यह० २
 नारीका नयन कुमनिष्ठी भतियां, कायरकंप पुराणुष्ठी प्यतीयां,
 साधुसभागम तथागतकहनी, वेदधर्ममे ह्यामनि रहनी यह० ३
 वैसी उपमा धृत है तिनमे, कमला कुटुंण प्रमुष्ण ध्वजमीनमे,
 मेल भिद्यो सो होवत न्यागे, पिछड गयो नय क्यो कर ध्याये. यह० ४
 तुं नही किसीका कोह नही लेग, भूरभ अरु अरु मानत मेरा;
 (वज्रयानंद भतियंद सुसागे, पान करो होवे कांति उज्जगे. यह० ५

प्रवर्त्तक श्री कांतिविजयजी भडाराज

१. वाते। २. ध्वजमीन=मीनध्वज नाम

કરો છો શોક શું કરવા ?

તમે જન્મ્યા હતા જ્યારે,	હતું ધન કેટલું ત્યારે ?	
ગુમાવ્યું મેં બધું માની,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧
ઘણી લક્ષ્મી હતી જ્યારે,	વિસારીને પ્રભુ ત્યારે;	
બન્યા કંગાળ અત્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૨
જીવાનીમાં દીવાના થઈ,	ભૂલાબ્યાં ધર્મકૃત્યોને;	
થયા ઘરડા નથી બનતું,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૩
આકરાં ઝેર બહુ પીધાં,	મરણની ખીક છોડીને;	
મરણ આવી બહુ જ્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૪
મળેલી સર્વ શક્તિથી,	અશક્તોને સતાવીને;	
હીનશક્તિ થયા જ્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૫
દયાની ભિખ ના આપી,	દયાળુ થઈને દુઃખિયાને;	
દયા મળતી નથી જ્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૬
સતોષી ક્રુદ્ધ તૃણાઓ,	અવરના પ્રાણ લૂંટીને;	
લૂંટાતાં પ્રાણ પોતાના,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૭
ચઢીને માનને ઘોડે,	હૃદય બાળ્યાં ઘણાઓનાં;	
હવે બળવા વખત આવે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૮
દશા માઠી નિહાળીને,	અવરની ધ્યાન ના દીધું;	
દશા માઠી થઈ જ્યારે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૯
પડ્યા પર પાડુઓ ભારી,	ઘણા રાજ થયા મનમાં;	
તમારે વારે આવ્યો છે,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧૦
કર્થો આરોપ પુદ્ગલમાં,	સુખને સુખ મેળવવા;	
નિરાશા અંતમાં મળતાં,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧૧
બધું જોઈને હોંશે,	કરેલી દેહની સેવા;	
અંતમાં રાખ સહુ બનતાં,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧૨
ન જોયો તત્ત્વદૃષ્ટિથી,	સુખદ સાચો સરલ રસ્તો;	
દુઃખદ રસ્તે ભૂલા ભટકી,	કરો છો શોક શું કરવા ?	૧૩

—આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ

વાચક અને શ્રોતાને સૂચના

શ્રી વિજયકરતૂરત્તરિણ મહારાજ

કોઈ પણ લખાણ-પછી તે લેખના રૂપમા હોય, પુસ્તકના રૂપમાં હોય, પત્રના રૂપમાં હોય અથવા અન્ય કોઈ રૂપમાં હોય, તથા કોઈ પણ વક્તવ્ય લાખણના રૂપમા હોય, ઉપદેશના રૂપમા હોય, વાતચીત કરવાના રૂપમા હોય, અથવા અન્ય કોઈ રૂપમા હોય, ગમે વસ્તુઓ વિશ્વની અદર મનુષ્યને વિચરવાના વિશાળ પથ છે લખાણ તથા વક્તવ્યરૂપ વિશાળ પથના સખારૂપ નાના નાના અનેક પથો છે મનુષ્યો પોતાની બુદ્ધિ તથા ઇચ્છાનુમાર સર્વ પથોમા પ્રયાણ કરી રહ્યા છે. કોઈ પણ પથ મનુષ્ય-પ્રયાણથી શૂન્ય નથી ભિન્ન ભિન્ન પથમા પ્રયાણ કરનાર મનુષ્યો એકબીજા મનુષ્યોને પોતપોતાના પથમા પ્રયાણ કરાવવા સતત પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે ઘણાખરા મનુષ્યોનો એવો મત છે કે જે પથમા અધિક મનુષ્યો પ્રયાણ કરતા હોય તે પથમા પ્રયાણ કરવું અત્યંત શ્રેયસ્કર છે કેટલાક મનુષ્યો અશુદ્ધ પથથી જાત હોવા છતાં પણ ઘણા મનુષ્યોથી બુદ્ધિ પડવાના તથા કેટલીક આપત્તિઓના લયથી શુદ્ધ પથ તરફ દૃષ્ટિ સુધ્ધા કરતા નથી. કોઈ કોઈ સત્તાવલંબી અસત્ય તથા અગ્રાહ્યને ત્યાજ્ય સમજી મનુષ્યોના અસત્ય આરોપો, નિદાઓ તથા તિરસ્કારો તરફ ક્ષિયિત માત્ર પણ લક્ષ આપતા નથી, અને સત્ય તથા ગ્રાહ્ય મોર્ગનું અવલંબન લે છે. કેટલાક

મનુષ્યો તો પરમાર્થ મમત્યા વગર એકબીજાની દેખાદેખીથી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરતાં કબુસાઈ ધારણ કરી બીજાની મમતિ ન ગ્રહણ કરી આંખો મીંચીને, કોઈ પણ પથમા પ્રયાણ કરતા મનુષ્યની પાછળ પ્રયાણ કરવા આંચકો ખાતા નથી. હુનિયામાં જેટલા પ્રકારના લખાણો તથા લાખણો છે તેટલા જ પ્રકારના પથો છે, અને તે પથો નિરતર વહેન થયા જ કરે છે પથોમાં કેવલ ગમન જ થતું નથી પણ આગમન પણ થાય છે આગમન કરતાં ગમન કરનાર નુકશાન વેડી પાછા ફરનાર મનુષ્યો, પથમાં ગમન કરનારને, પહેલ પ્રથમ જનારને પથમા પ્રયાણ કરવાથી થતા નુકશાન બતાવી તેઓને પાછા ફરવા પ્રેરણા કરે છે, તો તેઓ તેના કથનનો અનાદર કરી હસી કાઢે છે અને અનેક પ્રકારના દોષોથી દૂષિત કરે છે જ્યારે તેઓ નુકશાનીના ખાડામાં ઉતરે છે ત્યારે પશ્ચાત્તાપૂર્વક અઘળું નષ્ટ કરીને પાછા ફરે છે લખાણો તથા લાખણોથી અભિપ્રાયો જણાવવામા તથા જાણવામા આવે છે એ વાત સર્વથા સત્ય છે, પરંતુ અભિપ્રાયોથી વિરુદ્ધ કોઈ એક ખાસ કાર્યમિદ્ધિને માટે બોલવામા કે લખવામાં અડચણ નડતી નથી, તેથી કરી અનતરીય અભિપ્રાયોથી વિરુદ્ધ જાણવામા કે જણાવવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો ખાધ આવતો નથી, અને જો એમ ન હોય

તો આ લોકોકિત જે પ્રસિધ્ધિમાં આવી છે તે ન આવવી જોઈએ. પરન્તુ કોઈ ને કોઈ પ્રસંગને લઈને જ કહેવામાં આવ્યું છે કે:- પંડિત વૈદ્ય મસાલચી, તીનો એક સમાન; ઔરોંકો ચાંદન કરે, આપ અંધેરે જાન.

કોઈ પણ પ્રકારના લખાણો તથા વક્તવ્યમાં સત્યાંશ, અસત્યાંશ તથા અગ્રાહ્યતાંશ તો અવશ્ય રહે જ છે.

આ સર્વ એક એક વ્યક્તિગત બાબતું. સર્વ વ્યક્તિગત તો અસત્યાંશ તથા અગ્રાહ્યતાંશનો અસંભવ જ રહે છે, કારણ કે ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓ ભિન્ન ભિન્ન સ્વભાવવાળી જ હોય છે, અને તેથી કરીને સમગ્ર લખાણ કે ભાષણમાંથી પોતપોતાના સ્વભાવાનુકૂળને ગ્રહણ કરે છે, માટે અગ્રાહ્ય તથા અસત્યાંશ રહેતો નથી, અને એક વ્યક્તિની અપેક્ષા અનુકૂળ અંશ ગ્રહણ કરતાં અવશિષ્ટ રહેલો પ્રતિકૂળ અંશ અગ્રાહ્ય તથા અસત્ય જ થઈ શકે છે, માટે કોઈ પણ લેખ અથવા ભાષણ એવું હોતું નથી કે જે સર્વાંશે એક વ્યક્તિને અનુકૂળ થઈ શકે. એક વ્યક્તિની અપેક્ષાથી લેખનો તથા વક્તવ્યનો સર્વાંશ સત્ય તથા ગ્રાહ્ય થઈ શકે છે તો તે કેવલ લેખક તથા વક્તાના અંગે જ થઈ શકે છે. લેખક તથા વક્તા પોતાના તરફથી લખેલું તથા બોલેલું સર્વ સત્ય તથા ગ્રાહ્ય સમજે છે, અને એવી સમજણથી જ લખવામાં તથા બોલવામાં પ્રવૃત્ત થાય છે. પૂર્વોક્ત નિયમ કેવલ લખાણ કે ભાષણને જ લાગુ પડતો નથી, પરન્તુ વિશ્વસ્થ સઘળી વસ્તુઓ આ નિયમથી બંધ થયેલી છે, જેમકે વનસ્પતિગત જીવાર, બાજરી, તુવેર ઇત્યાદિ અન્ન ઉત્પાદક વનસ્પતિઓમાં

ગ્રાહ્ય અંશ તથા અગ્રાહ્ય અંશ રહેલો છે, મનુષ્યને માટે અન્ન ગ્રાહ્ય છે, ખીલું અગ્રાહ્ય છે; પશુઓને માટે પાદડાં ગ્રાહ્ય ચારાની વસ્તુ ગ્રાહ્ય છે-આ જ પ્રમાણે ઠરેક વસ્તુઓમાં એક એક વ્યક્તિની અપેક્ષાથી ગ્રાહ્યતા તથા સત્યતા રહેલી છે. કોઈ પણ લેખ તથા વક્તવ્ય એકને અરુચિકારક થાય તો સર્વને અરુચિકર થાય તેમ એકાન્ત નથી, પરન્તુ એક જ લખાણ તથા એક જ વક્તવ્ય એકને અરુચિકર હોય છે તો ખીલને રુચિકર નીવડે છે. લખાણો તથા વક્તવ્યો ઉપર રુચિ તથા અરુચિ મનુષ્યોના આચાર, વિચાર, સંસ્કાર અને સંગત ઉપર આધાર રાખે છે. મનુષ્ય જેવા જેવા આચારવિચારથી સંસ્કારી થયેલો હોય, તથા જેવી જેવી સંગતથી સંગઠિત હોય તે લખાણો તથા વક્તવ્યોમાંથી તદનુકૂળ અંશને ગ્રહણ કરે છે. આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ કે હાસ્ય, કરુણ, રોદ, લયાનક, શાન્ત, વીર, શૃંગાર, બિભત્સ અને અદ્ભુત-આ નવ રસયુક્ત નાટકના એલો બેવાવાળા પ્રેક્ષકો ભિન્ન ભિન્ન રસોને ગ્રહણ કરવાવાળા હોય છે. સર્વ પ્રેક્ષકોમાંથી કોઈને શૃંગારરસ પ્રિય હોય છે, તો કોઈને વીરરસ પ્રિય હોય છે, તો કોઈને કરુણરસ યા હાસ્યરસ પ્રિય હોય છે. મતલબ કે પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે આચાર, વિચાર તથા સંગતથી પડેલા સંસ્કારાનુસાર એલમાંથી ભિન્ન ભિન્ન અંશોને ગ્રહણ કરે છે. લખાણો તથા વક્તવ્યોની પણ આવી જ સ્થિતિ છે. કેટલાક અસત્યાંશ તથા અગ્રાહ્યતાંશને ગ્રહણ કરે છે. પુદ્ધિદ્રારા સ્પષ્ટ જ્ઞાન કયાં છતાં પણ માનથી, ધૃવ્યાથી તથા દ્રેપથી ઘણાખરા મનુષ્યો અગ્રાહ્ય અંશને જ ગ્રહણ

કરે છે, કેટલાક મનુષ્યો પોતાની વાત કાયમ રાખવાના કદાચઢથી, પછી તે વાત અમત્ય થા અગ્રાહ્ય કેમ ન હોય? પરંતુ લખાણ તથા વક્તવ્યમાંથી પોતાના કથનની માધક વાતને જ અહણ કરે છે, માટે કોઈ પણ પ્રકારનુ લખાણ કે વક્તવ્ય હોય તેને વાચીને અથવા માંભળીને બુદ્ધિની તુલના કર્યા વગર, પાચ માત લખાણ તથા વક્તવ્યોના વિચારે મેળવ્યા વગર અને ઊચ વિચારવાળા શ્રેષ્ઠતમ માક્ષરોની મન્મતિ પ્રાપ્ત કર્યા વગર એકદમ મહંમત ન થવુ જોઈએ, હૃદયમાં એકદમ સ્થાન ન આપવુ જોઈએ, પ્રવૃત્તિમાં ન લાવવુ જોઈએ, સર્વ પ્રકારના લખાણ તથા વક્તવ્યો વાચવામાં કે માંભળવામાં કશોએ ષાધ નથી, કારણ કે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના લખાણ તથા વક્તવ્યો વાચ્યા વગર કે માંભળ્યા વગર મત્યાંશ તથા આશ્ચતાંશનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી. આપણને અનુભવસિદ્ધ વાત છે, નિગતર પ્રત્યક્ષપણે જોઈએ છીએ કે વસ્તુ ખરીદ કરવાના ઇરાદાથી આપણે અથવા કોઈ પણ મનુષ્ય ળબ્દરમા જાય છે તો પાચ-માત હુકાને કર્યા વગર અથવા પાંચ-માત વસ્તુઓની સરખામણી કર્યા વગર એકદમ અહણ કરતા નથી સારી રીતે તપાસ કરીને, પરીક્ષા કરીને, અનુભવીને પૂછીને જ અહણ કરે છે જ્યારે એક સાધારણ વસ્તુને માટે બુદ્ધિ તથા વિચારનો મારી રીતે ઉપયોગ કરવામા આવે છે તો પછી જીવનના વ્યવસ્થાપક લેખો તથા વક્તવ્યો માટે કાઈ પણ બુદ્ધિ તથા વિચારનો ઉપયોગ ન કરતા તેને અહણ કરીને તન્મય બની જવુ એ કેટલી મોટી ભૂલ છે? કેટલી બેપરવાઈ છે? કેટલુ આળસ્ય છે? કેટલી ઉપેક્ષા છે?

નાટકો, નોવેલો તથા અન્ય કોઈ પણ વાર્તાના લેખકો પોતાના આચારવિચારાનુકૂળ કલ્પિત અથવા બનેલા વૃત્તાતને વધારીને-અલકૃત કરીને લખે છે લખવામાં પોતાના આચારવિચારોની વાચકના હૃદયમાં મચોટ અમર કેમ થાય? તે ળાગતમા માવધાન રહી રમયુક્ત વાચ્યરચના કરે છે કલ્પિત વાર્તાઓને એવી બનાવી લખે છે કે વાંચવાવાળાને કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ થઈ પડે છે જાણે લખેલી ળીના સર્વથા મત્ય અને બનેલી ન હોય એવુ બામે છે પોતાના આચારવિચારાનુકૂળ કલ્પના કરવી હોય તો વિશ્વાંતર્ગત રહેલા ભાવો પદાર્થોથી કરી શકાય છે વિશ્વમા સર્વ વૃત્તાતો બનેલા જ હોય છે ભિન્ન ભિન્ન મમયમા ભિન્ન ભિન્ન બનાવો બન્યે જાય છે માટે જે કલ્પના કરવામા આવે છે તે મત્ પદાર્થથી જ બનેલા વૃત્તાતની કલ્પામા આવે છે અમત્ પદાર્થ તથા અમત્ બનાવો કલ્પનામા આવી શકતા જ નથી. કોઈ પણ વાર્તામા એવુ વાચવામા તથા કોઈના મોઢે એવુ સાંભળવામા આવ્યુ છે કે સમલાએ પોતાના શીંગડાવડે મિહને માર્યો અથવા આકાશમા ઉત્પત્ત થયેલા પુષ્પોના હારોથી મુશોભિત થયેલ વધ્યાના પુત્રે પૂછડાવાળા તથા શીંગડાવાળા માણ્સો પાસે પાણી મથન કરવીને માખણ કરાવ્યુ. કલ્પિત તથા બનેલી વાર્તાના લેખનુ પૃથક્કરણ એટલા જ માટે કરવામા આવે છે કે વાર્તા બનેલી પણ તે લખેલી, જોયેલી કે સાંભળેલી ન હોય, અને નામ, સ્થાન આદિ વસ્તુઓ અન્ય રૂપમા હોય તેને પોતાના આચારવિચારાનુકૂળ બુદ્ધિદાગ બેલી દેવાથી કલ્પિત કહેવામા આવે છે, અને જોયેલા તથા સાંભળેલા વૃત્તાતને લખવાથી કલ્પિત

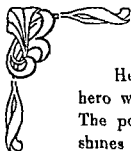
નથી કહેવામાં આવતી. આ જ પ્રમાણે વક્તવ્યમાં પણ કલ્પિત તથા યથાર્થ વૃત્તાંત હોય છે. લખાણો તથા વક્તવ્યોમાં વાંચનારને તથા સાંભળનારને સચિ તથા ભય ઉત્પન્ન કરવા રોચક તથા ભયાનક વચનો લખવામાં તથા બોલવામાં આવે છે, જે વચનો ઘણાં-ખરાં કલ્પિત હોય છે. આવાં વચનો મનુષ્યોને અવળે માર્ગેથી ઉતારી સીધે માર્ગે જોડવામાં ઘણા ઉપયોગી નીવડે છે. મતલબ કે મનુષ્યોની વૃત્તિઓને પોતપોતાના આચારવિચાર તરફ ગમન કરાવવાના હેતુથી લેખકો તથા વક્તાઓ સમયાનુકૂળ ઉપયોગી લખાણો તથા ભાષણોને ઉપયોગ કરે છે. મનુષ્યોની પ્રિયતાનુસાર પોતાના વિચારોનું મિશ્રણ કરી લેખે છે તથા બોલે છે. મનુષ્ય જ્યારે કોઈ પણ લખાણ વાંચે છે તથા કોઈ પણ વક્તવ્ય સાંભળે છે ત્યારે તેને પોતાના ચિત્તની એકાગ્રતા કરવાની ખાસ આવશ્યકતા રહે છે, કારણ કે જ્યાં સુધી ચિત્તવૃત્તિ સમગ્ર કાર્યોની નિવૃત્ત થઈને વાંચવામાં કે સાંભળવામાં સ્થિર થતી નથી ત્યાં સુધી લખાણ કે ભાષણનું રહસ્ય સમજાતું નથી; અને જ્યાં સુધી રહસ્ય ન સમજાય ત્યાં સુધી વાંચનારને તથા સાંભળનારને આનંદ આવતો નથી, તેમજ શાસ્ત્રાશાસ્ત્રની સમજણ ન પડવાથી પ્રાપ્તિશૂન્ય રહી જાય છે. તે માટે વાચકોએ તથા શ્રોતાઓએ વાંચવામાં તથા સાંભળવામાં સંપૂર્ણ લક્ષ આપવું જોઈએ.

મનુષ્ય જેમ જેમ લેખને વાંચતો જાય છે તથા વક્તવ્યને સાંભળતો જાય છે તેમ તેમ તેનું માનસ-ચક્ર ઘણા જ વેગથી ભ્રમણ કરે છે, જેથી કરી વાંચેલું તથા સાંભળેલું સર્વ સ્મરણમાં રહેતું નથી. યદિ ચિત્ત-

વૃત્તિની એકાગ્રતા હોય તો જ ઝડપથી સાંભળેલા તથા વાંચેલામાંથી કંઈક સ્મરણમાં રહી જાય છે. જે વિષયો આપણા અનુભવમાં આવી ગયેલા હોય, જે વિષયોનું જ્ઞાન આપણે સારી રીતે ધરાવતા હોઈએ તે વિષયો ગમે તેટલી ઝડપથી વાંચીએ કે સાંભળીએ તો પણ આપણા સ્મરણમાં રહી જાય છે. સ્મરણમાં રાખવાવાળી સમજણ છે. જે વિષય સારી રીતે સમજવામાં આવી જાય તે વિષય હંમેશાં સ્મરણમાં રહે છે જ, માટે જ અનુભવેલા વિષયો સારી રીતે સમજાયેલા હોવાથી સ્મરણબાહ્ય થતા નથી. આપણે જોઈએ છીએ કે જે વિષયથી આપણે સર્વથા અજાત હોઈએ અને તેવો વિષય આપણા વાંચવામાં કે સાંભળવામાં આવે છે ત્યારે આપણને કંઈપણ ખબર પડતી નથી, જરાયે સમજતા નથી અને તેમ થવાથી જ્યારે કોઈ પૂછે છે કે શું સાંભળ્યું? શું વાંચ્યું? ત્યારે આપણે તેઓને કશો પણ ઉત્તર આપી શકતા નથી, તો પછી સ્મરણમાં રહેવું સર્વથા અશક્ય છે મતલબ કે કોઈપણ લખાણ કે ભાષણ જ્યાં સુધી સમજણમાં ન આવે ત્યાં સુધી સર્વ નકાસું છે. વાંચીને મનન કરવાનું પણ સમજવાને માટે જ ખતાવવામાં આવ્યું છે, માટે તમારે કોઈ પણ લખાણ તથા વાંચન તથા ભાષણ સાંભળીને કે વાંચીને તેનું રહસ્ય સમજવા ઉત્સુક રહેવું અને રહસ્ય સમજ્યા પછી ઉચિતાનુચિતનું પૃથક્કરણ કરીને ઉચિતને ગ્રહણ કરવું અને અનુચિતને ત્યાગવું. પરંતુ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે ઉચિતની સારી રીતે પરીક્ષા કરવી. હૃદયમાં સ્થાન ત્યારે જ આપણે કે જ્યારે પરીક્ષામાં ઉચિત સિદ્ધ કરે. કેટલુંક અનુચિત હોય છે પણ ઉચિતની જેવું બાકે

૩. આપણા શુદ્ધ વિચારો અશુદ્ધ ભાવો છે, અનુચિત ભાવો છે જેથી કરી આપણે ઉચિત નો ત્યાગ કરી અનુચિત ગ્રહણ કરી લઈએ છીએ અને આમ થવાથી આપણે લાભને ગદલે નુકશાન ઉઠાવીએ છીએ એટલા જ માટે કહેવામાં આવ્યું છે કે કોઈ પણ લખાણ તથા વક્તવ્ય વાચતા તથા સાંભળતાવેત જ સમત થવું ન જોઈએ, ગ્રહણ ન કરવું જોઈએ જે વાત આપણે ન સમજતા હોઈએ તેને બરાબર સમજવી જોઈએ અમુકને માન્ય હ તો મને પણ ગ્રાહ્ય છે, એવા નિર્ણય પા ન

આવવું જોઈએ જેટલી વાતો આપણી સમજેલી હોય અને જેનાથી આપણે કંઈક સારો લાભ મેળવ્યો હોય તેને સહમત થતા કે ગ્રહણ કરતા કાંઈ પણ વાધો નથી, પણ અદ્વાત વિષયમાં તો પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જ વર્તવું યોગ્ય જણાય છે જે વિષયનો નિર્ણય કરી હૃદયમાં સારી રીતે ઠસાવેલ હોય, આપણી પૂર્ણ શ્રદ્ધાનુ કેન્દ્રસ્થાન થઈ પડ્યો હોય તેને ખસેડતા પડેલા મારી રીતે બુદ્ધિનો તથા વિચારનો ઉપયોગ કરવો

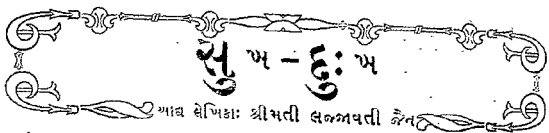

પરમ પરાક્રમી કોણ ?

He alone is the great and extra-ordinary hero who valiantly subdues the enemies within. The power of him who has subdued his senses shines like the crest-fewel of all material powers.

આત્મર શત્રુઓને હતવામાં જે પરાક્રમી છે તે જ મહાન મનુષ્ય લોકોત્તર પરાક્રમી છે નિતેન્દ્રિય વ્યક્તિનું આત્મમજા જગતના તમામ ભૌતિક જળોના મસ્તક પર મણિની જેમ જગમગે છે

—ભગવાન મહાવીર.

આવ શેખરકાઃ શ્રીમતી લગ્નમવતી જૈન

સંસારની ગતિ બહુ જ વિચિત્ર છે. સુખ બાદ દુઃખ અને દુઃખ બાદ સુખ આવતું રહે છે. બદલે એમ કહીએ કે સંસારમાં સુખી છવેની અપેક્ષાએ દુઃખી છવેતું ક્ષેત્ર બહુ જ વિસ્તૃત છે. જનસમુદાયમાં અધિક સંખ્યા આધિ-વ્યાધિથી પરિપૂર્ણ છે. દુઃખતું સુખ્ય કારણ છે વાસના. હજારે પ્રકારની સુખસામગ્રી એકત્રિત હોવા છતાં પણ સાંસારિક વાસના-ઓથી દુઃખની સત્તા ભિન્ન નથી હોતી. આરો-ગ્યવાણું શરીર, લક્ષ્મી, શુભવતી સુંદર સ્ત્રી અને સુયોગ્ય સહચારી સંતાન આદિ હોવા છતાં પણ દુઃખતું સંયોગ કારણ બોધું નથી હોતું. એથી એ સ્પષ્ટ છે કે દુઃખથી સુખનું ભિન્ન કરવું અને કેવળ સુખલોગી બનવાની મંદ્યા રાખવી દુઃસાધ્ય છે.

સુખ-દુઃખનો સમસ્ત આધાર મનો-વૃત્તિઓ પર છે. મહાન ધનવાન એવં જ્ઞાનવાન વ્યક્તિ પણ લોભ તથા વાસનાને વશીભૂત બની કષ્ટ ઉઠાવે છે. નિર્ધનમાં નિર્ધન વ્યક્તિ પણ સંતોષવૃત્તિના પ્રભાવથી મનના ઉદ્વેગોને શાંતીને સુખી રહી શકે છે. મનોવૃત્તિઓને ત્રિલક્ષણ પ્રવાહ જ સુખ-દુઃખના પ્રવાહતું મૂળ છે. જે વસ્તુ આજ રુચિકર અને પ્રિય હોય છે તે જ થોડા સમય બાદ અરુચિકર પ્રતીત થાય છે, તેથી એ વાત સ્પષ્ટ છે કે બાહ્ય પદાર્થ સુખ-દુઃખના સાધક નથી. બદલે તેનો આધાર આપણી મનોવૃત્તિઓને વિચિત્ર પ્રવાહ જ છે.

રાગ, દ્વેષ અને મોહ એ મનોવૃત્તિઓનું વિશેષ રૂપ અથવા તેના પર સમસ્ત સંસાર-અંક ચાલી રહ્યું છે. આ ત્રિદોષને દૂર કરવાનો સરલ ઉપાય સત્શાસ્ત્રાવલોકન ધ્યાન બીજે દોહ પણ નથી. કિંતુ મનુષ્યને હું રોગી છું, મને કયો રોગ છે તે જ્ઞાન કલિનતાથી થાય છે. જ્યાં સંસારના સુખ-તરંગો મનને લોભાવે છે, જ્યાં મનુષ્ય માન અને વિદ્યાસતાના હિંડોળામાં ઝુલ્લી રહ્યા છે, જ્યાં તૃષ્ણાથી જળના પ્રબલ પ્રવાહમાં પડીને મનુષ્ય બેધ્રુવ થઈ રહ્યા છે ત્યાં રોગ સમજવો કલિન જ નહિ કિંતુ અસંભવ જેવું છે. પોતાની આંતરિક સ્થિતિનું જ્ઞાન ન રાખી શકવાવાળી વ્યક્તિ બિલકુલ નીચાં દરજ્જાની હોય છે. જે છવ મધ્યમ શ્રેણીનો છે, જે પોતાને ત્રિદોષ-બ્રાંત સમજે છે, પોતાને ત્રિદોષજન્ય ઉદ્વેગ તાપથી પીડિત માને છે અને જે તે રોગના પ્રતિકારની શોધમાં છે તેમને મારે આધ્યાત્મિક ઉપદેશની આવશ્યકતા છે.

‘અધ્યાત્મ’ શબ્દ ‘અધિ’ અને ‘આત્મ’ આ બે શબ્દોના મેળથી બનેલ છે. તેનો અર્થ છે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને લક્ષ્ય કરીને તેના અતુસાર વ્યવહાર કરવો. સંસારના સુખ્ય બે તરવ છે : જડ અને ચેતન. જેમાંના એકને જાણ્યા વિના બીજાને જાણી શકાતું નથી. તે આધ્યાત્મિક વિષયમાં પોતાનું પૂર્ણ સ્થાન રાખે છે.

આત્મા શું વસ્તુ છે ? આત્માને સુખ-

। દુઃખનો અનુભવ કેમ થાય છે ? સુખ-દુઃખના અનુભવનું કારણ આત્મા જ છે કે કોઈ અન્યના સંસર્ગથી આત્માને સુખ-દુઃખનું જ્ઞાન થાય છે ? આત્માની સાથે કર્મને શું સંબંધ છે ? તે સંબંધ કેમ થાય છે ? તથા આદિમાન છે કે અનાદિ ? જો અનાદિ છે તો તેનો ઉચ્છેદ કેમ થઈ શકે ? કર્મના ભેદ-પ્રભેદોનો કયો હિસાબ છે ? કાર્મિક, બધ, ઉદય અને સત્તા કેવા નિયમબદ્ધ છે ? અધ્યાત્મમા આ સર્વ બાબતોનું યથેષ્ટ વિવેચન છે, અને તેનો પૂર્ણરૂપે પરિચય કરાવવામા આંચો છે

તેના અતિરિક્ત અધ્યાત્મ શાસ્ત્રમા સંસાર-જની અસારવાનું બૂબદ્ધ ચિત્ર અંકિત કરવામા આંચું છે. આ શાસ્ત્રનો સુખ્ય ઉદ્દેશ સિદ્ધ-સિદ્ધિ રૂપે ઉપદેશદ્વારા બાવનાઓને સ્પષ્ટતયા સમજાવી મોહ-મમતા ઉપર દળાણ કરવાનો છે, અને મોહ-મમતાના દૂર થવાથી જ સુખ-દુઃખ સમાન થઈ શકે છે.

પરામ આચરણોનો ત્યાગ, તરવ અધ્ય-યનની ઇચ્છા, સાધુસતોની સગતિ, સાધુજનો પ્રતિ પ્રીતિ, તરવોનું શ્રવણ, મનન તથા અધ્યયન, મિથ્યાદ્રષ્ટિનો નાશ, સમ્યગ્દ્રષ્ટિનો પ્રકાશ, રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિનો ત્યાગ, ઇદ્રિયોનો સયમ, મમતાનો પરિહાર, સમતાનો પ્રાદુર્ભાવ, મનોવૃત્તિઓનો નિશ્ચેદ, ચિત્તની નિશ્ચલતા, આત્મસ્વરૂપમા રમણતા, સદ્બુદ્ધિનું અનુક્રાન, સમાધિનો આવિર્ભાવ, મોહાદિક કર્મોનો ક્ષય અને અંતમાં કેવળજ્ઞાન તથા નિર્વાણનો પ્રાપ્તિ-આ પ્રકારનો આત્મોન્નતિનો ક્રમ અધ્યાત્મમા સારી રીતે બતાવવામાં આવેલ છે

અનંતજ્ઞાનસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદમય આત્મા કર્મોના સંસર્ગથી શરીરરૂપી અધારી કોટ-

લીમા બદ્ધ છે. કર્મના સંસર્ગનું મૂળ અજ્ઞા-નતા છે. સમસ્ત શાસ્ત્રાવલોકન કરીને પણ જેને આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થયું હોય તેને અજ્ઞાની જ સમજવો ઉચિત છે, કારણ કે આત્મિક જ્ઞાન વિના મનુષ્યનું ઉચ્ચમા ઉચ્ચ જ્ઞાન પણ નિરર્થક છે, અને અજ્ઞાનતાથી જે દુઃખ થાય છે તે આત્મિક જ્ઞાનદ્વારા જ ક્ષીણ થઈ શકે છે. જ્ઞાન અને અજ્ઞાનમા પ્રકાશ અને અધકાર જેટલું જ અંતર છે. અધકારને દૂર કરવામા જે પ્રકારે પ્રકાશની અત્યંત આવશ્યકતા છે તે પ્રકારે અજ્ઞાનને દૂર કરવા માટે જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. આત્મા ન્યા સુધી કપાયો-ઇદ્રિયો અને મનને આધીન રહે છે ત્યાં સુધી તેને સાંમારિક સુખદુઃખનો અનુભવ થયા કરે છે, કિંતુ ન્યારે તે તેનાથી ભિન્ન થઈ જાય છે-નિર્મોહી બની પોતાની શક્તિઓને પૂર્ણરૂપે વિકસિત કરવામાં લાગી જાય છે ત્યારે ‘સુસુક્ષ્મ’ કહેવાય છે અને અતે સાધનાની સમાપ્તિ કરી ‘સિદ્ધાત્મા’ અથવા ‘શુદ્ધાત્મા’ બની જાય છે.

ક્રોધનો નિગ્રહ ક્ષમાથી, માનનો પરા-જય મૃદુતાથી, માયાનો સહાર સરલતાથી અને લોભનો વિનાશ સતોષથી થાય છે આ કપા-યોને જીતવાને માટે ઇદ્રિયોને પોતાને વશ કરવી આવશ્યક છે. ઇદ્રિયો પર પૂર્ણતયા અધિકાર જમાવવા માટે મનઃશુદ્ધિની આવશ્યકતા હોય છે. વૈરાગ્ય અને સંનિવૃત્તિના અભાવથી મનનો રોધ થાય છે-મનોવૃત્તિઓ અશિક્ષિત હોય છે. મનને રોકવાને માટે રાગ-દ્વેષનું દળાવવું બહુ જ આવશ્યક છે, અને રાગદ્વેષના મેલને ધોવાનું કામ સમતારૂપી જળ કરે છે. મમતાને છોડ્યા વિના સમ-

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન

લેખક—શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય

પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૧૩ થી શરૂ)

[અવાન્તર સમ્યગ્દર્શન સ્વરૂપ]

‘ ક્ષયોપશમ ’ પદમાં ક્ષય અને ઉપશમ એવા બે પદો છે અર્થાત્ મિથ્યાત્વમોહનીયના ક્ષય અને ઉપશમવડે જે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થાય તે ક્ષયોપશમસમ્યગ્દર્શન કહેવાય. ઉદયમાં આવેલા મિથ્યાત્વનો ક્ષય અને ઉદયમાં નહિ આવેલા મિથ્યાત્વનો ઉપશમ એ ઉભય અવસ્થા જે સમ્યક્ત્વમાં વર્તતી હોય તેનું નામ શાસ્ત્રકારોએ ક્ષયોપશમસમ્યગ્દર્શન કહ્યું છે.

તાનો પ્રાદુર્ભાવ નથી હોતો. મમતા છોડવાને માટે કહ્યું છે કે—

“ અનિત્યં સંસારે ભવતિ સકલં યજ્ઞયનમ્ । ”

અર્થાત્ નેત્રથી આ સંસારમાં જે કાંઈ જોવામાં આવે છે તે સર્વ અનિત્ય છે—ક્ષણભંશુર છે, એવી અનિત્ય ભાવના અને એ પ્રકારે બીજી અશરણાદિ ભાવના ભાવવી જોઈએ. આ ભાવનાઓનો વેગ જેમ જેમ પ્રળય થતો જાય છે તેમ તેમ મમત્વરૂપી અધકાર ક્ષીણ થતો જાય છે અને સમતાની દેદીપ્યમાન જ્યોતિ ઝગમગવા લાગે છે. જ્યારે સમતાનો આત્મામાં પ્રાદુર્ભાવ થતો જાય છે ત્યારે સુખ-દુઃખ સમાન લાગે છે અને મનુષ્યમાં પ્રળય શાંતિ વિરાજે છે.

[ઉદરિત ‘અનેકાંત’]

શંકા:—અગાઉ જે ઉપશમસમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યું તેમાં પણ ઉદયમાં આવેલા મિથ્યાત્વલિકોનો ક્ષય થયો છે અને ઉદયમાં નહિ આવેલા મિથ્યાત્વલિકોનો ઉપશમ થયો છે, ક્ષયોપશમનું સ્વરૂપ પણ એ પ્રમાણે જ જો હોય તો ઉપશમસમ્યગ્દર્શન અને ક્ષયોપશમસમ્યગ્દર્શનમાં તફાવત શું?

સમાધાન:—ઉપર જણાવેલ ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમની સામાન્ય વ્યાખ્યા માત્રથી બાલજીવોને તે બન્ને સમ્યગ્દર્શનમાં યદ્યપિ તફાવત ન ભાસે, પરંતુ જ્ઞાની મહર્ષિઓએ શાસ્ત્રોમાં પ્રદર્શિત કરેલા વિશેષ વિચારો ધ્યાનમાં લેવાય તો તે ઉપશમ-ક્ષયોપશમસમ્યગ્દર્શનનો તફાવત જરૂર જણાવવામાં આવી શકે છે. શ્રી ધર્મસંપ્રદાયી ગ્રન્થ અને તેની ટીકામાં આ બાબતનો સ્પષ્ટ ખુલાસો કરવામાં આવેલ છે, જે આ પ્રમાણે:—

“મિચ્છત્તં જમુદ્ધં તં સ્ત્રીણં અણુદિયં ચ ડવસંતં ।
મીસીમાવપરિણયં વેદજ્ઞતં સ્વઓવસમ્ ॥ ૧ ॥”

ભાવાર્થ:—જેટલા મિથ્યાત્વમોહના લિકો મિથ્યાત્વસ્વભાવે ઉદયાવલિકામાં પ્રવિષ્ટ થઈ ઉદયમાં-લોગવટામાં આવ્યા તેટલા પ્રમાણથી તે મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મોનો ક્ષય

યથો, જે દલિકો ઉદયમાં નથી આવ્યા તેમાંથી કેટલાક દલિકો ઉપશાન્તભાવને પામ્યા, એટલે કે જે મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મ મિથ્યાત્વસ્વભાવે ઉદયમા આવતું હતું તે ઉદય અટકાવી મિથ્યાત્વના રસને દૂર કરી મહનકોદ્રવના ઉદાહરણથી તે મિથ્યાત્વના દલિકોમાંથી અમુક અંશ શુદ્ધ બનાવ્યો, જેનું શુદ્ધપુંજ અથવા સમ્યક્ત્વમોહનીય એવું નામ આપ્યું. ઉપર જણાવેલી ગાથાની ટીકામા પૂ. શ્રી મલયગિરિ મહારાજ એ આશયને જ સ્પષ્ટ કરે છે. જે આ પ્રમાણે—“ઉપશાન્ત નામ વિષ્કમ્ભિતોદયમપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવ ચ, તત્ર વિષ્કમ્ભિતોદય — મસ્મજ્ઞાનિરિવાનુદિક્તાવસ્યં, અપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવ—મદનકોદ્રવોદાહરણેનાપા-દિતસમ્યક્ત્વસ્વભાવમ્” ટીકાના આ પ્રતીકમા ઉપશાન્ત પદના બે અર્થ કયાં અર્થોત્ ઉપશાન્તથી બે વસ્તુ લેવાની જણાવી, એક તો વિષ્કમ્ભિતોદય અને બીજી અપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવ. વિષ્કમ્ભિતોદય એટલે રાખથી* ઢકાયેલ અગ્નિની માફક (પ્રગટપણે-વિપાકથી) ઉદયને અટકાવે, અર્થોત્ ઉપશમસમ્યક્ત્વ અવસ્થામા મિથ્યાત્વના દલિકોનો પ્રદેશથી તેમ જ વિપાકથી અનુદય-ઉદયાભાવ હોય છે

તે પ્રમાણે ઉદયાભાવ ન સમજતાં કૃત પ્રગટપણે વિપાકથી ઉદયાભાવ સમજવો, પરંતુ પ્રદેશથી તો ઉદય ચાલુ જ હોય તેમ સમજવું પ્રદેશોદય તેને જ કહેવાય કે ‘જે કર્મ જે રૂપે બધાયું હોય તે રૂપે ઉદયમા ન આવતાં પોતાનું નામ કાયમ રાખીને સમાનકાલાવચ્છિન્ન મળતીય કર્મરૂપે ઉદયમાં આવી પોતાનું ક્લ આર્યા સિવાય લોગવાય.’ ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વનમાં દર્શનસમક પૈદ્રી સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય અવશ્ય હોય જ છે. ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ અને સમ્યક્ત્વમોહનીયનો ઉદય એ બન્નેનો અન્વયવ્યતિરેક સંબંધ છે. ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ હોય ત્યાં સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય અવશ્ય હોય, જ્યાં સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય હોય ત્યાં ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ પણ અવશ્ય હોય, ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ ન હોય તો સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય ન હોય અને સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય ન હોય તો ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ પણ ન હોય એ પ્રમાણે અન્વયવ્યતિરેક સંબંધ ઘટાવવો. તત્ત્વ એ આવું કે ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વવાસ્થામા સમ્યક્ત્વમોહનીય (શુદ્ધપુંજ)નો વિપાકોદય અવશ્ય હોય છે જે વખતે સમ્યક્ત્વમોહનીયનો વિપાકોદય ચાલે છે તે વખતે મિથ્યાત્વમોહનીય (અશુદ્ધપુંજ) અને મિશ્રમોહનીય (અર્ધશુદ્ધપુંજ)નો પ્રદેશોદય પણ ચાલુ છે, એટલે કે મિથ્યાત્વ તથા મિશ્ર એ બંનેના દલિકો પોતાનું ક્લ-પોતાનો સ્વભાવ પ્રગટ કર્યો સિવાય

* રાખથી ઢકાયેલ અગ્નિ ઉપરથી પ્રગટપણે અગ્નિનો અનુભવ ન આવે પરંતુ અન્તર્ગત અગ્નિ પ્રગ્વસિત હોય, એ પ્રમાણે મિથ્યાત્વના દલિકો વ્યક્તપણે પોતાનો સ્વભાવ જે વિપરીત દષ્ટિપણે તે પ્રગટ કરે, પરંતુ અન્તર્ગત પ્રદેશોદયદ્વારા નિર્જરા ચાલુ જ હોય.

સબ્જતીય સમ્યક્ત્વમેહનીયરૂપે લોગવાય છે, અને એ કારણથી જ ટીકાકાર લગવતે 'વિષ્કમ્મિતોદયમ્' એ પદની સાથે અપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવમ્ એ વિશેષણાત્મક પદ આપ્યું છે. આ બધાયનો સારાંશ એ થયો કે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં મિથ્યાત્વનું ઉપશાન્તપણું વિપાકોદયની અપેક્ષાએ સમજવું, નહિ કે ઉપશમસમ્યક્ત્વની માફક વિપાકોદય તથા પ્રદેશોદય એ ઉભય અપેક્ષાએ, વળી 'અપનીતમિથ્યાત્વસ્વભાવમ્' એ પદથી એ પણ ધ્યાનમાં લેવાનું છે કે ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વમાં સમ્યક્ત્વમોહનીયના દલિકોનો જે વિપાકોદય ચાલુ છે તે દલિકો વસ્તુતઃ મિથ્યાત્વનાં જ છે, કારણ કે બંધમાં કેવલ મિથ્યાત્વમોહનીય જ ગણાવ્યું છે, સમકિતમોહનીય તથા મિશ્રમોહનીયને ઉદયમાં ગણાવ્યા છે, પણ બંધમાં ગણાવ્યા નથી. ફક્ત આત્મામાં ઉત્પન્ન થયેલ અપૂર્વકરણાનુભવ કિંવા અંતરકરણાનુભવાદિ-જન્ય અધ્યવસાયોની વિશુદ્ધિને અંગે એ મિથ્યાત્વદલિકોમાંથી જિનપ્રણીતતરવો ઉપર રુચિ થવામાં બાધક થનાર મિથ્યાત્વ (મલિન) રસને દૂર કરી તે દલિકોને શુદ્ધ બનાવ્યા અને તેનું નામ સમ્યક્ત્વમોહનીય આપ્યું. જગતનો સામાન્ય નિયમ છે કે 'માણસ પોતે જેવો હોય તેવો પ્રાયઃ બીબને બનાવવાનો યત્ન કરે' એ રીતિએ સમ્યક્ત્વમોહનીયના વિપાકોદયવાળો ક્ષયોપશમ સમકિતવંત આત્મા પણ શુણ્ણસંકમવડે મિથ્યાત્વ તથા મિશ્રના દલિકોને શુદ્ધ-સમકિત મોહનીયના પુંજરૂપે

બનાવતો બધે અને ઉદયવલિકાગત જે મિથ્યાત્વ તથા મિશ્રના દલિકો છે તેમાં રહે પણ કરણ ન લાગતું હોવાથી તે દલિકોર નામોમાં કોઈ પણ પ્રકારનો ફારફર કંઈ સિવાય બળવત્તર ઉદયવાળા સમ્યક્ત્વ મોહનીયના પુંજ સાથે પ્રદેશોદયથી લોગવતો બધે. કહાય અહિં શંકા થાય કે-મિથ્યાત્વ-મિશ્રનો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ મોહનીયના વિપાકોદય સાથે પ્રદેશથી લોગવતો થાય તો પોતાતામાં અશુદ્ધ-અધર્મશુદ્ધ-રસનું વિદ્યમાનપણું છતાં તેને લાયક વિકાર તે બન્ને કેમ પેદા ન કરે ? તો તે શંકાના સમાધાનમાં સમજવું જોઈએ કે-કેળાનું જે માણસે ભક્ષણ કર્યું છે તે માણસને કેળાનો વિકાર થવાનો સંભવ છતાં એલથી જિગેરે પદાર્થો તે ઉપર ઠીક પ્રમાણમાં વાપરવાથી જેમ વિકાર થઈ શકતો નથી તે પ્રમાણે મિથ્યાત્વ-મિશ્રનાં પ્રદેશોદયમાં બનેનાં રસનું અવસ્થિતપણું હોવા છતાં સમ્યક્ત્વમોહનીયના પ્રબલ ઉદયમાં તે બનેનો વિકાર લેશ પણ અનુભવમાં આવતો નથી. આટલા વિસ્તૃત વિવેચનથી નિષ્કર્ષ એ આવ્યો કે સામાન્ય વ્યાખ્યા, ઉપશમ તથા ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વદર્શનની લગભગ સરખી દેખાતી હોવા છતાં તે બનેના સ્વરૂપમાં ઘણું જ તફાવત છે. આ સિવાય ઉપશમસમ્યક્ત્વ તથા ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વમાં બીબ પણ ઘણું તફાવતો છે, જેની સક્ષિપ્ત નોંધ અહિં આપવી ઉચિત લાગવાથી તે બાબતનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે.

૧. ઉપશમસમ્યગ્દર્શનમાં (દર્શનપચક
અથવા) દર્શનસમક પૈકી દરેકનો પ્રદેશો-
દય તથા વિપાકોદય ન હોવાથી આ
સમ્યક્ત્વ આત્મિક સમ્યક્ત્વ છે.

૨. ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ અન્ત
સુદર્શનો જ છે.

૩. ભવચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતાં જીવને ઉપ-
શમસમકિત અનાદિ સિચ્યાદિની અપે-
ક્ષાએ એક વાર તથા ચાર વાર ઉપશમ
શ્રેણિની અપેક્ષાએ એમ એકંદર પાંચ
વખત પ્રાપ્ત થાય છે.

૪. ઉપશમ સમ્યક્ત્વના ૪-૫-૬-૭-૮-૯-
૧૦-૧૧ અર્થાત્ ચોથાથી અગિયાર સુધી
એમ એકંદર આઠ ગુણસ્થાનકો છે

૫. ઉપશમસમકિત પરભવમા આત્માની
સાથે જનાર નથી.

૬. ઉપશમસમ્યક્ત્વમાંથી સીધે સીધું
ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી પણ
ક્ષયોપશમ પામવાપૂર્વક જ ક્ષાયિક થાય છે.

૭. કર્મોદયની દૃષ્ટિએ ઓપશમિક સમ્યક્ત્વ
વિશુદ્ધ છે અને અદ્વકાળ વિગેરે કારણે
મલિન છે.

૧ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમા એકનો વિપા-
કોદય તથા છ નો પ્રદેશોદય સતત
ચાલુ હોવાથી આ સમ્યક્ત્વ પૌદ્ગલિક
સમ્યક્ત્વ છે

૨ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વનો ઉં કાળ છાસઠ
માગરોપમથી કાષ્ઠક અધિક છે

૩ ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વને ભવચક્રમા પરિ-
ભ્રમણ કરતો જીવ સમગ્ર ભવોની અપે-
ક્ષાએ અમળ્ય વાર પ્રાપ્ત કરે છે

૪ ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શનના ૪-૫-૬-૭ એમ
ચોથાથી સાત સુધી કુલ ચાર ગુણસ્થાનકો
જ હોય છે અર્થાત્ આ ચાર ગુણસ્થાનક
સિવાય બાકીના ગુણસ્થાનકોમા આ
સમ્યક્ત્વ હોતું નથી

૫ ક્ષયોપશમ સમકિત પરભવમાં આત્માની
સાથે જઈ શકે છે.

૬ ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દર્શનમાંથી આત્મા
દર્શનસમકનો કમશ ક્ષય કરતો કરતો
ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

૭. ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કર્મોદયની અપેક્ષાએ
મલિન છે અને દીર્ઘકાળાદિની અપેક્ષાએ
વિશુદ્ધ છે.

આ ઉપરાંત ઉપશમસમ્યક્ત્વમાં વર્તતો આત્મા આયુષ્યનો બંધ ન કરે, ક્ષયોપશમ સમક્રિતમાં વર્તતો આત્મા દેવાદિ પરભવાયુનો બંધ કરે છે ઇત્યાદિ ભેદો કર્મપ્રકૃતિ, પંચ-સંગ્રહ, કર્મઅન્ય વિગેરે શાસ્ત્રોથી જાણી લેવા.

શંકા—ક્ષયોપશમિકસમ્યક્ત્વ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે તત્ત્વભૂત પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન કરાવનાર છે તો તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનું આવરણ કેવી રીતે બને ? અર્થાત્ ઉપર કહેવામાં આવ્યું કે ‘જ્યાં સુધી ક્ષયોપશમ હોય ત્યાં સુધી ક્ષાયિક સમક્રિત પ્રાપ્ત ન થાય’ એ કેમ બને ? અથવા તે ક્ષયોપશમસમક્રિત જો મિથ્યાત્વ સંબંધી શુદ્ધ પુદ્ગલોના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલું હોય મિથ્યાત્વભતિનું માનવા-પૂર્વક ક્ષાયિક સમક્રિતનું બાધક છે એમ કહેતા હો તો મિથ્યાત્વભતિના સમક્રિતથી આત્મ-ધર્મરૂપ તત્ત્વશ્રદ્ધા કેમ પ્રગટ થાય ?

સમાધાન—જેમ બારીક અખરબની ચીમનીમાં રહેલી દીપકની જ્યોતિ પ્રકાશ કરે છે અને તે અખરબ દૂર કર્યે છતે તે દીપક જ્યોતિ સર્વ તેજવડે અધિક પ્રકાશ વિસ્તારે છે; અથવા મલિન વસ્ત્રમાં રાખેલ મણિ વસ્ત્રના મલિનપણ્યને અંગે પોતાની કાન્તિ જો કે પ્રગટ કરી શકતું નથી પરંતુ તે જ વસ્ત્ર શુદ્ધ

થાય અને તેમાં મણિ રાખેલ હોય તો વસ્ત્રનું આવરણ છતાં આવરણની શુદ્ધિને અંગે અમુક અંગે મણિની કાન્તિ પ્રગટ થાય છે અને એ શુદ્ધ વસ્ત્રના આવરણને પણ દૂર કરવામાં આવે એટલે તે જ મણિ સંપૂર્ણપણે જેમ પ્રભાનો વિસ્તાર કરે છે તે પ્રમાણે મલિન એવા મિથ્યાત્વ પુદ્ગલો પણ રસાયવર્તનાદિ વડે ક્ષયોપશમિકપણ્યું પામ્યે છતે કાંઈક અપ્રગટપણે આત્મધર્મરૂપ તત્ત્વશ્રદ્ધાન શીખ્ર પ્રગટ થાય છે અને ક્ષયોપશમિકપણ્યોનો નાશ થાય ત્યારે આત્મધર્મરૂપ સમ્યક્ત્વ સંપૂર્ણપણે પ્રગટ થાય છે, જે માટે બાધકાર મહારાજ જણાવે છે કે—

સો તસ્સ વિમુદ્ધયરો, જાયદ્ સમ્પત્તપોગાલક્ષયઓ ।
દિક્કિન્ન સળ્હસુદ્ધભપહલવિગમે મણુસસ્સ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—બારીક અને શુદ્ધ અખર-બના પડલોનો વિનાશ થતાં મનુષ્યની દષ્ટિની માફક સમ્યક્ત્વમોહનીયના પુદ્ગલના ક્ષયથી જીવને તે સમ્યક્ત્વ વધારે શુદ્ધ થાય છે.

(આહ)

*મિથ્યાત્વનો પ્રદેશોદય અને સમ્યક્ત્વનો રસોદય વર્તતાં દર્શનમોહનીયનો ક્ષયોપશમભાવ બંધવો.

ધર્મશર્મા હ્યુદય મહાકાવ્ય

સમ્પ્રલોકી અનુવાદ (સતીક)

(ગતાક પૃષ્ઠ ૧૬૯ થી ૨૨)

ઉપખતિષ્ટત

સુવર્ણના કુંભની શોભવતી, જ્યાં ઉચ્ચ હૃદયે સિત વૈજયતી;
શકા કરાવે જનને જુઓની ! પશો ભર્યાં વ્યોમ નદી પૂરોની. ૬૮
પ્રભા નીલા રત્નમયી ભિતોની, નભસ્તલે વ્યાપ્ત થતાં, -નિશાની,
ભ્રાતિથી જૂરે જહિં ચક્રવાકી, દિનેય વાપી-તટમાં બિચારી ૬૯
વાયુથી ચાલતી ધ્વજશુલીએ, તર્જિત જાણે થઈને જ સેવે,
દિગ્પાલના પત્તન ચાર જેને, વિશાળ શાખાપુરના બહાને ૭૦
જ્યાં રત્ન-ધાતુકી શોભનારા, સહસ્રશૃંગી જિનધામ સારા,
જાણે દૌરે દેહ ધરેલ શેષે, તે દેખવા નીકળી બહાર હવે. ૭૧
પાતાલથી જ્યાં સરમાં સુધાની, સિરા હળરો કુટતી મઝાની,
તેથી જ ત્યાં માનું રસાધિકત્વ, છાડે નહીં ભોગીય નિકટત્વ. ૭૨
મંથાચલે આમૂલ મંથવાથી, જેને મળ્યો કૌસ્તુભ એક સાર,
તે અધિષ્ઠ 'રત્નાકર' થાત શાને, એને ન જો સેવત ખાઈ બહાને ? ૭૩

૬૮ જે રત્નપુરમાં, ઉઘાડા મહાલયોના શિખરે, સુવર્ણકુંભની શોભાથી યુક્ત એવી શ્વેત પતાકાઓ, પદ્મયુક્ત આકાશગંગાના પૂરની શકા કરાવે છે !-ઉત્તરેક્ષા અલંકાર.

૬૯, નીલ રત્નોની ભિતોની પ્રભા આકાશતલમાં વ્યાપ્ત થતા, જ્યાં રાત્રિની ભ્રાતિથી, દિવસે પશુ, ચક્રવાકી બિચારી વાપી-તટે જૂરી રહે છે !-ભ્રાતિમાન અલંકાર.

૭૦. વાયુથી ફરકરતી ધ્વજશૃંગ અશુલીઓવડે તર્જિત-તિરરકૃત થઈ, જાણે દિગ્પાલોના ચાર નગર, જે પુરને મોટા શાખાપુરના (ઉપનગર-પરા) બહાને સેવી રહ્યા છે !-(તે પુરની ચાર દિશાએ ચાર મોટા પરા આવેલા છે.)-ઉત્તરેક્ષા

૭૧. જ્યાં રત્નના ઘંટાથી શોભતા હળર શિખરવાળા જિનમંદિરો છે, તે જાણે જૂતલમાંથી બહાર નીકળી શેપનાએ હર્ષથી તે પુર જોવાને માટે દેહ ધારણ કર્યા હોયની ! એવા નિષ્પામ છે. —ઉત્તરેક્ષાલંકાર.

૭૨. જ્યાં સરસીઓમાં પાતાલતલમાંથી અમૃતની હળરો સિંગઓ ફૂટે છે, તેથી જ હું માનું છું કે તેમાં રસનુ અધિકપાણ છે, અને ભોગીવર્ગ તેનું પડખું છોડતો નથી —ઉત્તરેક્ષા.

ભોગી—શ્લોક : (૧) નાગ, (૨) વિલાસી.

૭૩. મંથાચલવડે મૂળ સુધી મથન કરવાથી જેને સારજૂત માત્ર એક કૌસ્તુભ રત્ન મળ્યું હોય તે સમુદ, જો એ પુરને ખાઈ બહાને ન સેવત, તો એ 'રત્નાકર' (રત્નખાણ) કેમ થાત ?-અતિશયોક્તિ અને અપહ્રુતિ.

પ્રભાથી કૌસ્તુભ હરાવનારા, જાણે શ્રીના ક્રીડન-શૈલ સારા;
 એવા નવલંતા મણિસ્તૂપ ભાળી, વ્યાપારીઓ ન્યાં દૂરથી ય આવે. ૭૪
 પદે પદે ન્યાં પરઅર્થાનિષ્ઠ, રસસ્થિતિ દર્શતી કાંઈ મિષ્ટ;
 વેશ્યા કવિવાણીનાં જેમ ચિત્તે, કેને કરાવે ન પ્રમોદ પ્રીતે? ૭૫
 ન્યાં સંગીતારંભ મૃદંગ વાગે, કેલાસ શા તે ઝરખા જ લાગે;
 વારિહીણા ગર્જત અંબુદેવી, વિડંબના શું કરતા જુઓની! ૭૬
 ન્યાં વ્યોમમાં ખિન્ન જ મિત્ર પ્રત્યે, રણુત કિંકિણિ રવે વદંતી;
 પ્રાસાદની પંકિત શું વાયરાથી, વિંઝે ફરતા ધ્વજ-વિંઝણથી! ૭૭
 હારાવલી-નિર્ઝંસુક્ત તુંગ, પામી જ કાંતા સ્તનશૈલ દુર્ગ;
 નિઃશંક ન્યાં વ્યંગકથી ય કામ, થયે ત્રિલોકે વિજયી પ્રકામ. ૭૮
 ન્યાં ભંગ કેશે, તરલત્વ આંખે, સરાગતા નોય જ ઓછ પાખે;
 ને સુદેશના સુખ વિષુ ક્યાં ય, જાણું જ દોષાકરની ન છાંય. ૭૯
 રાત્રે તમઃવ્યાસ અગાશીઓમાં, અશ્વેત વસ્ત્રો સજતી સ્ત્રીઓના;
 સુખોદયી ન્યાં નલશ્રી સુહાસ, નવેંદુમાલાર્થી ભારી કરાસ. ૮૦

૭૪. કાંતવડે કૌસ્તુભન જીતનારા, અને જાણે લક્ષ્મીના ક્રીડાપર્વતો હોયતી! એવા અનન્યતા રત્નરાશિ જોઇને, ન્યાં વ્યાપારીઓ દૂરદૂરથી પણ આવે છે.-વ્યતિરેક અને ઉત્પ્રેક્ષા.

૭૫ પદે પદે ન્યાં પરઅર્થમાં નિષ્ઠ, અને કંઈ અવાચ્ય રસસ્થિતિ દર્શાવતી એવી વેશ્યા, ન્યાં કવિવાણીની જેમ કેના મનને આનંદ ઉપજાવતી નથી?—ઉપમા-શ્લેષ.

પદે પદે=(૧) કવિ પક્ષે-વાક્યે-વાક્યે, (૨) પગલે-પગલે.

પર અર્થ=(૧) કવિ પક્ષે-પરમાર્થ, ઉત્પ્રેક્ષા અર્થ, (૨) પારકું ધન.

રસ=(૧) કવિ પક્ષે-નવરસમાધી કાષ. (૨) શુભારસપ્રધાન.

૭૬. ન્યાં સંગીતારંભે મૃદંગ વાગી રહ્યા છે, એવા કેલાસ જેવા ઝરખાઓ, ગર્જના કરતી નિર્ઝંભ મેઘદ્રોની વિડંબના-અનુકરણ કરી રહ્યા છે!—ઉપમા.

૭૭. ન્યાં આકાશમાર્ગમાં ચાડી ગયેલા મિત્ર (સૂર્ય અથવા દોરત) પ્રત્યે રણુજણતી દૂધરીઓના અવાજથી વાર્તાલાપ કરી, પ્રાસાદપંક્તિ જાણે વાયરાથી ફરફરતા ધ્વજપટ્ટ વિંઝણાવડે તેને વિંઝે છે!—ઉત્પ્રેક્ષા. આશય:—પ્રાસાદો એટલા ઊંચા છે કે તે જાણે મિત્રના (સૂર્યના) મિત્ર જાન્યા છે, અને તેથી જ ભક્ત રીતે મિત્રકાંઈ થાકેલા સૂર્ય માટે કરે છે!

“ મહારા હશે ભક્ત રથેથી અત્ર, પ્રાકાર આરોહણમાં ન શક્ત; ”
 એવુ ગણી જેહ વિલધવાને, ભાનુ ભજે પશ્ચિમ-પૂર્વ જાણે ! ૮૧
 નીલા મહિના ઝરુખાની જાળી, આલળતા ચદ્ર-કરો નિહાળી;
 વચિત જ્યા મુગ્ધ વધૂ બને છે, હારાવચ્ચેય ન વિશ્વસે છે ! ૮૨
 ભિર્વારૂઢા જોઈ વધૂ મુગેંડ, જાણે જતો પ્રજ્ઞ સમીપ ઈંદુ,
 જ્યાં ઉચ્ચ પ્રાસાદની ચૂલિકાથી, જહ રહ્યો નમ્ર ઘઈ જ તેથી. ૮૩
 હિમાદ્રિ જેવા સુવિશાલ શાલ-, નિતંબમા ધારણું મેઘમાલ;
 જે રાજધાની છોંતવા સુરોની, રાજે ધરી પક્ષ જીડી રહ્યુંની ! ૮૪

માલિની

‘અગુરુ’ ઈમ પ્રસિદ્ધિ દ્રવ્ય મુગધોમા જ, સતત અવિભવો ચેદર્ય છે મેઘમાં જ;
 ફલસમય વિરુદ્ધ જ્યાં વિના વૃક્ષ કયાંય, કહીં પણુ ન જ કોઈ કોઈને દષ્ટ થાય. ૮૫
 વસતતિલકા

અંતર્ય પચાતિયુત રાજર્થો રાજનારો, જ્યાં પ્રાંતભૂમિ વિટતો દઢ કોટ સારો,
 શત્રુતણા પ્રલયને જ પ્રકાશનારો, સ પૂર્ણ ઈંદુ પરિવેષ શુ ભાસનારો. ૮૬
 ॥ इति रत्नपुरवर्णनो नाम प्रथमः सर्ग ॥

—ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાલ મહેતા. એમ. ખી. ખી એસ.

૮૧. “ મારા અધો ભિર્વાગામી રથથી અહીંનો કિલ્લો ચઢવા સમર્થ નથી. ” એમ જાણીને
 સૂર્ય જેને ઉલ્લસવાને જાણે પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશાનો આશ્રય કરે છે. —ઉત્પ્રેક્ષા

૮૨. નીલ રતનમય ઝરુખાઓની જાળીને આલળતા ચદ્રકિંજણીથી છેતરાઈને જ્યા મુગ્ધ વધૂઓ
 હારની ઝૂંતમાં પણુ વિશ્વાસ કરતી નથી. —ભ્રાંતિમાન અલંકાર

૮૩. જોયે ચઢેલી વધૂઓના મુખચંદ્ર જોઈને, જાણે હ્રદા પાસે જતો ચદ્ર (મારો કરતા
 ચઢિયાતા મુખચંદ્ર કેમ જનાવ્યા તેની જાણે હરિપાદ કરવા) જ્યા પ્રાસાદોના અગ્રમાગથી નમ્ર (નીચો)
 ઘઈને જહ રહ્યો છે ! નમ્રપણુ તેનો લઘુત્વભાવ પ્રદર્શિત કરે છે. —ઉત્પ્રેક્ષા

૮૪. હિમાલય જેવા જિયા વિશાળ કિલ્લાના મધ્યભાગે મેઘમાલા ધારણુ કરતુ જે પુર, જાણે
 પાખ ધારણુ કરી દેવાની રાજધાની છતવા જીડતુ હોયની ! એવુ શોભે છે. —તાત્પર્ય નગરની શોભા
 જીડીને આખે વળગે એવી છે. —ઉત્પ્રેક્ષા

૮૫. ‘અગુરુ’ એવી પ્રસિદ્ધિ તો મુગધો દ્રવ્યમા જ છે, અન્યત્ર તો કોઈ અગુરુ-ગુરુજન રહિત
 નથી અથવા અગૌરવવત નથી, અવિભવ (અવિભેદ-મેઘમાથી ઉત્પન્ન થયેલ) તો સદા ય મેઘમા જ
 જોવામા આવે છે, બાકી તો કયાંય અવિભવ-વૈભવ રહિત કોઈ જોવામાં આવતુ નથી, અને ફલ-
 સમય વિરુદ્ધ (વિવેકથી, તેથી રુધાયેલા) પક્ષીથી રુધાયેલા વૃક્ષ સિવાય, કોઈ પણુ કોઈને કહી પણુ
 કયાંય ફલસમયથી વિરુદ્ધ-પ્રતિદ્વંદ્વ દેખાતુ નથી-અર્થાત્ સર્વ વસ્તુ યથાવત્ ફલિભૂત થાય છે. એવુ
 તે નગર છે. —પરિસંખ્યા અલંકાર.

૮૬. અદર રહેલા પ્રસિદ્ધ રાજર્થો (નૃપ અથવા ચદ્ર) શોભતો, પ્રાંતભૂમિને વિંદી રહેલો અને
 શત્રુઓના વિનાશને સૂચવતો એવો કિલ્લો જ્યા ચદ્રના પરિવેષ જેવો ભાસે છે. —ઉપમાલંકાર

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરણ આત્મકથા]

લેખક : સુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૨૪ થી શરૂ)

અપૂર્વ ભોગોને આપનાર પણ વિદ્યા જ છે

શીતઋતુની સખત ઠંડી, ગ્રીષ્મના તીવ્ર તાપ અને વર્ષાનાં ભયંકર વાવાઝોડોને પણ ગણકાર્યા વિના, સ્થળ કે જળમાર્ગની પરવા કર્યા વિના, દેશ કે પરદેશને ગણ્યા વિના, વાહન કે ઉપાનહ વિના, વસતિ કે વેરાન પ્રદેશની પરવા વિના, સપાટ કે ઘોર ઝાડી-વાળા જંગલને ધ્યાનમાં લીધા વિના, ચોર, ચર કે ચિત્રા, વાઘ, વરુ કે વાનરનો ભય તણ, ઘરખાર તણ, કુટુંબ-કળીલો તણ, હાટ-હવેલી તણ, નહાવું-ઘોવું તણ, ખાવું-પીવું તણ, એશઆરામ તણ, માન-મર્યાદા તણ, લાજશરમ તણ, કુળને અને શીલાચાર ખુદીને તેમજ ન્યાય, નીતિ અને ધર્મ પણ પ્રાયઃ છુદી છેવટ શારીરિક રક્ષણોપાયની પણ ઉપેક્ષા કરીને અહોરાત્રના સતત ઉન્ન-ગરાદારા જે ભોગો મેળવવા જગતું ઘેલું બન્યું રહે છે, એથી ય સુંદર બલકે દેવી પણ ભોગોને વિદ્યાદેવી તો તથા પ્રકારના વિના પ્રયાસે જ પલ્લામાં નાંખે છે.

વિદ્યા પોતાના સ્વામીનો યશ ચોમેર વિસ્તારે છે

કસળનાં વનમાં વાસ કરી વનને આપાવનારાં ખુશબોદાર કમળો પોતાની

ચોતરફ પસરાયલી સુવાસદારા ' દરેક વન કરતાં ય પોતાના માલીકના વનની વિશિષ્ટતાને ખ્યાલ ' દૂર દૂર ફરતા ભ્રમરોના લક્ષ ઉપર આછીને તેને પોતાના માલીકના વનની સેવામાં રકત રહેવાની જેમ ફરજ પાડે છે, તેમ, વિદ્વજ્જનોના હૃદયવનમાં વાસ કરતાં બહુ સ્વરૂપી વિદ્યારૂપ વિવિધ કમળો ' દુનિયાના દરેક પંડિતજનના હૃદયરૂપ વન કરતાં ય પોતાના માલીકના હૃદયવનની વિશિષ્ટતાને ખ્યાલ ' પોતાની ચોમેર પ્રસરેલી તીવ્ર નિયુક્તારૂપ ખુશબોદારા દૂર-દૂર દેશોતરે પણ વસતા વિદ્વજ્જનરૂપી વિદ્યાભ્રમરોના લક્ષ ઉપર સત્વર લાવીને તે તે વિદ્વાનોને પણ પોતાના માલીકની સેવામાં જ રક્ત રહેવાની ફરજ પાડનારે હોવાથી સ્વામીનો યશ પણ ચોમેર વિસ્તારનાર બે ઢાઠ પણ હોય તો તે વસ્તુતઃ વિદ્યા જ છે.

અપૂર્વ અને સાચું સુખ વિદ્યા જ આપે છે

જેમ જગતના રમા અને રામા આદિ નાશવંત પદાર્થોમાં વિદ્વાન જન મોહ પામતો નથી તેમજ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ-રૂપી શાશ્વત પદાર્થોને કદી ય તબ્બતો નથી; આથી નાશવંત સંયોગોના વિયોગાન્તે એ અકળાતો નથી, સુંઝાતો નથી, ખેદ કરતો નથી. સ તુ યદ્યત્સંયોગસ્તત્તદિયોગાયંય મન્યન્તે-

“જે જે સયોગ છે તે તે વિયોગને માટે જ છે એમજ વિદ્વાન તો માને છે.” આથી પ્રાકૃત જનની માફક પદાર્થોના સંયોગમાં એ થનથન નાચતો નથી તેમજ તેના વિયોગમાં આકુળવ્યાકુળ બની રોકકળ કરી મૂકતો નથી તેમજ એને આનંદ હોતો નથી. નશ્વર પદાર્થોના સયોગમાં જેને આનંદની ઊણો ઉછળે છે એનાં જ હૃદયે, એના વિયોગ વખતે સડસડિય બળે છે ! પ્રજ્વળે છે ! જે પદાર્થો પોતાના ન હોઈ રાખવા જેવા જ નથી તે સ્વયં આદ્યા જાય તેમા મૂખને જ ખેદ થાય છે, વિદ્વાન તો ચોક્કસ જ સમજે છે કે જે મારું છે તે કદી ય જવાનું નથી ! જે આમ જ છે તો જે મારું જ નથી તે પ્રાપ્ત કે નષ્ટ થતાં શોક જ શું કામ ? એથી આગળ વધીને એ એટલી હદ સુધીની ઉત્તમ ભાવનાવાસિત હોય છે કે જે મારું નથી તે રાખવું જ શા માટે ? આમ શુભ ભાવનારૂઢ બની પુણ્યોદયે પ્રાપ્ત થયેલા પશુ લોગ-પદાર્થોનો ક્ષણવિનાશી દેહના ભયે સન્માર્ગે સત્વર વ્યય કરીને ચોકખંધ નૂતન પુણ્યોપાજન કરવાની તીવ્ર ચિતામગ્ન હોય છે વિદ્વાન જનની સેવા એના જીવનભરમા ઝોતપ્રોત હોય છે. આથી એ સિદ્ધ જ છે કે-કપરા સયોગમાં પશુ મૂકાયેલાને સમ-ભાવરૂપી શીલતાની ઠડી લહેરોમાં ઝુલાવીને અપૂર્વ અને અવિચ્છિન્ન સાચું સુખ આપનાર દુનિયામાંજે કોઈ પશુ હોય તો તેવિદ્યા જ છે.

વિદ્યા એ ગુરુનો પણ ગુરુ છે.

‘ મા-બા-ભૂ-પા ’ બધવા બેઠેલા કાલુ-ઘેલું પણ માંડ-માંડ બોલતા બાળકને અનુક્રમે આગળ વધારી, વિદ્યાર્થીપણું છોડા

વીને ઉત્તમ શિક્ષક બતાવનાર વિદ્યા જ છે. આથી ગુરુ પણ વિદ્યાના પ્રત્યે જ ગુરુ બનેલ હોવાથી વિદ્યા એ ગુરુનો પણ ગુરુ છે. બીજી વાત એ છે કે મનુષ્ય જ્યારે રાજ, પ્રધાન, દિવાન, કોઈપણ પંક્તિનો અમલદાર, સ્વામી કે શેઠ હોય ત્યારે તે પર પ્રતિહુકમનો દોર ચલાવવા સ્વતંત્ર હોવાથી તેને સ્વચ્છંદે અટકાવનાર કોઈ જ નથી. તાબાના સર્વ-જનો મારા દાસ જ હોવાથી તેઓ પ્રતિ ઇચ્છા મુજબ કોરડો ચલાવવાનો મને હક્ક જ છે. આવી એના મૂખ માનસમાં કારમી ધૂન હોય છે. આથી ન્યાય અને નીતિપથનાં ખૂન કરીને પણ એ અન્યાયનું સામ્રાજ્ય ચલાવતો હોય, લોકોને નિષ્કારણ પીડતો હોય દંડતો હોય, નિશદિન નવા-નવા કરવેરાદિવડે પ્રાણીઓનું જીવન ચૂસી લઈ નિરસ બનાવતો હોય, અનેક હુબુંસનો સેવીને અનાચારનો પણ કારમો કેર વતોવી ત્રાય ત્રાય પમાડતો હોય, વિગેરે અનેક પાપાચરણોથી એની બુદ્ધિ જ પાપમય બની ગયેલી હોવાને લીધે એને સગવડતા સમજાઈને તે તે પાપાચરણો અતિશાણુપણથી જ થતાં સદાચરણરૂપે જ ભાસે છે ! પરિણામે પોતે જ પોતાની જાતને સન્માર્ગે દોરી જઈ દુર્ગતિનું ભાજન બનતી અટકાવવાના પરમ ભાગ્યોદયથી ચ્યૂત થાય છે, દૂર ખસે છે અને દુર્ગતિનાં ભયંકર દુષ્પોને નીરાધાર મહે છે. આ ભવમાં પણ એના પ્રતિ એનાં પાપજીવનની કાલીમાથી કકળી ઉઠેલ દયાળુ જનતાનાં પણ હૃદયનાં ઊંડાણના (હાર્ટફેલ, પ્લેગ, ન્યુમોનીયા, ક્ષય, રક્તપાત, શ્વાસ, દમ, ભગદર અને રક્તપીતાદિ જીવલેણ દરોથી તેમજ મારી, મરફી, પાણી,

અગ્નિ, ભુજંગ, દેવ કે દાનવોથી પણ થતી ભયંકર ખુબારી પ્રતિ કરુણાભાવને બદલે અનિ-
સ્થાએ પણ)માનસિક અતુભેદન હોય છે.
આતું કારણ એ જ છે કે એને સન્માર્ગ-
દર્શક કોઈ શુરુ નથી. કહ્યું છે કે-

વિના ગુરુભ્યો ગુણતીરધિમ્યો

ધર્મ ન જાનાતિ વિવક્ષણોડપિ ।

આકર્ણવીર્ષોઽસ્વલ્લોચનોડપિ.

દીપં વિના પદ્યતિ નાન્ધકારે ॥૨૧॥

અર્થ:—“મનુષ્ય ઘણો ય વિવક્ષણ હોય
તો પણ શુણના સમુદ્ર એવા શુરુમહારાજ
વિના તે ધર્મ(આત્માની ફરજ)ને જાણી
શકતો નથી. જેમકે કણ્ઠપર્યન્ત લાંબાં એવાં
વિશાળ નેત્રને પણ ધારણ કરવાવાળો મનુષ્ય
અન્ધકારને વિષે આંખો ફાડી ફાડીને એવા
મથે તો પણ હીપકના પ્રબળ આલંબન વિના
દેખી શકતો નથી.” આ રીતે શુરુમહારાજ
અપૂર્વ ઉપકારી હોવાથી જ શુરુની મહત્તા
સર્વશ્રેષ્ઠ છે. શુરુ વિષે અવિસંહિતા અધ્યાય ૧,
શ્લોક૯૨માં તો ત્યાં સુધી કહી નાખેલ છે કે-

પ્રકમપ્યક્તરં યસ્તુ ગુરુઃ શિષ્યે નિવેદયેત્ ।

પુથિવ્યાં નાસ્તિ તદ્દ્રવ્યં યદ્દત્વા હાનુગૌભવેત્ । ૨૨

અર્થ:—“શિષ્યને જે એક પણ અક્ષર
જણાવે તે તો શુરુ છે, બદલે એક પણ અક્ષર
શિષ્યને ભણાવનાર જે શુરુ છે તે શુરુને
આપવા લાયક કોઈપણ દ્રવ્ય સમસ્ત પૃથ્વીમાં
પણ નથી કે જેથી તે આપીને શિષ્ય શુરુનો
અનુભૂ થાય.” શુરુનું મહોપકારીપણું જ
માન્ય રાખીને એ ફરમાવ્યા પછી આગળ
વધીને શ્લોક દશમામાં તો શુરુનું બહુમાન
નહિં કરનારને આવેશમાં કહી નાખે છે કે

પ્રકાસરપ્રદાતારં, ચો ગુરું નામિમન્યતે ।
શુનિયોનિશંતં ગત્વા, ચાંઢાલેષ્વપિ જાયતે ॥૨૩॥

અર્થ:—“એક અક્ષર આપનાર શુરુને
જે માનતો નથી તે એક સો વખત શ્વાનની
ચોનિમાં ઉત્પન્ન થઈ ચાંડાલ કુલે પણ ઉત્પન્ન
થાય છે.” જે કે. આવા સીધા પથગામ નેત
શાસન કદીય પાઠવતું નથી, કારણ કે તે
પરિણુતિની તીવ્રતા કે મંદતા પ્રમાણે આત્મા
કર્મબંધ કરે છે તેમ માને છે. આથી કુર
પરિણુતિએ શુરુમહારાજની અપજ્ઞાજના કરે
તે તો તેથી ય અઘોતર હર્ગતિએ બંધ, એ
પણ સ્વતઃસિદ્ધ છે. ઉભયમાં પણ તાતપર્ય
તો એ જ છે કે-આ જગતમાં માતાપિતાદિ
કોઈપણ સ્વજનો શુરુ સમા ઉપકારી નથી
જ. ઉપયુક્ત રીતે તેઓ રાજના પણ રાજ
હોવાથી તો મહારાજ (શુરુમહારાજ) કહે-
વાય છે. આ પ્રમાણે રાજ, દીવાનાદિ કરતાં
ય શુરુમહારાજ તો મહાન હોદ્દાધારી જ છે
એ વાતમાં બે મત હોઈ શકે જ નહિ અને
છે પણ નહિ. એથી શુરુમહારાજને તો
સમસ્ત દુનિઆના પ્રાણીઓ પર હુકમ બળ-
વવાનો સ્વતંત્ર જ અધિકાર છે. આ અધિ-
કારને શુરુમહારાજ રાજ-દીવાનાદિ અધિકારની
માફક હુરુપયોગ જ કરે તો જગતમાંનું
એક પણ ઘર કલહ વિનાનું બાકી રહે નહિ, એક
પણ પ્રાણી સુખે ખાઈ-પીઈ કે સૂઈ-પેસી
શકે નહિં, છતાં જગતના પ્રાણીઓ અન્ય
અન્યના અધિકાર તળે ત્રાસ પામ્યા પછી
શાન્તિનો છેલ્લો દમ તો આજે પણ શુરુ
મહારાજને ચરણે આવ્યા પછી જ એથી
શકે છે. આતું કારણ એ જ કે પેલા હોદ્દા-
દારો કરતાં શુરુમહારાજનો હોદ્દો પ્રથમ જ
હોઈ વિદત્તાપૂર્ણ છે. પેલા હોદ્દાઓમાં સામે

ન માને તો સત્તાનો દોર છે, જ્યારે આ હોદ્દામાં તો ઊલટું આવનારને એના ભાવિ ઉપર છોડી દેવાય છે. તે બદલ કશી ય બળ જબરી હોતી નથી. અરે ! પોતાની પાસે જ બળીને વિદ્વાન થવા માંગતો હોવા છતાં ય એ વિદ્યાર્થી આપેલ ઉપદેશ વિરુદ્ધ વર્તે, શીખવાડયા સુજળ ન ભણે, સારું ન ભણે, લક્ષ્યપૂર્વક ન ભણે, ભણે ને ભૂલે, ભણે પણ ગણે નહિં, ભણ્યો પણ ઊધો જાય કે ભણે જ નહિં તો પણ ગુરુમહારાજ આવેશમાં આવીને એને અનર્થ કરવાનો વિચાર સરખો ય કરતા નથી.

એટલું જ નહિં પણ ગુરુમહારાજે તો તે ઉરકેરાય તે પ્રસંગે પણ ખામોશ જ રાખીને એને જ સુધારવાની ખાતર એના બધાં ય દુર્વર્તનો અને અવિનયોને ગળી જ જવાં પડે છે. આ પ્રાકૃત જનથી બનવું સહવિત જ નથી. પોતાના જ વિદ્યાર્થીઓ પોતાની જ સામે કપરા વર્તનો દ્વારા કારમી ચેષ્ટાઓ કરે ત્યારે ગુરુમહારાજને ઓછો ખેદ તો ન જ થાય, છતાં ય એ દરેક કડવી વસ્તુ ગળી જવામાં જ ગુરુમહારાજ પોતાના સ્થાનમાં પોતાને ઉલેસા દેખે છે. ધ્યાન રાખવું કે- ‘ગુરુમહારાજે તો હરપળે આ પ્રમાણે જ વર્તવું,’ એવી દ્રવ્ય ગુરુમહારાજ ઉપર કોઈએ લાદી નથી તેમ જ લાદવા કોઈ સમર્થ પણ નથી. એમની ઉપર કોની બળજબરી ચાલે તેમ છે ? કહેવું જ પડશે કે કોઈનીય નહિ, કારણ કે તેઓ સર્વત્રસ્વતત્ર છે ! ! ! આમ છતાં ય સમયધર્માદિનાં ઓઠાં તળે કોઈ શક્યને ગુરુમહારાજ ઉપર પણ પોતાને ઉદ્દેશવતા સ્વચ્છદ વિચારોનો અમલ કરાવવા ધમપછાડ

કરે, દ્રવ્ય લાદવા કે બળજબરી કરવા મથે, અને હું-સાહસોમાં નિષ્કૂળ નીવડતાં જગત સમક્ષ એમની અવહેલના, અપભ્રાજના કરે, અવણુંવાદ બોલે તેની કિંમત આજની પણ શાણી દુનિયા ખમેલ મગજના ઉદ્વેગ મૂખ શિરે મણિથી અધિક લેખતી નથી વસ્તુ-સ્થિતિ આમ જ છે તો ગુરુમહારાજને પોતાના જ ઉપાસકના પોતાની ઉપરના પણ દુર્વર્તનો પ્રતિ ખામોશ જ રાખવાની દ્રવ્ય કોણ પાડે છે ? એના ઉત્તરમાં સમજવું કે ગુરુમહારાજના હૃદયકમળમાં ઠરીને ઠામ થએલી સદ્વિદ્યા જ એ દ્રવ્ય પાડે છે તદુપરાંત છદ્મસ્થ એવા ગુરુમહારાજમાં પણ જે જે અશે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, અતિચાર કે અનાચાર હોય તેને પણ શેષ વર્ગ તો ઉપાસક જ હોવાથી જાણતો હોય છતાં કહેવા કે સુધારવા સમર્થ નથી આમ છતાં એ જ ઉપાસક વર્ગને તેને તે જ ગુરુમહારાજના ઉપયુક્ત ક્રોધ, માન, માયાદિ દ્રવ્યો ક્રમે ક્રમે સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મતમ થયેલાં પ્રત્યક્ષ જણાય છે, અનુભવાય છે તે શાથી થયા ? કોણે કર્યો ? અહિં જ પણ કહેવું જ પડશે કે ગુરુમહારાજના હૃદય-કમળમાં અટલપણે વાસ કરી રહેલ સદ્વિદ્યાએ જ. આથી પણ એ મિદ્ધ જ થયું કે ગુરુનો ગુરુ પણ વિદ્યા જ છે. જગતના તારક એવા તને આવું શોભે ? ઇલાહિ પ્રકારે ગુરુમહારાજને વિદ્યા જ હિતશિક્ષા આપવા સમર્થ છે અને આપે છે. પરિણામે ગુરુમહારાજ પોતાના વિષયકષાયાદિને પાતળા કરી શાન્ત, દાન્ત, ધૈર્ય, ગંભીરોદિ ગુણરત્નોથી વાસિત થવાને પરિણામે, જગતના પ્રાણીઓના તરણ-તારણ બનેલા હોવાથી આ લોકમાં લોકોવાડે

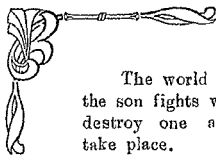
દિલ્લેર સેવાય છે, પૂજાય છે અને પરલોકમાં સુગતિના ભાજન બને છે. ઉપયુક્ત રીતે ગુરુ-મહારાજનો પણ ઉભય લોક સુધારનાર વિદ્યાજ હોવાથી પણ વિદ્યા ગુરુનો પણ ગુરુ છે.

વિદ્યા વિદેશગમનપ્રસંગે બંધુ-વર્ગનું કામ આપે છે.

યેન કેન પ્રકારેણ પણ આત્મનિર્વાહ અશક્ય હોવા છતાં ય ખડોળે ભાગે મનુષ્યે સ્વદેશે જ નિવાસ કરવા ઇચ્છે છે. વિદેશ વસીને આવેલા અને એક વખત પોતાનાથી પણ વિષમ સ્થિતિના સાથીને તેઓ અતિ સુખી થયો દેખે, તેમ જ તેનાથી ય વિશેષ સુખના પોતે કાંક્ષી પણ હોય છતાં પણ દેશ તજવામાં તેઓ અજળ ભીરુતા સેવતા બળાય છે, અનુભવાય છે. તેનું કારણ એ છે કે અબુદ્ધ (મૂર્ખ) જનો દુનિયામાં યુષ્કળ હોય છે, જેથી તેવા જનોએ આર્થિક ખીડા દૂર કરવા માત્રમાં સ્વદેશ તજતાં લાગોનાં ભોગે લાવવો અને કોડોના ભોગે ય

કમાવો મુશ્કેલ એવા અમૂલ્ય અને અપૂર વારસાને પ્રથમ પદે જલાંજલી આપવી પડે છે. એ વારસો શું હશે ? એ બંધુવાનો વાચકને થની જિજ્ઞાસાના નિવારણાર્થે અત્ર પ્રથમ તો આપણે એ વારસાની જ યોગબાણ આપવી જરૂરી છે. અને તે આ પ્રમાણે-દેશ-માંની સર્વ સ્વતંત્રતા તજીને સર્વ પરતંત્રતાના હેતુભૂત વિદેશે વસવા જતાં પણ જેઓ તાણીત-ણીને ય ગુજરાન નિર્વાહવામાં હંતભાગી બન્યા હોય છે તેઓએ યજ્ઞ પોતાના દેશજનુઓ-દ્વારા સાધ્ય એવાં પોતાનાં સર્વ સાંસારિક કાર્યો સાધવા પ્રસંગે તે તે બંધુઓનો પ્રથમનો પરિચય જ છતાં વિદેશના વિસંહિત કાળના વિશ્લેષને લીધે પોતાની પૂર્વવત કુલીનતાદિની દેશબંધુઓના દિલમાં સુંદર છાપ બેસાડવા, તેમ જ અતિ દુઃખી છતાં એકંદમ સુખી હોવાનો ભાસ કરાવીને એના દિલમાં સચોટ વિશ્વાસ સ્થાપવા, દેવું કરીને પણ ખડોળા ખર્ચે અનેક વારતા નિષ્કારણ હાવભાવ બતાવવા-વિગેરે કાર્યો કરવા પડે છે.

(ચાહુ)

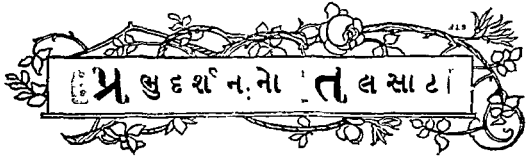

લક્ષ્મીની લીલા !

The world is blinded by wealth, for whose sake the son fights with his father, brothers are ready to destroy one another, and the most terrible wars take place.

જેને માટે બાપ-બેટા અને ભાઈ-ભાઈ એક ખીખતું ઉગ્રદંડન કરવા તૈયાર થાય છે અને જેને માટે ભયંકર યુદ્ધ પણ થાય છે તે લક્ષ્મીની અંદર જગત આંધણું બન્યું છે.

—મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ રતવનના અક સાથે આત્માને અધ્યાત્મ દશામા પ્રગતિ સાધી શકાય એવા નવનવા પગલા ભરાવે છે. સાતમા જિનના રતવનમા જુદા જુદા નામો પાછળ રહેલું સામ્ય સમજાવી તીર્થ કર પ્રતિ દર્શવ્યત થવા જણાવ્યું, અને હવે આદમાથી ચદ્રપ્રજ્જુના રતવનમા એ તીર્થ પતિના યથાર્થ દર્શન કરવાની રીત દાખવતા અત્યાર પર્યંતનું જીવન કેવી રીતે વ્યતીત કર્યું તેનો ચિતાર રજૂ કરતા રૂપજી શબ્દોમા કહી દે છે કે—જો આત્માને દર્શનનો સાચો તલસાટ પ્રગટી શકે એવા કાંઈ પણ ગતિ હોય તો તે એક માત્ર મનુષ્યજન્મની જ છે અને તેની આસપાસ પણ મર્મોદાના યજ્ઞન યોજા નથી જ.

આ રતવન સખીઓ વચ્ચેના સવાદ રૂપે રજૂ કરે છે એ પણ નવિનતા છે. કુર્માતના કદમા ફસલા આત્માને શુદ્ધ ચેતના પરમેશ્વરનું મુખાર્પ દેખવા દેતી નથી અર્થાત્ શુદ્ધ ચેતન્યની જોડે કુર્માતના જેળ મળતો જ નથી, પણ ભયારે આત્મા એ કુર્માતિને તરછોડી દઈ સુમતિના સંધ્યારો શોધે છે અને એની દોરવણી હેઠળ આવે છે ત્યારે શુદ્ધ એવો ચેતન્ય ધર્મ શું વરણ છે ? એ કેવી રીત પામી શકાય ? એ માટે કેવી સામગ્રી એકઠી કરવી જોઈએ છતાં વિચારો આત્માને સદજ ઉદ્ભવે છે. એના નિમિત્તભૂત સુમતિ હોવાથી આ રતવનમા આખોય સવાદ સુમાત અને શુદ્ધ ચેતના વચ્ચે ગોઠવાયો છે.

સુમતિ—હે સખિ ! તીર્થપતિ, એવા ચદ્રપ્રજ્જુ ચંદ્રસખી કાન્તિવાળું મુખ દેખવા દે એ મુખ રાગ-દેવના અભાવથી પેદા થતા ઉપશમ રસના—નરવ શાન્તિના મૂળ સમાન છે. એ જોતા જ દુઃખ અને

ગ્હાનિ કિંવા કલેશજનિત દુઃખસમુદાય આપો—આપ ગલિત થઈ જાય છે આજે લાગા કાળે જે કાળની ગણુના ન થઈ શકે એવા અસખ્યાત સમય પછી મુખદર્શનનો મોઢેરો યોગ સધાયો છે.

એમ કહી જે રથાનો ગણાવે છે તે યોગિરાજ રતવનની ખીજથી ચોથી સુધીની ત્રણ ગાથામાં દર્શાવે છે એમા સૂક્ષ્મ નિગોદ અને બાદર નિગોદ એકે દ્રિય જ્ઞાતિમાની પૃથ્વી-અપ-વાહિ-તેજ અને વન-રપતિરૂપ પાંચ નિકાય, તેમ જ બેઘદ્રિય-તેઘદ્રિય અને ચૌરે દ્રિય યુક્ત અવરથાએનો સમાવેશ કરે છે. નિગોદ અવરથા એ આત્માની પતિત દશાનું કિંવા સાવચૂકતાનું પ્રતિક છે એમ કહેવામા અતિશયોક્તિ જેવું નથી જ એના પાશમાથી મુક્ત થઈ આત્મા બ્યવહારરાશિમા આવે ત્યારે જ એ માર્ગે આવ્યો એમ કહી શકાય. એમા પણ તેઘદ્રિય સુધી નેત્રોના અભાવ હોવાથી ન્યા પદાર્થોને દેખવાપણું જ નથી ત્યા પ્રભુમુખદર્શનના યોગની શી વાત કરવી ? વળી ચઢિરેદ્રી-યજ્ઞની ચક્ષુઓ એ તો યાજ્ઞીની રેખા સુઝી-યથાર્થ દર્શન માટે સાવ નિષ્ફળ. પંચે દ્રિયપણામા જો કે ચક્ષુઓનો સાથ સારો લેખાય પણ એમાની દેવતા, નારકી ને તિર્થચરૂપ ગતિઓ જ એવા પ્રકારની છે છે કે એમા જનમાર્ગે દોરાવાનું અને શુદ્ધ ચેતન્યની પિછાન કરવાનો મુદ્દો વીસરી જવાનું સદજ બની આવે છે નકોતી વેદના, પરમાધામીના માર અને અનોઅન્યના યુદ્ધ ન્યા સતત ચાલુ હોય ત્યા જિનેશ્વરનું દર્શન ચક્ષુ છતાં કયાથી સંભવે ? પરાધીનતાના બંડાર મચ્છુ જનાવરનું જીવન પ્રજ્ઞને કયા જોવા જાય ? આકાશમા ઉડ્ડયન કરતા કોઈ પખી-

ડાને અરપય મધ્યે આવેલ મંદિરમાં કે ગિરિશૃંગ પરના મનોહર પ્રાસાદમાં વિરાજમાન મૂર્તિ જોવાનો યોગ લાધે છતાં એમાં વરતુને વરતુરવરૂપે નિરખા-પણું ભાગ્યે જ હોય ! અને દેવોના વિમાનો એટલે રિક્તિસિદ્ધિના ધારો, અમાપ આનંદ અને અનુપમ વિલાસ એ જ્યાં જીવનનું ધ્યેય, એમાં મિથ્યાત્વ દશાનો ઉમેરો, સતત ક્રમતિ બાઈની દોરવણી ત્યાં શાશ્વત ચૈત્યોમાં જવાની કુરસદ મળે ખરી ?

સમ્યક્ત્વના ભાગ્યમાં એ જાતનો યોગ અને એવી કુરસદ અવસ્થા લખાયેલી છે, છતાં એમની સંખ્યાનું પ્રમાણ કેટલું અલ્પ ! તેથી તો એ ત્રણે ગતિને ગણનામાંથી બહાર મૂકવી પડી. ચોથી એવી મનુષ્યગતિ પણ કેવળ જન્મ આપવાથી લેખે નથી મનાઈ; કેમકે એમાં પણ અનાર્થ દેશમાં અરિહંત બિંબના દર્શનનો સંભવ નથી. આર્દ્રકુમાર જેવા પ્રસંગ એ તો કવચિત્ જોઈએ. વળી જ્યાં પર્યાપ્તિઓ પૂરી કર્યા વગર અંપર્યાપ્ત દશામાં જ મૃત્યુને ભેટવાનું છે ત્યાં પ્રભુમુખ-દર્શનપ્રાપ્તિ શી રીતે થઈ શકે ? અને તેથી જ ચોથી ગાથાનો પ્રાંત ભાગ પોકારે છે કે—

‘ચંતુર ન ચંડીઓ હાય’ એ વારત્તવિક છે. યથાર્થ જ્ઞાન વિના સાચી ઝોળખાણ સંભવતી જ નથી; અને સાચી પિંછાન વિના યોગ્ય મૂલ્યાંકન થઈ શકતું જ નથી. એ ધોરણે જોતાં ચોરાશી લાખ યોગિમાં માત્ર ગણતરીના સ્થાન બાદ કરીએ તો બાકીનાની સ્થિતિ ‘દરિસણુ વિષ્ણુ જિનદેવ’ની છે. એ વાત આગમપ્રમાણથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે. તેથી મનુજગતિ અને એમાં પણ શાસ્ત્રમાં દર્શાવાયેલી સાનુકૂળતા લાધે તો જ તીર્થંકર-મુખદર્શનની તક

પ્રાપ્ત થાય. વળી કેવલ બાહ્ય દર્શનનું જે મૂળ છે તે ન સધાય; એ સારુ આંતરિક શુદ્ધિની અગત્ય રહે જ. એ સારુ સતવનની છઠી ગાથામાં કહેવાયું છે કે—

‘નિરમલ સાધુ ભગત લાહી,
યોગ અવચક હોય;

દિરિયા અવચક તિમ સહી,
ફલ અવચક જોય.’

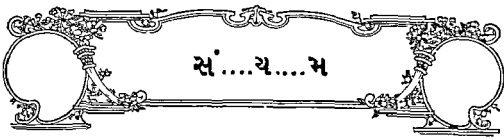
એનો સાર એ છે કે કમાઈની વૃત્તિ વગરનું દંભ કે દેખાવ પૂરતું નહિ પણ નિષ્કપટભાવથી યુક્ત જીવન બનાવી જો સિદ્ધિમાર્ગના પંથે પળેલા સાધુઓની ભક્તિ કરવામાં આવે, એમના વડે સૂચિત દરણીમાં ઉજમાલતા ધરવામાં આવે; તો સંપૂર્ણ ક્ષણ અવરસ મળે જ. એ અવચક ક્ષણસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ અને ઇષ્ટિત મુક્તિ મેળવવામાં જિનવરતુ અવસંજત પ્રેરણારૂપ નિવડે છે. એ ભગવાન સ્વરૂપનું દિગ્દર્શન કરાવવાથી પ્રવર્તમાન જોનેલ આત્માને એવી તો ઉત્તેજના અર્પે છે કે જેથી આત્મા મોહનીય કર્મનો કાયમને માટે કૂચો વાળી દે છે. એ કૂચો વળતાં જ ચિરકાળે સેવિત મનોરથ ફળે છે, એ જાનાના નિમિત્તજીત પેલું પ્રભુ-દર્શન છે માટે એની પ્રાર્થના કરાયેલી છે. અંતમાં આનંદબનજી મહારાજ તેથી તો સ્વમુખે ઉચ્ચરાવે છે કે—

ચંદ્રપ્રભુનું મુખદર્શન અર્થાત જિનમૂર્તિનો યોગ—

‘કાસિત પૂરણુ સુરતરુ’ સમ છે.

ચાકરી

અનુ ૦ અભ્યાસી B A.

યા નિશા સર્વભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી ।
યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પદ્યતો મુને ॥

“અજ્ઞાનરૂપી અધિકારથી જેની બુદ્ધિ આચ્છાદિત થયેલી છે તેવી રાત્રિમાં જીવે દ્રિય ચેાગી જાગે છે, અને જે વિષયાદિરૂપી દિવસ માં સૌ પ્રાણીઓ જાગે છે તે તત્ત્વદર્શી મુનિઓ માટે રાત્રિ છે. ”

• સ સારના પ્રાણીમાત્ર માયાના અધિકારમાં પડેલા છે. તેઓ ક્ષણિક સુખો પાછળ લટકે છે અને છેવટે પતંગની માફક વિષયોની આગમાં બળીને મરી જાય છે, પરંતુ જે મહાત્મા હોય છે તેની ઉપર દુનિયાનો જાડુ આલી શકતો નથી. તેઓ તો સુદરીના રૂપ-યૌવનની પાછળ છુપાઈ રહેલા તેના માસ, મન, લોહી તથા ધૃણામય મૂર્તિને પ્રત્યક્ષ દેખે છે, તેથી તેનું રૂપ નિહાળીને તેના મનમાં કોઈ પણ જાતનો વિકાર ઉત્પન્ન થતો નથી અને ઉત્પન્ન થાય તો પણ ટકી શકતો નથી તેઓ તો પ્રતિક્ષણ ચોતાનાં લક્ષ્યભિદ્ધ તરફ જ ધ્યાન રાખે છે, અહિં તહિં દષ્ટિ ફેરવવાનો તેઓને અવકાશ જ મળતો નથી.

સ સારમાં સયમિત જીવન વ્યતીત કરવાની મહાન્ આવશ્યકતા છે જ્યાં સુધી આપણે આપણી જરૂરિયાતો ઘટાડશું નહિ ત્યાં સુધી આપણને સાચા આનંદની પ્રાપ્તિ થઈ શકશે નહિ. ધારો કે એક વર્ગમાં વીશ વિદ્યાર્થીઓ છે. એમાંનાં પાંચ સમજી છે તેઓને પરીક્ષામાં પાસ થવું છે તેને માટે તેઓ ખૂબ તનતોડ

મહેનત કરે છે. જે પાઠ તેઓને શીખવાનો હોય છે તેની પહેલેથી જ તૈયારી કરીને વર્ગમાં આવે છે અને શિક્ષક તેઓને જે કાંઈ શીખવે છે તે ધ્યાનપૂર્વક સાંભળે છે અને પોતાની શકાઓનું સમાધાન કરતા જાય છે, પરિણામે તેઓ પરીક્ષામાં સારે નંબરે પાસ થાય છે જે-ચાર વિદ્યાર્થીઓ એવા છે કે જેઓ આખું વર્ષ મોજમજ કરે છે પરંતુ પરીક્ષાના દિવસોમાં ખૂબ મહેનત કરીને કોઈ પણ રીતે પાસ થઈ જાય છે, પરંતુ તેઓની સફળતા પહેલા પાંચ વિદ્યાર્થીઓની માફક નિશ્ચિત નથી હોતી. બાકીના સઘળા વિદ્યાર્થીઓ એવા છે કે જેઓ કદી પણ મહેનત કરતા જ નથી અને પરિણામે તેઓ પરીક્ષામાં નાપાસ થાય છે અને પોતાની કમનસીબી ઉપર રડે છે, પરંતુ સાચી વાત તો એ છે કે પોતાની નિષ્ફળતાનું કારણ પોતે જ છે જો પહેલેથી જ થોડા વિદ્યાર્થીઓની માફક સોએ પરિશ્રમ કર્યો હોત તો સોને કેટલી સારી સફળતા મળત ! એ જ સ્થિતિ મનુષ્યજીવનની છે. જે લોકો બેદરકાર રહીને પોતાનો અમૂલ્ય સમય ગાળે છે, જેઓનું જીવન અસંયત હોય છે તેમને છેવટે ઘોર પશ્ચાત્તાપ અને દુઃખના શિકાર બનવું પડે છે

આજકાલ તો મનુષ્ય-જીવનનું શું લક્ષ્ય છે તે જાણવું પણ કઠિન થઈ પડ્યું છે. સ સારની સામાજિક, રાજનૈતિક, અર્થિક વગેરે બુદ્ધિ બુદ્ધિ સમસ્યાઓ મનુષ્યને જીવન-

ભર મુઝવી રહેલી છે. માણસ એ સર્વને એક સાથે ઊઠેલીને સફલ જીવન ન્યતીત કરવા ઇચ્છે છે, પરંતુ ઘણે ભાગે એથી ઊલટું જ બને છે. મનુષ્યની અંદર કોઈ જાતની જરા પણ નબળાઈ આવી કે તરત જ તેનું અધઃપતન થાય છે. ભિન્ન ભિન્ન કાર્યક્ષેત્રોમાં ભિન્ન ભિન્ન રુચિના લોકો હોય છે, તેથી માણસે પોતાની રુચિ અનુસાર કોઈ એક કાર્યક્ષેત્ર પસંદ કરી લેવું જોઈએ અને તે કાર્ય પરિશ્રમપૂર્વક કરતાં કરતાં પોતાની સઘળી શક્તિ તે પૂરું કરવામાં જ લગાવી દેવી જોઈએ.

મોટાં મોટાં કાર્યો તો સૌ કોઈ કરવા ઇચ્છે છે, પરંતુ તે કરવાની પ્રણાલી શું છે? તે નથી જાણતા. ટીપે ટીપે જ ઘડો કે સરે-વર ભરાય છે. એટલા માટે પહેલાં તો નાનાં કાર્યોમાં જ સંયમ રાખતા શીખવું જોઈએ. પછી આગળ ઉપર આપણાથી મોટાં મોટાં કાર્યો પણ થઈ શકશે. જે લોકો નાનાં નાનાં કાર્યોમાં સંયમ નથી રાખી શકતા તેનાથી મહાન કાર્યો નથી થઈ શકતા.

સંસારમાં એક દિવસ આપણે સીધે રસ્તે આવવું જ પડે છે, એટલા માટે પહેલેથી જ આપણે સીધા રસ્તે પકડવાનો યત્ન કેમ ન કરીએ? જગતના સઘળા પદાર્થો વિનશ્વર છે; તેમાં કયાંય પણ આનંદ રહેલો નથી, આનંદ તો મનુષ્યની અંદર જ રહેલો છે. જો આપણે ખાવાપીવામાં સંયમ નહિ રાખીએ તો માંદા પડશું અથવા આપણી જીભનો સ્વાદ ખગડી જવાનો, જેને લઈને સારામાં સારી ચીજ ખાવામાં પણ આપણને કશો રસ નહિ આવે. જે લોકો કોઈ કોઈ વાર મિષ્ટાન્ન ખાય છે ત્યારે તેને ખાવામાં કેટલો આનંદ આવે છે ! પરંતુ હમેશાં ખાનારને તે વસ્તુઓમાં કશો

ખાસ સ્વાદ નથી આવતો. એ જ વાત સ્ત્રી-પ્રસંગના સંબંધમાં પણ છે. મનુષ્ય એટલું પણ નથી જાણતો કે સ્ત્રીની સાથે વિષયલોભ કરવાથી જે આનંદ આવે છે તે પોતાના લોહીથી જ પ્રસન્ન થાય છે. તે પોતાનું વીર્ય તથા યૌવનની શક્તિને પોતાના જીવનનું મહાન લક્ષ્ય સાધવામાં લગાડી શકત, પરંતુ મૂર્ખતાવશ તે પોતાના શરીરનું બધું બધું તથા તેજ વેડફી નાખે છે. જો કુદરતી ભૂખ લાગી હોય છે, તો તેની તૃપ્તિ સાધારણ સાત્ત્વિક પદાર્થોથી થાય છે; પરંતુ જ્યાં મનુષ્ય ઇન્દ્રિયોની તૃપ્તિ માટે જ જીવતો હોય છે ત્યાં તેની તૃષ્ણાનો અંત જ નથી આવતો. અનેક પ્રકારની સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓ ખાવા છતાં પણ તે અતૃપ્ત જ રહે છે. પોતાની સ્ત્રીથી સંતુષ્ટ ન રહેલાં તે સુદરીઓની પાછળ અહિં-તહિં ભટક્યા કરે છે અને એ મૃગતૃષ્ણામાં ફસાઈને પોતાની અમૂલ્ય જિંદગી નકામી થીમાવી દે છે.

આજકાલ નાનાં બચ્ચાંઓનાં હૃદયમાં પણ આ પ્રકારના કુત્સિત ભાવ તથા ગંદા વિચારો એવા ભરી દેવામાં આવે છે કે યોગ્ય સમય પહેલાં જ તેઓ ઇન્દ્રિયલોભ ખળીને પોતાનું સર્વસ્વ ખોઈ ખેંચે છે. તેઓનાં શરીરને પૂર્ણ વિકાસ થયા વગર તેઓનાં વિવાહ કરવામાં આવે છે અને તેઓને ગૃહસ્થ બનાવવામાં આવે છે. પરિણામે સમાજ તેમજ દેશના ઉદ્યોગની ભાવના, માતૃભૂમિ ગાતર પ્રાણત્યાગ કરવાનું વ્રત તેમજ ભગવાનને પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્યજીવન સફળ બનાવવાની હોંશ એ સઘળું ધૂળમાં મળી નય છે. ગિચારો નવચુવાન પોતાના ન્હાતા પરિ-

વારમાં બધાં જ નય છે અને અનેક ચિન્તાઓ તથા ઉપાધિઓ તેને ઘેરી લે છે. કયા બ્રહ્મ ચર્ચા અને કયાં સસારના વિષયલોગ ! અરુત,

જે આપણે આપણુ, મમાજનુ તેમજ દેશનુ માયુ' કલ્યાણ ઇચ્છતા હોઈએ તો આપણે બધાંએ સયમપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરતા કરતા આત્મચિંતાન કરવું જોઈએ જેની ઇન્દ્રિયો ચોતરફ ભટકતી હોય છે તે આત્મોન્નતિ તો શુ પણ સંસારનુ કોઈ પણ કાર્ય મક્કલતાપૂર્વક કરી શકતો નથી તેથી આપણે આત્માનુભવ જેણે પ્રાપ્ત કયો હોય એવા સત મહાત્માઓના શરણમા જઈને તેમની પામેથી માયુ' જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ અને પછી આપણા જીવનને દૈવ મય-મતા કિલ્લાથી સુશ્લિષ્ટ કરવું જોઈએ. સમારના સઘળા વિષય પ્રત્યે વૈરાગ્યભાવના વધારવી જોઈએ. એનો અભ્યાસ જેમ જેમ વધતો જાય છે તેમ તેમ આત્મતૃપ્તિમા આનંદ પ્રાપ્ત થતો જાય છે.

સૌથી પહેલા વાણી ઉપર મયમ કેળવવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. મોનવ્રતનો વધારેમા વધારે અભ્યાસ રાખવો જોઈએ ત્યાં સુધી આસ જરૂર ન હોય ત્યાં સુધી બોલવું ન જોઈએ સૌનુ સાબળો, પરંતુ જે કંઈ બોલો તે ખૂબ વિચારપૂર્વક-અમજપૂર્વક બોલો. મનને વશ રાખવું જોઈએ. મનનુ મોન એ જ માયુ મૌન છે. ત્યાંપછી ભોજન પર મયમ ગળવો જોઈએ મત્તરમા ભિક્ષતાવેત પ્રતિજ્ઞા કરી લેવી જોઈએ કે આ જ અમુક પ્રમાણમા હું ભોજન કરીશ અને અમુક વસ્તુઓ જ ખાઈશ ઉપવાસનુ પણ જીવનમા ઘણું મહત્ત્વ છે. એનાથી શરીર હલકું બને છે અને મનમા પવિત્રતાનો ભાવ

ભરાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે ત્યાં સુધી ઇન્દ્રિયો કાબૂમા ન આવી જાય ત્યાં સુધી મનુ'એ સપૂર્ણ સાવધાન રહેવું જોઈએ. ઇન્દ્રિયો ખૂબ પ્રબળ છે મહર્ષિ' વિશ્વામિત્રની લાખો વર્ષની તપશ્ચર્યાને મેનકાએ ક્ષણવારમા નષ્ટ કરી દીધી એટલા માટે ત્યાં સુધી ઇન્દ્રિયો પર પૂરેપૂરો અધિકાર ન આવી જાય ત્યાં સુધી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિભનનો સામનો ન કરવો જોઈએ સસારમા રૂપ-યોજનનુ આકર્ષણ ખૂબ પ્રબળ છે એનો સામનો થતા કોઈ વિરલ પુરુષ બચે છે. એટલા માટે એનાથી ખૂબ સાવધાની રાખીને બચવું જોઈએ શ્રીઓની નામે વધારે બેસવું ઠીક ન જોઈએ અને કોઈ પ્રયોજન વગર તેઓની સાથે વાતચીત ન કરવી જોઈએ. દુરદશી' બનવું જોઈએ. આવેશમા આવીને કોઈ પણ કાર્ય ન કરવું જોઈએ. પ્રત્યેક ક્ષણ આત્મસાધનમાં જ ગાળવી જોઈએ. મનુષ્ય દેહ થોડા સમયને માટે જ આપણને મળ્યો છે. ઇશ્વરનુ ભજન મનુષ્ય-જીવનનું એક માત્ર ધ્યેય છે, તેનાથી નિઃશ્રેયમ તથા અભ્યુદયની પ્રાપ્તિ થાય છે. એટલા માટે પોતાનું ચિત્ત હમેશા ભગવાનના ભજન-ધ્યાનમા જ લગાડી રાખવું જોઈએ. જિદ્ગીતું કશુ પણ ડેકાવું નથી ઘણા થોડો સમય હાથમા છે, તો તે સાવધાનીપૂર્વક પળેપળનું ધ્યાન રાખીને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિમા વ્યતીત કરવો જોઈએ. સમારના સઘળા વિનાગી ભોગોનો ત્યાગ અને નિત્ય નિરજન અવિનાગી પરમાત્માનુ ભજન કરવું એ જ માથો મયમ છે એટલા માટે પ્રત્યેક મનુષ્યે તેનું પાલન કરવું જોઈએ

હુશીઆરપુર (૫૦૪૫) માં જયંતી.

ચૈત્ર સુદ ૧ તા. ૮-૪-૪૦ સોમવારે આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં ન્યાયામોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરિજી મહારાજની જન્મજયંતી તથા તેઓશ્રીજીના સદ્-ગુરુદેવ શ્રીમાન બુદ્ધિવિજયજી (બુદ્ધરાયજી) મહારાજની સ્વર્ગવાસ જયંતી ધામધૂમથી ઉજવવામાં આવી.

ગુરુરુતિ થયા બાદ શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરિજીના જીવન પર સુંદર પ્રવચન થયું.

પંચાસજી શ્રી સમુદ્રવિજયજી ગણિએ પરમ યોગિરાજશ્રી બુદ્ધિવિજયજી મહારાજનું જીવનચરિત્ર સંભળાવ્યું અને તેઓશ્રીજીના સંસ્મરણે વિષે લેણી જ સુંદર પ્રકાશ ફેંક્યો. મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજે ગુરુભક્તિનું સુંદર બ્યાન કર્યું. અધ્યક્ષ-રયાનથી આચાર્યશ્રીજીએ પ્રસંગોચિત મધુર બાપામાં બાપજી આપી બાપને ગુરુદેવોના વિષયમાં સુંદર ચિત્ર ખેંચી બતાવ્યું હતું અને સૂચવ્યું હતું કે શ્રી આત્મા-રામજી મહારાજ સ્વર્ગવાસ અર્ધ શતાબ્દ ઉજવવામાં પાંચ વર્ષ બાકી રહ્યા છે તો આચાર્યથી જ તૈયારીઓ કરવી જોઈએ જેથી સમયસર બધા કામો થઈ શકે.

બાદ જયંતીદોની સાથે સભા વિસર્જન થઈ

રાત્રિના ત્રોડે સર શ્રીકૃત ગિરધારીલાલ એમ. એ. ની અધ્યક્ષતામાં કવિદરગાર ભરવામાં આવ્યો. હુશી-આરપુરના તેમજ બહારગામેના નામીયા (સુપ્રસિદ્ધ) કવિઓએ-શાયરોએ ભાગ લીધો હતો.

શ્રી વિજયનંદ નૂરે ખૂદા બનકે આયે, ગુરુ

વિજયનંદ જગજીત બેડા પાપિઓંઠા કરન પાર આયે, દેશ દે નાલ પ્રેમ કરના શીખો-આ વિપયો ઉપર વિદ્વતાપૂર્ણ ગુરુરુતિઓ કરીને દરબારને રન્નિત કરવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી આત્માનંદ જીવન (દાદાવાડી)

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજના સદ્ગુરુદેવશ્રી હુશીઆરપુરના જૈનોએ સપ્રેમે અનેક પ્રકારના ધાર્મિક કાર્યો કર્યા છે અને કરતા જાય છે. હુશીઆરપુરમાં શ્રી આત્માનંદ જીવન ન હોવાથી તેને માટે આચાર્યશ્રીજીએ ઉપદેશ કર્યો. લાલા હીરાલાલજી જૈન ભાભૂએ શ્રી આત્માનંદ જીવન માટે ૩ ત્રણ કનાલ ૧૨ વિગા અને લાલા સાળંગરામજી જૈને ૧૧ કનાલ ૬ વિગા તેમજ લાલા ડોંગરમલજી જૈને ૧૧ કનાલ ૬ વિગા જમીન અર્પણ કરી અને વિશેષમાં લાલા હીરાલાલજીએ રૂ. ૫૦૦) પાંચસો શ્રી આત્મારામજી મહારાજની છળી માટે તથા ૫૦૦) દર્શનીય દરવાજા માટે આપવા જાહેર કર્યાં. લાલા મીલખરામજીના ટ્રસ્ટ ફંડમાંથી એમના ટ્રસ્ટીઓએ ૫૦૦) રૂવા માટે અને ૩૦૦) રાયકોટના દરેરાસર માટે આપવા નક્કી કર્યાં.

વિહાર.

આચાર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજે ચૈત્ર સુદ ૬ તા. ૧૩-૪-૪૦ શનિવારે જનલંધર તરફ વિહાર કર્યો. આદ્યપુત્રના સૂરિજી મહારાજનું જન્મદેવ બ્યાખ્યાન થયું. સેંકડો અજોનોએ પાણ બ્યાખ્યાનનો લાભ લીધો હતો. જનલંધર શ્રી મધ્ય પ્રવેશો-ત્સવની તૈયારીમાં સુધાધ ગયેલ છે. શ્રી મહાવીર જયંતીની અને ઉઘાપનની તૈયારીઓ ચાલી રહેલ છે.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકેતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુદગ્ધ બોધ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ નો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ મહિત)	૧૧
શ્રી નવ માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હ સર્વિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિદ્યાગ્રંથ	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધાયિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિક્રમણસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રો)	૧૧૧૧
શ્રી આત્મવદનભ જૈન રતવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિક્રમણસૂત્ર અર્થ સહિત (ગુ)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ મોખાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મગિન્દુ આવૃત્તિ ખીચ	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરેત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સમાની લાયચેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	લીસ્ટ ૦૧૧
શ્રી આત્મપ્રભોધ	૨૧૧	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાદ્ય	૧)	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણી પ્રકાશ પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વવર્ણન રતવ	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી ચ પદમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વ દોષુદી ભાષાંતર	૧)	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિક્રમણ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦)૧૧
શ્રી ગુરુગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી પાળગાનનો ગસ, મચિત (અર્થ) યુક્ત	૨)
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રતનાવલી	૦૧૮	" " " " ગ્રંથી પુર્ક	૨૧૧
શ્રી ગોનાચન કાવ્યકુતૂબ	૦૧૧	સતી સુરસુદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સ વેગદુમ કદવી	૦૧
શ્રી પંચપગમેદી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	શત્રુજયનો પદગમે ઉદ્ધાર	૦)૮
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	" મોળમે ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	શ્રી વીશગ્યાનક પૂજા અર્થ મહિત	૦૧૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા ૧ સો	૨)	શ્રી તીર્થકર ચરિત્ર	૦૧૮
આદર્શ જૈન સ્તોત્રો	૧)	કલિગનું યુદ્ધ યાને મહારાજા ખાગવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

તૈયાર છે

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે

છપાઈ ગયેલા નવા બે ગ્રંથો

બૃહત્કલ્પસૂત્ર

ભા.૪થો ને ભા. ૫ મો મૂળ તથા સંસ્કૃત ટીકા સાથે

કીંમત અનુક્રમે રૂ. ૬૧ અને ૫

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

આર હનર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સં. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રાચુક્ર સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના સુશોભિત બાઇન્ડીંગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતાં વધારે વિસ્તરવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ તાણવા જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પાંચે કથાબંધો, પ્રભુના સત્તાવીશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેલ્લે પ્રભુને રથને રથને આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર ભોધનાયક દેશન એવો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણે જેન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ. વધારે લખવા કરતાં અનુચર કરવા જેવું છે. સુમારે છસેંઠ પાનાનો આ ગ્રંથ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

- ૧ કથારત્ન કોષ—શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધિચંદ્રકૃત સોટી ટીકા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૂલ્લિસૂત્ર બાંધ્ય સહિત.

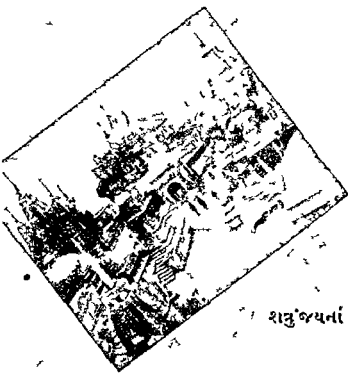
છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

- ૧ ધર્મામ્બુદય (સંઘપતિ ચરિત્ર.) (મૂળ)
- ૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.
- ૩ શ્રી વસુદેવહિંદી જીજ્ઞો ભાગ.
- ૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રંથ.

૫ શ્રી વૃહત્કલ્પસૂત્ર ભાગ ૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ

શત્રુજયનાં નેત દેવાલયો.

૧૬ ૩૭ મુ.
કિ ૧૦ મો

સંવત
વૈશ

વિષય-પરિચય

૧. ઓ માનવી ! પૂછું તને, તેં જન્મી સાર્થક શું કર્યું ? (પદ્ય) (રેવાશંકર વાલજી બધેકા)	૨૬૩
૨. સ્નેહ એ હુંઃખનું મૂળ છે (આ. શ્રી વિજયકરતૂરસુરિજી મહારાજ)	૨૬૫
૩. શ્રી શ્રુતજ્ઞાન ... (પં. શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજ)	૨૬૮
૪. સિદ્ધસેન દિવાકર (ઉધ્ધત) ...	૨૬૧
૫. ધર્મ દેમ સધાય ? ...	૨૭૫
૬. પૂજનના વિવિધ પ્રકારો ... (મોહનલાલ દીપચંદ યોગેસી)	૨૭૬
૭. જીવનનું રહસ્ય ... (અનુબંધ અભ્યાસી B. A.)	૨૭૮
૮. પરમાત્માનું અધિરાજ્ય ...	૨૮૩
૯. ઉચ્ચ કોટીનું યજ્ઞ ...	૨૮૬
૧૦. વર્તમાન સમાચાર ...	૨૮૭

નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ:

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિઘ્નપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે બીજા પ્રાચીન ચમત્કારિક પૂર્વાચર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રત્નાકર પદ્મીશી, અને એ યંત્રો વિગેરેનો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આપેલ છે જો આ કાગળો, જૈની સુંદર અક્ષરોથી નિર્જુથસાગર ત્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત પાર્શ્વડીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા ગૌતમસ્વામી અને એ પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજગોત્રી સુંદર રંગીન છબીઓ પણ ભંકિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે સુદલથી પથ્થર ઝોઝી દિમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ ગળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકોટો એક છુક માટે મોકલવી.

લખો: -

શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા-ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ. રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

ફેસ્ટલક : ૩૭ મુ :

આત્મ સં. ૪૮

વીર સં. ૨૪૬૬ વૈશાખ :

અંક . ૧૦ મો .

* *

વિક્રમ સ. ૧૯૯૬ . મે :

“ઓ માનવી! પૂછું તને, તેં જન્મી સાર્થક શું કર્યું?”

હરિગીત

ઢાટ્યાધિ કહેવાયો ભલે, કર દાન કે દીધાં નહી,
ભવસાગરે ભટકી રહ્યો, પ્રભુ નામ કેં લીધાં નહી,
પરમાર્થકરા પંથમાં, ડગલું ન દિલથી તેં ભર્યું,
પૂછુ તને ઓ માનવી!, તે જન્મી સાર્થક શું કર્યું? ૧

અંધા-અપંગ-અનાથને, કેં સાથતાઓ ના કરી,
દિલ-કુ ખ હણવા દર્દીનાં, ધન ખચ્યું ના ધર્મે જરા,
નિજ સ્વાર્થ કેવળ સાધીને, તે પાપથી પેટ જ ભર્યું,
તારે હિસાબ તપાસીને, તેં જન્મી સાર્થક શું કર્યું? ૨

આયુષ્ય ચાલ્યું નય છે, તેનો વિચાર કર્યો નહી,
કરીયા કુછદ અનેક, દિલમાં દેવથી ય ડર્યો નહી,
યૌવન ખંધુ જાણું રહ્યું, આવી જરા જોર જ હર્યું,
તું પાછું વાળી જો જરા, તેં જન્મી સાર્થક શું કર્યું? ૩

કાળા મટ્યા છે કેશ, ગેશ-હમેશ સંદેશો કહે,
 અવસાનકરં જ્ઞાન કર, મૃત્યુ સદા માથે વહે;
 પૈસો મળ્યો-પદવી મળી, તો પણ અરે! દિલ ના ઠ્યું,
 હિસાબ ગણી લે હાલ કે, આ જન્મ સાર્થક શું ક્યું? ૪
 દુઃખિયા દુઃખતા જન્મ પર, નહીં પ્રેમથી પાટા કર્યા,
 ભાંગ્યા- તૂટ્યા- ભૂલેલનાં, આંતર-દુઃખો તેં ના હર્યા;
 ઠરવાનું નિશ્ચળ ઠામ પ્રભુપદ, ધ્યાનમાં તેં ના ધ્યું,
 નામું તપાસી જો અરે! તેં જન્મી સાર્થક શું ક્યું? ૫
 આવી પકડશે કાળ, જને મુહૂર્ત જોવાનું નથી,
 નથી પોરટ-કાગળ-તાર- એરોધેન મિથ્યા કહું કથી;
 સાથે જ થાશે એક જ, તેં પાપનું ગાડું ભ્યું,
 કરી લે તું ચોખ્ખો ચોપડો એ સત્યવાચક ઉચ્ચરં. ૬
 બાજુ હજી છે હાથમાં, તું ચેતી લે ઝટ ચિત્તમાં,
 તક્લીન આઠો જન્મ છો, મમતા ભરી છે ચિત્તમાં;
 છેલ્લી ધડીએ શૂન્ય સર્વે, વાક્ય માની લે ખરં,
 પસ્તાઈશ પૂરે ઠૂ અરેરે! જન્મ સાર્થક ના ક્યું. ૭
 લાખો-કરોડો વહી ગયા, વહી જાય, એવો તું જશે,
 કેં આત્મ સાધન ના ક્યું, એ દિલમાં દુઃખ સાલશે;
 સદ્ગર્ભ સેવ્યો તેહનું, ભવસાગરે વહાણ જ તરે,
 પોકારી કહું છું સત્ય વાણી, છેલ્લી આ ઉરમાં ધરે. ૮

દોહરો

અરે! મુસાફર માનવી, કરી લે કેં શુભ કામ,
 પરલોકે સુખ ને અહીં, નિશ્ચળ રહેશે નામ. ૧

લીંઝ ગુલાબિલાષી

રેવાશંકર વાલજી બધેકા

સ્નેહ એ હુઃખનું મૂળ છે

શ્રીભક્ત: આચાર્યશ્રી વિજયકસ્તૂરસરિણ મહારાજશ્રી

સ્નેહની સાંકળથી સંકળાયલા જગતને સુખ ક્યાંથી હોઈ શકે? સ્નેહ એટલે મારા-પણાનું માન. આ માન સચેતન તથા અચેતનમાં પણ હોય છે. મારી માતા, મારો પિતા, મારી સ્ત્રી, મારો પુત્ર, મારો સ્નેહી-આ પ્રમાણે સચેતનમાં અને મારું ઘર, મારું ઘરેણું, મારું વસ્ત્ર, મારું ધન આદિ અચેતનમાં મમતા કરવી તે સ્નેહ કહેવાય છે. ફરક એટલો જ છે કે સચેતન વસ્તુમાં થએલી મમતા સ્નેહ-પ્રેમ તરીકે ઓળખાય છે, અને અચેતન વસ્તુની મમતા મોહ તરીકે ઓળખાય છે. સચેતન પ્રેમ જાનને પક્ષમાં હોય છે અને એક પક્ષમાં પણ હોય છે. એક માણસ કોઈ ખીબા માણસ અથવા પશુ ઉપર સ્નેહ કરે છે ત્યારે તેઓ તે સ્નેહ કરનાર ઉપર સ્નેહ રાખે છે, અથવા તો કોઈ કોઈ નથી પણ રાખતા, સ્નેહ રાખવાને બદલે ઊલટા હૃદયથી ધિક્કારે છે. અને અચેતન વસ્તુ તો મૂળથી જ નિર્લજ્જ હોવાથી રાગ રાખનાર ઉપર રાગ રાખી શકતી જ નથી.

એક ખીબાને પ્રતિકૂળ વર્તન તથા વિચારવાળા બે સ્નેહીઓના જીવન કલેશ, બળતરા, ચિંતા તથા શોકથી નિર્મળ અનેલાં હોય છે દાલિક પ્રવૃત્તિથી હુખી હોય છે એકને અણુગમતુ ખીબા કરે અથવા તો અંતર રાખે તો ઘણો જ ખેદ થાય છે, કારણ કે સ્નેહી માણસ તો જ મોહથી જકડાયેલો હોવાથી

દાલિક સ્નેહીને છોડી શકતો નથી એટલે તેને હુખ લોગવવું જ પડે છે.

સ્નેહની ઓછાશને લઈને અથવા તો કોઈ પણ પ્રકારના સ્વાર્થના અગે કહેવાતો સ્નેહી ખીબાની માથે સાથે અથવા કૃત્રિમ સ્નેહ કરે છે, અને સ્નેહીને અણુગમતી પ્રવૃત્તિ કરીને સ્નેહીથી છુપાવે છે કે જે બાળતની જાણ થતા સ્નેહીને હુખી થવું પડે છે, અને તે નિરતર ગદ્યની જેમ સાલ્યા કરે છે

જાનને સ્નેહીઓમાં ગાદ સ્નેહ હોય, એક ખીબાને અતઃકરણથી આહતા હોય, સ્નેહની માત્રા એક સરખી હોય, એક હૃદય હોવાથી લેશ માત્ર પણ અંતર ન રાખતા હોય છતાં તેઓ પણ કોઈ હુખથી મુક્ત નથી. આવા સ્નેહીઓનો વિયોગ એક ખીબાને ઘણું જ હુખ આપે છે, એકને થએલી આધિ-વ્યાધિ, આપત્તિ-વિપત્તિ ખીબાને અત્યંત હુખ તથા શોક ઉત્પન્ન કરે છે, એક ખીબાને સુખમય જીવન ગાળતા જોવાની આતુરતાવાળા હોવાથી નિરતર ચિંતાવાળા રહે છે, કારણ પ્રસંગે જાનને જુદા રહેવાનો પ્રસંગ આવે તો જાનના દિલ અત્યંત દુઃખાય છે.

નિકટના સગામળ ધીઓ સ્નેહથી જોડાય છે ત્યારે તો તેઓ ધાર્યા પ્રમાણે એક ખીબાને મળી શકતા હોવાથી રોગ શોક-

ના પ્રસંગે નિરંતર નજીક રહેલા સ્નેહીઓ સ્નેહીની વેદના ન બેઠી શકવાથી હેરાન થાય છે. અને સગા તથા સ્વાતંત્ર્યના કોઈ પણ પ્રકારના સંબંધ વગરના સ્નેહીઓ તો કવચિત્ કદાચિત્ જ મળી શકે છે, અને ધાર્યા પ્રમાણે ન મળી શકતા હોવાથી નિરંતર દિલગીર રહ્યા કરે છે. કોઈક વખત રોગ શોકાદિતું કારણ બની આવે ત્યારે પણ ઇચ્છા પ્રમાણે ન મળી શકવાથી ઘણા જ ખેડવાળા રહે છે.

સંસારમાં સ્વાર્થી, મૂર્ખ તથા બનાવટી સ્નેહીની માત્રા અધિકતર બેવામાં આવે છે કે જે નિઃસંશય સંસારને દુઃખતું જ કારણ છે. પોતપોતાના ભિન્ન ભિન્ન સ્વાર્થોને લક્ષ્યમાં રાખીને મમત્વભાવ બતાવનારા સ્વાર્થ ન સધાવાથી અથવા તો સ્વાર્થ પૂરે થવાથી આપત્તિ-વિપત્તિમાં પડેલા સ્નેહીની ઝોળ-ખાણ પણ રાખતા નથી. જેથી કરીને સાચા સ્નેહી તરીકે ઝોળખનારના ચિત્તમાં પુષ્કળ કલેશ થાય છે; કારણ કે જીવનમાં કડવાયા મીઠા પ્રસંગે ભાગ પડાવવાની આશાથી જ એક બીજાની સાથે મોહ-મમતાથી વર્તવામાં આવે છે. પરંતુ માયાજીપણું બતાવવાના પ્રસંગે અતડા પડી જાય છે ત્યારે નિરાશાની સાથે દિલગીરી ભોગવવી જ પડે છે.

વસ્તુસ્થિતિને ન સમજનારા મૂર્ખ સ્નેહી-ઓના જીવનમાં કલેશ કે પરિતાપ સિવાય શાંતિ કે સુખ જેવું કંઈ પણ હોતું નથી. ભવિષ્યના પરિણામથી અનભિન્ન મૂર્ખ સ્નેહીના કદાચહથી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમાં ઉતરનાર ડાહ્યા સ્નેહીને ઘણું જ શોષણ પડે છે. સ્નેહીની પરિસ્થિતિ સમજ્યા સિવાય મનગમતી વસ્તુ ભોગવવાના આગ્રહથી સ્નેહીને કંદોડી સ્થિતિમાં

લાવી મૂકે છે, જેથી કરીને જીવન પર્યંત કલેશના ભાગી થવું પડે છે.

મૂર્ખ સ્નેહીમાં ડાહ્યાપણનો અંશ પણ ન હોવાથી મૂર્ખાઈભર્યા કાર્યો કરીને પોતાની બતને ખુવાર કરી નાખે છે, શારીરિક તથા માનસિક ઉપાધિઓથી પોતાના જીવનને ખરબાદ કરી નાખે છે, જેની અસરથી સ્નેહીને અતહંદ દુઃખ થાય છે.

સ્નેહનો ડોળ કરનારા બનાવટી સ્નેહી-ઓના અંતઃકરણ સ્નેહભીનાં ન હોવાથી સ્નેહી માનનારને શાંતિ આપી શકતા નથી. એવા બનાવટી સ્નેહીઓ ઉપર વિશ્વાસ રાખી શકાતો નથી, છતાં સરળ સ્નેહી વિશ્વાસ રાખે તો તેને છેવટે પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે. બનાવટ વધુ વખત ટકી શકતી નથી. અંતમાં બનાવટનો રંગ ભીડી જાય છે અને સ્નેહીને હતાશ થવું પડે છે.

એકનિષ્ઠ સાચો સ્નેહ કરનારા સંસારમાં બહુ જ ઓછા હોય છે. આવા સાચા સ્નેહીઓ સ્નેહભીના હૃદયવાળા, એકનિષ્ઠ સ્નેહવાળા, વિશ્વાસતું પૂર્ણ પાત્ર, અને સરળ તથા અભિન્ન હૃદયથી ચાહવાવાળા હોવાથી તેમને કદયાણ, સુખી જીવન, અભ્યુદય, સદ્વર્તન આદિ ઇચ્છાઓથી હમેશાં ચિંતિત રહેવું પડે છે અને વિયોગથી ભયભીત રહેવું પડે છે. એકનિષ્ઠ વગરના અસ્થિર સ્નેહવાળા સ્નેહીઓ અંધળ વૃત્તિવાળા હોવાથી એક છોડી બીજે અને બીજે છોડી ત્રીજે સ્થળે સ્નેહની જોડતોડ કરવાથી સ્નેહીને અત્યંત દુઃખ આપવાવાળા થાય છે. જ્યાં એકનિષ્ઠા નથી હોતી ત્યાં સ્નેહની માત્રા પણ ઘણી ઓછી હોય છે, અને તે સ્નેહીની ડાગણીઓને અત્યંત હાવાવાવાળી હોય છે.

આ પ્રમાણે મનુષ્ય જાતિનો પરસ્પર સ્નેહ, તે પછી એકપક્ષી હોય કે ઉભયપક્ષી હોય, માથો હોય કે બનાવટી હોય, એકનિષ્ઠ હોય કે અનેકનિષ્ઠ હોય, એકદરે બધા ય પ્રકારનો સ્નેહ હ બદાયી જ છે, માટે સુખ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોએ તો સ્નેહ કરતા પહેલાં પરિણામને માઠી રીતે વિચારી લેવું જોઈએ.

સ સારમા માણસો, માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઈ, બેન આદિના સંબંધથી જોડા એલા હોવાથી અમુક પ્રકારના વ્યવહારના અંગે તેમની સેવા કરવી, મહાનુભૂતિ બતાવવી, તેમના સુખદુઃખ માગ લેવો ઇત્યાદિ બાબતોમા પોતાની ફરજ બજાવતા પ્રેમ કે રાગને ધ્યાન આપવું પડે છે અને તે પણ પરિણામે હ બદાયી નિવડે છે, છતાં સ સા રના બંધનોમાથી ન છૂટનારને ફરજિયાત પણે તે લોગવવું પડે છે જેમને આ હ બ અસહ્ય થઈ પડે છે તેઓ તો મ માગના બંધનો માથી મુક્ત થઈ જાય છે

ગુણાનુરાગ પણ એક પ્રકારનો રાગ છે અને તે પણ હ ખતા પરિણામવાળો છે, છતાં કાઈડ આત્મકલ્યાણ કરવાવાળો હોવાથી તે ગ્રાહ્ય છે વિકાસી મહાપુરુષોના આત્મિક ગુણોનો અનુરાગ તો પરિણામે હ બદ હોવા છતાં પણ આત્મિક ગુણો પ્રકટ કરવામા આદિ

તીય સહાયક છે માટે ગ્રાહ્ય જ છે અને પરોપકાર, સજ્જનતા આદિ ગુણોનો અતુ રાગ પણ કાર્મિક સ્વાર્થગર્ભિત તથા હ બદ હોવા છતાં પણ માણસોમા અવગુણોને પ્રવેશ કરતા અટકાવે છે, માટે તે પણ કેટલેક અંગે ગ્રાહ્ય છે

ધન, હાટ, હવેલી, વસ્ત્ર, ઘરેણા આદિ અચેતન વસ્તુઓનો મોહ માણસોને નિરતર હ બદાયી નિવડે છે, કારણ કે જડ વસ્તુઓ ક્ષણિક હોય છે અને તે ક્ષણેક્ષણે બદલાતી રહે છે, માટે આવી વસ્તુઓનો મોહ તો દરેક ક્ષણે હ બ ઉત્પન્ન કરે છે માણસો સુખના હેતુથી જડ વસ્તુઓ ઉપર મમતા રાખે છે પરંતુ તે જડ વસ્તુઓ મરી જવું, પડી જવું, બદલાઈ જવું આદિ પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તતી હોવાથી સુખના બદલે હ બ જ આપે છે, માટે જડ વસ્તુઓ ઉપરનો મોહ હ બદાયી હોવાથી મર્થા ત્યાગ્ય છે

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા મચેતન હો કે અચેતન હો, મ માદમા કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર કરેલો રાગ, મોહ, પ્રેમ કે સ્નેહ એક દરે હ બદાયી હોવાથી આત્માર્થી વિકાસી પુરુષોએ ત્યાગવો જોઈએ જે પુરુષોએ ને હને છોડ્યો છે તેઓ જ માયા સુખના ભાગી બન્યા છે, બાકી તો આપુ ય જગત સ્નેહને લઈને હ બી થઈ રહ્યું છે

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ:—ઔપશમિક તથા ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વતું સ્વરૂપ જણાવ્યા બાદ હવે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વતું સ્વરૂપ જણાવવામાં આવે છે. 'ક્ષયેણ=દર્શનસત્કત્ય આત્યન્તિકક્ષયેણ નિર્વૃત્તં ક્ષાયિકમ્.' દર્શન-સત્કતના આત્યન્તિક-સર્વક્ષયથી જે ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે તે 'ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ' કહેવાય છે. આ સમ્યક્ત્વ બધા ય સમ્યક્ત્વના પ્રકારોમાં સર્વશિરોમણિ છે. પરભવતું આયુષ્ય બધાયા પહેલાં આત્માને જે આ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તો અન્તર્મુહૂર્તમાં કેવલજ્ઞાન અને તે જ ભવમાં મોક્ષમુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવાની શરૂઆત કરનાર વળખાંભનારાય સંઘયણવાળો મનુષ્ય જ હોવો જોઈએ એટલું જ નહિ પરંતુ તે મનુષ્ય જિનકાલિક એટલે કે આ અવસર્પિણીની અપેક્ષાએ ઋષભદેવસ્વામીના વિચરણ કાળથી પ્રારંભી શ્રી જંબુસ્વામીજીના કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ પર્વત કાળમાં જન્મેલા હોવો જોઈએ. ભગવાન્ શ્રી ઋષભદેવસ્વામીના વિચરણ કાળ પહેલાંના અને જંબુસ્વામીજીને કેવલોત્પત્તિ થયા પછીના જન્મેલા મનુષ્યોને ભરતાદિ દશ ક્ષેત્રોમાં અવસર્પિણી કાળની અપેક્ષાએ આ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર જ નથી. દેટલાક અજ્ઞાનીઓ આજે પણ અમુક વ્યક્તિઓ માટે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ થઈ શકવાનું નિરૂપણ કરે છે, પરંતુ તેવાઓ

દક્ષિણાન્ધપણું છોડી પૂર્વાચાર્યોના 'જિણ-કાલગો મળસી પઢવગો સઢવાસુર્ણ' ઇત્યાદિ વચ્ચેનો જે વાંચે અને વિચારે તો 'વત્-માન કાળમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ ન હોઈ શકે' તે વસ્તુ બરાબર જણાઈ આવશે.

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે દર્શન-સત્કતનો જે ક્ષય કરવામાં આવે છે તેમાં સર્વથી પ્રથમ યોધા, પાંચમા, છઠ્ઠા કે સાતમા એ ચાર ગુણુસ્થાનકમાંથી કોઈ પણ ગુણુસ્થાનકમાં વત્તો આત્મા અનન્તાનુબંધી કષાયચતુષ્કને ક્ષય કરે છે અને ત્યારબાદ મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય તથા સમ્યક્ત્વમોહનીયનો ક્ષય કરે છે. આ પ્રકૃતિ-ઓનો ક્ષય કરવા માટે યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ તેમ જ અનિવૃત્તિ નામના કરણો પણ આત્માને કરવા જ પડે છે. એ કરણોનું સ્વરૂપ પ્રથમ જે પ્રમાણે બતાવવામાં આવ્યું છે ભગભગ તેના સરખું જ હોય છે. દ્રક્ષ ગુણુસંકેમ—સર્વસંકેમ—ઉદ્વેગના પ્રકેમ—અપ વત્તાસંકેમાદિ અમુક અમુક વિશિષ્ટ ક્રિયાઓ અમુક અમુક સ્થાને થાય છે તે પંચસંક્રલ, કર્મપ્રકૃત્યાદિ ઐશોદાશ બાણુવું વિશેષ ઉચિત છે. વિસ્તાર થવાના ભયથી અમોએ તે કંમ અહીં બતાવ્યો નથી.

અનન્તાનુબંધી ચતુષ્કનો ક્ષય યથા બાદ મિથ્યાત્વાદિ દર્શનત્રિકનો ક્ષય કરવા માટે અધ્યવસાયોની જે વિશુદ્ધ સંતતિ આવવી જોઈએ તે ન આવતાં ઉપરત અથવા યતિત

પરિણામવાળો એ આત્મા થાય તો અનન્તાનુ-
બધીનો સર્વથા ક્ષય થવા છતા મિથ્યાત્વે
જઈ મિથ્યાત્વોદય નિમિત્તે પુનઃ અનન્તાનુ-
બધીનો બધ થાય છે અને પુનઃ લાભા
કાળ (અપાર્થ પુરૂષગતપરાવર્તન) સુધી
સમારયકમાં રખડપટ્ટી શરૂ થાય છે, કાળુ
કે અનન્તાનુબધીનુ બીજ મિથ્યાત્વ છે
અનન્તાનુબધીનો ક્ષય થાય પણ તેના બીજ-
ભૂત મિથ્યાત્વનો ક્ષય એ ન થાય તો હજુ મોક્ષ
પ્રાપ્ત કરવામાં તે આત્માને વિલબ થાય છે.

અનન્તાનુબધીનો ક્ષય થયા બાદ મિથ્યાત્વ
તથા મિશ્રનો ક્ષય કરવાનો પ્રારંભ એક
સાથે શરૂ થાય છે. યદ્યપિ અનન્તાનુબધીના
ક્ષય પ્રસંગે ગુણસંક્રમાદિ હેતુઓ વડે તે
બન્નેની સ્થિતિ વિગેરેનો ક્ષય કરવાનું અમુક
રીતિએ ગોણુપણે ચાલુ જ હતું તો પણ હવે
તો તે બન્નેનો ક્ષય કરવા માટે જ આત્માનો
સુખ્ય પ્રયત્ન હોય છે. તેમા પ્રથમ મિથ્યા-
ત્વના ક્ષયનું કાર્ય થાય છે અને ત્યારબાદ
અમુક વખત (અનંતચૂલ્લ) બાદ મિશ્રના
ક્ષયનું કાર્ય પૂર્ણતાને પામે છે. જ્યારે
મિશ્રમોહનીયે કૃત એક છેદ્વી ઉદમાવલિકા
જેટલું બાકી રહે છે, તે અવસરે સમ્યક્ત્વ
મોહનીયની સ્થિતિ માત્ર આઠ વર્ષ જેટલી
બાકી હોય છે અને તે અવસરે તેટલી સમ-
કિતમોહનીયની સ્થિતિ બાકી હોવા છતા
પણ મિથ્યાત્વ-મિશ્રરૂપ સર્વ વિઘ્નો દૂર થઈ
ગયેલા હોવાથી નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ
શાસ્ત્રકાર ભગવતો તે વખતે તેને 'દર્શન-
મોહનીયક્ષપક' તરીકે ઓળખાવે છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ સમકિતમોહ-
નીયની અઘટ વર્ષ પ્રમાણે જે સ્થિતિ બાકી

રહેલ છે તેનો પણ હવે આ આત્મા ક્ષય
કરવાનો પ્રારંભ કરે છે, એટલે કે બાકી
રહેલ સ્થિતિમા અમુક પ્રમાણ સ્થિતિખંડો
બાકી એક પછી એક સ્થિતિખંડો ઉદ્ભવવાના
ક્રમે ઉકેરવા માટે છે અને તેમ કરતા કરતા
કૃત હવે એક જ અનંત સ્થિતિખંડ કે જે
ઉપાન્ય સ્થિતિખંડ કરતા મધ્યાતથુણ
મોટો છે તે ઉકેરવાનો બાકી રહેલો છે તે
પણ ઉકેરાઈ જાય એટલે આ આત્મા ક્ષપક-
કૃતકેરણુ કહેવાય છે, પરંતુ તે છેલ્લા ખંડને
ઉકેરવારૂપ કૃતકેરણુદ્ધામા વર્તતા આત્માનું
જે દેવયોગે આયુધ્ય પૂર્ણ થવાનો પ્રસંગ આવે
તો આ ક્ષાયિક પ્રાપ્તિનો ક્રમ શરૂ કરવા
અગાઉ ચાર ગતિ પૈકી જે ગતિનું પોતે
આયુધ્ય બાધ્યુ હોય તે ગતિમા તે આત્મા
જાય છે, અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયના છેલ્લા
ખંડના જે ચતુર્કિચિત્ દલિકો ઉકેરવાના બાકી
રહેલા છે તે ત્યા જઈને પણ ઉકેરી નાખે
છે કદાચ શકા થાય કે-નરકાદિ ચાર ગતિ
પૈકી દેવગતિમા આત્માને જવું હોય તો
તો આગળ જણાવશે તે પ્રમાણે વિશુદ્ધ
અધ્યવસાયો હોય, પરંતુ બાકીની ત્રણ
ગતિમા જ્યારે આત્માને તે તે ગતિને અનુ-
સારે વિશુદ્ધ અધ્યવસાયોની સતતિ હોવાનો
મલવ નથી અને એ પ્રમાણે એ વિશુદ્ધ
સતતિ ન હોય તો તે તે ગતિમા ગયા બાદ
વિશુદ્ધ સતતિના અભાવે બાકી રહેલા સમ-
કિતમોહના દલિકોનો ક્ષય શી રીતે કરી
શકે? આ શકાના મમાધાનમાં સમજવું
નેહ્યું કે-આયુધ્ય પૂર્ણ થવાને અગે અને તે
તે ગતિનું આયુધ્ય બાધ્યુ હોઈ ભલે તે તે
ગતિમા તે આત્મા જાય તેમ જ વિશુદ્ધ
અધ્યવસાયની સતતિ ભલે ન હોય તો પણ

ગયા ભવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટેનો એટલો બધો તે આત્માનો તીવ્ર પ્રયત્ન છે અને તેને અગે આત્માને એટલો બધો સંસ્કારી બનાવી દીધો છે કે ગત્યન્તરમાં જવારૂં પડે ત્યારે આત્મા છે તે પશુ પૂર્વ પ્રયત્ન અને પૂર્વ સંસ્કારના પ્રાણત્યથી સમ્યક્ત્વ મોહનીયનો ક્ષય કરવાની તેની ક્રિયા કુંભારના ચક્રની માફક લેશ પશુ અટકી શકતી નથી.

આ અપેક્ષાએ જ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનો પ્રસ્થાપક (પ્રારંભક) મનુષ્ય જ હોય અને નિષ્ઠાપક (સમાપ્તિ કરનાર) ચારે ગતિવાળા હોઈ શકે છે, જે માટે કહ્યું છે કે-

“પદ્મગો ડ મણ્ડલો, નિઠવગો ચડતુ વિગદલુ”

(ભાવાર્થ સ્પષ્ટ છે)

જે આત્માઓએ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા પહેલાં પરભવનું આયુષ્ય ખાંધેલું છે તેવા આત્માઓના ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ બાદ પણ વિભાગો પડે છે. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા બાદ અપ્રતિપતિત પરિણામની ધારા હોય અને આયુષ્ય પૂર્ણ થાય તો અવશ્ય દેવલોકમાં જ ઉત્પત્તિ થાય, એ પ્રથમ વિભાગ; જે પ્રતિપતિત પરિણામની ધારાવાળા થાય તે ચાર ગતિ પૈકી ગમે તે ગતિમાં યથાસંભવ જઈ શકે, એ બીજો વિભાગ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા બાદ જેઓનું આહુ આયુષ્ય હજી બાકી હોવાથી કાલધર્મ ન પામે તે અવશ્ય ત્યાં અટકી બંધ (અર્થાત્ ચારિત્રમોહના ક્ષય માટે કરવામાં આવતી ક્ષપકશ્રેણી ન કરી

શકે, ચારિત્રપ્રતિપત્તિ, ઉપશમશ્રેણી ઇત્યાદિ કરી શકે.) જે માટે કહ્યું છે કે-

“તંમિ મઓ જાઈ દિવં, તપરિણામો ડ સત્તપ્ સ્ત્રીને।
ઉવરયપરિણામો પુણ, પચ્છા તાનામદગદ્ગો ॥૧॥
“વજાડ પડિવજો નિયમા સ્ત્રીણમિ સત્તપ્ ટાઈ”
(ભાવાર્થ ઉપર કહેવાઈ ગયો છે)

પરભવનું આયુષ્ય ખાંધ્યું ન હોય અને આત્માને જે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય તો તે અપ્રતિપતિત પરિણામવાળો તે આત્મા જરા પણ અટક્યા સિવાય તુરતજ ક્ષપકશ્રેણી ઉપર ચારોહણ કરે, અન્તર્મુહ-તમાં કેવલજ્ઞાન પામે અને તે જ ભવમાં સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરે; પરંતુ જેઓએ શ્રેણિક મહારાજ તથા કૃષ્ણ વાસુદેવાદિની માફક ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત કરવા પહેલાં જ પરભવનું આયુષ્ય ખાંધેલું હોય તેવા આત્માઓ ત્રીજા ભવે અથવા ચોથા ભવે સુક્રિયપદ પ્રાપ્ત કરે છે. જે ભવમાં ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત થાય તે એક ભવ, દેવ અથવા નરકનું આયુષ્ય ખાંધ્યું હોય તો તે બીજો ભવ, અને ત્યાંથી નીકળી મનુષ્યના ભવમાં આવી કર્મક્ષય કરી મોક્ષે બંધ તે ત્રીજો ભવ. એ રીતે પણ ભવની ગણતરી સમજવી. ચાર ભવની ગણતરી આ પ્રમાણે-જે ભવમાં ક્ષાયિક સમકિતની પ્રાપ્તિ થઈ તે એક ભવ, અસંખ્ય વર્ષનું મનુષ્ય-તિથ્યંચ(યુગલિક)નું આયુષ્ય ખાંધ્યું હોય તો તે બીજો ભવ, યુગલિક કાળધર્મ પામીને અવશ્ય દેવલોકમાં જ બંધ એથી દેવનો ત્રીજો ભવ અને દેવભવમાંથી વ્યવી મનુષ્યપણું પામી મોક્ષે બંધ તે ચોથો ભવ. એ પ્રમાણે ચાર ભવ સમજવા.

(આહુ)

સિદ્ધસેન દિવાકર—

મગ લેખ-પં. રતનલાલ ગંધવી, ન્યાયતીર્થ-વિશારદ

પ્રાન-થન—

આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર અને ગ્રામી સમતત્ત્વ, એ ગળે ઝેર ધર્મ અને ઝેર માહિત્યના મહાન પ્રભાવક મહાત્મા અને ઉચ્ચ પ્રેરના ગભીર વિદ્વાન આચાર્ય યજ્ઞ ગયા છે તેમના સહિત્યો અને રચના-શૈલીનો ઝેર માહિત્ય પર એવ પથાવતી સાહિત્યકાર આચાર્યો પર મહાન અને અચીટ પ્રભાવ પડ્યો છે વેદિક માહિત્યમાં ડુબિયો, શકગયાય અને ઉદયનાચાર્ય એવ વાચકપતિ મિત્રનું જે રથાન છે પ્રાયઃ એનું જ રથાન અને તેમની જેવા જ આ બેઉ આચાર્યોને ઝેર સાહિત્યની દૃષ્ટિએ સમજવા જોઈએ ઝેર ન્યાસ સાહિત્યના બેઉ આદિ સ્રોત છે તેમના પ્રાદુર્ભાવની પૂર્વેના ઝેર ન્યાયનો એક પથુ મધ્ય ઉપન્યાસ હોતો તથા ભગવાન મહાવીરવામીના સૂક્ષ્મ અને ગદ્ય સંસ્કારોના એ રચાગક, પ્રતિષ્ઠાપક અને સરક્ષક માનવામાં આવે છે તથા કહવાય છે.

રામી સમતત્ત્વ દિગ્ગજ સપ્રાપ્ત થયા છે અને સિદ્ધસેન દિવાકર સ્વેતાગર મપ્રદાયમાં યજ્ઞપિ માછ કોષ વિદ્વાનોના પાનણા છે કે સિદ્ધસેન દિગ્ગજ પથુ દિગ્ગજ સપ્રદાયમાં જ થયા છે, કિન્તુ અધિક ઠાસ વિદ્વાન તેમના સાહિત્યના ગભીર વિશ્લેષણના આધારે એ નિષ્કર્ષ પડે પહોંચ્યા છે કે તે સ્વેતાગરીય આચાર્ય જ છે આમ છતાં એ સત્ય છે કે સિદ્ધસેન દિવાકર બેઉ મપ્રદાયોમાં અત્યંત પૂન્ય દૃષ્ટિએ જોવાય છે. હરિવંશ પુરાણના કર્તા શ્રી જિનસેન અને આદિ પુરાણના રચયિતા આચાર્ય જિનસેન એવ પદ્મપ્રભ, શિવકોટિ અને કલ્યાણકીર્તિ આદિ દિગ્ગજ આચાર્ય તેમનું ગૌરવપૂર્ણ રતે રમરણ કરે છે. બદ્ધ અક્ષ કહેવ તો તેમના વચનોને પોતાના અમર મથામાં પ્રમાણરૂપે ઉપ્પૂઠ કરી દેખાડે છે.

બેઉ આચાર્યોના જન્મ, મોહિત્ય અને કાર્ય-શૈલીમાં અદ્ભુત સમાતા પ્રતીત થાય છે. બેઉને રતુતિકાર અને આત્મ ન્યાયચાર્ય માનવામાં આવે છે આ ક્ષમતા તિપ્ત મિદ્ધસેન દિવાકર છે. આચાર્ય પાદકો ગ્રામી સમતત્ત્વના વિવચના પતિનું ગુણસંશોભિત મુખ્યતઃ, મપાક ' અનેમત ' દ્વારા ' ગ્રામી સમતત્ત્વ ' નામક પુસ્તકનું અધવા મોહિત્ય ક્યદ્ર મથમાના પ્રકાશિત ગ્લેસર યાવકોચાગની પ્રતાવનાના સમતત્ત્વ-વિદ્યક અદ્યત્ત જોવાનો અનુ રોધ કરી મૂળ વિવચ પડે આનુ હુ.

માહિત્યમેવા—

સિદ્ધસેન નામના આક આચાર્ય ઝેર મપ્રા-જના યજ્ઞ ગયા છે, કિન્તુ અધિકા દૃઢવાદિ આચાર્યના શિષ્ય અને સ્વેતાગરીય ઝેર ન્યાયના આદિ પ્રતિષ્ઠાપક, મહાકવિ, અજ્ઞેય વાદ્ય, ગભીર વાગી અને દિવાકર પત્નીથી વિનુષિત ' નિદમન ' થી જ તાત્પર્ય છે. તે પાતાના મમવમાં યુગપ્રધાન-યુગ નિર્માતા ' આચાર્ય હતા તેમના મમવ મજાધનો વિદ્વાનામાં મ જાદ છે, પથુ માનવામાં આવે છે કે તે વિક્રમતી નાગ-નાની-પાયમી રતાજિદી વચમાં થયા હોવા જોઈએ મોહિત્ય ક્ષમતા તેમાં ખરખર દીનાદારી(Laugh-house)ની સમાન જ છે.

જેન ન્યાયના સ્વરૂપની જે મપ્રદા તેઓએ રથાપિત કરી આ જે ન્યાય પારિમાર્ગ રાષ્ટ્રોની પરિભાતા ગિયર કરી તના આધાર પરથી-તે શૈલીનું અનુકરણ કન્તા-પથાનવર્તી બધા સ્વેતાગરીય આચાર્યોએ અર્થાત્ હાન-અન્યાર, મનવાગી, મિદ્યમામમય, તર્કચયાનન અજાદેનસંગિ, વાગી દરમિન, આચાર્ય હમયદ્ર અને ઉપાધ્યાય યગાવિજય આદિ પ્રોદ એવ વાગી ઝેર નેવાપિકાઅ ઉચ્ચ કાલના જે ન્યાય-

અર્થોત્તુ નિર્માણ કરીને જૈનદર્શનરૂપ દુર્ગને એવા અન્ય અનાયો છે કે તેને અન્ય દર્શનરૂપ પ્રયત્ન આકાંક્ષાઓદારા લીધણ આક્રમણ અને પ્રચંડ પ્રહાર કરવાથી પણ આ જૈન દર્શનરૂપી દુર્ગને જરા પણ હાનિ નથી પહોંચી શકી.

આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે પ્રમાણવાદના પ્રકટન માટે 'ન્યાયાવતાર'ની અને અનેકાંતવાદ એવંન્યાવતારના વિશદીકરણ માટે 'સમ્મતિ તર્ક' ની રચના કરી. ન્યાયવતારમાં કેવળ ૩૨ શ્લોક છે; જે 'અનુષ્ટુપ' છંદમાં સુચિત છે. આ રવેતાંત્ર જૈન ન્યાયનો આદિ ગ્રંથ ગાનવામાં આવે છે. તેમાં પ્રમાણ, પ્રમેય, પ્રમાતા, પ્રમાતિ, પ્રલક્ષ, પ્રલક્ષ, અનુમાન, રાખ્દ, પક્ષ, હેતુ, દર્શાત, દૂષણ આદિ એવં તે સંબંધી તદાભાસ, તદા નય અને રચાદાનો સંબંધ આદિ વિષયો પર જૈન મતાનુકૂલ પદ્ધતિએ, દર્શનિક, સંઘર્ષતુ ધ્યાન રાખીને જે વિવેચના કરવામાં આવી છે, અને જૈન ન્યાયરૂપ ગંભીર સમુદ્ધતી જે મળીદા અને પરિધિ રચાપિત કરવામાં આવી છે, તેતુ ઉલ્લંઘન કરવાને આગદિન સુધી કોષપણ જૈન નૈયાયિક સાહસ નથી કરી શક્યા. યદ્યપિ પાછળના વિદ્વાન જૈન નૈયાયિકોએ પોતાના અમર ગ્રંથોમાં ઇતર દર્શનોના સિદ્ધાંતતુ ન્યાય શૈલીએ વિશ્લેષણ કરીને સુંદર અને સ્તુલ ઔધિક-વ્યાખ્યામતુ પ્રદર્શન કર્યું છે; કિંતુ એ સર્વ આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર દ્વારા અતાવેલ માર્ગતુ અવલંબન કરીને જ કરવામાં આવ્યું છે.

'સમ્મતિ તર્ક' તેમની પ્રાકૃત-કૃતિ છે. એ પણ પદ્ય ગ્રંથ છે. તેનો પ્રત્યેક છંદ (ગાથા) આર્યો છે, અને તે ત્રણ કાંડોમાં વિભાજિત છે. પ્રાચીન કાલથી આદારની શતાબ્દ સુધી ઉપલબ્ધ બધા પદ્યમય પ્રાકૃત ગ્રંથ પ્રાયઃ આ 'આર્યો' છંદમાં રચેલા જોવામાં આવે છે. યદ્યપિ કોષ ગ્રંથ અનુષ્ટુપ અને ઉપનતિ છંદમાં પણ મળે છે, કિંતુ પ્રાકૃત પદ્ય-સાહિત્યના અધિકાંશ ભાગ 'આર્યો' માં જ ઉપલબ્ધ છે.

સમ્મતિ-તર્કના ત્રણે કાંડોમાં ક્રમશઃ ૫૪, ૪૩

અને ૬૬ નાહિસામે કુલ ૧૬૬ ગાથાઓ છે. પ્રથમ કાંડમાં નય, અનુનયાર્ય, અર્થપર્યય, નયતુ સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ છત્ર અને પુદ્ગલના કથયિત ભેદભેદ, નયભેદોની ભિન્નતા અભિન્નતા આદિ વિષયો પર વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. બીજા કાંડમાં દર્શન અને જ્ઞાન ઉપર લેદાપોહ કરવામાં આવ્યો છે, તેમાં આગમોકત ક્રમવાદ, સહવાદ અને અભેદવાદની ગંભીર એવં યુક્તિયુક્ત મિમાંસા છે. અંતમાં પ્રયત્ન પ્રમાણોના આધારે 'કેવળજ્ઞાન અને કેવલદર્શન એક જ ઉપયોગરૂપ છે' આ અભેદવાદને જ તર્ક-સંગત અને પ્રામાણિક સિદ્ધ કર્યો છે. ત્રીજા કાંડમાં સામાન્ય, વિશેષ, દ્રવ્ય, ગુણ, એક જ વસ્તુમાં અસ્તિત્વ આદિની સિદ્ધિ, અનેકાંતની વ્યાપકતા, ઉત્પત્તિ, નાશ, સ્થિતિ-ચર્યો, આત્માના વિષયમાં નારિત્વ આદિ ૬ નયોતુ મિથ્યાત્વ અને અસ્તિત્વ આદિ ૬ પક્ષોતુ સમ્યક્ત્વ, પ્રમેયમાં અનેકાંતદષ્ટિ આદિ આદિ શૂદ્ધ દર્શનિક વાતો પર સુંદર પ્રશસ્ત અને સ્વતંત્ર વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

અન્ય ગ્રંથ-

કહેવામાં આવે કે તેમણે બીજીશ દ્વાત્રિશિકાએતી પણ રચના કરી હતી. કિંતુ વર્તમાનમાં કેવળ ૨૨ દ્વાત્રિશિકા (બીજીશ) જ મળી આવે છે, જેની પદ્ય-સંખ્યા ૭૦૪ને બદલે ૬૬૫ જ છે. આ બીજીશ પર દૃષ્ટિપાત કરવાથી જણાઈ આવે છે કે સિદ્ધસેન-યુગ એક વાદવિવાદમય સંઘર્ષયુગ હતો. પ્રત્યેક સંપ્રદાયના વિદ્વાન પોતાપોતાના મતની પુષ્ટિ માટે ન્યાય-શૈલીતુ જ અનુકરણ કર્યો કરતા હતા. સિદ્ધસેન-યુગ સુધી ભારતીય બધા દર્શનોના ન્યાયમયોતુ નિર્માણ થઈ ચૂક્યું હતું. ઔદ્ધ ન્યાય-સાહિત્ય અને વૈદિક ન્યાય-સાહિત્ય બરાબર વિકાસને પ્રાપ્ત થઈ ચૂક્યું હતું.

તત્કાલીન પરિસ્થિતિ અતાવે છે કે તે સમયમાં ન્યાય, પ્રમાણ, ચર્યો અને સુખ્યતઃ પરાયણમાન ચર્યો ઉપર વિશેષ વાદવિવાદ થતો હતો. સંસ્કૃત ભાષામાં, ગદ્ય તથા પદ્યમાં સ્વપક્ષમંડન અને પરપક્ષમંડન નવી રચનાઓ જ તે સમયની વિદ્વાનો પ્રદર્શન હતું.

સિદ્ધસેન દિવાકર અને બ્રાહ્મણ હતા. આથી ઉપનિષદો અને વૈદિક ગ્રંથોનું તેમને ભૌતિક અને ગંભીર જ્ઞાન હતું, જે તેમની રચેલી પ્રત્યેક દર્શનની બીજીશીલ્પિતા માન્ય પડે છે. જુદા અને જૈન સાહિત્યનું પણ તેઓએ તત્ત્વપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. અને પ્રાકૃત ભાષા પર પણ તેમનો સંપૂર્ણ કબજો હતો, એમ માન્ય પડે છે.

સિદ્ધસેન દિવાકર જૈન સમાજમાં 'સ્તુતિકાર'ના રૂપે વિખ્યાત છે તેનું કારણ એ છે કે તેમની ઉપલબ્ધ બીજીશીલ્પિતાની ૭ બીજીશી સ્તુત્યાત્મક છે. આ સ્તુતિરચ્છ બીજીશીઓમાં તેઓ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના બહિતવર્ણનને બદલે તેમના તત્ત્વજ્ઞાનની અને ચરિત્રની ગંભીર તથા ઉચ્ચ કોટીની મિત્રાસા કરતા તેઓ જણાય છે. વળી એ પણ માન્ય પડી આવે છે કે ભગવાન મહાવીરસ્વામીના તત્ત્વજ્ઞાનનું હૃદયમાંથી અધ્યયન જ તેમને વૈદિક દર્શનમાંથી જૈનદર્શનમાં એવી લાગ્યું છે ભગવાન મહાવીરસ્વામીના તત્ત્વજ્ઞાન પર તેઓ એટલા મુગ્ધ અને મતુષ્ઠ થયા કે તેમના મુખે આપોઆપ જ ચમત્કારપૂર્ણ, અગાધ શ્રદ્ધાભય અને ભક્તિરસભરી બીજીશી બીજીશીઓ ગાતી ચાલી રચ ચિતાના ધૌં પાંડિત્યના કારણે તેમના ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ઉદ્ધૃત તત્ત્વજ્ઞાનને સુંદર મનાવેલા અને સ્તુત્ય મકલ્પન થઈ ગયું છે.

પ્રાપ્ત બીજીશીઓમાં કોઈ કોઈ ઠેકાણે હાસ્યરસ પણ મળી આવે છે, તેથી માન્ય પડે છે કે સિદ્ધસેન દિવાકર પ્રકૃતિએ પ્રજ્ઞા અને હાસ્યપ્રિય હશે. તેમની બીજીશીઓમાંથી બે બીજીશી (વાદોપનિષદ દ્વાત્રિચિંકા અને વાદ દ્વાત્રિચિંકા) વાદ-વિવાદ સંબંધી છે. એક બીજીશી કોઈ રાજાના વિવરણ પણ બનાવેલી દેખાય છે, જેથી અનુમાન થાય છે કે સિદ્ધસેન દિવાકરને રાજસભામાં પણ વાદ-વિવાદના માટે જૈન ધર્મને શ્રેષ્ઠ સિદ્ધ કરવા માટે જરૂર પડ્યું હશે. આ વિવરણમાં સંબંધ રામચંદ્રાની તેમની કૃતિમાં બેતાથી જણાય છે કે તેઓ વાદવિવાદ કલામાં કુશલ અને કળાપ હૃદિશીવ હશે તેમની વર્ણનશૈલી એ

પ્રમાણિત કરે છે કે જાણે તેઓ અનુભૂત વાતોનું જ વર્ણન કરો રહ્યા છે.

તેમના સમ્પૂર્ણ-શ્રદ્ધાના દૃષ્ટિકોણે એમ કહી શકાય કે તેઓ સારી રીતે જૈન ધર્મના રંગે રંગાયા હતા વૈદિક માન્યતાઓને જૈન ધર્મની અપેક્ષાએ હીન કોટીની સમજવા લાગ્યા હતા. તેનું પ્રમાણ એ છે કે સ્વપક્ષ અને પરપક્ષની વિવેચના કરતા સમયે પરપક્ષની કોઈ કોઈ પ્રશ્ન તર્કસંગત વાત પણ નિર્ણય તરીકેના આધારે ખડક કરતા જાય છે. બધારે સ્વપક્ષની તર્ક-અસંગત વાત પણ શ્રદ્ધાના આધારે સિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરદ્વારા રચિત એવં ઉપલબ્ધ ૨૨ બીજીશીઓમાં સાતનો સ્તુત્યાત્મક છે, બે મમીક્ષાત્મક અને શેષ ૧૩ દાર્શનિક એવં પરતુ-ચર્ચાત્મક છે.

બીજીશીઓની ભાષા, ભાવ, હં, અર્થકાર, રીતિ અને રસની દૃષ્ટિએ વિચાર કરવાથી જણાય છે કે આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરની પ્રતિભા અને શક્તિ ભૌતિક અને અનન્ય વિદ્વાતાસુચક હતી. સ્તુત્યાત્મક બીજીશીમાંથી છ તો ભગવાન મહાવીરસ્વામી સંબંધી છે, અને એક કોઈ રાજા સંબંધી, સમીક્ષાત્મકમાં જદા આદિ વાદકયાની મિત્રાસા કરવામાં આવી છે. દાર્શનિક બીજીશીઓમાં ન્યાય, માન્ય, વૈશેષિક ઔદ્ધ, આશ્વક અને વેદાંત દર્શનો માંથી પ્રત્યેક દર્શન પર એક એક સ્વતંત્ર બીજીશી લખી છે. મિત્ર સક દર્શન સંબંધી કોઈ બીજીશી ઉપલબ્ધ નથી તેથી અનુમાન કરી શકાય છે કે નજીક બીજીશીમાં મિત્રાસક-બીજીશી પણ એક હશે. છ બીજીશીઓમાં વિશુદ્ધ રૂપે જૈન દર્શનનું વર્ણન કર્યું છે. એમણે બીજી બીજીશીઓમાં મળાને લગભગ સત્તર પ્રકારના ૭૬૦૦ ઉચોગ કર્યો છે, કિલ્લ અધિકારા શ્રોત્રેની રચના 'અનુબંધુ' હદમાં જ થઈ છે. તેમની એ કૃતિઓ બતાવે છે કે ધર્મદર્શનો પર તેમનો અગાધ અધિકાર હતો. આ કૃતિઓમાં જૈન સાહિત્યની રચના ઉપર અજૂતપૂર્વે પ્રભાવ પડ્યો છે. પ્રાય સંપૂર્ણ જૈન સમુદાયમાં વર્ણનશૈલી

પઠનપાઠન અને અન્ય દર્શનોની ન્યાયશૈલીએ ખંડનપ્રણાલીનો આ કૃતિઓને જોઈને જ પ્રારંભ થયો હોય તેમ જણાય છે; કારણ કે સિદ્ધસેન દિવાકર પહેલાં રચિત સ્વે. જૈન સાહિત્યમાં પડદર્શન સંજ્ઞામાં નહીં બરાબર જ નિવેચન મળી આવે છે. આત્મ: એ નિઃસંકોચરૂપે કહી શકાય કે સ્વે. જૈન સમાજમાં પડદર્શનોના પઠનપાઠનની પ્રણાલિ અને તે સંજ્ઞાની નિવેચન કરવાનું શ્રેય આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરને જ મળે છે. આ દૃષ્ટિએ જૈનસમાજ પર આ આચાર્યનો કેટલો મહદ ઉપકાર છે તેની પાકે રચય કલ્પના કરી શકે છે.

અન્ય આચાર્યોની શ્રદ્ધાંજલીઓ—

પાછળના સર્વ આચાર્યોએ સિદ્ધસેન દિવાકરનું પોતપોતાના અર્થમાં અત્યંત આદરપૂર્વક રમણ કયું છે. તેમના પૂર્વોને પોતાના મંતવ્યની પુષ્ટિને માટે અનેક મોટા મોટા આચાર્યોએ પણ પોતાના અર્થોમાં પ્રભાશરવણ ઉધ્ધૃત કર્યા છે. તેમના પ્રતિ આદરભુષિતના થોડાક ઉદાહરણ નિમ્ન પ્રકારે છે.

આઠમી શતાબ્દના મહાન મેઘાવી, મૌલિક સાહિત્યિક અને વિશેષ સાહિત્યિક યુગના નિર્માતા આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ ‘પંચ વરુક’ અંશમાં લખે છે કે—

“સુઝકૈવલિણા જગ્ગો મણિજ્ઞ—
અંચરિયસિદ્ધસેણે સમ્મર્ષે પદ્મિજ્ઞસેણે ।
દુસમ-ણિસા-દિવાગર કપ્પત્તણઓ તદ્દક્ષેણે ॥

પંચવસ્તુક, ગાથા ૧૦૪૮

અર્થાત્:—દુઃપગકાસ નામક પંચમ આરા-
રૂપી રોગિને માટે સૂર્યસમાન, પ્રતિષ્ઠિત યશનાળા,
શ્રુતકેવલી સમાન આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે
‘સમ્મતિ તક’ માં કહ્યું છે.

હરિભદ્રરચિત આ ગાથામાં ‘સૂર્ય’ અને
‘શ્રુતકેવલી’ વિશેષણ બતાવે છે કે ૧૪૪૪ અર્થોનાં
રચયિતા આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ જેવા હુરંધર આચાર્યો
પણ સિદ્ધસેન દિવાકરને કદા દૃષ્ટિએ જોતા હતા?

આઠમી શતાબ્દના પ્રૌઢ જૈન ન્યાયાચાર્ય વાદી
દેવસૂરિ પોતાના સમુદ્ર સમાન વિશાળ અને ગંભીર

અંધરાજ ‘સ્વાદાદરના-ર’માં આ પ્રકારે શ્રદ્ધાં-
જલી સમર્પણ કરે છે.

શ્રીસિદ્ધસેન-હરિમદ્મુખા: પ્રમિદ્ધા: ।

તે સૂર્યો મયિ મવન્ત કૃતપ્રસાદા: ॥

યેર્ણ વિમુદ્ધય સતતં વિવિધાન નિવધાન્ ।
શાસ્ત્રં ચિકીર્ષતિ તત્તુ પ્રતિમોઽપિ માદ્ધુ ॥

અર્થાત્:—શ્રી સિદ્ધસેન અને હરિમદ્ નેવા
પ્રમુખ આચાર્ય મારા પર પ્રસન્ન હો જેમના વિવિધ
અર્થોનું સતત મનન કરીને મારા જેવા અશ્વધુધિ
પણ શાસ્ત્ર રચવાની ઇચ્છા કરે છે.

સ્વેષ અને રૂપક અલંકાર સાથે મુનિ રત્નસૂરિ
પોતાના બાર હજાર શ્લોકપ્રમાણ મહાન કાવ્ય
અમમ ચરિત્રમાં લખે છે કે:—

ઉન્નિતોઽન્નમતત્ત્યોમિનિ સિદ્ધસેનદિવાકર: ।

ચિત્રં ગોમિ: ક્ષિત્તૌ જઠ્ઠે કશિરાજતુષ્ઠપમા ॥

અર્થાત્:—સિદ્ધસેનરૂપી દિવાકર સૂર્ય ના
અર્હન્મત(જૈનધર્મ)રૂપી આકાશમાં ઉદય થવાથી
તેમની ગો (કિરણ અથવા વાણી એ બંને અર્થ) એ
પૃથ્વી પર કવિરાજ (શેષ કવિ અથવા ગૃહસ્થપતિ-
બંને અર્થ)ની અને છુદ્ધ (છુદ્ધિમાન અને છુદ્ધ
અથ બંને અર્થ)ની કાંતિ લગિત થઈ ગઈ.

અહિંમાં “દિવાકર, કિરણ, ગૃહસ્થપતિ અને છુદ્ધ”
ની સાથે તુલના કરીને તેમની અગાધ વિદ્વતા પ્રતિ
ભાવપૂર્ણ શ્રદ્ધાંજલિ વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

પ્રભાવદ્રસૂરિ પોતાના પ્રભાવક ચરિત્રમાં લખે છે કે—
સ્ફુરન્તિ વાદિગ્ધ્યોત્તા: સામ્પત્તં વક્ષિણાપયે ।
નૂનમસ્તંગત: વાદી સિદ્ધસેનો દિવાકર: ॥

ભાવ એ છે કે જે પ્રકારે સૂર્યનો અસ્ત થવાથી
ખસીત-આગીઓ બહુ ચમકવા કરે છે તે પ્રકારે
અહોંયા પણ રૂપક-અલંકારમાં કલ્પના કરવામાં
આવી છે કે દક્ષિણપંથમાં આજકાલ વાદીરૂપી
ખસીત બહુ જ ચમકવા લાગ્યો છે, આથી જણાય
છે કે સિદ્ધસેનરૂપી સૂર્યનો અસ્ત થઈ ગયો છે.

અહીંયા પણ સિધ્ધસેન આચાર્યને સૂર્યની ઉપમા આપવામા આવી છે.

વિક્રમની ચૌદમી શતાબ્દિમા થયેલ મુનિશ્રી પ્રતુન્નસુરિ 'સંક્ષેપસમરાદિત્ય' માં લખે છે કે-

તમઃસ્તોમં સ ક્ષન્તુ ધીમિદ્રસેનદિવાકરઃ ।

યસ્યોદયે સ્થિત મૂર્ઝ્ઞઘજ્ઞકૈરિય વાલિમિ ॥

અર્થાત્:-શ્રી સિધ્ધસેન દિવાકર અત્યુન્નરૂપી અધિકારને નષ્ટ કરેા ને સૂર્ય સમાન સિધ્ધસેનનેા ઉદય થવાથી પ્રકાશમા નહીં રહેવાવાળા વાલીકપી ધૂનઝ ચૂપચાપ બેસી ગયું.

સાહ્યત્વ કરેાડ શ્લોકમાણુ સાહિત્યના રચયિતા, સાહિત્યના પ્રત્યેક અંગની પુષ્ટિ કરવાવાળા, કલિકાલસર્વગ્રામી ઉપાધિવાળા આચાર્ય હેમચંદ્ર પોતાની અયોગવ્યવસ્થાદિકા નામક બત્રીશીના ત્રીજા શ્લોકમા લખે છે કે-

કથ સિધ્ધસેનસ્તુતયો મહાર્થા,
અશિક્ષિતાલાપકતા ક ન્યેવા ।

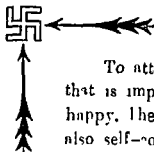
તથાપિ યુષાધિપતે પથસ્યઃ,
શ્વલલદ્ગતિસ્તસ્ય ગિજ્ઞર્વ જ્ઞોઘ્ય ॥

અર્થાત્:-કયા ગંભીર અર્થવાળી આચાર્ય સિધ્ધસેન દિવાકરની સ્તુતિઓ અને કયા અશિક્ષિત અભ્યામવાળી મારી આ રચના, મહાન્ દિગ્ગજ હાથી-ઓના માર્ગનું અનુકરણ કરવાવાળું હાથીનું જન્મ્યું ને રખવિત ગતિ થઈ જાય તો પણ શોચનીય નથી તે પ્રકારે ને હું પણ સિધ્ધસેન ને ॥ મહાન્ આચાર્યોનું અનુકરણ કરતા રખસિા થઈ જઈ તો પણ શોચનીય નહિ થાઉં.

પાકડગણ, આ અવતરણોથી અનુમાન કરી શકાય છે કે જૈન સાહિત્યમા આચાર્ય સિધ્ધસેન દિવાકરનું શુ રચાન છે ? એ પ્રકારે એ નિર્નિવાદ સિધ્ધ છે કે સિધ્ધસેન દિવાકરની કૃતિઓનો જૈન સાહિત્ય પર મહાન્ પ્રભાવ છે.

(ક્રમશઃ)

(ઉદ્ધરિત 'અનેકાન્ત')

ધમ કેમ સધાય ?

To attain piety (Dharm) through violence that is impossible To attain piety make others happy. The mutual good-mindedness of men and also self-content flow from this wish to make others happy.

દિમાથી ધર્મનું તત્ત્વ નથી સધાતું. ધર્મ તો જીમ્મને મતોપ પમાડવામા છે. એ જ રીતથી મનુષ્યોમા પરસ્પર સૌમનસ્ય (મીઠી વાગવૃત્તિ, મીઠો વ્યવહાર) મધાય છે, અને માથે જ, એમા આ મનતોપ પણ પમાય છે

—ભગવાન મહાવીર

પૂજનના વિવિધ પ્રકારો

નવમા સુવિધિનાથના સ્તંબનમાં શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ જૈન ધર્મમાં જે પ્રકારોવડે પૂજા કરવાની કહી છે તેના ભેદનું વર્ણન કરી, ટૂંકમાં સુદાસર ખ્યાન કરે છે. 'જેવા દેવ તેવી પૂજા,' એ કહેવત પાછળ કિંમતી સાર સમાયે છે. એને અનુરૂપ ઉક્તિ 'છાણુના દેવને કપાસીયાની પૂજા,' ભાગ્યેજ કોઈના શ્રવણે નહીં પડી હોય. એ ઉપરથી તાત્પર્ય કાઢીએ તો એ જ નીકળવાનું કે જેટલા પ્રમાણમાં પૂજ્યની વિશિષ્ટતા તેટલા પ્રમાણમાં તેને લગતી પૂજનક્રિયામાં વપરાતાં પદાર્થોની પણ વિશિષ્ટતા. ઉપાસકવર્ગ તરફથી લૌકિક દેવોની સેવામાં વપરાતાં દ્રવ્યો કે જેમાં આહાર, વસ્ત્ર, ગુપ્તો અને સુગંધી પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે તે તરફ ચીટ માંડીશું તો સહજ જણાશે કે એમાં વિચિત્રતાઓનો પાર નથી અને એ ઉપરથી દેવત્વ પાછળ નિયત કરાયેલ ભાવનાનું સ્પષ્ટ દર્શન થાય છે. પદાર્થોની પસંદગી ઉપરથી જ ઉપાસ્યની રુચિની પ્રતીતિ થાય છે. એ પાછળ સત્ય છે કે દેવળ સાંપ્રદાયિક શૃંથણી છે એની ગ્રંથોમાં ન ઉતરતાં સામાન્યપણે વિચારીશું તો સહજ જણાઈ આવશે કે એમાં અને લોકોત્તર દેવો તરીકે એનાથી ભુદા પડતાં જૈન દર્શનમાં દર્શાવાયેલા દેવોમાં મહદ્ અંતર છે.

લગભગ સર્વ લૌકિક પદાર્થોમાં ભક્તિરૂપે ધરવામાં આવતી વસ્તુઓ, આખરે તો ઉપાસકવૃંદના જ ભોગમાં આવવાની હોય છે એટલે અર્પણતા ભાવમાં સંપૂર્ણતા નથી લાભી શકાતી. ઘણાખરા પ્રસંગોમાં એને સ્થાને સ્વાદવૃત્તિ અને સ્વાર્થવૃત્તિના ઊઘાડા દર્શન થાય છે. કાળી માતા સામે ચઢાવાતા પશુળાણિ કે ઠાકોરજીને ધરાવાતા છપ્પભોગ પાછળ પૂજારી-પંડિત્યા, મહંત કે મહારાજ તરીકે ઓળખાતાં ઉપાસકવર્ગની આહાર-લાલસા નથી તો અન્ય શું છે ?

એ પદાર્થોની સરખામણીમાં વીતરાગ સન્નુખ મૂકતા પદાર્થો ઘણા ઉત્તમ પ્રકારના હોય છે અને એમાં સ્વ-વપરાશની સહેજ પણ વાસના હોતી નથી. અર્પણવૃત્તિનો સાથે સાક્ષાત્કાર ત્યાં જ થઈ શકે છે. ગુપ્તોની પસંદગીમાં પણ જે ભેદ ઊઠીને આંખે વળગે છે તે એ છે કે જનો જે ગુપ્તો વાપરે છે એની સુવાસ, સુદરતા ને વર્ણ આગળ લૌકિક દેવોને ચઢાવાતાં ફૂલો તદ્દન ઉતરતી પંક્તિના હોય છે. એ સર્વ કરતાં પૂજન-ભક્તિ પાછળ જે અડિસક ભાવ રમણ કરતો અનુભવાય છે એ જ એની શ્રેષ્ઠતા પુરવાર કરવા પ્રયાસ થઈ પડે તેમ છે.

જ્યાં કેવલ ભક્તિના નામે જીવતા પ્રાણીનો સર્વનાશ નોતરવાનો હોય અથવા તો એના

માસ પર લોહપતા કે એની ચાલ પર મોહ-
કતાના ડોળા પટપટાવવાના હોય ત્યાં માચી
ઉપાસના શી રીતે સંભવી શકે? જે દેવ
શસ્ત્ર, નારી કે વાહનના સ્મિયા હોય તે
આત્માને વધુમા વધુ આપી શકે તેો તે માત્ર
ચોતાની પાસે રહેલી વસ્તુઓ કે ધીજી
કઈ? અર્થાત્ એમની ઉપાસના દ્વારા શસ્ત્ર-
નિષ્ણાંતતા કે સામરિક લોગોપલોગની
આમશી સંભવી શકે, પણ સાચુ આત્મ-
કથ્યાણુ કિંવા આત્માની સ્વસ્વરૂપ-પિહાન
હરગીજ ન લાભી શકાય એ ખાતરતો વીત-
રાગની જ ઉપાસના જરૂરી લેખાય એ માટે
તો ઉત્તમોત્તમ પદાર્થો સાચી અર્પણ બુદ્ધિથી
ધરાવા ઘટે, અને એ પાછળ ભાવ એ સર્વ
પરના મમત્વને હઠાવવાનો હોય વળી એ
કરણીમા હગલેને પગલે નિયત કગચેલી વિધિના
દર્શન થવા નેહએ. કેવલ દ્રવ્યથી એની
પૂર્ણાહુતિ ન કરાતા એ પછી પ્રળળ ભાવ
પેદા થાય તેવા આત્મલક્ષી સ્તવનાદિની
જમાવટ હોવી નેહએ. એ માટે આત્મા,
પરમાત્મા સહ તદાકાર બની બય તેવુ વાતા-
વરણું સર્જવું નેહએ. એ સારુ ફલિકા પ્રમ-
રીવ્યાનાત્ પ્રમરીત્વ અધિગચ્છતિ વાળું ઉપાધ્યાય
શ્રી યશોવિજયજીવું વાક્ય યાદ રાખવુ ઘટે

યોગિરાજ સુવિધિજિનને લક્ષી સ્તવનમા
એ બતની જમાવટ કરતા સુસુક્ષ્મ આત્માને
એક પગલુ આગળ લઈ બય છે દર્શનના તલ
સાટ પછી પૂજનના પ્રકાર સૂચવતા કહે છે કે-

દ્રવ્ય ભાવ શુચિ ભાવ ધરોને,

હરખે દેહરે જઈએ રે;

હલુ તિગ પણ અલિંગમ સાચવતાં,

એકમના ધુરિ થઈએ રે.

દ્રવ્યથી અને ભાવથી અર્થાત્ બાહ્ય
સાધનોને લગતી અને આંતરિક પરિણામોને
લગતી પવિત્રતા ધારણ કરીને જિનાલયમા
પગ મૂકવો નેહએ. એ વેળા ચૈત્યવદન ભાષ્ય
કેવા દેવવદન ભાષ્ય અથવા તો પ્રવચન-
સારોદ્ધાર આદિ કથોમાં દશ િક ને પાચ
અલિંગમ મળધી જે વર્ણન છે એ તરફ
ધ્યાન દર્શને પૂજનના કાર્યમાં ચિત્ત કેદ્રિત
કરવાતું છે પૂજનના ચાર પ્રકાર-૧ અગપૂજ,
૨ અગ્રપૂજ, ૩ ભાવપૂજ, ૪ પ્રતિપત્તિપૂજ.
પુખ્ત ચઠાવવા, જળનો વજાલ કરવો, અંદ-
નતુ લેપન કરવુ તેમજ ધૂપ અને દીપક
અતુકમે ધૂપદાન ને દાનસમા મૂકી પ્રભુમૂર્તિ
સામે ધરવા એ પાચ પેટાલેદે અગપૂજ. એમાં
શુદ્ધ ચોખાવટે સાથીઓ કરવો, નૈવેદ્ય તેમ ફળ
એ પર મૂકવારૂપ ત્રણ પેટા લેદ ઉમેરતાં કુલ
અગ્રપૂજના મળી આઠ લેદ થયા. એ જ વર્તમા-
નમાં ચાલી રહેલી અષ્ટ પ્રકારની પૂજ. પૂજમાં
વપરાતા દ્રવ્યોની શુદ્ધિ, સખ્યા અને વિવિધતા
આદિ ભાગાવટે આ સળધી ઘણું ઘણું કહી
શકાય એટલુ જ નહિ પણ એ પાછળ સમા-
ચેલ ભાવનાના સુદૃઢી એમાં ઘણી તરતમતા
વિચારી શકાય. પૂજ ને જિનેશ્વરની આજ્ઞા
ધ્યાનમાં રાખી કરવામા આવે તો જે બતના
ફળ આપનારી કહી છે. એમા મનુષ્ય ગતિના
ઉત્તમ સુખો, દેવલોકના અવર્ણનીય વિલાસો
અને પરિણામે શિવસુદરીનો યોગ સમાય છે.
અનતર અને પરપરલેદમાં સુક્રિતપુરીમાં
વાસ એ છેવટનો તળકો છે, અર્થાત્ ક્રિયા
વાંઝણી નથી જ એ એનો સાર છે. વળી આઠ
પ્રકાર તો સામાન્ય રીતે સુખ્ય બતાવ્યા પણ
એની સાથે અન્ય ક્રિયાઓનો મેળ લગાવી
સત્તર, એકવીશ અને એકસો ને આઠ લેદ

પણ પાડી શકાય છે. અરે! એક હબર ને આઠ સુધી આંકે માંડી શકાય. આ ભેદ-પ્રભેદનો જે કંઈ વિસ્તાર વિચારી ગયા એ સર્વનો સમાવેશ દ્રવ્યપૂજનમાં થાય, એટલે આજ અને અગ્રપૂજન મળી દ્રવ્યપૂજન ગણાય.

ત્રીજો પ્રકાર ભાવપૂજનો આવે છે. એમાં પ્રભુગિણ સામે ચિત્તની એકતારતા સાધી, એમના સ્તવમાં વા ગુણકીર્તનમાં લયલીન બનવાનું છે. ધ્યાનમગ્ન હશા પણ આમાં ગણાઈ શકે. એના પ્રકાર ઉપાસક આત્માના પરિણામો પર અવલંબતા હોવાથી ઘણા છતાં નામોદ્ધેખ ન કરી શકાય તેવા નથી. એ પરિણામોમાં એટલી બધી પ્રબળ શક્તિ રહેલી છે કે તેના વડે સંખ્યાબંધ વર્ષોના કઠીન કર્મો અસ્પૃશ્યમાં નાશ કરી શકાય. ક્રૂર અગત્ય છે એ જાતના ભાવોની જમાવટની. કોઈ પ્રશ્ન કરે કે તો પછી દ્રવ્યપૂજનની શી જરૂર? એકલી ભાવપૂજન કરીએ તો ન ચાલે? ઉત્તર એટલો જ આપી શકાય કે ગૃહસ્થોએ પૂજન કરવી ઘટે. એ વેળા યાદ કરવાનું છે કે ભાવ વાત કરવા માંથી નથી આવી જતો, દ્રવ્યપૂજનવડે જ એની ભૂમિકા રચાય છે; તેથી તો કહેવામાં આવ્યું છે કે—**દ્રવ્ય ત ભાવનેમિત્ત-** બાકી ભાવપૂજનની અચિંત્ય શક્તિ સંબંધમાં મહારાજ કુમારપાળના પૂર્વભવનું ઉદાહરણ જીવનું બનતું છે.

‘પાંચ કોડીના ફુલડે જેના સિંધ્યા કાજ’
એ વાત કોણ નથી જાણતું? ચોથો પ્રકાર

જે પ્રતિપત્તિ પૂજનો કહ્યો છે એનો ભાવાર્થ એ છે કે પોતાના સ્વરૂપને અવિચ્છિન્નપણે આદરવું અર્થાત્ સ્વસ્વરૂપની પૂજા-પિછાન કરવી. પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં રમણ કરવું એ પ્રભુભક્તિનો અંતિમ પ્રકાર છે. પરમાત્મ-ભાવ પ્રાપ્ત કરવો એ પ્રત્યેક ઉપાસક આત્માનું ધ્યેય હોય જ, તેથી તો કહેવાય છે કે ‘જીવમાંથી શિવ અથવા નરમાંથી નારાયણ’ પણ એ સ્થિતિ સહજ નથી. ઉપરોક્ત પ્રકાર-માંથી પસાર થવામાં જેનો સતત ઉદ્યમ ચાલુ છે એ આત્મા જ્યારે ગુણસ્થાનકરૂપ પગથિયા વટાવતાં અગિયારમા ‘ઉપશમ’ નામના ગુણ-ઠાણે આવે છે ત્યારે એ આરંભાય છે. બારમા ‘ક્ષીણમોહ’ ને તેરમા ‘સયોગિકેવલી’ પર્યંત એ વર્તતી હોય છે. એમાં અતિ આગળ પડતો ભાગ આત્માના અધ્યવસાયો ભજવે છે. કેવલજ્ઞાની પરમાત્મા સ્વમુખે એ સંબંધમાં શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં જણાવે છે. જેની પાછળ આ જાતની ટંકશાળી છાપ છે તેના માહાત્મ્ય વિષે વધુ ‘શુ’ કહેવાનું હોય? આમ પૂજનદ્વારા ચૈદ રાજલોકનો પ્રાંતભાગ પમાય છે. એ વાત પર ભાર મૂકી યોગિરાજ આનંદધન, ઉપસંહાર કરતાં કહે છે કે—

એમ પૂજન બહુ ભેદ સુણીને,
સુખદાયક શુભ કરણી રે;
ભવિકે જીવ કરશે તે લેશે,
આનંદધન પદ ધરણી રે.

એકસી

જીવનનું રહસ્ય

અનુ. અભ્યાસી B A

સુમારની વિચિત્ર દશા છે મનુષ્ય જન્મે છે, મોટો થાય છે, વિષય-ભોગ કરે છે, મતાન ઉત્પન્ન કરે છે, તેનું પાવનપોષણ કરે છે, ધન, જમીન, મકાન તથા અન્ય ભોગનામથી એકર કરે છે, એના મગ્નહમા ન્યાય-અન્યાયની પરવા પણ નથી કરતો અને અતે એ સર્વ અહિં છોડીને અમફલતા અને અતૃપ્તિનો બોધ કરતો કરતો અનેક નિતાઓ અને પાપોનો ભાર માથા ઉપર લઈને આ અસાર મમારમાથી આટલો જાય છે મેરડા લાગતા મનુષ્યોની આ જ દશા છે એ પ્રકારના જીવનમા અને પશુ જીવનમા શો ફેર છે ?

પશુ પણ પોતાનું પેટ ભરે છે, મતાન ઉત્પન્ન કરે છે અને છેવટે મરી જાય છે, છતાં કેટલીક બાબતોમા પશુઓ અત્યારના મનુષ્યોથી કંઈક મારા છે તેઓને ભવિષ્યની ચિંતા નથી હોતી, તેઓ સગ્રહ નથી કળતા અને મગ્નહ માટે બીજાના ગળા નથી કાપતા પશુઓમા તો પોતાનું હિતાહિત મમજ વાની બુદ્ધિ નથી હોતી, મનુષ્યોને બુદ્ધિ મળેલી છે, તો પણ તેઓ વિચારતા નથી કે આ મનુષ્ય જીવન આપણને શા માટે મળ્યું છે શુ ખાવા, કમાવા, ભોગ ભોગવવા અને અતે અમહાયાની માફક મરણ અહિં જ છોડીને મરી જવા માટે જ આપણને જીવન મળ્યું છે ? જે મનુષ્ય જીવનને શાસ્ત્રોમા દેવદુર્વલ કહેવામા ગાળ્યું છે તેની અનિ તાર્થતા શુ ભોગ ભોગવવામા જ ગૂંથેલી છે ?

એ ભોગો તો આપણને બીજા યોનિઓમા પણ સહેવાઈથી પ્રાપ્ત થઈ જાય છે જે મુખ ઇન્દ્રને અમરાવતીમા ઇન્દ્રાણીના મહવામથી મળે છે તેવું મુખ એક કૃતરાને કૃતરીના મહવામથી પ્રાપ્ત થાય છે જે મ્વાદ આપણને પડરમ ભોજન કરવામા મળે છે તે જ મ્વાદ વિદ્યા ખાનારને વિદ્યામા મળે છે જે આગમ આપણને મખમવના ગાદી-તટીયામા આજોટવાથી મળે છે તેવો આરામ એક ગધેડાને ધૂળમા આજોટવાથી મળે છે, તો પછી પશુઓમા અને આપણામા ફેર શુ છે ? આપણે આપણી ભતતને પશુઓથી શ્રેષ્ઠ કેમ માનીએ છીએ ? આજ આપણામાથી કેટલા ભાઈઓ આ પ્રશ્નો પર ગભીરતાપૂર્વક વિચાર કરે છે ? આપણું જીવન ભોગમય બની ગયું છે, આપણે રાતદિવસ શરીરની જ ચિંતામા વ્યગ્ર રહીએ છીએ આપણે શરીરને જ આત્મા માની લીધેલ છે, આ શરીરથી પર કોઈ વસ્તુ છે છે કે નહિ એ જાણવાની આપણને આવશ્યકતા નથી લાગતી મુઆ પછી આપણે કયા જશુ, આ જીવન પછી કોઈ જીવન છે, આ જીવનમા કંઈવા પાપ પુન્યનું ફળ આપણને આ જીવન પછી પણ મળી નકે છે, એ મઘળી બાળતોનો આપણે વિચાર કળતા જ નથી આ જીવનમા આપણે મુખે ગ્હીએ, આપણુ માન વધે, આપણને વધારેમા વધારે ભોગ પ્રાપ્ત થાય-એ જ આપણા જીવનનું લક્ષ્ય બની ગહુ છે, પરંતુ એ લક્ષ્ય ડીક છે કે નહિ તે ઉપર આજે

આપણે કઈક વિચાર કરશું.

આ જીવન આપણને સાંસારિક ભોગ ભોગવવા માટે નથી મળ્યું. સઘળા ભોગો અનિત્ય, અસ્થિર અને ક્ષણભંજુર છે. જેવી રીતે વિજળીનો અમકારો એક ક્ષણવાર દેખાઈને તરત જ વિલીન થઈ જાય છે તેવી રીતે વિષયસુખ કેવળ ભોગસમયે જ સુખદાયી પ્રતીત થાય છે. ભોગના પૂર્વકાળમાં આપણે એની કામનાથી બળીએ છીએ અને એનું પરિણામ પણ દુઃખદાયક હોય છે. ભોગસમયે પણ આપણને વિષયોમાં સુખની પ્રતીતિ માત્ર થાય છે; વસ્તુતઃ એમાં સુખ જ નથી. જે સુખ હોય તો તે ટકે, તેનો વિનાશ ન થય; કેમકે સત્ અને અસત્ની વ્યાખ્યામાં એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે સત્ વસ્તુનો કદી પણ વિનાશ નથી થતો અને અસત્નો ભાવ નથી હોતો. ‘નાસતો વિચતે માવો ના-માવો વિચતે સતઃ.’ તેથી જે સુખ અચળ છે, નિત્ય છે, ધ્રુવ છે, અવિનાશી છે તે જ વાસ્તવિક સુખ છે. જે સુખ ક્ષણસ્થાયી છે, એક ક્ષણમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને યીજી જ ક્ષણે વિનાશ પામે છે તે સુખ જ નથી, તે મિથ્યા સુખ છે, સુખની ભ્રાંતિ છે. વિષયોના સંબંધથી થનારા સુખને રાજસ અને પરિણામે ઝેર સમાન દુઃખદાયક કહેવામાં આવ્યું છે.

વિષયેન્દ્રિયસંયોગાચક્ત્રેઽમૃતોપપ્ત્ત્મ્ ।

પરિણમે ચિત્તમિવ તન્મુલ્લં રાજસં સ્વત્ત્વ ॥

ગી. ૧

એ જ રીતે પ્રમાદ, આલસ્ય અને નિદ્રાથી ઉત્પન્ન થનારા સુખને તામસ અને મોહકારક કહેવામાં આવ્યું છે.

યદ્યપે ચાનુયન્થે ચ સુખં મોહનમામનઃ ।

નિદ્રાલસ્ય પ્રમાદોત્થે તત્તામસમુદાહતત્ત્વ ॥

(ગીતા)

વિષયોમાં સુખની પ્રતીતિ માત્ર થાય છે, ખરી રીતે એમાં કશું સુખ નથી. આ સત્ય સમજવવા માટે મહાત્માઓ એક દષ્ટાંત આપ્યા કરે છે. એક સરોવરના કિનારે એક વૃક્ષની શાખામાં એક અત્યંત તેજસ્વી મણિ લટકી રહ્યું હતું. મણિનો પડછાયો એ સરોવરના પાણી પર પડતો હતો. કોઈ માણસની દષ્ટિ તે પડછાયા પર પડી અને એ પડછાયાને મણિ સમજીને તે મેળવવા માટે વારંવાર પાણીમાં શોધવા લાગ્યો. પરંતુ મણિ તો ત્યાં હતું જ નહિ તો તે તેના હાથમાં કેવી રીતે આવે? પછી એક મહાત્માએ તેનો વ્યર્થ પ્રયાસ જોઈને તેને કહ્યું કે જેને મણિ સમજીને તે મેળવવા માટે તું પાણીમાં શોધી રહ્યો છે તે મણિ નથી; પણ મણિનો પડછાયો માત્ર છે. મણિ તો ઉપર વૃક્ષની શાખામાં લટકી રહેલ છે. પડછાયાને પકડવાનો તું જીવનભર પ્રયત્ન કરીશ તો પણ તારા હાથમાં તે આવવાનો નથી. મણિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય તો પડછાયા પાછળ ફોકટ હેરાન થવાનું છોડી દઈને ઉપર નજર કરો અને વૃક્ષ પર ચઢીને મણિ લઈ આવો. પછી તો તે મનુષ્યને પોતાની બુદ્ધિ સમજાણી અને પડછાયો પકડવાનો ભૂલભરેલો પ્રયત્ન છોડીને તે મહાત્માએ દેખાડેલા માર્ગે વૃક્ષ પર ચઢીને મણિને મેળવી લીધું. જે લોકો સુખની આશાએ વિષયોની પાછળ ભટકતા રહે છે તેમની દૃશ્ય મણિ મેળવવાની આશાએ તેના પડછાયાને પકડવા માટે વ્યર્થ પ્રયાસ કરનાર મૂઠ મનુષ્ય જેવી છે.

આજકાલ સસારમાં એવું જ ચાલી રહ્યું છે. એટલા માટે આપણે ખરા સુખથી વંચિત બનીને જીવનભર દુઃખી જ રહીએ છીએ, પરંતુ વારંવાર દુઃખ પામવા છતાં પણ આપણે વિપયોથી સુખ પામવાની આશા ત્યજતા નથી અને વારંવાર એને પકડીએ છીએ એ જ મોહનો મહિમા છે. મદિગ પીને મનુષ્ય જેવો ઉન્મત્ત બની જાય છે અને એને પૂર્વા-પરતું જ્ઞાન નથી રહેતું એવી રીતે આપણે પણ મોહરૂપી મદિરા પીને વિવેકશૂન્ય થઈ ગયા છીએ અને વિપયોની પાછળ પાગલ થઈને ભટક્યા કરીએ છીએ. પોત્વા મોહમયી પ્રમાદમદિરામુન્મત્તમૂત જગત્ ।

ઘડીભર માની લઈએ કે વિપયોમા સુખ રહેલું છે, કેમકે આપણને એમા એનો અનુભવ થાય છે, તો પણ આટલું તો સ્પષ્ટ છે કે તે સુખ અસ્થિ છે, અનિત્ય છે, ક્ષણિક છે, હમેશા ટકવાનું નથી જો તે નિત્ય હોય તો જેઓને વિપયસુખ પુષ્કળ પ્રમાણમા પ્રાપ્ત થએલું છે તેઓ કદી પણ દુઃખી હોત જ નહીં, હમેશા સુખી જ હોત; પરંતુ એવું જોવામા નથી આવતું. જેની પાને વિપયભોગની સામગ્રી જેટલી વધારે હોય છે તે તેટલો વધારે દુઃખી જોવામા આવે છે વાત પણ ઠીક છે જે વસ્તુ સ્વયં અનિત્ય છે તે આપણને નિત્ય સુખ કેવી રીતે આપી શકે? સંસારનો પ્રત્યેક પદાર્થ નશ્વર છે, વિનાશ તરફ જઈ રહેલ છે એટલું જ નહિ પણ પ્રતિક્ષણ એનો વિનાશ થઈ રહ્યો છે એમ કહેવું જોઈએ. જેવી રીતે નદીનું પાણી એક હોવા છતાં પ્રતિક્ષણ બદલાયા કરે છે તેવી રીતે સસારના પ્રત્યેક પદાર્થનું પ્રતિક્ષણ ઉપાન્તર થયા કરે છે. આજ કોઈ વસ્તુ આપણે એક રૂપમા જોઈએ છીએ તે આવતી

કાલે બદલાઈ જાય છે અને પરમ દિવસ તેનું ખીન્નું જ રૂપ થઈ જશે. દાખલા તરીકે દૂધ હોય. દૂધની જે આકૃતિ, ગુણ અને સ્વાદ હોય છે તે આવતી કાલે નહિ રહે પરમ દિવસ તેની આકૃતિ, ગુણ અને સ્વાદમાં વધારે ફેરફાર થઈ જશે એના એ દૂધને થોડા વધારે દિવસ રાખવામા આવે તો જે દૂધ સ્વાદ અને ગુણમા અમૂત સમાન હતું તે ઝેર સમાન બની જશે એ જ વાત આજા વધતા પ્રમાણમાં સસારના મધળા પદાર્થોના સંબંધમાં સમજવી જોઈએ. કોઈનું રૂપાંતર જરૂરી થાય છે, તો કોઈનું રૂપાંતર મોડું થાય છે, પરંતુ સર્વનું રૂપાંતર તો થાય જ છે. એવા ક્ષણભંશુર પદાર્થોથી આપણે નિત્ય સુખની આશા કેવી રીતે રાખી શકીએ?

વળી વિપયો સાથેનો આપણો મંબધ પણ નિત્ય નથી આજ જે પદાર્થને આપણે આપણો પોતાનો માનીને મલકાઈએ છીએ તેની સાથે આપણો સંબધ આવતી કાલે છૂટી શકે છે. આ શરીર પણ આપણું નથી તો પછી જેને લઈને આપણે વિપયોને આપણા માની બેઠા છીએ તે વિપય તો આપણા કેવી રીતે હોઈ શકે? આ શરીરની સાથે આપણો સંબધ ક્યારે છૂટી જશે તેની ખબર નથી. શરીર છૂટી જતા જે બધા પદાર્થોને આપણે આપણા માની બેઠા છીએ તેની માથે આપણો મંબધ આપોઆપ છૂટી જશે. પૂર્વ જન્મમાં આપણે જે પદાર્થો સાથે અથવા વ્યક્તિઓ સાથે સંબધ હતા તેનું આજ આપણને સ્મરણ પણ નથી એવી જ રીતે આ જન્મના પદાર્થો સાથે મૃત્યુ પછી કોઈ પણ ભતનો સંબધ નહિ રહે એટલું જ નહિ પણ આપ-

ણુને તેની સ્મૃતિ પણ નહિ રહે. લાખો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ એમાંનો એક પણ પદાર્થ આપણી સાથે નહિ આવી શકે. અને આપણું મૃત્યુ તો એક દિવસ ચોક્કસ છે જ. એને આપણે એક ક્ષણ પણ નહિ રોકી શકીએ. આવી સ્થિતિમાં આહિંના પદાર્થો સાથે સંબંધ બેઠવો, તેને આપણા પોતાના માનવા અને તેમાં જ આપણું જીવન વિતાડી દેવું એમાં કેટલી બુદ્ધિમત્તા રહેલી છે તેનો આપણે પોતે જ વિચાર કરી શકીએ છીએ.

એ સિવાય બેટલા વિષયસુખ છે તે સઘળા ક્ષણિક હોવા ઉપરાંત વિષયુક્ત મધની માફક દુઃખમય છે. ભોગસમયે સુખરૂપ લાગવા છતાં પણ તે પરિણામે દુઃખરૂપ જ છે. દાખલા તરીકે સ્ત્રીપ્રસંગતું સુખ દયો. તેનાથી આપણને જે ક્ષણિક સુખ પ્રતીત થાય છે તેની સરખામણીમાં દુઃખની માત્રા કેટલી વધારે છે એતું અનુમાન કરો. તેનાથી આપણા બલ, વીર્ય, બુદ્ધિ, તેજ, આયુષ્ય વિગેરેનો નાશ થાય છે, લોક પરલોક ગગડે છે અને શરીરમાં પણ શિથિલતા તેમ જ ગ્લાનિનો અનુભવ થાય છે. એવી સ્થિતિમાં એ ક્ષણિક વિષયો ભોગવવામાં જ જીવન વિતાવી દેવું એ મૂર્ખતા નહિ તો બીજું શું છે? તેથી કરીને વિષયસુખોનો ત્યાગ કરીને જે સાચું તેમજ સ્થાયી સુખ છે, જેનો કદી પણ નાશ નથી થતો તે સુખ પ્રાપ્ત કરવા આપણે અતઃકરણપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એ સુખ પ્રાપ્ત કરવું એ જ મનુષ્ય જીવનનું લક્ષ્ય છે, એ જ પરમ પુરુષાર્થ છે. સત્યશાસ્ત્રો એને જ પ્રાપ્ત કરવાની આપણને આજ્ઞા કરે છે. એને મેળવીને મનુષ્ય હમેશાને માટે ન્યાય થઈ જાય છે, કૃતકૃત્ય થઈ જાય

છે, જન્મ-મૃત્યુનો ફેરા ટાળી શકે છે, સર્વ પ્રકારના દુઃખ, લય, શોક અને ચિંતાઓથી મુક્ત થઈ જાય છે, સર્વ પ્રકારના બંધનોથી છુટી જાય છે. એને જ પરમાત્મા અથવા પરમપદની પ્રાપ્તિ કહે છે. એને પ્રાપ્ત કરવું એ જ આપણું સૌથી મહાન તેમજ મુખ્ય કર્તવ્ય છે અને એને માટે જ આપણને આ જીવન મળ્યું છે.

ભોગસુખ તો આપણને દેવ, તિર્થંક્ર વગેરે બીજી યોનિઓમાં પણ મળી શકે છે. આપણે નથી બાણતા કે અત્યાર સુધીમાં આપણા કેટલા જન્મ થઈ ચૂકયા છે, નથી બાણતા કે આપણે કેટલી વાર સ્વર્ગસુખ ભોગવ્યું છે, કેટલી વાર આપણે ચકવર્તી થા સમ્રાટ બની ચૂક્યા છીએ, કેટલી વાર આપણે સ્ત્રીસુખ, સંતાનસુખ અને જિહ્વા વગેરે ઈન્દ્રિયોના સુખ ભોગવ્યા છે; પરંતુ એનાથી આપણને તૃપ્તિ નથી થઈ. આપણી સુખની શોધ બાકી જ રહી છે. અને જ્યાં સુધી આપણે પરમાત્મારૂપ નિત્ય તેમજ નિરતિશય સુખની પ્રાપ્તિ નહિ કરી લઈએ ત્યાં સુધી આપણી સુખની શોધ બાકી જ રહેશે, આપણને કદી પણ તૃપ્તિ નહિ થાય. અનંત સુખની શોધ એ જ જીવનો ધર્મ છે અને જ્યાં સુધી એ સુખ એને પ્રાપ્ત નહિ થાય ત્યાં સુધી એન નહિ પડે, ત્યાં સુધી એનું ભટકવાનું બંધ નહિ થાય અને ત્યાં સુધી એને વિશ્રામ પણ નહિ મળે. એટલા માટે વિષયો માટે ભટકવાનું છોડીને એ પરમ સુખની પ્રાપ્તિ માટે જ દરેક મનુષ્યે નિરંતર અધ્યાત્મ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અને જ્યાં સુધી એ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તેણે બીજી કોઈ પણ વસ્તુ માટે પ્રયત્ન ન કરવો જોઈએ. —આટુ

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય

[ગીતાક પૃષ્ઠ ૨૩૦ થી ૨૩૨]

દરેક આત્મામાં દિવ્યતા સલાવનીય છે. આ રીતે પરમાત્માનો આવિષ્કાર દરેક આત્મામાં સભવે છે. વિશુદ્ધ અસ્તિત્વ કે ચેતના એ પણ દરેક આત્માનું દિવ્ય સ્વરૂપ છે. આમ દરેક આત્મામાં પરમાત્મતા વિલસી રહેલ છે. વિશુદ્ધ અસ્તિત્વ કે ચેતનાની દૃષ્ટિએ પરમાત્મતા દરેક આત્મામાં છે. પરિપૂર્ણતાની દૃષ્ટિએ પરમાત્મા સર્વ જીવોને માટે શક્ય નથી. પરિપૂર્ણતા એટલે પરમાત્મપદ. પરમાત્મપદને સુક્તિ કે નિર્વાણ પણ કહે છે. સુક્તિ કે નિર્વાણદશા મનુષ્ય જન્મમાં જ શક્ય છે. મનુષ્યથી ઈતર પ્રાણીઓ સુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી એ ખાસ જાણવા જેવું છે.

યોગી પુરુષો સમયની દૃષ્ટિએ પરમાત્માના અધિરાજ્યની વિશેષ પ્રાપ્તિ નિમિત્તે, આયુષ્યમાં વધારો કરી શકે છે એવી ખાસ કરીને હિન્દુઓની માન્યતા ન છે. મૃત્યુરૂપી મહાન્ ગણાતા દુઃખને મહાન્ યોગીઓ અસુક કાળ સુધી પરહરી શકે છે એવો હિન્દુ શાસ્ત્રોનો ખાસ નિર્દેશ છે. યોગીઓ પોતાની ઈચ્છાનુસાર આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરી શકે છે એ સળગમાં સ્વામી વિવેકાનંદે ‘રાજયોગ’ માં કહ્યું છે કે—

“ નિશ્ચિત આયુષ્યમાં કેઈ પણ સયોગેમાં વૃદ્ધિ થઈ શકતી નથી એવું જીવ શાસ્ત્રોનું અર્થ વિધાન છે.

“ સુસંસ્કારથી જેમણે મહાન્ શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરેલ છે તેમનું મૃત્યુ થતું નથી એમ યોગીઓ કહે છે. સુસંસ્કારી પુરુષોનું શરીર દેવોનાં શરીર જેવું પણ બની શકે છે એવાં ઘણાં દધાન્તો મળી રહે છે. મહાપુરુષો પોતાનાં શરીરમાં સર્વત્ર એવું આગેહૂળ પરિવર્તન કરી શકે છે કે, તેમનો શરીરને કદાપિ કેઈ પણ પ્રકારનો વ્યાધિ નથી થતો. તેમનું શરીર સર્વદા નિરામય રહે છે. શરીરનું મૃત્યુ પણ નથી થતું. વિશ્વનાં તમામ શરીરો તત્રોથી બનેલા છે. આથી જો તે શરીરમાં તત્રની દૃષ્ટિએ યોગ્ય પરિવર્તન થાય તો આયુષ્યમાં વિશિષ્ટ પ્રકારની વૃદ્ધિ સલાબ્ય બને છે. મનુષ્ય આહાર કહણ કરે છે, રક્ત આદિનો સંગ્રહ કરે છે. એક મનુષ્યનો આહાર બીજો કેઈ કહણ કરે તો તે નિર્રર્થક છે. એક મનુષ્યના રક્ત આદિ બીજા મનુષ્યને ભાગ્યે જ કઈ ઉપયોગનાં થઈ પડે છે. તાત્પર્ય એ કે, મનુષ્ય પોતે જ પોતાના શરીરનો નિર્માતા છે. આથી શરીરના નિર્માણનું જ્ઞાન દરેક મનુષ્યને અવશ્ય હોવું જોઈએ. મનુષ્ય શરીરનો નિર્માતા હોવાથી, શરીરનાં નિર્માણનું યોગ્ય નિયંત્રણ એ તેનું કર્તવ્ય છે. શરીરનું નિર્માણ ઈચ્છાનુસાર થઈ શકે છે ત્યારે મનુષ્ય જન્મ, મૃત્યુ, વ્યાધિ આદિથી મુક્ત થાય છે.

શ્રદ્ધાનું રહસ્ય ઘરોઘર સમજ્યા વિના ઘણા મનુષ્યો શ્રદ્ધાની પરિણતિ માટે ઉત્સુક બને છે એ નવાઈ જેવું છે. ‘શ્રદ્ધા, શ્રદ્ધા’ એમ બોલવા માત્રથી શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી. શ્રદ્ધાનું રહસ્ય યથાર્થ રીતે સમજી, શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ માટે જેઓ લગીરથ પ્રયત્ન કરે છે તેમને શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થાય છે. શ્રદ્ધાની પરિણતિ નિશ્ચયપૂર્વક થવી જોઈએ. એવી શ્રદ્ધા કાયમ રહે છે. ઉપરછઠ્ઠી શ્રદ્ધાનો નાશ થવાની સંભાવના હરહંમેશ રહ્યા કરે છે. અપૂર્ણ શ્રદ્ધા, આશંકા આદિને કારણે વહેલી મોડી જરૂર નાશ પામે છે. સુશ્રદ્ધા હોય તો વિવેકવૃત્તિનું પ્રાધાન્ય હોય. વિવેક-વૃત્તિને કારણે વિવિધ આશંકાઓનું સત્વર નિરસન થાય છે. આશંકાવૃત્તિ એ શ્રદ્ધાનો મહાનમાં મહાન હુસ્મન છે. મનુષ્યે આવી વિવેકબુદ્ધિથી આશંકાનો સર્વથા વિનાશ કરવાની જરૂર છે. મનુષ્યની શ્રદ્ધા એવી સંપૂર્ણ અને વિવેકયુક્ત હોવી જોઈએ કે, આશંકાઓના પ્રબળ અંઝાવાતમાં પણ તે અચળ જ રહે. વિવેકયુક્ત શ્રદ્ધાથી અંધશ્રદ્ધાનો ઉચ્છેદ થાય છે. અંધશ્રદ્ધા એ અનેક અનિષ્ટોની પુરોગામી હોવાથી વિવેકબુદ્ધિથી તેનો સદૈવ પરિહાર આવશ્યક થઈ પડે છે. અંધશ્રદ્ધાનો નાશ થાય એટલે શ્રદ્ધા અને વિવેકબુદ્ધિથી મનુષ્ય કદયાણુ-પથે સંચરે છે. વિવેકબુદ્ધિ યુક્ત શ્રદ્ધાળુ મનુષ્યનું અધઃપતન લાગ્યે જ સંભાવ્ય છે. વિવેકી અને શ્રદ્ધાળુ મનુષ્ય આત્માનો અનેરો આનંદ માણે છે. શ્રદ્ધા-ન્વિત વિવેકી મનુષ્યોને ઇલેલોકમાં પણ પર-માત્માનું અધિરાજ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

મનુષ્યને જ્ઞાન હોય પણ જ્ઞાનનો ઉપયોગ

ન કરે તો આત્માનું સ્વાતંત્ર્ય શક્ય નથી. જ્ઞાનના યથાર્થ ઉપયોગથી જ આત્માનું સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ઉપયોગ વિનાનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાન સમાન છે. ઉપયોગ વિનાના જ્ઞાનને કારણે, મનુષ્ય દુઃખ આદિથી મુક્ત થતો નથી. જન્મ અને મૃત્યુની પરંપરા ચાલુ જ રહે છે. આત્માનાં બંધનો કાયમ જ રહે છે. જ્ઞાનની ઉપયોગરૂપ શક્તિથી, પરિસ્થિતિમાં પરિવર્તન કરવાની આત્મામાં પાત્રતા આવે ત્યારે જ આત્માનાં વિવિધ બંધનોનો ઉચ્છેદ શક્ય થાય છે. આત્મા પોતાનાં લાજ્યનો વિધાતા અને પ્રભુ બને છે. જ્ઞાનના યથાર્થ ઉપયોગથી જ આત્માને સ્વતંત્રતા અને મુક્તિ મળે છે. જ્ઞાનનો યોગ્ય ઉપયોગ પરમ સુખની પ્રાપ્તિજનક છે. જ્ઞાનના યથાર્થ ઉપયોગથી જ પરમાત્માનું અધિરાજ્ય સંપ્રતીત થાય છે. જે તે યોગ્ય સમયે જ જે તે સત્કાર્ય યથાર્થ રીતે કર્યા વિના, ભાવીની પ્રભુતા પ્રાપ્ત ન થઈ શકે. જે તે કાર્યની ઇષ્ટતા કે અનિષ્ટતાના જ્ઞાન વિના કયું સત્કાર્ય કયે સમયે કરણીય છે એ નથી સમજીતું. આથી ઇષ્ટ અને અનિષ્ટનું યથાર્થ જ્ઞાન, જન્મ અને મૃત્યુથી મુક્ત થવા માટે સૌથી પ્રથમ આવશ્યક છે. ઇષ્ટ અને અનિષ્ટનાં જ્ઞાન પછી જ, જન્મ અને મૃત્યુથી મુક્ત થવાની સ્થિતિ સંભવી શકે છે, કર્મોના મહાન બંધનોનો ઉચ્છેદ થઈ શકે છે. પાપની પરતંત્રતા પલાયન થવા માંડે છે. શાશ્વત પુણ્ય પંથ જ રુચિકર લાગે છે. સદાચારવૃત્તિ રંગરંગમાં રમી રહે છે. અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ થઈ, જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશનો આલિંગી થાય છે. પ્રજ્ઞા-શક્તિ પૂરજોડારમાં ગીલી

નીકળે છે. સત્યની પરિણતિથી જીવન પુણ્ય-
તેજોમય બને છે. પરમાત્માનાં અધિરાજ્યનો
ઉત્કલ્પના પ્રારંભ થાય છે.

કોઈપણ ભોગે સત્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવી
એ મનુષ્ય માટે ખાસ આવશ્યક છે સત્ય
જ્ઞાન ગમે ત્યાંથી અને ગમે તે કાળે પ્રાપ્ત
કરવું જોઈએ. સત્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં નાત-
બતનો ભેદ પણ ન જ હોય. સત્ય જ્ઞાનના
દિવ્ય પ્રકાશથી, અમલ્ય ભેદભાવોનો સર્વથા
વિનાશ થાય છે. પ્રાણીમાત્રમાં એકતાનો સત્ય-
ભાવ પરિણમે છે અજ્ઞાન અને આશંકાઓનું
નિવારણ થાય છે. પરમાત્માની પૂજારૂપ
જીવનનું મહામત્ય જ આત્મામાં સર્વત્ર વિલસી
રહે છે આત્મા પરમાત્માનાં અધિરાજ્યથી
સત્ય સુખમાં મદૈવ નિમગ્ન થાય છે.

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય સદ્ધર્મનાં અનુ-
યાનથી પ્રાપ્ત થાય છે. સદ્ધર્મનું અનુયાન
એટલે સદ્ધર્મની આજ્ઞાઓનું પાલન કરવું
અને ધર્મનિષિદ્ધ વસ્તુઓનો પરિત્યાગ કરવો
સદ્ધર્મ-વૃત્તિથી મનુષ્ય ધર્મમય બને છે અને
ધર્મકાર્યો કરે છે ત્યારે ' Religion is changing
and doing. ' (ધર્મમય થવામાં અને ધર્મ-
કાર્યો કરવામાં જ ધર્મ રહેલો છે) એ સ્વામી વિવે-
કાનંદનુ કથન મહિય રીતે સત્ય થાય છે ધર્મના
નિયમોનાં યોગ્ય પાલનમાં જ ધર્મ છે. ધર્મની
ખોટી મોટી મોટી વાતોમાં ધર્મ ન હોઈ શકે.

પરમાત્માનાં અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિ નિમિત્તે,
જુદા જુદા ધર્મોમાં અમુક નિયમો અને
આજ્ઞાઓનું વિધાન અવશ્ય થયેલું હોય
છે. ધર્મપ્રેમીઓ એ નિયમો અને આજ્ઞા-
ઓનો અમલ કરવા માટે શક્ય પ્રયત્ન

કરે છે. ધર્મના નિયમો અને આજ્ઞાઓનું
યથાર્થ પાલન થાય તો મનુષ્ય સદાચારી અને
નીતિમાન બને છે, મનુષ્ય આત્મોન્નતિનાં
પુણ્ય-પથે મંચરે છે

નમ્રતા, પાપકાર્યોની ધૂણા, સદાચારની
તીવ્ર ઈચ્છા, શાન્તિ, દયા અને વિશુદ્ધિ, ક્રોધ
અને હિંસક વૃત્તિનો અભાવ, પરસ્ત્રીગમન
કે પરદ્રવ્યનો ત્યાગ, સર્વ મનુષ્યો પ્રત્યે પ્રેમ-
એ વિગેરે સામાન્ય રીતે હુનિયાના પ્રચલિત
ધર્મોના નિયમો કે આજ્ઞાઓ છે.

સધ્ધર્મના નિયમો અને આજ્ઞાઓનાં
યથાર્થ પાલનથી આત્માનાં સત્ય આંતર-
સ્વરૂપનો વિકાસ થાય છે પરમ સુખરૂપ મહા-
મૂલ્ય કોશનું અનાવરણ થાય છે. આત્મા-
નો અધ. પાત કરનારી લાલસાઓનો વિનાશ
પરિણમે છે નિસ્પૃહ વૃત્તિને કારણે, આત્માને
મત્ય આનંદનો અનુભવ થવા માંડે છે. હુષ્ટ
વાસનાઓનો ભાર ઘણે અશે કમી થાય છે
ઈંદ્રિયજન્ય સુખવૃત્તિરૂપ પંકમાંથી આત્મા
મુક્ત બને છે પરમાત્માના અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિ
માટે મનુષ્યે અનેક અનિષ્ટોનું નિવારણ કરવું
પડે છે. એ અનિષ્ટોનું યથાયોગ્ય નિવારણ
કરવામાં સાવચેતીની બહુ જ જરૂર છે. અનિ-
ષ્ટ પુરુષો અને અનિષ્ટનું નિવારણ પ્રતિકારથી
નથી થતું પ્રતિકારથી અનિષ્ટનું નિવારણ થવાને
બદલે અનિષ્ટ ઊલટું વધે છે ક્રોધ ક્રોધથી શાન્ત
નથી થતો. ક્રોધ પ્રેમથી જ શાન્ત થાય છે ક્રોધ
કરવાથી, ક્રોધ શાન્ત થવાને બદલે વૃદ્ધિગત
થાય છે હુષ્ટ અને બલ પુરુષો પ્રતિકાર કે વિરોધ-
થી શાન્ત નથી થતા પ્રતિકાર કે વિરોધથી તેઓ
ઉગ્ર બને છે કેટલાક પ્રતિકારને પરિણામે
વિક્રી પણ નાથ છે. હુષ્ટ મનુષ્યો ટીકાથી

નથી-સુધરતા, તેઓ યોગ્ય યોગ કે પ્રેમથી જ સુધરે છે. બ્યાબળી રીતે કપકો આપવાથી હુદ મનુષ્યોને પ્રાયઃ કશીયે અસર થતી નથી; તેઓ ભલેટા વિશેષ કોપાયમાન અને છે. કોઈ પણ પ્રકારની યોગ્ય નિર્ભક્ષના ખલ મનુષ્યો માટે નિર્ણયક જ નીવડે છે. આથી પ્રેમ કે યોગથી જ હુદ મનુષ્યોમાં સુધારણા થઈ શકે છે એ અરોબર સમજવાની ખાસ આવશ્યકતા છે.

મહાપુરુષો અને પરમાત્માના અધિરા જ્યના વાંચ્છુકો હુદ મનુષ્યો સાથે પ્રેમથી જ કામ લે છે, તેઓ હુદ મનુષ્યો સાથે પ્રેમથી જ વર્તે છે. મહાપુરુષોને તેથી અનેરો લાભ થાય છે તેમના ઉચ્ચ સદ્ગુણોમાં આર વધારો થયા કરે છે.

મહાપુરુષો આદિના સંસર્ગથી હુદ પુરુષોને આત્મ-સુધારણાની દૃષ્ટિએ કશોયે લાભ ન થાય એમ ઘણીએ વાર અને છે. હુદ પુરુષો મહાપુરુષોના સદાચાર અને પ્રકાશના ઉચ્ચ

આદોલનો ઘણીયે વાર ઝીલી શકતા નથી. આથી તેમનું મૃત્યુ હુદતામાં જ થાય છે. તેમની સુધારણા કોઈ રીતે થતી જ નથી.

જે મનુષ્યોને પરમાત્મા જેવા પરિપૂર્ણ ખનવાની મહત્વાકાંક્ષા હોય તેમણે પરમાત્મા જેવા જ વિચારો અને કાર્યો કરવાં જોઈએ. પોતાના આનંદમાં કોઈ પણ પ્રકારનો અંતરાય ન થાય તે માટે પરમાત્મા કોઈ પણ પ્રકારનાં અનિષ્ટનો અંચુ-પ્રવેશ પણ નથી કરવા હેતા તે જ પ્રમાણે પરમાત્માનાં અધિરાજ્યના વાંચ્છુકો અશુદ્ધિજનક અનિષ્ટોને પોતાના આત્મામાં સ્હેજ પણ સ્થાન નથી આપતા. પરમાત્માનાં અધિરાજ્યના ઇચ્છુકો સર્વ જીવો પ્રત્યે સમભાવવાળા અને સર્વ જીવોના હિતૈષી હોય. તેમને કોઈ પ્રત્યે સ્વદેષ પણ દેષ ન હોય. આત્માની વાસ્તવિક ઉન્નતિમાં વિનરૂપ કોઈ પણ પ્રકારની કદુ વાણી કે કલહથી પણ તેઓ પર રહે છે.

—અપૂર્ણ

ઉચ્ચ કોટિનું બળ

Violence gives rise to counter-violence. An act of hostility lets loose of a flood of such acts. The force of non-violence is of so suprex a type. That even hostile hearts may bend before it.

હિંસામાંથી પ્રતિહિંસક ભાવ જન્મે છે. વૈરથી વૈરની પરંપરા આવે છે. જગતમાં અહિંસાનું બળ એ ઉચ્ચ કોટિનું બળ છે, કે જે નિરોધી-ઓનાં દિલને પણ પીગળાવે-નભાવે છે.

—ભગવાન મહાવીર

ભાઈ નાનાલાલ દુરિયંદ નકીલનું ખેડગતક
અવમાન,

બારનગરના વનડી બાઈ નાનાલાલ દુરિયં
યા જે. વદ ૧૪ના રોજ અગોષ્ટના નાના
સપ્તમી દિવસની મીઠાગી લોગની નર્મસ પામ્યા
બાઈ નાનાલાલ બારનગરના પ્રખ્યાત વનડી
થુભાઈ દેવસરના પુત્ર બાઈ દુરિયંદ નથુભાઈ
ગેરુરના મૂલ દત્તા તેઓના પિતાથી બેઠેરુ
યા પડી આગાહ 'પેનીમ' ગુરુના નર્મસ
ખ્યા દત્તા બાઈ દુરિયં આ નાનાલાલ મદગત

અમુખ બાઈ મનસેદ નથુભાઈ વખીતના વધુનું
દત્તા આ મનાનું આપન કનવામાં બન્યાઓનો
અમુખાગ અને ગુરુમનિ હતી. બાઈ નાનાલાલની
પ્રથમ ગિધિતિ મામાન્ય હતી પરંતુ તેઓ મંમુ
બ્યાપાગ અર્થે થોડાક વર્ષો ઉપર વનડી ગોડી આપ્યા
દત્તા પન્યોગેતેઓની આર્થિક ગિધિતિ માને થઈ
અને તે પડી મમયનો વિચાર કરી તેઓ પોતાના
ધધાથી નિરૂત્તિપનાયમ થતા ધર્મની મેવા
મગ્ધાની ધગત નાગી હતી, જેથી પ્રથમ બારનગર
માં દેવમનિ નિમિત્તે થી ગોડીનું મદગતના
મદિરમાં એક દેગીની પ્રતિષ્ઠા કરી માને રકમખર્ચો
હતી ત્યાગ્યા મુલકમાં થી ગોડીનું પાર્વનાથ
મનાનગરના મદિરમાં ગોડી દુગીઓ માથે એક દુગી
નગીકે ચુંડાયા દત્તા અને તેઓ દુગી દત્તા ત્યા
મુધી થી ગોડીનું મનાનગરના દેગમગના વડીવડ
ઉપર દુગીનું 'જી આ' દત્તા મુધી મેવા આપના
દત્તા આવી વનડી લોગ આપનાર તેઓ ન દત્તા.
અમાન થી અથોખાના પ્રાચીન મદિરના છોડી
દાના મર્થ માટે મુલકમાં એક કંડ થયુ હતું
અને ત્યાગ્યા તેઓ વાગ સાગ અથોખા વત્તા મદિરના
મે મદિરના વડી મપર્ન પ્યાન આપના દત્તા દ્વ
મત્તા મે મદિરના પડેસ તે ગાટે ન થી મગેત
ગિધન તોડીની મદુરમ માટે ગાગા કરી અથોખામાં
નિલમદિરનો દ તા છોડીદાની તપામ મવા ગત
દત્તા તેઓ આવી નેતે દર્મના મનત મેસ મી
દત્તા દત્તા અને આ વખતે તેઓનું આયુ ન ત્યા વ
ધર્મ રુનું મગ યુ નગ જેથી તેઓનો નર્મવામ

નથી સુધરતા, તેઓ યોગ્ય બોધ કે પ્રેમથી જ સુધરે છે. જ્યાંજ્યાં રીતે કપડો આપવાથી હુદ મનુષ્યોને પ્રાયઃ કશીયે અસર થતી નથી; તેઓ ભલ્લટા વિશેષ કોપાયમાન બને છે. કોઈ પણ પ્રકારની યોગ્ય નિર્ભક્ષના ખલ મનુષ્યો માટે નિર્રર્થક જ નીવડે છે. આથી પ્રેમ કે બોધથી જ હુદ મનુષ્યોમાં સુધારણા થઈ શકે છે એ બરોબર સમજવાની ખાત્ર આવશ્યકતા છે.

મહાપુરુષો અને પરમાત્માના અધિરાત્યના વાંચ્છુકો હુદ મનુષ્યો સાથે પ્રેમથી જ કામ લે છે, તેઓ હુદ મનુષ્યો સાથે પ્રેમથી જ વર્તે છે. મહાપુરુષોને તેથી અનેરો લાભ થાય છે તેમના ઉચ્ચ અદ્વિષ્ટોમાં જોર વધારો થયા કરે છે.

મહાપુરુષો આદિના સંસર્ગથી હુદ પુરુષોને આત્મ-સુધારણાની દૃષ્ટિએ કશોયે લાભ ન થાય એમ ઘણીએ વાર બને છે. હુદ પુરુષો મહાપુરુષોના સહાચાર અને પ્રકાશના ઉચ્ચ

આદેશનો ઘણીયે વાર ઝીલી શકતા નથી. આથી તેમનું મૃત્યુ હુદતામાં જ થાય છે. તેમની સુધારણા કોઈ રીતે થતી જ નથી.

જે મનુષ્યોને પરમાત્મા જેવા પરિપૂર્ણ બનવાની મહત્વાકાંક્ષા હોય તેમણે પરમાત્મા જેવા જ વિચારો અને કાર્યો કરવાં જોઈએ. પોતાના આનંદમાં કોઈ પણ પ્રકારનો અંતરાય ન થાય તે માટે પરમાત્મા કોઈ પણ પ્રકારનાં અનિષ્ટનો અંશુ-પ્રવેશ પણ નથી કરવા દેતા તે જ પ્રમાણે પરમાત્માનાં અધિરાત્યના વાંચ્છુકો અશુદ્ધિજનક અનિષ્ટોને પોતાના આત્મામાં રહેજ પણ સ્થાન નથી આપતા. પરમાત્માનાં અધિરાત્યના ઇચ્છુકો સર્વ જીવો પ્રત્યે સમભાવવાળા અને સર્વ જીવોના હિતૈષી હોય. તેમને કોઈ પ્રત્યે સ્વરૂપ પણ દ્રેષ ન હોય. આત્માની વાસ્તવિક ઉત્તતિમાં વિઘ્નરૂપ કોઈ પણ પ્રકારની કદુ વાણી કે કલહથી પણ તેઓ પર રહે છે.

—અપૂર્ણ

ઉચ્ચ કોટિનું બળ

Violence gives rise to counter-violence. An act of hostility lets loose of a flood of such acts. The force of non-violence is of so supplex a type. That even hostile hearts may bend before it.

હિંસામાંથી પ્રતિહિંસક ભાવ જન્મે છે. વૈરથી વૈરની પરંપરા ચાલે છે. જગતમાં અહિંસાનું બળ એ ઉચ્ચ કોટિનું બળ છે, કે જે વિરોધીઓનાં દિલને પણ પીગળાવે-નભાવે છે.

—ભગવાન સદાશીર

બલધર્મ(પંચમ)માં મહાવીર જયતિ

તથાપદ આચાર્ય મનાનજ સીમદિનજ
વલનમ્મિત્ત મપનિના પુનીયાપુન્યી વિદાન કરી
વનધર્મ રાજમા પધારા નગપ્રવેશ તથા જ
ધામવૃમ્મથી શ્રી મધે દના થો પ્રવચનમા આચાર્ય-
શ્રીજીએ મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા ઉપર અમર
કાગક દેશના આપી હતી કંઈના આચાર્યશ્રીજી
વિવિધ વિષયો પં મનનીય વ્યાખ્યાનો આપતા હતા

ચૈત્ર સુદિ ૧૩ ના દિવસે શ્રી મહાવીર જયતી
ઉજવવાની હોય જાએ ઘણો જ ધામવૃમ્મથી
પ્રભુનો વગ્ધોડાચક્રારામા આ યોદ્ધો મોટરોમા શ્રી
ચુરદેવોની તખ્તીરા, ચાદીની પાતળીમા તેમજ
ચાદીના રથમા પ્રભુને યિનાગમા કરનામા
આવેન હતા.

શુ ૧૩ ના દિવસે સનાતન ધર્મ સનાતા વિદ્યાગ
મેદાનમા વિગટ મહા આચાર્યશ્રીની અધ્યક્ષતામા
ભગવામા આવી હતી

ઉપાચાર્યેથી આચાર્યશ્રીજી તથા પંચામજી શ્રી
સમુદ્ધવિજયજી આદિ તથા સાધીજીથી દેવશ્રીજી
આદિ વરધોડાની સાથે મડપમા પધાર્યા હતા
વામક્ષપથી પ્રભુ થયા જાઁ આચાર્યશ્રીએ ભગ-
વાન મહાવીરના જીવન વિષયમા એકધારા ઉપ
દેશ પ્રવાદ વડેવનાઓ હતો પ્રથમ જ્ઞેન, જિને
શ્વર દેવ કાને કહનાય તે મ્હ-પર-સાએથી
મિદ્ધ કરી, એના ઉપર મુદ્ધ વિવેચન કરી, ભગ
વાનના ૨૭ ભવતુ વિવેચન કરી, ભગવાનના
જન્મ-દીક્ષા-તપ-કેરગુણ-માતૃભક્તિ વિગેરે ઉપ-
પ્રકાશ ફકી ભગવાનના રાજાદ ધર્મ-અદિમા
ધર્મ ઉપર મચાટ ઉપર આપી ઉપદિન જનતા
ઉપર ઘણો જ મારો પ્રભાવ પાડ્યા હતા

મુનિરાજ શ્રી વિશ્વવિજયજી મનાનજે પ્રભુ મહા
વીરની અદિમા ઉપર વિવેચન કરી મનાનજીવિત
કરી હતી

ગૌર પૂજા ભણાવનામા આવી નતના બજ-
નમડીઓમા બજનો થતા નાનપચમીના ઉજ
મણા વિમિત માધમીનામજન થયેન હતુ

મીયાંનામ

મવાન્ના નર વાગે જા જીવદબાહા પ્રમુખ
પદે મહાવીર જયતિ ઉજવનામા આવી હતી પા-
રાગાની જાગાઓમા મગનાયજી અને અશોકચક્ર
થી એના કીતન પડી મારગ જીવજીનાતે પ્રભુના
જીવ ઉપર મુદ્ધ વિવેચન કર્યું હતુ અન્ય વખ્તા
એના પ્રવચન અને જાગકોના મગીન પડી મહા
પૂજા થતા લાડુની પ્રભારના ક નામા આવી હતી

પુનમના દિવસે તોથયાના વિમિત પદ્મવદનાદિ
થયા હતા અને જને દિવસે જિનાચેમા આગી
ન્યવામા આવી હતી

જીયાલામાં ગુરુપ્રવેશ.

આચાર્યવંશ શ્રીમદ્દિવ્યવલભસૂત્રીશ્વરજી મહાગ-
જમપનિના જનધંધી વિદાગ કરનાનાપુર પધાર્યો
આચાર્યશ્રીજીએ મનુષ્યજન્મની દુર્લભતા ઉપર
અમરકાગક દેશના આપી હતા વિધિપુર અને ક-
તાનપુરમા આચાર્યશ્રીજીની આનાથી પંચામજી
મહારાજશ્રી સમુદ્ધવિજયજીના અધ્યક્ષતામા મુનિગજ
શ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજ મડપ કર્તવ્ય ઉપ-
જડું બારણો આપી ઈર્ષાતમિષ દેશનોથી મનુ
જ્યાનુ શુ કર્તવ્ય છે તે માની નોને ગતારી આપ્યું
હતું. અધ્યક્ષતાનેધા પંચામજીએ પણ માર વિરે
ચાર કરી મનુષ્ય જન્મ ઉપર પ્રકાશ ફકો દતો

કનાપુર શીખાના ગુરુ અર્જુનમિદ્ધજીએ આગાહ
કર્યા હતા અર રીગમજી આદિ જોડા લાયક છે
એમા ગુરુ ગોવિંદમિદ્ધજી પાપડી વિગેરે મમકી
નખેન છે અત ગામ ગરબના ગુરુદાસમા ગા
નારક માર્ગ આદિના નાતઆ ન્યાપા કરેલી છે.

આથી શિખભાઈઓ પણ મુર્તિપૂજના ઉપાસક થતાં જાય છે એ ઘણી ખુશીની વાત કહેવાય.

સ્વામીજી સત્યાનંદજી આદિ વિદ્વાનોએ આચાર્યશ્રીજીની સાથે ધર્મચર્ચા કરી હતી.

આચાર્યશ્રીજીએ ચૈત્ર વદિ પ્રથમ ૧૦ તા. ૧-૫-૪૦ ખુધવારે જાંડીયાના નગરમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. આખું નગર શણગારવામાં આવ્યું હતું.

ભવ્ય સમારોહ સાથે આચાર્યશ્રીજીએ નગરપ્રવેશ કર્યો. એક મોઢવીએ ભારતવર્ષના પ્રખર નિયમી જ્ઞેન સાંધુઓની પ્રશંસા કરતાં આવા વિદ્વાન જૈનાચાર્યના સ્વાગત કરવાના સૌભાગ્ય માટે હર્ષ વ્યક્ત કર્યો. હિન્દુ, શીખ, ઇસાઈ, મુસલમાન આદિ એકત્રિત થયેલ સર્વ જાંધુઓના તરફથી આચાર્યશ્રીજીનો અનંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માન્યો જિનાલયમાં દર્શન કરી આચાર્યશ્રી ઉપાશ્રયમાં પધાર્યા. ભજનો ગવાયા બાદ અભિનંદન પત્રો અર્પણ થયા. આચાર્યશ્રીજી લુહા: ફલે તત્ત્વવિચારણં ચ એ વિપયઉપર અસરકારક વ્યાખ્યાન આપી ઉપરિથત જનતાને રંજિત કરી હતી. મુનિશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજે વિશ્વ જાંધુત્વ પર પ્રવચન કરી સભા વિસર્જન કરી હતી. મોઢકતી પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી.

અમૃતસર (પંજાબ)

જાંડીઆલાથી વેશાખ સુદ એકમતા દિવસે

વિહાર કરી દુષ્કરજી પધાર્યા. વિહાર આ. શ્રી વસંતમુરિદ સમયે ઘણા શ્રાવકો સાથે હતા. વૈ. શુ. ૨ ના દિવસે અમૃતસર શહેરમાં પ્રવેશ કર્યો. ઘણા બાઈઓ સામે આવ્યા હતા.

આચાર્યશ્રી ખીકાનેરવાળા શા. ગંડીલાલજીના મકાનમાં વિશ્રામ લઈ સાંઘેયા સાથે પધાર્યા. શ્રી અરનાથ ભગવાનના દર્શન કરી શ્રી આત્માનંદ ધર્મોદ્ભવનમાં આવતાં ગુરુ સ્તુતિઓ થયા બાદ પંડિત રાધાકૃષ્ણજી મુનિસીપાલીટી મેયર ખી. એ. જે આચાર્યશ્રીજીના પધારવાની ખુશાલીમાં વલ્લભ સ્તુતિ ગાઈ સંભળાવી સૌના મનને આકર્ષિત કરી લીધા હતા. બાણુ મોહનલાલજી પરીડરે શ્રી સંપ્રદાં તરફથી અભિનંદન પત્ર વાંચી સંભાળાવી આચાર્યશ્રીજીના કરકમલોમાં અર્પણ કર્યું હતું. આચાર્યશ્રીજીએ અભિનંદન પત્ર સ્વીકારતાં વિવેચન સાથે સૌના ચિત્તને આકર્ષી લીધા હતા.

ત્યારબાદ સનાતન પ્રચારક પત્રના અધિષ્ઠિત પંડિત રૂડીયારામજીએ વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

વૈ. શુ. ૬ હકેના દિવસે અંત્રના દાંડરાસરની વર્ષગાંઠ હેતુશ્રી ઘણી જ ધામધુમ થઈ. સ્વામીજીના વરધોડા ચઢાવવામાં આવ્યો હતો. ભજન મંડલોઓએ રંગ જમાવ્યો હતો. ત્યારબાદ પુનઃ ભણાવવામાં આવી હતી. વૈ. શુ. ૫. ને દિવસે રૂડીયારામજી કરાવવામાં આવ્યા હતા.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુંદર બોધ	૦૧૮	શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જો	૨૧૧
શ્રી જીવચિંતન વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૨)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હસવિનોદ	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિયક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી) ૧૧૧	
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રત્નનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યુસૂત્ર અર્થ સહિત (ય.) ૧૧	
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મગિન્દુ આટુતિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિભોધ	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સલાની લાયસેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રભોધ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાઇડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ રત્ન	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ ડોમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૦૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાઇ પ્રતિકમણ્યુ અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી ગુરુગ્રંથમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૮
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રત્નનાવલી	૦૧૮	શ્રી પાળરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત) ૨)	
શ્રી ગાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	" " " , રેશમી પુસ્તક	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશમત્તિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પચપરમેષ્ઠી ગુણરત્નમાળા	૧૧૧	સ વેગદુમ કંદલી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની કથા	૧)	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રશ્નનુ ચરિત્ર	૨)	" " " સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુધાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ ભા.	૨)	શ્રી વીશરથાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્તોત્રો	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
		હલિગતું યુદ્ધ યાને મદારાગત ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા-ભાવનગર.

તૈયાર છે

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે

છપાઈ ગયેલા નવા બે ગ્રંથો

ખડતૂકેલપસૂત્ર

ભા.૪થે ને ભા.૫માં મૂળ તથા સંસ્કૃત ટીકા સાથે
ક્રીમત અનુક્રમે શા. ૬૧ અને ૫

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમો અને પૂર્વાચાર્યોરચિત અનેક ગ્રંથોમાંથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિકે સં. ૧૧૩૬ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાંતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રાસુક્ત સુંદર અક્ષરોમાં પાંકા કપડાના સુશોભિત બાઇન્ડી ગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રે કરતાં વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નહિ પ્રકટ થયેલ ખાલના જેવાં પ્રસંગો, પ્રભુના પંચે કથાઓ, પ્રભુના સત્તાવીસ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રભુને સ્થળે સ્થળે આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર ભોધદાયક દેશન એનો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં આપણો જૈન સમાજ અત્યારે તેમજાતીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રભુના જીવનચરિત્રનું મૂળપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ. વધારે લખવા કરતાં અનુભવ કરવા જોઈ છે. સુમારે હસેલ પાનાનો આ ગ્રંથ મોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, ક્રિમત શા. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લગો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન ત્રણ ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

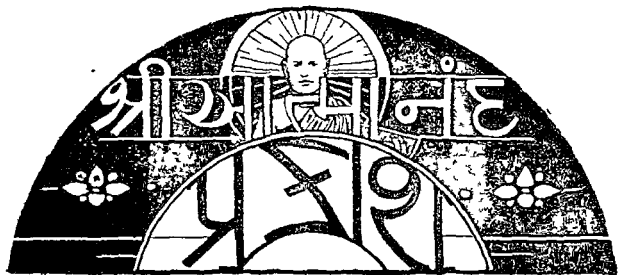
- ૧ કથારત્ન કોષ—શ્રી દેવભદ્રસૂરિકૃત
- ૨ ઉપદેશમાળા—શ્રી સિદ્ધર્ષિકૃત મોટી ટીકા
- ૩ શ્રી નિશિથ ચૂલ્લિસૂત્ર ભાષ્ય સહિત.

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

- ૧ ધર્મામ્યુદય (સંઘપતિ ચરિત્ર.) (મૂળ)
- ૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ.
- ૩ શ્રી વસુદેવહિંદી ત્રીજો ભાગ.
- ૪ પાંચમો જુદો કર્મગ્રંથ.

૫ શ્રી વૃહત્કલપસૂત્ર ભાગ ૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

ન્યાયભિનિધિ જીનાચાર્ય

પુસ્તક ૩૭ મું.

અંક ૧૧ મો

સંવત ૧૯૯૬

જ્યેષ્ઠ.

શ્રીમદ વિજ્ઞાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પ્રકાશક :—

વિષય-પરિચય

૧. ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જશે (રેવાશંકર વાલજી બધેકા)	૨૬૧
૨. લિલ્લરુચિ જગતની લિલ્લ લિલ્લ પ્રિયતા (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ)	૨૬૩
૩. શ્રી શ્રુતજ્ઞાન (પં. શ્રી ધર્માવિજયજી મહારાજ)	૨૬૬
૪. બ્રહ્મચર્યનો પ્રતાપ	૩૦૦
૫. સિદ્ધસેન દિવાકર (ઉધ્ધુન)	૩૦૧
૬. મોક્ષ પ્રાપ્તિ કેમ થાય ?	૩૦૬
૭. પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગ ધર્મ જ કેમ આપ્યો ? (મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	૩૦૭
૮. યુરુસ્તુતિ (શાન્તિલાલ જી. શાહ)	૩૧૧
૯. જીવનનું રહસ્ય (અનુભવ અભ્યાસી B. A.)	૩૧૨
૧૦. ત્રિભંગી દર્શન (મોહનલાલ દીપચંદ મોક્ષી)	૩૧૫
૧૧. વર્તમાન સમાચાર	૩૧૭

તાકીદે ખરીદો

ઘણી જ થોડી નકલો સીલીકે છે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર તરફથી પ્રકાશિત સંસ્કૃત-પાકૃત પુસ્તકો તેમજ શ્રી આત્માનંદ શતાગ્રંથ સીરીઝના સંસ્કૃત તેમજ પાકૃત પુસ્તકોની ઘણી જ થોડી નકલો સીલીકે છે તે જલ્દી મંગવી લેશે.

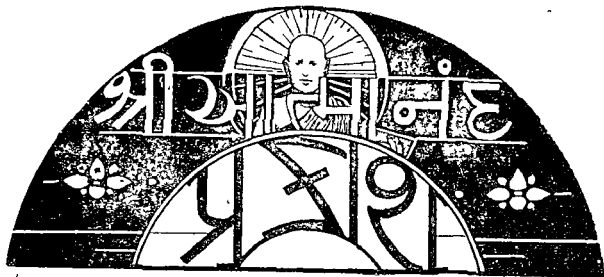
નવસ્મરણાદિ સ્તોત્ર સન્દોહ :

નિરંતર પ્રાતઃકાળમાં સ્મરણીય, નિર્વિદનપણું પ્રાપ્ત કરાવનાર, નિત્ય પાઠ કરવા લાયક નવ સ્મરણો સાથે ખીજા પ્રાચીન વ્યવહારિક પૂર્વોચાર્યકૃત દશ સ્તોત્ર, તથા રત્નાકર પચ્ચીશી, અને જે ચત્રો વિજેરેતો સંગ્રહ આ ગ્રંથમાં આવેલ છે. જિયા કાગળો, જેની સુંદર અક્ષરોથી નિર્ણયસાગર પ્રેસમાં છપાયેલ, સુશોભિત ગાર્દીંગ અને શ્રી મહાવીરસ્વામી તથા જૈનમસ્વામી અને જે પૂજ્ય-પાદ ગુરુ મહારાજઓની સુંદર રંગીન છબીઓ પણ લક્ષિત નિમિત્તે સાથે આપવામાં આવેલ છે. આટલો મોટો સ્તોત્રોનો સંગ્રહ, છતાં સર્વ કોઈ લાભ લઈ શકે જે માટે મુદ્દલથી પણ ઓછી કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦ ચાર આના. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૧-૩ મળી મંગાવનારે રૂ. ૦-૫-૩ ની ટીકીટો એક યુક માટે મોકલવી.

લખો : -

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

“શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ” માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના અલગ

પુસ્તક ૩૭ મુ :
અંક . ૧૧ મો

આત્મ સં ૪૫ .
* *

વીર સં. ૨૪૬૬ જેઠ :
વિક્રમ સં. ૧૯૮૬ . જુન :

ઓ માનવી ! આ જન્મનો,

એ લ્હાવ તું લેતો જજે

(હરિગીત ૭૦૬)

આ હિંદદેવી જન્મભૂમિ, જન્મદાત્રી તુલ્ય છે,
તન-મન-ધને સેવા સજે, કર્તવ્ય એ જ અમૂલ્ય છે,
નિજ દેશના કલ્યાણ માટે, આત્મભોગો આપજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ લ્હાવ તું લેતો જજે. ૧

માતા-પિતા-બંધુ-સગાં-સંબંધીઓને સ્નેહીઓ,
તે સર્વનાં સુખકારણે, દેવે દીધી છે દેહીઓ,
ભૂલીશ મા ભવમાં કદી, ફરજે સદા ય બળવજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, શુભલ્હાવ એ લેતો જજે. ૨

ભૂલાં પડેલાં, ભટકતાં, કે દેહમાં દેહો ભર્યા,
તેની દયા દ્વંદ્વે ધરી, તે સદ્ય ભવસાગર તર્યાં,

- ગરિબો, અનાથો, ને અપંગો, સેવ્યભાવે સેવજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૩
- સામર્થ્ય કે સંપત્તિનો, ઉપયોગ દાન દયા વિષે,
કે દેશના કલ્યાણ માટે, વાપરે હોશે હિસ્સે;
સંસાર સ્વપ્ન સમાન છે, એ વાત નિત્ય વિચારજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૪
- દષ્ટિ મીઠી કરજે સદા, પરમાર્થકેરા કામમાં,
સંભાળ લેજે સર્વદા, ગરિબોની કામેકામમાં;
વિવા ભણ્યાનું એ જ ફળ, એ ધર્મ અંતર ધારજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૫
- નિત્યે પ્રજુના નામકેરી, ધર્મ-ધૂન લગાવજે,
આ દેહ કાણુલગુર છે, સિદ્ધાંત ઉરમાં લાવજે;
હાથે ક્યું, સાથે થશે, એ શાસ્ત્રવાત સ્વીકારજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૬
- હુર્યા-લકંગા-હુણનને, માર્ગ સુદ્ધ બતાવજે,
સદ્બુદ્ધિની કરી પ્રેરણાઓ, લક્ષણો શુભ લાવજે;
ઉદ્યોગ-હુતર કે કળામાં, ગુણિત આણી બેડજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૭
- આયુષ્ય આટલું જાય છે, મૃત્યુ અચાનક આવશે,
એ સમય ભવ-ભાતું થવા, એડ્યે ઉપાય ન દાવશે;
છે તક હજીએ હાથમાં, ત્યાં સુધી સાધન સાધજે,
ઓ માનવી ! આ જન્મનો, એ દહાવ તું લેતો જજે. ૮

દોહરો

- ધર્મ અને સતીર્થિ એ, અમર કમાણી એ જ;
માનવજન્મ સુધારવા, લક્ષ રાખી એ લે જ. ૧

સમાજહિતચિંતક

કવિ રેનાશંકર વાલજી બધેકા-ભવનગર.

ભિન્નરૂપિ જગતની ભિન્ન ભિન્ન પ્રિયતા

જગત ભિન્ન ભિન્ન રુચિવાળું છે જેને જે ગમે છે તેની આહના તેને રહ્યા કરે છે કોઈને ક્ષમા, દયા, સરળતા, મત્ય આદિ શુભો ગમે છે તો કોઈને સુદર આકૃતિ તથા રૂપ ગમે છે કોઈને ભુદિ, હકાપણ તથા ચતુરાઈ ગમે છે તો કોઈને સુદર વિચારો તથા સુદર વર્તન ગમે છે કોઈને ધર્મભાવના તથા ધર્મપ્રવૃત્તિ ગમે છે તો કોઈને મોટાઈ અને ખ્યાતિ ગમે છે કોઈને ધન ગમે છે તો કોઈને વય ગમે છે તાત્પર્ય કે જેની પાસે જે વસ્તુ હોય છે તે વસ્તુની રુચિવાળા તે વ્યક્તિના ઉપાસક બને છે

મત્તા એક પ્રકારનો બળર છે અને તેમા જેને જે બોધ્યો તે મળી શકે છે માણુમે જેમ બળરમાથી કિંમત આપીને બોધતી વસ્તુઓ મેળવી શકે છે તેવી જ રીતે મત્તા રમા પણ મો-માથુ મૂંચ આપીને માનવી મનગમતી વસ્તુ મેળવી શકે છે

માણુમને એક વળત મનગમતી વસ્તુ કોઈની પાસે જણાવી બોધ્યો, પછી તો પૂછવું જ શુ ? તન, મન, ધન અને સર્વવ્યવસ્થા કરીને પણ તેની આહના મેળવી તેની મેવા

સ્વીકારે છે, અને તેનો પ્રેમ અવિચળ રાખવાને પોતાના પ્રત્યેના પ્રતિકૂળ વર્તનને પણ આવકાર આપે છે જેને જે વસ્તુઓ ગમે છે તે વસ્તુ મેળવવાની ધગછાથી તેના માલીકનું મન આકર્ષણ કરીને, તેના પોતાના પ્રત્યે પ્રેમ જગાડીને, તેને પોતાને સ્વાધીન કરવા તેની મનગમતી વસ્તુ પોતાનામા ન હોવા છતાં પણ તેનો બહારથી ટોંગ ધારણ કરે છે

ક્ષમા, સરળતા, નમ્રતા, મમતા આદિ જેને ગમે છે તેઓ ક્ષમા આદિના ધારક માણુમેને આહે છે અને તેમના ઉપર ગત રાખીને મતમા મતોપ માને છે, તન, મન, ધનથી તેની મેવા કરે છે, તેમજ ક્ષમા વિગેરે મેળવવા પ્રયાસ પણ કરે છે આવી રુચિવાળી વ્યક્તિઓનો રાગ પ્રશન્ત હોય છે અને તેઓ પોતાના આત્માનો વિકાસ માધી શકે છે.

ક્ષમા આદિ આત્માના શુભો છે અને તેની રુચિવાળા ભુવો ઉત્તમ કોટીના કહેવાય છે આવા માણુમે નિમ્નૃહી, આત્મિક શુભ મપત વ્યક્તિઓના ઉપાસક હોય છે એથી જરૂરીઆતવાળા અને પોતાના ઉપાસકોનું કન્યાણ ધન્યવાવાળા ઉત્તમ પુરુષોને પણ

આત્મિક શુણ્ન મેળવવાની રુચિવાળા જીવો ગમતા હોવાથી તેઓ પણ તેમને આહિ છે.

બુદ્ધિ, હઠાપણ અને ચતુરાઈની રુચિવાળાને બુદ્ધિશાળી, હાઠી અને ચતુર વ્યક્તિઓ ગમતી હોવાથી તેમની મનોવૃત્તિઓ તેમના તરફ વળેલી હોય છે, પરંતુ બુદ્ધિ, હઠાપણ અને ચતુરાઈ તો કોઈક જ શીખે છે; બાકી ઘણાખરા તો કાવાદાવા, વાકપટુતા અને કામ કરવાની પદ્ધતિથી આકર્ષાય છે. આવાઓના સંસર્ગમાં રહેવામાં પોતાના મનમાં આનંદ અને સંતોષ માને છે, અને તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તીને તેમનો પ્રેમ ટકાવી રાખે છે.

મોટાઈ, ક્ષીર્તિ તથા પ્રસિદ્ધિને પસંદ કરનારા મોટા ક્ષીર્તિવાળા તથા જનતામાં પ્રસિદ્ધિ પામેલાંને આહિ છે. પછી તે મોટાઈ, ક્ષીર્તિ અને પ્રસિદ્ધિ જનતાને પસંદ પડે તેવો બોલવાનો અને વર્તવાનો ડાળ કરીને મેળવેલ હોય તેવું તેઓ કાંઈપણ ધ્યાન રાખતા નથી; પણ બહારથી મોટાઈ આદિ જોઈને તેમના ઉપાસક બની જાય છે.

રૂપ, આકૃતિ તથા સુંદરતા અને ધનની આહવાળા મનગમતાં રૂપ આદિ જેની પાસે હોય છે તેના પ્રતિ અદિતીય પ્રેમ બહાર કરીને રૂપ આદિ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવા હમેશાં આતુર રહે છે. ધન મેળવવાં ધનવાનને તન, સન અર્પણ કરીને તેના દાસ બની જાય છે.

આ પ્રમાણે સિદ્ધ સિદ્ધ રુચિવાળી વ્યક્તિઓ પોતપોતાની રુચિ પ્રમાણે માણસો પ્રત્યે વલણવાળી હોવાથી એક માણસ પ્રત્યે બધા માણસોનો પ્રેમ હોઈ શકતો નથી. જેને જે માણસ ગમતું હોય તે માણસને પોતાનું

પ્રેમી બનાવવા તેના વિચાર તથા વર્તનના અનુસાર વર્તીને તેની રુચિને માન આપે છે અને તેના જીવનમાં પોતાના જીવનને આતપ્રાત બનાવવા પ્રયાસ કરે છે.

સદ્ગુણ તથા સદ્વર્તનની આહવાળાને પૂજ્ય પ્રેમ હોવાથી તેઓ નિરંતર સદ્ગુણીના રાગી હોઈને નિરંતર તેમની શુદ્ધ અંતઃકરણથી સેવા કરે છે. પોતાના આત્મામાં સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવા તેમના માર્ગને અનુસરે છે. આવી રુચિવાળા માણસોની મનોવૃત્તિમાં કોઈ પણ પ્રકારના સ્વાર્થનો અંશ હોતો નથી તેથી તેઓનો પૂજ્ય પ્રેમ અખંડ અને જીવન પર્યંત ટકવાવાળો હોય છે. દુર્ગુણી તથા દુરાચારીના પ્રત્યે એમની મનોવૃત્તિઓ વળતી નથી, તેમના પ્રત્યે ઉપેક્ષા રહ્યા કરે છે. જેઓ શાંતિના ઉપાસક હોય છે તેઓ શાંત આત્માઓની શોધમાં ફરે છે અને તેમને મેળવીને પરમ સંતોષ માને છે, તેમની પૂર્ણ પ્રેમથી સેવા કરીને પરમ આનંદ અનુભવે છે. વિવિધ તાપને શાંત કરવા તેમની સંગત છોડતા નથી અને તેમની નિરંતરની સોબતથી સુખે જીવ્યા તેવું શાંતિમય જીવન બતાવે છે.

કેટલાક સંગીતના પ્રેમી હોય છે. તેમને ગવૈયાઓ બહુ ગમે છે. પુષ્કળ ધનવ્યય કરીને પણ ગવૈયાઓને તે પોષે છે, મનગમતું વર્તન કરીને પણ ખુશી રાખે છે. પોતાનું જીવન અખાદ ધર્મજીવાની પણ તેઓ પરવા રાખતા નથી. પોતે સંગીત શીખે અથવા ન શીખે પરંતુ તેમની સંગીતની રુચિ જ ગવૈયાના પ્રેમને છોડવા દેતી નથી.

ધર્મની રુચિવાળાનો ધાર્મિક માણસો ઉપર રાગ હોય છે અને તેમની સોબતમાં રહેવાને

હમેશાં ઉત્સુક રહે છે, ધર્મી માણસોને ભેદને બહુ જ રાજી થાય છે પોતે જેવા પ્રકારનો ધર્મ માનતો હોય તેવા પ્રકારના જ ધર્મી હોવા ભેદભ્રમે, કાગળ કે ધર્મની માન્યતાઓ ધણા પ્રકારની છે આત્મિક ધર્મની રચિવાળાને આધ્યાત્મિક પુરુષો બહુ ગમે છે અને ધૌર્જીલિક ધર્મની રચિવાળાને આંખને અને કાનને ગમે તેવી ધર્મની બાહ્ય પ્રવૃત્તિવાળા પુરુષો ગમે છે આવા માણસોને ધાર્મ્ય તથા ધર્માલ બહુ જ પસંદ પડે છે. જ્યાં જ્યાં જનસમૂહ એકત્રિત થઈને ધર્મની બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓ કરી રહ્યો હોય-પછી તે વ્યવસ્થિત હો કે અવ્યવસ્થિત હો, મરિધિ હોય કે અવિધિ હોય-ત્યાં ત્યાં આં જીવો સમર્પક ભાગ લેવાના જ અને પોતાને કૃતકૃત્ય માનવાના જ.

કોણ તથા આડંબરને પસંદ કરનારાઓ કોણી તથા આડંબરીને અત્યંત ચાહતા હોવાથી તેમની તરફ તેમજ આકર્ષણ વધારે રહે છે આવા જીવોને આત્માર્થી સાચા સતપુરુષો ગમતા નથી એટલા માટે તેમના સહવાસમાં તેઓ આવતા નથી. જેથી કરીને સાચી મુખશાન્તિ મેળવવાથી વચિત રહી જાય છે કોણી માણસો તુલ્ય સ્વાર્થવાળા હોવાથી પોતે વિરુદ્ધ હોવા છતાં પણ બીજાને ગમતા વિચારે તથા વર્તનને કોણ કરીને પોતાનો તુલ્ય સ્વાર્થ સાધે છે આવી પ્રવૃત્તિ જાણવા છતાં પણ કોણીને ચાહવાવાળા તેની ઉપામના છોડતા નથી

આ પ્રમાણે સસારમા ભિન્નભિન્ન રચિવાળા જીવોને ચાર કોટીમાં મૂકી શકાય. સર્વાથી ઉચ્ચ કોટીના જીવો આત્મવિકાસની ચાહનાવાળા હોય છે આ પુરુષો ઉત્તમ આત્મવિકાસી મહાપુરુષોના અનુરાગી હોય છે. એમનો પ્રેમ

અત્યંત શુદ્ધ, અખડ અને પ્રતિદિન વૃદ્ધિવાળો હોય છે એમની દરેક પ્રવૃત્તિ શુદ્ધ હોય છે, માટે જ આત્મવિકાસની પુરુષોના જીવનમાં એમનું જીવન એતપ્રેત થઈ ગયેલું હોય છે.

બીજી કોટીના સદૃશજી તથા મદ્વર્તનના રાગી મદ્વૃણીને ચાહવાવાળા. તેઓ પછી મદ્વૃણ મેળવે અથવા ન મેળવે પરંતુ નિરતર તેમના પ્રત્યે પ્રીતિ રાખી તેમની પોતાના પ્રત્યે પ્રીતિ બનાવી રાખવા ઉત્સુક રહે છે

ત્રીજી કોટીના ચતુરાઈ, કહાપણ, બુદ્ધિમત્તા, વિદ્વત્તા આદિને ધારણ કરવાવાળાઓને ભેદને આનંદ માને છે અને પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરીને સેવા કરે છે ચતુરાઈ આદિ મેળવવાની ધનછાથી ચાહતા નથી, પણ તેમની પ્રવૃત્તિઓને આવી વસ્તુઓ ગમતી હોવાથી કુદરતી રીતે તેમના પ્રેમી હોય છે.

ચોથી કોટીના જીવો રૂપ, વય, ધન, સુદરતા આદિના ઉપસોગની ઇચ્છાવાળા હોવાથી રૂપ આદિ વસ્તુઓ જેની પાસે હોય છે તેમની પ્રીતિ મેળવવા મતત પ્રયાસવાળા રહે છે તેમજ મન પ્રસન્ન રાખવા તેમને મનગમતી ચેષ્ટાઓ કરે છે. તેમના કડવા અને કઠોર વચનો મીઠા અને કોમળ માની આનંદ અનુભવે છે પ્રતિકૂળ વર્તનને પણ અનુકૂળ બનાવીને તેમના પ્રેમને જાંઓ યડવા હેતા નથી. કારણ રૂપ આદિ ભોગની તીમ રચિવાળા હોવાથી બીજી રચિવાળા કરતા વધારે પ્રેમ રાખવાવાળા હોય છે, પરંતુ આવા જીવો સ્વાર્થી હોવાથી રૂપ તથા ધનની ઇચ્છાથી થવાથી કે સર્વનાથ થવાથી તેમનો પ્રેમ તથા ચાહના નષ્ટ થઈ જાય છે. દેખાવમા

લેખક:—શાસનપ્રભાવક શ્રીમદ્ વિજયભોજનસુરીશ્વરજી પ્રશિષ્ય
પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન.

(ગતારક પૃષ્ઠ ૨૭૦ થી ચાલુ)

અવાન્તર ક્ષાયિક સમકિત સ્વરૂપ

અ ગળ આપણે જણાવી ગયા છીએ કે—આયુષ્યનો બંધ થયા અગાઉ આ આત્માને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તો અન્તર્મુહૂર્તમાં કેવલજ્ઞાન અને તે ભવમાં મોક્ષ મળે છે અને આયુષ્યનો બંધ કર્યા બાદ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામે તો ત્રીજે અથવા ચોથે ભવે તે આત્મા મોક્ષે જાય છે. હવે અથવા નરકનું આયુષ્ય બંધાયું હોય તો ત્રીજે ભવે અને અસંખ્યવર્ષાયુષક યુગલિક મનુષ્ય—તિર્થંચતું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો ચતુર્થ ભવે મોક્ષ પામે છે.

પ્રશ્ન:—અદ્વાયુષક ક્ષાયિક સમ્યક્દૃષ્ટિ માટે ઉપર જેમ ત્રણ અથવા ચાર ભવ કહ્યા તે પ્રમાણે તેથી ઓછા અથવા અધિક ભવો તે સમકિતવંત માટે હોઈ શકે કે નહિ ?

ઉત્તર:—ધારી માર્ગ ઉપર જણાવ્યા મુજબ ત્રણ અથવા અપેક્ષાએ ચાર ભવનો જ છે. એમ છતાં કૃપણ વાસ્તુદેવ તેમ જ પંચમ આરાના પ્રાંત ભાગમાં થનાર આચાર્ય શ્રી દુષ્યસહેસુરિજી માટે પાંચ ભવો કહેવામાં આવે છે. “તંતિ ચ તદ્વચ્ચડાયે મયમિ

સૌ કરતાં વધારે ચઢીઆતો પ્રેમ હોય પરંતુ પરિણામે પતંગના રંગની જેમ ભડી જાય છે.

આવી રીતે જુદી દિશામાં પ્રયાણ કરી રહેલું જગત એક જણની દિશામાં દોરવાતું નથી. અને રુચિ સહિત કોઈ એક દિશામાં પ્રયાણ કરનાર ભિન્ન દિશામાં પ્રયાણ કરનારને તેની રુચિ કાયમ સખીને પોતાની દિશા-

માં દોરવા ઇચ્છતો નથી. પોતાની દિશામાં દોરનાર પ્રથમ સમાન રૂપી જતાવવા પ્રયાસ કરે છે અને ત્યાર પછી જ તેને ચાહે છે, માટે આવા ભિન્નરુચિ જગતમાં કોઈ પ્રેમ જોડે અથવા તોડે, કોઈ ચાહે અથવા ન ચાહે તો તેના માટે કોઈને પણ હપ્ત શોક કરવા જેવું નથી.

સિદ્ધિંતિ હ્રદયસમન્તે । સુરનરયજુગલિતુ ગદ
સ્મં તુ જિજ્ઞાસિય નરાણં ॥૧॥”

ભાવાર્થ:—જદ્વાયુધને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તો ત્રીજે અથવા ચતુર્થે ભવે અવશ્ય મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે, તેઓની ગતિ દેવ, નારક અને યુગલિકેકામા જ હોય છે અને આ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ જિનકાલિક મનુષ્યોને જ (પ્રસ્થાપકની અપેક્ષાએ) હોય છે સિદ્ધાન્તની આ ગાથા તેમ જ તેના ભાવાર્થ સુજ્ઞ ક્ષાયિક સમકિતવંત માટે ત્રણ અથવા ચાર ભવ હોય તે તો નિશ્ચિત વસ્તુ છે. આ બાબત કર્મ પ્રકૃતિ, પચસંબ્રહ્મ, સંપત્તિકાભાષ્ય વિગેરે ઘણા ય ગ્રંથોમાં આવે છે. આમ છતાં કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ શ્રી નેમીશ્વર ભગવતના ચરિત્રમા તેમજ ન્યાયવિશારદ, ન્યાયાચાર્ય ઉપાં ૦ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ શ્રી કર્મ પ્રકૃતિની ટીકામા કૃષ્ણ વાસુદેવ તથા દુષ્પસહસૂરિજીને ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિ માનવા સાથે પાચ ભવો જણાવે છે, જે આ પ્રમાણે— ‘મૃયોડમ્યધત્ત સર્વજ્ઞો મા વિષીદ્ જનાર્જન ! તત્ત ઉષ્ણ્ય મર્યસંઘં માધો વૈમાનિકસ્તતઃ ॥૧॥ ચ્યુત્વા ભાવૈત્ર મરતે શતદ્વારુરેશિતુ’ । જિતશત્રો સુતોડહસ્ત્યં દ્વારજો નામતોડમ ॥૨॥

ભાવાર્થ:— “પુનઃ નેમીશ્વર ભગવતે કહ્યું કે હે શ્રી કૃષ્ણ ! નરકમાં જવું પડે છે તે માટે તું ખેદ કરીશ નહિ, કારણ કે ત્યાંથી નીકળીને તું મનુષ્યપણું પામીશ, મનુષ્યપણામાંથી વૈમાનિક દેવ થઈશ અને ત્યાંથી ચ્યવીને આ ભરતક્ષેત્રમાં શતદ્વાર નગરના જિતશત્રુ રાજાનો પુત્ર થઈને તું અમમ નામે બારમો તીર્થ કર થઈશ.” (ત્રિવિષ્ટિ-નેમીશ્વરચરિત્ર)

ઈંચ પ્રાયો વૃત્યોજમિતિ સમ્ભાવ્યતે,યત.

ક્ષીણતત્તકસ્ય કૃષ્ણસ્ય પચ્ચમમવેડપિ મોક્ષગમન ધ્રુવતે । ઉક્તચ્ચ નરયાડ નરમઘમિ દેવો દ્વોઝ્જ પંચમે કલ્પે તત્તો ચુજો સમાણો ચારત્તમો ઝમમ તિરયપરો ॥૧॥

ભાવાર્થ:—આ ત્રણ અથવા ચાર ભવની વાત બહુલતાએ કહી હોય તેવો સભવ છે, કારણ કે દર્શનસમક જેતુ ક્ષીણ થયેલ છે એવા કૃષ્ણ વાસુદેવને પાચમા ભવમા પણ મોક્ષપ્રાપ્તિ સંભળાય છે. જે માટે કહ્યું છે કે— ‘નરક-માથી મનુષ્યભવમા, તેમાંથી પાંચમા બ્રહ્મદેવ-લોકમા દેવનો ભવ, ત્યાંથી ચ્યવીને મનુષ્યભવમાં બારમા અમમ નામના તીર્થ કર થશે.’ આ પ્રમાણે જ દુષ્પસહસૂરિજી વિગેરે માટે પણ આગમમાં કહેલ ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ ઘટી શકે છે, ઇત્યાદિ સિદ્ધાન્તાનુસારે વિચારી લેવું. [કર્મપ્રકૃતિ ટાંકા ૩૦ યશોવિજયવિરચિતા]

આ પ્રમાણે પાચ ભવ માટે સ્પષ્ટ પાઠો મળે છે એ ઉપરાંત તૃતીય કર્મચંદ્રની ૨૦મી ગાથામા ક્ષાયિક સમકિતવંતને દેવાયુધનો બંધ કહ્યો છે તે પણ પાચ ભવોની પુષ્ટિ આપે છે, જે આ પ્રમાણે—

“મઙ્ગ ઉવસમિ ચડ વેઝગિ સ્વરૂપકાર મિન્ન તિગિદેસે । સુદ્ધમિ સઙ્ગણં તેરસ આહારમિ નિમ્મ નિજ ગુણેદો ॥૧॥”

આ ગાથા ‘ક્ષાયિક સમ્યક્દષ્ટિને ૧૧ ગુણ-સ્થાનકો હોય અર્થાત્ ચતુર્થ ગુણસ્થાનથી ચૌદમા ગુણસ્થાન સુધી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ હોઈ શકે છે અને બધા પણ એધે એટલે કે બીજા કર્મચંદ્રમા જે પ્રમાણે કહ્યો છે તે પ્રમાણે સમજવો.’ એમ કહ્યું છે. એથી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વમા એધે ૭૬, અવિરતિ (ચોથા) ગુણસ્થાને ૭૭, દેશવિરતિમાં

૬૭, પ્રમત્તમાં ૬૩, ઈત્યાદિ કર્મપ્રકૃતિઓ બંધાય થાવત્ અયોગી અબંધક હોય. ક્ષાયિક સમકિતવાળા માટે જો પાંચ ભવ જેવી કોઈ બાબત ન હોય તો અહિં જરૂર શંકા થાય કે—ક્ષાયિક સમકિતવંતને પાંચમા તથા છઠ્ઠા શુભુ-સ્થાને દેવાયુષ્યનો બંધ કહ્યો છે તે શી રીતે સંભવ ? કારણ કે અગદ્વાયુ ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ તદ્દભવે મોક્ષે જાય છે એટલે આયુષ્ય બાંધતો જ નથી અને બદ્વાયુ ક્ષાયિકસમકિતવંત હોય તેણે આ ભવમાં આયુષ્ય બાંધેલ હોવાથી પુનઃ આયુષ્ય બાંધવાનો પ્રયત્ન નથી, કારણ કે દેવભવનું આયુષ્ય બાંધેલ હોવાથી દેવભવમાં જાય, ત્યાંથી મનુષ્યપણું પામી મોક્ષે જાય એટલે પુનઃ ક્ષાયિક સમકિત હોય અને દેવાયુષ્ય બંધાય તેવો યોગ જ મળતો નથી. આ શંકાનું સમાધાન ક્ષાયિકસમકિતવંતને પાંચ ભવ માનીએ તો બરાબર થઈ શકે છે. કૃષ્ણ વાસુદેવના પ્રસંગમાં હમણાં જ આપણે જાણી ગયા છીએ કે—તે નરકના ભવમાંથી નીકળી મનુષ્યપણું પામશે અને મનુષ્યભવમાં દેવાયુષ્યનો બંધ કરીને પાંચમા બ્રહ્મદેવલોકમાં ઉત્પન્ન થશે. એ જ પ્રમાણે શ્રી હૃષ્પસહસ્રરિણુ માટે વિચારવાનું છે. તેઓનું ક્ષાયિક સમકિત આગળના ભવનું છે, વર્તમાન ભવનું નથી; કારણ કે ક્ષાયિક સમકિત જિનકાલિક મનુષ્ય તથા પ્રથમ સંઘયણુવાળાને જ થાય છે. હૃષ્પસહસ્રરિણુ વર્તમાન ભવની અપેક્ષાએ જિનકાલિક નથી તેમ જ પ્રથમ સંઘ-યણુવાળા પણ નથી, માટે તેઓ જે દેવભવમાંથી અહિં આવ્યા છે તે દેવભવ પહેલાના મનુષ્યભવમાં તેઓએ ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું છે. કદાચ કોઈ એમ કહે કે તેઓનું ક્ષાયિક અનન્તર પૂર્વ જન્મનું છે, તો તેમ પણ કહી શકાય તેવું નથી, કારણ કે જો દેવ અથવા નરકમાંથી તેઓ આવ્યા હોય તો ત્યાં દેવ-નરક ભવમાં

ક્ષાયિક ઉત્પન્ન થતું નથી ક્ષાયિક સમકિતને; ઉત્પાદક સંજ્યાતવર્ગના આયુષ્યવાળો, પ્રથમ સંઘયણી, જિનકાલિક મનુષ્ય જ હોવો જોઈએ. જે વાત વારંવાર કહેવામાં આવેલ છે. ૨મી અનન્તર મનુષ્ય કે તિર્થંજનતિમાંથી પણ આવેલ નથી; કારણ કે સંજ્યાત વર્ગના આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અથવા તિર્થંજન ભવનું આયુષ્ય બંધાયા પછી મનુષ્યભવમાં જિનકાલિકાદિ સંપૂર્ણ સામગ્રી હોય તો પણ તેમને ક્ષાયિક સમકિત પેદા થઈ શકતું જ નથી. આ પ્રમાણે કૃષ્ણવાસુદેવ તથા શ્રી હૃષ્પસહસ્રરિણુને ક્ષાયિક સમકિતવંત માનવા સાથે પાંચ ભવાનું પ્રતિ-પાદન આ કર્મચ્રત્યની ગાથાથી સૂચિત થાય છે.

‘ વસુદેવહિડી ’ નામના પ્રામાણિક ગ્રંથમાં પણ કૃષ્ણ વાસુદેવના પાંચ ભવો બતાવ્યા છે. જે આ પ્રમાણે—રૂપેશ તદ્યપુદ્ગલોઽવગ્નિતા રૂપેશ મારકે શાસે સયતુવારે નગરે પત્તમંદલી યમાલો પવ્વજ્જ પઙ્ચિગ્ગિત્તા તિચ્ચરનામ-કમ્મ સમ્મગ્ગિણિત્તા વેમાણિણુ ઉવગ્ગિણુ દુયા લસમે અમમ નામ તિચ્ચરો ભવિરસર ।

ભાવાર્થ:—કૃષ્ણવાસુદેવ તૃતીય નરકેટ્થવીમાંથી નીકળીને આ જ ભરતકેશમાં શત-દારનગરમાં માર્ગલિક શબ્દ થઈને દીક્ષા અંગી-કાર કરી વૈમાનિક દેવ થશે. ત્યાંથી ગ્રંથકે મનુષ્યપણું પામી બારમા અમમ નામ-તિર્થંકર થશે.

આ પ્રમાણે કૃષ્ણ વાસુદેવ માટે પાંચ ભવના પાઠો સ્પષ્ટ મળતાં હોવા છતાં કેટલાક ગીતાર્થ પૂર્વાચાર્ય મર્યાદાએ ક્ષાયિક સમકિતવંતને પાંચ ભવ માનવા માટે તૈયાર થતા નથી. તેઓનું એવું મનન્ય છે કે ક્ષાયિક સમકિત એ આત્મિક શુદ્ધિ એટલી ઉચ્ચ કક્ષાનો છે કે આયુષ્યબંધાદિ તેને એ

કોઈ પ્રતિબંધક ન હોય અને રત્નત્રયીની આગધનાને લાયક ભવની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તો તે આત્મા સંપૂર્ણપણે રત્નત્રયીની આગધના કર્યા સિવાય કશી શકતા જ નથી. તે આત્માની ઉત્પત્તિ પણ તેવા સ્થાનમાં જ થાય કે જ્યાં સંપૂર્ણ રત્નત્રયીની આગધના થઈ શકતી હોય દેવલોકમાંથી લાયકપદ સમકિત સાથે મનુષ્ય ભવમાં આવેલો આત્મા પણ જો મન્યદૃષ્ટ ટકાવી રાખે તો યોગ્ય ઉમરે વિરતિ ગ્રહણ કર્યા સિવાય રહી શકતો નથી, તો પછી લાયક મન્યદૃષ્ટિ જેવો નિર્મળ આત્મા રત્નત્રયીની સંપૂર્ણ આગધના અને પરપરાએ કર્મક્ષય થઈ શકે તેવો માનવભવ કેમ પ્રાપ્ત ન કરી શકે ? અર્થાત્ આયુષ્યબાહિના પ્રતિબંધક-પણા સિવાય તેને સારમાં રહેવાપણું હોઈ શકતું જ નથી. બદ્ધાયુષ્ક ક્ષાયિક સમકિત-વતના જે ત્રણ અથવા ચાર ભવો કહેવાય છે તે પણ આયુષ્યબાહિનું મોક્ષપ્રાપ્તિમાં પ્રતિબંધકપણું ધ્યાનમાં રાખીને જ કહેવાયા છે.

કૃષ્ણવાસુદેવાદિના પાંચ ભવોના સ્પષ્ટ પાઠો મળતા હોવાથી તેમ જ ગારમાં તીર્થ કર-પણે થવા માટે જે કાળનું અંતર છે તે પાંચ ભવ સિવાય પૂર્ણ ન થઈ શકે તેમ હોવાથી પાંચ ભવના મન્તવ્યમાં ભલે વિમંદા ન મનાય, પરંતુ તેમને જે ક્ષાયિક સમકિત ગણવામાં આવે છે તે ક્ષાયિક નહિ પણ ક્ષાયિકના સરખું શુદ્ધ ક્ષયોપશમ માનવું, અર્થાત્ અપેક્ષાએ ક્ષયોપ-શમ સમકિતના બેલેદ પાડવા, એક અપ્રતિપાતિ ક્ષયોપશમ સમકિત અને બીજી પ્રતિપાતિ ક્ષયો-પશમ સમકિત જે ક્ષયોપશમ સમકિત ક્ષાયિક સમકિત પ્રાપ્ત ક્ષયા સિવાય આશુ ન જાય તે અપ્રતિપાતિ ક્ષયોપશમ સમકિત સમજવું અને જે ક્ષાયિકની પ્રાપ્તિ અગાઉ પણ વિનાશ પામે

તે પ્રતિપાતિ ક્ષયોપશમ સમકિત સમજવું. શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવાદિ માટે અપ્રતિપાતિ શુદ્ધ ક્ષયોપ-શમ સમકિત ગણવું, પણ ક્ષાયિક સમકિત ન ગણવું આમ તેઓનું મન્તવ્ય છે, જેનો પ્રશ્નચિ-તામણિ વિગેરે ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કરેલો છે જે આ પ્રમાણે—“કૃષ્ણવાસુદેવે નિશ્ચયથી તથા વ્યવહારથી ક્ષાયિક સમકિત મેળવ્યું હતું, તેમાં વ્યવહાર દૃષ્ટિએ મળે દૂર થતા ક્ષાયિક જ છે, પણ નિશ્ચય દૃષ્ટિએ કૃષ્ણનું ક્ષાયિક ક્ષયોપ-શમિક સમાન જ માનવું, કેમકે નિશ્ચય ક્ષાયિક પ્રમાણે સાત પ્રકારના મળેના કૃષ્ણે જો ક્ષય કર્યો હોય તો નરકમાં રહીને તેમણે જગતમાં મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ કરનારો ઉપદેશ બળદ્રને કેમ કર્યો ? માટે એમાં (શુદ્ધ ક્ષયોપશમ માનવામાં) કાંઈ વિરોધ નથી એવો વૃદ્ધ સંપ્રદાય છે. સત્ય વાત તો સીમધર ભગવાન બોલે ” [પ્રશ્નચિંતામણિ ભાષાંતર]

પાંચ ભવ માટે શ્રુતવૃદ્ધોનીએ પણ માન્ય-તા છે કે—“ચરિતાનુયોગાદિ પ્રસંગે આવતા શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવ વિગેરેના પાંચ ભવના અધિકારને અંગે શાસ્ત્રીય નિયમ જે ત્રણ અથવા ચાર ભવનો છે તેનો, તેમ જ ક્ષાયિક સમકિતની મહત્તાનો વિચાર કરતા કૃષ્ણવાસુદેવાદિને અપ્ર-તિપાતિ શુદ્ધ ક્ષયોપશમ માનવું” એ વિશેષ ઉચિત મનજાય છે. આ પ્રમાણે અસુક પૂર્વાચાર્ય મહારાજના ગદ્યાયુષ્ક ક્ષાયિક સમકિત માટે બહુલતાએ ત્રણ અથવા ચાર ભવનો નિયમ રાખી કોઈક કૃષ્ણવાસુદેવ મરખાને પાંચ ભવ માનવામાં વિરોધ ગણતા નથી, જ્યારે કેટલાક આચાર્યો ક્ષાયિક સમકિત જેવા પરમ ઉચ્ચ ગુણ માટે ત્રણ-ચાર ભવના નિયમમાં જરા ય ફરફેર ન થાય એ મુદ્દાએ કૃષ્ણવાસુદેવાદિને પાંચ ભવ હોવાથી તેમને ક્ષાયિક નહિ પણ ક્ષાયિક સરખું શુદ્ધ ક્ષયોપશમ માને છે,

સિદ્ધસેન દિવાકર

(ગતારક પૃષ્ઠ ૨૭૫ થી શરૂ)

જીવન અને કિંવદંતિઓ

સિદ્ધ સેન દિવાકર જાતે બ્રાહ્મણ હતા અને તેઓ પહેલા વૈદિક વિદ્વાન હતા કહેવાય છે કે તેઓ વિક્રમ રાજના પુરોહિત મંત્રી દેવર્ષિના પુત્ર હતા. વિદ્વાનોનું અનુમાન છે કે તેમના જીવનનો અધિકાંશ ભાગ ઉજ્જૈન (માલવા) અને ચિતોડ (ગેવાડ)ની આસપાસ વ્યતીત થયો હતો.

ડૉક્ટર સતીશચંદ્ર વિદ્યાભૂષણનું અનુમાન છે કે વિક્રમરાજની સભામાં જે ' નવરત્ન ' વિદ્વાન હતા તેમાં ' ક્ષપણક ' નામવાળા વિદ્વાન સિદ્ધસેન દિવાકર જ પ્રતીત થાય છે. આ અનુમાન હજી શોધનો વિષય છે, અતઃ કહી નથી શકતા કે એ કયા મુખી સાથે છે.

સિદ્ધસેન દિવાકરના સંબંધમાં એ શોકપ્રવાહ ચાલ્યો આવે છે કે તેમને પોતાના પાંડિત્યનું બહુ જ અભિમાન હતું. તેઓ પેટ પર પટ્ટી બાંધી ચાલતા હતા જેનો આશય એ હતો કે કદાચ વિદ્વાના ભારથી પેટ ફાટી ન જાય. એક કાંઈ પર લાંબી નિસરણી (સોપાનપકિતકા) અને બીજી કાંઈ પર જળ રાખતા હતા જેનું તાત્પર્ય એ હતું કે જે પ્રતિવાદી પગજવાના બંને આકાશમાં ચાલ્યો જાય તો આ નિસરણીના બંને તેને પકડી લઉં અને જે

પાણીમાં ચાલ્યો જાય તો આ જળની સહાયતાદારા મારે સ્વાધીન કરું. એ પ્રકારે એક હાથમાં કોદાળી અને બીજા હાથમાં ઘાસ રાખતા હતા, જેની મતલબ એ હતી કે જે પ્રતિવાદી પાતાલમાં પથ પેસી જાય તો કોદાળીની સહાયે તેને બહાર ખોદી કાઢું અને જે હારી જાય તો મુખમાં આ ઘાસ દઉં અર્થાત્ દયાપાત્ર બનાવી છોડી મૂકું. આ પ્રકારે તેમના પાંડિત્ય-પ્રદર્શનની આ દત્તકયા સાબળવામાં આવે છે. તેમાં બંને અતિશયોકિત હો, પણ એટલું તો સત્ય અવશ્ય કહી શકાય કે તેમણે વાદ-વિવાદમાં બહુ જ ભાગ લીધો હતો, પ્રતિવાદીઓનો મર્વ ખંડિત કર્યો હતો અને પોતાની અગ્રાધ વિદ્વત્તાનો ગૌરવમય પ્રભાવ અમિટ રૂપે સ્થાપિત કર્યો હતો.

કહેવાય છે કે આ તેમની અદકારમય વાગ્મિતાના કારણે તત્કાલિન પ્રસિદ્ધ નૈનાચાર્ય શ્રી વૃદ્ધવાદીસુરિ સાથે વાદવિવાદમાં પરાજીત થયા અને તદનુસાર તત્કાલ જૈન દીક્ષા સ્વીકારી તેમના શિષ્ય બન્યા.

એક બીજી કિંવદંતિ તેમના જીવનમાં એ પણ મળીાય છે કે તેમના કાનમાં સંસ્કૃત ભાષામાં અથગ્યના કરવી એ જ વિદ્વત્તાનું ચિહ્ન સમજવામાં આવતું હતું અને પ્રાકૃત અથ એવં પ્રાકૃત ભાષામાં

નવિન સંઘોની રચના કરવી કેવળ બાલકોને માટે, મૂર્ખોને માટે અને બોળી જનતાને માટે જ ઉપયોગી છે એમ સમજવામાં આવતું હતું. તેથી તેમણે સંઘ સામે એ પ્રતાપ મૂક્યો કે જે આપની છત્રા હોય તો મહત્વપૂર્ણ જૈન સાહિત્ય સંસ્કૃત ભાષામાં પરિવર્તન કરું. આ પ્રકારેના વિચાર સાંભળીને શ્રી સંઘ એકદમ ચોંકી ઊઠ્યો. આ વિચારોમાં તેમને જૈન ધર્મના હાસની ગંધ આવી અને ભગવાન મહા-વીરના પ્રતિ અને તેમના સિદ્ધાંતો પ્રતિ વિદ્રોહની ભાવના પ્રતીત થવા લાગી. શ્રી સંઘ સિદ્ધસેન દિવા-કરને “મિચ્છમિ દુક્કાદં” કહેવા માટે અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે દયાથી કરવા લાગ્યો. સિદ્ધસેન દિવા-કરને આચાર્યશ્રીએ સંઘની સમ્મતિ અનુસાર બાર વર્ષ સુધી સંઘથી અલગ રહેવાને કંડકપ આદેશ દીધો, જેના તેઓએ સહર્ષ સ્વીકાર કર્યો.

એ ઘટનાદ્વારા બળ્હી શકાય છે કે જૈન જનતાને પ્રાકૃત ભાષા પ્રતિ કેટલી આદરપૂર્વક અને મમત્વ-ભાવ હશે. આજ પણ જૈન જનતાને સંસ્કૃત ભાષાની અપેક્ષાએ પ્રાકૃત-ભાષા (અર્થભાગધી) પ્રતિ અધિક મમત્વભાવ અને પૂત્યદષ્ટિ છે.

કહેવાય છે કે સિદ્ધસેન દિવાકર ત્યાંથી વિહાર કરી ઉત્તરે આવ્યા અને તે નગરના રાજા સમીપ રહેવા લાગ્યા. રાજા શૈવ હતો. એક દિવસ શૈવ મંદિરમાં રાજા સાથે તેઓ પહોંચ્યા. તેમણે મૂર્તિને પ્રણામ ન કર્યો. રાજા આથી અસંતુષ્ટ થયા અને બોલ્યા કે તમે નમસ્કાર કેમ નથી કરતાં? સિદ્ધ-સેન દિવાકરે ઉત્તર દીધો કે-આ મૂર્તિ મારા નમ-સ્કાર સહન કરવા અસમર્થ છે છતાં રાજા નમસ્કારને માટે વારંવાર આગ્રહ કરવા લાગ્યા. આથી સિદ્ધ-સેન દિવાકર સંસ્કૃત ભાષામાં તત્કાળ હંદરચના કરતા (શ્લોક બનાવીને) ભગવાન પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. આ સ્તુતિ આગળ ઉપર ‘કંદ્યાણુ-મંદિર’ના નામે પ્રસિદ્ધ થઈ એવી અનેક વ્યક્તિ-ઓની કલ્પના છે. કહેવાય છે કે અગિયારમા શ્લોકની રચના કરતા જ મૂર્તિમાંથી ધૂમાડો નીકળવા લાગ્યા અને તત્કાલ મૂર્તિ બે ભાગમાં વિભાજિત થઈ ગઈ

અને તેમાંથી પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ નીકળી. રાજા આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો અને જૈન ધર્મપુરાણી બન્યો. બાર વર્ષ સમાપ્ત થયે તેમને પુનઃ આદરપૂર્વક વધુ સમારોહ સાથે સંઘમાં સન્નિવસિત કરવામાં આવ્યા.

આ ઉપરુક્ત વાત દંતકથા જ છે કે ઐતિહા-સિક ઘટના છે તે સંઘમાં કોઈ નિશ્ચિત નિષ્ણંદ આપેલા કદિન છે, કારણ કે તેવું નિષ્ણંદ કોઈ ઐતિહાસિક પ્રમાણ ઉપલબ્ધ નથી. આ ઘટના પ્રભાવક ચરિત્ર આદિ ગ્રંથોમાં મળી આવે છે. જે કે પ્રભાવક ચરિત્ર સંગ્રહ અને કાવ્યગ્રંથ છે; ઐતિહાસિક ગ્રંથ નથી. આ ઉપરથી એ નિષ્કર્ષ અવશ્ય નીકળી શકે છે કે આગમિક મતાનુયાયીઓએ તેના તર્કપ્રધાન વિચારોના વિરોધ કર્યો હશે અને પછી આ મતભેદ સંભવ છે કે કલહવું ૩૫ ધારણ કર્યું હશે જેથી તેમને અન્ય પ્રાંતોમાં વિહાર કરવા પડ્યો હશે. પછી કંઈક કાળ પસાર થયા પછી સંભવ છે કે વિરોધીઓને તેમની આવશ્યકતા પ્રતીત થઈ હોય અને તેઓ પુનઃ આદરપૂર્વક તેમને પોતાના પ્રાંતમાં લાવ્યા હોય.

એ તો નિશ્ચિત છે કે તેઓ સર્વથા અંધ-વિશ્વાસી ન હતા. આગમેકત વાર્તાઓને તર્કની કસોટી પર કસી પારખતા હતા અને કોઈ વાત વિરોધી પ્રતીત થવાથી તર્કબળે તેનો સમન્વય કરતા હતા. અને પહેલા એ પણ લખવામાં આવ્યું છે કે સમ્મતિતર્કના જ્ઞાન પ્રકરણમાં તેઓએ ‘કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન’ નો એક જ ઉપયોગ માન્યો છે; બ્યારે આગમોમાં બેઠે ઉપયોગોને કમભાવી માન્યા છે. આ સંઘમાં તેઓએ તર્કના બળ ઉપર કર્મ સિદ્ધાંતના આધારે કમભાવી અને સહભાવી પક્ષનું યુક્તિપૂર્વક ખાંડ કરીને બેઠે એક જ સિદ્ધ કરી દીધા છે.

થોડીક ઉક્તિઓ

સિદ્ધસેન દિવાકરની રવભાવસિદ્ધ તેજસ્વિતાના પરિચાયક, પ્રાકૃતિક પ્રતિભાના સંસ્કૃત, નિર્મળતા તથા તર્કસંગત સિદ્ધાંતો પ્રતિ તેમની દરતાવ લીતક કેટલાક શ્લોક નિમ્ન પ્રકારે છે. આ શ્લોકોદ્વારા તે અનુમાન પણ મિલે થાય છે,

ને મે તેમના મધનિષ્કામન અને વિરોધના મધ્યમાર્ગ ઉપર લખ્યું છે

जनोऽयमन्यस्य मृत पुरातन

पुरातनैव समो भविष्यति ।

पुरातનેषु इति जनवस्थितेषु

क पुरातनोक्तानि अपरीक्ष्य रोचयेत् ॥

અર્થાત્—પુરાતન પુરાતન શુ યોગ્યો કરે છે? આ મત ૧ (સિદ્ધસેન દિવાકર) પણ ચતુર્થ પશ્ચાત્ કેનાક સમયાતર પછી પુરાતન થઇ જશે સારે અન્ય પુરાતનો સમાન જ તેમની પણ (સિદ્ધસેન દિવાકરની પણ) ગણના થવા લાગશે એ પ્રકારે આ અનિશ્ચિત પુરાતનતાનું કારણ કોણ એવું દશે ને વિના પરીક્ષા કર્યે જ કેવળ પ્રાચીનતાના નામ પર જ કોઇ પણ સિદ્ધાંતને સત્ય તરીકે સ્વીકારશે? અર્થાત્ કોઇ પણ મનુષ્યના આદમી એમ કંવાને તૈયાર નહિ થા.

पदेव किंचित् विषमप्रकहितं,

पुरातनैकવक्तमिति प्रगस्यते ।

विनिश्चितोऽप्यद्य मनुष्यव्याकृति-

र्न पठ्यते स्मृतिमोक्षय स ॥

અર્થાત્—પુરાતનોએ યદિ વિરમ પણ યુક્તિ સિદ્ધ કથન કર્યું હોય તો પણ તેમની પ્રશ્નમા જ કંવામા આવે છે, અને યદિ આજના (વર્તમાન પ્રસન્ના માન જોવા દારા) મનુષ્યોના કહેવાયેલી યુક્તિયુક્ત મત્ય વાત પણ નથી વાચવામા આવતી તે એક પ્રકારનો સ્મૃતિમોહ અર્થાત્ બિચારાદિપ્રિયતા જ છે

परेद्य जातस्य किलाप्य युक्तिमत्,

पुरातनानां किल दोषवद्वच ।

किमपि जातम् इत इत्युपेक्षितं,

प्रपञ्चनायास्य जनस्य सेतस्यति ॥

અર્થાત્—‘ પુરાતનોનું કહેવું તો હોયુક્ત છે, અને કાપના ઉત્પત્ત થયેનાનું કથન યુક્ત મગત છે ’ એવું કહેવું મૂર્ખતાપૂર્ણ છે તેમની (સિદ્ધસેન આદિની) તો ઉપેક્ષા જ કરવી જોઈએ

આ પ્રમારે ઉપેક્ષા કરવાનાળા ઉદિપ્રિય મનુષ્યો પ્રતિ સિદ્ધસેન દિવાકર શ્લોકની યોગ્ય પદ્ધતિમાં કહે છે કે ‘ આ ઉપેક્ષાથી તો આ મનુષ્ય (સિદ્ધસેન) ॥ વિચારોનો જ પ્રયાગ થશે ’

આ શ્લોકોથી એ સાધારણ અનુમાન કરી શકાય છે કે કાવ્યસિદ્ધસેન દિવાકરનો હાલોત્સ-પ્રતિપદ્ધતિના અને ઉદિપ્રિયના સથી અન્ય જ નિદામક વિરોધ તથા તિરકાર કરનામા આવ્યો હોય યત એ મહત્ત્વા તદ્યમય થઇ શકે છે કે આ નિરકાર અને વિરોધનો સામજ્ય ઉપયુક્ત કથાના ઉપમા પશ્ચિન કરવામાં આવ્યું હશે એ ગમે તેમ હો પણ એ મધ્યમાની સાગશ એ નીકળી શકે છે કે આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર સુધારક, મમયજ, દૂર દર્શી, તર્કપ્રધાની, જૈન ધર્મના પ્રબાસક અને શાસનના સાચા અને શુદ્ધિશાળી મર્યાદા હતા

‘ મર્યાદા ’ પદેના ‘ શુદ્ધિમાન ’ શબ્દ એ મારે લગાડેલા પગો છે કે તે મમયજો અધિમાસ માધુર્ગ અને શ્રાવકવર્ગ કેના ‘ મન-સુત-પાર ’ કરનામા જ જૈન ધર્મના ગતાના કાર્યની સમાપ્તિ સમજતા હતા કોઇ પ્રાંતની એવી ધારણા પણ હતી કે કેના ઉદિ અનુસાર “ સિદ્ધાંતપ ” બની જવામા જ જિનશામનની રક્ષા છે

કોઇ કોઇ તો એમ મમજતા હતા કે અનેક અનેક પ્રાંતોના આજના દેખાડાનામા જ જિનશામનની ન્યા છે આવા પ્રકારની સપૂર્ણ બિચારા માન્યતાઓ પ્રતિ સિદ્ધસેન દિવાકરે જડો ઉઘાડ્યો હતો અને ગૌતમપૂર્ણ સિદ્ધ પ્રારત કર્યો હતો

સિદ્ધસેન દિવાકરે લખ્યું છે કે જો કોઇ (જૈન સાધુ) વિના મન જ અનેક પ્રયોગ અધ્યયન કરીને પોતાને બહુશ્રુત માની લે અથવા જો કોઇ અનેક શિષ્યો હોના છતાં એવ જન સાધારણપ્રાગ તારીફ કર્યાથી જ પોતાને ‘ જિનશાસન મર્યાદા ’ માની લે તો તે નિશ્ચય બન્યો માર્ગ છે તે શાસ્ત્રના સિદ્ધ શુદ્ધિશાળી નથી, બિચારા સિદ્ધાંતોથી છે

ઇતિહાસ' 'ભારતીય સાહિત્યનો ઇતિહાસ' 'ભારતીય દાર્શનિક અને ધાર્મિક ઇતિહાસ' 'ભારતીય સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ' અને 'ભારતીય રાજનૈતિક ઇતિહાસ' આદિ અનેક પ્રકારના ઇતિહાસોની સામગ્રી ભરી છે. આ અપેક્ષાએ અનેક ભારતીય અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન જૈન સાહિત્યને બહુ જ આદરની દૃષ્ટિએ જુએ છે અને વાંચે છે. સત્યકેતુ વિદ્યાલંકારના શબ્દોમાં કહીએ તો 'ઐતિહાસિક વિદ્વાનોએ જૈન દર્શન અને જૈન સાહિત્ય પ્રતિ તેના અનુરૂપ ન તો આદર પ્રદર્શિત કર્યો અને ન તે તેના અંધારુ ગંભીર અધ્યયન અને મનન કયું. આમાં જૈન સમાજનો પણ કંઈ ચોછો હોય નથી. તેણે પોતાના સાહિત્યનું ન તો વિપુલ માત્રામાં પ્રકાશન કર્યું અને ન તો પ્રચાર કર્યો. આ સમાજની સૌથી મોટી ભૂલ છે. જૈન સમાજ આ અમૂલ્ય સાહિત્ય પ્રકાશન કરવા અને તેની રક્ષા કરવા ધ્યાન આપશે !

કિંવદંતીમાં એક ઉલ્લેખ આવ્યો છે કે 'કલ્યાણુ-મંદિર સ્તોત્ર' સિદ્ધસેન દિવાકરની જ કૃતિ છે. આ કથન 'પ્રભાવકચરિત્ર' નામક ગ્રંથમાં મળી

આવે છે. કલ્યાણુમંદિરના અંતિમ શ્લોકમાં કોઈ રૂપે 'કલ્યાણુ' નામ છે. પ્રભાવક ચરિત્રમાં એ જ અર્થ છે કે તેમના યુગ વલ્લભોશ્રીએ તેમને દીક્ષા દેતા સમયે તેમનું નામ 'કલ્યાણુ' રાખ્યું હતું. આ વાતમાં શું સત્ય છે ? અને તે પ્રકારે 'કલ્યાણુમંદિર' સ્તોત્ર તેમની કૃતિ છે ? નહિ, એ પણ એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે.

અંતમાં સારાંશ એ છે કે સ્વેત્કાંચર જૈન ન્યાયના આદિ આચાર્ય મહાકવિ અને મહાશાસ્ત્ર સિદ્ધસેન દિવાકર જૈન ધર્મ અને જૈન સાહિત્ય પ્રતિપાદક, શ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતક, ફરદોશી, પ્રભાવક અને પ્રતિભાસંપન્ન સમર્થ આચાર્ય હતા.

'આચાર્ય સિદ્ધસેન અને તેમની કૃતિઓ' એ શીર્ષકના રૂપમાં આચાર્ય મહોદયનું શોધનું, જીવન, સમ્માનિતક, ન્યાયાવતાર અને અન્ય હાસ્ય ભત્રીસીઓના નૂળ પાક તેના વિસ્તૃત હિંદી ભાષ સહિત વર્તમાન પદ્ધતિએ સંપાદન કરીને એક પ્રકાશિત કરવામાં આવે તો વીસમી સદીઓ જૈન સાહિત્યમાં એક ગૌરવપૂર્ણ અંશ તૈયાર થઈશે.
 * ઉદ્ધરિત અનેક્રીત *

મોક્ષપ્રાપ્તિ કેમ થાય ?

કોઈ-માન-માયા-જ્ઞાનરૂપી કપાશે અને સ્વયંસિદ્ધિ દિગ્વિષી બની ચેલો આ આત્મા જ સંસાર છે, અને તે બંધાને છૂત્તારા આત્મા ન મોક્ષ છે.

દિગ્વિષી છૂત્તાચેલો પ્રાણી જ કપાશેવડે અભિનૂત બન શકે છે. પહેલાં સંકલિતશયી માણસે એકે દૃઢ એવી કાઠી હોય, તો બાકીની વિચાર ગમે તે માણસ તોડી શકે છે.

નહિ છૂત્તાચેલી દિગ્વિષી મનુષ્યના કુલનો ઘાત કરાવે છે, તેનું અંધ પતન કરાવે છે, તેમજ વધ-અધન કરાવે છે.

મનનો રોષ ક્યાં વિના ને યોગ સાધવાની દૃષ્ટા કરે છે તે પણ વડે આસીને પરગામ જવા દેછતાના પાંગળા નેવો હાસ્યપદ અને છે.

—ધોબશાસ્ત્ર

પ્રભુ મહાવીરે

મો હ મ દત જ ગ ત ને ત્યા ગ ધ મ જ કે મ આ પ્યો ?

[એક ધર્માત્માની કરુણ કથા]

(ગતાક પૃષ્ઠ ૨૫૬ થી શરૂ)

આડંબરો સ્વપરહિતને હણીને આત્માનું અધઃપતન કરે છે

ૐ જે બાએલો એ આડંબર હીણતર મયોગોમાં ય આદમીને ‘ મર્ષે ’ છજીદર ગળ્યા જેવી’ હાલતમા મૂકે છે એવાએ બાંધેલુ ઘર ઘોર કેમ ન બને ? એથી ઉપકારી માતપિતાનાં પણ મુખ એને દીકાં ય ન ગમે એમાં આશ્ચર્ય શું ? દપતીને પણ નિત્ય દત-કલહ કઈ રીતે ગમે ? પરિણામે એ ઉભય અને કવચિત્ ઉભય પક્ષો પણ કુલ, જાતિ અને ધર્મ ના પણ વિદ્રોહી બની ભારેભાર અધર્મ સ્વરૂપ વર્ણુશ કર પ્રજેત્પાદક પુનર્ભ્રાદિની પણ પાપે-ચ્છાથી રૂંધે વિરમે ? એમા રહેલા જનજોખમી હાલાહલોને ય એ શું કામ માલજે ? એને એ જ ઈષ્ટબને ત્યારે એની ભારી અનિષ્ટતા સમજવનાર શાસ્ત્રમિધ્ધાતો પણ એને ભાલાવત કેમ ન ભોંકાય ? એથી એ આસપુરુષોનો જ પ્રખર વિરોધી કેમ ન બને ? કઈ સ્થિતિનો આત્મા કઈ હદે પહોંચે છે ? છે કાંઈ અધ પતનની ખામી ? એવાને અકરણીય શું હોય ? નોકર-પણેય માલીકનો ગડલો આદિ એવાને હાથે

અવિશ્વિક્ષ્ણ રહે એ માનવાની ભયકર ભૂલ કોણ કરે ? પરણ્યા પૂર્વે પાગલતાવશ પહોંચ્યા પડી પાનેતરેય પચાસનુ પટકનાર પામર પ્રાણીઓ પરણ્યા પછી પત્નારે પડેલી પાંગળીનું પીયું પણ પાનેતર પાચમા પાછું પહોંચ્યાડવાના પરિણા-મથી પાછો પડે એ કોણ માને ? આવાં અનેક હીનકૃત્યોને લીધે એની પૂર્વકાલીન કુલીનતા-એતો અનેરી જ દિગ્ગા માધી હોય એ નિર્વિવાહ છે આથી ઈજ્જતની નવી જ ઇમારતો ઊભી કરવા કપોલકલ્પિત ન્યાય, નીતિ અને ધર્મ ખડા કરીને તેનાવડે જનસમાજમા પોતાને જ મર્વશ્રેષ્ઠ ન્યાય, નીતિ અને ધર્મજ્ઞ મનાવવા ધમપછાડ કરવા પડે છે, પોતાને સાલળનારની મડળીઓ સ્થાપવી પડે છે, અને એ હાજી-આની સલાઓ પણ ભરીને તે મારફત સ્વકલ્પનાના સ્વચ્છ દી ઘોડાઓને, સમાજ ખૂદવા માટે “મમાજના આસપ્રણીત આદર્શ ન્યાય, નીતિ અને ધર્મને ડહીચૂસ્તોના સડા તરીકે બહિષ્કરી” છટા મૂકે છે ! એ રીતે અઘોર

પાપબંધનથી ય અચકાવાતું એને લેશ માત્ર પાલવતું નથી. કેટલું ગબડ્યો? છે કાંઈ હિસાબ! અરે એ પાપ-પ્રચાર માટે જ કોર્ટની પણ દેવડીએ ચડીને છાશવારે ને છાશવારે શુભભંગ પોકારતા એવાઓ આજે પણ અનુભવાય છે! એમાં પણ ભોળાંને સહેલાઈથી ભરમાવવાતું તો દેશકાળાદિનાં એઠાં તળે જ શક્ય હોવાથી એને બહાને ધર્મ અને ધર્મોત્થાનાદિના જ કર્તા અને ઉપદિષ્ટાને ભોળ-રૂપ જ બહાર કરીને, એમનાં અછતાં દૂષણો સમાજ સામે ધરીને એ ઉપકારીઓ સામે કારમાં બાંડ જગાવે છે. કેટલી અધોદશા! એમ કરવાતું ખાસ કારણ તો એ જ છે કે સમાજ હિતરક્ષણથી એ ઉપકારીઓ જ એના મહા-અનર્થકારી સ્વચ્છંદાચારી વિચારોને નીડરતાથી સ્પષ્ટતથા ઉઘાડાં પાડીને એના એ તોફાની ઘોડાઓને ડગલું ચ દોડવા દેતા નથી; અને તેથી તો એ પુણ્ય પુરુષો એને શલ્યરૂપ સાલે છે. આથી પ્રથમ પદે સમાજમાંથી આસપુરુષોનાં જ બહુમાન પૂર્વદિ ઉમેડી તાંબવાતું અધમ પગલું ભરવાની એને જરૂરીઆત રહે છે. સુસ મહાશય, આટલી અધમતાએ પહોંચવાતું મૂળ નિદાન ખોટા આડંબરો જ છે એ ધ્યાન ઉપર લાવવા જ આ પ્રયાસ છે એ ભૂલવું નેહિતું નથી. આડંબરોએ કેટલો અનર્થ કર્યો? છેકાંઈ સીમા? વિદેશ સેવવા છતાં ય કમનશીએ હીન રહેલા અજ્ઞને પૂર્વની કુલીનતાદિની છાપ ખેસાડવા જતાં ઉપયુક્ત બદસ્થિતિમાં મૂકાવું પડે છે તો દેશ તજીને વિદેશ વસતાં સ્થિતિસંપન્ન અજ્ઞોએ તો એ માટે કેટલી પહોળાપહોળામાંથી પસાર થવું પડે? હીન અજ્ઞ પણ સ્વપરને આટલો અનર્થદાયી બની આટલું અધઃપતન પામે, તો શ્રીમંત અજ્ઞ કયાં જઈ અટકે?

ધર્માદિ પછી ધર્મીષ્ઠ દાનવીરોને હેલવાતું બીજું પગલું પણ ભરે છે

પાંચશેની આવકવાળો પણ મનુષ્ય મહિને પ્રાયઃ સોનો દેવાદાર કેમ દેખાય છે? એ પણ ઉપરની બીનાથી સ્પષ્ટ સમબલ્ય છે. સુત્રેષુ કિં બહુના? અનુક્રમે એવાઓ પ્રાયઃ પૈસાને જ પરમેશ્વર ગણીને ભતિ, કુળ, શીલ અને શુભના સમૂહથી જ ઉભગી જઈ સામાન્ય ન્યાય-નીતિથી પરાડુમુખ બન્ય હોય છે તેમાં આશ્ચર્ય કેને થાય? એવાની મનોભાવનાને માટે સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે-

જાતિયાતુ રસાતલં ગુણગણસ્તસ્યાપ્યધો ગચ્છતામ્ ।
શીલં શૈલતટાસ્પતત્ત્વમિજનઃ સંદહતાં વાઙ્મના ॥
શૌર્યં વૈરિણી વજ્રમાશુ નિપતત્ત્વયોડન્તુ નઃ કેવલમ્
યેનૈકૈન વિના ગુણાસ્તુળલવપ્રાયાઃ સમસ્તા ઇમેભ્યઃ

અર્થ:-“ ભતિ રસાતલમાં બવ, શુભ-નો સમૂહ તેનાથી પણ નીચે બવ, શીલ છે તે પર્વતના શિખર પરથી નીચે પટકાવ, કુળ, કુટુંબ કે દીર્ઘિતિ અગ્નિવડે સળગી બવ, વરી એવા પરાક્રમને વિષે વજ્ર પડે, અમારે તો કેવળ પૈસો જ નેહિએ; કારણ કે એક કક્ષા પૈસા વિના જ ઉપયુક્ત સઘળા ચ ગુણો પ્રાયઃ ધાસના તણખલાં સમાન છે.” આવી જ એણે માન્યતા ધરી હોય છે. એથી જ એવા ધનાશીઓ અધર્મના આગાર બન્યા હોવાની વાત દિલમાં જ શમાવીને, પોતાની કપરી એકારીનો અન્ત આણી, ધનાદેય બનવા જન યા સમાજ સેવાને બહાને સંકેદ લેખાશમાં દયાના પણ પગલીક પથંગર બને છે. તે પ્રતિ દાનવીરોને હાથ લગાવવા વાણીતું ચથેચ્છ પણ તારવ કરીને ગરીબોને નામે જ બીસા ભરવા તનતોડ પ્રયાસ કરે છે. મેળવેલ નાણાંની વ્યવસ્થાનો ખુલાસો માગતાર પાસે એવાઓને લોચા

વાળતા આજે પણ અનુભવાય છે એ જ ઉપયુક્ત બીનાને દઢ કરે છે એ રીતિએ દાનવીરો પણ એને અનેક વખત ઓળખી જ ગયલા હોવાથી એનામાં વિશ્વાસ સ્થાપતા ખચકાય છે એમ થતા એમની એ બદદાનતમાં પણ એ પ્રાયઃ નિષ્કૂળ જતા હોવાથી તેમા પણ ખૂબ હતાશ થાય છે. અન્તે રોષે ભરાઈને એ જ દાનવીરો પ્રતિ લેણદારની માફક શિરજોરીપણે લાલ પીળા બની ધૂળ પણ ઉરાડે, છે વસ્તુસ્થિતિ આવી હોવા છતાં “ આ તો ગરીબોને માટે મહેનત ઉઠાવે છે, એને કાંઈ છે ? ” એમ સમજનાર ભદ્રિકો તરફથી એના એ કપરા છછેડા-ટમા પણ સાથ મળી જાય છે આથી તો એ જહાવરા બનીને દાનવીરોને ચેન કેન પ્રકારેણુ ભાડવાની પણ કુચેષ્ટાઓ આદરે છે એથી તો એવા કહે ત્યા કોડી પણ ન ખર્ચવાના નિરધાર ઉપર આવેલા દાનવીરો પોતાના ન્યાયોપાનિર્જિત વિક્તને આસોપદિષ્ટિતકલ્યાણુર્થે જ ચોજવા સુદૃઢ બને છે કુપય સ્થાપવા સત્પંથને જ ઉમેરી સમજનોને ય હીલવા જતા એ રીતે મનમાર્ગ તો મતત પોષાવાને લીધે એના દિલ-દહોં અભિવૃદ્ધિ પામે છે. આવાને શાન્તિ શે થાય ? ખરેખર ‘ વટલેલ પ્રાણર્ણી તરકડીમાંથી જાય ’ એ ન્યાયે શિખરની ટોચેથી ગળડીને ઠેઠ તળીએ જ જાય તે કેટલી અધોગામિતા ? આડબરમાં અટવાયા ન હોત તો આ દશા થાત ? આમ છતાં ય નહિ વિરમતા તેવાઓ મનમાર્ગ અને પોષકોને ઉમેરી જ નાખવા ખૂબ જોર કરવા માંડે છે જ્યારે ખીણ પાણુ સનમાર્ગ-સરક્ષકો ધર્મોત્થાનોમા દુષમ કાળે પણ વધુ ને વધુ લાખોનો સહૃદય કરતા અનુભવાય છે એ રીતે પણ પુણ્યવાનો સનમાર્ગનું જ સંરક્ષણ કરવા સુસજ્જ થએલા એને દેખાય છે.

તેથી તો દિગ્મુહ બની બેસે છે. તુચ્છ સ્વાર્થ ખાતર સદ્ગતિ ઉપાજ્ઞવાના શુભ માર્ગોને ય રૂધવાની કુચેષ્ટા કરનારની એ સિવાય કંઈ દશા હોય ? એની એ દશા જોઈને ય ધર્મીઓનાં તો દિલ દુભાય જ છે, એમ છતાં એનો ઉપકાર કેમ થાય ? કારણ કે એ તો પુણ્યવાનોની પુણ્ય-પ્રણાલિકાને સ્વકપોલકલ્પિત પાપ પ્રણાલિકામા જ વાળવા ઉધમાત કરે છે કેટલી અવદશા ! અજ્ઞાતમાએ દેશબધુઓનો સાથ તજતા ગુમાવેલ વડિલોપાનિર્જિત ધર્મજતરૂપ વારસો પાછો મેળવવા, અને એ ન પ્રાપ્ત થયે નવી જ ધર્મજત જમાવવાના ડોળમા એવાઓએ ખોટા આડબરવશ કેટલું ગોચુ ? વડિલોપાનિર્જિત વારસાની કિંમત કેટલી એ હવે જ સમજશે.

સ્વદેશે અજોને પણ વડિલો-પાનિર્જિત વારસાના મળતા લાભો

‘ પૃથ્વીનો છેડો ધરે છે ’ કારણ કે મનુષ્ય ખૂબ કમાતો છતાં દેશાન્તરમા જે શાન્તિ ન પામે તે શાન્તિ પ્યારી જન્મભૂમિએ આવીને પામે છે. અજોને પણ દેશે વસતાં એવી માતૃભૂમિને નીરંતર ભેટવાનુ ભાગ્ય સાંપડે છે. રહાય તેવી હાલતમા પણ મૂળ માનભેર જીવી શકે છે. ધર્મજત ઉપર યજુ નાણા મેળવીને નિર્ધન-વસ્થામાં ય આખાદ વ્યવહાર સાચવી શકે છે. સ્વજન કુટુંબીઓના નિકટ સખ ધમાં નીરંતર લેટે છે. વારસાના અમૂલ્ય કુળાચાર, દેશાચાર અને ધર્મોચારને અખંડ જાળવી રાખે છે. રહાય તેટલા ઓછા ખર્ચે આનંદભેર નિર્વહી શકે છે. વડિલ આજ્ઞાઓને જ પરમહિત સમજવાને લીધે ઉપયુક્ત ભાવિ આપત્તિઓના ઢેરનો ભોગ બનતો તો અટકી જ જાય છે વડિલોપાનિર્જિત કારકિર્દીને સદાને માટે વિના પ્રયાસે જ નિષ્કલક ટકાવવાનુ ભાગ્ય સંપાદન કરે છે.

જીવનનું રહસ્ય

(અનુસંધાન ગતારક પૃષ્ઠ ૨૮૨ થી ૨૮૩)

એ પરમ સુખની પ્રાપ્તિ મનુષ્યયોનિમાં જ સંભવિત છે, ખીલ કોઈ યોનિમાં નહિ; કેમકે ખીલ સઘળી યોનિઓ તો લોગયોનિઓ છે. મનુષ્ય જીવનમાં કરેલા શુભાશુભ કર્મોનું ફેલ આપણે અન્ય યોનિઓમાં લોગવીએ છીએ. કર્મ કરવાનો અધિકાર તો કેવળ મનુષ્યયોનિમાં છે. એટલા માટે એ કર્મયોનિ કહેવાય છે, અને તેથી એને સર્વ યોનિમાં શ્રેષ્ઠ કહેવામાં આવે છે. એટલા માટે જ ગોસ્વામી તુલસીદાસજીએ એને ‘સાધન ધામ’ અને ‘મોક્ષતું દ્વાર’ કહેલ છે. અને એટલા જ માટે દેવતાઓ પણ મનુષ્યયોનિમાં જન્મ લેવા માટે તલસે છે અને એટલા જ ખાતર મનુષ્ય દેહ ક્ષણભંજુર હોવા છતાં પણ દેવદુર્લભ કહેવાય છે. એવો દેવદુર્લભ દેહ આપણને પ્રભુ-કૃપાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે જીવાત્મા ચોરાશી લાખ યોનિમાં ભટકીને હેરાન થઈ જાય છે ત્યારે તેને પુરુષોદયે મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થાય છે.

આવું દેવદુર્લભ મનુષ્ય શરીર પ્રાપ્ત કરીને પણ જો આપણે જે કાર્ય માટે આ સંસારમાં આવ્યા છીએ તે કાર્ય ન કરીએ તો આપણાથી વધારે મૂર્ખ કોણ ગણાય ? શાસ્ત્રોએ તો એવા મનુષ્યને કૃતર્થની અને આત્મઘાતી કહેલ છે.

આ મનુષ્ય શરીર આપણને વારંવાર નથી મળવાતું. આવો દુર્લભ અવસર જો આપણે

હાથથી ખોઈ નાખ્યું તો પછી પશ્ચાત્તાપ સિવાય કશું હાથમાં નથી રહેવાતું. મનુષ્યેતર પ્રાણીઓમાં તો સારા નરસાનું જ્ઞાન નથી હોતું, કાયા-કાર્યનું જ્ઞાન નથી હોતું તેમજ શાસ્ત્રાનુકૂળ આચરણ કરીને પરમ સુખ પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધન પણ તેઓ ખતી શકતા નથી. આવી સ્થિતિમાં આ જીવનમાં જ આપણે પરમસુખ જડ્ડીથી પ્રાપ્ત કરી લેવું જોઈએ અને એ માટે કોઈ પણ ઉપાય ખાતરી ન રાખવો જોઈએ. એમાં જ આપણી યુષ્મિમત્તા રહેલી છે અને એમાં જ આપણું જીવનની સફલતા છે. જો જીવનમાં આપણે પૂરું લોગસામગ્રી પ્રાપ્ત કરીએ, યુગ્મ માનસન્માન પ્રાપ્ત કરીએ, હજારો લાખો રૂપિયા, વિપુલ સંપત્તિ, હાથીઘોડા, નોકરચાકર તથા મોટા પરિવારનો સંગ્રહ કરીએ, પરંતુ જો જીવનનો વાસ્તવિક ઉદ્દેશ સિધ્ધ ન કરીએ તો આપણું કર્ત્ય-કારણ સઘળું બ્યર્થ જશે એટલું જ નહિ પણ એ સઘળું કરવામાં આપણે જે પાપાચરણ કર્યું હશે તેના ફળરૂપે આપણને નરકની પ્રાપ્તિ થશે અને આપણને નીચ યોનિઓમાં ધકેલવામાં આવશે. એથી ઊલટું જો આપણું જીવન લૌકિક દૃષ્ટિએ કષ્ટોમાં વીતાવ્યું હશે, આપણને માનસન્માન પ્રાપ્ત નહિ થયું હોય, એટલું જ નહિ પણ સ્થળે સ્થળે આપણી અવગણના કરવામાં આવી હશે, કોઈએ આદરસન્ધાર નહિ કર્યો હોય

પ્રકાશથી જ થાય છે તેવી રીતે અજ્ઞાનરૂપી અધકારનો નાશ પણ જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો ઉદય કોઈએ આપણી ખમર-અંતર નં પૂછી હોય, તે પણ આપણે આપણા જીવનનો સદુપયોગ કર્યો હશે, જે કાર્ય માટે આપણે આવ્યા છીએ તે કાર્ય કર્યું હશે તે આપણે કૃતકૃત્ય થઈ જઈ અને આપણું જીવન ધન્ય થઈ જશે.

હવે આપણે જોવાનું એ રહે છે કે હુ ખોની આત્મતિક નિવૃત્તિ અને અવિનાશી સુખની પ્રાપ્તિનો ઉપાય શો છે? આપણે જોઈએ છીએ કે સૌ પ્રાણી સુખ ઇચ્છે છે, હુખ કોઈ પણ નથી ઇચ્છતું; પરંતુ સંસારમા સુખ શોધ કરવાથી નથી મળતું. જ્યાં જોઈએ ત્યાં હાથ હાથ મચી રહેલ છે. સર્વ લોકો હુખ અને અશાંતિની જવાલાથી ખળી રહેલ છે કાંઈ આપણી નજરે સુખી લાગે છે તે પણ તેઓ વધારે સુખ માટે તલસી રહેલ હોય છે, તેઓને પોતાની સ્થિતિથી સંતોષ નથી હોતો, ખીજને પોતાથી વધારે સુખી જોઈને તેઓ ઇર્ષ્યાથી ખળતા હોય છે, જે કાંઈ માન, મુદાદા તથા ધનસંપત્તિ તેઓને પ્રાપ્ત થયેલ હોય છે તેના નાશ થઈ જવાનો ભય તેઓને હમેશાં લાગ્યા કરે છે, તેઓ જરા સરખી પ્રતિકૂલતા પણ સહન નથી કરતા. પ્રતિકૂળ આચરણ કરનાર પ્રત્યે તેમજ પોતાની ઇર્ષ્યા પૂર્ણ કરવામા હરકત કરનાર પ્રત્યે તેના દ્વેષાગ્નિ સળગી જોડે છે, પ્રતિહિસાનો ભાગ જીવે છે અને તેના ખદલામા ખીજ પણ તેના પ્રત્યે એવા જ ભાવોનું પોષણ કરે છે. પરિણામે ચારે તરફ ભય, આશંકા, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ અને કલહનું વાતાવરણ પ્રચરી રહે છે અને એની અદર સઘળા લોકો રાતદિવસ ખળ્યા કરે છે, હુખી રહે છે, અશાંતિમય જીવન વ્યતીત કહે છે અને મરણ પછી નરકની અસહ્ય યત્રણા ભોગવે છે એટલા માટે જ જગતને હ.ખાલય-હુખોનું ઘર કહેવામા આવેલ છે. સઘળા લોકો કંઈ ને કંઈ અભાવનો અનુભવ કરે છે અને અભાવ હ.ખનું કારણ છે. આવી સ્થિતિમાં આ હ.ખમય જગતથી વિમુખ ખનીને, તેમાથી સુખ પ્રાપ્ત કરવાની આશા છોડીને નિત્ય

સુખના ભંડાર સુખસ્વરૂપ પરમાત્માનો આશ્રય શ્રદ્ધા કરવો, તેનું તત્ત્વ સમજીને તેની ભક્તિ કરવી, તેના નામનો જપ અને તેના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું, તેની આજ્ઞાઓનું પાલન કરવું તથા તેના વિધાનમાં સંતુષ્ટ રહેવું એ જ સદગતિ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય છે અને તે વડે જ મનુષ્ય સઘળા પ્રકારના કલેશોથી મુક્ત ખનીને પરમ સુખનો અધિપત્રી ખની બન્ય છે-જે મેળખીને ખીજું કશું મેળવવાનું બાકી નથી રહેતું, મનુષ્ય હમેશને માટે કૃતકૃત્ય થઈ બન્ય છે, દંદ્રોથી છૂટી બન્ય છે.

અહિંયા એ પ્રશ્ન થાય છે કે મનુષ્યને ચિંતા, શોક, ભય, હુખ વગેરે કેમ થાય છે? જો એમ કહેવામાં આવે કે પ્રારબ્ધ કર્મોના ફલસ્વરૂપે જ આપણને સુખ-હુખ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય છે તે એ શકા થાય છે કે પ્રારબ્ધ ભોગ તે જીવન-મુક્ત થવાની તવારી હોય તેવા પુરુષોને પણ ભોગવી રહ્યા પછી મોક્ષ થાય છે પ્રારબ્ધ ભોગ બાકી રહ્યા વગર તેઓનું શરીર નથી રહી શકતું. તેઓને શારીરિક કષ્ટ, રોગ, પીડા વગેરે પણ થાય છે, પણ તેઓને સુખહુખ, હર્ષશોક, વગેરે નથી રહેતો તેથી જ તેઓ જલ્દી મોક્ષ પામે છે શ્રુતિ કહે છે કે 'વંશોકો જ્ઞાતિ, તત્ર કો મોહ' મોહ વદ્દત્ત નુત્તયત' વગેરે ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે-તત્ત્વજ્ઞાતામુંદ્ધ નાનુશોચન્તિ પંડિતા' આવા પ્રકારના ખીજ અનેક વચ્ચેના શાસ્ત્રોમાં છે, જેનાથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે જ્ઞાની મહાત્માઓને સુખહુખમાં હર્ષશોક થતો નથી હર્ષ-શોક તથા સુખહુખ ખની ઘટનાનું નિમિત્ત પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ તેઓના અંતકરણમાં હર્ષ-શોક આદિ વિકાર નથી થતા, તેઓની સ્થિતિ હમેશાં અવિચળ અને એકસરખી જ રહે છે. એ ઉપરથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે હર્ષશોક અને સુખહુખ વગેરે થવામાં માત્ર આપણું અજ્ઞાન જ હેતુ છે અજ્ઞાનનો નાશ થતાં જ ચિંતા, શોક, ભય વગેરેનો પણ અત્યંતભાવ થઈ બન્ય છે અને અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે પરમાત્માના ચથાર્થ જ્ઞાનથી, જેવી રીતે અધકારનો નાશ

ઓળખાવવા બહાર પડેલાં છે ! એ સંખ-
ધમાં વધુ લંગાણુ ન કરતાં એટલું
કહેવું પર્યાપ્ત છે કે જૈન દર્શનની સપ્ત-
લંગી યાને સ્યાદ્વાદની નજરથી પ્રત્યેક
વસ્તુને ચકાસવાની પ્રભુલિકા સર્વોત્તમ છે
એટલું જ નહિ ! પણ ઈતર દર્શનમાં જડ
એવી નથી ! એ પ્રભુલિકાને અપનાવતાં
મતમતાંતરોની ભ્રમભળ વિનાંશ પામે છે
અને તત્ત્વભૂમિને પ્રદેશ નિર્મળતાથી શોભી
રહે છે. એ જ પદ્ધતિનો આશ્રય લઈ શ્રીમદ્
આનંદધનજી દસમા પ્રભુનાં સ્તવનમાં નિમ્ન
ગાથાઓ રજૂ કરે છે—

સર્વજંતુ હિતકરણી કરુણા,
કર્મવિદારણુ તીક્ષણ રે;

હાનાદાન રહિત પરિણામી,
ઉદાસીનતા વિદ્વણ રે.

ભાવાર્થ—ચોરાશી લાખ જીવયોનિ
સંખથી હિતકારી ચિંતવન તે કરુણા નામનો
પ્રથમ ભંગ, જ્ઞાનાવરણી આદિ આઠ કર્મોની
એકસો ને અઠાવન પ્રકૃતિઓને વિદારવાતું—
તોડવાતું—ખપાવીને સર્વથા નષ્ટ કરી નાખ-
વાતું કાર્ય એ તીક્ષ્ણતાફૂળી ધીજે ભંગ અને
ત્રીજે ભંગ તે ગ્રહણ અને ત્યાગ અર્થાત
આદાન અને હાનથી હાથ ધોઈ નાંખવા-
રૂપ એટલે કે જ્યાં ઈચ્છાનો નિરોધ કરી
દેવામાં આવ્યો કે નથી તો કંઈ ગ્રહણ કર-
વાપણું કે નથી તો કંઈ છોડવાપણું નિશ્ચય
દૃષ્ટિથી જોવા જતાં ચોરાશી લાખ જીવયોનિ-
માંનો પોતે પણ એક હોઈ, પોતાનો મૂળ
સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરવાનો જે પ્રયાસ એવી રહ્યો
છે એમાં અન્યતા હિતચિંતવનનો પ્રશ્ન જ
રહેતો નથી. એ તો એમાં આપોઆપ સમાઈ

જાય છે. તેવી જ રીતે આત્મા અને દેહ
વચ્ચેની ભિન્નતા વિચારતાં અને ઉભયના બુદ્ધ
સ્વભાવોની યથાર્થ પિછાન કરતાં કર્મોના
સમૂહ પ્રત્યે કર્કશતા દેખાડવાની જરૂર
રહેતી જ નથી. એટલે કે ઉદાસીન વૃત્તિ એ
પૂર્વોક્ત વૃત્તિયુગલથી તદ્દન વિલક્ષણતા
ધરાવે છે.

પરદુઃખછેદન ઈચ્છા કરુણા,
તીક્ષ્ણ પરદુઃખ રીઝે રે;
ઉદાસીનતા ઉભય વિલક્ષણ,
એક કામે કેમ સીજે રે ?
અંભયદાન તે મલક્ષય કરુણા,
તીક્ષ્ણના ગુણ ભાવે રે;
પ્રેરણ વિષુદ્ધ ઉદાસીનતા,
એમ વિરોધ મતિ નાવે રે.

ચોગિરાજ ત્રીજી ગાથામાં ઉક્ત ત્રિપુટીના
કાર્યની વિચિત્રતા રજૂ કરી એક ઠેકાણે એ
સાથે કેમ સંભવે એવો પ્રશ્ન ખડો કરે છે અને
ચોથી ગાથામાં પોતે જ એનો ઉત્તર આપે
છે. અપેક્ષાથી ભિન્નતા ધારણ કરતી વસ્તુઓ
દેવી રીતે એક ચોકઠામાં જડી શકાય છે તે
ખતાવે છે. સુસુક્ષ્મ આત્માની તત્ત્વભૂમિમાં
પગ મૂકવાની હલ શરૂઆત હોવાથી એને
વધારે જાડાણમાં ન ઉતારતાં અનેકાંતદૃષ્ટિની
વાનકી કરાવી, સીકતથી વાત સંકેદી લેતાં
આવી રીતે જાતજાતની ત્રિલંગીઓ અને
વિવિધ ભંગીઓ રચી શકાય છે અને અપે-
ક્ષાનો સહિયારો લઈ, કોઈ પણ જાતની
શુશ્રૂષામાં લપેટાયા સિવાય એનો કોંકેલ
આણી શકાય છે એવો ઈશ્વાર કરી એ
‘ અચરીજકારી ચિત્રવિચિત્રા,
આનંદધન પદ લેતી રે ’
છેલ્લી લીટીઓ સાથે સ્તવન પૂર્ણ કરે છે.

લાહોરમાં ગુરુદેવનું આગમન

૧૬ વર્ષ પછી આચાર્યવિયં શ્રીમદ્ વિગ્ન-
વર્તમાનસૂરીશ્વરજી મહારાજ લાહોરમાં તા. ૧૯-૫-૪૦
ના રોજ પધાર્યા.

વ્યાખ્યાન મંડપમાં દિગંબર જૈન બધુઓ તથા
અજૈન બધુઓની તેમજ જૈન અગ્રગણ્ય વ્યક્તિ-
ઓની સારી સંખ્યામાં હાજરી હતી.

આચાર્યશ્રીજીના પ્રવચન બાદ દિગંબર જૈન
સમાજ તરફથી આચાર્યશ્રીજીને માનપત્ર આપવામાં
આવ્યું હતું. સારાંદ મુનિરાજશ્રી વિશ્વવિગ્નયજી
મહારાજને 'મગદન' ઉપર સારું વિવેચન કર્યું હતું.
સાંથી જ સ્વાગતને વરણોડો શરૂ થયો હતો અને
૧૨-૩૦ વાગે જૈન રટ્ટીટમાં પહોંચ્યો હતો.

વ્યાખ્યાન મંડપમાં આચાર્યશ્રીજી પધાર્યા પછી
સ્વાગત ગીત ગવાયા બાદ સ્થાનકવાસી સમાજ
તરફથી હર્ષ પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યો હતો અને
શ્રી જૈન સંઘ તરફથી માનપત્ર એનાયત કરવામાં
આવ્યું હતું.

ડો. એલ. મી. જૈને હર્ષ વ્યક્ત કરતા કહ્યું કે
આજના શુભ દિવસે ત્રણ સપ્તાયો એકત્રિત
મળીને આચાર્યશ્રીજીનું સ્વાગત કરી રહ્યા છે. વિ. વિ.

આચાર્યશ્રીજીએ જણાવ્યું કે આ રીતે એકત્રિત
સપ્તાયો જરૂર પડ્યાં અને જ્ઞાનભાવને માર્ગે લાવશે.

સભા વિસર્જન થયા બાદ જિનેશ્વરના દર્શન
કરી આચાર્યશ્રીજી ઉપાશ્રય પધાર્યા.

પાંચ દિવસની સ્થિતિ દરમિયાન ઉપાશ્રયમાં
તથા ગીતાભવનમાં પ્રવચનો થયા અને ૩ થી ૫
નો સમય ગદ્યસંબોધન માટે ગમેલ હોવાથી
અનેક વિદ્વાનોએ જ્ઞાનગોષ્ઠીનો લાભ લીધો.

ગુજરાંવાસીમાં પ્રવેશ મહોત્સવ

લાહોરથી વિદ્યાર કરી આચાર્યશ્રી મુઢકે પધાર્યા
મદીવાલાઓ તરફથી અભિનંદન પત્ર અર્પણ કર-
વામાં આવ્યું. આચાર્યશ્રીજીના પ્રવચન બાદ મુનિ-
રાજશ્રી વિશ્વવિગ્નયજી મહારાજને મનોહર વ્યા-
ખ્યાન આપ્યું.

તા ૩૧-૫-૪૦ના રોજ આચાર્યશ્રી સપરિવાર
મુજરાવાસી પધાર્યા. પુષ્કળ મેદનીના ભાવજીના
સ્વાગત સાથે આચાર્યશ્રી જિનેશ્વરપ્રભુના દર્શન
કરી સ્વ. ગુરુદેવ ન્યાયાભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિગ્ન-
વર્તમાનસૂરીશ્વરજી મહારાજની ચરણપાદુકાના વદન કરી
બારાદરીમાં પધાર્યા.

ભવ્ય મંડપમાં આચાર્યશ્રી પધાર્યા બાદ
સ્વાગત ગીત ગવાયા અને જૈન, દિગંબર તેમજ અજૈન
સમાજ તરફથી અભિનંદન પત્રો એનાયત કર-
વામાં આવ્યા.

આચાર્યશ્રીના મુંદર પ્રવચન બાદ સભા વિસ-
ર્જન થઈ અને ત્યાંથી જ ભવ્ય વરણોડો ચડાવવામાં
આવ્યો જેમાં જૈન-અજૈન બધુઓ હજારોની
સંખ્યામાં હાજર હતા.

ઉપાશ્રયમાં પધાર્યા બાદ અપેરના પૂજા બહુ-

વવામાં આવી હતી અને રાત્રિના ભજનો તેમજ સુંદર પ્રવચનો થયા હતા. ખીજે દિવસ પં. મહારાજશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ તેમજ અન્ય વક્તાઓના સુંદર ભાષણો થયાં હતાં.

રાત્રિના બહુ કવિદરબાર ભરવામાં આવ્યો હતો જેમાં સુપ્રસિદ્ધ હિંદુ, સુરક્ષીત તથા શીખ કવિઓએ પોતાની કૃતિઓથી સભાને રંજિત કરી હતી.

સોળ વર્ષ પછી આચાર્યશ્રીજી પધારતાં જૈન સમાજમાં અપૂર્વ આનંદ ફેલાયો છે.

આ સભાને ૪૪ મો વાર્ષિક મહોત્સવ અને ગુરુજયંતિ

અત્રેની શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાને ૪૪ મો વાર્ષિક મહોત્સવ જેઠ શુદ્ધ ૭ છુધવાર તા. ૧૨-૬-૪૦ ના રોજ હોવાથી સવારના નવ કલાકે સભાના મકાનમાં પ્રભુ પંધરાવી પુજા ભણાવવામાં ફોતી હતી. બપોરના બાર વાગે વોરા હડીસંગભાષા અવેરચંદ તરફથી સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું તેમજ ન્યાયાંબોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદિજ્ઞાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ પ્રસંગે જેઠ શુદ્ધ ૮ ને ગુરુવાર તા. ૧૩-૬-૪૦ ના રોજ સભાના સભાસદોએ પાલીતાણા રાધનપુરનિવાસી શેઠ મોતીલાલ, મુળજીભાઈ હા. શેઠ સંકરચંદભાષા તરફથી સવારના શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર પૂજા ભણાવી, શ્રી આદીશ્વર ભગવાન, શ્રી પુંડરીકજી, શ્રી દાદાજીના પગલે વિ. ની આંગી રચાવી અને શ્રી પુરુષોત્તમી ધર્મશાળામાં સભાસદોનું સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું.

સુખંધ.

પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રીમદિજ્ઞાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ પાંચઘુની ઉપર શ્રી ગોડીજી મહારાજના ઉપાશ્રયમાં જેઠ શુદ્ધ ૮ ગુરુવાર તા. ૧૩-૬-૪૦ના રોજ સવારના ૮ કલાકે આચાર્ય શ્રી જિનમકહિસૂરીશ્વરજી મહારાજના પ્રમુખપણા નીચે ઉજવવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે અનુયોગાચાર્ય પં. શ્રી પ્રીતિવિજયજી ગણી તેમજ અન્ય વક્તાઓના વિવેચનો થયા હતા. આ પ્રસંગે અન્ય ગણના મુનિમહારાજઓ તથા સાધ્વીજી શ્રી માણિકીજી હાનર હતા, તે જ દિવસે ગોડીજી મહારાજના દેરાસરમાં આંગી રચાવવામાં આવી હતી,

ગુરુરાંવાલા (પંખ)

ન્યાયાંબોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદિજ્ઞાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની ૪૫મી જયંતિ તેઓશ્રીના પંધર આચાર્યવર્ષ શ્રીમદિજ્ઞાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં જેઠ શુદ્ધ ૮ તા. ૧૩-૬-૪૦ ગુરુવારના રોજ ગુરુરાંવાલામાં ઉજવવામાં આવી હતી.

પ્રાતઃકાળમાં આચાર્યશ્રીજી ચતુર્વિધ શ્રી સંધ સહિત વરંધોડા સાથે ગુરુમંદિર(સમાધિ)ના દર્શનાર્થે પધાર્યા હતા.

બાદ ઉપાશ્રયમાં આચાર્યશ્રીની અધ્યક્ષતામાં સભા ભરવામાં આવી હતી. ગુરુસ્તુતિ વિ. થયા બાદ આચાર્યશ્રીએ સ્વર્ગસ્થ આચાર્યદેવના હવન ઉપર સુંદર વિવેચન કર્યું હતું. અન્ય વક્તાઓ તેમજ મુનિરાજશ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજ તથા પં. શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજશ્રીના સુંદર પ્રવચનો થયા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

બપોરના આચાર્યશ્રીજીકૃત પંચ કલ્યાણક પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી. રાત્રિના ભજનો થયા બાદ વિદ્વાન વક્તાઓના વિદ્વતાભર્યા ભાષણો થયા હતા.

ગુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકેતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતત્ત્વનો સુદર યોગ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જો	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૩)
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૧૮	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હસવિનોદ	૦૧૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારચતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિધિયક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રી) ૧૧૧૧	૧૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન રત્નનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યસૂત્ર અર્થ સહિત (ગ્રં) ૧૧	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મગિન્દુ આવૃત્તિ બીજી	૨)	કુમારપાળપ્રતિજ્ઞા	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧૮	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રબોધ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧૮
જૈન ગ્રંથ ગામ્હડ	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧૧
શ્રી સમ્યક્તત્ત્વરત્ન રત્નવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર,	૦૧૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્તત્ત્વ કોમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રજ્ઞાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુષ્પ)	૧૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી અધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાષ્ટ્ર પ્રતિકમણ્ય અર્થ સહિત	૦૧૧૮
શ્રી સુરશ્રુતમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦૧૧૧
શ્રી શત્રુજય તીર્થ રત્નનાવલી	૦૧૮	શ્રી પાળરાગ્નનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ યુક્ત) ૨)	૨)
શ્રી મુનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	" " " રેશમી પુર્ક	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી શુચરત્નમાળા	૧૧૧	સંવેગદ્રુમ કદલી	૦૧
સુમુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાંતી કથા	૧)	શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦૧૮
શ્રી નેમનાથ પ્રણતું ચરિત્ર	૨)	" સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ જો	૨)	શ્રી વીશદયાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧૧
આદર્શ જૈન સ્ત્રીરત્નો	૧)	શ્રી તીર્થકર ચરિત્ર	૦૧૧૮
		કલિંગતું યુદ્ધ યાને મહારાજ ખારવેલ	
		શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખ્યો:-શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

કડ કડક થાએ કાટકા, ગાંડો થઇ શું ગડગડે ?
 સૃષ્ટિ વિષે વૃષ્ટિતણી, મુશળ સમી ધારા પડે;
 થળથળવિષે જળજળથયું, એ અકળ માયા કુંદરતી,
 ભૂખી-તૃષાળુ ભૂમિ પણ, શાંતિ ધરી અંગે ઠરી. ૨

અંકુર ફૂટ્યાં અંગમાં, ગર્ભિત ભૂમિ ભામિની,
 સૌંદર્ય રૂપ ધર્યું ધરા, કુળવંતી જાણે કામિની;
 લકઝૂર નીલાં ઘાસની, લીલી રૂડી સાડી ધરી,
 નેણાં ઠરે, આત્મા ઠરે, છે ધન્ય! એ કૃતિ કુંદરતી. ૩

મીઠા સ્વરથી ગહેંકતા, નર્તન રૂડું મયૂરો કરે,
 પાછળ ધૂમે છે ઢેલ, તેનાં નયન પ્રેમાશ્રુ ઝરે;
 ખીલી લલિત નવરંગમાં, વિધવિધ જાત વનસ્પતિ,
 ભરપૂર ભરી દીધાં નવાણે, ધન્ય એ કુંદરતી કૃતિ. ૪

સાધુ અને સંન્યાસીઓ, સંતો મહંતો જે હતા,
 તે સ્થિર કામે જઇ રહ્યા, આતુરમાસે વિરમતા;
 ધાન્યો જિજ્યાં, ધરતી રૂળી, પુષ્પો ભર્યાં વૃક્ષો થયાં,
 વૃત્તો, નિયમ, આરાધનો, ધાર્મિક કામ શરૂ થયાં. ૫

ઢાહરા

અમ અમ અમકે વીજળી, ધમ ધમ વરસે મેહ;
 વસુંધરા વિકસી રહી, પતિ-પત્ની સમ નેહ. ૧

ગહન ગતિ એ કુંદરતની, અકળ કળા ન કળાય;
 વર્ષાઋતુ અવલોકતાં, પ્રભુમાં પ્રીતિ થાય. ૨

ભાવનગર, વડવા

તા. ૨-૭-૪૦

લી.

રેવાશંકર વાલજી બધેકા

વિલાસ અને વિલાસી વિકાસના બાધક છે

જેમ હીરા ઉપર ચોટેલો કચરો સાફ કરવાથી તેનું તેજ પ્રકાશે છે તેમ આત્મા ઉપર ચોટેલો કર્મનો કચરો દૂર કરવાથી આત્માના જ્ઞાનસ્વરૂપનો વિકાસ થાય છે.

આત્મા ઉપરથી કર્મનો કચરો કાઢનાર વિકાસી પુરુષો કચરો કાઢવાને જેટલા સાવધાન રહે છે તેના કરતાં આત્મા ઉપર નવો કચરો ન ચડવા દેવાને વધારે સાવધાન રહે છે. નવો કચરો ઉત્પન્ન કરનાર વિલાસ તથા વિલાસી કચરો ઉત્પન્ન કરે છે એટલું જ નહિ પણ કચરો કાઢતાં આડાં આવી વિદ્યો ઉપસ્થિત કરે છે.

પાંચે ઇન્દ્રિયોના અનુકૂળ વિષયોને લોગવીને મનમાં આનંદ માનવો તે વિલાસ છે. જે કે વિષયોમાં અનુકૂળતા કે પ્રતિકૂળતા હોતી નથી, પરંતુ આત્મા અનાદિ કાળથી પુદ્ગલોના દીપણાનાં સંસ્કારોને લઈને તથા રાગ-દ્વેષની પરિણતીને લઈને આંખથી વર્ણ, કાનથી શબ્દ, નાકથી ગંધ, જીભથી રસ અને શરીરથી સ્પર્શને ગ્રહણ કરીને મધ્યસ્થ ભાવ, હર્ષ અને શોક એમ ત્રણ અવસ્થાઓ અનુભવે છે.

આત્માને ઉદાસીનતા તથા શોકનો અનુ-

ભવ કરવા છતાં પણ મનમાં આનંદ ઉત્પન્ન થવાથી વિલાસ કહેવાતો નથી, કારણ કે ઇન્દ્રિયોને ન ગમે તેવા વિષયોનો સંસર્ગ થવાથી અધિષ્ઠાતા આત્મા તેવા વિષયોને પ્રતિકૂળ માને છે અને તેથી કરીને શોકગ્રસ્ત થાય છે અને પ્રતિકૂળ સંયોગની નિરંતરની ચિંતાથી હઃખી રહે છે, માટે જ પ્રતિકૂળ વિષયોનો ઉપલોગ એ વિલાસ નથી.

જે વિષયોનો સંસર્ગ થવાથી રાગ-દ્વેષની પરિણતી થતી નથી, અને જેને લઈને અનુકૂળતા તથા પ્રતિકૂળતાને અવકાશ ન મળવાથી હર્ષ, શોક પણ ઉત્પન્ન થતો નથી તે મધ્યસ્થભાવ કહેવાય છે. આ ભાવમાં પણ આનંદ, હર્ષ, ખુશીને સ્થાન મળતું નથી; માટે મધ્યસ્થભાવની વૃત્તિઓ પણ વિલાસ કહેવાય નહિં.

સ સારની કેટલીક પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં પણ જીવોનો સમભાવ રહે છે. બધી વસ્તુમાં વિષમભાવ રહેતો નથી. જે વસ્તુઓ ખીન-ઉપયોગી તથા લાલ કે હાનિ કરવાવાળી હોતી નથી તેવી વસ્તુઓમાં રાગ-દ્વેષ કરવાનો પ્રયત્ન ઓછો બને છે.

ધાર્મિક વાચનથી કે ધાર્મિક ઉપદેશ શ્રવણ કરવાથી તેમજ સ્પર્શ બોધવડે વસ્તુ-

પરાસ્તે બનેલા આત્માઓ. નિરંતર વિલાસી
હુનિયાના સંસર્ગમાં રહીને કેવી રીતે વિકાસ
સાધી શકે ?

પરપૌદ્ગલિક પરિણતીમાં તન્મય થવારૂપ
વિલાસ અને સ્વપરિણતિ આત્મસ્વરૂપમાં
રમણતારૂપ વિકાસમાં કાચ અને કોહીનૂર
જેટલું અંતર છે. કાચ કોહીનૂરનું કાચ સાધી
શકતો નથી. કાચના મણકાની માળા પહે-
રીને આનંદ માનનાર અમૂલ્ય કોહીનૂરને
મેળવી શકતો નથી. તેવી જ રીતે બાગ, બંગલા,
ઘરેણાં, વસ્ત્ર, મિષ્ટ ભોજન, સંગીત અને
સુગંધી આદિ વિલાસના સાધનોમાં સુંદરતા,
મધુરતા માનીને તેના ઉપભોગમાં આસક્તિ
ધારણ કરનાર સાચું સુખ, જીવન, આનંદ
આદિ વિકાસને મેળવી શકતો નથી.

પુદ્ગલો વિકૃત અન્યા સિવાય વિલાસના
સાધન તરીકે ઉપયોગમાં આવી શકતા નથી.
પૌદ્ગલિક વિકૃતિઓનો જ આસક્તિભાવે
ઉપભોગ કરી આનંદ માનવામાં આવે છે. જેમકે
માટી, ઇંટ, ચૂનો, લાકડાં, પથ્થરો, રંગ-
રોગાન વિગેરે વસ્તુઓના ઢગલા પચ્યા હોય
ત્યાં સુધી વિલાસના સાધન તરીકે વાપરી
શકાતા નથી; પરંતુ આ બધીએ વસ્તુના
વિકારરૂપ બળો બતાવવામાં આવે છે
ત્યારે જ વિલાસનું સાધન બની વિલાસીને
આનંદ આપે છે. તેવી જ રીતે રૂનો વિકાર
વસ્ત્ર, ધાન્યનો વિકાર મિષ્ટાન્ન, માટીનો વિકાર
સોનું, ચાંદી, જવેરાત વિગેરે, મળભૂત્રાદિ
સાત ધાતુનો વિકાર, રૂપ, લાવણ્યતા, સુંદરતા
વિગેરે વિલાસના સાધન બની શકે છે, કે
જેને ભોગવવાની આહત વિલાસીઓને નિરં-
તર ઉદ્ભવ્યા કરે છે જે વિકાસની બાધક છે.

મોહનીય કર્મને બાળવાન બનાવી વિલાસ-
ની લાવના બળત કરનાર વિલાસની
વસ્તુઓ તથા વિલાસીઓનો સહવાસ વિકાસ
કદાપિ કરતો નથી, અને જે સહવાસમાં
રહેવાનું પસંદ કરે છે અથવા તે રહે છે તે
વિલાસનો ઇચ્છુક છે પણ વિકાસનો નથી.
વિલાસની કુદ્ર તૃપ્તિઓ સંતોષવાને વિલાસ
તથા વિલાસીઓના સંસર્ગમાં રહીને વિકાસ
સાધવાનો ડોળમાત્ર કરવાથી વિનાશ જ થાય
છે પણ વિકાસ થઈ શકતો નથી.

આંખને ગમે તેવા સુંદર વસ્ત્રો તથા
આભૂષણોમાં સજ્જ થએલા, સુંદર લાગતી
આકૃતિ તથા રૂપવાળા સ્ત્રીપુરુષો, વિલાસી-
ઓની જેમ, જેમાં રહેવાનું બહુ જ ગમે અને
ચિત્તમાં આહ્લાદ ઉત્પન્ન થાય એવા બાગ-
બંગલાઓ, બહુ જ રસવાળા મધુર અને
જેને વાપરવાની વારે ઘડીએ ઇચ્છા થાય
તેવાં ભોજનો, શરીરની સુંદરતામાં વધારો
કરીને બીજાનાં ચિત્ત આકર્ષાય તેવાં વસ્ત્રો-
આ બધીએ વસ્તુઓ વિકાસને રોકનારી છે;
માટે વિકાસી પુરુષો આવી વસ્તુઓથી વેગળા
જ રહે છે. એ વસ્તુને વાપરવાની ઇચ્છા તો
હર રહી પણ બહુ જ સહેલાઈથી એ વસ્તુઓ
ન્યાં મળતી હોય, જેવાંમાં આવતી હોય
તેવા સ્થાનોએ રહેવાનું પણ પસંદ કરતા નથી.

આ પ્રમાણે વિલાસ તથા વિલાસીઓ
વિકાસના સંપૂર્ણ બાધક હોવાથી વિકાસ
મેળવવામાં તેમની સર્વથા આવશ્યકતા નથી.
આ બન્ને મનોવૃત્તિમાં વર્તતા હોય ત્યાં
સુધી તેઓ વિકાસનાં સર્વથા અનધિકારી
છે, માટે વિકાસના અધિકારી પુરુષો તો
વિલાસી હુનિયાથી પર જ રહેવાના.

શ્રી હરિભદ્રસૂરિ

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજજી જીવન અને તેઓશ્રીનું રચિત સાહિત્ય માટે હિંદી ભાષામાં શ્રી અનેકાન્તા (વર્ષ ૩ જી, ફિરણ ચોથું) માસિકમાં એક વિદ્વાતાભરેલો લેખ પડિતજી શ્રી રતનલાલ સઘડી ન્યાયતીર્થ ન્યાયવિરાજેદે આપેલ જે ઉપયોગી હોવાથી તેનો ગુજરાતી અનુવાદ અહિં આપવામાં આવે છે

વિષયપ્રવેશ—

ભારતીય સાહિત્યકારો અને ભારતીય વાડ-

મનના ઉપાસકોમાં સાહિત્યમહારથિ, આચાર્ય-પ્રવર, વિદ્વાન-ચક્ર-ચૂડામણિ, વાદીમત્તગજકેસરી, યાકિનીસુત, મહામાન્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું સૌથી શ્રેષ્ઠ સ્થાન છે. તેમની પ્રખર-પ્રતિભા, બહુશ્રુતતા, વિચારપૂર્ણ મધ્યસ્થતા, અગાધ ગંભીરતા, વિચક્ષણ ગુણિતા અને મૌલિક એવ અસાધારણ સાહિત્ય-સૃજન-શક્તિ આદિ અનેક સુવાસિત સદૃશ્ય તેમની મહાનતા અને દિવ્યતાને આજ પછી નિર્વિવાદરૂપે પ્રગટ કરે છે. તેમના દ્વારા વિરચિત અનુપમ સાહિત્યરશિમાથી ઉપલબ્ધ અશનુ અવલોકન કરવાથી એ સ્પષ્ટરૂપે અને સમ્યક્ પ્રકારે પ્રતીત થશે કે તેઓ ભારતીય સાહિત્ય-સંસ્કૃતિના એક ધુરીષ્ઠતમ વિદ્વાન અને ઉજ્જવળ રત્ન હતા.

તેમની પીયૂષરર્પિણી લેખનીતી નિઃસૂત સુમધુર સાહિત્ય-ધારાનું આરવાદન કરવાથી એ નિઃકર્પ પર પહોંચી શકોએ કે જૈન આગમ સાહિત્ય- (મૂલ, નિયુક્તિઓ આદિ) થી ઇતર ઉપલબ્ધ જૈન સાહિત્યમાં અર્થાત્ Classical Jain Literature માં જે સિદ્ધએન દિવાકર સૂર્ય છે તે આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર શરદિય પૂર્ણમાનો સૌમ્ય ચદ્ર છે. જે આવી અલ્પ કારિકે ભાષામાં જૈનસાહિત્યાકાશનું વર્ણન કરીએ તો કતિકાલસર્વજન આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્ર ધ્રુવના તારા સમાન છે. આ પ્રકારે જૈનસાહિત્યાકાશના આ

સૂર્ય, ચંદ્ર અને ધ્રુવ તારાદ્વારા પ્રદર્શિત દિશા-નિર્દેશે કોઈ પણ જૈનસાહિત્યનો સુસુક્ષ્મ પથબ્રષ્ટ નથી થતો.

જૈન પુરાતત્ત્વસાહિત્યના આચાર્ય શ્રી જિન-વિજયજીએ લખ્યું છે કે—“શ્રી હરિભદ્રસૂરિનો પ્રાકૃત-ભાવ જૈન ઇતિહાસમાં મહત્ત્વનું સ્થાન રાખે છે. જૈનધર્મના-જેમાં મુખ્યત્વે શ્વેતાશ્વર સંપ્રદાયના-ઉત્તરકાલીન સ્વરૂપ સંગઠનકાર્યમાં તેમના જીવને મોટો ભાગ લીધો છે ઉત્તરકાલીન જૈનસાહિત્યના ઇતિહાસમાં તેઓ પ્રથમ લેખક છે એમ માનવું યોગ્ય છે, તેમજ જૈન સમાજના ઇતિહાસમાં નવીન સંગઠનના એક પ્રધાન વ્યવસ્થાપક કહેવાને યોગ્ય છે. એ રીતે તેઓ જૈનધર્મના પૂર્વકાલીન અને ઉત્તરકાલીન ઇતિહાસના મધ્યવર્તી સીમાસ્તંભ સમાન છે.

એ પ્રકારે આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર વિદ્વાતાની દૃષ્ટિએ તો ધુરીષ્ઠતમ જ છે. આચાર, વિચાર અને સુધારાની દૃષ્ટિએ પણ તેમનું સ્થાન શ્રેષ્ઠ જ છે. તેઓ પોતાના પ્રકાશ પાડિલગ્નિર્મિત, પ્રૌઢ અને ઉચ્ચ કોટિના દાર્શનિક એવ તાત્ત્વિક મથોમાં જૈન-તર અચકારોની કૃતિઓની આયોજના, અભ્યાસના કરતી વખતે પણ તે ભારતીય સાહિત્યકારોનો ગૌરવ અને પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક ઉદાર અને મધુર શબ્દોદ્વારો શમુલ્યેષ કરે છે દાર્શનિક સંધર્પણુનિત તત્કાલીન આક્ષેપમય વાતાવરણમાં પણ આવા પ્રકારની

ઉદારતા રાખવી તે આચાર્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિની શ્રેષ્ઠતાનું સુંદર અને પ્રમાણિત પ્રમાણ છે. એ દષ્ટિએ આ કોટિના ભારતીય સાહિત્યિક વિદ્વાનોની શ્રેણીમાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું નામ પ્રથમ પંક્તિમાં લખવા યોગ્ય છે.

જૈન સમાજમાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિનામવાળા અનેક જૈનાચાર્ય અને ગ્રંથકાર છે, કિંતુ પ્રસ્તુત હરિભદ્ર એ છે જેઓ યાકિનીમહત્તરાસુત્રને નામે પ્રસિદ્ધ છે. એ જ આચાર્ય શેષ ખીખ ગધા હરિભદ્રને ત્રીજી અપેક્ષાએ શુણેમાં, ગ્રંથરચનાઓમાં અને જિનશાસનની પ્રભાવતા કરવામાં અદ્વિતીય છે. તેમનો કાલ શ્રી જિનવિજયચર્યે ઇ. સ. ૭૦૦ થી ૭૭૦ સુધી અર્થાત્ વિક્રમ સંવત ૭૫૭ થી ૮૨૭ સુધીનો નિશ્ચિત કર્યો છે, જેનો જૈન સાહિત્યના પ્રગાઠ અભ્યાસી સર્વોચ્ચ પ્રેરણાસ્ત્ર હરમન જેકાખીએ પણ સ્વીકાર કર્યો છે અને જે છેવટે સર્વમાન્ય પણ થયેલ છે. હરિભદ્ર નામના જૈન સાહિત્યકાર થયા છે તેમાંથી ચરિત્રનાયક પ્રસ્તુત શ્રી હરિભદ્ર જ સર્વપ્રથમ હરિભદ્ર છે.

દાર્શનિક, આધ્યાત્મિક, સાહિત્યિક અને સામાજિક આદિરૂપ તત્કાલીન ભારતીય સંસ્કૃતિને તથા ચારિત્રિક એવં નૈતિક રીતિના ધરાતલને અધિક બેચે અદાવવાના ધ્યેયે આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ સામાજિક પ્રવાહ અને સાહિત્યધારાને ફેરવીને નવીન જ દિશા તરફ અભિમુખ કરી દીધી, સામાજિક વિકૃતિ પ્રતિ કોરરૂપ ધારણ કરી અને તેની કેડક સમાધોષના કરી, વિરોધજન્ય કઠિનતાઓનો વીરતાપૂર્વક સામનો કર્યો, કિંતુ સસ માર્ગેથી જરાપણ વિચલિત ન થયા. આ જ કારણ હવે જે નેનાથી સમાજમાં પુનઃ સ્વસ્થતાપ્રદાયક નવીનતા આવી અને ભગવાન મહાવીરસ્વામીના આચાર્યસ્થિતિ પ્રતિ પુનઃ જનતાની શ્રદ્ધા અને ભક્તિ વધી.

જેવી રીતે આચાર્ય સિદ્ધસેનદિવાકર અને સ્વામી સમંતભદ્રનું જિનશાસનની પ્રભાવતા કરવામાં એવં જૈન સાહિત્યની ધારામાં વિશેષતા પ્રદાન કરવામાં સમાન સ્થાન છે એવું જ મહત્વપૂર્ણ

અને આદર્શ સ્થાન સાહિત્યક્ષેત્રમાં એવં મુખ્યત્વે ન્યાયસાહિત્યક્ષેત્રમાં ભદ્ર અકલંકદેવ અને આચાર્ય હરિભદ્રનું સમન્વય જોઈએ. આચાર્ય તો એ છે કે એ બંનેના ઊવચચરિત્રમાં પણ થોડા ફેરફાર સાદે પૂરતું સામ્ય છે. એ બંનેએ જ સાહિત્યક્ષેત્રમાં એવી મૌલિકતા પ્રદાન કરી છે કે જેનાથી તેમને સચ્ચતા-સંસ્કૃતિ, નવીનતા અને વિશેષતા આવી છે. આ મૌલિકતાએ જ ભારતીય ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં જૈન ધર્મને પુનઃ એક ઊચિત એવં સમર્થ પદ યનાવી તેને “જન સાધારણ હિતકારી ધર્મ” તરીકે રૂપમાં પરિણત કરેલ છે. કેટલેક સમય પશ્ચાત્ જૈન ધર્મ પુનઃ રાજધર્મ થયો અને એ પ્રભાવનું ફેરફાર હવે કે હેમચંદ્ર અને અમારિપણ્ડ-પ્રવર્તક સમ્રાટ કુમારપાળ સરખી વ્યક્તિઓ જૈન સમાજમાં અવતીર્ણ થયા. તે આચાર્યોદ્ધારા વિરચિત સાહિત્યના પ્રભાવે દક્ષિણ ભારત, યુવરાત તથા તેની આસપાસના પ્રદેશોમાં જૈન ધર્મ, જૈન સાહિત્ય અને જૈન સમાજ સમર્થ એવં અનેક સદગુણો યુક્ત અને ઉચ્ચ કોટિની ધાર્મિક અને નૈતિક સંસ્કૃતિના રૂપે પુનઃ પ્રખ્યાત થયો. એ કારણો પર દષ્ટિ પાત કરવાથી અને તાત્કાલિક પરિસ્થિતિઓનું વિશ્લેષણ કરવાથી એ સિદ્ધ થાય છે કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિ એક યુગપ્રધાન અને યુગનિર્માતા આચાર્ય હતા.

આચાર્યસ્થિતિ, વિચારસ્થિતિ અને સાહિત્યસ્થિતિ તેમના દ્વારા નિયોજિત મૌલિકતા, નવીનતા અને અનેકવિધ વિશેષતાને જોઈને એમ કહી શકાય કે આચાર્ય હરિભદ્ર કલિકાલના સુધર્મસ્થાપી છે. નિર્બંધના હવે પછીના ભાગમાં પાંદોએ અભ્યુદયે કે ઉપર્યુક્ત કથન અતિ રંગિત ને કેવળ કાવ્યમય વાક્ય જ નથી ગઈ તેમાં તથાંશ પણ છે.

પૂર્વકાલીન અને તત્કાલીન સ્થિતિ—

ભગવાન મહાવીરસ્વામી, સુધર્મીસ્વામી અને જાગૃત્સ્વામીના નિર્વાણકાળ ગાદ જૈન આચાર્ય અને જૈન સાહિત્યધારામાં પરિવર્તનનો આદ્ય થયો હતો. જૈન પારિભાષિક ભાષામાં તો કેવળજન

નો સર્વથા અભાવ થયો હતો અને સાધુઓમાં પણ આચારવિપયને લગતો સંઘર્ષ પણ થયો હતો. જે કે થોડા સમય બાદ શ્વેતાશ્રમ-દિગંજર રૂપમાં ફટ પડી. વીર સવતની બીજી શતાબ્દિની મધ્યમાં અર્થાત વીગત ૧૫૬ વર્ષ બાદ શ્રી ભદ્રાબાહુરવામી, જેમનો ગર્ભવાસ સવત વીરાત ૧૭૦ માનવામાં આવે છે તેઓ અતિમ પૂર્ણ શ્રુતકેવલી થયા શ્રુતકેવળ-જ્ઞાન અર્થાત યોદ પૂર્વોનુ જ્ઞાન એવ અન્ય આગમ-જ્ઞાન પણ શ્રી ભદ્રાબાહુરવામી પછી ક્રમશઃ ધીરે ધીરે ઘટ્ટુ ગયું અને એ પ્રમાણે વીગતી નવમી શતાબ્દિ સુધીના કાળમાં યાને દેવર્દિગણિ ક્ષમાશ્રમણના કાળ સુધી અતિસ્વધ્વ માત્રામાં જ જ્ઞાનનો અંશ અવશિષ્ટ રહ્યો હતો. શ્રી હરિભદ્રસૂરિનો કાળ વીરની ૧૩ મી શતાબ્દિનો છે. આ ૧૩૦૦ વર્ષોનું સાહિત્ય વર્તમાનમાં ઉપલબ્ધ સંપૂર્ણ જૈન વાદ્યમયની તુલનામાં અષ્ટમાસ બરાબર હશે. આ કથન પરિમાણની અપેક્ષાએ સમજવું જોઈએ, મહત્વની દૃષ્ટિએ નહીં પૂર્વ શતાબ્દિઓનું સાહિત્ય પાછળની શતાબ્દિઓની અપેક્ષાએ બહુ મહત્વશાલી છે તેમાં તો કહેવું જ શું ?

આ પ્રથમ તેર શતાબ્દિઓના સાહિત્યમાંથી વર્તમાન ઉપલબ્ધ થોડાક મૂળ આગમ, ભદ્રાબાહુરવામીકૃત થોડીક નિયુક્તિઓ, ઉમારવાતીકૃત તત્ત્વાર્થ શ્રુત આદિ ત્રય, પાદલિખસૂરિની થોડીક સારાશરૂપ કૃતિઓ, સિદ્ધસેન દિવાકરની રચનાઓ, સિદ્ધશાશ્રમણસૂરિનું નયચક્રવાલ અને શિવશર્મ-સૂરિ, ચરપિં, કાલિકાચાર્ય, સંઘદાસ, ધર્મસેન અને સામંતભદ્ર ગણિ ક્ષમાશ્રમણ આદિ આચાર્યો-દ્વારા રચિત થોડાક ત્રયો મળી આવે છે, કિંતુ રચૂલભદ્ર આદિ અનેક ગભીર વિદ્વાન આચાર્ય વીર સવતની આ તેર શતાબ્દિઓમાં થયેલ છે. એ મહાકુરુઓએ સાહિત્યની રચના તો અવશ્ય કરેલ હશે જ, કારણ કે જૈન સાધુઓનું જીવન નિઃશ્ચિન્ત્ય હોવાથી-સાસાંગિક જનજીવનો અભાવ હોવાથી-સારું જીવન સાહિત્યમેવા અને જ્ઞાન-આરાધનમાં જ વિતાવે છે. એથી જૈન સાહિત્ય વીર નિર્વાણ પશ્ચાત્ત મેકડો વિદ્વાન માધુઓદ્વારા વિપુલ માત્રામાં રચાયું તો અવશ્ય છે, કિંતુ તે

જૈનેતર વિદેષીઓદ્વારા તેમજ મુસ્લિમ યુગની રાજ્ય-ક્રાંતિઓદ્વારા નષ્ટ થયું છે એમ નિશ્ચયાત્મકપણે પ્રતીત થાય છે.

બૌદ્ધધર્મ અને જૈનધર્મે વૈદિક એકાત માન્યતાઓ પર કઠિન પ્રહાર કર્યો છે, અને બૌદ્ધધર્મની વિચારપ્રણાલિકાથી તો જણાય છે કે બૌદ્ધ દાર્શનિકોએ જૈન ધર્મ અને વૈદિક ધર્મનો ભારતમાંથી સમૂળ નષ્ટ કરવાનો નિશ્ચય પણ કર્યો હતો અને વિભિન્ન પ્રણાલિકાઓદ્વારા એવો ગભીર ધક્કો દેવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો કે જેથી એ બેઉ ધર્મ કેવળ નામશેષ અવસ્થામાં રહેવા પામે. આ ઉદ્દેશની પૂર્તિને માટે બૌદ્ધ સાધુ અને બૌદ્ધ અનુયાયી જનસાધારણને મંત્ર, તંત્ર અને ઔપધિ આદિ તેમજ ધનાદિની સહાયતા આપી હરેક પ્રકારે સેવા-સુશ્રૂષા કરવા લાગ્યા અને એ રીતે જનસાધારણને ઉપદેશ એવ લોભ આદિ અનેક ક્રિયાઓદ્વારા બૌદ્ધ-ધર્મ તરફ આકર્ષિત કરવા લાગ્યા. અશોક જેવા સમર્થ સમ્રાટોને બૌદ્ધ યનાત્મ્યા અને એ પ્રમાણે ભૂમિ તૈયાર કરીને વૈદિક ધર્મ તેમજ જૈન ધર્મને હાનિ પહોંચાડવા લાગ્યા. વૈદિક સાહિત્ય અને જૈન સાહિત્યને પણ નષ્ટ કરવા લાગ્યા અને સેકેડો ત્રયબંડાર નાખ્યું કર્યો.

કંઈક કાળ પશ્ચાત્ત બૌદ્ધ સાધુઓમાં પણ વિકૃતિ અને શિથિલતા આવી. ઇન્દ્રિય-પોષણની પ્રવૃત્તિ અધિક વધી કેવળ શુષ્ક તર્કજનના બળે જ પોતાની મર્યાદાની રક્ષા કરવા લાગ્યા અને ઇતર ધર્મો પ્રતિ વિદેષની ભાવનામાં અધિક વૃદ્ધિ કરી. આ કારણે બૌદ્ધોને હાથ કાઢવાને ઉત્તર ભારતમાં સમય આવતાં શકરાચાર્યે પ્રયત્ન કર્યો, દક્ષિણમાં કુમાગ્નિ ભંદ્રે પ્રયાસ કર્યો ન્યારે ગુજરાત આદિ પ્રદેશોમાં જૈનાચાર્યોએ આ દિશામાં પ્રયાસ કર્યો બૌદ્ધોનું બળ ક્રમશઃ ઘટવા લાગ્યું અને વૈદિક સત્તા પુનઃ ધીરે ધીરે પૂર્વ સમયની માફક જમવા લાગી. રાજા મહારાજા પુનઃ વૈદિક ધર્મમાં દીક્ષિત થયા અને એ પ્રમાણે વૈદિક ધર્મ પોતાની પૂર્વોચ્ચામાં આવતા જ બૌદ્ધધર્મની સાથે સાથે જૈનધર્મનો પણ નાશ કરવાને ઉદ્વેગ થયો. એ રીતે પહેલા બૌદ્ધ

દાર્શનિક અને પંછી વૈદિક દાર્શનિક અને જૈન સાહિત્ય પર નૂટી પડ્યા અને અનેક જૈન સાહિત્યના પ્રાચીન ભંડારોને અગ્નિને સમર્પણ કરી નष्ट કર્યાં. આ કારણે સાથે બંધારે દુષ્ટાણ અને રાજકીયો પણ જૈન સાહિત્યને નष्ट કરવામાં કારણભૂત થઈ અને આ જ કારણે શ્રી હરિભદ્રસૂરિના પૂર્વે જૈન સાહિત્ય આટલું અલ્પ માત્રામાં જ મળી આવે છે. જે કંઈ પણ વર્તમાનમાં ઉપલબ્ધ છે તેના કૃત્રિ ભાગ શ્રી હરિભદ્રસૂરિના કાલથી માંડીને તત્પશ્ચાત્ કાળનો છે. સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં 'હરિભદ્રસૂરિ' અસાધારણ સ્થાન છે એ નિઃસંશયરૂપે કહી શકાય.

ભારતીય સાહિત્યનું હૃદયવણું અહીં જ સમાપ્ત થતું નથી. ભારત પર સુસલમાનોનું આક્રમણ શરૂ થતું, ધન અપહરણ કરના સાથે ધર્મીય સુસલમાનોએ ભારતીય સાહિત્ય પણ નष्ट કરવાનો પ્રારંભ કર્યો અને એ રીતે અણેક સાહિત્યનો ઘણાખરો અંશ આ રાજકીયતા સમયમાં નष्ट થયો. આ કાલમાં જૈન સાહિત્યની રક્ષા કરવાના દૃષ્ટિકોણે અણેક સાહિત્ય ગુપ્તભંડારોમાં રાખવામાં આવ્યું; કેવળ કેટલાક એવા રક્ષક પણ મળ્યા કે જેના ઉત્તરાધિકારીઓએ ભંડારોનું સુખ સેવ્યો વર્ષ સુધી ઉઘાડ્યું પણ નહિ. પરિણામે ઘણું સાહિત્ય ભંડારોમાં નષ્ટ થતું, પાના સડી ગયા અને અત્યંત અતલ થઈ ગયા. જૈન સાહિત્ય એ રીતિ-તિમાં કયાં સુધી ઇવિત રહે? આ કારણે શ્રી હરિભદ્રસૂરિની પહેલાંનું સાહિત્ય કૃત્રિ ભાગ બરાબર છે અને એ પછીનું કૃત્રિ ભાગ બરાબર છે. આ તો થતું શ્રી હરિભદ્રસૂરિની પૂર્વકાલની અને તત્કાલીન સાહિત્યિક સ્થિતિનું સિંદાવહાકન. એ પ્રમાણે આચાર વિષયક સ્થિતિ તરફ દૃષ્ટિપાત કરવો. પણ અપ્રાસંગિક નહિ ગણાય.

એ પહેલાં પણ હખવામાં આવ્યું છે કે આચાર-વિષયક મતભેદનું એટલું ઘણું પ્રમાણ હતું કે તેનાથી મ્હેનાંબર અને દિગંબર રૂપે એ બેદ થયા હતા. સ્થિતિ આટલેથી જ નથી અટકી ગઈ. આચાર-શિક્ષણના કિન્નપ્રતિષ્ઠિત વધતી ગઈ. કાંઈપરિચયના

અને દૃષ્ટિકોણના રચાને દરિયોડોડપના, ત્રાં પરતા એવં યદોદિપ્ત્યા આદિ અનેક કુરુકુરુકુ જ્ઞાત્ય આચારક્ષેત્રમાં પોતાના પણ ધર્મે કરે કિંતુ મનઃપૂર્વક રીતે જનાવા શામ્બુનું સુસુકુ પતન શોચનીય દશાને પામ્યું હતું. આચાર કલ્પન સૂરિએ આ પરિસ્થિતિની અત્યંત કઠોર સમીક્ષા કરી છે. તેમની શક્તિના પ્રભાવે જનાવા તેન-સાહુ સંસ્થા પુનઃ વાસ્તવિક અને આદર્શ તરીકે પ્રતિ અદ્વાન્ય અને બહિરશીલ થઈ. આજે હરિભદ્રસૂરિએ પોતાના 'સુભેદ પ્રકરણ'માં તત્કાલે પરિસ્થિતિનું વર્ણન કર્યું છે કે 'એ સુકુરુકુ' અને મહત્ત્વ રહે છે. પુનઃ આદિ ક્રિયાઓ, આજે સમારંભ કરે છે. પોતા માટે દેવસંભારે ઉપેક્ષા કરે છે. જિનમંદિર અને શાળાઓનું નિર્માણ કરાવે છે. તેના સુહર્ત જનાવે છે. નિમિત્ત તપન કરે છે. તેઓ કહેવું છે કે આજેને સુકુરુકુ કહેવી જોઈએ. તેઓ રાખ પણ તંત્રરે કરે છે. તેઓ વિવિધરંગી સુગંધિત અને હરિત વસ્ત્ર પહેરે છે. સ્ત્રીઓ સામે ગાય છે. સાંધોઓ કાંતે. કલયેક આકારપાણી કાનમાં લે છે. તીર્થસ્થળ પરંચા સમાન અધર્મથી ધન મેળવે કરે છે. કિસમ એ ત્રણ વાર ખાય છે. લાંબૂક આદિ વસ્ત્ર પહે ખાય છે. બી કુધ આદિનો પણ ખૂબ ઉપેક્ષા કરે છે. કળ, કુધ, સચિત પાણીનો પણ ઉપેક્ષા કરે છે. આકાર માટે કુદાનદ પણ કરે છે. પૂજના કરે પણ સત્ય ધર્મનો માર્ગ બતાવતા નથી. પ્રાત્ન કાલમાં સૂર્યોદય થતાં જ ખાય છે.

વિકૃતિ ઉત્પન્ન કરવાવાળા પદાર્થો પણ તમારે વાર લેવન કરે છે. કેસકોય પણ કરતા નથી. કાંતો મેદ ઉતારે છે. સાહુ શોભ કરાવેન કાંતે આરિય અતુરુપ ક્રિયાઓ કરતાં પણ બલિત્તપાદે અકારણે કપડાં વધારે રાખે છે. નવધર્મનિત કેત કનાં પણ ખીંચને પ્રાપ્તિત આવે છે. પરિણામે (પ્રતિરોધતા) પણ કરતા નથી. વસ્ત્ર, કપડાં, એવા વાહન, આશુષ અને ત્રાંચાદિના તત્ત રાખે છે. તેના કરે છે. સુગંધિત નેત્રને ઉપેક્ષા કરે છે. કાંતે

કરે છે. અતાર કુલેન લગાવે છે. ‘અમુક ગામ મારું
અમુક કુલ મારું’ એવા મગત્વભાવ રાખે છે. ઓઝો
સાથે પ્રસંગ પાડે છે. શ્રાવકોને કહે છે કે મૃતકાર્ય
સમય જિનપૂજ કરો અને મૃતકોનું ધન જિનદાનમાં
આપો. પૈસા માટે અંગ ઉપાંગ આદિ સૂત્રો
શ્રાવકો પાસે વાંચે છે. શાલામાં કે ગૃહસ્થોના ઘરે
પાક પદાર્થ તૈયાર કરાવે છે. પતિતચારિત્રવાળા
તેમના ગુરુના દાદરથક્ષે રમારક બનાવે છે. બલિ
આપે છે. સાધનોઓ પશુ કેવળ પુરોગે આગળ
વ્યાખ્યાન કરે છે બ્રિક્ષાર્થે ધગ ધર નથી જતા
મંડલીમાં એમીને પણ બોજન નથી કરતા. સંપૂર્ણ
રાત્રિ સૂએ છે. ગુણવાનો પ્રતિ દેવ ગમે છે કંપ-
વિક્રમ કરે છે પ્રવચનની છાયામાં વિક્રમો કરે
છે. ધન આપીને નાના બાળકોને શિષ્ય કરે
છે મુગ્ધ પુરુષોને કહે છે. જિનપ્રતિભાઓનો કંપ-
વિક્રમ કરે છે. ઉચ્ચાટન આદિ મત્ર તત્ર કરે છે,
દોગ-ધાગા કરે છે શાસનપ્રભાવનાદિમા કલહ કરે
ગોચ સાધુ પાસે જવાને શ્રાવકોને નિવેધ કરે છે
શ્રાપ દેવાનો ભય બતાવે છે. દ્રવ્ય આપી અયોગ્ય
શિષ્યો ખરીદે છે વ્યાજનો ધધો કરે છે. અયોગ્ય
કામોમાં પણ શાસનપ્રભાવના બતાવે છે. પ્રવચનમાં
કથન નહિ કરાએત ઉપર પણ તપની પ્રશ્નણા કરી
તેનો મહોત્સવ કરાવે છે. પોતાના ઉપયોગ માટે વસ્ત્ર
પાત્ર આદિ ઉપકરણ અને દ્રવ્ય પોતાના શ્રાવકોના
ઘરે એકઠું કરાવે છે. શાસ્ત્ર સંભળાવી શ્રાવકો પાસે
બનતી આશા રાખે છે જ્ઞાનકોશની વૃદ્ધિ માટે
ધન એકઠું કરે છે અને કરાવે છે. આપસમાં સદૈવ
કલહ કરતા રહે છે. પોતપોતાની તારીફ કરી
અન્ય સંપ્રદાયોને વિરોધ કરે છે બધા નામધારી સાધુ
ઓએને જ ઉપદેશ આપે છે. સ્વચ્છ દે વચરે છે.
પોતાના ભક્તના નાના ગુણો મોટા કરી બતાવે
છે વિભિન્ન કારણ બતાવી અનેક ઉપકરણ રાખે
છે ઘેર ઘેર કથાઓ કહેતા રહે છે. મવળા પોતાને
અદર્શી મગજે છે આર્થ સમયે નમ્ર બને છે
અને આર્થ પૂરો થતા ધર્મી કરે છે. ગૃહસ્થોનું બહુ-
માન કરે છે. ગૃહસ્થોને સમયના મિત્ર બતાવે છે
પરસ્પર લડી શિષ્યો માટે પણ કલહ કરે છે.”

આ પ્રકારે આચારવિષયક શૈક્ષણિક ગ્રંથિતિનું વર્ણન
કરતાં અંતમાં આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિ કહે છે—“એ
સાધુઓ નથી કિંતુ પેટ ભરવાવાળા છે.” તેઓનું
(સાધુઓનું) એમ કહેવું છે કે “તીર્થ કરીને વેશ
પહેન્વાવાળા વંદનીય છે”—આચાર્યશ્રીએ એવા
સાધુઓની “નિર્લજ્જ, અમયોદ, કૂર” આદિ વિશે-
પણથી ગંભીર નિંદા કરી છે. આવા જ સાધુ-
ચરિત્રચિત્રણ મહાનિશીથ, ગતપદી આદિ પ્રથોમાં
પણ મળી આવે છે.

ભગવાન મહાવીરસ્વામી દ્વારા પ્રદર્શિત આચાર-
પદ્ધતિ એક આદર્શ ત્યાગવૃત્તિ અને અસિધારા
સમાન અત્યંત કડક અને અસાધારણ નિવૃત્તિમય
માર્ગ છે આ માર્ગમાં સર્વ પ્રકારના કુ, ખ,
કલિનતા, ઉપમર્ગ એવં પન્નિવહસહન કરવા પડે
છે. સ્વયં ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ અત્યંત ઉચ્ચ
ઉપે તેનું પરિપાલન કર્યું હતું. એવી આદર્શ ત્યાગ-
વૃત્તિની જૈન સાધુઓ દ્વારા જ આવી દશા કરવામાં
આવતી જોઇ આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિને માર્મિક એવં
હાર્દિક વેદના યજ્ઞ. આચાર્યશ્રીએ વિરોધી દશામાં પણ
આ રિયતિમાં પરિવર્તન લાવવાનો સફળ પ્રયાસ
કર્યો અને પુનઃ સુધાર-માર્ગની શરૂઆત કરી. આ
દૃષ્ટિએ શ્રી હરિભદ્રસૂરિનું સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં જોરવાન છે
એવું જ ગૌરવપૂર્ણ સ્થાન આચાર્યક્ષેત્રમાં પણ
સમજવું જોઇએ

આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિ દીર્ઘ તપસ્વી ભગવાન મહા-
વીરસ્વામીના શ્રદ્ધાનુ અને સ્થિર મનોબલવાળા અનુ-
યાયી હતા. એ જ કારણે પોતાના સમયમાં જૈન
આચારોની આવી દશા જોઇ તેમને હાર્દિક મનો-
વેદના યજ્ઞ અને તેમણે પોતાના જ્ઞાનગળા અને ચારિત્ર-
બળદ્વારા આ ક્ષેત્રમાં પુનઃ દૃઢતા સ્થાપિત કરી.

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના ઉદ્દેશ પૂર્ણ કરવામાં,
ઉત્તર કરવામાં અને વિકસિત કરવામાં સાધુ
મગ્યાનું શ્રેષ્ઠ સ્થાન છે. તેનું મદત્ત અને ગૌરવ
જુલી નથી શકાતું. જૈનધર્મ, જૈન મતમાજ અને
જૈન સાહિત્ય આજે પણ છવંત છે તેનું મૂળ
કાણે અધિકારી આ જ સાધુ મર્યા છે. તેની

‘અધ્યાત્મ’ ની પિછાન.

ભંગીઆના સ્વરૂપનો ખ્યાલ આપી, સુસુહુ આત્માને શીતલજનનના સ્તવનરૂપે જે કક્ષાએ લાવી મૂકેલ ત્યાંથી શ્રેયાંસનિનના સ્તવનમાં ‘અધ્યાત્મ’ કંઈ ચીડીયાનું નામ છે એ વાતની યથાર્થ પિછાન કરાવતાં યોગિરાજ એક નંબર આગળ ચઢાવી શ્રેયાંસ નામમાં સમાએલ સાચું શ્રેય યાને કદયાણુ દર્શાવે છે.

જેણે સ્વરૂપ સંબંધી સંપૂર્ણ જ્ઞાન અખંડિતપણે પ્રાપ્ત કરેલ છે તે જ સાચો બ્રહ્મકાર છે અર્થાત્ ખરે અધ્યાત્મી પણ એ જ છે જેણે આત્માના મૂળ સ્વરૂપની સાચી પિછાન થઈ છે. એ સંસારના

પવિત્રતા અને આરોગ્યતામાં જ જૈન સંસ્કૃતિનો વિકાસ સંનિહિત છે. કિંતુ આજની સાધુ સંસ્થામાં પણ પુનઃ અનેક રોગ પ્રવિષ્ટ થઈ ગયા છે. આથી પુનઃ એવા જ શ્રીહરિભદ્રસૂરિ સમાન એક મહાપુરુષની આવશ્યકતા છે, જેથી મહાવીરસ્વામીનું આચાર-ક્ષેત્ર ફરીથી સુદૃઢ, સ્વસ્થ અને આદર્શ બની શકે.

‘સંબોધ પ્રકરણ’માં લખેલ અને અહીં ઉદ્ધૃત આ ચારિત્રપત્ર તત્કાલીન ચૈત્યવાસી સંપ્રદાયના સાધુઓમાં મળી આવતું હતું. આ સંપ્રદાય વિક્રમ સં. ૪૧૨ ની આસપાસમાં ઉત્પન્ન થયો હતો એવું ૭૦ ધર્મસાગરકૃત પટાવલીથી જણાય છે. ચરિત્રનાયકનો કાળ વિક્રમ સંવત ૭૫૭ થી ૮૨૭ સુધીનો છે. આથી જણાય છે કે સંવત ૪૧૨ થી ૭૫૭ સુધીના કાળમાં આ સંપ્રદાયે પોતાના પગ બાંધે જ મજબૂત બનાવ્યા હશે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિ ચૈત્યવાસી સંપ્રદાયના હતા કે અન્ય સંપ્રદાયના એ કહેવું કઠણ છે, કિંતુ કાંઈ કાંઈ તેમને ચૈત્યવાસી સંપ્રદાયના પણ માને છે. તે સમયમાં ચૈત્યવાસીઓ અને વસ્તીવાસીઓ એવા બે પ્રણ બે ઉત્પન્ન થયા હતા. એ બેને પરસ્પરમાં સમાચારી વિપયને લઈને ખાલી

પાદ્મલિક વિલાસોમાં રાત્રી ફસાઈ પડે જ કે ગોળ અને ખોળ વચ્ચેનો ભેદ જેમ પરીક્ષા નજરે ચઢ્યા વિના ન રહે, હીરા અને કાચના કુ વચ્ચે રહેલ ભેદ જેમ ઝવેરીની દૃષ્ટિ બદાર ના તેમ આત્માની નિકટમાં વર્તતાં સ્વ અને પર આ તો મૂળગુણ અને કર્મભળ વચ્ચેનું અંતર આ ત્રીને પારખતાં વિલંબ ન થાય. અધ્યાત્મ શબ્દ અર્થ જ એમ જણાવે છે કે આત્માની અતિ નદુઃ અને એ યથાર્થ ત્યારે જ નિવડે કે વિભાવદસા સર્વથા ત્યજ દઈ, માત્ર સ્વભાવરમણતામાં તથા હીનતા આવી હોય.

વાદવિવાદ, વાગ્કલહ અને સંઘર્ષ ચાલતો હતો. અને એ પ્રકારે એ બેઉ વિરોધી દળ થઈ ગયા હતા એમ જણાય છે. અંતમાં ચૈત્યવાસી સંપ્રદાય વિક્રમ સં. ૧૦૦૦ ની આસપાસ સમાપ્ત થઈ ગયો અને ખરતરગચ્છના સંસ્થાપક શ્રી જિનેશ્વરસૂરિને પોતાના અનુયાયીને માટે વિ. સં. ૧૦૮૦ માં વસ્તીવાસ રિથર કર્યો.

આવી પરિસ્થિતિના સિંદ્ધાલોકોને શ્રી હરિભદ્રસૂરિનો કાળ જૈન સાહિત્ય, જૈન સંસ્કૃતિ અને જૈન આચારક્ષેત્રમાં એક સંક્રાંતિકાળ કહી શકાય. આથી હરિભદ્રસૂરિનો આવિર્ભાવ જૈન ઇતિહાસમાં અત્યંત મહત્ત્વના સ્થાને છે તેથી તેમને જો ‘કલિકાળસુધર્મા’ કહેવામાં આવે તો તે યુક્તિમૂલક પ્રતીત થશે. આ સંક્ષેપમાં આચાર્યશ્રીની પૂર્વકાલીન અને તત્કાલીન સાહિત્યિક એવાં આચાર-વિષયક રિથિતિની રચૂલ રૂપરેખા છે. આગળ તેમનું જીવન અને તત્ત્વામાંસા, સાહિત્યરચના અને તત્ત્વભાવ અને નિષાંધ સંબંધિત અન્ય અંગો સંબંધમાં લખવાનો પ્રયાસ કરીશ. [આગળ]

આનંદપ્રપન્ન મહારાજ મુમુક્ષુ આત્માને શ્રી
ક્રોધાંસ પ્રશુની મૂર્તિ માથે એકચિત્ત કરી કહે છે કે—

એ તીર્થપતિ જ ખરા અધ્યાત્મી છે અને તેથી
અંતઃકર્ણના સર્વ બેદને જાણનારા, જાતે મુક્ત થયેલા
અને અન્યને મુક્ત કરવાની અઔકૃષ્ટ શક્તિ ધરા-
નારા છે. ‘તીનાણુ’ તારણાણુ’, ‘મુતાણુ’ મોઝા-
ગાણુ’ જેવા પદો તેમને જ શોભે છે. તેઓ જ મુમુક્ષુ
આત્મા અને મંસારી જીવની કરણી વચ્ચેનો તફા-
વત સ્પષ્ટતાથી જતાવી શકે ‘અધ્યાત્મ’ એ કોઈ
આડખર ધારણ કરવાની કે કોઈ મદાન તરવચિત્ત
હોય એવો ડોળ ધાવવાની વસ્તુ નથી સાગતીરે
સંખ્યાબધ બગલાઓને એ જાતનું ધ્યાન ધરતા
જોવાય, પણ તે કંઈ સાચું ધ્યાન નથી જ
એ પાછળ પાણીમાં રહેલ માછલાને ફસાવવાની
દલકટ મોનાદશા રહેલી હોય છે અને તેથી જ એ
બકટચિત્તિ તિરસ્કાર પામી છે. ખોટા યાને દબી
આત્માઓને ‘બગધ્યાત્મી’ની ઉપમા અપાય છે એનું
કારણ પણ એ જ છે સંસારવાળી જીવો કરતા પણ
જેમના જીવન ખૂરા હોય, કિંવા દીલા હોય, કેવળ
સ્વચ્છદ જ ડગલે પગલે દહિયોચર થતો હોય,
છિદ્રિયાની ચિકારદશા પર અકુશનું નામ ન હોય,
મનને મુખ ઉપજે તે કરવું જેવો મુદ્રાલેખ હોય અને
કેવળ નિશ્ચય નયને વળગી કે એનો અધૂરો અને
અણસમજો સડિયાર લાઇ ક્રિયા-કર્ણી પર ખભાતી
તાણ વાગી દીધું હોય તો એ ‘અધ્યાત્મ’ને નામે
પોપાઇ ગયેલ દબ યાને સ્વચ્છદ જ છે.

તેથી તો સ્તવનની ખીજ અને ત્રીજ કડીમાં
સંસારી અને મુનિ વચ્ચેનો બેદ દુઃકાળમાં સુદર
પ્રકારે મમજાયો છે. આ દશા એ શબ્દો—

સયલ મંસારી ઇન્દ્રિયરામી,
મુનિ ગુપ્ત આતમરામી રે;

મુખ્યપણે જે આતમરામી,
તે કેવળ નિઃકામી રે.

નિજ સ્વરૂપ જે કિરિયા માથે,
તેહ અધ્યાતમ લહિયે રે;

જે કિરિયા કરી અઉગતિ સાધે,
તે ન અધ્યાતમ કહિયે રે.

સંસારાસક્ત જીવો છિદ્રિયાના વિષયો : શબ્દ-
રૂપ-રસ-ગંધ અને સ્પર્શમાં રાગીભાવીને મુખ
માની બેઠા છે, પણ સિદ્ધાંતના અભ્યાસી મુનિને
એમાં તત્ત્વપુર મુખ નથી દેખાતું; કારણ કે આત્માના
મળ ગુણ જે જ્ઞાન વગેરે છે તે તેના ધ્યાનમાં છે
એટલે નિઃસ્વરૂપ યાને અત્મસ્વરૂપ નજરમાં રાખી
પ્રગતિ કરનાર સાધુ જ સાચો અધ્યાત્મી છે. બાકી
જે કંઈપણ કેવળ ચાગ ગતિનું ભ્રમણ જ વૃદ્ધિ
પામતું હોય ત્યાં અધ્યાત્મના દર્શન કરવાની આશા
રાખવી એ આકાશમાં કિલ્લા બાંધવા સમાન વ્યર્થ
છે. સવાસો ગાથાના મીમંષગિત્તના સ્તવનમાં
ઉપાધ્યાયજી મહારાજે ‘અધ્યાત્મી’ તરિકે ચરી
ખાનાગ આત્માઓની દીક ઝાટકણી કાઢી છે. એમાં
સંસારી કે ત્યાગી કોઈને નથી છોડ્યા. એટલે સુધી
લખી દીધું છે કે—

‘દોકડે કુટુંબ દાખવે, શું એ જગશૂળ રે’

આમ લખવામાં સૌ કોઈ સમજી શકે
છે કે દબ ને ખોટો આડખર ધરનાર અને મદાન
મયમી કે અધ્યાત્મી તરીકેનો ડોળ રાખનાર આત્મા-
ને ઉઠાડ પાડવા સિવાય એ પાછળ અન્ય કોઈ હેતુ
નથી જ. ખુદ આનંદપ્રપન્ન મહારાજ પણ અહીં
એ જ વાત કહે છે કે—‘જે પ્રાણી નિજ યાને સ્વ-
ચ્છદપરમણુ નથી કરતો ને કેવળ શુભ કર્મણીદાર
દેવ યા મનુષ્યની ગતિ ઉપાર્જન કરે છે અથવા તો
અશુભ કરણી કરી નગ્ન તથા તિર્થ ચ ગતિના અતિથિ
બને છે એ બંનેને સાધુપણમાં વર્તતા હોય છતા
વચક કંઈપણ યાને એક જાતની છેતરપોંડી કરે છે,
કારણ કે સંસારના ત્યાગ પાછળ-ભાગવતી દીલાના
સ્વીકાર પાછળ-મુખ્ય ધ્વનિ તો એ જ ગયેલો છે કે
આત્મમાક્ષાત્કાર કરી કાયમને માત્ર કર્મનામ્મએ
આ સમારંધણી જે ઇન્દ્રિય પિછાતી છે તેમાંથી
છટકરો મેળવવો વર્ષાઋતુમાં ખેડતો આશય પોતે
ક્ષેત્રમાં ને જાતના ખીયા વાગ્યા હોય તે જાતનો
પાક નિપજવવાનો હોય છે, છતાં એ માથે તૃણ

પલ્લીવાલ પ્રાંતમાં અમારો વિહાર અને તે સમાજનો ઉદ્ધાર.

અમે આજથી લગભગ આઠેક વર્ષ પૂર્વે આપ્રા તરફ આવેલા અને ત્યાંથી મથુરાજીના શ્વેતાંબર જૈન મંદિરની પ્રતિષ્ઠા માટે મથુરા ગયેલાં. પ્રતિષ્ઠાને બે ત્રણ દિવસ જ બાકી હતા ત્યારે યાદ આવ્યું કે ભરતપુરમાં આસવાલ જૈનોને તો અહીંની પ્રતિષ્ઠાના સમાચાર આપ્યા છે, પરંતુ પલ્લીવાલ અને શ્રીમાલ જૈનોને બળર નથી

આપ્યા. અમે એ જ વખતે ભરતપુરના પલ્લીવાલ શ્વેતાંબર જૈન મંદિરમાં અને શ્રીમાલોના શ્વેતાંબર જૈન મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠાના સમાચાર મોકલાવ્યા, અને બરાબર પ્રતિષ્ઠાના દિવસે જ ભરતપુરથી એક યા બે લોરી ભરીને પલ્લીવાલ અને શ્રીમાલ ભાઈઓ આવ્યા. તેમણે પ્રતિષ્ઠામાં ઉત્સાહ પૂર્વક ભાગ લીધો. સાથે જ અમને આગ્રહપૂર્વક

પેદા થાય છે એ કુદરતી હોય છે—એ માટે કંઈ ધરાદાપૂર્વક એણે પ્રયાસ સેવ્યો હોતો નથી જ તેમ જ્ઞાતી ભગવંત પ્રત્યેક આત્માને ઝાંડી પીટીને એ વાત કહે છે કે જે કંઈ કરણી કરે તેમાં ધ્યેય શુદ્ધ રાખો અને તે કેવલ આત્માનું મૂળસ્વરૂપ આજીવવાનું અર્થાત્ સાચા અધ્યાત્મી બનવાનું. માનવજીવન પામ્યાની લ્હાણુ એમાં સમાયેલી છે. એ વિના મોરાસીના ચક્રમાંથી અન્ય રીતે બચાવ નથી એ ધ્યેય પ્રતિ નજર રાખી શુદ્ધ ભાવે ક્રિયા કરો. આમ છતાં પૂર્વે કહી ગયા તેમ પાક સાથે ઘાસની ઉત્પત્તિ થવાની એ ન્યાયે સુક્તિ નજીક પહોંચતાં વચમાં દેવ કે માનવ ગતિના મુખો પ્રાપ્ત થવાના પણ એ ગતિના વિલ સોમાં આસક્ત બની ધર્મકરણીને અશુદ્ધ ન બનાવો. તમે એની લાલચમાં ન પડો. અધ્યાત્મના ચાર ભાંગા પાડતાં યોગિરાજ કહે છે કે—

(૧) નામ અધ્યાત્મમાં તેનો સમાવેશ થાય છે કે જે અધ્યાત્મ શબ્દનો અર્થમાત્ર જાણતો ન હોય છતાં અધ્યાત્મી શું એમ કહે?

(૨) સ્થાપના અધ્યાત્મ—અધ્યાત્મ સ્વરૂપનો અક્ષરવિન્યાસ આદિસ્વરૂપનો અર્થાત્ એ વસ્તુનું કોઈ જડ પદાર્થમાં આરોપણુ માત્ર.

(૩) દ્રવ્ય અધ્યાત્મ—રેચક, પુરક, કુંભક આદિ પ્રાણુયામના ભેદે બાહ્યવૃત્તિએ એવું ધ્યાન બતાવે કે જેને દેષી જનસમૂહ એવું માને કે આ રીતે અંતરવૃત્તિદ્વારા આત્માનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ થયું છે પરંતુ વસ્તુતઃ આત્મારામ સાવ ઘોરા હોય! અગાર મદક આચાર્ય નેવા જેમના ભાવ હોય.

(૪) લાઘ્ય અધ્યાત્મ—આત્મસુણોમાં રમણતા સહિત ક્રિયામાં અવર્તન જેવું થઈ રહ્યું હોય છે એટલે કે અંતર-બાહ્ય જીવનમાં જેની સમાનતા હોય છે એ આત્મા.

અને આગળની કડીમાં અધ્યાત્મને નિર્વિ-કલ્પપણુ આદરવા પર ભાર મૂકે છે. કેવળ ભાવથી અધ્યાત્મપણું ગ્રહણ કરવાની યત્ન કરતાં પ્રથમના ત્રણ ભાંગાને નકામા ગણાવી બાજુ પર રાખી દેવાની આજ્ઞા કરે છે. અંતમાં જે ચેતવણી આપે છે એ કહી પણ દૃષ્ટિ બદલ કરવા જેવી નથી. એ છેલ્લી લીટીમાં સર્વ સાર સમાયો છે.

અધ્યાત્મ જે વસ્તુ વિચારી, બીજા જાણ લખાતી રે; વસ્તુગતે જે વસ્તુ પ્રકાશે; આનંદધન મત વાસી રે.

વિનંતિ કરી ગયા કે ‘અમે પણ સ્વે, જૈન શ્રાવકો છીએ અને આપ અમને લાલ આપો, અમારા પ્રાતમા પધારો.’ અમે તે વખતે ‘જેવી ક્ષેત્રફરસના’ એવો જવાબ આપેલો. સાથે થોડી થોડી હા પણ પાડેલી પરંતુ યુ. પી.ની સખત ગરમીથી અમે બધા વિચારમાં પડી ગયા અને આખરે પક્ષીવાલ પ્રદેશમાં વિચરવાનું સુલતવી રાખી સીધા આગ્રા આવ્યા અને ચાતુર્માસ આગ્રામાં કર્યું.

આગ્રાનો ઇતિહાસ હું પહેલાં આ જ માસિકના અકોમાં આપી ગયો છું એટલે પિષ્ટપેષણ નહિ જ કરું. બાદમાં એ વર્ષે આગ્રાથી વિહાર કરી ભરતપુર ગયેલા અને તે વખતે પક્ષીવાલ અને શ્રીમાલ જૈનોને મળેલા. ઉપદેશ આપીને જૈન ધર્મ કેવો છે? તે બતાવેલું. તે વખતે કેટલાય શ્રીમાલ અને પક્ષીવાલ ભાઈઓ એવા મળેલા કે જેમણે સવેગી સાધુના પહેલવહેલાં જ દર્શન કરેલા. આપણા સાધુઓને જિદ્દગીમાં કઠી ભેયેલા નહિ. અમને પૂછ્યું કે ‘તમે કોણ છો?’

‘જૈન સાધુ’ અમે જવાબ આપ્યો.

‘તમે પક્ષીવાલા (હુદીયા) સાધુ તો નથી, ત્યારે યતિ (જતિ) છો શું?’ તેઓએ બીજો પ્રશ્ન કર્યો.

ઉત્તરમાં ‘ના અમે સ્વેતાંબર જૈન સાધુ છીએ’ એમ કહ્યું પરંતુ અમારી વાત તેમની સમજમાં ન આવી આખરે બધો ખુલાસો કર્યો કે અમે વાહનમાં ન બેસીએ, ન ઘેસો રાખીએ કે ન સ્ત્રીને અડીએ અમારે પાંચ મહાવ્રત પાળવાના હોય છે. હુદીયા સાધુઓ મંદિરમાં જઈને દર્શન ન કરે. દિનભર ગુપ્ત પર પટ્ટી બાંધી રાખે ત્યારે સ્વેતાંબર સાધુઓ મંદિરમાં જાય, દર્શન-ચૈત્યવદનાદિ કરે, અને સુહૃપતિ હાથમાં રાખે વગેરે વગેરે સમજાવ્યું ત્યારે તેઓ સમજ્યા કે આ સાધુ જુદી જાતના છે.

પછી તો તેમણે મંદિરજીમાં જીર્ણોધ્ધાર કરાવી આપવાની વિનંતિ કરી. સાથે જ સ્થાનકમાર્ગી સાધુઓ મંદિરજીમાં ઉતરે છે અને શુ કરે છે તે બધું સમજાવ્યું છેવટે મંદિરજીની અગાસીમાં સ્થાનકમાર્ગી સાધુ માટે બધાવેલ સ્થાનિક સ્થાન પણ બતાવ્યું અમે તેમને સમજાવીને એ સ્થાન ફર કરાવ્યું. આવું કરવાથી આશાતના થાય છે તે સમજાવ્યું. મંદિરોના જીર્ણોધ્ધારનું કાર્ય થશે વગેરે સમજાવ્યું.

બસ પક્ષીવાલ સમાજનો પ્રથમ પરિચય આવી રીતે થયેલો. બાદમાં તો વચમાં થોડાં વર્ષો વ્યતીત થઈ ગયાં અને શેઠ જવાહરલાલજી નાહટાજીએ અમારા કહેવાથી અને પ્રેરણાથી આ પ્રાંતમાં ધર્મપ્રચારનું કાર્ય નરી રાખ્યું. મંદિરોના જીર્ણોધ્ધાર માટે આર્થિક સહાયતા મળતી ગઈ અને કાર્ય શરૂ થયું. બાદમાં પક્ષીવાલ સ્વેતાંબર જૈન કેન્દ્રસ્ત્ર સ્થાપના પછી ભરાવરાવી. તેના ફલરૂપ હીડોનમાં સ્વેતાંબર જૈન બોર્ડીંગ પણ સ્થપાવી. પડિત ઇશ્વરલાલજી ન્યાયતીર્થ અને પડિત હીરાલાલજીને પણ એ પ્રાંતમાં ધર્મપ્રચાર માટે મોકલ્યા. કાર્ય સારી રીતે ચાલતું. સલાહ અને સૂચના ઉપદેશ અમે આપ્યા કરતા ત્યાં તો દિગંબર સમાજે પણ અમારું અનુકરણ કરવાની હિમ્મત લીડી. દિગંબર જૈન શાસ્ત્રાર્થસંઘે પેપરોમાં વિરોધ કરવા સાથે પોતાનું કાર્ય શરૂ કર્યું. અમે વિચાર્યું કે ભલે થોડી મહેનત તેઓ કરી લ્યે. અમે બીજા ક્ષેત્રમાં ઝપલાવ્યું અને મરેઠ જિલ્લામાં ધર્મપ્રચારનું કાર્ય આરંભ્યું. થોડા વર્ષો ત્યાં કાર્ય ચલાવ્યું અને હજી ચાલે જ છે. વચમાં અજમેરમાં પણ પક્ષીવાલ સમાજમાં ધર્મપ્રચાર કરી, લગભગ ૪૦ ઘરોને સ્વે. જૈન ધર્મમાં સ્થિર કરી એક મંદિરજી પણ સ્થાપિત કરાવ્યું, જેનું કાર્ય અધાવાધિ સુંદર રીતે ચાલી રહેલ છે. બાદમાં

મેરઠ અને મુજફ્ફરનગર જિલ્લામાં ધર્મપ્રચારનું કાર્ય કરી પુનઃ પલ્લીવાલ પ્રાંતમાં થયેલું કાર્ય જોવા અમે વિહાર શરૂ કર્યો.

પલ્લીવાલ સમાજ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન હતો એમાં તો લગારે સંદેહ નથી. તેમનાં વિધમાન મંદિરો, પર્યુષણા પર્વની અઢાઈની આરાધના, ભા. શુ. પત્ની માન્યતા અને પ્રાચીન શિલાલેખોના આધારે પણ નિઃસંદેહ સિદ્ધ થાય છે કે પલ્લીવાલ સમાજ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન હતો. યદ્યપિ છેલ્લાં સો વર્ષ લગભગથી એ સમાજમાં ધર્મસ્થિરતામાં કમી આવી છે પરંતુ એમાં તો શુદ્ધ સંવેગી સાધુઓના પરિચયનો અભાવ એ જ મુખ્ય કારણ છે. યદિ થોડાં વર્ષોનો લાગટ પરિચય થાય તો આખી પલ્લીવાલ સમાજ એક ધર્મમાં સ્થિર થઈ જાય તેમાં સંદેહ નથી, પરંતુ આ કાર્ય સહજ કે સરલ નથી. કષ્ટ-સહનપૂર્વક શાન્તિથી જ આ કાર્ય થઈ શકે તેમ છે.

જે પલ્લીવાલ જ્ઞાતિ એક પાર શ્વેતાંબર સમાજમાં મુખ્ય ગણાતી, જે પલ્લીવાલ ગચ્છના આચાર્યોએ અનેક ગ્રંથો બનાવ્યા છે, પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી છે તેમજ સિદ્ધાચલજીના એક પ્રાચીન શિલાલેખના આધારે મુપ્રસિદ્ધ દાનવીર, ધર્મવીર (દ્વાંનજ, સંઘપતિ પૂર્વાધર) પેઢક શાહ જેવા પલ્લીવાલ સમાજના યજ્ઞકતા સિતારા થઈ ગયા છે; કે જેમણે પલ્લીવાલ જ્ઞાતિનું જ નહિં કિન્તુ સમસ્ત જૈન ધર્માવલંબીઓમાં પોતાનું અજોડ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તે જ્ઞાતિ કેટલી ગૌરવવન્તી હશે તેનો વિચાર સુઝવાયકો સ્વયં કરી લ્યે. આવી ઈતિહાસપ્રસિદ્ધ જ્ઞાતિમાં સત્ય ધર્મનો પ્રચાર કરવો, તે જ્ઞાતિને સત્ય ધર્મમાં સ્થિર કરવા પ્રયત્ન કરવો એ દરેકે દરેક જૈનની ફરજ છે. આ ફરજ અદા કરવા ખાતર જ અમે આ પ્રાંતમાં કાર્ય શરૂ કર્યું હતું.

અમને પલ્લીવાલ જ્ઞાતિના શ્રાવકોનો પરિચય અજમેર, ભરતપુર પ્રાંત, અદવર પ્રાંત, વચપુર પ્રાંતમાં ઘણો થયો. કેટલાક શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક છે, કેટલાક સ્થાનકમાર્ગી અને દિગંબર છે. પરંતુ સ્થાનકમાર્ગી પલ્લીવાલો જિનમંદિર માને છે. તેઓ કહે છે અમે બંને ધર્મ પાળીએ છીએ. પર્યુષણની અઢાઈ ખીજ ભાદરવામાં જ કરે છે. તેઓ ભા. શુ. પૂજના દિવસને મુખ્ય સ્થાને માને છે.

ભા. શુ. પને દિવસે ઉપવાસ કરે છે. મંદિરજીમાં જઈ કલશાભિષેક ઉત્સવ કરે છે. નવવિહારિતા વધુ પાંચ વર્ષ સુધી ભા. શુ. પનો અવસ્ય ઉપવાસ કરે છે. મંદિરજીમાં કકડી, ફૂલ-ફૂલ-નૈવેદ્યાદિ ચઢાવે છે. જે પલ્લીવાલ ભાઈઓ પોતાને દિગંબરી મનાવે છે તેઓ પણ ઉપર્યુક્ત ક્રિયાઓ શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને પ્રેમથી આચરે છે. સ્થાનકમાર્ગી પલ્લીવાલો કે આર્થસમાજ પલ્લીવાલો પણ અઢાઈ (પર્યુષણની)ની આરાધના ઉપર્યુક્ત વિધિ પ્રમાણે કરે છે. દરેક પલ્લીવાલ ભા. શુ. ૪-પને માને છે અને બે ભાદરવા હોય ત્યારે ખીજ ભાદરવામાં શુ. ૪-પ ધર્મારાધન કરે છે. આ વિધિ તેમને શ્વે. મૂ. જૈન (સિદ્ધ કરવામાં પ્રમાણરૂપ છે, જેનાં એકાદ બે દષ્ટાન્તો અસ્થાને નહિં જ લેખાય.

(૧) અજમેરમાં કેટલાયે પલ્લીવાલ ભાઈઓ આર્થસમાજ હતા. તેઓ પોતાના જૈન ધર્મમાં આવ્યા પછી અમે તેમને પૂછ્યું કે પર્યુષણ (અઢાઈ) ક્યારે કરે છે? કારણ કે તે વળતે બે મંદિરના હતા. તેમણે કહ્યું અમે તો ખીજ મંદિરનામાં જ અઢાઈ કરીએ છીએ. બાકી આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કરીશું. બાદમાં તેમણે અમારી સાથે જ

જ સ્થાનકમાર્ગીઓ અરવ તિથિ માને કે કેટલાક પલ્લીવાલોમાં નથી. તેઓ કલ્પ તિથિ માને છે.

બીજા મહિનામાં જ પર્યુષણ પર્વારાધન કર્યું. આ વર્ષે જે ભાદરવા હતા આગ્રાના અને બીજા સ્થાનોના બધા પદ્મીવાલોએ બીજા ભાદરવામાં જ પર્યુષણ પર્વારાધન કર્યું હતું.

(૨) ગયે વર્ષે અમે દિલ્હીમાં ચાતુર્માસ હતા.

ત્યાં પદ્મીવાલોનાં ઘર ૨૫ થી ૩૦ છે. ત્યાંના દિગંબર ભાઇઓના પરિચયથી તેઓ દિગંબર ધર્મની ક્રિયાઓ કરે છે, પરંતુ ભા. શુ. પ. ની આરાધના તો સ્વેતાંબર વિધિ પ્રમાણે જ કરે છે અર્થાત્ ભા. શુ. પ. નો ઉપવાસ, સાવધ ક્રિયાઓનો ત્યાગ, મંદિરશ્રમમાં કલશાલિપેક, મંદિરશ્રમમાં પૂજન, ફલ-ફૂલ-નૈવેદ્યાદિ ચઢાવવા આદિ ક્રિયા કરતા હતા, પરંતુ ગયે વર્ષે ત્યાંના દિગંબર મંદિરના વ્યવસ્થાપકોએ કહ્યું કે ભા. શુ. પ. ને દિવસે મંદિરશ્રમમાં કાર્ય પણ ધર્મક્રિયા નહિં કરવા દઇએ. પરિણામે એ પદ્મીવાલો અમારી પાસે આવ્યા અને હુકીકત કહી. પદ્મીવાલોએ કહ્યું અમે બધા સ્વેતાંબરી જ છીએ, પરંતુ સંસર્ગ ન રહેવાથી અમે દિગંબરી ધર્મ પાળીએ છીએ આ મંદિરમાં અમે પૈસા પણ આપ્યા છે અને ભા. શુ. પ. અમે બરાબર પાળીએ છીએ, પરંતુ આ વર્ષે દિગંબર મંદિરના વ્યવસ્થાપકોએ અમને અમારી ધર્મક્રિયા કાંઈ પણ ન કરવા દીધી. આપ અમને નવું મંદિર બનાવી આપો. અમે કેટલાક કારણોને લીધે એમાં વધારે કિયામત રસ ન લીધો અને તેમને પોતાને જ મંદિર કરી લેવા સમજાવ્યા. તેઓ ઘરમંદિર જેવું કરાના વિચારમાં છે, પરંતુ એ પદ્મીવાલ આવકો દિ ધર્મની ક્રિયાઓ કરવા છતાં પોતાનું અસલી સ્વેતાંબરત્વ નથી જ ભૂંડ્યા. આ મિવાય બીજા દષ્ટાન્તો ઘણા છે પરંતુ અત્યારે તેને પ્રકાશમાં મૂકવાં ઉચિત નથી લાગતાં, ખુશી થવા જેવું છે કે પદ્મીવાલોમાં ગચ્છ-સેદ જેવું નથી. પોતાના પદ્મીવાલ ગચ્છની

આચરણ પ્રમાણે અને છેલ્લા જે ક્રેકામાં વિનય ગચ્છના યતિઓના પરિચયથી તેમની આચરણ પ્રમાણે બધા એક જ સરખા દિવસોમાં ધર્મારાધન કરે છે આટલા ઉપોદ્ધાત પછી હવે મૂળ વિષય ઉપર આવું છું

આગ્રા—

આગ્રામાં પદ્મીવાલોની વસ્તી ઠીક સંખ્યામાં છે આગ્રામાં અમને આ વર્ષે ઘણા પદ્મીવાલ ભાઇઓને પરિચય થયો. જેન ધર્મની ત્રણે શાખાઓને તેઓ માને છે. દેવ સ્વેતાંબર મૂર્તિ અને પૂજાવિધિ દિગંબર ધર્મ પ્રમાણે કરે છે. શુરુ તરીકે સ્થાનકમાર્ગી સાધુઓને માને છે. આગ્રામાં ધૂલીયાગજમાં પદ્મીવાલ મંદિરમાં સ્વેતાંબર મૂર્તિ હતી અત્યારે તે મૂર્તિ ત્યાંથી હટાવી દેવામાં આવી છે. આને આપસમાં અનેકય પણ ઘણું પ્રવર્તે છે

આગ્રામાં અમે ખાસ ઇરાદાપૂર્વક મૌન જ સેવ્યું હતું. જે પદ્મીવાલ ભાઇઓ આવતા ને તેઓ જે જે પ્રશ્ન પૂછતા, ચર્ચા કરતા તેના ઉત્તરો જરૂર આપતા. બાકી ઘણા પદ્મીવાલ ભાઇઓની વિનંતિ છતાંયે અમે સકારણ મૌન જ સેવ્યું.

આગ્રાથી ખાસ પદ્મીવાલમાં વિહાર કરીને જ આગળ વધવાની ભાવના હતી

આગ્રાથી ત્રીજી મુકામ રાયબા (રાયબાગ) આવ્યું. એક મહાદેવજીના મંદિરમાં અમે ઉતર્યા. અહીં આગ્રાના સુપ્રસિદ્ધ હુકીમ અને પદ્મીવાલ શુલજીરાલજી દર્શન નિમિત્તે આવ્યા હતા. તેમણે રાયબાના પદ્મીવાલોને સમાચાર આપ્યા અને અમારી પાસે આવ્યા. રાયબામાં પદ્મીવાલોનાં ઘર ફક્ત ૪ હતાં. ચાર ઘરમાં જે ઘર તો આર્યસમાજ હતા અને જે દિગંબર ક્રિયા કરતા, પરંતુ તેમના વિચારો પણ આર્યસમાજ

પરમાત્માનું અધિરાજ્ય

(સમ્યક્જ્ઞાનની કુંચી)

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૮૬ થી ચાલુ)

અનિષ્ટનું શાન્તિથી નિવારણ (કરવાનો ભાવ), સમભાવવૃત્તિ અને કલહથી પરાજ-મુખતા એ ત્રણે ગુણો પરમાત્માનાં અધિ-રાજ્યના વાંછુકે જીવનમાં વણી લેવા જોઈએ મનુષ્ય જડવાદથી ઓતપ્રોત થઈ ગયો હોય ત્યાં સુધી આ ગુણોનું મહત્ત્વ તેને સમજતું નથી. એ ગુણોના વિકાસથી મનુષ્યમાં અપ્રતિમ શક્તિ આવે છે

અજ્ઞાનને કારણે જ આત્માનું અધઃપતન થયા કહે છે આત્માનું સાહજિક અતુલ ગુણ નપુંમક જેવું રહે છે. સત્ય જ્ઞાનની પરિણતિ થતા આત્માની ખરી શક્તિઓ ખીલવા માંડે છે. નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી આત્માની શક્તિઓનો એવો અપૂર્વ વિકાસ થયા કરે છે કે એ શક્તિઓનો પ્રતિરોધ કરવો એ દુનિયાની કોઈ પણ શક્તિથી સર્વથા અશક્ય બને છે

મત્સ્ય જ્ઞાનવાળા આસ પુરુષોમાં હબ્દરો લોકોને અનેરી શ્રદ્ધા જાગે છે. તેમની આગળ પોતાની અનેક શંકાઓનું તેઓ નિવારણ કરે છે ગમે તે ભોગે અને ગમે તેટલી મુશ્કેલીઓ વેડીને પણ હજરો મનુષ્યો આસ-પુરુષોનો મસર્ગ કરે છે તેમના પગ્મ ભોધનો મહદંતરભાવે અમલ કર્યાથી, હબ્દરો આત્માઓનું મર્વોચ્ચ શ્રેય અવશ્ય થાય છે.

આધ્યાત્મિક નિયમો જ્ઞાન કે કથન માત્રથી ઉપયોગી નથી થતા આધ્યાત્મિક નિયમો આચરણથી જ ઉપયોગી થઈ શકે છે આધ્યા-

ત્મિક નિયમોના આચરણથી, આત્માની અનેક શક્તિઓનો અપૂર્વ વિકાસ થાય છે. કોઈ આધ્યાત્મિક નિયમનું જ્ઞાન થાય કે એ નિયમનું અનેક વાર રટણ કરવામાં આવે તેથી એક મનુષ્યને કશોયે ફાયદો થતો નથી. નિયમનાં આચરણથી જ મનુષ્યને લાભ થાય છે આચરણનો પ્રારભ થાય એટલે મનુષ્યમાં ઈષ્ટ પરિવર્તન જરૂર થવા માંડે છે. સતત ઉત્કંઠા અને શુભ ભાવથી નિયમનું પાલન થયા કરે તો પ્રાન્ને આત્માનો સંપૂર્ણ વિકાસ પણ મંલવે છે

આધ્યાત્મિક નિયમોનાં પાલનથી સર્વ પ્રકારના ભ્રમોનું નિવારણ થાય છે બીજાની કોઈ વસ્તુ અયોગ્ય રીતે લેવાની ઇચ્છા પણ થતી નથી ઇચ્છાશક્તિનું સાહજિક ગૌરવ અને ગળ વધે છે. આત્મા અને શરીરની એકતાની માન્યતારૂપ અજ્ઞાનથી મર્યાદિત અને પરત્ર બનેલી ઇચ્છાશક્તિ સ્વતંત્ર અને શક્તિશાલી બને છે. ઇચ્છાશક્તિની સ્વ-તંત્રતારૂપ ધર્મનું મહાન ધ્યેય સાધિત થાય છે.

આધ્યાત્મિક નિયમોથી ભૌતિક વિશ્વમાં પણ અદ્ભુત કાર્યો થાય છે. દરેક દુષ્ટ વિચાર-થી ભય અને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે ભય અને દુઃખ એ મનુષ્યને કેટલાં અનિષ્ટ છે તે આપણે જોયું છે. એ બંનેથી જીવનનું શોષણ થાય છે. ભય અને દુઃખથી શારીરિક અને માનસિક દૃષ્ટિએ અનેક અનિષ્ટ પરિણામો

આવે છે. ભય અને દુઃખભાવ (ચિંતા) એ શરીરમાં વિષરૂપ છે એમ પશ્ચિમના કેટલાક મહાન્ તખીઓ અને વૈજ્ઞાનિકો હવે માનવા લાગ્યા છે. ભય અને દુઃખથી એવા વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે જેનું નિવારણ કષ્ટસાધ્ય અને છે. રક્તવાહિનીઓનો ચિંતાથી જ ક્ષય પરિણમે છે. કુવિચારોથી કુરૂપતા પ્રાપ્ત થાય છે. મહાન્ પુરુષો કુવિચારોથી પર રહેવાનો સદૈવ યોધ આપે છે એનું રહસ્ય એ છે કે કુવિચારોથી મનુષ્યનું સર્વથા નિકંદન થાય છે. કુવિચારોની છાપ મનુષ્યનાં સુખ, ચક્ષુ આદિ ઉપર કેઈ ને કેઈ રીતે જરૂર પડે છે. મનુષ્યના કુવિચારો કેઈ ને કેઈ રીતે વહેલા-મોઝા પ્રત્યક્ષ થાય છે. કુવિચારોથી આત્માનું ચોર અધઃપતન થતું હોવાથી, કુવિચારો સર્વદા પરિહાર્ય છે. કુવિચારો અવશ્ય અનિષ્ટ ફલદાયી હોવાથી સર્વથા તિલાંજલીને પાત્ર છે.

આજના અંધ ભૌતિકવાદના જમાનામાં, આત્મજ્ઞાન જેવી સર્વથી મહત્વની વસ્તુની ઉપેક્ષા થયાથી, જનતાનું સર્વ રીતે અધઃપતન થયું છે. શરીર આદિ ભૌતિક વસ્તુઓને જ પ્રાધાન્ય અપાય થી, આત્મજ્ઞાન સાવ વિસારે પડ્યું છે. લોકો શરીરનાં જ સુખ અને શરીરની જ સગવડનો વિચાર કરે છે. આત્માનાં અનેરં સુખનો ભાગ્યે જ કેઈને વિચાર થાય છે. આત્મારૂપી લોકતાને ભૂલી જઈ, છવતા શરીરને લોકતા માની ખેડે છે. શરીરલોકતા કેવી રીતે હોઈ શકે? જો શરીર લોકતા જ હોય તો મૃત્યુ બાદ શરીરને સુખ-દુઃખનો અનુભવ જરૂર થાય, પણ વસ્તુતઃ તેમ કદાપિ નથી થતું. આથી શરીર લોકતા છે એ માન્યતા સ્વયમેવ અસત્ય હરે

છે. કેઈ શરીરને મૃત્યુ બાદ સુંદર આસનો કે સુંદર વસ્ત્રોની ઈચ્છા નથી થતી. તાત્પર્ય એ છે કે-આત્મા જ સુખ-દુઃખનો ભોક્તા છે, આત્મા જ ઈષ્ટ-અનિષ્ટનો કર્તા અને ભોક્તા છે. આથી જ કેઈ સ્ત્રી પ્રત્યે વિકારી દૃષ્ટિથી જોવામાં લગભગ દુરાચાર જેવું જ પાપ થાય છે. વિકારી દૃષ્ટિથી અનિષ્ટ આદિ લેનોનો આવિર્ભાવ જરૂર થાય છે. એ આદો-લનો પાપરૂપ છે. અત્યંત પવિત્ર વિચારો વિના, વિકાર કે દુરાચારનાં પાપી આદોલનોનું નિવારણ નથી થતું.

મનુષ્ય શરીરથી દુરાચાર કરે તો તેના પાપમાં એક પાપનો વધારો થાય છે. દરેક સુવિચાર કે કુવિચાર, દરેક સુકૃત્ય કે કુકૃત્ય માટે મનુષ્યને લાભ કે શિક્ષા અવશ્ય થાય છે. સુવિચાર કે સુકૃત્યથી પુણ્ય અને કુવિચાર કે કુકૃત્યથી પાપની નિષ્પત્તિ જરૂર થાય છે. પુણ્ય કે પાપનાં ફળ આ લોકમાં કે પરલોકમાં અવશ્ય ભોગવવાં પડે છે. આ પ્રમાણે મનુષ્ય વાવે તેનું લાણે છે. પુણ્ય કરે તો સુસ્થિતિ, ભુદ્ધિ, બળ આદિ પ્રાપ્ત થાય છે. પાપથી હર્દશા, દોર્બલ્ય આદિ પરિણમે છે. પાપની શિક્ષા ખરેખર મૃત્યુરૂપ છે એમ કહી શકાય.

ઈચ્છાઓનો પરિત્યાગ (સંન્યાસ) એ પર-માત્માનાં અધિરાજ્યની પ્રાપ્તિનો એક જ માર્ગ

૨. “ પાપી મનુષ્ય પોતાનાં કાર્યોથી સંલગ્ન માં પડે છે. તેનાં વિવિધ કાર્યોથી અતીતિમાં વધારો જ થાય છે. ” આચાર્ય સૂત્ર.

“ પાપી કૃત્યોથી શરીરને નુકસાન થાય છે. ” એમ ઉપદેશિત કથનના સંબંધમાં રીક્ષ કરનાં રીક્ષકારે સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે.

છે. ઇચ્છાના પરિત્યાગથી આત્માનું સાહજિક સત્ય સુખ ઝળકી રહે છે. ભગવાન મહાવીર સુદ્ધા જૈનોના સર્વ તીર્થ કરે, પ્રભુ ઇષ્ટિ, પય-ગમ્મર મુસા આદિ જગતના મહાપુરુષોએ ઇચ્છાઓ અને લાલસાઓના પરિત્યાગને જ મહત્ત્વ આપ્યું છે આધુનિક વિજ્ઞાન અનેક અન્વેષણોથી ઇચ્છાના પરિત્યાગનાં મહત્ત્વનો જ સત્ત્વર આવિષ્કાર કરશે એવાં સ્પષ્ટ ચિહ્નો લાગે છે. ઇચ્છાના પરિત્યાગનું મહત્ત્વ જનતા-ને ગરેબર રીતે સમજતાં, હુનિયામાંથી પાપ બહુ ઓછું થશે, જગત સ્વર્ગમય બનશે, જગતમાં પ્રભુતાનાં પુણ્ય પગલાં મંડાશે, વિશ્વમાં પરમાત્માનું અધિરાત્મ્ય થશે.

આત્માનાં સચ્ચિદાનદ સ્વરૂપના આવિ-ષ્કારમાં ચિત્તની ચચલતા એક મહાન્ વિઘ્ન-રૂપ થઈ પડે છે આથી ચિત્તની ચચલતાનું નિવારણ થાય તે માટે મહાપુરુષોએ કેટલાએક ઉપયુક્ત નિયમો યોજ્યા છે ચિત્તની ચચ-લતા દૂર કરવા માટે અને ચિત્તની શક્તિની પ્રાપ્તિ અર્થે ચિત્તની કોઈ વિશિષ્ટ વિષય ઉપર એકાગ્રતા કરવી જોઈએ એવો મહાપુરુ-ષોનો પરમ યોગ છે

સૂર્યનો કિરણો છિન્નભિન્ન હોય ત્યાંમુખી તેમાંથી યથેદ ઉજ્જ્વળતા પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી એ કિરણો અમુક સ્થાન ઉપર સંયુક્ત થતા તેમાંથી યથેદ ઉજ્જ્વળતાની પ્રાપ્તિ થાય છે. ચિત્ત-શક્તિનું પણ તેમજ સમજવું. ચિત્તશક્તિ અનેક રીતે છિન્નભિન્ન થઈ હોય ત્યાંમુખી તે કોઈ રીતે ભાગ્યેજ પરિણામકારી નીવડે છે. એ જ ચિત્તશક્તિ એક જ વસ્તુ ઉપર કેન્દ્રિત કરતાં તે અર્પૂર્વ શક્તિશાલી અને ફલદાયી જરૂર નીવડે છે હુનિયામાં મર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન એકાગ્રતાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. દરેક સુકાર્યો

પણ એકાગ્ર વૃત્તિથી જ થઈ શકે છે. એકાગ્રતા વિના કોઈ મહાકાર્ય થઈ શકતું નથી એકા-ગ્રતા વિના ણધુ માવ નિરર્થક નીવડે છે. એકાગ્રતા વિના કાર્યસિદ્ધિ માટે ગમે તેટલા પ્રયત્નો પ્રાય નકામા બન્ય છે. એકા-ગ્રતા યુક્ત કાર્યનું પરિણામ એકાગ્રતા વિના કરેલ કાર્ય કરતાં અનેકગણુ ફલદાયી થાય છે. એકાગ્રતા યુક્ત યોગથી જીવનમાં અનેક પરિવર્તન થાય છે. દા ત. પાપના નિવેધ યુક્ત પરમ યોગના વિચારોથી, મનુષ્યને પાપનાં શક્ય દુષ્પરિણામોનો અવબોધ થાય છે અને એ રીતે એનું જ્ઞાનપૂર્ણ વધી જાય છે. આત્મપુરુષો અને સામાન્ય મનુષ્યોમાં એકાગ્રતાની દૃષ્ટિએ મહાન્ ભેદ રહેલા છે. આપું યોગશાસ્ત્ર એકાગ્રતાના મહત્ત્વ ઉપર રચાયેલું છે માંસારિક કાર્યોમાં દૃષ્ટિ પરિણામની સિદ્ધિ અર્થે, એકાગ્રતાની જરૂર હોય તે આત્માનાં સૂક્ષ્મ ણજોને યથાચોચ રીતે પ્રવર્તમાન કરવાને એકાગ્રતાની આવશ્યકતા સવિશેષ હોય એ સ્પષ્ટ છે.

મહાપુરુષોએ આત્માની ઉન્નતિ અર્થે એકાગ્રતાની મુક્ત કઠે પ્રશસા કરી છે. સર્વત્ર એકાગ્રતાનાં જ શુભગાન ગાયાં છે ભગવદ્ ગીતામાં એકાગ્રવૃત્તિનું બહુ જ સુદર નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. એકાગ્રતાનું મહત્ત્વ સમજાવતા ગીતામાં કહ્યું છે કે.—

“ નિશ્ચયયુક્ત બુદ્ધિ જ એકાગ્ર રહે છે. અનિશ્ચયી મનુષ્યોના વિચાર ભિન્ન ભિન્ન હોય છે ” ૨-૪

“ અચલ ચિત્તથી ધ્યાનમાં મગ્ન થતાં તેને યોગની પ્રાપ્તિ થશે ” ૨-૫૩

“ સમભાવી મનુષ્યો આ લોકમાં પણ મર્વ વસ્તુ ઉપર વિજય મેળવે છે. ” ૫-૧૬.

પરમાત્માનાં અધિરાત્મ્યમાં જ મગ્ન રહેતા મનુષ્યોને ભૌતિક સુખ સગવડોની ઉપેક્ષા જ રહે છે. કેઈ પણ પ્રકારનો ટોળ, દેખાવ કે ટાપટીય તેમને જરાયે રુચતાં નથી સંસારની ક્ષુદ્ર ઉપાધિઓથી તેમનું ચિત્ત સદૈવ પર રહે છે. ઈહલૌકિક આધિ ઉપાધિઓથી જીવનનાં કેઈ પણ પ્રકારનાં ગૌરવમાં લેશ પણ વધારો નથી થતો એવા દૃઢ વિશ્વાસપૂર્વક તેઓ પરમાત્માનાં જ જ્ઞાનમાં અહર્નિશ મસ્ત રહે છે. સંસારી જન્મજોથી આત્માનું સાહજિક ગૌરવ ભલદુ ઘટે છે એવા નિશ્ચયપૂર્વક વિનાશકારી જન્મજોથી સર્વદા મુક્ત રહે છે.

આધ્યાત્મિકતાના વાંચ્છકે જીવનમાં વિશેષમાં વિશેષ ત્યાગ કરે છે. અપૂર્વ ત્યાગ એ તેમની વિશિષ્ટતા છે. પરમાત્માનો ભક્ત પરમાત્માનો જ પૂજારી હોઈ દ્રવ્ય આદિને પૂજારી ન હોઈ શકે. કેઈ મનુષ્ય પરમાત્મા અને દ્રવ્ય બન્નેની એક જ સમયે ભક્તિ કરી શકે એવું વસ્તુતઃ કદાપિ બને જ નહિ. પરમાત્મા અને દ્રવ્ય બન્ને પ્રત્યે સમકાલીન પ્રેમ સર્વથા અશક્ય જ છે. અધ્યાત્મી પુરુષો એવાં દ્રવ્યનો સંચય કરે છે જેનો નાશ ન થાય કે જેનું કેઈ રીતે હરણ પણ ન થઈ શકે. અધ્યાત્મીઓનું દ્રવ્ય કેઈ રીતે વણ-સતું પણ નથી. ખરા અધ્યાત્મી પુરુષોને સંસારી દ્રવ્યની પરવા બહુ જ ઓછી હોય છે.

સંસારનાં દ્રવ્યની અપેક્ષાએ, આધ્યાત્મિક દ્રવ્ય તેમને અનંતગણું મૂલ્યવંત લાગે છે. ખેતરમાં ખબ્બનો પ્રાપ્ત થતાં કેઈ લાડુલી ખેરૂત ખીજી બધી વસ્તુઓને જવા દઈને, સૌથી પહેલાં ખેતર ખરીદ કરે છે. ગવેરી ઓછી કિંમતના નાના હીરાઓનો વિક્રય કરીને મોટો હીરો ખરીદે છે તે જ પ્રમાણે આત્મસુખનો વાંચ્છક ખરો અધ્યાત્મવાદી મનુષ્ય સંસારની ક્ષુદ્ર વસ્તુઓને જતી કરે છે અને મહામૂલ્ય આધ્યાત્મિક દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે. લોભવૃત્તિનો સર્વથા પરિત્યાગ કરી, ખરેખરા ઉદારચરિત બની આવતા ભવનું ભાતું બાંધે છે. ખરો સેવક-ભાવ બંધૂત થવાથી કેઈ પણ પ્રકારનો અહંભાવ કે મોટાઈ અધ્યાત્મી પુરુષોમાં રહેતાં જ નથી. સંપૂર્ણ ત્યાગવૃત્તિથી પરમાત્માનાં અધિરાત્મ્યનું અનંત સુખ મેળવ્યા જ કરે છે. તેમની ઉદારતા, પ્રાર્થના આદિ સર્વથા મૌનપણે જ આદ્ય કરે છે. કેઈ પણ પ્રકારનાં સુકાર્યમાં તેઓ લેશ પણ ફાંભતું સેવન નથી કરતા. સર્વ કાર્યો નિઃસ્પૃહભાવથી જ કરે છે. નિઃસ્પૃહ-વૃત્તિથી અધ્યાત્મવાદીઓને આત્માના અંતરા આનંદનો અહર્નિશ અનુભવ થયા કરે છે. નિઃસ્પૃહવૃત્તિએ પરમાત્માનાં અધિરાત્મ્યમાં મસ્ત રહેતા મનુષ્યોને આ લોક પણ સ્વર્ગ સમ બની રહે છે.* (આહુ)

કર્તવ્ય મી માં સા

વ્યાપક તેમજ સર્વત્ર વહેવારના વપરાશને લઈને કર્તવ્ય શબ્દ સર્વથા વિચારણીય છે. ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ-એ ચાર પુરુષાર્થના મોક્ષ ને પ્રમુખ પુરુષાર્થ છે, તેથી ધર્મ, અર્થ, કામના કર્તવ્યનો જોડેલો વહેવાર હોવો જોઈએ તે ઉપર ટૂંકામાં વિચાર કરીને પછી મોક્ષ ઉપર વિસ્તારથી વિચાર કરવામાં આવશે કર્તવ્ય સ્થિતિ થતા મનુષ્ય જીવનનું અર્ધું લક્ષ્ય સ્થિત થઈ જાય છે. આ લેખનો ઉદ્દેશ મનુષ્ય જીવનના મુખ્ય લક્ષ્ય તત્ત્વ વાચકોના ચિત્તને લઈ જવું તે છે, તેથી વાચકો આ લેખથી પોતાનું લક્ષ્ય સ્થિત કરી શકશે એવી આશા છે.

રાજનીતિ, ધર્મનીતિ, સમાજનીતિ, અર્થનીતિ અને મોક્ષધર્મ મનુષ્ય માટે જાણવા જોઈએ જોએ સસારમાં રહેવા છત્તે છે તેઓને તેની ઉપેક્ષા કરવી પોસાય નહિ રાજનીતિ અને સમાજનીતિ ઉદ્ધ-ધન કરવાથી રાજ અથવા સમાજથી દગાનું પડે છે, તેથી મનુષ્ય રાજદંડ અને સમાજદંડના ભયથી એવું કશું કામ નથી કરતો કે જે ગજ અને સમાજથી વિરોધ હોય, પરંતુ એવું નામ કર્તવ્ય નથી શિક્ષકે બાળાવનું, વિદ્યાર્થીએ બાળુવું, પુરુષાએ પૈસા કમાવા, સ્ત્રીએ શુદ્ધકામ કરવું, વધીએ વાદી પ્રતિવાદીના પક્ષનું સમર્થન કરવું, દાકતર યા વૈદ્ય રોગીની ચિકિત્સા કરવી, અને નોકરે શેઠની સેવા કરવી-એ કર્તવ્ય છે એ વાત કોઈને સીખવવી પડતી નથી સૌ પોતપોતાના સ્વાર્થ ખાતર કર્તવ્યનું ધ્યાનશક્તિ પાલન કરવા છત્તે છે અને ન કરવાથી તેનું ફળ પણ તેઓને મુન્ત ને મળી જાય છે. ઉપર્યુક્ત કર્તવ્ય સ્વાર્થને આધીન હોવાને લઈને અર્થદેશી ખીંગ પુરુષાર્થની અદર આવી જાય છે. હિંદુશાસ્ત્ર અનુસાર સધળા કર્મો મોક્ષમા સહા-

યકારક માનવામાં આવે છે, તેથી ધર્મશાસ્ત્રમાં અર્થ અને કામના વિષયોનો પણ સન્નિવેશ દેખાય છે. સંસારી મનુષ્ય કદાચ રીતે મોક્ષની તરફ આગળ વધી શકે છે તેની વ્યવસ્થા શાસ્ત્રકારોએ કરી છે. આપણે કર્તવ્યની ન્યૂનાધિકતા ઉપર વિચાર કરીએ ત્યાંજુ જોઈએ એક વિદ્યાર્થીને માટે જી એ ની પત્રીલા આપવી એ કર્તવ્ય છે પરંતુ મરવા પડેલા પિતાના દર્શનાર્થે જવું તે એનાથી વધારે કર્તવ્ય છે કે નહિ એ વાતની મીમાસા કરવી જોઈએ. એ મીમાસા આપણી ઉપર ને અવલગિત છે. અંગ્રેજીના Duty નામના ગ્રંથમાં કર્તવ્યની વિસ્તારથી આલોચના કરવામાં આવી છે આપણા પ્રાચીન નિદાનોએ પણ અનેક ગ્રંથો અને લેખોમાં કર્તવ્યની વ્યાખ્યા કરી છે એટલા માટે એ વિષય ઉપર વધારે લખવાની આવશ્યકતા નથી.

મનુષ્યના જીવનમાં એક એવો સમય આવે છે કે જ્યારે મસારના કર્તવ્યોમાં પશ્ચાત્તે વૈષ્ણુ તેને સારું નથી લાગતું પરલોકની ચિંતા આ સસારી ક્ષણિક સુખો છોડીને તેને પરલોક માટે યત્ન કરવાની પ્રેરણા કરે છે. જ્યારે મનુષ્ય જુએ છે કે મસારના સર્વ કર્તવ્ય પ્રપચરણ છે અને તેનું પાલન આપણને જન્મ મૃત્યુના ચક્રરમણથી છૂટવાને જરા પણ મદદ નથી કરતું ત્યારે પરલોકની ચિંતા તેને જીજ્ઞ કર્તવ્ય સ્થિતિ પડવા માટે જાણ્ય કરે છે હોપદરિ થયા વિના કોઈ પણ માણસ પોતાની સ્વાભાવિક પ્રતિભાના ત્યાગ કરી શકતો નથી. વિચારદ્વારા જ્યારે તે સમજે છે કે હિંત માટે યત્ન કરવા જતા વિપરીત ફળ મળે છે, મુખની આશા દુઃખરૂપ ફળ લઈને માખી આવે છે ત્યારે તે કેવળ સમારના કામોમાં ને મગ્ન રહી શકતો નથી.

સાધારણ બુદ્ધિદારા જીવનનું કર્તવ્ય સ્થિર કરવું થયું કહીને છે. એવું જોવામાં આવે છે કે મહાન બુદ્ધિમાન પુરુષ પણ દશ વર્ષ પહેલાં પોતાની તીવ્ર બુદ્ધિની મદદથી જે વાતને કર્તવ્ય માનતો હોય છે તે જ વાતને દશ વર્ષ પછી અ-કર્તવ્ય માનીને ત્યજ દે છે. નોકરી કરવી એ કર્તવ્ય છે કે વ્યાપાર કરવો એ કર્તવ્ય છે એ વિષયમાં તો કર્મકેશન અથવા વિષયનિપુણ પુરુષ તમને મદદ કરી શકે છે, પરંતુ ભગવાનની પૂજા કરવી એ કર્તવ્ય છે કે નહિ? સ્વર્ગ, નર્ક અથવા પાપ, પુન્ય છે કે નહિ? અથવા મુક્તિ હોઈ શકે કે નહિ? એ વિષયમાં તે લોકો કાંઈ પણ સલાહ આપી શકતા નથી, અને જે કેાઈ અનધિકારી યત્ન કરવા માગે છે અને તે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ વાત હોય છે તો શાસ્ત્ર તેમજ યુક્તિનિપુણ પુરુષની સમક્ષ તેને નીચું જોવું પડે છે. ધર્મ તથા મોક્ષના સંબંધમાં શાસ્ત્ર એક માત્ર પ્રમાણ છે, તેથી કહ્યું છે કે:-

તસ્માચ્છાસ્ત્વં પ્રમાણં તે કાર્યકાર્યવ્યવસ્થિતૌ ।

જાત્વા શાસ્ત્રવિધાનોક્તં કર્મ કર્તુમિહાર્હસિ ॥

શું કરવું જોઈએ અને શું ન કરવું જોઈએ એનો નિર્ણય શાસ્ત્ર પ્રમાણે કરવો પડશે. જે શાસ્ત્ર સંમત છે તે જ કર્તવ્ય છે, અને જે અશાસ્ત્રીય છે તે ઇન્દ્રિયોને પ્રીતિકર હોય તો પણ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. મનુષ્યની સાધારણ બુદ્ધિ અતીન્દ્રિય વિષયોની મીમાંસા નથી કરી શકતી. શાસ્ત્રો અતીન્દ્રિય વિષયોના દ્રષ્ટા યોગી, તપસ્વી અને ત્રિકાળજ મહા-પુરુષોદ્વારા રચાયેલા હોય છે તેથી તેની અંદર સાધારણ મનુષ્યોની માફક ભૂલ નથી રહી શકતી એટલા માટે શાસ્ત્ર અને શુરવાકચની સાથે જ્યાંસુધી આપણા વિચારો મળતા હોય ત્યાંસુધી તેને સત્ય માનીને તદનુસાર ચાલવું જોઈએ. આપણા વિચારો શરૂઆતમાં અસંગત લાગવાથી જ મહાપુરુષો સિદ્ધાંતને અમિત માનવો તે કેવળ ગાંડપણ છે તેથી સૂતેલા જીવને જગાડવા માટે મોટેથી કહેવામાં આવ્યું છે કે-

उत्तिष्ठत जाग्रत प्राप्य वरान्निबोधत ।

क्षुरस्य धारा निशिता दुरत्यया ।

दुर्गे पथस्तत्कवयो वदन्ति ॥

દુર્વિજ્ઞેય, અતીન્દ્રિય વિષયનું જ્ઞાન સદૃશરૂપા હિપ-દેશ વગર અતિ બુદ્ધિમાન પુરુષને પણ ઘષ્ટ શકતું નથી તેથી જ્યાં શાસ્ત્રની સાથે આપણા મતનો વિરોધ હોય ત્યાં આપણી ભૂલ માનવી જોઈએ. સૌનું કર્તવ્ય એક સરખું નથી હોતું. ભોજન, તેમજ ભજન પણ સૌને માટે એક નથી હોઈ શકતું. સૌની જુદી જુદી વ્યવસ્થા હોય છે. બાળપણમાં પ્રજ્ઞાના મંદિરમાં તથા પિતા માતા વિગેરેને પ્રણામ કરવામાં શીખવવામાં આવે છે. અહિંથી સનાતનધર્મનો કહો શરૂ થાય છે. શાસ્ત્ર અને વાક્યમાં વિશ્વાસ એવું નામ શ્રદ્ધા છે. શ્રદ્ધા ધર્મનું મૂળ છે. શ્રદ્ધાવાન પુરુષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અશ્રદ્ધાવાન પુરુષ પાંડિત્યનો અભિ-માની હોવા છતાં પણ ધર્મના ગૂઢ સ્મરણને બંધી શકતો નથી.

માનવધર્મ

સત્ય, દયા, તપ, શૌચ, તિતિક્ષા, સત્ય અસત્યનો વિચાર, શમ, દમ, અહિંસા, બ્રહ્મચર્ય, ત્યાગ, સ્વા-ધ્યાય, સરક્ષતા, સંતોષ, સમર્થશક્તિ, વ્યકત મેષ્ટા-ઓનો ત્યાગ, નિંદાત્યાગ, મનનશીલતા, આત્મ-ચિંતન, દાન, જીવમાત્રમાં આત્મબુદ્ધિ, ભગવાનનો નામનું શ્રવણ, કીર્તિસ્મરણ-પાદસેવન, પૂજન, પ્રણામ, હારિભાવ, સખ્યભાવ અને આત્મ-સમર્પણ એ માનવધર્મ છે. મનુષ્ય માત્રે આ ત્રીસ લક્ષણવાળા ધર્મનું સર્વદા પાલન કરવું જોઈએ.

વર્ણધર્મ

યજ્ઞ, અધ્યયન અને દાન એ દિવ જાતિનો ધર્મ મનાયેલો છે. બ્રાહ્મણ સિવાય બીજાને દાન લેવાનો અને શીખવવાનો અધિકાર નથી. પ્રજાપાલન ને કરવસુત્ર એ રાજાનો વિશેષ ધર્મ છે. વ્યવસાય કરવો એ વૈશ્યનો વિશેષ ધર્મ છે અને ત્રણે વર્ણોની સેવા કરવી એ શૂદ્રનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે. શમ, દમ,

પ્રવાહના પ્રશ્નો

પ્રતિભાજી બાળી ગઈ—

તેજ ગદેશના બીજવાડ પામેના બીખાવર પામેના એક રથજેથી ખેતરમાંથી આવથી અઢી વર્ષ પૂર્વે જે જિનપ્રતિભાજી ગણી આવી હતી

પ્રતિભા પ્રાચીન અને પ્રતિભાશાળી હોવાથી એ પ્રદેશની જન જૈનેતર જનતાનો પ્રતિભાજી બેવા માટે સારો દરોડો રહ્યો.

તપ, યાચ, સતોપ, દામા, સરતતા, જ્ઞાન, દયા, પ્રભુ-ભક્તિ અને સત્ય એ લલણો એ આહાણુમા હોવા જોઈ મે. શરતા, શક્તિ, વૃત્તિ, તેજ, ત્યાગ, જિતે-દ્રિયતા, દામા, અહાણુતા, પ્રસન્નતા અને જીવોની રક્ષા કરવી એ દાનિયોમા હોવા જોઈએ. ભક્તિ, આગ્નિકતા, ઉત્તેજ અને દક્ષતા વેસ્થોમા હોવા જોઈએ તથા નમ્રતા, યાચસેવાપરાયણતા, અસ્તેય, સત્ય અને ગોઆહાણુની રતા એ ગુણુ શરમા હોવા જોઈએ

પાતિવ્રતધર્મ

પતિની એવા કરવી અને તેની આજ્ઞાનુ પાનન કરવું, પતિના કુટુંબીઓનુ બરણુપોષણુ કરવુ, ટૂટ નિયમ કરવા, ૧૨ બદાર સાધુસુધ રાખવુ, પોતાના શરીરને પતિની આજ્ઞાનુસાર વસ્ત્રાન કા-રથી નિર્મળ રાખવુ, વિનયી અને જીતેન્દ્રિય થવુ, સત્ય, પ્રિય અને પ્રેમગુક્ત વચન બોનવુ, સત્યનુ પાલન કરવુ, ધર્મપાલણુતા અને શુદ્ધચારિણી બનીને ઇશ્વરુદ્ધિથી પતિની સેવા કરવી-એ સ્ત્રી-વ્રતિનો ધર્મ છે જે સ્ત્રી આ ધર્મનુ પાવન કરે છે તે લક્ષ્મીની માધક પતિશોકમા પતિની સાથે નિવાસ કરે છે પોતપોતાના સ્વભાવાનુ-સાર ધર્મનુ પાલન કરવાથી આ લોક તેમજ પર-લોકમા સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સ્વાભાવિક ધર્મનો પશ્ચિમ કેન્દ્રવાથી ગતુય ક્રમે કરીને પશુત્વમા પશ્ચિમ થાય છે

—[ચાણુ]

પ્રતિભાજીનો કળને મેળવવા માટે એ બાણુના સઘે પોતાથી શક્ય તેટલો પ્રયાસ કર્યો પણ પ્રતિ-ભાજીનો કળને ન મળ્યો.

ખેતરના માલીકાએ, જેઓ બે ભાઈ હતા, ખેતરમા જ એક છાપર બાધી ત્યા પ્રતિભાજી પધ-રાવ્યા, અને સમય જતા તો જન કે જૈનેતર સૌને માટે આ એક નાના સરખા તીર્થધામ જેવું બની ગયુ. તેના પ્રમાણુમા બંને ભાઈઓને આવક પણ સારી રહી.

ખાસ મહેનત વિના આમ વધતી જતી આમ-દાનીથી બંને ભાઈઓના હૃદયમા લોભ થયો અને એકના જ હાથમા આ આવક રહે તો સારુ એવી કોઈ ભાવનાથી ખેતર વહેચી લેવાની તકરાર બંને ભાઈઓ વચ્ચે શરૂ થઈ.

તકરારનો મુખ્ય પ્રશ્ન, આવક વધારનાર નવા મંદિરનો હતો.

બંને જણાને તેનો મોઢ હતો.

પરંપર સમાધાનીનો માર્ગ કોઈ રોધી ન શક્યું.

પશ્ચિમાએ એક ભાઈએ એક દૂર પગલું આગળ વધીને પેતા મંદિરને જ સળગાવી મૂક્યું.

જેતમેતામા આગ બંને પ્રતિભાજીને રપડી અને અગ્નિના જ્વેરથી પ્રતિભાજીના હુકડેહુકડા થઈ ગયા.

બંને પવિત્ર પ્રતિભાનો આગ કરણુ રીતે નાશ થયો

+ + +

તેજ ગદેશમાં મામાન્ય રીતે આજે જૈનોનો વસ-વાટ જોઈએ તેટલો નથી. એટલે આ બનાવની પાછળ તેઓ કોઈ પગલુ ભરી શકે તેટલુ બળ ધરાવતા હશે કે કેમ તે પણ એક પ્રશ્ન છે.

પરંતુ જૈનોની અલ્પ સંખ્યા કે શક્તિહીનતાને બાજે બાજે આવા પ્રસંગો નોંધાય છે. સાંની જવાબદારી સમસ્ત હિન્દના તીર્થોત્તર રક્ષણ કરવાનો, કે પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી સંસ્થાઓએ વિચારવી રહી.

જો એક જવાબદાર સંસ્થા પણ આવા પ્રસંગો પરત્વે આ રીતે બેદરકાર રહે તો આમ પ્રતિમાજી નીકળવા પછી તેનો કળ્પને નહિ આપતા આવકતું એક ધધાદારી મંદિર યનાવવાનાં અને આગમાં પ્રતિમાજીનો નાશ થવાનાં પ્રસંગો અવારનવાર નોંધાયા જ કરવાનાં.

અલગત, આમ વિનાશ પામતી આપણી પ્રાચીન પ્રતિમાઓ કે શિલ્પતુ રક્ષણ કરવા માટે આપણી પાસે વ્યવસ્થિત તંત્ર નથી, એટલે આ પ્રશ્ન આપણને ભારરૂપ લાગશે, પરંતુ પ્રાચીન શિલ્પ અને પ્રતિમાજીના રક્ષણ માટે એ માર્ગ યોજ્યા વિના ચાલે તેમ નથી. તે માટે સેવવામાં આવતી ઉપેક્ષા સમય જતાં આપણને ભારે પડી જાય તેમ છે.

તેલંગ દેશ જેવો આ પ્રશ્ન આપણી સમક્ષ પહેલ-પહેલો આવતો નથી. મારવાડ, મેવાડ, દક્ષિણ કે બંગાળ અને કોઇ કોઇ સમય ગુજરાતમાં પણ એવા પ્રસંગો નોંધાયા છે કે જ્યાં આપણી પ્રતિમાઓ કે મળી આવેલ શિલ્પની આવી દશ થવા પામી છે.

મહુડી ખાતે નીકળેલ જૈન પ્રતિમાઓ, જૈનોની હોવાતું ખૂબ ખૂબ ફલીફા સાથે શ્રી સારાભાઈ નવાળે એક લાંબી લેખમાળા લખી પુરવાર કરી આપવા છતાં વડોદરાતું શોધખોળખાતું હજીએ પ્રતિમાઓ યુદ્ધની હોવાતું જણાવી પોતાના કળ્પનામાં રાખી રહેલ છે. આ પ્રસંગ તાજે જ છે. અને હજી પણ આ માટે સુયોગ્ય પગલા ન લેવાય તો તેનું ભવિષ્ય શું?

પ્રાચીન પ્રતિમા અને શિલ્પતુ મૂલ્ય ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પણ ઓછું નથી. ઇતિહાસના ધડતરમાં એનું સ્થાન મહત્વનું છે એ આપણે ક્યાં નથી જાણતા?

હિન્દના પ્રાન્તે પ્રાન્તમાં જૈન ધર્મે એક વખત પોતાનો યોવનકાળ અનુભવ્યો છે. તેની ઉત્તરવળ કાળ-કાર્તિકી ગૌરવ ધ્વજ સ્થળે સ્થળે એક વખત ફરકતી રહી છે. કાળ-યુગે તેમાં પડકો આવતો યથો અને આપણું સ્થાન તેજ અને છાયાની જેમ પત્ર-

ટાવું ગયું.

હિન્દને ખૂણે ખૂણે મળી આવતા આવા પ્રાન્ત અવશેષો અને પ્રતિમાજીઓનો જો સુયોગ્ય સંભાલ કરવામાં આવે, અને પછી તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો જૈન-ઇતિહાસની અનેક અજાણ કડકડો આપણને સાંપડે તેમ છે. અને ગાંધીજીના નહિ પણ સમસ્ત ભારતવર્ષના ઇતિહાસમાં મુંઝવે પ્રકાશ પાડી શકે.

પ્રાચીન પ્રતિમાજી, શિલ્પ અને સાહિત્ય મૂલ્ય એક સારા જિનાલય કરતાં આ રીતે જ્યાં પણ ઉતરતાં નથી. તેનું મહત્વ યથાથર સમજીને હિન્દના તીર્થોત્તર વહીવટ કરતી પેઢી એ માટેની યોગ્ય યોજનાનો અમલ વિચારે તો જરૂર આવકારદાયક નીવડશે.

વર્તમાન સમાચાર

શ્રીમદ્ વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજી સ્વર્ગારોહણ દિવસોસવ

અંબાલા (પંજાબ) શ્રી આત્માનંદ જૈન કોલેજના ભવ્ય મકાનમાં તા. ૧૭-૬-૪૦ ના રોજ સવારના સાડાસાત વાગે શ્રીયુત લાંલા મુલ્યાનંદ સિંહજી જૈન સળંગજના પ્રમુખપદે જૈનાચાર્ય તા. ૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયનાનંદસૂરિ (શ્રી આત્મારામજી) મહારાજની સ્વર્ગારોહણ તિથિ ઉજવવામાં આવી હતી. તેઓશ્રીના જીવન અને કાર્ય ઉપર વજ્ર વિદ્યાન વક્તાઓના વિવેચના થયા હતા. યોગેશના જિનમંદિરમાં પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી.

ગુજરાંવાલા(પંજાબ)માં આમાસુ

પૂજ્યમાદ્ આચાર્યવર્ચ શ્રીમદ્વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ, પંન્યાસથી સમુદ્રવિજય મહારાજ, સુનિશ્રી શિવવિજયજી મહારાજ, શ્રી વિશુદ્ધવિજયજી મહારાજ, શ્રી સત્યવિજયજી મહારાજ અને શ્રી વિશ્વવિજયજી મહારાજ આદિ તેમજ પ્રવચકો સાધવીજીશ્રી દેવશ્રીજી, શ્રી હંમશ્રીજી, શ્રી વિવેકશ્રીજી શ્રી ચંદ્રશ્રીજી, શ્રી પદ્મશ્રીજી, શ્રી ચંપાશ્રીજી, શ્રી ચંદ્રિકાશ્રીજી, શ્રી જિનનેશ્રીજી તથા શ્રીમંત્રશ્રીજી આદિ ગુજરાંવાલા(પંજાબ)માં આમાસુ જિનારંભાનંદ.

(૧) શ્રી સિદ્ધાયલ મહાતીર્થોદિ સ્તવનાવલી
(શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી જૈનગ્રંથમાળા-ગ્રંથાંક-૨૧)

પ્રકાશક આ શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી ગ્રંથમાળા, ગોપીપુરા-સુરત. આ લઘુ ગ્રંથમા પાંચ વિભાગ આપવામા આવેલ છે (૧) પ્રથમ યાત્રા કરવા પાંચ ચૈત્યવ દનો ને કરવામા આવે છે તે (૨) શ્રી પૂર્વાચાર્યચિંત ૧૦ ચૈત્યવ દનો, શ્રી પૂર્વાચાર્યકૃત ચાલુ સ્તવનો તથા સ્તુતિઓ તેમજ ૨૧ ખમાસમણ અને ૧૦૮ નામગર્જિત ખમાસમણના દુહા આપવામા આવ્યા છે (૩) વર્તમાન ચોવી-શીના બીજા શ્રી અન્નિતનાથ ભગવાનથી ચોવીશમા શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવાન સુધીના ચૈત્યવ દનો, સ્તવનો તથા સ્તુતિઓ (૪) શ્રી સીમધરસ્વામી તથા શ્રી સિદ્ધચક્રજીના ચૈત્યવ દનો તથા અન્ય તીર્થોના સ્તવનો (૫) શ્રી જિનેશ્વર દેવોની જિનપૂજની શુદ્ધિઓ તથા પૂજા કરતા ભોવવાના દુહા તથા સ્નાત્રપૂજા વિ આપવામા આવેલ છે ઉપરના પાંચે વિભાગોનો સમાવેશ કરી આ લઘુ ગ્રંથનું નામ શ્રી સિદ્ધાયન મહાતીર્થોદિ સ્તવનાવલી યોગ્ય જ આપ્યું છે. યાત્રા કરવા જનાર માટે ઉપયોગી ગ્રંથ છે. કિંમત ૦-૬-૦ પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

(૨) શ્રી જૈન વિવાહ વિધિ

આ લઘુ પુસ્તકમા વિધિ, બાવાર્થ, હેતુ અને મસ્કૃત મનો માર્થ આપવામા આવ્યા છે. વિવાહના પ્રકારો, મુદ્દતો, વગ્નધૃપગ્રેષ્ઠા વિ સાથે વિવાહ લેખથી માંડીને લગ્નની છેલ્લી ક્રિયા અને પુરુષના મંદકાર સુધીની દખીકત આપવામા આવી છે એકંદરે જૈન વિવાહ વિધિ પ્રમાણે લગ્ન કરનારને આ લઘુ ગ્રંથ ખાસ ઉપયોગી છે એમ અમે માનીએ છીએ પ્રકાશક શ્રી જૈન મંદકાર મહાજી, નિપાળી (દક્ષિણ) કિંમત ૦-૪-૦

(૩) શ્રી જિનેન્દ્ર પદરતનમાળા
(શ્રી જિનેન્દ્ર પદમાલ્લા પુષ્પ ૨ જી)

લેખક તથા પ્રકાશક શાહ રવચંદ તુળજીરામ-નિપાળી (બેવગામ-દક્ષિણ). જુદા જુદા રંગોમાં જિનેન્દ્ર ભગવાનના સ્તવનો આપવામાં આવેલ છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે. મૂલ્ય ૦-૨-૦

(૪) અર્હત દર્શનવિધિ

(શ્રી જિનેન્દ્ર ગ્રંથમાળા પુ. ૧૬.)

પ્રકાશક: રવચંદ તુળજીરામ શાહ-નિપાળી. કિં. ૦-૩-૦. આ ગ્રંથમા પરમાત્માની પૂજા કેમ કરવી? તેનો અધિકાર આપવામા આવ્યો છે. ચૈત્યવ દન, સ્તવન, સ્તુતિ વિ પણ સાથે આપવામા આવેલ છે તેમજ ચોવીશ તીર્થ કર પ્રભુના નામ, લાજન, માતા-પિતાના નામ તથા જન્મભૂમિનું વર્ણન આપવામા આવ્યું છે. બાળજીવોને માટે ઉપયોગી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે

(૫) શ્રી જિનેન્દ્ર-ગુણ-સ્તવ કુર્ણિકા

પ્રકાશક શ્રી નાનોદય જૈનપાઠશાળા, કાળુશાની પોળ-અમદાવાદ. પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓની સુલભતા ખાતર આક વિભાગ આપવામા આવેલ છે. પ્રથમ પ્રાસ્તાવિક શ્લોકો, બાવપૂજા માટે જરૂરી સ્તવનો ને સ્તુતિઓ, પ્રતિક્રમણમા ઉપયોગી નિવડે તેવી સજ્જાયો, આધ્યાત્મિક પદો, સ્નાત્રવિધિ અને બીજી કેટલીક ઉપયોગી બાજતોનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો ને તમામ ધાર્મિક પ્રાથમિક શિક્ષણ સેના બાળકો માટે ઉપયોગી છે પ્રકાશકને ત્યાંથી મળી શકશે.

(૬) હંમગજન્દ્યન્દિકા (શ્રી મેઘવિજયગણિ વિરચિત)

શ્રી સુતજ્ઞાન અમીધાગ સીંગીજી નં-૩
મંપાદક સુનિગજશ્રી ચતુરવિજયજી મદાગજ

૧૯. સંબોધક સાહિત્ય (કવિ દેવાશંકર વાલજી અષ્ટકા) ૫૫
૨૦. યોગસાસ્ત્ર માટે ગોપાળદાસ જી. પટેલ શું કહે છે ? ૫૬
૨૧. પ્રભુસ્તુતિ (કાવ્ય) (સંઘવી કુંગરશી ગોવિંદજી) ૬૩
૨૨. દિવાળી (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ) ૬૪
૨૩. જે વિચારો પ્રધાનપણે ભોગવાતા હોય તે જ વિચારો ભરતી વખતે ભીમા રહે છે (સ્વામી રામતીર્થ) ૬૬
૨૪. મુનિ ગુણુમહિમા. (મુનિ શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૭૦
૨૫. પંથદર્શન (ચોકસી) ૭૧
૨૬. ઇચ્છાઓને પરિપૂર્ણ કરવી હોય તો ઇચ્છાઓને છોડી દો, ઇચ્છાઓનો ભોગ આપો, (સ્વામી રામતીર્થ) ૭૩
૨૭. શું તમને તમારા સર્વશક્તિમાન આત્મા વિષે શંકા છે ? (સ્વામી રામતીર્થ) ૭૮
૨૮. અનેકાંતવાદ-સ્વાધ્યાય (ઉદ્ધૃત) ૭૬
૨૯. પાંચ સંકાર : સંતોષ (અનુ. અબ્યાસી બી. એ.) ૮૨
૩૦. સાચો શ્રમણ (શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય) ૮૫, ૧૩૨
૩૧. આત્મહિતશિક્ષા ભાવના (કાવ્ય) (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ) ૮૬
૩૨. નગેશનમઃ શ્રી પ્રભુહેમસૂરયે (પં. શ્રી ધર્મવિજયજી ગણિ) ૯૧
૩૩. નૂતન વર્ષાભિનંદન (કાવ્ય) (કવિ દેવાશંકર વાલજી અષ્ટકા) ૯૨
૩૪. વિચારશ્રેણી (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ) ૮૫, ૧૨૧, ૧૭૭
૩૫. કુઃખ એ શું છે ? (મુનિ લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૧૦૩
૩૬. શ્રી પાવાપુરી તીર્થનો પ્રાચીન ઇતિહાસ (અનુ. આત્મવૃદ્ધભ) ૧૦૪
૩૭. અધ્યાત્મ શક્તિના લાભ (અનુ. અબ્યાસી બી. એ.) ૧૦૭
૩૮. પરમપદ પ્રાપ્તિ કેમ થાય ? (શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય) ૧૦૯
૩૯. ધર્મશર્માજીનુદય મહાકાવ્યઃ અનુવાદ, (ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખલાલ મહેતા) ૧૧૦, ૧૪૯, ૧૬૭, ૨૪૬
૪૦. સાધક ગુણુત્રય (ચોકસી) ૧૧૩
૪૧. જીવને દિતશિક્ષા (કાવ્ય) (મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૧૧૬
૪૨. શ્રી મહાવીર જિનસ્તુતિ (પદ્ય) (પારેળ રાયચંદ ગુણજી) ૧૨૦
૪૩. સંઘવી દયાસદાસ ૧૨૪
૪૪. વૃષ્ણાચી વૃષ્ટિ થતી નથી (શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય) ૧૨૦
૪૫. દર્શનપ્રાપ્તિ (શ્રી મોહનજીલાલ દાપચંદ ચોકસી) ૧૩૧
૪૬. ગુજરાતી કહેવત સંગ્રહ (શ્રી રાજગોપાલ મગનજીલાલ વડોદરા) ૧૩૩, ૧૫૬
૪૭. પરમાત્માનું અધિદાત્વ (સમ્યગ્જ્ઞાનની કુંઝી) (મેરીટર શ્રી ચંપતરાયજી દેવી) ૧૩૫, ૨૨૫, ૨૮૩, ૩૧૭
૪૮. જીવાત્માને ઉપદેશ (પદ્ય) (મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી મહારાજ) ૧૪૧
૪૯. એક વિદ્યાન્યાસંગી ત્યાગી જીવનની સુવાસ (શ્રી ભોગીલાલ સોરેસરા) ૧૪૨
૫૦. ૨૧. મુનિશ્રી ચતુરવિજયજી ૧૪૫

૫૧. કાયા (૫૬)	(પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિગ્ર્યજી મદાગજ)	૧૪૭
૫૨. અમાગ સાયા કોણ ? (૫૬)	(અ. આ. શ્રી અગ્રિતમાગમુગ્ધિ મદાગજ)	૧૪૮
૫૩. ગાનની મદતવતા	(આ. શ્રી વિગ્ર્યકમુગ્ધિ મદાગજ)	૧૫૫
૫૪. સાચો મુમુક્ષુ કોણ ?	(શ્રી કુદકુદાચાર્ય)	૧૬૧
૫૫. સેવાધર્મ દિગ્દર્શન	(ઉપધૂત)	૧૬૨, ૧૮૬,
૫૬. સાચા ત્યાગી અને નિઃશ્ચી બક્ત બને	(રવાળી ગમતીય)	૧૬૪
૫૭. આત્માની ત્રણ અવસ્થા	(મોદનલાલ દીપચંદ મોકમી)	૧૬૫
૫૮. ક્રિયા વિનાની શ્રદ્ધા શા'કામની ?	(શ્રી કુદકુદાચાર્ય)	૧૬૭
૫૯. પ્રભુ મહાવીરે મોદમત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ? (મુનિશ્રી હંસસાગરજી મદાગજ)	૧૬૮, ૧૮૦, ૨૨૨, ૨૫૨, ૩૦૭	
૬૦. પ્રભુધ્યાનમાં લય લગાવો (૫૬)	(પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિગ્ર્યજી મદાગજ)	૧૭૫
૬૧. પ્રભુનો ૫૫ ન્યારો છે (કવ્યાની)	(આ. શ્રી વિગ્ર્યકમુગ્ધિ મદાગજ)	૧૭૬
૬૨. અહિંસાની અગત્યના	" "	૧૮૯
૬૩. આપણા ભાગ્યવિધાતા કોણ ?		૧૯૪
૬૪. અંતર નુકે કેવા પ્રકારે ?	(મોદનલાલ દીપચંદ મોકમી)	૧૯૫
૬૫. બિધાડી આપથી બેગો (કવ્યાલી)	(આ. શ્રી વિગ્ર્યકમુગ્ધિ મદાગજ)	૨૦૭
૬૬. આત્મદર્શન (કાવ્ય)	(મુનિરાગજી લક્ષ્મીસાગરજી મદાગજ)	૨૦૮
૬૭. સંસાર પરિભ્રમણનું મળ-પરિમલ		૨૧૩
૬૮. મુખોધક સાહિત્ય	(કવિ રેવાચંદ વાલજી બપેકા)	૨૧૪
૬૯. ગુણપ્રતિ પ્રયાણ	(મોદનલાલ દીપચંદ મોકમી)	૨૧૫
૭૦. પૂજનીય માતાપિતા		૨૧૭
૭૧. વીરશાસનની વિશેષતા	(ઉદ્ધરિત 'અનેકાંત')	૨૧૮
૭૨. સાચો ધર્મ		૨૨૧
૭૩. માયાવી સસાર (૫૫)	(પ્ર. શ્રી ક્રાંતિવિગ્ર્યજી મદાગજ)	૨૩૫
૭૪. કરો છો મોક શું કરવા ? (કવ્યાલી)	(આ. શ્રી વિગ્ર્યકમુગ્ધિ મદાગજ)	૨૩૬
૭૫. વાયક અને શ્રોતાને સૂચના	(")	૨૩૭
૭૬. પગમ પગકમી કોણ ?		૨૪૧
૭૭. મુખ કુઃખ	(ઉપધૂત)	૨૪૨
૭૮. લક્ષ્મીની લીલા		૨૫૬
૭૯. પ્રભુદર્શનનો તલસાટ	(મો. મોદનલાલ દીપચંદ મોકમી)	૨૫૭
૮૦. સયમ	(અનુ અવધાની બી. એ)	૨૫૮
૮૧. ઓ માનવી ! પ્રભુ તને, તે' જન્મો સાંધક શું કયું ? (૫૬)	(કવિ રેવાચંદ વાલજી બપેકા)	૨૬૩
૮૨. રોદ એ કુખનું મળ છે.	(આ. શ્રી વિગ્ર્યકમુગ્ધિ મદાગજ)	૨૬૫
૮૩. સિદ્ધમેન દિવાકર	(ઉપધૂત)	૨૭૧, ૩૦૧
૮૪. ધર્મ કેમ મંચાય ?		૨૭૫
૮૫. પૂજનના વિવિધ પ્રકારો	(મોદનલાલ દીપચંદ મોકમી)	૨૭૬

૮૬. જીવનનું રહસ્ય	(અનુ. અભ્યાસી બી. એ.) ૨૭૬, ૨૧૨
૮૭. ઉચ્ચ કોટીનું બળ	૨૮૧
૮૮. ઓ માનવી! આ જન્મનો, એ હલાવ તું લેતો જાજે (કાવ્ય) (કવિ રેવાશંકર વાઘજી બધેકા)	૨૮૧
૮૯. ભિન્નરુચિ જગતની ભિન્ન ભિન્ન પ્રિયતા (આ. શ્રી વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ)	૨૮૩
૯૦. બ્રહ્મચર્યનો પ્રતાપ	૩૦૦
૯૧. મોક્ષપ્રાપ્તિ કેમ થાય ?	૩૦૬
૯૨. યુરુરુતિ (કાવ્ય)	(શાંતિલાલ બી. શાહ.) ૩૧૧
૯૩. ત્રિભંગીદર્શન	(શ્રી મોહનલાલ દીપચંદ મોક્ષી) ૩૧૧
૯૪. પ્રાવૃટ્(વર્ષાઋતુ)નું વર્ણન	(કવિ રેવાશંકર વાઘજી બધેકા) ૩૧૯
૯૫. વિલાસ અને વિલાસી વિકાસના આધક છે (આ. શ્રી. વિજયકરતુરસુરિજી મહારાજ)	૩૨૧
૯૬. શ્રી હરિભદ્રસુરિ	(ઉદ્ધૃત) ૩૨૫
૯૭. “ અધ્યાત્મ ”ની પીછાન	(મોહનલાલ દીપચંદ મોક્ષી) ૩૩૦
૯૮. પહલીવાલ પ્રાંતમાં અમારો વિહાર ને તે સમાજનો ઉદ્ધાર (સુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી)	૩૩૨
૯૯. કર્તવ્યમીમાંસા	(અનુ: અભ્યાસી બી. એ.) ૩૪૧

“ શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ ” માસિકના માનવંતા ગ્રાહકોને ભેટ.
આ વખતે ભેટનું પુસ્તક જે આપવાનું છે તેની હકીકત
આવતા અંકમાં આવશે.

તૈયાર છે

જલદી મંગાવો

તૈયાર છે

છપાઈ ગયેલા નવા બે ગ્રંથો

બૃહત્કલ્પસૂત્ર

ભા. ૪થો ને ભા. ૫ મો મૂળ તથા સરકૃત ટીકા સાથે

ક્રીંમત અનુક્રમે રૂ. ૬૧ અને ૫

શ્રી મહાવીર જીવનચરિત્ર.

(શ્રી ગુણચંદ્રગણિકૃત)

બાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ મૂળ પ્રાકૃત ભાષામાં વિસ્તારપૂર્વક, સુંદર શૈલીમાં આગમે અને પૂર્વાશયોરચિત અનેક ગ્રંથોમાથી દોહન કરી શ્રી ગુણચંદ્ર ગણિએ સ. ૧૧૩૯ ની સાલમાં રચેલો આ ગ્રંથ, તેનું સરળ અને ગુજરાતી ભાષાતર કરી શ્રી મહાવીર જીવનના અમુક પ્રસંગોના ચિત્રોપક્રમ સુંદર અક્ષરોમાં પાકા કપડાના સુશોભિત બાહ-ડી ગથી તૈયાર કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યાર સુધીમાં પ્રકટ થયેલ શ્રી મહાવીર ચરિત્રો કરતા વધારે વિસ્તારવાળો, જીવનના અનેક નદિ પ્રકટ થયેલ જાણુવા જેવા પ્રસંગો, પ્રજુના પાચે કલ્યાણકો, પ્રજુના સત્તાવીંશ ભવોના વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન અને છેવટે પ્રજુએ રચેલે રચેલે આપેલ વિવિધ વિષયો ઉપર બોધદાયક દેશન ઓનો સમાવેશ આ ગ્રંથમાં કરવામાં આવેલ છે.

શ્રી મહાવીર પ્રજુના શાસનમાં આપણો જૈન સમાજ અત્યારે તેઓશ્રીના ઉપકાર નીચે છે, તેથી આ પ્રજુના જીવનચરિત્રનું મનનપૂર્વક વાચન, પઠનપાઠન, અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ વધારે લખવા કરતા અનુભવ કરવા જેવું છે સુમારે છસેઢ પાનાનો આ ગ્રંથ મ્હોટો ખર્ચ કરી પ્રકટ કરવામાં આવેલો છે, ક્રીંમત રૂ. ૩-૦-૦ પોસ્ટેજ જુડું.

લખો—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

નવીન બે ઉત્તમ ગ્રંથો નીચે મુજબના છપાય છે.

૧ કથાવત્ત ટોપ—શ્રી દેવભદ્રસરિકૃત

૨ શ્રી નિશિથ ચૂર્ણિસૂત્ર બાપ્ય સહિત.

છપાતાં મૂળ ગ્રંથો.

૧ ધર્મામુદ્ય (ગણપતિ ચરિત્ર) (મૂળ) ૨ શ્રી મલયગિરિ વ્યાકરણ

૩ શ્રી વસુદેવહિંદિ વીજો માગ

૪ પાંચમો દ્વિતો કર્મગ્રંથ

૫ શ્રી વૃત્તલ્પસૂત્ર માગ ૬

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

સુજરાતી ભાષાંતરના ગ્રંથો.

(મળી શકતા ગ્રંથોનું લીસ્ટ)

શ્રી નવતરવનો સુંદર ખોષ	૦૧૮	શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભાગ ૨ જે	૨૧૧
શ્રી જીવવિચાર વૃત્તિ	૦૧૮	શ્રી દાનપ્રદીપ	૨૧
શ્રી દંડક વૃત્તિ	૦૧૧	શ્રી નવપદજી પૂજા (અર્થ સહિત)	૧૧
શ્રી નય માર્ગદર્શક	૦૧૧	કાવ્યસુધાકર	૨૧૧
શ્રી હંસલિંગોદય	૦૧૧	શ્રી આચારોપદેશ	૦૧૧
કુમાર વિહારશતક	૧૧૧	ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૧)
શ્રી જૈનધર્મ વિવેચિક પ્રશ્નોત્તર	૦૧૧	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યસૂત્ર (અર્થસહિત શાસ્ત્રો)	૧૧૧
શ્રી આત્મવલ્લભ જૈન સ્તવનાવલી	૦૧૮	શ્રી પંચ પ્રતિકમણ્યસૂત્ર અર્થ સહિત (ગુ.)	૧૧
શ્રી મોક્ષપદ સોપાન	૦૧૧	શ્રી આત્મવિશુદ્ધિ	૦૧૮
ધર્મચિન્દુ આવૃત્તિ ગ્રીહ	૨)	કુમારપાળપ્રતિષ્ઠા	૩૧૧
શ્રી પ્રશ્નોત્તરપુષ્પમાળા	૦૧૧	જૈન નરરત્ન " ભામાશાહ "	૨)
શ્રી શ્રાવકકલ્પતરુ	૦૧૮	આત્માનંદ સભાની લાયબ્રેરીનું અક્ષરાનુક્રમ	
શ્રી આત્મપ્રભોષ	૨૧૧	લીસ્ટ	૦૧૧
જૈન ગ્રંથ ગાદ્ય	૧)	શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી નવાણું પ્રકારી પૂજા (અર્થ સહિત)	૦૧૧	શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ સ્તવ	૦૧	શ્રી પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર	૧)
શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૦૧	ધર્મપરીક્ષા	૧)
શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી ભાષાંતર	૧)	શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૨૧૧
શ્રી પ્રકરણ પુષ્પમાળા (દ્વિતીય પુણ્ય)	૦૧૧	જૈનધર્મ	૧)
શ્રી આધ્યાત્મમત પરીક્ષા	૦૧	શ્રી દેવસીરાજ પ્રતિકમણ્ય અર્થ સહિત	૦૧૮
શ્રી શુદ્ધગુણમાળા	૦૧૧	શ્રી સામાયિક સૂત્રાર્થ	૦)૧૧
શ્રી શત્રુંજય તીર્થ સ્તવનાવલી	૦૧	શ્રી પાંગરામનો રાસ, સચિત્ર (અર્થ) યુક્ત	૨)
શ્રી જ્ઞાનામૃત કાવ્યકુંજ	૦૧૧	" " " રેશમી પુસ્તક	૨૧૧
શ્રી ઉપદેશસપ્તતિકા	૧)	સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૧૧૧
શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ગુણસ્તવમાળા	૧૧૧	સંવેગદ્રુમ કંદલી	૦૧
સુમુખતુપાદિ ધર્મ પ્રભાવકોની કથા	૧)	શત્રુંજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૦)૮
શ્રી નેમનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર	૨)	" સોળમો ઉદ્ધાર	૦૧
શ્રી સુપાર્થનાથ ચરિત્ર ભા. ૧ હો	૨)	શ્રી વીશરયાનક પૂજા અર્થ સહિત	૦૧૧
આદર્શ જૈન સ્તોત્રો	૧)	શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૦૧૮
		કલિંગનું યુદ્ધ પાને મદારામ આરવેલ	
		શ્રી મદાવીર જીવનચરિત્ર	૩)

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

આત્મનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શેઠ દેવચંદ દામચંદે દ્વારા.—ભાવનગર.